DE NAVORSCHER.

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN,

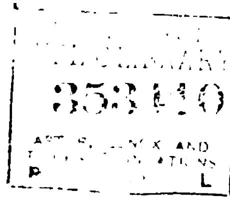
BIBLIOTHECARIS DER RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT.

Vier en vijftigste jaargang.

ZALT-BOMMEL
H. J. VAN DE GARDE & Co.
1904.

GESCHIEDENIS.

ONLUSTEN EN KUIPERIJEN TE VERE IN 1664 EN 1665.

Door de goedgunstiglijk verleende toestemming van Hare Majesteit de Koningin was het mij in den vorigen winter veroorloofd eenige onderzoekingen in Hoogstderzelver Huisarchief in te stellen [1]). Mijne bedoeling was nieuwe gegevens bijeen te brengen, van belang voor de verhouding van de Republiek en Engeland in het eerste Stadhouderlooze tijdvak. Een groote oogst verwachtte ik niet. Het Huisarchief is niet zeer rijk aan documenten, die van veel beteekenis zijn voor de kennis der algemeene geschiedenis van genoemd tijdvak. Wel is er meer dan de Archives de la Maison d'Oranje-Nassau (IIe Série, Tome V) zouden doen vermoeden, die vooral na 1662 haast een lacune vertoonen, maar het daarin niet voorkomende is later door Jhr. J. W. van Sypesteyn rijkelijk benut voor de samenstelling zijner Geschiedkundige Bijdragen [2]). Toch vond ik behalve verschillende onbekende stukken, die tot aanvulling onzer kennis van verschillende gebeurtenissen uit dien tijd kunnen dienen, één portefeuille, waarvan de inhoud mij belangrijk genoeg voorkomt om er iets uit mede te deelen, al raak ik dan daarmede ook een onderwerp aan, dat ver buiten mijn oorspronkelijk plan lag.

Die portefeuille heet: „Aanteekeningen uit het archief van Laurens Buysero" [3]), maar is zeker wel een (misschien later opnieuw bijeengebracht) deel van diens archief. Het is wel bevreemdend, dat er van dit archief niet veel meer bewaard is gebleven, want Buysero, Ridder, heer van Dussen en Muylkercke, was lid en griffier van den Raad van Zijne Hoogheid, — en het is jammer ook, want door zijne positie moet hij wel met ver-

[1]) Ik stel er prijs op hier openlijk mijn dank te betuigen aan Kolonel F. de Bas, toen waarnemend directeur van het Huisarchief, voor den van zijn H.E.G. ondervonden steun, waardoor het onderzoek mij zeer gemakkelijk gemaakt werd.

[2]) 3 Afleveringen. 's Gravenhage, de Gebroeders van Cleef. 1864, 1865.

[3]) No. 2590 van den catalogus.

scheidene invloedrijke personen in den lande in correspondentie gestaan hebben. Behalve de genoemde is er strikt genomen nog slechts éène andere portefeuille uit Buysero's archief afkomstig [1]) en deze bevat alleen documenten uit 1660, die in hoofdzaak bekend zijn.

De voor dit artikel gebruikte portefeuille bevat brieven uit een groot aantal jaren (1652—1667), maar er zijn vele hiaten in: sommige jaren zijn in het geheel niet vertegenwoordigd, andere door slechts een paar stukken. De meeste hebben betrekking op Zeeuwsche, speciaal Veersche aangelegenheden. Daarover handelt dan ook deze bijdrage tot de geschiedenis der stad Vere, vooral in de jaren 1664 en 1665. Het zijn voornamelijk twee gebeurtenissen, die behandeld zullen worden: een poging tot verandering van het regeerings-reglement der stad en het ontslag, aan een baljuw van Vere verleend, die beide ook weêr met elkander in verbinding staan, maar ten slotte toch een afzonderlijk verloop hebben. Brieven uit Buysero's portefeuille, de meeste uit eind 1664 en de eerste maanden van 1665, en van elders bekende documenten zullen ons de stof voor de beschrijving hiervan leveren. Beide voorvallen zijn, op zich zelf beschouwd, wel waard om verhaald te worden, maar zijn vooral merkwaardig om de typische voorbeelden, die ze verschaffen, van wat in een zeventiendeeeuwsche oligarchie mogelijk was en hoe daarin het persoonlijk belang op den voorgrond stond. Het zal in ons verhaal niet vermeden kunnen worden om in aanraking te komen met algemeen Zeeuwsche toestanden op politiek gebied, maar dit blijft bijzaak. Wel zou het ongetwijfeld van veel meer belang zijn een oplossing te geven van de nooit in bijzonderheden beantwoorde vraag, waarom er van Zeeland, een als zeer Prinsgezind bekend staand gewest, gedurende het eerste stadhouderlooze tijdvak geen krachtiger actie ten gunste van den Prins uitgegaan is dan het geval is geweest, maar daarvoor ontbreken, ten minste voorshands, de gegevens [2]). Al zou misschien het weinig verkwikkelijk tafereel, dat de Veersche regeering ons zal aanbieden, door een vergroot-

[1]) No. 2590a van den catalogus. Wel zijn er in andere portefeuilles nog enkele aan hem gerichte brieven, die ook tot zijn archief behoord moeten hebben.

[2]) Enkele aanduidingen hieromtrent vindt men bij Van Sypesteyn, t. a. p., afl. I (Willem Frederik, prins van Nassau, en Johan de Witt), blz. 157 vlg.,

glas bekeken, ook op toestanden in andere Zeeuwsche steden toepasselijk zijn, van dergelijke op historisch gebied gevaarlijke deductiën zullen wij ons liever onthouden.

De magistraat der stad Vere was op de volgende wijze samengesteld. De raad bestond uit vier-en-twintig voor hun leven benoemde leden, waarvan jaarlijks twee als burgemeesters optraden. De schepenbank telde behalve den baljuw negen leden, die ook jaarlijks opnieuw aangewezen werden en niet bepaald lid van den raad behoefden te zijn, ofschoon dit meestal wel het geval was; de baljuw bekleedde zijne waardigheid voor onbepaalden tijd. Raadsleden, burgemeesters en schepenen werden overeenkomstig het privilege van 11 Maart 1574 [1]), door prins Willem I aan de stad geschonken, gekozen uit een nominatie van de vroedschap door den markies der stad. In de benoeming van den baljuw had de markies geheel de vrije hand. Sedert 1581 behoorde de stad aan het huis van Oranje; in de jaren, waarover dit artikel handelt, werden de rechten van den markies, dus ook dat van electie, uitgeoefend door de Prinses-Douairière als vertegenwoordigende de voogdij van haren kleinzoon. De gewone, jaarlijksche nominatiën werden den tienden December opgemaakt; tusschentijdsche nominatiën, wanneer deze noodig waren door overlijden, vertrek „ofte andersins". De jaarlijksche electie werd door den baljuw, als vertegenwoordiger van den markies, op den eersten Januari aan de regeering der stad bekend gemaakt [2]).

Hevige onlusten kwamen gedurende het eerste stadhouderlooze tijdvak meermalen voor. De oorzaak daarvan lag voornamelijk aan de moeilijkheden, die zich bij het opmaken van nominatiën en het vergeven van ambten voordeden. Zeer duidelijk wordt

maar daaruit kunnen toch niet dan zeer vage conclusiën getrokken worden. Vooral ook moet men voorzichtig zijn met daar medegedeelde excerpten uit brieven van Johan de Mauregnault aan Willem Frederik; genoemde heer zal hier in een heel ander licht verschijnen dan bij Van Sypesteyn, waar hij zich zelf rekent tot „tot de opregtste en kordaatste vrienden en dienaars van het Huis (van Oranje)".

[1]) Bij Smallegange, Cronyk van Zeeland, blz. 575 vlg. Bij vergissing wordt in Fruin's Staatsregeling in Nederland, blz. 237, 1575 als jaartal voor het privilege van Vere vermeld.

[2]) In stadhouderlijke tijden gebeurde dit door den vertegenwoordiger van den eersten edele in Zeeland en den baljuw.

dit uitgedrukt in een door Mr. R. Fruin gepubliceerd verdrag van correspondentie, in het jaar 1663 tusschen de leden van den Veerschen raad gesloten [1]). Het bevatte „conditiën" „over 't vergeven van ampten ende officiën, staende in 't stuck van de politie ende gemeene regeeringe ter collatie ofte nominatie van de magistraet deser stede, *als waerdoor tot de voorschreven oneenigheden geene kleyne aanleydinge scheen te zijn gegeven*". Waar men zoo juist de oorzaak van het kwaad wist aan te wijzen, kon men gemakkelijk pogingen doen beterschap aan te brengen. Het resultaat daarvan was het bovengenoemde verdrag, dat, naar het schijnt, met eigen krachten van de regenten tot stand gekomen is, nadat een poging, in 1662 aangewend onder welwillende medewerking van de Zeeuwsche Staten, mislukt was.

Het verdrag verdeelde de raadsleden in drie partijen, ook benden geheeten, ieder acht man sterk. Elk van die benden kreeg een nauwkeurig omschreven aandeel in de op te maken nominatiën en de te vergeven ambten, gedeeltelijk bij tourbeurten, gedeeltelijk tot „continueele dispositie". Ter verduidelijking enkele voorbeelden: de nominatie voor een vacante raadsbediening stond altijd aan die bende, waarin de vacature was; de beide andere benden waren verplicht de „voorstellinge" goed te keuren. Voor de jaarlijksche nominatie van vier personen voor de twee burgemeestersplaatsen wees ieder der benden één persoon aan; de vierde werd bij tourbeurten door één der benden aangewezen. De belangrijkste ambten waren verdeeld in twee „lijsten ofte colomnen" [2]). Na loting kreeg de eerste bende de eerste tourbeurt in een vaceerend ambt der tweede lijst, de derde bende die in een vaceerend ambt der eerste lijst — and so on. Even nauwkeurig waren de minder belangrijke ambten verdeeld [3]). Zoo kreeg de eerste bende de eerste tourbeurt o. a. in het begeven

[1]) Correspondentiën in Steden van Zeeland, in Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, XXIII, blz. 258 vlg.; de stukken, op Vere betrekking hebbende, ald., blz. 343—376.

[2]) Deze „colomnen", t. a. p., blz. 368. De verdeeling er van, die men in Bijdr. en Med. niet vindt, ontleen ik aan het t. a. p., blz. 343, genoemde boekje: „Gemeen Verdrag" etc., waarnaar de stukken over Vere grootendeels herdrukt zijn.

[3]) Deze verdeeling had grootendeels plaats op 1 September 1663 (de „colomnen" met enkele minder belangrijke ambten waren reeds 15 Mei verdeeld); wat ik hiervan mededeel, is ontleend aan het in de vorige noot genoemde „Gemeen Verdrag.

van de majoorsplaats der „burgerlicke wacht" en van het „stadsklockespeelders, orgelist ende horologie-steldersampt"; zij kreeg tevens de „continueele dispositie" o. a. over één der drie keurschepenschappen [1]) van de „landtsvyerschare" en over twee der zes „beurtschipperschappen".

De Veersche heeren zullen waarschijnlijk overtuigd geweest zijn, dat hunne twisten door dit oogenschijnlijk zoo zorgvuldig samengestelde accoord tot het verleden zouden behooren. Toch is dit niet het geval geweest. In 1664 kwam er in Vere een kwestie aan de orde, die den raad opnieuw in twee heftig tegenover elkander staande partijen verdeelde en die het accoord in vergetelheid heeft doen geraken. Maar zou ook zonder deze aangelegenheid, waarover zoo aanstonds gehandeld zal worden, aan het verdrag van 1663 een lang leven beschoren zijn geweest? Ik waag het dit te betwijfelen en wel om de eenvoudige reden, dat het verdrag de moeilijkheden bij het begeven van ambten en het opmaken van nominatiën wel verminderde, maar niet wegnam. Twisten onder de acht leden van ieder der drie côterieën, waaruit de Veersche raad nu bestond, waren niet uitgesloten; had men hiervoor in hoogere mate willen zorgen, men zou evenals bij latere contracten in andere steden zoo dikwijls gedaan is, aan ieder lid van den raad zijn bepaald aandeel hebben moeten toewijzen. Misschien zou dit in de praktijk bij minnelijke schikking toch gebeurd zijn, maar door het zoo korte bestaan van het Veersche verdrag valt daarover niet te oordeelen.

De rustverstoring in 1664 werd veroorzaakt door een poging om een verandering in het regeeringsreglement der stad aan te brengen. Op den drie-en-twintigsten Februari deed de burgemeester Isaäc Maertens ter bevordering van „meerder ruste ende eenigheyt onder de regenten" (die dus door het verdrag van 1663 nog niet voldoende gewaarborgd schijnt geweest te zijn), het volgende voorstel [2]):

....„dat van nu voortaen onder ofte in het getal van vier

[1]) Er waren eigenlijk vier, naar omtrent één werd bepaald, dat het bij het overlijden van dengene, die het toen bekleedde, zou worden opgeheven.

[2]) Aan de welwillendheid van Mr. R. Fruin, Rijksarchivaris in Zeeland, dank ik de mededeeling van het hier grootendeels afgedrukte voorstel, zooals het te vinden is in de Notulen van wet en raad van Vere, 23 Febr. 1664. Verder zijn een aantal stukken over deze zaak te vinden bij Aitzema, Saken van Staet en Oorlogh (folio-uitgave), V, blz. 165—175.

persoonen, tot burgemeesters te denomineren, van selfs nominatie sullen hebben ofte moeten genomineert werden de twee burgemeesters, hetselve jaer in bedieninge sijnde, waerby noch twee uyt de vroetschap sullen moeten werden gevoecht. Gelijck mede tot ofte in het getal van sesthien personen nevens de twee voorgestelde en niet gecoren burgemeesters [1]) voor te stellen omme daeruyt alle jaere negen schepenen gecoren te werden, van selfs nominatie sullen hebben ofte moeten genomineert werden de negen schepenen, die hetselve jaer in bedieninge sullen sijn, soodanich dat alleen seven andre persoonen, soo uyt de meergemelde vroetschap als uyt het corpus der stadt, daerby sullen werden gevoucht omme daeruyt weder negen schepenen bij Syne Hoocheyt als marquis van Der Vere voor het volgende jaer gecoren te werden. Dat men hetselve aen Haer Hoocheyt Mevrouw de Princesse D'ouarière van Oranje soude bekent maken ende derselver goetvinden daerop verstaen mitsgaders versoecken, off het Haergemelte Hoocheyt in den name van Zijn Hoocheyt welgevallich mochte wesen hetselve by de Staten van Zeelant te laten approbeeren om alsoo het privilegie deser stadt daarmede te amplieren". Het voorstel viel in goede aarde blijkens de er op genomen resolutie: „Waerop omvrage gedaen zijnde by den gemelten burgemeester Maertens, is by eenparigheyt van raden hetselve goetgevonden ende gearresteert. Ende werdt Zijn Ede. versocht ende gecommitteert omme personelijck sich met den eersten naer Den Hage te transporteeren, de voorszeide resolutie aen Haer meer Hoochgemelte Hoocheyt te notificeren ende te versoecken hierover Haare Hoocheyts welgevallen, ten eynde hetselve in de Staten van Zeelandt gebracht ende aldaar in crachte van ampliatie van privilegie mochte werden gearresteert". Deze resolutie, medebrengende een vermindering van het jaarlijks op te maken aantal nominatiën, moest van zelf een verandering in het verdrag van 1663 ten gevolge hebben. Ook hierin echter werd voorzien: „D' opgemelte resolutie, in voegen voorschreven gearresteert sijnde, heeft de burgemeester Maertens sekere difficulteyt gemoveert, resulteerende uyt het verdrach van de drie egale partien ofte benden, opgestelt ende diversche malen onderteyckent in den jare 1663, daarin bestaende, dat of het geschiede, dat op één jaer twee burgemeesters uyt éene bende in dienst

[1]) Deze beiden waren altijd ook genomineerd voor een schepenplaats.

waaren ende de toerbeurte van een andere bende was twee tot burgemeesters te mogen nomineren, ende 't selve point in deliberatie ende in omvrage gebracht hebbende, is mede met eenparicheyt van stemmen verstaen ende geconcludeert, dat het contract van de drie partien ofte benden sal blyven in vigeur ende geobserveert worden, doch dat in 't voorschreven geval de bende, die haar toerbeurte zoude weesen twee tot burgemeesters te nomineren, dat jaer één alleenlijck tot burgemeester zal mogen nomineeren sonder haer toerbeurte te verliesen, maer dat deselve bende occasie sal hebben om twee tot burgemeesters te connen nomineren".

Het verdrag van 1663 wordt hier zeer terecht in de laatste plaats genoemd. Van veel meer belang toch was het eerste gedeelte der resolutie, omdat deze een deel van de rechten, in 1574 aan de stad verleend, vernietigde, terwijl daarentegen de rechten van den markies feitelijk vergroot werden. Het wekt verwondering, dat de regeering van Vere voor zoo iets te winnen geweest is, waar men „in deese landen" altijd zooveel „staet ende estime (op de „privilegiën ende gerechtigheden") heeft gemaeckt", zooals een tegenstander [1]) der verandering zeer juist opmerkte. Al is er op de in de resolutie vermelde „eenparicheyt" wel iets af te dingen — we zullen het weldra zien — in Februari 1664 was er toch een zeker aantal onder de regenten ten gunste van het voorstel gestemd. Als hun leider is burgemeester Maertens te beschouwen, dien we uit zijne brieven aan Buysero leeren kennen als een zeer ijverig aanhanger van het Oranjehuis en ook genegen om metterdaad iets voor de belangen van dit Huis te doen. Dit was bijlange na niet het geval met allen, die zich in Vere of elders uitgaven voor leden der Oranje-partij. De meesten dezer lieden dachten, nu er in het eerste stadhouderlooze tijdvak geen krachtige prikkel werkte om hen aan hunne plichten tegenover hunne partij te herinneren, meer aan eigenbelang of belang van den allernaasten. Vere was na den dood van Prins Willem II niet dan zeer zwakjes ten gunste van diens zoon werkzaam geweest, en waar een markiezaatstad zoo slecht voorging, kon van anderen niets beters verwacht worden. Wilde iemand trachten een krachtiger initiatief voor den jongen Prins van Vere te doen uitgaan, hij moest den Oranje-gezinden

[1]) Gaspar de Mauregnault, in een later te noemen remonstrantie.

een stimulans geven, en dit kon bereikt worden door vermeerdering van den invloed van hoogerhand; wisten burgemeesters en schepenen, dat hunne herbenoeming alleen afhing van den markies, zij zouden te eerder bereid zijn diens politiek te steunen. Zoo hebben we, naar ik meen, het voorstel van burgemeester Maertens, hetzij hij hiertoe uit eigen beweging gekomen is, hetzij onder invloed van de Prinses-Douairière of dier raadslieden, te beschouwen [1]).

Het plan was niet onaardig uitgedacht, maar er was een zeer gevaarlijke kant aan: het verkrijgen van de goedkeuring der Zeeuwsche Staten, die men, omdat zij de souvereinen van het gewest waren, niet kon passeeren. Na den dood van Willem II hadden deze getracht de rechten van den markies in Vere (en ook in Vlissingen) te verkleinen door in die steden, evenals in de niet van het Oranje-huis afhangende, geheele vrijheid van magistraatsbestelling in te voeren. Dit was mislukt door den tegenstand der beide steden zelf, die bang geweest waren voor de wraak van den markies in de toekomst. Wel hadden de Staten er toen in toegestemd steun te beloven in alle moeilijkheden, die uit de zaak voor de steden zouden kunnen voortkomen, maar toch was geen van beide er toe overgegaan haar regeeringsreglement bij de Gecommitteerde Raden van het gewest in te dienen, ten einde in den bovenbedoelden zin veranderd te worden, waartoe een resolutie der Staten van 17 November 1651 hen verplicht had [2]). Sedert was de zaak slepende gebleven, maar het was een gewaagd spel nu een poging in juist tegenovergestelde richting te doen dan in de bedoeling der Staten gelegen had.

Eerst ging voor Maertens en zijne vrienden alles naar wensch. De reis van den burgemeester naar Den Haag is natuurlijk in het geheel niet op moeilijkheden gestuit, voorzoover het verkrijgen van de toestemming der Prinses-Douairière betreft. Den eersten Maart deed hij reeds verslag van zijne reis in den Veer-

[1]) Dat er een dergelijke poging in 1664 ook te Vlissingen gedaan is, zooals in Fruin's Staatsinstellingen, blz. 237, gezegd wordt, is mij niet gebleken.

[2]) Zie hierover het zesde punt van beschrijving voor de Zeeuwsche Staten (waarover aanstonds nader) en het daarbij behoorende „Sommier Verslag", bij Aitzema, t. a. p., blz. 173 vlg. — In Fruin's Staatsregeling, blz. 270, wordt het ten onrechte voorgesteld, alsof de steden inderdaad zelf de magistraatsbestelling op zich genomen hadden.

schen raad, legde ratificatie door Amalia van Solms over (dd. 26 Februari) van de resolutie van 23 Februari en tevens een schrijven van Hare Hoogheid, waarin deze hare voldoening uitsprak over de genomen maatregelen [1]. Dertien dagen later brachten de gedeputeerden van Vere, waaronder Maertens, de voorgestelde verandering in de Staten van Zeeland ter sprake, verzoekende dier goedkeuring daarop. Reeds na vier dagen was het verzoek in hoofdzaak ingewilligd: Zierikzee en Tholen echter hadden alleen toegestemd „op behaegen van de principalen" [2]. Dienzelfden dag gingen de Staten op reces uiteen. De gedeputeerden van Vere konden niet anders denken, of de uitreiking van het octrooi der Staten op de reglementsverandering zou nu spoedig plaats hebben. Nauwelijks waren de Staten weêr vergaderd, of ze vroegen er om. Toen bleek het, dat er een kink in de kabel gekomen was. Tholen had binnen de vereischte acht dagen [3] zijn consent ingetrokken: de principalen hadden hunne gedeputeerden gedesavoueerd. Tevergeefs drongen de Veersche leden der Staten er op aan het octrooi bij overstemming toch te verleenen; in zulk een belangrijke aangelegenheid was eenparigheid van stemmen noodig, werd hun geantwoord [4]. Een maand lang bleef de toestand uiterlijk onveranderd, maar, toen de gedeputeerden van Vere den 27sten Mei voor de zooveelste maal hun zin trachtten door te drijven, gebeurde er iets, waarop verschillende leden zeker niet voorbereid geweest zijn. Een van

[1]) Tegelijkertijd werd nog een kleine verandering aangenomen: „dat de scheepenen, raden zijnde, soowel als de raden, die geen schepen sijn, tot het burgemeestersampt sullen mogen werden genomineert, ende één ofte twee van de schepenen raedt ofte raden wesende, nominatie bekomende tot burgemeester of burgemeesteren, dat in sulcken gevalle achte ofte negen persoonen uyt den raedt ofte burgers tot scheepenen sullen werden genomineert, in voegen dat in sulck geval het getal van zeven tot acht of negen tot schepenen te nomineren sal werden gesuppleert". Ook de mededeeling van dit uittreksel uit de resolutiën van wet en rade van Vere van 1 Maart 1664 dank ik aan Mr. R. Fruin.

[2]) Notulen Zeeland 13, 14, 15 en 17 Maart 1664.

[3]) Dit was aldus vastgesteld in een toen juist aangenomen „Nader reglement, tot nader beleyt van de affaires ende besoignes van 't landt", een huishoudelijk reglement voor de Zeeuwsche Staten; zie Notulen Zeeland 14 Maart 1664 en de bijlagen bij deze bijeenkomst der Staten.

[4]) Notulen Zeeland 26, 29, 30 April 1664. Cf ook den brief van Gec. Raden van Zeeland aan den raad van Vere, 30 Juni 1664, bij Aitzema, t. a. p., blz. 166 vlg.

de Veersche heeren, de oud-burgemeester Dominicus Cloeck, kwam plotseling verklaren, dat bij de behandeling der zaak in Vere allerlei onregelmatigheden waren voorgevallen: Maertens had zijn voorstel plotseling ter tafel gebracht, terwijl enkele leden niet aanwezig waren; het voorstel was bovendien niet met eenparigheid van stemmen aangenomen, want verschillende leden hadden er tegen gesproken. Een ander lid van den Zeeuwschen raad, Johannes Kien, ordinaris gedeputeerde van Zeeland ter Staten-Generaal, op dit oogenblik ter Zeeuwsche Statenvergadering aanwezig, viel Cloeck bij; hij verklaarde van de voor zijne stad toch zoo gewichtige aangelegenheid in het geheel niet op de hoogte gebracht te zijn. Beide sprekers verzochten den Staten op het voorstel niet in te gaan [1]).

Er is in deze zaak veel duisters. Waarom kwam Cloeck eerst nu zijne bezwaren opperen, terwijl hij toch ook in de vorige Staten-vergaderingen, waarin de zaak behandeld was, tegenwoordig was geweest? Hoe kan er in de Veersche resolutie sprake zijn van eenparigheid, wanneer die inderdaad niet bestaan had? Ik weet slechts ééne verklaring te geven, die mij tamelijk wel aannemelijk voorkomt. Maertens heeft ingezien, dat er oppositie tegen zijn voorstel zou komen; daarom heeft hij de zaak onverwachts, allicht in afwezigheid van enkelen, wier oppositie hij het meest duchtte, ter sprake gebracht en, hoewel er enkele stemmen zich tegen verhieven, toch geconcludeerd „by eenparicheyt". Geen der leden heeft zich openlijk tegen deze handelwijze durven verzetten, vreezende zich daardoor bij de Prinses-Douairière onaangenaam te maken. Langzamerhand echter is de oppositie in beweging gekomen, eerst misschien onder invloed van het verzet van Tholen, later waarschijnlijk op aansporen vooral van Kien, die niet voor een kleintje vervaard was; zeer wel mogelijk is het, dat deze pas bij een tijdelijk verblijf in Zeeland bemerkt heeft, wat er gaande was — en ook wel, dat een ander, die zelf niet te best de leiding in handen durfde nemen, hem te hulp geroepen heeft. Hoe dit zij, de oppositie, van wie men eerst niets hoorde, bestond weldra uit twaalf leden van de Veersche regeering, zooals we zoo aanstonds zullen zien.

De verklaringen van Cloeck en Kien maakten indruk in de Zeeuwsche Staten en een (trouwens niet vervuld) aanbod van

[1]) Notulen Zeeland 27 Mei 1664.

Maertens, om met een extract uit de resolutiën van Vere de eenparigheid te bewijzen, was niet in staat dien indruk te niet te doen Zij besloten aan de regeering van Vere de gelegenheid te geven de zaak nogmaals te onderzoeken in een behoorlijk bijeen te roepen vergadering van „wet en raad", waartoe alle leden moesten worden gedagvaard.

De souvereinen hadden gesproken, maar Maertens en die hem trouw bleven, waren niet van zins daarmede genoegen te nemen; zij begrepen, dat, wanneer de zaak opnieuw in behandeling genomen werd, geen overwinning voor hen zou zijn weggelegd. Daarom stelden zij zich op het standpunt, dat de resolutie van 27 Mei als niet wettig kon beschouwd worden, aangezien reeds een resolutie tot goedkeuring van de reglementsverandering genomen was. Het onjuiste van dit standpunt kon door de Gecommitteerde Raden gemakkelijk aangetoond worden in hun antwoord op een heftig schrijven, op naam van de regeering van Vere aan hen gezonden [1]), waarin de raadpensionaris De Huybert vooral de schuld van het gebeurde gekregen had. Merkwaardiger dan de verdediging van het gedrag van De Huybert is in het antwoord van de Gecommitteerde Raden een beschuldiging aan het adres van Maertens en de zijnen over de wijze, waarop tot het afzenden van hun schrijven besloten was: dit zou geschied zijn in een raadsvergadering, waarin slechts veertien personen aanwezig geweest waren, terwijl van die veertien drie tegen den brief geadviseerd hadden en één, als zijnde alleen schepen, geen recht gehad had een stem uit te brengen. Is die beschuldiging waar — en weêrlegd schijnt ze niet te zijn — dan kan ook het „by eenparicheyt" van de resolutie van 23 Februari onder een beter licht gezien worden. In elk geval moet het onze verwondering opwekken, evenals het die van Gecommitteerde Raden deed, dat het schrijven van de Veersche regeering, dat sloeg op een resolutie van 27 Mei, eerst 28 Juni verzonden werd; dat maakt den indruk, alsof Maertens een geschikte gelegenheid afgewacht heeft om het te arresteeren.

Ondertusschen had de zaak van de reglementsverandering zelf begrijpelijkerwijze de gemoederen in Vere verhit. Reeds op den zevenden Juni vielen ernstige onlusten voor bij het opmaken van

[1]) De brief van de regeering van Vere van 28 Juni en het antwoord van de Gecommitteerde Raden van 30 Juni 1664 beide bij Aitzema, t. a. p., blz. 165 vlg.

een nominatie voor een vacante burgemeesters- en raadslidsplaats [1]) en bij een daarna volgenden maaltijd. De Prinses-Douairière vond er aanleiding in den baljuw der stad, Gaspar de Mauregnault, de les te laten lezen, omdat hij de twisten niet had weten te voorkomen, en toen hij zich naar haren zin niet voldoende van schuld wist te zuiveren, eischte zij een onderzoek door het Hof van Holland en Zeeland. Wel kwam hiervan niets, omdat de Gecommitteerde Raden van Zeeland de bevoegdheid van het Hof om tegen den baljuw op te treden betwistten [2]), maar daarmede was De Mauregnault niet aan de vervolging der Prinses ontkomen. De oorzaak van haar ongenoegen lag dan ook dieper: de baljuw behoorde onder degenen, die de reglementsverandering bestreden, en dit beschouwde de Prinses als ongeoorloofd in haren vertegenwoordiger, vergetende, dat De Mauregnault hier niet als baljuw, maar in de door hem ook bekleede functie van raadslid opgetreden was. Het pleit voor hem, dat hij, nadat hem de zienswijze der Prinses in dezen medegedeeld was, toch op zijn standpunt is blijven staan.

Dit bleek bij een nieuwe poging van Maertens om het besluit der Staten van 27 Mei door de Veersche regeering implicite als onwettig te doen verklaren: in een raadsvergadering van 17 Juli deed hij onverwachts (dus zonder behoorlijke voorbereiding en oproeping van alle leden, zooals de Staten gewild hadden) het voorstel de gedeputeerden ter eerstvolgende dagvaart te gelasten de uitreiking van het octrooi op de reglementsverandering opnieuw te eischen. Wij weten precies, wat er toen voorgevallen is, omdat acht leden der oppositie, nu beter op hunne hoede dan vroeger, het onmiddellijk noodig geacht hebben een

---

[1]) Deze plaats was vacant door het overlijden van Johan Kien Jansz. († 4 Maart 1664; zie J. Ermerins, Eenige Zeeuwsche Oudheden, deel VII, Vere, deel III, blz. 94). — Waarin de onlusten op 7 Juni precies bestaan hebben, is mij niet gebleken. Wel kan ik bewijzen, dat men zich bij het opmaken der nominatie nog gehouden heeft aan het Verdrag van 1663; burgemeester werd n. l. Mr. Pieter Meunicx, die tot dezelfde „bende" behoorde als waartoe Kien behoord had. Evenzoo bij het vergeven der door Kien bekleede ambten: K. was bewindhebber der Oost-Indische Compagnie geweest; het vergeven van dit tot de eerste kolom behoorende ambt kwam aan de derde „bende" (zie hiervoor blz. 4), waartoe Maertens behoorde en die kreeg het.

[2]) Hun uitvoerig schrijven aan het Hof van 25 Juli 1664 bij Aitzema, t. a. p., blz. 171 vlg.

verslag daarvan op te stellen en in het openbaar te doen verschijnen om een verkeerde voorstelling onmogelijk te maken, een handelwijze, die men hun na het vroeger gebeurde niet ten kwade kan duiden. Slechts negen leden werden bereid bevonden het voorstel onmiddellijk in behandeling te nemen; de overige twaalf (drie leden waren afwezig) verzetten er zich minder of meerder krachtig tegen, in hoofdzaak zich beroepende op de resolutie der Staten van 27 Mei; slechts drie gaven ronduit te kennen van de voorgestelde verandering absoluut niets te willen weten. Bij die stemming in den raad was het nemen van een besluit ten gunste van het voorstel onmogelijk en, zoo eindigen de acht hun verslag, „in ghevalle buyten vermoeden naderhandt in de notulen tegens de advysen van sooveel raetsmannen soo op de forme als ten principalen geopinieert hebbende, eenige andere conclusiën soude(n) mogen bevonden werden", dan protesteeren wij daartegen „wel expresselijck mits desen", „met verdere verklaringe, dat wy tot redres ende reparatie van dien soodanige wettelycke middelen sullen gebruycken, als naer de welbekende ordre van de regeeringe by ons betaemelijck ende noodsaeckelijck sullen werden geoordeelt" [1]). Commentaar is overbodig.

Maertens en de zijnen hebben ingezien, dat het, voorloopig ten minste, beter was de zaak te laten rusten. Daarvoor bestond nog een andere reden. Onder de punten van beschrijving voor de aanstaande dagvaart hadden Gecommitteerde Raden er één opgenomen [2]), het zesde, dat een terugslag was op de poging om de rechten van den markies in Vere te vergrooten: zij stelden voor er nogmaals op aan te dringen, dat Vere en Vlissingen hunne regeeringsreglementen aan hen zouden overleveren en dus aan de bovengenoemde resolutie van 1651 voldoen; met welke bedoeling zij dit deden, kon niet twijfelachtig wezen.

Voor de Prinses-Douairière was de keer, dien de zaken genomen hadden, een onaangename verrassing. Zij bezat de macht niet er verandering in te brengen, maar zij koelde hare ontevredenheid aan één der tegenstanders, dien zij kon treffen. Gaspar de Maurregnault, die in de genoemde raadsvergadering vrijelijk tegen

[1]) Het stuk is van 17 Juli 1664 en onderteekend door acht leden, bij Aitzema, t. a. p., blz. 165 vlg.

[2]) Cf. hiervóór, blz. 8 en noot 2.

Maertens' voorstel gesproken had, werd bij aanschrijving van 5 September in de uitoefening van zijne waardigheid als baljuw geschorst [1]). Het behoeft geen betoog, dat de Prinses-Douairière het recht had aan een ambtenaar van het markiezaat de verdere uitoefening zijner functie te verbieden. Een andere vraag echter is het, of hier termen bestonden om van dit recht gebruik te maken. De Mauregnault kon zich beroepen op zijne vrijheid om als raadslid voor zijne overtuiging op te komen. Het verschil tusschen zijn standpunt, dat hij in een kranig gestelde remonstrantie aan de Staten van Zeeland [2]) uiteenzette, en dat van de Prinses-Douairière geeft een voorbeeld van de moeilijkheden, waarin een ambtenaar kan geraken, wanneer zijne sympathieën in een bepaald geval niet aan de zijde van de regeering zijn, waarvan hij afhangt, te meer, wanneer hij (wat nu gelukkig onmogelijk is) zelf ook nog aandeel aan die regeering heeft. Wij in onzen tijd beleven dergelijke moeilijkheden in den strijd over de kwestie, in hoeverre een ambtenaar vrij blijft om als staatsburger te handelen, zooals hij wil. De beslissing over de vraag, aan wiens zijde in zulk een geval het recht is, behoort niet tot het domein der geschiedenis; hier hangt te veel van persoonlijke opvattingen en van temperament af.

Nog een ander verwijt behalve zijn verzet tegen de reglementsverandering bracht de Prinses-Douairière tegen haren baljuw in. De Mauregnault werd beschuldigd ook een aandeel te hebben in het opstellen van het zesde punt van beschrijving voor de Zeeuwsche Staten, en al kan het best waar zijn, dat hij daarvan één der auctores intellectuales geweest is, het was toch van de Prinses zeer onhandig er melding van te maken. Zeer waarschijnlijk heeft zij met het vermelden van deze aangelegenheid haar ongenoegen willen toonen aan Johan de Mauregnault, broeder van den baljuw, lid van Gecommitteerde Raden en één der heftigste tegenstanders der geheele reglementsverandering; maar nu had zij de vertegenwoordigers van de souvereiniteit van het gewest aangeraakt en daarmede een teêre snaar doen trillen. Groot was de verontwaardiging onder de Gecommitteerden over zulk een vermetelheid. Een door zijne heftigheid verrassende

[1]) De brief der Prinses-Douairière van 5 Sept. 1664, bij Aitzema, t. a. p., blz. 169.

[2]) Ongedateerd; bij Aitzema, t. a. p., blz. 169 vlg.

brief [1]) werd door hen onmiddellijk aan de Prinses afgezonden, nadat zij kennis gekregen hadden van het aan den baljuw ten laste gelegde. Hoe durfde de Prinses zich aanmatigen om „ons in onse functie, die wy — de eere hebben van te bekleeden, in dier voegen te censureren!" En verder: „het bedroeft ons uyt dit staeltjen te sien ende af te nemen, wat wy van U Hoogheyt souden hebben te verwachten, in cas deselve over onse persoonen hadde te disponeren, en achten ons dienvolgende geluckig daerover aen andere responsabel te wesen". Rekenschap van hunne handelwijze te geven meenen zij volstrekt overbodig. Van de andere punten van beschuldiging tegen De Mauregnault werd geen notitie genomen, maar wel spraken de heeren de hoop uit, dat het bevel tot schorsing spoedig zou worden ingetrokken, ook omdat de waardigheid van baljuw voor het afdoen der loopende zaken niet onvervuld kon blijven.

Na zulk een stormaanloop zou men verwachten, dat er nog heel wat onaangenaams voor de Prinses zou volgen, toen de souvereinen zelf bijeenkwamen. En toch gebeurde er niets meer. De zaak kwam een paar malen ter sprake: de rechtskwestie werd aangeroerd, het opstellen van een brief op naam der Staten voorgesteld [2])..... maar een besluit is niet genomen. Nog sterker: van het zesde punt van beschrijving wordt in de Notulen der Zeeuwsche Staten verder absoluut geen melding gemaakt. Er heerschte blijkbaar in de Staten een eenigszins andere stemming tegenover de Prinses dan in het college der Gecommitteerde Raden, waarvan dan trouwens ook Johan de Mauregnault lid was. Onder die omstandigheden is het begrijpelijk, dat de Prinses den eersten storm kalm langs zich liet heengaan: De Mauregnault bleef geschorst; hij zelf was echter niet van plan de gedragslijn der Staten te volgen, hij wilde het in rechten zoeken.

In Vere zelf had deze gebeurtenis de onlusten onder de regenten natuurlijk niet verminderd. Eind September zag het er zóó bont uit, dat de Staten besloten bemiddelend op te treden [3]). Een deputatie uit hun midden ging naar Vere en schijnt succes op haar werk gehad te hebben. In elk geval werd de rust her-

[1]) Van 8 Sept. 1664, bij Aitzema, t. a. p., blz. 170 vlg.
[2]) Notulen Zeeland 11 en 13 Sept. 1664.
[3]) Id. 25 Sept. 1664.

steld. De beide zaken echter, die ons in de voorgaande bladzijden hebben beziggehouden, bleven onafgedaan: de reglementsverandering bleef in de lucht hangen, De Mauregnault dreigen met zijn proces.

In het eind van 1664 was er zooveel eensgezindheid onder de Veersche regenten, dat, ongetwijfeld op aansporen van burgemeester Maertens, een voorstel ten gunste van den Prins kon gedaan worden. Hier nu komt Buysero's portefeuille ons uitstekend te hulp; de Notulen van Zeeland vertellen over deze zaak niets. In het midden van December deed Vere een voorstel ter Staten om den Prins te benoemen tot kolonel van één der drie regimenten, die op de Zeeuwsche repartitie stonden. De neiging daartoe bleek niet groot. Tevergeefs voerde Vere ten gunste er van aan, dat een dergelijke tegemoetkoming aan den volkswensch de lasten, die met het oog op den met Engeland dreigenden oorlog grooter stonden te worden, dragelijker zou maken en dat het aanzien der andere kolonels er door zou stijgen. Vooral de invloedrijke Middelburgsche burgemeester Hendrik Thibaut, heer van St. Aagtekerke [1]), verzette er zich met kracht tegen. Alleen Goes toonde wel eenige sympathie voor het voorstel, maar wilde er toch niet mede meegaan, bevreesd om Holland daardoor tegen den Prins in te nemen. Zelfs Vlissingen had Vere niet krachtig ondersteund [2]). Aan een tweede voorstel van Vere om Zijne Hoogheid te benoemen tot „collonel-generaal" van de ter repartitie van Zeeland staande krijgsmacht [3]) wedervoer geen beter

[1]) Maertens spreekt in zijn brieven (zie de volgende noot) dan weer van Thibaut, dan weer van Aagtekerke, maar met die beiden moet dezelfde bedoeld zijn; Thibaut was door zijne vrouw heer van Aagtekerke en een andere Aagtekerke of Thibaut is er in dien tijd niet in de Zeeuwsche Staten.

[2]) Deze bijzonderheden ontleen ik aan de brieven van Maertens aan Buysero van 21 en 24 Dec. 1664, Huisarchief. Over den toestand te Vlissingen blijkt nader, dat daar twee partijen waren, die van Gaspar Ingels, die Vere flink steunde, en die van Gyselink, die minder openhartig te werk ging, zoodat men soms niet wist, of hij Thibaut dan wel Maertens steunde (Maertens aan Buysero 21 Jan. en 16 April 1665).

[3]) Dit voorstel in copie in Buysero's portefeuille, Huisarchief; de copie is ongedateerd, maar uit Maertens' brieven blijkt, dat het niet lang na het eerste voorstel gedaan is en dat is van ongeveer 20 Dec. 1664. — Het voetvolk, ter repartitie van Zeeland, bestond uit drie regimenten „ende de twee compagniën onder deselve nu (d. w. z. sedert 1628) gesorteert"; zie Notulen Zeeland 16 Dec. 1664.

lot. Wel bleek toen bij verschillende leden genegenheid te bestaan een poging bij Holland aan te wenden om den Prins zitting te geven in den Raad van State, maar hoewel Vere natuurlijk ook hiervoor te vinden was, ofschoon Buysero er bij Maertens op aandrong er al zijn best voor te doen en dan liefst ook nog het voorstel van het kolonel-generaalschap („eere-kolonelschap", noemt Buysero het) te handhaven [1]), men liet het bij woorden. Er schijnt weinig kracht in de Zeeuwsche Staten van deze dagen te zijn: veel gepraat, weinig handeling. In elk geval is dit waar ten opzichte van de zaken van den Prins van Oranje. Men kiest niet ernstig tegen zijne belangen partij, zooals de zaak De Mauregnault vooral bewijst, men is ook weinig gezind iets voor hem te doen. Ongetwijfeld spelen daaronder allerlei verhoudingen, allerlei intrigues hun rol, die ons bij gebrek aan gegevens ontgaan. Men kan zelfs niet eens een duidelijke afspiegeling krijgen van twee tegenover elkander staande partijen. Daarvoor is er in de houding der verschillende steden veel te veel onvasts. Daarvan nog één voorbeeld: Tholen, dat bij de beide Veersche voorstellen en bij de behandeling der reglementsverandering het sterkst tegenover het Oranje-huis gestaan had, dat zelfs niet eens genegen geweest was het voorstel om den Prins zitting in den Raad van State te geven te ondersteunen, nam bij een andere gelegenheid weêr een geheel andere houding aan. In Januari 1665 stelde de Raadpensionaris voor de compagnie paarden van den ritmeester Buat, vroeger een gardecompagnie van den Prins van Oranje, van de Zeeuwsche repartitie af te voeren. Het voorstel kon moeilijk anders worden opgevat dan als een bewijs van wantrouwen tegen die compagnie en haren aanvoerder in den komenden oorlog. Het werd verworpen door den tegenstand van Goes, Tholen, Vlissingen en Vere [2]).

---

[1]) Maertens aan Buysero 5 Jan. 1665 en Buysero aan Maertens 8 Jan. 1665, Huisarchief.

[2]) Hierover handelt een brief van Hendrik Serooskercke aan Buysero van 12 Jan. 1665 (Huisarchief): .... „d'heeren van Goes preadverteerden (naar aanleiding van het voorstel), dat het altijt geweest was de guarde van Sijn Hoogheyt en .... dat men behoorde die guarde op de Zeuse repartitie te houden t' syner tijt ten dienste van Sijn Hoogheit; echter Middelburg, gevoeght werdende met Zierikzee, anplecteerden de voorslag van de Raetpensionaris; Goes contrarie gaende, adverteerden d'heeren van Tholen, dat sy de paerden om Sijn Hoogheitswille behouden souden, welcke tale wy van haer ongewoon sijn. Vlissingen en Vere

Slechts schijnbaar heeft de behandeling dezer pogingen ten gunste van den Prins ons van de hoofdzaak van dit artikel afgeleid. Het verwerpen van het eerste Veersche voorstel had een belangrijk gevolg ten opzichte van één der behandelde aangelegenheden: nu ze den Prins geen kolonel konden maken, hadden de Veersche gedeputeerden er toe medegewerkt om Gaspar de Mauregnault, volgens zijn broeder een geboren krijgsman, tot die waardigheid te verheffen. Dit was nog al slim van hen bedacht. Niet lang te voren hadden de Staten van Zeeland, juist op voorstel van Vere, een besluit genomen of liever een vroeger besluit in hoofdzaak bevestigd, dat militairen geen regeeringswaardigheden mochten bekleeden [1]). Zoo zou De Mauregnault, die met zijne schorsing als baljuw natuurlijk nog niet van zijne vroedschapsplaats verlaten was, nu ook daarvan afstand moeten doen. Bovendien: van zijn proces zag hij nu af; dit schijnt een soort transactie tusschen hem en de Veersche gedeputeerden geweest te zijn [2]). De verhouding tusschen de Prinses en den ex-baljuw werd er zoo door verbeterd, dat de eerste hem machtigde om samen met den waarnemenden baljuw Pieter de Brouwer [3]), waterbaljuw van Zeeland, op den eersten Januari 1665 de magistraatsbestelling in Vere te gaan aankondigen; hij werd, zoo was de bedoeling der Prinses, dan tevens in de gelegenheid gesteld om van de magistraat der stad afscheid te nemen [4]). Dus scheen deze zaak geeindigd met de overwinning van het Oranjehuis.

Nu kon men een nieuwen baljuw gaan benoemen. Verschillende

---

haer by Goes ende Tholen voegende, wierde de voornoemde voorslagh verworpen". — De schrijver is één der twee pensionarissen van Vere en de schoonzoon van Maertens; bij Johan de Mauregnault stond hij in een zeer slecht blaadje, zie Van Sypesteyn, t. a. p., blz. 163, noot 1. Men bedenke echter, dat die tirade geschreven is in den tijd van de onlusten over de reglementsverandering (zie boven).

1) Notulen Zeeland 13 Dec. 1664. De benoeming van De Mauregnault geschiedde 16 Dec.

2) Maertens schrijft 24 Dec. aan Buysero: wij hebben De M. gesteund, „Haer Hoogheit daermede van hem en sijn proces en alle moyte libererende". In een later te noemen protest van eenige Veersche raadsleden is bepaald sprake van een belofte van De Mauregnault dienaangaande.

3) Hij werd in 1666 baljuw van Middelburg, Notulen Zeeland 17 Dec. 1666.

4) Prinses-Douairière aan Brouwer 26 Dec. en aan de burgemeesters van Vere 27 Dec. 1664, Huisarchief.

personen kwamen daarvoor in aanmerking. Burgemeester Maertens ijverde sterk voor den heer Van Rynesteyn uit Utrecht [1]), „een man van vijf à ses tonnen gouts"; „om hem in onse stadt aengenaem te maecken, (is hij) in reedene genegen te avontuyren drie duysent ponden vlaems en meer" [2]). Verder strekte het tot zijne aanbeveling, dat hij een neef was van Daniël Fannius, fiskaal van de Zeeuwsche admiraliteit en bewindhebber der Oost-Indische Compagnie [3]), een man van invloed in Zeeland, volgens Maertens „de eenige pilaere", waarop Thibaut steunde. Kon Fannius, de vriend van De Witt, met die benoeming gewonnen worden? Maertens schijnt het gemeend te hebben, maar Van Rynesteyn werd door de Prinses niet benoemd. Misschien juist, omdat hij een neef van Fannius was? Begrijpelijker is het, dat naar een andere aanbeveling niet geluisterd werd: Kien, de tegenstander der reglementsverandering, had zijn zwager Pieter Sterthenius [4]) gaarne tot het baljuwschap gepromoveerd gezien. De keuze der Prinses viel op Jhr. Jeronimus Tuyll van Serooskerke, heer van Stavenisse [5]). Voor de Oranje-gezinden was dit geen onaangename persoonlijkheid; Maertens en de zijnen wilden ook hem van harte welkom heeten.

De raadsplaats van De Mauregnault bleef nog ter vervulling open. Ook hiervoor werden in het begin van 1665 verschillende personen genoemd, ongeveer dezelfden als voor het baljuwschap.

---

[1]) „Gedegouteert wesende tot Utrecht, mits hy daer in de Ridderschap niet en wert getrocken," Maertens aan Buysero 29 Dec. 1664, (Huisarchief).

[2]) „Ick verstae oock, dat sijn vrou seer caritative is, gewoon sijnde tot Utreght duysent rijcxdaelders en meer alle jaers den armen te geven, daertoe deselve, in dese stadt de armoede siende, niet minder sal werden geanimeert," als boven en dezelfde aan de Prinses-Douairière 29 Dec. 1664.

[3]) Van Sypesteyn, t. a. p., blz. 159 en noot 1. Hij was de broeder van Cornelis Fannius, lid van het Hof van Holland.

[4]) Tegen hem waarschuwde Maertens ernstig. Ook deed dit een zoon van Buysero, die 1 Jan. 1665 uit Middelburg aan zijn vader schreef: Sterthenius is „seer gauw" (oploopend) en „niet te vertrouwen." (Huisarchief).

[5]) Door wien hij aanbevolen was, is mij niet gebleken; wel is het waarschijnlijk, dat enkele Zeeuwsche staatslieden voor hem gewerkt hebben, omdat hem bij de benoeming van Justus de Huybert (broeder van den raadpensionaris Pieter de Huybert) tot secretaris der Staten van Zeeland in Dec. 1664, een ambt, waarvoor Stavenisse ook in aanmerking gekomen was, het eerste het beste vaceerende ambt in Zeeland toegezegd was (Mennicx aan Buysero 22 Dec., Maertens aan denzelfden 24 Dec. 1664, Huisarchief).

De Prinses wenschte Stavenisse op de nominatie te zien; haar wensch ging niet in vervulling. In Februari schreef Maertens, dat hij er geen kans toe zag. Men zou kunnen denken aan een greintje kwaad humeur over het passeeren van den heer Van Rynesteyn, wiens electie Buysero niet had willen beloven, wanneer hij op de nominatie geplaatst werd [1]). Toch is dit niet de reden: de nominatie kon in het geheel niet worden opgemaakt, omdat De Mauregnault niet van zins was zijn plaats als raadslid te verlaten. Maertens noemt deze reden niet in één zijner bewaarde brieven, maar het zal ons weldra blijken, dat hier toch de schoen wrong. Zonderling schijnt het, dat men zich naar De Mauregnault's houding schikte. Was Maertens bang voor nieuwe moeilijkheden? In elk geval kwam geen nieuw raadslid de plaats van De Mauregnault innemen.

Ondertusschen bleef er rust heerschen in Vere. Plannen werden zelfs besproken tot het oprichten van „een vrientschap voor ons leven" [2]) tusschen twee burgemeesters uit Vlissingen [3]), Maertens uit Vere, Fannius namens enkele regenten uit Middelburg, een paar regenten uit Goes, terwijl ook zelfs Thibaut neiging vertoonde om meê te doen [4]). Een dergelijke samenwerking zou ongetwijfeld 's Prinsen belangen in Zeeland ten goede zijn gekomen, maar een resultaat was niet bereikt, toen Maertens in Mei 1665 tijdens een verblijf te Middelburg plotseling stierf. Zijn dood was voor het Oranjehuis een groot verlies. De eendracht, die onder zijne leiding in den laatsten tijd grooter scheen te zullen worden, was plotseling weêr voorbij. Er viel trouwens heel wat te verdeelen uit zijne politieke erfenis en het gekuip daarover vervulde de hoofden voorloopig meer dan het bevorderen van 's Prinsen en algemeene belangen.

„Men vliegt alrede door de stadt ende overal", schreef Stavenisse [5]) den dag na Maertens' overlijden. „Het bewintheb-

---

[1]) Maertens aan Buysero 21 Jan. en 13 Febr. 1665, Buysero aan Maertens 9 Febr. 1665, (Huisarchief).

[2]) Maertens aan Buysero 21 Febr. 1665 (Huisarchief).

[3]) Ingels en Gyselinck; zie hiervóór, blz. 16, noot 2.

[4]) De heer Van Elfsdijk en De Jager; de laatste stierf in Mei 1665.

[5]) Stavenisse aan Buysero 17 Mei 1665 (Huisarchief) — Van dezen baljuw zijn er in Buysero's portefeuille verschillende brieven over ambtsbezigheden, die merkwaardige bijzonderheden bevatten.

berschap [1]) is 3 à 4 dusent gulden jaerlijx waerdig, het equipagemeesterschap met commissaris van de monsteringe ende vendue-ampt ontrent vijf dusent gulden 's jaers gedurende dese stercke equipage; oock hadde Sijn Ed. een penninckmeesterambt [2]) behalven het borgemeesterschap ende raetsplaetse." Waartoe moet het vergeven van dit alles leiden, roept Stavenisse ten slotte uit, „in desen ambitieusen tijt en daer hyer soovele schraele quanten sijn, die haer vader ende moeder om eere ofte profijt souden afvallen ende afsweeren."

Wat er naar aanleiding van het begeven van al deze ambten in bijzonderheden voorviel, vermelden onze bronnen niet en doet ook minder ter zake. Hoofdzaak was het vervullen der burgemeesters- en raadslidsplaats en over wat daarbij voorviel verschaft Buysero's portefeuille vele gegevens. Het toeval wilde, dat ongeveer tegelijk met Maertens nog een ander lid der Veersche vroedschap overleed [3]). Feitelijk waren dus nu drie raadsplaatsen vacant, wanneer men die van De Mauregnault medeRekent. In Juni ging men over tot het opmaken van nominatiën voor twee dier plaatsen en voor het burgemeesterschap. Hierbij nu was van het verdrag van 1663 in het geheel geen sprake meer. Van de drie „benden" hoort men niets, wel van twee tegenover elkander staande partijen.

De ééne partij van dertien leden, de sterkste dus, hield den 30sten Mei — vijf dagen vóór het opstellen der nominatiën — een vergadering in den „Hof van Stertenius buyten Middelborg." Zij werd het er over eens tot burgemeester voor te dragen: Dominicus Cloeck en Pieter van Reygersberg, en tot raadsleden: Cornelis Kien, schepen, zoon van den Gedeputeerde ter Staten-Generaal, Pieter Sterthenius, ons reeds bekend, David Neef en Abraham Thijssen, de beide laatsten broeders van twee Veersche raadsle-

[1]) N.l. van de Oost-Indische Compagnie.

[2]) N.l. over Walcheren; dit stond ter begeving van de Gecommitteerde Raden en dus kon Johan de Mauregnault er over beschikken, want in genoemd college was „om den anderen meer respect toe te brengen" sedert 1659 aangenomen, „dat elck in sijn stadt de vacerende ampten sal vergeven"; uit den blz. 20, noot 5, genoemden brief. Het ambt kwam aan Bernard Somer (pens. Serooskercke aan Buysero 11 Juni 1665). Equipagemeester werd Pieter de Neef. Commissaris van de monstering Pieter Boreel (dezelfde aan denzelfden 3 Juni 1665, Huisarchief); over het bewindhebberschap, zie later.

[3]) Johan van Strazeel.

den (Pieter de Neef en Leenard Thijssen). Het is duidelijk, dat hier de Kien-Mauregnault-partij, als ik haar zoo mag noemen, aan het werk is: de tegenstanders der reglementsverandering. De afspraak dezer heeren bleef niet geheim. Onmiddellijk toog toen in Vere de andere partij, de Maertenspartij om haar zoo te noemen, aan den arbeid. Haar streven was vooral Stavenisse te doen nomineeren, die dit zelf hartelijk begeerde, want „het hier al met raeden te doen is; ick en schepenen, die geen raeden sijn, worden weynig gemoyt", naar de baljuw zelf schreef. De partij was echter in de minderheid; dit kwam, doordat de twee overleden leden juist tot haar behoord hadden en omdat twee andere leden, burgemeester Meunicx en Renny, naar de andere overgeloopen waren, nu de leiding van Maertens ontbrak. Vooral de oud-burgemeester Huybrechtsen deed zijn best de partij toch bijeen te houden. Hij beriep zich daartoe op een schriftelijk accoord van April 1664, waarvan de inhoud mij onbekend is, maar dat de naam draagt van de „vertrouwde vruntschap" en dus wel niets anders kan geweest zijn dan een soort contract van correspondentie [1]). Met dit stuk nu begaf zich Huybrechtsen naar Meunicx, dezen herinnerende aan zijne verplichting om de partij bijeen te roepen. Deze deed eerst, alsof hij van niets wist, maar eindigde met toe te geven. Op den avond van den eersten Juni werd de partij bescheiden in den Kampveerschen toren, een herberg te Vere. Daar verschenen elf personen: behalve de acht getrouwen en Meunicx en Renny, die beiden in den „Hof van Stertenius" aanwezig geweest waren, ook Kien. Zijn verschijning wekte onze verbazing, omdat hij bij de reglementsverandering tegenover Maertens gestaan had. Toch behoorde hij tot de „vruntschap" van April 1664, tot stand gekomen dan ook, vóórdat in Mei 1664 de ernstige oneenigheden over de reglementsverandering plaats grepen. Dat de toen volgende gebeurtenissen die „vruntschap" ernstig geschokt moeten hebben, spreekt van zelf. In elk geval stond Kien nu lijnrecht tegenover den wensch der partij, waartoe hij behoorde. Dit toonde hij op een kluchtige wijze door, toen hij zag, dat de meerderheid

[1]) In elk geval werd daardoor her „Verdrag" van 1663 niet te niet gedaan, want daaraan hield men zich in Mei 1664 nog (zie hiervóór blz. 12, noot 1); misschien is het een nadere overeenkomst tusschen een deel der regenten geweest tot handhaving der eerste.

der vergadering in den Kampveerschen toren voor Stavenisse's nominatie was, zich even te absenteeren en later de boodschap te sturen, dat hij niet zou terugkeeren. Van de tien stemmen [1]), die na zijn vertrek uitgebracht werden, kreeg Stavenisse er slechts negen, zoodat zijn kans om op de nominatie te komen zeer gering werd. Toch bleef de kuiperij te zijnen gunste den tweeden Juni in volle werking; 's avonds meende men nog elf stemmen op hem te kunnen vereenigen, maar in de raadsvergadering van den derden Juni bleef het bij negen. Een brief van de Prinses-Douairière tot aanbeveling van Stavenisse was vóór het opmaken der nominatie gelezen, maar zonder de stemming te influenceeren. De nominatie viel geheel uit, zooals door de meerderheid in hare vergadering bij Sterthenius vastgesteld was [2]).

Nog gaf de tegenpartij den kamp niet gewonnen. Het plaatsen van broeders van raadsleden op de nominatie werd door haar voor iets ongeoorloofds gehouden, als een list van Kien om de Prinses te dwingen zijn zoon en zijn zwager te eligeeren. Toch moet erkend worden, dat, al mag er een verbod in dien geest bestaan hebben, men zich daaraan toch ook vroeger niet strikt gehouden had; hoe waren anders de beide heeren De Mauregnault raadslid geworden? Ernstiger was een ander bezwaar, door de tegenpartij tegen de nominatie opgeworpen, een onregelmatigheid, bij de stemming voorgevallen, die één der aanwezigen [3]) alzoo vertelt: toen „alle voorsz. billetten (de stembiljetten), sijnde in seker doosken byeen gesamentlijck ende van den heer officier (den baljuw) getelt waren", werd bevonden, dat er twee-en twintig in plaats van een en twintig waren ingeleverd; zonder blikken of blozen gaf toen Johan de Mauregnault te ken-

[1]) Van deze 10 waren Meunicx en Andries Renny ook in de vergadering bij Sterthenius geweest; de andere acht waren: Karreman, Huybrechtsen, Somer, Thijssen (die zijn stem niet op Stavenisse uitbracht), Naelhout, Van de Wiele, Van Graes, Gedions. Meunicx en Renny stemden nu wel op Stavenisse, maar Renny gaf den volgenden dag weêr te kennen zich aan de afspraak, bij Sterthenius gemaakt, te zullen houden.

[2]) Dit verhaal is ontleend aan brieven van Stavenisse van 1 en 2 Juni, van Pieter Naelhout van 2 Juni (waarbij als bijlage een opgave van de stemmen, in de vergadering in den Kampveerschen toren uitgebracht) en 3 Juni (waarbij als bijlage een opgave van de stemmen, in de raadsvergadering van 3 Juni uitgebracht) en van pens. Serooskercke van 3 Juni 1665, alle aan Buysero (Huisarchief).

[3]) Aan Buysero, 3 Juni 1665; de brief is alleen in copie bewaard zonder de onderteekening.

nen, dat hij ook het briefje van zijn broeder meegebracht had, die zich nog als raadslid beschouwde, wijl hij nog geen afscheid genomen had. Wel werd hiertegen geprotesteerd, maar alleen door de minderheid; de meerderheid sprak zich ten gunste van De Mauregnault's vermeend recht uit [1]). De minderheid zocht het hoogerop: zij zond een protest èn aan de Prinses-Douairière èn aan de Staten van Zeeland, gene aanradende met de electie te wachten, totdat een wettige nominatie zou zijn opgemaakt, deze verzoekende de nominatie te casseeren [2]). De onbevoegdverklaring van militairen om deel der regeering uit te maken door de Staten zelf zou ons voldoende reden schijnen om het verzoek der minderheid in te willigen. De Staten dachten er niet aldus over; er is in hun midden misschien wel over de zaak gesproken, maar een besluit hebben ze niet genomen. Zoo sterk wogen hier blijkbaar persoonlijke invloeden en overwegingen, dat men een eigen, pas genomen resolutie er niet om uitvoerde. De Prinses-Douairière heeft aan het protest meer aandacht gewijd; zij heeft de electie een paar weken uitgesteld, maar toen om de in Vere voor het oogenblik bovendrijvende partij niet voor de borst te stooten niet langer durven weigeren. Van Reygersberg werd burgemeester, Kien en Sterthenius raden. Buysero troostte Stavenisse met de verzekering, dat Kien, die met de nominatie naar Den Haag gereisd was en daar sterk op de electie aangedrongen had, beloofd had een volgenden keer den baljuw te zullen steunen. Slechts ééne opmerking veroorloofde zich de Prinses: zij vestigde in een schrijven aan de regeering van Vere de aandacht op het vreemde verschijnsel, dat men twee broeders van raadsleden op de nominatie geplaatst had. Een vrij nutteloos werk! De brief werd in een vroedschapsvergadering voorgelezen: „sommigen schudden het hoofd en namen van eenige pointen notitie", een rondvraag er over werd niet gedaan [3]).

---

[1]) N.l. twaalf van de dertien, aanwezig bij Sterthenius. Renny stemde tegen, Thijssen daarentegen voor.

[2]) Het protest aan de Prinses is namens de anderen onderteekend door Pieter Naelhout; van 18 Juni is nog een tweede protest, op verzoek van Buysero door al de acht tegenstemmers onderteekend. Het protest aan de Staten is onderteekend door Huybrechtsen. Over de gebeurtenis handelen verder ook de reeds genoemde brieven van Naelhout en Serooskercke van 3 Juni 1665 (Huisarchief).

[3]) Buysero aan Stavenisse 9 en 20 Juni, 23 Sept. 1665; Stavenisse aan Buysero 4 Oct. 1665 (Huisarchief).

Buysero's portefeuille loopt hier ten einde; slechts enkele brieven uit lateren tijd zijn nog voorhanden. Onze geschiedenis echter wil een slot en hoe dit kwam, is met behulp van andere gegevens in hoofdlijnen wel te beschrijven. Brengen we eerst Stavenisse in den raad. Een nieuw gekuip had daartoe plaats: een overeenkomst van den baljuw met burgemeester Meunicx, die een zeer amphibisch wezen schijnt geweest te zijn, werd in Augustus gesloten. Meunicx werd, met steun van Stavenisse, geholpen aan het uit de erfenis van Maertens nog altijd openstaande bewindhebberschap der Oost-Indische Compagnie [1]; hij verplichtte zich daartegenover „in scriptis" den baljuw binnen drie maanden te helpen brengen op een nominatie voor de raadslidplaats van De Mauregnault [2]. Geheel hield Meunicx zich niet aan het contract. Wel kwam Stavenisse in November op een nominatie, maar voor een zetel, vacant, doordat men een ander raadslid [3]) overgehaald had wegens ziekte zijn ontslag te nemen [4]. Invloed van Kien had Meunicx overgehaald de plaats van De Mauregnault alsnog onvervuld te laten [5]. Zij bleef dit nog geruimen tijd en voordat deze onwettige toestand ophield, had eerst de zaak der reglementsverandering nog weêr geducht van zich doen spreken.

Het gebeurde bij de electie van burgemeesteren en schepenen voor 1666, dat de Prinses-Douairière vijf schepenen [6], die in het jaar 1665 in functie geweest waren, herbenoemde, ofschoon ze niet weêr op de nominatie voorkwamen. Hiermede paste zij dus toe het recht, dat haar bij de reglementsverandering gegeven werd, en zij stelde zich op het standpunt, dat de verande-

[1]) Stavenisse schrijft 27 Aug. 1665 aan Buysero, dat hij afstand gedaan heeft van zijne pretensie op het bewindhebberschap ten gunste van Meunicx; welke pretensie hij daarop kon doen gelden, weet ik niet.

[2]) Stavenisse aan Buysero 27 Aug., 12 Sept. en 22 Oct. 1665; bij den laatsten brief is een copie van de schriftelijke belofte van Meunicx, dd. 7 Aug. 1665 (Huisarchief).

[3]) David Gedions.

[4]) De andere genomineerde was Jhr. Johan de Mauregnault de Jonge; Reygersberg aan Buysero 6 Nov. 1665 (Huisarchief).

[5]) Pens. Serooskercke aan Buysero 23 Nov. 1665 (Huisarchief).

[6]) Adriaan Karreman, Jacob Barentsz. van Graes, Pieter Naelhout, Mr. Jacobus de Vos, Mr. Gaspar Martiny. De andere vier waren ook reeds in 1665 in functie geweest; zij moeten dus opnieuw genomineerd geweest zijn en verder wettig geëligeerd.

ring in optima forma haar beslag gekregen had. Misschien heeft zij alleen een poging willen doen om te zien, welken indruk dit zou maken. De stemming in Vere was echter niet ten gunste van het reglement veranderd. De zaak werd voor de Staten gebracht en, toen dezen naar gewoonte met behoedzaamheid raadpleegden, niet bereid krasse maatregelen tegen de Prinses te nemen, drongen juist de gedeputeerden van Vere er op aan, dat de Staten de vijf onwettig benoemde schepenen zonder verderen vorm van proces zouden ontslaan. De Staten bewandelden den middenweg: zij hoorden de vijf aangeklaagden met den baljuw, verzochten hun zich voorloopig van deelneming aan de werkzaamheden van de schepenbank te onthouden en schreven tegelijkertijd aan de Prinses in zeer gematigde termen, haar aansporende een nieuwe electie uit de wettig genomineerden te doen. Dit hielp geen zier. In Maart ging een buitengewone deputatie uit Zeeland naar Holland, om met de Staten van dit gewest te spreken over verschillende toen aanhangige kwesties. Zij kreeg ook in last de Prinses te onderhouden over de Veersche aangelegenheid en, als dit geen resultaat had, moest ze haar nog een brief van de Staten ter hand stellen. De gedeputeerden keerden in Mei terug, zeer ontstemd over de weinige aandacht, door de Prinses (die hun slechts een eenvoudige kennisgeving gezonden had van haar bekend verzoek aan Holland om zich met 's Prinsen opvoeding te belasten) aan hen gewijd, en ook zonder eenige voldoening in de kwestie der vijf schepenen te hebben verkregen. Ja, zelfs had de Prinses nog een brief aan de Staten geschreven, waarin een aanstootelijke passage voorkwam over het recht van den eersten edele, dat volgens haar den markies van Vlissingen en Vere jure suo toekwam en hem door de Staten op onwettige wijze ontnomen was. Op die passage verzuimden de Staten niet van antwoord te dienen, maar de vijf schepenen bleven verder ongemoeid [1]).

De Prinses had dus hier overwonnen, maar een volgend jaar heeft zij de proef toch niet herhaald. Van de negen schepenen van 1667 waren slechts vier ook reeds in 1666 in functie ge-

[1]) Zie over deze zaak Notulen 20, 21, 22, 23 Jan., 19, 25 Febr., 6, 8, 9, 15, 16, 17, 18, 19 Maart, 22, 26 Mei, 5 Juni 1666; de brieven aan de Prinses vindt men onder de bijlagen van de verschillende bijeenkomsten der Zeeuwsche Staten.

weest [1]), en die drie schijnen ook op wettige wijze geëligeerd te zijn, want we hooren geen enkele klacht meer over een nieuwe onwettige electie te Vere in de Zeeuwsche Notulen van dit en het volgend jaar. Zoo schijnt de reglementsverandering door gebrek aan levensvatbaarheid uit de wereld verscheiden te zijn.

Onder meer geruchts kwam de zaak-De Mauregnault ten einde. Hier was het scherm bijna onder wapengekletter gedaald. De kwestie bleef buiten debat tot November 1667. Den 23sten van die maand verzochten Pieter van Reygersberg en Pieter Sterthenius audiëntie in de Zeeuwsche Staten, als reden opgevende, dat ze zich kwamen beklagen over het feit, dat Gaspar de Mauregnault nog steeds als lid van den Veerschen raad fungeerde. Het verzoek is opmerkelijk ook om de personen, die er mede aankwamen: beiden waren ze in 1665 op de hand van De Mauregnault geweest. Een partijverandering dus weer in Vere! Toch was deze nog niet zoover gegaan, dat de Maertens-partij, om dien naam nog eens te gebruiken, nu gemakkelijk de overwinning behaalde. Zelfs de Zeeuwsche gedeputeerden ter dagvaart kozen de partij van den kolonel; zij verlieten onder protest de vergadering, toen de Staten besloten de audiëntie toe te staan. En de Staten deden nog een stap: den dag na de audiëntie namen ze een resolutie, dat hun besluit van December 1664 ten opzichte van militairen gehandhaafd moest worden [2]). Zij waren om! De meerderheid was nu voor uitvoering van een genomen besluit te vinden of misschien was de reden deze: zij was den persoon van De Mauregnault minder gunstig gezind.

De kolonel echter liet zich niet zoo gemakkelijk gezeggen. Bij het opmaken der jaarlijksche nominatiën in December ontstonden hevige onlusten, omdat hij alweer zijne functiën als raadslid uitgeoefend had. Voor de partij, waartoe hij behoorde, was zijn stem van groote waarde, want het stond twaalf tegen twaalf [3]). Men kwam nu tot het opmaken van twee stel nomi-

[1]) Ermerins, t. a. p., blz. 95.

[2]) Notulen Zeeland 23, 24 en 25 Nov. 1667.

[3]) Het is mij niet mogelijk precies aan te geven, wie tot de eene en wie tot de andere partij behoorden. Wel moet er veel bij vroeger vergeleken veranderd zijn: Reygersberg en Sterthenius waren stellig van partij veranderd (zie boven) en evenzoo Stavenisse, die nu op de hand van De Mauregnault moet geweest zijn (zie beneden).

natiën; beide partijen zonden haar stel aan de Prinses [1]). En nu gebeurde er iets buitengemeen zonderlings, iets, wat ik niet weet te verklaren: de Prinses koos uit de nominatie van de partij, waartoe De Mauregnault behoorde, de „niet suyvere", zooals Aitzema haar noemt. Heftig was het ongenoegen der „suyvere" partij, die zich opnieuw met haar beklag tot de Staten wendde. Ook nu traden deze te haren gunste op: zij gelastten „de jegenwoordige drie en twintigh Raden" het samenstellen eener nominatie voor de raadslidplaats van De Mauregnault en om dit bevel uit te voeren werd de presideerende in het college van Gecommitteerde Raden verzocht naar Vere te gaan. Toevallig was dit 's kolonels broeder: hij weigerde. Een tweede werd uitgenoodigd, die zich dan ook naar Vere „transporteerde", maar door het verzet der andere partij niets kon uitrichten: een bode weigerde uit vrees voor verlies zijner betrekking de leden bij elkander te roepen; de Gecommitteerde Raad met nog iemand anders deed toen zelf de aankondiging der vergadering. Slechts een gedeelte der raadsleden kwam op den bepaalden tijd; zij vonden het stadhuis gesloten en maakten toen de nominatie „op de straet voor 't raethuys op". Tegelijk verscheen een Oranje-vlag op den toren, uitgestoken, naar beweerd werd, om oproer te maken tegen de „twaelf suyvere". De Staten namen daarop krasser maatregelen: De Mauregnault werd geschorst als kolonel en in de door hem ook bekleede waardigheid van bevelhebber te Vere. Kort daarna dreigden ze de electie zelf te zullen doen, indien niet binnen een bepaalden tijd aan hun herhaald bevel om een nominatie voor de plaats van De Mauregnault op te maken, voldaan was.

Ook nu was de uitwerking nihil. Eenige dagen later verscheen te Vere een „publicatie en waerschouwinge", op naam van baljuw [2]), burgemeesters en raden tegen de gedragingen der „suyveren" [3]). Onmiddellijk togen twee van dezen, Meunicx en de pensionaris

[1]) Verschillende stukken hierover vindt men bij Aitzema, VI, blz. 469—474.

[2]) Dit is het bewijs, dat Stavenisse aan den kant van De Mauregnault stond (cf. blz. 27, noot 3); ook schrijft pens. Serooskercke reeds 16 Jan. 1667 over de verwijdering (in de „Maertens-partij",) waarvan Stavenisse de oorzaak is, zonder dit verder uit te werken; wel spreekt hij dan ook nog over de ondankbaarheid van Naelhout, zoodat die ook wel veranderd zal zijn.

[3]) Ook bij Aitzema, t. a. p., blz. 473.

Serooskercke [1]), naar Middelburg om den steun der Staten in te roepen, omdat zij zich in hunne personen bedreigd gevoelden. De Staten namen inderdaad enkele maatregelen van militairen aard en zonden opnieuw een deputatie naar Vere. Deze bracht den volgenden dag een rapport uit, waaruit bleek, dat de twee Veersche heeren, misschien door zenuwachtigheid overvallen, de zaak overdreven hadden voorgesteld. Dit schijnt den ijver der Staten bekoeld te hebben; hunne bemoeiing met de zaak hield ten minste op.

Ruim een maand later kwamen twee gedeputeerden der Prinses in Vere. Hun gelukte het eindelijk een schikking te treffen. Cornelis Danckert's werd raadslid in plaats van Gaspar de Mauregnault. Diens broeder Johan werd ordinaris gedeputeerde van Zeeland ter Staten-Generaal; Kien kwam uit Den Haag terug en nam De Mauregnault's plaats als Gecommitteerde Raad in [2]). De „suyveren" traden dus eindelijk als overwinnaars uit den strijd. Er schijnt voorloopig rust en orde in Vere geheerscht te hebben. Bij de jaarlijksche nominatie in December 1668 liep alles zonder twisten af. Toch waren er toen weer twee „partyen" in Vere, die beide een nominatie voor burgemeesters en schepenen opmaakten, waaruit de Prins — hij was in 1668 meerderjarig geworden — eligeerde [3]). Was dit een toepassing van een nieuw contract van correspondentie, hetzij voor dit jaar alleen, hetzij voor langeren tijd gesloten? Op die vraag moet ik het antwoord schuldig blijven. Me dunkt, we hebben van de Veersche kuiperijen voorloopig ook genoeg. Dr. N. Japikse.

[1]) Volgens de „publicatie" der „onsuyveren" was hij wegens „sijn quade comportementen" als pensionaris geschorst, maar dit is ook wel een partijzaak geweest. In 1668 wordt hij weêr als pensionaris genoemd; er zijn dan zelfs drie! (zie Aitzema, VI, blz. 515). In 1669 werd hij raad en verhuisde later naar Amsterdam (zie Ermerins, t, a. p., blz. 152).

[2]) De overeenkomst bij Aitzema, t. a. p., blz. 515, en bij Ermerins, t. a. p., blz. 273 vlg. De benoeming van Danckerts staat niet in de overeenkomst zelf, maar had plaats op denzelfden dag (3 April 1668) als waarop deze gesloten werd (zie Ermerins, t. a. p., blz. 144); daarom zal zij er wel mede in verband gestaan hebben.

[3]) Zie Aitzema, VI, blz. 658.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GESLACHT VAN HOOGENDORP.

AANTEEKENINGEN OP SCHEFFER EN OBREEN'S GELEGENHEIDS-UITGAVE [1]), BETREFFENDE GEMELD GESLACHT, — DOOR FRED. CALAND.

Een paar aanteekeningen, misschien dienstig voor de herkomst van den naam.

In het Aardr. Wb. van Van der Aa wordt gezegd, dat de Noordhollandsche gemeente Heemskerk verdeeld is in 5 buurten: Noord(d)orp, *Hoogdorp*, Heemskerkerduin, Oosterzij en Kerkbuurt.

In een der leenregisters van Egmont (Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage) komt voor:

Engebrecht van Nassau.

Item op *Hoogendorp* tot Heemskerke 14 viertel lants; it. aldaer 71 gersten lants, it. noch aldaer den molenwerf, hof en tuin, met noch aldaer de groote vrije gorsweijde, groot 28 gaerssen, it. dat kleine vrije gors houdende contract 12 gaersen, it. noch aldaer 40 mat en 2 geersen lants achter thuijs op die Ackermade.

Verlijdt Engeb. v. Nassau bij dood van Jan v. N. sijn vader 1474.

Het eerste *Item* ziet op eene vorige leening aan denzelfden E. v. N. van die hofstede daer thuijs van Heemskerke op plach te staen, binnen de uijterste graften en daer binnen met hoog en laag gerecht.

En in een later register v. E.

1566, 14 Dec. Cornelis Croeswijck Cornelisz. poorter te Dordrecht maekt machtig eñ constitueerde zijn' broeder Jan, specialijck omme vuijtte name ende van wege hem comparant te versoecken aen (den) leenhove van Egmont d'investiture ende

[1]) Woorden van den heer Scheffer zelf.

verleije van alle alsulcke een viertel lants leengoets leggende *in Hoogendorp* int ambacht van Capelle op dijssele te leene gehouden van de Graefflijcheijt van Egmont, hem aengecomen ende gesuccedeert bij doode ende overlijden van wijlen Cornelis van Croeswijck Jansz. zijn vadere. — Te verheergewaden met eenen Calmaetigen snoeck. —

1400, 20 Febr. Nicolaes of Claes van Hogendorp komt voor bij gelegenheid eener verzoening (bl. 6 v. het werk).

In het Memoriaal B. M. cas. R. fol. 107, (A.R. 's-Gravenhage), komt deze verzoening voor: over het doodslaan van een man in de Wijk.

Aelbrecht etc. doen cont allen lude(n), want *Florens ende Claes v. Adrichem* gebroede(ren) en(de) *Claes v. Hoghendorpe* mit horen hulper(n) enen man doot sloegen in die Wijc geheten Nanne Jansz., die na den rechte van onsen lande aen ons gecome(n) is mede te claghen, welcken doitslach onse scout van der Wijck geleijt heeft op Florens van Adrichem voirsz., dair hi mit ons of gedadingt ende onse gemoede of heeft, soe hebben wij denselven Florens, Claes sinen broed(er), Claes v. Hoghendorp ende allen horen hulperen vergheve(n) en quytgescouden alle bruecken en misdaet, die sij dair aen jeg(ens) ons en ons h(eer)licheit misdaen mog(en) hebbe(n) en ombiede(n) allen onse baeliuwen, scoute(n) en rechte(ren) overal in onsen lande(n) dat sij him lude(n) veijlich en ongecalengiert laten wese(n) binne(n) horen bedrive sonder him hier of toe te spreken of eenigherande moijenisse te doen van ons(en) wege(n) om den doitslages wille voirsz., en hier of belijen wij ons vol en al betaelt en voldaen te wese(n) in ons selfs hant den lesten penninc mitten eersten. In orconde etc. Gegeve(n) in den Hage up ten twintichstendach in Februa(rij) in 't jaere xiiij^c na den lope van onsen Hove (20 Febr. 1401). — Die heeren doodslagers kwamen er dus gemakkelijk af. —

1434, 18 Oct. Pelgrim van Hogendorp IJsbrantszn. geeft vlastienden te Wijk in Kennemerland over, met toestemming zijns zoons Loef. (bl. 6). In het register Vrouwe Margriet 1417—1440 fol. 39, A.R. staat die overgifte aldus geregistreerd:

Jan Boen een verlidinge van de vijfdeelen van d(ie) vlasstijende die gelegen is in dat Wijckambocht tusschen die twe beecken. Margriete etc. doen condt allen luden dat *Pelgrim van Hogen-*

dorp IJsbrantssoen bij consent en wil *Loeff* sijns soens, die op deze tijt sijn rechte leenvolger is, gecomen is voir onsen getrouwen lijenmannen alse heer Jan v. Heemste, den Florijs van der Boechorst en Vranck van der Boechorst en heeft aldair mit hande ende monde in tegenwoirdich(eij)t van him luden ons te goede gescouden en vrij overgegeven in onse handen als recht is tot behoef ons gemijnds *Jan Boens* die vijff deelen van den vlastienden, die gelegen is in dat *Wijckambocht* tusschen die twee beecken dair een prochipaap van der Wijck dat sesten deel off heeft, alsoe groet en alsoe cleijn als *Pelgrim* voirsz. die vlastiende(n) voirscr. aengecomen en bestorven is van sinen vader en *Pelgrim* voirsz. gehadt heeft tot desen daghe toe en hij ende sijn ouders van ons ende van onsen voirvade(re)n tot enen erflien gehouden hebben. Ende als dese overgifte ald(us) ghesciet was in alre man(ieren) voirscr. en *Pelgrim* voirscr. in tegenwoirdicheijt onser lijenmanne(n) voirn. daer wt (uut)gesceiden was als recht is na wtwisinghe des briefs die wij ghesien ende gehoirt hebben bezeghelt mit zeghelen *Pelgrijms* en onser ghetrouwer lijenmannen voirn. soe hebben wij die selve vijff deelen van die vlastiende voirsz. geleghen in onsen ambocht *van der Wijck* alsoe groet en cleijn als men die van onsen voirvade(ren) te leen ghehouden heeft, verliet en verleent, verlijen en verlenen mit desen brieve onsen gheminden *Jan Boen* voirn. ende sijn nacomelinghen te houden van ons en van onsen nacomelinghen tot enen erflijen gheliken men die ghehouden heeft ende die jonger man te gaen voir dat ouder wijff dair si beiden effen na sijn. Te verheergewaden alst verschijnt met enen jair rente off mit tien pont hen (heeren) ghelts dair voir. Behoudelic ons en enen ygeliken sijns rechts dairbij over en aen waren als onse getrouwe rade ende leenmannen der graeflich(eij)t van Hollant alze hee(r) Florijs v. Haemsteden en Florijs v. Haemsteden van Moermont. In oirconde desen brieve beseghelt mit onsen seghele hier aen ghehanghen. Ghegeven binnen onser stede van Bijnsch up ten XVIIIsten dach in Octobri int jair he(re)n ons dusent vier hondert XXXIV (1434).

Deze Pelgrim IJsbrantsz. van H. is een broeder of een broederszoon van Alverade van H. (bl. 5) geh. met Arnold Wilden, wier zoon IJsbrant Aernts (Arnolds) Wilden zoon den 20 dach in Dec. 1398 van hertog Aelbrecht verkreeg de „vijff deelen van de vlastiende in die Wijck tusschen die twee beecken tot sulken lien ende

rechte als Pillegrim Aernts (Arnolds) Wilden soen sijn broeder ende hi die te houden plaghen van onsen neve Grave Guijen v. Bloijs." reg. Bloys XV, 1396—1403, folo. 48.

1449, 29 Juli. Thomas van Hogendorp (blz. 6) koopt van hertog Filips van Bourgie voor 300 pd. hollands berekend op 15 st. stuk (f 225.—) de ambachtsheerlijkheid van Sparnewoude, den graaf aangekomen door dood van Jan v. Sparnewoude, die haar ten achterleen te houden placht; Thomas wordt er mede verlijd tot eenen rechten leen.

Phillips etc. doen condt allen luyden. Alzoe die ambachtsheerlicheyt van Spernewoude mit hoe(re)n toebehoe(re)n an ons gecomen ende bestorven is bij den doot van Jan van Sp(er)newoude, diese tot enen rechten leen van ons te houde(n) plach, soe hebben wij dieselve ambochtsheerlicheyt mit allen hoe(re)n toebehoe(re)n alze mitten Schoutambochte, jairschot, tijnse, tiende, visscherie, zwaendrifte, vogelie ende mit anders allen zijnen toebehoe(re)n wt (uit) genome dat veer ( ) ende een mat made lapts, aldair dat wij an ons houden, vercoft ende vercopen mit desen brieve onsen geminden Thomas van Hogendorp, om dat bij hem en bij zijnen erven te hebben, te houden en te besitten, mit alzulken nutschippen ende profyten als ande(re) ambochtshe(re)n in onsen lande van Kenem(er)lant hebben van hoe(re)n ambochtsheerlicheden, welke ambochtsheerlicheyt van Sp(er)newoude mit hoe(re)en toebehoe(re)n voirsz. Thomas van Hogendorp voirn. houden sall van ons ende onse(n) erven graven off gravinnen van Hollant tot enen rechten leen, dair hij sijne eedt off gedaen heeft in de handen van onsen stedehouder van Hollant den heer van Lannoy daerbij wa(re)n onse getruwe rade ende leenmanne(n) heere Lodewijck van Montfoirde, hee(r) Gerijt van Zijll, hee(r) Aernt van Gendt ende meester Lodewijck van der Eycke. Ende hier voir sall Thomas voirn(oemt) ons betalen in den handen van onsen rentmr. generaill van Hollant mr. Anthonis Michiels diere ons goede reke-

[1] Volgens hetzelfde leenreg. Principium fol. 24 verkoopt Filips aan Thomas. v. H. ook „het veer met allen profyten, rechten ende nutschippen daertoe behoirende, behoudelick Pieter Jacobz. zijn lijftocht an dat veer, voor de som van ijc schilden tot xxvtij gr. tstuk", en verlijdt hem daarmede 2 Juli A⁰. xiiijcli. In de charters door S. en O. aangehaald bl. 7 staat regel 19 onder „dat noortvysterlant" dat moet zijn „noortoyrsterlant" en op blz. 9 regel 8 boven „tot enen vriendeygen", moet zijn tot enen „vrien(vrijen)eygen".

ninge off doen sall *drie hondert pont hollants vijftien stuv(er)s voir elc pont gerekent*, (dat is dus f 225.—). In oirconde etc. datum XXIX dage in Julio anno XLIX (1449). Bij mine(n) hee(r) den h(er)-toge, ter relacie van de stedehouder rade ende mannen voirn(oemt) (get). F. de Zwieten.

Reg. Principium, cas G. Kap. Kenmerland fol_o 5 V^{so}.

Op St. Andriesdag 1454 pachtte Thomas v. H. met Albert v. Raaphorst het schoutambacht van Texel met al zijne toebehooren voor den tijd van 20 jaren voor LX pd. van 40 gr. tpond.

Ook had hij gepacht „mijn ghen Heer mertollen te Hairlem" voor 9 jaren lang op St. Jan midsomer 1448 om (voor) vj^c gelijke ponden, en met Willem van Noortich pachtte hij den Wairdenbrouck voor de som van iiij pd. xv s. vi d., die zij „wtgeleyt ende betaelt hebben an ij^cxciiij roeden dijcx, die ghemaict zijn geweest aen Wairderbrouck voirsz, als des van grooten nooden was".

Graeflijke rekening 1452—1453.

In diezelfde rekening van Claes de Vriese, rentmr.-gen. van Holland, Zeeland en Vriesland van 24 Mei 1452—23 Mei 1453 komt op fol. 104 voor onder „wt geven van reysen gedaen bij den hee(re) in den Raede, secretaris en anderen" xxvij pd. xv s. van 40 gr. 't pond betaald aan Thomas v. H. voor verschillende reizen, te veel om hier te melden.

Ongetwijfeld zal het doorzoeken dier Graaflijke rekeningen nog eene menigte onbekende bizonderheden van het geslacht v. Hogendorp en van anderen aan het licht brengen.

Deze Thomas v. H. had twee zoons: Floris, die Heer van Sparwoude [1]) werd, doch zonder kinderen is komen te overlijden en Albert, die in de „Bijdragen voor de Geschiedenis van het bisdom v. Haarlem, IV, Ao 1876 voorkomt als goudsmid . . . Bladz. 45 wordt gezegd: „A^o 1455 Item Tomas v. Hoghendorp (de vader) een nuw (nieuw) graff after St. Anthonius tafel". Nauwelijks twee jaren later (dus 1457) besloten kerkmeesters „om (het beeld) van St. Bavo op een nieuw te maken en wel in het zilver van (door) Aelbert v. Hoghendorp den (6) goudsmit".

Deze noot 6 zegt het volgende: Anno 1499. Item wij (kerkmeesteren) hebben weder besteet Aelbert v. H. Sinte Baef weder

[1]) Florijs Thomaesz. v. Hogendorp werd met de heerlijkheid van Sparwoude beleend „den XIX dach in April xiiij acht ende vijftich"; van de beleening aan zijn broeder Albert Thomaesz. vind ik niets.

oppen nu (nieuw) te maken ende hebben gelevert dertien marct gebrant silver troeske vecht (Trooisch gewicht) en noch hem na gelevert elf loet sulver Coelske vecht (Keulsch gewicht) ende sal hebben van maken vierdalf gouden rh. (Rijns) gulden van (voor het) march nae die leste walewasy (valuatie) van jaer acht ende tnegentich.

Blz. 85. St. Baafs-abdij te Gent gaf aen St. Bavo te Haarlem het „gebeente van den arm van St. Bavo".

Deze reliquie werd in zilver (3) gezet.

In deze noot 3 leest men: Anno 1500. Aelbert van Hoghendorp is die kerc sculdich van sulver van St. Baef, dat hij tover had twe ons ende xvij ½ engels ende noch daer en boven 3 st. een oert. Item noch comt ons van Aelbert v. H. van dat reliquy van St. Baef een half loet troeyske wecht [Trooisch gewicht].

Blz. 12, C 4 wordt een Clais Jansz. v. H. genoemd. Wellicht was Dirk Klaesz. v. H., wiens wed. Agniesje Hendriks Fransdr. de goudsmit in 1504 genoemd wordt, zijn zoon.

Op dezelfde bladz. D 1 wordt Willem v. H. gez. Storm genoemd. Van dezen vind ik, dat hij in 1499 geboren is, en zijn broer Thomas D 3 in 1501, sterft 1575 begraven te Leiden; zijne vrouw Clementia Simon Maartensdr. (niet Martin) Canter was in 1550 te Amsterdam begraven.

1589, Jan. Gedoopt te Dordrecht Gijsbrecht, (ik heb gelezen Ghijspurgh) zoon van Cornelis v. Hogendorp (get.) Jhr. Willem Bloyts S(ieur) de Trelon. (Doopreg. Dordt).

Deze Gijsbrecht v. H. deed als kapitein ten dienste van Z. K. Maj. v. Zweden, als wedr., ondertr. te 's-Gravenhage 9 Febr. 1625 met Joffr. Anna Duyst van Santen, j.d. beide won. hier. (bl. 19). De eerste maal was hij ook te 's-Gravenhage ondertr. 21 Febr. 1621 als luit.-generaal, kwartiermr. van Z. Gen. Graaf van Mansfeld in Bohemen met Syburg Clomps j.d., dochter van den Commissaris Jan Wolfaerts Clomps, won. te Arnhem. (Ondertrouw legger 's-Gravenhage).

1595, 2 Febr. Elant Cornelisz. v. Hogendorp was geh. met .... en zijn zoon was Elant Elantsz. v. H. (bl. 17 L en M).

In de civiele sententie van den Hove v. Holland 2 Febr. 1575 A. R. 's-Gravenhage en waarvan het hoofd luidt:

„Dirk Govertsz. Thoon (sic.) c. s. impetrant contra Jacob Pietersz. v. Neck mede c. s. eischers respective,” komt het volgende voor:

Jan Jacobsz. Coorn geh. met Inge Claesdr. Borren of Borne uit welk huw. drie kinderen A. Herman, B. Aeltje geh. met Frans Pietersz., waaruit slechts een zoon Pieter Fransz. Overschye, sproot, en C. Ewoutgen, geh. met Govert Dirksz. Thoen, waaruit Dirk Govertsz. Thoen en Maria Govertsdr. Thoen geh. met Meeus Jacobsz. Timmerman (fam. of bedrijfsnaam?)

Herman bovengen., die even als zijne 2 zusters *niet* heette *Coorn*, maar naar hun moeder *Borren*, huwde met Trijntje Jacobsdr. (Trompers), waaruit geb. werd Inge Borren Hermansdr. poorteres van Rott[m]. Zij maakt laatsten Febr. 1569 reeds haar testament doch huwt 13 Juni 1571 met Elant Cornelisz. Hoogendorp (sic), poorter van Rott[m]. Zij bracht hem ten huw. 4000 guld., mitsgaders nog 3000 guld. haar tot subsidie van 't zelfde huw. beloofd, bij dode van Machtelt Jacobsdr. Trompers, zuster harer moeder. Uit dit huw. werd een eenige zoon geb. Elant Elantsz. Hoogendorp, die 4 Maart 1592 zonder erfgenaam en zonder testament kwam te overlijden.

Trijntje Jacobsdr. wed. Herman Borren hertrouwt met P. Mathijn, bij wien eenige kinderen; zij was bij dood van haar kleinzoon E. Elantsz. H. nog in leven.

1608, 10 Febr. Gedoopt te Delft Maria, dochter van Knelis (Cornelis) Jaspersz. Hogendorp en Annetje Evers.

1615, 4 Jan. Ondertr. 's-Gravenhage. Arnout van Swieten, baljuw en schout van de baanderheerlijkheid en vrijdom van Haamstede met Adriana van Hogendorp j. d. mede van Haamstede. Zij was al spoedig wed[e], want 1624, 14 Jan. deed zij te 's-Gravenhage ondertr. en daar wonende als wed[e] van Arent v. Swieten, met Jan Andries Mahu, wed[r] van Antwerpen, won. te Haarlem. Uit dit laatste huw. denkelijk M[r]. Jasper Mahieus geh. met Maria van Minnebeecq, die 13 Sept. 1658 in de kloosterkerk te 's-Gravenhage eene d[r]. lieten doopen Adriana, waarbij als getuigen voorkomen: Jacob van Landdorp, Gillis v. Hogendorp, Kapitein en Hester Mahieu.

Doordien de zoon van Adriana v. H. den naam droeg van

Jasper en bij den doop van het kind van dien Jasper als getuigen voorkomen Gillis v. H., Kapitein, waarschijnlijk Gillis Jaspersz. (bl. 17 J. 5), alsmede Jacob Landdorp, geh. met Joha Jaspersdr. v. H. (bl. 16 J. 3), onderstel ik nauwe verwantschap en vermoed dat gem. Adriana v. H. eene dr is uit het huw. van Jasper Gijsbrechtsz. v. H. met Odilia Schadijck of Schade (bl. 16, H. I). Haar broer en zwager waren doopgetuigen bij hun kleindr Adriana Mahieu. De Adriana van H. dr. van Mr. Gijsbert en Josina Oem v. Wijngaarde (bl. 14 E 8), wordt immers gezegd te zijn geh. met Jan Arentsz. Cobel- (van der Loo).

1619, 16 Mei. Ondertr. te 's-Gravenhage. Gillis Kranen van Bercheyck, j. m. won. Brielle met Cornelia van Hogendorp, j. d. uit den Haag, nu won. te Schiplui.

1625, 24 Aug. Ondertr. te 's-Gravenhage Jhr. Gillis van Hogendorp (Jaspersz.) luitenant, (in 1633 kapitein) onder reg. van kap. Lem, j.m. met Catharina Hartmans, j.d. won. hier.

Op bl. 17, J. 5 wordt zij genoemd Cath. Hartman de Custer van Delft.

Uit hun huw. worden bl. 14 een zevental kinderen genoemd die onder K[1] tot K[5] hadden moeten volgen, doch vergeten zijn, en waartoe behooren:

1630, 29 Dec. ged. in de nieuwe kerk te Delft, Gillis, vader Gillis v. H., moeder Catalyna Hartmans de Coster, (get.) Andries Mahu, Jan ende Fanneken Hartmans de Koster.

1639, 28 Sept. in de oude kerk. Gijsbrecht. De ouders Capt. Gillis v. H. en Catalyna Hartmans en de getuigen Anthonis de Heyde en Wm Ketting.

En vermoedelijk ook:

1655, 18 April. Ondertr. te 's-Gravenhage: Mr. Gasparus v. H. schepen van het hoog gerichtshof der stad Maastricht met juffr. Geertra. Verbolt won. hier.

Deze Gaspar of Jasper v. H. kreeg 1661, 23 Maart commissie tot schepen van 't Vroenhout te Maastricht; 1655, 21 Juli tot schepen van Maastricht en griffier der Staten en leenkamer van 't graafschap Daalhem en 1679 tot secretaris van 't hoog Brabandsch gerichtshof te Maastricht.

1634, 29 Jan. Ondertr. te 's-Gravenhage. Jacob van Lan(d)dorp, j. m. met jouffr. Johanna van Hogendorp, j. d., beide won. hier.

Scheffer en Obreen noemen deze twee dames dochters van

Jasper v. H. en Odilia Schadijk (Schadec) bl. 16 H, I. De J. 2 en 3 waaronder zij echter hadden moeten voorkomen, zijn ook weer vergeten.

1637, 25 Jan. Ondertr. en 8 Febr. geh. te 's-Gravenhage Thomas Jaspersz. v. Hogendorp, metselaar, j. m. met Commertje Adrnsz. Cocq wede. François Antonies van der Block.

Vermoedelijk zal deze Thomas wel een broeder zijn van:

1651, 22 April. Ondertr. en 7 Mei geh. te Delft Jan Jaspersz. v. Hogendorp, wedr. aan de oude Doelsgracht met Cornelia Willems, wed. Adam Adriaensz., kuiper in 't Oosteinde.

1650, 2 April. Ondertr. te Delft: Daniel van Hogendorp, baljuw en dijkgraaf v. Schieland met Ida Maria Hooft, won. korenmarkt. Zij was dr. van Willem Jansz. eǹ Ytje of Ida Cornelisdr. Quekel.

Van dezen Daniel wordt nog al veel belangrijks medegedeeld op bl. 20—24, doch wiens zoon hij is wordt niet gemeld.

Nu vind ik in het leenregister van Holland en Westfriesland Libre H(ooge) O(verheid) kap. Noord Holland fol. 38 dat *Daniel v. H.* door dood van zijn broeder *Mr. Leonard v. H.* met eenig land beleend werd.

De Ridderschap etc. doe cond alle luyden, dat wij behouden(s) ons ende een yegelijcx recht, verlijdt ende verleent hebben, verlijen ende verleenen mits desen onsen brieve de Heere *Daniel v. Hoogendorp,* gecommitteerde ter vergaderinge van de Ho. Mog. Heeren Staten Gen. der Ver. Nederl., als hem aengecomen ende bestorven bij (door) dood ende overlijden van *Mr. Leonardt v. H. sijn broeder* 6 morgen ende 50 roeden landts tot een gerechte derdendeel van de gerechte helft van 44 morgen landts, leggende gemeen mette andere twee derde van(de) voorsz. helft van 44 morg. landts, maeckende tvoorsz. derden deel 7 mergen 2 hondt landts leggende tot *Dijcxhoorn* op te *Harnassche* tusschen den Hoff v. Delft ende Heer Willem van den Coulster wijlen-eer domproost t Utrecht, te houden van ons van wegen de graeflijcheijt van Holland de heere *Daniel v. H.* voorn., zijnen erven ende nacomelingen tot eenen onversterffelijcken Erffleene. Ende hiervan heeft deselve *Hoogendorp* ons hulde, eedt ende manschap gedaen als 't behoorde in handen van Heer Jacob Cats, ridder onzen Raedt-pensionaris ende bewaerder van onzen grooten zegel,

mitsgaders Stadthouder ende Registermeester bij provisie van onse leenen. Hier waren bij, aen ende over als onse leenmannen van Holl. Ewout Brand, onsen greffier van de leenen, Mathias Havius en Daniel Vinck, openb. notaris. Toorconde etc. gedaen in den Hage den XXII Martij anno XV^{c} zessenveertich.

Daniel van H. was Heer van Moerkapelle en de Wilde Veenen. Met dit laatste werd hij bij opdracht van de gemeene participanten der bedijkers verlijd 29 Jan. 1651, en 30 Juni 1677 werd er mede verlijd P. de Mey burgemr. van Rotterdam in den naam en ten behoeve derselver stadt, bij brieven van decreet van den Hove van Holland, geïnterponeert tot laste van Ida Maria Hooft, wed. Daniel v. Hogendorp.

Libro H. overh. V kap. N.-Holland, fol. 8 V^{so}.

Met de Heerlicheijt van Bleyswijck, hooge, middelbare ende lage, gekocht den 3 Maart 1558 van de Majesteit, door Jan van Bronckhorst, ridder, werd door het overlijden van Hugo du Bois verlijd uit naam der vroedschap van Rotterdam, Mr. Daniel van Hogendorp den 27 Juni 1667.

Libro H. overh. Q kap. N. Holland, fol 51.

En den 20 Febr. 1674 wegens zijn overlijden werd er mede verlijd Joh. v. Berkel.

Libro H. overh. T, kap. n. Holland, fol. 13.

S. en O. zeggen bl. 17, dat een Cornelis Lenertsz. in 1607 weesmeester was van Rotterdam en eene dr. Christina (bl. 24) naliet. Kan nu gemelde Mr. Leonard ook niet de zoon zijn van dien Cornelis Lenertsz. en Leonard genoemd zijn naar zijn grootvader? Dan zou Corn. Lenertsz. drie kinderen hebben gehad als Christina, Leonard en Daniel [1]).

1653, 6 Maart. Transport d'une rente hypothequée à St. Nicolas (waes).

Adrien de Meulenair déclare transporter à Abraham Hoogendurp la rente héritable de six escalins de gros, dont les lettres constitutives ont été passeés le même jour devant les maieurs

[1]) In het „Geslacht Hooft" zeggen de schrijvers J. A. Albertingk Thijm en A. A. Vorsterman v. Oyen, bl. 22, dat Mr. Daniel zoon is van Johan en Adriana van Wely. De bron waarin zulks gemeld is, wordt niet aangegeven. — Het kan zijn, doch het schijnt toch vreemd, dat drie kinders uit dat huw. te Rotterdam zijn geboren (bl. 19 S. en O.) en de twee andere Mr. Lenert en Mr. Daniel daar niet te vinden zijn!

et échevins de S. Nicolas. Orig. signé. Bij eene akte zonder datum, doch ongeveer 1653 „transporte Marie Maes veuve d'Abraham van Hoogendorp (sic) la rente de 6 escalins de gros aux pauvres de St. Nicolas. Original signé par Marie Maes par une croix. Inventaire général analytique des archives de St. Nicolas (waes) par le Chevalier de Schontheete de Tervarent, 1872.

1654, 6—17 Sept. Ondertr. te 's-Gravenhage. Mr. Diederik v. Hogendorp, advokaat voor 't Hof van Holland met Petronella Kettingh, beide won. hier. (bl. 24, Q). Van de 7 kinderen vind ik er slechts drie in den Haag gedoopt:

1o. Anna Maria in de gr. kerk 7 Juli 1655, waarbij als peter en meter genoemd worden, de heer en Mr. Beuckel v. Santen, J°. Maria Kettingh en Jacomina de Heyde.

Zij deed ondertr. te 's-Gravenhage als wed. van Mr. Jan Willem Vermuyden (Raad en vroedschap van Rotterdam) den 13 Mei 1685 met Mr. François Leydecker, wedr., drossaard van St. Maartensdijk (ook daarvan rentmr. en gecommitteerde wegens Zeeland tot de generale rekenkamer van Holland en Zeeland, bl. 25 R; (Een mr. Fr. Leydecker werd begraven in de groote kerk te 's-Gravenhage 26 Aug. 1718 . . . f 30.—). Deze Jkv. Anna Maria v. H. werd begr. in de gr. kerk te 's-Gravenhage 2 Jan. 1727; den 27 dier maand wordt haar, den 18 April 1689 gemaakt testament geopend, waaruit blijkt dat zij de moeder is van:

A. Johanna Wilhelmina Vermuyden, geh. met Pieter Goudet, in 1727 won. te Marseille.

B. Digna Pieternella Wendilina Leydecker, in 1727 wed. van Gerard Meynerts in leven schepen van Rotterdam.

C. Charlotte Maria Leydecker (door S. en O. aangehaald), werd te 's-Gravenhage in de gr. kerk ged. 26 Oct. 1695, get. Mr. Karel Rosenboom en Cath. v. Hogendorp). Zij was geh. met Mr. Johan van Riebeek, 40, raad en vroedschap van Delft, die 26 Sept. 1730 hun testament maken, kinderen nalatende.

D. François Diderik Leydecker, burgemr. en schepen van Tholen en gehuwd met Jacoba Cornelia (de) Huybert.

2o. Maria Cath. in de groote kerk 25 Nov. 1663, (get.) Willem en Cath. Kettingh, wed. Kol. Vermuyden en Maria v. Hogendorp.

Zij deed ondertr. te 's-Gravenhage 20 Nov. huwt 4 Dec. 1689 Mr. Karel Rosenboom, agent van H.H. Mog. bl. 26 R 3.

3o. Marga. (niet Marg. Agatha) ged. in de gr. k. 10 Jan. 1666, (get). Wm. Ketting en Margriet v. Hogendorp bl. 26 R 4.

1655, 6 Juli. Ondertr. Delft. Jasper Cornelisz. v. Hogendorp, j. m. timmerman, won. in de Doelstraat met Digne Cornelisdr. van Langevelt, j. d. won. in Dirk Langenstraat,

Als wedr. ondertrouwt hij weder te Rotterdam 28 April 1658 met Grietje Pietersdr., j. d. geb. te Rottm., won. in de wijnstraat; hunne attestatie om te Schipluiden te trouwen is van 12 Mei 1658. (bl. 20). Vermoedelijk is de volgende zijn zoon:

1681, 15 Nov, geh. te Delft 30 Nov. Jan Jaspersz. v. Hogendorp, wedr., won. in de Vlamingstraat met Lijsbeth Daniels wede. Maarten Joos Loree (?), won. op de boterbrug alhier.

Deze tak komt later te Delft voor, zonder het voorzetsel *van*, de naam van Jasper komt er nog in voor:

1723, 25 Sept.—10 Oct. Jasper Hogendorp, j. m. op de Geerweg met Cath. de Coning j. d. en

1723, 1—17 Mei. Pieter Hogendorp, j. m. op de Geerweg met Balitje Fijgaert j. d. acte pro deo.

1660, 20 Sept. In de Walburgkerk te Brugge ligt of lag een grafsteen:

Vrije Sepulture van Sr. Christoffel fs. Lambrecht Michiels die overl. de 19 Juni 1669 ende jo(nc)vr. Madelene fa. Thomaes va(n) Hooghendorp sijn huysvrouwe, ovleet den 20 VIIbre 1660.

In vrede moeten sij rusten. Amen. (1)

Hun zoon Filippus werd geb. te Brugge 16 Juli 1654 en trad 1676 (27 Septr.) in den geestelijken stand.

Bladz. 13 (E. 2) komen uit het huw. van Cornelis (Thomas Albrechtsz.) van Hogendorp, met Barbera de Maire (of de Grave) de vijf volgende kinderen: Clara, Clementia, Elysabeth, Hans en Nelleken, welk laatstgen. ongehuwd sterft.

Voor mij ligt afschrift van het testament van gem. Hans van Hogendorp, essayeur en waardijn van de wisselbank te Amsterdam, gemaakt aldaar door notaris Pieter Carels den 29 Nov. 1641. Dat stuk doet zien: 1° dat „de eersame sieur" Hans v.

---

1) Resolutie Staten Generaal 1577, 3 Dec. Sur la lettre en flameng de Corneille van Hoogendorp, recepveur au quartier de Bruges, est appointé; soit mis es mains de ceulx de la chambre des aydes.

Misschien is deze Jkv. Madelene fa. Thomas van hem een afstammeling.

H., geb. te Antwerpen *niet* de zoon is van *Cornelis* maar van een *Albrecht*, waarschijnlijk van diens onder E 1 voorkomende broeder Albrecht Thomasz. geh. met *Wendelina* Reyerssen (*niet* Beyersen); 2° dat Hans kinderloos stierf en hij tot zijne erfgenamen noemt: de kinderen van zijne zal. zuster Clara, genaamd Susanna en Abigail van Dortmont en de kinderen van zijne zuster Elysabeth, genaamd Jacques, Thomas (door S. en O niet genoemd), Anna, Levina en Albert (aldus genoemd naar zijn grootvader) Belten of Beltens (F. 3 bl. 15). Van de 3 andere kinderen Cornelis, Jan en Servaas wordt niet gerept, zoodat die toen reeds overl. zullen geweest zijn of niet bestaan hebben.

Ook wordt in het testament niet gesproken van Hans' zuster Clementia, die bij Lambert Vos van Emden een zoon had, ook Albert genaamd, (bl. 15, F 2) zoodat ondersteld kan worden, dat zij en haar zoon in 1641 reeds dood waren, of dat zij zijne zuster niet was; 3° dat Hans het laatst wedr. was van Baefken Hermans, van wie verder niets gezegd wordt; in Nav. XX bl. 57 wordt zijn 1° huw. medegedeeld, gesloten te Leiden in 1600 toen Hans, in de ondertr. akte ook Albertsz. genoemd, 30 jaren oud was, (dus geb. in 1570) en waarbij hij geassisteerd werd door zijne twee ooms Pieter en Simon. [E 4 en 3 bl. 13].

Pieter van Hogendorp Thomasz. huwt Aaltje Plus (E 4 bl. 14) 't geen moet wezen Alijt Nan als zijne 1° en Eliz. Foyens zijne 2° vrouw (Nav. XX blz. 57). Uit een dezer huw. o. a. Jacques, geh. met Susanna de Pier van Am^{m} (G 1) en Catelina geh. met Isaac v. Eindhoven (G 4).

Deze twee zijn wel broer en zuster, doch waarschijnlijk geen kinderen van Pieter Thomasz., want hunne moeder heette noch Nan noch Foyens, maar Calvaert of Caluard.

Jacques v. H. (G 1) teekende aan of ondertr. te Am^{m} 10 Nov. 1610 als Jacques v. H. van Antwerpen, oud 24 jaren (geb. 1586), geassisteerd met Susanna Caluart *zijne moeder*, met Susanna du Pirie (de of du Pire) oud 18 jaren, geassisteerd door Anna Govertsdr. hare moeder. Uit dat huw. twee kinderen: Susanna en Anna. Deze laatste overl. in 1664, was geh. met Johan Saall, med. dr. te Am^{m} en liet vier kinderen na, volgens het reg. der bewijzen der weeskamer 1664 fol. 227 V^{so}, (archief Amst.), alwaar gevonden wordt: 1664, 14 Febr. Johan Saall, doctor med. alhier, heeft opgebracht korte staat ende repartitie

van al de goederen, nagelaten bij (door) Susanna de Pire, is ingevolge van dien verklaart, dat zijne vier kinderen

a. Catharina, oud 23 jaren (geb. 1641 en geh. met Arnoldus Borset, predikant te Buiksloot in 1678).

b. Jacobus, oud 17 jaren,

c. Tsartje (Saartje) oud 13 jaren,

d. Johannes oud 7 jaren (dus geb. 1657, in 1677 komt hij als geh. voor), daer moeder af was Anna v. Hogendorp, voor haer grootmoeders erff is competerende de somme van *f* 4089.— en daer en boven noch haer luyden contingente portie in alsulcke fideïcommissaire goederen als Hendrik Zeegers van de Camp als recht en lijftocht is bezittende.

Catelina v. H. (G 4), misschien ook geb. te Antwerpen, huwt te Am^m^ met Isaac v. Eindhoven, die in 1629 aldaar sterft en wiens moeder genoemd is Kief. Hunne 2 kinderen zijn:

a Melchior en *b* Susanna geb. — 1626, sterft te Utrecht 17 Febr. 1666, aetatis 40 jaar, zooals haar wapenbord aanwijst, vroeger gehangen hebbende in de buurtkerk aldaar. Doordien hare 4 kwartieren op dat bord waren: Eyndhoven—Kief; v. Hogendorp—Caluart, blijkt, dat hare moeder eene dr. was van v. H. en Caluart, en zij derhalve eene zuster was van Jacques bovengenoemd. Maar wie was nu hun vader?

Wapen Hogendorp: parti: 1° Hogendorp en 2° een leeuw.

Zie over dit wapen: Algemeen Ned. familieblad I n°. 10 2b.

Hendrik Jansz. v. Hogendorp was geh. met Maria Jansdr. de Bruyn; hun zoon was Jan Hendriksz. v. H. (bl. 18. 0), en hunne dochter Neeltje Hendriksd. van H., die volgens het testament van Machtelt Jansdr. de Bruyn, gehuwd was met Nikolaas Aartsz. van Naarden.

Deze Johan Hendriksz. v. H. was weesmr. te Rott. 1617, 27, 29, 30, 33, fabriekmr. 1631 32, 34, 35, kerkmr. 1627, Raad in de Vroedschap 1625, burgemr. 1631 en overl. 1636. (Unger).

In het leenreg. van Egmond (A. R. 's-Gravenhage) komt voor:

Leen van Dirk Dirksz. Stein, 22 morgen lands, gelegen in den ambachte van Ouderschie op Schieven (Schieveen) in Rodenrijs.

Verlijdt Jan Hendz. v. Hogendorp bij opdracht van Govert Adrnz. v. Brandenburch 7 April 1588, bij acte van diligentie.

Govert Adriaensz. v. Brandenburch, draecht op ten behouve

van Heyndrick Jansz. vuyten name ende van wegen *Jan Heyndricxz taender van Hoyendorp* sijn soon, tween twintich morgen lants, gelegen in den ambochte van Ouderschie op Schieveen in Roederijse in sesthien houven — Actum dese vj aprilis a°. xv^c acht en tachtich ter presentie van Laurens v. der Goes ende Joseph van Meerhout.

Libro H. Overh. A fol, 189; Rep. A fol. 1.

In margine staat: geallodialiseert bij brieven van conversien 14 Juli 1723.

Patet libro Conversien fol. 37 V^so.

Andermaal verlijdt bij brieven van 19 Nov. 1616.

Patet libro A Egmont, fol. 5. Rep. A fol. 1.

Verlijdt Hendrik Jansz. v. H. bij overlijden van Jan Hendz. v. H. voorsz. zijn vader 1 Sept. 1637.

Patet libro A Egmont, fol. 70 — Rep. fol. 1.

Verlijdt Jan Rammelman (zijn neef, luitenant onder onse Comp. guardes onder Sergeant-major Buis, in guarnizoen te 's Gravenhage), achtervolgende de brieven van relieff bij dood en overl. van Hend. Jansz. v. H. 16 Mei 1670.

Patet libro H. Overh. S, cap. Abdij v, Egmont fol. 10.

De tweede vrouw van Jan Hendriksz. v. H. voorn. Adriana Wely, niet *van* Wely, was dr. van Mr. Bernard, procureur generaal bij 't hof van Holland en van Klasina Jopsdr. v. Ruyven uit Gorkum, dr. van Jop Pietersz. en van Adriana Jansdr. v. der Verven of Verwen.

Hare kwartieren volgens no. 3701 van den Catalogus Oranje-Nassau-tentoonstelling in 1880:

Wely.	van Ruyven.
Digesheim.	v. d. Verven.
Metternich.	Snel v. Royen.
Ucken.	de Bije.

Deze Adriana Wely bezat nog een paar leenen.

In het Repertorium van 't quartier van Althena I fol. 39 staat:

Twee mergen lants gelegen in Andel, oostwaerts aen die gemeen straten van Opandel en westwaerts steersten Rijckartsz. en Herman Pietersz.

Verlijd Job Pietersz. v. Ruven bij opdracht van Mathijs Janssen als procuratie hebbende van Jacob Mathijssen zijn zoon 17 Dec. 1593.

Libro H. Overh. C fol. 255 V^so.

Verlijd juff. Adriana Wely bij dood van Job Pz. v. Ruyven haar grootvader, 19 Nov. 1616.

Libro Trefues, kap. Althena, fol. 5 Vso.

En op fol. 49 van 't zelfde Repertorium: Een mergen van de voorsz. twee mergen voorn. gelegen in 't gericht van Andel.

Verlijd juffr. Adra. Wely bij dood van Job Pz. v. R. haer grootvader 29 Nov. 1616.

Libro Trefues, kap. Althena, fol. 8.

Verlijd Hendrik v. Hogendorp bij dood van juffr. Adra. Wely 18 Maart 1643. Libro H. Overh. M kap. Althena, fol. 19.

Verlijd Johan Rammelman, achtervolgens brieven van relief, bij dood van Hend. v. Hogendorp, 16 Mei 1670.

Libro H. Overh. S, kap. abdij v. Egmont fol. 10.

Verlijd Alida de Lange bij opdracht van Johan Rammelman 2 Dec. 1672. Als boven, fol. 14.

Verlijd Mathijs Jansz. Naye, won. tot Andel bij opdracht van Johan Rammelman, als man en voogd van Alida de Lange 4 Mei 1676. Libro H. Overh. T, kap. Althena, fol. 17 Vso.

Maria Jansdr. de Bruyn had twee zusters Adriana Jansdr. de Bruyn, gehuwd met een Jan v. Hogendorp en Machtelt Jansdr. de Bruyn, gehuwd met Jan Doeven van Bolmerstein, die 29 Sept. 1610 haar testament maakte voor Notaris Joh. Ant. Utendael te Utrecht.

1692, 5 Oct. Ondertr. te 's-Gravenhage Gijsbert van Hogendorp, drossaert en dijkgraef van Stad en Land der baronnye van Steenbergen, won. hier met Justina Beckers, won. te Amsterdam.

Deze vrouw is hem zonder kinderen na te laten reeds spoedig ontvallen, want 1696, 5 Aug. deed weder ondertr. te 's-Gravenhage Gijsbrecht v. Hogendorp, drossaert van Steenbergen met Cath. Marg. Beck.

Deze vrouw sterft 8 Nov. 1737 en werd 14 Nov. vervoerd naar Middelburg en hij gebracht van Rotterdam, waar hij 27 Oct. overleed, naar 's-Gravenhage in de groote kerk den 29 Oct. 1750 oud 82 jaren. Zijne kwartieren: Hees—Seyfaert, Melisdijk —Constant, moeten die niet zijn Hees—Melisdijk, Seyfart—Constant (?)

Uit het 2° huw. werden de 9 volg. kinderen van hem te 's-Gravenhage gedoopt:

1°. Diederik Johannes, in de kl. k. 2 Aug. (geb. 31 Juli) 1697. (get.) Mr. D. v. Hogendorp, V^{e}. Marg^{a}. Bek, Mevr. Bekker.

2°. Cath. Wilh., in de kl. k. 18 Juli (geb. 13) 1698. (get.) Mr. W. en V^{e}. Petron^{a}. v. Hogendorp, geb. Ketting en V^{e}. Wendelina van H., geb. Rosmale.

3°. Johan Gijsbert, in de gr. k. 1 Juli 1699, (get.) Johan Gijselin(g) en Cath. Bek.

4°. Johan Franç., in de kl. k. 17 Dec. 1700. (get.) Franç. Leydekker en Anna Maria v. Hogendorp.

5°. Gijsbert Egbertus, in de gr. k. 18 Juli 1703, (get.) Joh. Can., ridder, heer v. Domburg en Cath. Hochepied wed. ontf. gener. Geul de Zeeuw.

6°. Gijsbert Karel, in de gr. k. 9 April 1710 (get.) Karel Rosenboom en Marg. van Hogendorp.

7°. Geertr. Petr. Marg., in de kl. k. 17 Juli 1711, (get.) Mr. Franç. Leydekker en Marg. Becker, geb. Bek.

8°. Jac. Sara Justina, in de gr. k. 15 Maart 1713, (get). Jacob Valkenier en Cath. v. Elfsdijk.

9°. Wilhelmus Joh., in de kl. k. 11 Jan. 1715. Hij deed te 's-Gravenhage ondertr. 4 April 1751 met Jkv. Anna Bout. (bl. 31, T 9).

Deze Gijsbert van H. wordt bl. 26 R^{s} genoemd Vrijheer (baron) van St. Jan Steen en Glossenberg (tusschen Hulst en St. Jan Steen, denkelijk bij de tegenwoordige buurt Abtsdale, niet ver van Hulst en van Hofwegen, ontvanger-generaal der Unie en door Keizer Karel VI tot den *Rijks*gravenstand verheven (1661 ?) en op nieuw bevestigd door keizer Frans I 14 Mei 1748.

Hij was de eerste van zijn geslacht die met de heerlijkheid Hofwegen in den Alblasserwaard (Bleskensgraaf en Hofwegen), beleend werd. In het register der leenen van Holland en West-Friesland Hoge Overicheyt Z. kap. Zuidholland fol. 17 staat geregistreerd:

De staten van Holland en Westvriesland doen kond allen luyden dat.... gecompareert is Adriaan van Rijck, gesworen makelaar alhier in den Hage ende heeft vermogens de procuratie op hem bij (door) *Anna Maria Manmaker*, vrouwe van Hofwegen etc. 17 Oct. 1715 voor Notaris Hugo van Rijck ende sekere ge-

tuigen alhier in den Hage gepasseert, beneffens desen in onse leening geregistreert, ons met hulpe, handt ende mondt opgedragen, overgegeven ende kwijt gescholden sonder eenig recht, acte ofte toeseggen meer daer aen te behouden, als onse leenmannen wijsden dat niets was, ende dat ten behoeve van *Gijsbert van Hoyendorp,* ontf. gen. der Ver. Nederlanden de navolgende twee perceelen van leenen, als eerst dat *dorp v. Hoffwegen* met zijn tienden en toebehoorten, achter de woninge ende noch een tiendeken gelegen in 't Oosteinde van *Molenaersgraef* op ten Vuylendam in den lande van Zuyd-Holland, sijnde te samen vercocht voor de somma van 6000 gulden. Gedaen in den Haag den 30 Jan. 1716.

Over de beleening hierboven genoemd staat in het Repertorium van Zuidholland fol. 353 en fol. 350 het volgende gemeld:

Fol. 353. Heer Aernt van Gent.

Dat dorp van Hofwegen achter de woninge met thienden ende mit sijnen toebehooren.

Verlijdt heer Aernt v. Gent bij (door) opdracht van vrouw Jacob 1432. Libro IX fol. 196.

Volgens fol. 163 Vso van dat Libro IX, was hij in 1421 daarmede reeds verlijd bij overgifte van Wm. v. Brederode.

Verlijdt mr. Jacob Manmaker bij opdracht van Zegelijn v. Alveringen, 1 Dec. 1601.

Verlijdt Engelbrecht Manmaker bij dood van Mr. Jacob sijn vader, 10 Jan. 1611.

Verlijdt Adriaen van (sic) Manmaker bij dood van Engelbrecht voorn. sijn neef, 11 Nov. 1637.

Verlijdt Jkr. Charles van M. bij dood van sijn vader Adriaen, 27 Okt. 1643.

Verlijdt Jkv. Anna v. M. bij dood van Jhr. Charles haer vader, 22 Dec. 1689.

Verlijdt Anna Maria v. M. bij dood van haer zuster Anna 15 Juni 1700.

Verlijdt Gijsbert van Hogendorp, ontfanger gen. der Ver. Ned. bij opdracht van Jonkvr. Anna (Maria) v. Manmaker 31 Jan. 1716.

Libro H Overh. Z, kap. Z.holl., fol. 17.

Verlijdt bij brieven van relieff Gijsbertus Steenbergius v. H, Heer van Hofwegen, Tilburg en Goirle bij dood en making van

Gijsbert v. H. in leven afgegaen ontf. gen. der Ver. Ned., zijn grootvader paternel 1 April 1756.

Libro Willem V, kap. Z.-Holl., fol. 22.

Verlijdt Mr. Diederik Johan v. H. bij dood van zijn vader bovengenoemd, 23 Maart 1786.

Libro America, kap. Z. Holl, fol. 9 Vso.

Bij S. en O. bl. 42 wordt hij genoemd Diederik Johan François en bij v. d. Aa art. Hofwegen wordt gezegd dat in het midden der vorige (17e) eeuw mr. F. J. F. Grave v. H. nog Heer was van die Heerlijkheid, 't geen wel zal moeten zijn mr. D. J. F.

Fol. 350. Mr. Jan Bouwijn.

Een klein tiende gelegen in Molenaersgrave op ten Vuylendam.

Verlijdt mr. Jan Bouwijn bij coop en overgift van Jan v. Hodenpijl, anno xiiijc 76.

Verlijdt Gijsbert van Hogendorp, ontfanger gen. der Ver. Ned. bij opdracht van Jonkv. Anna Maria van Manmaker 31 Jan. 1716.

Libro H. overh. als boven

Verlijdt enz. even als boven de verlijding van Hofwegen.

1783, 24 April. Mr. Willem, graaf van Hogendorp bl. 34 W[s], Heer van Molenaarsgraaf, Giessen en de beide Steenhuizen. Met de heerlijkheid Giessen werd hij slechts verlijd 24 April 1783 door den dood zijner vrouw Geertr. Adr. du Bois.

In het 1e deel van het Repertorium van Athena fol. 39, R. A. 's-Gravenhage staat deze verlijding aldus geregistreerd:

Joncvrouw Hadewijck van Goor. Dat dagelixe gerigte tot Giecen mit sijn toebehooren tot 10 schell. toe ende beneden.

Verlijdt joncvr. H. v. Goor 1544 enz.

Verlijdt Mr. Adriaan Boon, Heer van Molenaarsgraaf en Steenhuizen, raad en vroedschap van Rottm, bij opdracht van Gerard Joseph van Blokland, 18 Maart 1724.

Libro Indische Vaart, kap. Althena, fol. 1.

Verlijdt Johanna Jacoba du Bois, wed. voorn. van Mr. A. Boon bij dood en making van haar man 22 Dec. 1730.

Libro Han. alliantie, kap. Althena, fol. 11.

Verlijdt na voorg. om reden verkregen acte van diligentie Mr. Abm Adr. du Bois, Heer van Molenaarsgraaf, Bewindhebber der O. Ind. Comp. in de kamer Maze te Rotterdam, uit kracht van schiftinge en deelinge van de goederen van wijlen Joh. Jac.

du Bois wed. Mr Roelof Eelboo in zijn leven raad en oud-burgemeester van Dordt zijn moeye 9 Dec. 1746.

Libro Quadruple alliantie v. Dresden, kap. Althena fol. 4 Vso.

Verlijdt Geertruida Adriana du Bois huisvrouw van Mr. Willem van Hogendorp, oud-schepen en raad van Vlissingen en gecommitteerde ter admiraliteit op de Maes, won. Rotterd. 13 Sept. 1775, bij dood en overlijden van Mr. Abm Adr. du Bois, haar vader.

Libro Willem VI, kap. Althena, fol. 14.

Verlijdt Mr. Willem van Hogendorp, Heer van Molenaarsgraaf, Giece en Steenhuizen, oud-schepen van Vlissingen, bij dood en en overlijden zijner huisvrouw, 24 April 1783.

Libro Gewapende Neutraliteit, kap. Althena fl. 22.

Eenige huwelijken.

1689, 20 Nov.—4 Dec. 's-Gravenhage. Carel Rosenboom, agent van H. H. M. met Maria v. Hogendorp, beijde geb. en won. hier.

1753, 8 Juli. 's-Gravenhage. Gijsbertus Steenbergensis graef van Hogendorp, Vrijheer van Hofwegen met Jacoba Soetgen Proenken.

1755, 12 Oct. 's-Gravenhage. Willem, baron van Lynden van Hemmen alhier met Anna Wilhelmina gravin van Hogendorp te Rotterdam.

1760, 3 Febr. ondertr., geh. te Scheveningen 24 Febr. De heer Wilhelm van Hogendorp met Jkv. Carolina Wilhelmina van Haere. Het 3e gebod werd op verzoek van des bruigoms vader „gesurcheert" doordien hij het huw. *om redenen*, niet wilde toestaan. Zij was dr. van den dichter Onno Zwier en Sara Adelheid v. Huls, zoodat deze acte doorgehaald is, doch komt den 10 Febr. weer als ingeschreven voor.

Deze Mr. Willem v. H. gepromoveerd te Leiden 19 April 1754, vertrok naar O.-Ind. met het schip Pallas in dienst der O.-Ind. Comp. met rang van koopman, werd 1774 Resident van Rembang, 1777—1484 administrateur van de etablissementen der O.-Ind. Comp. op het eiland Onrust, keerde in 1784 naar 't vaderland terug met het schip Harmonie, waarvan nimmer iets meer vernomen is.

1761, 25 Oct. 's-Gravenhage. François Cornelis baron van Aerssen, Heer van Sommelsdijk met Everdina Petronella gravin van Hogendorp.

1779, 13 Juni. 's-Gravenhage. Willem Arnoud Kien van Citters met Susanna Maria van Hogendorp.

1793, 2 Maart. 's-Gravenhage. Adriaen van den Santheuvel met Geertruida Wilhelm. Adriana van Hogendorp.

Begravenen in de groote kerk te 's Gravenhage.

1652,	26 Sept.		4 posen [keeren] geluid over Mevr. Hogendorp bij de prinsegracht	f 13.—
1693,	28 Sept.		14 posen over huysvrouw van heer v. H. drost van Steenbergen, op de prinsengracht	- 45.10
1702,	4 Juli.	Begr.	Diederik v. H. 1 kl. (volgens impost op begraven)	- 30.—
1705,	12 Juni.	„	Gijsbert v. H. 1 kl.	- 30.—
1707,	4 April.	„	Petronella Ketting, wed. H. 1 kl.	- 30.—
1727,	2 Jan.	„	Anna Maria v. H. 1 kl. (wed. Leidekker).	- 30.—
1733	6 Maart	„	Jkv. Geertr^{a}. Petr^{a}. Marg^{a}. v. H. 1 kl.	- 30.—
1737	14 Nov.	„	V^{we} Cath. Marg. Beck, vervoerd naar Middelburg.	- 30.—
1738,	12 Febr.	„	Pieternella v. H. van Leiden hier gebracht, 1 kl.	- 30.—
1744,	12 Sept.	„	Diederik Johan H. van Hofwegen, 1 kl.	- 30.—
1750,	29 Oct.	„	Gijsbert v. H. overleden te Rott^{m}. 82 j., naar hier gebracht, 1 kl.	- 30.—
1760,	2 Sept.	Begr.	Maria Sara, gravin v. H. in kraambed. 1 kl.	f 30.—
1765,	23 Febr.	„	V^{we}. Sara van Campen, gravin v. H. 1 kl.	- 30.—
„	19 Juli.	„	Samuel graaf van H. 11 jaren 1 kl.	- 30.—
1770,	4 Dec.	„	ongedoopt kind van Johan François v. H. 1 kl.	- 30.—
1771,	9 Sept.	„	Sara Maria van H. oud 5 m. 9 d. vervoerd naar Heukelum. 1 kl.	- 30.—
1777,	6 Nov.	„	Jkv. Jacoba Sara Justina, gravin van H. ongehuwd, oud 65 jaren	

			(overl. 30 Oct.) [1] 1 kl.	- 60.—
1778,	4 Nov.	„	Willem Jan graaf van H. oud 63 jaren, van Haarlem (aldaar gest. 30 Okt.), hier gebracht 1 kl.	- 30.—
1779,	21 Jan.	„	Johan François v. H. overl. 14 Jan., 78 jaren, I kl.	- 30.—
„	2 April	„	Vrouwe Wilhelmina van H., gemalin van HoogEdelgeb. heer Willem baron van Lijnden, oud 44 jaren, 1 kl.	- 30.—
„	14 Oct.	„	Gijsbert Karel graaf van H., oud 69 jaren.	- 30.—
1783,	16 Sept.	„	De doodsbeenderen van Vrouwe Johanna Maria v. H. geb. de la Palma de St. Fuentes, van Vlissingen hier gebracht.	- 30.—
1785,	19 Sept.	„	Hoog geb. heer Gijsbert Steven graaf v. H., Heer v. Hofwegen, Tilburg en Goirle, gewoond hebbende en overl. te 's Hertogenbosch, naar hier gebracht	f 30.—
1788,	12 Maart	Begr.	Vwe Jacoba Soetje Bronke van Brussel hier gebracht, 55 jaren, longziekte 1 kl.	- 30.—
1794,	9 Dec.	„	Hooggeb. Vrouwe Everdina Petronella gravin v. H. naar Sommelsdijk gebracht, oud 65 jaren.	- 30.—
1799,	30 Juli	„	Willem v. H. van Overschie naar „ter navolging" te Scheveningen, oud 65 jaren.	- 30.—

[1]) Zij benoemde tot executeur den heer Diederik Jan graaf v. H., secretaris van Amst. van haar den 12 Jan. 1752 voor Notaris Joh. Sythoff te 's Gravenhage gemaakt testament, en bemaakte 1/5 aan haar broeder Joh. Franç., baron van St. Jan Steen, 1/5, haar broeder Gijsbert Karel burgmr. v. Wageningen, 1/5 haar broeder Willem Jan, Raad en Schepen van Haarlem, 1/5 haar neef Willem, zoon van hare zuster Cath. Wilh. geb. met Diederik v. Hogendorp, burgemr. van Rotterdam, beide overl. en 1/5 aan hare neven en nichten als: Gijsbert Steenbergensis, Cath. Marg. geb. met Fred. Aug. Alex. graaf v. Wartensleben en Anna Wilh. geb. met Willem baron v. Lijnden, kinderen van haar overl. broeder Diederik Johan v. H.

LIJST DER GRAFZERKEN
IN DE GROOTE KERK TE DORDRECHT.

Volledige grafschriften.

A. In het Hooge Koor.

Alg. num.

1) Hier leyt en rust d'ed heer Thomas de Wit 1
Heere Nicolaess die naer voorgaende bedieninge van meest alle andere mindere eer-ampten dezer stede in alle ordre van staet eijndelijck is Gewest Borgerm. vant Gerichte en Bewinthebber van D'oost Ind. Comp. ter Camera van Amsterdam, sterft op den XVII Januarij des jaers MDCXLV in het LI jaers sijnes ouderdoms sijnde seer Christelijck in den Heere ontslapen tot Aendacht van alle de omstanders.

1. (wapens afgehakt).

2) Hier onder rusten d' Heer Dingeman De Vriese 2
Heeren Cornelisz. Schepen en(de) Colonel der stadt Dordrecht etc. Ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Groot Mog. Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant sterft den 16 November N°. 1641 ende
Joffrouw Elysabeth Magnus sijne Huijsvrouwe outste dochter van Heer Jacob Magnus Ridder Heere Van Bergh-Ambacht Melissant etc. Gecommitteert van wegen de Provintie van Zeelandt ter vergaderingh van Hooch Mog. Heeren Staten-Generaal der Vereenichde Nederlanden sterft den 19 Nov. 1625

Wapens van Vriese, Boem, Kerchoff, Hallingh, Alblas, Cats, Baeckel, Oem en van: Magnus, Martsen, Boem, Nyot, Noordschor, Roosenburgh en Wellesstrype

3. (alle afgehakt).

3) Hier leijt begraven Pieter Willemse Koster 3
in sijn leven Gewesen Captn in Basse Kil ende op het jacht van het Stapelrecht der stadt Dordrecht out sijnde 63 jaer sterft den 9 Meij Anno 1645

Ende sijn huijsvrou Linekie Jans out sijnde 56 jaer sterf den 2 Meij Anno 1645.
Ende Pieter de Wit in sijn leven gewesen cappeteijn op het jacht van het Stapelrecht der stadt Dordrecht out sijnde 45 jaren sterff den 20 September Anno 1662.
Ende Hasyna Costers die laets huijsvrou was van Jacobus van Hooghstraten sterf den 2 Maert 1665 out sijnde 39 jaren.
Hieronder op dezelfde zerk: H. de Kat van Barendrecht.

13. (geen wapens).

4) Hier onder leijt en rust d' Eersamen Maerten 4
Gillissen van der Pypen uijt den veertiggen deser steden sterff den 5^{en} Junij Anno 1675 out 72 jaren en(de) d' eerbare
Cyken Jans dr. die huijsvrouwe was van Maerten Giellissen sterf den 22 Maert 1659 oudt 55 jaren.

14.

5) Hier leijt begraven Pieter Bartholomeus in 5
sijn leeven Deeken In de schutterij van de Heel-Haeckx sterf den 24 November Anno 1639
Ende Meinsken Willemsen sijne Huisvrouwe sterf den drijentwintichsten Febrewarij Anno 1637.
Hieronder op dezelfde zerk: Vryshoff.

15. (geen wapens).

6) Hier leijt begraven Jouffrou Johanna Eelants 6
weduwe wijle Mr. Cornelis van Slingelant in sijn leven Licentiat in de rechten sterf den XIII den September Anno 1630. (afgehakt) wapen.

Requiescat in pace

Ende jonckvrou Catharina van dr. Nieustadt sterff den 12 Januarij 1636

Quiescat in pace

Ende Jouffrou Agata Elants die weduwe was van Za$_{r}$. Jonck^{r}. Allart van der Schout sterff den 13 Meije 1639.

Quiescat in pace.

16. Vier afgehakte wapens in de hoeken.

7) Hier leijt begraven de Heer Gillis Janse van der Hulck Houtkoper sterff den 17 Augustij Anno 1648. Ende sijn Huijsvrouw joffr. Geertruijt Leonaerts van den Hatert sterff den 9 September Anno 1669 7
Ende de Heer Johan van der Hulck Regerende Borgemeester ende schutmeester enz. deser stadt sterff den 1 Augustij Anno 1676.
Ende de Heer Leonaert van der Hulck uijt den Achten deser stadt sterff den 27 Augustij Anno 1679.

Op de trede van het Hoogaltaar staat: Gillis Janssen.

17. (geen wapens).

8) Hier leijt begraven Adrijaen Heijndrijcksz. Vlaminck Jerusalems Heer ende sterf opten XXV dach Marcij Anno MV^{c}XCI En(de) Maryken Cornelisdr. Jerusalemse vrouwe sij sterf den 17^{en} November Anno 1599. 8

Langs den rand wapens van A. H. V(laminck) Jhrulm (Jerusalem) Catherijna, Agaza en M. C. H. Jhrulm Catherijna Agaza. (Alle afgehakt).

20.

9) Zandsteen.
In den rand: Hier leijt begraven Coenraet van Schellebeeck gestorven den 4 Desember Anno 1675 out sijnde 69 jaren, ende sijne huijsvrouw Barbera Schiff gestorven den 10 October Anno 1677 out sijnde 72 jaren.
Op den steen: ende sijn soon Hartloff van Schellebeeck sterft den 5 November 1718 in sijn 73st jaer.
Ende sijn huijsvrouw Adamina Dibbets, sterft den 12 Junij 1708 in haar 59st jaar.
Hieronder op dezelfde zerk: Van der Kaa.

Op de trede van het Hooge Altaar. Dit is den Inganck van het graft van Coenraet van Schellebeeck Anno 1669 den 30 Meij.

21. (geen wapens).

10) Hier onder rust de Heer Willem de Veer in 10
sijn leven commandeur van den Rhijnstroom sterff den twee en twintichtsten October sesthienhondert drie en vijftigh out sijnde vijfentseventigh jaren met juffrou
Maria Gernou sijne Huijsvrouwe sterff den ses en twintighsten Februari sesthienhondert ses en tseventigh out sijnde twee en seventigh jaren.

22. (geen wapens).

11) Hier leijt begraven die Eerbaere Jerusalemsse vrouwe 11
Magdalena Aeryaans dochter sij sterf den eerste dach October anno XV^{c}CXIIII. In Gothische letters.

23. (geen wapens).

12) In den rand: hier leijt begraven Adriaan van 12
Blijenborch schout deser stede. Hij sterf Anno XV^{c}LXXIII de(n) VIII Aug. en(de) jo(n)cfrou Clara sij(n) huijsvrou Mr. Gherit Bogaert dr. A(m)bochs vrou va(n) Scobbela(n)d.... (de rest weggehakt).

Zes afgehakte wapens in den rand. Het opschrift op de zerk is verdwenen.

26.

13) Mr. Ocker Gevaerts Hr. Joh^{n}.z^{n}. geb^{n}. 26 13
Febr. 1731 Anno 1753 Griffr. d^{r}. Gr^{hds} Munte v. Holl. 1756 in den Achten te Dordrecht 1762 Lid v. het Coll. der XL aldaar 1765 Leenm. v. d. Lande v. Voorne 1766 Raed in de Vroedschap en schepen der stad Briele 1770 penningm. d. Grote visscherije 1772 Burgem. d. voorn. stad 1775 Raed en Rentm. gener. van Voorne ende Beyerlanden, 1790 Gec^{de} Raad van Holland. Onder het familiewapen: Per tot discrimina rerum.

32 marmeren niet afgehakte wapens van:
Gevaerts, Briell, v. d. Waeyen, de Witt, Brandwyk, Beaumont, Hoflandt, Beaumont, Liesveld, Beresteyn, Spiegel, Stockmans, Snouke, de Jonge, Dikx, de Jonge, de Laet, Bosch, Broers, Baresteyn, v. d. Werke, Roosenburgh, Steyn, Roosenburgh, Putten, Nicolai, Bo-

gaart, Lamers, v. Deuren, Hersbeeck, Geldsack Hersbeeck, de Backenis.

27.

14) 1e zerk: 14

Dit is den Inganck tot het graff van den Heer borgemeester Mattheus van den Broucke.

2e zerk:

Hier onder rust den Edelen Manhafte Groot achtbren Heer de Heer Mattheus van den Broucke Mattheuszoon wijlen Ordinaris Raad in de hooge regeering van Indiën op Batavia van waar zijn Ed. als Admiraal en Opper-Bevelhebber over XIX kloeke en zeer rijk geladen Retourschepen in de zelve landen overkwam op den eersten Julii in 't jaar 1670 wierd bewindhebber derzelfve Compagnie wegen Dordrecht ter kamere in Amsterdam Burgemeester 1677, 1681, 1684, Vroetschap en schepen 1672 in Dordrecht, Gecommitteerd ter vergadering van de Algemeene Staten der vereenigde Nederlanden, 1680 sterf presideerend Burgermeester den 21ste Januari 1685 oud 64 jaren 8 maanden 9 dagen.

Vier wapens: van den Broucke, Martini, Cruijdenier, Walskapelle (afgehakt).

28.

15) Zerk met de wapens van Beaumont, Oom van Wesel, 't Elshout, Bladegom, van der Mijl, Moermond, Schaap, (alle afgehakt). Het oude grafschrift afgehakt; daarvoor in de plaats: 15

Hier ligt begraven: de Weleerwaarde Heer Martinus Verhoeven in leven rustend predikant van de Groote Lind en Heer Oude lands ambogt geboren den 14 January 1746. Overleden den 25 April 1790.

31.

16) Hier is begrave(n) den E. Govaert van Beaumont Jansz. in syn leven Schepen dezer stede en schutmr. van(de) Cloveniers sterf den XXVII Februarij 1599. 16

Ende synne huisvrou d'eerbare Reijmburch van Slingelant Simonsdr. sterf den 4 October

1615 out 60 jaeren.

32. (geen wapens).

17) Hier leyt en rust Johannes Pieterse van der Horst, in syn Leven coopman van Molesteenen sterff den 28 Mey Anno 1696 out sijnde 63 jaren ende 7 maende(n). 17

34. (geen wapens).

18) In den rand: .... Offelsz. van Liesvelt in sijn leven wijncooper ende hij sterf den derden dach in Martius Anno 1604. Boven het wapen: sy ..... Janss .... er onder: ende sijn huijsvrou Gouken Adriaens Turfcloet sterff den 8 Apryl 1638. 18

3. ? (wapens afgehakt).

19) Hier leijt begrave(n) den E.E. Heer Jacob Muys van Holy in sijn leve ontfanger G(e)n(er)ael Commys van finantie van Hollt. tresorier van oorloge Burgemr. deser stede en(de) laest Baeiliu va(n) Suijtholl(an)t. Schout deser stede en dijckgraeff van Moerkerckenl(an)t sterf den VII Septemb. Ao. M VXCII out wesende LII jaren. Ende joffrouwe Elisabet van der Linde sijne huijsvrouw sterff op den XI Augusti Ao. XVIc seven. (Langs den rand wapens van: Muys van Holy, Meulenaer, Putten, Nachtegael, Alblas, Drenckwaert Jeude, Veere — en Linde, Woude, Turpine, Veroni, Mol, Polanen, Amerongen, Wyldrecht (alle afgehakt.) 19

39.

20) Natus 20 Mart. Ao. 1565. Vixit Ao. 61 M 2 D 8. Hier onder rustet Heer Hugo Muys van Holy Ridder Heer van Kethel en in Spallandt met syne compagnie vooor Bommel leggend(e) beropen tot schout ampte binnen deser stede corts daerna vereert met het bailiu-ampt van Stryen en sedert gedeputeerde in(de) eerste collegiën van deze republycque, ten laetste naer dat hij het Burgem.-ampt hier hadde bedient is den 28 Mey 1626 deser werelt overleden ende Vrouwe Catalina Rataller syne geëchte Huysvrouwe joncste dochter van Heer George Rataller President van(den) Hove van Utrecht etc. nota 29 Apr. 1568 † 2 Sept. 1628. 20

Wapens van Holy, Putten, Alblas, Jeude, Linde, Turpine, Mol, Amerongen en Rataller; Ausbach, Sonck, Beuckelare, Loo, Cranenhoeck, Heemskerck en Diemen
40. (alle afgehakt).

21) Hier leyt begraven d' heer Pompejus de Roovre Heer van Hardinxvelt in syn leven Baliu van Suyt Hollant ende Schout der stadt Dordrecht sterft den XXIII October XVI^c acht ende dertich. 21

Vier wapens van: Roovre, Herlaer, Keynogen en Carpentier alle afgehakt.
46.
Naast de zerk: Dit is den ingang van het graft van de Heer Pompejus de Roovre.

22) Ewaldus Kist, in leven predikant te Dordrecht geb. 9 Maart 1762 overl. 20 Maart 1822. 22
51 en 52. (geen wapens).

23) Mr. Wouter Buck, Oud-Muntmeester van Holland gebooren te Amsterdam den XV July MDCCXXXI overleden op Noordhoven bij Dordrecht den XXVIII Juny MDCCXCIV en vrouwe 23
Theodora Cornelia Vingerhoedt gebooren Rotterdam den XXVIII September MDCCXXXVI overleden binnen Dordrecht den II December MDCCCI egtelieden, alhier begraaven hebben begeerd dat deeze hunne grafstede voor altyd zoude worden gesloten,
Zandsteenenzerk met koperen plaat.
57. (zonder wapens).

24) Hier ligt begraven Jan Stockmans sterf den 24 Juny 1602. Ende Elysabeth Jan Lambrechtsdr. syne Huysvrouw sterf den 10 Mey 1609. 24
60. Wapens afgehakt.

25) Hier leyt begraven Jacop Lauwerensen Mol Alyas Stout sterf den 2 Augustij Anno 1576. In 't midden een afgehakt wapen en sporen van opschrift in Gothische letters. 25
69.

26) Hier onder rustet de E E Heer Pieter Brantwyck vrijheer van Blocklandt etc. in syn leven Borgemr. van 's Heeren weegen Colonel en(de) Weesmr. 26

der stadt Dordrecht, Hoogh Dyckheemeraet van den Alblasserwaert sterff den 6 Mey A°. 1639.

Vier afgehakte wapens van Brandwyck, Strevelandt, Van der Loo, Muelens.

74.

27) Hier leyt begraven de Heer Huybert Borret sterft den 19 Juny 1730 out .... Jaaren .... Maanden. Hier leyt begraven Anna Walteri Huysvrou van Huybert Borret gestorven den 27 Augusti 1704 out 41 Jaren 7 maenden en haer outste soon Huybert Borret is gestorven en hier begraven den 21 Septembr. 1703 out 21 Jaren 9 maenden. 27

75. (zonder wapens).

28) Hier leijt begraven Jan Smith sterft den 10e January 1713 syne Huysvrouw Anna Nagtegaal sterft den 22 February 1774 ende haere vier kinderen Johanna sterft den 7e July 1780, Willem sterft den 14e February 1775. Simon sterft den 17e December 1780. Adriana sterft den 12e January 1763. Alle vier ongehuwt. Dit graft mag niet geopent worden. 28

79. (zonder wapens).

29) Hier leyt begraven Nicola .... leven .... deser stede hy sterft Anno 161 .... Ende Jo 29

(de rest uitgesleten en uitgehakt voor den steun van het koperen koorhek. (Waarna volgt:)

Jans dochter syne huisvrou sy sterft den 24 December out jaren

Ende den E. Heere Cornelis Heeren Nicolaes zoon in syn leven mede Borgem. van 's Heeren Weegen Thesavrier Colonel Weesm. Weessen(de) leproosvader dezer stede. Item Hooge Dyck Heemraet van(de) Alblasserwaert en(de) Bewinthebber van West-Indische Compaengh sterff den 2 Decemb. Anno 1638 out 55 jaren

En jof°. Margareta van Bronckhorst syne huysvrouwe sterft den 2 February Anno 1629 out .... jaren.

Ende jof. Catharina Nicolaesdr. Huysvrouw

van Dierick Pyl sij sterff den 26 May Anno 1636 out 46 jaren. (zonder wapens).

30) Hier leyt begraven den EE. Heere Roeloff 30
Francken in syn leven Borgem. van 's Heeren wegen ende Schepen in wetten vader van het Weess en Leeprooshuys dezer stede. Hij sterff den 19 April Anno 1643
Ende jouffrou Elisabeth van Werestein syne Huysvrouwe sy sterff den 13 Decemb. Anno 1639.
?　(zonder wapens).

31) Hier leyt begrave(n) Antoenis Jordensz. Hij 31
sterf den XIX Augusty Anno MVI^{c} XVII ende Pietronelle van Dieme(n) Cornelis dr. syn huysvrouwe sij sterf den XXVIII^{en} November Anno MV^{c} XCII. (zonder wapens).

32) Hier leyt begraven Maria Terwen Huysvrou 32
van Adrian Op de Kamp Francoiszoon gestorven den 20 December 1723 out 30 jaren 7 maenden. (wapens afgehakt).

33) Hier leyt begraven Job Cornelissoon (merk- 33
teeken) wagenmaecker. Hij sterff den XX^{en} July Anno 1610 ende was oudt 87 jaren met Neelken Jans dochter syne huysvrouwe die sterft (sic) den 21^{en} Mei 1605 was oudt 77 jaeren ende hadde te saemen vergaert geweest 53 jaeren. (zonder wapens).

B. In het O. L. Vrouwenkoor.

1) Obiit. Franciscus. Nutius. 30 Octobr 1599. 34
At. 35. Hic. jacet. in mediis. ereptus. Nutius. Annis; Qui. vix. lustra. duo. pavit; Ovile. dei; Quilibet. hinc. discat. mortis; Cognoscere. vires; Quae. sev. sera. venit. sev. cita. certa. venit; faciiebat. J. P.

Op denzelfden steen:
Hier onder desen steen leyt Crusius begraven, Die 't woort van Christi Cruys met Goddelicke gaeven te Dordrecht heef geleert en ons daer door gesticht, De keers is uitgeblust, Die ons heef voor gelicht obiit 15 Jan. (zonder wapens).

2) Hier leyt begrave de Heer Wouwter Boucquet in syn leven geweest synde Schepen ende Thesaurier der Stat Geertruydenberch out 84 jaer sterff den 13 Juny 1667 mitsgaders syn huysvrouw Juffr. Margrieta Levesque out 89 jaer sterff den 11 Maert 1666. 35

6. (zonder wapens).

3) Hier leyt begraven de EE. Heere Heyman van Blyenburch Adriaensz sterf den laedste Augusto 1579 Aet. 70 en joffrou Cornelia va(n) Droogendyck Mr. Vincents dr. syne huysvrou sterf den 9 Juny 1560. Ende joffrou Margreta van Blyenburch Heymansdr. Huysvrou van Johan Boucquet Willemsz sterf de 14 Februa(ri) 1589 Aet 46 Ende joffrou Christina van Blyenburch Heymansdr. huysvrou van Jonchr. Johan van der Myll sterf de 7 December 1601 Aet 52. 36

Vier wapens aan de hoeken en twee in 't hoofd van de zerk, afgehakt.

4) Hier leyt begraven Olevier Franckot out synde 65 jaren sterff den 4 October Anno 1675. 37
Ende Anna Labeen syne huisvrouwe gestorven (lees geboren), in 't jaer 1619 obiit den 7en September Anno 1679.

11.

5) Hier leyt begraven Lambert Hulsthout oudt 92 jaren sterff den 27 Mei 1655. 38
Hier rusten vermoeiden van kracht. Job.

Op een zerk ernaast: Dit is den inganck van Lambert Hulsthout's graft.

12 en 13. (zonder wapens).

6) Hier sijn begraven Hendrik Balthus gestorven 23 September Anno 1716 en syn huysvrouw Anna Pelt gestorve(n) 12 Maart Anno 1717. 39

17 en 18. (zonder wapens).

7) In den rand: Hier. leyt. begraven. meester. Dieryck Moll Heinrycx zoen, ende sterf den IIIn April. anno. M V. c. Ende LIIII. Bidt. voor. die. ziel. 40

(2 wapens).

Op de zerk:
Hier leyt begrave(n) Gertruit Aryensdochter die huisvrou van Dirck Mol Henrickx. was en(de) sterf de(n) XXIIII^{m} Maart Anno XV^{c} LXIX.

In Gothische letters; aan de hoeken de zinnebeelden der vier Evangelisten, boven: arend, mensch; onder: stier, leeuw. (wapens afgehakt).

8) Hier leyt begraven Tuenis Pietersen Spruyt 41
out 37 jaren sterf den 24 September 1656 ende syn huysvrou Lysbet Tyssen out.... jaren sterff den 3 October 1656 ende syn twee sonen Lambert Spruyt out.... jaren ende Pieter Spruyt out.... jaren sturven den 4 September 1656.

22 (zonder wapens).

9) Hier leyt begraven Jan Rees oudt 14 jaar sterft 42
den 15 Desember 1699 en(de) Rochus Rees jongman oudt 32 jaar min 11 Dage sterft den 2 January 1708.
Ernaast:
Hier leyt begraven d' Heer Mattheus Rees geboren den 20 Junius 1653 en(de) gestorven den 30 May 1715 out synde 61 jaer XI maanden 21 dagen en(de) syn huysvrouw Pieternella Bachus sterft den 17 October 1719 oudt 67 jaere(n) 5 maende(n).
Er naast: Dit is den Inganck tot het Graft van Hr Mattheus Rees Anno 1691.

24 en 25. (wapens afgehakt).

10) Hier leyt begraven Helyas van Walscappel 43
Hij sterfden 26 Februari anno.... (wapen met merkteeken.)
Ende Cornelis Hendriks van.... sterft den 19 December Anno 1594 ende
Maddeleentgen Helyas dochter van Walscappel sterf den 16 Mei Anno 1608.

29.

11) Hier leyt begraven Ghysbrecht Jans in syn 44
leven Koninck van de Cloveniersschuttery dezer stede ende Dyckgraef van de Alblasserwaert sterft den 22 December Anno 1582
Ende Lysbet Boudewyns van Westerloo

syne huysvrouwe sy sterf den 20 December Anno 1567.
Ende den eersamen Boudewyn Ghysbrechts Coninck in syn leven Schepen en Wetten deser stede ende Hoogdyxheemraet van den Alblasserwaert sterft op ten 7 Janewary Anno 1611.
Ende Dircxken Jansdochter syne huysvrouwe sy sterf den 9 Mey Anno 1608
Ende Jan Mattheussen Onderwater sterft op den 9 September Anno 1625. Wapens (afgehakt.)

12) Hier leyt begraven Cornelis Vogel Houtkooper 45
sterff den 11en November Anno 1677 out synde 62 jaren.
33. (zonder wapens).

13) Hier leyt begraven Jofr. Ocbr....ru.... van 46
Gael huisvrouwe van Matthys Pieterssen sterf den sevensten dagh van Augusty 16..6 out wesende effen 60 jaeren.
34. wapens afgehakt.

14) Graf van Johannis Rycken. 47
Hier leyt begraven Martina van Heyst Huisvrou van Johannis Ryke gestorven den 3 Juny 1784 out 69 jaren.
35. (geen wapens).

15) Hier leyt begraven den eersamen Cornelis An- 48
dries van Slingelandt in syn leven rentmeester van 't Groot Gasthuys deser stat sterf den XVIIIen Januari XVIcXXI.
In Godt myn Troost.
44. (zonder wapens).

16) Hier leyt begraven Hendrik Janssen Co- 49
ninck van Elsloo in sin leven Maesschipper, sterft int jaer ons Heere 1649 den 26 Mey out 60 jaeren.
45. (zonder wapens).

17) Hier legt begrave De Heer Gerardus Philipus 50
Pus in leven Medicine Doctor sterft den 31 December 1743 oud 45 jaaren en 9 maanden.
49. (zonder wapens).

18) Hier leyt begraven Maryken Lebuwins huysvrouwe van Jan Ariense Blom sterft den 30 Juilius Anno 1626 (omschrift.) 51
Op de zerk:
Hier leyt begraven Jan Blom in sijn leven coopman van de Hoppe sterff den 20 Julyus Anno 1648.
? (zonder wapens).

19) Hier leyt begraven Jan Hendricxen van Eyck sterff den 4 November 1689 52
Ende Ermken Hoppers de huysvrouw van Jan Hendricksen van Eyck sterff den 25 December Anno 1684 was out 77 jaren ende Hendrick van Eyck Jansz. sterft jonghman den 18 December 1686.
60. (zonder wapens).

20) Hier liggen begraven de Weledelgebooren Heer Mr. Bartholomeus van den Santheuvel Heeren Hendrikszoon in leeven in den Oudraad meermaalen schepen en burgemeester der stad Dordrecht afgevaardigde, zoo, wegens deselve stad in het edelmoogende College van Holland en Westvriesland als wegens de gemelde provincie ter vergadering der Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden en den Raad van Staaten, bailluw van Zuid-Holland en Wieldrecht enz. enz. gebooren den 14 October 1730, gestorven den 27 July 1784 en deszelfs zuster de weledel gebooren jonkvrouw Hendrika van den Santheuvel Heeren Hendriks dogter gebooren den 21 Augustus 1733 gestorven den 23 October 1789. 53
65 en 66.
Met 32 afgehakte wapens van:
Santheuvel, Stoop, Everwyn, de Roovre, Repelaer, v. Meeuwen, de Roovre, van Meeuwen, Maas, Heymans, Dammert, van der Burch, van Driel, Beverwyk, v. Beveren, Beverwyk, Leesten, de Jongh, de Villers, Muys van Holy, Brouwer, Schaerlaken, Muys v. H oly, Schaerlaken, v. Beemden, Slingeland, Nys-

sen, de Both, Schilperoort, van der Burch, Barendrecht, v. d. Burch.

21) Hier leyt begraven Jan Gielissen Houtkooper 54
Hy sterf den 16^{den} October Anno 1612.
Hier leyt begraven Jillis Aerie(n)se van der Hulck out 74... (onleesbaar). (zonder wapens).
67.

22) Hier onder leyt en rust Capteyn Servaes van 55
Hoogeveen out synde 62 jaren sterff den 31 Jannewary Anno 1667 ende Joffr. Maria van Abbesteegh Huysvrou van Capteyn Servaes van Hoogeveen out 54 jaer sterff den 2 Jannewary 1663.
69. (zonder wapens).
Hier leyt begraven Bartholdus van Abbesteegh soon van de Heer Lesentmeester Poulus van Abbesteegh van d' Gouda out 14 jaer sterff den 24 Desemb. 1658.
bij 69. (wapens afgehakt).

23) Hier leyt begraven d' heer Crispijn van Out- 56
gaerden uyt den Aghten der stadt Dordrecht out synde 72 jaer en 10 maenden sterff den 26 October Ao. 1669. (zonder wapens).

24) Hier leyt begraven den eersamen ende vroomen Bar- 57
telmeus Adriaensen van den Santheuvel out sinde 68 jaeren en(de) is gestorven op den 14 November Anno 1649.
Ende Johanna Moes zyne huysvrouwe die gestorven is op den 9 October 1666 out synde 63 jaeren 2 maenden ende 27 dagen. wapens (afgehakt).

25) Hier leyt begraven de heer Philips van Bever- 58
wyck Aperssen in syn leeven Borgemeester vant Gerecht gecometeert ten beleyden deser stadts saken en weesmeester sterft den 25 February 1646 ende juffr. Angelica van der Burg syne Huysvrouw sterff $^{2}_{1}{}^{0}$ A^{no}. 1656. Op dezelfde zerk: Hier leyt begraven de WelEdele Heer Heer Johan van Mewen Heer Jacobssoon in syn leven Borgemeester schutmeester etc. deser stede sterft den XXII

February Anno 1666. Ende vrouwe Catarina van Beverwyck syn Ed. Huysvrouwe sterft den 7 September 1691. Met afgehakte wapens van: Beverwyck, Neck, Mewen, Scharlaken, Beveren, Oena, Egedy, Slingeland, Valck, Heerman — en: Beverwyck, Loydunck, Beverwijck, van der Burch, Beverwyck, With, Neck, Oem, Loydung, Beveren.

26) Hier leyt begraven de E. Simon van Wesel 59
Corns in syn leve(n) Raedt in Wetten deser stede sterf den 30 January .... out 67 jaeren ende Elisabeth Anthonis dochter syne huysvrou sterf den .... (onleesbaar).

In den rand:

Is smaeckende ontgaet den tyt En de doot is hem naeekende haest al de mensch het leve(n) en ... ?
(de rest weggehakt).

Op dezelfde zerk:

Dees Grafspelonk Is Van Lucretia De Man.
Die Lust Had Om Te Sterven
En 't Hemelrijk Te Erven
Sy Is Op Aard Niet Meer
Maar Rust Hier In Den Heer
Tot Sy Eens Sal Verrysen
Om God Volmaakt Te Prysen.
John Hofman.

Juffr. L. De Man Is Gestorven Den 1 Junii 1709 oudt 75 jaren. (zonder wapens).

27) In den rand: Hier leyt begrave(n) den EE Heere Cor- 60
nelis Jansse(n) Bot in syn leven Tresorier Schutmr. Colonel deser stede ende Dyckgraeff van den Alblasserwaert sterff den 22 Octobris Anno 1619 Ende juffr Joannette Andriesdr syne huysvr sterf den 7 April 1628.

Op de zerk:

Hier rust H. ende M. Francoys van der Burch schiltknape en(de) rechtsgeleerde, dyckgraef van den Grooten Alblasserwaerdt eertyds medeschepen deser stede ende Gecommitteerde raet der Mog. Heeren Staten van Hollandt Ende Westvrieslandt sterff Anno

1624 en(de) jofr. D i g n a d e B o t h C o r n e l i s d r syn Huysvroue sterff den XIII October Anno 1620.

79 en 80. (geen wapens).

28) Hier leyt begraven H u y b e r t J a n s e n v a n G e r- 61
n a u in syn leven Capteyn ende Bruchmeester des Generaleteyts scheepsbruggen ende pompen sterff den 3 Mey Anno 1625.

81. (wapens afgehakt).

29) Hier legd begraven den Weledele Heer J a c o b T h e- 62
h o f f in syn leven ontfanger der Marine te Vlissinge overleden den 3 January 1815 te Dordrecht in den ouderdom van 65 jaren min 3 dagen.

85. (zonder wapens).

30) Hier leyt begraven de WelEdele Heer Heer J a c o b 63
v a n M e w e n Raet Gecommitteert ten beleyde deser stede etc. sterft den XXIX Augusti Anno 1625 ende vrouwe M a c g t e l d v a n S c h a r l a k e n syne Ed huisvrouwe sterft den XIII Mey 1638.

Met afgehakte wapens van: Mewen, v. Beveren, Egedy, Valk, Tongerlo, Muys van Holy, Tsyongen, Queeckel van Wieldrecht en Schaerlaken, Oem, Slingelant, Heerman, Dew, Crooswyck, Capelle, Drenckwaert.

87 en 88.

30) Op dezelfde zerk: 64
Ende de WelEdele Heer J a c o b v a n M e w e n Commandeur van alle Slants Schepen van Oorlogen ter Directie van het Ed Mog Collegie ter Admiraliteyt tot Amsterdam sterft ontrent Cadix den 29 Mey 1678, naerdat Verschyde Battayllens Soo als Chef als Andere Geluckelyck Hadde Volbracht Ende Triumphankelyck het Groote Overwinninge hadde uitgevoert. (vier afgehakte wapens in de hoeken).

31) N o o r t b e r g h. Hier leyt begraven A n t h o n i e 65
J a s p e r s e n K i n t sterff den 26 Maert Anno 1627 Ende syne huysvrouw S a r a S t r u i s sterff den 9 Maert anno 1636.

S a r a L e y s t e n P r. d r. vrou van Mr. R. d e C a r p e n t i e r oudt 33 jaren, is gestorven den 18 en

begraven den 23 Juny des jaers onses Heere (die sy alhier in ruste verwacht) 1654 ende de Heer Johan van Beaumont Heer Symonssoon vvyt den Outraet deser stede out 53 jaren sterf den 23 September 1676.

89. (zonder wapens).

32) Hier leyt begraven Oolef Jansz. van Grommeldyck in sijne leven geweest stadts smidt deser stede. Hy sterf den 13 Juny Anno 1615. 66
Hier leyt begraven Mariken Pietaersdr. van daer Kerck Huysvrouwe van Oolef Jansz. sy sterf den 6 Decembaer Anno 1612.

92. (zonder wapens).

33) In den rand: Hier leyt begrave(n) Ghysbrecht van Scharlaeke(n) Pietersz. bailliou van den lande van Strie(n) sterf de(n) 19 Decembris Anno 1565 Ende joffr. Adriana van Slingelant Jansdr. syn huysvrou sterf den 13 Januari Anno 1606 out 84 jare... 67
Op de zerk:
En(de) Jan(n)eke(n) va(n) Schaerlake(n) Ghysbrechtsdr. (die) Huysvrou was va(n) Fra(n)sois Coelkyes sterf den 4en Maert Anno 1568.
In de hoeken vier afgehakte wapens.

C. In de Zijbeuken.

Daar deze zerken voor het leggen van gasbuizen opgebroken zijn geweest, is van vele niet meer de wijk te bepalen.

1) Hier leyt begraven Jan Houben sterf den 20 Junius 1616. 68
Hier leyt begraven Geurt....rten van Maestricht gestorven int jaar onses Heer(en) 1616 den 15 July oudt in de.... jaeren.
Ende Hier leyt begraven ....ns huysvrou van .... sen van Maestricht oudt 72 jaer sterf den 30 October 1652.

2) Hier leyt begraven Maeyken Dyrcksen Byerkens de huisvrou van Dyrck Geraertsen 69

Byerkens ende is gestorven op Hemelvaerdach den 13 Mey 1653 ende was out 34 jaren.

3) Hier leyt begraven Hillegonda van Duren Huysvrouw van Herbert Ruts sterft den 17 Aug. 1759 in den ouderdom van 61 jaren 10 maenden 8 dagen. 70

Dit is den ingang van het graft van Herbert Ruts.

A. 8.

4) Dit is het graft van Adriaan Onderdelinden raffinadeur binnen dese stat. Daarin legt begraven syn soon Cornelis Onderdelinden out 2 jaren en 10 maenden sterft den 25 November 1737 en syn soon Simon Onderdelinden sterft den 24 November 1742 out synde 28 jaaren 9 maende(n). 71

A. 21

5) Hier leyt begraaven Helena van Eck Huysvrou van Joh. Vermeer overleeden den 2 Maart 1737 out 72 jaaren. 72
Hier leyt begraaven Johannes Vermeer out omtrent 74 jaaren, overleeden den 27 October 1742.

Grafschrift.

O vyandt Die Ons Graft Aansiet
Gedenkt Wy syn op Aarden niet.
Vry van Sulks Boos en Hels Gespuys
In 's Hemels Eeuwig Heerlyk Huys.

A. 46.

6) Wouter van Oirschot 73
Hier leyt begraven Wouter van Oirschot in syn leven Coopman deser stede sterft den 24 July 1701 out 72 jaren 4 maanden 9 dagen.
Ende Martyna van der Lingen syn huysvrouw oud 69 jaaren 5 maanden en 3 dagen sterf den 17 Juny 1700.

A 45.

7) Hier leyt begraven Govert Jacopsen van der Keessel sterf den 14 January 1639 en syne huys- 74

vrou Ysabeele Schellinx sterf den 15 April 1679 out 87 jaar. (wapen afgehakt).

8) Hier leydt begraven de Heer Huybert van de Graaf in syn leven schepen Oudraedt en postmeester deser steden out 73 jaeren sterft den 10 Juny 1703 en syn huysvrouw Z^r Johanna Buys out 78 jaer sterft den 11 April 1700. 75
A 51. (wapen afgehakt).

9) Hier rust de Heer Arent van Neeten in syn leven Notaris ende Vader vant Weeshuys binnen Dordrecht sterff den 4 Augusty An^o 1690 out zynde 65 jaren. 76

10) Hier legt begraven Susanna Cloot wed. As. Kant overleeden binnen Dordrecht den 10 Juny 1764. Nicolaas Tiboel overleeden de 9 Maart 1790 en desselvs huysvrouw Margareta Cloot overleeden den 31 October 1792. Dit grav mag nimmer werden geopent nog verkogt. 77
A 53.

11) Hier leyt begraven den eersamen Herman Tielmanse(n). Hy sterff op den 12 September Anno 1644 oudt sijnde 59 jaren. 78
H. T. van (wapens) Bracht
Ende syn Huysvrouw Marya Bartholomeus dochter sterff den 3 September Anno 1666 out synde 72 jaren.
A 47. (Wapen afgehakt).

12) Hier leyt begraven Jan Adriaan van Dongen Backer. Hy sterf den 14 Februari 167... 79
A 64.

13) Cornelis Vos overleden 11 November 1822. 80
A 26.

14) Graft van J. S. V. Hoogstraten G. v. Hoogstraten Gestorven den 9 September 1762 oud sijnde 47 jare Ende zyne Huysvrou Cornelia Roos Gestorven den 15 Maart 1787 oud 73 jare. 81
Apollonia van Hoogstraten geboren van Eysden gestorven den 30 April 1792 oud synde 53 jaren.

A 24.

75) .... Adriana van Scharlaken syne....w 82
sterf Anno 1625.

.... d. jonkvrouw Adriana van.... Mewen.

.... an den Ed. Heer Jacob van Mewen.... Raet deser stede sterf ano 165.

....'t begraven de Heer Alant van.... synde 63 jaren is gestorven

.... 3 Februarii Anno 1665.

Het begin der regels verdwenen.

16) Jan van Slingelant Heere Hendrickssoon. 83

Natus 24 November 1574.

Obiit 10 Oct. 1649.

Afbeelding van de twee oude wapensteenen die bij de sarking deses grafs volgens oud gebruyk aan de kerck syn gebleven.

(blauwe tegels met afbeeldingen van ingelegd marmer van een gebouw (v. d. Tempel?) en 't wapen van Slingeland). *(Wordt vervolgd).*

ANFRAGE ZUR GESCHICHTE DER FAMILIE HUYSSEN.

Nach Inhalt einer Seiner Majestät dem deutschen Kaiser Joseph im Jahre 1705 bei Gelegenheid eines Immediatgesuches eingereichten Deduction hat ein *Heinrich von Haus* bei seiner im Jahre 1493 erfolgten Uebersiedelung aus dem Elsass nach den Niederlanden den in deren Dialekt übersetzten namen *von Huyssen* angenommen und eine dem bekannten Grafengeschlecht verwandte Johanna von Hoorn geheirathet, welche in ihrer ersten Ehe mit dem Kastellan oder den Schlosshauptmann Hugo von Melum in Gent vermählt war. *(Hat Heinrich von Huyssen auch in Gent gewohnt oder wo sonst?)* Der *einzige Sohn Arnold* von Huyssen war vermählt mit Helene von Smaltbroek, aus welcher Ehe *zwei Söhne und zwei Töchter*, nämlich Heinrich, Arnold, Helene und Christine hervorgegangen sind. Nach den durch das Erscheinen des Herzogs Alba (1567—1573) eingetretenen Ereignissen *ist die ganze Familie von Huyssen*, weil sie der einmal angenommenen Lutherlehre auch treu bleiben wollte, zur Erhaltung von Leib und Leben, aber unter Verlassung ihrer Güter

in die benachbarten Länder *geflohen. (Wo und in welchem Berufe lebte Arnold und wie hiessen die Eltern seiner Gattin Smaltbroek?)*

Nach der erwähnten Deduction hat sich *der ältere Sohn Heinrich von Huyssen* nach dem Herzogthum Cleve begeben und auf Haus Werth niedergelassen aber seine Nachkommenschaft im Mannesstamm ist schon zur Zeit jener Eingabe für erloschen gehalten worden. *(Wo liegt Haus Werth und wie hiess die Gattin und ihre Eltern?)*

Der *jüngere Sohn Arnold von Huyssen* ist nach der Grafschaft Mark gekommen und hat daselbst die Tochter eines reichen Patriziers und Kaufmanns geheirathet, welche Ehe jedoch kinderlos geblieben zu sein scheint, denn sein Sohn *Alexander*, der sich in Essen niedergelassen und ein Fräulein Catharina Krupp geheirathet hatte, gab nach Inhalt des im hiesigen Rathsarchivs befindlichen Protokollbuches 1611 bei seinem Eintritt in die Kaufmannsgilde an, dass er aus *Aldenkirghen* gebürtig sei, während alte Stammbäume die Lage dieses Ortes mit „*in Brabant*" bezeichnen und ferner angeben, dass Alexander „tempore persecutionis hispanicae unter Duc d'Alba", von da vertrieben sei. Die Gattin, geborene Krupp erscheint am 28 August 1632 als Wittwe Huyssen ohne Adelsprädikat in einem Kaufakt über ein Haus in Essen. Aus dem Vorgesagten muss geschlossen werden, dass jener *Arnold* also in den Niederlanden *bereits verheirathet* und dass aus *dieser* Ehe der Sohn Alexander in Aldenkirghen entsprossen war. Nach einen alten Manuscript soll diese Gattin die Wittwe eines lutherischen Pfarrers in Bergen op Zoom gewesen sein. *(Wie hiess dieser Pfarrer und wie die Eltern der Wittwe? Wo liegt der Ort Aldenkirghen in Brabant?).*

Die ältere Tochter Helene von Huyssen heirathete einen Herrn Carl von Spee zu Haus Winkel, während ihre jüngere Schwester Christine mit einen Herrn Bernhard von Engelsom zu Haus Engelsom vermählt war. Durch später eheliche Verbindungen fielen die beiden Güter Winkel und Engelsom an Herrn Elbert von der Heyden genannt Rynsch zu Gut Holthausen, welcher bereits das Haus Ahr besass und nach der Aufschwörung bei der Ritterschaft von Cleve zum Landtag aufgenommen ist. *(Wo liegen die genannten vier Güter?)*

Ich bitte um möglichst ausführliche Auskunft und bin auch für jeden guten Rath zur Erreichung meines Zieles dankbar.

Essen in R. Pr. ALBERT VON WALDTHAUSEN.

GESCHIEDENIS.

SCHIMPDICHTEN OP DE GESCHILLEN TUSSCHEN EEN AANTAL HAARLEMSCHE REGEERINGSLEDEN EN DE PRINSES-GOUVERNANTE 1757—1758.

De hierna mede te deelen gedichten hebben betrekking op de geruchtmakende geschillen, die in het najaar van 1757 en vervolgens gerezen waren en hunnen oorsprong vonden in eene nominatie van acht personen [1]) uit de leden der Haarlemsche Vroedschap, waaruit de Prinses-Gouvernante *Anna* over burgemeesters zou hebben te kiezen. Deze nominatie nu, werd door een drietal vroedschapsleden [2]) als onwettig beschouwd, omdat er personen van geweerd zouden zijn, die verkiesbaar waren en wier goede naam op die wijs benadeeld werd.

De meerderheid dreef niettemin door dat de nominatie op de gewone wijze aan de Gouvernante werd toegezonden, terwijl de minderheid haar protest evenzoo ter plaatse deed toekomen.

De Gouvernante van dit alles kennis genomen hebbende, berichtte der Regeering dat zij van zins was de zaak door eene door haar te benoemen commissie nader te laten onderzoeken. De meerderheid der Vroedschapsleden, die de nominatie bewerkt had en van hare wettigheid overtuigd was, zond hare gelastigden daarop aan de Gouvernante, om haar te bewegen van het benoemen van een commissie af te zien en uit het aangeboden achttal eene keuze te doen.

De Gouvernante verklaarde verheugd te zijn te vernemen dat de nominatie wettig was, maar reserveerde voor zich zelve het recht de zaak te laten onderzoeken, waartoe zij uit de Ridder-

[1]) De nominatie bestond uit de H.H. Mr. Jacob Deutz, Mr. Arent de Raed, Mr. Karel van Dijk, Mr. Dammas Guldewagen, Mr. Gysbert Jan de Bruyn, Mr. François Benjamin Fagel, Izaak Cliffort en Mr. Jan van Styrum. — Van Dijk en Fagel hadden beiden een jaar gediend.

[2]) De namen der protesteerenden waren de H.H. Witte, Van Zanen en Van Echten.

schap van Holland F. H. baron van Wassenaar en Mr. H. v. d. Dussen, oud-schepen der stad Delft, in commissie benoemde. Deze heëren begaven zich in September naar Haarlem, hoorden beide partijen en deden verslag van hunne bevinding aan de Gouvernante. En daar zij des te meer weigerachtig bleef tot de verkiezing over te gaan, besloot de Vroedschap het geschil voor te leggen aan de souverein, de Staten van Holland, van oordeel zijnde dat deze alleen in staat was en het recht had de privilegiën uit te leggen. Daar de Gecommitteerde Raden niet te bewegen waren een buitengewone vergadering der Staten voor de behandeling van deze zaak te beleggen, duurden de onderhandelingen voort tot den 28 September, den datum der gewone bijeenkomst der Staten van Holland.

De Gouvernante toonde zich over dezen stap van de meerderheid der Vroedschap zeer gebelgd. In haar antwoord van 5 October op de missive van kennisgeving betwistte zij o.a. de bevoegdheid der Staten om de privilegiën uit te leggen, een recht dat — zoo beweerde zij — alleen aan haar toekwam, omdat zij den Prins van den Lande vertegenwoordigde, aan wien dit recht nimmer betwist was. Zij eindigde met haar besluit te doen kennen „een regt, dat zij ontvangen had, te bewaren en aan haren lieven Zoon over te geven.... De Heeren (van Haarlem) konden doen wat zij nuttig en noodig achtten; doch zij was moeder en in die betrekking zou zij voor de regten van haren Zoon waken, en dezelve pogen te handhaven; dat zij dit doende voldeed aan het vertrouwen, dat Hun Ed. Gr. M. in haar hadden gesteld, en dat zij geen vreeze had, dat deze aan haren Prinselijken wees iets ontnemen zouden, dat hem wettig toekwam en dat in eenen tijd, dat hij weerloos was."

In den boezem der Statenvergadering werd over de principieele vraag geen eenstemmigheid verkregen; wel het recht van Haarlem erkend om eene buitengewone vergadering te doen bijeenroepen. Maar de meerderheid besloot om Hare Koninkl. Hoogh., die zelve ter vergadering verscheen, te verzoeken om een spoedige afdoening van zaken, „te bedanken voor het goed beleid en gedrag in de behandeling dezer zaak gehouden, en voorts te verklaren dat het regt van informatie, waarover alleen geschil was geweest, aan Hare Koninkl. Hoogheid in hare hooge kwaliteit als Gouvernante, en kustodiërende de regten van het Stadhouderschap, kompeteerde."

Haarlem, Dordrecht, Amsterdam, Rotterdam en Brielle behielden zich het recht voor van nader aanteekening te doen.

Haarlems afgevaardigden verklaarden daarbij dat de zaak in geschil verkeerd (door de Ridderschap) was voorgesteld, en dat een *algemeen recht van informatie* aan Hare Koninkl. Hoogheid was toegewezen, welk besluit niet bij meerderheid, maar alleen bij eenparigheid van stemmen kon genomen worden. Zij hielden dus het besluit van onwaarde.

Zoo bleef de zaak hangende tot September van het volgende jaar, als wanneer het misnoegen der Gouvernante niet verminderd bleek.

In deze maand, bestemd voor de gewone vroedschapsverkiezing, werd naar gewoonte een nominatie van 8 personen [1]) geformeerd, om daaruit door de Gouvernante vier burgemeesters te laten kiezen. Pas was deze nominatie gemaakt, of de Heer Salomon van Echten verklaarde ze voor onwettig en dat zij dus der Gouvernante niet kon worden aangeboden, verzoekende dat van zijne verklaring bij het zenden der nominatie mocht kennis gegeven worden. Tien leden voegden zich bij hem of liever hij voegde zich bij en, zich zelven niet willende op den voorgrond dringen in eene oppositie tegen de meerderheid van 21 leden. De Gouvernante verkoos uit de voorgedragenen drie: Witte, Deutz, en Van Valkenburg en buiten de voordracht Van Echten tot burgemeesters, met opdracht aan den hoofd-officier om hen na afneming van den eed „in de possessie van hunne bedieningen te stellen". Deutz en Valkenburg, vertegenwoordigers der meerderheid, met de twee anderen tot de eedsaflegging geconvoceerd, verzochten uitstel aan den hoofd-officier der beëediging, totdat de Vroedschap over de keuze der Gouvernante zoude geoordeeld hebben. Mr. D. J. Camerling, die deze functie bekleedde, verklaarde aan dit verzoek niet te kunnen voldoen, zeggende tot de beëediging van hooger hand verplicht te zijn, en ging met de plechtigheid voort, ondanks het protest der beide genoemde candidaten.

---

[1]) Mr. Justus Witte, Mr. Jacob Deutz, beiden een jaar gediend hebbende, Mr. Arend de Raad, Mr. Damas Guldewagen, Mr. Matth. Willem van Valkenburg, Izaak Cliffort, Mr. Jan van Styrum en Mr. David van Lennep waren de benoemden.

Achttien leden der Vroedschap verzetten zich thans tegen de verkiezing van Van Echten, en vaardigden eene Commissie af aan de Gouvernante, welke door deze met scherpe woorden afgewezen werd. Zij liet zelfs een publicatie aflezen van het stadhuis en alom aanplakken, waarin de gedane electie werd gezegd overeenkomstig de stadsprivilegien te zijn en een ieder gewaarschuwd werd zich van verzet te onthouden.

De Vroedschap, d. w. z. de meerderheid van 18 leden, bepleitte nu hare zaak bij de Staten van Holland, die haar verzoek om uitsluiting van hem, die niet op de nominatie gestaan had, in handen stelden van de Gouvernante. Deze was niet malsch in haar beschouwing over het met redenen omkleede verzoek der achttien. Zij haalde o. a. daarin aan de gebeurtenissen van Haarlem gedurende de drie laatste jaren aan, en zeide dat 20 vroedschapsleden tot uitsluiting der 12 overigen eene verbintenis of acte van correspondentie hadden aangegaan. Aan het hoofd daarvan, hier „cabale" genoemd, zoude hebben gestaan een der voorgedragenen, Mr. Jacob Deutz. Herhaaldelijk had zij dan den een, dan den ander der verbonden leden hare afkeuring te kennen gegeven over het weder instellen van een verdrag, strijdig met de grondslagen eener goede regeering, en dat in 1748 bij onderling goedvinden was vernietigd. Alles vruchteloos. Waarom zij, met inachtneming van de plicht des stadhouders, de regeering volgens de privilegiën te veranderen, zich niet verder met de door haar gesignaleerde achttien leden kon inlaten, en vertrouwde dat Hun Ed. Gr. Mo. niet zouden toelaten dat, met verkrachting van de bestaande regeeringsbeginselen, wederom drie in aanmerking komende personen van het bewind zouden worden uitgesloten.

De achttien leden gaven daarop een „Justificatie en verantwoording" van hun gedrag in 't licht, welke in Februari des volgenden jaars, dus na het overlijden der Prinses-Gouvernante (12 Jan. 1759) gereed kwam. In Juli d. a. v. deden Gecommitteerden tot het groot besogne daarover verslag, waarna de Staten in September het besluit namen, om het gansche geschil onbeslist te laten, „in de geruste verwachting dat de jonge Erf-stadhouder, door de Heeren met de zorg zijner opvoeding belast, zoodanig zou worden geinstrueerd, dat hij dit of soortgelijk geval nimmer tot een voorbeeld van navolging

zou nemen". Aldus liep deze netelige zaak met een sisser af [1]).

Wij meenen aan de mede te deelen gedichten deze opheldering te moeten laten voorafgaan, niet alleen omdat zij anders voor slechts weinigen verstaanbaar en belangrijk zouden schijnen, maar ook omdat in de vaderlandsche geschiedenis niet dikwijls het feit is gestaafd dat van de zijde des stadhouders een zoogenaamd „contract van correspondentie", in de meeste 's landssteden een zeer gebruikelijk instrument van familieregeering, openlijk is afgekeurd geworden. RED.

Aan de Een en Twintig Leden, Haarlemsche Vroedschap, Voorstanders der Rechten van Stad en Land.

Getrouwe Vaders, die door 't Opperste alvermogen
Tot Stads behoudenis zyt in den Stoel geset,
Ik bid ú staat dog pal, keer af het muytsiek poogen
Van 't Eedgespan [2]) het staal werd nú weer scherp gewet.
Om vryheyds hartaar [3]) tot hun' voordeel af te steecken
Bescherm dees' droeve Wees [4]) voor 't naderend geweld
Vrees geen bedreyging, dat met 't op ú kroost sal wreeken
So gy standvastig blyft, legt muyt-sugt haast geveld
Gebruykt het Swaard [5]) ú reeds van oudsher afgegeven
Ter kruys X [6]) der muijters voor hun' snood' oproerigheen
Dus sal ú naam gekroont [7]) tot aan de Sterren [8]) streven
Als door ú dapperheid 't geweld word neergetreen [9]).

's-Hage, 1 december 1757. PATRIOPHILUS.

[1]) Het geheele beloop der zaak is uitvoerig geschetst in Jac. Koning, Tafereel der stad Haarlem, dl. II, blz. 286—303; dl. III, blz. 4—16, waarnaar wij belangstellenden verder verwijzen. — De hierboven vermelde officieele stukken zijn alle in één bundel uitgekomen in het „Request van XVIII leden van de Vroedschap van Haarlem over hetgene bij de laatst gedane electie.... van Burgemeesteren derzelve stad is voorgevallen.... Nevens de Bijlaagen (waarin de missive der Gouvernante en de „Justificatie"). Aarnhem enz. (1759).

[2]) De elf protesteerende Leeden.

[3]) De privilegien.

[4]) De geregtigheéden, welke door de Elf protesteerende Leeden verlaten zynde, dus van die kant, *als een wees* kunnen aangemerkt worden, of anders liever de *vryheid*, die door de heeren van Haarlem in hunne missive aan haar Edele groot Mogende van 13 Octob. 1757 *weesgoederen* genaamt wordt.

([5], [6], [7], [8], [9].) Dit alles is sinspelende op 't wapen der Stad Haarlem, waarin *het swaard*, het *kruijs*, de *kroon*, en 't Devies *vicit vim vertus*. X 't kruijs moet hier voor de straf genomen worden.

(Keerzijde.) *De Een en twintig Leeden van de Vroedschap sijn*

1. Mr. Jacob Deúts.
4. Pieter Samuel Crommelin.
5. Elbert Testart.
6. Mr. Arend de Raat.
7. Mr. Carel van Dyk.
9. Mr. Pieter van Schuylenborg, heere van Moermont.
10. Mr. Matheus Willem van Valkenburg.
13. Mr. François Benjamin Fagel.
15. Mr. Christophel Jan van Dam.
16. Anthony Kuits.
18. Isacq Clifford.
19. Mr. Corn. Ascanius van Sypenstein.
20. Mr. Antony Slicher.
21. Mr. Caspar Jacob Ravens.
22. Mr. Jan van Styrúm.
23. Mr. David van Lennip.
24. Mr. Joost Huijgens.
27. Mr. Dammas Guldewagen.
28. Mr. Jan Theodorus Kock.
31. Andries Heshuijsen.
32. Mr. Jan Diderik Pauw, geboren Hoeuft, heere van Buttingen en Sandvoort.

De Elf protesteerende Leeden zijn

2. Mr. Pieter van den Broek.
3. Mr. Justus Witte.
8. Mr. Gysbert Jan de Bruin.
11. Mr. Remees Floris van Zanen.
12. Salomon van Echten.
14. Mr. Joh. David Camerling.
17. Jan Salomon la Clé.
25. Mr. Zacharias Steenis.
26. Mr. Jan Frederik Parvé.
29. Dirk van der Waijen.
30. Mr. Willem Jan Grave van Hogendorp.

PUBLICATIO
OCTODECIM VIRATUS HARLEMENSIS
Oct. 1758.

Anna Serenissima,
Quo, cum Dei gratia,
Es Angla Principissa,
Et Gubernatrix Belgica
Sed non suprema Domina,
Pax tecum jam sit extra!
Et nulla abhinc concordia!
In seculorum secula,
Nam tu rupisti foedera,
Calcasti Privilegia,
Insana sequens monita,
Tu nostra juramenta
Solemnia sacerrima
Derides ut inania.
Nam consules in curia
Cum summa nostra injuria
Ponis in sella eburnea
Innominata nomina,
Adversus jura patria,
Et instituta pristina,

Quo manu temeraria
Nunquam sunt violanda.
Haec nos virtute Batava
Tuemur, ut deposita
De coelo nobis credita
Immota et flecti nescia
Stat mens, ut rupes saxea,
Nec bruta tua fulmina
Curamus aut tonitrua
Sed posteris si tradita
Transmitte possint integra
Avita jura Harlemia;
Iö triumphe in platea
Canent puer et puella;
Ut olim de victoria
Cantabant Damiatica.
Sed cave Serenissima
Ne Deus, qui te supra,
Ex alta coeli aula,
Quae geris, videt omnia
Te propter haec cumfunda,
Omnipotente dextra
Detrudat in Gehenna:
Hic nil nisi querella
Et oculorum lacrima
Stidorque dentis, anxia
Et mens injusti conscia
Tum rabies et furia
Intentans flagri Verbera
Et ultima miseria
In seculorum secula.

Mededeged. naar de origineele hss. ter Universiteitsbibliotheek te Utrecht.

Nederl. zeekapiteins gevonnist (LIII, 662). — Over het hierbedoeld proces der scheepskapiteins bericht v. Aitzema, Sak. v. St. & O. II p. 350, nog een en ander, o.a. ook de namen der overige daarbij betrokken Capiteynen en voorts: „*Willem Codde* „*van den Burgh*, *Jan Gysen* ende *Allert Tames* waren absent, ende „wierden by interdict ghecondemneert in de mulcte van „twaelf maenden gagie/ ende in een bannissement van *vijf-en* „*twintigh Jaren*". — Opmerkelijk echter is de daarop volgende toelichting: „Dit motte alsoo geschieden om de Gemeente wat „contentement te geven/ die anders de Heeren van de Regeringe „selfs de schuldt souden hebben geimputeert/ hoe-wel nader„handt klaerlijck is bewezen/ dat by den gemelten Commandeur „en Capiteyns niet was misdaen/ alsoo dan *Codde* korts daer na „kreegh handtwinninge/ stellende cautie voor *thien duysent* gulden „ende sich wel justificeerde: Dies soo hy als alle de andere sijn „weder *in integrum* gerestitueert van gemelte condemnatie".

De „*rescontre* van 25 Augs. 1635 was er vrij zeker eene met de Duinkerkers, zooals er in die jaren verscheidene plaats hadden. De hierbedoelde zou echter, althans naar luid der sententie

hebben geleid: „tot soo groote disreputatie van den Staet dezer „Landen/ versterckinghe van de Vyant/ onwaerdeerlijcke schade „van de Ingesetenen ende bederf van soo veel bedroefde familie „welckers mannen/ ouders ende vrienden gevanckelijck waren „wechgevoert/ ende welckers verlossinge naest Godt aen de de„voyren van hem (Adm. *Antony van der Hapt*) „ende andere had„den ghestaen/ den Vyant onbeschadight met alle sijn schepen „was komen te ontwycken".

Dertig jaar, in den ongelukkigen slag bij Lowestoff, commandeerde een capt. *Willem Codde van der Burgh*, de „Ylst" v/d. Amst. Admt. en stond daarna, ook wegens wandevoir, terecht (sententie bij v. Aitzema V. p. 462).

S. H.
B.

Vlamingen en andere vreemdelingen te Haarlem. — Op blz. 605 en vv. van den vorigen jaargang van dit tijdschrift deelde de heer Overmeer uit het Oud-archief der stad Hoorn mede welke voorrechten en vrijdommen de Haarlemmers verlangden van de Staten van Holland en Westvriesland om hunne stad weder tot vorigen bloei en welvaart te brengen. Daaronder vinden wij op blz. 609, 612, 613 (noot) genoemd vrijdom van tollen en verdere belastingen „des gemeene lands" opdat „goede luijden daardoor verwect moegen worden omme heure residentie daer binnen te nemen".

Dit was ongetwijfeld zeer goed gezien, en de vervulling van dien eisch heeft goede resultaten gehad. In het boekje van Mr. H. Gerlings Cz., getiteld: *Verscheidenheden van Haarlems bodem* (Haarlem, Kruseman 1862), leest men blz. 47 als antwoord op de vraag: vanwaar is de groote menigte nijvere burgers gekomen, die wij in de eerste helft van de volgende eeuw te Haarlem vinden, waardoor de stad zoozeer in bloei is toegenomen, dat zij ten laatste is moeten uitgelegd? — het volgende:

„Twee omstandigheden leveren eene opheldering op die vraag. 1°. Hebben zich hier omstreeks den jare 1586 (dus na den overgang van Antwerpen aan de Spanjaarden (Red.) een groot aantal Vlamingers en Walen nedergezet, waarvan de naamlijst nog bij een onzer Haarlemsche verzamelaars moet voorhanden zijn ....."

2°. De toeloop uit het land van Kleef, Gulik, en uit de stad Goch, vanwaar een groot aantal personen met Hollandsch-klinkende namen, in den tijd der vervolging derwaarts uitgeweken, naar Holland kwamen afzakken, toen deze landen tusschen de jaren 1590 en 1600 het twistgebied werden van Spaansche en Staatsche troepen.

Red.

Nassau-documenten. — Verzamelaars van hss. zullen mij zeer verplichten door de mededeeling of zij bezitten (of kennen) charters betreffende, of brieven van en aan de oudste Nederlandsche Nassaus: Engelbert I, Jan IV, Engelbert II, Hendrik III en René van Châlons.

Na eventueel bericht in dit tijdschrift zal ik mij tot het bekomen van afschriften gaarne rechtstreeks met èlk der betrokkenen in verbinding stellen.

Dordrecht. Th. M. Roest van Limburg.

OUDHEIDKUNDE.

Nardingerlant (LII, 409, 503; LII, 209). — Betreffende de door den geachten inzender genoemde koptienden wil ik nog mededeelen, dat de Secretaris der Vergadering van Stad en Lande van Gooiland, A. Perk, in zijn Verslag omtrent de „Gebruikregten op de Heiden en Weiden, in Gooiland," in 1842 uitgegeven bij Is. An. Nijhoff te Arnhem, op pag. 13 sq. melding maakt van deze tienden. De schrijver is echter op deze plaats eenigszins onduidelijk en, naar het mij voorkomt, wel eens minder juist in hetgeen hij beweert. Hij zegt: „De Koptiende van de bezaaide landen, waarmede, benevens met het maarschalkambt, de Abdissen van Elten, de familie van Nijenrode erfelijk beleenden, bedraagt een of meer kop koorn van elk schepel lands, zijnde eene uitgestrektheid van nagenoeg een vierde of vijfde bunder, voor welks bezaaijing ongeveer een schepel koorn vereischt wordt." En verder: „Deze tiendpligtigheid gaf tevens het regt, om van de boschhouwing voordeel te trekken; men noemde zulks *gegoed zijn in den bossche;* naar mate men koptiende betaalde, had men aanspraak op hout; van daar werd de naam van *koptiende* ook wel met dien van *boschtiende* verwisselt."

De koptiend is dus eigenlijk de korentiend en behoorde tot het leen van den Heer van Nijenrode. Wij vinden ook in het vroeger aangehaalde Tijnsboek van het Stift Elten op pag. 165: „Inden j. o. H. 1403 des Sond, na Cantate is ghec. her Otto van Nijenrode ridder en heuet ontf. sijn leen in neerderlande als die teenden in goylant teende to enen marscalkenrechten tho verharwerden mijt enen peerde en een gans harns. beheldelic der Abdien oers rechten en al man syns rechten en daer hebben auer en enz". Vermoedelijk werd dus de koptiend niet met name genoemd bij de beleening en bezat de Heer van Nijenrode *alle* tienden in Gooiland, terwijl naar alle waarschijnlijkheid, oudtijds nog meer tienden in Gooilant geheven werden, dan de korentiend alleen, zooals de schrijver van het verslag iets vroeger beweert. Dat deze tiendplichtigheid het recht gaf om van de bosch-

houwing voordeel te trekken en dat de naam *koptiend* wel eens met den naam *boschtiend* verwisseld is, meen ik te mogen betwijfelen. De Gooilanders hadden recht op den houtval als gewaarden en als er ooit sprake is geweest van *boschtiend* en de Heer van Nijenrode bij den houtval moest geroepen worden, zooals de schrijver van het verslag t. a. p. verder opmerkt, dan meen ik te mogen aannemen, dat de Heer van Nijenrode daarbij geassisteerd heeft als tiendheffer, terwijl de Gooilanders hun recht uitoefenden naar mate van hun grondbezit. Wij vinden dat recht van de Gooilanders vrij duidelijk vermeld in de uitspraak van het „Court de parlement" te Mechelen van Hertog Karel van Bourgondie, van 19 November 1474, door den schrijver van het verslag in de bijlagen medegedeeld, namelijk: „et par nouuel jugement a adiugié et adiuge à nous la proprieté de ladite commune appelée *ghemeente* et des praieries, bois, tailles, maresquaiges, pasturaiges, bruyères, warandes, sauuagnie et vennes, estans dedens ladite *gemeente* et pays de Goylant dessus declaire, Saulf ausdits deffendeurs leur vsaige esdits prayeries, maresquaiges pasturaiges, bruyères, warandes, sauuagnie, bois, tailles et vennes comprinses dedens ladite *gemeente*, pour en joyr et vser, assauoir desdits prayeries, maresquaiges, pasturaiges, bruyères, warandes et sauuaignie sans attoucher ou eulx entremettre en la chasse des connins et autres bestes sauuaiges, desdits bois et tailles par les ayans terres labourables payans dismes tant seullement, et desdits vennes et moures pour leur nécessité, sans detériorer la proprieté et sans en pouoir vendre ou autrement délivrer aux estrangiers, et pour labuz etc." De Gooilanders hadden dus niet het eigendomsrecht van de gemeene gronden, wel het gebruik; zij hadden ook niet het recht tot de jacht, en tot den houtval waren alleen zij gerechtigd, die bouwlanden bezaten, waarvan slechts tienden betaald werden; dat wil zeggen, dat het betalen van tienden het recht tot den houtval niet belemmerde, waaruit afgeleid kan worden, dat het betalen van andere lasten van de bouwlanden aan dat recht wel in den weg stond. De veengronden dienden alleen voor eigen gebruik en men mocht daaruit niet verkoopen of op andere wijze vervreemden.

R.

STAALTJES VAN ONDERWIJSREGELING.

Een rekwest van het „schoolmeestersgilde" te Breda, 1678.

Aan d'edele Heeren Curateuren der Duytsche ende fransse schoolen dezer stadt Breda

Vertoond met behoorlijcke reverentie ende oitmoet de dekens van de Duytsche ende fransse schoolen alhier, hoe dat 'et d'Edele Heeren Magistraet gelieft heeft aan de schoolmeesters ende schoolmaitressen te vergunnen ende te geven, Acte van getal, te weten 't getal van achten, welcke acte haer Edele omtrent tot nogh toe loffelick hebben gemainteneert ende hare wetten daeraen dependerende doen observeren.

Nu soo is 't dat 't haer Edele gelieft heeft acte te verleenen aen Margreet Tomas, in plaats van Joffrou Mandavil, welcke maitres, hoewelse voor UEd. belooft heeft de schoolordres te sullen observeren, ende 't recht daertoe staende van inkomen te sullen betalen, soo is 't echter dat se nu weijgerachtigh valt van sulcx te doen, seggende (T'welck wy nochtans niet en gelooven) dat de Hr. Stadthouder haer geseijt hadde dat sy maitres haer incomen niet schuldigh en was te betalen. Als mede oock niet en behoefde te verhuijsen op 't Boscheyndt, haer van de Dekens aengewesen, naer luyd' onser Acte van getal.

Daer benevens, soo is de maitres niet geadmitteert, maer bij conneventie op 't Haageyndt weygerigh tegen toe comende Mey vandaer te vertrecken, maer wil parforce daer blyven ende nemen Mr. Alexander (wiens wijck het is) ende die daer sit met sijn huysvrou en ses kinders het broodt uyt den mont.

Alsmede soo blijft Teuntje Michielsen in 't schoolhouden continueren ende dat onder het pretext van kinders te bewaren, hebbende een formele school, waerinne de supplianten nogh onlangs inde veertigh getelt hebben. 'T welck zij vermeynt te mogen doen, vermits de supplianten over een weynigh tijts geleden request tegens haer gepresenteert hadden, ende voor commissarissen te weten de Hr. Schepen Bernagie ende van Campen compareerden, alwaer haer toe gestaen wierde wel kinders te mogen houden, met belofte datse die niet en soude leeren lesen, onder welck decksel men wel een school van hondert en meer kinders kan houden.

Noch soo isser eene Mr. Johannes, soldaet sijnde, treckende

's weeks seven schellingen van sijnen Capiteyn, welckers regiment ende compie niet hier en is, want hij marin sijnde, dewelcke hem oock alhier in volle possessie van't schoolhouden gestelt heeft, dewelcke aengemaent sijnde van den Deken om te dissisteren, antwoorde, „als ick niet en wil dissisteren, wat wil my yemant doen?" Dat nu soo sijnde, ende die saken van 't Gilt soo verwert staende, soo en weten de supplianten niet beter te doen, als haer te keeren tot UEd., reverentelijck ende oitmoedelijck biddende, dat 'et UEd. dogh wilde gelieven voor haer ende 't Gildt bij d'Edele Heeren vande magistraet t'intercederen ende te versoeken dat 'et haer Edele wilde gelieven hare gegeven Acte te mainteneren, die niet geadmitteerde te weeren, ende die geadmitteerde de schoolreglementen te doen observeren. Ende soo sulcx niet en kan geschieden, dat dan de supplianten oitmoedelijck versoecken van hare Dekenschap ende eedt te mogen worden ontslagen, dewijle het soo gaet, sij den selven met goeder conscientie niet en konnen betrachten nochte bewaren, 'Twelck doende etc.

Uwe Edele Achtbare dienaers de geadmitteerde schoolmrs ende uyt den name derselve als Deken.

(w. g.) A. Breuker. 1678.

1e Artykel uyt het reglement van sijn Hoogheyt.

Hiertegens gaet de soldaet.

Dat niemant wie hij sij, man ofte vrouwe hem en sal vervorderen eenige schoole te houden, om de kinderen Duyts, Francoys ofte eenige andere spraeken, cyfferen, tekenen of schryven te leeren, ten sy deselve naer behoorlyck ondersoeck ofte examinatie eerst by ons daervan acte verkregen hebben, op pene van te verbeuren voor d'eerste maent vijftigh, voor de tweede maent hondert guldens, voor de derde maent twee hondert guldens, ende uyt onse steden, heerlijckheden, vrijheden ende dorpen te moeten vertrecken, volgens de policque ordonnantie ende schoolordre geemaneert by onsen Heer ende Grootvader Prins Fredrick Hendrick hooglofflycker memorie in onse

stadt van Breda den dertigsten Maert 1643.

Hiertegens gaet Teuntje de Quispel ende de Bagijnen.

Capittel vier. Artykel 3.

Insgelycks en sullen geene schoole mogen houden eenige papen, monnicken, mennoniten, nonnen, bagynen, sectarissen nogh yemant anders, tzij man ofte vrouwe, niet zijnde van de ware Gereformeerde religie, gequalificeerdt, bequaem ende wettelyck toegelaten, gelyck vooren, op pene in 't voorgaende articul gestatueert.

Hiertegens opposeert haer de geadmitteerde maitres.

Art. 4. Uyt de schoolordonnantie van de Edele Heeren Magistraet „Item alle nieuwe incomelingen sullen gehouden sijn de costen alrede vervallen ende nogh mochten comen te vallen, haer quote aenstonts gewilligh te betalen, denwelcke weijgerigh valt sal de helft boven sijn quote ende de kosten daerop geresen comen te verbeuren".

Art. 19.

Hiertegens doet de geadmitteerde ende niet geadmitteerde matres.

Niemant en sal mogen vertrecken met zijn schoolhouden in eenige quartieren van de stadt naer sijn fantasij, maer sullen haer hebben te submitteeren naer de meeste stemmen der confrerije, ende wie zal bevonden worden een ander huijs gehuurt te hebben buijten kennis der confrerije, sal verbeurt hebben de somme van ses guldens ende de huer geensints te valideren ofte voortganck en sal hebben, alles volgens d'ordonnantie van de Heeren Magistraet, ende bequaem gerieff der ingesetenen.

* * *

Bovenst. is mededeged. naar het origineel in 't bezit van den heer L. J. Kuyk te Utrecht, die mij bovendien in staat stelde kennis te nemen van de nog onbekende Ambachtswetten voor de wijnkoopers en voor de broodmakers te Breda 1804, waarmede

dus, gevoegd bij de vorige, een geheel stel van gildewetten [1]), vastgesteld na de beweerde *opheffing* der gilden, aan het licht is gekomen. Breda was wel de gildestad bij uitnemendheid, dat zelfs de schoolwereld er zijn gilde kon aantreffen! RED.

Excellentie (LII, 386 en LIII, 38). — Welke personen hebben in ons land recht op dezen titel en bij welk *Koninklijk Besluit* is hun die toegekend?

Nav. LIII, blz. 38 zegt de heer v. S. in zijn antwoord, dat er geen *Koninklijk Besluit* dienaangaande bestaat.

Dit is niet juist. Er bestaat dienaangaande wel dégelijk een *Koninklijk Besluit* en wel van 23 Febr. 1807 No. 8 (zie beneden) te vinden in de portefeuille Staats-Secretarie No. 93 Koninkl. decreten van 10—28 Febr. 1807, Rijks-archief te 's-Gravenhage.

Le 23 Février 1807
No. 8.

Nous avons arrêté et arrêtons ce qui suit.

Art. 1.

Il est défendu aux Ministres et toutes les autorités qu'elles qu'elles soient de se servir de leur subordonnés du protocolle, dont nous nous servons.

Art. 2.

Leurs rapports, comptes etc. envers nous doivent porter le même protocolle, dont ils se servent dans leurs lettres.

Le conseil d'Etat, le corps législatif et autres autorités s'y conformeront également.

Art. 3.

Les différents administrations ou emploiés doivent en s'adressant aux ministres et aux grand officiers Leur donner le nom de *Hoog Edelgestrenge Heer*, et dans le cours de leurs lettres *Uwe Excellentie*.

Art. 4.

Le Ministre secrétaire d'Etat est chargé de porter cet arrêté à la connaissance de tous ceux qu'il concerne.

Donné au Palais Royal à la Haye,
Le 23 Fevrier de l'an 1807.
(signé) Louis.

[1]) Zie Nav. LIII, 22 v.v., 125 v.v.

Ten slotte ontving de redactie ter mededeeling een gedrukten brief, die hier volgt:

In den Haag, den 4 Maart 1807.

De Minister van Oorlog van Z. M. den Koning van Holland

Aan den Contrarolleur Generaal de Bock.

Mijnheer

Zijne Majesteit bij Hoogstderzelver Besluit van den 23 Februarij ll. No. 8. goedgevonden hebbende te bepalen, dat de onderscheidene Administratiën of Geëmploijeerden, wanneer zij zich aan de Ministers of Groot-Officieren van het Rijk adresseren, hen den titel moeten geven van *Hoog-Edel Gestrenge Heer*, en in 't vervolg hunner Brieven en op het Adres dien van *Excellentie*, zoo heb ik dienstig geoordeeld U hiervan bij deze te informeren, ten einde U ingevolge Zijner Majesteits begeerte te gedragen.

Ontvang Mijnheer de verzekering mijner achting.

D. van Hogendorp.

dit is de titel van het boek, waarin onderstaande vermeld staat.

JOURNAAL MILITAIR, bevattende de decreeten, Besluiten, en ordres, de landmagt van het Koninkrijk Holland betreffende, gedrukt en uitgegeven op last van zijne excellentie den Minister van Oorlog. *a° 1808.*

Op bldz. 3: Titulature v. Z.E. den Minister van Oorlog.

Den 19 Januarij 1808 is door den Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Oorlog, gedepêcheerd de navolgende circulaire Missive:

Daar, er ten aanzien der titulature aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog te geven, eenen vasten regel behoort te worden gevolgd, informeer ik U, dat voortaan alle stukken aan hem gerigt, zoowel in het hoofd des Briefs, als op het Adres, blootelijk zullen behooren te houden:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog, zonder eenig verder alleszins overtollig bijvoegsel.

Ik inviteer U Mijn Heer! U in uwe correspondentie met Hooggemelde Minister, zoowel als in het plaatsen in de publieke Papieren van eenige Annonces, van welke aard ook, die overeenkomstig te willen gedragen.

P. S. Op grond waarvan echter een Luitenant-Generaal den titel voert van Zijne Excellentie heb ik nog niet kunnen nagaan. H.

Lijkdienst.— Jan, eerste graaf van Egmond, heer van Baar Hoogwoude en Aartswoude, ridder van het Gulden Vlies, stadhouder van Holland, overleed den 12 September 1516 op zijn slot te Egmond en werd aldaar begraven in de naburige kapel, welke versierd is geweest met een praalgraf voor hem en zijne in 1538 overleden vrouw Magdalena van Waardenburg (zie De oude Tijd, 1870, bl. 103). Te Alkmaar werd voor de rust zijner ziel een lijkdienst gehouden ten koste der stad, blijkens een mandaat tot betaling van den volgenden inhoud:

Die burgemeysteren der stede van Alcmer ordonneren ende beuelen den tiegenwoordigen thesauriers der seluer stede, te geuen die som van vijff ponden seuentyen schellingen van xl gr. vlms tpont ter cause van tguent dat hier navolgt: Eerst Cornelis Buys *) ende Heyndrick Lammertsz xx s tesamen van sekere wapenen, die sy gemaect ende gehangen hebben inden exequijs van myn ouwe heer van Egmont saliger gedachten. Item Comen Michiel van vier pd. wass, elcke pont tot vijff schellingen drye penningen, facit voer die vier pont xxi s. Item noch iii*L* van een generaele distrijbutie tot lx priesteren toe. Item noch iiii s. van iiii priesteren, die gediend hebben inde exequie voers. Item noch xii s. van vijff priesters ende myt die coster, die gesongen hebben die commendatie, elcke priester ende coster ii s.; welcke voers. percelen bedragen den eersten som van v*L* XVII s van xl gr. Ende mits desen ouerleuerende, wij burgemeysteren voers. belouent v luyden te passeren int wtgeuen van uwen rekenying. Actum den XVIIen dach in decembri a° XVc ende sestien. Barthout Gherijtsz. Pieter Claess. Dierk Allertsz. — Gemeente-archief van Alkmaar.
C. W. B.

Pondgaarder. — Wat was de positie in vroeger eeuwen van „pon*d*gaeder", ook wel „pon*t*gaeder" gespeld? Was de positie die van makelaar of van ontvanger der verpondingen? Was zij in de 17e eeuw in steden als Dordrecht, Rotterdam, Delft en Amsterdam eene positie van aanzien?
TH.

Doop eens gravenzoons. — „1664 den 14 September is tot Brussel met groote pracht gedoopt het jonge prinsje van Gavre, eenige zoon van den graaf Philips van Egmond, nu al over de

*) Schilder, broeder van Jacob Cornelisz. van Oostzanen.

twee jaren oud zijnde; de ceremonie was, dat men het prinsje in de kapel van het hof vertoonde met een ducale kroon op het hoofd en omhangen met een manteltje van gruine bont, 't welk te voren aan niemand dan de tegenwoordige graaf van Egmond is gedaan : de majesteiten van Spanje toen, als ook nu, peters en peteressen, die hun ook de doopnamen gaven; wordende alles met een braaf collation, bal en andere galanteriën geëindigd".

Holl. Mercurius 1664, bl. 162.

„Baerrecht" in Neurenburg. — De volgende attestatie kwam mij onder de oogen:

Opten lesten Martii 1595 compareerde . . . . Ysaack Lus, Jongesel residerende alhier binen Leyden out 22 jaren ende heeft bij sijne conscientie ende sielen salicheyt in plaatze van ede ten versoucke van Marijtge Meessen dr. wed. wijlen Pieter Claesz getuijcht ende verklaert warachtich te wesen dat hij getuige in den jare 1591 gestaen ende als student gewoont heeft tot Althorff in de Universiteit van Norenburch, ten huisse van za. D. H. Donellus ende dat ter selver tijt aldaer mede studeerdeneen(en) Johannes Caurick D. in de medecine, gepromoveert tot Loeven ende Ian Camerlinck vuijten Hage, welcke twee studenten den tijenden februarij des voorsz Jaers tsaemen gegaen sijn op een dorp dairvan hem den naem ontgaen es, dairt cormis was, alwair zij willen(de) vernachten beijde van(de) huysluyden aldair gewondt werden, te weten Johannes Caurick int dun van sijn buijck ende Camerlinck in sijn hant, ende dat die voorsz gewonden des tsavonts noch deur laste van(de) curateurs der voirs. Universiteit met een slede binnen Altorff gebracht werden ten huysse van Mr Jurch den Bader ende nyet ten huysse dair zij woonden, dat hij getuyge bij den voirs gewonden ontboden geweest sijnde des sanderen daechs bij heml(ieden) es gegaen, omme heml. in heur versouc tassisteren, dair die voorsz Johannes Caurick geraecken aen(de) lies den derden dach dairnae gerust es, wesende saterdaechs den 13den February tsavonts te vyer uyren, dat dairnae achtervolgen(de) de costume aldair van wegen de heeren van Norenburch belast werde tdode lichaen van Caurick gebracht te werden in de kerck, om over hem baerrecht gehouden te werden, in vougen dat alle huysluyden van tdorp dair zij gewont waren soe mans vrouwen ende kinderen mosten comen en-

de steken heur vinger in de wondt om soe de hantdadige te becomen ende dat tvoirs lichaem dairnae eerlick op costen van(de) nederlantsche studenten tot Altorff begraeven werde, altwelc hij getuyge gesyen ende tlichaem ter aerden heeft helpen convoyeren.

Wijders en tuychde hij nyet."

Gedaen enz. ter presentie van Jan Gans uit den Briel en Johan Ferdinandus Visscher uit Middelburg, studenten alhier.

G. H. J. C. ESCHAUZIFR.

BESTEDINGSCONTRACT AANGAANDE TWEE WEEZEN, 1607.

Besteedinge gedaen by Mr. Caspar Apollonii schoutet, Hans Heyndriks Boot ende Philips Willem Arondeaulx Weesmeester van der lantvierschare deser stede vander Veere vande twee weesen van Pieter Leenderts ende als namentlick Aegtken ende Pieter daer moeder aff was Janneken Annets voor de tyt van twee jaren, daervan tierste jaer expireren zal te Maye 1608. Actum ter weescamer vande voorsz. lantvierschare opten iiijen Maye 1607.

Op huyden dato als boven heeft Marten Govaertsz aengenomen ende neempt aen midts desen die voorn: Aechten Pieters voor den tyt van twee jaren, te aduent . . . . van thien ponden gld. tsjaers, van eeten, dryncken, cleeden, reeden ende alle tamelicke nootdruft, midts conditie dat denselven Marten gehouden wort, de voorsz. weese, binnen de voorsz. twee jaren boven hare montcosten ende alle nootelicke reparatie van deezen, te voorzien ende doen maeken een nyeuw keurs ende rocxken midtsgaders een paer nyeuwe coussen ende schoenen met noch zes nyeuwe hemden. Ende voorts deselve weese het eerste jaer houden schoole gaen omme te leeren leesen ende schriven ende het tweede jaer deselve alnoch beneffens het leeren van leesen ende schryven te doen leeren nayen.

Op gelycke conditie voor gelycken tyt en prys heeft Bartholomeus Mattheeusz Backer aengenomen gelyck als hy doet midts desen den voorsz. Pieter Pieterse, behoudens alleenlick dat hy

gehouden is denselven Pieter te doen leeren naiyen (?) gelyck de voorsz. Marten Govaertsz. gehouden staet.

Ongeteekend (concept?) op papier. Rijksarch. te Middelburg.

Medeged. door de Red.

Schrijverschappen. — Door burgemeesteren of de vroedschap van Alkmaar werden voorheen meermalen buitengewone uitgaven of subsidiën bestreden „uit de schrijverschappen", een fonds, dat in 1726 gemortificeerd werd. Wat is uit deze aanwijzing te verstaan, was het een fonds gevormd uit de leges der secretarie? wellicht bestond ook elders zulk een buiten de thesauriersrekening blijvend potje, en is men daar in staat mij in te lichten.

C. W. B.

De schoolmeester van vroeger (LIII, 545). — Over 't onderwijs en 't schoolgaan op de Veluwe, en over een ouden, den eersten schoolmeester van Uddel, schreef ik een opstel in Dr. W. Pleijte's oudheidkundige plaatsbeschrijving *Uddel en Uddelerheegde.* A. AARSEN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

LIJST DER GRAFZERKEN
IN DE GROOTE KERK TE DORDRECHT.

Volledige afschriften. [1]).

17) Hier leyt begraven Anna Jan Hallynckxdr. 84
ende sy sterf den XI^en^ Mayus Anno MV^c^ LXXXI.
Wapen van Hallincg en een ander met merkteeken.
(de rest onder de banken).

18) Grafstede van de Heer Johannes van der 85
Linden Adolphszoon gestorven den 16 September Anno 1695
B. 68 en 69.

19) Hier leyt begraven Arent van Hage lakencooper sterf den 16 Mayus Anno 1653 out 76 jaren ende Marya van der Veeken syne Huysvrouwe sterf den 20 Apryl Anno 1651 out 74 jaren. 86
(wapens afgehakt).

20) Hier leyt begraven Simon Franse van Eysden sterf den 14 Augusty 1659 ende Oeyken Aerts syn huysvrou sterf den 19 Jannewary 1659. 87

21) Graf van het Arme Weeshuys der stat Dordregt. 88
Hier leyt begraven Hugo Knoop in syn leven binnenvader van 't voorsz. Weeshuys obiit den 8ste Mayus 1715 oud synde 75 jaren 4 maanden 4 dagen ende heeft het ampt als binnenvader bediend den tijd van 42 jaren.

22) Hier leyt begraven den Eersamen Staes Jacobsen van Hooghstraten in syn leven Lindrayer out synde 81 jaren Hy sterf den 2 Mey 1617. 89
(wapen).

---

[1]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 71.

Hier leyt begraven Jacop Staessen steenhouwer is gerust in den Heere den 30 September int jaar 1625.

23) Hier leyt begraven Philips Terwen sterff den 90
11 November Anno 1619 out synde 64 jaren.

24) Hier leyt begraven Jannetje Eswilders Huys- 91
vrouw van Jan Janse Pluym sterff den 15 Juny 1639 oudt synde 44 jaren.

25) Hier leyt begraven Lodewyk Terwe sterft den 92
26 October 1714 oud 68 jaar en syn Huysvrouw Levina Terwe sterft den 10 Augusti 1729 oud 72 jaar.

B 9 en 10. nu A. de Voogd.

26) Hier leyt begraven de Heer Johan van Boe- 93
donck in syn leven schepen Oudraad Agt ende Veertig deser stede Dordregt gestorven den 21 Augustij 1713 oud 84 jaar en 8 maanden Ende syn huysvrouw joff Catharina Olis gestorven den 4 May 1690 oud 63 jaar en 4 maanden.

27) Hier leyt begraven den eersamen Stephanus de 94
Rouw sterff den 15 Mey Anno 1642 Ende de eerbare Helena van der Vliet syne Huysvrouw sterff den 30en Augustij Anno 1640 ende Sr Ocker van de Wercken sterf den 29en September Anno 1647 Ende Margreta de Rouw syn Huysvrouw sterff den 29 Mei 1671 ende Sr Anthony de Rouw in syn leven uyt den Achten deser steede sterff den 29en Januarij Anno 1659.
Ende de eerbare Marya de Rouw sterff den 9en October Anno 1667.
Hier leyt begraven François Leermans out synde 48 jare en Hey sterff den 6 April 1666.
Hier leyt begraven Marya Leermans out synde 46 jaren sy sterff den 28en October Anno 1673.

39.

28) Hier leydt begraven Willem de Jonck gestor- 95
ven Anno 1745.
Ende syne Huysvrouw Celia Sille gestorven Anno 1738.

29) Hier leyt begraven Adriaen Cornelisz in zyne leve(n) Tresorier deser stede en schutmeester van(de) Heele Haeckx. Hy sterf den 30 October anno 1602 ende jofvrouwe Maria Back Adriaensdr. syne Huysvrouwe sterf den 17 Octobris 1619 out zynde 78 jaeren 8 maenden 24 daegen. (wapens afgehakt). Ende Monneken Adriaensdr. Huysvrouwe van Johan Pyl Sy sterf den 10 September anno 1601 ende Jan Adriaensz sterf den eerste(n) September anno 1602 ende Hendrick Adriaenszoon. Hy sterf den XXIII Septembris anno 1607. 96

94.

30) Hier leyt begraven Huybrecht Jong Adriaensz ende sterf den XXII Novembris anno XV^c LXXXIII stilo veteri. 97

Ende Maryken Dircx dochter syne huysvrouw sterf den XIX Aprilis nae Paeschen anno XV^c LXXII. In gothische letters; wapens weggesleten.

A 33.

31) Hier leyt begraven Claes Jaspersz ter Bruggen out synde 59 jaeren. Hij sterf den 16 April anno 1669 en syne dochter Jacomyna Huysvrouw van Lauwerens de Jongh oud 56 jaren sterft den 26 Februari 1699 en syn dogter Marya weduwe van Jan van Breeda oudt synde 70 jaeren sterf den 7 December 1720 ende zyn dogter Margrita weduwe van Jan Spaan oudt synde 70 jaare sterf den 27 Mey 1722. 98

A 31. Ingang van het graft van Claes Jaspersz Terbrugge.

32) Dit is het graff van Joan van Gele Houtkoper en is gestorven den 29 Jannewarij 1696. 99
en Elisabet van Gele syn dochter is gestorven den 3 Desember 172.. en Herman van Gele syn soon is gestorven den 16 October 17... en Katharina Elisabeth van Gele Hermansdochter is gestorven den 3 November 1737 en syn Ed. dochter Jacoba Johanna van

Gele huysvrouwe van Gualterus Twent sterft den 13 Juni 1714.

33) Hier leyt begraven Arent Kuyter sterft den 100
27 Mey 1717 en desselfs huysvrouw Ida Rykenburgh sterft den 9 Augustus 1727.

34) Hier is begraven de Heer Leonard van den 101
Hatert Zybrechtssoon in syn Ed. leven Schepen Raad Thesaurier Acht en Veertig der stad Dordrecht sterft anno 1616.
En syn huysvrou Juffrou Antonia Roerom Hren Adriaensdochter sterft anno 1654.
D. 130.

35) Hier leyt begraven de.... Cornelis Aerdts 102
vleyshouwer in syne leven Raedt deser stede en nader van de Leprosen. Hy sterff den eersten Maert (van) anno MVc XCVIII.
Ende syne huysvrou Judich Hendrixdr. sy sterf den XIX Januarij anno MVIc.

36) Hier leyt begraven d' Heer Govert van der 103
Velden in syn leven in den Oudtraat deser stede Dordrecht oudt 65 jaren sterft den 1 Mey 1673.

37) Hier leyt begraven Wessel de Ruyter in syn 104
leven coopman dezer stede sterff den 26 October anno 1700.
Hier leyt begraven Geertruyt van den Broeck Huysfrouw van Wessel de Ruyter sterft den . . Februarij 1686. wapens afgehakt.
in 1. J. P. Vrye.
in 2. M. D. Ram.

38) Hier leyt begraven Leysbet Jaspers ter 105
Bruggen de Huysvrou van Cornelis de Graaf sterf den 29 Mei 1682 en Cornelis de Graef out synde 85 jaer 5 maenden sterft den 16 Maert 1695.

39) Hier leyt begraven d' heer Gysbert van Aalst 106
sterft den 25 van Lentemaand 1737 out synde 74 jaaren en Mejuffrou Maria Heckenhoek deszelfs huisvrouw gestorven den 20 van Slagtmaand van den jaare 1755 oud 72 jaaren 5 maanden en 16 daagen.

40) Hier leyt begraven d'Heer Johan Schoormans(?) 107
zar. in zijn leven in den Achten en ontfanger van den 1000en ende 200en penninck deser stadt Dordrecht oudt.... jaren gestorven den.. Desember anno 1667 ende joffrou Margriet Roongna(?) synne Huysvrouwe oudt.... jaeren gestorven den.... April anno 1670.

41) Hier leyt begraven d' Heer Johan Bax Mat- 108
thijsz in den Outraet deser stede etc. sterff den 8 Maert 1633 out 63 jaren.
Ende Pieter Bax Johansz. sterff den 22 Februarij 1630 oudt synde 36 jaren.

42) Hier leyd begraven Jacobus van Bueren 109
sterft den 12 Aug. 1720 ?
Hier leyd begraven Hester van Tongeren Huysvrouw van Jacobus van Bueren gestorven den 6 April 1717.

D 141 en 142. (3 zerken).

43) Hier leyt begraven Steven Schull in syn leven 110
Rinse wynkooper out 42 jaren sterff den 5 Maert anno 1660.

Dit is den inganck van het graft van Steven Schull.

44) Hier leid begraven Dircxken van Radestein 111
Huysvrouwe van Jan Jansz. Harder sterft den 30 Mey anno 1686 oud 65 jaren.

45) Dit is den inganck van 't graf van Dirck van 112
Sevender.
Hier leyt begraven Dirck.... an.... en van Sevender Laeckencooper sterf den 15 Februaerij 1628 out 79 jaeren ende syn Huysvrou Geertken Cornelis sterf den 3 Juni.... out 83 jaeren.
Ende Cornelis van Sevender Dirckz. overleden den 11 April anno 1679 out ontrent 78 jaeren.

E. 57. met afgehakte wapens van Sevender, Clootwyck, Croonenburgh, van der Eem.

46) Hier rust in.... de Heer Dirck van de Jag... 113
in syn leven bewindhebber van de West-Indische Compaeng. deser stede sterf den 28 Januari anno

1638 ende joffr. Geertruyd Everwyn syn huysvrouwe sterf den 4 Juli 1660.

71.

47) Hermannus Neuspitzer Gymnasiorum primo 114
Gorcomm. XVI post Dordraceni annos IX Rector vigilantissimus natus CIↃIↃCXXXVIII (1638)? denatus CIↃCLXXXIX (1689) IV kal. Nov. sym: spes mea Christus.

78.

48) In den rand: Hier leyt begraven Maximiliaen 115
Bouman sterf den 16 Octobris MDCXXIII als hy dese stede XXI jaren voor Chirurgyn ordinaris ghedient hadde.

Op de zerk: Ende Lievina Jan Canins d' huisvrouwe was van Maximiliaan Bouman Chirurgijn sy sterf de 26 Januari 1605. God is mijn verlosser.

En Fransoeys Boels out 65 jaer gestorven den 3 November anno 1656 en Sara Boumans syn huysvrou out 80 jaer gestorven den 18 Mey 1668.

49) Hier leyt begraven Adriaen Pieters van der 116
Worf sterf den 17 Mey anno 1635 en syn huysvrou Heyltie Pieters sterft den 15 Juli 1656.

50) Hier leyt begraven Jan Pouwelse verckenslager 117
is out 86 jaren. Hy sterfft den 30 Januarii 1681.
Hier leyt begraven Lysbet Hendricks de huysvrou van Jan Pouwelsen verckenslager sy sterff den 21 Februarij anno 1653 out synde 68 jaren ende Haeren eenigen soon Pouwelis Jansen. Hij sterf den 12 Julyus anno 1650 out 22 jaren.

51) Hier leyt begraven Marien Paradys in syn 118
leven coopman van(de) Blauwe steen out 52 jaren sterff den 1 November anno 1652.
Ende Aletta van Tricht syne Huysvrouw sterft den 17 October anno 1686 out 78 jaer acht maenden ende Govert Paradys synen soon out 21 jaren sterff den 25 September anno 1656.

52) Hier leyt begraven jofvrouw Soeta van Hale- 119

wyn sy sterf den eersten Januarij 1594.
vier wapens aan de hoeken afgehakt.

53) Hier rust de heer Mr. Adriaen van Nispen J. V. D. sterft den 24 Septemb. 1694. Hat getrout Joffrou Adriana van de Korput sterft den 25 November 1697. Lydt in d' Augustyne kerck begraven. 120

54) Hier leggen begraaven Cornelis Snoek gestorven den 9 Januarij 1772 en syne huysvrouw Louise Marguerete Bonnet gestorven den 7 Februarij 1769. 121

F. 79.

55) Hier leyt begraven d' eerb. Margareta Burnet weduwe van Mr. Johan Ainsworth saliger Engels coopman sy is gestorven den 9 Marti 1666. 122
Hier leyt begraven Mr. Robert Gay in syn syn leven coopman van de Engelsche Court sterft den 2 October 1698 out synde 80 jaeren.
Ende syne huysvrouwe juffr. Sarah Aynsworth sterft den 8 September 1681 out synde 50 jaren.
Mr. Johan Gay soon van den bovengemelden Robbert Gay geboren den 21 September 1651 en gestorven den 16 October 1719.
en Mr. George Gay soon van den bovengemelde Robbert Gay gestorven den 11 October 1733 in syn leven 76 jaar.

86.

56) Hier leyt begraven Huybert de Haen in seyn leeve(n) Fabryk der stadt Dordrecht is gestorven den 11 Julij 1747 out 53 jaaren en 10 maenden. 123

88.

57) Hier leyt begraven Willem Wyers sterff den 1 Februari 1673 oudt 80 jaren ende Huysvrouwe Jenneken Hendrickx sterff den 3 Desember 1671 oudt 70 jaren. 124
Ende Johannes Wyers sterff den 8 November 1690 oudt 55 jaren.

F. 90.

58) Hier leyt begraven Jan Cornelisse Vygen- 125

dam out 65 jaren is gestorven den 4 Nov. 1665.
F. 92.

D. *In de Kapellen.*

1) 1. St. Odulphus. Bovenaan: 126

Monumentum

splendidiss. et prudentissis. viri Petri Damasi f. Jacobi hujus reipub. saepe consulis nati circa annum MCCCC LI denati XXX Martii MDXXIV stylo curiae Hollandiae Cura posteritatis reparatum ao MDCXXIV.

Op de fries: Apocalip. Cap. XIII vs. XIII.
Links onderaan: Jes. cap. XXXX vs. VI.
Rechts „ Eccles. cap. XII vs. VII.
In het midden:

vita hominis
Vigilia Memorare Novissi Maet (novissima et)
In Aeternum
Non Peccabis.

onderaan: Viri Domini Petri van de Velde Damasi filii Reparatum 1626. Opschrift.

2. St. Barbara.

2) Ter eer, en onsterflijcker gedachtenis van den Heer Cornelis v. Terenstein Heeren Aeriaenszoon.

Die alhier rust ende verwacht syn opstandinge ter saligheyt; in syn leven geweesen Thesaurier deser stede Dordrecht, soo van de reparatie als van het groot cantoor twaelf jaer; Borgemeester in diversche maelen en jaren; Gecommitteerde tweemael in het collegie van de gecommitteerde raden van Hollant en West-Vrieslandt, ter vergaderinge van Ho. Mo. Heeren Staten-Generaal; mitsgaders in de gr. mo. heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt tot verscheide reisen, en regeerende Borgemeester gestorven op den 21 Martii in den jaere MVIc XLIII out LXIII jaeren.

Wapens van Terenstein, 't Jong, Alblas en Verkerck afgehakt.

3. St. Catharina.

3) Hier rust den Edelen heer Jacob de Witt heeren Cornelis geboren den 7 Februarius 1589 in syn leven, driemael borgemeester, vyffmael schepen, veertich kerckmeester, schutmeester en colonel in Dordrecht, ordinaris gecommitteert ter vergaderinge van de Staten van Holland ende West-Vriesland, in Staten-Generaal tweemael in de gecommitteerde raeden van Holland, is als extraordinaris ambassadeur aen de kroonen van Polen, Sweden ende Denemarcken geweest, wert 1657 raet ende meester van de rekeningen der domeinen van de Staten van Holland etc. en sterft den 10 Januarius 1674. 128
Alsmede vrouwe Anna van den Corput Heeren Johansdochter geboren den 24 April 1599 die te samen in echten vergadert waeren den 9 October 1616, sy sterft den 23 Januarius 1645.

Met afgehakte wapens van: Witt, Heymans, Beveren, Colff, Slingeland, Reetgeld, Muys van Holy, van der Meer? — en Corput, Buysen, Brouck, Hannecop, Montens, Keyen, Drimmelen, Swyndreght.

4) Hier syn begraven den EE. Heere Cornelis Frans de Witt in syn leven Burgemeester, Kerkmeester, Schutmeester ende Colonel deser stede, gecommitteerde raed van de Ed. Mo. Heeren Staten van Holland en West-Vrieslant, Dyckgraef van Moerkerckenlant, sterf den 3 April 1622 ende joffr. Johanna Andriesdr. syn huysvrouwe sterf de 24 Mey anno 1602. 129
en Alid de Witt huysvr. van Pompeus de Roovre, sterf de 30en December anno 1597 dogter Francois de Wit Secr. van Weesmr. deser stede sterf den 29 Martii anno 1615 ende Jofr Cornelia de Wit weduwe van wylen de Heer Amelis van Hoogeveen in sijn leven Borgem. en tresorier der stadt Leyden en ontfanger van de gemeene Middelen van Leyden en Rynlant, sterft den 23 Martij anno 1641.

4. Pompe- of Beelaertskapel.

Boven de façade de wapens van Beelaerts en Pompe,

waaronder: Mutabunt fata non periment.
De zerken in de kapel zijn niet van nabij te zien.
Op een er van staat:

5) Hier leyt begraven den EE. Heere Machgiel Pompen Pietersoon in syn leven Tresorier Wees-Vader ende Schepen in Wette deser stede. Hy sterff den 27 Augusti Anno 1625. (wapens afgehakt). 130
Mede liggen hier begraven: Maria Sasbout syne vrouwe, Mr. Matthys Pompe vryheer van Slingeland Heer van Dorsmonde Bewindhebber der O.-I. Comp. Baljuw van Zuid-Holland Gecommitteerde in 't College der Staten-Generaal, enz.
Mondina van Beveren, en Maria Musch syn beide vrouwen; voorts mr. Pieter Beelaerts Oud-Burgemeester der stad Dordrecht en Christina Pompe zyn huisvrouw en verdere leden der familie Beelaerts, aan wie de kapel tot heden toebehoort.

5. Meerdervoortskapel.

6) Hier leyt begraven heer Cornelis Pompe ridder Heeren Michielsz., getrouwt met vrouw Alida van Beveren heeren Jacobsdr. is geb. 16 Dec. 1639 was Heer van Meerdervoort, Hendrik Ido en Schiltmanskinderen Ambagten en Schoudt en Oudraed in Dordregt 1662 Raad en Rentmeester generael van Z.-Holland 1671 Bailjuw en Dykgraaf van Stryen en van Wieldregt 1661, Dykgraaf van den Swyndregsen waert 1661, sterff den 14 November 1680. 131
Met wapens van: Pompe van Meerderv., Sasbout Schetz, van der Tydt, van Aalst, — de Bevere, Pyll, Eynde, de Yonge.

7) Hier leyt begraven Heer Michiel Pompe schildknape Heeren Michielsz. getrouwt met vrouw Maria Sasbout Heeren Matthys dogter, geboren den 22 Jan. 1613 Heer van Meerdervoort schepen der stadt Dordr[t] 1638, veertig 1638, gecommitteert ter admiraliteyt in Zeelant 1639 sterff den 9 Dec. 1639 was getrouwt met vrouw Adriana de Bevere geb. den 1 April 1618 Heeren Cornelis dogter Ridder Heer van Strevelshoek enz. 132

Raad en Rentmeester-generaal van Z.-Holland, getrouwt met vrouw Christina Pyll Heeren Johansdogter sterff den 2 Augustus 1678 en verwagten alhier hare opstandinge ter zaligheydt.

Met wapens van: Pompe van Meerdervoort, Sasbout, Schetz, van der Tydt, van Aalst, — de Bevere, Pyll, Eynde, de Yonge.

8) Hier leyt begraven vrouw Alida van Beveren 133
getrout met heer Cornelis Pompe Ridder heer van Meerdervoort enz., gebooren 13 July 1640 oudste dogter van Heer Jacob van Beveren Heeren Cornelisz. Heer van Swyndregt enz., Schout en Borgemeester in Dordregt enz. die ten egten hadde vrouw Johanna de Witt Heeren Jacobsdogter sterff den 16 November 1680.

Met wapens van: van Beveren, Barendregt, van Driel, van Dyk, — de Witt, van de Corput, Heymans, Buysen.

5. S. Apolonia.

9) Hier leyt begraven den Edelen Heer Jacob van 134
Beveren heeren Cornelis zoon den 27 Juni 1612 in zyn leven Heere van Swindrecht, Schout der stadt Dordrecht van Anno 1643 tot 1662 toe, twee mael Borgemeester schepen, kerckmeester ende Schutmeester der selver steden, Ordinaris gedeputeert ter vergaderinge van de heeren Staten Hollant ende West Vriesland twee maal gecommitteert in de gecommitteerde Raeden van Hollant, dyckgraeff van den Alblasserwaert watergraeff in de Nederwaert 1639 dyckgraeff van Barendrecht 1639, dyckgraeff van Nieu-Bonaventura, Moockhoeck ende den Treckdam 1670, etc. heeft ten echten genomen den 9 Junii 1637 vrouwe Johanna de Witt heeren Jacobs dochter hy sterff den 30 Januarij anno 1676.

In 't hoofd wapens van Beveren, omgeven door die van Beveren, van Driel, van Barendrecht en van Dyck, (niet afgehakt).

10) Hier leyt begraven d' Edele vrouwe Johanna de 135
Witt heeren Jacobs dochter geboren den

30en October 1617 getrout op den 9en Junij 1637 met den Edelen heer Jacob van Beveren Heeren Corneliszoon in syn leven heere van Swyndrecht, schout, borgemeester, der stadt Dordrecht etc. sy sterff den 4en April anno 1692.

In 't hoofd het wapen van de Witt, omgeven door die van de Witt, Heymans, Corput en Buysen (niet afgehakt).

(De nummers van 136—227 zijn zerken waarop niets meer dan de naam van den eigenaar vermeld wordt. De nummers 228—264 bevatten slechts fragmenten waarvan eenige hierachter volgen.)

Fragmenten.

In het O. L. Vrouwenkoor.

2. Cornelio ab Hoegelande Consiliario et Pe(n)sionario Civitatis Dordracenae. 230
A . . . ibe petatio.
36. (onleesbaar).
wapen afgehakt. (helmteeken 2 duiventrossen).

3. Hier leyt begraven de . . . . Cornelis . . . . van 231
Bellen . . . . Deeken . . . . geweest van bakkers . . . . April out 72 jare(n). Ende Neelken Pieters van de Kerckhoven syne huysvrouwe sy sterf den 12 October Ao 1609.

6. Begraven . . . . Michiels . . . . van Breda 234
novem Ao 16 . . . . en sterf Anno XVc X . . XIIII den XVsten da . . . .
Ende Alith van Beveren Jacobsdr. Huysvrouwe van de Commis Stapelier Mattheus van der Goes sy sterft den XXIIIsten September 1606.
62.

In de zijbeuken.

1. Hier leyt begr . . . Buys in syn leven veertigen deser 235
stede sterff den 10 November 16 . . . . out 56 jaren Ende syne Huysvrou Elisabeth . . . sterft den . . . oud synde . . . . de rest onder de banken.

5. . . . . . . van de Heeren Staten van Hollant en West- 239
Vrieslant ende Schutterye van den . . . . . ge sterff

den 10 February an(no)... ende syne huysvrou joffr. Adriana Panser sterff den 17 September.... afgehakt en versleten.

De nummers 265—278 bevatten slechts initialen; de nummers 279—306 hebben alleen teekens of merken; de nummers 307—319 hebben alleen wapens, alle afgehakt.

De overige zerken in de kerk zijn geheel ledig.

In de kapellen.

4. Zerk met wapens van: Beveren, Pyl, tJong, Eynde, 319
Valk, Berge, Bax, Coel, Muys van Holy ?, Verkercke, Sandeling, Queeckel van Wieldrecht, Donghe ?, Oem, Boeckel, Biersel, Steenhuysen, Vastarsen ?, Putten, Boegart.

Het grafschrift is weggesleten.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON DOOR MR. F. H. DE VOS [1]).

TORIN.

Abraham Torin v. Rouaan, Boekhouder d. O.-I. C., tr. te Colombo 12 Febr. 1708 Maria Elizabeth Stafforts v. Colombo. Bij wie:

I. Sara Petronella, ged. te Colombo 5 Jan. 1710.

II. Anna Cornelia, ged. te Colombo 12 Dec. 1717, tr. te Colombo 1 Sept. 1737 Alexander Portous, Krankenbezoeker.

III. Wilhelmus Johannes, ged. te Colombo 1 Oct. 1719.

DE LOPES.

Gabriel Pietersz. de Lopes v. Hoorn, Chirurgijn d. O.-I. C., tr. te Colombo 24 Oct. 1677 Huberta Gerritsz. v. Colombo. Bij wie:

Arnout, 2de Visitateur van het Ceylonsche Negotiekantoor d. O.-I. C., ged. te Colombo Maart 1689, tr. ald. 29 Aug. 1723 Magdelt Catharina Tempestel, ged. te Galle 25 Jan. 1705. Bij wie:

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 699.

I. Huberta Petronella, ged. te Colombo 20 Juli 1727.
II. Maria Gertruida, ged. te Colombo 10 Apr. 1729.

VAN GELDER.

Antonij Gijsbert van Gelder, uit de Nederbetuwe, Vaandrig d. O. I. C., tr. te Colombo 28 Dec. 1704 Gertruda de Haan, ged. te Colombo Sept. 1686, d. v. Jan de Haan van Dordrecht, Fiskaal te Colombo en v. Alida Brouwer v. Amsterdam. Bij wie:
I. Alida Barbara Francina, ged. te Colombo 9 Mei 1705.
II. Antonij Gijsbert, ged. te Colombo 19 Sept. 1706.

VAN GENT.

Hendrik Frederik van Gent, v. Vianen, Kapt.-Luit. d. O.-I. C., geb. 4 Mei 1675, † 1 Maart 1736, tr. (1)....; (2) te Colombo 5 Apr. 1705 Petronella de Rees v. Trincomalie; (3) te Colombo 23 Juni 1724 Clara Schokman v. Colombo (wed. Rijcke). Bij wie:
Elizabeth Josina, geb. 4 Juni 1725, † 1 Juni 1730.

GOETBIER.

Johannes Bartholomeus Goetbier v. Ordorp (Saksen-Gotha), tr. (1) te Colombo 18 Mei 1766 Susanna de Baars; (2) te Colombo 30 Juni 1771 Elizabeth Hasselt v. Colombo. Bij wie:
I. Johanna Cornelia, ged. te Colombo 4 April 1773.
II. Fredrik Willem, ged. te Colombo 15 April 1775.

VAN GIETHOORN.

A. Hermanus Albertsz van Giethoorn, tr. (1) te Colombo 15 Sept. 1686 Anna Heyzer v. Colombo en (2) Marie Berenstraet. Bij wie (2de huw.):
I. Hermanus, ged. te Colombo 20 April 1692.
II. Sophia, ged. te Colombo 29 Mei 1696, (1) Nicolaas Moor; (2) te Colombo 15 Maart 1722 Jacob Hals v. Amsterdam.

B. Albert van Giethoorn v. Colombo, Baas van de wapenkamer, tr. te Colombo 23 Jan. 1721 Juliana Helmont. Bij wie:
I. Maria, ged. te Colombo 24 April 1729.
II. Sophia Jacoba, ged. te Colombo 5 Juli 1733, tr. te Colombo 3 Febr. 1754 Johan Rudolph Francius van Koerland.

SCHUMACHER.

Fredrik Willem Schumacher van Maagdenburg, Praeceptor aan het Seminarium, tr. te Colombo 27 Sept. 1772 Anna Maria Steffenberg v. Colombo. Bij wie:

I. Fredrik Willem, Boekhouder d. O.-I. C., ged. te Colombo 5 Jan. 1774, tr. aldaar 23 Febr. 1794 Anna Catharina Meders v. Colombo. Bij wie:
  (1) Maria Elizabeth, ged. te Colombo 1 Jan. 1795.
  (2) Anna Maria, ged. te Colombo 21 Aug. 1796.
  (3) Frans Willem, ged. te Colombo 9 Juni 1799.
  (4) Fredrik Lodewijk, ged. te Colombo 21 Maart 1802.

II. Louisa Margareta } ged. te Colombo 20 Aug. 1775.
III. Susanna Elizabeth }

IV. Christian Martin, ged. te Colombo 19 Juli 1778, tr. aldaar 28 Dec. 1806 Johanna Catharina Sprink v. Colombo.

SCHUBERT.

Jacob Schubert v. Mavelswijzing (?), te Colombo 9 Mei 1790 Louisa Silvester Dias v. Kelani (wed. Bartels Roode). Bij wie:

I. Johanna Jacoba, ged. te Colombo 7 Dec. 1790.
II. Johanna Leonora, ged. te Colombo 18 Nov. 1792.
III. Jacob Martinus, ged. te Colombo 12 Oct. 1794.
IV. Coenraad Nicolaas, ged. te Colombo 11 Febr. 1798.

TAKEL.

Cornelis Takel van Amsterdam, Onderkoopman d. O.-I. C., tr. te Colombo 9 Juni 1715 Maria Sager van Colombo. Bij wie:

1. Johanna Cornelia, ged. te Colombo 18 Sept. 1718, tr. Ras Macquet (Nav. LI. 309).
2. Cornelis, ged. te Galle 21 Mei 1724.

SAGER.

Hendrik Sager van Oldenburg, tr. te Colombo 1675 Maria de Frete. Bij wie:

Hendrik, ged. te Colombo 7 Nov. 1675, Prov. assistent d. O.-I. C., tr. te Colombo 23 Nov. 1698 Francina de la Meer. Bij wie:

I. Maria, ged. te Colombo 20 Maart 1701, tr. (1) Corne-

lis Takel en (2) te Colombo 8 Nov. 1727 Jan Hackart van Amsterdam, Hoofd van Negombo.

II. Hendrik, ged. te Colombo 1704.

III. Henrietta, ged. te Colombo 7 Maart 1706.

EYMANS.

Francois Eymans, van Breda, tr. te Colombo 22 Maart 1703 Natalia Martinusz van Colombo, wed. Dirk Jansz. Bij wie:

I. Frans, 2e Chirurgijn, geb. te Colombo, tr. aldaar 11 Nov. 1734 Maria Dircksz. van Colombo. Bij wie:

(1) Adriaan, ged. te Colombo 11 Nov. 1734.

(2) Petronella, ged. te Colombo 12 Juni 1735.

II. Petronella, ged. te Colombo 2 Jan. 1707.

III. Adriana, ged. te Colombo 3 Febr. 1709.

IV. Michiel, Ondermeester van 't Ned. Hosp. te Colombo, daarna Oppermeester te Tutucorin, ged. te Colombo 3 April 1712, tr. (1) aldaar 1 Oct. 1748 Maria Rodriguez en (2) 20 Oct. 1767 Dominga Fernandez van Colombo, wed. v. Adriaan Nagel.

ERLEBACH.

Johan Christoffel Erlebach v. Dresden, Assistent d. O.-I. C., tr. te Colombo 29 Dec. 1697 Maria Moor v. Colombo. Bij wie:

1. Anna Helena, ged. te Colombo 29 Maart 1699.

II. Catharina Rosina, ged. te Colombo 22 Mei 1701.

BORREMANS.

Antony Borremans van Keulen, Vrijburger, tr. te Colombo 20 Juni 1694 Gertruida van der Putte. Bij wie:

I. Coenraad, ged. te Colombo 13 Juli 1697.

II. Isabella, ged. te Colombo 26 Mei 1697.

III. Gertruida, ged. te Colombo 9 Aug. 1699.

IV. Otilia, geb. te Colombo 16 Juni 1700, ged. 28 Nov. 1700, † 1721, tr. aldaar 22 Mei 1718 Dirk Brummer v. Bremen, Boekhouder d. O.-I C.

V. Gertruida, ged. te Colombo 10 Jan. 1706.

Johanna, ged. te Colombo 15 Juli 1708.

VAN DER PUTTEN.

Antonij van der Putten, v. Colombo, Vrijburger, tr. te Colombo 17 Juni 1708 Apollonia Thoode (Nav. LI 336). Bij wie:

I. Isabella, ged. te Colombo 24 Febr. 1709.

II. Jabella, ged. te Colombo 19 Oct. 1710.
III. Cornelis Isaacsz, Assistent d. O.-I. C., ged. te Colombo 22 Nov. 1711, tr. (1) te Colombo 5 Febr. 1741 Anna Maria Theunder v. Colombo en (2) te Colombo 1 Juni 1755 Helena Magdalena Ditker van Colombo, wed. Jan Arendsz. van den Bosch, Boekhouder d. O.-I. C.
IV. Catharina, ged. te Colombo 18 Febr. 1714.
V. Carolus, Assistent d. O.-I. C. ged. te Colombo 23 Juni 1720, tr. (1) te Colombo 12 Nov. 1752, Isabella Gertruida de Costa v. Tutucorin en (2) tr. Colombo 26 Sept. 1756 Anna Maria Francke v. Colombo.
VI. Apollonia, ged. te Colombo Apr. 1724.
VII. Anna Catharina, ged. te Negombo 26 Juli 1726.

PATOT.

Pieter Cornelisz Patot v. Deventer, Vaandrig d. O.-I C. naar Indië met het schip „Amazona", tr. (1) te Colombo 12 Dec. 1717 Maria Margarita Visboom (Nav. L. 241) en (2) Anna Maria Buyning. Bij wie (2de huw.):
Simon Johannes, ged. te Colombo 29 Febr. 1728.

VAN BIESUM.

Quiryn van Biesum v. Rotterdam, Onderkoopman d. O.-I. C. naar Indië met het schip „Blijdorp", tr. te Galle 18 Oct. 1734 Magdalena Berghuys van Jaffna. Bij wie:
Johanna Adriana, ged. te Galle 20 Mei 1736.

PIECK.

A. Hendrik Pieck van 's Gravenhage, Vaandrig d. O.-I. C. tr. (1) Elizabeth Buerman en (2) te Colombo 3 Mei 1691 Catharina Caspersz v. Colombo. Bij wie:
I. Johanna, ged. te Colombo 15 Nov. 1693, tr. te Colombo 10 Aug. 1721 Jan Amour van Ringkjobing.
II. Magdalena, ged. te Colombo 8 Juli 1708, tr. Jacob van Lotte.

B. David Pieck van 's Gravenhage, tr. te Colombo 21 Apr. 1697 Francina Claasz van Colombo. Bij wie:
Magdalena, ged. te Colombo 23 Maart 1698.

HEYZER.

Jan Pieter Heyzer van Halberstadt, † 5 Febr. 1766, tr. te Colombo 31 Juli 1740 Helena Willemsz, ged. te Colombo

Febr. 1727, † 23 Juni 1795, d. v. Andries Willemsz en v. Anna Dias. Bij wie:

I. Andries, geb. te Colombo 19 Mei 1741, ged. aldaar 4 Juni 1741, † 26 Apr. 1786, tr. te Colombo 7 Sept. 1766 Anna Jacoba Claasz v. Galle. Bij wie:

(1) Willem Christiaan, geb. 23 Maart 1769, ged. te Colombo 27 Maart 1769, tr. (1) te Galle 5 Dec. 1790 Constantia Adriana Soetersz. v. Galle. Bij wie:

(*a*) Justina Florentina, ged. te Galle 20 Oct. 1793.

Willem Christiaan, tr. (2) te Galle Maart 1795 Jacoba Elizabeth . . . . . van Galle.

(2) Hendrik Lodewijk, geb. 28 Mei 1770, ged. te Colombo 3 Juni 1770.

II. Maria Elizabeth, geb. 20 Juli 1743, tr. te Colombo 25 Juni 1758 Jan Christiaan Wits v. Marienburg.

III. Anna Maria, geb. 12 Oct. 1745, tr. Frans Ledulx.

IV. Helena, geb. 24 Sept. 1748, ged. te Colombo 28 Sept. 1749, tr. Cornelis Jansz Fock (Nav. LII. 500).

V. Christina, ged. te Colombo 9 Sept. 1753, tr. Bernard Hendrik von Bergheim (Nav. LII. 440).

VI. Christiaan, geb. 2 Sept. 1754.

VII. Gabriel Lodewijk, Assistent d. O.-I.C., geb. 20 Aug. 1756, † 8 Jan. 1813, tr. te Colombo 25 Oct. 1789 Sara Hoepels v. Colombo. Bij wie:

(1) Anna Helena Wilhelmina, ged. te Colombo 22 Febr. 1801.

VIII. Johan Frederik George, geb. 17 Juni 1759.

Bijvoegsels en Verbeteringen op Nav. dl. L.

VAN RANZOW.

Bl. 44. August Carel Frederick, Graaf van Ranzow van Holzminden, Luit. ter Zee d. O.-I. C., tr. te Colombo 27 Dec. 1789 Isabella Cornelia Engelbregt. Bij wie o.a.:

I. Johanna Catharina Dorothea, ged. te Colombo 26 Mei 1793.

II. Antonetta Eliza Frederica ged. te Colombo 20 Oct. 1799.

TREK.

Bl. 176. Maria Douwe, ged. te Colombo 13 Nov. 1705, was de dochter v. Joost Douwe en v. Christina Carstens.

Lambert Marten Trek (ged. te Calpitty 21 Oct. 1753) en Catharina Elizabeth Hogermuts waren ouders v. Johanna Christina, ged. te Galle 22 Juni 1776.

Lambert Marten Trek en Eve Rosina Schoonmaker waren ouders van

1. George Wouter Bernard, ged. te Galle 5 Dec. 1779.
2. Henricus Jacobus Christoffel, ged. te Galle 23 Juli 1785.
3. Susanne Johanna Engelina, ged. te Galle 27 Oct. 1787.
4. Maria Elizabeth, ged. te Galle 19 Juli 1789.
5. Sigisbertus Hendrik, ged. te Matara 25 Mei 1794.

De Jong.

Bl. 177. Huybert de Jong van Haarlem, tr. te Colombo 10 April 1740 Regina Prik.

Sarah de Jong tr. Bonifacius Theodorus Koster v. Colombo, wedr. v. Anna Sophia Jongbloed.

Catharina de Jong tr. te Colombo 9 Nov. 1766 Johannes Christoffel Strobach v. Amsterdam, Boekhouder d. O.-I. C.

Elizabeth de Jong, ged. te Tutucorin 13 Juni 1751, tr. te Colombo 21 Oct. 1770 Rijcloff Johannes Kriekenbeek v. Colombo.

Bl. 178. Barent de Jong en Agnes Emerentia Bevere waren ouders o.a. van:

Maria Regina ged. te Colombo 27 Maart 1769.

Magdalena Elizabeth de Jong tr. (2) als wed. van Cuylenburg, te Colombo 20 Dec. 1795 Jan Agaton Zezilles v. Groningen, wedr. v. Elizabeth Agnita Visser.

Van Vliet.

Bl. 237. Susanna Louisa van Vliet tr. Willem van Zijl.

Van der Parra.

Bl. 239. Geertruida Suzanna Spanuyt tr. (2) te Colombo 24 Aug. 1721 Adriaan Maten v. Dordrecht, Onderkoopman d. O.-I. C.

Van Rhee.

Bl. 240. Engelbert van Rhee en Maria Amalia Koning waren bovendien ouders van: Louis Aemilius, ged. te Galle 19 Juli 1711.

Johanna van Rhee tr. (1) Antonij van der Goes en (2) Cornelis Taay van Wezel.

OVERBEEK. (zie Nav. XLVIII, 513, noot).

Bl. 241. Gerard Jacob Overbeek, ged. te Calpetty 5 Sept. 1728, † 17 Juli 1761, tr. Ida Jacoba Morth. Bij wie:

a. Clara Johanna, ged. te Colombo 20 Oct. 1757.

b. Anna Elizabeth, ged. te Colombo 14 Dec. 1760.

c. Regnier Urbanus, ged. te Colombo 10 Jan. 1761.

SAMLANT.

Bl. 243. Abraham Samlant, ged. te Colombo 11 Mei 1755 en Helena Catharina Alida Francen waren ouders van: Agnita Helena Clara, ged. te Colombo 13 Juni 1779.

ANTHONISZ.

Blz. 272. Johanna Constantia Pfeil, was de d. v. David Pfeil v. Karlscrona, oud Burger-Raad te Kaapstad en van Anna Maria Six van Chandelier.

KRIEKENBEEK.

Bl. 435. Justinus Rutgaart Kriekenbeek, Boekhouder d. O.-I. C., geb. 26 Sept. 1717 tr. (1)..... en (2) te Colombo 30 Juni 1748 Petronella van Geyzel wed. Dormieux.

Ryclof Isaac Kriekenbeek, Consumptie-boekhouder d. O.-I. C., tr. te Colombo 2 Mei 1751 Maria Rebecca Ebert. Bij wie:

Anna Cornelia, ged. te Colombo 28 Oct. 1753, † vóór 27 Sept. 1772, tr. te Colombo 9 Febr. 1770 August Berg v. Liefland, Vaandrig d. O.-I. C.

Een Barent Kriekenbeek, tr. Anna Boon, ged. te Negombo 28 Febr. 1723, d. v. Jacob Boon en van Maria Rodriguez. Bij wie:

Maria, ged. te Negombo 10 Apr. 1739, tr. Pieter Hansen.

Ryclof Johannes Kriekenbeek, Boekhouder d. O.-I.C., tr. (1) te Colombo 12 Juli 1767 Christina Regina van Lier v. Colombo. Bij wie:

1. Christina Regina, ged. te Colombo 17 Apr. 1768.

Ryclof Johannes Kriekenbeek tr. (2) te Colombo 21 Oct. 1770 Elizabeth de Jong v. Colombo. Bij wie:

2. Maria, ged. te Colombo 25 Aug. 1782.
3. Catharina, ged. te Colombo 2 Oct. 1785.

Hester Catharina Kriekenbeek, tr. te Colombo 31 Mei 1767 Hendrik Diedrick Dias da Fonseca v. Pulicat, Boekhouder d. O.-I.C.

Bernarda Susanna Kriekenbeek, tr. te Colombo 10 Juli 1768 Jan Jacob Gilbert van Gertruidenberg, Boekhouder d. O.-I. C.

Bl. 436. Frederik Kriekenbeek en Jane Elizabeth Read waren ouders van Arnoldina Henriette, geb. 19 Mei 1846, tr. 23 Mei 1867 James Stewart Drieberg.

Bl. 437. Johannes Arnoldus Kriekenbeek, Assistent d. O.-I.C., tr. te Colombo 21 Sept. 1800 Sara Jacomina Louisa Carolina Zezilles. Bij wie:

1. Jacques Jean Marie Zezilles, ged. te Colombo 19 Juli 1801.
2. John tr..... Stork. Bij wie:
   (a) Louisa, tr. 3 Juli 1850 Joan Gerrard Gratiaen.
   (b) Dorothea, tr. James Henry Fretz.
3. Ninette, tr. Johan Frederick Wendt, geb. 6 Sept. 1803. † 17 Mei 1867.
4. Dorothea Thomasia, tr. Daniel Jacques Fretz.
5. Henry Antony, tr...... Holloway. Bij wie:
   (a) Selma, tr. te Colombo 12 Nov. 1860 Raoul Piachaud.
   (b) James tr. (1) Georgiana Maria Prins (2)..... de Breard, (3)..... de Silva.
   (c) Catharina.
   (d) John, tr...... Stork.
6. Roberta Helena, tr...... de Boer.

Joan Gerrard Kriekenbeek tr. (1) te Colombo 16 Jan. 1791 Julie Elizabeth Lusson v. Dordrecht. Bij wie:

1. Julius Justinus, ged. te Colombo 4 Maart 1792, † 4 Juli 1857.
2. Johannes Leonardus, ged. te Colombo 10 Nov. 1793.
3. Joan Gerrard, ged. te Colombo 14 Juni 1795.
4. Johannes Matthias, ged. te Colombo 25 Sept. 1796.
5. Maria Wilhelmina, ged. te Colombo 27 Jan. 1799.

Joan Gerrard Kriekenbeek tr. (2) te Colombo 14 Febr. 1808 Henrietta Cornelia Gerrardina Cadenskie v. Lingen, wed. v. Luit. John Jones v. h. 66ste regiment.

Henricus Jacobus Kriekenbeek tr. te Jaffna 14 Juli 1833 Mary Leembruggen.

MYLIUS.

Bl. 512. Friedrich Heinrich en Agnes Clara van der Graaf waren ouders a.o. van:

Joan Christiaan Theobald, ged. te Colombo 10 Juni 1798.

Bl. 513. Robert Deskisnay Rodney Mylius, Majoor v. h. Ceylon Rifles Regiment, tr. Eliza Gray, † te Blairnairn, Helensburgh, 14 Aug. 1901.

OTMAR.

Bl. 535. Hendrik Otmar en Livinia Stevens waren ouders o.a. van:

Henriette (Hendrina?), ged. te Tutucorin 12 Sept. 1733.

Elizabeth Livinia Otmar, tr. (1) Abraham de Coster en (2) Roelof Jansz.

POLNITZ.

Bl. 536. Lodewijk Polnitz, tr. Elizabeth Verbloem. Bij wie:

1. Maria, geb. 20 Nov. 1718, ged. te Negombo 24 Nov. 1718.

Lodewyk Polnitz, tr. (2) Magdalena Pietersz. Bij wie:

2. Lodewyk, tr. Elizabeth Fernandez. Bij wie o.a.:
   (a) Magdalena Sara, ged. te Negombo 21 Juli 1758.
   (b) Magdalena Sara, ged. te Negombo 7 Aug. 1763.
3. Anna Maria, ged. te Negombo 18 Apr. 1727, tr. Philippus Cuvel.

FRANSZ.

Bl. 538. Johannes Fransz, Assistent d. O.-I. C., tr. (2) (als weduwnaar van Elizabeth de Kreijts) Francine de Silva v. Tutucorin. Bij wie:

1. Maria, ged. te Tutucorin 2 Oct. 1722, de doopheffers zijnde o.a.:
   Christina Polnitz, huisvrouw van den gezaghebber Jan de Vos.
   Maria, tr. Carel Hendriksz.
2. Nicolaas Daniel, geb. 21 Aug. 1723, ged. te Tutucorin Sept. 1723.
3. Jan, geb. 15 Jan. 1726, ged. te Tutucorin 22 Sept. 1726.

VAN CUYLENBURG.

Bl. 539. Johannes Philippus van Cuylenburg tr. (2) Gertruida de Leeuw.

Bl. 540. Anna Louisa Pardoen, ged. te Colombo 3 Oct. 1756, was de d. v. Jan Pardoen v. Hamburg en v. Anna Maria Silva.

VAN GEYZEL.

Bl. 544. Johannes van Geyzel tr. (1) te Colombo 23 Dec. 1742 Francina Toussaint. Bij wie:

1. Angelo, Assistent d. O.-I. C., ged. te Colombo 22 Sept. 1743, tr. aldaar 18 Maart 1770 Susanna Maria Vogelaar v. Colombo. Bij wie:
Maria Francina, ged. te Colombo 24 Febr. 1771.
2. Maria Valentina, ged. te Colombo 10 Oct. 1745.
3. Louis Ertman, ged. te Colombo 4 Dec. 1746.
4. Anna Maria, ged. te Colombo 2 Maart 1749, tr. Bernard Hendrik von Bergheim.
5. Josina Johanna, ged. te Colombo 14 Juni 1750, tr. Fredericus van Essen v. Zwol, Vaandrig d. O.-I. C.
6. Johannes Jacobus, ged. te Colombo 23 Jan. 1752.
7. Pieter, ged. te Calpetty 10 Nov. 1754, tr. te Colombo 25 Juni 1786 Helena Petronella Scheen v. Colombo. Bij wie:
   a. Henricus Philippus, ged. te Colombo 15 Febr. 1789.
   b. Dirk Angelo, ged. te Colombo 13 Mei 1792.
   c. Susanna Johanna, ged. te Colombo 19 Jan. 1794.

Johannes van Geyzel tr. (2) te Colombo 9 Mei 1755 Catharina Salomina Prik, wed. v. Johannes Schut, Boekhouder d. O.-I. C. Bij wie:
8. Johanna, ged. te Colombo 4 Apr. 1756, tr. aldaar 2 Mei 1773 Jan Carel Andriesz. v. Colombo, Boekhouner d. O.-I. C., wedr. v. Thomasia Gertruida Mohr.
9. Hendrik Nicolaas, ged. te Colombo 3 Juli 1757, tr. (1) aldaar 11 Juni 1786 Johanna Elizabeth Meier en (2) 30 Apr. 1797 Francina Perera. Bij wie:
Casparus Hendrik, ged. te Colombo 14 Mei 1797.

Dirk van Geyzel, † vóór 21 Sept. 1755, tr. te Colombo 28 Sept. 1749 Johanna Fijbrandsz. Bij wie:
1. Johan Angelo, ged. te Colombo 13 Sept. 1750.
2. Dirk Francois, ged. te Colombo 7 Mei 1752.
3. Justinus Rutgaart, ged. te Colombo 12 Mei 1754.
4. Catharina Elizabeth, ged. te Colombo 21 Sept. 1755, tr. Frans Ledulx, wedr. v. Marie Heyzer.

Johannes Justinus van Geyzel tr. Johanna Petronella Menger. Bij wie:
1. Lourens Jacobus, ged. te Colombo 20 Maart 1785.
2. Johannes Adrianus, ged. te Colombo 12 Febr. 1787, tr. Frederica Petronella Iges.
3. Johannes Cornelis, ged. te Colombo 12 Apr. 1789.

NIEUWE BIJDRAGE TOT DE GENEALOGIE VAN GORKUM.

Voor wie zich door de belangrijke bijdrage van den Heer L. Calkoen in jaargang 1899 van dit tijdschrift mocht aangespoord gevoelen tot het bewerken van eene genealogie van het geslacht van Gorkum, dat zoovele officieren aan het Nederlandsche leger heeft geschonken, zullen ongetwijfeld de volgende aanteekeningen van belang zijn.

Zij zijn ontleend aan de gegevens betreffende den burgerlijken stand te Culenburg, Buren en Heusden. Uit die aanteekeningen blijkt, dat de familie Van Gorkum reeds te Buren gevestigd was, voordat de door den Heer Calkoen, op het voetspoor der traditie. aangenomen stamvader zich aldaar zou hebben neergezet.

A. *Culenborg.*

a) Hendrik Jansz. van Gorcum was gehuwd met Fijke Fijke, die 20 Mei 1690 als weduwe tegenwoordig was bij het huwelijk van hunnen zoon Johannes van Gorcum, jm. van Culenborg, met Maria Stigter, dochter van Dirk Jansz. S. Deze Johannes tr. 2o. 30 Oct. 1703 met Maria van Osch, dochter van Hendrik Jansz. v. O.

b) Op 11 Dec. 1710 werd gedoopt Marigje, dochter van Hendrik Jansz. van Gorcum en van Annigje.

c) Johan van Gorkom, begr. 9 Mei 1746 (pro Deo), was de vader van Willem van Gorkum, jm. van Culenborg, die 27 Febr. 1742 tr. met Lena van den Bogard, j.d. van Appeltern. Willem werd begr. 18 Maart 1773, zijne vrouw 8 Maart te voren. Een kind uit hun huwelijk werd 20 Sept. 1750 begr. (pro Deo).

d) Frans van Gorkum, ook door den Heer Calkoen vermeld, had niet alleen uit zijn tweede, doch ook uit zijn eerste huwelijk, met Cornelia den Bonte, kinderen, en wel:

1. Frans, ged. 19 Jan. 1721 (peter Frans van Gorkum), begr. 31 Mei d. a. v.
2. François, ged. 3 Mei 1722, begr. 11 Juli d. a. v.
3. Maria Anna, ged. 29 Aug. 1723, } begr. 20 Dec. 1725.
4. Cornelia, ged. 15 Oct. 1724, } begr. 20 Dec. 1725.
5. François, ged. 1 Jan. 1728, begr. 16 Sept. 1730.

B. *Buren.*

a) Merten Adriaansz. van Gorcom ondertr. 29 Oct. 1682 met Christje Aartsdr. van Barreveldt.

b) Frans Cristiaansz. van Gorcom ondertr. 6 Mei 1683 met Maria van Limmick.

c) Adriaan Mertensz. van Gorcom, weduwnaar van Jantje Fransen, ondertr. 8 Febr. 1685 met Rijkske Stuve, weduwe van Willem Lagerman.

d) Mariken Adriaansdr. van Gorcom ondertr. 21 Dec. 1687 met Pieter Hackert.

e) Dina Willemsdr. van Gorcom, tr. Hans Hendrik Overlaken, uit welk huwelijk 15 Juni 1702 eene dochter Aletta gedoopt werd.

f) Neeltje van Gorcum ondertr. 17 Oct. 1715 met Harmannus van Uden. Uit dit huwelijk werden geboren:

1. Arnoldus, ged. 5 Febr. 1719.
2. François, ged. 2 Maart 1720 (peter Frans van Gorcum).
3. Berend Cornelis, ged. 22 Aug. 1723 (peet Janneke van Gorcum).
4. Frans, ged. 1 Sept. 1726 (peter Frans van Gorcum).

g) Cornelis van Gorcum ondertr. 25 April 1717 met Joanna van Rijnberck, begr. 13 Maart 1756.

Zij waren de ouders van:

1. François, ged. 3 April 1718 (peter Frans van Gorcum).
2. Theodora Odilia, ged. 19 Nov. 1719, st. 5 Jan. 1795, begr. te Zoelmond, ondertr. 27 Mei 1747 met Anthony van Rijnberck.

3. Cornelis David, ook door den Heer Calkoen vermeld, ged. 23 Maart 1721 (peter Frans van Gorcum), bleef niet ongehuwd, maar tr. Maria de Haas, begr. 8 Febr. 1808. Hij werd begr. 1 Maart 1806. Uit dit huwelijk:

(1) Cornelis Johannes, ged. 7 Oct. 1753, schepen te Buren (1788), begr. 23 Aug. 1823, tr. 17 Juni 1788 Johanna Elizabeth van Rijnberck.

(2) Gerardus Jacobus, ged. 9 Febr. 1755, begr. 6 Dec. 1759.

(3) David, ged. 23 Oct. 1758, begr. 9 Nov. d. a. v.

(4) David, ged. 23 Sept. 1759, begr. 18 Aug. 1766.

(5) Jacomina Petronella, ged. 11 Oct. 1761, begr. 28 Sept. 1802.

h) Sophia van Gorkum tr. Jan Frederik Sperling, uit welk huwelijk:
1. Johannes, geb. 1742.
2. Jan Andries, ged. 29 Jan. 1745.
3. Jenneke, ged. 29 April 1750.

C. *Heusden.*

I. Adriaan Fransz. van Gorcum overleed 29 Juni 1631, Vermoedelijk was hij de vader van de volgende 5 personen. die allen eenen Adriaan van Gorcum tot vader hadden:
1. Gerard, die volgt onder II.
2. Huibert, die volgt onder IIbis.
3. Huig, van wien 7 Sept. 1631 en 17 Maart 1733 een kind werd begraven.
4. Frans, j.m. van Heusden, wonende te Doveren, tr. 26 Juli 1644 Lijsken Fransdr. Eyckenheuvel, weduwe van Hendrik Hendriksz. van Beurderen, wonende te Heusden.
5. Hendrik wiens vrouw Agniet 19 Juli 1664 begr. werd. Waarschijnlijk is hij dezelfde als H. van Gorcum uit wiens huwelijk met Blijda Holtmans op 18 Maart 1653 een zoon Franciscus Hermannus gedoopt werd.

II. Gerard Adriaansz. van Gorcum, begr. 27 Nov. 1625, tr. Eysken Alberts, die 2 Febr. 1627 hertr. met Wouter Martensz. van den Guldenhoeck, bakker, die st. 2 Jan. 1641.
Gerard was de vader van:
1. Albert, die volgt onder III.
2. Een kind, begr. 26 Oct. 1625.

IIbis. Huibert Adriaansz. van Gorcum tr. Cornelisken Alberts en was bij haar vader van:
1. Albert, j.m. van Heusden, tr. (niet te Heusden) Febr. 1639 Geertruid Dirksdr. van der Snoeck, beiden wonende te 's-Gravenhage.
2. Een zoon, begr. 26 April 1626.
3. Eene dochter, begr. 1 Sept. 1636.
4. Maria, j.d. van Heusden, tr. Mei 1667 Gerard Adamsz. Groenenwout, j.m. van Emden.

III. Albert Gerardsz. van Gorcum, j.m. van Heusden, bakker aldaar, tr. 1o. 26 Mei 1643 Gijsbertje van Borchorst (elders Bouchorst), j.d. van Utrecht, begr. 26 Nov. 1670,.

2o. 13 Oct. 1673 Geertruid Jansdr. van Jaersvelt, weduwe van Pieter de Wit.

Uit het eerste huwelijk 6 kinderen:

1. Gerard, ged. 31 Oct. 1645. Hij is wellicht dezelfde als G. v. G., adjudant onder het regiment van den Graaf van Hornes, later kapitein-luitenant, die in Sept. 1681 tr. met Engelke Mollen, j.d. van Heusden, en in 1698 hertr. met Maria Coolands, weduwe van Jacob Beveren, te Sluis.
2. Dirkje, ged. 11 Oct. 1647, werd lidmaat in 1668.
3. Arnoldus, ged. 13 Juli 1649, adelborst onder den Graaf van Hornes, tr. 28 Dec. 1677 Anna Klets, j.d. van 's-Gravenhage.
4. Anthonia, ged. 19 Febr. 1653, werd lidmaat in 1671.
5. Tijsken, ged. 7 Maart 1655, werd lidmaat in 1675.
6. Hendrik, ged. 20 Dec. 1658.

In de 18de eeuw vind ik nog te Heusden:

a) Ariaantje van Gorcum, werd lidmaat in 1717, vertrekt in 1723 met allestatie naar 's-Gravenhage.

b) Jenneke van Gorkum, begr. 16 Oct. 1739 (pro Deo).

c) Tijske van Gorkum, wed. van Hendrik Pothoven, begr. 19 Febr. 1740 in het graf van haren vader Arnoldus van Gorkum.

d) Gijsbert van Gorkum, lidmaat 1727, kolvenier 1733, hoofdman der oude schutters van St. Joris, schepen, weesmeester, burgemeester en gasthuismeester, begr. 11 Febr. 1774, tr. Maria Geertrui de Wit, begr. 14 Jan 1773. Hij voerde als wapen: in goud een blauwen dwarsbalk, beladen met drie zilveren kegels of koevoeten naast elkander tusschen twee gouden sterren, en vergezeld boven van een rooden haan, onder van drie zwarte kanonnen op affuit boven elkaar; helmteeken de haan. [1])

e) Arnoldus van Gorcum, lidmaat 1742, kolvenier 1747. Ook hij voerde het sub *d* beschreven wapen.

f) Juffr. Adriana van Gorkum, begr. 22 Juni 1771.

B. v. B.

---

[1]) Hetzelfde wapen werd gevoerd door Anthonetta van Gorcum, die met haren echtgenoot Coenraad Homman in de Nieuwe kerk te Middelburg begraven werd. De opgaven omtrent de kleuren van het wapen stemmen niet overal overeen.

LEDEN DER NEDERD. HERV. GEMEENTE TE MANNHEIM 1670.

Peter Ruland.
Matthys Gillebert.
Jérome du Moulin.
Pieter Malle.
Meynert Roest.
Hendrik Gerrits v. d. Poel.
Charles Bacro.
Peter Laseur de Jonge.
Guillaume Laurier.
Abraham Laurier.
Jacob Laurier.
Hendrik Kool.
Bernard Averkamp.
Hubert Brunel.
Peter Haesbrouck.
Jacob de Raet.
Franz Sap (Sas?)
Adriaen Dirks.
Roeland v. d. Marck.
Tilman ter Nypen (Nipen, Nuipen).
Jan Muys.
Claes Marischall.
Johannes Schläfer.
Abraham Jansen.
Charles Pringuet.
Adriaen v. Room.
Christoffel de Mulwe.
Johannes Adam.
Roeland Wannien.
Jean Langoutti.
Jacob Hoefnagel.
Jean Tybaut.
Charles Verbeken,
Jakob Pouillon.
Jacob le Plat.
Hendrik le Plat.

O. KAUFFMANN, *Mannheim.* (Wellers Archiv., 1902/03 S. 238.)

Vraag (LIII, 620). — Ik kan ze niet oplossen, maar misschien wel een weg wijzen. In Nav. XXIV, 292 wordt betwijfeld, of gezegde kalender met voorgevoegd of gebonden huwelijksregister te Doesburg kan thuis behooren. Ibid. XXXIII, 339, hoot, leest men, dat die kalender met huwlijksregister zeer goed voor Doesburg kan gediend hebben, omdat te dezer plaatse niet minder dan vijf godshuizen bestonden, vermoedelijk allen door edelen gesticht. Met verwijzing naar Nav. XXXII (A° 1882) 369—71, alwaar ik in mijn exemplaar aanteekende, — wanneer, weet ik niet meer — „Van eene kronijk" De Ortu Domus Fratrum in Doesborch a° 1425—1559, afkomstig van het Fraterhuis zelf, en thans in 't bezit van den heer Tengbergen aldaar, maakt Mr. J. Ann. Nijhoff melding in zijne „Verzameling van Oorkonden" VI, 2, blz. 871. In Herald. Bibliotheek (red. Rietstap) a° 1883 (in „Bijdrage tot de Genealogie van 't geslacht Mom")

leest men evenwel op bl. 188 als noot: „Die kalender zal denklijk wel het werk zijn (geweest zijn!) van een priester van eene der hoofdkerken te Arnhem. Het groot aantal der bij de kerk gewijde altaren sluit toch reeds de gedachte aan eene kleine gemeente, zooals Doesburg, of een der omliggende dorpen (*Nav.* XXIV, 147, 293) bepaald uit." Is de heer Tengbergen nog in leven? (Ja. Red.).

Bergeik. JAC. A.

Heraldisch curiosum. — Het overoude, nog in 1700 vermelde riddergeslacht Drachowsky von Drachow had zijn stamzetel in Drachow, Kr. Tabor. Een grafgesteente van Eliska Drachowskâ, geb. Malovec, † 1584, bevindt zich in de kerk te Neustupow. Daarop is afgebeeld als geslachtswapen: op een veld van zilver of wit een zwevende, zwart gekleede, met witte kraag voorziene jongelingsbuste, blootshoofds met *ezelsooren.* Gekroonde helm, helmt. een drieledige zwart-wit-zwarte struisveertooi, dekkleeden zwart en wit.

In oude tijden was er aan een ezelsfiguur, resp. ezelskop of ooren geen verachtelijke beteekenis verbonden; integendeel, vele adelijke geslachten schijnen om deze wapenfiguur als onderscheidingsteeken te hebben gedongen (men herinnere zich o. a. het wapen der Van Ittersums met zijne 3 ezelskoppen) en soms getracht ze tot hoogen prijs te verwerven. Zoo voeren bv. juist de oude geslachten: Knebel von Katzenelnbogen, Dunzenheim en m. a. twee ezelsooren, dat van Von Hessberg een jongelingsbuste met ezelsooren als helmteeken. In onzen tijd zal wel niemand naar dergelijke „eereteekens" meer omzien.

v. HAKEN. (Wellers Archiv, 1902, S. 39.)

Beekman. — Marinus Johannis *Telchuys*, geb. 12 Feb. 1775, gest. 3 Sept. 1844, huwt te Tholen Catharina Elisabeth BEEKMAN, geb. 11 Jan. 1785, gest. 18 Jan. 1832.

Wie waren hare ouders?

Wellicht Ant. Gijsb. Beekman (Beeckman), geb. 28 Jan. 1750, gehuwd met .... ?

Van den Bergh. — Willem *v. d. Bergh*, geb. 1790, gest. 1834, huwt Johanna *Kool.* Wie waren hunne ouders?

Doitsma. — Pieter Adr. *Bergsma*, geb. 15 April 1743, gest. 14 Oct. 1824, huwt 4 Juli 1768 te Zwolle Dodonea, Jacoba *Doitsma*, geb. 5 Dec. 1753, gest. 21 Febr. 1794, dochter van Jacobus Doitsma, geb. 20 Aug. 1708, predikant te Zwolle, gehuwd met....?

Wapen der familie *Doitsma* gevraagd.

N.B. Met de beantwoording dezer vragen zouden de 32 kwartieren van een stamboom compleet zijn. A.

v. Beuningen-v. Someren (LII, 128). — De vraag „wie waren de ouders van A. J. van Beuningen geb. van Someren", wordt beantwoord door den inzender te verwijzen naar Vorsterman v. Oyen's „Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederl. Familiën".

Anna Jacoba van Someren, geb. 1763 te Maarssen, † te Utrecht 17 Jan. 1817, was eene dochter van Abraham van S. en Alida Des Marez en huwde in 1783 met Samuel van Beuningen, predikant te Utrecht, geb. te Amsterdam 1 April 1760, † te Utrecht 13 Febr. 1834. Zij onderteekende dus als schoondochter het doodsbericht van haar schoonmoeder Grietje Brederoo, geb. in 1723, † te Utrecht 25 Feb. 1803, wed. v. Jan van Beuningen, † te Amsterdam 26 Oct. 1778.

Deze Jan is volgens Vorsterman van Oyen's Stam- en Wapenboek, de zoon van:

Jan v. B., die te Amsterdam stierf, tusschen 1720 en 1725, en van Trijntje v. Tol, die als wed. overleed tusschen 1750 en 1760; doch waar hij (Vorsterman van Oyen) verdere aansluiting zoekt, is hij op het dwaalspoor en abuis. Zie hiervoor: Algem. Nederl. Familieblad" Mei en Sept. A° 1887 en Maandblad „de Nederl. Leeuw" 17e jaarg. (1899) en 20e jaarg. (1902).

Tot zoover nl. reikt de genealogie van het behandelde geslacht van Beuningen; die van het geslacht Van Beuningen van Helsdingen heeft aansluiting aan Jan van Beuningen, gehuwd met Catharina Constantia van Leeuwen. Deze Jan van B. was nl. de zoon van Hendrik, den koopman (en niet van Mr. Coenraad, zooals Vorsterman van Oyen vermeldt,) meermalen in dit tijdschrift genoemd om de verwantschap te leeren kennen met het regentengeslacht, die wij nu eerst weten uit Johan E. Elias, „De Vroedschap van Amsterdam 1578—1795".

Hendrik van Beuningen voornoemd heeft tot stamvader Jan

Geurtz., zoon van Geurt Jansz. van Benningen, (1470—1530), die tevens de stamvader is van de regentenfamilie van Beuningen; doch hieruit blijkt ook, dat bij diens zoons Dirck Jansz., en Wijnant Jansz., de splitsing der families aanvangt.

Het Regentengeslacht neemt zijn oorsprong in Dirck Jansz. en Hendrik's geslacht in Wijnant Jansz.

Dat dwaling bestaan heeft, vindt wellicht zijn oorzaak daarin, dat Mr. Coenraad van Beuningen een tijdgenoot was van Hendrik van Beuningen; zij waren neven in verren graad, beiden leefden omstreeks in denzelfden tijd.

Mr. Coenraad v. B. 1622—1693.
Hendrik v. B. 1639—1697.

L. J. van Beuningen van Helsdingen.

Cloeck (LIII, 579). — Gelijk ik in mijne „Proeve van een lijst van Handschriften betreffende de geschiedenis van Amsterdam", opgenomen in het eerste jaarboek der Vereeniging „Amstelodamum" heb medegedeeld, berusten in het Gemeente-archief te Amsterdam twee geslachtslijsten van Claes Hendricksz. Cloeck. De eene is eene copie naar een handschrift van G. van der Goot en bevat 55 tafels. Dit zal de door den vrager bedoelde zijn.

Amsterdam. Dr. Joh. C. Breen.

Geslacht van Gelder. — Een klein antwoord op de vraag van S...r, Navr XII (1862) bladz. 58, levert onderstaand uittreksel van de sententie van het Hof van Holland .... 1692.

Middelman	Cornelia de Ruyter wede wijlen Johan de
pr. (procureur)	With c. s. soo zy procederen impn contra
zeg(el) 6 gls.	Saertje Willem wede van Evert van Gelder en Bastiaen Heems c. s. soo sij procederen gedaeghdens.

In der saecke hangende voor den Hove van Hollandt, tusschen Cornelia de Ruyter wede wijlen Johan de With, in sijn leven capiteyn ter zee ten dienste deser landen ende Thomas Pots, predicant tot Vlissingen als in huwelyck hebbende Alida de Ruyter, mitsgaders Margaretha de Ruyter wede wijlen Barnardus Somer, in sijn leven predicant tot Amsterdam, alle kinderen ende erffgenamen van wijlen Michiel de Ruyter in sijn leven luytenant admirael generaal van Hollandt ende West-Vrieslandt,

impetranten van mandament van actie, ende verweerders in reconventie, ter eenre, ende Saertje Willems wede wijlen Evert van Gelder in sijn leven mede capiteyn ter zee ten dienste deser landen, wonende tot Saerdam, Bastiaen Heems als in huwelyck hebbende Anna van Gelder voor hem selven ende als vooght over het minderjarige kindt van Evert van Gelder in sijn leven schipper op Oost Indien, mitsgaders als last ende procuratie hebbende van Jannetje van Gelder, wede wijlen Frederick Swart in sijn leven mede capiteyn ter zee ten dienste deser landen, voor haer selven ende als moeder ende vooghdesse over haere onmondige kinderen, bij den selven haeren man geprocreeëert, mitsgaders instaende voor Renyer Florissen ende Gerrit Nell, desselver medevooghden, Josina van Gelder meerderjarige dochter, Dirck Andriessen Ballast als generale procuratie hebbende van Christiaen Swart, meerderjarige voorsoon van de voorn. Fred. Swart ende Frans Jacobsz. Vos, voor hem selven ende vervangende Pieter Jacobsz. Luick ende Jacob Renyers, te samen vooghden over Jannetje ende Grietje Swart, minderjarige voorkinderen ende mede erffgenamen van den voorn. Frederic Swart, gedaeghdens ende eysschers in 't voorschr. respective cas ter anderen sijde.

Allegerende de voorn. impn bij de middelen van haer mandament in plaetse van eysch, dat de gedaeghdens in desen haer vermeten ende voorgaven, dat sy ten laste van de impetr. in qualiteit als erffgenaamen van wijlen den luit. adm. gen. M. de Ruyter hadden te pretenderen eene som van 3150 guld. ende dat zy daervan eene acte in handen hadden binnen Rottm den 30 Mey 1668, gepasseert ende geteekent bij Anna van Gelder ende Joris Andrynga respective, dat enz. 's Gravenhage, 1692.

Sententie van 't Hof van Holland-Reg. 1692 C 3, no. 87.

Meer hebben wij van deze nog 17 folio's lange sententie voor ons doel niet noodig en 'k herinner me 't geen wijlen de heer Rijksarchivaris Ph. van den Bergh ons van die sententien steeds zeide: hoe verder men zich daar in verdiept, hoe minder men er van begrijpt. FRED. CALAND.

Familie Huyssen (LIV, 71). — Huissen en Hausen zijn hetzelfde geslacht (Fahne's Spee 217). Hausen of Husen voert: Im

rothen Felde eine silb. Gleve und auf dem Helme einen schw. und einen silb. Adlerflügel (Fahne's Köln. Geschl.)

Eene oude kwartierstaat, onder mij berustende, bevat:

Hussen.	Endt.
Hylderaet.	Berrenbruck.

zijnde dit de kwartieren van Anna van Husen (van Huysen in Geld. Leenreg.), die met Johan van Engelsum huwde.

De heer van Spaen Lalecq geeft de volgende genealogie Engelsum:

.... van Engelsum Ux..... van Smalbrouk.

|

Johan v. E. Ux. Anna van Weverd, dr. v. Arndt en.... Op den Berg. Zij hertr. met Johan van Egeren 1534.

Johan v. E. tot Engelsum. In de Ridderschap van het Overkwartier van Gelderland 1539

|

Ux. 1534 Anna van Husen, dochter van Arndt en Gysela Angen Eyndt, Ervin tot Husen.

Johanna Ervin tot Engelsum tr. 1557 Bernt van der Heyden genant die Rynsch tot Ahr. Hij sterft 1603. De huwelijksvoorwaarden op Holthusen.

Jutta tr. 1561 Zeger van der Hatert. De huwelijksvoorwaarden op Holthusen.

De huwelijken Engelsum met Wevert, Huyssen en van der Heyden g[t] Ryns worden door het Geld. Leenreg. bevestigd.

Uit mijn kwartierstaat volgt nu dat de grootmoeder van vaderszijde van Anna van Hussen was eene Hylderaet (in Gold zwei rothe Balken, volgens Fahne's Spee, en bij mij in go. twee golvende ro. fasces) en hare grootmoeder van moederszijde eene Berrenbruck (bij mij in zi. een zwarten staanden beer met go. halsband). Het geslacht Angen Eyndt, Angenendt, an dem Endt of Endt voert volgens mij en Fahne's Spee: In Roth ein Silb. Schild, darüber een Silb. Turnierkragen.

Het dorp Engelsom ligt in het Overkwartier aan een zijtak van de Niers, ten N. O. van de stad Gelder. Het geslacht Engelsom voert in bl. een zilv. hert met goud gewei.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Geslacht Marijt. — Men vraagt inlichtingen omtrent den oorsprong en het bestaan van eene familie van dien naam, in de buurt van Parijs, alwaar ook een onbeheerd landgoed van den zelfden naam wordt aangetroffen, waaraan, naar men verzekert, een erfenis zou zijn verbonden. M. H.

Naasthoven enz. — Wie waren de ouders van *Cornelis Naasthoven* te Hulst 13 Mei 1718, geh. met Cornelia Jacoba van Meckeren, geb. 7 Jan. 1692.

Hoe was het wapen van de moeder en het wapen van *Cornilia Vlam*, geh. met Johan van Meckeren?

Amsterdam. J. H. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS.

Wapenschild. — Op een oud kerkbord, afkomstig uit het atelier van den schilder *Bosboom*, komt het navolgende wapen voor; gemerkt:

Bovenaan (⊜) X MAIJ.

Onderaan A° CIↃIↃCCLIII.

Het schild is ovaal en gedeeld.

1. Van keel met een band van goud, vergezeld van 6 (6 puntige) gouden sterren (2, 1; 1, 2).

2. Gevierendeeld 1 en 4 van zilver met een klimmende leeuw van keel; 2 en 3 van goud met 5 koeken van sabel (2, 1. 2).

Kan iemand inlichtingen omtrent dit wapen geven? A.

Wapen. — Op een levensgroot portret in olieverf, voorstellende blijkbaar een Ned. zeeoverste, met het onderschrift: *Anno 1663 ovt 50 ÿaer*, staat in den linker benedenhoek een wapen: parti: **1** in goud (?) halve zwarte adelaar komende uit de deelingslijn, **2** coupé *a* in rood een zwart merkteeken, ongeveer aldus: ┼ en *b* in zwart een zilver, roodgebekte zwaan; çimier: zwanenhals en kop.

Kan ook iemand ter identifieering van den voorgestelden persoon, dat wapen terecht brengen?

Voor den schilder van het portret houdt men Jacob de Brie (Braij?). S. H. / B.

Wapendevies-Marlborough (LIII, 621). — Het devies luidt:

Fiel pero desdichado (niet: des Sichado) in 't Engelsch vertaald: Faithful, but unfortunate; zie Debrett's Peerage. Ik veronderstel dat de hertog zelf die wapenspreuk zal hebben aangenomen, zinspelende op de omstandigheid, dat hij na de overwinningen bij Schellenberg, Blenheim, Ramelies, Oudenaarde en Malplaquet veel van de ondankbaarheid der koningin van Engeland te lijden heeft gehad. Koningin Anna stond op vriendschappelijken, ja zelfs vertrouwelijken voet met de hertogin van Marlbourgh; naderhand vielen zoowel zij, als haar man in ongenade en de hertog werd van al zijne waardigheden ontzet.

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Trijst. — Men vraagt inlichtingen betreffende de familie of familiën, genaamd Trijst, (Trist ? Red.) behoorende tot een tijdvak vóór 1600, met het doel een geslachtrekening saam te stellen. Bijzonderheden worden met dank ingewacht door

Londen, 92 Piccadilly. LEO CULLETON.

KERKGESCHIEDENIS.

RAADSELS OP KERKELIJK GEBIED.

1. „Goederen van Convenientie".

Bovenstaande uitdrukking, ontleend aan het hierna volgende stuk, dat blijkens het opschrift satirieke toespelingen bevat op (kerkelijke?) toestanden of geheime overeenkomsten, die in het midden of het laatst der 18e eeuw in Holland en Zeeland bestonden, weten wij niet te verklaren, evenmin als den aard van het spel, dat op de „nagtschuiten" gespeeld en „doptjesspel" werd geheeten. Het schijnt wel alsof met de vier troeven, die op de drie andere de overhand heeten te hebben, een (kerkelijk) bestuurscollege, uit 7 leden bestaande, bedoeld wordt. Misschien kunnen onder de lezers van „De Navorscher" zij, die toegang hebben tot de Synodale of classikale archieven, of met de geheimen der plaatselijke en kerkelijke collegies van dien tijd bekend zijn, hiervan de oplossing geven. Zij mogen tevens ontraadselen, wat er verstaan moet worden onder „de Colommen", [1]) die bij het verkiezen van Haagsche ouderlingen (zie het 2e stuk) een rol speelden. Hebben in die dagen, toen de zoogenaamde contracten van correspondentie van overheerschenden invloed waren op de samenstelling van politieke regeeringslichamen, wellicht ook kerkelijke bewindhebbers zich onderling vereenigd om het gezag in handen te houden?

Red.

Regels voor het voorheen onbekent spel genaamt: Dominium Eminens, Super-Eminens et Super-Eminentissimum, in superlativo gradu, nieuwslings in Holland uytgevonden en voor de eerste maal in Zeeland gespeelt.

Suscepit plebem sectantemque prohiberet!
Juvenalis.

Dit is een zeer grof spel en egter by de laatste placcaten om

[1]) Verg. over de uitdrukking „colommen" het belangrijke artikel van Dr. Japikse: Onlusten en kuiperijen te Vere in 1664 en 1665 (Nav. 1904, 1e aflev. blz. 4, noot 2 en 3).

het gebruijck dat men er van stond te maken niet expresselijck verboden. Noit wierd het in eenige despoticque koning-rijken of staten gespeelt, behalven onlangs in Zeeland, alwaar de quaade geintentioneerden seggen dat men ter grijp, ter kaap en met kromgeboogen vingeren ter weèreld komt.

Het doptjes spel dat in de nagtschuijten gespeeld werd, is dit in grootheyd niet gelijk, maar anders daer mede seer overeenkomstig; wel is waar, dat het verlies van dit laaste geheel weg is en dat men van het eerste circa 25 percent wederom krijgt, maer daerentegen word men gedwongen te speelen 't geen in het doptjesspel alleen bij persuasie gevergt werd.

Den inleg van dat spel heeft een benaminge die sommige even soo vreemt sal voorcomen, als die van het spel selfs, te weten: Goederen van convenientie alias van concupiscentie. Als de gedwonge Bijsetter den inleg nu quijt is, dan houd men er de hand nog aan, evenals aan een weeskind, en word de afgesloofde verlieser wederom tot dat spel geprovoceert, tot dat sijn boeldje gesleten is, of ten minsten solang tot dat hy sulke aanlockelijke goederen van convenientie bij te setten heeft, die hij dan andermaal op gelijke restitutie van 25 pct. staet quijt te worden.

Men can dit spel met 4 tegen 3 trouven speelen maar niet wel met een gelijk getal van 3 tegen 3, omdat er somtijts twist uijt ontstaat en het dikwijls egaal spel word. Het regte getal is dan 4 tegen 3, en dat is seeker spel; want als men het wel begrijpt, moet men maken, dat men van dat meerder getal meester is, al soud er wat smockelwerk onder lopen: in het ombrespel zijn de matadors altijt de hoogste kaarten, maar in dit zijn de vier trouven altijt matadors en worden het door de meerderheyd van haar getal, schoon er lage trouven onder loopen. Men sal uijt dese regels wel konnen opmaken, dat dit geen spel is voor den burger of voor Jan Rap en sijn Maat, maar wel voor hooge standspersonen. Het is egter te hopen, dat het salutaire oogmerk, dat men er mee voor heeft, sal bereijkt worden. Dat is dat de speelders op 's Heeren wegen, wier spel reeds soo veel conformiteit met dit heeft, hetselven geheel daarop sullen vormen, en in toekomende de goederen van convenientie

niet sullen inslaan als met restitutie van 25 pct. waardoor sij haar spel verre van geprohibeert, kragtiglijk geprotegeert sullen sien, en de arme passagiers nog soo veel overig houden dat sij bequamelijk t'huijs kunnen komen.

Mededeg. naar het originele hs. (midden der 18e eeuw.)

2. Haagsche Colommen.

Resolutie van 't Hoff van Holland en de Magistraat van 's-Gravenhage.

Het Hof van Holland en de Magistraat van 's-Gravenhage in serieuse consideratie genomen hebbende de jegenswoordige gesteldheijd van zaken in de Kerkenraad alhier, en in 't bijzonder de irreguliere handelwijs in de beroepingen van Predikanten, en verkiesingen van ouderlingen en Diaconen gepractiseerd wordende, mitsgaders de oneenigheden en verdere nadelige gevolgen daar uit resulteerende, en gelet, dat zulxs *ten delen* word geoccasioneerd door de verkeerde uitwerkingen der zogenaamde Colommen, met, en zederd den jare 1719 in gem. Kerkenraad geintroduceerd, en *ten dele* door dat tot de bediening van 't ouderlingschap telkens met voorbijgaan van die genen, die reeds als Diaconen hebben gefungeerd, wederom die zelvde personen, die te meermalen het ouderlingschap hebben bekleed, op nieuws werden ingekosen, hebben, ten eijnde daar in te voorsien, na rijpe deliberatie goedgevonden vastestellen, en te resolveeren, gelijk vastgesteld en geresolveerd word bij deeze.

Eerstelyk, dat de zo genaamde Colommen van nu voortaan zullen moeten werden gehouden voor gedissolveerd en vernietigd, en alle verbintenissen daaruit gesproten voor geextingueerd en te niet gedaan.

En dat dien volgende voortaan bij de beroeping van Predicanten en verkiesing van Ouderlingen en Diaconen bij meerderheijd van stemmen van alle de gezamentlijke leden des Groten Kerkenraads met Diaconen zal moeten worden geprocedeerd.

En in de twede plaats, dat aan de voorn. Kerkenraad op het serieuste zal worden gerecommendeerd, gelijke den zelven op het serieuste word gerecommandeerd bij desen, omme bij provisie, en zo lang de vergunning, voor het Hoff en de Magistraat op den 16 Maart 1688 aan den Kerkenraad provisionelijk gecon-

cedeerd, tot het doen der verkiesinge van Ouderlingen en Diaconen (van ouds aan de mans ledematen der gemeente gecompeteerd hebbende) stand zal grijpen (in plaats van tot de bediening van 't Ouderlingschap telkens met voorbij gaan van die gene, die reeds als Diaconen hebben gefungeerd, wederom die zelve personen, die te meermalen het ouderlingschap hebben bekleed, op nieuws uitekiesen) in die verkiesing voortaan te houden dien voet, dat tot 't ouderlingschap worden verkoren die Diaconen, welke nooit Ouderlingen zijn geweest, wanneer op der zelver personen en gedrag niets te zeggen valt, daar ontrend bijzonder in agt nemende de ancienniteijt van dienst onder de zelve Diaconen.

En sal van dese Resolutie door 't Hoff en de Magistraat gezamentlijk aan een Deputatie van den Kerkenraad, welke ten Hove zal worden gerequireerd, aanzegging gedaan, en Copie gegeven worden, om te strekken tot der zelver narigt, en om zig daarna te reguleeren.

Actum in den Hage den 6 Maart 1767.

Aan de Edele Hove van Holland en de Edele Agtbare Magistraat van 's-Gravenhage.

De grote Kerkenraad met Diaconen van de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente van 's-Gravenhage, neemt de vrijheijd om met alle eerbied aan U.E.D.M. en U.E.D.Agtb. voortedragen

Dat de Gedept. van de gem. Kerkenraad op 23 Maart laatstleeden ter vergadering hebben ingebragt de Resolutie van U.E. D.M. en U.E.D.Agtb. op den 20 Maart bevorens aan hen, ten Hove gerequireerd zijnde, door U.E.D.M. en U.E.D.Agtb. ter hand gesteld, en waar bij (na dat alvorens in gem. Resolutie was gezegt, dat bij U.E.D.M. en Agtb. bijzonder in agt genomen *de irreguliere handelwijze in de beroeping van predikanten en verkiesing van Ouderlingen en Diaconen wordende gepractizeerd en de oneenigheden en verdere nadelige gevolgen daaruit resulterende*, hetwelk de Kerkenraad, zig van geene gepleegde irreguliere handelwijze bewust zijnde met droefheid en smerte heeft vernomen) wijders U.E.D.M. en U.E.D.Agtb. hebben gelieven goed te vinden en te verstaan, dat de zogenaamde Colommen zouden moeten worden gehouden voor gedissolveerd, en vernietigd, en voorts nopens

de verkiesing van Ouderlingen te doen zodanige serieuse recommendatie, als bij de voors. Resolutie breder is gemeld.

Dat in de vergadering des Kerkenraads de gem. Resolutie met alle bedagtzaamheijd zijnde overwogen, alle des zelfs leden eenpariglijk elkander hebben ontslagen, en gehouden voor ontslagen, van de Conventie, op welke de zogenaamde Colommen hebben berust, en van alle verbintenissen daaruit resulteerende, zulxs dat voortaan in de beroeping van Predikanten, en in de verkiesing van Ouderlingen en Diaconen, door den gehelen groten Kerkenraad met Diaconen bij meerderheijd van stemmen zal worden geprocedeerd.

Dat ten aansien van de voorsc. serieuse Recommendatie de Grote Kerkenraad met Diaconen bij meerderheijd van 29 tegen 14 stemmen behoudens alle eerbied voor U.E.D.M. en U.E.D. Agtb. heeft vermeent en reverentelijk vertrouwd (gelijk ook dien conform de Resolutie des Kerkenraads bij de voors. meerderheijd van stemmen is gevallen) dat, behoudens de kerkelijke vrijheeden en Geregtigtheden, zelfs door U.E.D.M. en U.E.D. Agtb. bij vorige gelegentheeden aan den Kerkenraad toegekend, aan de gem. serieuse recommendatie niet kan worden toegeschreeven eene verbindende kragt, zo nogtans dat de Kerkenraad voornemens is, en blijft, om telkens bij 't formeren der nominatien, en 't doen der verkiesingen van Ouderlingen te werk te gaan in de vreese en na den woorde Gods, conform de kerkelijke ordening, formulieren van Eenigheijd en de kerkelijke vrijheeden en Geregtigheeden, mitsgaders om regard te neemen op alles, waar op ieder Lid, telkens bij iedere verkiesing van Ouderlingen in goede gemoede zal vermeenen te moeten regard genomen te worden.

Waarom de Grote Kerkenraad met Diaconen dan ook hoopt en versoekt, dat U.E.D.M. en U.E.D.Agtb. hen zullen gelieven te laten bij hun vrijheijd, om in 't formeeren der Nominatien en 't doen der verkiesingen op de zo evengem. wijse te blijven handelen.

Den 2 April 1767.

Naar het origineele hs. ter Universiteits-Bibliotheek te Utrecht.

3. (Gefingeerde) lickstatij van dominus N.N.

No.

1. Moedertije de pieer backende koucken der Engegel.

No.

2. Vrou Marta consydererende een reije van naeuwe gekapte susters al krijtende voor 't lick gaeende.
3. Joachim Leijdecker [1]) en dom. Kalck twee geestelicke uijtblasers of corantieers.
4. Den muijtincs vander Goes [2]) Heraut van wapenen.
5. Een paer .... loco en sporens op een kruck gedragen door doms. Helinck.
6. De overledens kasket gedragen door Cornelis Hermanse.
7. De dwalende consijentij kruepel en blint en gebochelt gedragen door de domhoren van 't licht der natueere geleijt door de groote onwetentheit.
8. De biskoppelicken staf gedragen door doms. Peter.
9. Het geestelicke swaert gedragen door Gisbrecht van Langsberch.
10. Des overleden geestelicken wapenrock gedra[gen] door dom. Thilenius [3]) op een capstock.
11. De standaert van de bedrogen kerckelicke meesterscap gedragen door een gedupeteerde (sic) vande classis van Zeelant.
12. Het paert van triumphe geleijt door doms. Lacher de Jonge. [4])
13. De mokoritensen bijbel met al sijn printen gedragen door doms Nicola. [5])
14. 't Wapen van Medenblick gedragen door doms. Coeelman. [6])
15. „ „ Schoonboven „ „ „ Leijdecker.
16. „ „ Uytrecht „ „ „ Appeldoren.
17. „ „ Middelburg „ „ den grooten arestant.
18. De 3 bidders als doctoor Laroore en Van der Meer en de ronde timmerman.
19 't Lyck gedragen door 6 schippers en 6 vant St. Jansgilde; de slippen vant kleet gehouden door doms. Schoor en Van

[1]) Een Joachim Leydekker was koopman te Middelburg 1642; Diaken ald. 1644; 1668 ontslagen (Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, II, 60).

[2]) Jhr. Adriaan v. d. Goes, postmeester te Middelb., welke in 1622 met den kerkenraad ald. moeilijkheden had (Nagtglas t. a. pl. I 273).

[3]) Hij was pred. te Goes 1655, te Middelburg 1666, † Mei 1692.

[4]) Geb. 3 Apr. 1636; pred. te Middelb. 1667. Hoofd der Voetiaansche partij (Nagtglas, t. a. pl. II, 6).

[5]) Guill. Nicolai, pred. te Goes, geestverwant van Lansbergen, † 1615 (Nagtglas, t. a. pl. II, 270).

[6]) Van dezen naam is mij geen predikant bekend. Kan hier soms worden gedoeld op den later levenden Koelman? (Zie Nagtglas t. a. pl. I ...) Maar dan zou dit stuk niet betrekking kunnen hebben op gebeurtenissen van pl.m. 1622!

Deijnse [1]), Uytenbrouck, Vander Wieele [2]) Horenbeke [3]), Van Vlissingen en Smitman.

20. De heeren canteijkenaeers [4]).
21. De heeren vande Aristolsche (Aristotelische?) philosophie, als: dithechia — materija — forma — substantialis privative etc.
22. Luijden die uijt muterije haren intrest soucken.
23. Schouvagers [5]), sackedragers en andere canaeelije vande protestansche gemeijnte sluitende het lick etc.

---

[1]) Gideon (?) v. Deinse, pred. te Oostburg, later te Veere? (Verg. Nagtglas t. apl. I, 151.)

[2]) Andreas v. d. Wiele, Conrector te Middelb. omstr. 1642 (?) Vrolickhert. Vb. k. blz. 349.)

[3]) Misschien Is. v. Hoornbeek, pred. te Middelb. 1617—1648. Curator der Lat' school.

[4]) Waarschijnlijk zijn hiermede bedoeld de makers van de kantteekeningen op den Staten-Bijbel.

[5]) Schoorsteenvegers. Zie Oudemans, Middenned. Wdb. i. v.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Buystelmate (LIII 556, 703). — Buystel, bustel of bostel, ten onrechte ook borstel genoemd, is het uitgeloogde mout in de brouwerijen. Boitet noemt in de Beschrijving van Delft blz. 645 en 646, bostel en bosteldragers; hier ter plaatse, zegt men „bustel".

De mededeeling van den Heer Laurillard die aan buystel de beteekenis van schors geeft, lijkt mij juist, daar de blezen van het mout het hoofdbestanddeel van de bostel vormen. De bostel, in den zomer ingekuild, is in den winter een zeer gezocht veevoeder. De Lange van Wijngaarden spreekt in zijne Beschrijving der Stad van der Goude Dl. II blz. 380, over de borstelkuipen aan de boogen of de stadsmuur waar de borstel in geborgen werd. Daar de ingekuilde bostel een zeer onwelriekenden geur verspreidt, acht ik het niet onwaarschijnlijk, dat de Regeering van Bergen op Zoom een huis liet bouwen, speciaal voor het bewaren van de bostel bestemd. De pachter van „het buystelhuys" kocht de bostel in den zomer van de brouwers, kuilde ze in, en verkocht ze in den winter per „mate" aan de boeren en veehouders.

Gorinchem. W. v. N.

Jacob Liefs. — Over dezen amsterdamschen pöeet uit den aanvang der 17e eeuw komt een kort artikel voor in het Biogr. Woordenboek van v. d. Aa, en wordt van hem genoemd eene door Eekhoff zeldzaam geachte berijmde beschrijving van Friesland, Amsterdam 1636. Hij was vermoedelijk toen reeds overleden en schijnt nog iets dergelijks vervaardigd te hebben, althans reeds in Juli 1635 werd door burgemeesteren van Alkmaar *f* 10.— toegelegd aan Jacomina Liefs voor de dedicatie der beschrijving van Zuid- en Noordholland en Westfriesland van haren man.

C. W. B.

Eveltjes (LIII, 674). — Of „eveltjes" stuipjes zijn? Mij dunkt van wel; omdat er volgt „oock met termijnen"; en termiin is n o g in 't Stad-Fries; stuipen: „hij het termiin had"!

Misschien heldert dit iets op. Ik maak uit stilzwijgen bij „termijne" op, dat men dit anders opvat.

Zwolle. v. B. H.

Van de gavel in de greep. — In de vergadering van den gemeenteraad van Heteren van 11 Januari 1904 kwamen, blijkens het verslag in *De Betuwe* van 16 Januari, adressen om afschaffing van de kermis in behandeling. Een lid stelde voor den Koninginnedag als feestdag in de plaats in te stellen. Een ander merkte daartegen op, dat het in andere plaatsen op Koninginnedag al even schandalig als op de kermis toeging. Daarna leest men in het verslag: „De heer Timmerman moet het ook ontraden. Ze zullen dan van de gavel in de greep loopen". Gavel is zeker gaffel, en de bedoeling van dit letterrijm is wel, volgens het klassieke zeggen: van de Scylla in de Charybdis.

P. v. M.

Rinerso = Buurse? (LIII, 555). — De woorden: *ad Cathedram*, kan men vertalen door: op den stoel, of op den zetel *Cathedra Petri*, of *Petri ad Cathedram*, ook wel *Natalis S. Petri*, is de dag, waarop Petrus Bisschop werd, de wijding ontving. Tot 1558 was dat 22 Februari. Sedert dat jaar is *Cathedra Petri Romae* 18 Januari en *Cathedra Petri Antiochiae* 22 Februari. Als de geachte inzender nog een anderen datum gevonden heeft met de bedoelde woorden, dan houd ik mij voor mededeeling aanbevolen. R.

OUDHEIDKUNDE.

Oorsprong, geschiedenis en beteekenis van den plaatsnaam Dokkum (LIII, 657). — Dokkum is eene der oudst bekende plaatsen van Nederland; reeds zeer vroeg in de middeleeuwen wordt deze naam vermeld. In de oudste oorkonden, waarin de naam van Dokkum genoemd wordt, vindt men hem geschreven als *Doccinga*, *Dockynga*, *Dockynchirica*, *Dockenburgh*. Op zeer oude munten, in de 11de eeuw reeds te Dokkum geslagen, komt de naam dezer stede voor, als *Doccugga*. (Zie J. Dirks, Bijdragen tot de penningkunde van Friesland, voorkomende in het tijdschrift De vrije Fries, uitgegeven door het Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, 1844, dl. III, bl. 30). Bij Pertz, Monumenta Germaniae, II, 351, vindt men: „Mihi" — zoo schrijft een Utrechtsche priester uit het laatst der 8ste eeuw — „Mihi „in eadem regione" (Friesland) „sciscitanti relatum est, adhuc „superesse quandam mulierem quae jure jurando asserebat se „decollationi militis Christi, Bonifacii, Anno 755, fuisse prae- „sentem. Perempti sunt autem et discipuli ejus cum eo in loco „qui Dockinga dicitur". — Ook in Altfried's Vita S. Ludgeri, bij Pertz vermeld in de Monumenta Germaniae, II, 406, leest men: „In pago cui nomen Astracke" (eigenlijk Astrache = Oostergoo) „in loco qui Doccinga vocatur".

Al deze namen of naamsvormen zijn niet moeielijk om te verklaren. *Doccugga* staat in de plaats van *Doccungga*, volgens eene oudtijds zeer gebruikelijke afkorting bij weglating der *n*. *Doccungga* heeft eene *g* te veel, en is eene wanspelling van *Doccunga*; en dit *Doccunga* verschilt slechts in vorm, niet in wezen, van *Doccinga*. De Friesche patronymikaal-uitgang *inga* is in oorsprong en wezen volkomen de zelfde als de algemeen-Nederduitsche, ook Angelsaksische en hedendaagsch Engelsche uitgang *ing*, en dekt ook volkomen den Hoogduitschen vorm die op *ung* uitgaat; b. v. de Friesche patronymikale geslachtsnaam *Bruninga* is geheel het zelfde woord als de Sassische vorm *Bruyninck* in de graafschap Zutfen, als *Bruining* in Holland, als *Bruynynck* in

het Sassische West-Vlaanderen, als *Browning* in Engeland, als *Braunung* in Opper-Duitschland; al deze naamsvormen beteekenen: afstammeling van eenen man, die *Bruno* (*Bruin*, *Bruyn*, *Brown*, *Braun*) heette. Verder Nederlandsch: *opening*; Engelsch: *opening*; Hoogduitsch: *öffnung*; Nederduitsch: *Nevelingen*; Hoogduitsch: *Niebelungen*. De Hoogduitsche geslachtsnaam *Adelung* is in oorsprong volkomen de zelfde als de Nederduitsche geslachtsnaam *Adeling*, te Arnhem voorkomende; te weten: een patronymikon van den Oud-Germaanschen mansvóórnaam *Athal*, *Adel*. *Athaling*, *Adelung*, *Adeling* beteekent: zoon, of afstammeling van *Athal*, van *Adel*. Zoo worden ook de Oud-Friesche patronymikale stamnamen *Boyinga* en *Hayinga* (zoon of afstammeling van *Boyo* en *Hayo*, mansvoornamen, bij de Friezen nog in dagelijksch gebruik), en welke stamnamen nog heden in Friesland als geslachtsnamen voorkomen, in het Nederlandsche gedeelte van Friesland geschreven als *Boyinga* en *Hayinga*, en in het Duitsche gedeelte, Oost-Friesland, waar de Hoogduitsche taal invloed op het Friesch heeft kunnen uitoefenen, als *Bojunga* en *Hajunga*. En zoo is het ook met *Doccinga* en *Doccunga*.

Het enkele *Doccinga* schijnt de naam geweest te zijn die aan de woonstede der oude Friezen, ter plaatse waar thans Dokkum ligt, meestal gegeven is vóór de invoering van het Christendom onder de Friezen. Reeds zeer spoedig daarna schijnt er op de terp der *Doccingen* eene kerk gebouwd te zijn, 't welk toen nog iets bijzonders was. Dus hing men, om die bijzonderheid wel te doen uitkomen, het woord kerk, Friesch *tsjerke*, natuurlijk in den toenmaals gebruikelijken vorm *chirica*, achter den ouden naam. Men noemde deze plaats toen *Doccynga-chirica*, bij samentrekking *Dockynchirica;* dat is te zeggen: de kerk der *Doccingen*, der *Dokkinga's*, der afstammelingen van *Docco*. Deze naam *Dockynga-chirica* of *Dockynchirica* (*Dokkinga-tsjerke*) komt voor in S. Angar's Vita Sancti Willehadi (afgedrukt in Pertz's Monumenta Germaniae II, 380), in deze zinsnede: „Quantotius mare quod „erat adjacens transmeavit, venitque in Fresiam ad locum qui „dicitur *Dockynchirica*, quod est in pago *Hostraga*" (Oostergoo)" „ubi et domnus Bonifacius episcopus jam olim martirio coronatus „fuerat".

Bij die kerk op de terp *Doccinga* werd ook een burcht gebouwd; ter verdediging tegen de aanvallen der vijandige Friezen,

die nog aan het heidendom hingen? Of tot afweer der Noormannen? Misschien ook was die eerste kerk zelve wel als een burcht ingericht, gelijk in de vroege middeleeuwen geenszins zeldzaam was. Van daar de naam *Dockenburgh (Doccinga-burgh)*; reeds zeer vroeg zou deze burcht door eenen Frieschen hertog gebouwd zijn. Al deze oude namen raakten, sedert het jaar 1000 of wat later, in onbruik. Immers werd het toen geene zoo groote bijzonderheid meer geacht te zijn, als er eene kerk was en een burcht in eene welbevolkte plaats; zoo vervielen dan ook de namen, die dit in 't bijzonder aanduidden. De laatste maal, dat, voor zoo verre mij bekend is, de naam *Doccinga* voorkomt, is ten jare 1006; zie Fr. van Mieris, Groot Charterboek der Graven van Holland, I, 58. Sedert dien tijd draagt deze Oud-Friesche stede den naam van *Dochem*, *Doccum*, *Dockum*, *Dokkum*. En deze nieuwere naamsvormen zijn even gemakkelijk te verklaren als de ouderen. In overeenstemming met andere zeer talrijke Friesche plaatsen die op *um* eindigen, is *Dochem*, *Dokkum* zonder twijfel eene samentrekking, een versleten vorm van *Dok-heim*, *Dokke-heim*, dat is: woonplaats van *Docco*, den stamvader der *Doccingen*, der *Doccinga's*.

De plaatsnaam *Dokke-hem*, *Doc-hem*, *Dokkum*, en de patronymicale naam *Doccinga* wijzen ontegenzeggelijk eenen mansvóórnaam *Docco*, *Dokke* aan. Heden ten dage schijnt de mansvoornaam *Dokke* in Friesland buiten gebruik geraakt te zijn; mij althans is hij onder de hedendaagsche Friezen nooit voorgekomen. Maar dat hij er oudtijds wel degelijk in gebruik was, evenals bij andere Germaansche volksstammen, lijdt volstrekt geen twijfel. Leendertz vermeldt hem in zijne Lijst van Nederlandsche voornamen (De Navorscher dl. XVIII, 104), en Wassenbergh eveneens in zijne Verhandeling over de Eigennamen der Friezen, bl. 100. Volgens het Register van den Aanbreng van 1511, dl. I, 42, was er in 't begin der 16e eeuw een boer te Wirdum in Leeuwarderadeel die *Docke Obbe zoen* (Docke zoon van Obbe) heette, en ten zelfden tijde een andere te Stiens, mede aldaar, die *Sittie Dockama* (*Sytse Dockama* d. i. zoon van Dokke heette) (bl. 64). Als *Docka* vermeldt Förstemann dezen zelfden naam in zijn Altdeutsches Namenbuch, I, 354. Maar genoeg getuigen!

Dat de naam Dokkum niets te maken heeft met het hedendaagsche woord *dok*, zooals in dit tijdschrift LIII, 657 wordt

beweerd, blijkt ten overvloede voldoende uit het volgende. Ten tijde dat de Fries *Docco* of *Dokke* eerst zijne sate vestigde op de terp aan den Eestroom, tusschen de Wouden en de Klei, was de zaak en het woord *dok* nog volkomen onbekend. Het woord *dok* toch beteekent een kunstmatig aangelegde kom, ter berging of ligplaats van gelost of geladen of hersteld wordende schepen, nevens de eigenlijke haven. Zulk een *dok* nu is er te Dokkum nooit geweest. Ook komt het woord *dok*, in deze beteekenis, eerst in het laatst van de 16de eeuw in onze taal voor. In het Etymologisch Woordenboek van Franck vindt men bij dit woord dan ook aangeteekend: „Eerst in het Nieuw-Nederlandsch". Het Engelsche woord *dock* heeft de zelfde beteekenis als ons woord *dok*, en ook in het Engelsch heeft dit woord geen' ouderen oorsprong dan bij ons. In Murray's standaardwerk English Dictionary lees ik: „*Dock*, found early in the 16th century; also in the „16th century Dutch *docke*, modern Dutch *dok*; ulterior origin „uncertain". Zoowel Franck voor het Nederlandsch, als Murray voor het Engelsch, hebben wetenschappelijk gezag op taalkundig gebied.

Die nog uitvoeriger aangaande deze zaak wenscht te worden ingelicht, leze de volgende verhandelingen van mijne hand: „Dokkum", in het Iste deel, bl. 171 van de Nomina geographica Neerlandica, en „Dockum of Dokkum," in de Leeuwarder Courant van 19 October, 1899.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De vestiging der Vlamingen binnen Haarlem (LIV, 80). — Op blz. 80 van dezen jaargang deelt de redactie van dit tijdschrift een en ander mede over de Vlamingen en andere vreemdelingen te Haarlem, naar aanleiding van het werkje van wijlen Mr. H. Gerlings Cz. O. m. ook dat zich te Haarlem omstreeks 1586 een groot aantal Vlamingen en Walen hebben nedergezet, waarvan de naamlijst in 1862 nog bij een onzer Haarlemsche verzamelaars berustte.

Tot mijn groot genoegen ben ik in staat hierover meer te kunnen mededeelen.

De stedelijke bibliotheek te Haarlem bezit een hoogst zeldzaam (hoogstwaarschijnlijk *uniek*) werkje, getiteld *Memoriaal van de overkomst der Vlamingen hier binnen Haarlem*. Dit werkje ver-

meldt noch jaar, noch plaats van uitgave, noch naam van uitgever.

Dit is de bedoelde naamlijst, van welke Mr. Gerlings spreekt in het op blz. 80 genoemde werkje.

Het boekje bevat 14 bladzijden en een titelblad, op welk laatste o. m. is afgebeeld de pelikaan van *Trouw moet blijken*, benevens een tuin, waarin twee menschen werkzaam zijn, een wiedende en een gietende.

De Haarlemsche verzamelaar, bedoeld door Mr. Gerlings, was de heer A. de Vries, bibliothecaris der stad Haarlem, uit wiens nalatenschap het is overgegaan in de stedelijke boekerij. [1])

Dr. Ekama was in het bezit van een duidelijk afschrift van dit boekje, gelijk hij mededeelt in zijn *Catalogus van boeken, pamfletten enz., over de geschiedenis van Haarlem* [2]).

Deze laatste stelt het boekje op 1612, hoewel hij mededeelt dat het boekje vóor 1648 moet zijn gedrukt. Welke redenen dezen nauwkeurigen bibliograaf er toe hebben geleid het op 1612 te stellen, is mij onbekend [3]). Wel is waar doet Dr. Ekama dit op gezag van Dr. van der Linden, doch hij bestrijdt diens gissing niet.

Het boekje schetst de overkomst der Vlaamsche vluchtelingen, meest uit Meenen, wegens de inneming dier stad door de Spanjaarden in 1578. Op de naamlijst der Vlamingen, die te Haarlem in 1578 en 1579 zich vestigden, komt voor de beroemde schilder „*Karel Vermander van Meulebeke*, met Vrou en Kinders". Tusschen 1580 en 1587 vluchtten opnieuw tusschen de 600 en 700 huisgezinnen naar Haarlem en gaven eene aanzienlijke uitbreiding aan het fabriekswezen en de daarmede verbonden bleekerij, welke laatste vooral in bloei toenam door de vluchtelingen uit Goch.

* * *

Na een korte inleiding over het beleg van Haarlem, de vlucht der Vlamingen en hun aankomst alhier, volgt de lijst van personen,

[1]) Zie den Catalogus der bibliotheek van Dr. Abr. de Vries, No. 2365, welke werken 16 Maart 1864 te Amsterdam verkocht werden. Terloops zij opgemerkt dat deze verzameling een hoogst belangrijke bibliotheek vormde over de uitvinding der boekdrukkunst en geschiedenis der stad Haarlem.

[2]) Weet iemand mij ook mede te deelen, waar thans dit afschrift zich bevindt?

[3]) Vóor 1640 kan dit boekje niet zijn gedrukt. Zie de mededeeling daarover na de naamlijst in dit artikel.

welke in 1578 uit Meenen te Haarlem aankwamen „en bij den E. Heeren Burgemeesteren vriendelyck ontfangen ende ghetracteert als eygen Burghers" werden.

Deze waren: [1])

Joost Auterlot van Meenen, met Vrou en Kinders; *Clement Schotte* van Isegem, met Vrou en Kinders; *Maerten Nieulant*, anders drollighe *Maerten van Roeselaer*, met Vrou en Kinders; *Joost Dray* van Ysegem, met Vrouw en Kinders; *Jan Beeckaert* van Meenen, met Vrou en Kinders; *Jan Pieter van Tygem*, van buyten Meenen, met Vrou en Kinders; *Theunis Rooseeu* van buiten Meenen, met Vrou en Kinders; *Joost Boeckenhove*, Pastoor van Legem, met Vrou en Kinders; *Jan Casier* van Meenen, met Vrou en Kinders; *Willem Jansz.* van Thiellt, met Vrou en Kinders; *Pieter Matthijsz.*, anders ghenaemt *Pieter Glasemaker* van Roeselaer, met Vrou en Kinders; *Michiel de Hoge* van Ingelmunster, met Vrou en Kinders; *Iatsem* van Roeselaer, Rietmaker, met Vrou en Kinders [2]); *Wouter Vermunte* van Cortrijck, met Vrou en Kinders; *Pieter de Decker*, Hout-sagher van Thielt, met Vrou en Kinders;

Dese navolgende Persoonen
sijn hier ghekomen in den Jare 1579.

Willem Jansz. Coppenol, van Thielt, Coopman met Vrou en Kinders; *Pieter Verkruyssen* van Meenen, met Vrou en Kinders, ende is hier Brouwer gheweest; *Jan Verbrugghe*, van Cortrijck, met Vrou en Kinders; *Andries Patijn* van Rumbeke, met Vrou en Kinders; *Mandaet Nauy* van Meenen, anders Capiteyn *Lay*; *Wouter Duyfhuys* van Ysegem, met Vrouw en Kinders; *Pieter Balen* van Ysegem, met Vrou en Kinders; *Carel Vermander* van Meulebeke, met vrouw en Kinders; *Jacob van Peperinghe*, met Vrou en Kinders; *Gerrit d'Os* uyt Vlaenderen, met Vrou en Kinders; *Jan de Kender* van Meenen, met Vrou en Kinders; *Dirk Messchaert* met Vrou en Kinders; *Bernart Bouten* van Meenen, met Vrou en Kinders; *Jan van den Bussche*, tusschen Meenen en Yperen, met Vrou en Kinders; *Marcus Capelle*, van Meenen, met Vrou en Kinders; *Christiaan van Cotten*, van Aelst, met Vrou en Kinders;

---

[1]) Door mij is deze lijst onveranderd overgenomen.

[2]) Bij deze laatste is het volgende vermeld: Dezen Iatsem heeft Geck gheweest, ende en heeft niet nagelaten den bloedtdorstigen Deecken van Ronse, sijn fouten aen te wijsen, hij heeft geleeft hondert en ses Jaer, is alhier binnen Haerlem gherust en begraven.

Pieter van Ackeren, van Cortrijck, met Vrou en Kinders; *Jan de Coninck*, van buyten Cortrijck, met Vrou en Kinders; *Hans de Worm*, van Cortrijck, met Vrou en Kinders; *Jan van de Kerckhove*, van Cortrijck, met Vrou en Kinders; *Pieter Bon* van Meenen, met Vrou en Kinders, waarvan de twee soonen (*Jacob Bon* en *Jan Bon*) noch leven; *Jacob Lammen*, den ouden van Meenen, met Vrou en Kinders; *Pieter van Tomme*, van Warvick, met Vrou en Kinders; *Pieter van Eecke*, van Roeselaer, met Vrou en Kinders; *Gerrit de Nys*, uit Vlaenderen, met Vrou en Kinders; *Pieter Honoré*, van Meenen, met Vrou en Kinders; *Nÿs van Hulle*, van Meenen, met Vrou en Kinders.

* * *

Vervolgens wordt eene beschouwing gegeven over de goede ontvangst te dezer stede, hetwelk aan andere lieden in Vlaanderen werd bekend gemaakt, waaraan zeker de groote overkomst nà 1580 is te danken.

Dat de nijverheid er bij vooruitging, blijkt uit de volgende mededeeling: „welcke lieden hier in dese Stadt brochten alderhande soorte van Wevery, als Noppen, Smallen, Voetwerck, Treckwercken ende voort alderhande wercken by haer in voortyden in Vlaender gemaeckt, welcke wercken voor desen hier niet en waren ghemaeckt, ende op dat dese Neeringhe hier binnen Haerlem soude synen voortganck heb(ben) alsoo zy voor den Oorlogh in Vlaender heeft ghefloreert, zoo hebben de E. Heeren Burgemeesteren daertoe Mannen gheselt om de wercken te ondersoecken, zoo int Meeten als inde Stoffen van Zyde, Garen, ende anders, ende of die naer behooren waren ghemaeckt, daer toe Loyers stellende, met een Deecken, waer van de eerste sijn gheweest: *Jan* ende *Pieter Busschaert*, *Jaques* ende *Pieter de Mol*, *Jan de Nol* en *Pieter de Buysen*, welcke nu al by nae omtrent sestigh Jaer is gheleden. [1])

Verder lezen we dat de eerste garenbleekers waren: *Pieter Wante*, *Jan Maes*, *Gillis Schoolmeester*, *Joost Homan*, *Willem Buys*, alias *Soon* en *Jan de Myter*.

---

[1]) Stellen wij dit feit op ongeveer 1580, dan kan dit boekje dus niet vóor 1640 gedrukt zijn. Waarschijnlijk is deze passage aan Dr. Ekama ontgaan.

Ik zal niet verder uitweiden over den inhoud, daar het geen nieuws meer mededeelt. Een en ander is reeds in verschillende werken en tijdschriften uitvoerig beschreven.

Mijn hoofddoel was de namen der eerste vluchtelingen uit Vlaanderen naar Haarlem bekend te maken en bovendien te wijzen op het hoogst zeldzame boekje, in 't bezit der Stadsbibliotheek van Haarlem. Mocht ik een wensch uitspreken, dan zou het zijn dat zulk een boekje werd herdrukt en facsimilé, opdat bij een eventueel onheil er althans eene getrouwe afbeelding van zou bestaan.

Haarlem. W. P. J. OVERMEER.

EEN NIEUWE PLEITBEZORGER VOOR LAURENS COSTER.

„'t Kan verkeeren" was Brederoo's spreuk. Een groote dertig jaar geleden sprak men zoowel ten onzent als in 't buitenland voer de Coster legende met nauw verholen spot. Dr. A. van der Linde, die den kaarsenmaker alias herbergier, nu eens voor goed, zooals het heette, van zijn voetstuk had afgescholden, zoo niet afgesmeten, was de grrroote man, voor wien als belooning voor zijn sloopers-moed, en als waardeering van zijn would-be wetenschappelijken arbeid een bibliothecariaat te Wiesbaden, gevolgd door een honorairen professors-titel zou zijn weggelegd. Mundus vult decipi!

Daarop kwam langzamerhand reactie; eerst in Duitschland zelf tegen v. d. Linde's snorkende, van vergissingen wemelende voorstelling. Wel aanvaardde men ginds zijne conclusiën voor de eer van Gutenberg, maar liet niet na er op te wijzen, dat deze aan de uitgaaf van het in drie deelen weidsch uitgegeven boek van den Nederlandschen apostaat maar weinig te danken had.

Terwijl Faulmann's, Klemm's en Dziatsko's bijdragen v. d. Linde's werk in Duitschland al meer en meer in discrediet, ten slotte in vergetelheid brachten, waagde de in Engeland wonende Nederlanden J. H. Hessels omstreeks 1882 in zijn werk over Haarlem als de geboorteplaats der bookdrukkunst eene goed bedoelde, hoewel niet overtuigende poging om het pleit voor Haarlem te herwinnen en trachtte Mr. W. B. S. Boelens in 1897 de geslachtlijst der Costerfamilie van de beschuldiging een vervalscht document te zijn vrij te pleiten. Beider arbeid werd noch met groote belangstel-

ling ontvangen, noch met goeden uitslag bekroond. Het scheen wel of de Nederlandsche geschied- en letterkundigen na den smaad door den Coster-bestormer over hun land uitgestort, ongevoelig waren geworden voor eerherstel of huiverig om zich te verdiepen in eene kwestie, die zonder kennis van bibliographie en van drukkerstechniek niet was op te lossen.

En nu? Eere wien eere toekomt! Mr. Chr. Enschedé heeft de taak aangedurfd om het vraagstuk der uitvinding van de boekdrukkunst aan een nieuw grondig onderzoek te onderwerpen en maakte de resultaten zijner nasporingen bekend in twee geschriften: Technisch onderzoek naar de uitvinding van de boekdrukkunst (Haarlem, Erven Bohn 1901) en: Laurens Jansz. Coster de uitvinder van de boekdrukkunst (Haarlem bij dezelfde firma 1904). Beide geschriften completeeren elkaar en komen langs verschillende wegen tot de slotsom, die onzen Coster als den uitvinder aanwijst.

Na de verschijning van Mr. Enschedé's eerste artikel, waarin de technische zijde van het vraagstuk wordt aangevoerd en de stukken, waarop van Duitsche zijde Gutenbergs aanspraken gevestigd is, getoetst worden met een scherpzinnigheid, die te benijden en te bewonderen valt, gaf de schrijver het tweede in 't licht, waarin hij de documenten, waarop de Hollandsche aanspraken berusten, in 't geding brengt, en de getuigenis van Zell in de Keulsche kroniek in overeenstemming brengt met de chronologie en de herkomst der Costeriana, om te eindigen met een zeer aannemelijke verklaring van de geslachtsbetrekking van Laurens Coster tot Thomas Pietersz, die door Junius, op grond van een nog bestaanden stamboom ten onrechte werd aangezien voor diens schoonzoon.

„Coster was een jonger tijdgenoot van Thomas Pietersz, wiens oudste zoon volgens de geslachtslijst in 1440 trouwde, terwijl de dochter van Coster eerst later met een jongeren zoon in het huwelijk trad".

„Wij hebben thans", zoo drukt zich de schrijver verder uit, „de zekerheid dat de overlevering wel degelijk de kinderen van Thomas Pietersz bedoeld heeft voor wie Coster ten tijde van zijn uitvinding de afdrukken op papier maakte, en dat de leeftijd van Coster ons niet meer in den weg behoeft te staan om hem vóór 1440 de boekdrukkunst te laten uitvinden."

Naar mijne meening mag ieder onbevooroordeelde, hij zij *vreemdeling, of landgenoot*, de conclusiën van Mr. Enschedé met vertrouwen aanvaarden. Zoo iemand, dan was hij een dier weinigen, die door hunne kennis zoowel van de technische als van de historische geschilpunten en bescheden, in staat en bevoegd zijn tot oordeelen en tot beslissen. Wel zal zijn jongste pennevrucht door onze oostelijke naburen met argwaan en smadelijke afkeuring worden bejegend. Zooals de schrijver zelf zegt: „Geloof kan men iemand niet schenken, maar men kan het evenmin iemand ontnemen. Het vraagstuk van de uitvinding der boekdrukkunst is door onze oostelijke naburen van het terrein der geschiedenis overgebracht naar het gebied van het geloof. Elke redeneering, hoe mathematisch scherp en klaar zij ook moge wezen, lijdt noodzakelijk schipbreuk en heeft geen vat op hen, die hunne meening gronden op een onherroepelijk vaststaand geloof ....

Uitgaande van een onwankelbaar vertrouwen, dat Gutenberg de uitvinder der boekdrukkunst is, worden de officieele bescheiden en de als echt aangemerkte oorkonden gekneed en uitgelegd in een van te voren reeds aangegeven richting. Zij worden pasklaar gemaakt voor een opgevatte overtuiging, in stede van uit de gegevens het onomstootelijke bewijs te putten, dat slechts deze en geen andere overtuiging mogelijk is."

Een zoo belangrijke studie als die van Mr. Enschedé mocht in De Navorscher niet geheel onvermeld blijven, al laat de beschikbare ruimte in dit tijdschrift niet toe zijn glashelder betoog in bijzonderheden, die dikwijls van speciaal technischen aard zijn, te volgen en hier te resumeeren. In de vaktijdschriften zal zijn werk en de daarbij verkregen resultaten wel grondiger worden besproken; hier zij het alleen vergund om belangstellenden kennis te geven van de verschijning van zijn geschrift en in andere kringen belangstelling daarvoor op te wekken [1]).

RED.

---

[1]) Als bewijs mijner belangstelling worde hier de opmerking geplaatst, dat het jaar 1473 voor de invoering der drukkunst te Utrecht mij te laat voorkomt. M. i. bestaat er alle reden om dat feit pl. m. 10 jaren vroeger te stellen, met het oog op de drukken van Willem Hees, waarvan sommige onmiskenbaar ouder zijn dan die van N. Ketelaar en de Leempt.

RED.

AANTEEKENINGEN GETROKKEN UIT EEN REISJOURNAAL VAN EENE ENGELSCHE, BETREFFENDE HOLLAND OMSTREEKS 1800.

(Het Huis ten Bosch.) Op een mijl afstand van Den Haag ligt het Huis ten Bosch, dat vroeger den Stadhouder tot zomerverblijf diende, maar nu tot bewaring van het Nationaal Schilderijenmuseum is ingericht, met uitzondering van eene reeks van vertrekken, die door den eigenaar van een wijnhuis van de schandelijkste soort bewoond wordt. Men krijgt geen gunstig idée van de denkwijze van hen, aan wie de zorg voor de rijks-domeinen is toevertrouwd, en die krachtens hun ambt als het ware te waken hebben tegen het bederf der publieke zeden, dat zij binnen de gewijde muren van een staatspaleis een bordeel toelieten; en toch wordt een deel van het Huis ten Bosch, tot schande der bataafsche regeering tot dit lage doel gebezigd!....

(Leiden.).... Bovendien zagen wij in deze (Universiteits)bibliotheek zeer goed gelijkende medaillonportretten op ivoor van eenige door hun vrijheidsliefde beroemd worden Engelschen, zooals b.v. van Wicklef, Harrington, Milton, Marvel Ludlow. De maker was, naar ik vernam, een uitgeweken Brit, die na den mislukten veldtocht van Monmouth, bevreesd voor de wreedheden van Jakobus II, naar Holland uitweek en tot aan zijn dood te Leiden verblijf hield. Zijn werk is fraai en een sieraad der bibliotheek.

De voornaamste kerk te Leiden, de St. Pieterskerk, is een groot plomp gebouw in gothischen stijl. Evenals andere hollandsche kerken heeft zij geen afgesloten banken, de gansche gemeente zit op stoelen. Ze wordt door twee groote kachels verwarmd, en wij vonden de temperatuur er zeer aangenaam, hoewel de hollandsche dames hare vuurstoofjes niet ongebruikt lieten. Naast den kansel staat een halfuurs-zandlooper, dien de predikant bij den aanvang zijner rede omkeert, en de gemeente is tevreden als de preek niet langer duurt dan het leegloopen van het bovendeel des zandloopers.

In deze kerk waren de russische en engelsche soldaten gevangen gezet, die het vorige jaar bij Alkmaar krijgsgevangen waren gemaakt. De Russen stelden zich niet anders voor, als dat zij hier slechts werden opgeborgen, om later te worden geguillotineerd of opgehangen. Bij het zien van de drie groote van het

kerkgewelf afhangende lichtkroonen, geloofde een russische soldaten, dat aan elken arm een van hen zou worden opgehangen. Hunne vreugde was uitbundig bij het inzien van hunne dwaling, zoodat zij hunne fransche en hollandsche bewakers omarmden als hunne redders en beschermers . . . .

(Amsterdam.) .... Het huurrijtuig, waarin wij naar den schouwburg en weder huiswaarts reden, was op een sledestel bevestigd, en werd door één paard getrokken. De koetsier ging met de leidsels en zweep in de hand ernaast, en stuurde het stel, als het om een hoek der straat boog. Dit vervoermiddel is te Amsterdam zeer algemeen, en wordt de helft goedkooper verhuurd dan een koets op wielen. De Amsterdamsche magistraat geeft ongaarne verlof om met rijtuigen op wielen te rijden, in de meening dat de onvaste bodem der stad te veel zou worden geschokt door het gerij van een groot aantal raderkoetsen.

De beweging van eene koetsslede is langzaam en stootend, wanneer het plaveisel hier en daar niet deugt, en slechts weinige vreemdelingen vinden dit rijtuig aangenaam. Zijn de slepers niet opmerkzaam, zoo kan men licht worden omvergeworpen, maar de koets staat zoo laag bij den grond, dat een val maar zelden kwade gevolgen heeft.

Op den terugtocht bediende onze voerman zich van een fakkel; deze was zeer overbodig, want de Amsterdamsche straten zijn uitstekend verlicht; alleen verhooging van zijn voerloon was 'smans bedoeling. Den in den schouwburg doorgebrachten tijd mederekende, hadden wij de koetsslede voor 4 uur in huur; daarvoor vorderde hij 1 gld. holl. of 20 pence; hij zelf vergenoegde zich met een klein drinkgeld.

Den volgende morgen togen wij naar het stadhuis om onze passen te toonen. Zij, die ze viseerden, behandelden ons met ongewone hoffelijkheid. Nauwelijks hadden zij ons signalement gelezen en ons gevraagd hoe lang ongeveer wij te Amsterdam dachten verblijf te houden, of zij teekenden de passen af en wenschten beleefd ons veel genoegen op ons uitstapje.

Nadat deze zaak op het stadhuis was afgehandeld, maakten wij onze opwachting bij den franschen commandant van Amsterdam, Generaal d'Henisdal, voor wien wij een aanbevelingsbrief hadden van Generaal Chorié. Hij ontving ons zeer beleefd, en

toen wij hem onze ontevredenheid met ons hotel te kennen gaven, liet hij ons naar den Doelen op het Singel, een der beste hotels, brengen.

De toren op het stadhuis wordt wegens zijn klokkenspel door vreemden veel bezocht. Dit speelt alle kwart-uurs een verschillend deuntje en driemaal 's weeks laat een daartoe speciaal aangesteld klokkenist zich tot vermaak der Amsterdammers daarop hooren. In Holland worden op de klokken de zwaarste tonen met wonderlijke nauwkeurigheid voortgebracht. Een hoofdgebrek dezer muziek is, dat de verschillende tonen te veel in elkaar doorklinken, en wanneer de klokken niet behoorlijk onderhouden zijn, veroorzaken deze verwarde klanken zeer onaangename dissonanten. Het werk van een klokkenist is zoo aangrijpend, dat hij, na een uur gespeeld te hebben, noodzakelijk moet uitrusten, en zelfs des winters speelt of hamert hij gewoonlijk in zijn bloote hemd.

. . . .

. . . .

In schoonheid en reinheid zijn de straten van Amsterdam met die van Haarlem of Leiden geenszins te vergelijken. Uitgezonderd eenige weinige der voornaamste stadswijken zijn zij in 't algemeen zeer vuil, en de grachten met stinkenden afval van allerlei aard bezaaid. In de warme zomerdagen moeten de schadelijke uitwasemingen der laatstgenoemde, wier water door vele dierlijke en plantaardige stoffen vervuild is, wel nadeelig worden voor de gezondheid en het genot der inwoners vergallen.

Tot reiniging van het water zijn aan de uiteinden der stad molens gebouwd, die het bedorven water uitpompen en de stilstaande poelen in strooming brengen. Iederen dag worden de sluizen opengezet, en zijn vele schuiten bezig den afval, die op het watervlak drijft, te verzamelen of den slijkbodem uit te diepen. Wanneer zij vol zijn, brengen zij hunne lading naar Brabant, en de prijs, die daar voor deze mest betaald wordt, maakt de reiskosten goed.

Maar trots alle zorg en moeite blijven de grachten altijd onoogelijk vuil. In meer dan een zijn uitwerpsels van slagerijen, of bedorven visschen en de afval der groentenmarkten te zien. Ontelbare lijken van honden en katten drijven aan de oppervlakte; in één gracht zag ik zelfs een paardenkreng in onbe-

schrijfelijken staat van verrotting. Het grachtniveau staat gewoonlijk eene el onder het plaveiselvlak; het water is 8 tot 9 meter diep, en staat op een sliklaag van één el dikte, zoodat, wanneer menschen of dieren erin vallen, zij zonder spoedig aangebrachte hulp alleen door een bijzonder gelukkig gesternte voor verdrinken kunnen worden behoed. Op enkele plaatsen is de waterkant met een barrière of ketting voorzien, maar 's nachts branden er een voldoend aantal lantaarns, zoodat men van weinig ongelukken hoort.

. . . .

. . . .

Tot voor korten tijd dacht men, dat Amsterdamsche Bank (die in het Stadhuis haar kantoor houdt) de grootste schatten ter wereld bewaarde. Zij werd beschouwd als het europeesche magazijn der edele metalen, en men schatte haren inhoud op veertig millioen pond sterling. Daar het een depositobank was, zoo geloofde men dat het credit in hare boeken in rechte verhouding stond tot den rijkdom harer goudvoorraad. Dit was zonder twijfel de bestemming der instelling, want hoe ongemotiveerd ook de volkswaan was, dat het eens in de Bank gedeponeerde geld nooit daaraan mocht worden onttrokken, zoo beweerde men toch stellig en zeker, dat zij eene met credit in hare boeken geëvenredigde massa van edel metaal, hetzij in geld of in staven, bewaard hield. Toen de troepen van Lodewijk XIV in 1672 bijna voor de Amsterdamsche poorten stonden, werden alle der Bank aangeboden betaalorders op eervolle wijze onmiddelijk ingelost en was hare soliditeit derhalve duidelijk bewezen.

Sinds dien tijd tot 1795, toen de fransche legers op de grenzen der Republiek stonden, genoot de Amsterdamsche Bank een nagenoeg onafgebroken handelscrediet. De magistraatsleden der verschillende partijen, aan wier rechtschapenheid het beheer der Bank was toevertrouwd, beschuldigden hunne voorgangers nooit van een ondoelmatig of onwettig gebruik der schatmiddelen. Daarom werden alle geruchten als zou de Bank bij verschillende gelegenheden der Regeering geld hebben voorgeschoten, voor uitvloeisels van partijdige boosaardigheid gehouden, te meer daar deskundigen ze formeel tegenspraken. Iedere twijfel aan de soliditeit der Bank werd als een handels-ketterij beschouwd en daarom alle voor haar nadeelige geruchten door de handels-

wereld met koelheid ontvangen en met bitterheid weerlegd.

De komst der Franschen en de oprichting van eene machtige patriottenpartij gaf eindelijk aanleiding tot een grondig onderzoek. Uit de op bevel van het Provisioneel bewind ([1] van Amsterdam uitgegeven officieele berichten bleek dat de Bank in de laatste vijftig jaren bij verschillende gelegenheden aan de onder garantie der stad Amsterdam staande Oostindische Compagnie verscheidene sommen tot een totaal bedrag van meer dan zes millioen gulden, tegen schuldbekentenissen had voorgeschoten. De Bank van Leening had van de Bank eene som van een millioen zeven honderd en vijftig duizend gulden geborgd, en de stad Amsterdam zelve was haar meer dan 4 honderd duizend gulden schuldig. Tezamen maakten deze sommen een bedrag van meer dan 9 millioen gulden.

Oorspronkelijk lag deze som in contant geld of in baaren hier bewaard en het was feitelijk eene schending van het tusschen de Bank en hare schuldeischers gesloten contract, daarvan ook maar één gulden uit te leenen. Maar door het geld aldus te gebruiken, in plaats van het in de kisten der Bank op te hoopen, vermeerderde het ruilmiddel algemeen in tweeerlei opzicht: ten eerste feitelijk door de contante gelden uit de Bank in omloop te brengen; ten tweede schijnbaar, door het handelscrediet dat zij wegens den veronderstelden bij haar verborgen schat genoot.

Wijl hierdoor het vertrouwen en het handelsbedrijf bevorderd en al zijne operaties vergemakkelijkt werden, zoo verdiende deze handelwijs der bankdirecteuren, uit een handelspunt, eer lof dan berisping. Maar de Amsterdamsche kooplieden dachten er anders over. De gapingen in de bankdepositos wekten het levendigste misnoegen op jegens allen, die bij deze instelling waren aangesteld geweest, en partijzucht trachtte het vuur der verbittering te onderhouden en telkens opnieuw aan te blazen.

Te zelfdertijd werden de stand van zaken en het bewind der Oost- en der West-Indische Compagnie onderzocht, alsook dat van andere publieke corporatiën. Velerlei misbruiken werden ontdekt, en de voornaamste ambtenaren aanstonds van hunne ambten ontzet.

Krachtig ondersteunde adressen werden door het Comité Revolutionnair aan het Provisioneel Bewind aangeboden, waarin werd

[1]) Kortheidshalve hier en 't vervolg aldus genoemd. De officeele volledige titel was: Provisioneele Repraesentanten van het volk van Amsterdam. Red.

aangedrongen op inhechtenisneming van alle leden der voormalige regeering, van de ambtenaren der Bank en der andere openbare lichamen; op onderzoek naar hunne overtredingen; en op gestrenge bestraffing der schuldigen.

Het Provisioneel Bewind wel verre van zich door deze uitbarsting van partijgeest en van onvoldaan rechtsgevoel te later meeslepen of intimideeren, vaardigde daarop de volgende proclamatie uit, die wij merkwaardigheidshalve in extracto meedeelen:

„Het is altoos, Burgers! bij de Wijsgeeren van alle volken en door „alle tijden heen, daarvoor gehouden, dat de zegevierende Partij, naa „het eindigen van een Burgertwist, zich aan onregtvaardigheid heeft „schuldig gemaakt, door zodanige daaden welke door de Hoofden „der onderliggende Partij, tot voorstand van dezelve gedaan zijn „strafwaardig te beschouwen, en zich op dien grond, algemeene „vervolgingen te veroorlooven. Die daàden alleen, welke door „alle tijden heen, misdaadig zijn; die daaden, welke afgetrokken „van alle staatkundige betrekkingen, zedelijk slegt en daarom al„toos strafwaardig zijn, kunnen dus, volgens de beginzelen van „Regtvaardigheid, alleen in aanmerking komen. Het zijn ook „deeze daaden alleen, welke een billijk Regter, wiens oordeel „door geen aandrang van politieke driften mag gezwaaid worden, „als misdaadig en strafwaardig zal veroordeelen; en geenzins zo„danige, welke thans, wel en met het hoogste regt, als verderflijke „handelingen worden beschouwd; doch die onder het oog, en met de „volkomenste goedkeuring van het voorig Bewind verrigt zijn.

„Indien deze stelregels wegvallen, is alle zekerheid voor mensch„lijke bedrijven den bodem ingeslaagen; en men ontveinze niet „dat hij, die eene daar tegengestelde leere predikt, in de daad „het Regt van den sterksten, en dus het geliefkoosd Regt van „Tirannen afkondigt.

. . . .

„Men begaat eene groote dwaaling, Burgers! wanneer men de „omstandigheden van Frankryk, geduurende den loop van deszelfs „Revolutie, wil gelyk stellen met onze omstandigheden. Het was in „Frankryk geen geest van wraakoefening over 't geen onder het „oud Bewind misdreeven was, welke bij herhaaling aldaar de meest „schrikbaarende tooneelen voorbragt; maar het was de geweldige „tegenkanting tegen de Revolutie, welke een evenredige tegen-

„werking tot verplettering van alle Zamensweeringen noodzaak-„lijk maakte. — Maar welk eene tegenkanting, Burgers! is 'er in „ons Vaderland te wagten, indien een wijs en regtvaardig Be-„stuur deeze Revolutie wel voltooijen?

. . . .

„Alle de voorige Staatsgeschillen en Omwentelingen in dit „Gemeenebest, van deszelfs geboorte af voorgevallen, verdwijnen „in belangrykheid, by de tegenwoordige Revolutie. Het waren „blootlyk geschillen tusschen Kabaal en Kabaal; worstelingen „meestal tusschen Deugnieten en Deugnieten, en het Volk hadt „er of geen rol in, of alleen de rol van misleiden; thans is het „de groote zaak des Volks zelve, waar aan gy allen moet arbei-„den. Het is tegenwoordig geen Kabaal, die zegepraalt maar het „is de Natie zelve, die overwint. Niet het Geluk van weinige „Overheerschers, maar het geluk van het gansche Volk moet „thans beoogd worden" [1]. . . . . .

(Wordt vervolgd).

---

[1] Wij gaven er de voorkeur aan den origineelen tekst der proclamatie, afgedrukt in het Vervolg op Wagenaar (Amst. J. Allart), dl. XXXI, blz, 292 — 300 te volgen, in plaats van de Engelsche vertaling des schrijvers opnieuw in 't Hollandsch over te zetten. RED.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

---

van Dam; Piccardt; van Iddekinge, enz. — In een „Comptoir Almanach, Met de Maens Op en Ondergangh. Op 't Schrickel-Jaer ons Heeren Jesus Christi, MDCCVIII., enz. enz. Tot Amsterdam, bij Nathaniël Holbeeck, Boeck-verkooper" vond ik betreffende een tak der familie *van Dam* en hare nakomelingen, ook in de vrouwelijke lijnen, eenige aanteekeningen, die — ofschoon niet zeer oud — wellicht voor sommigen van belang kunnen zijn, en daarom hieronder door mij zullen worden medegedeeld.

De aanteekeningen zijn gemaakt, eerst door Willem Adriaan van Dam, later door zijne weduwe; vervolgens door zijne kinderen, enz. Deze W. A. van Dam was het 5e kind van Mr. Willem van Dam, raad in de vroedschap en schepen te Utrecht; ontvanger van 't Anderdeel der Generale Middelen 's Land van Utrecht, en van Elisabeth Pit. (Zie Ferwerda. Tweede stuk. Genealogie van het geslagte van Van Dam. 13e generatie.) Hij werd 19 April 1719 te Utrecht geboren; 30 April 1744 aangesteld tot cornet van de cavalerie in het regiment Schultz van Hagen; sous-lieutenant te paard 15 December 1746. Willem Adriaan van Dam overleed als luitenant der cavalerie 5 Januari 1757 te Groningen, nog steeds dienende in hetzelfde regiment, dat intusschen naar zijn nieuwen chef den naam „Heynenoort" had aangenomen. [1])

Bedoeld boekje is thans in het bezit van den Heer W. C. A. Hofkamp, directeur van gemeentewerken te Leeuwarden, die in rechte lijn afstamt van W. A. van Dam. Men leest daarin:

— A° 1747. Den 24 Decemb. ben ik *Willem Adriaan Van Dam* getrouwdt met *Chatharina Ter Pelkwijk* door Domini Folckers tot Groningen.

— A° 1748, is me Vrouw verlost Den 9 Februarij smid-

---

[1]) Commandant was de Luitenant-generaal J. W. du Faget van Assendelft, Heer van Heynenoort.

daags om een uuren van een Dogtertje en Den 11 dito daar aan volgende snamiddaags gedoop in de Groote Kerk door Domini Noorbeek en genaamt *Wilmina Elisabet*, tot Groningen.

— Den 1 April in 't zelfde Jaar is ons dogtertje *Wilmina Elisabet* in den Heeren ontslaapen en den derde daaraan volgende in de Grothe kerk begraaven.

— A° 1749. Den 6 December savonds om 1 uuren is me Vrouw verlost van een zoon en Den 8 dito savonds in de Betlehemse kerk tot Swol gedoopt door Domini de Gimmel en genoemt *Jan Willem*.

— In 't jaar 1751 Den 21 February smorgens om tien uuren is myn vrouw verlost van een zoontje en 's avons in de Groothe kerk tot Deventer gedoopt door Domini van Doule en genaamt *Willem Gerardt*.

— A° 1752 Den 25 September smorgens om half drie is myn vrouw verlost van een Dogter en den 30 daaraan volgende in de kerk tot Eelde gedoopt door Domini Alting en genaamt *Ida Alegonda*, in 't Landschap Drenthe.

— A° 1753 is onse Dogter *Ida Alegonda* in Den Heere ontslaapen den 1 Juny smorgens om 2 uuren en den 3 daaraan volgende savons om half vyf in de Grothe kerk tot Sneek begraaven.

— A° 1755 Den 5 Maart is me Vrouw tot Sneek smiddaags om 3 uuren verlost van een dogter en Vrydags savonts daaraanvolgende gedoopt door Domine Oudthof en genaamt *Jacoba*. [1])

Na den dood van W. A. van Dam worden de aanteekeningen door zijne echtgenoote als volgt voortgezet:

— In 't Jaar 1757 en 5 Januari smorgens om twee uur is my zeer geliefden man den Heer *Willem Adriaan van Dam* in het 38 jaar zyns ouderdoms na een ziekte van 13 daagen in den Heer ontslaapen en den 10 dito daaraan volgende in de groote kerk tot Groningen op militaire wijze begraaven.

— In het zelve jaar den 7 februwaari om half drie uur nademiddag ben ik tot paterwolde in het landschap drenthe in de

[1]) In het doopboek der Gereformeerde Kerk te Sneek, waarin haar doop wordt vermeld, staat in margine bijgeschreven: „Dog schrijft sig zedert 1779 op versoek van een Tante met goedkeuring van haar E. nog in leven synde moeder: Jakoba Aletta Francina van Dam. Deze tante was Aletta Francina Buyk, echtgenoote van Jakob van Dam, den jongeren broeder van Willem Adriaan van Dam.

kraam gekomen van een zoontje, hetwelk door Domine Altingh tot Eelde den 9 dito gedoopt en na zijn oom en tante Groothe te Arnem en na zyn vader genoemt en genaamt *Pieter Jan Willem Adriaan.*

— In 't jaar 1775 den 13 juni is mijn zeer geliefden zoon *Willem Gerhard van Dam* in het 24 jaar van zyn ouderdom in Groningen overleeden na een ziekte van 7 daage en den 17 daar an volgende met de septer als student in de groote kerk in het familigraf begraaven.

— den 10 mey 1723 is broer *Gerrit joost Pelkwijk* geboren.
— den 2 Juni 1726 ben ik, *Catharina Pelkwijk* geboren.
— den 10 Maart 1730 is broer *Abraham Pelkwyk* geboren.
— den 18 October is broer *Gerhard* geboren.
— den 11 Julius is broer *Hendrick* geboren.
— den 18 februwari is zuster *bauwine* (?) geboren.
— den 19 december 1755 is onse geliefde en zalige vader *Jan Pelkwijk* overleeden en den 24 dito in de Martini kerk begraaven.
— den [1]) April 1774 is onze geliefde moeder *Ida allegonda Blencke* wed. *Pelkwijk* overleeden en den 28 mey tot Eelde in de kerk begraaven.
— in Juli 1776 is onze ouste broeder *Gerrit Joost* op zyn plantasi Groningen genaamt, te Parimaribo in Surinamen overleeden, nalatende een weduwe en twee zoons, de ouste zoon genaamt *Jan Andris ter Pelkwijk*, geboren den 9 September 1764 [2]), de tweede genaamt *Andries* geboren den 1 Maart 1765 [2]).
— A° 1777 den 13 Februwari is myn jongste broer op Batavia overleeden. *Hendrick ter Pelkwijk* genaamt, laatende een wed. en een zoontje na, hetwelke een half jaar na zyns vaders dood is overleeden.

Na deze uitweiding omtrent hare eigen familie gaat de weduwe van W. A. van Dam als volgt voort:

— den 31 Mey 1779 is mijn Dogter *Jacoba Aletta francina van Dam* getroud met *jan Hindrick Lowis Piccardt*, zoon van de Heer van Slogteren.
— den 17 juli 1779 is mijn dogter *Piccard* in de kraam ge-

[1]) Deze datum is niet ingevuld. Wie kan mij daaraan helpen?
[2]) Een dezer jaartallen is klaarblijkelijk onjuist.

komen 's avons om 9 uur van een welgeschaapen zoon; den 23 daaran volgende gedoopt na de Heer van Slogteren, zijn Grootvader *Hindrick. Occo*, door Domine Budde inde groote kerk te Groningen.

— den 20 augustus 1779 is *Hendrick Occo Piccard* 's nagts om 12 uur in de Heere ontslaapen, en 23 daar an volgende in de groote kerk int familigraf bijgezet, 's namiddags om twee uur met koetsen na de kerk gebragt.

— den 13 juli 1780 is mijn Dogter *Piccardt* 's morgens om half 3 uur in de kraam gekomen van een dogtertje, en den 14 dito in de groote kerk gedoopt door Domine Alberthoma, en na mijn overleeden man en mij genoemt, *Willemina Catharina Adriana*.

— den 25 November 1781 is mijn Dogter Piccardt in de kraam gekomen 's morgens even voor 7 uur van een Dogtertje, en den 30 dito in de groote kerk gedoopt door Domine Vrijswijk, en na haar vaaders moeder genoemt *Hinderika Johanna*.

— 's avonds om half 8 uur den 7 juli 1783 is mijn Dogter *Piccardt* op de Harkstee in de kraam gekomen van een dogtertje, en Sondags den 13 daar an volgende in de kerk te Harkstee gedoopt door Domine van der laan, predikant te Scharmer, en genoemt *Geerhardina*.

— den [1]) 1783 is *Hinderika johanna Piccard* smiddaags om 12 uur in de pokjes overleeden en den [1]) om twaalf in de grafkelder in de Harkstee bijgezet.

— den [1]) December 1783 is Geerhardina Piccardt an een uitteerende ziekte overleeden en den [1]) in de groote kerk int famili graaf begraaven namiddaags om 2 uur met koetsen na de kerk gebragt.

— den 24 october 1785 is mijn Dogter *Piccardt* in de kraam gekomen, namiddags even voor 3 uur van een zoontje, en den 28 dito in de groote kerk gedoopt door Domine Vrijswijk na zijn moeders vader genoempt *Willem Adriaan*.

— Den 13 october 1788 's middaags even voor 12 uur is mijn dogter piccardt in de kraam gekomen van een dogter en den 16 's avonds in de groote kerke gedoopt door Do. Siepkes en genaamt *Aletta Jacoba Francina*.

Hier eindigt de weduwe van W. A. van Dam hare aanteeke-

[1]) Wie kan mij deze data opgeven?

ningen. De thans volgende is geschreven door haar jongsten zoon, Mr. P. J. W. A. van Dam, wiens geboorte hiervóór reeds werd vermeld.

— Den 22 julij 1804 is onze geliefde moeder *Catharina Ter Pelkwijk*, weduwe *van Dam* in haar agt en zeventigste jaar tot groningen en in de grote kerk met koetzen begraaven.

— Den 5e February 1805 is mijn geliefde Huisvrouw *W. C. A. Piccardt* des Avonds ten half tien uuren in de kraam gekoomen van een zoon, en den 15 February in de Groote Kerk gedoopt en naa mijn vaader genoemt *Jan Albert van Iddekinge*.

(Deze aanteekening is blijkbaar ingeschreven door Arnold Hendrik van Iddekinge, luitenant der infanterie, echtgenoot van de hierboven genoemde W. C. A. Piccardt. Omtrent den datum van hun huwelijk bevat het familieboekje geen opgave. Wie kan mij dezen geven?)

— 1781, den 26 July, is mijn vader *Arnold Hendrik van Iddekinge* geboren te Berum in Oostvriesland en overleden als eerste Luitenant bij het 33 Regiment Ligte Infanterie, in dienste van den Keizer der Franschen Napoleon, te Mglin in Rusland in November 1813. [1])

(w. g.) J. A. van Iddekinge.

De nu volgende aanteekeningen zijn van de hand van J. W. van Dam, den oudsten zoon van Willem Adriaan van Dam:

— [2]) December 1807 Is de Heer *J. H. L. Piccardt*, Heer Van De Grote en Kleine Harkstede 's avonds overleeden.

— 1810. Den 13 Juli is te Deventer overleeden onze zeer Geliefden Oom *Gerard Ter Pelkwijk* In den Ouderdom van ruim 77 Jaren.

— 1811. Is Te Heino in Overysselt overleeden onzen zeer Geliefden Oom *Abraham Ter Pelkwijk* B: Des Goddenlijken Woords In den ouderdom van 81 Jaren en Eenige Maanden.

— 1811 Den 19 Maart Is de vrouw van den Lt. *A. H. van Iddekinge*, *Willemina Catharina Adriana Piccardt* (onze Nigte) In

[1]) Het Regiment, waartoe hij behoorde, werd 17 Nov. 1812 bij Krasnoï zoo goed als vernietigd. De overblijvenden werden bijna allen krijgsgevangen gemaakt, en naar Mglin vervoerd. Hij is derhalve in krijgsgevangenschap overleden.

[2]) Wie geeft mij den juisten datum op?

den Kraam Bevallen van een Dogter, En Na Haar Vader [1]) genaamd *Johanna Hendrica Lowisa* En door Haar Tante Aletta Francina Jacoba Piccard Ten Doop gehouden Te Groningen In de Grote Kerke.

De twee thans volgende aanteekeningen zijn van de hand van den jongsten zoon van Willem Adriaan van Dam, Mr. P. J. W. A. van Dam:

— den 4den jann. 1817 is mijn Geliefde Broeder *J. W. van Dam* oud 68 jaar te Annerveen naar eene ziekte van drie weken in mijne armen overleden en den tienden jann. in de Kiel begraven.

— Den 13 Augst. 1824 is mijn zuster *Jacoba Aletta Francina Piccardt*, geboren *van Dam*, in Haar negen en sestigste Haars ouderdoms te Groningen overleden.

De nu volgende aanteekeningen zijn van de hand van den reeds hiervóór genoemden Heer J. A. van Iddekinge:

— Den 16 July 1834 ben ik, *Jan Albert van Iddekinge*, zoon van *A. H. van Iddekinge* en *W. C. A. van Iddekinge*, geboren *Piccardt*, getrouwd te Doesborgh, provincie Gelderland, met Jonkvrouwe *Jacqueline Wilhelmine* Baronesse *van der Dussen.*

— In Juni 1834 overleed te Brummen, Provincie Gelderland, onzen geliefden Oom, den Heer *Hendrik Offerhaus*, [2]) Kapitein bij de 8e Afdeling Infanterie, in den ouderdom van drie en veertig jaren.

— Den 14 September 1834 overleed aan de gevolgen eener zenuwberoerte onze zeer geliefde Oom, de Heer Mr. *Pieter Jan Wilhelm Adriaan van Dam*, oud Gezworen der Stad Groningen, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren en acht maanden, te Hoogezand, en aldaar op het kerkhof begraven, den 19 daar aan volgende.

— Den 27 Mei 1836 is te Amsterdam overleden onze Oom, de Heer *Wilhelm Adriaan Piccardt*, Visiteur bij de Administratie der In- en Uitgaande regten en accijnsen, aan de gevolgen eener borstziekte, in den ouderdom van ruim vijftig jaar, nalatende vier kinderen.

---

[1]) Het woord: „Haar" slaat klaarblijkelijk op de moeder, en niet op de dochter.

[2]) Echtgenoot van vrouwe *Aletta Jacoba Francina Piccardt.* Wie geeft mij den datum van zijn overlijden op?

— Op heden den elfden Maart 1857 is mijne veelgeliefde moeder, vrouwe *Wilhelmina Catharina Adriana Piccardt*, weduwe *van Iddekinge*, te Nuis, gemeente Marum, des avonds tegen half acht uur, zacht en kalm overleden, en aldaar op het kerkhof begraven.

— Op den 22 February 1870 overleed op een en tachtig jarigen leeftijd ten huize van haar zoon, mijne tante (zuster wijlen mijne moeder) vrouwe *Aletta Jacoba Fransina Piccardt*, weduwe van den Heer *H. Offerhaus*.

Wij zullen het overzicht der aanteekeningen hier eindigen. Er volgen nog eenige familieberichten, later ook courantenuitknipsels, betreffende de families *van Iddekinge* en *Hofkamp*.

Daar zij jongere generatiën aangaan, kunnen zij geacht worden onder ieders bereik te liggen, en schijnt het daarom onnoodig ze hier te vermelden. Slechts zij nog medegedeeld, dat de reeds genoemde Heer W. C. A. Hofkamp te Leeuwarden een uitgebreiden stamboom bezit, waarin alle afstammelingen van Willem Adriaan van Dam — zij zijn zeer velen — tot op den tegenwoordigen tijd zijn opgenomen. Daaronder komt echter niemand voor, die nog den naam *van Dam* draagt. De oudste tak van dit Utrechtsch geslacht is reeds geruimen tijd in de mannelijke lijn uitgestorven.

Ten slotte willen wij hier nog opnemen een „Lyste van de vrienden van de Hr. Lt. Van Dam," welke in het familieboekje voorkomt. Zij luidt als volgt:

Vader: Mr. W. van Dam, oud Raad en Schepen te Utrecht.
Broeder: I. van Dam [1]), Raad en Scheepen te Utrecht.
Swagers: Mr. J. Grothe. Secrets te Arnhem.
L. Grothe. oud opperhoofd van Tagal, te Utrecht.
Oom: I. C. De la Moraisiere, Pred. te Amsterdam.
Germains: Mr. I. Pit. Geëligeerde Raad en Deken te Utrecht.
Mr. A. Pit. Canonick en Heem Raad Utrecht.
Mr. Egbert Antonij Roosmaele, Raadheer.

[1]) Hij werd Heer van Isselt in 1775, en na den dood zijns vaders in 1778 Heer van Pijlsweert. Van hem stamt de tegenwoordige familie van Dam van Isselt af.

Mr. E. F. Grothe Oud-Burgemr. H. C. Grothe Luitenant van de Dragonders. I. W. Grothe Ritmr. Mr. I. C. Copes van Hasselt, Momboir. C. L. Kerksteen. Jonkvrouw H. I. Grothe.	Arnhem

I. C. De La Moraisière, Pred. te Oudewater.

Germains van de ouders van de Luit.:

Mr. A. N. Boogaert, Heer van Beloys. Burgem[r] te Delft.

Mr. C. Graafland, Bewindhebb. van de O. I. C. en oud Schepen. Mr. I. Graafland, Burgem. Ontf. Genel. G. Graafland, Oud Commis. Jonkvrouwen C. C. en R. Graafland. I. Graafland, Douarière van J. Graswinkel. Mr. F. van Collen, Hr. van Gunter Steyn en, Tienhoven, Oud Burgemr. A. de Haze. V[w]. van Meynden en bijde Loosdregten, Douar. van Mr. L. Geelvink, Hr. van Kastricum, Burg[m]., Bewindh[r].	Amsterdam

W. van Basel, Burgem. te Schiedam.
Mr. P. Graafland. Raadshr.
Maria de Veer, Douarière van M. Merens, Commis van 's Hage, Generaliteits Finantie en Ontfanger Genr.
Mr. S. van Hulss, Burgem. te Breda.
Jonkvr. C. en J. Buyk te Ysselsteyn.

I. Gerkema, Douar. van J. Noirot, oud Raad ter admir. in Vriesl. en Canonik. A. L. van Luchtenburg, V[w]. van Tul en Twaal, Douar. van E. Baron van Bronkhorst, Genl. Major.	Utrecht

Sus Germains van de overledene:

S. C. B. Merens, Douariere van Mr. E. Menthen, Raadsheer te Arnhem.

Mr. I. Graafland, Cornelisz. oud schepen en Raad. Mr. C. Graafland, Cornelisz. Secretaris. Mr. E. Graafland, Pensionaris. Mr. I. Graafland. Mr. F. van Collen Ferdinands, Schepen en Raad. Mr. C. van Collen, Commis Genl. van de Posterijen.	Amsterdam

C. H. van Collen, Douariere van J. Muyssaart, Captn.
C. A. van Collen, Douariere van A. A. Deutz, Vrijheer van de Weenaard, Secretaris.
Mr. M. Graswinckel, Commissaris.
A. Temming. Commissaris en Bewindh. van de W. I. Comp.
I. Graswinkel, Douariere van de Hr. A. Temming, Comm. van de W. I. C.
C. I. Backer. Douariere van C. Commelin, Commissaris.
Mr. N. Geelvinck, Heer van Kastricum, oud Burgem.
M. I. Alewyn, Schepen en Raad, Bewindhr. van de O. I. C.
C. I. Geelvinck, Douariere van C. Sautyn, Secretaris.
A. E. Geelvink, Douar. van I. L. Pels, Heer van Hogelande, Schepen.
A. L. Geelvink, Douariere van Mr. D. Trip, Burgemr.
Mr. I. Ripperse van Koolwerff. Bankier en Boekh. van de O. I. Comp.

} Amsterdam

Daniel Pichot, Capn. ter Zee te Schiedam.
Mr. F. van Bredenhoff, Vrij Heer Van de Hoge en Vrije Heerlijkheid Oosthuyzen, Ettersem, Hobreed, Schardam, Quadijck etc. Bewindh. van de O. I. Comp. Oud Burgerm. te Hoorn.
Mr. G. Graafland in 's Hage.
F. E. Spiering, Luitenant Coll. van de Guardes
S. Dierkens, Hr. van Buvignies } 's Hage.
R. Lerber, beschreven onder de tweehondert te Bern in Switserl. en Major van de Switzersse Guardes ten dienste der Vereenigde Nederlanden, Bern.
D. Muller, Luitenant van de Switsers ten dienst als boven. Bern.
W. H. Graaf van Nassau, Hr. van de Leck en Ouwerkerk, Genl. Major tot 's Hage.
7e Graad of een Graad verder als boven:
Mr. I. de Beijer, Heer van Hulsen; Burgemeester te Nijmeegen.

Mr. L. de Casenbroot, Major van de Cavallerije te Arnhem.
Mr. N. W. Van Leeuwen, Burgemr.
Mr. S. van Gerwen, Burgemr. } te Leyden.
Ionkvrouw D. I. Van Leeuwen.
F. van Collen, Ferdinandss. en Ferdinandskleinsoon.
W. Hooft.
Mr. D. de Wildt.
H. de Wildt.
Ionkvrouw A. C. de Wildt.
Mr. G. Valckenier de Ionge.
Mr. L. Geelvinck. Commis
N. Geelvinck de Jonge, Secretaris.
......Dedel....
C. Deutz Van Assendelft, Commis. } Amsterdam.
Mr I. van Bredenhoff, Heer van Pylsweert, Schepen te Hoorn.
Mr. H. de Vries, Schepen te Hoorn.
M. Van Bergen, Douariere van A. Godin Hr. van Cockengen, en Spengen, Raad en Schepen te Utrecht (6e graad).
Mr. A. F. Godin, Hr. van Cockengen en Spengen, oud Burgem. te Utrecht, Dijk Graaf.
I. C. Barchman Wuytiers, Hr. van Drakesteyn en de Vuursche. Schout bij Nagt te Utrecht.
Ionkvrouwe L. de Casenbroot te Utrecht.
I. L. de Casenbroot, Heer van Willige Langerak, Collonel te Breda.
.....Baron Van Spaen, Genl. Major in 's Hage.
Mr. C. H. van Leeuwen, Burgemr. in den Briel.

Teteringen. W. E. van Dam van Isselt.

DAS ERBSCHENKAMT DES HERZOGTHUMS GELDERN,

EIN ERBLICHES LEHEN IN DER ÄLTEREN LINIE DER VAN LYNDEN.
WAR NIE IM BEZITZE DER JÜNGEREN LINIE.
VON BARON VON LINDEN.

Dieses Amt erhielten:
1342, Diederich van Lynden, ridder [1];

[1] Nyhoff, Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland, Urkunde No. 387; Butkens, Annales de la maison de Lynden, Preuves, p. 31.

1379, Johan, here van Lienden, ridder [1]);
1400, Derick, here van Lienden jonckheer [2]);
1413, Johan, here van Hueckelom [3]);
1429, Johan van Looz-Heinsberg [4]);
1431, Johan van Gymmenich, her tot Visschel, ridder [5]);
1470, Gerhard, heer tot Culenborch, welcher in dem nämlichen Jahre auf dasselbe verzichtete, zu Gunsten seines Sohnes, Jasper van Culenborch [6]).

Das hier folgende genealogische Fragment wird die Uebertragung des Erbschenkamts verständlicher machen.

Dierick van Lienden, ridder, Erbschenk von Geldern, 1342.

heer Johan, heer van Lyenden, ridder, Erbschenk von Geldern, 1379.	Steven van Lyenden, knape, [Elisabeth Borre van Dornick, Erbin von Hemmen]

Kinder des Steven van Lyenden:

Elisabeth van Lynden [7]) [Otto, heer van Hueckelom]	Johanna van Lynden, [Henrik van Gymmenich] [8])	Derich, heer van Lyenden, jonckheer, Erbschenk von Geldern, 1379.
Johan, heer van Hueckelom [Bertha van Culenborch], Erbschenk von Geldern, 1413.	her Johan van Gymmenich, her tot Visschel, ridder, Erbschenk von Geldern, 1431.	

1) Arnhem, Rijksarchief, Register „Liber feudalis Wilhelmi et Reynoldi ducum Gelriae comitumque Zutphaniae expensis regiae majestatis anno 1563 p. d. s.", xxxiiij; Ibidem Lehnregister des Landes Nymwegen, pp. 166 und 167.

2) Ibidem, Reg. „Liber feudalis etc.", pp. xlvj und cxlij; Ibidem, Lehnregister von Nymwegen, pp. 166 und 167.

3) Ibidem, Reg. „Liber feudalis etc.". p. clxxxix; Ibidem, Lehnregister von Nymwegen, p. 166.

4) Ibidem, Reg. „Liber feudalis etc.", Vol. B. p. lxxviij; Ibidem, Lehnregister von Nymwegen, pp. 166 und 167.

5) Ibidem, Reg. „Liber feudalis etc.", Vol. B. p. lxxx; Ibidem, Lehnregister von Nymwegen, pp. 166 und 167.

6) Ibidem, Lehnregister von Nymwegen, p. 166.

7/8 Pontus Heuterus, Opera historica, Lovanij, 1646, p. 216; Butkens, Annales de la maison de Lynden, pp. 110 und 111. Die „Annales" waren gezwungen die Thatsache zu verschweigen, dass die Söhne der Schwestern des Dierick, heer van Lienden mit dem Erbschenkambt belehnt worden sind, um die Veröffentlichung

Johan van Looz, der in 1429 mit dem Erbschenkamt belehnt wird, hatte, laut Eheberedung vom 13 August 1425, Johanna van Diest geheirathet [1]). Er war Sohn des Johan van Looz, Dynast von Heynsberg, und dessen erster Gemahlin, Margaretha van Genepp [2]).

Es erübrigt nun die gesetzlichen Vorschriften zu untersuchen, auf Grund welcher die Uebertragung der in Rede stehenden Lehen bewerkstelligt wurde.

Aus den obgenannten Belehnungsurkunden hat sich ergeben, dass die Verleihung des Erbschenkamtes von Geldern immer mit der Belehnung des Schlosses Ter-Lee verbunden war.

Nun aber wurde das Schloss Ter-Lee nach der Formel „*ten Zutphenschen Rechten*" als Lehen bewilligt. Man hat hiefür den Beweis:

a. in der folgenden Stelle: Dat huys ter Lede met vier morgen lants daer dat huys op steet, — ontfangen by:

Johan, heer van Lyenden, anno 1379,

Dirick, heer van Lyenden 1404, tot eenen Zutphen'schen leene; [3])

b. in der Belehnungsurkunde betreffend Dierick, heer van Lyenden, 1404;

c. in der Belehnungsurkunde betreffend Johan van Looz, 1429.

Diese Thatsache festgestellt, wird wolh gefragt welches war die gesetzliche Vorschrift, nach der die Uebertragung von Ter-Lee geschah? H. de Lescaille berichtet hierüber wie folgt:

„Les fiefs concédés ten Zutphenschen rechten se défaisaient „(lisez: se déféraient) sans distinction du côté paternel ou du „côté maternel aux *proximi* du défunt. De même que dans les „alleux, la ligne (descendante, ascendante et collatérale), le degré „de proximité, le sexe et l'âge établissaient le droit de préfé„rence. La succession eut lieu d'après l'adage: Dat naeste lyf, „die man voort wijf, d'oldste op der strate.

---

der apokryphen Urkunden vom Vorabend des St. Sebastianstage des Jahres 1409, und vom Mittwoch nach Oculi 1424, welche diese Würde in der jüngeren Linie der Van Lienden (van Lienden van Hemmen) erblich werden lassen, in diesem Buche zu ermöglichen („Annales", pp. 160 und 164; Preuves, p. 54 und 59).

[1]) Wolters, Codex diplomaticus. p. 403.

[2]) Robyns, Historia lossensis, pp. 288—289.

[3]) Arnhem, Rijksarchief, Register der leenen in het quartier Nymegen, p. 167.

„Dans la ligne descendante le plus proche était préféré, il „n'y avait pas de représentation; au même degré le mâle l'em- „portait sur la femelle et l'aîné sur le plus jeune. [1])

Es ist jetzt noch zu untersuchen, wie diese Vorschriften in dem Falle, welcher diesen Erörterungen zu Grunde liegt, befolgt worden sind:

Johan, here van Lienden, ridder, im Jahre 1379 zum Erbschenken von Geldern erhoben, starb vor dem 11 Juni 1381, [2]) denn an diesem Datum ist Steven van Lyenden, Joncker, bereits Vormund der Kinder von seinem verstorbenen Bruder Johan, here van Lienden und von dessen Gemahlin Margaretha. [3]) Es muss hier zugegeben werden, dass die Letztere das Amt ihres verstorbenen Gatten als Nutzniesserin behielt, denn Johan, here van Lienden hatte thatsächlich seinen Sohn Dierick zum Nachfolger, und, selbst wenn dieser Sohn minderjährig gewesen wäre hätte er die Lehen seines Vaters erhalten, allerdings durch die Vermittlung eines Vormundes (momber). Zudem steht fest, dass das Erbschenkamt von Geldern — obgleich immer zu gleicher Zeit verliehen wie das Schloss Ter-Lee, auf welches das Zutphen'sche Recht zur Anwendung kam — nach der Formel „ten Gelderschen rechten" zu Lehen gegeben wurde. Diese Lehen wurden jedoch ohne Rücksicht auf das Alter übertragen.

Es ist eine aber Thatsache, dass Derich, heer van Lienden, Sohn des Johan, die Lehen welche mit dem Erbschenkamt verbunden waren, im Jahre 1400 erhielt.

Alle in dieser Belehnungsurkunde vorkommenden Grundstücke sind in derjenigen von 1404 [4]), welche ausserdem das Schloss Ter-Lee und das Erbschenkamt erwähnt, angeführt. Das letztere ist übrigens in der Urkunde vom Jahre 1400 durch die Ueberschrift: „Erfschenckampt" hinlänglich angedeutet. Wenn daher Diedrich seinem Vater Johan erst im Jahre 1400 succedirte, so muss seine Mutter Margaretha die Lehen bis zu dieser Zeitperiode,

---

[1]) Lescaille, H. de, Le régime féodal en Gueldre. Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg, XXI, p. 100.

[2]) Nach Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 109, starb Johan im Jahre 1382!

[3]) Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland, III, Urk. No. 76.

[4]) Arnhem, Rijksarchief, Reg. Liber feudalis etc., p. cxlij.

wahrscheinlich derjenigen der Majorität Diedrich's, behalten haben. Die Urkunde vom Jahre 1404 ist daher nur die Bestätigung derjenigen von 1400, und diese Bestätigung entsprang aus der Pflicht der Huldiging, welche der Vasall dem Reinald, Grafen von Geldern, der eben seinem Bruder Wilhelm († 1402) in der Regierung gefolgt war, zu leisten hatte.

Im Jahre 1413 succedirte Johan van Arckel, Herr zu Heukelum, noch als Minderjähriger im Erbschenkamt von Geldern. Nach dem Prinzipe, welches die Lehensnachfolge in diesem Amte ordnete, war daher Johan van Arckel, Herr zu Heukelum, der nächste Erbe des Diedrich, here van Lynden, Juncker. Es muss somit in diesem Jahre (1413) die Nachkommenschaft des Diedrich erloschen gewesen sein, und diejenige des Heinrich van Gymmenich und der Johanna van Lynden, der Schwester des Diedrich, in jüngerem Alter gestanden haben als diejenige seiner anderen Schwester, Elysabeth van Lynden, Gemahlin des Otto van Arckel, heer van Heuckelom. Thatsächlich starben Dierick, heer van Lienden und dessen Tochter, Margriet vor dem St. Andreastag des Jahres 1408. [1])

Bemerkenswerth is hier der Wortlaut der apokryphen Urkunde vom Jahre 1409. Dort steht: „dass Heer Dierick, Heer „van Lienden, Ritter und Erbschenk von Frau Marie van Horen, „Gräfin van Meer, Frau des Landes Düffel, keine männlichen „Erben hatte, und nur zwei Schwestern hinterliess, die das in seiner Linie erbliche obbenannte Amt nicht bekleiden konnten, „und das desshalb Diedrich van Lienden, Herr zu Hemmen, Vet- „ter des Dierick Herrn van Lienden, in seiner Eigenschaft als „*nächster Erbe* des Stammes mit dem Erbschenkamt von Geldern „belehnt wurde. [2])

Diese Fälschung leistet der Autor der „Annales" angesichts der Thatsachen, dass die Lehnregister von Geldern in der Reihe der Erbschenken eben die Söhne der in der Urkunde erwähnten zwei Schwestern als solche aufführen, die desshalb zu dieser Würde erhoben worden sind, weil sie die *nächsten* Verwandten des Dierick here van Lienden waren, wie der Autor auf p. 110 selbst nachweist, und dass die Nachkommenschaft der beiden

[1]) Utrecht, Rijksarchief, Lehnregister der Abtei von St. Paulus in Utrecht, p. 268, 268vo.

[2]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, Preuves, p. 54.

Schwestern urkundlich bekannt war, woraus es zur Gewissheit wird, dass, nicht Dierick van Lienden, Herr zu Hemmen, Sohn des Steven, sondern vielmehr Johan van Arckel, heer tot Hueckelom, Sohn des Otto und der Elisabeth van Lijnden, der nächste Verwandte des Dierick, des Erbschenken von Geldern war. Johan van Arckel war thatsächlich der Sohn der leiblichen Schwester des Erbschenken, während Diedrich nur der Sohn von dessen Onkel war.

Der Autor der „Annales" hat sich hier, wie gewöhnlich, in unversöhnliche Widersprüche gesetzt: er will beweisen dass ein Vetter ein näherer Verwandter als eine Schwester sei, um die von ihm erfundene Uebertragung des Erbschenkamtes auf die jüngere Linie der Van Lienden (van Lienden van Hemmen) zu rechtfertigen.

Es erscheint wünschenwerth diese Rechtfertigungsweise zu untersuchen.

Streitigkeiten, sagt er, seien entstanden nach dem Tode des letzten Erbschenken (Dierick, here Van Lienden), zwischen Johan van Gemmenich, here tot Vischel, Sohn der Johanna van Lynden (Schwester des Erbschenken) einerseits, und Elisabeth van Lynden, vrouwe van Heukelom (der anderen Schwester des Erbschenken), mit ihrem Sohne, andererseits, welche letztere Anspruch machte, als nächste Erbin ihes Bruders, und als Tante der Margaretha, vrouwe van Lienden, auf die Herrlichkeiten Lienden, Lede, Oudenweert. Es sei zum Prozess gekommen, welcher zu Gunsten des Johan van Gemmenich, here tot Vischel, entschieden worden sei, der die benannten Herrlichkeiten später an Gerhard here van Culenborch, verkauft habe.

Wie ersichtlich, ist der Versuch des Autors der Annales das Erbschenkamt auf die jüngere Linie der Van Lienden (van Hemmen) zu übertragen, gescheitert, dem, nach seinem Bericht, wird Johanna als nächste Verwandte des letzten Erbschenken gerichtlich anerkannt, da der Prozess zu Gunsten ihres Sohnes, Johan van Gemmenich endet, der, in 1431, das Erbschenkamt erhält und in den Besitz der benannten Herrlichkeiten gesetzt wird.

Dies ist aber, in Wirklicheit, eine Verkehrung der urkundlich bekannten Thatsachen, denn, nicht Johanna, sondern Elisabeth war die älteste Schwester, und daher nächste Erbin des letzten Erbschenken, in Folge dessen ihr Sohn, Johan, here tot Heuke-

lom, in 1413, mit dem Erbschenkamt und den Gütern des letzten Erbschenken belehnt worden ist.

Der Autor der Annales hält sich aber nicht für geschlagen: er sagt weiter, Elisabeth sei mit der Herrlichkeit Oudenweert belehnt worden, und habe einen Prozess angestrengt in Betreff der Herrlichkeiten Lienden, Lede etc., die ihr gehören, weil sie ihre Schwester Johanna überlebt habe; das Gericht hatte aber zu ihren Ungunsten entschieden. Sie sei ungefähr um 1419 gestorben, und ihr Sohn, Johan van Arckel, here tot Heukelom, hätte ihr in der Herrlichkeit Oudenweert succedirt [1]).

Dies ist aber alles wieder die reinste Erfinding des Autors der „Annales," da Johan van Arckel, here tot Heukelom, Sohn der Elisabeth, thatsächlich, wie eben berichtet, bereits in 1413 mit dem Erbschenkamt, und den Herrlichkeiten Lienden, *Oudenweert*, Lede und Ommeren belehnt worden ist.

Hier wird Johanna als die älteste Schwester des Dierick hingestelt. Elisabeth tritt nur als deren Erbin auf!

Der Autor der „Annales" macht einen weiteren, vergeblichen Versuch um die unlösbaren Gegensätze auszugleichen. Er sagt: Im Verlauf der Kriegerischen Wirren (zwischen dem Herzog von Geldern und dem Grafen von Holland) sei Johan, here van Lienden [2]), leiblicher Vetter des Dierich van Lienden, here van Hemmen, ohne männlichen Nachkommen gestorben 1408. In Folge dessen sei ihm (Dierik) das Erbschenkamt zugefallen, dennoch hätte die vrouwe van Heukelom, als Schwester des verstorbenen Erbschenken, Ansprüche auf dasselbe geltend gemacht, aber Reinald, Herzog von Jülich und Geldern, hätte ihm (Dierick), in Berücksichtiging seiner Verdienste, dieses Amt, mittelst Urkunde vom Vorabend des St. Sebastiantages 1409 gegeben [3]).

Der Autor der „Annales" ist sich hier bewusst, dass Elisabeth,

---

[1]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 111.

[2]) Dies muss ein Druckfehler sein. Es soll heissen: *Dierick*, here van Lienden.

[3]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 160, und Preuves, p. 54.

Diese Urkunde enthält zwei grobe Fälschungen:

A. Nicht Dierick van Lienden, here van Hemmen, Vetter des letzten Erbschenken, sondern des letzteren Schwester Elisabeth war der naheste Erbe des Stammes.

B. Nicht Dierik van Lynden, here van Hemmen, sondern Johan heer Van Heukelom, Sohn der Elisabeth van Lienden, wurde in 1413, mit dem Erbschenkamt des Herzogthums Geldern belehnt.

Schwester des letzten Erbschenken, dessen nächste Erbin war, dennoch hat er die Kühnheit die Wahrheit zu verhüllen angesichts der Belehnungsurkunde vom Jahre 1413, welche Johan, here van Heukelom, Sohn der Elisabeth, zum Nachfolger ihres Bruders im Erbschenkamt bestimmt. Der Text der Urkunde, nach dem Original folgt hier unten [1]).

Die Urkunden in den Lehnbüchern der Herzoge von Geldern bezeichnen, wie ersichtlich, den Johan van Arckel, heer van Heukelum, als Nachfolger des Derich, heer van Lienden, in dem Erbschenkamt von Geldern, und diese Angabe steht ganz im Einklang mit dem Feudalsystem von Geldern.

Auf Johan van Arckel, heer van Heukelum, succedirte im Jahre 1429 Johan van Looz. Auch dieser war in der Familie van Lynden der *nächste* verwandte des Johan van Arckel: durch seine Mutter, Margaretha van Gennep, war er wirklich der Onkel des Johan van Arckel, heer van Heukelum, der Halbbruder des verstorbenen Derich, heer van Lienden, und in Folge dessen näher verwandt als der Sohn des Heinrich van Gymmenich und der Johanna van Lynden, welcher nur Vetter ersten Grades des Johan von Arckel war [2]).

Johan van Looz hinterliess Nachkommenschaft. Wie kommt es nun, dass sein Sohn ihm in dem Erbschenkamt nicht succedirte, und dass dieses Amt im Jahre 1431 dem Johan, Sohn des Heinrich van Gymmenich und der Johanna van Lynden verliehen wurde? Hier muss zuvörderst bemerkt werden, dass ihm dieses

[1]) 1413 — Anno ut supra des saterdachs na den sonnendach Esto mihi, in der vasten, ontfinck Johan heer van Heukelom overmits synen momber Dierick van Heukelom, want hy noch onmundig was, hondert geldersche guldens des jaers, wtten tolle tot Salt-bommels, halff op Sente Maertens dach in den winter ende halff op meydag te baeren. Ende voort ontfinck hy op den selven dach dat erffschenckampt van den lande van Gelre; daer waeren over als manne Willem van Langerake ende Otto van Hueckelem (Arnhem, Rijksarchief, Register „Liber feudalis Wilhelmi & Reynoldi, ducum Gelriae comitumque Zutphaniae, expensis regiae majestatis anno 1563 p. d. s." p. clxxxix).

[2]) Margaretha van Gennep war die Gemahlin des Johan, here van Lienden, welche sich, nachdem sie Wittwe geworden war, in zweiter Ehe mit Johan van Looz, Dynast von Heynsberg, vermählt hatte. Hieraus erklart sich die Bezeichnung Bruder des Derich, herr van Lyenden, welche dem Johan van Looz in dieser Belehnungsurkunde beigelegt wird. Johan van Looz und Diedrich van Lienden waren Söhne der gleichen Mutter, Margaretha van Gennep, aber zweier verschiedener Väter.

Amt, nach der Eingangs bezeichneten Belehnungsurkunde nur auf Grund der Rechte, welche er durch den Tod des letzten Erbschenken zu haben glaubte, und unter Vorbehalt der Rechte des Dritten verliehen worden ist. Entstanden keine Streitigkeiten? Immerhin steht fest, dass das Schloss Ter Lee im Jahre 1436 im Besitze des Walram van Moirse, Heer to Baer etc., war, der es in diesem Jahre an Heren Henrik, Bisschoff von Münster, verpfändete, und, wie bereits erwähnt, gehörte dieses Schloss zur Apanage des Erbschenken.

Sei dem, wie ihm wolle, es ist eine Thatsache, dass das Erbschenkamt mit allem Zubehör am 16 März 1461 noch im Besitze des Johan, here tot Ghymmenich, tot Lienden ende tot Wyschel war, welcher an diesem Tage, *als Erbe seiner Mutter Johanna van Lynden*, vrouwe van Gymmenich, die folgenden Herrlichkeiten und Güter, aus freiem Willen an Gerhard, here tot Culenborch, und dessen Erben verkauft und aufgetragen hat,

1: die Herrlichkeit von Lynden,
2: das Schloss Ter Leede,
3: Oudenweert,
4: den Schulenborch (bei Oudenweert),
5: Ommeren [1]),

und im Jahre 1470 wurde Gerhard, here tot Culenborch mit dem Erbschenkamt belehnt [2]).

Es ist für den diesen Erörterungen zu Grunde liegenden Zwecke nicht nöthig dieselben weiter zu führen.

Dierik van Lienden, Herr zu Hemmen, welcher, wie die „Annales" behaupten, im Jahre 1409 zum Erbschenk von Geldern erhaben worden ist, starb, nach derselben Quelle im Jahre 1437 [3]).

Für die in Betracht kommende Zeit ist durch die Lehnregistern von Geldern die Reihe der Erbschenken vollständig bekannt; Dierik Van Lienden, Herr zu Hemmen, erscheint nicht unter diesen Würdenträgern, ebensowenig wie sein Sohn und Nachfolger, Johan van Lienden, Herr zu Hemmen, dem die „Annales" die Erbschenkwürde auch beilegen [4]); dieselben haben daher dieses Amt niemals bekleidet, das der älteren Linie der Van

---

[1]) Arnhem, Rijksarchief, Charters Kuilenburg, No. 1175*b*.

[2]) Ibidem, Rijksarchief, Lehnregister von Nymwegen, fol. 167.

[3]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 166; p. 54.

[4]) Ibidem, p. 172.

Lienden in Geldern, die mit Dierick, here van Lienden, Joncker, der im Jahre 1400 zum Erbschenk von Geldern erhoben wurde, im Mannstamme erloschen ist, zugehörte.

Hieraus folgt, dass nicht nur die Urkunden in den „Annales" vom Vorabend des St. Sebastianstages des Jahres 1409, und vom Mittwoch nach Oculi 1424, welche die Erhebung des Dierik van Lienden, Herr zu Hemmen, zum Erbschenk des Herzogsthums Geldern erweisen sollen, apokryph sind, sondern dass auch die prächtige, in frühgothischem Style gehaltene Grabplatte des Dierick in den „Annales" auf welcher derselbe mit seiner Gattin in Relief dargestellt ist, in das Reich der Erfindung gehört, da auf der Inschrift der Platte die Worte „Erfschenk des Vürstenthums Geldern" eingemeiselt sind [1]).

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS [2]).

GAMBS.

Johannes Christiaan Gambs v. Colombo, Assistent 1763, Consumptie-boekhouder d. O.-I. C. te Baticalo, tr. te Colombo 20 Febr. 1763 Maria Magdalena Wagener v. Negapatnam. Bij wie:

Gustaaf Willem, ged. te Colombo 6 Maart 1768, tr. (1) te Colombo 10 Oct. 1790 Maria Francina Beling, ged. te Colombo Nov. 1768, d. v. Willem Carel Beling v. Aurich en v. Maria Regina Swartskop. Bij wie:

I. Johan Christiaan, ged. te Colombo 10 Juli 1791.

Gustaaf Willem tr. (2) Anna Gertruida Krauthoff, ged. te Colombo 7 Dec. 1777, d. v. Christiaan Hendrik Krauthoff v. Snaarshuw, Onder-adjudant d. O.-I. C. en v. Johanna Louisa Hopker v. Tutucorin. Bij wie:

II. Johan Ferdinand Christiaan, ged. te Colombo 7 Juni 1795.

SWARTSKOP.

Justus Andries Swartskop v. Mühlhausen (Thüringsche Staten) tr. (1).... Bij wie:

---

[1]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 167.

[2]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 110.

I. Philip Christoffel tr. Elizabet Rodriguez. Bij wie:
Maria Regina, ged. te Colombo 20 Juli 1747, tr. Willem Carel Beling.

Justus Andries Swartskop tr. (2) te Colombo 2 Aug. 1733 Catharina Marlyn v. Colombo. Bij wie:

II. Regina Adriana, ged. te Colombo 11 Dec. 1735.

III. Jacobus Justus, ged. te Colombo 31 Jan. 1740, tr. aldaar 15 Nov. 1761 Maria Elizabet Engel, ged. te Negombo Juli 1741, d. v. David Willem Engel en v. Catherina Overschie.

JOSEPH.

Abraham Joseph v. Lichding (Lotharingen) tr. 5 Dec. 1802 Catharina Riphagen. Bij wie:

I. Carolus Petrus, geb. 16 Oct. 1803.

II. Johanna Christina, geb. 14 Apr. 1805.

III. Andries Adrianus, geb. 12 Apr. 1807, tr..... de Neys. Bij wie:
(1) Philip Edmund.
(2) Arthur Francis.
(3) Eugene.

IV. Catharina Louisa, geb. 1 Sept. 1811.

V. Wilhelmus Arnoldus, geb. 19 Oct. 1813, tr...... Bij wie:
(1) Willem Arnold.
(2) Samuel Frederick.

VI. Catharina Elizabeth, geb. 12 Nov. 1815.

VII. Gerrardus Petrus, geb. 11 Juli 1817, tr. 22 Jan. 1841 Jane Frances Martensz. Bij wie:
(1) Abraham Ornaldo tr. Louisa Elizabeth Wilhelmina van Langenberg. Bij wie:
(a) Ernest Henley, geb. 11 Juni 1863 tr..... Maartensz.
(b) Gerald tr..... van Langenberg.
(c) eene dochter tr. F. H. Modder.
(2) Oscar Gerrard, geb. 2 Apr. 1848.

BELING.

A. Johan Fredrik Beling v. Aurich, tr. te Colombo 13 Nov. 1774 Anna Petronella Jacolyn, ged. te Colombo 16 Mei 1756, d. v. Nicolaas Jocolyn en van Maria Metzeling.

B. Willem Carl Beling v. Aurich tr. te Colombo 30 Nov. 1766 Maria Regina Swartskop, ged. te Colombo 20 Juli 1747, d. v. Philip Christoffel Swartskop en v. Elizabeth Rodriguez. Bij wie:

I. Maria Francina, ged. te Colombo 6 Nov. 1768, tr. te Colombo 10 Oct. 1790 Gustaaf Willem Gambs v. Colombo.

II. Christiaan Anthon, Assistent d. O.-I. C., ged. te Colombo 6 Sept. 1772, tr. aldaar 8 Oct. 1796 Anna Petronella Schaak, ged. te Colombo 21 Maart 1784, d. v. Gerrit Schaak en v. Johanna Elizabeth Dieme. Bij wie:

(1) Emilia Gertruida, ged. te Colombo 2 Mei 1802.

(2) Petronella Adriana, geb. 1805, † 1889.

(3) Carel Ferdinand Christoffel.

(4) Willem Christiaan, tr. Maria Petronella Ferdinands, d. v. Solomon Johannes Ferdinands, en v. Elizabeth Cornelia Kellens. Bij wie:

(a) John Henry.

(b) Edward Clement.

(c) Walter Frederick.

(d) Charlotte.

DIEME.

A. Andries Willem Dieme, tr. Maria Elizabeth Dies. Bij wie:

I. Johanna Elizabeth, ged. te Colombo 17 Jan. 1768, tr. Gerrit Schaak.

II. Andries Willem, ged. te Colombo 17 Nov. 1771.

B. Jan Nicolaas Dieme, Baas-kruidmaker d. O.-I. C., tr. te Galle 23 Maart 1760 Anna Sophia Kerfbyl v. Matara, wed. v. Juriaan Meyer. Bij wie:

I. Susanna Wilhelmina, ged. te Galle 3 Juli 1763.

II. Magdalena, tr. Henricus van Essen, Vaandrig d. O.-I.C.

JACOLYN.

A. Diedrich Jacolyn v. Colombo, Assistent d. O.-I. C., tr. te Colombo 4 Mei 1745 Anna Maartensz v. Colombo. Bij wie:

I. Gerrard Hendrik, ged. te Colombo 3 Apr. 1746, tr. aldaar 24 Mei 1772 Petronella Rodriguez.

II. Jacoba, ged. te Colombo 29 Oct. 1747.

B. Nicolaas Jacolyn v. Colombo, tr. aldaar 22 Dec. 1748 Maria Metzeling v. Colombo. Bij wie:

I. Catharina Maria, ged. te Colombo 12 Apr. 1750.

II. Margareta Jacomina, ged. te Colombo 10 Sept. 1752.

III. Anna Petronella, ged. te Colombo 16 Mei 1757, tr. aldaar 13 Nov. 1774 Johan Fredrick Beling v. Aurich.

(Wordt vervolgd).

Bijvoegsels en verbeteringen op Nav. dl. L [1]).

DE MAUREGNAULT.

Blz. 238. Joan de Mauregnault tr. te Batavia 19 Dec. 1725 Maria Agatha de Leeuw.

BOLNER.

Blz. 239. Susanna van Schaijck, † te Malacca 4 Febr. 1707.

VAN DER PARRA.

Maria Henrietta van der Parra tr. 14 Mei 1730 W. B. Albinus.

Voor het wapen van Abigail Ketelaer vide Lap. Zeylanicum pl. 11. Een wapen Ketelaer komt bij Rietstap Arm. Gén. voor aldus:

D'or à une bande de trois los. et deux demies de gu. C. une los. de gu.; entre un vol de gu. et d'or.

VAN RHEE.

Blz. 240. Willem van Rhee, geb. te Negapatnam 1 Dec. 1664, † te Colombo 5 Nov. 1700.

Catharina Africana van Dielen, geb. 7 Juli 1670, † te Colombo 23 Apr. 1700.

Reg. 13 v. b. Voor Haentina lees: Florentina.

Johanna van Rhee geb. te Negapatnam 19 Mei 1668, † te Galle 15 Juli 1719, tr. (1) van der Goes, (2) Taay van Wezel.

OVERBEEK.

Blz. 241. Daniel Overbeek en Elizabeth Hals waren ouders o. a. van: Jacob Gerrard, ged. te Calpentyn 5 Sept. 1728, tr. Ida Morth. Bij wie:

1. Clara Johanna, ged. te Colombo 2 Oct. 1757, tr. (1) Johannes Reintjens van Amsterdam, Dissave van Colombo en (2) te Colombo 26 Mei 1803 Ferdinand Casper Heupner, Majoor d. Artill., wedr. van Wilhelmina Elizabeth Francke.

---

[1]) Verg. Nav. LIV, blz. 110—115.

TOORZEE.

Blz. 242. Regel 8 v. b. Voor Sibilla Ree lees: Sibilla Rex.
Agnita Maria Toorzee tr. Joan Anthony Herse, Boekhouder te Jaffna.

SAMLANT.

Blz. 243. Agnita Gertruida Samlant tr. te Colombo 20 Maart 1740 Andreas Mooyaart van Jaffna.

Abraham Samlant en Maria Agnita Bierens waren ouders o. a. van:

Abraham, ged. te Colombo 11 Mei 1755.

Agnita Helena Clara, ged. te Colombo 13 Juni 1779, tr. aldaar 8 Sept. 1793 Frans Carel Philip von Winckelmann van Meiningen in Saksen, Kapt. b. h. Regt Wurtemburg.

KRIEKENBEEK.

Blz. 435. Henrietta Kriekenbeek was te Wijk bij Duurstede geb. 1 Oct. 1640, tr. te Galle 7 Aug. 1661 Thomas van Rhee, geb. 16 Dec. 1634, † te Batavia 31 Maart 1701.

Ryclof Kriekenbeek, geb. te Negombo 12 Dec. 1689, tr. te Colombo 1 Nov. 1711 A. E. Pluymert (LI. 208).

TRANCHELL.

Blz. 499. Johannes Tranchell, † te Ceylon 1805, tr. te Colombo 14 Nov. 1784 Maria Magdalena Sievertsz., geb. 1769, † te Trincomalie 14 Mei 1818.

De Heer N. P. Nilsson schrijft (Slägten Tranchell. Lund 1891): „Han (Johannes) gifte sig på Ceylon 1784 med Maria „Magdalena Sieverts, som var af dansk härkomst och afled 1819." Zij was daarom d. v. Pieter Sievertsz. en van Bresina van Dam (Nav. LII. 438).

POLNITZ.

Blz. 536. Elizabeth Verbloem, ged. te Colombo 1 Jan. 1700, was d. v. Jan Verbloem van Antwerpen en van Gertruida Barentsz v. Colombo.

DE L'ORME.

Blz. 537. Maria Arendsen, ged. te Colombo 19 Apr. 1678, was d. v. Dirk Arendsen van Weynder en van Isabella Caldera.

HOEPELS.

Blz. 537. Susanna Hoepels tr. te Colombo 15 Dec. 1672 Jan Jacobsz. van Antwerpen, Onderchirurgijn d. O.-I. C.

Anthony Hoepels tr. (3) 18 Maart 1696 Catharina Beck, ged. te Colombo Sept. 1675, d. v. Hendrik Beck, Equipagiemeester en van Maria Haas.

Lodewijk Hoepels en Wilhelmina Henrietta de Bevere (Nav. LII. 40) waren ouders o. a. van:

1. Nicolaas Willem ged. te Colombo 1 Nov. 1753.
2. Agnita Elizabeth do 30 Juni 1754.
3. Lodewijk do 18 Juli 1756.
4. Johannes Cornelis do 9 Sept. 1770.
5. Isabella Wilhelmina do 11 Aug. 1774.

Eene Susanna Hoepels van Colombo tr. aldaar 2 Dec. 1787 Matthys Pierez van Colombo.

FRANSZ.

Blz, 538. Louisa Fransz. tr. (1) Evert Jacobus de Ruyter van Woerden en (2) te Colombo 10 Dec. 1730 Willem van der Veen van Galle, Boekhouder.

VAN GEYZEL.

Bl. 544. Johannes van Geyzel en Francina Toussaint waren ouders van:

7. Johannes Justinus, ged. te Galle 23 Apr. 1753, tr. (2) Johanna Petronella Menges, Bij wie:
   (a) Lourens Jacobus, ged. te Colombo 20 Maart 1785.
   (b) Johannes Adrianus do. 18 Febr. 1785.
   (c) Johannes Cornelis, do. 12 Apr. 1789.
8. Pieter, enz.

Johannes van Geyzel en Catharina Salomina Prik (3e huw.) waren ouders van:

9. Johanna, enz.
10. Hendrik Nicolaas, enz.
11. Arnoldus, ged. te Colombo 22 Sept. 1765.

Bijvoegsels en verbeteringen op Nav. dl. LI.

TOUSSAINT.

Bl. 38. Mattheus Toussaint en Margareta Lodewijks, † te Galle 1699, waren ouders van:
Matthys, ged. te Galle 30 Aug. 1699.

Bl. 41. Gerrit Louis Toussaint en Susanna Cornelia Wambeek waren ouders van:

1. Marie, † te Colombo 17 Maart 1901, tr. aldaar 27

Dec. 1860 James van Langenberg, Advokaat en Ridder der orde van Sint Gregorius de Groote.

2. Jane.
3. Catherine, geb. 1 Nov. 1850, tr. James Henry Barber.
4. Richard.
5. Agnes, tr. (1) Cecil Ferdinandsz.; (2) George Newman, weduwnaar v. Caroline Toussaint.
6. Caroline, tr. (1) Francis Meier, (2) George Newman.
7. Anna, tr. James Henry Barber, weduwnaar van Catharina Toussaint.
8. George, tr. Frances van Langenberg.

ANDREE.

Bl. 77. Anna Bregitta Andree, ged. te Kalutara 3 Juli 1768.

Jacob (Hendrik) Andree, ged. te Kalutara 31 Juli 1759 en Margarita Stuurman waren ouders van:
Willem Christiaan, ged. 18 Maart 1787.

Frederik Andree en (Anna) Catherina Moorman waren ouders o. a. van:
1. Johannes Juriaan, ged. te Kalutara 16 Aug. 1766.
2. Wilhelmina Cornelia ged. te Kalutara 2 Dec. 1768.

Johannes Everhardus Andree en Anna Elizabeth Blok waren ouders o. a. van:
Carolina Wilhelmina, geb. 5 Maart 1821, ged. 25 Juli 1825.

Bl. 78. Willem Hendrik Andree en Clara Elizabeth van Hoven waren ouders o. a. van:
1. Wilhelm Frederik, ged. te Galle Nov. 1803.
2. Philip, ged. te Galle 28 Aug. 1806.
3. Charles, geb. te Galle 10 Mei 1809, ged. aldaar 5 Aug. 1810.

Wilhelmus Franciscus Edwardus Andree en Johanna Charlotta Bogaars waren ouders o. a. van:
Beatrix Amelia Elizabeth, geb. te Galle 2 Maart 1820, ged. aldaar 9 Aug. 1820.

ERNST.

Bl. 79. George Nicolaas Ernst, tr. te Galle 31 Mei 1771 Gertruida Podree.

LUDEKENS.

Bl. 80. Jeronymus Balthazar Ludekens, ged. te Negombo 17 Jan. 1735.

LEBECK.

Bl. 203. Henricus Julius Lebeck, ged. te Tutucorin 3 Sept. 1741.

JONGKLAAS.

Bl. 204. IJsbrandt Jongklaas, tr. (2) Lijsbeth Cornelisdr. Rijk, ged. te Monnikendam 29 Aug. 1706, d. v. Cornelis Claas Rijk en van Trijntje Landmans.

DE JONGH.

Bl. 206. Adriana Johanna de Jongh, ged. te Galle 24 Aug. 1755.

MOOYAART.

Bl. 307. Salomon Mooyaart, tr. Catharina de Almeida, † vóór 19 Sept. 1724. Bij wie:

I. Anna, ged. te Tutucorin Sept. 1723.

II. Andries, ged. te Tutucorin 12 Sept. 1728, tr. Adriana Springer. Bij wie:

(a) Adriana Elizabeth, geb. te Tutucorin 20 Juni 1773.

III. Elizabeth tr. Jacob Adriaansz.

FRANCKE.

Bl. 329. De genealogie van dit geslacht Francke (LI. 329), door een lid van de familie opgesteld, is onjuist.

Adrianus Johannes Francke, Opperhoofd d. O.-I. C. te Baticalo, ged. te Sluis (België), tr. te Colombo 18 Mei 1760 Gustava Robertina van Lier v. Trincomalie. Bij wie:

I. Franciscus, † jong.

II. Andreas Johannes, ged. te Colombo 16 Mei 1762.

III. Hendrik Willem (volgt)

IV. Johannes Franciscus Salominus, geb. te Baticalo, † vóór 12 Febr. 1809, tr. te Colombo 28 Mei 1797 Amerentia Elizabeth Staats, ged. te Colombo 21 Juni 1778, d. v. Jacobus Wilhelmus Staats en v. Anna Geertruida Runstorff. Bij wie:

(1) Johannes Franciscus Wilhelmus (volgt).

(2) Frederik Hendrik (volgt)

Hendrik Willem, Onderkoopman d. O.-I. C., geb. te Baticalo, tr. te Colombo 8 Febr. 1789 Catherina Elizabeth Wolf, ged. te Colombo 28 Maart 1773, d. v. Jan Sebastiaan Wolf en v. Anna Cornelia Lensz van Kalutara. Bij wie:

Adriaan Sebastiaan, ged. te Colombo 23 Juni 1793, tr. 2 Sept. 1816 Johanna Henrietta Gratiaen (Nav. XLVIII, 636). Bij wie:

Elizabeth Euphrosine Merciana, geb. 28 Aug. 1817, † 25 Oct. 1883, tr. John George de Vos (Nav. XLIX. 59).

Johannes Franciscus Wilhelmus, Landmeter, ged. te Colombo 5 Mei 1799, tr. te Colombo 22 Jan. 1822 Adriana Jacoba Constantia Roosmale Cocq (XLVIII. 344) Bij wie:

I. Edward Willem, geb. 30 Oct. 1827, † 17 Juni 1875, tr. (1) 2 Mei 1853 Maria Elizabeth Constz (Kunst?) d. v. Johannes Severinus Constz en v. Maria Antonetta Ludekens (Nav. LI. 81). Bij wie:

(*a*) Eveline, geb. 1854, † 1885, tr. Richard M. Keith.

(*b*) Henrietta Laura Gertruida, geb. 19 Juni 1857, Fretz, † 1870.

(*c*) Arthur Francis Willem, geb. 17 Juni 1859.

Edward Willem tr. (2) 6 Mei 1866 Laura Sophia Bij wie:

(*d*) John Laurence, geb. 3 Juni 1868, tr. 3 Febr. 1896 Eugene Dorothy Fretz. Bij wie:

(*aa*) Edith Dorothy, geb. 30 Apr. 1897,

(*bb*) Lena Evelina, geb. 27 Apr. 1899.

(*cc*) Een zoon, geb. 26 Aug. 1901.

(*e*) Alfred Francis Willem, geb. 24 Juni 1870.

(*f*) Hector Edward Willem, geb. 13 Mei 1873, tr. Rosalind M. Keith. Bij wie:

(*aa*) Laurence St. George.

(*bb*) eene dochter.

II. Charles Willem, geb. 25 Sept. 1829, † 1899, tr. 23 Sept. 1867 Clara Amelia Fretz. Bij wie:

(*a*) Emma, † jong.

(*b*) Alice Henrietta Maud, geb. 5 Aug. 1896, tr. 24 Jan. 1900 Richard Albert Fretz.

(*c*) Edith, † 1891.

(*d*) eene dochter, † circa 1872.

III. Eliza Charlotta Juliana, geb. 5 Febr. 1832, † 1880.

IV. Susan.

V. Henry Willem, geb. 1 Apr. 1835, † 16 Nov. 1850.

VI. Louis Willem, geb. 21 Maart 1838, † 11 Nov. 1850.

VII. Amelia, tr. Henry Roosmale Cocq (Nav. XLIX, 249).

Frederik Hendrik, geb. 30 Aug. 1802, † 10 Juli 1846, tr. 15 Nov. 1824 Catharina Charlotta Fretz (Nav. XLIX, 526)

geb. 24 Dec. 1803, d. v. Frans Philip Fretz v. Kircheym en v. Catherina Sophia Clara Schorer van Trincomalie (Wapenheraut II 260). Bij wie:

I. George Frederick, geb. 10 Aug. 1825, † 5 Nov. 1825.

II. James William, geb. 5 Jan. 1827, † 16 Nov. 1867, tr. 12 Jan. 1852 Sophia Henrietta Roosmale Cocq (Nav. XLVIII, 344). Bij wie:

(1) Isabel Catharine Rose, geb. 5 Apr. 1853, † 7 Dec. 1881.

(2) James Henry, geb. 3 Oct. 1854.

(3) Kathleen Charlotte, geb. 19 Apr. 1856, † 5 Juli 1884.

(4) Frederick Willem, geb. 6 Mei 1861, † 16 Maart 1893.

(5) George Roosmale Cocq, Predikant d. Holl. Geref. Kerk te Galle, geb. 5 Dec. 1863, tr. 27 Aug. 1891 Minnie van der Wall.

(6) Laurence Edward, geb. 31 Maart 1866, † 19 Mei 1867.

III. Charlotta Sophia, geb. 13 Mei 1829, † 3 Maart 1889 tr. Pieter Henry Leembruggen.

IV. Seraphina Frederica, geb. 8 Dec. 1831.

V. Henrietta Louisa, geb. 16 Jan. 1834, tr. Francis Philip Fretz.

VI. Georgiana Amarentia, geb. 14 Juni 1835, † 18 Mei 1894, tr. Francis Philip Fretz.

VII. Amelia Matilda, geb. 11 Oct. 1836.

VIII. Frederick Henry, geb. 2 Sept. 1838.

VOLLENHOVEN.

Bl. 331. Elizabeth Moorman, ged. te Kalutara Oct. 1740, was de d. v. Jan Coenraad Moorman en v. Maria Helena Rodriguez.

Een Johannes Adriaan Vollenhoven v. 's Gravenhage, Onderkoopman en 2de Pakhuismeester d. O.-I.C. te Colombo, tr. te Colombo 14 Sept. 1783 Jacoba Cornelia Coquaart v. Galle. Bij wie:

I. Johannes Jacobus, ged. te Colombo 7 April 1793, doopheffers o. a.: Jacob Dirk Heyns te 's-Gravenhage en Magdalena Heyns, wed. Vollenhoven te IJsselsteyn.

II. Francois Arnold Adriaan, ged. te Colombo 29 Maart 1795.
III. Magdalena Henriette Elizabeth, geb. 12 April 1800, ged. te Colombo 20 April 1800.
IV. Maria Jacoba, ged. te Colombo 31 Jan. 1802.

CONRADI.

Bl. 331. Caroline Dorothea, ged. te Colombo 10 Oct. 1779.
Bl. 332. Theodora Wilhelmina, ged. te Colombo 16 Nov. 1788.
Carolina Augusta, ged. te Colombo 18 Dec. 1791.
Martinus Leonardus, ged. te Galle 6 Maart 1796.
Ermina Everhardina, ged. te Colombo 5 Oct. 1798.
Anna Apollonia, ged. te Colombo 19 April 1801.
Louisa Sophia, ged. te Colombo 19 Aug. 1802.

Johan Frederick Conradi en Eva Mekern waren ook ouders van:
Johanna Frederika, ged. te Colombo 21 Mei 1797.
Johan Frederick, ged. te Colombo 9 Febr. 1800.
Dorothea Diederika Frederika, ged. te Colombo 26 Oct. 1800.

Een Carl Augustus Conradi v. Kirkheim, Onderkoopman d. O.-I. C., tr. Maria Sophia Fretz (Nav. XLIX. 525).

Een Carl Christiaan Conradi (wellicht vader van Carl Augustus Conradi), † vóór 10 Oct. 1779, „Generaal-Kassier van den Heer Prins van Nassau", tr. Anna Margareta Dorothea...

BROCHET DE LA TOUPERSE.

Bl. 338. Louis Brochet de la Touperse van Metz, tr. te Colombo 10 Febr. 1760 Ursula Magdalena Otley van Jaffna, geb. 21 Sept. 1744, † 10 Juni 1810.

DROEVIG VERHAAL VAN DE BEDROEFDE DOOD VAN DEN GENERAAL H.... [1]) VOOR DEN RIDDER H.....

Jawel, ik seg 't is seer fatael
Daar leyt myn hoop nu altemaal
Mijn roem, die pas aan 't rijsen was,
Die leyt geheel, helaas! tot as.

[1]) Zie de noot op bladz. 184. — Van der Aa, Biogr. wdb. 4o uitg. vermeldt dl. VI, blz. 237 en vv. twee personen van den naam Heyde.

1o. Hartman baron de Heyde, generaal in het Nederl. leger bij Woerden, 1693; gekwetst bij Fleurus, tegenw. bij de berenning van Namen 1 Juli 1695.

2o. Baron de Heyde tot Ootmarsum, luit.-Generaal in den slag van Malplaquet, waar hij gekwetst werd, en in 1710 bij de inneming van Douai.

Kunnen deze beide nochtans niet identiek geweest zijn? Red.

En daar 'k haast meende ryk te
[zijn,
Soo vind ik my gans arm; o mijn!
Dog wie voorsag met wijsheyd
[oijt
Dees slag, die mij soo maakt
[beroijt.
Wil ijmand dees myn druk ver-
[staen,
Die luyster, 'k sal 't vertellen
[gaen!
'K had op myn oomtjes goet ge-
[hoopt,
En daar door schult op schult
[gehoopt,
Ja al mijn leenders uijtgesteld
Op d' erfnis van oomtjes geld,
En yder mij sijn geld graag
[schoot,
Tot tijdt van oomtje H... 's dood.
Want yder dogt, dat 'k sonne-
[klaar
Syn grooste erfbeurder waar
Wanneer hij sturf; en ik gans
bloet!
Dogt ook, mijn ooms word wis
[mijn goet.
En wyl de man ook was stokout
Soo wiert het mij nog eer ver-
[trout,
Te meer wyl ik gaf ses percent!
Aan die wou wagten op het ent.
Wat nu gedaan, nu is hij dood
Och! 'k was nog noijt in slimmer
[noot!

Wanneer ik d' eerstemaal kreeg
[beregt,
Dat oomtje 't al had afgelegt,
Ik loofde 't pas, so blij was ik
En met dit doodje in mijn schick
Ja ik nam dees tijding so niet an
(Gelyk men ligtelyk denken kan)
Of ik gaf aanstonds rontom last
Te hooren, of dees dood stond
[vast
En of niet maar een los gerugt
Dees maar gestroijt had in de
[lugt.
Wijl ik my niet verbeelden kon
Dat 'k [1]) weder bij een dootje won,
Doe ik nu vast en seker wist,
Dat oomtje, ja, al was gekist,
So gaf ik m'in de vreugde toe,
Mijn vrouwtje was ook wel te
[moe,
Gelijk sij daar van blijken gaf,
Een sekere juffr. haalde haar af, [2])
Om pour plaijsir een tour te doen,
Die se'onder 't geeve van een
[soen
En onder 't treden in de koets
„Toeriep, vriendin! Zyt goede-
[moets
„Den ouwen, sey se, die is dood,
„En vaart thans al in Charons
[boot.
„Deed ik u eertijts wat plaijsier
„Dat alles is nog niet een sier
„By 't geen, dat ik je nu sal doen,
„Want siet nu erven wij syn poen,

---

[1]) Wyl hij kort te vooren van syn vrouws Grootmoeder, de vrouw van Ellemeet mede ge-erft had.

[2]) Juffer Roseboom.

„Wat was dien ouwen mij een [last!
„Als hij eens was bij ons te gast,
„Hij altyd wat te seggen had,
„Dan was het dit, dan was het [dat!
„Men hiel te rijkelyk hier huijs,
„Men had hier ook te veel ge- [spuijs
„Van bojen, hij behielp sig meer,
„En had daar van ruym so veel [eer,
„So hy so huijs gehouwen had,
„Hy had de helft niet van sijn [schat.
„Mijn man kreeg ook wat op [sijn brood,
„Dan was syn stal wat al te [groot.
„Dan was sijn koets te kostelyk,
„Dan was sijn kleed geboord te [ryk,
„Dan ging hij ook te dik te gast,
„Dan (Dat een ridder niet en [past)
„Verkaatste hij haast al zijn tijdt,
„Enfin, wij kreegen alle beijd
„Soo telkens vroege of late mis,
„Daar nu vast voor gebeden is.
„Nu meen ik eerst na myn [plaijsier,
„Met u te maken goede cier
„Wijl wij de naaste zijn in 't [bloedt
„Die erven moeten oomtjes goedt.
„Ook twijfel ik 'er geensints an
„Wijl 't redelijk anders niet en [kan,"

So sprak mijn vrouw en so [sprak ik
En waren wonder in ons schick,
Wij wensten maar den tyd ten [ent,
Tot het opdoen van 't Testament.
Dog denk eens, hoe ik keek, o [slag!
Doe 'k mij geheel onterft sag,
En dat mij bleek, dat oomtjes [dood
Ons bragt in d'aldergrootste noot
Ja dat ik van sijn groote schat
Geen eenen duyt te wagten had.
En dat hij suster [1]) met haar kind
Had boven broer en mij bemind.
En ik begreep met een, o mijn
Dat dit niet weer herdaan kon [zijn
'T was of ik neersonk in de grond,
Doe ik dit uijt 't Testament ver- [stond,
Ik riep, ik tierde als rasent dol,
Myn hele kop was op den hol,
Ja daar was geen bedaren an
(Gelyk men ligtelyk denken kan)
Doe d' eerste furie was voorbij,
Doe kwam nog 't alderswaarste [voor mij,
'K dagt om mijn kinderen en [vrouw,
Hoe 'k die nu maintineeren sou,
Gelyk als ik tot nog toe deed
Eer dat myn oomtje overleed.
Wijl ik begreep, en 't is ook soo
Met oomtje Jan credit op stroo
Wat helpt nu dat mijn Lotjes [vaar

[1]) die met den Baron Heijden getrout is.

Is den Baron van B .... [1])
Dat hij mij uijt de stront verhieff,
En gaf zyn eyge dogter lief,
Met duijzend guldens 's jaars tot
[schat.
Wat helpt, dat hij verbrooke had.
De eerste wetten van den staat,
Met mij te brengen in den Raad,
En van een Mof, o groote stap!
In Hollands ED'le Ridderschap
Ja dat om myn bevordering
Een Hollants EDele agter sting,
Die 't ruijm soo wel, als een
[toequam,
Te sitten in de plaats die 'k nam,
En die hij daar mee ogenblijk
Deed 't aldergrooste ongelijk.
Och wis! het hem nu al berout
Dat ik zijn dogter heb getrout,
En dat zijn aansien en sijn magt
Mij heeft tot desen staat gebragt
Vermits hy siet, en ik nu ook
Dat al myn hoop is weg tot rook.
Ja dat (wyl ik mis oomtjes geld
Daar ik myn hoop op had gesteld
En daar hij mij syn kind om gaf)
Hij mij wenscht bij mijn oom in
['t graf,
En vloekt op nootlots wisselval
Dat, laas! dog niet verand'ren sal,
'K hoop dat hij 't drage met ge-
[dult
En wijte aan Oom, niet mij de
[schult,
Want had het aan myn wil ge-
[staan,
Het had heel anders toegegaen
En wyl de saak nu dog so leyd
So hoop ik sijn bescheijdentheijd
Mijn druk niet meer vergroote
[sal.
Beklaag je nu mijn ongeval?
Of lag je met mijn vrouwtjes
[Vaar?
So blijft het spreekwoort egter
[klaar
Ouwe oomen
Syn maar droomen.

Grafschrift.

Hier onder leijt een Generaal,
Gesturven rijk, geboren kaal,
Vermits hy door veel slingse
[wegen
Zijn groote schatten heeft ver-
[kregen,
Weet men dat hier syn lighaam
[rot,
Waar dat syn ziel is, dat weet God,
Dog sonder vrees van veel te
[missen,
Zou men by na wel konnen gissen,
Dat hij gemist heeft 't eeuwig wel
En aangelant is in de hel.

Medeged. naar 't orgineele hs.
ter Utr. Univ. bibliotheek.

---

[1]) B(oetzelaer). Zie Rietstap, Wapenbk. dl. I, blz. 33. — Bedoeld wordt derhalve Jacob Godefroy van den Boetzelaer, Heer van Nieuwveen, gehuwd met Magdalena Elisabeth de Jonge van Ellemeet. Red.

Familie Huyssen (LIV, 71, 124). — Indem auf dem Gebiete der Genealogie vertrauten Sachverständigen vielleicht sich bemühen werden, die gestellten Fragen aufzulösen, habe ich mir die Aufgabe gestellt den Frager, was die Lage der genannten Örter anbelangt, zu unterrichten. Und dann komme ich erstens auf die Frage: *Wo liegt Haus Werth?* Haus Werth liegt nicht im Clevischen, sondern im Niederl. Limburgischen Gebiete. Est ist m. e. identisch mit „Kasteel Weert", ein vormaliges Schloss in der Grafschaft Horne, provinz Limburg, in der Nähe des gleichnamigen Dorfes. Aus Alles was Nav. LIV, Seite 72 mittgeteilt ist, geht hervor dass alle Örter, wo die Familie van Huyssen sich niedergelassen hat, im Clevischen, resp. Geldrischen oder Markischen Gebiete zu suchen sind. Auf den ältern Landkarten des Blaeu's z.B. werden die Namen der meisten damaligen Landgüter noch angetroffen. So wird man „Aldekirch, Aldekerk" finden bei Wachtendonck (Rheinprovinz, Reg. bez. Düsseldorf, Kreiz Geldern). Wohl giebt es ein „Oudekerk" in Nord-Brabant, ein Fleck unweit Baekel, und ein Anderes, unweit Made, aber es versteht sich von selbst, wie ich bereits bemerkt habe, dass die Huyssen'sche Nachkommenschaft im Ganzen nach das Herzogthum Cleve, wo die Herrschaft der Spanischen Armeen zu Ende war, übergesiedelt sei. Und sodenn mögen wir annehmen, ohne der Wahrheit Unrecht zu thun, dass, gleich wie das Haus Engelsom, auch die Häuser Holth(a)usen, Winkel und Ahr in jener Gegend zu suchen seien. Es giebt ein Ort Holthausen bei Düsseldorf, wo auch das Haus dieses Namen damals mag gestanden haben die beide Anderen fand ich aber nicht. RED.

Huyssen (LIV, 125). — Drukfout: Tusschen Johan v. Engelsum en Johan van Engelsum tot Engelsum een verticaal streepje te plaatsen. De tweede is de zoon van den eersten.

J. D. W.

Lubbers. — Men vraagt inlichtingen betreffende het geslacht van dien naam, welks wapen (klimmende leeuw van zilver op groen) voorkomt in Ferwerda's Wapenboek, plaat XXX.

Qo.

Dit geslacht is geparenteerd aan de geslachten van Wichers en Trip, voorkomende in Ferwerda, 3e stuk. RED.

Cornelis van der Lijn (LII, 579). — Op blz. 580 meldde ik, dat uit het eerste huwelijk van den gouverneur-generaal meer kinderen geboren waren dan de door mr. A. van Rhede v. d. Kloot genoemde zoon Joost, t. w. eene dochter, spoedig na zijne tehuiskomst te Alkmaar in 1651, en één zoon, Cornelis, in 1658 overleden, terwijl ik ook nog eene Levina voor eene dochter van hem meende te mogen houden. Den 18 September 1644 schreef de gouverneur-generaal uit het Casteel Batavia aan zijnen vriend, den directeur van den handel in Perzië Wollebrandt Geleynsz. de Jongh o.a.: „VEd. nae mijne & mijne huysvrouw hartel. groetenisse die nu van haer thiende kindt swanger gaet alsnog in genae bevele die haer blijde moeder wil maecken". Vermoedelijk zijn verscheidene der kinderen jong gestorven, — wij weten nu, dat v. d. Lijn dikwijls vader is geworden.

C. W. B.

Ompteda (LII, 386). — Beschrijving van het wapen en stamtafel in jaarg. 1877 van „Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser".

Arnhem. J. D. Wagner.

Ross. — Twee afstammelingen van zekeren David Ross, markgraaf (?) van Balnagaene (Schotland), gewoond hebbende in 's Hertogenbosch, zijn in 1807, resp. 1830 in Duitschland in den gravenstand verheven. Men vraagt op welken grond, en of er nog afstammelingen van den naam Ross in Nederland wonen. De predikant Ross te 's Gravenhage is aan den inzender bekend.

Z. L. N.

Zie Nav. 1871, blz. 3, 67, 153. Red.

Wapenschild (LIV, 126). — Het eerste wapen is van het Utrechtsch geslacht Nypyser (zie Rietstap's Armorial général).

Arnhem. J. D. Wagner.

Wapen. — Voor mij ligt de zegelafdruk van een wapen, vertoonende een geplante boom met loopende hazewind. Helmt. uitkomende hazewind, kleuren onbekend. Wie kan mij zeggen welk geslacht dit wapen voerde?

Red.

Onbekend wapen (LIII, 680). — In goud een zwart St. Andrieskruis, in elk vak vergezeld van een zwarte wolschaar, met de opening naar beneden, wordt o. a. gevoerd door de familie van Diggelen te Zwolle en Hattem, stammende uit een Oldenburgsch plaatsje.

Het wapen komt, naar een der leden dier familie mij mededeelde, ook voor in een raam van eene der Nijmeegsche kerken.

Domburg. P. C. Labrijn.

Wapen gevraagd. — Kan iemand inlichtingen verstrekken omtrent het volgende, op een zegelring voorkomende wapen?

Een schild van Engelsch model, waarboven een gravenkroon (9 parels) waaruit een aanziende helm komt; helmteeken een klimmende bok. Gevierendeeld met een hartschild. 1 en 4 gefaast van 6 stukken goud en blauw. De gouden fazen beladen met 9 St. Andrieskruisen van keel 4. 3. 2. (Van Persyn). — 2. Van goud met een vuurslag van . . . ? Wellicht ook een stierengewei). — 3. Van keel met 3 gegolfde fazen van zilver en een uitkomende eenhoorn van . . . ? Het hartschild van goud met een boom op een grasgrond en twee naar elkaar toegewende en tegen den boom klimmende bokken (steenbokken?)

Helder. Steenkamp.

KERKGESCHIEDENIS.

SPOTDICHT OP DEN NAIJVER DER PROTESTANTSCHE KERKHERVORMERS.

Liedeken,

Op de wijze:

Schoon Jonk-vrou ick moet u klaghen.

1
Eenen vreemden droom der [droomen
Droomd' ick in der nacht,
Mijn docht dat ick was gheco- [men
Door Gods roep en macht,
Tot het Avontmaal des Heeren,
Van Christo ons Weert,
Ick dacht ick wil my verneeren
Soo de Schrift ons leert.

2
Daer sach ick de Paus ons [Broeder
Sitten boven an,
Ick dacht dit is ons behoeder,
Wat wist icker van;
Hem behoort die plaets alleene
Van Christo ons Heer,
En d'Apostels al-ghemeene,
Ick gaf hem de eer.

3
Hem comt toe ons te ontbinden,
Van ons sonden al,
En metten Ban te verslinden
Al het boos ghetal;
Want niemant naer mijn ghe- [voelen
En had dit vermoogh!
Dan die saten in de stoelen
Des Apostels hoogh.

4
Maer ick vraechden een der [Goden
Nae den rechten zin,
Doen quam Lutter den ghenoden
Daer oock mede in,
Die gingh daer den Paus be- [kijven,
Men sloegh dobbe, dop,
Om hem uit den stoel te drijven
Stont daer menich op.

5
Jan Calvijn quam daer oock [mede
Want hij was ghenoot,
Hij socht oock de hooghste stede,
Met zijn aenhangh groot
Doen quamen met slechte kleeren
Die-men noemt Mennist,
Om dees plaets oock disputeren,
Hier rees grooten twist.

6
D'een ging d'ander daer ver- [achten
Elcx tongh gaf daer vier,

Elcx sprack: ons met ons ghe-
[slachten
Comt de plaets toe hier:
Want d'Apostels zyn ghestorven,
En nu hebben wy
Deze plaets van haer verworven,
Om te doen als zy.

7

Hoe sal noch dit spel af-loopen
Dacht ick in mijn Gheest,
Elck segt hem comt toe te doopen
En te bannen meest:
Elck wil Christus stoel bezitten,
En aent hooghst eynd' ghaen,
Sal den Weert behaghen ditten
Can ick niet verstaen.

8

Ick sprack: Broeders weest te-
[vreden
Laet ons rusten t'saem,
Want ons Weert sal elck zijn steden
Gheven naer 't betaem,
Maer niemant en woud' my hooren,
In dit groot discoort
Al myn preken was verlooren
Elck verachtent 't Woort.

9

Prince.

Doen riep mijn Prins my by
[namen
Uit mijn slaeps onrust,
Laet mijn volck (sprack hy)
[alt'samen
Kijven naar haer lust,
Want ick moet mijn volck be-
[proeven
Oft wat is oft niet,
En int lest zal niemandt hoeven
Haer te leeren yet.

Een 0 int Cijffer.
(Zinspreuk van Robbert Robbertsen.)

Mededeg. na een plano-druk (van 1607?) Univ. Bibliotheek te Utr.

* * *

Zie over den rijmer: Robert Robbertz le Canu, De Nav. 1855 Bijblad blz. XIV, waaruit wij vernemen dat hij: „geautoriseerde en geadmitteerde schoolmeester van de konste der groote zeevaart tot Hoorn was". Hij schijnt tot de Doopsgezinden behoord te hebben, doch werd omstreeks 1591 wegens zijn godsdienstige denkwijze door hen in den ban gedaan. De kerkelijke twisten in het begin der 17de eeuw gaven hem aanleiding om vele „boekskens" te schrijven, doorspekt met rijmen en liederen. Bij al zijne vreemde en mystieke gevoelens was hij zeer vrijzinnig en noemt zich zelven „een onpartijdigh neutralist". Tegen hem en zijn medestander J. C. Rolslagen verscheen omstr. 1603 een spotprent met opschrift: Dit is den Neuwtralisten Rolwaghen van Jan Claessen ende Robbertsen den nieuwen Profeet .... tot Amsterd. in de Leijdstarre die welke hem beroembt heeft de Sonne stil te doen staen" enz. (Fred. Muller Nederl. Historiepl. No. 1206 A.)

Red.

DE ADMINISTRATIE EENER DIAKONIE
DER NED. HERV. KERK IN DE EERSTE HELFT DER XIXDE EEUW.
MEDEGEDEELD UIT DE NAGELATEN PAPIEREN VAN EEN OUD-OUDERLING ([1]).

Hoe het College aan 8 Diakenen kwam.

Sinds onheugelijke tijden bestond het College van Diakenen uit 6 personen. Buiten dat College was een afzonderlijk Boekhouder aangesteld, die geen stem had in de vergadering, maar alle uitdeelingen en administratiën verrichtte naar de besluiten der Diakenen en daarvoor van stadswege eene jaarwedde genoot van f 300. — Zijne instructie dateert van 20 Maart 1755. In Januari 1812 bedankte de functioneerende Boekhouder (zie blz. 199) voor zijne betrekking en besloot de kerkeraad op verzoek der Diakenen, om provisioneel voor den tijd van één jaar, één hunner te belasten met het boekhouderschap. De Boekhouder en de Scriba waren echter niet vrijgesteld van het collecteeren, en daarom klaagden de Diakenen 10 jaar later over de te vele werkzaamheden, die de aanstelling van een zevenden Diaken onvermijdelijk maakten. Zoo besloot het College in Mei 1822 bij den Kerkeraad aanzoek te doen om de aanstelling van een zevenden Diaken. De bijzondere Kerkeraad antwoordde dat hij zich met het gedane voorstel of verzoek wel kon vereenigen, maar niet vóór het volgende jaar en onder beding, dat deze 7de Diaken geen stem zoude hebben bij het beroepingswerk enz. De Diakenen antwoordden, dat zij ermede genoegen namen te wachten tot Januari 1823, maar dat zij protesteerden tegen de bepaling, dat de nieuwe Diaken geen stem in het beroepingswerk zoude hebben en ze eindigden hunne missive met deze zinsnede: „Bij de hoofdelijke rondvrage van dit punt in uw Eerw. vergadering, waartoe wij toch vermeenen te behooren, wenschen wij onze 6 stemmen voor deze voordracht aangemerkt te zien." Den 22en Juni 1822 kwam een kort antwoord in van den Kerkeraad, onderteekend door den Scriba v. V.

([1]) Uit de nagelaten papieren van een overleden oud-ouderling van de Ned. Herv. Gemeente te Zutphen, die te voren jarenlang de betrekking van diaken vervuld heeft, is het hierna volgende medegedeeld. Het zijn meerendeels losse aanteekeningen, door den overledene bijeengebracht uit de notulenboeken der Diakonie, die te zamen een aanschouwelijk beeld geven van hetgeen alzoo tot den werkkring der armverzorgers in de Ned. Herv. kerk omstreeks de eerste veertig jaren der 19de eeuw (1800—1845) behoord heeft. RED.

waarin het volgende: „Dat de kerkeraad meent, UwEd. niet als leden zijner vergadering te kunnen aanmerken, en van het genomen besluit opzigtelijk het regt van stemming voor een 7en diaken, door UwEd. verzocht en gepretendeerd, niet wel kan worden afgegaan."

Den 15 Juli 1822 repliceerden de Diakenen het volgende: „Op UwE. schrijven van den 22 Juni ll. dient, dat daar de diakenen hier altijd tot den kerkeraad behoord hebben, daarin bevestigd geworden zijnde, en geen kennis dragen van eenig besluit, waardoor zij uitgesloten zijn, noch voorbeelden wetende van Gemeenten, waar zulks op een wettige wijze geschied is, zoo is hun vriendelijk verzoek bij dezen te mogen onderricht worden, door welk besluit zij buiten den kerkeraad gesteld zijn".

De Kerkeraad antwoordde den 31en derzelfde maand met de Diakenen te verwijzen naar twee koninkl. besluiten van 20 Nov. 1820 en 2 Mei 1821. Het eerste was voorgelezen in de toen nog bestaanden Grooten Kerkeraad in tegenwoordigheid van Brs. Diakenen, het laatste ook in hunne tegenwoordigheid in den Bijzonderen Kerkeraad van 18 Mei 1821, dus even nadat de Waalsche Gemeente opgeheven was.

De Diakenen besloten nu niet meer aan den Kerkeraad te schrijven, maar zich rechtstreeks te wenden aan den heer Staatsraad Directeur-Generaal voor de zaken der Herv. kerk. Zij deden dit met een breedvoerig, goed gemotiveerd en uitmuntend gesteld adres. Het bevatte met het oog op de aangehaalde kon. besluiten, en op dat van 6 Dec. 1817, waarbij de kerkeraden van Arnhem Nijmegen en Zutphen op ééne lijn werden gesteld, alles wat kon worden aangevoerd om de dwaasheid aan te toonen van de bewering, dat de Diakenen zouden zijn uitgesloten van het lidmaatschap van den Kerkeraad, nu de Groote Kerkeraad vervallen was wegens de opheffing van de Waalsche Gemeente.

Den 16en Oct. 1822 kwam het antwoord in van Baron van Pallandt van Keppel, Directeur-gen. voorn., dat Diakenen in hunne volle rechten als leden van den Kerkeraad der Herv. Gemeente te Zutphen handhaafde.

Ondertusschen was de 1e Januari 1823 in aantocht, maar de Brs. schijnen te hebben afgezien van hun voornemen tot benoeming van den zevenden Diaken; althans, vóór het laatst van dat jaar maken de notulen daarvan geen gewag. Maar, stoutmoedig

geworden door den uitslag van hun protest bij den Directeur-Generaal en gedrongen door de menigte werkzaamheden, aan het College van Diakenen opgelegd, besloten zij op 1 Dec. 1823 in den Kerkeraad voor te stellen „om het aantal van 6 op 8 te brengen, zullende dan de aftreding om de 4 jaar plaatshebben en alleen het laatste jaar de posten van Boekhouder en Scriba door de twee langst fungeerende Brs. worden waargenomen, als zijnde dan meer met de ware deugdzame armen en alle voorkomende zaken bekend.”

En hoe handelde nu de Kerkeraad? Twee leden waren er tegen om de nieuw te benoemen Diakenen in den Kerkeraad medezitting te verleenen, maar de groote meerderheid prees zeer den goeden ijver van het diakoniebestuur in het behartigen van de armenbelangen en stemde de geheele voordracht volgaarne toe; „zoodat de Broeders alle reden hadden, voldaan te wezen. dat hunne lasten nog eenmaal erkend, hunne inzichten juist geoordeeld en hunne moeite verligt is geworden door den kerkeraad.”

Aldus geschiedde het op 1 Jan. 1821, na de bevestiging in de kerk, dat de voorzitter de bevestigde Diakenen van harte welkom heette in den broeder- en werkkring en hun lust en ijver toewenschte om mede te werken tot welzijn der armen. Dat getal van 8 is behouden tot op den huidigen dag (1883), hoewel, nu 4 jaar geleden, het College moeite heeft gedaan om tot een kring van *tien* leden aan te groeien. Dit voorstel is indertijd afgewezen, en een der tegenstemmers, Ds. v. L...., betoogde bij een latere bijeenkomst waarom het goed was het *acht*tal te behouden.

In Mei 1837 vonden de Diakenen het weder raadzaam uit het achttal Diakenen een permanenten Boekhouder te benoemen; zij ontwierpen daarom eene instructie voor den Boekhouder en een reglement, en zonden deze stukken met hun voorstel in bij den Kerkeraad. Den 5en October wees de Kerkeraad hun voorstel af, waarop de Brs. repliceerden, maar wederom door een weigerend antwoord teleurgesteld werden. De Kerkeraad voerde voor zijne beschikking ditmaal aan, dat de bezwaren, die vroeger waren gerezen tegen het continueeren van een vasten Boekhouder, nog bestonden en die betrekking op verzoek der Diakenen zelve was opgeheven. De Brs. berustten nu in dit besluit, in afwachting van een betere regeling en verdeeling der werkzaamheden.

Van het „Boek van orde".

Toen schrijver dezes in 1847 „aankwam", d. i. Diaken werd, is hem geen boek van orde, waarin de te betalen boeten werden opgeteekend, vertoond. De laatst genoteerde boeten zijn van het jaar 1835. In zijnen tijd bestonden wel boetenbepalingen, maar ze werden niet altijd streng toegepast. Telaat komen, zonder verlof heengaan, sleutels vergeten, collecten verzuimen, de bijbels in de kerk niet op hunne plaats leggen, niet aangeven dat er vreemden in de diakonie- of ouderlingen-banken gezeten hadden, ja, dat alles wat aan boete onderhevig; maar zulk een lange lijst van boeten, als voor in het Boek van orde staat, is voor Broeders van dezen tijd iets schrikverwekkends. Toch moest die lijst door iederen nieuwen Diaken medeonderteekend worden!

De boete, die het meest werd toegepast, was voor een vloek, heel bescheiden in het Boek van orde, met het woord „knoop" aangeduid. Eerst werden de „knoopen" met 3 stuivers beboet, maar bij de herziening van het reglement in 1823, op 12 stuivers getaxeerd. De Broeders schijnen nogal „knooperig" te zijn geweest, vooral in de eerste jaren dezer eeuw; later werden zij minder ruw in den mond en na de verhoogde boetebepaling vindt men knoop-boeten zelden meer genoteerd.

Het verzuimen van eene vergadering in het Weeshuis kostte 12 st.; het openlaten van de kerkbank door hem, die er het laatst uitging 3 st.; het verlaten der vergadering zonder excuus, d. i. zonder den voorzitter verlof gevraagd te hebben, 12 st.; het vergeten van de bus- of van de archiefsleutels 12 st.; het verzuimen van eene collecte *f* 1.—; verkeerde rondvraag van den president 6 st.; verzuimde deze aan de vergadering mede te deelen dat een der Broeders van het uur der bijeenkomst geexcuseert was, dan moest hij 6 st. storten. Het aanzeggen van eene vergadering door een onbevoegde kostte *f* 2.—; het laten vallen van geld, hoe weinig ook, het verkeerd optellen van cijfers, het zich op „stille wijze afzonderen" zonder verlof, dat alles kostte 3 st. Het niet uitvoeren van een gegeven opdracht kostte *f* 2.— Den 24sten Jan. 1806 heeft Broeder J.... 9 maal in dezelfde vergadering zich „onvoorzichtig" uitgelaten, boete *f* 1.35. Br. R..... wordt beboet met *f* 1.05, omdat hij Br. E.... valschelijk beticht had van 7 knoopen. 5 Aug. 1806 wordt de laatste met *f* 3.— aangeschreven, omdat hij 5 maal „gekheid" had

gemaakt. 12 Nov. d. a. v. beschuldigt Br. J..... de vergadering van koppigheid, welke beleediging gestraft wordt met *f* 3.— boete. Herhaaldelijk ook werd *f* 2.— boete ingevorderd van hen, die niet geheel in 't zwart gecollecteerd hadden.

In den tijd, dat ik Diaken was, kwamen de boeten in een afzonderlijken looden pot, die elk kwartaal geledigd en welks inhoud gebruikt werd in mindering van de gemaakte vertering gedurende de verloopen 3 maanden. Dit geschiedde vroeger ook maar in het oude Boek van orde had men voor „de looden pot" de eigenaardige benaming uitgedacht van „zinkend fonds", het fonds n.l. dat in den vorm van wijn c. a. door ieders keelgat zonk [1]).

Elke nieuw aangekomen Broeder moest aanstonds voor dat zinkend fonds f 16.— offeren en dan kwam er gewoonlijk in de eerste weken nog f 3.— bij als boeten voor het overslaan van kerkbezoekers in de collecte. Allicht was er een oudere Broeder, die den nieuweling-collectant (niet broederlijk) aanklaagde van een paar lieden te hebben overgeslagen. In de jaren 1801 tot 1812 varieerde de opbrengst van het „zinkend fonds" van f 19.65 tot f 133.85; na de herziening van het reglement in 1823 tot 1835, het laatste jaar van opteekening, van f 23.— tot 131.—

Het nieuwe reglement had o. a. als toevoeging de boete van 12 st. op het laten van een wind of sch... Daar de bedragen van na de reglementsherziening evenveel klimmen of dalen als daarvoor, is de veronderstelling niet ongegrond dat de Broeders wellicht minder „knooperig", doch meer „winderig" waren in de laatste periode!

* * *

---

[1]) In die dagen behoorden grove verteeringen en uitspattingen op de vergaderingen geenszins tot de uitzonderingen. In één jaar, zoo lezen wij, werden 6000 flesschen verdronken! Ruwe uitgelatenheid ontsierde niet zelden de bijeenkomsten. Zoo wierp b.v. Broeder Sch... op een avond zijn bord met eten door de ramen! Br. L... zei: „Als jij het nou zoo opneemt, ik kan het evengoed betalen", en smeet alles van tafel op den grond, waar nu drank en spijzen, flesschen en glazen in broederlijke eendracht dooreen dreven! Op 9 Nov. 1840 werd besloten het gemeenschappelijk souper der Brs. Ouderlingen en afgetreden Diakenen af te schaffen, en daarmede vervielen dergelijke kostbare tot ruwheid aanleiding gevende bijeenkomsten. De wekelijksche soupers na afloop der gewone diakenvergaderingen bleven in stand tot 1845, maar waren op bescheidener schaal.

Van de regeling der Zondag- en weekbeurten der Diakenen.

Volgens de notulen van 29 Oct. 1823 besloot de Kerkeraad om in de Broederenkerk alleen des winters voormiddags ook godsdienstoefening te houden. Deze beurt was opengevallen door de opheffing van de Waalsche Gemeente bij Kon. Besluit van 2 Mei 1821. Des zomers geschiedde dit nog niet. Zich regelende naar dit besluit, bepaalden de Diakenen, dat zij die 's namiddags in de Groote Kerk moesten collecteeren, ook de voormiddagbeurt in de Broederenkerk zouden waarnemen, terwijl de collectebeurt van Donderdagavond in de Broederenkerk gevoegd werd bij die van 's voormiddags in de Gr. Kerk. De Broeders schijnen 's winters in winterkleeding gecollecteerd te hebben en alleen 's zomers in den zwarten rok en pantalon, want eerst den 22en Maart 1824 werd besloten, dat de Broeders ook 's winters op Zon- en feestdagen (niet in de weekbeurten) in het zwart zouden collecteeren. En zoo is het tot den dag van heden gebleven. In de notulen van 9 Febr. deszelfden jaars, werd bepaald dat de Brs. Diakenen, na afloop der schaalcollecte (aan de huizen) de schaal of den zak met geld zelf naar het Weeshuis moesten dragen op boete van *f* 1.— voor den looden pot en dat zij voortaan ook zelf het geld moesten collecteeren, waar zij het vroeger door een (Wees)jongen lieten ophalen. De vergaderingen van de Diakens hadden in den regel 's Maandagsavonds plaats; later, van October tot April, op Dinsdagavond, omdat twee der nieuw aangekomen broeders bestuursleden waren van een natuurkundig genootschap, dat Maandagavond vergaderde. Van 1824 tot 1834 waren die bijeenkomsten, in het Weeshuis gehouden, zeer talrijk. Den 10den April 1839 werd voor het eerst de weekbeurt in de Broederenkerk geregeld op Woensdag gehouden en daarmede waren en bleven de vroeger plaatshebbende weekbeurten op Dinsdag en Donderdag afgeschaft, behalve in de Lijdensweken. Vroeger, in het laatst der vorige en in de eerste 20 jaren der 19de eeuw werd de Dinsdagavond-godsdienstoefening in de Groote Kerk gehouden, die van Donderdagavond in de Broederenkerk. Toenmaals had er Zondagavond in de kerk eene catechisatie plaats, maar des winters geschiedde dit op Woensdagavond. Ik weet niet of deze uitdrukking *catechisatie* in den zin, waarin ze hier

gebezigd werd, bekend is. In mijne jeugd, te A. doorgebracht, moesten de weeskinderen des Zondagsnamiddags, als wanneer de catechismus behandeld werd, ten aanhoore van de gemeente, luide de vragen beantwoorden, welke de leeraar hun voorlegde uit de afdeeling van den catechismus, waarover gepreekt werd. Maar dat was een van buiten geleerd lesje, hun vooraf door den weesvader ingeprent. En zoo geschiedde het in de meeste steden des lands, waar een weeshuis was.

Ds. van Herwerden, die in 1797 uit Zaltbommel hierheen beroepen werd, deed het nog op een andere manier. Hij was een knap en geleerd man, die de jongelui op de Lat. School, welke voor predikant zouden studeeren, les gaf in 't Hebreeuwsch en in godsdienstgeschiedenis. Dat was eene soort hoogere catechisatie dan de gewone. Als deze 's namiddags moest optreden, noodigde hij zijne bovenbedoelde leerlingen uit, in de kerk eenige vragen te beantwoorden.

Maar toch, dat was niet de catechisatie, waarvan in de rekeningen telkens de collecten worden opgegeven. Er waren hier 4 catechiseermeesters, twee bezoldigde, door den Kerkeraad aangesteld, en twee onbezoldigden, die ook catechiseerden. Welnu; deze moesten op de catechisatie-avondgodsdienstoefeningen tegenwoordig zijn, en dan deed de predikant de vragen uit den catechismus, die behandeld werden. Eerst moesten zij het gedrukte antwoord uit den catechismus opzeggen, maar dan kwam de quintessens van de zaak aan; want daarna vroeg de predikant, wat daarmede bedoeld werd en moesten zij een geheele verklaring geven en nog op verschillende strikvragen antwoorden; vandaar het verschil in de collecten. De gemeente kwam n.l. trouwer op als van den Bergh moest respondeeren, dan wanneer Jansen of Sandtbergen moesten antwoorden. Een enkele maal deed het de catechiseermeester Beusekamp. Deze was een degelijke, ontwikkelde man, tevens onderwijzer in de natuurkunde en een der oprichters van het natuurkundig genootschap „Physica". Bij hem was de kerk het volste en de opbrengst der collecten het meeste.

In het laatst van 1822 kwam G. J. van den Bergh te overlijden, in wiens plaats als catechiseermeester der Nederd. Herv. Diakonie meester Van Sandtbergen aangesteld werd op een tractement van f 40.— 's jaars. In de vergadering van 3 Maart 1823

kwam deze binnen te staan, verklarende de benoeming aan te nemen, waarna hem de volgende omstandige instructie gegeven werd:

Drie uur per week behoort onderwijs te worden gegeven; 1 uur voor de bejaarde lieden en 2 uur op verschillende dagen aan kinderen, welk onderwijs hoofdzakelijk ten doel heeft om bejaarden en kinderen in staat te stellen belijdenis des geloofs af te leggen, waartoe van den onderwijzer begeerd wordt zijne leerlingen, ouden en jongen, bekend te maken met den hoofdinhoud des Bijbels, en de godsdienstleer eenvoudig en ongekunsteld te onderwijzen, opdat het geheugen niet overladen worde, maar het oordeel de stukken die behandeld worden, vatte, en het hart al het belang er van voor leven en sterven gevoele, waardoor het belijdenis-leeren niet lichtelijk een taakwerk zal worden en spoedig vergeten zijn, maar heilzame vruchten drage, en alzoo aan het oogmerk voor den geheelen levenswandel beantwoorde.

Meester Van Sandtbergen schijnt zijne instructie niet altijd trouw te hebben opgevolgd; althans gedurig rezen er klachten en achtten de Broeders zich gedrongen hem met aandrang naar zijne instructie te verwijzen. Later werd Van Sandtbergen verzocht de armenkinderen ter kerke te geleiden en daar het toezicht te houden op hun ordelijk gedrag onder de godsdienstoefening. Van deze taak wist hij zich te verschoonen, zoodat Roza aangesteld werd om de kinderen ½ uur vóór kerktijd te begeleiden, terwijl een der Diakenen beurtelings in het koor der Groote kerk aanwezig moest zijn, om de namen der kinderen af te lezen. Het toezicht van Roza schijnt echter niet te hebben voldaan, zoodat de huisbewaarder van het Weeshuis, H. Jolink, op een tractement van f 20.— 's jaars werd aangesteld om de kinderen ter kerke te geleiden en hun daar tot stilte en eerbied te vermanen. In de notulen van 19 Jan. 1924 wordt medegedeeld dat de firma H. Kretschmer en Co., eigenaars der Spinschool, zich op verzoek der Brs. Diakenen bereid hadden verklaard om in die f 20.— voor Jolink naar verhouding bij te dragen, omdat de kinderen der Spinschool mede ter kerke gingen.

Den 12 Juli 1824 werd door de kerkelijke commissie besloten om voortaan de armencatechisatie, die vroeger in de Broederenkerk plaats had, te houden onder den toren buiten het (koor-) hek der Groote kerk, mits de catechiseermeester den sleutel zelf

haalde en terug bezorgde bij den koster. In 1833 werd het tractement van Vader Jolink van f 50.— op f 100.— gebracht, behalve het bedrag dat hij voor het kerkgeleide der kinderen genoot.

* * *

Van het Weeshuis en de Weeskinderen.

Het Diakonie-weeshuis was gelegen in de Spiegelstraat, belendende eenerzijds aan het zoogenaamde Weezensteegje, en anderzijds aan het huis der Wed. Kaps. Dit Weeshuis is in 1812, in verband met het uitbesteden der kinderen veranderd in 8 woonhuisjes, een beestenstal en 3 zolders ter verhuring, buiten en behalve éene kamer ten behoeve van Diakenen en een woning voor de zoogenaamde vader en moeder.

Die maatregel van het uitbesteden der weezen was het gevolg van het bedanken voor de post van bezoldigd Boekhouder der Diakonie, dat een stadsbetrekking was, door P. H. Revelman, die 23 jaren deze betrekking ten genoege van Diakenen vervuld had, waarop de Kerkeraad besloot in zijne vergadering van 3 Jan. 1812 om privisioneel voor den tijd van één jaar een der Diakenbroeders met het Boekhouderschap te belasten. De Diakenen begonnen nu dadelijk te bezuinigen, nadat het Boekhouderschap in hunne handen was overgegaan.

Het Weeshuis had nl. vroeger zijne eigene koeien en hield een omvangrijke boekhouding, veroorzaakt door het voeden, kleeden en verzorgen van de opgenomen kinderen en van het dienstpersoneel. In 1802 verruilde het Weeshuis 2 zeer magere koeien voor 2 melkbeesten en gaf daarop toe *f* 88.—; van Broeder Stakebrand kocht het 2 vette koeien voor *f* 296.— van R. Hissink een dito, wegende 694 pond ad 1 1/2 stuiver, voor *f* 147.— 9 st. De huiden der geslachte beesten werden natuurlijk verkocht; onder de Broeders zelve was een leerlooier, die ze meestal overnam. Het Weeshuis hield ook varkens aan om ze vet te mesten.

Reeds op 6 Januari d.a.v. besloten zij de koebeesten af te schaffen. De notulen zeggen, dat met eenparige stemmen besloten werd de koeien en varkens van de hand te doen, omdat ze meer kosten dan baten opleverden. De Brs. konden dan de melkmeid en den knecht afschaffen, hadden geen hooi te koopen, konden de stal opruimen enz. enz., zoodat nog staande de vergadering be-

paald werd door den Notaris Schluyter een en ander te doen verkoopen. Zoodoende verdwenen de prachtige melkbeesten, de slachtkoeien, de varkens, de melkmeid, de knecht, ja zelfs de aan het Weeshuis verbonden kleermaker, de een na den ander. De naaister, die behalve kost en inwoning *f* 75.— salaris genoot, moest zich voortaan tevreden stellen met *f* 55.—, de weesvader en -moeder met *f* 150.— in plaats van *f* 200.—. Voorts werd het uitzet der kinderen bij het scheiden uit het Weeshuis, waarvoor, naar wij elders lezen *f* 8.— werd besteed „aan ordentelijke kleederen en aan geld", verminderd tot *f* 6.— en besloten de weeskinderen boven de 12 jaren buiten het huis te besteden.

De weeskinderen van die dagen schijnen voorwaar geen brave Hendrikken of lieve Maria's geweest te zijn. Althans de notulen van 3 Mei 1802 vermelden, dat door de twee gecommitteerde Broederen werd aangevoerd en bewezen, „hoe nuttig een schoolmeester binnen het huis zoude zijn voor leering en tucht".

De jongens hielden zich niet stipt aan de voorschriften omtrent de kleeding. Als zij nieuwe schoenen noodig hadden, bewogen zij de schoenmakers om ze met spitse punten te maken, iets wat streng verboden was, evenals het dragen van dikke dassen. In dezelfde notulen werd geconstateerd dat ook de meisjes zich in kleeding te buiten gingen, voornamelijk bestaande in het dragen van zoogenaamde „gordijntjes", een soort van breede kanten aanhangsels achter aan de muts, wat nog vele jaren daar na een goed kleedende Geldersche meidendracht geweest is. Zij werden gelast die overtollige „ongerechtigheden" binnen 8 dagen er af te tornen, zullende anders na bevind van onwilligheid gestraft worden.

Ten slotte werd besloten „dat de kinderen 's morgens bij hun ontbijt, als ook des namiddags bij het gebruik hunner boterhams, behoorlijk orde zullen hebben te observeeren van gesamenlijk ter tavel te gaan zitten met het gewone gebed biddende en dankende, niemand met het ontvangene zich te absenteeren maar aan tafel zittende op te eten, zullende die daaraan niet obedieeren, na bevind gestraft, en die zich op den gestipuleerden tijd niet aan tavel bevind, van de aanspraak op eene boterham verstooken zijn." *(Wordt vervolgd).*

TAAL- EN LETTERKUNDE.

MIDDELFRIESE GESCHRIFTEN.

Middelfries noem ik het Fries, van de tijd af dat het door het Nederlands als officiële taal werd vervangen, tot het begin van de XIXe eeuw, toen er opnieuw leven kwam, en men zich algemeen minder en minder schaamde zijn fries te laten hooren [1]. Ik geef hier een Eerste lijst van Geschriften. Men zal aan de studie van 't Fries een dienst bewijzen door deze lijst te kompleteren.

I. Lijst 1525—1650.

± 1530? Aantekeningen voor een Friese Spraakleer. Uitgegeven in Gysbert Japiks, Fryske Rymelarij II deel (1681).

1542—1551. Friesche Rymspreuken van Reyner Bogerman. Eigenhandige HSS. Univers. Bibl. Göttingen, en Prov. Bibl. te Leeuwarden.

Uitgegeven door Dr. T. J. de Boer met Verklaringen en Woordelijst, in de Vrije Fries XIX, 207—279.

1554—1574. Friese „zinsneden" in brieven van Joachim Hopperus aan Viglius. De originelen in de Kon. Bibl. te Brussel, en in de Akad. Bibl. te Giessen.

Uitgegeven (?) in Altheer, Utrecht, 1802, [Vrije Fries V, 140].

1569. Friese brief van Aggaes Albada aan Hopperus Origineel in de Kon. Bibl. te Brussel? [Vrije Fries V, 321].

1593. Soenbrieff twiske Juw Juwinga en dy fen Hottinga [waar?].

1597. Fries *Onze Vader* in Bonaventura Vulcanius, De Literis & Lingua Getarum. Lugduno Batavorum. Appendix pag. 97: „Ceterùm cùm Francofurti editum fit anno 1592 ex typographeo Ioannis Spieszij. *Specimen* XL diversarum .... linguarum .... á Jeronimo Megifero è diversis authoribus collectarum.

Addiciam tantúm eandem orationem Frisica lingua expressam, & *ab eo omissam* ac .... (*enz. over cimbrica*)".

[1] Zie „Een woord vooraf" in de Bloemlezing uit Mfrie. Geschriften, Brill, 1877.

1609. Een tsamensprekinghe van twee boersche persoonen Wouter en Tialle. Beschryvende den Bruyloftstaet van Marco à Lycklema ende Juffrou Perck van Goslinga. Leeuwarden. Voor B. Arentsz. . . . 1609.

1614. Enige honderde Friese spreekwoorden, in het H. S. Burmania. Prov. Bibl. te Leeuwarden. Gedeeltelik gepubliceerd in de Mfrie. Bloeml.

1616. Enige Friese rijmregels in Mengelmoes ofte Alderhande ... byeenvergadert... deur Wibrandt Michiels van Beetghum, A°. 1616.

H.S. in de Leidse Bibliotheek van Letterkunde; op blz. 218—286 staan een kleine 250 versjes, sommige van hem-zelf.

1618. It lyts Printe-Boeck to dy Friessche Plachter.

In Hero à Schingen, Paratitla: ofte korte Begrijp over het Corpus Iuris in Nederlandsche Tale. Procurator Ende der Rechten begin in Ned. Tale door 't Samensprekinghe van drie Personen. Leeuwarden 2e druk, 1635.

Achter de Voorrede, gedateerd 6 Febr. 1618, staat dit versje: Ad Lectorem.

Gedrukt in Mfrie. Bloemlez.

(In 't zelfde boekje, achter de Conclusio ad lectorem een tweede versje, zie hieronder).

1618. Vermaecklijk sotte-clucht van een Advocaet ende een Boer. In: J. J. Starters Timbre de Cardone ende Fenicie van Messine. Leeuwarden, J. J. Starter, 1618.

Gedrukt in de *Fryske Bybleteek*, Honig, 1895.

1621? „*Gabbe*". In Starters Friesche lusthof. Amsterdam, Voskuyl.

Gedrukt in de Mfrie. Bloemlez. 1887.

Friesch Pastorel. Starters Friesche Lusthof. Gedrukt in Mfrie. Bloemlez.

1623? *Die selve to dy Frieske Lesser.* Hero à Schingen, Paratitla Leeuwarden 1635.

(Achter de titel dit versje. Voorrede gedateerd April 1623. De conclusie: Ipsis Calend. Jan. 1625.)

1635. Friese Leedbrief. [Origineel in Leeuwarden?]

1636? Franciscus Heerman, Guldene Annotatien Vertoonende de treffelijckste daden . . . . der voorn. Coninghen enz. Haerlem 1636.

1639. Fryske gear-spraeck fen in moer mey hir man-eale dochter. *De dochter hyt Houck, de moer hyt Ansck.*

Hiel nochlick en nylick for Fammin en Feynten om yn 't Frysck to leazen en to sjonghen.

Gedruckt to Leeuwarden by Jan Pieters van der Rade, 1639.

1639. Gearspraeck fen twa Fryscke Huwslioe, Wouter en Tjalle, Beschriuwende dy Brilloft fen mynhear Marcus à Lycklama, Breggeman in Juffir Perck á Goslinga, Breyd.

Tot Leeuwarden, gedrucht by Claude Fonteyne, Boechdrucker, 1639. Zie hiervoor op 1609.

1640. Friesche Tjerne ofte Bortlijcke Rymlery, Trogh ien, ijnfierd, aad, sljoecht, ienfaadigh Huws-man, di on-forsjoens ijn de Gear-Jefte fen syn Laan Heere koom.

Ghedruckt tot Leeuwarden, by Claude Fonteyne, Ordinaris Landtschap-Drucker, woonende in de Groote Kerck-straet. Anno 1640.

Ondertekening van 't stuk: *Slioecht en Rioecht* = Gysbert Japiks.
In de Bodleyan Library te Oxford.

1640. Petri Baardt, Friessche Boere-Practica.

1641. Oude Friesche Spreeck-woorden. Gelijck die selve huydendaegs by haer, in haer eyghen Vaderlant, gebruyckt ende gesproken worden, by die Letter A. B. C. ghestelt. Tot Franeker. Ghedruckt by Vlderick Balck, Ordinaris Lantschaps Boeckdrucker A°. 1641.

In de Bodleyan Library te Oxford.

1643? Tiemkes Lof.

In Amsterdamsche Minnezugjens (1643) I, 87 (vgl. Le Jeune, 310).

1644. Jan Jansz Starters Vermaeckelijcke Sotte Klucht Van een Advocaet en een Boer, op het platte Friessch.

Zwolle. F. B. H.

Van de gavel in de greep (LIII. 136). — *Gavel* is de hooivork met twee tanden, *greep* de mestvork met drie tanden. Het gezegde door den heer Timmerman is dus geen letterrijm en de bedoeling stemt geheel met het klassieke „van Scylla in Charybdis" overeen.

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

KUNSTGESCHIEDENIS.

CONTRACT VAN HEMONY MET DE REGEERING
EN KERKMEESTEREN VAN NIEUWE NIEDORP.

Onderstaand contract, gesloten tusschen de regeering en Kerkmeesteren van Nieuwe Niedorp en Frans Hemonij, berust in het Rijksarchief der provincie Noor-Holland te Haarlem.

Het luidt:

Op huijden den XXXen Augustus 1653 sijn Burgemeesteren, Schepenen ende Kerckmeesteren der stede Nijedorp bij authorisatie van de vroetschappe volgens d' resolutie op heden genomen, overeen gecomen ende geaccordeert met mr. François Hemoni, Clockgieter tot Zutphen, nopende het gieten ende leveren van een nijeuwe Klock in de Kercke tot Nijedorp, in manieren als volgt,

Te weten sal mr. Fransoijs voornoemt gieten een nieuwe klock van gewichte tot omtrent vier en dertich hondert pont, ende daertoe emploijeren de oude clock ende voirts daerbij voegen versche ofte nieuwe klock spijse tot de voorseijde gewichte toe,

Ende dat alles soo goeden materije ofte klockspijs als men becomen ofte ordineeren kan,

Ende specialijck dat deselve klock soo goet suijver accoordt in hem selfs, ende volcomen van thoon ende resonancie sal moeten sijn, als men int gansche landt eene soude connen vinden ofte mogen sijn,

Tot oordeel ende opneminge van alle meesters ofte musicijns, die de regenten daerover sullen mogen beroepen.

Item dat mr. Francoijs voornoemt deselve clock een jaer langh hangen in den thoorn sal moeten, tzijnen prijckel & kosten: tsij voor barsten ofte andere insuffisantheyt volgens de voorseijde conditien van matterie, accoort, thoon ofte resonantie, ende soder ijets aen manqueerde, deselve weder na hem te moeten nemen ende een ander die suffisant is daer voren te leveren, ende gieten ende hangen tot oordeel als voren.

Dat hij voorts gehouden sal sijn de oude klock van hier te voeren, ende de nijewe weder binnen Nijedorp leveren tsijnen costen, ende tot coste van den regenten in den toorn hangen ofte ordonneeren, soo sij dat begeven sullen, sonder nogtans voor sijn eijgen moeijten ijets te genieten.

Ende ingevalle de regenten selfs met een schip de oude klock sonden ende de nijeuwe weder haelden, dat de oncosten alsdan vant bedongen loon sullen worden afgecort.

Aen dander sijde dat de voorseijde regenten met verloop van een jaer de clock sulcx goet opgenomen sijnde, aen de voornoemde François Hemonij sullen betaelen, de nijeuwe ofte versche spijse bovent gewichte van de oude klock, tot sijn volle gewichte toe, na marctsgangh van Amsterdam, ende voirts van ijder pont van de geheele clock vier stuijvers, alles Amsterdams gewichte te rekenen, mits oock 't werck te voltrecken soo haest doenlijck sal sijn.

Verbindende daervoren de voorseijde regenten haer gemeente ende kerckegoed ende incomen, ende de voornoemde mr. Francois Hemony sijn persoon ende alle sijne goederen, specialijck mede tbedongen loon boven vermelt, ende wijder onder alle verbanden als na rechte.

Toirconde desen geteijkent binnen Nijendorp, datum ut supra.

Ter ordonnantie van Burgemeesteren, Schepenen ende Kerckmeesteren ende Vroetschappen ende uijt haren name geteijckent bij mij secretaris

(w. g.) R. van der Bijll,
(" ") F. Hemoni.

Medegedeeld door W. P. J. Overmeer.

DE INVENTARIS VAN EEN 18e EEUWSCHE BUITENPLAATS.

Het hiervolgend verloop van den openbaren verkoop van den inventaris der buitenplaats Saxenburg te Bloemendaal in 1741 is wellicht belangrijk genoeg een plaatsje te erlangen in dit tijdschrift. Het geeft ons een beeld op welke wijze een buitenplaats in dien tijd werd versierd, benevens de auctie-waarde van die voorwerpen. Het genoemde boelhuisboek bevindt zich in het rijksarchief der provincie Noordholland.

Uittreksel uit het Boelhuijsboek van Tetterode, Aelbertsberg ende Vogelensang, loopende van 29 October 1740— 6 Augustus 1743.

18 Maart 1741.

Verkooping van een partij Marmeren Beelden en Borstbeelden, Vaasen met hare pedestallen en groepen hieronder breeder gespecificeert, nagelaaten bij wijlen d' edele heer Hendrick Trip, staende op desselfs buijtenplaets Saxenburgh, gedaen ten verzoeken van de heeren Jacob Karpasze en Abraham Tzeewen, als executeurs van de testamente van de voornoemde heer Hendrick Trip, om betaelt te werden met gereet en contant geldt, en daer en boven een stuyver van de gulden voor rantsoen en een halve stuyver voor de 40e penningh en voorts volgens generaele voorwaerden gedaen tot Aalbertsberg off Bloemendael op de voornoemde hoffsteede Saxenburgh den 18 Maert 1741.

Lett.

A Een beeld verbeeldende „de Dageraedt" met sijn blaauwe pedestal, extra konstig gemaakt van den ouden Bloemendaal. Ingeset bij Simon Kramer op 200 gulden. Cooper de heer Hendrik Hermans om . . . . *f* 250:—:—

B Vier borstbeelden van marmer, levensgroot, overheerlijk komstig met de pedestallen, verbeeldende de eerste Prins Willem d' Eerste; 't tweede Prins Maurits; 't derde Prins Frederik Hendrik, en 't vierde Prins Willem de tweede; alle gemaakt door den berugten Bloemendaal. Ingeset bij Simon Kramer op 500 gulden. Cooper de heer Scheepen Haring Karspel om . . . . *f* 580:—:—

C Twee fraaije uijtvoerige Borstbeelden Apollo en Nijoben, met hartsteene pedestallen, ingeset bij Joan Croon op 90 gulden; cooper de heer Scheepen Haring Karspel om *f* 95:—:—

D Vier Statuarij marmere Vaasen met cieraden en basielleeven, zeer particulier verbeelde(nde) de Vier geteijden des jaers van J. B. Nijs, in zijn beste tijd met de vier blaauwe steene Pedestallen, de marmere Vasen, hoog circa 6 voet Amsterdammer maet. Ingeset bij Joan Croon op 1250 gulden; cooper de heer Scheepen Haring Karspel om *f* 1270:—:—

E Vier Statuarij marmere Groepjes cirka hoog drie en een vierde a drie en een halff voet met hartsteene Pedestallen verbeeldende de Vier Elementen van Laurens Gillis. Ingeset bij de heer Hermann van de Graas op 410 gulden; Cooper dezelve om . . . . *f* 510:—:—

F Vier witte Statuarij marmere beeldtiens hoog circa 3 voet, zijnde vier getijden des daags met hartsteene Pedestallen van Laurens Gillis. Ingeset bij den heer Roest op 200 gulden; cooper de heer Jan van den Bergh om . *f* 240:—:—

G Drie hartsteene Kindertjes, spelende met een bok op een laag Pedestal op de trant van Saxvorij of Boeden. Ingeset bij den heer Roest op 165 gulden; cooper de heer Hendrik Hermans om . . . . *f* 215:—:—

* * *

No.

1 Twee witte marmere Borstbeelden met hartsteene Pedestallen, Apollo en Diana. Ingeset bij den heer Roest op 95 gulden; cooper de heer Jan van den Bergh om *f* 100:—:—

2 Twee dito. Mars en Venus met dito Pedestallen. Ingeset bij de heer Roest op 105 gulden; cooper deselve om *f* 105:—:—

3 Twee dito. Apollo en Diana met hartsteene kokers. Ingeset bij den heer Wouter Valkenier op 90 gulden; cooper deselve op . . . . *f* 90:—:—

4 Twee dito. Venus en Juno met dito Pedestallen. Ingeset bij den heer Wouter Valkenier op 60 gulden; cooper de heer Scheepen Haring Karspel om . . . . . *f* 65:—:—

5 Twee dito, een Rooms Keijser en Keijserin mette dito Pedestallen. Ingeset bij den heer Wouter Valkenier op 50 gulden; cooper de heer Jan van den Berg om *f* 55:—:—

6 Twee dito, Adonus en Venus met Hartsteene kokers. Ingezet bij den heer Hermanus van der Graas op 75 gulden; cooper de heer Scheepen Haring Karspel om . . . . *f* 90:—:—

7 Twee dito, Pluto en Proserpina met hartsteene Pedestallen. Ingeset bij den heer Wouter Valkenier op 50 gulden; cooper deselve om . . . . *f* 50:—:—

8 Twee dito, Augustus en Agrippina met dito. Ingezet bij den heer Wouter Valkenier op 60 gulden; cooper deselve om . . . . *f* 60:—:—

9 Twee dito, twee Kinderen van Nijoben met hardsteene kokers. Ingezet bij den heer Hermanus van der Graas op 50 gulden; cooper deselve om . . . . . . *f* 60:—:—

10 Twee dito Meliager en Attalanta. Ingezet bij den heer Wouter Valkenier op 60 gulden; cooper deselve om *f* 60:—:—

f 3895.

Ontfangen in qualité int hooft deeser gemelt, van Secretaris van Nes de bovenstaande drie duysent acht hondert vijff en Tnegentigh gulden tot voldoeningh dezer verkoopingh in maniere als volgt:

Eerstelijk per assignatie op den heer Scheepen Haringkarspel . . . . *f* 2257:10: —

En dito op Jan van den Bergh van . . . *f* 424:12:3—

In gelt . . . . *f* 1212:17:8—

In Amsterdam den 30 Maart 1741.

J. Carpasse. q. q.
Abm. Tzeeuwen. q. q.

Op dato en conditie als executeuren van wijlen de heer Hendrik Trip heeft Cornelis Vreeburg nog laten verkoopen Vier loode Beeltjes gekocht bij van der Vinne om *f* 63:—:—

Ontvangen van de secretaris van Nes de voorenstaende drie en sestigh gulden, heden den 6 April 1741.

Cornelis Vreburg.

Medegedeeld door W. P. J. Overmeer.

Somebody. — Ik bezit een etsje, voorstellende een gepruikt mannenhoofd van achter gezien. Het prentje is blijkbaar uit een boek gescheurd en draagt tot onderschrift: *The Reserve of Somebody*. Weet iemand wat het beteekent?

Helmond. AUG. SASSEN.

GESCHIEDENIS.

Mr. JOHAN DE HAEN EN ZIJNE BRIEFWISSELING MET HUGO DE GROOT.

DOOR

Dr. H. C. Rogge.

Tot de slachtoffers van onze staatsomwenteling in 1618 behoort ook de Pensionaris van Haarlem, *Mr. Johan de Haen*. Hoewel niet minder betrokken in de handelingen, die aan Oldenbarnevelt en zijne medestanders tot misdaad zijn gerekend, werd hij eerst veel later ter verantwoording geroepen. Dientengevolge is hij in de schatting van latere geschiedschrijvers meer op den achtergrond geraakt, dan hij verdiende. De verhooren van *Oldenbarnevelt* en *De Groot* hebben eigenlijk eerst in onzen tijd aan het licht gebracht, welk een belangrijke rol hij vervuld heeft in de staatkundige verwikkelingen van het Bestand. Daarbij heeft het ongeluk gewild, dat zijne papieren meerendeels verloren zijn gegaan. *Fruin* was de eerste, die ontdekte, dat de „Opmerkingen tegen den inhoudt van de Sententie tegen *J. van Oldenbarnevelt* gepronuncieert", in de bekende „Historie van *J. van Oldenbarnevelt*", van *De Haen* afkomstig zijn [1]. Andere geschriften, waarop *Gerard Brandt* en diens zoon *Caspar* doelen [2], die aan *De Groot* bekend waren, toen hij zijne „Verantwoordingh" schreef, zijn tot heden niet teruggevonden. Van *De Haen's* briefwisseling kennen wij alleen die met *De Groot*; wat daarvan bewaard bleef wordt hier thans voor het eerst volledig uitgegeven. Uit eene andere met zijn ambtopvolger *Mr. Gilles de Glarges* heeft *Mr. H. Gerlings* vroeger een fragment medegedeeld [3]. Omtrent zijne levensgeschiedenis wil ik hier het volgende laten voorafgaan.

De geboorte- en sterfjaren van *de Haen* worden door alle le-

[1] *Verspreide geschriften*, Dl. VII, blz. 472 vv.

[2] In de *Historie van de rechtspleging*, 2e uitg. en in het *Leven van H. de Groot.*

[3] *Kronyk v. h. Historisch Genootschap te Utrecht*, Jaarg. XXV (1869).

vensbeschrijvers, in navolging van *Ger. Brandt*, verkeerd opgegeven. Uit eene opteekening te Friedrichstadt weten wij thans zeker, dat hij aldaar op 31 September 1627, een jaar na zijne vrouw, begraven is [1]). Was hij vier-en-zestig jaar toen hij stierf [2]), dan werd hij in 1563 geboren. Indien het zoogenaamde „Groot vertoogh", of de verantwoording van zijne politieke handelingen, door *De Haen* aan de Gedelegeerde Rechters gezonden [3]), waarop ik straks terugkom, niet spoorloos verdwenen was, dan zouden wij zeker omtrent zijne afkomst en eerste levensjaren voldoende zijn ingelicht. Gelukkig heeft *Brandt* bij de uitgave zijner „Rechtspleging" dit handschrift gekend; hij deelt er ons uit mede, dat *De Haen* uit een der voornaamste geslachten van Delft gesproten was, en op kosten zijner ouders zijne studiën in Engeland, Frankrijk, Duitschland en Italië volbracht heeft [4]). Dit getuigenis wordt aangevuld door zijne vrouw [5]); zij meldt ons, dat zijne ouders, die tot de eerste geuzen en voornaamste patriotten behoorden, in het begin van de troublen om de religie hadden moeten vluchten. Zij hadden geruimen tijd in Engeland en elders doorgebracht en, niettegenstaande hunne ellendige ballingschap, naar hun vermogen bijgedragen voor de krijgstochten van Prins *Willem* ter verdrijving der Spanjaarden. Met zijne ouders, wier namen ons nergens genoemd worden [6]), in het vaderland teruggekeerd, heeft *Johan*, gelijk zijne vrouw verzekert, „met lijf, goed en bloed, verstrekking van crediet als anderszins zijn vaderland met grooten ijver tegen het Spaansche geweld helpen verdedigen tot het uiterste, zonder ooit in vroomheid en getrouwheid te zijn te kort geschoten". Hij schijnt dus, evenals *Oldenbarnevelt*, een wijle de

---

1) *Mensinga* in de *Bijdragen v. Vaderl. Gesch.* N. R. Dl. IX, biz. 336. *De Haen* liet van zijne kinderen slechts twee dochters na: *Catharina*, die ongehuwd bleef, en *Adriana*, die met den burgemeester van Friedrichstadt, *Herman van Ruytenbeek*, gehuwd was, benevens een zoon die als burgemeester aldaar in 1667 stierf.

2) *Hist. v. d. rechtspleging*, 2e uitg., blz. 314.

3) *De Haen* zelf noemt dit stuk in zijne aanteekeningen op de Sententie van *Oldenbarnevelt*: „mijne Remonstrantie".

4) Ald. blz. 302—314.

5) In haar request van 1619 aan de Gecommitteerde Raden (*Kronyk v. h. Hist. Gen. te Utrecht*, Dl. XXIV (1868), blz. 581 vv.

6) Onder de Veertigen van Delft komt in 1574 een *Dirk Harmansz. de Haen* voor, die den 27sten Juni 1597 stierf, doch ik betwijfel of deze zijn vader is geweest. In het Delfsche Archief is omtrent zijne afkomst niets te vinden.

wapenen tegen den Spanjaard te hebben gedragen. Aan welke akademie hij vooraf of daarna zijne rechtsgeleerde studiën volbracht, weten wij niet.

De Haen begon zijne openbare loopbaan in 1586 als advocaat van het Hof van Holland. Een zijner toenmalige ambtgenooten was zijn latere opvolger *Mr. Gilles de Glarges*, in wiens Album hij in 1589 een paar bladen schreef [1]). Na acht jaren zette hij zich te Amsterdam neder, zonder dat blijkt wat tot deze verandering van woonplaats aanleiding gaf. In 1599 werd hij te Rotterdam tot secretaris der Admiraliteit aangesteld [2]). Vermoedelijk is hij tijdens zijn verblijf aldaar met *Isabeau Crous* in het huwelijk getreden. Haar vader had, volgens *De Groot*, om des geloofs wil uit Vlaanderen moeten vluchten, en van Brugge de wijk genomen naar Holland [3]). Reeds in 1603 verliet hij Rotterdam, om als Pensionaris van Haarlem op te treden. Niet hij had naar het ambt gedongen: de vroedschap had het hem aangeboden, zeker op grond van den roep, die van zijne bekwaamheid uitging. Aanvankelijk weigerde hij, toen *Arent Fabricius* met nog een lid van de vroedschap tot hem kwam; de benoeming gold toch maar voor zes jaren, terwijl het secretariaat hem voor zijn leven was toegezegd. *Fabricius* keerde terug met het bericht, dat de costume van Haarlem wel-is-waar geen benoeming voor langer tijd gedoogde, doch dat hij er op rekenen kon telkens opnieuw voor zes jaren te worden aangenomen, indien hij zijn ambt tot aller tevredenheid vervulde. *De Haen* had zich daarop de aanstelling laten welgevallen, toen nog weinig vermoedende in welke groote moeielijkheden dit ambt hem later brengen zou. De verhooging van zijne jaarwedde was een bewijs, dat men zich in de verwachtingen, die men van hem koesterde, niet vergist had.

De strijd tusschen de beide godsdienstrichtingen, die in de Nederlandsche kerk was opgekomen, bracht aanvankelijk in de Haarlemsche gemeente geen beroering; de verwikkelingen vingen

---

[1]) Zie het Latijnsch distichon en het tienregelig Fransch gedicht in de *Werken v. d. Maatsch. d. Nederl. Letterk.* N. R. Dl. VII, 2, blz. 30 v. De eerste bladz. bevat tevens de teekening van zijn wapen: een zilveren haan op een veld van lazuur, met devies: vigilantia et libertate.

[2]) Niet te Amsterdam, zooals bij *J. Scheltema, Staatk. Nederland.*

[3]) *De Groot's Verantwoordingh*, cap. XX en bovengenoemd request van *Is. Crous*. De familie *Crous* schijnt zich dadelijk te Rotterdam te hebben neergezet, haar moeder woonde hier ten minste in 1618.

eerst aan, toen de vroedschap in 1615 besloot de in 1591 op last van de Staten van Holland opgestelde kerkorde, die van den aanvang door verreweg de meeste predikanten was gewraakt, in te voeren. Ondanks het verzet van de kerkeraadsleden, werd het beroep van *Dionysius Spranckhuizen* volgens genoemde kerkorde doorgezet. Het kerkrechtelijk geschil steeg hier tot eene niet minder bedenkelijke hoogte dan elders het dogmatische. Een aanzienlijk deel der burgerij stond vijandig tegenover de regeering, vlugschriften gaven voedsel aan de verbittering, de classis en de Staten werden in de zaak gemengd, en de verbanning van een paar weerspannigen, die gehoor vonden bij den Hoogen Raad, leidde eindelijk tot een ernstig conflict tusschen dit hoogste rechterlijke college en de Staten van Holland.

Van alles wat er in 1616—1617 in de vroedschap verhandeld is zal de verantwoordelijkheid wel voornamelijk komen voor rekening van burgemeesters, doch het lijdt geen twijfel of *De Haen*, die de politieke beginselen van *Oldenbarnevelt* in alle opzichten deelde, heeft door zijne adviezen daaraan het zegel gehecht. De eerste der hierachter volgende brieven kan hiervan mede ten bewijs strekken. Ten aanzien van de verhouding van kerk en staat, van de autonomie der gewestelijke Staten, de onaantastbaarheid der stedelijke privilegiën, de bevoegdheid van de rechtscollegiën, was hij geen andere leer toegedaan, dan door de meerderheid der toenmalige Hollandsche staatslieden omhelsd werd. Zoo was de magistraat volgens hem volkomen bevoegd tot uitzetting van burgers, als de rust der stad zulks eischte, en aan de Staten alleen stond het om te beoordeelen, of hij daarin onredelijk gehandeld had. *De Haen* was een man naar het hart der Haarlemsche regenten, die er staat op konden maken, dat hunne besluiten door hem met klem in de Statenvergadering verdedigd zouden worden; zij konden beschikken over zijne welversneden pen, om hunne houding tegenover de oppositie in en buiten de vergadering te rechtvaardigen. De welsprekende en afdoende „Justificatie van de proceduren der stadt Haerlem" van 19 April 1618, toegelicht door een aantal officieele bescheiden, was door hem gesteld. Onder de geestverwanten, die den Advocaat in die ernstige dagen ter zijde stonden, om het schip van staat door de heftige branding zoo mogelijk veilig binnen de haven te loodsen, was *De Haen* niet de minste.

De meer vertrouwelijke omgang, de bijna dagelijksche gedachtenwisseling over de netelige vraagstukken van den dag tusschen *Hogerbeets*, *De Groot* en *De Haen*, dagteekent eigenlijk eerst van de laatste jaren vóór den staatsgreep. „Ik heb *De Haen* eerst leeren kennen in de vergadering van Holland", zegt *De Groot* in zijne Verantwoordingh, „en achtte zijne vriendschap te hooger om het algemeen getuigenis van zijn goed gedrag, eerst als Secretaris van de Admiraliteit, daarna als Pensionaris van Haerlem". Men vergete hierbij echter niet, dat *De Haen* twintig jaren ouder was dan *De Groot*; overtrof de laatste den eersten verre in geleerdheid, *De Haen* deed in kloekheid en vastberadenheid voor hem niet onder, en was zijn meerdere in ervaring en bezadigdheid. Hij en *Hogerbeets*, die ongeveer van zijn leeftijd was, hebben, naar ik meen, meermalen een tegenwicht gegeven aan de al te groote voortvarendheid van den Rotterdamschen Pensionaris. De gewichtige „Verklaringhe van de magistraten der stadt Haerlem", in Januari 1618 ter vergadering van de Staten ingediend, na vooraf in eene samenkomst van afgevaardigden der acht gelijkgezinde steden te zijn voorgelezen, een stuk waaraan *Hoogerbeets* en *De Groot* hunne goedkeuring hadden geschonken en waarin *Oldenbarnevelt* slechts weinig te wijzigen vond, was door hem opgesteld. Niet te onrechte heeft men dit stuk zijne politieke geloofsbelijdenis genoemd De „Procuratie bij de Remonstrantsche Steden, hare ghedeputeerde ten dachvaert gaende medeghegheven", waarbij deze gemachtigd werden om te beraadslagen over middelen van verzet tegen gedreigde dadelijkheden, was door hem met behulp van *Hogerbeets* geredigeerd. Ofschoon er soms scherpe woorden vielen tusschen hem en de hoofden van de oppositie, met name *Pauw*, *Muijs* en zelfs zijn medeafgevaardigde *Fabricius* [1], is hij toch wellicht ter vergadering zelden op den voorgrond getreden, en was hij minder welbespraakt dan vaardig met de pen. Daaraan mag het wel zijn toe te schrijven, dat de verhooren der andere heeren eerst aan het licht brachten, welk aandeel hij had gehad in het nemen der vroegere besluiten. Wij vinden hem bij *Oldenbarnevelt* als de Scherpe Resolutie wordt ontworpen, ten huize van *Wtenbogaert* als *Ledenberg* op last van de Staten van Utrecht de hulp van Holland komt vragen, terwijl hij meermalen deelnam aan de conferentiën bij *Van der Myle*

[1]) *Hist. v. d. rechtspleging*, blz. 306.

met den zoogenaamden achtstenraad van den Advocaat. Geen wonder dat ook hij ten slotte ter verantwoording werd geroepen.

Brandt, die bij het schrijven van zijne „Historie der rechtspleging" over *De Haen's* aanteekeningen kon beschikken, en *Isabeau Crous* lichten ons in omtrent de verdere lotgevallen van den Haarlemschen Pensionaris. Na den 29sten Augustus 1618 ging hij met de andere gedeputeerden nog geregeld ter dagvaart, tot *Maurits* op 25 October de wet kwam verzetten. De wijze waarop hij den volgenden dag door *Fabricius*, dezelfde die hem vijftien jaren geleden het ambt had aangeboden, werd afgesnauwd, toen hij den nieuwen burgemeester kwam begroeten, bewees hem dat de politieke windwijzer gedraaid was. Enkele dagen daarna kwam de secretaris zijne aanteekeningen betreffende de dagvaart opeischen; bewijs genoeg, dat men niet verder van hem gediend wilde zijn. Na verloop van een paar maanden, gedurende welke hij het Noorder Kwartier en Friesland had bezocht, ging hij tot *Fabricius* om te vernemen wat men met hem voorhad, waarop hem werd medegedeeld, dat men voornemens was hem te ontslaan. Dit geschiedde ook, zonder dat hem echter officieel hiervan kennis werd gegeven. Hij bleef te Haarlem ongemoeid, tot hij tegen het einde des jaars met zijne vrouw naar Rotterdam vertrok om zijne zieke schoonmoeder te bezoeken. Daar vernam hij van *Aerssen*, die met de familie bevriend was, dat men in Den Haag van plan was hem gevangen te nemen. Dadelijk trok hij daarheen om *Junius*, een der vier-en-twintig rechters, met wien hij sedert jaren in vriendschappelijke betrekking stond, te spreken, doch het bescheid dat hij van dezen ontving was van dien aard, dat hij ijlings naar Rotterdam terugkeerde om van zijne vrouw afscheid te nemen en naar het buitenland te vluchten. „Het loffelijk voorbeeld van den Prins van Oranje volgende", zegt *De Groot*, „heeft hij wijs gedaan met niet te verschijnen, maar schriftelijk zijne rechters incompetent verklaard". Bij haar tehuiskomst vond *Isabeau Crous* een brief aan haar man, in hunne afwezigheid door een statenbode bezorgd. Zij zond dezen nog op, maar hij was al afgereisd. Op 20 Maart 1619 volgde de indaging om binnen veertien dagen voor de rechters te verschijnen, onder bedreiging van verbanning en confiscatie van goederen, op grond van hetgeen de andere gevangenen te zijnen laste getuigd hadden. Zijne vrouw verzocht zes weken uitstel, ten einde *De Haen* hier-

van kennis te geven, hoewel zij niet wist waar hij was. Volgens den een was hij te Bremen, volgens een ander te Koningsbergen. Doch in plaats van aan dit verzoek te voldoen, werd hij ten tweedemaal ingedaagd, terwijl een deurwaarder zijn inboedel kwam inventariseeren. Twee wachters bleven in huis achter, die echter vertrokken toen zijne vrouw cautie stelde. Zij deed haar beklag in een request aan Gecommitteerde Raden. Haar man, die altijd trouw en eerlijk het land had gediend, mocht als poorter van Haarlem voor geene andere rechtbank terecht staan dan zijne eigene. Hij had geen manslag begaan en zijne goederen konden dus niet verbeurd verklaard worden. Zij riep de goedertierenheid der Staten in om niet te schande gemaakt en met een huis vol kinderen geruïneerd te worden.

Intusschen schijnt *De Haen* door haar of anderen toch bericht te hebben ontvangen van hetgeen er omging, hij zond althans brieven en vertoogen aan de Gedelegeerde Rechters, de Staten Generaal en den Prins, waarin hij volgens *De Groot*, die er de minuten van gezien had, zijne onschuld verdedigde en alle valsche geruchten van eene ligue van steden, waarin *De Haen* en de anderen bij beurten zouden voorzitten, van beloften aan die van Utrecht tot assistentie gedaan en dergelijke praatjes wederlegd worden, verklarende met hooge woorden noch van den Advocaat noch van *De Groot* ooit iets anders gehoord te hebben dan wat strekte tot 's lands gerechtigheid. *De Haen* had zich niets te verwijten: „alle verhandelingen", verzekerde *De Groot*, „die er tusschen hem en mij met kennis van de andere steden hebben plaats gehad, waren overeenkomstig de opdracht hem door de stad gegeven, en hadden de bevordering ten doel van de tolerantie in de kerkelijke geschillen en de handhaving van het gezag der Staten en magistraten. Uit den mond van de andere afgevaardigden ter dagvaart heb ik vernomen, dat hij bij het opstellen van de Justificatie van Haarlem tegen de proceduren van den Hoogen Raad, geheel gevolgd heeft den last van zijne principalen. En op grond van deze Justificatie èn van de Verklaring van Haarlem èn van de Procuratie door de steden aan hare gedeputeerden gegeven, is hij veroordeeld!" Op de herhaalde indaging was hij natuurlijk niet verschenen; de wijze waarop men met de gevangenen handelde was zeker voldoende om hem terug te houden. Aan de regeering van Haarlem richtte hij nog een af-

zonderlijk schrijven, dat door *Brandt* in zijn geheel wordt medegedeeld [1]), en op 24 Mei 1619 volgde de sentententie, waarbij hij voor vijftien jaren gebannen en de helft zijner goederen verbeurd verklaard werd. Alsof dit nog niet genoeg was, tastte men ook zijne bezittingen aan, toen hij den 6en Juni 1620 mede begrepen werd onder de verklaring, dat alle veroordeelden schuldig waren gebleken aan het crimen laesae majestatis. Het voorbeeld der andere vrouwen volgende, heeft zijne vrouw bij het Hof van Holland aangehouden op haar recht, om volgens het privilegie van Haarlem die goederen voor zestig gulden te lossen [2]). Eerst den 17en Juli 1626 werd dit toegestaan. Wat hij van Haarlem nog te vorderen had van zijn tractement, waarvoor hij de hulp van *De Glarges* inriep, is hem zeker nimmer uitbetaald.

De Haen is na zijne vlucht eerst naar Antwerpen gegaan en vandaar, waarschijnlijk na de aankomst van de door de Dordsche Synode veroordeelde predikanten, naar Holstein, om eene vestiging van de ballingen aldaar zoo mogelijk voor te bereiden. De jonge hertog *Frederik III*, een bloedverwant van den koning van Denemarken en den keurvorst van Saksen, ontving hem met de grootste welwillendheid. Tijdgenooten roemen hem, zoowel om zijn staatkundig beleid als om zijn zin voor wetenschappen. Hij wilde zijn hertogdom verheffen, zoowel door kooplieden als geleerden tot zich te trekken. Hij wees *De Haen* het slot te Tonningen tot verblijf aan, verhief hem tot zijn raad, schonk hem een jaargeld, en was bereid zijn land voor de Nederlandsche uitgewekenen onder het genot van alle vrijheden open te stellen. In December 1620 reisde hij met 's hertogs kamerheer *Gebhart Heinsbeek* naar Antwerpen om hierover te spreken, en beiden hebben deel genomen aan de vergadering der Remonstranten, die in Maart van het volgend jaar aldaar gehouden werd [3]). *De Haen* was nog te Antwerpen, toen *De Groot* na zijne ontvluchting daar aankwam. Deze vertrok naar Parijs, terwijl hij kort daarna naar Holstein terugkeerde. Hoezeer hij geijverd heeft om èn *De Groot* èn de hoofden der Remonstranten te bewegen zich bij hem te voegen onder het vreedzaam bestuur van

[1]) *Hist. v. d. rechtspleging*, blz. 308 vv.

[2]) *Kronijk*, jaarg. XXIV, blz. 587 v.

[3]) J. Tideman, *Stichting der Remonstr. Broederschap*, Dl. I, blz. 309 v.

den hertog, daarvoor leveren zijne correspondentie met *Wtenbogaert* [1]) en de volgende brieven het bewijs.

Van die correspondentie met *De Groot* was tot dusverre alleen de brief van 13 November 1622 bekend, waaruit *Brandt* een gedeelte heeft medegedeeld [2]), terwijl *Fruin* er nog eene andere passage aan ontleende [3]). Het mag bevreemden, dat deze verder over den inhoud van dit schrijven het stilzwijgen bewaart en in eene aanteekening zegt, dat *De Haen's* Verantwoording aan de Gedelegeerde Rechters nooit gedrukt is. Uitgegeven is zij wel niet, maar *De Haen* had haar, volgens zijne eigene verzekering, ter perse gelegd, en zij zou met eene voorrede van *Wtenbogaert* in het licht zijn verschenen, indien de drukker niet overvallen ware. Het bleef nog altijd zijn voornemen haar met de aanmerkingen op zijne sententie opnieuw te doen drukken, waartoe hij te eerder genegen was, omdat *De Groot* in zijne Apologie zijns inziens te veel had achter gehouden. Ten overvloede heeft *De Groot* er hem toe aangemoedigd. Waarom dit plan onuitgevoerd bleef, valt moeielijk te zeggen; de rondborstigheid en openhartigheid, waarmede hij zich uitspreekt in zijne aanmerkingen op de sententie van Oldenbarnevelt, doen ons te meer betreuren, dat wij zijne schrifturen missen. Het is vooral ook om hetgeen de overige brieven daarover behelzen, dat ik ze hier mededeel.

Behalve Nº 10, 11, 15, 16, 17, die aan de Remonstrantsche Kerk van Rotterdam behooren, berusten ze allen op de Universiteits-Bibliotheek te Leiden.

* * *

I. *J. de Haen aan H. de Groot.*

Betreffende het geschil van de Regeering van Haarlem met den Hoogen Raad over het uitzetten van twee burgers [4]).

Mijn Heere. Alsoo mijn heere van *Oldenbarnevelt*, advocat vant Landt, lestmael int affscheit nemen van de gedeputeerdens der stadt Haerlem, nyet ongeraden gevonden hadde, dat van wegen de stadt Haerlem (beducht sijnde, dat alsoe die van den Hogen

[1]) *Brieven van Wtenbogaert;* Dl. II, 1, blz. 159 (*De Haen* aan *Wtenb.* 11 Dec. 1620) en II, 2, blz. 254 (*Wtenb.* aan *De Haen*, einde 1621).

[2]) *Hist. v. d. Rechtspleging*, blz. 242.

[3]) *Verspreide geschriften*, Dl. VII, blz. 473.

[4]) Vgl. G. Brandt, *Historie der Reformatie*. Dl. II, blz. 652 vv.

Raede, nyettegenstaende het versoeck ende schrijven van de Magistraet, mitsgaders van de heeren Gecommitteerde Raeden, aen denselven voor desen gedaen, van haer die saecke van de twee persoenen, uytte stadt van Haerlem geset ende doen vertrecken, nyet te willen bemoyen, immers dat sij van vorder proceduren desaengaende souden ophouden, totdat bij de heeren Staten, generalicken ofte specialicken, daerinne yet naerder soude zijn gedisponeert; sij echter daerinne bij default voorts procederende, oock yet vorders souden willen onderwinden ende bestaen te doen tegens de stadt van Haerlem, de regenten ofte ingesetenen van dien), aen de heeren Gecommitteerde Raeden geschreeven soude worden, dat deselven souden willen bevorderen, dat die van den Hog. Raede, in de voorsz. saecke, als vooren verhaelt, souden hebben te supercederen, sonder daerinne voorts te procederen ofte yet te attenderen tot nadeel van de voorsz. staet, regenten ofte ingesetenen van dien, opdat anders men nyet veroorsaeckt en soude zijn tegens de aenstaende dachvaert in den Hage ende ter vergaderinge van de heren Staten nyet te compareren: Soe ist dat van weegen de stadt Haerlem dese bijgaende aen de heeren Gecommitteerde Raeden es geschreeven. Dan alsoe ick verstae, dat mijn heer den Advocat alsnoch int collegie nyet en compareert, ende dat oock den Burgerm^r *Maerten Ruichaver* uytten Hage es, soo hebbe ick de vrijheit genomen deselve aan U. E. te bestellen, omme naer voorgaende communicatie met den heere Advocat, het beste daerinne te willen helpen vorderen.

Wijders, alsoe het affscheit van de gedeputeerdens van de respective steden, lestmael in den Hage t'samen vergadert geweest sijnde, was, dat diversche copien geschreven souden worden van de Justificatie van de Resolutie van den iiij^e Augusti lestleden, staetsgewijse bij pluraliteit van stemmen genomen, omme aen dese van de Gecommitteerde Raeden van de voorsz. respective steden behandicht ende aen heure respective principalen voorts gesonden te werden, omme voor de aenstaende dachvaert die bij denselven te doen goetvinden ende arresteren, ende wij deselve alhier noch nyet en hebben vernomen: Sall U. E. daeromme gelieven, medt brenger dese, onse staetsbode, drye derselver copien besloten ons toe te seinden, een voor de stadt van Haerlem, ende de twee anderen omme voorts te bestellen aen die van Alkmaer ende Hoorn, soe haer toegeseit was. Hiermede, Mijn heere, naer hartelicke mijnen groetenisse, will U.

E. den Almogenden beveelen. In Haerlem den 16 Novemb. 1617.

U. E. dienstwillige

Johan de Haen.

Aen mijn heer Mr. *Hugo de Groot*, Raedt ende Pensionaris der stadt Rotterdam, ende Gecomit. Raedt van Ed. Mo. Heeren Staten van Hollant ende Westvryeslandt in 's Gravenhage.

* * *

II. *J. de Haen aan H. de Groot.*

De hertog van Holstein heeft hem in dienst genomen en is bereid aan de Remonstrantsche ballingen in zijn gebied alle vrijheden te verleenen. Hij hoopt, dat *de Groot* zich ook daar zal willen vestigen [1]). Berichten, enz.

Mijn Heere ende zeer waerde Medebroeder.

Naer mijn vertreck van Antwerpen ende arrivement alhier int Landt van Holstein, hebbe terstont U.E. geadviseert van mijn wedervaren ende van de gelegentheit alhier, ende wel gehoopt hadde daerop wederom een briefken van U.E. ontfangen te hebben ende van U.E. wedervaren ende gelegentheyt aldaer, ende 't geene aldaer ende int vaderlandt passeert, alwaer ick niet en twijffele U.E. goede correspondentie is houdende, te meer overmits onse onderlinge toesegginge van goede correspondentie t' samen te houden voor ons voors. vertreck van Antwerpen ende zeeckere mijne Memorie, voor mijn voors. vertreck oock ten overvloet gelaaten onder d. professorem Episcopium, omme aen U.E. te bestellen, omme dienvolgende U.E. brieven aen mij te mogen bestellen. Dewelcke neffens mijn voors. schrijven al opten 11 Juny, soe ick uyt het schrijven van den heere *Joh. Vuytenbogart* van gelycke date, hebbe verstaen, bij hem aen U.E. datelicken voorts bestelt is geweest. T' sedert t' selve mijne schrijven heeft Z. F. G. den hertooch van Holstein mij belieft die eere ende gunste te bewijsen ende mij aen te nemen in sijnen dienste, op een jaerlicx proper vereringe ende tractement, die oock U.E. ende d. *Vuytenbogardo* ende de gemeene zaecke van de Remonstranten zeer bewogen ende toegedaen is ende niet lievers en soude sien als U.E. presentie alhier, als ick voor desen hebbe geschreeven, ende door sijne last oock iterativelicken aen d. *Vuytenbogardum* op sijnen brief ende rescriptie hebbe gerepliceert, ende meer categorice ende absolute als vooren geschreven van der-

[1]) Vgl. *Brieven en onuitgegeven stukken van J. Wtenbogaert*, No. 262 en 318.

selve goede affectie ende genegentheit tot zijn persoon, ende oock niet liever sonde sien als sijne residentie ende bijwoninge alhier, in goede verseeckerheit ende onder schut ende protectie van S. F. G., medt voornemen omme denselven alhier alle gunst ende faveur te bewijsen, waerover hij hem sal hebben te bedancken. Mij dunckt (onder correctie), daer het een groete genaede ende weldaet is van Godt den Heere, dat hem belieft het hert ende gemoet van Zijne F. G. te bewegen medt soodanige Christelicke medoegentheit ende compassie over de arme geaffligeerde Remonstranten, ende deselve (hoewel bij haere partye ende vervolgers medt valsche leugenen ende calumnien alomme zeer odieus ende hatich gemaeckt ende gepoecht dat zij, uyt haer vaderlandt verjaecht ende verdreven sijnde, oock nergens anders bij andere Potentaten, Prinsen ende Republicquen aengenomen ende geherbercht souden worden, maer als Godtloose ende execrabele menschen van eenen yeder verstoeten ende verlaten souden worden) nyet alleen hier te herbergen in zijn Landt, maer bovendien denselven oock te begenadigen ende te vergunnen, dat zij volgens zeecker haer verleent octroy, selfs zeeckere bequame ende welgeleegen plaetse tot handelinge, trafficque ende neringe, medt groet voordeel, privilegien, vrijheiden ende exemptien, in sijn Landt zullen mogen approprieeren tot een staet voor haere refugie ende vrije woninge, omme aldaer publickelicken vrij ende onbecommert haeren Godtsdienst ende religie te mogen oefenen ende exerceren onder haer eigen Magistraet, politie ende wetten, ende schut ende protectie van S. F. G., met expresse toelatinge ende conniventie van de directie over de kercken ende gemeenten van de Remonstranten int landt, als sij tot nochtoe op andere plaetse hebben gehat. Wesende t' selfde van meerder consideratie ende waerde als de voors. directie tot nochtoe op andere plaetse gehat, overmidts de voors. directie alhier bequamelicken oock can geschieden, ende dat nyet bij off onder de Papisten ende tot plaetse gehoerende onder den Spagnart ofte Ertshertogen als voor desen, ende geene cleine opspraecke gecauseert [heeft] bij onse wederpartye, voorghevende ende veele van de eenvoudige gemeente gepersuadeert ende diets gemaeckt hebbende, dat men aldaer gemeenschap ende communicatie was houdende met den Jusuiten ende Spaensgesinde, maer onder een Prinse wesende neutrael ende van de Evangelische gereformeerde religie ende

de Remonstranten toegedaen ende bewogen. Waerdeur oock lichtelicken soude connen geschieden, dat de leere der waerheit ende de onnoeselheit van de arme geaffligeerde Remonstranten ende het notoir ongelijck van haere wederpartye, niet alleen hier bij Zijne F. G. ende in zijnen landen, maer oock bij andere Duitsche Prinsen ende Fursten sijne nagebuiren, geallieerden ende bloetverwanten, jae deur geheel Duitslandt ende gansch Europa notoir ende kundtbaer gemaeckt soude cunnen worden. Welcke soedanich beneficie ende genade van Godt den Heere voorwaer niet versuimpt ende verwaerloost behoert te worden, maer in allen manieren waerdelicke ende zeer danckelicke geamplecteert ende waergenomen behoert te worden, opdat oock alsoe de Remonstrantsgesinde ergens een zeeckere ende bequaeme plaetse mogen hebben, medt voortganck van de opbouwinge van de voors. plaetse. Alwaer sij publickelicken onder de protectie van haere Souvereine overheit ende wetlicke Regeeringe van een magistraet, ex professo remonstrantsgesint wesende (hetwelcke noch nergens ende in geene plaetse toegelaten is), om haeren Godtsdienste ende religie in stilligheit vrij ende onbecommert te mogen exerceeren ende beleven, ende tallen tijde bij vorder verloop, vervolginge ende destructie van ons lieve ende desolaet vaderlandt een seecker geprepareert refugie ende Asilum mogen stellen, waer sij haer toevlucht mogen neemen, insonderheit oock wesende de voors. plaetse seer vruchtbaer in planten ende overvloedich van alle lijftochten tot smensgen nootdruft van noeden, goedcoep leeven ende zeer nut ende bequaem tot de trafficque, negotie, handelinge ende neringe te water ende te landen. Niet comende in consideratie hiertegens, dat eenige meenen, doch medt weinich apparentie ende fondament, dat door het transporteren van de voors. directie alhier, ende prepareeren ende opbouwinge van de voors. plaetse, het gemeene corpus van de remonstrantsgesinde int Landt grootelicx geswact ende de collecten vermindert ende in verloop souden comen ende geraecken. Want schoen genomen eenich weinich persoenen uyt alle de provintien ende steden, remonstrantsgesinde wesende ende een schrick ende afkeer hebbende van de tegenwoordige Regeringe ende aldaer nyet cunnende leeven, in soe groet ongerustheit ende quellinge in haer conscientie ende gemoet, ende oefenen van haeren Godtsdienst medt soe groete vreese, gevaer ende peryckel, uytten lande

comen te vertrecken tot voors. plaetse, soe en can datselve niet ofte weinich importeeren ten regarde van de groete meenichte int Landt ende het verblijven van zoedanige goede luyden int Landt (van nature geneegen tot stilte ende ruste, ende niet wel die courage ende clouckheit hebbende omme, niettegenstaende de rigoureuse ende scherpe ordonnantien ende placcaten, mede opentlicken ofte heimelicken te compareren ter bestemde plaetsen tot oefeningen van haeren Godtsdienste ofte yet mede te doen tot bevorderinge van de voors. collecte) weynich vordeel gheven can, maer wel ter contrarie haer vertreck groet vordeel tot bevorderinge ende opbouwinge van de voors. plaetsen ende toevlucht der Remonstranten, ende omme vandaer vrijlick ende onbeschreumt, opentlick doende professie vant gevoelen ende geloeve der Remonstranten, het gemeene corpus int landt met raedt ende daet ende liberale hantreickinge ende caritate te mogen behulpelick zijn, hetwelcke sij int Landt wesende vreesen ende schreumen te doen. Hebbe alle tselfde oock van desen aen *D. Vtenbogardum* geschreeven ende noch tegenwordich wederom aen hem schrijve alle tselve in goede consideratie en regardt te willen nemen, die mij bij den zijnen van den 14 ende 28 Juny heeft gerescribeert daertoe wel geneegen te sijn, de vrunden van Coelen tot Antwerpen bij hem wederom was verwachtende [1]), omme opte voors. redenen ende schriftelick raport van de Gecommitteerden van wegen de Societeit hier geweest zijnde rijpelicken te letten ende te resolveren, ende midlertijt ende om geen tijdt te verliesen oock de broeders ende kerck ende gemeenten int landt daervan openinge gedaen hadde, omme daerop haere inclinatie ende meninge te verstaen, als oock U.E. goeden raed ende advys, doch in allen gevalle becommert zijnde, hoe hij best ende bequaemst ende medt minste gevaer ende peryckel sijne reyse herwaerts souden mogen nemen. Twelcke mijns ordels ende onder correctie best ende bequaemst souden cunnen geschieden, te weten in Vrancryck van Rouen ofte Cales op Hamburch ofte Tonningen ofte Housen in Holsteyn, naer gelegentheit, alwaer men gemeenlick wel gelegentheit vint van oostersche scheepen. Ende omme tot Hamburch niet te comen, soude men oock onder

[1]) Een paar gebannen predikanten waren uit Antwerpen daarheen gegaan, om te zien of het ook wenschelijk kon zijn de buitenslandsche directie van de zaak der Remonstranten dáár te vestigen.

weege opte Elbe mogen desembarqueren ende mette boet aen landt doen setten tot Bronsbittel ende van daer voorts mette wagen over landt comen tot Tonningen, maer 6 mijlen daer van daen, alsoo te lande int doen van de voors. reyse, overmits de onveiligheit van de weegen als anders, voor hen meer gevaer ende peryckel soude sijn gelegen. Hoope voor desen opte voorn. saecke all een goede resolutie genomen sullen hebben, ende wil oversulcx in mijne gebeden haerder gedencken ende Godt den Heere bidden denselven te willen geleiden met zijnen heiligen Engel ende een goede voorspoedige reyse verleenen, dat wij malcander hier in goede gesontheit wederom mogen sien ende vinden, daer ick van ganscher herte oock wensche ende verlange naer U.E. coemste ende presentie. Tot hiertoe, mijn heere, gecomen sijnde int schrijven, is mij behandicht uwe mij seer aengenaeme ende overlange gewachte ende gewenste schrijven uyt Parijs van den xviij Juny, ende hebbe daeruyt zeer gaerne ende met blijdschap verstaen U.E. voorspoedige overcoemste in goede dispositie ende gesontheyt tot Parijs, item vant goet accoeul, eere ende vrundtschap, U.E. by veele principale heeren van den Raede van Zijne Mat aengedaen ende beweesen, van de beieginge (*sic*) ende affscheit den Ambassadeurs extraordinaris van ons Landt, den last van Zijne Mat gegeven ende vant geene aldaer in Vrancrijck, in ons Landt ende elders passeert; midtsgaders van U.E. perticulyr voornemen, meninge ende intentie omme vooreerst als noch niet te resolveren U.E. medt de gansche familie daer ter neder te zetten, maer eerst gaerne soude sien hoe de saecken haer int Rijck ende van ons Landt sullen willen schicken, ende oock wachten ende letten op hetgunt de directeurs van de Societeit op 't rapport van Holsteyn souden resolveren. Mijn aengaende, nu over de twee jaer ende een half lanck geperegrineert hebbende, ende mede groete moijte, ongemack ende discommoditeit ende tot groete costen ende schaede van mijn huysvrouw ende kinderen gesepareert geweest sijnde, ende bij iemandt in gemeene huyshoudinge ende bijwoninge niet wel ende gevoegelicken hebbende connen leeven, tot groet onluste ende verdriet, hebbe goet gevonden, naer dat S. F. G. belieft heeft mij die eere ende gunste te bewijsen ende mij (doch onwaerdich) farorabelycken te neemen in sijnen dienste, schut ende protectie, met vereeringe van een jaerlicx proper tractement, bij provisie

mij alhier metterwoon ter neder te zetten ende oversulcx mijn huyse ende familie hier ontboden, die ick metten eersten met haer huysraet verwachte, waertoe Godt de Heere haer geluck ende goede ende voorspoedige reyse verleenen will, ende commoditeit ende gelegentheit mach hebben omme in compagnie ende geselschap van den heere van Wedde [1]), (die tegenwoordich in stilligheit int landt is, tot avancement ende bevordinge vant voors. beroemde ende voorgenomen werck, omme waert mogelick noch voor de aenstaende winter te beginnen) te mogen overcomen ende ons tot ruste te mogen begheven, ende voorts verwachten wat de goede Godt ons sal willen gunnen ende verleenen. Naer de receptie van denselven U.E. brief hebbe Z. F. G., volgens U.E. schrijven de substantie van den inhouden van dien met Z. F. G. gocommuniceert, naer voorgaende U.E. ootmoedige gebiedenisse, met meldinge van U.E. oprechte genegentheit tot den dienste van deselve Z. F. G. ende openinge van U E. goede meninge ende intentie omme een briefken aen denselven te schrijven, soo t' selfde Z. F. G. niet onaengenaem en soude zijn. Welcke communicatie Z. F. G. zeer lief ende aengenaem is geweest, ende begeert ick U. E. zoude schrijven niet te willen laten aen Z. F. G. te schrijven, dat hem tselve oock seer lief ende aengenaem sal zijn ende tselfde metten eersten verwachten, soodat U. E. coemste ende presentie alhier voor seer lief ende welcom soude zijn, omme onder protectie ende bescherminge van Z. F. G. ende medt desselfs goede gunste, affectie ende genegentheit tot U. E. hier vrij gerust ende in goede verseeckerheit te mogen resideren. Ick bedancke U. E. oock van de communicatie ende copie van de verklaringe, bij U. E. ende *D. Tilenum* geresolveert te doen op te declaratie van de Mat ende sijne versochte verklaringe van die van de Religie, opte vergaderinge tot Rochelle ende derselver resolutie (welcke soedanige verklaringe hope ende niet en twijffel mettertijt yet goets opereren zal), mitsgaders het gedruct bij U. E. ingestelt tegens de uytgestroyde leugenen int Landt, van dat U. E. tot Parijs bekent soude hebben vergiffenisse versocht te hebben van U. E. uytcomste [2]), beide welcke Z. F. G. mede gecommuniceert hebbende, heeft die selfs geleesen, wel gevallen ende bij hem behouden. Is mij oock sonderlinge lief ende

[1]) *Willem van den Hove,* heer van Wedde en Westerwolde.
[2]) Vgl. No. 3255 der pamfletten van de Koninklijke Bibliotheek.

aengenaem uyt tselve U. E. schrijven te verstaen, deselve niet en slaept, maer is lettende opt geene tot defensie van de gemeene principale saecke wort gerequireert ende oversulex oock daertoe van de goede vrunden alle behulpmiddelen is verwachtende. Soe ick wiste mede yet daertoe te brengen ende zeeckere mijne Memorie ende opmerkingen opten inhouden van de Sententie van den heere Advocat ende consequentlicke oock van de andere heeren ende de proceduren, gehouden tegens mij, eenichsins daertoe connen dienen, sal gaerne bij occasie ende gelegentheit U. E. t'selfde oock mede laten toecomen; U. E. oock zeer hoegelicke bedanckende van de goede attentie ende genegentheit tot onderhouding van onse oude onderlinge vruntschap ende goede mede broederlycke correspondentie, medt zeer vrundelicker ende ernstlicke mijne daertoe aenbiedinge ende reciproque presentatie ende verklaringe. Hiermede, Mijn heere ende zeer waerde Medebroeder, nae hertelicke mijne groetenisse ende gebiedenisse tot U. E., wil denselven beveelen inde protectie des Alderhoochsten.

Den 8 Augusti XVIc XXI, voor Godtdorp.

De coninck van Denemarcken, nu eenige maenden herwaerts seecker krichsvolck te paerde ende te voet medt alderhande toerustinge ten oorloge ende krichsbehoeften bij den anderen gehat hebbende, ende groete exactien ende schaede gedaen hebbende int gebiet van den grave van Schouwenburch, overmits deselve grave nu t'sedert eenigen tijdt herwers mede geassumeert hadde den titel van hertoch van Holstein, alwaer tselfde volck meesten tijdt gelogeert sijn geweest, als oock in eenige quartyren, gehoerende anden ertsbischop van Bremen, welck Ersbisdom hij oock ambieert voor een sijn jonger zoon, is naer affdanckinge van t' selfde sijn volck medt sijne bagagie ende krichstoerustinge wederomme ghekeert ende overgescheept naer Denemarcken, ende is t'selfde voetvolck wederom op nieus aengenomen bij ofte van wege de Staten omme overgescheept te worden naer Hollandt, gelijck nu seeckeren tijdt geleeden oock ander volck van Bronswijck ende die quartyren opte Weser gecomen, bij deselve Staten mede aangenomen ende t' schepe naer Hollandt gevoert is. Is te verwonderen over alle dese groete preparatien, ende zeer bedeinckelick op wat [voet] dit leit, te meer also den tijdt van de somer vast verloept ende niet uytgerecht en werdt, soodat men vermoet ende genoech daervoor hout, datter secreetelicke

gehandelt soude worden tuigen sijn Ex^tie ende weinich anderen medt hem, ende dat van dander sijde de saecke daertoe hebbende gebracht ende weten te beleyden, dat oock self daervan geene opening en wordt gedaen ter vergaderinge van de Staten Generael. Ick hadde gemeent ende wel verhoopt, dat de Ma^t ten minste bij de opgeworpen nieuwe regenten van ons Landt, door de leste gesanten in Vranckrijck gheweest zijnde soo veel te weege gebracht soude hebben ende Zijne Ma^t sij soe veele te wille souden sijn geweest, dat sij een weinich souden hebben geremitteert van hare vorige wreetheit ende bitterheit, ende oversulcx den goeden heere ons waerde medebroeder *Hogerbeets* uytten hechtenisse ontslagen, ofte ten minste sijne herde ende seer stricte gevangenisse wat souden hebben versacht ende onser allen geannoteerde ende geaffecteerde goeden, uyt crachte van de sententie ende verclaringe van confiscatie, uyt deselve confiscatie ontslagen; dan alsoo sij schijnt wel daerop niet passende, blijven eeven obstinaet ende verhert in haren doen. Sal gaerne verstaen U. E. meninge ende intentie, wat deselve voorts geresolveert is te doen belangende het proches ende vervolginge van de voors. U. E. goederen, omme sulcx wetende daerop te mogen letten ende sien wat mij oock sal staen te doen in regard van de mijne. Iterum vale

U. E. dienstwillige
Johan de Haen.

Voort sluyten deser becomme schrijven van Sr *Jan Egbertss. Bisschop* [1]) van Amsterdam van date den 14 July, als dat sij daer al over 3 ofte 4 dagen tijdinge becomen hadde, als dat de vrunden van Coeulen *(sic)* tot Antwerpen bij *Vtenbog.* wederom gecomen waren, soedat ick hoope dat sij daer van desen een goede resolutie genomen sullen hebben opte saecke van Holstein ende eerlang haere coemste alhier wel mochte hebben. Godt de Heere wil haer bewaeren ende geleiden met sijnen heiligen Engel. Amen.

A Monsieur Monsr *Hugo Grotius* a Paris.

* * *

III. *H. de Groot aan Joh. de Haen.*

Berichten uit Frankrijk. Antwoord op zijn brief.

Mijnheer. Mij is zeer aengenaem geweest den uwen van den

[1]) Broeder van *Rem Bisschop* en *Simon Episcopius.*

vij^e^ Augusti, te meer alsoo ick lang nae tijdinge van U. E. hadde verlangt. T' is mij leedt dat de brieven soo laet bestelt werden. Ick wenschte daerin een goed middel mochte werden gevonden. De zaecken alhier zijn noch in denzelven staet. De Coning gaet zeer voort ende heeft nae St. Jan Angelij ingenomen Clerac, Nerac, Albiac, Bergerac met veel meer andere plaetsen; zoodat de hoop van die van de andere partye staet op Montauban ende Rochelle. Montauban werdt nu belegert ende beschoten, met apparentie van niet heel lang te connen tegenhouden. Rochelle is te landewaert bezet ende daerdoor zeer geincommodeert; oock zoo men meent niet zonder divisie. De desordre is zeer groot, zoodat laestmael een edelman op suspicie zonder forme van justitie is [gesegignardeert]. De Coning ende sijne Raiden protesteren zeer van haere intentie tot conservatie van de vrijheyt van de Religie, maer dat Zijne Ma^t^ wil meester zijn van zijne steden om daer niet buitengesloten te werden op het believen van zijn onderzaeten. D'heer Lesdiguieres, Boissise ende anderen van de Religie volgen noch het leger. Chastillon, zoo men meent, handelt met den Coning, ende d'Heer van Sully tracht te handelen voor Rohan ende La Force. Mij is ten hochste lief dat S. F. G. van Holsteyn U. E. in sijn dienste heeft genomen. Ick hoop dat de gemeene zaecke daerdoor gevordert zal werden. Ick zoude op de zaecke in U. E. brief vermelt particulierlick adviseren, maer ik verwachte eenige, die mij van de gelegentheyt in ons Landt zullen onderrichten, t' welck hoognoodigh is om in zoo zwaere zaecke wel te adviseren. Ick danck God dat hij aen S. F. G. zoo goede genegentheyt inspireert tot onse zaecke. Ick stel uit aen S. F. G. nu dese tijd te schrijven, omdat ick verwacht daertoe bequaeme materie, biddende middelertijdt om mijne gebiedenisse. Ick hoop dat U. E. huisvrouw nu al al met geluck bij U. E. zal zijn gecomen, als oock d'Heer van Wedde, aen den welcke ick bidde U. E. mijne recommendatie te doen. Ick meen dat U. E. door handen van Monsr Tresel [1]) zal hebben ontfangen eenige veersen, die ick aen den soon van wijlen den President de Tou heb gemaeckt om te thoonen hoe zeer ick zijn vader estimere. De verclaringe van D. *Tileno* [2])

---

[1]) *Dan. Tresel,* gewezen griffier van de Staten-Generaal.

[2]) De gewezen hoogleeraar van Sedan, *Dan. Tilenus,* die te Parijs een poos met *De Groot* samenwoonde.

ende mij is Sijne Ma[t] zeer aengenaem geweest. Ick bidde U. E. alle t' gunt dezelve is hebbende tot defensie van de gemeene zaeck mij te willen toezenden om te dienen nae behooren. Van de comste van de lichting van Denemarcken hebben wij hyer verstaen. Voor de Heer *Hogerbeets* als oock van alle andere gevangenen ende beschadigde door confiscatie doe ik mijn best ende hoop dat alles ten beste zal comen, te meer alsoo het open oorlog de Regeerders van ons Landt zal oorzaeck geven om op de advysen van ons Landt beter te letten. Hyermede, Mijn heer, waerde ende lieve medebroeder, zal ick God bidden U. E. met alle de uwen genadelick te bewaeren.

Den IX September XVI[c] XXI Tot Parijs [1])
U. E. gantsch dienstwillige
H. de Groot.

A Monsieur Monsieur *de Haen* A Goddorp.

* * *

IV. *H. de Groot aan Joh. de Haen.*

Verhaal van een oproer te Parijs en de vernieling van de kerk te Charenton.

Mijn heer ende zeer waerde Medebroeder. Sedert eenigen tijdt en is hier niet zonderling voorgecomen, 't beleg van Montauban noch al continuerende, alwaer onder anderen oock de Hertogh van Maine is gebleven, welcx dood hyer tot Parijs gebootschapt zijnde, het grauw hoop heeft gegeven van zonder vrees yet te mogen attenteren jegens die van de Religie, sulcx dat Sonnendaegs van den morgen af tot de middagh op de wegh nae Charenton (al waer die van de Religie vergaderen) veel grauws bijeen zijnde gecomen, s'naemiddags, als die van de Religie uit de tweede predicatie nae de stad gingen, querellen hebben beginnen te maecken ende alzoo met verscheyden van de Religie handtgemeen zijn geworden, t'welck de Hertog van Montbason, Gouverneur, ende die van de magistraten, geassisteert met eenige goede burgers, niet en hebben connen beletten, maer in de commotie met het volck in de stadt gecomen, alwaer oock eenige ten wederzijde gedoot ende een huys is gepilleert. Een vrouw op t'bevel van t'grauw, niet hebbende willen knielen voor een Mariabeeld ende (zoo bij eenigen geattesteerd wordt) daervan zeer oneer-

[1]) *De Haen* schreef buitenop *R[a] den 10 Oct.*, alsmede den datum van den brief en *N[o] 2.* Ook de volgende brieven van *De Groot* aan hem zijn genummerd. No. 1 schijnt dus verloren.

lick hebbende gesproocken, is aen stucken gehouden ende de stucken over straet gedragen. De kerk tot Charenton is verbrand; men meent dat de Coningh die op zijne costen zal doen hermaecken. S'nachts is zoo door 't spannen van kettingen als goede burgerwacht stille geweest, doch s'morgens daeraen weder wat moeyte ende een huys in t' Fauxbourg van St Marceaux geplundert, de verdere plundering bij de magistraten verhindert, informatie genomen van de auteurs van de commotie, twee opgehangen, eenige gebannen op de galey; die van de Religie [als U. E uit het bijgaende can zien [1])] genomen in de protectie van den Coningh ende van t' Parlement. Hyermede is de moeyte overgegaen en men hoopt dat alles voorts zal blijven in stilte. De Ambassadeur extraordinaris van Engelant is niet verre van t' leger zyeck. Indien Montauban over waer, men meent den Coningh hyer zoude comen. Voorts bid ich U. E. dese missive aen Sijn Furstl. Durl. te behandigen. D. *Vtenbogardus* ende *Episcopius* zijn hyer, verwachtende tijdinge uit het Landt om te weten waernae sij haer zullen reguleren.

Hyermede, Mijn heer, zal ick U. E. Godes genade bevelen. Den XXIX Sept. XVIc XXI. Tot Parijs [2]).

U. E. dienstwillige medebroeder
H. de Groot.

E. hoochgeleerde, wyse, zeer voorzienige Heere Mr *Johan de Haen*, doctor in de Rechten tot Gotdorp.

* * *

V. *H. de Groot aan J. de Haen.*

Berichten uit Parijs.

Mijn Heer. Mij is lieff uyt den uwen te verstaen U. E. gesondtheyt ende de affectie van Sijne F. Gn. tot U. E. ende de gemeene saecke. Wat difficulteyten de comste van de Remonstrantsche predicanten in U. E. quartieren tot noch toe verhindert hebben, sal U. E. buyten twijffel uyt haer schrijven hebben verstaen. Anders gelooft vrij dat hier in dit rijck geen groote vreuchd en is te haelen. Nae de commotie, waervan ick voor desen heb geschreven, hebben wij hyer een schrickelicken brand gehad, waermede omtrent twee hondert huysen zijn geconsumeert, staende op twee bruggen aux oiseaux ende des chauces. De kerck van

[1]) Deze proclamatie, of het afschrift ervan, bleef niet bij den brief bewaard.
[2]) *De Haen* schreef op den brief: *Rpta den* $^{17}/_{7}$ *Novemb. No 3.*

Charenton blijft noch ongemaeckt, hoewel men daeraen wat had begonst te timmeren, doordyen dye van de Religie meest al uyt Parijs zijn vertrocken, niet soo zeer door vrese als om 't gerucht buyten s' Lands groot te maecken, soo de wijsen oordeelen. De winter sal de Coning doen opbrecken voor Montauban ende de stadt laeten geblocquert. Daer wordt gestaedich gehandelt van vrede, maer is zeer onseecker wat daervan wil comen. Des Conings moeder is hyer, gecomen sonder van den Coning daertoe oorloff te versoucken, ende men meent dat de Coninginne, des Conincx gemaelin, hier oock sal comen. De Coning menen velen dat te Toulouse sal blijven. Rochelle blijft landewaert beset. Meer nieuws en is hyer niet ende daerom sal ik hyermede Mijn Heer, U. E. ende U. E. huysvrouw in Godes protectie bevelen. Den XI Novembris XVI^c XXI tot Parijs

U. E. Dienstwillige
H. de Groot.

Ick bid om de melding van mijnen dienst aen S. F. Genade. Mijn huysvrouw doet haer hartelycke groetenis ende gebiedenis aen U. E. ende de uwe [1]).

A. Monsieur Monsieur *de Haen*, docteur es Loix, Conseiller de Monseigneur le Duc de Holstein. A Gotdorp.

* * *

VI. *H. de Groot aan J. de Haen.*

Hij heeft een jaargeld van den Koning gekregen. Zijne verhouding tegenover de Hugenooten. Aanbod om in Holstein te komen. Berichten.

Mijnheer. D' uwen van XX Decembris des verleden jaers ende van den XXIX January des lopende jaers zijn mij eyntelick ter handen gecomen. Het is mij leedt dat wij niet met meerder seeckerheyt ende in corter tijdt malcander en connen adviseren van het gunt ten wederzijde passeert. Sedert den Coning hyer is gecomen, heb ick een brevet van een jaerlijcx pensioen van Sijne Ma^t. ontfangen, oock Sijne Ma^t gesproocken ende bij deselve als oock bij den Prince van Conde, den heer Cantselier, den heer Guarde des Seaux ende anderen van den Raedt wel bejegent; al welcke mij doet hoopen, dat ingevallen tusschen Vrancrijck ende onse Landen eenige handeling valt, daer veelen in ons Landt wel toe genegen zijn, [door] mij ende anderen, die

[1]) *De Haen* schreef buitenop *Rp^{te} den* $^{10}/_{20}$ *Feb. N° 4.*

op die hoope hyer mede zijn gebleven, yet sal connen gevordert werden tot vertroosting van denghenen, dye in het Landt verdruckt zijn. Wat de Religie aengaet, het is waer dat ick bij wijlen daerop wat aengesproocken ben, oock met beleeftheyt ende sonder perssinge. Wij zijn oock in onse huysen vrij van ondersoecke. Evenwel houd ick ten hoochste aengenaem de aenbiedinge door U.E. aen mij geschiet van wege Sijne Furst. Genade, dye ick daerover onderdanichlick bedanck, met aenbiedinge van alle mogelicke dienst. Indyen mettertijdt de saecken haer soo souden mogen aenstellen, dat ick voor de gemeene saecke meer soude connen vorderen aldaer bij U.E. dan alhyer, soo soude ick seer garen luysteren nae raed van vrunden, ende zyen met goed contentement van Sijne Mat (die mij geen beloften nochte verbintenissen en heeft afgevordert) van residentie te mogen veranderen. Ondertusschen al t' gunt ick hier can doen voor Sijne F. G., voor U.E. ende andere goede vrunden is t' haere dienste. De Apologie, niet alleen van mij maer van de voorgaende Regieringe, heb ick in t' breede ingestelt ende in t' Landt gesonden, om bij personen haer de rechten, coustuymen ende regiering verstaende. gevisiteert te werden. Ick meen soo U. E. yet heeft aengeteyckent, dat het mij behulpich sal connen wesen. T' gunt U.E. considereert van de groote haet van de Hugenoten tegen ons bevind ick waer te zijn, uytgenomen enige discrete personen, die nae de waerheyt luysteren. Een van de gedeputeerde van Rochelle, die in Hollandt is, heeft onlancx een bouck aldaer uytgegeven, vol pernitieuse ende seditieuse maximen, alwaer hij de Remonstranten accuseert als pensionarissen van den Paus, met meer andere calumnien [1]); maer alsoo hetselve bouck veel inhoudt tegen des Conincx autoriteyt, soo hoopen wij dat het ons hyer meer goets dan quaets sal doen. Die van Rochelle roven zeer ter zee, doch zijn t' landt zeer benauwt. Men meent dat men de stadt dit jaer niet en sal aentasten, nochte oock Montauban, maer alle andere steden brengen tot gehoorsaemheyt, daertoe Monsr. Lesdiguires alrede arbeyd in de plaetse

[1]) Hier zal bedoeld zijn „Discours des vrayes raisons par lesquelles ceux de la religion en France peuvent et doivent en bonne conscience résister par armes à la persécution ouverte" (1622), geschreven door den advocaat *Th. Brachet de La Milletière*, ouderling van Charenton, die met *La Chapellière*, als afgevaardigde van de vergadering van La Rochelle, naer de Republick ging om hulp te vragen

van zijn gouvernement; middelertijdt oock niet naelatende voorslagen te doen van accommodatie, die zeer verhindert wordt aen d'een zijde door het kerck ende cloosterbranden van dye vande Religie ende ander meer excessen, aen d' ander zijde door de hevicheyt van den Jesuyt, die mette meer schijns haer canten jegens die van de Religie, alsoo de [voorgenaemde] gedeputeerde van Rochelle seyt geen hoop te zijn voor paix voor ende aleer de Jesuyten uyt het rijck sullen zijn verdreven, t' welck zij apparentelick sullen soucken te voorcomen, alsoo hyer wel zijn geseten. Ick hoop, Mijn Heer, dat U.E. met U.E. huysvrouw nu wat beter sal zijn tot uwe vertroostinge; de mijne met de familie, Godt zij gelooft, zijn wel te passe. God wil U. E. met de zijne ende alle vrunden lang bewaeren. Den xvij Maert xvi^{c}xxij [1]).

U. E. dienstwillige
H. de Groot.

Mijn huysvrouw doet haer dienstelycke gebiedenisse aen U. E. ende de uwe.

E. Erensfeste, Hochgeleerde heer, Mijn Heer Mr. *Johan de Haen*, doctor in de Rechten.

* * *

VII. *H. de Groot aan J. de Haen.*

Hij danckt den hertog voor zijne affectie. De koning heeft hem een tractement vereerd. Goede verwachtingen. Zijne Apologie. Berichten uit Frankrijk.

Mijnheer. De uwen van den XXVI Februarij is mij ter hande gecomen ende hoewel mijne voorgaende, die ick hoop dat U.E. sal becomen hebben, eenigsins daerop connen dienen tot U.E. onderrechtinge, soo en heb ick niet connen laeten U.E. door desen naeder te begroeten ende vooreerst ten hoochsten te bedancken voor de broederlicke sorge, die U.E. draeght voor mijn welvaeren. Ick bedanck oock, gelijck ick oock voor desen gedaen heb, zeer dienstelick ende ootmoedelick Sijne Furstelicke Genade voor zijne genaedige affectie tot mij, die ick zeer garen met alle mogelicke diensten wil erkennen. Wat mijne gelegentheyt alhier aengaet, Sijne Majesteyt heeft mij vrundelick ontfangen ende met een tractement vereert. Dan veele clagen hyer van quade betaelinge; off dye mij sal wedervaeren en weet ick niet. Doch

1) Gemerkt No. 5.

alle de Raden versterck en mij, dat voor mij wel sal worden gesorgt. T' is waer, dat gelijck elck mensch affectie heeft tot zijne Religie, alsoo oock veele grooten garen souden zien dat ick haer exempel volghde; doch ick en werde niet geperst, jae is mij ende anderen van ons gevoelen soo veel wel doen verstaen, dat stil exercitie in onse huysen ons niet wangunt en werdt. De Heren van den Raedt zijn van opinie, dat soo haest in Vranckrijck de paix sal zijn gesloten, waer toe den Coning ende den Prins, die het oorlogh meest hebben aengedreven, schijnen wel genegen te zijn, indyen maer die van de vergadering van Rochelle haer voegen tot redelicke conditien, dat gedacht sal werden op eenige hervattinge van de alliantie tusschen dese Croon ende onse Landen, in welcken gevalle men mij hoope geeft, dat van de verlossinge van den Heer *Hogerbeets*, voor ons eer ende goedt debuoir sal geschieden. Sulcx dat mij dunckt dat ick schuldigh ben, alwaert al met wat ongemacx, dyen tijdt te verwachten, om niet te versuymen yet t' gunt ten gemeene beste soude mogen dienen. U.E. houde hem verseeckert, dat ick bij sulcke gelegenheyt zijner niet en sal vergeten, maer al doen dat mij sal mogelick zijn. Monsr. *Vtenbogaert* ende *Episcopius* soude mede garen (niet soo zeer om haerer wil als om de gemeene saeck) dye tijdt ende occasie hyer verbeyden, indien het niet te lang en duyrt, zijnde andersins zeer genegen tot aenneminge van de genadige presentatie, die Syne F. G. haer doet. Mijn Heer wat mij aengaet, ick sal zeer garen U.E. advys verstaen, wat deselve meent dat ick behoor te doen ten dienste van mij selven, U.E. ende andere. Ick sal op hetselve advys letten, als comende van een van mijne beste vrunden. Mijne Apologie in het Duytsch (die ick oock in t' Latijn overset) is nu in Holland in handen van eenige goede bekende, om bij deselve geexamineert te worden. Ick verwacht haere consideratien, om die gesien sijnde te resolveren. Ick heb geseyt aengaende de bijeencomste van acht steden, dat daer niet en is geresolveert, maar middelen bedacht tot accommodatie ende redenen tot voorstant van de genomen resolutien, om t' een ende t' ander in die vergadering te openen; dat in de communicatie met de gedeputeerden van Vtrecht veele van de woorden, die mij bij de Sententie te laste worden geleyt, niet en zijn gesproocken, naementlyck dat van de Staten Generael ende Syn Extie niet en is gesproocken

in de termen aldaer verhaelt, oock geen assistentie van geldt ofte andersins belooft aen die van Vtrecht, maer generalyck geseyt, dat onse steden hoopten dat de Staten van Hollant de tractaten met de Staten van Vtrecht aengegaen souden naecomen; dat voorts de intentie van onse Steden is verhaelt in conformiteyt van de verclaering van Haerlem, sonder verder te gaen; dat wij geseyt hebben dat in de vergadering bij eenige steden was geurgeert, dat men most weten off de soldaten de magistraten wilden assisteren jegens alle geweldt, oock dat pretext mocht nemen uyt saecken van Religie; ende dat oock geconsulteert was van de finantien te secoureren met het wechsenden van de Fransche troupes, als tot welcker onderhoudt geen middelen waren gedestineert. Ick bid U.E. mijne Sententie te willen overzien ende in 't gunt hem de memorie getuycht, insonderheyt op de voors. poincten, mij te willen adviseren. Ick bedanck U.E. van de mij toegesonden advysen. T' gunt hyer is gepasseert sal U.E. ten deele uyt mijne voorgaende hebben verstaen. De Coning met sijn moeder ende meest alle de [Heeren] is getrocken nae Bretaigne, om aldaer ordre te stellen jegen het voornemen van de Soubize, die een plaets heeft ingenomen op de frontieren tusschen Poictou ende Bretaigne. De preparatie van de oorloge van des Conincx zijde zijn groot; hij doet oock lichting in Duytschland, meent vyer legers te hebben ende een scheepsarmade voor Rochelle, welcke stadt an de landzijde nauw beset is. Evenwel oordeelen alle wijsen (gelijck ick hyer voren heb geseyt), dat bij den Coning goede genegentheyt is tot de paix. Sijne Ma[t]. seyt, soe haest hyer de vrede sal zijn gemaeckt, dat hij ordre wil hebben om de Spaignaerd de Valtoline te doen quiteren, t' welck zeer goed waere ende occasie soude geven om te beter confederatie te planten tusschen Sijne Ma[t] ende onse Landen. Ick ben droef geweest te verstaen de swackheyt van U.E. huysvrouw, hoop dat Godt haer sal stercken tot uwer vertroostinge. Mijn huysvrouw doet haer dienstelicke gebiedenisse aen haer ende U.E. Wij hebben onse huyr gecontinueert tot St. Jan, zullen zien hoe haer de saecken middelertijdt zullen schicken. Ick bid om mijne gebyedenisse aen neeff *van den Hove* en sijn huysvrouw. Mons[r]. *Tresel* is te Ruaen gaen woonen, alwaer oock *Vtenbogardus* ende *Episcopius* haer houden, dan zijn hyer tot Parijs geweest om eenige dingen te doen drucken tot voorstand

van de goede saecke. Vaertwel. Den viij April xvicxxij tot Parijs [1]).

U.E. dienstwillige Vrundt
H. de Groot.

Mijn heer, Mijn heer de Haen, doctor in de rechten, raedt van Zijn Furst. Gen. v. Holstein. Op 't Slot tot Tonningen.

(Wordt vervolgd).

Bevolking van Zwartsluis in 1795. — In het Oud-Archief van Zwartsluis trof ik indertijd o.a. het volgende betreffende de bevolking aan, dat ik hier wensch mede te deelen.

„Zwartsluis, den 9 November 1795. Heden door de Beëdigde Tellers van het volk van Zwartsluis, H. Lubbers en W. Beumer, ingebragt zijnde hunne gemaakte lijsten van het getal der Huisgezinnen en Menschen, zoo jong als oud, volgens aanschrijving van de provisioneele Representanten van het volk van Overijssel, door hun vervaardigt, heeft de Municipaliteit alhier met den door hun aangestelden Scholtus, dezelve, met behoorlijke accuratesse, geëxamineert, en bevonden, dat er in de Fortresse de Zwartsluis waaren:

Huisgezinnen	131	
Menschen		546

In het buitenkwartier:

Huisgezinnen	226	
Menschen		895

En is van de Nieuwesluis bericht, dat aldaar waaren:

Huisgezinnen	151	
Menschen		623

dus in 't geheel:

Huisgezinnen	508	
Menschen		2028

Sp. o. Olst. VAN HOEVELL.

[1]) Gemerkt No. 6.

OUDHEIDKUNDE.

IETS NADERS OVER Mr. J. W. KUMPEL IN DE GIJZELING.

DOOR EDUARD VAN BIEMA.

Ongeveer 50 jaar geleden verleende De Navorscher gastvrijheid aan een liefhebber van oude boekjes voor het stellen van een vraag omtrent J. W. Kumpel en bracht tevens het antwoord daarop van de hand van C. v. A., Candore et Ardore, het pseudoniem van Mr. W. J. C. van Hasselt, destijds Raadsheer in het Gerechtshof van Noord-Holland.

Deze Kumpel was de eenige zoon van eene welgestelde Amsterdamsche familie; hij studeerde in de rechten te Leiden en promoveerde daar den 4 Sept. 1784. Op 10 Sept. van hetzelfde jaar legde hij den eed van getrouwheid af in handen van Mr. Pieter Jan Nolst, Raad Ordinaris in den Hove van Noord-Holland. Eenige jaren later op 3 April 1787 liet hij zich te Amsterdam als advokaat inschrijven.

Hij maakte verzen en was in zijne studiejaren en ook later bevriend met Willem Bilderdijk.

Als aanhanger van de Oranjepartij nam hij deel aan de zwakke beweging tot hun herstel, gewekt door de mislukte poging der Engelschen van 1799 om in Noord-Holland te landen.

Hij volgde toen de aftrekkende troepen naar Engeland waar hij zijn naam verengelschte door zich Campbell te noemen en tevens kennis maakte met de Londensche schuldgevangenis. Na de vrede te Amiëns in 1802 keerde hij naar zijn vaderland terug.

Niet aan deze feiten, maar aan zijne zonderlinge gedragingen en bovenal aan zijne betrekkingen tot Catharina Rebecca Woesthoven, de eerste vrouw en de Odilde van Bilderdijk, heeft Kumpel zijne meerdere of mindere bekendheid te danken.

Of zijne daden zekere belangstelling wettigden, laat ik in het midden, maar sedert Mr. van Hasselt in De Navorscher, Mr. R. Fruin en Dr. Byvanck in de Gids en de Heer J. F. M. Sterck in het Amsterdamsch Jaarboekje v. 1897 beschouwingen aan,

hem wijdden is het wellicht geoorloofd die aan te vullen, wat betreft Kumpels verblijf in de Amsterdamsche gijzeling.

Bij de regeling op het Archief van eene menigte niet geindiceerde stukken van den meest verschillenden aard en herkomst werd mijne aandacht getrokken door een aantal bescheiden, betrekking hebbende op het Werkhuis, meer speciaal op het langdurig verblijf van Kumpel aldaar.

Het is bekend, dat hij van 1808 tot 1821 in de gijzeling zat voor een bedrag, dat hij schuldig was aan Mevrouw Bilderdijk.

Op Paschen 1821 kreeg de 64-jarige stakkert ongevraagd ontslag uit de gijzeling, omdat er bij de regenten twijfel gerezen was omtrent de wettigheid van zijne gevangenhouding.

Volgens de Code de procédure civile van kracht tot 30 Sept. 1838, kon men iemand voor schuld gijzelen zoo lang men wilde, mits hij den leeftijd van 70 jaren niet bereikt had.

Na het in werking treden van ons Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering kon niemand ter zake van dezelfde schuld langer dan vijf jaar vastgehouden worden, hoewel er door het ophoopen van verschillende schuldvorderingen gemakkelijk gelegenheid bestond, die termijn met menig lustrum te verlengen.

Beide systemen verschillen niet zoo heel veel van het middeneeuwsche schuldrecht, want tegen betaling van kostgeld sloot de gemeente den schuldenaar op in de gijzelkamer en bewaarde hem voor zijn schuldeischer of diens rechtverkrijgende.

Dit is heden ten dage onmogelijk geworden, daar iedereen, koopman zoowel als particulier, zich door faillietverklaring aan het gevaar van gijzeling kan onttrekken.

Uit de stukken, die op het archief berusten, verneemt men uitvoerige bizonderheden omtrent Kumpels gedwongen verblijf in het Werkhuis en leert men hem kennen als een uiterst lastig, breedsprakig en prikkelbaar heerschap, dat geen gelegenheid voorbij liet gaan om zich over alles en nog wat te beklagen.

De gijzeling bevond zich op dit tijdstip in het Werkhuis in de Nieuwe Kerkstraat. Nu is daar het Armenhuis gevestigd, dat staat onder het beheer van eene commissie van het Burgerlijk Armbestuur. Sedert 1875 worden daar ouden van dagen, ongeneeselijke zieken, idioten en voorts zoodanigen, wier opneming in een gesticht overeenkomstig de armenwet onvermijdelijk is,

verpleegd. Het zij mij vergund een kort historisch overzicht te geven van deze stichting.

Bij keur van 13 Aug. 1654 richtte de Vroedschap tot wering van ongeoorloofde bedelarij het nieuwe Werkhuis of Willige Rasphuis en het Spinhuis op. De Amsterdamsche magistraat besloot den 5 Jan. 1779 deze gestichten te vervangen door het Werkhuis in de Nieuwe Kerkstraat, dat gesteld onder het beheer van Regenten in 1782 in gebruik werd genomen.

Bij besluit van den gemeenteraad van 9 Nov. 1870 werd de inrichting met ingang van 10 Jan. 1871 onder het beheer gebracht van het burgerlijk Armbestuur.

In het Werkhuis vonden toen opname armen, wanneer zij geen onderstand kunnen erlangen van kerkelijke of bizondere instellingen van weldadigheid en die opname onvermijdelijk is; doortrekkende armen konden alleen op bijzondere machtiging van Burgemeester en Wethouders opgenomen worden. Israelieten waren echter uitgesloten, omdat de beide Israelietische Armbesturen zich tegen uitkeering van een vastgesteld bedrag uit de gemeentekas belasten met de verzorging der armen, die geen onderstand van wege de kerkelijke gemeente kunnen erlangen.

Zij die in het Werkhuis opgenomen en in staat waren nog eenigen arbeid te verrichten, waren daartoe verplicht. De regeling en belooning van den arbeid werden bepaald door het Burgerlijk Armbestuur. De verpleging was slechts tijdelijk, de duur daarvan werd eveneens bepaald door het Armbestuur, terwijl het den verpleegden vrij stond het gesticht ten allen tijde te verlaten.

Deze toestand duurde voort tot 10 Januari 1857 toen het Werkhuis opgeheven en door den Raad bestemd werd tot Armenhuis.

Het was zeker geene gelukkige gedachte de verpleegden van het Werkhuis en de gevangenen voor schuld onder één dak te herbergen. Deze zonderlinge combinatie veroorzaakte dan ook heel veel last en ongenoegen.

In 1795 was de gijzeling van uit de stadsboeien in het Stadhuis naar het Werkhuis overgebracht en spoedig ondervond men de bezwaren, die uit zulk een vereeniging noodzakelijk moest voortvloeien.

De Regenten moesten dientengevolge veel toelaten wat anders

absoluut uitgesloten zou zijn geweest en waren niet meer bij machte daar de behoorlijke orde te bewaren.

Tengevolge dier misstanden en ongeregeldheden, gevolgd door samenspanningen, door pogingen van ontvluchting en door gelukte uitbraken zagen de Regenten zich in 1803 genoopt bij de Overheid aan te dringen op verplaatsing der gijzeling.

In dit protest der Regenten lezen wij het volgende:

„Niemand zal betwisten, dat de gijzeling een verblijf is voor „menschen van allerhande soort, van allerlei rang en landaard „en van geheel uiteenloopende oogmerken, neigingen en harts„tochten. Dit veroorzaakt onvermijdelijk inwendig ongenoegen, „soms zelfs gecombineerde samenspanning, die te gevaarlijker „wordt, naarmate het algemeen belang der gegijzelden daarmede „nauwer verbonden is. De directeur moet daarom niet alleen „verheven zijn boven allerlei intrigues en in staat tot oordeel„kundig handelen, maar hij moet ook staat kunnen maken op „de hulp van sterker macht. Zelfs toen de gijzeling nog in de „boeyen gevestigd was hebben daar voorvallen plaats gehad, die „alleen door buitengewoon machtsvertoon beteugeld konden „worden. Het gebrek aan zulk eene macht en de verslapping „der gijzeling door overplaatsing in het Werkhuis zijn oorzaak „geweest van den brutaalsten tegenstand van binnen en vaak „ook van de geweldigste uitbraken naar buiten.

„Het optreden der justitie, die geweld met geweld heeft „meenen te keeren, heeft evenmin als hare daarop gevolgde „strafoefeningen iets mogen baten".

Na lange conferentie en na inspectie van een daartoe benoemde Commissie gaf de Raad op 19 Januari 1804 gevolg aan het verzoek van Regenten en werd de gijzeling weer overgebracht naar het vroeger geoccupeerde lokaal in het Stadhuis.

Lang bleef zij op die plaats. Toen in 1808 het Stadhuis ter beschikking werd gesteld van Lodewijk Napoleon om hem als paleis te dienen, bracht men de gijzeling, bij gebrek aan een beter lokaal, in aller haast over naar het Werkhuis, zonder dat de Regenten gelegenheid hadden daar tegen ernstig te protesteeren.

Maar laten wij nu Kumpel aan het woord om te verhalen onder welke omstandigheden zijne arrestatie en overbrenging naar de gijzeling plaats vonden.

Vooraf dient men aan te merken dat op den 25 Juni 1808

des nachts om half elf hij zijn woning bij H. C. Wilkens, waarin hij den 14en Maart van hetzelfde jaar, lijdende aan waterzucht, gebracht was (*) en tot 14 dagen vóór dien tijd bedlegerig was geweest, verliet.

Dat die H. C. Wilkens, (hem) die nog doodzwak was, naar het logement den Burg in de Dijkstraat brengen zou, maar (hem) ten dienste van een derden overleverde aan gerechtsdienaren, die hem in naam van S. J. Tijssens naar de gijzeling brachten.

Men bood hem, volgens gebruik van dien tijd, niet eerst aan hem naar een herberg te brengen, om tot eene schikking te komen. Ook geen slede werd voor die overbrenging genomen. Maar van een krankbed, waarvan èn Dr. Gruelman [bij R. Fruin staat Dr. Onulmans) èn Ds. Meijen desnoods moeten getuigen, dat lang al het uiterlijk van een sterfbed had, moest hij voor zijn eerste luchtscheppen naar een gevangenis gebracht worden. H. C. Wilkens bemachtigde zich van het weinige goed, dat hij bezat, op gezag van eene vrouw, die alleen dit stuk van smokkelmoord pleegt om een defraudatie van 50 à 60.000 guldens, aan den lande gepleegd, met hem te begraven. Dit laatste slaat op eene door Mevrouw Woesthoven gepleegde ontduiking van collateraal door middel van een fictieven koop en verkoop van fondsen ten bedrage van vijftig duizend ponden sterling tijdens het leven van haar neef.

Deze rijke, oude en kinderlooze neef heette Christiaan Woesthoven en overleed den 21 Juni 1807 op 81-jarigen leeftijd. Odilde had zich verbonden, zoo zij van haren neef erfde, Kumpel op de volgende wijze te bedenken: Zij zou zijne schulden van omtrent 6000 gulden betalen, hem een kapitaal van f 20.000 schenken en hem tegen eene vergoeding van f 2000 per jaar belasten met het beheer van hare goederen.

Toen de oude neef versuft en kindsch geworden was, gelukte het Odilde hem door hare machinatien een vroegere wilsbeschikking ten bate van weduwen en godshuizen te doen herroepen. Kumpel zou geweigerd hebben haar hier bij behulpzaam te zijn, integendeel zou hij hare kwade praktijken wereldkundig gemaakt

(*) Vóór dien tijd woonde hij te Amstelveen; hij zelf wilde naar het Gasthuis gebracht worden, doch Mevrouw Woesthoven liet hem bij den kok Wilkens huisvesten.

hebben. Zij ontdekte dit gedurende Kumpels ziekte en deze ontdekking moet de oorzaak geweest zijn van haar ontembaar wraakgevoel en van de jarenlange kwellingen, die zij op den wêerloozen stakkert uitoefende.

Al spoedig maakten de Regenten kennis met de lastige eigenschappen van Kumpel, die op 14 Juli 1808 aan den Hoofdofficier en Schepenen der stad een schrijven zond met ernstige klachten over de onwaardige behandeling, die hij in de gijzeling van wege de directie ondervond.

Dit was hem niet voldoende en om zijne klachten nog meer bekend te maken, richtte hij op denzelfden dag een schrijven van gelijken inhoud aan den Burgemeester.

Als antwoord op deze brieven zeiden de Regenten, dat daaruit duidelijk blijkt, dat Kumpel evenmin schijnt te weten, wat hij schrijft als wat hij wil. En verder, dat voor zoover ze uit zijne verwarde en duistere schrijfwijze kunnen opmaken, hij zich bij zijne klachten tegen de Regenten beroept op de inrichting der gijzeling te Londen, zonder zich te herinneren, wat het gevolg is, indien de gegijzelde zich daar binnen den 42sten dag niet verstaat met zijne crediteuren, of ook dat de gijzeling in Londen alleen agrementen verschaft aan die geinterneerden, die hunne bijzondere verteringen zelf kunnen bekostigen.

Hij klaagde daarbij ook over het eten, dat natuurlijk volgens Regenten zoo goed was als men in een publiek gesticht kan begeeren, terwijl de gedetineerden de gijzeling beschouwen als een logement, waar zij op hun wenken bediend behooren te worden, en liever zouden commandeeren dan gecommandeerd te worden. Kumpel wordt daarin verder gekwalificeerd als iemand van rusteloozen aard en met verwarde hersenen, wiens klaagliederen over het reinhouden en de toebereiding van eten en drinken eenvoudig zonder dispositie aan de Regenten gerenvoyeerd moesten worden.

Dit negatieve resultaat sloeg Kumpel, die over een vaardige pen beschikte, geenszins uit het veld. In Sept. 1810 zocht hij het hooger op, en richtte aan den Hertog van Plaisance, algemeen Stedehouder des Keizers, zijne klachten tegen de directie der gijzeling en beschuldigde daarbij inzonderheid den Regent Meester Sinderam. De minister van Justitie werd in de zaak gemoeid en de Regenten moesten zich verantwoorden.

Die verantwoording viel niet zwaar en Kumpel werd daarbij natuurlijk niet gespaard.

Zijne klachten werden als logen en lastertaal gekwalificeerd, hem werd verweten, dat hij zich aan allerlei tegenkantingen, twist, onrust en oneenigheid schuldig maakte, en ondanks dat hij voldoende kleeding bekwam, zich overgaf aan morsigheid en aan onreinheid.

De kostelijkste (?) spijzen werden door hem veracht en wanneer de Regenten de gevangenen op visch tracteerden was hij nog ontevreden, omdat er slechts ééne soort visch geserveerd werd.

Hij heette de ziel te zijn der oproerigheid zijner medegedetineerden en was oorzaak, dat de Regenten, die ten koste van hun tijd en hun eigen beurs het beheer voerden er ernstig over dachten hunne functie neer te leggen.

Wanneer hij kleederen kreeg, weigerde hij ze of slonste ze af. Zoover ging zelfs zijn vuilheid, dat hij geheel gekleed te bed ging en hardnekkig weigerde zich te reinigen. Aan de directie weet hij zijne schooierachtige positie en speculeerde er op om daardoor ontslag te krijgen. Ook wilde hij persoonlijk door den hertog van Plaisance gehoord worden, opdat deze zich zou kunnen overtuigen van de ellende van zijn toestand.

Kumpel zond onder meer aan de Regenten een lijst van de kleeding, hem van 1808/1816 in de gijzeling verstrekt en doorspekte dit geschrift met eindelooze klachten en verzuchtingen.

Voor de curositeit haal ik eenige dier melopëen aan.

In 1808 kreeg hij niets dan twee grove onderhemden van wege J. F. Thijssens, een der handlangers van Odilde.

Het volgend jaar een blauwe broek, gemaakt van een ouden geverfden deken van Mevrouw Woesthoven.

In 1810 waren het o. a. een paar blauwe kousen, te slecht voor een galeiboef en wat oud vuil goed, bij de joden opgekocht.

In 1814 een te klein buis vol ongedierte.

Hij beweerde in 1815 geen heele draad meer aan het lijf te hebben, zoodat hij er afzichtelijk uitzag, er bijvoegende, wie kan er anders uitzien, die men met geweld van gebrek aan verschooning wil doen omkomen.

In 1816 beweerde hij, dat hem bijna alles werd afgenomen, zoodat zijne geheele garderobe slechts bestond uit een buis, twee pantalons, drie paar oude kousen en een paar versleten schoenen.

Dan volgen bittere klachten tegen den cipier, Pieter Jan Nieuwenhuijs over de beperking van genot aan vrije lucht.

Bij dispositie was dit drie maal 's weeks gedurende 1 ½ uur toegestaan en wanneer men op de vastgestelde dagen daarvan wegens slecht weder niet kon genieten en dit dan op een anderen dag verzocht, weigerde de cipier hiertoe zijne toestemming. Ook klaagde hij, dat Nieuwenhuijs slechte jenever, niet minder dan per half maatje, voor 24 stuivers verkocht, terwijl deze buiten slechts de helft kostte. Door de Regenten was het ontsluitgeld van f 1 op tien stuivers gereduceerd, de cipier maakte daarvan echter twee prijzen met een limitatie van tijd, zoodat hij tien stuivers ontsluit- en zes stuivers spreekgeld voor 3 uren op het bordes en op de kamers één gulden spreekgeld en zes stuivers ontsluitgeld rekende.

Na het verstrijken der drie uren vorderde hij opnieuw ontsluit- en spreekgeld.

Voorts stelde Nieuwenhuijs den onbeschaamden eisch, dat elk geinterneerde minstens f 5.25 in de week bij hem moest verteeren, terwijl hij zoowel als zijne meiden en knechts zich aan bedreigingen en onbeschoftheden schuldig maakten.

Op 6 Aug. 1816 presenteerde Kumpel weder om eene uitvoerige memorie.

Naar aanleiding daarvan drongen de Regenten in September opnieuw aan op de verplaatsing van de gijzeling uit het Werkhuis, voor welke inrichting ze nadeelig en verderfelijk was. Zij schreven: het is buiten onze competentie UEd. Achtbaren daarvoor een lokaal voor te stellen of te beoordeelen in hoe verre eene civiele gijzeling, welke thans in 's konings naam gebruikt wordt, thans ook onder het algemeen beheer van het ministerie van Justitie als onder het stedelijk bestuur zoude behooren gesteld te zijn, evenals dit geschied is voor andere gevangenissen.

Zij toonen dan verder aan, dat Kumpel sedert acht jaren de stoker is van onrust, ongenoegen en wanorde en de plaag van alle cipiers.

Wegens zijne verregaande onbeschoftheid tegen twee commissarissen van het Werkhuis en zijne voortdurende verstoring van rust en orde werd hij in het najaar van 1815 gestraft met eene driedaagsche opsluiting in het hok en vermeed zorgvuldig in zijn adressen van beklag vermelding te maken van die vernederende straf.

De Regenten wederlegden verder alle beschuldigingen en resumeerden, dat de summiere inhoud van de klachten voornamelijk nederkwam op Kumpels pseudo-wijsgeerige raisonnementen over gijzelaars in het algemeen en het bizondere respect, dat zij eischen, over hun gevoel van eer, dat hun zou verbieden, zelfs bij geopende deuren, hunne gevangenis te verlaten.

Zij concludeerden daarom als voorheen met de uiting dat dergelijke adressen zonder dispositie met renvooi door de Overheid aan Regenten beantwoord moesten worden.

Dat alles in de gijzeling daarom niet zoo geheel in den haak was, bleek uit het besluit van de overheid van het jaar 1814 om regeling en verbetering op de volgende punten aan te brengen.

1e. Aan de gijzelaars den kost te geven dadelijk van de Suppoostentafel.

2e. Het tarief voor dranken en verteringen te verminderen.

3e. De ligging zooveel mogelijk te verbeteren, en verschooning en reinheid te bevorderen.

4e. Aan de joden toe te staan, hun eigen kost te bereiden.

5e. Genot van vrije lucht toe te staan, doch dan slechts op de binnenplaats, omdat na de ontdekking van den beraamden uitbraak, de zijplaats niet meer als veilig beschouwd kon worden.

Dankbaar maar niet voldaan, concipieerde Kumpel in Dec. 1816 een adres van dankbetuiging en nadere memorie aan de Burgemeesteren eerbiediglijk over te doen leveren wegens de geconfineerden in de gijzeling. Dit geschrift beslaat niet minder dan 94 folio bladzijden en draagt de handteekeningen van Gabriels, Isaac Corona Pereira, J. M. Leman, H. J. Lubbers, I. F. Kohler en J. N. Sternheim.

Hij constateert daarin de wezentlijke verbetering in het lot der gegijzelden, doch geeft verschillende nederige (?) wenken om de plaats nog beter te doen beantwoorden aan het begrip van een civiel confinement.

Dan volgen klachten over den cipier, die den sedert ontslagen joodschen koopman H. J. van Cleeff uit Emden 30 stuivers afgeperst heeft.

Aan den hoofdofficier Willem Lauerzary, die zijn eten van een restaurateur liet komen, doch niettemin geen afstand deed van den kost uit het Werkhuis, waarvoor hij wekelijks f 5.25 betaalde, verstrekte de cipier slechts droog brood.

Voorts klaagt hij over het onrechtmatig heffen van spreekgeld en geeft daarbij een lijst van de gelden, in Aug. 1816 tot een bedrag van f 25 geheven.

Over de ligging is hij ontevreden, deze is veranderd, dat wil zeggen verergerd, daar men te korte matrassen kreeg en zoogenaamde schoone dekens niet grooter dan wiegedekens, oud en vol gaten.

Volgens hem was het eten eerst beter, spoedig echter nog slechter dan voorheen.

Daarover en over de ligging werd bij Regent Vaillant geklaagd, die echter weigerde hiernaar een persoonlijk onderzoek in te stellen.

Op dit tijdstip leed Kumpel aan rheumatiek en vreesde een hernieuwden aanval van waterzucht, waarom hij betere dekking vroeg, die hem echter geweigerd werd en was genoopt zich toen met zijn eenigste buis te bedekken.

Hij beschouwt de gijzeling als erger dan de Bastille, een zwaard hangt steeds aan een vrouwenhaar boven zijn hoofd en de tijding van zijn dood zal de beurs van zijn bewaarder spekken. Zelfs vreest hij vergiftigd te zullen worden.

Dan staat hij stil bij de bezuiniging van den brandstof.

Van 21 Maart tot 31 Oct. waren 60 en van 1 Nov. tot 20 Maart 90 turven toegestaan, doch sedert het aftreden van den Regent van Hall was die allowancie merkelijk verminderd.

Het gebouw met een oppervlak van 1600 v. k. voeten bij eene hoogte van 16 voeten, heeft eene ruimte van 25600 cubieke voet. Aan de Oostzijde bevinden zich drie, aan de Westzijde vier tochtige ramen, waarvan de spanjoletten nooit goed sluiten. De trap met tochtgaten en het secreet met twee op het dak uitmondende luchtkokers maken het lokaal moeilijk verwarmbaar.

Dertig turven 's zomers en 50 turven 's winters waren nu toegestaan en die moeten meteen dienen voor het koken van het maal der joden.

Van zijne persoonlijke aangelegenheid vertelt hij het volgende: Hij was in de gijzeling aanbevolen niet door, maar namens C. de Roode, kastelein in het 's-Gravenlandsche Veerhuis. (*)

(*) Mevr. Woesthoven woonde niet ver vandaar, nl. aan de Oostzijde van den Binnen-Amstel, tusschen de Keizersgracht en de Kerkstraat, het 4e huis van de laatste straat, thans no. 71. In 1802 van Bilderdijk gescheiden, huwde zij in 1808 den cavalerie-officier Westrhenen, van wien zij zich na een week of zes weer liet scheiden.

Deze had bepaald geweigerd hem te doen gijzelen, doch een handlanger van Mevrouw Woesthoven, zekere Simon Ham, wist hem te persuadeeren, dat dit in Kumpels belang zou zijn en daardoor zijn verval tot de uiterste armoede voorkomen zou worden. De Roode kreeg van Ham de stellige belofte, dat zijne vordering tegen Kumpel voldaan zou worden en dat hij verder geheel buiten de zaak zou kunnen blijven.

Daarop schreef Ham de rekening en werd toen door den kastelein onthaald.

Korten tijd daarna zocht Ham de Roode op om hem uit naam van Mevrouw Woesthoven het schuldregister voor enkele uren ter leen te vragen. De Roode gaf het mede op de belofte van altijd te voren betaalt te zullen worden voor de kostpenningen. die elke maand door de directie der gijzeling bij hem geïnd zouden worden. Met dit register verkreeg Ham zonder moeite op naam van de Roode vonnis tegen Kumpel, gesteund als hij was door Mevrouw Woesthoven, die door hare aanzienlijke positie gemakkelijk kon helpen om den notaris op dit punt te misleiden. De om den tuin geleide notaris maakte eene valsche akte. Ham plaatste eene valsche handteekening en Mevrouw Woesthoven legde eene valsche verklaring af. Reeds in 1809 weigerde de Roode den arrestant van kleederen te voorzien en onttrok hij zich aan de zaak, waarop door de bemoeiingen van Mevrouw Woesthoven, de kok H. C. Wilkens als aanbeveler van Kumpel intrad.

In zijne memorie pluist hij ook de keur van 1804 uit en bewijst, dat de geconfineerden niet voldoende verzorgd worden, en dat het ongeoorloofd is, ze af te schepen met te zeggen: Je kunt een bedelaarsnap en een houten lepel krijgen." Maar, zegt hij, al was ik zoo rijk als een Cresus, ik zou geen duit geven, om mijn eischer te betalen, het ware immers snood en lafhartig om het onrecht, dat in geweld ontaart, toe te geven.

Hij klaagt over het afnemen van zijn goed, over de willekeurige verhooging van het kostgeld van elf stuivers op dertien stuivers per dag en over de onbetamelijke visitatie van bezoeksters onder voorwendsel van te moeten onderzoeken of zij ook jenever binnensmokkelen. Al die machtsoverschrijdingen wijt hij aan den cipier Schijf, over wien hij zich in Oct. 1809 schriftelijk bij de Regenten beklaagd had.

Deze wreekte zich op hem, door hem te slaan, te stompen en op den grond te werpen, waarbij hij de getuigenis inroept van den generaal-majoor Paravìcini di Capelli, destijds zijn mede-gedetineerde.

Een ander hooggeplaatst militair was ook zijn lotgenoot. Het was kolonel Isaac van Kervel, die gevangen zat ter requisitie van den kastelein Kessler uit het logement den Bijbel in de Warmoesstraat en deze werd zelfs wederrechtelijk in de gijzeling gehouden, nadat Kessler geweigerd had voor hem te betalen.

Kortom, het geschrift rakelt de geheele reeks tekortkomingen, beleedigingen, rechtsverkrachtingen en uitzuigerijen, hem van wege cipiers en regenten aangedaan, op. Het is doorspekt met latijnsche citaten, hoogdravende tirades en bijbelsche teksten en vormt een ware litanie, welker details ik den lezer besparen zal.

Alleen wil ik even stilstaan bij den passus, waar hij gewaagt van zijn onwankelbaren trouw aan het Huis van Oranje, gebonden door zijn plechtigen eed van 1782. Hij voegt daaraan toe: „Maar „de Providentie, die door verborgen hand het lot der menschen „bestiert, bracht mij, „tot mijn geluk" misschien, tot behoud „mijns levens in de gijzeling. want ik zou de ellende mijn's volks „in de Fransche tirannie onmogelijk koelbloedig hebben kunnen „aanzien, en waarschijnlijk zou mijn hoofd gevallen zijn onder „den bijl der guillotine."

Hoe is deze overweging te rijmen met de groote ontevredenheid over zijn lot?

Hoe het zij, omtrent het succes van zijne lijvige pennevrucht behoefde hij zich geene illusiën te maken, want zooals wij reeds zagen, eerst in 1821 kreeg hij ongevraagd ontslag en toen wachtte hem nog erger ellende.

Oud, arm en zonder bescherming stond hij op straat en toen trachtte de geletterde door het venten van pepermunt langs den weg aan den kost te komen. Op eigen verzoek werd hij in 1825 in het Werkhuis opgenomen, alwaar hij den 5 Nov. 1826 overleed.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

HET GESLACHT CORNETS DE GROOT.

Een vraagstuk opgelost!

Veel is er geschreven, zoowel in dit tijdschrift, als in andere vakbladen over Johan Cornets de Groot. Onnoodig om hier verder over uit te wijden. Slechts wil ik hier neerschrijven dat de vergissing omtrent dezen Johan, voorkomende in het Maandblad van het Genealogisch-heraldiek Gen. „de Nederlandsche Leeuw", N. 6. v. d. XXIe jg. (1903) mij deed besluiten voorgoed deze zaak tot klaarheid te brengen.

* * *

In het Waalsch doopboek te Bergen op Zoom staat te lezen: 30 May 1731.

Ce Jourdhuij 30 May 1731 a été batisé dans l'église un enfant né le 28 de ce mois et nommé Pierre, dont la mère est Petronella Lafontain et dont le très-noble sieur pierre Cornets de Groot, Baron de Crayenburg, drossard et schout de cette ville surintendant et Lieutenant des fiefs de la ville et du marquisat de Bergen op Zoom, s'est déclaré le père, par acte passé devant Messieurs du magistrat de cette ville en datte du 20 dernier. L'enfant a été présenté au bateme par Mr. de Groot son père. J. de Villeneuve.

Over deze handeling van den Waalschen predikant de Villeneuve is heel wat te doen geweest; het Classis van Tholen en Bergen op Zoom kwam er bij te pas. Breedvoerig is dat alles te vinden in het archief der Herv. kerk van Bergen op Zoom in datis 23 en 24 Sept., 4 Oct. en 5 Nov. 1731. Nog erger werd het in 1737, toen Petronella voornoemd den drossaard de Groot een tweede kind baarde, waarvan in de doopboeken [1]), berustende in het gemeente-archief, hoegenaamd geen melding gemaakt wordt,

[1]) Het doopboek der Luthersche gemeente begint eerst 1 Mei 1749, zijnde vorige doopboeken blijkens aanteekening bij de verovering der stad Bergen op Zoom in 1747, verloren gegaan.

doch dat wederom te lezen staat in de handelingen van den Kerkeraad voornoemd en wel aldus:

31 Maart 1737

„Wordt uitgemaakt dat Ds Leydekker als jongste predikant de wijk zou krijgen, die Ds. Folkers in die qualiteit had, terwijl Ds Folkers overging in de wijk van wijlen Ds Lach. Dit dus gesteld zijnde, vraagde de scriba Folkers, alsoo de eerste reijse soude zijn, dat hij in die wijk zoude ommegaan, hoe zich zoude hebben te gedragen omtrent den Hr Drossaard de Groot, die alle censuren weijnigh schijnt te rekenen, alzoo zijn WelEd. in zijn onbetamelijk levensgedrach zonder verbeteringe voortgaat, zoodat nu deszelvs bijzit reets voor de twede maal hadt gebaart en dat kind aan des Drossaerts huijs door den Lutherschen predt was gedoopt".

Wij leeren hier uit dat drossaard de Groot bij Petronella Lafontaine twee kinderen had. Het eerste kind was genaamd Pieter, die spoedig overleden schijnt en het tweede kind moet Johan geweest zijn, daar in 1738, genoemde drossaert slechts een zoon Johan, uit Petronella geboren, in leven had, en noch in het gemeentelijk, noch in het kerkelijk archief sprake is van de geboorte van andere kinderen uit hem en Petronella.

Zeer duidelijk staat zulks te lezen in het testament van den drossaard, welk testament berust in het Rijksarchief te 's Hertogenbosch, en luidt als volgt:

„Op heden den derden December 17C agt en dertigh compareerde voor mij, Johan Wouters, notaris publycq, binnen Bergen op Zoom residerende, present de getuygen naergenoemt, den Hoogt Eden geboorne Heere jonkheer Pieter Cornets de Groot, Vrijheer tot Craijenburgh, drossaert, Schouteth, superintendent en stadhouder van de Leenen deser stadt en marquisade van Bergen op ten Zoom, de welke aan mij, Notaris, hebbende overhandigt, zekere concepte van Zijn Hoog Ed. gebs testamente en uitterste wille eygenhandig opgeregt, met last om die op zegel te brengen, zooals ik, Notaris, bij dezen ben doende en was dezelve luijdende als volgt. Eerstelijk wederroepen wij alle voorgaende testamentaire depositien, geene uijtgesondert, verklarende deselve alle geabrogeert en geannulleert te hebben. Ten tweeden soo institueren wij onse drie Kinderen Jacoba Elisabeth, Hugo en Alida, geprocreeert bij wijlen onse Vrouwe Alida Brigitta Santbergh in

alle de goederen, die sij van haer grootvader maternel bij haer meerderjarigheijd ter weeskamer van Delft hebben gebeurt en ontfangen. Ende dat wel in alle soodanige penningen off gedeelte als aen ons daer en als erffgenaem van hare moeder voornoemt, was competerende, ende sulcx spruijtende uijt de mutuelen testamente van Hare vader en moeder Joannes Santberghe en Jacoba van der Linden gepasseert tot Amsterdam voor den Notaris van der Groe ende zekere getuijgen ende de provenue van alle de conciderabele goederen door deselve Jacoba van der Linden ten huwelijk aengebragt ende uijt welke alle wij niet meerder dan 48000 guldens hebben geprofiteert in specie ende van welke 48000 guldens wij nog 20000 gld. door drang van de Delfse weeskamer reeds over twintig jaren hebben moeten affstaen aen onse drie kinderen voornoemd, quaesie voor haer legitime [portie] der meubelaere goederen daer in gecomprehendeert, welke nogthans, buijten de juweelen, van geen alloy en waren.

Instituerende wijders deselve drie Kinderen als volgt. Eerstelijk mijn soon Hugo in alle de goederen, welke hij door testamentaire depositie van wijlen Vrouwe Elisabeth Bastingius, mijne moeder, ende door quasi de daer opgevolgde testamentaire dispositie van mijnen Excessive, en op ongegronde fundamenten gebenificeerden broeder, wijlen Hugo uijt de erffgoederen van mijn vaderlijk huijs heeft getrocken ende door ons geneijgt accoort heeft geprofiteert, surmonterende verre het profijt dat aen ons daeruijt is geproflueert. Ten tweeden instituerende onse dogter Jacoba Elisabeth in alle de juweelen van hare moeder, die wij haer hebben laten medenemen bij haer trouwen, alsook in de schoone coulansteen, die ons ware onthouden ende nogthans was competerende ende sij bij preferentie heeft genoten. Ten derden instituerende onse dogter Alida in alle de juweelen, die wij aen haer mede van haer moeder, daer tegens hebben laten volgen, als ook in het kruijs en coulan aen haer sedert nogh gesonden in eenige equivaleringe tegens die van haer suster. Instituerende wijders deselve drie kinderen in de penningen mij nogh van haer competerende over de twee Eerste jaren onderhoudt a 500 guldens jaarlijks voor ider, na haer moeders overlijden ende dat haer grootvader maternel mij door proces ophielt en alle revenuen inhielt.

Legatere voorts aen juffrouw Petronella Lafontaine *moeder van*

mijn soon Johannis boven de 2000 guldens aen haer toegelegt bij seker contract tusschen ons gepasseert voor den Notaris Adriaen Baks, binnen dese stadt, nogh 3000 guld. dus te samen 5000 guldens alles in obligatien, loopende tot laste van de Generaliteijt. Item in plaets van het aldaar gespecifeerde eens gevens gelt, in jaerlijkse lijffrente de somma van 600 guldens eens en 400 guldens jaerlijks. Item legatere aan Juffrouw Johanna Blondel 500 guldens eens ende een lijffrente van 400 guldens jaerlijks, als mede soodanigen lijst van goederen als bij mij ten haren behoeve reedts onderteykent is en nogh soude mogen vorder onderteykent worden.

Ende laestelijk institueer ik tot Erffgenaem (met last van dese twee voorsegde legaten) buijten het gunt waer van bij mij hierboven is gedisponeert, in alle de goederen bij mij na te laten, egiene uijtgesondert, *mijnen sone Johannis welke ik erken mijnen wettigen en wel geprocreeerden sone te wesen, hem toevoegende alle eeren, qualiteyten, tituls en voorregten van ons ridderlijk geslagt, sonder eenige reserve Nademael het alleen om wereldse redenen is, dat geen huwelijk is voltrokken tusschen my ende sijne moeder*, met dese verstande en begeerte, dat bijaldien desen mijnen sone Johannis mogte komen te overlijden voor sijn 14 jaren alle dese goederen sullen komen aen mijne drie eerste kinderen, dog dat sijne moeder juffrouw Petronella Lafontaine haer leven lang sal genieten een derde part van de revenuen, maer indien hij kwam te overlijden na sijn 14 jaren ende dat voor zijn 25 jaren, huwelijk off andere geetablisseerden staet, dat hij sal vermogen te disponeren van een derde van sijne goederen ende indien hij die dispositie niet en dede ten behoeve van zijne moeder dat deselve de revenuen van een derde sal genieten als voren gesegt is.

Alle het welke alzoo verklare te wesen mijn wil ende begeren, verklarende ten effecte deser dat indien eenige van mijne kinderen niet en quame te adieren alle het gunt voorschreven staet, dat ik die onterve van al hetgene aen deselve hebbe gemaekt, haer vrij latende te ageren uyt kragte van haer legitime ter discretie van den Regter, soo als sij dat sullen goetvinden te behoören, ende de overige kinderen daermede beervende, verzoekende alle Regters en Regteren de billijkheijd mijner Redenen plaetse te geven.

Ende opdat alles geschiede in die ordre als mijne intentie is,

zoo verklare wijders tot voogdesse over mijnen sone Johannis te stellen sijne Vrouwe moeder Petronella Lafontaine ende tot toeziende voogde juffrouw Johanna Blondel, mitsgaders de Heeren van de Weeskamere deser stad Bergen op ten Zoom, alsmede tot oppervoogden in cas van noot, de Edele Wel Agtbare Heeren van de Magistraet derselver stadt, met volle magt en authoriteijt, omme alle disputen over de administratie der goederen ofte opvoedinge tusschen de Vrouwe voogdesse ende toesiende voogd rijsende finael en definitiff te beslissen met uijtsluijtinge (behoudens haer respect) van alle Hoven van Justitie.

Al het welcke alzoo verklare te wesen mijn uijtterste wille ende begeerte onder dese reserve, dat het aen mij vrij sal staen dese ten allen tijden te minderen, te meerderen ofte ganschelijk te annulleren, alsmede dat alle depositien bij mijn hant onderteijkent, al was het maer op een simpel papier, sal worden gehouden van soodanigen kragt en virtuijt als off zulckx in desen testamente ware geinsereert.

Alles het geene voorz. is door mij, notaris, Sijn Hoog Ed. geboorne nogmaels voorgelesen sijnde, verklaarde Sijn Hoog Ed. hetzelve alzoo te wesen, en daerbij alsnog te persisteren, willende en begerende dienvolgens dat het selve na zijne forme en inhoude sal stantgrijpen en effect sorteren, tzij van testament codicille gifte uijt oorsake des doods offte zoo een laeste dispositie bestaen kan, alwaer 't schoon dat alle solemniteijlen in regten gerequireert mogten wesen geobmiteert en hier in niet zijn geinsereert.

Aldus gedaen en gepasseert ten Huijse vanden Hoog Ed. Heere testateur op dato voornoemt in presentie van Mons[rs] Jacobus Middelton en Evert de Voogt, beijde Corte Roeden deser stad, als getuijgen ten desen versogt.

J. Middelton. P. Cornelis de Groot.
E. de Voogt. Mij ter kennis
J. Wouters,
Not. pub.

En hiermede is alle twijfel opgelost.

De wereldsche redenen om Petronella niet te huwen, bestonden in 1740 niet meer, want op den 10[en] April van dat jaar, werden drossaard Pieter Cornets de Groot en Petronella Lafontaine, wegens indispositie van den drossaard aan huis in den echt verbonden, nadat zijn zoon Hugo, Schepen te Rotterdam en zijn

dochter Alida de huwelijksproclamatie nog eenige dagen hadden weten te schorten.

Pieter Cornets de Groot stierf te Tholen 16 September 1747, den dag waarop de Franschen onder Löwenthal Bergen op Zoom binnenrukten.

Den Haag. G. J. F. MES.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS [1]).

ALTENDORFF.

Marten Lodewijk Altendorff, van Berlijn naar Indië Ao. 1730 met het schip „Hogerswilde", † te Kalutara 1749, tr. Maria Jansz. Bij wie:

I. Johannes (volgt).

II. Ludinus (Laurens?) ged. te Kalutara 23 Sept. 1744, tr. te Colombo 23 Oct. 1768 Maria Jacobsz van Colombo.

III. Sophia, ged. te Barberijn 15 Aug. 1746, tr. Carel Lodewijk Titmar.

IV. Philipina, ged. te Barberijn 15 Aug. 1746.

Johannes, krankbezoeker d. O.-I. C., ged. te Kalutara, tr. (1) 22 Mei 1767 Adriana Dorothea Duroen van Galle; (2) 8 Dec. 1783 Maria Jacoba Bastiaansz; (3) 8 Febr. 1787 Johanna Margarita Leonora Beijer. Uit het 1ste huw.:

(1) Sigisbert Christiaan, ged. te Galle 10 Maart 1770.

(2) Laurens Petrus, ged. te Galle 16 Juni 1771, † 23 Jan. 1843, tr. 29 Nov. 1799 Maria Dorothea Kebelhak (?), wed. v. Luit. Coint.

(3) Arent Martin, tr. (1) 20 Aug. 1797 Johanna Frederica Bodemziek (Bodenzieg?) van Galle. Bij wie:

(a) Sigisbertus Laurentius, ged. te Galle 17 Juli 1796.

(b) Arnoldina Catharina, ged. te Galle 4 Aug. 1796.

(c) Agnesia Magdalena, ged. te Galle 13 Oct. 1799.

---

[1]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 182.

Arent Martin tr. (2) 9 Mei 1802 Anna Maria Vroom. Bij wie:

(d) Justinus Ernestus, ged. 1804, tr. Johanna Plantina Waltzell. Bij wie:

(aa) James William Henry, ged. te Galle 17 Aug. 1834.

(e) Frederica Catharina, ged. 1804.

(f) Laudinus Matthias, geb. 9 Jan. 1806.

(g) Martina Dorothea, geb. 14 Jan. 1809.

(h) Anna Petronella Lourensia, geb. 14 Jan. 1811.

(4) Johanna Wilhelmina, ged. te Galle 16 Jan. 1778, tr. 1 Dec. 1799 Johannes Vollenhoven.

(5) Johannes, ged. te Galle 23 Juli 1780.

(6) Daniel, ged. te Galle 13 Juli 1783.

Uit het 3de huw.:

(7) Johannes Casper, ged. te Galle 19 Juli 1789.

(8) Willem Ferdinand, geb. te Galle 1 Dec. 1793, tr. Johanna Maria Swartsz. Bij wie:

(*a*) Arnoldus Cornelius Fredericus, geb. 4 Mei 1819.

(*b*) Rudolphus Cornelis Balthazar, geb. 9 Sept. 1820.

(*c*) John Frederick Henry, geb. 21 Dec. 1821.

(*d*) Johanna Arnoldina Louisa, geb. 1827.

(*e*) Anna Catharina Theodora, geb. 7 Oct. 1829.

(9) Frederic Gerrard, ged. te Galle 22 Mei 1794.

(10) Gerrard Johan (volgt).

(11) Johanna Margarita, ged. te Galle 13 Oct. 1799.

Gerrard Johan, ged. te Galle 10 Apr. 1796, tr. (1) Henrietta Louisa Meusz. Bij wie:

(1) Fretz Arnold, tr. Petronella Philipina Jansz. Bij wie:

(*a*) James Hadly, geb. 19 Jan. 1848.

(*b*) Andreas Charles, geb. 24 Sept. 1849, tr. Carolina Emilia Bastiaansz. Bij wie:

(*aa*) Angenita Petronella, geb. Aug. 1877.

(*bb*) Charlotte Maria, geb. 3 Juli 1879.

(*c*) William Darley, geb. 22 Oct. 1850, tr. Marianne Kellar. Bij wie:

(*aa*) Florence.
(*bb*) Eric Alexander.
(*cc*) Vivienne.
(*dd*) Henry Barton.
(*d*) Charlotte Jemima, geb. 27 Febr. 1852.
(*e*) Henry Angelo, geb. 26 Oct. 1853.
(*f*) George William, geb. 19 Febr. 1857, tr. Lucy Mellonius.
(*g*) Arnold Edward, geb. 12 Nov. 1858.
(*h*) Joseph Lambert Diaz, geb. 1 Dec. 1862, tr. Wenda Vollenhoven. Bij wie:
(*aa*) Joseph Gerrard, geb. 10 Sept. 1894.
(*bb*) Annesley Harold, geb. 27 Dec. 1899.
(2) Arnoldus Cornelius Fredericus, geb. 26 Mei 1820.
(3) Gerrard Henry, tr. Lucretia de Caan. Bij wie:
(*a*) Emilia Georgiana, geb. 26 Aug. 1850, tr. Frank Theuring.
(*b*) Gerrard.
(*c*) Jurgen Alexander, geb. 27 Juli 1852.
(*d*) Charles Arnold Hollowel, geb. 12 Jan. 1853, † 1900.
(*e*) Alice Margarit, geb. 23 Juli 1856, tr. George F. Kellar.
(*f*) Nathaniel Trutand, geb. 17 Dec. 1860, tr. Ada Pompeus.
(*g*) Drusella Lucretia, geb. 31 Jan. 1862, tr. Victor van Cuylenburg.
(*h*) Catharine Adelaide, geb. 1 Jan. 1865.
(4) Beata Petronella Henrietta, geb. 22 Juli 1827.
Gerrard Johan, tr. (2) 9 Nov. 1829 Jacoba Margarita Keuneman. Bij wie:
(5) Josina Emilia Georgiana, geb. 8 Nov. 1830, tr. Edward Kellar.
(6) Charles Henry Bartholomeus, geb. 18 Dec. 1836, tr. 28 Jan. 1861 Charlotte Victoria Ludekens, (Nav. LI. 82). Bij wie:
(1) Evelyn Maud Victoria.
(2) Victoria Eugenie, geb. 18 Dec. 1862.
(3) Winifred Victoria, geb. 8 Febr. 1865.

(4) Galla Victoria, geb. 14 Aug. 1866, tr. Charles Henry Ernst.
(5) Wilfred Charles Victor, geb. 29 Sept. 1864.
(6) Trutand Victor, geb. 9 Nov. 1867.
(7) Athelind Victoria, geb. 19 Nov. 1868, tr. Henry Oswald Jonklaas (Nav. LII. 495).
(8) Grace Victoria, geb. 17 Nov. 1869, tr. 14 Juni 1899 Chetwijnd Lionel Meurling.
(9) Eleanor Victoria, geb. 14 Apr. 1871.
(10) Rosalind Victoria, geb. 16 Juli 1872.
(11) Durand Victor, geb. 19 Oct. 1873.
(12) Oswald Victor, geb. 21 Maart 1875.
(13) Glanville Hubert.
(14) Vivienne Victoria, geb. 5 Febr. 1819.
(15) Charles Henry Evan.
(16) Lena Victoria, geb. 19 Sept. 1882.

DIERSEN.

Frans Diersen van Hamelen, Luit. d. Artill., tr. (1) 12 Oct. 1777 Louisa Maria Cornelia Selerie, van Colombo. Bij wie:
1. Christoffel Willem, ged. te Colombo 1 Nov. 1778.

Frans Diersen tr. (2) te Colombo 21 Nov. 1784 Johanna Gertruida Maus van Colombo, wed v. Johan Christoffel Hempel; en (3) te Galle 17 Mei 1789 Johanna Maria Visser van Colombo, wed. van Johannes Engelbregt, Opperchirurg.-meester (Nav. LII. 221).

Frans Diersen tr. (4) te Colombo 14 Maart 1790 Maria Eysonia de Wendt van Batavia, wed. v. David Eduard Falconi de la Fabre van Breda, Luit. Bij wie:
2. Maria Petronella Eysonia, ged. te Colombo 22 Jan. 1792.

VAN DEN DRIESEN.

Dirk van den Driesen van Gouda, vaandrig, tr. te Colombo 23 Apr. 1780 Justina Cornelia van den Bosch van Colombo Bij wie:
1. Anna Maria, ged. te Colombo 11 Aug. 1782.
2. Jacobus Cornelis, ged. te Colombo 29 Febr. 1784.
3. Johannes Arnoldus, ged. te Tutucorin 24 Aug. 1788.

DE LA FABRE.

David Eduard Falconi de la Fabre van Breda, Luit., tr. te

Colombo 13 Aug. 1780. Maria Eysonia de Wendt van Batavia. Bij wie:

I. Wilhelmina Theodora Elizabeth. ged. te Colombo 25 Aug. 1782, tr. te Colombo 9 Sept. 1798 Arent Lambert de Moor van Colombo.

MENTZ.

Pierius Mentz van Harlingen, Luit. ter zee, tr. (1) te Colombo 14 Apr. 1791 Johanna Theodora Jacoba Borwater van Colombo (Nav. LI. 206).

Hij tr. (2) Anna Helena Mekern (Nav. LII. 105). Bij wie:

I. Maria Wilhelmina Theodora, ged. te Colombo 14 Juni 1795.

II. Judith Charlotte, ged. te Colombo 12 Maart 1797.

III. Petronella Anna Agnita, ged. te Colombo, 6 Apr. 1797.

IV. eene dochter, geb. 24 Juli 1799 (Nav. XLVIII. 312).

COOYMANS.

Raphael Cooymans van Dwenten (Twente?) tr. Helena Jansz. van Colombo. Bij wie:

I. Benjamin, ged. te Colombo 5 Mei 1689, tr. Magdalena Roseboom. Bij wie:

(1) Willem Hendrik, ged. te Galle 2 Juli 1719.

(2) Raphael Gijsbert, ged. te Colombo 28 Juni 1722.

(3) Michael Hendrik geb. 3 Nov. 1725, ged. te Colombo 23 Dec. 1725.

II. Maria, ged. te Colombo 9 Juli 1691.

III. Raphael Gijsbert, ged. te Colombo 10 Mei 1696, tr. Febr. 1728 Amelia Louise Stannerius van Colombo.

IV. Michael, Assistent d. O.-I. C., ged. te Colombo 8 Mei 1701, tr. 21 Mei 1730 Jacomina van den Burg.

V. Hendrik, ged. te Colombo 11 Juni 1702.

VI. Gijsbert, ged. te Colombo 13 Juli 1706.

DE NEYS.

Jacob de Neys van Amsterdam, Kwartier-meester d. O.-I. C., tr. (1) Anna Maria Donne. Bij wie:

I. Johannes Jacobus, ged. te Colombo 6 Apr. 1783.

II. Dionysius, ged. te Colombo 7 Jan. 1787, tr. Maria Pietronella de Vos.

Jacob de Neys, tr. (2) te Colombo 25 Nov. 1787 Anna Maria Eksteen van Colombo. Bij wie:

III. Jochem Christiaan, ged. te Colombo 23 Juni 1793.
IV. Jacobus Wilhelmus, ged. te Colombo 18 Febr. 1798.

SCHOKMAN (XLVIII. 508).

Jan Arentsz. Schokman van Amsterdam, Baas der Scheepstimmerlieden d. O.-I. C., tr. (1) te Colombo 31 Maart 1697 Josina Roelants, ged. te Colombo 7 Apr. 1678, d. v. Dominicus Roelants v. Gent en v. Maria Pieris en wed. v. Daniel Dircksz., Chir. d. O.-I. C. Bij wie:

I. Clara, geb. te Colombo 31 Jan. 1698, ged. te Colombo Febr. 1698, tr. (1) aldaar 12 Maart 1713, Jacobus Rijcke (Nav. LI. 206) en (2) 23 Juni 1724 Hendrik Fredrik van Gent van Vianen.
II. Anna, ged. te Colombo 6 Maart 1699.
III. Arent (volgt).
IV. Maria Elizabeth, ged. te Colombo 19 Febr. 1702, tr. (1) aldaar 27 Nov. 1718, Hubert Langerak van Amsterdam, Baas der Scheepstimmerlieden en (2) 14 Febr. 1723, Dirk Brummer van Bremen, Boekhouder d. O.-I. C.
V. Magdalena, ged. te Colombo 27 Jan. 1704.
VI. Anna, ged. te Colombo 8 Nov. 1705.
VII. Lucas (volgt).
VIII. Hendrik Arentsz., Assistent d. O.-I. C., ged. te Colombo 6 Mei 1708, tr. te Colombo 18 Sept. 1735, Christina Elbersteijn (wed. Govert van Loenen) ged. te Colombo 29 Juli 1707, d. v. Godfried Elbersteijn v. Coningsburg en v. Maria de Neck. Bij wie:
(1) Maria Francina, ged. te Colombo 12 Aug. 1736.
IX. Anna Francina, ged. te Colombo 29 Sept. 1709, tr. te Colombo 17 Juli 1735, Jan Willem Harmsen van Wezel, Vaandrig d. O.-I. C.
X. Josina, ged. te Colombo 20 Nov. 1712.

Arent tr. (1) te Colombo 30 Maart 1721 Cornelia Verschuur v. Colombo. Bij wie:

I. Josina, ged. te Colombo 20 Sept. 1722, tr. Ferdinand Anton Graaf van Banzow.
II. Pieter Angelo, ged. te Colombo Mei 1724, tr. Maria Petronella Cuyk van Nierop.
III. Jan Arent, ged. te Colombo 1 Aug. 1728.
IV. Maria Catharina, ged. te Colombo 28 Mei 1730.

V. Cornelia, ged. te Colombo 30 Jan. 1732, tr. (1) te Colombo 27 Dec. 1747 Arnoldus van Sprang (LII. 131) v. Vlissingen, kapt.; (2) te Colombo 28 Sept. 1752 Jacob de Jong van Manaar, Commandeur van Jaffna; (3) .... Wijkpens, (?) Predikant.

VI. Clara Elisabeth, ged. te Colombo 1 Aug. 1734, tr. (1) te Colombo 29 Sept. 1748 Gustaaf Lodewijk von Liebeher v. Stettin, Onderkoopman en (2) Nicolaas de Jongheer (Wapenheraut II 149).

Arent tr. (2) Maria Elisabeth Poestorf. Bij wie:

VII. Arent Arnoldus, ged. te Calpentijn 1 Aug. 1738.

Arent tr. (3) Anna Maria Gadde v. Manaar, wed. v. Andries Schraal, Boekhouder; (4) Maria Susanna Lievens. Bij wie:

VIII. Cornelis Valentijn, ged. te Colombo Aug. 1747.

Arent tr. (5) te Colombo 25 Apr. 1751 Helena van Halen.

Lucas, Onderkoopman d. O.-I. C., tr. te Colombo 8 Febr. 1728 Sara Toussaint (Nav. LI. 39). Bij wie:

I. Maria Francina, ged. te Colombo 23 Jan. 1729, tr. aldaar 10 Dec. 1747 Gerrit Engel Holst.

II. Jan, ged. te Colombo Mei 1730.

III. Magdalena, ged. te Colombo 17 Aug. 1732, tr. te Colombo 20 Dec. 1750 Jan Arend Noe (Nav. LII. 382).

IV. Johanna, ged. te Colombo 24 Jan. 1734, tr. aldaar 25 Juni 1752 Mattheus Philipus Trekels v. Utrecht, Onderkoopman.

V. Sara, ged. te Colombo 15 Sept. 1737.

VI Euphemia, ged. te Colombo 9 Oct. 1740.

VII. Susanna Gertruida, ged. te Colombo 24 Dec. 1747.

Mooyaart. (XLVIII. 504; XLIX. 250; LI. 307).

Salomon Moyaart, wellicht z. v. Andreas (Anthoniszoon) (XLVIII. 504) tr. Catharina d'Almeida, † vóór 19 Sept 1728. Bij wie:

I. Anna, ged. te Tutucorin Sept. 1723.

II. Elizabeth, tr. Jacob Adamsz.

III. Andries, ged. te Tutucorin 19 Sept. 1728, tr. Adriana Springer. Bij wie:

(1) Adriana Elizabeth, ged. te Tutucorin 20 Juni 1773.

(Wordt vervolgd.)

TAAL- EN LETTERKUNDE.

HET DICHTLIEVEND GENOOTSCHAP DEMOCRIET TE HAARLEM.

DOOR W. P. J. OVERMEER.

In het *Algem. Nederl. Fam. blad* (Jrg. 1903, blz. 217) komt eene bijdrage voor over *de gekkenorde*, waarbij een plaat en een vermoedelijk *onuitgegeven* vers van *J. van Walré.*

De bijdrage zelve levert geen nieuws, daar ze alleen een uittreksel bevat van hetgeen hierover voorkomt in het werk van *Thomas de Rouck, Den Nederlandtschen Herauld* enz. (ed. 1645), zonder eenige nadere toelichting. Of het vers van *Jan van Walré* op *Graaf Adolf van Kleef, stichter van de Ridderschap Stultorum Societas*, werkelijk *onuitgegeven* is, zal ik thans buiten bespreking laten, doch dat het althans eenige wetenswaardigheid bevat voor deze bijdrage, zullen we nader aantoonen. Vermeld zij nog dat dit gedicht geteekend is Haarlem, 1827$\frac{1}{2}\frac{0}{3}$. Ridderfeest van Democriet.

* * *

Een en ander gaf mij aanleiding een onderzoek in te stellen naar de geschiedenis van het vroeger te Haarlem bestaand hebbend dichtlievend genootschap *Democriet*; te meer omdat hierover steeds met een zekere geheimzinnigheid wordt gesproken. Er is trouwens zeer weinig van bekend en de leden hebben zich blijkbaar nimmer schuldig gemaakt aan de schending van het geheim hun opgelegd, hoewel er toch verschillende pennevruchten in druk zijn verschenen.

Het archief van dit genootschap berust in Teyler's Stichting, wat m. a. w. zeggen wil dat het niet toegankelijk is, vroegere leden er van zijn allen overleden en de gedrukte bronnen leveren weinig nieuws. [1]). Geen wonder dus dat ik geen te hooge verwach-

---

[1]) Het archief berust in Teyler's Stichting en het Genootschap werd opgericht in 1789 — één jaar na den dood van Pieter Teyler van der Hulst — zoodat ik vermoed dat dit genootschap zijn ontstaan te danken heeft aan den welbekenden Teyler van der Hulst. Doch het is slechts *een vermoeden* van mij.

ting had van de resultaten van mijn onderzoek, al kan het succes m. i. meer dan bevredigend worden genoemd. Ik vond n.l. in de stads-bibliotheek een handschrift, zijnde een kopie van het ledenboek of album, bevattende de pseudoniemen, de werkelijke namen der leden en de data's. Dit is zeker wel het meest belangrijke wat we kunnen wenschen; want al zou eene geschiedenis van het innerlijk leven dezer vereeniging zeer aardig zijn, ja zelfs vermakelijk, veel practisch nut kan ze niet hebben. De inhoud van genoemd album is belangrijk, zoowel voor bibliografen als voor hen, die zich bezighouden met het samenstellen van biografiën. Dikwijls komen ons gedichten in handen, welke als onderteekening een pseudoniem dragen van één der leden van Democriet, en ze brengen te spoediger in de war omdat het niet zelden namen zijn van personen, welke vóór ruim een eeuw leefden.

* * *

Zooals ik reeds zeide, over de geschiedenis van dit genootschap is zeer weinig bekend.

Allan [1]) deelt ons slechts het volgende mede naar aanleiding van het verval der rederijkerskamer „De Wijngaardranken".

„Wij verplaatsen ons in de vergadering van het Genootschap „*Democriet*" gehouden in den loop van 1824. Meermalen was er in dat gezelschap, dat zelf toen 35 jaren te Haarlem bestaan had, over gesproken, om de overblijfselen van de *Kamer de Wijngaardranken* van een schier onvermijdelijke schipbreuk te redden. *Democriet* echter, onder de zinspreuk *Dicere ridendo verum* ingesteld, had door hare deugdelijke inrichting haar verheven doel: waarheid, met bescheidenheid en geestigheid geuit, en de aankweeking van een tevreden gemoed, en dat alles gepaard met kleine dichterlijke oefeningen, iets eigenaardigs, dat niet met de hoofdbedoeling eener instelling als deze overeenkwam. De *Wijngaardranken* moesten dus gescheiden blijven van *Democriet*".

Ziehier alles wat *Allan* mededeelt, niets anders dan eenige raadselachtige woorden, waaruit blijkt dat deze schrijver er eigenlijk ook niets van af wist, hoewel hij doet voorkomen er mede bekend te zijn geweest althans met het doel. Ook bij andere geschiedschrijvers vinden we geen gegevens van eenige waarde.

[1]) *Allan, F.* Geschiedenis en beschrijving van Haarlem. Dl. IV blz. 479.

Janssen van Raaij [1]) deelt op de jaren 1789 en 1869 het volgende mede:

1789. Het dichtlievend genootschap „*Democriet*", onder den zinspreuk „*Dicere ridendo verum*", wordt opgericht.

„1869. 3 Augustus. Het dichtlievend genootschap „*Democriet*", tot 5 leden geslonken, houdt zijne laatste vergadering, waarin het zich ontbindt; wordende zijn archief en wat daartoe behoort aan Teylers Stichting ter bewaring gegeven."

Naar men mij mededeelde blijft dit archief geheim.

* * *

Zeker is het dat de leden van dit genootschap zich *democrieten* noemden, naar den wijsgeer *Democritus*. Over hem lezen wij bij *Weytingh* [2]) het volgende: „*Democritus*. Een Grieksch wijsgeer van *Abdera* geboortig. Hij doorreisde, om zijne kennis te vermeerderen, een groot gedeelte der, in dien tijd, bekende wereld; en keerde na met deze reis zijn geheele vermogen te hebben uitgeput, in armoede naar *Abdera*.

Terwijl nu aldaar zij, welke door eigen schuld hun vermogen verloren hadden, bij de wet strafbaar waren, zoude *Democritus* zich ook aan deze wet hebben moeten onderwerpen; doch nadat hij een zijner uitmuntendste werken aan de *Abderiten* had voorgelezen, spraken deze hem niet alleen vrij, maar vereerden hem ook eene groote som gelds en richtten hem een standbeeld op. Men zegt dat hij steeds om de dwaasheden der menschen lachte. Aan den Perzischen koning *Darius*, die over het verlies zijner gemalin treurde, beloofde hij haar in het leven te zullen terugroepen, mits de koning hem de namen opgaf van drie menschen in zijn rijk, bij wier dood het gebleken was, dat hun nooit iets onaangenaams was overkomen. Daar deze nu niet te vinden waren, raadde hij den Koning zijn verlies geduldig te dragen.

Hij bereikte een hoogen ouderdom en stierf in het jaar 322 vóór Chr."

Wat nu juist het doel van het genootschap *Democriet* te Haarlem was, is mij niet bekend.

---

[1]) *Janssen van Raaij, H. L.* Kroniek der Stad Haarlem.
Een zeer betrouwbaar werk, dat jammer genoeg te weinig wordt geraadpleegd.

[2]) *Weytingh, J. H. A.* Beknopt geschied-, aardrijks- en fabelkundig woordenboek der classieke oudheid. Amst. 1841. 8°.

Dit is zeker dat het een „*dichtlievend* genootschap" was, waarbij niet alleen wetenschap en kunstzin, doch ook geestigheid ten grondslag lag [1]). Elk lid droeg een verschillenden naam. Uit het straks genoemde vers van *J. van Walré* leeren we echter iets van de strekking, want na een en ander te hebben medegedeeld over de reeds genoemde *gekkenorde*, wordt gezegd dat deze orde te niet ging, terwijl van Walré aldus vervolgt:

Hun geest nogtans ging niet te loor,
maar zwierf, nu hier, dan daar;
Geheel versterven kon die niet;
Het was (dat 's immers zonneklaar?)
De geest van d' ouden Demecriet.

Verscheiden eeuwen naderhand
herrees der Gekken Kring,
Die, onder 't patronaat van Baf [2]),
Een minder vreemd bestaan ontving,
Dan hem Sint Rembert gaf:

Hier oefent men ook, eensgezind
wat lustig is en goed;
Een dosis wijsheid komt ook rein
Hier is 't Recept voor levenszoet,
Maar ook van dwaasheid menig grein.

Ook hier gaan deugd en vreugd gepaard
in 't broederlijk gareel,
Wij krijgen ook de Narrenkap
Op 't ridderlijk blazoen ten deel,
Bij spijs en wijn en handgeklap.

De *Haarlemsche stads-bibliotheek* bezit een aantal werkjes, uitgegeven door dit genootschap, welker titels ik hier met eenige omschrijving laat volgen. [3])

1*. *Democritische feestzangen, bij de eerste verjaaring der revolutie van het jaar 1795.* 8° (93 blz.).

[1]) Onder een *democriet* wordt verstaan een lacher, iemand die de wereld van hare belachwekkende zijde beschouwt, een vriend van gezellige vreugde enz. (Zie *J. Kramer Jz.* Algemeene kunstwoordentolk).

[2]) Waarschijnlijk wordt hier met Baf bedoeld St. Bavo.

[3]) De met een (*) gemerkte titels komen ook voor in den Catalogus van boeken, pamfletten enz. over de geschiedenis van Haarlem enz. bijeengebracht door *C. Ekama.* Haarlem 1874—1875.

De heer *Ekama* was echter blijkbaar niet bekend met alle de hier genoemde uitgegeven werkjes van Democriet.

In dezen bundel bevinden zich de verzen der verschillende leden van *Democriet*, onder hunne aangenomen namen. Op het titelblad [1]) komt het portret van *Democriet* voor, waaronder het vers:

De Rechten van den Mensch bevatten ook het Recht,
Dat men, al lachende, van pas de waarheid zegt.

Het eerst hierin voorkomende gedicht geeft eene beschrijving van den zeetocht van Prins Willem V op zijn reis naar Engeland. Hoewel geestig, is het vol van platheden en getuigt geheel van den anti-oranjegeest van den dichter. Het is geteekend door *Rotgans*, de pseudoniem van *A. Loosjes Pz.*, gelijk ons het album leert. Trouwens het geheele werkje doet ons den patriottischen geest der leden van Democriet kennen.

2*. *Het Spreeuwtje fluitende en zingende allerhande liedjes op bekende oude en nieuwe wijzen. Haarlem, A. Loosjes Pz. 1808. 8°* (77 blz.) [2])

Op het titelblad komt een vignet voor van een *Democriet*, met een spreeuw op de hand.

Het werkje bevat 31 verzen van de leden van het genootschap. Het boekje komt zeer zelden voor en is eenige malen herdrukt.

3*. *Diploma voor de Leden van het zoontje van Democriet. Gedicht van 36 regels. plano.* [3])

Volgens de meergenoemde bibliografie van Dr. *Ekama*, staat boven dit gedicht het portret van *W. Focquenbrocq* (of *Democriet*?), onderaan bevindt zich het zegel met het versje:

In alle opregtheid
Gezegeld tot echtheid
In Harelem gesteld
Op den dag hier onder vermeld.
Den 9 Maart 1815.

4*. *Afrekening = Maal van een boedel, bij Silphio te Peraheléos, in de maand Junij. Gastronomisch-macaronisch gedicht* [1819] 8o (3 en 23 blz.). Op den titel staat het volgende:

Maxima rixa oritur, tandem sed transigit haeres.

Alciatus.

Zoöals ik reeds mededeelde was het genootschap gewoon hare

[1]) *Ekama* deelt nog mede, dat zich in dit werkje een uitslaande plaat bevindt. Deze is niet aanwezig in het exemplaar berustende in de Haarlemsche Gemeente-bibliotheek.

[2]) *Ekama* geeft 76 bladzijden en twee bladzijden als bladwijzer aan. Het door mij geraadpleegde exemplaar bevat 77 bladzijden en 2 bladzijden als bladwijzer.

[3]) Dit werkje is door mij niet gezien. Ik ontleen den titel aan *Ekama*.

leden te vernoemen, daarom ook betitelde het ook den Kastelein van het Rechthuis te Overveen, *J. C. Springer*, maar den vluggen kakkerlak, met den sierlijken naam van *Silphio*, en werd Overveen veranderd in Perahelcos (over en veen).

De voorrede is van *Crous* (*J. van Walré*). De inhoud is hoogst merkwaardig en doet ons eenigszins kennismaken met den geest, welke er onder de leden heerschte.

5*. *Democritische tafelliedjes. Haarlem, Vincent Loosjes, 1822. 8°* (4 en 64 blz.)

Op het titelblad komt een portret voor van *Doctor Snel*, gegraveerd door *P. H. L. v. d. Meulen.*

Er bestaan twee verschillende drukken van deze geestige liedjes. 1°. met de pseudoniemen der dichters onder elk versje en 2°. zonder die gefingeerde namen. [1])

Het door mij geraadpleegde exemplaar bevat tevens in handschrift een onuitgegeven gedicht en de volgende lijst der pseudoniemen met verklaring:

Rotgans	was	*Adriaan Loosjes.*
van Belle	„	*Izaak van Westerkappel.*
Goeree	„	*Obermüller.*
Focquenbrocq	„	*I. M. Guepin.*
Crous	„	*J. van Walré.*
Brero	„	*F. v. d. Schaft.*
Huijghens	„	*Jan Broese Az.*
Arnout van Overbeke	„	*Pieter Overbeek.*
Krul	„	*C. de Koning Lz.*
Datheen	„	*Jacob Loos van Westerkappel.*
Van der Veen	„	*Lambert Overbeek.*
Jan de Regt	„	*Gerrit Kops.*
Brandt	„	*Jb. de Vos Wz.*
Zoet Secundus	„	*Cornelis Gerlings.*
Coster	„	*Izaak Wijnkamp.*
Van der Venne	„	*Izaak de Koning.*
Wieland	„	*Aug. Elink Sterk.*
Hoogeveen	„	*A. v. d. Willigen.*

Van deze laatste komt tevens een komisch geteekend portret in potlood op de bladzijde voor.

Het handschriftelijk gedicht luidt:

[1]) Beide drukken zijn aanwezig in de Haarlemsche stads-bibliotheek.

VERJARING VAN DEMOCRIET.

Wijze: Men voert de kudde bij elkaar.

Komt broeders! opgeruimd van geest
En blij gejuicht op 't vroolijkst feest,
't Is Democriets verjaren, (2 m.)
De tijd heeft hem, dien zielen-arts,
Van rouw en tranen eeuwig wars,
Gelukkig willen sparen. (2 m.)

Hij gaf ons moed, tot elken pligt,
En dreef de plooi van 't aangezigt;
De kommer, zorg en smarte (2 m.)
Verdween, en aanstonds daalde weêr
Als hij 't gebood, de blijdschap neer
En schraagde 't moedloos harte. (2 m.)

Komt Ridders! gaan wij 't eigen pad,
Dan blijft aan ons dien grooten schat
De blijdschap vastgehouden. (2 m.)
Hoeveel maal *Democriet* verjaart,
En wat nog wentelt op deze aard,
Hij kan dan nooit verouden. (2 m.)

6. *Vriendenzangen tot gezellige Vreugd. Haarlem, A. Loosjes, Pz. 1801. obl.* (102 en 6 bl.).

Bij *Ekama* wordt alleen de 2e druk vermeld, welke in 1826 bij de *Wed. A. Loosjes Pz.* te Haarlem verscheen. (105 blz.). Deze druk is mij niet bekend.

De meeste verzen staan op muziek. Op den omslag komt het portret van *Democriet* voor, terwijl op den binnentitel het volgende versje te lezen staat:

Laat ons dien grooten wijsgeer roemen,
Dien schrand'ren Abderiet,
Die lagchte om kwelling en verdriet;
Ja, laaten wij ons volgers noemen
van *Democriet!*

7. *Dichtlievende uitspanningen voor vriendschap, vreugde en vaderland van het gezelschap Het Zoontje van Democriet te Haarlem. Haarlem, J. Goteling Vinnis, 1826. 8o.* (8 en 184 blz.).

Op het titelblad een vignet voorstellende het portret van Democriet, door *Veelwaard*, gedragen door een knaapje. Hierbij als onderschrift:

Ri Dendo Colitorars Poëtica. Dit zal vermoedelijk moeten zijn: *Ridendo Colitur Ars Poëtica.*

8*. *Op het 37½ jarig bestaan van het gesticht Democriet, heden*

bekend geworden onder den naam van het Oude Mannenhuis, plegtig gevierd binnen Haarlem 1 Mei 1827. 8o. (3 blz.)

9*. *Huwelijkszangen voor den Heere Cornelis Gerlings en Mejuffer Susanna Maria van Walré; vereenigd binnen Haarlem op den 13den September 1803. 8o.* (51 blz.)

Hierin komt een prent in kleuren voor met het portret van *Democriet* „Ter Gelegenheid van de Bruiloft van *Jan Zoet* Secundus (Mr. *C. Gerlings*) en *Susanna Maria Crous (van Walré)*, waaronder een gekleurd prentje „de zoete inval"

10. *Gezangen bij het Ridderfeest van 't gezelschap Democriet, den 15 October 1814, den dag der viering van deszelfs vijf en twintigjarig bestaan. 8o.* (11 blz.)

11. *Democritische Sint Nikolaasgrapjes, gebeurd of ongebeurd 1817. Op de zinrijke eindrijmen van Broeder Huygens.* 8o. (16 blz.)

Dit werkje bevat een dertiental 24regelige verzen, alle rijmende op de volgende woorden:

Kan	Zeker,	is	zij
Jan	Apotheker!	wis	vrij
likken	maar	grauwig	hevig
flikken	haar	snauwig.	stevig.
zijn	bekje,	och!	
Trijn?	gekje!	toch	
		trekke-	
		bekke	

12. *Slotzang. Wijze: Triomphez tendre Alcindor &c. 4o.* (4 blz.)

Dit vers is van *Crous* (J. van Walré).

Ook is mij nog een onuitgegeven slotzang in hs. bekend, ter gelegenheid van het reeds genoemde feest op 15 October 1814 en het volgende aardige — eveneens onuitgegeven — rijm:

Eerwaarde Broeder *Hoogeveen!* *(A. v. d. Willigen).*
Ontvang de groeten van Datheen, *(Jacob Loos van Westerkappel).*
Die tot zijn spijt u tevens meld·
Dat hij door griepe wordt gekweld,
Die, wat geduld of kunst beproefd
Mijn oude borst heeft vastgeschroefd!
Waar door het is, mijn goede Man!
Dat ik bij U niet komen kan.
Ontbrak het mij maar niet aan lust
Ik had zoo gaarn wat zaamgeklutst,
En 't vóór of nadeel van een zaak,
(Mij zelf gegeven tot een taak)

Bewerkt, in rijm 't zij kort of lang,
Maar toen ik pas was aan den gang
Gevoelde ik de onmagt van mijn geest
Zooals dit nimmer is geweest!
Ik strandde ras op bank en klip
En bid verschooning van den kip!
Zorg voorts ook dat een andre Maat
Voor mij het Secretariaat
Bedien, zoodat door hem in 't net
't Ook worde in 't Notelboek gezet!
Dan doe ik 't op een andre keer
Gewillig voor dien Broer ook weêr!
Groet al de Broeders, Hoogeveen
Van hem, die blijft

21 Maart 1837. Uw Broer *Datheen.*

Eindelijk zij hier nog vermeld, dat in het stedelijk archief te Haarlem berust een koperen plaat van het portret van *Jan van Walré* (als voorzitter van Democriet?) met onderschrift „Dicere ridendo verum, 1807". *P. J. Velijn* fec. 1835

Ziehier de voornaamste gegevens, welke mij bekend zijn van dit geheim genootschap. Dat ik zoo uitvoerig was, vond oorzaak in het feit, dat over dit genootschap nog geene bijdrage werd geschreven, voor zoover mij bekend.

Ten slotte volge hier een naamlijst der leden en hunne pseudoniemen, ontleend aan het album der Vereeniging, waarvan eene copie in mijn bezit is [1]).

Bijnamen.	Eigennamen.
A	
Anacréon	P. J .Gerlings
Anacréon 2us	Guicherit
Aristophanes	J. C. Sterk
Asselijn	H. Verlouw
Abeele (A. van den)	Chr. Oortman
Althuijsen	H. Waarburg.
Antonides	J. M. de Kempenaer
Ali Ben Abu Taleb	J. Venhuizen Peerlkamp
Alkmaar (Hendrik van)	C. D. Huet
Alphen (H. van)	A. J. Enschedé

[1]) Ter Haarlemsche stads-bibliotheek berust eveneens een afschrift van dit album. Volgorde en spelling der namen zijn door mij onveranderd overgenomen.

Bijnamen.	*Eigennamen.*
Asschenberg	C. Scholl van Egmond
B	
Bredero	D. van Haffen
Brandt (G.)	J. de Vos Wz.
Bredero 2us	F. van der Schaft
Beronicius	P. Huurkamp van der Vinne
Boileau	P. P. du Cloux
Boren de Regt (van)	Vt. Loosjes
Berg (A. van den)	G. Swartendijk Stierling
Belle (van)	I. van Westerkappel
Brune (Joh. de)	A. Scholl van Egmond
Bellamy	J. van Geuns
Baerle (van)	C. W. M. Morell
Boileau Despréaux 2us	J. S. Wurfbain
Boddaert (P.)	B. C. J. Mosselmans
C	
Crous	J. van Walré
Cats (Jb.)	Hk. Doijer
Coster (H.)	Iz. Wijnkamp
Clercq (Iz. de)	W. H. Gerlings
Cats (Jb.) 2us	W. van Kaps
Coster (H.) 2us	P. van Hoogeveen
Cats van Dreefzigt (J.)	J. C. van de Kasteele
D	
Dekker (J. de)	P. Scheltinga
Dathenus (P.)	Jb. Loos van Westerkappel
Dekker (J. de) 2us	F. Bohn
Dulkenraad (K. van)	Joh. Enschedé Jr.
Dathenus (P.) 2us	P. Kikkert
David	W. van Walré
Dekker (J. de) 3us	W. Egeling
Dijk (Jb. van)	M. de Jong Jz.
Dullaert (H.)	A. C. Kruseman
Da Costa	J. W. L. van Oordt
E	
Elsland (van)	W. A. Haselaar
Erasmus	J. J. van Westerkappel
Effen (Justus van)	H. C. Michaelis.

Bijnamen.	*Eigennamen.*
F	
Focquenbroch	J. M. Guepin
Francisco di amici Soupe Terrine filio, geboren Fontenel	P. van Lee
Francq van Berkhey (J. le)	R. H. Arntzenius
Feyth (Rhynvis)	E. C. Tielenius Kruythoff
G	
Goeree (Jan)	B. W. van der Vlugt
Gijzen (van)	A. de Waal Malefijt
Gargon	M. Dobbelaar
Geel (van)	G. J. Michaelis
Grok (Jan)	J. F. Obermuller
Gijze (Jan) Secs.	W. de Vos
Dammas Guldewagen	J. Groesbeek
Goeree (Jan)	H. D. Kruseman
Geel (J. van) (J. B. Rousseau)	A. Mauve
H	
Hoeven (W. van der)	Gt. Kok Jr.
Huijgens (C.)	J. Broese Alexz.
Hoffham	A. J. Bongardt
Helen (Jan van)	J. D. van Gote
Hoogeveen	A. van der Willigen
Hofferus	N. H. de Kanter
Hennebos	A. van der Schoor
Hoogstraten	M. Martens
Heemskerk	W. de Clercq
Higt	S. G. Stierling
Hooft	J. M. Thomas
Huydecoper (B.)	J. J. van Houten
Hammaaloth	J. T. l' Ange
Homerus Jr.	C. A. van Sypesteyn
Haren (Onno Zwier van)	Paul van Walré
Hooghe (Romein de)	Jan Gerlings
Hooft (P. C.)	H. Gerlings Cz.
Heyns (Pieter)	A. Deenik
Hoogvliet (A.)	W. W. Schmalen Franken
Hall (M. C. van)	J. Tielenius Kruijthoff
Heine (H.)	C. Ekama

Bijnamen.	*Eigennamen.*
I—J	
Icarus	M. Hovens
Jaepix (Gijsbert)	Hensuma
Joncktys	C. van Eeden
Jorisz. (David)	Joris Brugman
Job	H. H. Thomas
Jolle (P. le)	Gt. Lamberts
K	
Kasteleijn (P. J.)	Dk. Onderwater
Krull	C. de Koning Lz.
Kolijn (Klaas)	C. Gerlings. Jz.
Kamphuizen	J. Bodisco
Kruijff (Jan de)	Jan van der Vlugt
Koornhert (Dirk Vz.)	Willem Bernt. Westermann
Kort Jansen	A. Loosjes
Klijn (H. H.)	J. H. Brinkman
Krull II	J. J. de Koning
L	
Langendijk (P.)	Johs. Radeker
Luijken (J.)	N. van der Worm
Langendijk (P.) 2us	P. H. Esser
Lodesteijn	Daniel Veegens
Lust (St. van der)	Joh. Enschedé
Lagendaal (Jac.)	A. van der Willigen
Luijken (J.) II	J. D. Gerlings
Lucianus	S. A. Naber
M	
Molière	J. G. van der Wall
Marot (Clement)	A. van Holst
Merius	J. van Eijbergen
Maerlant (Jb. van)	J. M. Kemper
Mander (Karel van)	J. Schoenmaker Doijer.
N	
Nimwegen (van)	E. Bodisco
Nieuwenhuijzen	H. G. Certon
Nieuwland (G.)	J. W. Druijvesteyn
Nomsz. (Jan)	Jacob van Oosterwijk Bruijn
Nierstraz (J. L.)	G. de Vos

Bijnamen.	*Eigennamen.*
O	
Overbeke (Aarn. van)	P. Overbeek
Oudaan (Joach.)	J. D. Vermeulen
Oudaan (J.) 2us	Bruno Tideman
P	
Plot (Le)	M. J. van Bree
Poot (H. K.)	H. L. Coudere
Pels (A.)	M. Feije
Pijpers	G. A. Kuijtenbrouwer
Paters (Lucas)	L. Rietberg
Paffenrode	W. van der Vlugt.
Piron	S. de Wind
Pook	W. P. Kops
Porjeere (Olivier)	J. G. Spanjaard
Poot II	G. D. Schröder
Pook II	J. van Walré, Pz.
Paaltjes (Piet)	A. G. van Hamel
R	
Rotgans	A. Loosjes Pz.
Rusting (van Belle) [sic]	Iz. van Westerkappel
Regt (Jan de)	G. Kops
Rievier	van Duisen
Recht (Jan de) 2us	Jan ten Brink
Riemsnijder	J. P. Guepin
Reael (Laurens)	N. Posthumus
Rousseau (J. B.) [v. Geel II]	A. Mauve
S	
Stoke (Melis)	J. H. van Manen
Sluijter	A. C. Swaving
Smits (Dk.)	Dk. Smits
Stijl (J.)	Agge Fontein
Stoke (Melis) 2us	A. M. Penninck Hoofd
Schermer (L.)	Jb. Scholting
Saul	B. Tiedeman
Spieghel	P. van Walré
Shakespear	O. A. D. Huijgens
Scriverius (P.)	P. H. Peerlkamp
Scarron	A. L. Krieger

Bijnamen.	*Eigennamen.*
Starter	J. A. van Eeden
Stoke (Melis) III	G. de Vries
Spanjaard (Pieter)	F. W. van Eeden
Salomo	S. C. Raven
Schenkman (J.)	Jac. Enschedé, Johz.
Schoolmeester (De)	J. L' Ange Huet
Spex	D. J. Scherer.
T	
Tit (Klaas)	J. van Walré Jr.
Terkamp (H. F.)	G. J. van Walré
Tuinman (Carolus)	H. Meijer Jr.
U	
Uijlenbroek (G. J.)	J. A. Penninck Hoofd
V	
Vondel	E. Coudere
Vink (P. de)	P. Daams
Vos (Jan)	Jan Kops
Vinne (van der)	Jk. de Koning
Voltaire	C. Rues'
Vondel 2us	T. Majofski
Veen (van der)	Lambs. Overbeek
Vlaming (P.)	P. N. Arntzenius
Vlieg (C.)	J. van Westerkappel
W	
Withoff	F. H. L. Donckerman
Wieland	A. Elink Sterk
Westerbaan	A. de Vries
Wellekens	J. P. Kuenen Jr.
Weijerman (J. C.)	A. J. Eijmer
Z	
Zwanenburg	H. Nieuwenhuijzen
Zoet (Jan)	C. M. Bugge van den Boge.
Zoet (Jan) 2us	C. Gerlings
Zwanenburg 2us	C. van der Reijden
Zweerts	G. Sebel
Zwanenburg 3us	J. M. Gogel
Zoet (J.) IIII	C. Gerlings, Iz.

Eigennamen.	Datum in het album.	Bijnamen.
A		
Ange (J. Teissèdre l')	22 Maart 1803	Hammaaloth
Arntzenius (Mr. R. H.)	21 April 1812	J. le Francq van Berkhey
Arntzenius (P. N.)	21 Aug. 1821	Pieter Vlaming
B		
Bugge v. d. Boge (C. M.)	17 Nov. 1790	Jan Zoet
Broese Alexz. (Jan)	15 Febr. 1791	C. Huijghens
Bohn (F.)	18 Sept. 1792	J. de Dekker 2us
Bongardt (A. J.)	17 Maart 1801	Hoffham
Bodisco (P.)	15 Febr. 1803	D. van Nimwegen
Brink (Jan ten)	19 Jan. 1813	Jan de Regt 2us
Bree (M. J. van)	18 Julij 1815	Le Plat
Brugmans (Joris)	18 Dec. 1817	David Jorisz.
Bruijn (Jacob van Oosterwijk)	18 Sept. 1827	Jan Nomsz.
Bodisco (J.)	17 Aug. 1830	Kamphuizen
Brinkman (J. H.)	21 Dec. 1858	H. H. Klijn
C		
Coudere (H. L.)	19 Junij 1792	Poot
Coudere (E.)	12 Febr. 1793	Vondel
Certon (H. G.)	24 Aug. 1802	Nieuwenhuijzen
Cloux (P. P. du)	11 April 1811	Boileau
Clercq (W. de)	22 Nov. 1814	Heemskerk
D		
Daams (P.)	21 Aug. 1790	P. de Vink
Doijer (Hk.)	21 Febr. 1792	Jb. Cats
Druijvesteijn (Mr. J. W.)	19 Dec. 1797	P. Nieuwland
Duisen (van)	22 Maart 1808	J. Rievier
Donckerman (F. H. L.)	19 April 1808	Withoff
Dobbelaar (M.)	23 Julij 1816	Gargon
Doijer (J. Schoenmaker)	24 Aug. 1819	Karel van Mander
Deenik (A.)	20 Nov. 1838	Pieter Heijns
E		
Enschedé (Mr. Joh.)	27 Febr. 1793	St. van der Lust
Eijbergen (J. van)	20 Nov. 1798	Merius
Enschedé Jr. (Mr. Joh.)	21 Julij 1801	K. van Dulkenraad
Eeden (C. van)	22 Dec. 1812	Joncktijs
Esser (Mr. P. H.)	16 Febr. 1813	Langendijk 2us

Eigennamen.	*Datum in het album.*	*Bijnamen.*
Eeden (J. A. van)	25 Julij 1818	J. Starter
Egeling (W.)	18 Jan. 1820	J. de Dekker. 3us
Egmond (A. Scholl van)	23 Sept. 1834	Johs. de Brune
Eijmer (A. J.)	19 Aug. 1845	J. Campo Weijerman
Eeden (F. W. van)	23 April 1850	Pieter Spanjaard
Ekama (C.)	16 Febr. 1858	H. Heine
Enschedé, Johz. (Jac.)	19 Juni 1860	J. Schenkman
Enschedé (A. J.)	17 Sept. 1861	H. van Alphen
F		
Feije (M.)	25 Meij 1807	A. Pels
Fontein (Agge)	24 Oct. 1809	J. Stijl
Franken (Walter Wilhelm Schmalen)	19 Junij 1849	A. Hoogvliet
G		
Guepin (J. M.)	17 Nov. 1789	Focquenbroch
Gerlings (C.)	22 Julij 1794	Jan Zoet 2us
Gerlings (P. S.)	20 Aug. 1799	Anacréon
Gerlings (W. H.)	23 Julij 1811	Iz. le Clercq
Guicherit	16 Febr. 1813	Anacréon 2us
Gote (J. D. van)	22 Junij 1813	Jan van Helen
Guepin (J. P.)	24 Dec. 1816	Riemsnijder
Gogel (J. M.)	20 Meij 1823	Zwanenburg 3us
Gerlings (J.)	20 April 1824	Romein de Hooghe
Gerlings Jz. (C.)	18 Dec. 1827	Klaas Kolijn
Gerlings Cz. (H.)	19 Aug. 1834	P. C. Hooft
Geuns (J. van)	18 Febr. 1840	Bellamy
Groesbeek (J.)	21 Dec. 1841	D. Guldewagen
Gerlings (J. D.)	23 Jan. 1844	J. Luijken IIus
Gerlings (C.)	19 Oct. 1852	J. Zoet IIus
H		
Hovens (Ab.)	17 Nov. 1789	Icarus
Haffen (David van)	21 Junij 1790	Bredero
Hoogeveen (P. van)	2 Febr. 1792	H. Coster 2us
Huurkamp v. d. Vinne (P.)	24 Dec. 1793	Beronicius
Hinsuma	19 Febr. 1799	Gysbert Jaepix
Haselaar (W. A.)	22 Julij 1800	van Elsland
Holft (A. van)	23 Julij 1811	Clemt. Marot

Eigennamen.	*Datum in het album.*	*Bijnamen.*
Huijgens (O. A. D.)	18 Jan. 1814	Shakespear
Houten (J. J. van)	17 Nov. 1818	B. Huijdecoper
Huet (C. D.)	22 Meij 1827	Hendk. van Alkmaar
Huet (J. l' Ange)	23 Dec. 1862	De Schoolmeester
Hamel (A. G. van)	23 Dec. 1862	Piet Paaltjes
J		
Jong Jz. (M. de)	22 Aug. 1826	Jacob van Dijk
K		
Koning Lz. (C. de)	21 Febr. 1792	Krull
Kops (Jan)	23 Maart 1790	Jan Vos
Kops (Gk.)	24 Julij 1792	J. de Regt
Kok Jr. (G.)	17 April 1793	W. van der Hoeven
Koning (Jk. de)	18 Nov. 1794	van der Vinne
Kriegen (A. L.)	23 Oct. 1798	Scarron
Kikkert (P.)	19 Febr. 1799	P. Dathenus 2us
Kaps (W. van)	18 Aug. 1801	Cats 2us
Kemper (J. M.)	28 Dec. 1806	Jb. van Maerlant
Kuijtenbrouwer (G. A.)	24 Maart 1807	P. Pijpers
Kempenaer (J. M. de)	18 Maart 1817	Antonides
Kanter (N. H. de)	19 Aug. 1817	Hofferus
Kasteele (J. C. van de)	24 Julij 1821	Jacob Cats van Dreefzigt
Kuenen Jr. (J. P.)	22 Nov. 1825	Wellekens
Kops (W. P.)	21 Aug. 1827	Pook
Kruseman (A. C.)	18 April 1843	H. Dullaert
Kruseman (H. D.)	19 Febr. 1850	Jan Goeree II
Kruijthoff (Elias Leonard Tielenius)	18 Junij 1850	Rhijnvis Feith
Kruijthoff (J. Tielenius)	16 Febr. 1858	M. C. van Hall
Koning (J. J. de)	23 Junij 1863	Krull II
L		
Loosjes Pz. (A.)	28 Oct. 1789	Rotgans
Lee (P. van)	18 Jan. 1808	Francisco di Amici, Soupe Terrine, geboren Fontenel
Loosjes (Vt.)	10 Dec. 1803	Elias van Boren de Regt
Lamberts (G.)	16 Febr. 1836	P. le Jolle
Loosjes (A.)	19 Aug. 1851	Kortjansen

Eigennamen.	*Datum in het album.*	*Bijnamen.*
M		
Martens (M.)	20 Aug. 1799	Hoogstraten
Manen (R. J. H. van)	24 Maart 1807	Melis Stoke
Majofski (T.)	24 Meij 1814	Vondel 2us
Meijer Jr. (Hk.)	23 Maart 1819	Carolus Tuinman
Michaelis (G. J.)	18 Julij 1820	van Geel
Michaelis (H. C.)	21 Junij 1836	Justus van Effen
Morell (C. W. M.)	21 Oct. 1845	C. van Baerle
Mosselmans (B. C. J.)	17 April 1860	P. Boddaert
Mauve (A.)	[geen datum vermeld]	J. B. Rousseau, alias van Geel II
N		
Nieuwenhuijsen (H.)	23 Maart 1790	Zwanenburg
Naber (S. A.)	22 Dec. 1857	Lucianus
O		
Overbeek (Lambt.)	21 Dec. 1789	van der Veen
Overbeek (Pieter)	19 April 1791	Aarn. van Overbeke
Oudewater (Dk.)	2 Febr. 1792	P. J. Kasteleyn
Oortman (Chr.)	22 Meij 1798	Ach. van den Abeele
Oortman (A.)	29 Jan. 1799	[niet vermeld]
Obermuller (J. T.)	22 Meij 1827	Jan Grok
Oordt (J. W. L. van)	19 Junij 1860	Da Costa
P		
Penninck Hoofd (A. M.)	20 Junij 1809	Melis Stoke 2us
Penninck Hoofd (J. A.)	20 id. id.	P. J. Uijlenbroek
Peerlkamp (P. H.)	20 Aug. 1816	P. Scriverius
Venhuizen Peerlkamp (J.)	18 Meij 1824	Ali Ben Abu Taleb
Posthumus (N.)	15 Febr. 1825	Laurens Reael
R		
Radeker (Joh.)	15 Nov. 1791	P. Langendijk
Reijden (C. van der)	24 Dec. 1793	Zwanenburg 2us
Rietberg (L.)	21 Julij 1801	Luc. Pater
Rues (C.)	19 Aug. 1806	Voltaire
Raven (J. C.)	21 Feb. 1854	Salomo
S		
Scheltinga (P.)	19 Jan. 1790	de Dekker
Schaft (F. van der)	26 Sept. 1790	Bredero 2us
Schoor (A. van der)	15 Nov. 1791	Hennebos (R.)

Eigennamen.	*Datum in het album.*	*Bijnamen.*
Sterk (J. C.)	15 Jan. 1793	Aristophanes
Swaving (A. C.)	21 Nov. 1797	Sluijter
Sebel (G.)	23 April 1799	Zweerts
Scholting (J.)	25 Maart 1800	L. Schermer
Sijpesteijn (C. A. van)	17 id. 1801	Homerus Jr.
Stierling (G)	20 Jan. 1807	A. van den Berg
Stierling (S. G.)	17 Nov. 1809	Hight
Scholl van Egmond (C.)	22 April 1806	Asschenberg
Sterk (A. Elink)	23 Oct. 1798	Wieland
Smits (Dirk)	21 Meij 1811	Dk. Smits
Spanjaard (J. G.)	22 Oct. 1839	Olivier Porjeere
Schröder (G. D.)	20 Oct. 1840	Poot II
Scherer (D. J.)	23 Dec. 1862	Spex
T		
Thomas (J. M.)	24 Julij 1798	Hooft
Tiedeman (B.)	23 Jan. 1816	Saul
Thomas (H. H.)	18 Maart 1823	Job
Tideman (Bruno)	17 Junij 1823	J. Oudaan 2us
V		
Vlugt (B. W. van der)	23 Oct. 1789	Jan Goeree
Vos Wz. (J. de)	20 Jan. 1795	G. Brandt
Verlouw (H.)	20 Nov. 1798	Asselijn
Vries (A. de)	20 Maart 1804	Westerbaan
Vlugt W. van der)	18 Nov. 1806	Paffenrode
Vermeulen (J. D.)	21 Sept. 1807	Joachim Oudaan
Veegens (Daniel)	20 Dec. 1825	Lodesteyn
Vos (W. de)	23 Oct. 1832	Jan Gijze, Secs.
Vries Az. (G. de)	23 Julij 1839	Melis Stoke III
Vlugt (Jan van der)	18 April 1848	Jan de Kruijff
Vos (G. de)	18 April 1854	G. L. Nierstrasz
W		
Westerkappel (I. van)	22 Oct. 1789	Van Belle
Waal Malefijt (A. de)	22 Dec. 1789	van Gijze
Walré (J. van)	23 Maart 1790	Crous
Worm (N. van der)	2 Febr. 1792	J. Luiken
Wijnkamp (Iz.)	20 Nov. 1792	H. Coster

Eigennamen.	*Datum in het album.*	*Bijnamen.*
Westerkappel (J. Loos van)	15 Jan. 1793	P. Dathenus
Willigen (A. van der)	24 Dec. 1793	Hoogeveen
Wall (J. G. van der)	18 April 1797	Molière
Waardenburg (H.)	18 Aug. 1807	Althuijsen
Westerkappel (J. J. van)	20 Febr. 1810	Erasmus
Walré Jr. (J. van)	17 April 1810	Klaas Tit
Wind (S. de)	24 Julij 1810	Piron
Walré (G. J. van)	19 Febr. 1811	H. F. Terkamp
Walré (P. van)	15 Oct. 1814	H. L. Spiegel
Walré (W. van)	15 id. id.	David
Walré (Paul van)	7 Sept. 1822	Onno Zwier van Haren
Willigen (A. van der)	17 Aug. 1830	Jac. Lagendaal
Westerkappel (J. van)	24. Oct. 1843	Car. Vlieg
Wurfbain (J. S.)	20 Oct. 1846	Boileau Despreaux II
Westerman (W. B.)	18 Sept. 1849	Dk. Volkertsz. Coornhert
Walré, Pz. (J. van)	21 Junij 1859	Pook II

Van de gavel in de greep (LIV, 136), is ook op de Veluwe een bekende volkszegswijs, wanneer *van kwaad tot erger* bedoeld wordt. Men zegt, meen ik, in Amsterdam er voor: *van de kat in den kelder.* A. Aarsen.

Eveltjes (LIII, 674; LIV, 136). — Ik kan met het antwoord instemmen, wat *eveltjes* betreft, stuipen bij kinderen, toevallen, zenuwtoevallen bij volwassenen. 't Grondwoord *evel* heeft in 't Middennederlandsch de beteekenis van ongemak, iets kwaads, iets ongezonds, en juist in dien geest. Bilderdijk geeft in zijn Verkl. Geslachtl. er ook die verklaring van. Maar met „termiin, termiinen", zooals 't hier verklaard wordt, kan ik niet medegaan. Ik zie in „termiin, termijn", een rustpoos, een oponthoud, een tijdelijk normaal-zijn van den *eveltjes*-lijder. „Hij het termiin had" beteekent bij mij een kalm, een gezond poosje of tijdje van den zenuwpatient. Stuipen, toevallen hebben hun rustpoozen, termijnen. A. Aarsen.

AANKONDIGING.

Adelskalender voor het jaar 1904. 's Gravenhage, Archief „van Epen". Bij inteekening f 2.—; na verschijnen f 2.50.—

Deze adelskalender is een vervolg op de vroegere, bij denz. uitgever verschenen uitgave voor het jaar 1901, en evenals gene, in 10 kleuren gedrukt. De eigenlijke kalender is omgeven door een rand van 84 wapens van adellijke Nederlandsche geslachten, aanvangende met dat van *de Casembroot* en eindigende met dat van *de Graeff*, welke zich aansluiten aan de reeks op den kalender voor 1901. In het midden het wapen van Z. K. H. Hendrik prins der Nederlanden. Als wandversiering zal deze goed geteekende kalender een gunstigen indruk maken.

Het ligt zeker in de bedoeling der uitgevers om, bij genoegzame deelneming de reeks van wapens in alphabetische orde in volgende jaren voort te zetten, zoodat de koopers van de geheele voortgezette reeks een op losse bladen gesteendrukt wapenboek van den ganschen Nederl. adel in eigendom kunnen verkrijgen.

RED.

GESCHIEDENIS.

Mr. JOHAN DE HAEN EN ZIJNE BRIEFWISSELING [1]) MET HUGO DE GROOT.

DOOR

DR. H. C. ROGGE.

VIII. *H. de Groot aan J. de Haen.*

Dankzegging voor de toezending van zijne aanteekeningen. Berichten.

Mijnheer. Ick danck U.E. ten hoochste van het toegesonden stuck wercx, waerin U.E. zeer getrouwelick ende ernstelick heeft gearbeyd. Deselve middelen ende redenen heb ick deurgaens gebruykt in mijne Apologia, die nu alrede alhyer tot Parijs in 't Latijn werdt gedruckt, ende haest oock in het Duytsch ende Franchois gedruckt sal werden. Ick sal ordre stellen ten eynde U.E. met den eersten van een exemplair mach werden verzyen. Wij verwachten oock decisie op het stuck van onse confiscatie. De heer *Hogerbeets* gaet [voort] in 't solliciteren. Ick heb onlancx Remonstrantie gepresenteert aen de Regierders van Rotterdam om betaelinge van mijne gagien. Sij zijn zeer verbaest van repressalien. De Coning heeft van dese somer een groote victorie gehadt in 't eyland van Rye, heeft voort Royan, St. Foy, Chrasy ende andere plaetsen becomen, belegert nu St. Antonyn. Eenige principale heeren van de religie hebben alreede met den Coning gehandelt als *La Borie* ende [*Sutby*]. Men verwacht de vrede, waertoe God helpe, ende U.E. met zijne huijsvrouw ende familie beware. Ik bid om meldinge van mijne geringe dienst aen S. F. G. Tot Parijs, den XXIJ Juny XVI^{c} XXIJ [2]).

U.E. gantsch dienstwillige

H. de Groot.

A. Monsieur Monsieur *de Haen*, conseiller du Duc de Holstein.

* * *

---

[1]) Vervolg en slot van Nav. LIV, blz. 235.

[2]) Gemerkt n° 7.

IX. *H. de Groot aan J. de Haen.*

Over twee stukken hem toegezonden door De Haen. De Apologie is verzonden. De oorlog in Frankrijk. Voor alsnoch moet hij hier blijven.

Mijn heer. Ick heb zeer wel ontfangen U.E. aengename missive met de twee toegesonden stukken. Wat belanght U.E. geschrift aen de Rechters, mij dunckt dat hetselve met dienst soude connen gedruckt worden, omdat het in alles overeen comt met hetgunt ick in de gevanckenisse aen de Rechters heb geseyt ende nu in druck uytgegeven, waer uyt onse oprechticheyt can blijcken. T' andere schrift dunckt mij dat overzien ende hyer ende daer een weynigh off vercort off gedilucideert soude connen werden ende mede uytgegeven sonder naem, indyen U.E. sulcx goed vond, waerop ick U.E. advys garen sal verstaen. Ick hoop dat U.E. eerstdaegs sal crijgen mijne Duytsche Apologie. Van de Latijnsche heb ik een exemplaer gesonden aen Sijne Furst. Gen., soude U.E. mede een gesonden hebben, had ick een seecker vrund geweten om te bestellen. U.E. sal daeruyt zien dat ick voor U.E. niet minder als voor mij selve heb gesorght. Verwacht U.E. oordeel. Hyer duyrt het oorlogh noch, ende is onlancx tot Lion een seditie ontstaen jegens dye van de Religie, doch gestilt. De Coning ley voor Mompeliers met hoop van de stadt haest te becomen. Middelertijd werd tusschen de Heer van Rohan ende des Conincx dienaers gehandelt van vrede voor Mompeliers, Nismes, Castres ende Vzes, met conditie dat Rochelle ende Montauban mede daeronder sullen begrepen zijn, soo zij willen. De Heer van Langeracq gaet nae 't Leger om enige assistentie voor ons Landt te versoecken, dye ick meen hij noch nyet soo licht en sal becomen. Evenwel geeft ons dicwels de apparentie van vrede, hope van yet goeds te connen doen, 't zij voor 't gemeen, 't zij voor de personen dye 't onrecht zijn gecondemneert; welcke reden niet toe en laet dat ick voor dese tijd van hyer soude vertrecken. Ondertusschen danck ik U.E. voor de goede broederlicke sorge voor mij ende bidde hem mijne dienstelicke gebiedenisse ende dancksegging te doen aen Sijne Furst. Gen., met aenbiedinge van alle mogelicke diensten; ende sal hyermede aen U.E. ende alle bekenden aldaer doen mijne dienstelicke recommendatie. De Agent *Vinck* [1]), hyer passerende, heb ick vermaent in alles met U.E. te houden goede vrundelicke correspondentie ende U.E. dien-

[1]) *Corn. Vinck*, agent van den Koning van Denemarken.

sten aen 't Land nae behooren te reflecteren, gelijck hij gesegt heeft te willen doen. Den xiiij Octobris XVIcXXII. Tot Parijs [1]).

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

De heer *Berck* [2]) is hyer doorgetrocken om te Venegie te resideren als Ambassadeur.

Erntfeste, hooggeleerde, wijze, zeer voorzienige Heere, Mijn heere Mr. *Johan de Haen*, doctor in de beide Rechten, Raed van Zijn Furst. Gen. van Holstein.

* * *

X. *J. de Haen aan H. de Groot.*

Dankzegging in naam van den Hertog voor de toezending van zijn „Verantwoordingh". Dood van C. Vorstius. De nieuwe stad vordert, er komt handel en scheepvaart.

(Deze brief van 22 (24?) Oct. 1622 is uitgegeven in het Kerkhistorisch Archief van Kist en Moll, dl. II, blz. 281).

* * *

XI. *J. de Haen aan H. de Groot.*

Hij acht de uitgave der toegezonden stukken, na de verschijning van de Apologie, overbodig. Zijn oordeel over de Apologie. De advocaat Vinck. Berichten en aanvragen.

Mijn Heer. U.E. aengename schrijven van 14 October is mij op ten $^{9}/_{19}$ deser wel behandigt door Sr. *Fictor van Houten* [3]) op ten 8 derselver maent, uyt Hollandt hier wederom (Godt loff) niet sonder groet dangeer ende peryckel van storm ende onweder op zee wel gearriveert, uyt welcke U.E. schrijven seer gaerne hebbe verstaen, dat U.E. beyde mijne stucken ofte stollekens, voor dese toegesonden, wel heeft ontfangen, ende daerop ofte inhouden van dien verstaen U.E. ordeel ende advys, dat deselve met dienst gedruckt souden cunnen worden, versouckende daerop mijne rescriptie, antwoordt ende bescheit; vouge daerop voor antwoordt, dat mijne meeninge nyet en is geweest de voors. stucken te laten door den druck gemeen worden. Maer alsoo U.E. mij in Apryl lestleden schreeft besigh was met instellen van

[1]) *De Haen* schreef achterop: „Rep^{ta} $^{9}/_{19}$ Nov. Gerescribeert den 13 Nov." No. 8.
[2]) *Johan Berck*, pensionaris van Dordrecht.
[3]) De predikant *Nic. Grevinchoven.*

U.E. Apologie, ick oversulcx U.E. sententien soude willen oversien, ende op ten inhouden van dien als oock op noch eenige andere pointen soude willen advyseeren, t' geene mijne memorie daervan soude getuigen, hadde ick alsdoen U.E. beide voors. stucken toegesonden, omme alleen te sien off U.E. daer inne yet soude mogen vinden, dienstigh tot het voors. U. E. voorgenomen werck ende geschrifte. Ende alsoe nu t' sedert deselve Apologie in Latijn in druck uytgecomen is ende alledaechs oock in Duits wordt verwacht, waerinne wel ende volcomelicken de oprechtigheit van onse gemeene goede saecke ende het notoir ongelijck van onse partije is gededuceert, soe is van consideratie ende bedeincken, oft oock all noedigh soude zijn deselfde twee stucken nu noch te doen drucken. Dan evenwel soe U.E. ende andere vrunden sulcx orboor, goet ende geraden vinden, ende souden meenen tselfde noch eenichsins soude cunnen dienen ende strecken tot verdedinge van de voors. onse gemeene saecke ende gerechtigheit, soe will ick mij gaerne des aengaende gedragen ende submitteeren aen U.E. ende anderer vrunden discretie ende goet vinden, omme daerinne te mogen doen soe ende sulcx sij best ende geraden sullen vinden. Gemerckt oock noch voor deesen het eene voors. stuck aen de gedelegeerde rechters, opt versouck ende begeeren van eenige vrunden, zeecker drucker ter handt gestelt is geweest om te drucken, midt seecker prefasie van denselven drucker tot den leeser, ingestelt bij *Jan Aug.* [1]), doch door ongeluck ende apprehentie van denselven drucker naergebleven; dan soude in sulcken gevalle onder correctie wel dienen, dat neffens de voors. prefatie van J. A. ofte een ander bij hem ofte U.E. intestellen, oock achteraen tselfde stuck mede gedruckt soude worden mijne sententie, midt aenwijsinge van de notoire nulliteyten, iniquiteiten ende absurditeiten daerinne als oock inde citatien ende proceduren tegens mij ende mijne goederen gepleecht, tegens alle recht, stijl ende forme van procedeeren ende contrary de expresse privilegien, vrij ende gerechtigheden der stadt Haerlem, midtsgaders oock in de pretense verklaringe van de voors. Gedelegeerde Rechters ofte eenige van haer, in absentie ende afweesen van anderen, jaer ende dach naede pronunciatie van haere sententie tegens de Gecondemneerdens, ende naer dat si nu all over lange haere officie eens gefungeert had-

[1]) Jan Augustijnsz. d. i. *Johan Wtenbogaert.*

den, gedaen ende gevolcht. Waer van ick tegens de naeste reyse wel wat bij geschrifte sall stellen ende overseinden, omme bij U.E. geresenceert te mogen worden ende voorts ingestelt, soe deselve best ende tot meesten dienste bevinden sall te behooren.

Wat voorts aengaet het voors. tweede stuck: alsoe tselfde maer seeckere opmerckingen ende notitien zijn op seeckere sententie om naemaels te mogen dienen voor een ander, tot behulp van een volcomen ende perfect werck te maecken, tot verdedinge van de Gecondemneerden bij deselve sententie, ende consequentelicke oock van de andere Gecondemneerdens bij de voors. Gedelegeerde Rechters, soe soude, in gevalle van tselfde mede te willen doen drucken, van noeden sijn, soe U.E. wel adviseert, dat tselfde wat naerder oversien, geresumeert, gedilucideert, wat geabrevieert ende voorts in behoorlicke forma gestelt worde, tot naerder bewijs van onser aller onnoeselheit ende oprechtigheit van onse wederpartije. Waerinne ick mij oversulcx oock gedrage tot goetvinden ende discretie van U.E. ende andere vrunden aldaer, omme daermede te doen soe ende sulcx sij best ende geraden sullen vinden. Int paxken lestmael van Rouen aen mij gesonden door D. *Uytenbogart* midt het exemplar van U.E. Apologie, omme van U.E. weegen te vereeren aen S. F. G., is oock neffens een paxken aen D. *Vorstium* za. ende een aen D. *Grevinchovium*, daerbij een exemplaer van de voors. Apologetïco geweest, met superscriptie aen mij. Dan tselfde exemplaer oversien hebbende, bevindt dat geheel incorrect ende defectueus, ende oversulcx oock verscheiden bladeren ende quaternen van dien getrancheert ende midt een mesch deursneeden als de 1, 2, 6 ende 9 quatern, oock wesende int einde sonder besluyt ofte finis, ende oversulcx daermede gansch niet wel wesende gepast nochte gedi... mij seer lief ende aengenaem soude sijn, soe ick een ander mochte becomen, off deselfde defecten mochten worden gesuppleert ende geholpen. Belangende [1]) den innehouden van tselfde stuck, waerop U.E. oock mijn advys is versouckende, houde mij selffs daertoe te geringh; dan evenwel alsoo U.E. sulcx op mij begeert, soo duinct mij onder verbeteringe, 't selfde obiter ende cursorie oversien ende geleesen hebbende, dat t' selfde well deftich ende bequamelicken ingestelt is, dan dat fons en origo omnium malorum

[1]) Het volgende tot aan de alinea werd door *G. Brandt* reeds medegedeeld in zijne *Historie van de rechtspleging*, 2e druk, blz. 242 v.v.

et miseriarum huius presentis nostrae patriae, dat is dat ambitieus ende pernicieus voornemen ende dessein van den Prince, overlange bij hem selven geconcipieert, omme midt verachtinge ende vernietinge van der landen privilegien, vrij ende gerechtigheiden, vervolgen, vangen, executeeren ende persequeeren van de voornaemste, outste ende getroutste patrioten ende waere ende oprechte voorstanders van dien, te mogen comen ende geraecken tot de absolute souvereiniteit, authoriteit ende macht over denselven landen, wel hadde mogen wat naeckter ende claerder vertoont ende aangeweesen worden, opdat alsoe daerdeur alle de weerelt notoirlick souden mogen blijcken, dat alle hetgeene dat men den Gecondemneerdens ende oude voorgaende regenten tonrecht te laste heeft willen leggen, maer valsche, versierde ende gecontrouveerde dingen sijn geweest, omme onder pretext van dien tot sijn voors. godtloes ende pernicieus desein te beter te mogen geraecken. Dan sal U.E. mogelick reden hebben waeromme deselve voor ditmael daerinne wat is verschoont, omme hiernaer mogelick bij andere occasie ende naerder gelegentheit t' selfde te willen verbeteren.

S. F. G. is nu eenige dagen van Gottorff absent geweest in sijn landt, in meeninge nog wel 14 dagen ofte 3 weecken uyt te blijven, deincke daer-en-tusgen op U.E. schrijven, neffens den Apologeticum aen S. F. G. gesonden, sal rescribeeren, ofte naer desselfs wedercomste tot Gottorff, blijvende alsnoch de vorige goede affectie ende genegentheit van S. F. G. tot de gemeene goede saecke der Remonstranten ende specialick oock U.E., *Uytenbogardum* ende andere principale directeurs derselver Societeit. Aengaende U.E. voorts vermeldt den Advocaet *Vinck* aldaer passerende vermaent te hebben, medt mij in alles te houden goede vrundelicke correspondentie etc. ende dat hij sulcx aengenomen soude hebben te doen, en weet niet wat sulcx te beduyden heeft off waer dat vast is, ende gheeft mij dit als oock het voorgaende schrijven van D. *Uytenbogart* mede belangende den voors. *Vinck* eenich nadencken ende ombrage, off hij op sijn versouck ende instantie, van hier gaende naer Vranckrijck, van mij omme reden geene brieven van voorschrijven ende recommandatie aen U.E. ende D. *Uytenbogardum* becomen hebbende, aldaer in Vranckrijck eenige propoosten gehoort soude mogen hebben tot mijn nadeel ende prejudicie; waervan onderrichtinge te mogen becomen mitte naeste

gelegentheit sal mij daerinne vruntschap geschieden, alsoe ick niet en weet hen daertoe eenige wettige oorsaecke gegeven te hebben. Aengaende U.E. voorts aenroert, dat de heer *Berck* daer deur getrocken is omme tot Venegien te resideren als Ambassadeur, ben daerover verwondert ende hadde nyet gemeent dat hij, nu tot sijne jaeren gecomen zijnde, buytens landts midt vrouw ende kinderen soude hebben willen begheven, ende in dese conjuncture ende drouvigen standt ende gelegentheit vant landt laten gebruicken ten dienste ende commandement van de tegenwoordige soedanige Regenten aldaer. Dan wat sal ick seggen: homines sumus. Hiermede,

Mijn Heere, naer hertelicke mijne groettenisse ende gebiedenissen ende van weegen mijne huysvrouw aen U.E. ende oock desselfs lieve huysvrouw ende andere goede vrunden ende bekenden, sijt den Almogenden bevolen. Den 13 Novemb. 1622.

Ick sall verlangen omme te verstaen het vorder succes van de onderhandelinge van den Heere van Rohan midt de dienaers van den Coninck van den vrede, midtsgaders wat bij den Heere van Langerack int leger bij sijne Maj[t] geobtineert sall hebben belangende de assistentie van onse landen, ende wat voor de persoenen, die tonrechte gecondemneert zijn, geobtineert ende te weege gebracht sall cunnen worden.

V.E. dienstwilge ende welbekende.

A Monsieur Monsr Hugo Grotius a Parys.

* * *

XII. *H. de Groot aan J. de Haen.*

De stemming ten aanzien der gevallen staatkundige partij in het vaderland blijft ongunstig. De burgeroorlog in Frankrijk is geëindigd. Er is weinig hoop, dat Frankrijk de Republiek zal ondersteunen. Berichten.

Myn Heer

Ick heb twee U.E. brieven ontfangen, laest die van den 10 Augusti, te voren die van de leste Sept., U. E. van beiden bedanckende. Van 't ontfangen van de bondelkens ende voorts van mijne Apologie sal U.E. voor desen sijn geadviseert. Op mijne Remonstrantie aen de Magistraet van Rotterdam heb ick geen apostille gehadt; sal sien off ick door eenige middelen van justitie alhier mijn selve can behelpen. De Interlocutorie gegeven aen de kinderen van de Heer *Hogerbeets* ende de Acte by de

Staten Generaal toegesonden aen de kinderen van den Ad[t] sal. toonen noch geen hoope van beterschap. Wij hebben in Vrancrijck de paix. Die van de Religie sijn de afgenomen plaetsen quyt ende moeten de minste fortificatien afwerpen, 't welck tot Mompellier geschiet met grooten yver. Den Heer van Langeracq is nae den Coning op hoope van eenig geldt voor 't Landt te becomen; maer soo veel ick verstae is daertoe weinigh apparentie, soo lang de regiering niet beter en is gestelt om te connen bestaen ende om den Coning reden te geven van vertrouwen. 'T is mij lieff te verstaen, dat de saecke van de nieuwe stadt gaen tot U.E. ende Syn Furst. Gen. contentement. Doctor *Vorstius* heeft veel moeite ende swaericheit afgeleit, God almachtigh wil zijne weduwe ende kinderen vertroosten, oock alle andere bedroufde ende beswaerde bijstaen. Ick verstae dat soolang het crijgsvolck int 't veldt is geweest met de Remonstranten wat is geciviliseert; oock werdt gemeent dat sulcx niet duiren en sal. Hier in Vranckrijck beginnen vast van tijdt tot tijdt eenige Predicanten haer te oeffenen in 't ondersoucken van de questien; daer sijn oock eenige die den eedt bij de Synode van Alais, in conformiteit van de Synode van Dordrecht geordonneert, weigeren te doen ende haer Remonstrantsgesind verclaeren. Hiermede, Myn Heer, sal ick U.E. wenschen Godes bijstand ende vertroostinge. Mijn huisvrouw doet haere gebiedenisse aen de uwen. Den 16 Nov. 1622. Tot Parijs

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

Mijn Heer
Mijn Heer *de Haen*, Raed van Sijn Furst. Gen. van Holstein.

* * *

XIII. *H. de Groot aan J. de Haen.*

De toegezonden papieren zal hij in handen stellen van vrienden in het vaderland. Hij moet nog in Frankrijk blijven. Over Vinck. Antwoord en berichten.

Mijn Heer.

Den uwen van den xiij Novemb. is mij wel ter handt gecomen, waervan ick U.E. bedancke. Ick danck U.E. als noch van de toegesonden rollekens, ende sal soo 't U.E. belieft verwachten U.E. bijvoeging op 't gunt U.E. particulierlick concerneert. 'T werck behaeght mij wel, gelijck oock het andere,

hetwelck ick bij goede gelegentheijt sal senden aen vertroude vrunden om daermede gedaen te worden sulcx oorboir sal werden gevonden. Wat het exemplair van de Apologie aengaet, het is waer dat daer in eenige bladen zijn getrancheert (gelijck ook in de andere exemplairen) maer deselve bladeren gecorrigeert werden op andere plaetsen gevonden. Ick meen oock dat het eijnde mede sal gevonden werden vast aen een ander halve quatern; soo niet sal U.E. hetselve doen vervullen. T' is waer dat ick niet alles en heb geseijt dat op dese materie conde dienen; maer U.E. werdt gebeden mede 't zijne te contribueren ter dilucidatie van de saecke. T' is mij lieff te verstaen de genadige affectie van Sijne Furst. Gen. tot mij, ende zijn courage tot handhouding van de gemeene saecke. God wil hem daerin stercken. Ick blijff noch hyer op hoope van yet goeds te doen in 't gemeen, alsoo de tijdt van het renoveren van de alliantie schijnt te naecken. De heer *Berck* is hyer gepasseert, maer ick en heb hem niet mogen groeten. De advocaet *Vinck* scheen in sijne propoosten te kennen te geven, dat U.E. op hem (ick en weet niet waeruyt) had genomen enige diffidentie, dyen hij garen sage geweert; 't welcke de oorsaeck is van mijn schrijven, 't welk ick U.E. bidde mij ten beste te willen houden. Van de Heer van Langeraqs handeling heb ick noch niet seeckers vernomen, maer de vrede is generalick getroffen ende werd wel onderhouden. Alle andere plaetsen demolieren haere nieuwe fortificatien, uytgenomen Montauban ende Rochelle, dewelcke blijven steden van verseeckering van dye van de Religie voor drye jaeren.

Voorts, Mijn heer, doende mijne ende mijns huysvrouws gebiedenisse aen U.E. ende aen U.E. huysvrouw, sal ick God bidden deselve met haer huysgesin te houden in zijne beschuttinge. Den XVI December XVIcXXIJ, tot Parijs.

U.E. dienstwillige medebroeder

H. de Groot.

Aen Mijn Heer, Mijn Heer *de Haen*, Raedt van zijn Furst. Gen. van Holstein.

* * *

XIV. *J. de Haen aan H. de Groot.*

Zijn nader oordeel over hetgeen De Groot in zijne „Verantwoordingh" verzwegen heeft. Over de processen van de kinderen van Hogerbeets en van zijne vrouw tot lossing der verbeurd verklaarde goederen, den staat van zaken in Frederikstad en den heer van Wedde, enz.

Mijn Heere. U. E. aengename scriven van date den 16 Maert, voor antwoordt ende rescriptie van mijne 2 voorgaende in December en Januario lesleden aen U. E. geschreven, is mij wel ter hande gecomen, onder anderen vermeldende dat U.E. int instellen van uwe Apologie veele consideratien hadde moeten neemen, die noch duyren, oock niettegenstaende het exorbitant placcat jegens U.E. persoon ende bouck uytgegeven. Ick geloone dat het waer is ende reden daertoe heeft gehadt, als U.E. oock in den brief voor de voors. Apologie gestelt aenroert, dat veele importante saecken, die groot licht in dese materi hadden cunnen geven, nochtans voor dien tijdt hadt versweegen, om soe U.E. naeder geperst soude mogen worden, alsdan alle de gheheijmenissen naerder te ontdecken. Ick hebbe oock voor desen (bij U.E. versocht geweest zijnde om mijn gevoelen (edoch te slecht ende te geringh) te seggen opten inhouden vant voorsz. U.E. bouck) gemeent ende geadvyseert, dat mij dochte onder correctie dat daerinne wel wat naeckter ende claerder gestelt ende aengeweesen hadde behooren te worden den oorspronck ende principael oersaecke ende desein, waeruyt de generale extraordinaris ende zeer pernitieuse alteratie ende veranderinge in den staet ende regeringe van den Landen is ontstaen ende alle swarigheiden ons ende ons Lieve Vaderlandt overkomen zijn. Dan lettende opten inhouden van den voorsz. brieff ende voorreeden, hebbe mede geacht ende verstaen voor best, dat U.E. datselfde noch hadde gereserveert ende behouden, om daernaer, vorder geperst sijnde, sulcx sonder eenige verschoeninge te ontdecken, waertoe mits de publicatie vant voorsz. exorbitant ende zeer rigoureus placcat, U.E. (onder correctie) nu wel dobbel stoffe ende oersaecke is gegeven, soe een yeder meint, ende sulcx qualick sal cunnen naerlaten sonder groet ende merckelick nadeel ende prejudicie van de waerheyt ende oprechtigheit van de gemeene goede saecke ende defentie onser aller onnoeselheyt, ende verschoeninge, stijvinge ende versterckinge onser wederpartije

ter contarije in haere onbehoerlicke proceduiren ende pernicieuse voornemen ende desein; alsoe men meenen ende seggen sal, dat soedanigh U.E. schrijven ende communicatien maer wint ende woorden zijn geweest, sonder dat daer achter iet anders off meer is schuijlende, hoewell U.E. inderdaet ende waerheit well anders volcomelicken kennelick ende bewust is. Belangende de beswaernissen voor den kinderen van de Heere *Hoogerbets* int openen van de poincten van officie, alsoe geen exempel gevonden sall cunnen worden, dat yemandt gecomdemneert ex crimine lesae majestatis het leven soude hebben behouden, ten waere hij waere voorvluchtigh, wesende sulcx van heel andere consideratie, soe U.E. schrijven vermeldt; waer van mijn Advocaet Mr. *Dierick de Jonge* in den Hage mij oock advyseert, dat naer de gegeven interlocatoire sententie in de saecke van de voorsz. kinderen oock gevolcht was openinge van poinct van officie, dat sij souden moeten bewijsen dat het privilegie van Leyden oeck plaetse soude hebben soe wanneer de gecondemneerde het lijff behout, sonder van crimen lesae majestatis te vernemen, meenende 't selfde genouchsaem beweesen te hebben; ende dat de heeren van Leyden debvoir doen om t' selfde noch naerder te bewijsen, mij gevende te bedeincken wat ick in mijn saecke ende proches belangende het privilegie van Haerlem hebbe te verwachten, daer die van Haerlem int proches met mij gevoucht sulcx int minsten nyet en subministreeren, ende ick oock nyet mede als de heer *Hogerbets* gecondemneert ben tot eewige gevangenisse quae morti comparatur. Dan alsoe tegens mij als voorvluchtigh is geprocedeert ende U.E. meent dat sulcx van heel andere consideratie is, sal oversulcx seer gaerne ende mit verlangen mitte eerste ende naeste gelegentheit ende rescriptie deselve consideratien verstaen, omme des noet mij daermede in de voorsz. prochesse te mogen behelpen. Ick sall nyet laten bij alle occasie ende gelegentheit volgens U.E. begeren denselven bij S. F. G. te houden in genadige gedachtenisse, gelijck ick noch lestmael hebbe gedaen, mij daerop vragende off U.E. noch nyet en conde resolveeren omme mede herwaerts over te comen. Aangaende van goede vrundelicke correspondentie te houden met U.E. neef den Heere van Wedde: mijn is niet liever dan goede eenigheit ende vruntschap te houden mit allen ende eenen yeder, voor soeveel doenlicken ende sulcx geschieden can sonder nadeel ende prejudicie

vant gemeene beste. Wij sijn oock alhier onderlinge zeer well te vreeden ende in goet accoordt, insonderheit door het goet beleijt van den heere van Moersbergen, Stadthouder van weegen S. F. G. van Holstein in Friederichsstadt. Behalven dat veelen ende meest allen tegens de borst is, ende meenen dat de voornoemde van Wedden al te seer sijn particulier is soeckende, tot nadeel vant gemeene beste ende prejudicie van den voortganck ende progres van de voorsz. nieuwe staet, waerdeur bij veelen niet well gesien noch gewilt is, hen niet well·connende vougen tot accommodatie ende t' onvrede tegens dengenen die hem temet daerinne ten besten willen raeden. U.E. voorts bedanckende van de communicatie van verscheiden advysen, ende sall gaeren verstaen wat U.E. mitte 2 bondelkens ofte rollekens voor desen gesonden sall hebben gedaen of van meninge sall sijn te doen. Van d. *Uytenbogardo* ende d. *Episcopio* en vermeldt U.E. int minste nyet, twijffel oversulcx off sij noch daer tot Parijs sijn, in sulcken gevalle U.E. gelieven sall mijne hartelicke groetenisse aen denselven te doen. Hier mede,

Mijn heer, naer hertelicke mijne groetenisse mede van weegen mijn huisv^e^. aen U.E. ende huysv^e^., den Almogenden bevolen. Tot Toning den 26 May 1623.

U.E. dienstwilge
J. d. H.

Over 8 ofte 14 dagen vertrecke van hier mitterwoon tot Friederichsstadt [ofte] daerbij ende ontrent [1]).

A Monsieur *Hugo Grotius* a Paris.

* * *

XV. *J. de Haen aan H. de Groot.*

Klacht over het niet ontvangen van brieven. Berichten van het oorlogstooneel. De gebeurtenissen in het vaderland.

Erentfeste, hoochgeleerde, wijse, voorsienige, zeer discrete heer ende goede vrundt.

Tsedert mijn schrijven van den 9 Septembris 1623 voor antwoordt opten uwen van den 9 Augusti ao voors. noch iteratívelicken aen U.E. geschreven hebbende, tot noch toe noyt eenigh antwoordt of rescriptie daerop en hebbe vernomen, mit geen cleine verwonderinge, nyet wetende U.E. int minste eenige oor-

[1]) Er volgt nog een post-scriptum over iemand, „die heeft geweest aen een cortiche", doch dit is gedeeltelijk afgescheurd en onleesbaar geworden.

saecke gegeven te hebben van miscontement en discontinuatie van onse vorige onderlinge vruntschap en goede correspondentie, oversulcx niet hebbe cunnen laten naer lange stilstant van schrijven U.E. bij desen wederom te begroeten ende zeer vrundelick en dienstelicke te versoucken, mijne voors. brieven te willen beantwoorden en continueeren in de voorgaande onderlinge vruntschap en correspondentie, ende ons temet te willen mededeelen van 't geene aldaer en elders passeert. Voor tijdinge hier niet besonders, dan dat de Coninck van Denemarcken mit sijn leger, ende Monsr Tilly mit sijn leger aen dander sijde, nu een tijdt lanck nyet wijt van malcander gelegen hebbende, de Coninck mit sijn leger etlicke mijlen was geretyreert ende een peryculeusen vall mit sijn paert van een bergh hadde gedaen, nyet sonder perycke1 van sijn leven, het paert doet gebleven doch de Mat. het leven behouden; dat t' sedert het retyreren van de Mat. Tilly seecker plaetse off stedeken ingenomen hadde. De Hertoge van Holstein, onser genadiger Furst en Heer, hoewell de Mat. seer nae in bloede bestaende en goede vruntschap houdende mit deselfde, heeft nyet gemeens mit dese toerustinge en preparaten van oorloge. Godt geve ten besten ende tot een goede vreede magh affloopen.

Ick hebbe zeer gaerne en mit groete blijschap verstaen de relaxatie en ontslaginge van ons lieve confrater D. *Hogerbets* uytter hechtenisse in sijne oude dagen. Wat veranderinge de doet van Prince *Maurits* ende successie van Prince *Heinrick* in desselfs plaetse medebrengen sall, leert den tijdt, hoewell eenige de saecke wat vorder insiende meinen, dat de tegenwoordigen staet vant lant in regardt van de Remonstranten geene veranderinge en can lijden sonder groete alteratien. Godt de Heere will ons lieve vaderlandt een goede uytcompste tegen alle swarigheiden verleenen, ende ons en andere gerefugieerde alhier om de waerheit en goede saecke hoe lancx hoe meer begenadigen, den voortganck der nieuwe Friedrichstaet doen toenemen en vermeerderen mit huysen en inwoonderen als tot noch toe, Godt loff, een goeden aenvanck genomen heeft, tot een toevlucht en refugie van alle remonstrantsche Christenen ende andere goede luyden, die conscientydwanck niet connende lijden, om aldaer vrij en oprechtelicken haer geloof en religie te mogen beleven.

Hiermede, Erentfeste, hooghgeleerde, wijse, voorsienige, seer discrete heer en goede vrundt, nae hertelicke ende dienstelicke mijne groetenisse aen U.E. will deselve mit de gansche familie bevelen in de genadige protectie van Godt almachtich.

Friedrichstadt den 11 Augusti 1625.

U.E. dienstwilge

A Monsieur Monsr. *Hugo Grotius* a Parys. *Johan de Haen.*

* * *

XVI. *J. de Haen aan H. de Groot.*

De toestand in Frederikstad. Berichten omtrent den krijg in het Noorden, enz.

Erentfeste, hoochgeleerde, wijse, voorsienige, zeer discreete Heere en waere Medebroeder.

U.E. cordiale en vrundelicke rescriptie van den 3en Octob. op mijn leste schrijven van den 11 Augusti met mijn zoon *Heinrich de Haen*, naar Vranckrijk tot Rouen reysende (om te sien aldaer bij een goet coepman te comen, om de fransche spraecke voorts perfect te mogen leeren en hemselven in de coopmanschap te styleeren) aen U.E. gesonden, is mij onder couverte van den brief van denselven mijnen zoon opten 22 Novembris well ter handt gecomen, ende daeruyt vooreerst seer ongaerne ende met droufheyt verstaen U.E. soo langdurige swaere saecke, waeruyt dan ick oock well affnemen can, soe U.E. oock schryft, de oorsaecke van U.E. voorgaende silentien int rescribeeren op mijne voorgaende brieven. Godt de Heere will U.E. voorts in langdurige gesontheit sparen ter salicheit, opdat alsoe U.E. tijdt en gelegentheit magh hebben om alle de werrelt en die posteriteit noch naerder te mogen ontdecken den oorspronck van de droevege ende schadelicke veranderinge van den voorgaenden loffelicken staet en regeringe in ons lieve vaderlandt, mit verdruckinge van de onschuldige onnooselheit; U.E. voorts seer hogelicke bedanckende van communicatie van de gelegentheit van het buytenlandts en binnenlandts oorlooge aldaer. Godt de Heere will alles ten besten keeren ende tot ruste en vrede nyet alleen daer, maer oock alomme in de gansche Christenheit, die Godt betert soe jammerlich en dierlicke door de bloedige en droevige oorloge wordt geruineert. U.E. voorts bedanckende van de goede affectie en genegenheit tot de Friederichstadt, mit toewensche van alle voorspoet, waerom voorwaer well te wenschen is en Godt den Heer te bidden, overmits de liberteyt end vrij-

heit aldaer voor de Remonstrantsche Christenen, haer bij S. F. G. goedertyrlicken vergunt om openbaerlicken vrij haere religie en Godtsdienst naer de Godtsaligheit te mogen exerceeren en beleven, mit oock permissie om mittertijdt alhier Illustrem Scholam te mogen aanvangen en publicas lectiones theologicas en in ander faculteiten bij provisie te mogen laeten doen, sulcx oock d. docter ac professor *Conr. Vorstius* za. gedachte voer sijn doet, bij S. F. G. aengenomen Theologus, vastelick voorgenomen hadde te doen en oock temet het predicampt waer te nemen, soe het sijne Godtlicke wille waere geweest hem het leven langer te vergunnen. Hetwelcke voorwaer geen cleine saecke en is voor de Remonstrantsgesinde ende gansch dienstigh en noedigh tot voorplantinge en bevorderinge van haere goede saecke en religie, ende oversulcx oock geensins en dient verwaerloost maer ten hoechsten behertight, gemerckt alsnoch bij geenen Princen, potentaten of republycke in geenen plaetse sulcx den Remonstranten georloft ende toegelaten is, en hierdeur dese plaetse den Remonstranten, gelijck de stadt van Geneve den Calvinisten, soude cunnen dienen tot een Seminarie en opqueeckinge van studenten en jonge predicanten, waermit de Remonstrantsche kerken en gemeenten in de Vereenigde Nederlanden als elders gedient soude cunnen worden in plaetse van de oude tegenwoordige kerckendienaers mittertijd affstervende, en sonder wederom opvoedinge van andere jonge studenten in haere plaetse de voors. kercken en gemeenten haer onversien en gepriveert sullen vinden van goede, bequaeme en getrouwe herders en dienaers, tot merckelick nadeel, schade en prejudicie van de goede saecke der Remonstranten en voortplantinge van de waerheit, die na de Gotsalicheit is. Hoewel nochtans Godt betert men siet en bevindt, dat bij veelen sulcx nyet en wordt behertight en in acht genomen alst well behoort, meer siende op haer particulyr als opt gemeene beste en bevorderinge van dien, ende in plaetse van de goede luyden te animeeren en te encourageren tot bevorderinge van de voors. plaetse en soe goeden saecke, deselfde poogen en trachten uit onwaerheid en onbehoerlick voorgeeven daervan te diverteeren en affkeerigh te maecken. Anderen haer vergapende en latende [versien] mit een ijdele hoope van veranderinge van saecken in ons vaderlandt, overmidts het overlijden van den ouden en nieuwen gouverneur in desselfs plaetse, laten haer oock dese

saecke weinigh ter herte gaen. Hoewell nochtans all schoon en ten beste comende, dat deur dese veranderinge int gouvernement mitte Remonstranten eenighsins geciviliseert ende geconniveert soude mogen worden, hoewell nochtans men alsnoch het contrary bevindt, als noch onlancx tot Leiden en tot Uytrecht is geschiet: soo meenen oock eenige wijse, verstandighe en verre siende politycquen, dat den tegenwoordigen standt van ons lieve vaderlandt qualick soedanige veranderinge soude cunnen lijden, sonder uyterste gevaer en ruyne; en als all schoon mitten Remonstranten eenigsins geconniveert soude mogen worden, soe is nochtans evenwell niet te geloeven en buiten apparentie, dat men haer aldaer soude toelaten een seminarium op te rechten om, als vooren verhaelt, hier toegelaten is jonge studenten te mogen opvoeden, ende oversulcx oock desnyettegenstaende in allen gevallen dese plaetse in alle maniere soude dienen geavanceert en gevordert. De kerckendienst alhier wort per vices noch waergenomen bij *D. Grevinchovium*, *Peter Engelraven*, *Paludam* [1]), *Jeremias Tyckmaker* en bij *Selcaert*, sonder dat wij alsnoch hier van een ordinaris kerckendienaer sijn voorsien; hoewell nochtans *D. Grevinchovius* voor desen daertoe hadde verstaen en als ordinaris denselven dienst nu eenigen tijdt heeft bedient, doch wederom daervan heeft verexcuseert, overmits het accident van sijn zoontgen en indispositítie van sijn huysvrouw hier daertoe ordinarie nyet en conde vaceeren, soedat nu wederom als vooren den kerckendienst alhier bij de voors. broeders per vices waergenomen wordt, totdat tegen het voorjaer dese plaetse mit een goet, clouck, geleert, godtvresent ende bequaem ordinaris kerckendienaar magh worden voorsien. Hadden gaerne gesien dat dat op ons naerder aenhouden en instantie *D. Grevinchovius* denselven ordinaris kerkckendienst wederom aengenomen hadde, overmits Godtloff sijn zoontgen van de steen en sijn accident gesneden en gecureert was, dan heeft t' selfde alsnoch gerecuseert en goet gevonden is, alsoe men verhoopt dat *D. Uytenbogardus* en d. professor *Episcopius* tegens het voorjaer wel herwaerts over souden comen, soo Godt de Heer haer het leven spaert, om alsdan mit haer advys te procederen tot beroupinge van een ordinaris kerckendienaar alhier, alsoe daeraen nyet weinigh gelegen is, dat dese plaetse mit een voorneemen persoon

[1]) Hij bedoelt *Paludanus*, vroeger predikant te Grave.

tot kerckendienaer werde voorsien, om verscheiden consideratien en redenen. Voor tijdinge hier nyet besonders, dan dat de Mat. van Dennemarcken en monsr Tilly van weegen den Keyser noch in wapenen sijn, de Mat. voor desen het casteel van Sontenau, gelegen opte Weser en resorterende onder den Hertoogh van Bronswigh [1]), is sijn leeger op deene sijde van de ryvyre overvallen vant keyzers volck van Tilly, die evenwel daer de voors. plaetse verovert heeft, en syn revange becomen op Tillis volck en een groet deel geslagen. Men is vast besigh en versameldt tot Bronswyck om de saecke teugen de Keyserlicke Mt. ende den Coninck van Denemarcken te bevreedigen, sijnde aldaer de gesanten van Churvorst van Saxen tot dien einde ende van andere potentaten en vorsten, om de saecke te sien te verdragen, waertoe men meent grote apparentie is, dat Godt de Heere ons will vergunnen vrede in de gansche christenheit. Uyt Sweeden hebben wij hier diverse tijdinge, d'een dander contrarierende, vermeldende dat de Coninck van Sweeden in Polen geslagen en gevangen soude sijn, anderen dat hij seeckere stadt bij hem aldaer belegert verovert soude hebben en daermee becomen een goeden schadt en menighte van geschut en wapenen. Wat hier van sij sal den tijdt medebrengen. Mijn leste schrijven van Amsteldam van den 12en deser vermeldt onder anderen 18 oorlooghsscheepen van Duinckerken uytgeloepen waeren, mit eenige onser oorlooghsschepen slaeghs waeren geweest en groote vreese was voor schaede onder de buysen en pincken; dat veele van dien gevlucht ingecomen waren; dat de Engelsche en Hollandtsche vloot van omtrent 180 scheepen den 15 Octob. uyt Engelant in zee geloopen was, wezende in Pleymoudt ingecomen met een groten beuit, den 18 derselver maent wederom van daer in zee geloopen was, waer op sijt wijders gemunt hebben den tijdt mede brengen sall; dat uyt Engeland en uyt de Nederlanden naer Vrancrijk gaen, om te sien een accordt te maecken tusschen de Mat. en die van Rochell; dat hoewell de Prince van Orange tegenwoordigh well schijnt de Remonstranten nyet qualick geaffectioneert en toegedaen te sijn, dat nochtans desnyettemin continueert mitte vergaderingen van de Remonstranten te verstooren, als noch onlangs tot Uytrecht, Leiden en tot Rotterdam was geschiet; dat Subyse mit sijn schepen in Engelandt

[1]) „bezet hebbende" of zoo iets schijnt hier in de pen gebleven te zijn.

ingecomen, aldaer van weegen de Ma[t]. verseeckert soude sijn. Ick verlange te verstaen in wat poincten en termins U.E proches staet tegen den fiscum belangende de geconfisqueerde goederen, alsoe ick niettegenstaende iteratyf schrijven aen mijn Advocaet ende procureur *de Jonge* in den Hage daerop geen antwoordt en verneem, noch oock van de gelegentheit van mijn proches tegen denselven fiscum. Ick hebbe over eenigen tijdt eenige mijne [penningen], wesende geconsigneert in de Thesaurie te Haerlem onder cautie, gelicht, sonder dat ick alsnoch tot de reste hebben connen geraecken, om die onder ander cautie te mogen lichten. Hiermede, nae hertelicke mijne groetenisse aen U.E., will deselfde mit desselfs gansche familie Godt almachtich in genade beveele. Friederichstadt den lesten November 1625.

U.E. dienstwilge

A Monsieur Monsr. *Hugo Grotius* à Parys. *Johan de Haen.*

* * *

XVII. *J. de Haen aan H. de Groot.*

Hij roept de Groot's hulp in voor zijn zoon Hendrik. Wedervaren van een paar oude regenten bij een bezoek aan Frederik Hendrik. Berichten betreffende den oorlog in Duitschland.

Mijn heere

Mijne lesten is geweest van den lesten Novemb. voor antwoordt opten uwen van den 3 Octobris, waerop als noch geene rescriptie en hebbe vernomen ende oversulcx alsnoch ben verwachtende, daer-en-tusgen nyet hebbe cunnen laten U.E. bij desen zeer vrundelicken en dienstlicken te versoucken, alsoe mijn zoon *Hendrick de Haen* nu ongeveer 3 maenden geleden van hier na Rouen in Vrancrijk hem heeft begeven, om te sien aldaer te geraecken bij een goet coepman ende meester, omme den stijl van coepmanschap en traffycque te mogen leeren ende met eenen oock de fransche taele. Dan alsoe overmits de tegenwoordege sobre handelinge en traffycque aldaer, de coopluyden seggen haer sonder dienaers off knechts well cunnen behelpen, ende oversulcx gefrustreert sijnde van de voors. sijne goede meeninge en intentie, evenwel nochtans wel genegen soude sijn, nu in Vranckrijck sijnde, aldaer noch voor den tijdt van een jaer langer off minder te verblijven, omme midlertijdt noch de spraecke volcomelick te mogen leeren, bij soo verre hij in [suyte] en dienste van d' een goet heer off d' ander conde geraecken, omme sulcx sonder groete sijne costen

te mogen doen en leeren. Soe U.E. hem daerinne eenige adresse, gunst en faveur can bewijse, sulcx te willen doen sall mij en hem daeraen sonderlinge vruntschap en groeten dienste geschieden, en nyet laten t' selfde tallen tijden wederom danckelicken te erkennen, ende bij alle occasie en gelegentheit tegens U.E. ende den uwen in gelijcke en meerdere saecken te verschuldigen. Voor tijdinge nyet besonders dan dat ick over een tijdt geleden van goeder handt en van eenige goede oude patriotten van de oude voorgaende Regeringe geadvyseert ben van haere wedervaren int aenspreecken en congratuleeren van den tegenwoordigen Prince van Orange in sijn Gouvernement. Te weeten dat sij, te hove gecomen sijnde in de antichambre van den Prince, door een van de pagen haer namen den Prince hadden doen vermelden ende versoucken om S. Exe. te mogen spreecken, sij datelicken binnen ontboden ende bij den Prince int incomen van de deure terstont zeer vrundelicken en beleefdelicken waeren verwelcoemt met veele complimenten, sulcx dat sij qualick gelegentheit hadden omme haere corte voorgenomen oratie te doen, doch alleen bestaende int doen van de voors. congratulatie te volbrengen, blijvende den Princen deurgaens met ongedeckten hoofde, bijnaer een halve uyre geduirende, met bewijs van sooveel goede affectie ende expressien van dat S. Exe. hem noyt hadde willen bemoeijen in de voor desen gedaen alteratie in de regeeringe, soe dat oorsaecke hadden om daer van te neemen meer als volcomen contentement. Ende voorts comende in discourse opt verloop van de gemeene saecke, daerop sulcke proposten vielen, dat sij haer verseckert mosten houden van des heeren Prince volcomen goede affectie en genegentheit omme alles ten goede ende ten besten willen helpen dirigeeren, haer nyet betamende (soe sij schrijven) van 't selfde naerder te particulariseeren, maer wel moghten seggen dat sij bevonden en well saegen, dat de gemeene saecke een heel ander oogh en aensien begon te krijgen, en dat metter tijdt van desen goeden heere veele goede vruchten en effecten stonden te verwachten, soe Godt de Heere hem will sparen in langdurige gesontheit en regeringe, hoewel men can mercken, dat veele quaede en onrustige geesten, haer overtuight en verstrickt vindende in haer gemoet, gaeren den goeden Prince vreemde ende verkeerde concepten en resolutien souden doen neemen, doch dat hij haer daerop soe weet te bejegenen, dat sij

haer selven moeten vinden confuys en geconfondeert; dat evenwell en nyettegenstaende dese soe goede beginselen tot vordeel en faveur der Remonstranten en redressement van de saecke [1]): dat evenwell sij en andere goede patriotten de saecke wat naerder insiende, haer t' samen vonden als in een desolaten boel, het landt ten hooghsten belast met schulden ende deselfde noch dagelicx augmenterende en accumulerende, soe dat entlicken den last dragenden esel daer onder sal moeten beswijcken en lichtelicke de landen hierdeur ende onderlinge inlandtsche beroerten en andere swarigheiden lichtelicken soude comen te vervallen tot uyterlicke onderganck en ruyne, soe Godt de Heere deur sijne Godtlicke bermhertigheit en genade daerinne wonderbaerlicken nyet en remedieert en voorsiet. Van de ontslaginge en mainlevee van de goeden Heere *Hogerbets* za. sall U.E. sonder twijfel voor deesen hebben verstaen, hoope dat ons uyt crachte van gelijcke privilegie der stadt Haerlem en Delff nyet minder toegeweesen sall worden bij den Hove van Hollandt. Ick hebbe aen mijn Advocaet ende procureur in den Hage Mr. *Dirick de Jonge* geschreeven, dat sij mij proches, soe tselfde noch niet gebracht en is in state van wijsen, als ick hoope jae, sij sulcx sonder eenige intermissie souden doen en bevorderen, omme oock eens te mogen comen tot sententie ende ontslaginge van mijne goederen; waer op ick oock gaerne sall verstaen U.E. advys en in wat poincten U.E. proches is staende. Belangende het aengevangen oorloge teugen de Keys. Ma^t^ ende de Ma^t^ van Dennemarcken, continueert noch en wordt noch dagelicx ten wedersijden versch volck en nieuwe regementen van krijchsvolck aengenomen, hoewel nochtans daer-en-tusgen de commissarisen van weegen haere beide Majesteiten ende oock van de Churfurst van Saxen ende andere Duitsche fursten noch tot Bronswijck bij den anderen vergadert sijn opte onderhandelinge van verdragh en vreede. Deser dagen was hier geruchte dat beide de legers van Monsr Tilly ende van de vorst van Friedelandt tsamen geruckt waren ende de brugge tot Dessauer over de Elbe ingenomen hadden ende daerdeur over de ryvyr gecomen waren, doch contrarie bevonden en dat deselfde als noch van wegen den Coninck starck wordt bewaert ende met halve manen beset en gefortifieert. Coempt tijdinge als dat den Churfurst van Saxen tot noch-

[1]) Hier schijnt „conde dienen" of iets dergelijks in de pen gebleven te zijn.

toe groete moyten gedaen ende hert aengehouden hebbende omme beide de voors. Majesteiten te verdragen en te bevredigen, dan siende en bemerckende dat van 's Keysers weegen men tot geene redelicke ende billicke conditien niet en will verstaen, hem voor den Coninck verklaert en op desselfs sijde begeven soude hebben, hetwelcke, soet vast gaet, well groote alteratie ende veranderinge soude maecke. Hier mit

Mijn Heer, naer hertelicke onse groetenisse aen U.E. ende desselfs huysvr., willen deselfde met derselver gantsche familie Godt Almaghtigh in genade beveelen. Friedrichstadt den 1en Februarij 1626.

U.E. dienstwilge
Johan de Haen.

A Monsieur Monsieur *Hugo Grotius*. A Parys.

OUDHEIDKUNDE.

EENE NOORD-HOLLANDSCHE GEMEENTE
ONDER DE BATAAFSCHE REPUBLIEK.

DOOR
S. BUISMAN.

Toen in het laatst der 18de eeuw de revolutie had gezegevierd, de Stadhouder was verdreven, en de Bataafsche Republiek was uitgeroepen, heerschte er ook hier op het platteland eene buitengewone politieke levendigheid. De dorpen maakten zich los uit het jurisdictieverband, waarin ze stonden tot de steden, die tot nog toe zooveel mogelijk van het platteland hadden zoeken te trekken. De oude dorps-regenten werden afgezet; er kwamen andere mannen aan de regeering en aan de geldlade.

De „Societeiten" of vereenigingen, die de patriottische denkbeelden hadden verbreid, sloegen een hoogen toon aan. Te Alkmaar was een „commité van voorlichting", dat de staatslieden ten plattenlande in hunne nieuwe functiën ter zijde stond; op de dorpen zelf kreeg men niet alleen eene nieuwe „Municipaliteit", maar zelfs een „Comité van Waakzaaamheid".

Een en ander ging echter niet zonder moeilijkheden over en weer. Natuurlijk waren dit op onze dorpen slechts kleinigheden, nietigheidjes, huiselijke twisten, die de moeite aan de „revolutie" verbonden, niet waard waren. Doch uit de schrifturen dier dagen blijkt voldoende, hoe de geesten in rep en roer waren gebracht.

We putten hierbij uit de notulen van Wervershoof, een dorp in West-Friesland (N. H.). Dat deze gemeente niet groot was blijke uit de telling van 16 Oct. 1795, waarbij het aantal inwoners wordt opgegeven als bedragende „151 mannen, 140 vrouwen en 120 kinderen," een totaal dus van 411 zielen.

Om deze 411 burgers en burgeressen, zooals ze toen heeten, te „regeeren" waren van 17 Aug. 1795 tot het einde des jaars niet minder dan 23 vergaderingen noodig. Het volk had democrati-

sche neigingen gekregen en onder invloed der heerschende richting liet het zich gelden. Zoo lezen wij al dadelijk, den 17 Aug.: „Dit gepasseerd zijnde opposeerden eenige burgers tegen de aanstellingswijze van 't Comité van waakzaamheid als zijnde door de *Socitëit* gedaan, begeerende dat dit door de Burgers zoude geschieden." Wie zou den wil van het volk wagen te wederstaan? Onmiddelijk volgt er dan ook op: „hetgeen dan ook *dadelijk* geschiedde."

Het Comité van Waakzaamheid geraakte nu in volle werking en den 16 Sept. werden twee leden „gequalificeerd om aanstaanden Donderdach den 17 dezer .... 26 geweren van Delft af te haalen." Den 16 Oct. 1795 ontving men ook „een order op den commis van 's Lands Magazijnen te Hoorn ter afgifte van 26 Patroontasschen met bandelieren."

De betrekking van lid der Municipaliteit of van het comité scheen niet aantrekkelijk. Herhaaldelijk werd er bedankt. Wel vond de volksvergadering dit „onvoldoende", en werden de onwilligen voor de vergadering gedaagd „ten einde op te geven de redenen, welke hun bewogen hebben voor hunne posten te bedanken", doch lacy, zij „persisteeren bij haar voornemen", en er wordt „geresolveerd de Burgerij op te roepen tegen eerstkomenden Zondach teneinde andere Municipaliteitsleden te verkiezen." Dit geschiedde. Er worden drie andere burgers gekozen, „van welke de twee eersten dit hebben aangenomen, doch de laatste bedankt uit hoofde .... van onbekwaamheid."

Deze laatste was waarschijnlijk zoo dom nog niet. Hij voorkwam voor zijn deel tenminste, wat later met een der „schepenen" gebeurde. Toen er n.l. van hoogerhand aan de Municipaliteiten was aangeschreven, een lijst op te maken van „onnutte amptenaren", werd hierop een der scheepenen geplaatst „kunnende lezen noch schrijven."

De beide anderen waren tot nog toe leden van het Comité van Waakzaamheid geweest; en ook in deze vacatures moest nu worden voorzien. Alweer tegenspoed; wel nam de burger C. Aldersz. de benoeming aan, maar de burger K. Aarjensz. weigerde. Het duurde tot 10 Nov. voor de Municipaliteit behoorlijk geconstitueerd was en hare functiën kon verdeelen. Vooraf hadden de oude regenten rekenschap moeten afleggen van „ontvang en uitgaaf, zoo ten opzichte van het Dorp in 't gemeen, als van de *Bullen* in 't bijzonder."

De bullen hebben wat te doen gemaakt in de dorpsgeschiedenis. Zij maakten n.l. in West-Friesland een voorwerp uit van de aanhoudende zorg der dorpsregeeringen. De „bullooper" [1]) was een man van gewicht; quaesties over het aanstellen van een nieuwen titularis moesten soms door de Gecommiteerde Raden (van Hollandt ende West-Frieslandt) worden beslecht. Hoe hoog hij aangeschreven stond, kan o.a. uit zijn salaris blijken. Terwijl nog in 1806 de „schoolhouder" een jaarwedde genoot van f 52, en in 1808 als schoolhouder, koster en voorzanger van f 92, was in datzelfde jaar de wedde van den bullooper ... f 180. Inderdaad, wat het zwaarste is, moet het zwaarste wegen!

Zooals gezegd is, den 10 Nov. 1795 werd aan het nieuwe gemeentebestuur een eenigszins vaste vorm gegeven. Het dorp kreeg niet meer dan vier „Burgemeesteren"; C. Dankertsz en nog drie andere leden der Municipaliteit, terwijl de drie anderen werden benoemd tot scheepenen." Er waren echter nog meer functiën te verdeelen, betrekkingen, die van oudsher door de „regenten" waren waargenomen, en waaraan salaris verbonden was. De revolutiemannen deden nu precies wat de behoudsmannen gedaan hadden; ze verdeelden deze posten onder elkaar. Zoo werd aan twee dier heeren opgedragen „de waarneming van 't Landschotsboek", een soort register, volgens hetwelk de landerijen werden aangeslagen in de onderhoudskosten van dijken en molens. Twee anderen werden belast met de ontvangst der gelden volgens „het Pondschot en Tiendeboek" d.w.z. moesten het pondschot (eene *dorps*belasting) innen, benevens de tienden ten behoeve van het „domein", zooals we nu zouden zeggen. Ten opzichte van „'t Verpondingboek",

---

[1]) Bullooper = stierenleider. In West-Friesland houden de meeste boeren zelf geen stier(en). In vroegeren tijd waren er in ieder dorp eenige van gemeentewege. De verzorging, voeding en verpleging dezer dieren was opgedragen aan den „bullooper". Bovendien geleidde deze de dieren naar de boerderijen, waar men ze noodig had. Liepen de koeien in de door slooten omringde weilanden, dan geschiedde het vervoer in eene groote schuit of „praam."

Later is de „stieren-administratie" overgegaan op eene vereeniging van boeren, een zoogen. „bullestiek." De bestuursleden dezer vereenigingen dragen officiëel den naam van „bullenvoogden"; soms worden zij nog door de gemeentebesturen benoemd. Tegenwoordig worden de ouderwetsche „bullestieken" hier en daar vervangen door op wetenschappelijk- landbouwkundigen grondslag opgerichte „fokvereenigingen." Een en ander bracht echter wel verandering in de positie, maar niet in den naam en het werk van den „bullooper".

waarnaar een *lands*belasting, eene soort grondbelasting werd geheven, werd besloten, dat de (vroegere) verpondinggaarder. J. Tentsz „zal boekhouder zijn", terwijl de nog niet van posten voorziene bewindhebbers beurtelings het geld zouden *ophalen*, en „dan 't salaris gelijkelijk genieten". (Allerlei belastingen werden toen nog *gegaard*, d.i. gehaald; nu blaakt men zoo van liefde voor 't gemeene best, dat men zijne penningen *brengt*).

Allerlei quaesties waren nu al dadelijk aan de orde: met het aangrenzende dorp Hoog- en Laag Zwaagdijk over zaken, die tot nog toe gemeenschappelijk behandeld en betaald waren; met de armvoogden en diakenen der kerkgenootschappen over de kerkelijke fondsen; met den gaarder van het gemaal te Medemblik over het malen, en verimposten der eigengebouwde rogge der burgers, — maar ook met sommige burgers zelf. Zoo werd den 3 Dec. 1795 „geresolveerd om Jan Teunisz tegen de eerstkomende vergadering te verzoeken te compareeren, ten einde eene schikking te bereiken wegens 't gebruik van 't huis door gen. J. Teunisz bewoond en den bewoner van de Kamer. „De bewoner van .de Kamer" in het huis van gen. J. Teunisz. was een zekere Corn. Bakker, die zooals wij verder zullen zien, voor de nieuwe heeren een lastig onderdaan was. In de volgende vergadernig was Jan Teunisz inderdaad gecompareerd en verzocht zeer rechtskundig om „copye van 't contract gemaakt tusschen hem en de voormalige regenten, betrekkelijk zijn woonhuis,"waarop de President als een volleerd staatsman het diplomatieke antwoord gaf, „dat men zijn verzoek in deliberatie zoude nemen."

Van deze beraadslaging vernemen wij niets, doch eene week later (22 Dec. 1795) lezen we kort en krachtig: „Geresolveerd een insinuatie aan Jan Teunisz te doen, behelzende om binnen den tijd van 8 dagen op te leggen een somma van f 335: 4: 0 met den intrest van dien gerekend tegen. 2½ pr. cents of — het Huis aan 't dorp af te staan."

Jan Teunisz. echter, wel verre van aan deze vriendelijke uitnoodiging gevolg te geven, gaf den 29 Dec. ten antwoord: „dat hij hem in allen deelen houdt aan 't gemaakte contract van den 5 April 1782," en eischt op zijne beurt „dat zijn Huis ipso momento worde ontruimd van de .... Bullen en 't Hooi." Den 1 Jan. 1796 werd aan Jan Teunisz. wederom „eene insinuatie

gedaan", gelijk aan die van 22 Dec. 1795. Doch dat hielp niets. Reeds den 2den „doet hij 't zelve antwoord als op den 29 Dec. 1795." Geen wonder. Hij had zich reeds gewend tot de „Provisioneele Representanten van 't volk van Holland," en den 11 Jan. bracht de President der tafel „extract uit de Decreeten van bovengen. representanten, inhoudende dat de zaak van Jan Teunisz. gerenvoieerd wierd aan de ordinaire Justitie". Dit was een verfrisschend bad voor de nieuwe machthebbers, en niet zonder leedvermaak was dit extract aan den President ter hand gesteld door Jan. Teunisz. en Corn. Bakker, „die daar voor geëischt hebben eene som van f 2 : 4 : 0 ; doch daar dit kwade suspicie gaf, is dit niet betaald geworden." Stoutweg werd er nu nog eens „besloten Jan Teunisz te insinueeren om op Maandach den 25 deser te compareeren voor 't commité van Justitie en aldaar eisch tot betaling van f 335 ; 4 : 0 met de intresse van dien of *delogement illico* te aanhooren". Doch de zaak liep met een sisser af. Reeds den 22 Febr. wordt in alle kalmte geconstateerd: „De Municipaliteit en Jan Teunisz zijn omtrent 't Huis in quaestie met den anderen gecontracteerd in dier voegen, gelijk in desselvs Acte wederzijds uitgegeven staat vermeld."

En hoe ging het nu met den „bewoner van de Kamer," met den reeds genoemden Corn. Bakker? Den 14 Dec. was ook hij gecompareerd, en had verzocht „om zijn Paard bij Jan Teunisz in Huis te mogen zetten." En de notulen vervolgen: „Dit hem afgeslagen zijnde, verzocht hij, om de waarneming van 't Landschotsboek en verpandingboek, als willende dit voor de $^1/_2$ minder Geld bedienen dan 't tot heden gedaan was. Dit wierd hem ook afgeslagen, wijl die posten reeds vervuld waren". Burgemeesteren en scheepenen zullen echter den steek zeer goed hebben gevoeld, al was het er een onder water; en de menschelijke zwakheid in aanmerking nemende, is het niet onmogelijk, dat 's mans aanbod van invloed geweest is op de resolutie van 2 Jan. d. a. v., waarbij „Corn. Bakker is geinsinueerd om binnen den tijd van driemaal 24 uren met alles wat hem toebehoort het dorp te verlaten." Doch de man toonde daarin weinig lust en bleef waar hij was.

Beide partijen zonden missives naar de „Representanten van het volk van Holland." Die van de Municipaliteit werd door hen „na deliberatie aangenomen voor *anti-dotaal*", terwijl die van

Corn. Bakker terug gezonden werd en „bij marginaal appointement gesteld werd in handen van de Municipaliteit, om binnen 8 dagen daarop te dienen van bericht." In welke krachtige bewoordingen dit bericht ook vervat moge zijn geweest, het heeft niet mogen baten. Een extract uit de decreten van 't Provinciaal bestuur van Holland in dato 11 Maart 1796 behelst: „dat de Municipaliteit den Burger Corn. Bakker, als inwoonder in hun Dorp moeten admitteeren, tenzij zij valable bewijzen tegen hem kunnen produceeren, in welk geval zij deselve binnen 8 dagen moeten zenden aan 't comm. van Algemeen Welzijn in 's-Hage om aldaar beoordeeld te worden."

En op zeer makken toon staat er dan ook in de notulen: „besloten deeze zaak te laaten steeken." Onze vriend had er echter nog niet genoeg van. Den 18 April leverde hij in een adres, waarbij hij verzoekt „eene authenticque toekenning van vrije inwoning en burgerrecht."

„Hierop ten antwoord bekomen, zoo hij zich stil en rustig gedroeg, dat hij dan in 't Dorp kon blijven wonen." Dat zal waar zijn! De nieuwe Municipalsteit had geprobeerd om volgens het oude régime den baas te spelen, gelijk de vroegere regenten dat in hun kring hadden gedaan; doch de dagen van de onbeperkte heerschappij der dorpskoninkjes waren voorbij.

De „omwenteling van zaken" bracht groote beslommeringen, mee voor de autoriteiten, ook zelfs voor die der dorpjes, uit wier plaatselijke geschiedenis wij putten. De administratie, de correspondentie met de Provisioneele representanten van het volk van Holland eischte eene hand, die gemakkelijk met de pen kon omgaan. Edoch, de magistraten dier dagen hanteerden gemakkelijker de mestvork, dan het schrijfgereedschap. Wat was natuurlijker, dan dat men uitzag naar een Secretaris? En wat lag meer voor de hand, dan hiervoor te kiezen .... „den Schoolhouder?"

De Municipaliteiten van Wervershoof en Hoog- en Laag Zwaagdijk besloten dan ook „dat tot Secretaris van beide plaatsen werd aangesteld de Burger Corn. Heman, onder deze bepalingen, dat hij de zaken van beide plaatsen, de Municipaliteiten betreffende.... voor *niet* zal waarnemen." Dat ziet er niet royaal uit, doch het is niets dan schijn! Immers er volgt onmiddelijk op „doch particuliere burgers bedienende, zal hij behoorlijk loon

mogen eischen". Bovendien „van yder Placaat dat hij publiceert en affigeert zal hij genieten 2 stuivers". En om de maat der goedheid vol te meten „belooft de Municipaliteit van Wervershoof zijn tractement als Schoolmeester met *f* 6 te vermeerderen en dus te brengen op *f* 58 's jaars". Van dit laatste schijnt echter niets te zijn gekomen, want nog in 1806 wordt voor 's mans salaris slechts *f* 52 uitgetrokken, en toen had hij evenmin eene afzonderlijke jaarwedde als Secretaris, zooals wij later zullen zien. Onze Secretaris was natuurlijk tegelijk ontvanger van zekere „middelen",en als zoodanig moest hij tevens de ontvangen penningen bezorgen bij den „ontvanger der gemeenelandsmiddelen" te Medemblik, waarbij hij door de Municipaliteiten van een geloofsbrief was voorzien, waarin hij werd aangeduid als „onzen gewoonlijken Secretaris, geheimschrijver en woordhouder".

Doch wat zien wij nu gebeuren? Die man in de stad „scheen swarigheid te maken, omme de commissie, die aan hem Heman als Secretaris is gegeven, te accepteeren, en 's Lands ontvangen Penn. van hem te ontvangen". Dat liet onze schoolhouder er niet bij zitten, en daar had hij gelijk in. Hij verzocht mitsdien, dat „de vergadering dezelve commissie zoodanig gelieve te amplieeeren, en aan hem Heman deswegens nadere elucidatie en interpretatie te verleenen, als wordt vereischt". Men ziet, dat onze meester niet karig was met het gebruik van vreemde en dus groote woorden en de Municipaliteiten aarzelden dan ook geen oogenblik, om aan zijn verzoek te voldoen. Den 23 Juli 1797 lezen we dan ook: „Waarop na deliberatie is goedgevonden en verstaan te verklaren, gelijk wij leden van de Muni. van Wervershoof en Hoog- en Laag Zwaagdijk verklaaren bij dezen, dat wij met de woorden *onzen gewoonlijken Secretaris, geheimschrijver en woordhouder*, in deselve comm. van Corn. Heman als Secretaris vervat, niet hebben verstaan, dat deselve alleenlijk zoude zijn Secretaris van deeze Vergaderinge, maar wel uitdrukkelijk hebben willen begrijpen en verstaan, dat dezelve Corn. Heman. Zoude zijn en wesen gewoone Secretaris der Dorpe Wervershoof en Hoog- en Laag Zwaagdijk, en geauthoriseerd en gequaliceerd om als zodanig te ageeren, alle Huwelijken te helpen voltrekken, impost der veertigste en tachtigste penn. van verkoop van alle vaste en andere goederen, alsmede trouwen en begraaven, en collateraale Successiën te ontvangen en te verantwoorden, en

alles te doen 't geen een legaal en getrouwe Secretaris behoord te doen. Waaromme wij Leden der Muni. voorn. deselve Corn. Heman daartoe en tot dat alles bij ampliatie van zijne gegevene comm. voor zoo veel des noods authoriseeren en qualificeeren bij deezen. Verzoekende ieder en een iegelijk, hem in die qualiteit als zoodanig te erkennen. En zal extract deses geven worden aan den selven Corn. Heman tot zijne informatie en naricht".

Dit laatste was geheel onnoodig, daar hij zijne „qualificatie" zelf geschreven had. Sedert echter is 's mans hooge positie verder onaangevochten gebleven en hij heeft het ambt van Secretaris nog waargenomen tot in lengte van dagen.

Niet alle ambtenaren bleven zoo getrouw op hun post. Het spijt me, dat ik het zeggen moet, maar reeds in 1798 was Jacob Olphertsz met geene mogelijkheid te bewegen, om langer te fungeeren als bullooper. Den 14 Maart was hij op verzoek „voor de vergadering verscheenen", en daar heeft men getracht „deselve te overreeden van zijne verplichting, om dien post als bullooper te blijven waarnemen, dog zonder eenige vrucht", helaas. „Waarop de vergadering hem dan ook zijn ontslag heeft gegeven".

De Vergadering deed nu iets, wat wij misschien overbodig zouden vinden, doch waarbij haar wellicht het harte heeft gebloed. Zij heeft nl. „wijders geresolveert het bulloopersambt . . . . vacant te verklaren." Zij deed dit echter niet, zonder oogenblikkelijk maatregelen te nemen tot voorziening in deze vacature. Zij besloot de ingezetenen, die tot dit ambt „genegen en bekwaam" mochten zijn, er om te laten „schrijven" en het te gunnen aan den laagste inschrijver. Ingevolge deze wijze maatregel kon reeds op den 25 Maart Jan Wagenaar voor f 170 's jaarlijks als „ordinaire bullooper" worden aangesteld. Tegenover een bullooper kon men uit den aard der zaak niet zoo karig zijn als tegenover een schoolmeester; terwijl het aan meester Heman niet gelukte zijn opslag van 6 gld. 's jaars, die hem was toegezegd, in handen te krijgen, zag Jan Wagenaar zijne wedde in den loop der jaren met f 10 verhoogd. Dit zien wij in 1808, toen hij zijn salaris opgaf als bedragende f 180. In dat jaar n.l., toen de omwenteling sinds lang tot staan was gebracht en Lodewijk Napoleon sinds 2 jaren Koning van Holland was, beval Z. M. bij besluit van 28 Jan. 1808 no. 43 aan alle „Ambtenaren en Officianten"

op te geven, welke „traktementen en emolumenten" zij in den jare 1807 hadden genoten. Deze verklaringen of „declaratoiren," moesten gesteld zijn op „een klein zegel van 15 stuivers", en waarschijnlijk is de opbrengst der zegelbelasting niet zonder invloed geweest op Z. M. 's belangstelling in de salarissen der ambtenaren.

Welnu „de Dienaar van het Dorp" kon alstoen besommen: aan traktement f 32 en aan emolumenten f 12; totaal f 44.

De vroedvrouw aan tractement f 155 en aan emolumenten f 40; totaal f 195. Terwijl meester Heman genoot als „schoolhouder, koster en voorzanger" te samen aan tractement f 92 en aan emolumenten f 105. Als secretaris had hij in het geheel aan emolu- f 30! derhalve summa summarum f 227. Dat dit inderdaad niet veel is, zien we het best, als we dit bedrag vergelijken bij de jaarwedde van den Predikant, die in het zelfde jaar opgaf, dat zijne jaarwedde uit verschillende bronnen ('s lands kasse, kerkenkas en subsidie) *f* 650 bedroeg.

Evenwel moet men in het oog houden, dat alles toen veel „goedkooper" was. We zien b.v. dat de huur der huizen toen veel minder bedroeg dan nu; en toch is het slechts eene eeuw geleden, dat de Ontvanger-Generaal eene aanschrijving verzond, om een lijst maken van de „nieuwc getimertens." „Ingevolge hiervan is eene lijst geformeerd, waarop gebracht zijn 't Huisje van de wed. Gerrit Meindertsze, van Gerrit de Boer, van Gerrit Tietsz, van Jan Punt, van Pieter Jansz en van Pr. Laan, en zijn getaxeerd in Huur, om daar naar aangeslagen te worden in deser voegen· de twee eerst gen. Yder op 10 gld; 't derde op 12 gld; de drie laatstgen. yder op 6 gld." Zoo werden ook „de 26 geweren (waarvan we vroeger melding maakten) gebruikt zijnde tot de exercitie, ter schoonhoudinge besteed aan den Burger Corn. Aldertsz" voor de kapitale som van *f* 2 : 15 : 0 in het jaar.

Wellicht is men echter zoo voorzichtig geweest, om de geweren niet al te veel te gebruiken. De militaire neigingen waren bij onze voorouders steeds zeer zwak; en zelfs te midden van van de hitte der revolutie en het dreigende gevaar der „reactinairen" bleven onze dorpelingen kalm en lang niet allen toonden zich even vurig om de pas verworven vrijheid met „de wapenen in de vuist" te handhaven. In het begin van 1796 ontving men hier eene missive van de „Comm. ter organisatie van de gewa-

pende burgermacht" met verzoek op te geven, welke manschappen in deze plaats dadelijk gewapend, of aan wien uit hoofde van derselver Republiekeinsche Denkwijze de wapenen konden toevertrouwd werden." In de ijlings opgeroepen volksvergadering „wiert different geredend over 't oogmerk der missive, als meenende sommige, dat daar hier geen gewapende burgermagt bestond, alleen maar meenden moest opgegeven worden, welke Burgers uit hoofde van hunne denkwijze de wapenen konden toevertrouwd worden. Anderen meenden in tegendeel dat er moest opgegeven worden welke Burgers genegen waren de wapenen te dragen en welke wilden contribueeren. Zoodat door sommige wierd aangenomen de wapenen te dragen, anderen verklaarden, dat zij wegens hunne denkwijze *betrouwd* waren de wapenen te draagen wederom andere verkoozen te contribueeren."

Onnoodig te zeggen, dat er van de oprichting eener „gewapende burgermacht" nooit iets is gekomen.

In eene missive van de „Departementale Commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, resideerende te Amsterdam" in dato 15 Juni 1808 werd gevraagd: „Of er onder ons plaatselijk territoir sinds ultimo Dec. 1806 geschikte Kunstoefenaars in de Genees-, Heel-, Vroed- of Artzenijmengkunde geëtabliseerd, naar elders vertrokken of gestorven zijn?" Waarop de magistraat een ontkennend antwoord kon geven. Tevens werd er geïnformeerd: „Of er onder ons in eenig vak der Geneeskunde geschikte Kunstbeoefenaren ontbreken?" Waarop men zoo gelukkig was, te kunnen antwoorden: „Dat er ook in géén vak der Geneeskunde, alhier geschikte Kunstbeoefenaren ontbreken". Dat klinkt troostvol! We weten dan ook reeds, hoe de vroedvrouw Jannetje Booy tegen een salaris van *f* 155 hier werkzaam was, en met succes, gelijk nog nader zal blijken. Het scheen echter wel, alsof men van hoogerhand nog twijfelde aan de kennis der toemalige „kunstbeoefenaren."

Reeds den 26 Aug. 1806 had men moeten opgeven: „de namen van alle Heelmeesters, vroedmeesters, vroedvrouwen of andere personen, die onder deze bedrijve professie maken van de practijk van eenige of meerdere takken der Geneeskunde, daar bijvoegende eene opgave van hunne Diploma's en de Getuigschriften hunner bevoegdheid." Vooral dit laatste getuigde van een wantrouwen, dat inderdaad ongegrond was. Onze Heelmeester of

dorps-chirurg — Maarten Brouwer was zijn naam — had alhier sedert 1778 de praktijk „met goed succes" uitgeoefend. Zoo hij al niet de Kunst om de kunst zelve beoefende, dan deed hij dit toch geheel buiten bezwaar van de gemeentekas. Bij zijne komst had hij (volgens zijn beweren) aan het toenmalig bestuur zijn getuigschrift van bevoegdheid ter hand gesteld, maar lacy in den storm der revolutie-dagen was het verloren gegaan, en daar stond hij nu na een dertigjarige practijk (met succes) zonder diploma. Ja, men moet maar ongelukkig wezen! Het schijnt, dat de Departementale Commissie geene pogingen heeft laten aanwenden, om het verloren geschrift op te sporen. De dagen waren trouwens al zwaar genoeg voor geleerden als Maarten Brouwer. Den 7 Dec. 1807 werd zelfs bij Resolutie van den Minister aan hem en zijne collega's ten platten lande verboden, om den titel van „Geneesmeester en Artzenijmenger" te voeren; voortaan moesten zij zich vergenoegen met den naam van Heelmeester, hoewel zij „anders wèl bevoegd bleven, om volgens de Pharmacopea Batava winkel te houden, medicamenten klaar te maken en af te leveren." Dàt was weer een pleister op de wonde. Meester Maarten Brouwer heeft dat sedert dan ook gedaan, en nog menigen bewoner van Wervershoof helpen doodgaan, zonder dat er verder een haan naar kraaide.

Onze dorpschirurg was althans nog zóó gelukkig, dat hij kon beweren een diploma te hebben *gehad*. Niet echter alzoo met onze vroedvrouw Jannetje Booy, welke sedert het jaar 1790 haar kunst „al mede met goed succes waarneemt." Echter scheelde het niet veel, of ze was in het bezit van een getuigschrift geweest; maar een noodlottige samenloop van omstandigheden had het anders gewild. Ze was nl. geëxamineerd geworden door den lector van Alkmaar. Mijne bron voegt hier voorzichtig aan toe: „naar zij zeide"; maar ik acht 't onnoodig, dit te herhalen. Doch de genoemde lector was zóó spoedig na dit examen gestorven, dat hij geen tijd had gehad, een getuigschrift aan haar, Jannetje Booy, uit te reiken. Tegen het noodlot vermag niemand iets. Dat rekende men te Wervershoof ook. Toen er dan ook nog eens nader over moest geschreven worden, gaf men hier als zijn gevoelen te kennen: „dat zij buiten staat was het (niet ontvangen) getuigschrift te produceeren." Men legde den nadruk op het nu „zéér goed succes," waarmede zij sinds 1790 de practijk

had uitgeoefend, en vertrouwde dat de Commissie wel tevreden zou zijn, „vermits hare kunde in dat vak, door hare daden betoond was." Hierbij is het toen gebleven, ofschoon voor het vervolg verboden werd, ongeëxamineerde vrouwen aan te stellen. Doch het verwondert ons geenszins, dat op de vraag: „Of der Municipaliteit in eenig vak der Geneeskunde ook grove misslagen ter oore waren gekomen?" kon worden geantwoord, dat dit geenszins het geval was. De kunst was in goede handen.

Eene aanschrijving van den Landdrost van het Departement Amstelland van den 26 Juli 1808 no. 5 dient tot „bevordering der algemeenmaking van de Inënting met de Koepokstof — met last om door alle voegzame middelen, ter bereiking van het heilzaam doel in dezen, zo ijverig en krachtdadig werkzaam te zijn, als het groot belang en het algemeen welzijn vereischt." Van algemeenmaking kwam hier voorloopig echter niets. Wel wordt reeds in 1808 gezegd, dat er in 1806 twintig kinderen zijn ingeënt, waarvan de uitslag tot heden goed is geweest; doch verder merken we er nu weinig meer van; hoogstens 1 of 2 in een jaar en nog in en na 1820, toen er reeds geregeld een lijst van gevaccineerden gemaakt werd, luidt de invulling doorgaans: *geen*. Dat echter de sterfte zonder behulp der kunst groot kon zijn, blijkt ons in 1807. Van de meeste jaren heeft men natuurlijk bij gebreke van een Burgerlijken Stand geene opgaven. Doch de Departementale Commissie vroeg ook dáárnaar. In het dorp Wervershoof — waarvan de bevolking in 1807 ongeveer 425 zielen bedroeg — stierven in dat jaar 15 personen, waarvan 5 beneden het jaar. Dit is reeds een zeer hoog sterftecijfer, vergeleken met dat van tegenwoordig. Doch in de gemeente Hoog- en Laag Zwaagdijk met eene bevolking van 491 zielen, stierven er in dat jaar 29, waarvan 8 beneden het jaar. Als oorzaken van overlijden worden opgegeven:

„1 is verdronken; 10 aan de kinkhoest; 3 aan borst- en slijmziekte; 5 aan zinkingziekte; 5 aan verval van krachten; 5 aan eene onbekende ongesteldheid."

Wenden we ons van deze bijzonderheden nog eens weer tot ons punt van uitgang: de revolutie; en vragen we naar de gevolgen, dan zien we als algemeen en blijvend resultaat de emancipatie der Katholieken, die zich sedert lieten gelden en

aanspraak begonnen te maken op de fondsen en de kerkgebouwen der Protestanten. Vooral onder de regeering van Lodewijk Napoleon is daar veel over geschreven en gewreven; maar gevolg hebben dergelijke aanspraken niet gehad.

Bij het woord „verbetering" denken de meeste menschen nog in de eerste plaats aan vermindering van „opbrengsten", aan vrijstelling van „lasten". Maar in dàt opzicht is de omwenteling voor onze dorpelingen eene groote teleurstelling geweest. Van oudsher betaalde het dorp eene vaste som aan de stad Medemblik, onder wier jurisdictie het stond. Natuurlijk betaalde men in 1795 over het afgeloopen jaar niets. Eveneens staakte men de betaling van „de verponding" (grondbelasting) aan het Land en van de tienden aan het domein; zelfs het „landschot" (polderlasten) en „het pondschot" (dorpsbelasting) werden slecht betaald. Doch „de rechten van den mensch" brachten nog geene „vrijheid van betalen" mee.

Den 21 Maart 1796 herinnerden „de gequalificeerden tot de vereffening van het gemortificeerde comptoir-generaal" er aan, dat men nog moest aanzuiveren „de restanten van de ordinaire verponding 1793 en extra-ordinaire verponding 1794 ter somma van f 1492." Dijken en molens moesten natuurlijk onderhouden en dus „landschot" evengoed betaald worden; ook kon de gemeente „het pondschot" niet missen, integendeel; en de „achterstalligen" werden dan ook weldra tot betaling aangespoord „op poene van parate executie." Ja, in Juli 1797 ontving men zelfs last op te zenden „een pertinente opgaaf van alle Landen. Huizen, Gebouwen enz. welke tot nog toe in de verponding *niet* contribueeren," gelijk het geval was met het „predikantshuis," en „schoolmeestershuis," die in 1732 niet op de lijst gebracht waren. De „commies van 's Lands domeinen in Westvriesland" liet zich óók hooren en vorderde betaling der tienden over 1795, als vanouds, — en men betaalde. En de betaling van de jaarlijksche som aan de stad Medemblik werd wel uit- maar niet afgesteld, want in 1804 moest men zich „bij willige comdemnatie voor den Hove van Holland" in het onvermijdelijke schikken, en dien „last" weer op zich nemen. Ook ten opzichte van het „binnenlandsch" beheer van het dorp was 1795 een duur jaar. Terwijl er vroeger gemiddeld slechts per morgen betaald werd f 2 : 11 : 8 om in de gemeente-uitgaven te voor-

zien, moest er in het revolutie-jaar f 3 : 9 : 8 worden opgebracht. Terwijl onze voorouders altijd zeer gevoelig geweest zijn voor eene belasting-vermindering, bleef op dat stuk alles bij het oude. Neen, niet bij het oude, want al zeer gauw mochten zij het hunne bijdragen „tot de geforceerde geld negotiatie van 3 millioen.” En dat nam toe, voortdurend werden er nieuwe heffingen bedacht. Doch dàt was niet te wijten aan de „omwenteling van zaken,” maar aan het Fransche régime.

Wervershoof.

AMSTERDAMSCHE FORTUINEN

ONDER HET FRANSCHE KEIZERRIJK.

DOOR

EDUARD VAN BIEMA.

Artikel I van de Constitutioneele wet van 4 Aug. 1802 betrekking hebbende op de Cantonale vergaderingen, opgenomen in de 2e Serie van het Bulletin des lois, No. 206, en sedert de inlijving hier te lande van kracht, regelt de samenstelling der kiescolleges.

Voor het departement van de Zuiderzee was ingevolge Artikel 25 van het Senatus Consulte van 16 Thermidor jaar 10, en van de artikelen 71/74 van het arrêté van het Gouvernement van 19 Fructidor daaraanvolgend, de lijst der 600 hoogst aangeslagenen door den Minister van Finantiën, den Hertog van Gaëta, op 7 Oct. 1812 te Parijs vastgesteld.

Ten behoeve der verkiezingen binnen Amsterdam werd de samenstelling gelast van eene lijst der honderd hoogst aangeslagenen en het is misschien niet onaardig kennis te maken met dit document. Over het algemeen maakt men zich eene verkeerde voorstelling omtrent de tijden der Fransche overheersching en gelooft men ten onrechte, dat de groote fortuinen der Amsterdammers toen bijna geheel verdwenen waren.

Uit die lijsten blijkt het tegendeel.

Bovendien geven zij nauwkeurig inlichting omtrent het inkomen der Amsterdamsche geldmannen, omtrent het aantal hunner kinderen en omtrent hunne maatschappelijke positie.

De gedocumenteerde lijsten waren natuurlijk niet bestemd voor

de openbaarheid. Hunne samenstelling was door Napoleon gelast en door den prefect, graaf de Celles aan den Maire, Baron van Brienen opgedragen. Het is bekend dat Napoleon steeds nauwkeurig ingelicht wilde zijn omtrent alles wat zijn uitgebreid rijk raakte en dat hij rust noch duur liet aan zijne onderhoorigen, rapporten op rapporten verlangende. Hier is wel grond voor het vermoeden, dat de keizer nauwkeurig op de hoogte gesteld wilde worden van de Amsterdamsche vermogenstoestanden, met het oog op mogelijke matriononieele verbintenissen tusschen de dochters zijner rijkste Nederlandsche onderdanen en de officieren van zijn leger of de beambten zijner administratie. Want men weet dat hij in zulke huwelijken een steunpunt zocht om den Franschen invloed in zijne wingewesten te bestendigen.

* * *

Ik geef hieronder de namen met al de vertrouwelijke aanteekeningen, die daaraan zijn toegevoegd.

1. C. H. Asschen, geb. 12 Maart 1767, ongehuwd koopman, en fabrikant van garen en band, met een inkomen van francs 20000 en de belasting met francs 1186,33 aangeslagen, zeer rijk, geen kinderen.

2. Anton Backer, geb. 14 Febr. 1746, met zes kinderen, 4 jongens en 2 meisjes, rentenier, gewezen ambtenaar, inkomen francs 35000. aanslag francs 2291.75.

3. Otto Willem Jan Berg, geb. 5 Maart 1752. 13 kinderen, waarvan een zoon gehuwd, koopman, inkomen francs 30000, aanslag francs 1214.47.

4. Anton Henri van den Berg, geb. 6 Dec. 1771. zeer rijk met 3 jonge kinderen, koopman, inkomen francs 50000. aanslag francs 1666,32.

5. Abram Bierens, geb. 22 Dec. 1764, kinderloos, koopman, inkomen francs 30000. aanslag francs 1308.49.

6. Jan Christof Blankenhagen, geb. 26 Maart 1764, rijk koopman, 3 kinderen, inkomen francs 30000, aanslag francs 1232.74.

7. Gerrit Boele Janszn, geb. 14 Oct. 1750, kuiper, zes kinderen, inkomen francs 5000, aanslag francs 1788.32 (?)

8. Pieter Bordier, behanger, gehuwd, kinderloos, inkomen francs 5000, aanslag francs 1629.91.

9. Willem Borski, geb. 16 Jan. 1765, makelaar ook ver-

meld als effectenhandelaar, met acht kinderen, inkomen francs 60000, aanslag francs 1490.61, hij had 4 jongens en 4 dochters.

10. David Hendrik Bosboom, rentenier, weduwnaar met een kind, inkomen francs 40000, aanslag francs 2254,54.

11. Gerrit Bosch, geb. 31 Dec. 1746, kruidenier, weduwenaar met 7 kinderen, inkomen francs 20000, aanslag francs 1175.50.

12. Frederik Lodewijk Braunsberg, geb. 28 Jan. 1745, koopman, kinderloos, gehuwd, inkomen francs f 60.000, aanslag francs 1710.21.

13. Willem Jozef van Brienen, geb. 31 Dec. 1760, maire, koopman, weduwenaar met twee zonen en eene dochter, inkomen francs 60,000, aanslag francs 2964,60.

14. Jan Brouwer Joachimszn., geb. 22 Juli 1744, adjunct maire, koopman, gehuwd maar kinderloos, inkomen francs 40,000, aanslag francs 1274.48.

15. Jan Brouwer, geb. 30 April 1754, koopman, met twee kinderen, inkomen francs 8000, aanslag francs 1545.40.

16. Willem Bruin, geb. 10 Dec. 1756, koopman intusschen overleden, met 4 zonen en 4 dochters, inkomen francs 30,000, aanslag, francs 1427,44.

17. Jan de Burlett, geb. 24 Febr. 1768, koopman, raad, zes kinderen, zeer rijk, inkomen francs 30,000, aanslag francs 1121,30, aangeteekend staat, dat zijne kinderen te jong zijn (om opgenomen te worden in het korps gardes d'honneur).

18. Jan Baptist van Ceulen, gewezen koopman, aangeteekend staat dat hij een zoon heeft, hoewel niet vermeld is dat hij gehuwd was, inkomen francs 30,000, aanslag francs 2004,50.

19. Pieter Clifford Joriszn., geb. 9 Dec. 1765, oud schepen, lid van het hof, met twee zoons en eene dochter, inkomen francs 18000, aanslag francs 1595,43.

20. Jan Commelin, geb. 14 Dec. 1779, notaris, met drie kinderen, inkomen francs 8000, aanslag francs 1543.70.

21. Haio Joachim Coster, koopman, gehuwd, doch kinloos, inkomen francs 30,000, aanslag francs 1537,70.

22. Pieter Delbeek, geb. 30 Sept. 1739, koopman, twee kinderen, inkomen francs 20000, aanslag francs 5691.25.

23. Andries Adolf Deutz van Assendelft, geb. 7 Nov. 1764, rentenier, twee zoons, en 6 dochters, inkomen francs 50,000, aanslag francs 3250,90.

24. Gijsbert Gerard Jacob Dommer, geb. 17 Febr. 1745, oud lid v. d. wetgevenden raad, raad, weduwnaar met 2 kinderen waarvan een zoon garde d'honneur, inkomen francs 15000, aanslag francs 1713,56.

25. Jan Drever, geb. 2 Febr. 1726, koopman, intusschen overleden, weduwenaar, kinderloos, inkomen francs 15000, aanslag francs 1567,26.

26. Evert Everwijn, geb. 30 Sept. 1736, apotheker, gehuwd, doch kinderloos, inkomen francs 8000, aanslag francs 1184.16.

27. Hendrik Eymer, geb. 18 Juni 1782, koopman, ongehuwd, inkomen francs 10000, aanslag francs 1166,97.

28. Paul André van Eys, geb. 12 Oct. 1752, koopman, president van de Handels-rechtbank, twee zonen en 4 dochters, inkomen francs 40000, aanslag francs 4060,67.

29. Jan Jacob Faesch, koopman, vermeld staan twee zonen hoewel niet aangeteekend is, dat hij gehuwd is, inkomen francs 50000, aanslag francs 1451,39.

30. Hendrik Fizeaux, geb. 21 Juli 1741, rentenier, vroeger koopman, ongehuwd, inkomen francs 30,000, aanslag francs 1154,92.

31. Jan Goll, geb. 24 Sept. 1756, koopman, met een zoon en een dochter, inkomen francs 50,000, aanslag francs 1344,35.

32. I. C. Gruelman, doctor, inkomen francs 8000, aanslag francs 1140,93.

33. Jan Guillot, geb. 4 Nov. 1758, steenkooper, inkomen francs 8000, aanslag francs 2386,80.

34. Zacharias Händler, geb. 12 Nov. 1761, makelaar, weduwenaar zonder kinderen, inkomen francs 10,000, aanslag francs 1239,25.

35. Jan Hendrik Happé, geb. 7 Juni 1749, banketbakker, gehuwd, 4 kinderen, inkomen francs 8000, aanslag francs 2075,55.

36. Cornelis Hartsen, geb. 30 Oct. 1751, assuradeur, 7 dochters en een zoon, inkomen francs 25000, aanslag francs 1527,80.

37. Jan Adrian van Hasselgreen, geb. 19 Juni 1778, koopman, een kind, inkomen francs 15000, aanslag francs 1382,89.

38. Albert Hodshon, geb. 7 Jan. 1765, gewezen koopman, twee dochters, inkomen francs 50,000, aanslag francs 1582.73.

39. Isaac Hodshon, geb. 9 Juli 1772, gewezen koopman, een zoon, inkomen francs 50,000, aanslag francs 1473,13.

40. Hendrik Hoefkens, geb. 23 Nov. 1758, makelaar, vier kinderen, inkomen francs 8000, aanslag francs 2296.20.

41. Hendrik Hoeufft, geb. 8 Aug. 1748, rentenier, 4 jonge kinderen, inkomen francs 35000, aanslag francs 1601,08.

42. Paul Iwan Hogguer, geb. 7 Febr. 1760, landeigenaar, gewezen koopman, kinderloos, inkomen francs 50,000, aanslag francs 3364,50.

43. Gerard Hooft, geb. 6 Jan. 1745, rentenier, gewezen magistraat, een kind, inkomen francs 30000, aanslag francs 1987,54.

44. Pieter Theodoor van Hoorn, geb. 24 Oct. 1774, fabrikant en stedelijk ontvanger, 4 dochters en 5 jonge zonen, inkomen francs 25000, aanslag francs 2506.18.

45. Adrian Elia Hope, gewezen koopman, landeigenaar, zonder kinderen, inkomen francs 60000, aanslag francs 2036,24.

46. Frans Hovius, geb. 24 Aug. 1753, gewezen koopman, advocaat, weduwenaar, intusschen overleden, 4 dochters en twee zoons, inkomen francs 60000, aanslag francs 3353,87.

47. Jan Huydecoper van Maarseveen, geb. 6 Febr. 1769, adjunct maire, twee jonge kinderen, inkomen francs 50,000, aanslag francs 1224,57.

48. Asuerus Isendorp, geb. 29 Maart 1757, brouwer, kinderloos, inkomen francs 8000, aanslag francs 1165,94.

49. Theodoor de Jonge, geb. Dec. 1778, rentenier, 1 kind, inkomen francs 20,000, aanslag francs 1235,46.

50. Zacharias Kemper, geb. 11 Aug. 1761, koopman, twee zonen, inkomen francs 15000, aanslag francs 1449,31.

51. I. F. Klinkhamer, notaris, inkomen francs 8000, aanslag francs 1472.91.

52. Barend Kooy, geb. 2 Maart 1750, koopman, weduwenaar met vijf dochters en een zoon, inkomen francs 20,000, aanslag francs 2107.88.

53. Jan Kuijper, koopman, geen kinderen, inkomen francs 10000, aanslag francs 1194.

54. Jan Laddum, rentenier, inkomen francs 8000, aanslag francs 1502.94.

55. Cornelis van Lennep, geb. 22 Febr. 1751, rentenier overleden, drie jonge kinderen, inkomen francs 8000, aanslag francs 1323,08.

56. Jan van Loon, Janszn., geb. 30 Mei 1751, koopman, weduwenaar met twee jonge kinderen, inkomen francs 25000, aanslag francs 1780.10.

57. Anton Luden, geb. 10 Maart 1771, koopman, twee zonen en twee dochters, inkomen francs 15000, aanslag francs 1345.50.

58. Jacob Hendrik Luden, geb. 24 Nov. 1765, assuradeur, zes kinderen, inkomen francs 25000, aanslag francs 1270.05.

59. A. Meijlink, geb. 2 Mei 1739, gewezen koopman, gehuwd doch kinderloos, inkomen francs 10000, aanslag francs 1225.87.

60. Christoffel Jan Joseph Meijlink, geb. 27 Sept. 1769 koopman, drie kinderen, inkomen francs 20000, aanslag francs 1178,19.

61. Anton Meijntz, geb. 29 Oct. 1747, koopman, adjunct maire, vijf kinderen, inkomen francs 20,000, aanslag francs 1717.63.

62. Jacob Cuijk van Mierop, geb. 8 Dec. 1740, bankier, weduwenaar zonder kinderen, inkomen francs 50.000, aanslag francs 2702.19.

63. Jacob Lodewijk Hendrik Momma, geb. 13 Sept. 1777, koopman, weduwenaar met 4 jonge kinderen, inkomen francs 13000, aanslag francs 2005.44.

64. Pieter Muilman, geb. 28 Nov. 1750, rentenier, weduwenaar, twee zoons en een dochter, inkomen francs 60.000, aanslag francs 2463.70.

65. Pieter Jan van Namen van Scherpenzeel, geb. 17 Mei 1774, advocaat, weduwenaar met drie kinderen, inkomen francs 25000, aanslag francs 1309,57.

66. David Mathias van Gelder de Neufville, geb. 10 Nov. 1751, koopman, adjunct maire, weduwenaar met twee zoons en twee dochters, inkomen francs 40.000, aanslag francs 3208,49.

67. Alex. Lion van der Niepoort, geb. 4 Juni 1776, koopman, met vijf kinderen, inkomen francs 12000, aanslag francs 1822.79.

68. Gerard Nutges, geb. 23 Mei 1747. Gewezen koopman, weduwenaar, twee kinderen, waarvan een getrouwde zoon, inkomen francs 400000, aanslag francs 2114.80.

69. Jan Onderberg, koopman zonder kinderen, inkomen francs 12000, aanslag francs 2709,24.

70. Gerrit Juriaan Opterbeek, geb. 16 Sept. 1738, suikerraffinadeur, gehuwd, kinderloos, inkomen francs 10.000, aanslag francs 1356,19.

71. Isaac Ernst van Petersen, geb. 20 Febr. 1780, rentenier, gehuwd, kinderloos, inkomen francs 10,000, aanslag francs 1975.68.

72. Theodoor Peijzelman, geb. 26 Jan. 1767, korenkooper, een kind, inkomen francs 6000, aanslag francs 1370.69.

73. Jan van de Poll, geb. 25 Aug. 1759, rechter, vijf kinderen, inkomen francs 20000, aanslag francs 1535.91.

74. Jan Jacob Poncelet, koopman, intusschen overleden, kinderloos, inkomen francs 20000, aanslag francs 1913.91.

75. Gilles du Quesne gewezen magistraat, rentenier, inkomen francs 40000, aanslag francs 3005.47

76. Karel Antonin Ramperti, geb. 13 Nov. 1774, koopman, twee kinderen, inkomen francs 40.000, aanslag francs 1219.55.

77. Willem Rendorp van Marquette, geb. 6. Sept. 1769, twee zonen en vier dochters, inkomen francs 30000, aanslag francs 1216.95.

78. Gerrit ten Sande, geb. 15 Febr. 1759, koopman, zeven kinderen, waaronder zonen, inkomen francs 30000, aanslag francs 2459.68.

79. Jacob van Staphorst, geb. 20 Juni 1747, koopman, intusschen overleden, zonder kinderen, inkomen francs 30.000. aanslag francs 1325.60.

80. Kees Stijger, geb. 23 Juli 1734, chirurgijn, zes kinderen, inkomen francs 10.000, aanslag francs 1788.61.

81. Jan Frederik Tack, geb. 6 Juli 1778, koopman, twee kinderen, inkomen francs 35.000, aanslag francs 1457.34.

82. Juriaan Tetterode, geb. 16 Mei 1776, bankier, gehuwd, doch kinderloos, inkomen francs 35000, aanslag francs 1759,34.

83. Jan Tirion, geb. 13 Mei 1745, rentenier, drie kinderen, inkomen francs 15000, aanslag 1311.97.

84. Jan Lourenz Tontike, koopman, kinderloos, inkomen francs 15000, aanslag francs 1377.72.

85. Abram Vereul, geb. 10 Nov. 1770, koopman, adjunct-maire, drie kinderen, inkomen francs 35000, aanslag francs 1311.57.

86. Abram Verhamme, geb. 20 December 1750, koopman, drie dochters en een zoon, inkomen francs 40.000, aanslag francs 1496.40.

87. Elbert Verlee, geb. 8 Maart 1755, gewezen koopman, zeven kinderen, inkomen francs 10.000, aanslag francs 2716.29.

88. Dirk Jan Voombergh, geb. 11 Dec. 1769, koopman, weduwenaar met twee dochters en een zoon, inkomen francs 50.000, aanslag francs 2723.06.

89. Gilles van der Voort, geb. 4 Febr. 1763, rentenier drie kinderen, inkomen francs 30.000, aanslag francs 1635,66.

90. Gerrit Vos, geb. 25 Dec. 1753, makelaar, twee kinderen, inkomen francs 6000, aanslag francs 1449.

91. Pieter Frans Voûte, geb. 9 Juli 1758, koopman, vijf kinderen, inkomen francs 45000, aanslag francs 1218.61.

92. Jan Jacob Voûte, geb. 1744, gewezen makelaar, zeven kinderen, waaronder zonen, inkomen francs 45000, aanslag francs 1520,52.

93. Jacob Walraven, geb. 6 Aug. 1759, advokaat, zes kinderen, inkomen francs 20000, aanslag francs 1384.61.

94. Bernard Hendrik Waltman, geb. 25 Juli 1752, baksteenenkooper, intusschen overleden, gehuwd, doch kinderloos, inkomen francs 10000, aanslag f 2017.97.

95. Jan Willink, geb. 16 Maart 1751, koopman, drie kinderen, inkomen francs 50.000, aanslag francs 1255.01.

96. Jan Ananie Willink, geb. 18 Dec. 1751, koopman, vier kinderen, inkomen francs 60.000, aanslag francs 1405,87.

97. Josua Jacob van Winter, geb. 28 Jan. 1788, koopman, een kind, inkomen francs 40.000, aanslag francs 3093.38.

98. Willem Woudman, geb. 27 April 1746, koopman, ongehuwd, inkomen francs 20000, aanslag francs 1448.08.

99. Christiaan Woudman, geb. 15 Oct. 1747, koopman, gehuwd, een kind, inkomen francs 20000, aanslag francs 1147.27.

100. H. P. van Wijkersloot, rentenier, inkomen francs 50.000, aanslag francs 2120,15.

* * *

De opgegevene aanslagen hebben betrekking op de departe-

mentale belasting, terwijl er nog eene kolom aangewezen was voor belastingen buiten het departement. Deze kolom is echter niet ingevuld. Het vermoeden ligt voor de hand dat de belasting op grondbezit buiten het departement gelegen, buiten beschouwing is gebleven.

Immers anders is geene verklaring te vinden voor de onevenredigheid der aanslagen van de kleinere inkomens in verhouding tot de grootere. Als voorbeeld wil ik slechts wijzen op den kuiper Gerrit Boele Janszn, die voor een inkomen van francs 5000 met francs 1788.32 was aangeslagen, terwijl Willem Borski met een jaarlijksch revenu van francs 60000 slechts voor frcs 1490.61 was aangeslagen.

Ik wil hieraan nog eenige gegevens toevoegen betreffende de maatschappelijke positie en de finantieele verhouding van eenige bekende inwoners van Amsterdam.

Deze werden door den Maire op last van den onderprefekt verzameld en steunen op gegevens door de betreffenden zelf verschaft en gecontroleerd en gecontrasigneerd door den Maire.

Karel Asser, vrederechter, president van een kantoor, geb. 15 Febr. 1780, gehuwd, met een kind, advocaat en doctor in de rechten sedert 1800. In 1808 en 1810 divisie chef bij het Ministerie van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken en auditeur van den Raad van State van Holland. In 1811 vrederechter, in 1813 voorzitter van het kanton, zijn fortuin bestond uit een inkomen van 7 à 8000 francs, waarvan een gedeelte onzeker was.

Moses Salomon Asser, procureur, geb. 7 Aug. 1754, gehuwd, drie kinderen, gewezen rechter te Amsterdam, zijn inkomen was onzeker.

Tobias Asser, procureur, geb. 20 Jan. 1783, gehuwd, drie kinderen, in 1809. Solliciteur en lid van het Hoogduitsche Israëlitische armbestuur, onzeker inkomen.

Adrian Cornelis Fabricius, vrederechter in het 6e kanton, geb. 2 Dec. 1764, gehuwd, zes kinderen. Tresorier voor de uitbetaling der loonen aan de molenaars, buitengewoon tresorier der stad, en rechter in de vroegere rechtbank, zijn inkomen werd geschat op 2600 francs.

Jan Baptiste Godfried Thomas Carli, vrederechter in het 5e kanton, geb. 7 Maart 1777, ongehuwd, rentenier met een onzeker inkomen, daar zijn vermogen belegd was in vreemde fondsen.

David Cornelis van Lennep, vrederechter in het 4e kanton, geb. 13 Aug. 1766, doctor in de rechten, lid van het Hollandsch syndicaat, ridder in de orde van de Réunie, gehuwd, vier kinderen. In 1787 commissaris van de Wisselbank, 1789 rechter in de bank van kleine zaken, 1792 schepen, 1803 raad, 1806 lid der landbouwcommissie voor Noord-Holland, 1808 lid van den wetgevenden raad, 1811 lid van het Hollandsch Syndicaat en vrederechter in het 4e arrondissement, 1812 lid van de landbouwcommissie van het departement der Zuiderzee. Sedert 1786 doctor in de rechten en sedert 1808 ridder in de koninklijke orde van de Unie, naderhand de keizerlijke orde van de Réunie.

Uit onroerend goed trok hij ongeveer 900 francs, door het niet verhuurd zijn van een huis was dit in 1813 minder. Naar gelang der rentebetaling der verschillende buitenlandsche staatspapieren bedroeg zijn inkomen van 6 tot 10000 francs.

Jan Carel Andries van Gheel Röell, vrederechter, geb. 21 April 1779, gehuwd met twee kinderen, lid eener maatschap. tot inschrijving van kapitalen op het grootboek der Openbare Schuld, onzeker inkomen.

Nicolaas Breukelaar, vrederechter in het 2e kanton, geb. 5 Dec. 1770, woonde op de Quai Maria Louise 34, gehuwd, eene dochter. Sedert November 1795 Secretaris van het Comité van justitie. In Februari 1804 benoemd tot Secretaris van de kamer van kleine zaken en dit gebleven tot de reorganisatie van het rechtswezen; zijn inkomen is niet groot en onzeker.

Diego Lopes Suasso, vrederechter-plaatsvervanger sedert 1811, geb. 26 April 1778, medisch doctor, inkomen 6 à 7000 francs.

Steven de Markas, geb. 19 Sept. 1782, doctor in de rechten, vrederechter-plaatsvervanger sedert 1811, inkomen onbekend.

Hendrik Vollenhoven, geb. 7 Oct. 1753, doctor in de rechten, 1e plaatsvervangend vrederechter in het 3e kanton, vervulde de functiën van divisie-chef bij de algemeene intendance der financiën voor koloniale aangelegenheden, weduwenaar met zeven kinderen, koopman, lid van de departementale vergadering van den Amstel, Commissaris van den Aziatischen handel, Afdeelingschef voor de Indische zaken aan het ministerie van Marine. Genoot een pensioen van 1837 francs, zijn andere

inkomsten wisselden af tusschen de 3 tot 6000 francs, heeft veel in den handel verloren, en tevens door het inkrimpen zijner betrekkingen, terwijl hij zijn andere emplooien met 31 December 1813 zal nederleggen.

Balthasar Ort, vrederechter-plaatsvervanger, geb. 15 Febr. 1757, ongehuwd. In 1782 IJker der Zandschepen, 1787 raad en directeur van den Levantschen handel en Scheepvaart, 1806 lid van den Waalschen kerkeraad, 1811 vrederechter en lid van den raad, zijn inkomen was niet bekend.

Jacob 't Hoen, geb. 4 Mei 1766, vrederechter-plaatsvervanger, koopman, inkomen francs 5000.

Maurits Cornelis van Hall, advokaat, geb. 1768, gehuwd, tien kinderen, inkomen francs 4000.

E. S. Nijkerk, Procureur, geb. 1757, solliciteur, fortuin niet bekend, vermogend, 8 kinderen.

Cornelis Silvius van Lennep, geb. 10 Sept. 1779, 1e plaatsvervanger van den vrederechter van het 6e kanton, regent der beide gasthuizen, gehuwd, zonder kinderen, koopman, secretaris van Nieuwer Amstel, inkomen 4000 francs.

Jonas Daniel Meijer, geb. 15 Sept. 1780, advokaat, rechter van instructie bij het Gerechtshof, lid van het instituut, gehuwd, een kind, inkomen onbekend.

Tobias Boas Jr., geb. 3 Dec. 1784, griffier bij het vredegerecht van het 1e kanton, gehuwd, 1 kind, bureau-chef van de afdeeling der auditeurs en van den maître des requêtes van den koning van Holland, fortuin en inkomen onbekend.

* * *

Wanneer men nu de wisselvalligheid van de betaling der rente en de vermindering dezelve door tierceering als anderszins in aanmerking neemt, dan mag men uit de hier medegedeelde cijfers gerust concludeeren, dat het bezit der Amsterdammers onder de Fransche overheersching niet zoo heel gering was.

DE ADMINISTRATIE EENER DIAKONIE

DER NED. HERV. KERK IN DE EERSTE HELFT DER XIXDE EEUW.
MEDEGEDEELD UIT DE NAGELATEN PAPIEREN VAN EEN OUD-OUDERLING [1].

Van de armenscholen.

In 1823 werd hier een armenschool opgericht, waarvan de heer Tempelmans Plat thans [2]) thans hoofd is. De Nederl. Herv. Diakonie verbond zich ten behoeve van de instandhouding dier school tot een jaarlijksche bijdrage van f 240.—; de R. K. gemeente tot eene van f 90.— en de firma H. Kretschmar & Co., eigenaars der spinfabrieken en spinschool, tot gelijk bedrag.

De voorzitter der Plaatselijke Schoolcommissie, G. P. C. baron van Heeckeren, gaf in eene missive van 10 Juni 1823 kennis aan de Diakenen, dat het schoolgeld was gesteld op f 3.— per kind, en de school den 1 November e. k. zou geopend worden en noodigde hen uit met de Schoolcommissie in overleg te treden omtrent de schooluren, terwijl den tweeden Donderdag van elke maand 's namiddags ten 4 uur gelegenheid zou bestaan om met deze omtrent de schoolbelangen te confereeren.

De oprichting van deze school ging evenwel voor de diakonie met een groot bezwaar vergezeld. De kinderen hunner armen werden onderwezen in eene bijschool door J. Stegeman. Deze werd bij de nieuwe regeling van het onderwijs niet overgeplaatst bij het onderwijzend personeel aan de nieuwe armenschool. Schoon hij in de wandeling „meester Stegeman" genoemd werd, was hij oorspronkelijk kleermaker van zijn ambacht en was bij zijne vrouw vader van een talrijk gezin. Daarom hadden de Diakenen met dit slachtoffer van de verbetering in het schoolwezen diep medelijden. Nadat hij herhaalde pogingen had aangewend om elders geplaatst te worden, steeds vruchteloos, gevoelden de Diakenen zich verplicht den man en de zijnen te helpen, maar niet uit de armen-

[1]) Vervolg en slot van Nav. LIV, blz. 200.

[2]) 1883.

kas, als zijnde dit voor hem te vernederend. Zij kwamen op het denkbeeld om aan de Subcommissie van de Maatschappij van Weldadigheid ter stede te schrijven, met verzoek Stegeman en de zijnen naar Frederiksoord te zenden, om hem daar te gebruiken ter assistentie in de scholen. Men schijnt hem daar niet te hebben kunnen gebruiken, althans uit eene aanteekening in de notulen van 4 Oct. 1824 blijkt, dat Stegeman, „ex-meester" betiteld, zijn huis (behoorende aan de Diakonie) met der woon heeft verlaten.

In 1830 werd de onderwijzer Semmelink aangesteld aan de armenschool en nu achtten Brs Scholarchen het raadzaam om aan de Plaatselijke Schoolcommissie te berichten, dat er op gerekend diende te worden, dat het aantal kinderen, hetwelk voor rekening der Diaconie de Armenschool bezocht, wel 80 beloopt, maar dat er slechts 30 werkelijk voor hare rekening behoorden school te gaan, omdat aan de 50 overigen dit alleen bij wijze van gunst werd toegestaan; zoodat, wanneer soms op de uitgaven der Diakonie te eeniger tijd zou moeten bezuinigd worden, deze onverplichte uitgave zou kunnen komen te vervallen. Hieruit blijkt, dat de Diakenen toen reeds met veel zorg voor het armenonderwijs vervuld waren en daaraan jaarlijks 3 × 50 gulden meer besteedden dan hunne verplichting medebracht.

In October 1833 klaagde Mevrouw van Dijk, geb. ten Cate, over overlast door de armenkinderen aan hare woning aangedaan, zoodat den onderwijzer Semmelink verzocht werd den scholieren in de school een ernstige berisping toe te dienen.

Den 12en Jan. 1846 ontvingen de Diakenen eene uitnoodiging van het Stedelijk Bestuur om door de in hun bereik liggende middelen bij de armen te bewerken, dat zij gebruik zouden maken van de hun aangeboden gelegenheid, om hunne kinderen in de Stadsbewaarschool, die den 2en Februari zou worden geopend, onder goed toezicht te stellen en nog het een en ander te laten leeren. Dadelijk werd den Scholarchen opgedragen eene lijst saam te stellen van de namen der kinderen, die in de termen vielen om van die inrichting te profiteeren.

* * *

Van de gewone en buitengewone inkomsten en uitgaven.

Het is in schrijvers diakentijd en later vaak gebeurd dat de Boekhouder tegen het eind des jaars een tekort in kas moest

aankondigen, hetwelk dan gewoonlijk geheel of à peu près gedekt werd door eene collecte met open schaal op den oudejaarsavond. Het tekort nu, waarvan de Boekhouder tegen het laatst van het dienstjaar 1819—20 zijnen medebroeders kennis gaf, bedroeg niet minder dan f 6000.—!

In eene buitengewone vergadering van 26 Juli 1820 werd besloten zich tot Burgem. en Weth. te wenden om subsidie. Het dienstjaar liep destijds van April tot April en de Boekhouder zond eerst een paar maanden na Paschen zijne rekening bij den Kerkeraad in.

De Burgemeester antwoordde, dat hij een uitvoerige uiteenzetting verzocht van de oorzaken, die tot zulk een aanzienlijk tekort hadden aanleiding gegeven.

De Brs. Kok en de Vries werden belast met het opstellen van een antwoord en het opmaken van een staat van inkomsten en uitgaven der laatste jaren. In de vergadering van 28 Aug. 1820 kwam hunne concept-missive ter tafel, waaruit o.a. blijkt welk een aanzienlijke bron van inkomsten de accijns op het meel en den wijn voor de Diakonie geweest is, tot dat de nieuwe regeling van zaken bij de stichting van het koninkrijk der Nederlanden die bron deed ophouden te vloeien. Het bovengemeld tekort, zoo schreven zij, was niet in eens ontstaan, maar allengs tot dat bedrag geklommen. De Diakonie had wel gewenscht een staat te kunnen overleggen van 1786 af, maar de gegevens daartoe ontbraken haar. Zij bepaalt zich dus tot de volgende mededeelingen:

Van H. Meijerink, destijds pachter van de Stadsmolen ontvangen als accijns op het stuifmeel, van 1810 tot en met 1815 de somma van f 4839—3 st. Aan accijnsen op wijn, gebrande wateren en tabak gedurende 10 jaren f 10947—9—4. De ontbrekende 4 jaren voor het stuifmeel daarbij gevoegd, naar evenredigheid berekend, had de Diakonie jaarlijks een tekort van ruim f 1901.— De collecten minderden meer en meer, en sinds Paschen van het vorige jaar waren inplaats van het gewone getal van 2 of 3, 26 weezen ten laste der Diakonie gekomen, waardoor de uitgaven al aanstonds aanzienlijk gerezen waren.

De Broeders verklaarden zich zeer tevreden over het concept der Brs. Kok en de Vries en besloten het onmiddellijk bij het Gemeentebestuur in te zenden.

Wat deden nu Burgerm. en Weth.? Zij zonden het stuk aan

Ged. Staten en van Hun Ed. Groot Achtbaren kwam een ernstig schrijven terug, waarin o.a. de opmerking, dat in een goede administratie de uitgaven de inkomsten niet mochten te boven gaan; dat ze dit als onbestaanbaar beschouwden, daar toch de bedeeling (hoe beperkt die daardoor ook moge worden) naar den staat der kas moest worden ingericht. Zij verlangden voorts te worden onderricht of dit tekort niet uit buitengewone liefdegiften der ingezetenen of uit verhoogde subsidie door de Gemeente kon worden gedekt, in welk geval de suppleetie alsnog zou moeten worden opgegeven. Terwijl in het tegenovergestelde de regenten der gestichten aangeschreven moesten worden, om binnen 14 dagen aan het Gemeentebestuur middelen op te geven of voor te stellen, waardoor hierin zou kunnen voorzien worden.

De Brs. Kok en de Vries werden opnieuw belast met het antwoorden hierop. Zij maken daarin weder gewag van het feit, dat er in één jaar 26 weeskinderen ten hunnen laste waren gekomen in plaats van, zooals gewoonlijk jaarlijks 2 à 3; dat er geen buitengewone collecte gehouden noch een verhoogde subsidie van de Gemeente ontvangen was; en dat de algemeene collecte langs de huizen alleen besteed was om in de groote behoeften van den strengen winter te voorzien. Overigens hadden ze de zaak in handen gegeven van den Kerkeraad, die daarover was besoigneerende.

De geheele zaak liep met een sisser af. In de notulen van 12 Febr. 1821, dus 8 maanden later, ontvingen de Diakenen eene missive van het Gemeentebestuur, met bericht dat binnenkort veranderingen in de armverzorging te wachten was, en dat waarschijnlijk een algemeen armbestuur zou worden ingevoerd, zoodat het antwoord op bedoeld rekwest tot nadere gelegenheid moest wachten. Intusschen redde men zich met bezuiniging [1]) op de uitgaven.

Ook had de Diakonie het gevraagde verlof gekregen tot het houden in Januari van een algemeene collecte voor de armen, van welker opbrengst aan onze armen een bedrag van f 679,20 ten goede kwam. In Maart d. a. v. verwierf zij een legaat van wijlen den Heer C. W. de Gillet ad f 500.— en in December deszelfden jaars van wijlen Mej. J. M. Roelofsen van f 1000.— In Mei 1822 van wijlen Vrouwe H. van Santbergen van f 1000.—

[1]) Zie o.a. het medegedeelde op blz. 199 hiervoor.

in Sept. d. a. v. van den Heer J. Egelink van f 265.10 en in 1823—25 verschillende andere legaten, te zamen bedragende f 5749.12.

Waarin bestonden nu de gewone en waaruit de buitengewone inkomsten?

1o. In de collecten bij de godsdienstoefeningen en die aan de huizen. De opbrengst der gewone collectebeurten varieerde van *f* 9.— tot *f* 30.— per beurt. In April 1801/2 beliepen zij totaal *f* 4465, in 1809/3 *f* 4872.—.

De maandelijksche collecten, die langs de huizen geschiedden, brachten in 1800 *f* 1751.—op, waarbij een post van *f* 72.— ontvangen van de Commissarissen ter Finantie des gewezen Quartiers van Zutphen voor de 12 collecten van het vorig jaar; in 1801 beliepen zij *f* 2043.— en in 1802 *f* 1968.—. Beide Paaschdagen van 1800 werd gecollecteerd *f* 106,92.—. Op 15 Maart 1801 had er een bededag plaats en werd er in dc beide kerken gecollecteerd ruim *f* 201.—.

2o. In de opbrengst der armenbussen. Deze brachten in 1801 *f* 509.—, in 1802 *f* 468.— op, terwijl sommige bussen bij de Predikanten afzonderlijk vermeld worden.

3o. Tot de buitengewone inkomsten in 1800 behooren o.a. de volgende posten: Van Lion Kinsbergen voor de permissie om zijne kunsten met paarden te verrichten *f* 10,10.—. Van den Kassier der Bank van Leening, de overschotsgelden van verkochte panden ruim *f* 75.— en van A. Barenbrug eene lichting uit de Bank van Leening ten bedrage van *f* 562,16.— In 1801: Van den tooneelspeler van Dinse voor het verrigten van zijne tooneelbedrijven *f* 42.— Van den heer Mahu voor het verrigten van zijne (goochel)kunsten *f* 30.— Van Broeder B. Coolhaas voor den Armen het komende „wegens gedaene diensten als Luitenant der Burgers" *f* 61,11.—. Op 15 Febr. van den gewezen boekhouder G. J. Harmsen $^1/_2$ jaar stadscijns *f* 332,10.— verschenen ultima Juni 1800 en nog in 't zelfde jaar van W. Hoofts $^3/_4$ jaar cijns van wijnen tot ultimo Maart 1801 *f* 439.4. Die wijnaccijns bedroeg in 1801 *f* 221.— en *f* 493.— en in 1802 *f* 283.— en *f* 498.—. Voorzeker een belangrijke inkomst voor de Diakonie evenals hetgeen de Bank van Leening opbracht. Deze rendeerde in 1801 *f* 98.— en *f* 150.— en in 1802 drie posten; 1o voor verkochte panden *f* 70.—; 2o voor een jaar recognitie *f* 150.— en

3o voor eene lichting uit de Bank de som van *f* 1400.— In 1821 kon zelfs een lichting geschieden van *f* 6000.—.

De bijdrage uit de Bank van Leening is in 1712 ontstaan, volgens den Legger der Diakonie-bezittingen. Aldaar lezen wij: „Van de Curatoren met speciale resolutie en approbatie van de heeren van de Magistraat overgenomen één vierde part van de „Bank van Leening, voor een somma van 6068 gld. 2 st. en dit „bedrag van de Curatoren voornoemd uit de kooppenningen van „het Erve Nieuwenhuisink voldaan den 19en October 1712". In 1835 werd het huis in de Beukerstraat, waarin de Bank van Leening gevestigd was, helaas verkocht. De Diakonie kreeg van de opbrengst een vierde gedeelte ten bedrage van *f* 5862,53[5] op 5 Jan. 1836, waarvan het laatste gedeelte betaald werd met *f* 1712,53[5]. De Diakonie heeft nooit voordeeliger geldbelegging gedaan dan in den aankoop van die ¼ aandeelen in het huis en in de Bankaffaire. Op 22 Dec. 1835 werd de Bank gesloten en ging zij in particuliere handen over.

De armenoortjes van de garvenzaden en het geslacht bedroegen ook verscheidene guldens, terwijl sommige Broeders, die voordeelig geslacht hadden, daarbij aan de Diakonie een gift deden toekomen.

Tot de buitengewone inkomsten mag ook worden gerekend de gift van *f* 4000.—, in Mei 1808 door Z. M. den Koning van Holland geschonken; een legaat van wijlen den heer E. Opgelder van *f* 4000.— en voorts de opbrengst van de grasverkooping uit de Weezenweide met de naweide, welke in Juni 1828 de som van *f* 568,50 beliep, welk bedrag in latere jaren zichzelven ongeveer gelijk bleef, uitgezonderd in Juni 1830 toen het *f* 738,75, en in 1831 toen het *f* 430,25 bedroeg. De daaraan gepaarde onkosten voor het opruimen van zand in de Weezenweide verschilden van *f* 60.— tot *f* 153.—.

27 Jan. 1823 werd wegens den langdurigen en strengen winter opnieuw een collecte langs de huizen gehouden die *f* 917,95[5] aan geld opbracht, waarbij nog werden ontvangen 20 voer talhout van de St. Antonie Broederschap en 300 pd. roggebrood door Mr. ten Bosch geschonken. Bij de verdeeling kwam aan de Hervormden *f* 706,47[5]; aan de R. Katholieken *f* 152,76; aan de Lutherschen *f* 21,35; aan de Doopsgezinden *f* 6,41[5] en aan de Israëliten *f* 23.—, aan wie billijkheidshalve nog *f* 7,93[5] toebedeeld

was, omdat zij niet in de „Soupen" gedeeld hadden. Toen reeds bestonden er derhalve soepuitdeelingen.

Toen de straatweg van Zutphen naar Apeldoorn moest worden gelegd, werd een gedeelte van den zoogenaamden Weezenhof bij „den Gelderschen Hertog" in de Hoven onteigend met meer andere gronden, waarvoor de stad f 3078,90 ontving. Van den Weezenhof werden afgenomen 2 roeden 80 ellen, plus 34 ellen haag, gewaardeerd op *f* 89,60 de grond en op *f* 17.— de haag, terwijl de plaatsing van het nieuwe hek om den Weezenhof *f* 15.— kostte. De Diakenen zonden bij de stad eene declaratie in van *f* 121,60 tot vergoeding van het te missen terrein en van de gemaakte onkosten, maar zij moesten zich tevreden stellen met een ontvangst van *f* 32.— voor haag en hekken, daar de afgestane grond stadsgrond bleek te zijn.

Dat het stadsbestuur niet alleen door het verstrekken van contanten en opbrengsten van accijnsen zorgdroeg voor de belangen der Diakonie, blijkt meermalen uit de notulen. Zoo sloot het Stedelijk Bestuur in Juni 1825 een contract met den fabriekant Jongbloed aan de Nieuwstadspoort om spin- en breiwerk te geven aan personen, hem vanwege de stad toe te zenden. Uit belangstelling nu in de Diakonie nam het Bestuur daarin ook eene bepaling op, die aan Jongbloed de verplichting oplegde om werk te geven aan alle personen, die de Diakenen hem zouden toezenden. De Diakenen maakten daarvan met dankbaarheid gebruik en droegen den kleedingmeesters op „om zich om de 14 dagen bij Jongbloed te vervoegen teneinde te informeeren naar het gedrag en de verdiensten van de bij hem werkzame bedeelden".

De Diakonie kreeg vroeger ook een jaarlijksche bijdrage van den zoogenaamden Gelderschen Tol bij Lobith. Zoo werd van den heer J. Hammink, generaal tolontvanger te Arnhem, over 1823 *f* 16.—, over 1824 *f* 21.—, over 1825 *f* 23.— en van 1826 tot en met 1834 *f* 86,82⁵ als aandeel ontvangen.

Zij had ook 5 wharen (weeren?) op de Stadsweiden, welke jaarlijks *f* 55.— opbrachten en waarvan zij het genot om de 3 of 6 jaren bij het Stedelijk Bestuur moest aanvragen.

Men zal zich herinneren dat het in 1827 streng winterde, en de notulen van dat jaar bevatten dan ook een lange reeks van giften, van particulieren en van de stedelijke regeering ontvangen. Op 27 Jan. van dit jaar werden de Brs. verblijd met de

mededeeling dat de kleedermeester van den Heer Burgemeester de volgende fournitures in ontvangst had genomen: 10 paardeharen matrassen, met evenzooveel hoofdpeluws en stroozakken, benevens 20 dekens en 20 lakens. De St. Anthonie Gr. Broederschap schonk 10½ voer hout; de turfschipper Uyterwijk 3½ kar sponturf, de bakker ten Bosch 25 roggebrooden elk van 3½ pond; door toedoen van Ds. van Voorst was bijeengebracht 7450 pond roggebrood, 165 pond komijnekaas; 62½ pond koffie en 125 pond cicorei, welke levensmiddelen door de Diakenen in 3 achtereenvolgende weken werden uitgedeeld. Van de stad kwam nog een ongewoon geschenk, n.l. 10 kan jenever, die bij den Stadsontvanger in ontvangst werden genomen.

De notulen van 12 Nov. deszelfden jaars maken melding van eene missive van Burgem. en Weth., waarin opgave werd verzocht van de jaarlijksche opbrengst der openbare collecten buiten de kerken, en van de subsidiën, genoten uit 's Rijks-, Provinciale- of Gemeentekas. In de volgende vergadering werd de lijst daarvan ter tafel gebracht, welk een bedrag van *f* 1557.43 aanwees.

Een bijzondere gift ontvingen de Diakenen op 28 Jan. 1828. „Daar de predikbeurt a.s. Dinsdagavond door Doms. van der L.... niet kan worden waargenomen", zoo melden de notulen, „heeft Doms. v. V.... ter vergoeding van de schade, die door de Diakonie bij gemis der collecte zou hebben te lijden, ons *f* 20.— ter hand gesteld".

Wat Ds. v. V.... betreft, reeds den 18 Febr. d. a. v. wordt een gift van hem aan de Diakonie vermeld, bestaande in 6 voer akkermaalshout, benevens 2 voer, zoo het heette, van een onbekende bij hem ontvangen. Van den zelfden predikant is waarschijnlijk de gift afkomstig, die in het begin van 1829, dat bitter koud was, ter vergadering van 19 Januari werd besproken. De Scriba deelde mede dat hij namens een onbekenden gever van Jac. Heyting ontvangen had *f* 372.62 om aan den armen der Herv. Gemeente turf, brood en koffie te doen uitdeelen. Gelijktijdig deelde de praeses mede, dat de Provisoren der onderscheiden godshuizen hadden besloten, om gedurende 14 dagen 2 maal 's weeks 600 portiën soep uit te deelen, en dat door Burg. en Weth. van de St. Antonie Groote Broederschap ontvangen was 14 voer honderdhout voor de algemeene armen, waarvan natuur-

lijk het grootste deel den armen der Diakonie zoû ten goede komen. In dezelfde vergadering meldde een der Broeders dat hij van een onbekende voor hetzelfde doel 300 pd. gepelde garst en 100 pd. rijst ontvangen had.

Niettemin bleef de nood groot en was er behoefte aan een collecte langs de huizen. De Brs. benoemden eene commissie om den Burgemeester, die bestuurder was van genoemde Broederschap, te bedanken, hem mededeeling te doen van de andere ontvangen giften en tevens verlof te vragen tot het houden van eene collecte langs de huizen. ZEdAchtb. gaf ten antwoord, dat hij de Brs. bedankte voor de trouwe waarneming hunner posten, waarover hij zeer tevreden was, met betuiging dat zij bij voorkomende gevallen op hem konden rekenen, maar wat de buitengewone collecte betrof, „daar hield hij niet van".

Toch kwam den 16en Febr. het verlof in om de collecte te houden, die twee dagen later plaats had, en waarvan het aandeel voor de Diakonie *f* 508.06 bedroeg. Op die wijze kwamen de Brs. den strengen winter door, ofschoon de noodstuivers eenige verhooging moeşten ondergaan. De Lutherschen stonden hun aandeel *f* 14.70 in de collecte (volgens contract) aan de Herv. armen af; desgelijks de Doopsgezinden het hunne (*f* 4.—).

In den winter van 1830 schonk de St. Antoni-Br. wederom 4 voer hout voor de algemeene armen; Provisoren van het Bornehof zonden *f* 100.— om aan de huiszittende armen uit te deelen, terwijl de verschillende liefdadige gestichten 2000 porties soep beschikbaar stelden gedurende 14 dagen. Een R. K. anonymus deed een gift van *f* 25.—; twee andere menschenvrienden een van *f* 75.— toekomen, waarvoor men brandhout uitdeelde. Een buitengewoone collecte bracht *f* 292,52 op, vermeerderd met het aandeel der Lutherschen van *f* 8.47, tot ruim *f* 300.— welke som geresserveerd werd door de Brs. tot de maand Maart, omdat dat in Februari nogal rijkelijk bedeeling was uitgekeerd. Ook in deze maand ontvingen de armen van de onderscheidene Godshuizen gedurende 14 dagen 3200 porties soep.

Sinds 1836 werd eene bestendige commissie in 't leven geroepen, ter voorbereiding en invoering van een plan tot algemeene winterbedeeling of wintervoeding, zooals het later heette. Zij zond een circulaire rond bij de ingezetenen met uitnoodiging tot inschrijving en liet een subcommissie van 3 leden, bestaande uit een predikant,

een ouderling en een diaken, aan de huizen eene collecte houden, waarvan de opbrengst de verwachting der Brs. zóó verre overtrof, dat een gedeelte van het ingekomen geld kon worden belegd. Er werd besloten 144000 turven aan te koopen en die tegen brand te verzekeren tegen eene premie van *f* 1000.— Aardappelenlevering werd aanbesteed ten bedrage van 40 mud à *f* 1.10 per mud, en het brood tegen 7 ct. per pd. Eene lijst van alle bedeelde en niet bedeelde armen werd opgemaakt en zoo liep de eerste geregelde winterbedeeling van stapel. Aan den voorraad turf had men niet genoeg, want in December moesten nog 40000 stuks à *f* 5,50 per duizend worden aangekocht. Men bepaalde dat de turf aan de „stille" armen in eens zou worden thuis gestuurd en wel op de minst in 't oog loopende wijze, terwijl voor de gewone bedeelden vaste zituren werden vastgesteld. Vervolgens werden ieder jaar vóór December de boekjes opgemaakt voor de „wintervoeding" waarin de bedeeling in turf, brood en aardappelen werd aangeteekend, wekelijks en in eens, en voor elk dezer rubrieken werd een commissie saamgesteld om toezicht te houden.

In Januari 1838 moest voldaan worden aan een lastgeving van het stadsbestuur aan de gestichten van het Bornhof, Gasthuis en Burgerweeshuis om soep uit te deelen aan de algemeene armen. De regenten der gestichten spraken daarop onderling af de taak aldus te verdeelen: het Bornhof zou geven 170 pd. brood en 1200 porties soep; het Gasthuis 170 pd. brood en 800 porties soep; het Weeshuis 85 pd. brood en 400 porties soep; de St. Anthonie Gr. Broederschap 1248 bossen eiken akkermaalshout. Gedurende 2 weken werden 2 maal 's weeks 600 porties soep uitgedeeld; terwijl de Israëlitische armen daarvoor 5 maal achtereen 85 pond brood ontvingen.

Bij die uitdeelingen van soep en hout moesten telkens twee Brs. tegenwoordig zijn, zoodat de Diakenen in Januari de grootste helft van den tijd in het Weeshuis doorbrachten. In Maart d. a. v. had een nieuwe uitdeeling van soep en brood plaats, wederom door de Gestichten geschonken. En zoo ging het nagenoeg zonder tusschenpoozen voort tot het jaar 1845.

Want op 28 Aug. van dat jaar kwam bij het College eene missive in van den Breeden kerkeraad, met de kennisgeving, dat de zoogenaamde winterbedeeling of wintervoeding vervangen zou

worden door eene Inrichting van weldadigheid, strekkende om des winters de giften zooveel mogelijk door arbeid te doen verdienen door hen, aan wien ze werden uitgereikt, terwijl tevens den Diakenen verzocht werd, om bij den Kerkeraad eene nominatie in te zenden van 6 personen, die voor eene benoeming als Directeur der ontworpen inrichting zouden optreden. De Diakenen voldeden aanstonds aan dit verzoek, en bevalen het volgende zestal aan: H. J. Makkink, J. Dengerink, G. J. Dercksen, B. Wijneveldt, M. A. Holsboer en A. Heijns, die door den kerkeraad benoemd werden en dus het eerste bestuur uitmaakte van de bij alle Zutphenaren gunstig bekende Werkinrichting, die tot zulk een grooten steun strekt van de Diakoniefondsen.

In April 1838 werden de Brs. verrast met de blijde mededeeling dat notaris Schluiter aan de Diakonie had overgemaakt de som van f 4000. — vrij van successie. Eenige maanden later ontving de Diakonie nog als liefdegift uit den boedel van genoemden notaris f 31.30 in contanten. Na zijn overlijden werd notaris Sels door de Brs. belast met de notarieele werkzaamheden voor het Weeshuis. In hetzelfde jaar kwam haar nog een legaat in handen van f 2000. — van wijlen Mr. A. Op ten Noort. Het stedelijk Bestuur lette op deze en op alle andere erfmakingen ter dege en liet nooit na eene missive aan de Brs. te zenden, met de herinnering dat dergelijke gelden belegd moesten worden op een der Grootboeken van de Nat. Schuld. Bovendien moesten Gedep. Staten iedere belegging nog goedkeuren.

In Januari 1834 werd de levering der medicamenten voor het eerst aanbesteed, en wel aan den apotheker Hemink voor het tijdvak van 1 April 1834—31 Maart 1835 tegen de som van *f* 587.—; het volgende jaar werd die aanbesteding herhaald, als hebbende goed voldaan, maar thans voor 3 jaren achtereen tegen *f* 600.—. In Febr. 1838, dus even voor dat deze laatste termijn ten einde liep, kwam er een brief in van de armendoctors Stork en Fortuin, waarin zij verklaarden dat de aanbesteding van geneesmiddelen hoogst nadeelig was voor de zieken, dat zij in hunne recepten zeer beperkt waren, en voorstelden om de levering telkens voor 3 maanden te doen plaats hebben door de Protest. apothekers, met de bepaling dat hunne rekeningen konden onderworpen worden aan de goedkeuring van deskundigen in eene nabij Zutphen gelegen plaats, en dat in elk geval niet

meer zou mogen berekend worden dan het maximum van den prijs, in de Pharmacopaea pauperum bepaald. In welken zin de Diakenen met goedkeuring van den Kerkeraad de zaak regelden.

* * *

Verhouding der Diakonie tot de Waalsche en de Luthersche Gemeenten.

In Mei 1821 heeft hier bestaan eene Waalsche of Fransche gemeente, wier vertegenwoordigers met die der Nederl. Geref. Gemeente den Grooten Kerkeraad uitmaakten. Van dien Grooten Kerkeraad waren leden de predikant, de ouderlingen en diakenen der beide gemeenten, terwijl de bijzondere Kerkeraad bestond uit de predikanten en ouderlingen der Herv. Gemeente. Toen nu bij Kon. Besluit van 2 Mei 1821 de Waalsche Gemeente werd opgeheven, verviel de Groote Kerkeraad, en bleef de bijzondere, zooals hij thans genoemd werd, over.

De eigendommen en fondsen der opgeheven Waalsche Gemeente waren den 10en Sept. d.a.v. in handen der Herv. Diakenen overgegaan en bestonden in 2 armenbussen, 2 collectezakken, eene obligatie van *f* 1000.— gevestigd in een huis op de Markt, hoek van de Lange Hofstraat, bewoond door de Wed. Pannekoek; een obligatie van *f* 800.— van eene vestiging in twee huizen, thans aaneengebouwd op de Nieuwstad, bewoond door Mevr. van Nes; eene obligatie van *f* 400.— gevestigd in een stuk hof- en bouwland met het zoogenaamde Muldershuis te Ruurlo; eene obligatie van *f* 600.— voor vestiging in huis, where en hof, genaamd de Vredenburg; en in contanten *f* 213.— en 3 penningen. Daarentegen moesten de Diakenen ook de lasten op zich nemen, bestaande in jaarlijksche uitkeeringen aan diverse personen, en in eene jaarlijksche bijdrage van *f* 7.20 aan de Classis. Ds. van Wullen was door den Grooten Kerkeraad belast met het in orde brengen van deze overdracht, en nadat twee eensluidende akten hiervan waren opgemaakt, kreeg deze haar beslag den 10 Sept. 1821. Het voordeel voor de Herv. Diakonie was aanvankelijk luttel, maar werd allengs grooter door het overlijden van de ondersteunde personen.

* * *

Sinds eenige jaren reeds, misschien wel sedert 1800, werden

de Luthersche armen bedeeld door de Herv. Diakonie tegen eene tegemoetkoming van f 110.— 's jaars. Maar deze laatste kwam daarmede niet toe, zoodat op 27 Sept. 1824 besloten werd met den Lutherschen „Vorsteher" Ds. H. Kretschmar in overleg te treden over hoogere toelage. De heeren H. Kretschmar en W. C. Wansleven kwamen 4 Oct. in de Diakonievergadering, maar konden het met onze Brs niet eens worden en na hun vertrek kon er nog geen eenstemmigheid worden verkregen, zoodat de zaak tot de volgende vergadering werd aangehouden. Toen werd na rijp beraad besloten de tegenwoordige regeling tot 1 Januari 1825 te bestendigen, mits intusschen maatregelen genomen werden om tot een betere vergoeding van de uitschotten te geraken. Eindelijk kwam die zaak in orde en werd er een contract gesloten voor onbepaalden tijd, met de bepaling dat de Luth. gemeente zou bijdragen voor f 125.— 's jaars; dat de Lutherschen geen noodstuivers aan hunne armen meer zouden uitkeeren; dat legaten of erfmakingen aan hunne Gemeente aan onze Diakonie zouden worden uitgekeerd, zoo ook hun aandeel in boeten of andere inkomsten van Stads- of Landswege; en dat dit contract in beider notulenboeken zouden worden opgenomen tot naricht van de later komende Brs. Dit contract bleef in stand tot het einde van 1828, alswanneer een nieuwe overeenkomst werd aangegaan voor den tijd van 9 jaren, met geheel dezelfde bepalingen, doch met verhooging van de jaarlijksche bijdrage tot f 175.—

In Juli 1837 bracht de scriba Br.... een lijst ter tafel, bevattende eene opgave van hetgeen in de laatste 3 jaren besteed was geworden voor de Luth. armen, om tot basis te strekken voor het vervolg. De Brs., die nu 9 jaren lang niet meer dan f 175.— subsidie van de Luth. Gemeente hadden genoten, meenden billijkheidshalve die thans te moeten vaststellen op f 750.— 's jaars voor het vervolg, waarvan per missive d.d. 25 Juli werd kennisgegeven.

Op 11 Sept. kwamen Gecommitteerden uit den Luth. Kerkenraad in de vergadering der Diakenen en boden aan om het bedrag der maandelijksche collecten te voegen bij het tot dusver betaalde subsidie. Na hun vertrek werd dit voorstel overwogen doch verworpen en den Luth. kerkenraad verwezen naar de missive van 25 Juli ll. Deze kwam op de zaak terug, waarop, na herhaalde briefwisseling bepaald werd, dat men genoegen zou

nemen met het gedane voorstel, mits met overneming van de vroegere clausule betreffende legaten enz. Den 12 Dec. 1837 werden nu de nieuwe contracten voorloopig voor één jaar, met stilzwijgende continuatie, door beide partijen geteekend. De Lutherschen verzochten daarop in Jan. 1838 gebruik te mogen maken van „onze" Diakoniejongens en onze schalen, hetwelk werd toegestaan onder voorwaarde dat de jongens duidelijk moesten uitroepen: „Collecte voor de *Luthersche* armen!"

Toen in Aug. 1838 de armenlijst geheel in orde werd gemaakt, werd tevens nagezien wat de bedeeling van de Luth. armen wel gekost had, en de uitkomst werd van dien aard bevonden, dat men besloot het contract van a° p° niet op te zeggen vóór 1 Sept. maar te laten voortduren. Zoo bleef de toestand dan ook tot 1840. Toen kwamen op 17 Aug. vier Luthersche afgevaardigden in de Diakonievergadering. Zij betuigden hunnen dank voor de zorgvuldige verpleging en bedeeling hunner armen en gaven hun verlangen te kennen om op dezelfde wijze voort te gaan, maar daar verscheidene hunner armen intusschen overleden of op andere wijze van de bedeeling uitgesloten waren, verzochten zij daarmede bij de vernieuwing van het contract te willen rekening houden. De Brs. antwoorden dat zij den toestand zouden overwegen en nader bericht zenden.

Zoo geschiedde het en kwamen zij tot de slotsom dat zij geen mindere subsidie dan de nu verstrekte ad *f* 750.— konden aannemen. Hierop kwam een breedvoerig stuk in van den Luth. Kerkeraad, betoogende dat eene vergoeding van *f* 550.— 's jaars hun billijk voorkwam, omdat het getal bedoelden met ⅓ verminderd was. De Brs. hielden daartegen dat de vermindering der Luth. armen niet 9 maar 6 personen bedroeg en dat zij van het eens genomen besluit niet konden afwijken. Op dit schrijven bracht de Luth. kerkeraad weder tal van bedenkingen in, die evenwel de Brs. Diakenen niet konden bewegen op hun besluit terug te komen.

De zaak eindigde daarmede dat den 26en Sept. 1840 de Luth. Kerkeraad kennis gaf dat hij zich in gemoede verplicht achtte, om met het einde van het thans loopende contract zijne armen zelf te bedeelen, weshalve hij zijn hartelijken dank betuigden voor hetgeen sinds vele jaren ten behoeve van de Luth. armen gedaan was en hoopte dat de door hem genomen dringende maat-

regel geen afbreuk zou doen aan de wederzijdsche goede verstandhouding. Zoo kwam dit gedeelte der taak van onze Brs. Diakenen met het einde van 1840 te vervallen. In Jan. 1814 kwamen de predikant Schultz Jacobi en de diaken Brandt in de Diakonievergadering om nogmaals dank te betuigen, terwijl hun bij die gelegenheid werd toegestaan het medegebruik van onze lijkkoets, voor 89 cents per keer.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

1805.

9 Mey. Beide begaven zig na het camp om de piramide en het werken aldaar te bezichtigen en vertrokken vervolgens tegen den avond met hun jacht weer na 's Hage. Na het vertrek van Marmont zagen wij van al hetgeen het camp betrof, het eene voor en het andere na, weer met alle spoed doorzetten.

11 Mey kwam uit Gorinchem binnen een groot aantal Fransche Mineurs en Sappeurs, welke

12 Mey zig verder begaven na het camp tot het opbouwen van barakken van heiplaggen; vermits de troepes voor dit saizoen in barakken zouden camperen en niet in tenten, alschoon reets 3 maanden lang omtrent 60 man alhier in de Geertekerk gearbeid hadden om dezelve te herstellen. Dog Marmont had voor zigzelve de buitenplaats Sparrenberg gehuurt, om aldaar te camperen. Om nu het werk op de heyde des te meer te bespoedigen, zo wierden van alle metselaars en timmerlieden eenige knechts geprest, die aldaar tegen wil en dank moesten arbeiden. Vele gebouwen, schuuren, lootsen en tenten werden aldaar neergezet, waarvan zommige tot nut en andere tot vermaak moesten dienen. Onder anderen kwamen

13 Mey verscheyde schuiten alhier aan van Amsterdam, waarin een zeer groote loots geladen was, om in het camp te dienen voor een Fransche comoedie. Dezelve wierd

14 Mey na het camp vervoert en dadelijk opgeslagen.

15 Mey kwam Marmont weer in onze stad terug. Hij kwam uit Amsterdam weer met het jacht.

---

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 737.

16 Mey gingen de troepes op marsch na het camp tot *28 Mey.*

29 Mey begaf Marmont zig na het camp met zyn gansche hoofdkwartier, wel te verstaan, na zijn buitenverblijf Sparrendaal naby Driebergen. Maar niet voor

10 Juny gebeurden de eerste groote manoeuvres, uithoofde dat Marmont zig voor eenige dagen uit het camp zoude verwyderen, om de solemniteiten, die by het installeeren van de vergadering van Hun Hoog Mog. zouden plaats hebben, by te woonen. Hy vertrok

11 Juny na 's Hage, met zyn gewone gevolg van generaals, bedienden, rytuigen als anderzints. Hy zelf voer van buiten de Cathrynen in een jacht af, hetwelk door zyn dragonders-lyfwacht, langs het water rydende, geescorteert wierd. De generaal Beaudet volgde hem op

12 Juny ook met zyn gansche generaalsstaf, om met die grootheid by de installatie een vertoning te maaken, welke

14 Juny plaats had en met ongemeen veel plechtigheid wierd uitgevoert. Al de nieuwverkorene leeden waren in het zwart gekleed, met driepuntige hoeden op, zakken in het hair en degens op zyde. En de Raadpensionaris was op zyn Spaansch of oud-Hollandsch, evenals Willem I by solemneele gelegenheden placht uitgedost te zyn. Zyn koets alleen was met 6 paarden bespannen en naast dezelve gingen 6 van syne livry-bedienden, die voor het eerst in hunne nieuwe uniform gekleed waren. De dragonders, die te voren zwaare cavallery waren geweest, waren by die gelegenheid ook voor het eerst in haare nieuwe dragondermontering. By de installatie deed de Raadpensionaris een voortreffelyke aanspraak, waarin hy te kennen gaf, dat hy zig ten allen tyde en op allerhande wyse zoude beyveren, tot herstel van het lieve vaderland, en voornamelyk van het zo diep vervallen finantiewezen, zonder den burger meer met die zo zeer knellende geldheffingen lastig te vallen. Na het eindigen der plechtigheid was er een prachtig en talryk diné van drie tafels. Op den tweeden dag daarna

26 Juny nam de Raadpensionaris met zijne werkzaamheden een aanvang, en dat wel, met aan alle Departementale Bestuuren per missive een schriftelyke order toe te zenden, van hoegenaamt geen ambten te vergeven of opengevallene vacatures te bezetten totdat deswegen nadere verordeningen zouden zyn bepaalt. Daarop volgde

19 Juny een order van den Raadpensionaris aan alle Commandeerende officieren van de militaire corpsen van de gansche Hollandsche armée, om hunne onderhorige officieren af te vraagen van zig vrywillig uit de dienst te begeven met behoud van een derde van hun tractement. Deze order verwekte veel sensatie by de officieren en verwondering by het algemeen, daar een armée zonder officieren niet bestaanbaar was, doch de ontraadseling volgde schielyk, want

22 Juny wierd de organisatie van een nieuwe Hollandsche.... gedecreteert, welke zou bestaan uit 8 regimenten infanterij en 2 lichte infanterij of jagers, elk regiment van 2 battaillons en een garnisoens-battaillon. Voorts een regiment artillery, 2 regimenten dragonders, een regiment hussaren, een regiment rydende artillery, een compagnie pontonniers en een compagnie mineurs. Dan daarenboven het corps gardes van den Raadpensionaris, hetwelk bestaan zou uit een battaillon infantery, 2 compagnieën lichte infantery, een compagnie artillery, een compagnie hussaren en 2 compagnieën grenadiers te paard. Deeze gardes zouden genomen worden uit de uitgelezenste manschappen van de gansche armée en georganiseert worden te Delft. Eindelyk wierd nog gedecreteert het oprichten van een corps gens d'armes van 70 man, zynde een ritmeester, een luitenant en 68 onderofficieren en gemeenen.

Alle dagen moest de Raadpensionaris vaceeren om de Commissieën af te wachten, die van wegens de geconstitueerde machten en andere corporatieën van het gansche land tot hem kwamen om hem te complimenteeren. Onze Raad voldeed aan die eerbewysing op

23 Juny. De commissie bestond uit de heeren Eyck en Verkerk.

24 Juny deed de Raadpensionaris een proposie ter vergadering van Hun Hoog Mog. tot het houden van een algemeene Dank-, boet- en bededag. H. H. M. aarselden niet lang om tot dezelve te besluiten want op

26 Juny wierd de resolutie genomen tot het houden van dien dag. De Raadpensionaris kreeg van dag tot dag meer invloed onder den burger. Hy verwierf zig eer en roem in alle oorden van het vaderland, hetwelk niet weinig vermeerderde, toen

29 Juny wierd gepubliceert, dat de Raadpensionaris van keizer Napoleon had weten te verkrijgen, dat met het begin van het a.s. Fransche nieuwe jaar, invallende op 22 September de

25000 Fransche troepes, die in Hollandsche soldy waren overgenomen, weer in Fransche soldy zouden overgaan. Voorwaar geen geringe verlichting voor het Hollandsch finantiewezen!

1 July wierden op voordracht van den Raadpensionaris de instructiën voor de nieuwe Departementale Raaden van Finantie gedecreteert. De leden derzelven, welke voor 5 jaaren sessie zouden hebben, werden daarby door den Raadpensionaris aangestelt. Voor ons Departement wierd het getal bepaalt op 5. De aanstelling der Secretarissen en verdere suppoosten wierd respectivelyk aan de vergaderingen overgelaten.

5 July wierd door H. H. M. een door den Raadpensionaris ontworpen geheel nieuw stelsel van ordinaire algemeene en gelyke belastingen over het gansche land gedecreteert, ter vervanging van alle toenmalige belastingen, onder welke benaming dezelve ook mochten plaats hebben, en ook van de zeedert eenige jaaren gearresteerde acht en vyfentwintig jaarige geldheffingen, en zulks tot vermyding van verdere buitengewone geldheffingen. 's Anderendaags

6 July wierd het Reglement voor de nieuwe Departementale Bestuuren door den Raadpensionaris ter vergadering van H. H. M. voorgedragen. Hetzelve wierd staande de vergadering gearresteert. Volgens dit reglement zou het Bestuur van Holland uit 10 en die van de andere uit 6 leden bestaan benevens een Secretaris, welkers eerste aanstelling aan den Raadpensionaris wierd overgelaten, maar die der overige geëmployeerden aan de respective Bestuuren. De benoemingen als ook die van de Raaden van Finantie wierden op

10 July door den Raadpensionaris volbracht. Die van het Departement Utrecht waren de Heeren Van Byleveld, Normandie, Van Schalkwyk, Van Lynden tot Lunenburg, Camp en Craeyvanger, alle toenmalige leden van het Bestuur en Laan, voorheen Secretaris van Staat, en de Secretaris de Heer Hinlopen, werkelijk die post bekleedende. De Raaden van Finantie waren de Heeren Ram en Van Ameringen van Woudenberg, beyde toenmalige leden van het Bestuur, Van Dam en Nahuys, beyde voorheen Raaden in de Vroedschap en Van der Capellen, toen ter tyd Secretaris van de Reekenkamer in 's Hage, welk Collegie volgens de Staatsregeling wierd opgeheven. De Secretaris van Finantie was de Heer De Kock, werkelijk die post bekleedende.

De Raadpensionaris, toen het voornaamste tot het in werking brengen van de nieuwe Staatsregeling verricht hebbende, begaf zig eens op reis en o.a. ook na het camp. Wat Marmont betrof, die was de meeste tyd afwezig geweest. Byna alle manoeuvres waren zonder hem afgelopen; maar toen de Raadpensionaris aldaar verwacht wierd, droeg hy zorg, dat hy tegenwoordig was. Hy passeerde

13 July onze stad. Hy kwam in een jacht buiten de Weert aan en vertrok onmiddellyk daarna per as na het camp, d.w.z. na Sparrendaal. Hy wierd schielyk door den Raadpensionaris opgevolgt. Z. H. hierdoor moetende passeeren, begaf zig een escorte Fransche infantery met een luitenant aan het hoofd

15 July 's morgens vroeg na buiten de Cathrijnen. Ten 9 uuren arriveerde de Raadpensionaris met een groot gevolg in 3 jachten. Na de complimenten ontvangen te hebben van het Departementaal en het stedelyk Bestuur vertrok hy omtrent 10 uuren na het camp. Hy was gezeten in een koets met 6 paarden, waarop volgde nog een koets met 6 paarden met eenige heeren van zyn gevolg. Vooraf reed een escorte Fransche jagers, middenin een van Hollandsche dragonders en daarachter een van Hollandsche hussaren. De Raadpensionaris in het camp gearriveert zynde, wierden de gewone groote manoeuvres verricht met vuuren door het gansche leger. Na het eindigen derzelven wierd de Raadpensionaris op een prachtig diné onthaalt by Marmont op Sparrendaal. 's Avonds wierd er een groot vuurwerk afgestoken in het camp. En in het Haagsche koffyhuis wierd redoute en bal gehouden tot laat in de nacht, bij welke gelegenheid hetzelve op een fraaye wyse geillumineert was.

16 July verliet de Raadpensionaris het camp en begaf zig vervolgens met zyn 3 jachten van de buiten de Cathrynen weer naar 's Hage.

17 July vertrok Marmont ook uit het camp en na zyn vertrek kwam aldaar de eene expresse na de andere met orders voor troepes om te marscheeren.

23 July kwam uit het camp binnen een groote menigte wagens, tot de Fransche artillerytrein behorende, geladen met allerhande bagagie, dog meest van de zale(zadel)makery. De artilleryknechten, die dezelve reeden, brachten

24 July op welke dag juist de algemeene Dank-, vast- en

bededag inviel, geheel buiten de Weert in beweging doordien zy by Beyer in het Amsterdamsche Veerhuis, die hen volgens het gewoon verbod betrekkelyk dien dag, weigerde te tappen, eerst de glazen in de voorpuy en vervolgens al hetgeen in het voorhuis was kort en klyn sloegen. Die grap voerden zy uit by hunne afmarsch na den Helder.

26 Aug. vertrokken alle doctoren en chirurgyns van het Fransche hospitaal in een schip, met sig neemende eene groote hoeveelheid oud linnen, pluksel, plysters enz. Nog waren in de laatste dagen verscheyde bureaux vertrokken met derzelver commissarissen, employés en secretarissen. Eenige wynige bureaux tot het hoofdkwartier van Marmont behoorende, waren alleen overgebleven. De bakkers, schoenmakers en kleermakers waren ook vertrokken en dat alles naar de Helder of ten minste een goed eind Holland in.

Al hetgeen na de Helder was opgemarscheert, de artillery zowel als de troepes, was voor het grootste gedeelte alreets ingescheept. Te Hellevoetsluis wierden ook 4 à 5000 man Fransche troepes ingescheept. En de vice-admiraal Verheull lag met zyn vloot ter reede van Duinkerken zeilree, met zyn vloot — let wel — van 32 canoneerschoeners. Wat zou men nu van dat alles verwachten? Een expeditie op Engeland te wagen, dat, zodra de inscheping maar begonnen was, met zyne gewone zeekasteelen al op de loer lag, omde onzen af te wachten, was in het geheel niet raadzaam. En evenwel, de orders waren gegeeven dat op

31 Aug. alles in behoorlyke orde moest ingescheept zijn, derhalven, zoveel beweging te maken, zonder iets groots te onderneemen, was van mannen als Schimmelpenning of Marmont niet te verwachten.

1 Sept. deed Marmont generale inspectie aldaar over de troepes en over de geheele uitrusting, zo te scheep als te land. De Fransche generaal Sebastiani was het oppercommando over dezelve opgedragen. De Viceadmiraal Verhuel order bekomen hebbende om zig bij de eerste gunstige wind met zyne vloot na Ambleteuse te begeven, voldeed aan die order op

3 Sept. Of dit nu was om den vijand aan te vallen, dan om hem af te weeren, wierd voor het oog van het algemeen bedekt gehouden. Althans de vloot, waarbij vier Fransche praamen ge-

voegt waren, was de haven van Duinkerken niet uitgevaren, of de Engelschen zaten hen op de hielen. Tweemaal geraakten zy dien dag met de Engelschen in actie, en den volgenden

4 Sept. voor de derdemaal. Van de Hollanders waren maar 10 man gedood en 60 gekwetst; en 11 canoneerschooners waren zo gehavent dat zij naauwelijks de haven van Calais konden bereiken. De overige kwamen 's avonds laat te Ambleteuse binnen. Gelukkig waren de Engelsche scheepen maar wynig in getal en geen driedekkers: was het anders geweest, geen boot ware te recht gekomen. Van dit gebeurde kreeg

8 Sept. de Raadpensionaris per expresse de tyding, welke hy vervolgens schielyk door het gansche land verspreidde onder de benaming van een gelukkige en voordeelige expeditie: Wy alhier te Utrecht kregen die tyding juist op

9 Sept. den dag, die door den Raadpensionaris bepaalt was tot het installeeren van de nieuwe Departementale Bestuuren en Raden van Finantie. Die installatie van byde Bestuuren geschiede alhier 's voormiddags ten 10 uuren met veel plechtigheid. Alle leden waren in het zwart gekleed met driekante hoeden en zonder de minste teekenen of scherpen van distinctie. Ten 11 uuren wierd het vorige bestuur ontbonden. De volgende dag

10 Sept. hielden byde Collegiën haare eerste zitting. Een zonderling bevel was het besluit van deeze eerste vergadering van het Departementaal Bestuur, dat was, dat 's nachts daaraanvolgende het Vryheidsbeeld op de Neude moest weggenomen worden. In de vergadering van de Raad van Finantie wierd een van de leden verkoren om een commissie in s' Hage by te woonen. In 's Hage moest een commissie byeen koomen van 8 Raaden van Finantie, dat was, van elk Departement een Raad, om met den Secretaris van staat van Finantie te besoigneeren over de invoering van het nieuwe stelsel van algemeene belastingen. Tot die commissie wierd alhier de heer de Ram verkoren.

De nacht tot omtrent halfeen gevordert zynde, wierd het vryheidsbeeld, hetwelk in 1798 voor een eeuwigduurend monument was opgericht, met pedestal, dek en al verdere toestel omvergehakt en geheel onzigtbaar gemaakt. Dat tot deeze rooyering de nacht verkosen, en hetzelve zo veel mogelyk geheim gehouden was, diende om alle bewegingen voor te komen, vermits er nog vele waren, die „dikke Mie" in haar hart beminden.

(Hierna verhaalt de schrijver den opmarsch en de bewegingen der Fransche legers en de deelneming der Bataafsche divisie aan den veldtocht van Napoleon tegen de verbondene Russen, Oostenrijkers en Pruisen, welk fragment wij gevoegelijk kunnen overslaan, om zijn verhaal weer op te vatten, ter plaatse waar hij Utrechtsche of niet van elders bekende gebeurtenissen bespreekt).

— — — — — — — — — — — — — — —

22 Dec. benoemde de Raadpensionaris voor elk Departement een Advocaat Fiscaal en een Inspecteur Generaal van de gemeene middelen te lande, zijnde de twee eerste bedieningen, betreffende de nieuwe belastingen. Van het Departement Utrecht wierd de Heer de Bye, lid van het Departementaal Gerechtshof met de eerste, de Heer van Mansvelt, Rentmeester van de Domynen met de tweede post begiftigd. De verdere ambtenaaren wierden

23 Dec. door den Raadpensionaris verkoren, als vooreerst de Opzieners en ten tweeden de Ontfangers of Hoofdgaarders der Nationale Middelen. Alhier te Utrecht wierd met het Opzienersambt begunstigt de Heer Valkenaar en met dat van Ontfanger de Heeren Gordon en Laan van de beschrevene middelen en de Heeren Bentink, Visscher en Nagtglas van de onbeschrevene. Hierdoor vervielen de posten van alle Ontfangers, Commissarissen, Commiesen, Contrarolleurs, Gadermeesters, Uitmaanders enz. welke alle met het uiteinde van dit jaar tot de positie van ambtloose burgers zouden terugkeeren. Toen alles betrekkelijk de algemeene belastingen afgehandelt was, de ordinantiën en resolutiën gedecreteert en gepubliceert, de ambtenaren aangestelt, zo kwam ten laatste in aanmerking een reglement voor de gemeentebesturen, hetwelk

24 Dec. door Hun Hoog Mog. op voorstel van den Raadpensionaris wierd getecreteert, en waarna de gemelde Besturen zig zouden hebben te gedragen, zo wegens de invoering van de nieuwe belastingen, als wegens het daarstellen van stedelyke belastingen ter bestrijding van die penningen waarvan de stedelyke kassen door de algemeene belastingen zouden berooft worden. Daar nu volgens de wet geen stedelyke belastingen mochten worden ingevoert zonder de toestemming en meedewerking van de burgery, zo wierden

27 Dec. de stemgerechtigden alhier per publicatie opgeroepen,

om een Commissie van de burgers te benoemen om dienaangaande met de Raad der gemeente te confereeren.

Wy eindigden dan dit jaar, alleen werkzaam zijnde met de invoering van dat nieuwe stelsel van belasting. Allen menschen hoofd en hart en bezigheden waren daarmede vervuld. Want merk wel aan, hoe die zaak zig toedroeg. De kooplieden en winkeliers van die producten en waaren, die van belasting bevrijd raakten, zooals boter, koffy, thee en bier, konden hunne winkels wel sluiten en gaan in de hoek van de haard hunne pijp zitten uitrooken. In hetzelve geval waren die van de artikelen, waarvan de belasting verminderde, als van de wijnen, sterke dranken enz. Daarentegen de winkeliers van zout en allerhande van buiten 's lands inkomende producten, waarvan de belasting wierd verhoogt, waren niet genoeg van voorraad voorzien, om de toevloed van kopers nagenoeg te voldoen. Deze wierd geen tyd overgelaten om hunne pijp eens aan te steken! Eveneens was het gestelt met de winkeliers van hoeden, kousen, handschoenen, pantalons en andere gemaakte kleederen, welke alle altijd geheel vrij van belasting geweest zijnde, toen met belasting bezwaard wierden. Deeze waren ook buiten staat om een genoegzaame hoeveelheid te verschaffen. Ook wierd belasting gelegt op eenige artikelen van vermaak en van weelde, als de comoediën en andere theatrale vertoningen, de speelkaarten, kolfbaanen, billiarttafels, zakhorologieën, het draagen van haarpoeder enz. en de belasting op de vaste goederen, de dienstboden en paarden van playsier, wierd twee, drie of viermaal verdubbelt. Veele kooplieden, winkeliers en andere neeringdoende burgers in die waaren, welke met het nieuwe stelsel aan belasting onderhevig zouden wezen, hadden hunne pakhuizen en andere magazynen met die goederen opgevult, om daaruit een voordeeltje te genieten, doch vruchteloos. De laatste dag van het jaar.

31 Dec. werd van wegens de Raad van Finantie eene gedrukte waarschuwing van alle huizen van zodanige winkeliers gezonden om stiptelijk en zuiver op te geven de quantiteit der goederen, die onder hen berustende en aan belasting onderhevig waren, met bijvoeging dat kort na Nieuwjaar de opgave die schriftelijk moest wezen, van de huizen afgehaalt en vervolgens door een generale pijling opgevolgt zoude worden; zoodat die groote voorraad hen meer overlast dan voordeel aanbracht.

1806.

Dit jaar, hetwelk wegens zijne belangrijke gebeurtenissen, welke uit het overgaan van onze aloude Vereenigde Provintiën tot een koningrijk zijn voortgesproten, nooit de vergetelheid zal onttrokken worden, leverde ons alhier te Utrecht in de maand January al drie merkwaardige voorvallen op, als vooreerst, het invoeren van de nieuwe belastingen, ten tweede de onverwachte komst van Lodewijk Buonaparte, en ten derde het vestigen van twee Fransche hoofdkwartieren. De invoering van de nieuwe belastingen begon op den dag van

1 Jan. in een desolate verwarring. De oude kantoren waren opgeheven en de nieuwe nog geheel in disorder.

De oude maaten, als van koorn, zout, turf enz. waren afgeschaft en de nieuwe nog niet afgelevert. De nieuw ingevoerde zegels, waarvan verscheide producten bij het afleveren moesten voorzien zijn, in 's-Hage geslagen en getekent wordende, waren nog niet overgevoert en derhalven onverkrijgbaar. Veele winkeliers waren zonder gewicht, zijnde het oude van hen afgehaalt en het nieuwe nog niet te bekomen. En

3 Jan. wierden de lijsten opgehaalt van de voorraad, die door de winkeliers volgens ordonnantie van 31 Dec. l.l. moest aangegeven worden; zodat uit dit alles een algemeen misnoegen ontstond, hetwelk nog des te meer wierd aangezet, doordien eenige artikelen, die voor den geringen burger onontbeerlijk waren, door de belasting sterk in prijs gerezen waren: b.v. een zesponder roggebrood was een stuiver verhoogt; een maatje zout 10 duiten enz. Dan kwam hier nog bij, dat veele meeters als van zout, koorn, als anderzints van hunne posten berooft wierden, vermits geen meeters mochten toegelaten worden, dan die het leesen en schrijven machtig waren.

4 Jan. was de eerste marktdag. Ja! Ziedaar was de koornmarkt zo onstuimig, dat er kwalyk bedaaren aan was, doordien geen koren mocht mogt worden afgelevert, zonder de daarby vereischt wordende zegeltjes. Het kantoor van den Heer Visscher, alwaar dezelve wierden afgegeven, wierd zoodanig bestormd, dat de bystand van het Gerecht moest ingeroepen worden om de woede van het volk te stuiten. Evenwel waren in de volgende dagen alle de belastingen al schielyk na de nieuwe wet gezegelt. Op

7 Jan. kwam de Courier met de onderhandelingen van het Vredes Congres van Presburg aan het Hoofdkwartier aan, hetwelk toen te Nymegen was. Uit die onderhandelingen was voortgesproten, dat alle vyandelykheden op het vaste land een einde zouden neemen, dat de Duitsche Keizer weder in bezit van het Aartshertogdom Oostenryk zoude geraken, dat gevolgelyk alle Fransche troepes hetzelve zouden ontruimen, dat Rusland, Pruissen en Zweden niet verder zouden ageren, dat Engeland schepen zou afzenden om zijne troepes van het vaste land weder terug te haalen, dat de Franschen in Hamelen alreets door hunne geweezene vyanden geproviandeert wierden, en eindelijk, dat derhalven de Noordarmee had order bekomen om uit een te gaan en gedeeltelyk na het binnenste van de Bataafsche Republiek te marscheren en gedeeltelyk na Frankryk.

8 Jan. 's morgens kwam de courier met de heuchelyke tyding alhier te Utrecht aan, en begaf zig verder na 's Hage, alwaar hy 's avonds arriveerde. Maar alhier te Utrecht wierd die courier eenige uuren daarna door een tweede opgevolgt, die een order had aan de Raad der Gemeente, hierin bestaande, dat, nadien twee divisieën Fransche troepes, de eene van 10000 man onder commando van den generaal Colleau, en de ander van 7000 man onder commando van den generaal Micheau, in onze Republiek zouden blyven, en beyde die generaals van voorneemen waren hunne hoofdkwartieren elk afzonderlyk, in onze stad Utrecht te vestigen, daartoe alsook tot derzelver aanhorige bureaux de nodige localen in gereedheid moesten gebracht worden. Derhalve wierd het gewezen hoofdkwartier van Marmont, het huis van den Heer van Sterkenburg, voor Micheau bepaalt, en het huis van den Heer Amerongen op de Wittevrouwstraat, laatst door den generaal Beaudet bewoont, voor Colleau geschikt en fraay gemeubileert. De volgende dag

9 Jan. werden wy met een bezoek verrast van Prins Lodewijk Buonaparte. Vooraf kwam 's middags eene compagnie van het 6e regiment Fransche hussaren uit Arnhem binnen, die de tyding bracht dat Z. Keizerlyke Hoogheid op deeze dag stond herwaarts te komen. Aanstonds kwam allés op de been om dien grooten man geevenredigt van zijn hoogen rang in te haalen. Het duurde nochtans tot 's avonds 8 uuren, eer hy arriveerde. Toen kwam hy met 3 koetsen, elk met 6 paarden bespannen, geescorteert

door hussaren, die hem van hier tegemoet gereden waren, onder het losbranden van het geschut op de wal, de Wittevrouwpoort inrijden. Aan het hoofdkwartier van Michaut afgestapt, werd hy aldaar gecomplimenteert door alle geconstitueerde machten. Midderwyl begon omtrent half 9 het klokkespel te speelen, hetwelk ten 9 uuren werd afgebroken door het luiden van alle klokken een halfuur lang. Dit was voorwaar een wonderbaarlijk en gansch ongewoon geluid op deezen tijd van den dag! Het verwekte ook bij veelen, en inzonderheid bij den geringen burger, onkundig van alles, eengszints opschudding, die nog vermeerderde toen juist op dat tijdstip van klokluiden het 4e battaillon van het 35e regiment Fransche infantery met slaande trommen uit Breda kwam binnenmarscheren. Prins Lodewyk aan het hoofdkwartier zijn soupé genomen hebbende; begaf zig na het kasteel van Antwerpen, om aldaar zijn nachtverblyf te houden.

10 Jun. deed hy vóór den middag een toer na het camp, hetwelk nog door eenige manschappen van ons gering garnisoen bewaakt werd. Vandaar terug, vertrok hij met 3 jachten, want zyn gevolg was niet gering, na Amsterdam onder een grooten toevloed van menschen. Toen volgde daarop weder het aankomen en doorpasseeren van de troepes uit de Noordarmee afkomstig en van de bureaux, die bij de hoofdkwartieren behoorden, hetwelk voortduurde tot 21 Maart. Zoodat wy, burgers van Utrecht, maar niet van die hatelijke inkwartiering bevryd konden blyven!

28 Maart verscheen eindelyk het decreet betrekkelyk de nieuwe stedelyke belastingen, ter bestryding van de penningen, die de stadskas door de invoering van de algemeene belastingen had moeten missen. Volgens dit decreet wierd van 12 perceelen de algemeene belasting voor een vierde verhoogt, als van de vaste goederen, de huishuuren, de dienstboden, de paarden van playsier, de runderbeesten, de meubelen, de wynen, het beestiaal, het gemaal, de waag, de patenten der neeringen en de publieke venduen.

6 April. Onze Fransche ambassadeur, door keizer Napoleon opontboden zynde, vertrok met den Heer van Zuilen van Nyveld, die hem op zyn reis vergezelde en die

13 April weer terugkwam met brieven van aanbelang voor den Raadpensionaris. Op de ontvangst van die brieven wierden H. H. M. door den Raadpensionaris geconvoceert tegen

15 April welke vergadering verlengd werd tot

18 April maar hare beraadslagingen of besluiten bleven geheim.

22 April geschiedde eene vergadering van H. H. Mo. met den Raadpensionaris, de leden van den Raad van State en alle secretarissen van Staat. Deeze vergadering wierd gehouden op het Huis in het Bosch. Nog bleef alles, wat werd afgehandelt, een geheim, behalve dat er een commissie benoemt was van 4 Heeren om zig na Parys te begeeven. Deeze commissie bestond uit de Heeren Van Styrum en Six, leden van H. H. Mo., Verheul, secretaris van de Marine en Gogel, secretaris van de Finantie.

2 Mey vertrok de commissie. Waarop

7 Mey op het onverwachtst een courier uit Parys in 's Hage arriveerden met depeches, welk een tweede algemeene vergadering noodzakelyk maakte, die

8 Mey gehouden wierd, weer op het Huis in het Bosch.

9 Mey wierd de courier na Parys teruggezonden met het geresolveerde op die depeches ten antwoord dienende. Keizer Napoleon, verwaardigde zig niet evenwel de Heeren van de Staatscommissie aan te hooren. Hun wierd

25 Mey een tractaat voorgelegd, volgens hetwelk de Bataafsche Republiek aan 's Keizers broeder Lodewijk Buonaparte als een koninkryk werd toebedeeld. De ceremonieën en onderteekening hadden dien dag nog niet plaats. De Commissie, zig genoodzaakt vindende om dit alles zonder eenige tegenwerping in te willigen, zond haren Secretaris met de copy van dit tractaat na 's Hage, die

30 Mey aldaar arriveerde, maar niets officieels werd bekend gemaakt. Na de aankomst van den Secretaris volgde de eene conferentie op de andere, waarby de Secretaris altyd tegenwoordig was. Eindelyk in die van

5 Juny legde de Raadpensionaris de Baron van Schimmelpenning die hooge waardigheid in de schoot van H.H.Mo neder, keerende dus in een moment van opperhoofd in de kring van vergeeten burgers terug, na eene regeering van maar éen jaar. Dit was juist dezelfde dag, waarop in Parys de ceremonieën en onderteekening ten uitvoer wierden gebracht. Bij die gelegenheid verwaardigde Napoleon zig voor het eerst onze Staatscommissie audientie te verleenen. Dit koning maaken wierd op de volgende wyse uitgevoerd. De heer Verheul, door de Commissie

tot spreeker verkozen, deed een aanspraak aan keizer Napoleon, waarby hy (zo hy voorgaf) uit naam van H.H.Mo. van Z. Keizerl. Majesteit afsmeekte om Zynen broeder, Prins Lodewyk, als opperhoofd van de Bataafsche Republiek onder de naam en rang van *Koning van Holland* te benoemen en aan te stellen. Deze aanspraak beantwoordde Napoleon hoofdzakelyk met te zeggen dat, hoewel hy de moeielykheid en het gewigt van dien post voor zynen broeder niet genoeg kon overzien, hy echter uit zucht tot behoud van de Republiek en tot handhaaving van haare wetten en rechten haar verzoek zou inwilligen en dat hy derhalven zynen broeder Prins Lodewyk Buonaparte creëerde en proclameerde als Koning van Holland. Na dit antwoord van den Keyser nam Prins Lodewyk het woord op en zeide, dat hy aarselde van zo een moeijelyke taak te aanvaarden, dog dat hy altyd geneigt tot het volbrengen van de bevelen van zynen broeder den keizer, zou besluiten om zig aan de wil van H.H.Mo. over te geeven. Weshalve in een klyn oogenblik Prins Lodewyk Koning was van Holland. Onmiddellyk daarna wierd het tractaat door wederzydsche volmachten onderteekent; van de kant van Napoleon door minister Tallyrand en van H.H.Mo. door de gansche Staatscommissie benevens den ambassadeur Brantsen.

Onze nieuwe Monarch wierd al spoedig in 's Hage verwacht om zijn Rijk te aanvaarden. Doch, eerdat dit gebeurde, vond de geweezen Raadpensionaris raadzaam 's Hage te verlaten. Hij passeerde

7 *Juny* door onze stad na zyn landgoed in Overijsel, met voornemen, om zijne overige levensdagen, zijnde hy nog daarenboven bijna geheel van het gezicht beroofd, 's zomers aldaar en 's winters te Amsterdam door te brengen. Na het vertrek van Schimmelpenning

8 *Juny* wierd nog een publicatie afgekundigt, welke door hem was ter wereld gebracht. Dezelve behelsde een reglement voor eene nieuwe Nationale gewapende Burgermacht, volgens hetwelk elke stad na evenredigheid haarer bevolking een bepaalt aantal burgers moest wapenen, te neemen uit die tusschen de 18 en 50 jaaren oud waaren. De bereekening daarby voorgestelt, op nagenoeg van elke 50 zielen één man neerkomende, viel onze stad Utrecht, ruim 30,000 inwoonders bevattende, te beurt 600 burgers te moeten wapenen. De overige artikelen kwamen genoegzaam

in alles met die van het overige reglement overeen. Eene opmerking moeten wy hier inlassen aangaande onze stads schutterij. Zedert de invoering van het laatste reglement, niettegenstaande by hetzelve de burgerwapening zo met kracht was aanbevolen, was dezelve alhier geheel in vergetelheid gebleven. De zucht daartoe was verdwenen en by den burger en by officier. De laatst in wezen geweest zynde schuttery was van officieren voorzien. door wie de schutters wygerden zig te laten commanderen. Jan en alleman was ook onder dezelve. Die Heeren Officieren tot rang van schutters te vernederen, was niet raadzaam, wilde men geen verdere verwarringen stichten. Dit was de voornaamste reden dat men van alle burgerwapening afkeerig was.

10 Juny. Het tractaat, waarbij den 5den deezer maand in Parys ons Koningryk gevestigd was, wierd in 's Hage met zeer veel plechtigheid op de voornaamste plynen en hoeken der straaten aan den volke bekend gemaakt onder het losbranden van het geschut en het luiden der klokken. Volgens dit tractaat zou Lodewijk Buonaparte gekroont worden tot koning van Holland. Hij zou een jaarlijks inkomen genieten van 1500000 gulden en nog daarenboven 500000 gulden uit de Domeingoederen. De vergadering van H.M. Mo. zou weer tot een wetgevend lichaam overgaan en uit 38 leden bestaan, wegens Holland 17, Zeeland, Gelderland, Vriesland en Bataafsch Braband ieder 4, Utrecht en Overijssel ieder 2 en Groningen 1 lid. Verders zouden er wezen een Staatsraad van 13 leden en maar twee Ministers van Staat, de eene van oorlog, waarmede de heer Verheul zoude vereert worden en de andere van Finantie, waarvan de Heer Gogel in bezit zoude blijven. De Departementale Bestuuren en andere regeringscollegieës alsook alle ambtenaaren van staat zouden provisioneel hunne functieën blijven waarnemen. Voor het overige bleef alles op de vorige voet.

Terwijl dit tractaat in 's-Hage wierd uitgebasuint, vertrokken de expresses na alle Departementen om hetzelve aan de Bestuuren over te brengen met order van hetzelve ten spoedigste aan den volke bekend te doen worden. Dit geschiedde te Utrecht

11 Juny 's namiddags ten 2 uren, zonder de minste beweging of plechtigheid, zonder de minste vreugde, eveneens als of b.v. een placaat tegen de dolle honden wierd afgelesen. De Bataafsche Republiek was niet meer! In alle geschriften, nieuwspapieren,

dagbladen als anderzints waren de woorden: *Bataafsche Republiek* in: Holland; *Ons land* in: ons koningrijk verandert, en de Bataafsche Staatscourant kreeg den titel van *Koningklijke Staatscourant.*

(Wordt vervolgd.)

HET AANDEEL DER VROUWEN
AAN DE OMWENTELING VAN 1795 te HAARLEM.

DOOR
W. P. J. OVERMEER.

Welk aandeel hebben de vrouwen aan de omwenteling van 1795 gehad? Ziehier een vraag welke — zoover mij bekend — nog door geen geschiedschrijver op uitvoerige wijze is behandeld hoewel zij m. i. belangrijk genoeg is te worden beantwoord. Ik wil in dit opstel de mij bekende feiten hieromtrent mededeelen, voorzoover het Haarlem betreft met het doel eene bijdrage — zij het dan een onvolledige — te leveren tot meerdere kennis van de geschiedenis dier tijden.

Rijk in aantal zijn de bronnen niet, welke licht zouden kunnen verschaffen, terwijl bovendien de mij ten dienste staande werken zeer weinig over deze zaak melden en schier alle met roerende eenstemmigheid zijn opgesteld.

Vermoedelijk vond men het feit te onbelangrijk om het aan de drukpers toe te vertrouwen of is men bevreesd geweest de juiste toedracht der zaak te vermelden.

In hoofdzaak moet ik putten uit hetgeen wordt medegedeeld door de *Oprechte Haarlemsche Courant*, de *Mercurius*, de *Jaarboeken*, eenige pamfletten en door den toenmaligen geschiedschrijver van Haarlem, *C. de Koning Lz.*, terwijl eenige handschriftelijke aanteekeningen uit dien tijd ons verder op de hoogte stellen.

Uitgaande van de veronderstelling dat de lezers van dit tijdschrift voldoende bekend zijn met de geschiedenis dezer omwenteling, zal ik niet in herhalingen treden, doch beginnen met onze bronnen nader te beschouwen.

* * *

Allereerst de *Oprechte Haarlemsche Courant.* Deze stelt ons te

leur; weinig, zeer weinig meldt deze over het aandeel der vrouwen in deze revolutie. Verwonderen kan ons dit niet.

In de eerste plaats vermeldde zij oudtijds weinig locaal nieuws; in de tweede plaats zal de redactie bevreesd geweest zijn het gedrag der dames aan de kaak te stellen en in de derde plaats hield zij van haar gemak. Er was destijds niet de nieuwtjesjagerij van lateren tijd, wat trouwens niet noodig was door afwezigheid van d e n concurrentiestrijd van tegenwoordig.

Of hare lezers een zeker feit heden of morgen lazen, dit kwam er minder op aan, *mits het maar betrouwbaar was*, iets wat in onze tegenwoordige journalistiek nu juist niet altijd met nauwgezetheid wordt overwogen.

Als voorbeeld noem ik o. m. het volgende. In het nummer van 20 Januari 1795 wordt slechts in 8 regels melding gemaakt van de aftreding der stedelijke regenten, terwijl alsdan wordt gemeld: „Alles draagt hier thans de Fransche nationale cocarde, ook is „de Vrijheidsboom reeds op de Groote Markt geplant. We zou„den veel meerder van deeze belangrijke dag kunnen schrijven, „maar de ongemeene drukte en kortheid des tyds hebt ons dit, „gelyk ook veel nieuws van andere plaatsen, te melden."

Veel nieuws omtrent het planten van den vrijheidsboom lezen we dus niet [1]).

Nog sterker voorbeeld treffen we aan in haar nummer van 24 Januari 1795, waarin wordt medegedeeld dat door een plaats gehad hebbende brand in de Jansstraat bij zekeren Bosveld en door de felle kou heden geen dubbel blad zal worden uitgegeven en dus dat ook vele advertentiën niet opgenomen werden!

De Jaarboeken van 1795 [2]) leveren geen nieuws op daar ze bijna woordelijk hetzelfde bevatten als de O. H. C. terwijl de *Mercurius* [3]) in het geheel geen licht in deze verschaft.

In de beide e.g. bronnen [4]) lezen we slechts het volgende:

„Heden middag, omtrent half twee uuren, is alhier, van Am-

[1]) Wel is in het nummer van 21 Jan. d.a.v. eene geheele pagina aan dezen dag gewijd, doch van den vrijheidsboom of de vrouwen wordt niets gemeld.

[2]) Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, of vervolg der merkwaardigste geschiedenissen; die voorgevallen zijn in de Zeven provincien, Bataafsch Braband en Drenthe, en de Buitenlandsche bezittingen. Dl. 30, Amsterdam, J. van den Burgh en Zoon 1795 8o.

[3]) De Maandelijksche Nederlandschen Mercurius. Dl. 75, 1795.

[4]) O. H. C. 24 Januari 1795 en Jaarboek blz. 165.

„sterdam aangekomen de Fransche Generaal en Chef Pichegru. „Hy stapte aan het Stadhuis af, en werd door de provisioneele „Stads-Regeering op derzelver kamer ontvangen, alwaar hem „eenige ververschingen wierden aangeboden, terwyl men na an- „dere paarden voor de koets, welke hem naar 's Hage zoude „brengen, wachtte. *Inmiddels hadt zich een aantal Haarlemsche „Vrouwen, met een Nationaal Vaandel en een Corps Muzikanten*, „gereed gemaakt, om den Generaal, by het afkomen van het „Stadhuis te ontvangen. De Koets was by den Vryheidsboom, „op de Groote Markt, geplaatst, werwaart de Generaal, door „de Leden der provisioneele Stads-Regeering en de Burgers van „de Hoofdwagt, geleid werdt; *terwyl de Vrouwen en Muzikanten „zich voor de koets plaatsten, en dezelve, onder het speelen van een „geschikt muziek, en veelvuldige toejuichingen der geheele Gemeente, „tot buiten de Groote Houtpoort begeleiddcn*, alwaar de Generaal „van hun afscheid nam en zyne reis voortzette. De schaare „keerde vervolgens met spelend muziek en slaande trom terug, „en scheidde, na alvorens een dans rondom den Vryheidsboom „gedanst te hebben".

* * *

Uit deze berichten — welke ik met opzet het eerst vermeld — zien wij dus dat de revolutie aan de vrouwen niet onverschillig was en zij wel degelijk belangstelden in de verkregen „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap", ja zelfs door haar enthousiast optreden den geestdrift bij de mannen opwekten en aanwakkerden.

Zij hadden dit trouwens reeds vroeger getoond, want evenals de mannen zich gevormd hadden tot revolutionaire clubs, zoo hadden de volgende Haarlemsche vrouwen zich vereenigd *„mede tot het herstel der vrijheid"* [1]):

C. Koets.	J. van Aanhout.	W. Cossée.
A. M. Tetmans.	M. Sieuwers.	E. Beukers.
M. Willekes.	M. Heydanus.	L. van der Pek.
B. Lafalje.	M. Meyer.	J. Klinkman.
G. van Tiel.	A. Klyn.	J. Hakfort.
M. van Tiel.	S. Braakenburg.	C. van Eyk.
L. van den Berg.	J. Braakenburg.	J. Bolleurs.
M. Pypers.	E. A. Z. van Brussel.	M. Staelman.

[1]) Kort verhaal van de revolutie in Haarlem, op den 19 January, 1795; ten

Hoe het met deze dames verder afliep, zullen we nader zien.

Wat zij in hoofdzaak hebben gedaan, blijkt uit eene dankbetuiging van de commissie der provisioneele stadsregeering aan deze burgeressen, welke dankbetuiging in de stedelijke bibliotheek van Haarlem berust en aldus luidt [1]):

Waarde Burgeressen!

VRIJHEID, GELIJKHEID, BROEDERSCHAP.

„De laagheid van een aantal vleijers hadden Willem den Vyf„den tot een Despoot gemaakt en hem op een Troon geplaatst, „van waar hy door zyne slaaven blixemde op allen, die als „vrye Menschen en Burgeren zich wilden bewegen, maar waar „van hy ook door de hulp van onze onvermoeide *Braave Fran„sche Broederen* en veele braave Vaderlandsche Burgers op een„maal stortte, en, zoo als wy ten besten van het algemeen hoo„pen en wenschen, voor eeuwig in de diepte nederzinke! Daar is „geen twyffel aan, braave Burgeressen, of uwe Vaderlands- en „Vryheidsliefde heeft een' nadrukkelyken invloed gehad op die „Burgers; door u aangemoedigd, brandde in hunne harten het „vuur der Vryheid; dit stelde hun in staat om spoedig op te „komen en de Revolutie te helpen bewerken; vast besloten heb„bende *Vry te leven of liever te sterven.*

„De Revolutie daar zynde, hebt Gy, Burgeressen, veelvuldige „blyken uwer vreugde en Vryheids-min gegeven, niet alleen „met het in haalen der eerste Vrye Franschen, maar ook by „het inkomen van den Generaal *Pichegru* en de Repraesentanten „van het Fransche Volk, welke gy inhaalde en uitleidde, met „een luister, uwer waardig.

„Maar boven al, hebt gy uwe Vaderlands- en Vryheids-liefde

verzoeke van de provisioneele Stads-regeering, uitgegeven door de leden van de gewezene revolutionaire club aldaar. Haarlem, J. van Walré & Comp. en J. Tetmans. 8o. Blz. 55.

[1]) De juiste titel luidt: De Commissie der provisioneele stads-regeering binnen Haarlem aan die burgeressen, welke zich hebben uitgezonderd door 't schenken van den Vryheids-boom. Op den 6en February 1795. Het eerste jaar der Bataafsche Vryheid.

Zie: Supplementum catalogi bibliothecae publicae Harlemensis. Harlemi 1862. Blz. 198, alwaar de titel bibliografisch niet juist is vermeld. Het stuk is afkomstig uit de verzameling van A. de Vries.

„getoond op dien grooten Dag, welke eeuwig by de Nakome-„lingschap zal worden geëerbiedigd, op welken dit Volk, plech-„tig wierdt bekend gemaakt, dat de Souverainiteit by het Volk „berust, dat alle Adeldom en Ervelyke Tytels voor altoos ver-„nietigd en de Rechten van Mensch en Burger van allen gelyk „waren.

„Op dien dag plantte gy eenen op uwen kosten vervaardigden „Vryheids-Boom, wiens fraaiheid zelfs door onze Fransche Broe-„deren bewonderd word; eenen Vryheids-Boom, die de Vreugde „op dien dag zeer vermeerderde en de dankbaarheid van de „weldenkende Burgery verdiende en ook heeft weggedragen.

„De Provisioneele Stads Regeering, doortrokken van zooveele „blyken uwer waare Vryheids-min, heeft ons gecommitteerd om, „in haaren Naam en in Naam van de weldenkende Burgery, u „dank te betuigen, gelyk wy hier aan voldoen by deezen, van „alles, 't geen gy tot luister en voorplanting van Vryheid hebt „willen toebrengen

„Vaart dan voort, waarde Burgeressen, by alle gelegenheden „uwen Patriottischen yver te toonen; besteedt alle uwen invloed, „ten einde de Vryheid en Broedermin aan te kweeken en voort „te planten, opdat Eendracht en Burgerliefde, de waare Leus „van Patriottische harten, meer en meer veld winnen en onze „Vryheid en herkregen Rechten worden voortgeplant op de laate „nakomelingschap! tot welk alles wy hoopen en bidden dat *God* „zyn Zegen en Bystand zal verleenen".

* * *

De Koning vermeldt in zijn *Tafereel der Stad Haarlem* (Dl III blz. 304) ook niet bijzonder veel over den vrijheidsboom, iets wat ons wel eenigszins verwonderen moet, daar hij in zijn breed opgezet werk vooral uitvoerig is over dezen tijd en ook dikwijls in hoogdravende bewoordingen onbelangrijke feiten mededeelt. Ter genoemder plaatse bericht deze schrijver slechts het volgende:

„Onder een luid vreugdegejuich, dat van alle kanten werd aan-„geheven, kwamen eenige vrouwen, die zich ook tot eene Club „geformeerd hadden, met een sparrenboom, den Boom der Vry-„heid verbeeldende, aandragen; zij werden aangevoerd door *C.* „*Koets*, Kasteleinesse in het Logement *Het Wapen van Amster-„dam*, in den Hout; de boom werd onder allerlei vreugdebedrij-

„ven, niet zonder veel moeite om de hardheid van den grond, „geplant, en daarna rondom denzelven, door mannen en vrouwen „van allerlei rang en stand, in vroolijke rijen gedanst en daar„mede, niet tegenstaande het strenge jaargetijde, eenen gerui„men tijd aangehouden, en op deze wijze en onder aanhoudende „drukte, den voormiddag gesleten van eenen dag, die velen voor „de aangenaamste van hun leven hielden, en waarop ook zoo„danig eene algemeene tevredenheid heerschte, alsof geene ram„pen te wachten waren en het heil des Vaderlands op onwan„kelbare grondslagen gevestigd ware."

Een zeer eenvoudig verhaal zooals men ziet, dat ik echter niet in extenso mededeel om de belangrijkheid of zeldzaamheid, doch om te doen uitkomen hoe geheel anders de werkelijkheid was volgens het onderstaande.

* * *

In de Stads-bibliotheek te Haarlem berust een handschrift, welks titel ik aan den voet dezer bladzijde afdruk [1]).

Dit ms. — 34 bladzijden groot — bevat gelijktijdige aanteekeningen en is tot lang na 1813 bijgehouden. Niet zeer gunstig schijnt deze tijdgenoot gestemd te zijn geweest jegens deze damesdanseressen, althans hij teekende er later het volgende van op:

„Schrijver dezer herinnerde zig nog na een tijdverloop van „40 jaaren hoe dezen burgeressen als dolzinnige en losbandige „keesinne om een zo genaamde vryheydsboom dansten in den „strengste winter van 't jaar 1795 op den 19 January en eenige „volgende dagen. Het belaglykst dat ik als jongeling opmerkte „was dat alle burgeressen in 't wit gekleed en met 't drie kleurig na„tionaal lint versierd waaren, uytgenomen de burgeres *B. Lafalje*, „die gekleed was met een gestreepte moffinne-rok en dito jak, „met een stokvis op de rug en een blaauw lakense mantel met „een breed nationaal lind om den hals en een nevelskap zo als „de Amsterdamsche vischwijven gewoon zijn te draagen op 't „hoofd. En daar 't een rij van jonge maagde moest verbeelde „was dit een raaf onder de duijven. En daar het onder dees

[1]) Vervolg op het boekje omwenteling 1795 met aanteekeninge door een tweede hand die de waarschouwing voor denkende menschen had geleezen en vele die hij had gekend hier heeft opgetekend tot leering en voorbeeld voor volgende menschen en aardsche zaaken.

„stille lijdzaame burger maatschappij genoeg bekend is, dat het „meestal maagde waare zo als in die dagen bij moeder *Ham* of „*Casper Mezelaar* [1]) te vinden waaren!

Deze verzamelaar heeft met bijzonderen ijver den verderen levensloop van de reeds genoemde dames opgeteekend, welke aanteekeningen ik hier in haar geheel doe afdrukken:

C. Koets. Kasteleinesse van 't logement *'t Wapen van Amsterdam* in den Haarlemmerhout. Nader door de Justitie uit het voorn. logement gehaald en geplaatst in het huis van civiel-arrest, wegens wanbetaling.

A. M. Tetmans. Huisvrouw van den boekverkooper Johannes Tetmans. Arm overleden.

M. Willekes. Huisvrouw van Jan Willekes, Kasteleinesse in 't *Keezenstadhuis* in de Jansstraat geweest. [2])

B. Lafalje. Huisvrouw van ... Lafalje, een pijpenbrander. In 1829 in de St. Pieterstraat arm overleden.

G. van Tiel. } Gezusters, beide dochters van een blikslager of
M. van Tiel. } ketellapper.

L. van den Berg. Huisvreuw van Hermanus van den Berg, kasteleinesse in de herberg *De Oijevaar* aan de Zijlpoort.

M. Pijpers. Dochter van een loodgieter.

J. van Aanhout. Dochter van den beul.

M. Sieuwers. Dochter van een schilder en kaarsenmaker, thans huisvrouw van Jan van Eybergen, de schrijnwerker.

M. Heydanus. Dochter van een schilder en draadvlechter.

M. Meyer. Dochter van den kroeghouder Frans Meyer, thans in groote armoede in het Damsteegje woonachtig.

---

[1]) Hiermede worden bordeelen bedoeld. — Zoo ging het ook te Utrecht. Zie o.a. Nav. XLIX, blz. 252. (Red.)

[2]) In 1800 verkocht de stedelijke regeering haar eeuwenoud stadhuis — oudtijds het Grafelijk paleis — aan de regeering voor f 25000; en kocht eenige perceelen in de Jansstraat aan, welke tot gemeentehuis werden ingericht. Om deze reden spreekt de schrijver van het Keezenstadhuis in de Jansstraat.

In 1803 erlangde de stedelijke regeering haar vroeger stadhuis weer terug in ruil voor vier fraaie schilderijen, welke weleer de Raad- of Vroedschapskamer tot sieraad verstrekten. Deze stukken bevinden zich nog in het Rijksmuseum. Het zijn drie stukken van Cornelis Cornelisz. van Haarlem, n.l. de Kindermoord, de Godenmaaltijd of de bruiloft van Peleus en Thetis en het Eerste menschenpaar, levengroot, terwijl het vierde stuk van J. van Scorel is, n.l. Maria Magdalena in den trant van Rafäel d'Urbino.

S. Braakenburg. } Gezusters. Mutsenmaaksters en poppenwinkeliersters.
J. Braakenburg.

E. A. Z. van Brussel. Huisvrouw van Hermanus van Brussel. Van verdacht allooi.

W. Cossée. Dochter van een kleermaker. Eerste actrice bij de Bataafsche tooneelclub, en „als juffrouw vadoek of juffrouw van plyzier overleeden".

E. Beukers. Huisvrouw van een keurslijfmaker, die later Bataafsch schipper op Leiden is geweest.

L. van der Pek. Dochter van een sleeper, op 't laatst van zijn leven zonder paarden.

J. Klinkman. Huisvrouw van Jan Klinkman, vuurwerkmaker aan de Groote Markt.

J. Hakfort. Onbekend.

C. van Eyk. Weduwe van Jan van Eyck. Als broodbakkerin tweemaal bankroet en bijzit van Jan Zegers.

J. Bolleurs. Dochter van den hortulanus, thans huisvrouw van P. du Crocq. [1])

M. Staelman. Dochter van een stalhouder en paardenlapper. Als huisvrouw van Hendrik Myne arm overleden.

* * *

Wij zien wel dat deze aanteekeningen met partijdigheid zijn opgesteld. Ook uit de verdere mededeelingen in het h.s. blijkt dat de schrijver een *pur sang* Oranjeman was. Zijn eenig doel schijnt te zijn geweest aan te toonen hoe ellendig het is afgeloopen met de leden der revolutionaire Clubs en der leesgezelschappen, inwelk de z.g. *Keezen* samenspanden tegen het Oranjebewind. Waar is ook dat in deze vergaderingen niet alleen dapper werd geredeneerd, doch ook dapper gedronken, en ook dat velen juist hierdoor aan den drank zijn verslaafd geworden.

Toch heeft de schrijver zich te veel te laten medeslepen door zijn partijdigheid, hij heeft alleen aanteekening gehouden van personen uit de lagere volksklasse, terwijl hij armoede en maatschappelijken achteruitgang rekende als het gevolg te zijn van de revolutionaire ideein.

Bij dit m. s. behoort een brief, geschreven door wijlen Mr.

[1]) *„Wel ongelukkig"*, teekent de schrijver hierbij aan, hiermede zijn spijt te kennen gevende dat zij uit „den hoogeren stand" was.

Joh. Enschedé, waaruit blijkt dat deze later de bezitter dezer aanteekeningen is geweest.

Deze heer — wiens getuigenis, zooals bekend, is in deze zaak wel gelden mag — schreef hierbij: „De schrijver heeft voor de „vrouwen die om den Vrijheidsboom hebben gedanst, de namen „der meest achtbaren niet uitgekozen. *Hij had meer deftige namen „kunnen noemen, en nog der waarheid getrouw kunnen blijven*".

Hieruit blijkt dus wel dat de vrouwen in het algemeen veel invloed hebben uitgeoefend op de revolutie te dezer stede. Jammer dat wij er zoo weinig van vinden opgeteekend, doch mogelijk zullen brieven uit die tijden nog wel nadere bijzonderheden bevatten.

Men heeft het den revolutie-gezinden later zeer kwalijk genomen; velen van hen hebben de wraak ondervonden, het genoemde h.s. bewijst dit hen volle, hierin toch worden eenige honderde personen behandeld.

De Vrijheid, de gelijkheid en de broederschap waren slechts holle klanken. Een aardig staaltje uit velen wil ik hier als bewijs daarvan ten slotte opteekenen.

Van zekeren Cornelis Swartbol, letterzetter van beroep, wordt vermeld dat hij behoeftig is overleden. En geen wonder! „Hij was een knappe vent, geen lap". Eenmaal was hij in een der grondvergaderingen als kiezer verkozen, *en in hetzelfde rijtuig naar Halfweg gereden met wijlen den heer C. Camerling*, om daar een vertegenwoordiger in een der vergaderingen te benoemen.

Doch wordt er als geruststellende verklaring bijgevoegd: „Dit geschiedde in het begin der *volks*regeering!"

Verzegeld geschrift van Louis, Koning van Holland. — Op bladzijde 244 van het in 1882 uitgekomen werk getiteld: Uit de gedenkschriften van een voornaam Nederlandsch beamte over de tweede helft der 18de en het begin der 19de eeuw, medegedeeld door mr. H. van A. leest men: „Voorts mompelde men van een verzegeld geschrift, door Lodewijk ergens gedeponeerd, waarin de wettigheid der geboorte van dien zoon en zijn rechten op den troon bestreden werden, voor het geval dat de toenmalige kroonprins mocht komen te overlijden". Omtrent dit geschrift betreffende Louis Napoleon, geboren in April 1808, later Keizer Napoleon III, wordt verder in genoemd werk niets me-

degedeeld, maar uit aanteekeningen van wijlen mijnen vader is mij gebleken, dat er indertijd gezegd is geworden, dat de Heer Lightenvelt, toen hij Minister van Buitenlandsche zaken was, bedoeld verzegeld geschrift uit het archief genomen en aan Napoleon III overhandigd had, terwijl sommigen beweerden, dat hij het op verzoek des Keizers had gedaan, waardoor hij zich later als gevolmachtigd Minister te Parijs gesouteneerd zoude hebben. Meermalen moet Napoleon zich uitgelaten hebben: „la Hollande m'appartient de droit". En wie weet wat er nog zou gebeurd zijn, zoo schrijft mijn vader, als het tweede keizerrijk niet ware gevallen; want nu Napoleon dat stuk in handen had, kon men hem niet meer tegenwerpen, dat hij als onwettig kind niet de wettige opvolger konde zijn van zijnen ouderen overledenen broeder, ten wiens gunste Louis afstand had gedaan. Hoe men ook oordeele over de aan Lightenvelt toegeschrevene handeling, een gevaarlijke daad is het geweest; weliswaar zou Napoleon III, ware zijne ster niet ondergegaan, ons land hebben moeten veroveren door de macht van den sterkste en zullen er zijn, die zeggen, dat het er dan weinig toe doet of dat stuk nog bestond dan wel vernietigd was, daar hij Holland dan toch had; maar dezen geeft mijn vader ten antwoord, dat er geen overweldiger zoo groot is of hij zoekt nog altijd een schijn van recht vóór zich te hebben.

Spijkerbosch onder Olst. VAN HOEVELL.

Staat deze mededeeling van mr. H. van A. ook soms in eenig verband met het geen door het Algemeen Handelsblad van Woensdag 11 Mei l.l. avondbl. 1e blad, wordt beweerd aangaande de geboorte van den Hertog de Morny? (Zie hieronder) en zou wellicht voor de graaf De Flahault moeten gelezen worden: C. H. graaf Ver Huell?? Zie hier wat het Handelsblad dienaangaande aan 't licht brengt:

De hertog De Morny.

Wie was de hertog De Morny?

Volgens den Burgerlijken Stand te Parijs werd Charles, Auguste, Louis Josef, zoon van Auguste Demorny en Caroline Fleury, echtelieden, geboren 23 October 1811 ten huize van een geneesheer, die de geboorte bij de mairie van het 3e arrondissement aangaf. Sedert heeft men nooit eenig spoor kunnen terugvinden van Demorny, volgens de aangifte grondeigenaar op San Do-

mingo, wonende te Villetaneuse, departement der Seine, noch van de moeder Caroline Fleury. En al spoedig was het bekend, dat De Morny de zoon was van Koningin Hortense van Holland (de gemalin van Lodewijk Napoleon) en van haar groot-stalmeester, generaal graaf De Flahault.

Het bewijs daarvoor wordt thans gebracht door de „Intermédiaire des chercheurs et des curieux". De hertog De Morny had gedenkschriften nagelaten; een gedeelte daarvan is in 1891 uitgegeven. Maar uit het niet-uitgegeven gedeelte blijkt duidelijk de familie-betrekking tusschen De Morny en den lateren Keizer Napoleon III.

De Morny schrijft daarin: „Ik ben de laatste zoon van Koningin Hortense, geboren gedurende het huwelijk met Koning Lodewijk, bijgevolg, volgens de wet, een prins Bonaparte, de wettige broeder van den Keizer, en het slachtoffer van een misdaad, van een valsche aangifte aan den Burgerlijken Stand. Om dit te bewijzen zou ik, als ik wilde, meer bewijzen kunnen aanhalen dan noodig zijn".

Uit diezelfde mémoires blijkt, dat De Morny brieven had van Koningin Hortense, en dat Napoleon III met het geheim van zijn geboorte bekend was; want na den dood van Koningin Hortense was bij vergissing een pakje, bestemd voor De Morny, in handen van (prins) Louis Napoléon gekomen.

Over de verhouding van den vice-admiraal Graaf Ver Heull tot Koningin Hortense, liepen, gelijk bekend is, vele meer of min geloofwaardige, althans romantische geruchten. Maar het ware van de zaak is nooit uitgelekt. RED.

OUDHEIDKUNDE.

Wo liegt Haus Werth? (LIV, 72). — Bl. 186: „Haus Werth liegt nicht im Clevischen, sondern.... ist identisch mit „Kasteel Weert" im Niederl. Limburgischen Gebiete".

Dit antwoord lijkt mij niet juist. In de eerste plaats is het niet waarschijnlijk dat het Nederlandsche „Weert" zou worden gespeld als „Werth," maar bovendien zijn de eigenaren van het „kasteel Weert" in de verschillende eeuwen bekend, en een familie (von) Huyssen behoort daartoe niet. Weert maakte deel uit van het graafschap Horn en het kasteel aldaar behoorende aan de Graven van dien naam (Hornes genaamd) en later aan een Belgisch huis (Caraman-Chimay).

M. i. moet Haus Werth gezocht worden in Westfalen aan den Ouden IJsel, niet ver van Dinksperloo, waar een vlek van dien naam ligt. Mogelijk was het vroeger Cleefsch gebied.

Utrecht. J. Th. Ez.

Indien de geachte schrijver werkelijk kan aantoonen dat geen Huyssen gewoond heeft, 't zij als eigenaar, 't zij als *Staatsch officier* op het kasteel Weert, dat herhaaldelijk van bezetting gewisseld heeft, geef ik hem gelijk. Red.

Excellentie (LIV, 87). — Aldaar verwijst de heer H. naar een Kon. Besluit van Koning Lodewijk, gedateerd 23 Febr. 1807 No. 8, waarbij bovengenoemde titel aan de Ministers en aan de Groot-Officieren wordt toegekend, 't geen mij aanleiding geeft tot de twee volgende vragen:

1o. Is dit besluit te zijner tijd wel behoorlijk afgekondigd? Het is niet gecontrasigneerd door den Minister van Staat; het schijnt alleen aan het Dep. v. Oorlog bekend geweest te zijn en slechts in eene der portefeuilles v. h. Rijks-archief gevonden te kunnen worden en ontbreekt in de bekende „Verzameling" van M. J. van de Poll, waar men de „Vaderlandsche Wetten en Besluiten", uitgevaardigd tusschen 1798 en 1810, bijeenvindt voor zoo verre zij alsnog (d. i. 1840) „*middellijk of onmiddellijk van toepassing zijn*".

2o. Op wat grond zouden wij meer genoemd K. B. v. 23 Febr. 1807 als voortdurend van kracht beschouwen, waar Koning Willem III door het hof-reglement waarnaar ik Nav. LIII, blz.

38 verwezen heb, het beste bewijs heeft geleverd dat het in zijn oog alle waarde verloren had? Zijn er niet tallooze Kon. Besluiten uit den Franschen tijd, die stilzwijgend zijn afgeschaft, zooals bijv. dat van 29 Juli 1806 houdende dat alle liverijen hoegenaamd, welke in het Rijk gedragen worden, na den 1 Januari 1807 op geene andere wijze zouden mogen worden belegd dan met garen of zijde?

Ten slotte mijnen dank aan den Heer H., van wien ik althans dit geleerd heb dat de zaak in kwestie onder Koning Lodewijk min of meer geregeld *was!* v. S.

Zwaarddansen en zwaarddansers. — Het was ons onbekend dat de zwaarddansen, bij gelegenheid van de bekendmaking van een merkwaardig plakkaat van den Heer van Borculo in De Navorscher van 1903, op blz. 108 terloops besproken, meer dan eens het onderwerp zijn geweest van uitgebreide geleerde nasporingen en in verschillende landen van Europa langen tijd hebben behoord tot die volksvermaken, welke den oorspronkelijken vorm van feestdansen hebben doen begeleiden door mimische en dramatische vertooningen.

Een der nieuwste boeken, waarin een gansch hoofdstuk aan deze soort van volksspelen gewijd wordt met aanwijzing van de voornaamste literatuur en van de landen alwaar zij in gebruik waren, is het werk van E. K. Chambers: The mediaeval stage. Oxford, Clarendon press 1903. 2 vol. En het is hoofdzakelijk daaraan, dat wij het volgende ontleend hebben.

Na te hebben opgemerkt hoe de ontwikkeling van het volkstooneelspel uit het volksdansspel kan worden bestudeerd door de verschillende typen van den Europeeschen zwaarddans te vergelijken met de zoogenaamde maskerades of mommespelen en de St.-Joris-spelen in Engeland, en gewezen op de belangstelling, die Duitsche archaeologen aan deze stof getoond hebben, na te hebben vergeleken de beschrijvingen van analoge dansspelen, uit Schotland, Duitschland, Vlaanderen, Zwitserland, Italië, Spanje en Frankrijk tot ons zijn gekomen, deelt de schrijver in de bijlagen van het tweede deel op blz. 271 en vv. den tekst mede van de woorden, gezongen of gereciteerd bij gelegenheid van een zwaarddans, zoo als ze door Walter Scott, die het tooneel bijwoonde, zijn opgeteekend in een plaatsje Papa Stour op een der Schotlandsche

eilanden, evenals de dansfiguren, die middelerwijl werden uitgevoerd. Ook deze schrijver maakt melding van *zeven* spelers, evenals bij het door ter Gouw aangehaalde spel der *zeven Maccabaeërs*, doch daar worden zij genoemd de *zeven kampioenen der Christenheid*.

De medegedeelde tekst, alsmede die van het daarna volgende „Lutterworth St. George play" doen vermoeden dat ook het in Namen voorgedragen dansspel met zang of reciet begeleid is, waarvan evenwel geen spoor is terug te vinden. RED.

Pondgaarder. — De vraag van „Th." in afl. 2 jaarg. 54 Navorscher „wat was de positie in vroegere eeuwen van een pondgaarder?" kan ik beantwoorden, door hem te verwijzen naar C. Tuinman's vervolg op de Fakkel, alwaar op pag. 161 geschreven staat: „pontgaarder is bij ons de naam van eenen makelaar in *granen*".

Tuinman's vermoeden omtrent de afleiding van dien naam volgt daarop.

Rotterdam. R. T. M.

Schackersteegh te Utrecht. — In het Doodenboek der Momberkamer van Utrecht staat aangeteekend:

10 November 1711 sterft juffr. Regina van Rossem tot Vuijlcop; laat na haer vader en moeder; aan de Nieuwe-gracht omtrent d' Schackersteegh.

Wordt hier de Schalkwijksteeg bedoeld?

Zoo niet, waar was deze Schackersteegh dan? Van der Monde spreekt er niet van.

Rotterdam. R. T. M.

Heijck, covele. — In de stichtingsbrief van het a° 1555 gestichte weeshuis te Culemborg leest men omtrent de kleeding der vrouwen a/h huis annex o.a. het volgende „swarte hosen, swarte heijcken zonder covele". Staat hier heijck voor huijk? en beteekent covele ons kap?

Welk geacht lezer van dit blad kan mij bovendien duidelijk het verschil aangeven tusschen een „huijk" en een „huijf"?

Rotterdam. R. T. M.

Heycke = hoycke = heuycke = huik. — Een huik is een lange mantel, door mannen zoowel als vrouwen gedragen, reikende tot aan de voeten en over het hoofd heen in een langen hoorn uitloopende. — Huif is alleen een hoofddeksel, kap. — Kovel, covel = kap. RED.

Rigtvensteren. — In dezelfde stichtingsbrief lezen wij wat verder „item niemand van de weeskinderen zal zonder oorlof in de keuken komen, ofte ook aan de „*rigtvensteren*" .... etc."

Wat zijn rigtvensteren en vanwaar de oorsprong van dat woord?

Rotterdam. R. T. M.

Driehoek. — Waaraan heeft het gebruik van een houten driehoek als waarschuwingsteeken van schilders aan huizen, die door hen geschilderd worden, zijn ontstaan te danken?

Wie van de geachte lezers kan mij hierop antwoorden?

Rotterdam. R. T. M.

Vermaarde wijnstok. — Toen ik in 1879 in Engeland was, bezocht ik de tuinen van het paleis Hampton-Court (nabij Kew) en trof er een buitengewoon grooten wijnstok aan. Later las ik, dat Koningin Victoria dezen in 1881 afstond in levenslang vruchtgebruik aan prinses Friederike van Hanover, gemalin van Baron Pawel-Rammingen. Het is een zwarte Hamburger druif in 1769 geplant, lang 90 voet, dragende gemiddeld per jaar 1500 trossen; in 1864 zelfs 1750. Iedere tros is ± 1 £ waard.

Sp. o. Olst. VAN HOEVELL.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

INVLOED VAN STAD EN LAND OP DE INSTANDHOUDING DER GESLACHTEN

door

DR. J. H. F. KOHLBRUGGE. [1])

Onder bovenstaanden titel schreef ik in de eerste aflevering van den zesden jaargang van het Internationale Centralblatt für Anthropologie und verwandte Wissenschaften eenige beschouwingen op grond van historisch-genealogische waarheden, waaruit naar mijn overtuiging volgde, dat het stadsleven niet zulk een slechten invloed op de bewoners uitoefent, als vele geleerden heden ten dage aannemen. Deze gevolgtrekking werd, voor zoover mij bekend geworden is, tot op heden nog niet bestreden; wel ontving ik van een bevriend onderzoeker een schrijven met de zeer juiste opmerking, dat ik mijne mededeelingen met cijfers moest staven.

De juistheid van deze opmerking inziende, heb ik mij sedert dien er op toegelegd, cijfers bijeen te brengen. Tot mijn leedwezen echter waren de omstandigheden mij daarvoor zeer ongunstig. Ik moest Europa wederom verlaten en in Indië is men niet in de gelegenheid om zulke studiën te maken. Desniettegenstaande gelukte het mij, nog vóór mijn afreis, eenige gegevens samen te brengen, welke ik den lezer op de volgende bladzijden

---

[1]) „Over dit belangrijke onderwerp", zoo schreven wij in De Nav. LI, blz. 85, „heeft Dr. J. H. F. Kohlbrugge te Utrecht een zeer lezenswaardig betoog geschreven in het Centralblatt f. Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 1901, Heft 1. Hij bestrijdt daarin de bewering van O. Ammon dat de voorname geslachten, die van ouder tot ouder in eene stad gewoond hebben, spoedig uitsterven en zelden langer zich zouden voortplanten dan tot de tweede of derde generatie". Sedert is een vervolg op zijn betoog verschenen, waarvan wij hierboven het 1e gedeelte, uit het Duitsch overgezet, mededeelen, overtuigd als wij zijn dat vele lezers van De Navorscher in dit genealogisch vraagpunt zullen belangstellen. RED.

wensch mede te deelen, in de hoop, dat anderen zullen voortzetten, hetgeen hier begonnen werd.

Wanneer men den invloed van het stadsleven genealogisch bestudeeren wil, is het niet voldoende enkele familiën daarvoor uit te kiezen, maar moet men een geheele in zich afgesloten groep bestudeeren en in procenten berekenen, hoeveel van de tot zulk een groep behoorende familiën door het stadsleven uitgeput werden, of wel, hoeveel daaraan weerstand boden. Nu was het voor mij een gelukkig toeval, dat in Amsterdam twee dergelijke familiëngroepen, welker grenzen scherp afgebakend kunnen worden, aanwezig zijn. De eerste groep is die der regeerende geslachten (oligarchie), de tweede die der Portugeesche joden.

Bij de beschouwing der regeerende geslachten heb ik alle zijliniën buitengesloten en slechts de voorouders van een raadslid of diens directe mannelijke afstamming beschouwd. Door deze beperking liet ik dikwijls een geslacht veel vroeger uitsterven, dan het in werkelijkheid uitgestorven is, daar ik, wanneer de hoofdstam uitstierf, ook het geheele geslacht als uitgestorven noteerde. Ik moest daartoe echter wel overgaan, daar ik niet in de gelegenheid was, den stamboom der zijliniën na te sporen, ofschoon deze veronderstelling zeker niet van gunstigen invloed is voor mijne bewering dat het stadsleven niet zoo nadeelig op de geslachten werkt als doorgaans wordt aangenomen.

Nu noteerde ik 1° het jaar, waarin een geslacht zich in Amsterdam vestigde en 2° het jaar, waarin de hoofdlinie uitstierf. Natuurlijk kon niet altijd het juiste jaar gevonden worden, doch in zulke gevallen kon mij een genealoog toch steeds „begin, midden of einde der . . . ste eeuw" aangeven, en dit was voor mijn onderzoek voldoende. Uit 205 geslachten heeft de stad Amsterdam van af het einde der zestiende tot aan het einde der achttiende eeuw bestuursleden ontvangen. Hiervan vallen direct vier af wegens het ontbreken van alle data. Van de overblijvende 201 geslachten zijn er 142 uitgestorven, terwijl er nog 59 voortleven, dus nog 29%. Beschouwen we nu eerst deze nog voortlevende geslachten, dan zien we, dat ze gemiddeld 300 stadjaren achter zich hebben, dus minstens negen generaties. Onder deze zijn zelfs familiën, die reeds 4 of 500 jaren in Amsterdam geleefd hebben, en van drie ervan valt nog op te merken, dat ze op een bijzonder groote vruchtbaarheid zich konden beroemen. De 142 uit-

gestorven geslachten zal ik in zeven groepen verdeelen, al naar de kortere of langere perioden, die zij in de stad doorbrachten, voor ze uitstierven.

Ie	groep	± 420	stadsjaren	2	geslachten.
IIe	„	± 350	„	4	„
IIIe	„	± 300	„	9	„
IVe	„	± 250	„	15	„
Ve	„	± 200	„	43	„
VIe	„	± 150	„	39	„
VIIe	„	± 100	„	30	„

Wanneer we nu het gemiddelde voor deze 142 geslachten berekenen, komen we tot een resultaat, dat zij gedurende 184 jaren het stadsleven verdragen hebben, dus over bijna zes generaties. Wanneer we de stadsjaren der eerstgenoemde nog voortlevende geslachten hierbij tellen, krijgen wij een gemiddelde van 216 jaren, alzoo meer dan zes generaties (drie generaties op één eeuw gerekend). Hierbij bedenke men, dat bijna alle deze geslachten tot de groote kooplieden behoorden, en, ofschoon zij ook in de meest gunstige omstandigheden leefden, zij van den anderen kant toch ook weer het meest geestelijk vermoeiende beroep gekozen hadden. Ik moet bekennen, dat zoo'n resultaat zelfs door mij niet verwacht was. Schitterender kunnen de steden haar roep werkelijk niet rechtvaardigen als Amsterdam met deze cijfers. Van de twee of drie generaties, die men stadsbewoners toeschreef, komen wij alzoo tot zes of zeven. Daarbij moet men nog in 't oog houden, dat dit in een moerassige streek gebouwde Nederlandsche Venetië, vroeger zeer veel door malaria geteisterd werd. Over 't algemeen genomen is Amsterdam eerst in deze eeuw een gezonde stad geworden. Verder moet ik nog opmerken, dat eenige geslachten als uitgestorven gelden, welke in werkelijkheid ook in de hoofdlinie nog voortleven, maar waarvan men, daar zij geheel verarmd zijn, niets meer weet. Daar het mij gelukte, dit in één geval vast te stellen, zoo zullen zeker meer dergelijke voorbeelden bij een nauwkeurig onderzoek voor den dag komen. Daarentegen is het geheel uitgesloten, dat een geslacht als nog voortlevend beschouwd werd en in werkelijkheid uitgestorven is [1]). De genealogische tabel, die aan bovenstaande berekeningen ten grondslag ligt, heb ik in het „Maandblad van het genealogisch-heraldiek genootschap De Nederlandsche Leeuw, 1902" gepubli-

[1]) Op vrouwelijke nakomelingen werd geen acht geslagen.

ceerd, en om eventueel noodige verbeteringen verzocht. Er werden echter geen aanmerkingen gemaakt, die de resultaten konden veranderen, daarom zie ik er van af deze tabel hier nog eens te laten afdrukken.

Moeilijker was het voor mij, de genealogie der Portugeesche joden te bestudeeren, daar over deze geen voorstudiën gemaakt waren. Ik kan hier slechts enkele, evenwel ook zeer interessante data mededeelen. De Portugeesche joden kwamen gedeeltelijk in 1590, de meesten echter eerst tegen het midden der zeventiende eeuw naar Amsterdam. Door hun hoogere ontwikkeling, zoowel als door hun inkomsten werden zij als de aristokratie der joden beschouwd. Nooit vermengden zij zich met de zoogenoemde Duitsche of Poolsche joden. Juist door deze hoogere ontwikkeling stonden zij meer gelijk met de Christenen, gingen zelfs in den laatsten tijd huwelijken met deze aan. Velen zelfs traden tot de gereformeerde kerk over. Hierbij werd er echter streng op gelet, dat alle leden der Portugeesche gemeente ook werkelijk uit Portugal stamden. Eenige familiën kwamen eerst na 1650 naar Amsterdam [1]), deze hadden echter na de vlucht uit Portugal steeds in groote steden als Parijs, Londen en Antwerpen geleefd, vóór zij zich in Amsterdam vestigden. Aan den invloed van het stadsleven waren zij dus allen minstens sedert 1650 blootgesteld geweest. Van deze joden zegt men tegenwoordig, dat zij sterk degenereeren en wel in 't bijzonder door de vele konsaguine huwelijken, waartoe zij genoodzaakt zijn, daar zij niet met andere joden willen huwen en de meesten een huwelijk met christenen verafschuwen. De welgestelde familiën huwen nu slechts onder elkander en beperken het getal der kinderen, om het vermogen niet te verbrokkelen. De nataliteit is dus gering, maar ook de mortaliteit. Ook de welgesteldheid gaat steeds meer achteruit, doordat deze aristokraten zich niet in elken arbeidskring kunnen schikken, ja velen tegenwoordig liefst in 't geheel niet meer werken. Het is mij weliswaar bekend, dat niet alle geleerden den degenereerenden invloed van konsanguine huwelijken aannemen, maar in dit geval zullen daaraan toch moeten toegeven, daar de meeste Portugeesche joden zenuwzwakke neurasthetikers of abnormale geesten zijn, geheel in den zin, die men in Frankrijk

[1]) Alles wat ik hier meedeel berust op historische studiën in het archief der stad Amsterdam, welks archivaris ik zeer tot dank verplicht ben.

aan het woord „dégénérés" toekent. Ik geloof alzoo niet, dat men den achteruitgang van dit ras aan het stadsleven mog toeschrijven. In elk geval is het zeer weinig daartoe geëigend een gunstigen indruk van den invloed van het stadsleven te geven; desniettegenstaande vond ik het volgende. In het jaar 1780 werd van de Portugeesche familiënhoofden, die in staat zouden zijn bijdragen te betalen, een lijst [1]) opgemaakt. Deze, dat wil dus zeggen de meer gegoeden, verdeelden zich over 166 familienamen. Deze familiën hadden dus reeds 130 tot 190 jaar in Amsterdam geleefd, alzoo gedurende vier tot zes generaties. Bij navrage in het archief der synagoge bleek mij, dat van deze 166 namen tegenwoordig nog slechts ongeveer de helft in Amsterdam voorkomen. Nemen wij nu aan, wat echter in elk geval onjuist is, dat deze verdwenen namen niet door verhuizing afvielen, maar doordat die familiën uitstierven, dan zouden toch nog 184 geslachten overblijven, die nu 250 tot 300 jaren in Amsterdam geleefd hebben. Menige van de zóó als uitgestorven aangenomen geslachten leven echter tegenwoordig op andere plaatsen nog voort, andere weer werden christenen en mogen hun namen dan niet meer meegeteld worden. De genoemde lijst van het jaar 1780 noemt alle volwassen mannelijke leden van een familie, in zooverre zij hoofd van een gezin waren. Daarbij valt ons op, dat geheel als bij de vroeger behandelde regeerende geslachten, ook hier enkele familiën zich door buitengewone vruchtbaarheid kenmerken, zooals uit onderstaande tabel blijkt.

Aantal zelfstandige mannelijke vertegenwoordigers.	33	26	21	15	14	13	10	8	7	6	5	4	3	2	1
Aantal familiën.	1	1	1	1	1	1	5	3	4	4	7	9	18	39	69

Ik heb ook deze cijfers hier aangehaald, daar zij ondanks den invloed van 130 tot 190 jaren stadslevens, nog een betrekkelijk groote vruchtbaarheid aantoonen. Tegenwoordig leven in Amsterdam nog 5000 Portugeesche joden, die zich over 151 geslachten verdeelen. Ieder geslacht zou alzoo gemiddeld nog door 83 leden vertegenwoordigd worden. Wij zien hieruit, dat het met het uitsterven nog niet zoo erg gesteld is, en alles wat daarvan gezegd wordt, geldt meer voor de 't meest op den voorgrond tredende geslach-

[1]) Ook deze werd mij door genoemden archivaris verschaft.

ten, waar men — evenals bij vele Duitsche adelijke familiën — slechts binnen den familiekring huwt en dan met het bovengenoemde resultaat.

Sidhoardjo (Java).

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN
AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS [1]).

ROELANTS.

Dominicus Roelants v. Gent, tr. (2) Clara Pieris. Bij wie:

I. Gerardus, ged. te Colombo 6 Juni 1669.

II. Jacoba, ged. te Colombo 9 Oct. 1670, tr. aldaar 10 Juni 1685 Nicolaas Hartman van Amsterdam.

III. Josina, ged. te Colombo 7 Apr. 1678, tr. te Colombo 20 Mei 1691 Daniel Dirksz. v. Colombo, Chir.

IV. Elizabeth, ged. te Colombo 5 Nov. 1682.

V. Clara, ged. te Colombo 23 Dec. 1685.

DIRCKSZ.

Daniel Dircksz. v. Colombo, Chir. d. O.-I. C., tr. te Colombo 20 Mei 1691 Susanna (Josina?) Roelants v. Colombo. Bij wie:

I. Dominicus, ged. te Colombo 6 Apr. 1692.

II. Conrardus, ged. te Colombo 18 Oct. 1693.

III. Diedericus David, ged. te Colombo 19 Mei 1695.

IV. Daniel, ged. te Colombo 15 Juli 1696.

PEGALOTTI.

A. Angelo Pegalotti van Genua, Vrijburger, tr. Dominga Pieris. Bij wie:

I. Joan, ged. te Colombo 30 Sept. 1757.

II. Benjamin, Vrijburger, ged. te Colombo 23 Oct. 1658, tr. aldaar 8 Oct. 1679 Adriana Koning v. Colombo. Bij wie:

(1) Johannes, ged. te Colombo 24 Juni 1688, tr. aldaar 1 Nov. 1711 Rebecca Schot v. Colombo.

(2) Anna, ged. te Colombo 22 Oct. 1690, tr. aldaar 2 Juni 1709 Gerrit Valck v. Colombo, Boekhouder.

(3) Angelo, ged. te Colombo 16 Maart 1692, Assistent d. O.-I. C., tr. aldaar 22 Jan. 1719, Huberta Valck v. Colombo.

(4) Cornelia, ged. te Colombo 16 Juli 1693, tr. al-

daar 19 Febr. 1719 Leonard van Coningshoven van Winterburg, Vaandrig.

(5) Adriana Catharina, ged. te Colombo 6 Sept. 1699, tr. Hendrik Ritscher.

III. Domingo, ged. te Colombo 16 Dec. 1650.

IV. Eugenia, geb. te Colombo, tr. aldaar 28 Apr. 1682 Simon Dircksen (de jonge).

V. Susanna, geb. te Colombo, tr. aldaar 16 April 1679 François van Geyzel v. St. Nikolaas.

VI. Renaldus, ged. te Colombo 25 Oct. 1669.

VII. Antonij, ged. te Colombo 16 Dec. 1670, tr. Angela Corea. Bij wie:

(1) Adriaan, ged. te Colombo 3 Apr. 1707.

(2) Renaldus, ged. te Colombo 20 Jan. 1715, † vóór 5 Sept. 1756, tr. (1) te Colombo 30 Nov. 1738 Anna de Lopes v. Colombo en (2) te Colombo 5 Mei 1743 Maria de Haan v. Colombo. Bij wie:

(a) Anna Francina, ged. te Colombo 5 Apr. 1744.

(3) Jan, ged. te Colombo 8 Oct. 1719, tr. te Colombo Febr. 1739 Clarinda Cordoza v. Colombo.

VIII. Mariana (Merciana?), ged. te Colombo 2 Apr. 1673, tr. aldaar 28 Jan. 1691 Guilliam Ledulx v. Galle, Chir. d. O.-I. C.

IX. Catharina, ged. te Colombo 11 Maart 1674.

B. Johannes Stephanus Pegalotti tr. Catharina Perera. Bij wie:

I. Maria Clarinda, ged. te Colombo 6 Dec. 1767.

II. Johanna Magdalena, ged. te Colombo 6 Mei 1770.

III. Gideona Petronella, ged. te Colombo 11 Apr. 1773.

C. Victorianus Pegalotti, tr. (1) te Colombo 2 Febr. 1741 Aletta van Leeuwen en (2) te Colombo 9 Nov. 1759 Maria Magdalena van Dam.

D. Benjamin Antonij Pegalotti v. Colombo, † vóór 1783, tr. aldaar 29 Nov. 1761 Angenita Gasman. Bij wie:

I. Maria Elizabeth, ged. te Colombo 5 Maart 1769.

E. Adrianus Benjamin Pegalotti tr. Johanna Christina Misso. Bij wie:

I. Pieter Abraham, ged. te Colombo 15 Mei 1796.

II. Jacoba Sophia, ged. te Colombo 18 Nov. 1798.

III. Adriana Elizabeth, ged. te Colombo 22 Nov. 1801.

F. Adriaan Pegalotti v. Colombo, tr. aldaar 26 Nov. 1775 Dominga Barnaldo. Bij wie:

I. Anna Maria, ged. te Colombo 27 Dec. 1778, tr. aldaar 22 Juni 1794 Jan Ligtveld v. Zoutwerk, Quartierm. d. O.-I. C.

G. Antonia Pegalotti v. Tranquebar tr. te Colombo 20 Apr. 1710 Andries Erasmus v. Tongerop.

Loos.

Jan Diederich Loos van Bremen, Commandant der Artillerie te Galle, † vóór 4 Febr. 1781, tr. te Colombo 23 Mei 1762 Anna Marcus van Colombo. Bij wie:

I. Jan Diederich, ged. te Colombo 23 Mei 1762.
II. Hendrik, d°.
III. Anna Metta, d°.
IV. Maria Johanna, ged. te Galle Oct. 1764.
V. Johannes Christianus, ged. te Matara 5 Nov. 1765.
VI. Nicolaas Lourensz, ged. te Galle 11 Jan. 1767.
VII. Lier, ged. te Matara 16 Sept. 1770, doopheffers Lier Loos en Metta Rouwersz.
VIII. Adrianus Cornelis, ged. te Matara 6 Dec. 1771.
IX. Louisa Margarita, ged. te Galle 15 Juni 1773.
X. Enno Florentinus Lodewijk, ged. te Galle 5 Juni 1774.
XI. Daniel Johan, ged. te Galle 17 Oct. 1777.
XII. Livinius Gerrardus, ged. te Matara 5 Sept. 1778.
XIII. Margareta Petronella, ged. te Galle 4 Febr. 1781.

Ephraims.

Coenraad Christiaan Ephraims v. Amsterdam, † te Galle 22 Sept. 1813, tr. te Galle 2 Juni 1793 Saantje de Silva. Bij wie:

I. Cornelis Adrianus (volgt).
II. Coenraad, ged. te Galle 8 Juli 1787.
III. Johanna Sibilla, ged. te Galle 13 Juni 1790, tr. te Galle 27 Maart 1805 Daniel Christian Kellar.
IV. Susanna Elizabeth, ged. te Galle 22 Jan. 1792, tr. te Galle 1812 Johannes Hollebeek.
V. Carolina Jacoba, ged. te Galle 13 Sept. 1795, tr. te Galle Oct. 1814 Johan Godfried Speldewinde v. Jaffna.
VI. Isabella Ernestina, ged. te Galle 11 Febr. 1798, † te Galle 21 Jan. 1859.

VII. Wilhelmina Diederica, geb. 13 Sept. 1801.
VIII. Wilhelmina Honorica, ged. 30 Juli 1803.

Cornelis Adrianus, geb. te Galle 25 Apr. 1785, † aldaar 3 Jan. 1839, tr. aldaar 23 Mei 1808 Angenita Clara van Ingen, geb. 11 Aug. 1786, † te Galle 6 Dec. 1857. Bij wie:

I. Angelo Carmichael, geb te Galle 15 Apr. 1809, † aldaar 23 Apr. 1810.
II. Daniel (volgt).
III. Charlotte, geb. te Galle 10 Dec. 1813, † 1 Mei 1781, tr. te Galle 8 Juni 1835 Johannes Eusebius Wittensleger.
IV. Zoontje, geb. te Galle 10 Dec. 1813, † jong.
V. Dochtertje, geb. te Galle 26 Jan. 1817, † 31 Jan. 1817.
VI. Peter Henry, geb. te Galle 16 Dec. 1818.
VII. Frederica (Charlotta?) Catharina, geb. te Galle 6 Apr. 1821, † 1 Aug. 1849, tr. 12 Oct. 1840 William Henry Kellar, † 6 Jan. 1870.
VIII. Mary Helen, geb. te Galle 20 Sept. 1827, † 17 Nov. 1849, tr. 18 Apr. 1844 William Barnes de Silva.

Daniel, geb. te Galle 22 Oct. 1811, ged. aldaar 2 Maart 1812, † te Colombo 23 Apr. 1856, tr. 27 Dec. 1833 Charlotte Catharina Zybrandsz, geb. 13 Sept. 1810, † 6 Apr. 1858, d. v. Jacobus Zybrandsz en van J. W. Brechman.
Bij wie:

I. Caroline Amelia, geb. te Galle 10 Dec. 1834, † 15 Mei 1869, tr. 18 Oct. 1849 Richard Edward Andree, geb. 24 Jan. 1825.
II. Angelo Frederick (volgt).
III. Georgina Margaret, geb. te Galle 30 Juli 1838, tr. (1) 12 Sept. 1855 Cheri Louis Philippe Daviot, geb. 20 Maart 1833, verdronken 2 Juli 1857 en (2) 12 Febr. 1864 Gilbert Francis Kellar.
IV. Edmund Dunbar, geb. te Galle 18 Sept. 1839, tr. te Galle 11 Febr. 1861 Martha Jane Florena Coopman.
V. Clement Reginald, geb. te Galle 17 Aug. 1841, tr. 6 Mei 1863 Anne Sophie Andree.
Bij wie: (1) Cyril, (2) Wilfred, (3) Florence.
VI. Ophilia Miranda, geb. te Galle 15 Nov. 1842, † 6 Dec. 1843.

VII. Francis Henry, geb. te Galle 19 Jan. 1844, † 26 Juli 1873.
VIII. Alice Eleanor, geb. te Galle 2 Mei 1845.
IX. Albert Richard (volgt).
X. Sixtus Daniel, geb. te Galle 15 Mei 1849.
XI. Charles Pieter, geb. te Galle 6 Juli 1850, tr. 23 Jan. 1875 G. M. Bogaars. Bij wie:
(1) George Francis, geb. 14 Dec. 1876.
(2) Eva Margaret, geb. 5 Sept. 1878, † 15 Apr. 1879.
XII. Charlotte Matilda, geb. te Galle 27 Dec. 1851.

Angelo Frederick, geb. te Galle 15 Maart 1836, † 6 Nov. 1868, tr. 7 Mei 1855 Harriet Margaret Matilda Andree, geb. 4 Oct. 1832, † 22 Aug. 1883. Bij wie:
I. Evelyn Harriet, geb. te Galle 11 Oct. 1856, † 19 Maart 1879.
II. Angelina Frances, geb. te Galle 8 Juli 1857.
III. Daniel Edwin, geb. te Galle 2 Oct. 1858, † 12 Febr. 1898.
IV. Clement Angelo, geb. te Galle 25 Apr. 1860, tr. te Singapore 25 Oct. 1888 Esther Catharine Trusty. Bij wie:
(1) Frederick Thomas, geb. te Singapore 8 Juni 1890.
V. Mary Elizabeth Gertruide, geb. 24 Juni 1862, † 7 Apr. 1863.
VI. Leslie Francis, geb. 27 Juli 1863, tr. 24 Juli 1890 Ida Laura Mack. Bij wie:
(1) Granville Leslie, geb. 7 Juni 1891.
VII. Tyril Andree, geb. 20 Oct. 1867, tr. te Singapore 9 Juli 1892 Regine Virginia Hansen.

Albert Richard, geb. te Galle 8 Nov. 1846, tr. aldaar 5 Jan. 1876 Laura Anthonisz., geb. te Galle 19 Dec. 1851, † 1902. Bij wie:
I. Richard Lionel, geb. te Galle 18 Oct. 1876.
II. Elsi Laura, geb. te Galle 24 Apr. 1878, † 18 Mei 1884.
III. Ivy Rose, geb. te Galle 22 Aug. 1879, † 2 Jan. 1880.
IV. Erine Violet, geb. te Galle 24 Oct. 1880, † 17 Maart 1882.
V. Sylvia Agnes, geb. te Galle 14 Aug. 1882.
VI. Alfred Francis, geb. te Galle 22 Dec. 1884.
VII. Edgar Lancelot, geb. te Galle 27 Juli 1886.

VIII. Bertha Charlotte, geb. te Galle 31 Dec. 1888.
IX. Nora Lilian, geb. te Galle 28 Juli 1890.
X. Allan Roy, geb. te Galle 13 Apr. 1895, † 14 Apr. 1895.

VOLLENHOVEN.

Johannes Adriaan Vollenhoven van 's Gravenhage, Onderkoopman, † te Java 1807, tr. te Colombo 14 Sept. 1783 Jacoba Cornelia Coquaart van Galle. Bij wie:
I. Johannes Jacobus, ged. te Colombo 7 Apr. 1793.
II. François Arnold Adriaan, ged. te Colombo 29 Maart 1795.
III. Magdalena Henrietta Elizabeth, ged. te Colombo 12 Apr. 1800.
IV. Maria Jacoba, ged. te Colombo 31 Jan. 1802.

COQUAART.

Jan Jacob Coquaart, Majoor d. O.-I. C., tr. Jacoba Christina van Sohsten. Bij wie:
I. Anna Maria, ged. te Colombo 18 Jan. 1767.
II. Jacoba Cornelia, ged. te Galle 29 Jan. 1769.
III. Johanna Elizabetha, ged. te Colombo 7 Juli 1771.

BOGAARS.

Henricus Ezekiel Bogaars van Zierikzee, tr. te Galle 24 Oct. 1790 Anna Maria de Lange. Bij wie:
I. Henricus Marinus, ged. te Galle 29 Juni 1788, † te Galle 29 Aug. 1838, tr. (1) te Colombo 10 Dec. 1809 Anna Jacoba Trek van Manapaar (Nav. L. 176). Bij wie:
(1) Henrietta Anna Helena, ged. te Galle 22 Jan. 1812, tr. 1828 John Armstrong.
Henricus Marinus tr. (2) 1816 Anna Maria Dorottea Baptist. Bij wie:
(2) Gertruida Elizabeth, ged. te Galle 16 Aug. 1818.
(3) Magareta Cornelia, ged. te Galle 24 Nov. 1818, tr. Adam de Silva.
(4) Josea Angenita, ged. te Galle 26 Apr. 1820, tr. J. E. Eaton.
(5) Petronella Carolina, ged. te Galle 20 Aug. 1821, tr. Henricus Adrianus Wilhelmus Bogaars.
II. George tr. te Galle 31 Aug. 1820 Anna Cornelia Andree, † te Galle 8 Jan. 1855. Bij wie:
(1) Henricus Adrianus Wilhelmus, ged. te Galle 5

Oct. 1821, tr. aldaar 3 Juli 1845 Petronella Carolina Bogaars. Bij wie:
(a) Robert.
(b) Dochter.
(c) Zoon.
(2) Anna Dorothea Henrietta, ged. te Galle 26 Mei 1824.
(3) John. Nathaniel, ged. te Galle 10 Aug. 1824.
(4) Charles Benjamin, ged. te Galle 4 Sept. 1825, tr. (1) te Galle 21 Jan. 1847 Adriana Wilhelmina Zijbrandsz, † te Galle 16 Jan. 1854. Bij wie:
(a) Charles Llewelyn, geb. te Galle 21 Maart 1848, tr ..... de Silva.
(b) Egbert Albert, geb. te Galle 7 Nov. 1857.
(c) Isabel Emma, geb. te Galle 3 Dec. 1852.
(d) Osmund Edmund, geb. te Galle 3 Nov. 1853.
Charles Benjamin, tr. (2) ..... Loret.
(5) William Edward, ged. te Galle 11 Juni 1827.
(6) Henricus Ezekiel, ged. te Galle 27 Juli 1832.
(7) George .. tr. .... Armstrong.
III. Juriaan, ged. te Galle 8 Mei 1791.
IV. Johanna Gerrardina, ged. te Galle 22 Sept. 1793, tr. (1) te Galle 24 Juli 1808 Willem Carel Jahn van Manaar; (2) 1817 Johan Adam Gauder; (3) C. .... A. .... Blok.
V. Johanna Charlotte, ged. te Galle 27 Aug 1797, tr. 1816 Frederik Wilhelmus Gerardus Andree.
VI. Sara Wilhelmina Henrietta, ged. te Galle 8 Dec. 1799.
VII. Mortimer Richard, ged. te Galle Nov. 1802.

Orelius.

Jonas Orelius van Karlscrona, Equipagie-meester v. Colombo, tr. aldaar 24 Nov. 1742 Gertruida de Moor. Bij wie:
I. Johanna, ged. te Colombo 27 Sept. 1744, tr. aldaar 11 Dec. 1763 Johannes Reinkens van Amsterdam, Koopman d. O.-I. C.
II. Jonas, ged. te Colombo 7 Mei 1747.
III. Gertruida, ged. te Colombo 1 Juni 1749.

Bouwman.

Jacobus Bouwman van Haarlem, Opperhoofd van Trincomale

O.-I. C., tr. (1) te Colombo 22 Nov. 1739 Maria Elizabeth Berghuys van Galle. Bij wie:

I. Gertruida Adriana, ged. te Galle 9 Oct. 1740, tr. te Colombo 25 Febr. 1739 Barent Aleman van Ligten, Opperchir. d. O.-I. C.

Jacobus Bouwman tr. (2) Johanna Jacoba Dormieux. Bij wie:

II. Abraham, ged. te Colombo 8 Nov. 1745.

Jacobus Bouwman tr. (3) 10 Febr. 1754 Maria Baltina Sophia Ruijsch van Utrecht.

Berghuys.

Dirk Berghuys, Opperchir. d. O.-I. C., tr. Adriana Swinnas, geb. 8 Maart 1690, † te Galle 28 Apr. 1734. Bij wie:

I. Johannes.

II. Warner, Koopman d. O.-I. C., geb. te Jaffna, tr. (1) te Colombo 21 Mei 1747 Elizabeth Wilhelmina Diemont van Tutucorin, wed. v. Hermanus van Bern, Onderkoopman, en (2) te Colombo 15 Maart 1750 Rachel Steigers van Batavia, wed. van Minnen.

III. Magdalena, geb. te Jaffna, tr. Quirijn van Biesum van Rotterdam, Koopman d. O.-I. C.

IV. Maria Elizabeth, ged. te Galle 29 Apr. 1721, tr. 22 Nov. 1739 Jacobus Bouwman van Haarlem, Opperhoofd te Trincomalie.

V. Catharina, ged. te Galle 24 Mei 1722, tr. 29 Sept. 1744 Jan Bauert van Trepto, Luit.

VI. Margareta Clara, ged. te Galle 5 Maart 1724.

VII. Hendrich Diederich, ged. te Galle 23 Sept. 1725.

VIII. Clara Margareta, ged. te Galle 1 Febr. 1728.

IX. Johan Willem, ged. te Galle 24 Dec. 1730.

X. Willem Adriaan, ged. te Galle 16 Mei 1733.

Potken (LI. 306).

A. Juriaan Potken van Oldenzaal, Administrateur van Jaffna, geb. 7 Aug. 1698, † te Jaffna 28 Apr. 1737, tr. Hester Agatha Woutersz (Nav. XLVIII. 511). Bij wie:

Agnita Gertruida, geb. te Jaffna, tr. te Colombo 22 Febr. 1739 Johannes Arnoud van Sanden van 's Gravenhage.

B. Gabriel Willem Potken en Henrietta Huberta Raket waren ouders van:

I. Maria Magdalena, ged. te Colombo 26 Nov. 1752, tr.

aldaar 27 Oct. 1771 Julius Valentijn Bauert, Assistent d. O.-I. C.

II. Petrus Gerrardus, ged. te Colombo 8 Dec. 1754.

III. Sara Johanna, ged. te Colombo 7 Nov. 1756.

IV. Euphemia Jacoba, ged. te Colombo 18 Dec. 1757, tr. Paul Francken van Heusden, Boekhouder.

V. Wilhelmina Carolina, ged. te Colombo 21 Juni 1761.

De Coste.

Godfried Leonard de Coste van Gera, Kapt. d. O.-I. C., tr. (1) Elbertina Victoria Thomasz, geb. te Colombo 19 Oct. 1737, d. v. Johannes Andries Thomasz van Batavia en van Johanna Victoria Rijken. Bij wie:

I. Johanna Magdalena, ged. te Colombo 30 Sept. 1753.

II. Elizabeth Victoria, ged. te Colombo 3 Nov. 1754.

III. Clara Sophia, ged. te Colombo 3 Nov. 1754.

IV. Casparus Gerrardus, ged. te Colombo 2 Mei 1756.

Godfried Leonard de Coste tr. (2) te Colombo 16 Dec. 1759 Anna Gertruida Laurentsz van Colombo, wed. v. Johannes Ferdinandus Krychsman. Bij wie:

V. Johannes Ferdinandus, ged. te Colombo 9 Aug. 1761.

Kersse.

Gerrardus Kersse van Amsterdam, Boekhouder 1734, Dissave van Matara 1742, Opperkoopman en Secunde van Malabar 1747, Resident van Kayts 1764, tr. te Colombo 28 Maart 1734 Susanna Petronella van de Rondewerken v. Colombo. Bij wie:

I. Gerrardus Cornelis, Soldij-boekhouder te Tutucorin 1770.

II. Daniel Gerrardus, geb. te Matara, Boekhouder, tr. te Colombo 5 Juni 1763 Johanna Francina van Lier van Trincomalie.

III. Carolus, geb. te Matara, tr. te Galle 18 Juli 1766 Sara Jacoba de Luyck van Galle. Bij wie:

(1) Elizabeth Susanna, ged. te Galle 22 Juni 1766,

(2) Stephanus Carolus, geb. te Galle, tr. aldaar 3 Aug. 1783 Francina Jansz. v. Colombo. Bij wie:

(*a*) Petrus Godfried, ged. 18 Juli 1784.

(*b*) Petronella Justina, ged. 4 Febr. 1787.

(*c*) Anna Carlina, ged. 30 Oct. 1790.

(3) Nicolaas Philip, ged. te Galle 17 Mei 1768, tr. aldaar 28 Sept. 1788 Helena Christina Goldestein v. Galle. Bij wie:
(*a*) Gerrardina Helena, ged. te Galle 27 Sept. 1789.
(*b*) Johanna Renaldina Helena, ged. te Galle 7 Sept. 1794.
(4) Gertruida Wilhelmina, ged. te Galle 5 Juni 1771.
(5) Petrus Carolus, ged. te Matara 5 Juni 1773, tr. te Galle 15 Jan. 1792 Johanna Catharina de Silva. Bij wie:
(*a*) Carolina Rudolphina, ged. te Galle 29 Jan. 1792.
(*b*) Bernardina Helena, ged. te Galle 2 Febr. 1794.
(*c*) Johanna Elizabeth, ged. te Galle 10 Juli 1796.
(*d*) Petronella Bernardina, ged. te Galle 25 Nov. 1798.
(6) Carolina Jacoba, ged. te Matara 29 Maart 1775.

VAN SANDEN.

Johannes Arnoud van Sanden van 's Gravenhage, Administrateur van Jaffna, † 1751, tr. te Colombo 22 Febr. 1739 Agnita Gertruida Potken. Bij wie:
I. Gerrardus Johannes, ged. te Colombo 7 Juni 1740.
II. Anna Gertruida, ged. te Colombo 16 Sept. 1742, tr. (1) Michael Ehrentreich; (2) Christoffel Baatke.
III. Hester Johanna Magdalena, ged. te Colombo 2 Febr. 1744.

VAN SENDEN.

A. Wouter Rudolph van Senden, Fiskaal te Colombo, † 1768, tr. Wilhelmina Margareta d'Everdingen van der Nypoort. Bij wie:
I. Susanna Lebertina Agnita, ged. te Colombo 10 Dec. 1758.
II. Johannes Hermanus, ged. te Colombo 16 Maart 1760.
III. Adriaan Iman Willem, ged. te Colombo 13 Mei 1762.
IV. Alida Maria, ged. te Colombo 10 Juli 1763.

B. Jacques Fabrici van Senden van Utrecht. Opperhoofd te Trincomalie, tr. te Colombo 5 Apr. 1778 Sara Maria Francina Holst, ged. te Colombo 7 Febr. 1761, d. v. Gerrit

Engel Holst, Boekhouder d. O.-I. C. en van Maria Francina Schokman. Bij wie:

Angelica Frederica Maria Wilhelmina, ged. te Colombo 3 Oct. 1779.

DIES.

Jan Hendrik Dies van Hildersheim, tr. te Colombo 7 Febr. 1740 Maria Wilhelmina Blom v. Colombo. Bij wie:

I. Dorothea Maria, ged. te Colombo 4 Maart 1742, tr. Henricus Leembruggen v. Leiden.

II. Jacoba Adriana, ged. te Galle 2 Aug. 1755.

(Wordt vervolgd.)

Van Altena-Piper. — Wie waren ouders en grootouders van Gerrit van Altena J. U. D., Burg. van Tiel, geb......, † Tiel 1 Jan. 1751, × Tiel 9 Febr. 1672 met Adriana Piper geb. Tiel 9 Febr. 1672, † 8 Aug. 1732 (zoo mogelijk met opgave van wapens en jaartallen)? Hoe kwam hij in de regeering van Tiel?

W. D.

Ross, (LIV, 187). — De in Duitschland bestaande gravenfamilie von Ross stamt af van de ca. 1790 in Den Bosch gewoond hebbenden Alexander Ross, gehuwd met Susanna Monro, beiden van oud-Schotschen adel en wegens godsdienstvervolging in Schotland naar de Nederlanden overgekomen.

Eene copie van het document, dat door hunne afstammelingen in Duitschland (stammende van Johannes Matthias Ross, Nederlandsch gouverneur van Bengalen ± 1790) gebezigd werd om hunne afkomst van de Schotsche graven van Ross te bewijzen bevindt zich in het bezit van ondergeteekende, terwijl het genealogisch en heraldisch archief, Directeur D. G. v. Epen, te 's-Hage nagenoeg volledige bijdragen heeft omtrent alle in Nederland en Duitschland aanwezige afstammelingen en aanverwante familiën.

Rotterdam. W. A. E.

In de noot op blz. 187 leze men 1874 in plaats van 1871. RED.

De Win-Junckers. — Tusschen 1726 en 1735 woonde te Gorinchem Louisa Johanna Jun(c)kers, weduwe Mr. Daniel de Win. Uit dit huwelijk was geboren de in 1726 nog minderjarige Maria

Elisabeth de Win. Kan iemand mij eenige bezonderheden omtrent deze personen verschaffen?

Wanneer en waar is M. E. d. W. geboren? Is zij gehuwd geweest?

Princesse d'Auvergne. — In 1726 vertoefde te Utrecht eene „Princesse d'Auvergne". Wie was deze prinses? en wat deed zij te Utrecht.

Ook woonden toen te Utrecht een graaf en gravin de St. Paul, ook omtrent hen zou ik gaarne eenige inlichtigen ontvangen.

de Bilt. J. W. DES TOMBE.

Vosch. — Kan deze Utrechtsche familie hebben gevoerd: een jachthoorn vergezeld van 6 leliën (1, 2, 2 en 1)? Indien niet, van wie is dit wapen dan wel?

Arnhem. J. D. WAGNER.

Doitsma (LIV, 122). — Over dezen naam en het wapen zie: „de Friesche Adelaar", 1889, no. 7, blz. 54, 55. De kleuren van het laatste schijnen niet bekend te zijn.

Middelburg. Mr. B. F. W. VON BRUCKEN FOCK.

Van Arkel. — Wie der medewerkers kan ondergeteekende inlichtingen verschaffen betreffende de genealogie van Arkel?

v. A.

Van Overvest (XLVII, 418, 419). — Ter aanvulling van mijne mededeeling betreffende het oude stamhuis (de Ridderhofstad) Overvest, waaromtrent Dirck van Bleyswijck Evertsz. in zijne beschrijving van Delft van het jaar 1667 heeft bericht, dat het destijds niet meer in wezen was, is het volgende, door mij op het Rijksarchief alhier in een der Transportregisters van Delft aangetroffen, zeker niet onbelangrijk.

Op 10 September 1686 werd door Simon van der Maas, schoolmeester, aan Hendrik de Ridder voor f 1200, verkocht „een thuyn en de Erve, „met een huysge daerinne staande ende ge„legen buyten de schoolpoort deser stad in de Olykerspoort, van „ouds genaemt 't Hoff van Overvest, belent ten Westende Wed. „van de Heer Out Burgemr. Pr. Hogenhoeck [1]) ende ten Oosten „Wm. van Vliet."

[1]) Catharina Harmensdr. van Ruyven, geb. 26 April 1613, overl. 16 Juni 1695, weduwe van Pieter van Hoogenhouck, geb. 3 Febr. 1613, overl. 26 Jan. 1679, in leven veertigraad en burgemeester van Delft.

Nopens den geadelden Laurens van Overvest, ridder des H. R. Rijks, is mij nog nader gebleken dat hij een zoon was van Damais (Damas) v. O., en dat hij is geweest Heer in Vossemeer en pachter van den tol van Yertickeroirt.

Den Haag. M. A. VAN RHEDE VAN DER KLOOT.

Onbekend wapen. — Den heer P. C. Labrijn omtrent zijn vraag in afl. 3, bl. 188, verwijs ik naar het Armorial général deel I p. 1013 waar hij vinden zal: Huijsman (provintie Utrecht) „in goud een zwart St. Andrieskruis vergezeld van 4 scharen v.h. zelfde, de punten omlaag. De families Huijsman en van Diggelen zijn voorzoover mij bekend de eenige, die in Holland dit wapen voeren.

Rotterdam. R. T. M.

Kien. — Zijn er nog kinderen of kleinkinderen in leven van wijlen Mr. *Jacob Kien*, burgemeester van Utrecht enz. enz.

Van dit oude geslacht heb ik vele aanteekeningen, te beginnen met 1382. In 1633 werd dit geslacht in den persoon van *Nicolaas Kien* geadelt en met den titel van Ridder van St. Michiel begiftigd, waarvan authentieke dokumenten voorhanden zijn.

St. Petersburg, Mr. ROBERT C. ERMERINS.
(grande konioucheunaïa 5 log. 11.)

Arnolfini. — In „The Connoisseur" van Maart 1904 komt voor eene plaat, voorstellende Jean Arnolfini en zijne vrouw Jeanne de Chenancy.

Wie kan mij eenige inlichtingen omtrent deze personen verstrekken?

Deventer. W. F. VAN SPENGLER.

Deze plaat is genomen naar een schilderij van Jan van Eyck, berustende in de National Gallery te Londen. De Arnolfini's behooren tot een Italiaansch koopmansgeslacht. RED.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

ALBUM VAN ARNOLDUS KULENKAMP. — DE DICHTERES CLARA FEYOENA VAN SIJTZAMA.

Het Stedelijk Museum te Alkmaar geraakte onlangs in het bezit van een Album amicorum, afkomstig van Arnoldus Kulenkamp, als predikant aldaar beroepen van S. Hippolytushoef op het eiland Wieringen 1755, bevestigd 1 Februari 1756 en overleden den 10 October 1764. Hij was in 1723 geboren in de hannoversche stad Zelle, vroegere residentie der hertogen van Brunswijk-Luneburg, werd den 4 September 1743 ingeschreven als student te Groningen, den 16 September 1748 als zoodanig te Leiden en studeerde ook nog te Utrecht, waarvan hij de academie in Juli 1750 verliet (het *Album Studiosorum* dezer hoogeschool noemt hem niet onder de ingeschrevenen). Hij was gehuwd met Dorothea Geertrui Born, uit welk huwelijk te Alkmaar geboren zijn Maria Henrietta, gedoopt 22 Juli 1759, en Arnoldus Nicolaas, gedoopt 14 April 1763.

Het album telt 275 bladzijden, waarvan één, 215, blijkens het register van L. C. Holscher, is verwijderd. Op 14 daarvan zijn meer of minder goede, gekleurde of ongekleurde teekeningen geplaatst, de overige bevatten gedichten, spreuken en teksten, steeds van een „symbool" vergezeld, in de nederlandsche, duitsche, fransche, latijnsche, grieksche, hebreeuwsche of arabische taal. Het oudste inschrift is van 1742, te Bremen, het jongste van 1752, te Amsterdam. Kennelijk van familieleden zijn die van Johan Wilhelm Kulenkamp, Brunswijk 1743, en Herman Kulenkamp, Zelle 1744 [1]. Als intieme vrienden, gemerkt „unus

[1]) In het *Biogr. Woordenboek* van v. d. Aa worden genoemd Gerardus K., geboren te Bremen 30 October 1700, predikant te Nieuw-Loosdrecht, Delft, Deventer. Amsterdam, overleden 9 October 1775, en zijn zoon Ludovicus, predikant te Bremen, vervolgens hoogleeraar en predikant te Göttingen.

ex quatuor", deden zich te Groningen in 1747 kennen B. Sonius, P. van Delfzijl en P. Brouwers; als vrienden „in ons herderlijk gezelschap", aldaar 1747 en 48, P. Lollema *(Ronduit)*, J. Fockens Lz. *(Lysanthus)* en Benjamin Taats *(Thirsis)*, als genooten „in nostro poëtico consortio", in dezelfde jaren F. Ad. Widder *(Durandus)*, Ger. Nic. Heerkens *(Pylignon)*, M. Beckeringh *(Dorilas)*, J. Spiets *(Celadon)*, Josua van Iperen *(Lycidas)* en P. G. van Sijtzama *(Palemon)*.

Zoowel van deze groningsche als van de latere leidsche en utrechtsche tijd- en studiegenooten en van andere personen schijnen ons de uitbundige vriendschapsbetuigingen, al nemen wij den ouderdom van hen die ze neerschreven in aanmerking, onoprecht in hare overdrevenheid; de jongelui moeten toen gevoeliger geweest zijn dan in onzen practischen tijd, of gingen mede met een heerschende mode.

Met zijn laatstgenoemden dichtbroeder, student in de wijsbegeerte en de rechten, vertoefde Kulenkamp in het begin van Juli 1747 drie dagen op het, den raad ter admiraliteit van Friesland Justus Conring behoorende, huis Woelwijk te Bellingweer, een gehucht, dat sedert 1810 deel uitmaakt van de groninger gemeente Winsum. Daar was hij ook samen met de 18-jarige Clara Feyoena van Sytzama, vermoedelijk eene zuster van Pieter Galenus, die zich reeds als dichteres had doen kennen. Dat de jonge vogeltjes behagen in elkanders gezelschap vonden en met elkander aan het kwinkeleeren sloegen is te denken. Welke verzen de aanstaande predikant aan de zingende Clara gewijd heeft is ons onbekend, maar wat deze en zijn gastheer voor hem gevoelden getuigen 4 bladzijden van het album van den volgenden inhoud:

Klinkdicht op de waare vrindschap.

O mogte mijn Lier van u, o Vrindschap spelen
  Gelijk mijn hart u voelt, gelijk mijn geest u mint!
  Hoe vast is uwe knoop, die tedre zielen bint!
Met wat betovrend zoet wilt gij de harten streelen!
Twee worden één door u, schoon twee door niets te deelen.
  Hoe hol de zee ook golve op 't buldren van den wint,
  Uw rots staat eeuwig pal: uw magt blijft eensgezind.

Gij word het meest geroemt dog 't minst bespeurt bij veelen
  Gij paart het zoete en 't nutte; in voor- en tegenspoed
  Blinkt uwe vreugd of troost met een gereed gemoed.
Gij toont het vuur der minne en nooit haare ijdelheden,
  Oprechtheid, Tederheid gaan met u hand aan hand,
  Jij kiest uw gunstling meest op 't vroom en welig Land;
Ja, *Woelwijk* ziet thans blij twee Boezemvrinden treden.

Op Woelwijk in 't kleine Meer, in Hooimaand 1747.

In Gruno's groene velden, bevrijd van slavernij,
Waarvan de steden melden, voor eeuwig vrij en blij
Mag ik van vrindschap kweelen, van werrelds wenschlijkst [goed
En in haar goedren deelen, daar wij mijn Damon groet.

Tedre wensch aan mijnen Boezemvrind.

  Gelijk mijn Naam gaat met uw Boek,
Dus wenschte ik graag met u te leven.
  Maar 't wreede Noodlot weigert 't mij,
  Het rukt me af van uw' tedre zij!
  Dog waar ge ook gaat in welk een hoek,
Mijn hart zal eeuwig aan u kleven.
  Mijn hart mint u als ge uw' vriendin
  Uw Clorislief, o machtge min
Bewaar dat allerliefste Bekje
Bewaar mijn Arnold, 't zoetste gekje!

Ter gedachtenisse uit het zuiverste harte mijnen vrind Arnold Kulenkamp, in spijt van Febus toegezongen.

Justus Conring,
Raad ter Admir[t]. in Friesland.

Aanmerking.

  Gewis ik sta verbaast, dit stamboek is gewend
Dat ieder Dichter daar zijn veldnaam in gaat zetten:

Dog schoon de min 't gebood, ik bind me aan geen wetten
Ik houd me aan Nazoos vaars: Wel leeft men onbekend.

Symb: Fide et Fortitudine.

Kulenkamp, ontvang dit lied,
Dat o lust van Febus zoonen!
U mijn lage zang nimf bied,
't Kan u mijne vrindschap toonen:
'k Vley uw deugden, nog uw leest,
Nog uw diep vernuft en geest,
Neen, ik durf zo hoog niet streven.
Arnold mag gelukkig leven!
'k Heb drie zonnekringen in
Uwe vriendschap mogen deelen;
O! hoe zalig is 't begin
Daar geen voortgang kan verveelen:
Wat hebt gij mij menig maal
D' aangename Pindus-taal
Tot een voorbeeld rijk gegeven.
Arnold mag gelukkig leven!
Dat het vrolijk suster dom
Met Apollo neder daalde,
'k Hoorde uw zang eens wederom
Daar nooit Herders kunst bij haalde;
Beek en Bosch en veld en vee
Luysteren naar uw spelen mee,
Zelf de wind wil zachter sweven.
Arnold mag gelukkig leven.
Zeg mij eens wat herders / Musen kind
Zou niet gretig willen blijven
In de vrindschap van mijn vrind?
't Noodlot moet die nooit verdrijven
Damon tusschen u en mij!
'k Wensch Fortuyn u gunstig zij!
Euwig blijve uw naam verheven!
Arnold mag gelukkig leven!

Bellingeweer den 6 Juli 1747 in d'ommelandsche daalen.

Dit tot een blijk van mijne vrindschap en agting en ter gedagtenis aan de Heer Kulenkamp.
Clara Feyoena van Sytzama
of als Herderin Fillis
d' ongeveynsde.

[Open gelaten ruimte voor het teekenen of inplakken van een portret.]

Op d' afbeelding van zijne Hoogheid, onzen geliefden Stadhouder.

De Moed straalt door in Frizoos [wezen
Niet min de vlugge Schrander- [heid.
Thans is de waare Held verrezen,
Van wien Minerva nimmer [scheid.

Aan het Stamboek van mijnen vriend.

Roem nu, o Stamboek! roem nu [vrij,
En ga 't nieuwsgierig oog ver- [toonen
Twee Wondren: Claraas [Poëzij,
En Nassauw, 't Puik van Mavors [Zoonen.

J. Conring.
Vivat Oranje!

Clara Feyoena heeft niet op een predikant gewacht, maar is in 1750 in het huwelijk getreden met kapitein Izaäk Reinder van Raesvelt, heer van Heemse. De door haar in het licht gegeven *Bellingweerder Uitspanningen*, *Heemse Hof- Bosch- en Veldzang* enz. zijn thans vrijwel vergeten, maar de *Evangelische Gezangen* bevatten nog altijd van hare hand ns. 44 en 154.

De zoon van dominus Arnoldus Kulenkamp vestigde zich in 1788 als medicinae doctor te Alkmaar, werd daar den 11 Mei van het volgende jaar lid der vroedschap [tot de omwenteling in Januari 1795], en huwde den 31 derzelfde maand met Dorothea Geertruid van Veen. Hij werd begraven den 26 September 1801. Uit zijn echt zijn geboren: 19 Maart 1790 Gerrit Jacob, 12 Juni 1791 Cornelis Hendrik, 27 Mei 1793 Andreas Godlieb Martijn

[peter bij den doop, 2 Juni, Andreas Godlieb K. te Bremen], begraven 8 Augustus 1794; 29 September 1794 Hendrica Jacoba, terwijl den 15 Maart 1796 en den 3 Februari 1797 doodgeboren kinderen zijn ter aarde besteld. Cornelis heeft moeten deelnemen aan Napoleon's tocht naar Rusland. Zijn laatste brief is van den 21 September 1812, als gewonde in het hospitaal te Lipl. Sedert is niets meer van hem vernomen.

Zijne moeder is den 7 April 1805 hertrouwd met Herbertus Johannes Vonk, secretaris van Alkmaar, wiens kleinzoon en naamgenoot het album aan het Museum heeft geschonken.

C. W. B.

Geen zijde spinnen bij iets. — In Dr. F. A. Stoett's „Nederl. spreekwoorden en gezegden" wordt bij de uitlegging dezer uitdrukking o. a. gezegd, dat ze te vergelijken is met: ergens goed garen bij spinnen. „Evenals niet van alle vlas goed garen gesponnen wordt, zoo spint men ook niet altijd (goede) zijde van het spinsel der zijderups; dit gold vooral in den tijd, toen de zijdeindustrie pas begon, men minder bedreven. was en de hulpmiddelen nog zeer onvolkomen waren". Het is mij dan ook uit oude aanteekeningen van wijlen mijn' vader gebleken, dat deze uitdrukking op het laatst der 15de eeuw in gebruik was. Daarin komt namelijk het verhaal voor dat toen „Henderick, soone van Wisch", om zich te wreken over de ongerechtigheden door die van Deventer zijnen vader Jan van Wisch aangedaan, met vier duizend soldaten, die verschillende Heeren gediend hadden, Overijsel plunderde en brandschatte, de Bisschop van Uitrecht, Frederik van Baden, om hieraan een einde te maken, zich verbond met Karel, Hertog van Gelre en de steden Deventer, Campen en Zwolle. Gezamelijk versloegen zij het leger van Wisch; vele soldaten werden door de landlieden doodgeslagen en het overschot, dat in Cleefsland, Munsterland en elders de wijk had genomen, werd vervolgd en velen gevangen genomen, waaronder zeker Hans van Ballingen, een der brandmeesters van het leger, die met de zijnen te Deventer werd geradbraakt. Onder dezen was een jonge man, die nog slechts zeer korten tijd bij dat leger gediend had en moeilijk tot sterven zich konde bereiden. Hij beklaagde er zich over, dar van Ballingen hem overgehaald had en riep, toen hij op het

rad gebonden werd, met luider stem: „O Hans, Hans, waartoe hebt gij mij gebracht!" waarop deze, daarbij tegenwoordig, antwoordde: „Spinne ick daer zijde bij?"

In zijn „Korte Chronijke der stadt Deventer" meldt Arnold Moonen, dat er 150 man met hunnen overste Hans van Ballingen voor Deventer gevangen genomen en de meesten op raderen gegelegd werden, gelijk ook 25 te Campen.

Deze gebeurtenissen vielen voor in de jaren 1498 en 1499 en dat leger is in de geschiedenis bekend onder den naam van de groote garde. De zijdeindustrie was toen nog van betrekkelijk recenten datum in West- en Middel-Europa; zoo werd bv. in Frankrijk de handel in zijden stoffen eerst in de 15de eeuw ingevoerd evenals het kweeken van de moerbeiboom; de eerste zijdefabrieken van Lyon dagteekenen van 1466 (zie Bouillet, Dict. Univ. des Sciences, des Lettres et des Arts).

Sp. onder Olst. VAN HOEVELL.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kunstschilder L. F. du Bourg. — Bezig zijnde met het verzamelen van gegevens voor eene beschrijving der bekende gebouwen van Amsterdam vind ik in Wagenaar's „beschrijving van Amsterdam", waar hij de Amstelkerk beschrijft, eene aanteekening, die aan Dr. Scheltema, voorheen archivaris alhier, ontsnapt is, tenminste hij vermeldde in zijne beschrijving der schilderijen op het raadhuis onder nummer 152 een stuk, waarvan hij den schilder niet kent en die m. i. duidelijk bij Wagenaar is aangegeven. Voor zoover mij bekend is, deze aanteekening ook nergens anders vermeld. Zij is deze: „terwyl dit blad gedrukt wordt in 't begin „des jaars 1765 is dezelfde konstschilder Louis Fabricius du „Bourg koster der Amstelkerk, bezig met het schilderen van „een schoorsteenstuk voor den kleinen of noordelijken schoorsteen „van Schepenskamer op 't Stadhuis; dien wij hiervoor III. deel „I boek bl. 21 gemeld hebben van geen schilderstuk voorzien te „zijn. Het zal de gerechtigheid verbeelden zittende op een verheven zetel verzeld van de wakkerheid en standvastigheid en „raadpleegende met de wijsheid, voorzigtigheid en Godsvrugt. „Zy doet Geweld en Bedrog wyken en wordt gekroond door de „gelukzaligheid. Onder aan 't stuk zal men 't afbeeldsel van „keizer Justiniaan en verscheiden rechtsgeleerde boeken zien".

Bij vergelijking met het stuk zelf, hangende in het Gemeente-archief van Amsterdam, raadhuiskamer 29, komt dit alles juist zoo uit.

Mr. J. J. Loeff.

GESCHIEDENIS.

DE RECHTEN VAN DEN MENSCH

EN HUNNE PROPAGANDAMIDDELEN IN 1795.

Er zijn ongetwijfeld maar weinig staatsstukken of documenten van sociale beteekenis, waarmede aanvankelijk zóo is gedweept en later zóo gesold, als met de zoogenaamde „Déclaration des droits de l'homme." Na (niet alleen in Frankrijk, maar ook in de Bataafsche Republiek, wier Representanten de Fransche vrijheidbrengers en -opdringers in de meeste opzichten getrouw, ja slaafs nabootsten) driemaal te zijn afgekondigd, telkens in gewijzigden vorm, is de inleiding tot de Fransche, resp. Bataafsche staatsregelingen, die elkaar in dat korte tijdsverloop opvolgden, al spoedig bezweken onder de invoering van het Fransche driemanschap ginds en de hier te lande opgedrongen Raadpensionaris-dictatuur van onzen Schimmelpenninck,

Maar — het moet erkend, in 1795 dweepte men er mede en trachtten verschillende autoriteiten of politieke genootschappen, elk op zijne wijze, propaganda te maken voor de verspreiding harer beginselen en deze populair te doen worden bij de Bataafsche burgers en burgeressen. Reeds eerdat de Fransche legers het grondgebied der Vereen. Provinciën overstroomden, was voor de bekendmaking en verspreiding van de *Verklaring der rechten van den mensch* onder alle klassen der bevolking op allerlei wijze zorg gedragen. In 1791 verscheen te Rotterdam en Amsterdam, bij J. Meyer en H. Brongers *Thomas Paine's Rechten van den Mensch*, of de aanval van ... Burke op de Fransche omwenteling beantwoord, uit het Engelsch vertaald, in 2 dln., waarin de schrijver den tekst der „Déclaration" in extenso op blz. 145 en v.v. van deel I mededeelt. Mag men den schrijver op zijn woord geloof schenken, dan zouden van dit eerste deel, met zijne opdracht aan George Washington, alleen in Groot-Brittannië niet minder dan tusschen de veertig en vijftig duizend exemplaren verkocht zijn. Ook in ons vaderland maakte de Hollandsche ver-

24

taling, die drie drukken beleefde, binnen een paar jaren grooten opgang.

Het werd gevolgd door een: *Leerboek der Rechten van den mensch*, eveneens naar het Engelsch en in 1794 verschenen. Teekenend voor de strekking, waarmede dit leerboek werd uitgegeven, is deszelfs inleiding, waaraan wij het volgende staaltje ontleenen:

„Dan, het volk, als een lighaam beschouwd, is niet alleen „deugdzaamer, maar tegelijk ook meer verlicht. Indien men een „bekwaamen rechtsgeleerden, een goeden geschiedschrijver, of een „scherpzinnigen wijsgeer wenschte te vinden, zou men dan onder „de koningen, de vorsten, de hertogen en lords zoeken? Ten „minsten zou deze naspooring over het gemeen vrugteloos zijn. „Het is het volk alleen, dat de uitvinder van bijkans alle kundig„heden en nutte konsten was. — Wie ontdekte het eerst den „omloop van het bloed? — Niemand anders, dan het volk. — „Wie vond de drukkunst uit? — Het volk alleen. — Wie leerde „de kragt van den zeilsteen het eerst kennen? — Insgelijks het „volk. — Wie bragt de tafels der driehoeksrekening het eerst „aan het licht? — Alleen het volk. — Door wien werd America „ontdekt? — Ook weder door het volk. — Ja, dat men in het „kort slegts vrage, wie de uitvinders der meest opmerkenswaar„dige dingen geweest zijn, en behalven eenige weinige uitzonde„ringen, zal het antwoord van nieuws zijn — het volk. En welk „een beklaagenswaardig geslacht van menschen zouden niet wel„dra de meeste edellieden zijn, zo niet het volk telkens nieuwe „kragten in hunne verzwakte lighaamen, als ook vernuft en „smaak in hunne zielen stortte!"

Door dergelijke en talrijke andere boeken en vlugschriften werd hier te lande propaganda gemaakt voor de „Rechten van den mensch en van den burger", die, op last der Nationale Conventie, aan de eerste Fransche Constitutie van den 24 Juni 1793 als inleiding voorafging [1]). Het aangehaalde „Leerboek" koos daartoe den zeer geliefkoosden catechismus-vorm, d. i. van vragen en antwoorden.

---

[1]) Zie eene Holl. vertaling o. a. in: Konst- en Letterbode van 1795, bl. 77, 78. — Er verschenen in 1795 niet minder dan 12 afzonderlijke plano-uitgaven in Nederland!

Een zekere officieele sanctie ontvingen de „Rechten van den mensch" eerst in Januari 1795, toen de leden der Provisioneele Representanten van Holland ze onder het losbranden van het geschut en het steken der trompetten op den 31en dag dier maand te 's Gravenhage lieten afkondigen (Wagenaar, Vaderl. historie. Vervolg dl. 29,. blz. 272 v v.). Hun voorbeeld werd achtereenvolgens door de Provisioneele Representanten der verschillende gewesten gevolgd. Gelderland, Overijssel en Utrecht deden het op 6 Februari 1795; Friesland liet ze op den 20en, Groningen op den 26en, Zeeland op 3 Maart afkondigen.

In 't algemeen waren de proclamaties der verschillende gewesten nagenoeg eensluidend; „het bijgevoegde, wegens de veranderingen daar op gegrond, verschilde naar de Gewestelijke gesteltenis." (Wagenaar t. a. pl. noot blz. 273).

Maar men hield zich niet alleen aan den tekst der „Déclaration" van 24 Juni 1793. Zoo verklaarde de proclamatie van het gewest Holland o. a. „dat deeze regten bestaan in gelijkheid, vrijheid, veiligheid, eigendom en *tegenstand van onderdrukking*". De Fransche tekst nu heeft de laatste drie woorden, door ons onderstreept, niet, maar noemt in art. 33 „La résistance à l'oppression" als *het gevolg* der andere rechten van den mensch. De proclamatie van Holland doet uitdrukkelijk uitkomen „dat ieder mensch het regt heeft om „God te dienen zodanig als hij wil of „niet wil, zonder daarin, op eenigerlei wijze, gedwongen te kunnen worden." De Fransche spreekt daarvan niet, doch verklaart alleen in den aanhef: „Le peuple français proclame, *en présence* „*de l'Être suprême*, la déclaration suivante" etc. De Fransche bevat in art 3. eene omschrijving van het begrip *gelijkheid*, in art. 5 die van *eigendom*; de Hollandsche mist beide enz. enz.

Wagenaar (t. a. pl. blz. 280) bericht dat de verschillende afkondigingen door het gansche land, doorgaans met veel toejuiching geschiedden; „doch deeze ontbrak weleens op plaatsen „waar de voorstanders van Oranje of van de vorige staatsge- „steltenisse, verre de meerderheid hadden. Op een dorp in Noord- „holland hief de aankundigende Municipaal *Hoezee!* aan, zonder „één eenigen mederoeper; hij hervatte het, even vrugtloos, en „droop verstoord met schaamte af".

Maar neven deze officieele, meestal aan de openbare pleinen en gebouwen afgekondigde en aangeplakte proclamatiën, koos

men terecht andere middelen en wegen, populairder wijzen van bekendmaking. Deze waren van allerlei aard. Soms bediende men zich van de graveernaald van Claessens, C. Bogerts of T. Koning, en deed de 19 artikelen der rechten bij wijze van *kunstplaat*, om in de huiskamers of societeiten op te hangen, het licht zien. Een ander burgerpatriot schreef een *samenspraak* in den populairen vorm, die langen tijd gediend heeft voor politieke en godsdienstige strijdschriften, en waarin een *soldaat met een houten been*, een *boer* en een *smous* over „de rechten" elkaar inlichtten [1]). Weer een ander schrijver leende zijne pen over dit onderwerp tot het schrijven van een boek voor de jeugd en droeg het op aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen [2]).

Te Utrecht, alwaar prof. Ysbr. v. Hamelsveld een groote rol gespeeld heeft in de beroering van die dagen, verscheen een anoniem populair geschriftje, (waarschijnlijk van zijne hand?), getiteld: „Korte verklaring van rechten en plichten van burgers „in betrekking tot burgers zooals dezelven door de Provisionele „Municipaliteit der stad Utrecht den 25 April 1795 het eerste „jaar der Bataafsche vrijheid, voor de haren zijn erkend, aange„nomen en vastgesteld, en, den 27 derselfder maand van de „puije van het Raadhuis dier stad plegtig zijn afgekondigd. „Utrecht, bij G. Post, Boekdrukker op Marieplaats 1795".

Hierin zijn de 19 artikelen uitgebreid tot 41, door invoeging van nieuwe stellingen, te voren niet vermeld. Verschillende begrippen zijn in dit betoog uitvoerig omschreven, en niet zelden afwijkende van de in Februari afgekondigde leerstellingen. Door mededeeling van de opschriften van een aantal afdeelingen zullen wij den lezers een denkbeeld trachten te geven van de tendenz en betoogtrant van deze volkslectuur.

1.

De beste maatschappij.

Het is de beste Burgermaatschappij, welke ingericht is en in welke men leeft naar de regels van *Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap*.

---

[1]) De Rechten van den Mensch ontvouwd ten nutte van 't gemeen, in een gevonden samenspraak enz. Znd. pl. 1796.

[2]) De Rechten van den Mensch en Burger en de plichten daaruit voortvloeiende, voor de Vaderl. Jeugd. Leiden, du Mortier 1796.

2.

Gelijkheid.

In zulk eene Maatschappij hebben alle menschen als menschen, en alle burgers als burgers beschouwd, *gelijke* rechten, en zijn verbonden tot *gelijke* plichten: dat is, de één heeft niet meer van zijne mede-burgers te vorderen dan de ander; de één is aan zijnen mede-burger niet meer verschuldigt dan de ander.

Hierbij moet men opmerken, dat er onderscheid is tusschen den staat van mensch en den staat van burger. *Vrouwen* zijn menschen, maar onder het opzigt en de bescherming der mannen staande, zijn zij geene burgers. *Kinderen* en *jongelingen* die voor zich zelven nog niet zorgen kunnen, onder de magt hunner ouderen of voogden staande, zijn menschen maar geen burgers. En als men bij de oprichting eener maatschappij, ook indezelve opneemt menschen, die zig zelven niet *onderhouden* kunnen, maar geheel en al ten laste der maatschappij komen, zonder tot instandhouding derzelve te kunnen medewerken, kan men ze ook van de uitoeffening van de Rechten der burgeren uitsluiten. Doch ook hierin heeft *gelijkheid* plaats. Elke vrouw als vrouw, elk kind als kind staan aan elkander volkomen gelijk.

9.

Vrij denken.

Elk mensch en burger heeft vrijheid om dat gene voor waarheid te houden, 't geen hem als waarheid voorkomt: dit is elks recht. Dus is het plicht om elk in zijn gevoelen vrij te laten, en niemand iets als waarheid te laten belijden, 't gene hij niet als waarheid erkent. Alle vervolging om gevoelens is inbreuk op 's menschen rechten.

Indien iemand uit hoofde van gevoelens, strijdig met die der maatschappij, de instelling der maatschappij niet kan goedkeuren of helpen uitvoeren, moet hij, zoo hij in de maatschappij wenscht geduld te worden, zich plechtig verbinden om die instellingen niet tegen te werken, maar zich aan dezelven te onderwerpen. Mist daarbij de maatschappij in eenig opzigt zijne hulp, 't is billijk, dat hij dit op eene andere wijze vergoede, of ook iets van de voordeelen der andere leden naar evenredigheid misse.

10.

VRIJ GOD DIENEN.

God te dienen is een plicht, van welken de eene mensch aan den anderen geen rekenschap schuldig is; elk moet daarin met zijn eigen geweten te rade gaan. Zij die ongelukkig genoeg zijn om te meenen dat er geen God is, of dat ze in het geheel tot geenen Godsdienst verpligt zijn, kunnen door menschen daartoe nimmer verpligt worden. Elk moet daarin zoo wel als in de wijze van godsdienstoeffening vrij zijn, en zijnen medemensch en mede-burger vrij laten.

Indien iemand uithoofde van godsdienstige gevoelens zig niet kan verbinden tot zekere door de maatschappij voorgeschreevene plichten, geld weder de aanmerking bij art. 9.

18.

DEEL AAN DE SOUVERAINITEIT.

Niet elk burger is souverain: maar elk maakt een gelijk deel der souverainiteit uit. Alle leden maken gezamentlijk de maatschappij uit. Het oppergezag berust in de geheele maatschappij en niet in een gedeelte derzelve. De Souverainiteit wordt daarom *één* en *ondeelbaar* genoemd.

Dit neemt niet weg, dat de *meerderheid* van de leden der maatschappij beslist, wanneer er verschil van gevoelens is: of liever dat de *geheele* maatschappij beslist naar *gevoelen* der meerderheid. Anders zou er geheel geen besluit komen of 't verschil zou door geweld van eene partij moeten beslist worden. De onderwerping van de minderheid aan de meerderheid is volgens de regels van vrijheid, gelijkheid en broederschap.

26.

HANDHAVEN DOOR DE WAPENEN TEGEN OPENBARE VIJANDEN.

De gemeenschappelijke handhaving van de rechten en het geluk der maatschappij en harer leden moeten tegen enen buitenlandschen vijand geschieden door eenen verweerenden en rechtverhalenden oorlog. Elk strijdbaar burger is verpligt de wapenen ten algemeenen nutte op te vatten, of door bezoldiging van gehuurde krijgslieden bij te springen: tenzij hij door andere diensten, aan de maatschappij bewezen, van dezen plicht ontslagen worde.

Een burger, die zig door geweld de oppermagt zoekt aan te matigen, of een gewelddadig volksonderdrukker wordt, moet in sommige gevallen als een buitenlandsch vijand behandeld worden. De opstand van een volk tegen onderdrukkers is dus de geheiligste aller rechten en de onvermijdelijkste der plichten.

35.

Die (tot vertegenwoordiger der maatschappij) verkozen word, is er toe verpligt.

Elk burger is verpligt om het deel aan het openbaar bestuur, dat hem door de maatschappij word toebetrouwt, te aanvaarden en getrouw waar te nemen, tenzij dat hij ten genoege zijner aanstelleren kan aantoonen daartoe niet geschikt te zijn.

39.

Schattingen.

Het oogmerk der maatschappij kan niet bereikt worden, ten zij elk lid een evenredig gedeelte zijner bezittingen afsta ten algemeene nutte in de kas der maatschappij.

Schatting op te brengen is dus een algemeene schuld, die de een aan den ander, die elk aan zichzelf te betalen verplicht is.

't Is billijk dat tot de algemeene kas ook iets toebrengen die genen, welke, schoon geen leden der maatschappij zijnde, egter van de maatschappij voor rechten of voordeelen genieten.

41.

Heil en broederschap.

Geen maatschappij kan bestaan zonder onderlinge liefde, goedwilligheid en inschikkelijkheid. 't Is onmogelijk alle haare rechten en plichten te bepalen, de grondregel naar welk een goed burger in duizende gevallen handelt is die van den grootsten wetgever en menschenvriend: *Handel zoo met anderen als gij wenscht dat een ander met u handele.* En soms kan het hoogste recht het grootste onrecht worden.

* * *

Stempelt niet de wijze, waarop in deze uittreksels met enkele woorden stoutweg beslist wordt over belangrijke vraagstukken, van politieke zoowel als van ethische beginselen, vraagstukken die nog onopgelost zijn voor velen onzer tijdgenooten en die de tegenwoordige menschheid nog steeds voortgaan te beroeren, dit geschriftje tot een opmerkelijke uiting des tijds? De positie der vrouw, als afhankelijk wezen en daarom niet-burger, niet-kiesgerechtigd; de verhouding van de tegenstanders van de beginselen en de inrichting der maatschappij, waarin zij leven, tot die maatschappij zelve; de bedekte aanbeveling van den godsdienst; de tegenstrevers van sommige maatschappelijke verplichtingen, aan welke zij zich uit hoofde van gemoedsbezwaren pogen te onttrekken; de verplichting tot den gewapenden dienst, die der forensen, dat alles is ook van onzen tijd en verdient wel in herinnering te worden gebracht. Doch als men bedenkt hoe lang nog de joden hebben moeten requestreeren om gelijkstelling met hunne medeburgers en dat aan de slaven in O.- en W.-Indië ganschelijk niet gedacht is, dan plooit een ironische glimlach bij de lectuur van enkele bepalingen omtrent vrijheid en gelijkheid, zich om onze lippen!

* * *

Hiervoren hebben wij reeds gewezen op andere populaire propagandamiddelen voor de Rechten van den mensch in den vorm van kunstplaten, samenspraken, schoolboeken enz. Nog een tweetal blijven ter bespreking over en wel: *leerredenen* en *volksliederen.*

Wat de leerredenen betreft — zouden er niet legio gehouden zijn over dit onderwerp, al zijn ze niet in druk gekomen? — daarvan ligt er eene voor ons, uitgesproken den 11 Maart 1795 „door den eerw. burger B e r n a r d u s D r i e s s e n, Roomsch-Catholyk pastoor te Purmerende (Amsteldam, bij P. van Buuren)."

Men moet weten, dat de Provisioneele Representanten van het volk van Holland den 9 Maart 1795 een eedsformulier arresteerden, met last dat deze eed door alle leden der municipaliteiten in beide gewesten, zoo ook door de wereldlijke en geestelijke ambtenaren en bedienden, welke ook hun titel zoude mogen wezen, zou worden afgelegd.

Dit formulier had den volgenden aanhef: „Ik verklaare te erkennen, en eerbiedigen de onvervreembare Rechten van den „mensch en van den burger, zoodanig als dezelve door de pro-

„visioneele Representanten van het volk van Holland plechtig ver-„klaard zijn bij derzelver publicatie van den 31 Januari 1795 en „zweere dezelve in mijn ampt of bedieninge, voor zooveel in mij „is, te zullen handhaven ...."

De afkondiging van dit besluit wekte in verschillende steden krachtige oppositie; „eenige municipaliteiten verzuimden het besluit [af te kondigen]; anderen meenden het te moeten verschui-„ven; de municipaliteiten van Rotterdam, Amsterdam en Leyden „kwamen 'er openlijk tegen op, en durfden antwoorden, „dat zij „zig genoodzaakt zagen, dit bevel en last door den provisioneele „Volks-Representanten hun opgelegd, provisioneel te moeten decli-„neeren, en buiten effect laten" [1]). De predikant der Herv. gemeente en de R. K. pastoor te Naaldwijk o. a. verklaarden beiden zich van het doen van den eed te excuseeren, totdat door de vergadering der Provis. Repraesentanten zou zijn uitspraak gedaan over de bezwaren daartegen ingebracht.

Uit meer andere voorbeelden blijkt dat dit besluit maar geringe uitwerking had en de eed door weinigen gedaan werd.

Het gekste was, dat de Representanten van Holland, geërgerd door het verzet en koppig volhardende bij hun besluit, den 11 Juni d. a. v. een nieuw decreet uitvaardigden [2]) dat de zaak nog verslimmerde. Daarin nl. verplichtte zij de geestelijken, leeraren en ambtenaren niet alleen tot het afleggen van den eed, maar verstonden ook „de geestelijke onderwijzers en leeraars door „dien eed te constringeeren, om .... hunne leerlingen of gemeente „als het pas geeft, de leere van de rechten van den mensch en „burger, welke bestaan in gelijkheid, vrijheid, veiligheid, eigen-„dom en tegenstand aan de onderdrukking .... op te helderen „en voor te staan; en bij gevolg daar in niet enkel *passif* te „berusten, maar dien ook *active* te bevorderen, en alzoo niet zoo-„zeer *theoretice* te belijden als wel in de practijk te erkennen, en „eerbiedigen die rechten, welk de wil des volks thans hier te „lande de dadelijke oppermagt bezittende en uitoefenende, heeft „daar gesteld en doen promulgeeren.

[1]) Zeer gewigtige en belangrijke bemerkingen wegens den eed op de rechten van den mensch en van den burger aan de Provisioneele Representanten van het Volk van Holland vastgesteld door eenige zoo waereldlijke als geestelijke beampten dier Provintie in de maand Julij 1795. Znd. pl. en jr. 8o.

[2]) N. Nederl. Jaarb. blz. 3511 en vv.

Dit nu ging te ver en was aan vele godsdienstleeraars en geestelijken, voor een zeer groot deel aanhangers van het voormalige Huis van Oranje, een doorn in 't oog. Ze wilden zich wel nederleggen bij den nieuwen staat van zaken, welke volgens hunne meening niet zoo zeer door den wil des volks als wel door den dwang der Fransche wapenen gevestigd was, maar dien toestand met hun woord van den kansel te helpen bevorderen, daartoe voelden zij zich niet verplicht. Zij beriepen zich o. a. op de publicatie der Provis. Representanten van Bataafsch Brabant van 10 Oct. 1795, waarbij deze verklaarden „dat het burgerlijk be-„stier, alleen betrekking hebbende tot burgelijke daaden, bij ge-„volg niemand omtrent zijne gevoelens, onder eenige belofte of „eed kan gebracht worden, maar dat, ten uiterste genomen, een „eed om de burgerlijke wetten te gehoorzamen, alles zoude zijn, „waartoe een burger zoude kunnen verpligt worden".

Is het niet grappig te moeten opmerken, dat juist in Holland, alwaar altijd de meest democratische en patriotsche elementen de bovenhand hadden, in tegenstelling van Brabant, een zeer conservatief gewest van oudsher, deze strijd ontbrandde?

Maar lang heeft het verzet niet geduurd! Eenerzijds deden de Provis. Representanten van het Volk van Holland water in hun wijn, toen zij op 11 December 1795 eene nieuwe publicatie deden afkondigen, waarbij zij het eedsformulier geheel van karakter wijzigden en alleen eischten van de burgerlijke en kerkelijke ambtenaren dat zij zouden zweeren: „gehouw en getrouw aan het volk — als den eenigen wettigen souverain, — aan deszelfs verkozene Representanten en aan de wet". Zij die reeds den vorigen eed hadden afgelegd, bleven van het doen van dezen nieuwen verschoond. Toch bleven de 60 Representanten van het machtige Amsterdam weigerachtig den voorgeschreven eed afteleggen en — zij werden verder met rust gelaten! [1])

Anderdeels hield langzamerhand het verzet op, daar de aanhangers der anti-patriotsche partij, de een na den ander, werden ontzet van hunne ambten of die vrijwillig nederlegden.

Onze Purmerendsche pastoor nu behoorde kennelijk niet tot de tegenstrevers van den door de Representanten genomen maatregel. Hij toch leidde het geheele stelsel der Rechten van den

[1]) Bijlage tot het Dagblad der Representanten des Volks van Amsterdam blz. 567—580; lett. Vvvv en Xxxx.

Mensch, zooals het in de Publicatie van 31 Jan. 1795 was nedergesteld, af van het goddelijk recht. Volgens hem waren „vryheid, „gelykheid en broederschap rechten, den mensch van natuurs„wege aangebooren, en ons allen, zonder eenig onderscheid, van „onzen Eenigen Almachtigen Schepper en Algemeenen Vader ge„schonken." Alleen bij de toelichting van hetgeen men te verstaan hebbe onder het 5de artikel, t. w. dat ieder mensch het recht heeft, om God zoodanig te dienen als hij wil zonder daarin op eenigerlei wijze gedwongen te kunnen worden, komt hij met het vrijheidsbeginsel in het gedrang en tracht aan dit artikel den beperkenden uitleg te geven dat de keus van den godsdienst niet aan den wil en de genegenheid van den mensch kan worden overgelaten, „aangezien het dan een blinde keus zou zijn, „en alle onverschilligheid omtrent de christelijke gezindheid die men belijdt, onbestaanbaar is met het Roomsch Catholyk geloof."

De houding der katholieken, tegenover de revolutie en hare leerstellingen in 't algemeen was van dien aard, dat men de leerrede van Bernardus Driessen vrijwel als een op zichzelf staand verschijnsel mag beschouwen. Niet alzoo was het geval met de Hervormde predikanten, van wie een groot deel reeds vóor de Bataafsche omwenteling de patriotsche partij hadden aangehangen. Jammer dat de leerredenen van mannen als Van der Palm, Heringa, Rogge en Van Hamelsveld uit dien tijd niet voor het nageslacht zijn bewaard gebleven. Zij zouden zeer interessante punten ter vergelijking hebben aangeboden.

* * *

De voorstanders der revolutionnaire beweging waren van meening dat niets mocht worden nagelaten, wat kon strekken om zoowel binnen als buiten 's huis de beginselen van het nieuwe stelsel onder het volk te verspreiden. Niet tevreden met de propaganda door school- en leerboeken, van den kansel en in openbare vergaderingen, wilden zij die ook bevorderen bij huiselijke bijeenkomsten en trachtten daarin te voorzien door de vervaardiging van het onderstaande *volkslied*, te zingen op een populaire ook nu nog zeer bekende wijs. Wij laten het als eene wellicht *unieke* poging van politieke propagandamaking hierachter in zijn geheel afdrukken.

DE RECHTEN VAN DEN MENSCH.

EEN VOLKSLIED.

WIJZE: *De wereld is in rep en roer.*

Het oogmerk eener maatschappij,
Is dat elk lid gelukkig zij,
En welvaart steeds mag groeien, *bis.*
't Bestier is enkel ingesteld,
Opdat natuur en niet geweld,
Doet haare Rechten bloeien, *bis.*

Het wetboek dat natuur ons geeft;
Leert dat elk, die op aarde leeft,
Moet vrij en veilig weezen, *bis.*
Dat 't recht voor ieder is gelijk;
Het zorgt, dat niemand arm of rijk,
Heeft voor zijn goed te vreezen. *bis.*

De wet is slegts de groote tolk,
De wil van het geheele volk,
In straffen en beloonen, *bis.*
Zij straft de schadelijke hand,
Daar zij het nut voor 't vaderland,
Met luister wil bekroonen. *bis.*

Aan ieder burger staat het vrij,
Een ambt te vraagen, wie 't ook zij,
Het word hem wis gegeeven, *bis.*
Zo hij zijn medgezel in deugd;
En kundigheên, die bron van vreugd,
Slechts kan te boven streeven. *bis.*

De vrijheid staat mij alles toe,
Zo'k andrer recht geen schade doe;
Natuur is 't die haar baarde, *bis.*
Zij word door recht en wet bestierd.
Beschermt, met zeed'lijkheid gesierd,
O mensch! erken haar waarde. *bis.*

Geen macht kan mij ontneemen 't recht,
Dat 't geen ik denk, ook word gezegd,
Het zij in schrift of klanken, *bis.*
Het zaamen komen staat ons vrij,
Elk mag de Godheid hoe 't ook zij,
Op zijne wijze danken. *bis.*

Niets kan beletten, dat geschied,
Het geen de wet mij niet verbied,
Geen machten kunnen dwingen, *bis*
Te doen 't geen nooit de wet beval,
Dit leert de *Vrijheid*; ja ik zal
Haar steeds ter eere zingen. *bis.*

De *Vijligheid*, die haar verzelt,
Bestaat, wanneer men voor gewelt,
Nog listen heeft te vreezen, *bis.*
De wet straft zonder onderscheid,
Elk aanslag die op vijligheid,
Ooit aangelegd mogt weezen. *bis.*

Beschuldiging, gevangenis,
Heeft plaats, slechts als men schuldig is;
En wetten dit bepaalen, *bis.*
Een burger luistert naar de wet,
Hij die zich tegen haar verzet,
Misdoet zelf met te draalen. *bis.*

t Is dwinglandij en anders niet,
Wanneer men zonder het gebied
Der vast bepaalde wetten, *bis.*
Gevangenis of geweld gebruikt;
Elk moet op dat dit word gefnuikt,
Deez gruweldaad beletten. *bis.*

Die willekeurig orders geeft,
Schoon hij nog recht, nog reden heeft,
Is schuldig straf te lijden. *bis.*
Met recht is strengheid steeds gehaat
Wanneer men zonder haar van kwaad,
Het volk slegts kan bevrijden. *bis.*

Geen straf moet immer aangedaan,
Dan slegts aan hem, die het bestaan,
Der wet heeft kunnen weeten. *bis.*
Ook moet zij altoos groot of klijn,
Geschikt naar d'aart van 't misdrijf zijn,
Zal men haar billijk heeten. *bis.*

Het recht van *Eigendom* behoort,
Aan ieder een, om ongestoort,
Zijn goedren te gebruiken, *bis.*
Naar d' inspraak van het vrij gemoed,
De vrijheid, die de keuze doet,
Is door geen magt te fnuiken. *bis.*

Een ieder burger staat het vrij
Als lid der groote maatschappij,
De reekening te vraagen, *bis.*
Der gelden van het algemeen,
Waartoe hij ook, met ieder een,
Het zijn' heeft bijgedragen. *bis.*

Het volk alleen is d' oppermagt,
Een deel daarvan is buiten kragt
Een ander 't overheeren. *bis.*
Het volk kan altoos haar bewind,
Zo zij zulks nuttig, heilzaam vind,
Veranderen naar begeeren. *bis.*

EINDE.

* * *

Een lang leven was der Verklaring van de Rechten van den Mensch van 1795 niet beschoren. Eigenlijk kan men niet op goeden grond volhouden dat zij is van kracht gebleven tot 1797, het jaar waarin het Ontwerp van Constitutie voor het Bataafsche volk door de Nationale vergadering aan het volk werd voorgedragen, want maar in enkele streken des lands werd zij geëerbiedigd en opgevolgd. Wanneer men de eerste 24 artikelen van de Algemeene beginselen der staatsregeling van 1798 — het ontwerp van 1797 was afgekeurd en komt dus niet in aanmerking — vergelijkt met de negentien oudere, waarin de verklaring van 1795 is vervat, zal men groote verschillen ontwaren, verschillen, die niet alleen den vorm maar ook den inhoud der stellingen betreffen. Dit komt hiervan dat de Algem. beginselen van 1798 meer dan die van 1795 gevolgd zijn naar de Fransche Constitutie van 1793, behoudens enkele afwijkingen en bijzondere bepalingen ten behoeve van plaatselijke toestanden. Op enkele verschillen vestigen wij hieronder de aandacht.

Verklaring der Rechten van 1795.	*Staatsregeling des Bataafschen volks 1798.*
Dat het oogmerk van alle burgerlijke maatschappijen zijn moet om de menschen te ver-	Art. 1. Het oogmerk der maatschappelijke vereeniging is beveiliging van persoon, le-

zekeren het vreedzaam genot van hunne natuurlijke regten.

Dat de wet de vrije en plegtige uitdrukking is van den algemeenen wil, dat zij voor allen gelijk is, hetzij om te straffen, hetzij om te beloonen.

(Ontbreekt).

(Ontbreekt).

ven, eer en goederen, en beschaving van verstand en zeden [1]).

V. De wet is de wil van het geheele maatschappelijk lichaam, uitgedrukt door de meerderheid, of der burgeren, of van derzelver vertegenwoordigers. Zij is, hetzij beschermende of straffende, gelijk voor allen. Zij strekt zig alleen uit tot daaden, nimmer tot gevoelens. Alles, wat overeenkomt met de onvervreemdbare regten van den mensch in maatschappij, kan door geene wet verboden worden. Zij beveelt, noch laat toe, hetgeen daarmede strijdig is [2]).

VII. Niemand is een goed burger, dan die de huislijke pligten, in den onderscheiden stand, waarin hij moge gesteld zijn, zorgvuldiglijk uitoefent, en voorts, in alle opzigten, aan zijn maatschappelijke betrekkingen voldoet.

VIII. De eerbiedige erkendtenis van een Albestuurend Opperwezen versterkt de banden der maatschappij, en blijft iederen burger ten duursten aanbevolen.

[1]) Opmerkelijke bijvoegingen of verschillen zijn door ons gespatieerd. Red.

[2]) Cf. Constitutie v. 1793 art. 4.

Dat de Souverainiteit bij het geheele volk berust en dat geen gedeelte van het volk zich dezelve kan aanmaatigen.

IX. Het opper-gezag is het regt der gansche maatschappij over elk haarer leden, over het grondgebied, dat zij beslaat, en over alle voorwerpen, waarin hunne belangen betrokken zijn. Hetzelve is één, ondeelbaar, onvervreemdbaar. Geen lid, geen gedeelte der maatschappij kan zig het oppergezag aanmaatigen. Hetzelve is de bron van alle openbaare magten [1].

* * *

In de Staatsregeling des Bataafschen volks van 1801 zijn verschillende dezer bepalingen òf anders geformuleerd òf komen te vervallen.

Art. 1 verklaart: Het geluk van allen is de hoogste wet: geen lid noch eenig deel der maatschappij kan uit dien hoofde door eenige bijzondere wet ten nadeele der overigen bevoordeeld worden.

Een nieuwe bepaling is in art. 6 ingevoegd: Ieder ingezeten is onschendbaar in zijne woning; zijns ondanks mag men nimmer in dezelve treden, tenzij uit krachte van eene ordre of bevel der daartoe bevoegde magt.

Nieuw is ook het voorschrift van art. 12: Elk hoofd eens huisgezins, en op zichzelf staande persoon van beiderlij kunne, mits den ouderdom van 14 jaren bereikt hebbende, doet zig inschrijven bij een of ander kerkgenootschap, hetwelk vrijwillig kan verlaten worden om tot een ander over te gaan.

Volgens art. 16 zouden de leenheeren, na de gedecreteerde afschaffing van het leenrecht worden schadeloosgesteld bij de wet.

Eindelijk schrijven art. 18 en 19 voor invoering van eenerlei munten, resp. eenerlei maten en gewichten in de gansche Republiek, door de wet nader te omschrijven.

* * *

[1] Cf. Constitutie v. 1793 art. 25, 26.

Zooals wij in den aanhef van ons artikel terloops hebben vermeld, haalde de sedert gevolgde metamorphose van de Bataafsche Republiek in een Koninkrijk Holland een streep door de meeste bepalingen dezer constitutie, en de invloed, beter gezegd, de druk van den oppermachtigen heerschzuchtigen Franschen nabuur verrichtte het zijne om een geheel ander stelsel van regeeringsbeginselen en wetgeving in ons land in werking te doen treden. RED.

Akrostichon op Thorbecke. — In de veronderstelling dat dit vers niet algemeen bekend zal zijn, deel ik het hier mede:

Te Leijden huist een spook in menschelijke leest,
Het nieuw Trojaansche paard vol wetenschap en geest,
Onkwetsbaar, met een hart, uit ebbenhout gesneden,
Regthoekig in zijn zijn, regtlijnig in zijn leden,
Begoochlend spreker, wil hij anderen niet verstaan,
En ziet zijn hoorders steeds als zijne slaven aan;
Catholisch naar zijn zin, een vijand van te wijken,
Knoeit hij alleen zoodra hij vreest zijn vlag te strijken,
Een Phoenix, maar al dweept er ook de wereld mêe,
Voor Leijden is 't een Isabée.

In der tijd trof ik deze dichtregelen onder oude papieren mijns vaders aan, doch de vervaardiger is mij onbekend.

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DE AFSTAMMELINGEN
VAN HERMAN ALEXANDER RÖELL EN CORNELIA BAILLI.
DOOR JHR. H. H. RÖELL. [1])

8°. *Augusta van Lennep*, geb. te Amsterdam 10 Juli 1876, overl. ald. 27 Sept. 1876.

9°. *Theodora Augusta van Lennep*, geb. te Amsterdam 28 Nov. 1877, ongeh.

BBB. Kinderen van *Hendrik Huyghens Backer* en Jkvr. *Sara Johanna Cornelia Röell.*

1°. *Cornelia Catharina Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 10 Maart 1846, overl. te Godesberg (D.) 13 Juni 1873, ongeh.

2°. *Arnoudina Maria Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 1 Apr. 1847, overl. te Wiesbaden 18 Oct. 1883, ongeh.

3°. *Willem Hendrik Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 28 Aug. 1848, overl. te Yverdon 8 Apr. 1894, huwde te Bern 17 Apr. 1874: *Maria Bertha Schlaefli*, d. v. *Johann Friedrich Schlaefli* en van *Anna Maria Berchtold*, geb. te Burgdorf (Zw.) 5 Apr. 1845, wonende te Bern.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

4°. *Anne Adriaan Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 18 Aug. 1850, overl. te Haarlem 3 Dec. 1897, ongeh.

5°. *Willem Frederik Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 23 Mei 1852, overl. te Bloemendaal 21 Mei 1873, ongeh.

6°. *Hendrik Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 1 Apr. 1854, overl. te Bloemendaal 25 Juli 1872.

7°. *Isaäc Herman Alexander Huyghens Backer*, geb. te Amsterdam 20 Mei 1855, overl. ald. 5 Juni 1855.

8°. *Karel Cornelis Huyghens Backer*, geb. te Bloemendaal 1 Nov.

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 573.

1857, wonende te Wiesbaden, huwde te Homburg v. d. H. 19 Aug. 1880: *Anna Isabella Louisa Gross*, d. v. Ds. *Karl Ludwig Julius Gross* en van *Louisa Müller*, geb. ald. 12 Aug. 1854.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

9°. *Agnes Johanna Huyghens Backer*, geb. te Bloemendaal 2 Nov. 1858, overl. ald. 17 Dec. 1858.

10°. een doodgeboren dochter te Bloemendaal 3 Aug. 1860.

11°. *Sara Johanna Cornelia Huyghens Backer*, geb. te Bloemendaal 22 Jan. 1863, overl. te Wiesbaden 12 Apr. 1895, huwde aldaar 7 Aug. 1884: *Carl Peter August Ludwig Traugott Stephan Gross*, z. v. Ds. *Karl Ludwig Julius Gross* en van *Louisa Müller*, geb. te Homburg v. d. H. 26 Dec. 1858, wonende te Wetzlar. Hij hertrouwde met *Elisabeth Völcker*.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **AAAA**.

CCC. Kinderen van *Willem Frederik* Baron *Röell* en *Anna Cornelia* Baronesse *Collot d' Escury*.

1°. *Willem Cornelis* Baron *Röell*, geb. te 's-Gravenhage 22 Nov. 1861, 2e luit. bij het wapen der Artillerie 11 Juli 1882, 1e luit. 13 Maart 1885, kapitein 19 Juli 1898, te Utrecht, huwde te Leiden 25 Oct. 1888: *Maria Cornelia Johanna Bierens de Haan*, d. v. Dr. *David Bierens de Haan* en van *Johanna Catharina Justina Yssel de Schepper*, geb. ald. 6 Juni 1866.

Hare 8 kwartieren zijn:

de Haan	*Yssel de Schepper*
Bierens	*Teding van Berkhout*
Bierens	*van der Wyck*
de Haan	*Clifford.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **BBBB.**

2°. Jkvr. *Suzanna Sophia Röell*, geb. te 's-Gravenhage 8 Juli 1863, wonende ald., huwde te 's-Gravenhage 2 Dec. 1887: *Hendrik de Mol van Otterloo*, z. v. *Justus de Mol van Otterloo* en van *Maria Wilhelmina Hovy*, geb. te Zeist 22 Dec. 1858, civ.-ingenieur, rijkscommissaris van de gesubsidiëerde tramwegen.

Zijne 8 kwartieren zijn:

de Mol van Otterloo	*Hovy*
van Effen	*van Vollenhoven*
van Rheenen	*Dedel*
Valentijn	*Backer.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **CCCC.**

3°. Jhr. Mr. *Anthonie Röell*, geb. te 's-Gravenhage 21 Aug. 1864, adj. commies ter Prov. Griffie van Gelderland, commies ter Prov. Griffie van Overijssel, burgemeester van Leeuwarden, huwde te Zwolle 20 Nov. 1895: *Anna Adriana* Baronesse *de Vos van Steenwijk*, d. v. Mr. *Godert Willem* Baron *de Vos van Steenwijk* en van *Gerharda Ditmara van Nes van Meerkerk*, geb. ald. 31 Aug. 1875.

Hare 8 kwartieren zijn:

de Vos van Steenwijk	*van Nes van Meerkerk*
de Vos van Steenwijk	*Royer*
van Holthe	*van Rhijn*
Huyghens	*van Pallandt.*

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **DDDD.**

4°. Jhr. *Johan Hendrik Röell*, geb. te 's-Gravenhage 24 Dec. 1866, 2e luit. bij het wapen der Artillerie 29 Aug. 1886, 1e luit. 7 Maart 1890, kapitein 5 Nov. 1902, te den Helder, huwde te Utrecht 5 Nov. 1891: Jkvr. *Henriette Quirine Hoeufft*, d. v. Jhr. *David Hoeufft* en van Jkvr. *Adelaïde Jacqueline Cornélie Laurence van de Spiegel*, geb. te Haarlem 19 Aug. 1869.

Hare 8 kwartieren zijn:

Hoeufft	*van de Spiegel*
Hoeufft	*Roukens*
Gerlings	*van der Hoeven*
Dedel	*Gaymans.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **EEEE.**

5°. Jhr. *Herman Hendrik Röell*, geb. te 's-Gravenhage 9 Sept. 1875, wonende te Apeldoorn, huwde te 's-Gravenhage 10 Mei 1900: *Flora Leopoldine Remcoline Steenberghe*, d. v. *Frédéric François Steenberghe* en van *Elisabeth Wilhelmina Vethake*, geb. te Amersfoort 23 Febr. 1873.

Hare 8 kwartieren zijn:

Steenberghe	*Vethake*
Bénoit	*Grafstede*
Boens	*van Loon*
Velghe	*Breukink.*

DDD'. Zoon van Jhr. *Isaäc Herman Alexander Röell* en *Johanna Agneta Catharina van Stralen.*

1°. een doodgeboren zoon te 's-Gravenhage 20 Sept. 1854.

DDD². Kinderen van Jhr. *Isaäc Herman Alexander Röell* en *Margaretha Maria Stratenus.*

2°. Jhr. Mr. *Willem Röell,* geb. te 's-Gravenhage 2 Sept. 1857, hoofdcommies ter Secretarie ald., secretaris van het Permanente Hof van Arbitrage, kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin, huwde te Apeldoorn 12 Sept. 1900: *Elisabeth Jacoba van Lennep,* d. v. Mr. *David Jacob Cornelis van Lennep* en van *Angela Cornelia Willet,* geb. te Amsterdam 24 Nov. 1859.

Hare kwartieren zijn:

van Lennep	*Willet*
Röell	*Swarts.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

3°. Jkvr. *Wilhelmina Arnoldina Jeanne Röell,* geb. te 's-Gravenhage 27 Nov. 1858, wonende te Apeldoorn, ongeh.

4°. Jkvr. *Theodora Philippina Röell,* geb. te 's-Gravenhage 24 Mei 1860, wonende te Vreeland, huwde te 's-Gravenhage 17 Juli 1879: Jhr. *Joan Anthony Ferdinand Backer,* z. van Jhr. *Jacob Backer* en van *Maria Petronella van Reenen,* geb. te Amsterdam 30 Aug. 1853, secretaris der gem. Loenen, Loenersloot en Ruwiel, burgemeester en secretaris der gem. Vreeland en Nigtevecht.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Backer	*van Reenen*
Smissaert	*van Vollenhoven*
van Lennep	*Schlosser Beeldsnijder*
Roos	*van der Poorten.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **FFFF.**

5°. Jhr. *Isaäc Herman Alexander Röell,* geb. te 's-Gravenhage 12 Apr. 1862, wonende te Lynden (Kansas, U. S.) huwde ald. 28 Mei 1889: *Lizzie Keenan,* geb. te Lynden 20 Aug. 1867.

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **GGGG.**

6°. Jkvr. *Agnes Johanna Röell,* geb. te 's-Gravenhage 13 Juni 1864, wonende te Hattem, huwde te Apeldoorn 8 Juni 1900: *Willem Hendrik* Baron *van Ittersum,* z. v. *Adolph Marius Karel Wolphgangh* Baron *van Ittersum* en van Jkvr. *Cornélie Henriette Hermine van der Goes,* geb. te Kattendijke 9 Dec. 1865, directeur van het Post- en Telegraafkantoor te Hattem, lid der Ridderschap van Gelderland.

Zijne 8 kwartieren zijn:

van Ittersum	*van der Goes*

Bentinck	*Hubrecht*
van de Merwede	*van Vredenburch*
van Aerssen	*de Veer.*

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **HHHH.**

7°. Jhr. *Henri Willem Röell*, geb. te 's-Gravenhage 16 Juli 1866, administrateur bij de Deli-Maatschappij te Bandar Klippa (Sum.) huwde bij volmacht te Arnhem 24 Jan. 1898: *Dorothea Christina Minette van Benthem van den Bergh*, d. v. Mr. *Johannes Marinus van Benthem van den Bergh* en van *Wilhelmina Henriette Blanckenhagen*, geb. te Lynden (Kansas, U. S.) 25 Sept. 1875.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **JJJJ.**

8°. Jkvr. *Maria Augusta Ida Petronella Röell*, geb. te 's-Gravenhage 19 Mei 1869, wonende te Apeldoorn, ongeh.

9°. Jhr. *Timon Hendrik Röell*, geb. te 's-Gravenhage 4 Oct. 1870, 2e luit. bij het wapen der Cavalerie 3 Aug. 1891, 1e luit. 24 Juni 1895, gedetacheerd bij het leger in Nederl. Indië, ongeh.

10°. Jhr. *Frederik Willem Röell*, geb. te 's-Gravenhage 4 Mei 1872, overl. te Leysin (Zw.) 16 Juli 1895, ongeh.

11°. Jkvr. *Henriette Anne Jacqueline Röell*, geb. te 's-Gravenhage 29 Aug. 1874, wonende te Abcoude, huwde te Apeldoorn 10 Juni 1902: Jhr. Mr. *Willem Bernardus Sandberg*, z. v. Jhr. *Henri François Marie Eliza Sandberg van Leuvenum* en van Jkvr. *Susanna Elisabeth Christina van Bronkhorst*, geb. te Apeldoorn 19Dec. 1876, burgemeester van Abcoude-Baambrugge en Abcoude- Proostdij.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Sandberg	*van Bronkhorst*
Schorer	*Holmberg de Beckfelt*
van Westervelt	*Hiddingh*
Versluijs	*Smissaert.*

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **KKKK.**

EEE. Kinderen van Jhr. *Anthony Hendrik Clifford* en Jkvr. *Henrietta Sophia Wilhelmina Röell.*

1°. Jkvr. *Cornelia Catharina Clifford*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 2 Aug. 1851, wonende te Zeist, huwde te Nieuwersluis 2 Juli 1874: *Hugo Maurits van der Mersch*, z. v. *Johannes Anthony van der Mersch* en van *Jacoba Maria Pit*, geb. te Amsterdam 1 Maart 1849, wethouder der gemeente Zeist.

Zijne 8 kwartieren zijn:

van der Mersch	*Pit*
Damen	*van Beeftingh*
van der Vliet	*van den Brandeler*
Huntum	*Boon.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **LLLL.**

2°. Jkvr. *Elisabeth Maria Clifford*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 3 Dec. 1852, overl. ald. 26 Juni 1875, ongeh.

3°. Jhr. *George Maurits Clifford*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 17 Nov. 1854, overl. ald. 2 Jan. 1860.

4°. Jkvr. *Willemina Clifford*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 21 Oct. 1855, wonende te Amsterdam, huwde te Nieuwersluis 25 Sept. 1879: *Willem François Constantijn Druyvesteyn*, z. v. *François David Constantijn Druyvesteyn* en van *Sophia Petronella van der Mersch*, geb. te Amsterdam 28 Oct. 1854, chef van de firma *Burdet* en *Druyvesteyn* ald.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Druyvesteyn	*van der Mersch*
Scheltus	*Damen*
van Vladeracken	*van der Vliet*
Vos	*Boon.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **MMMM.**

5°. Jhr. *Willem Herman Albert Clifford*, geboren te Nieuwersluis (gem. Loenen) 11 Aug. 1858, wonende te Baarn, huwde te Amsterdam 6 Aug. 1896: *Jeannette Christine Louise van Hoorn*, d. v. *Quirijn Willem van Hoorn* en van *Frederike Wilhelmine Louise Gross*, geb. ald. 4 Apr. 1857.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

6°. Jhr. *Eduard Clifford*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 14 Febr. 1860, overl. ald. 19 Maart 1860.

7°. Jkvr. *Jacoba Henrietta Marianna Agatha Clifford*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 14 Jan. 1868, wonende ald., huwde te Nieuwersluis 12 Juni 1889: Mr. *Hendrik Jacob Doude van Troostwijk*, z. v. *Willem Isaäc Doude van Troostwijk* en van *Sara Louise Luzac*, geb. ald. 16 Jan. 1862.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **NNNN.**

FFF. Kinderen van Jhr. *Albert Willem Cornelis Röell* en Jkvr. *Wilhelmina Henrietta Bicker*.

1°. Jhr. *Willem Röell*, geb. te Amsterdam 30 Maart 1860,

wonende te 's-Gravenhage, huwde ald. 18 Nov. 1886: *Betsy Bauduin*, d. v. *Dominicus Franciscus Antonius Bauduin* en van *Johanna Elisabeth Constantina de Harrigny Brouwer*, geb. te Utrecht 18 Juli 1862.

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **OOOO**.

2°. Jhr. Mr. *Daniel Röell*, geb. te Amsterdam 26 Maart 1862, wonende te 's-Gravenhage, ongeh.

3°. Jkvr. *Johanna Hendrika Röell*, geb. te Amsterdam 29 Dec. 1866, overl. ald. 12 Maart 1867.

GGG. Kinderen van Jhr. Mr. *Frederik Johan Constantijn Schimmelpenninck* en *Johanna Wilhelmina Hodshon*.

1°. Jkvr. *Johanna Wilhelmina Schimmelpenninck*, geb. te Amsterdam 9 Febr. 1863, wonende te Zuilen, huwde te Renkum 12 Aug. 1885: *Frederik Leopold Samuel Frans* Baron *van Tuyll van Serooskerken van Zuylen*, z. v. *Frederik Christiaan Hendrik* Baron *van Tuyll van Serooskerken* en van *Henriette Charlotte Everdine* Baronesse *van Pallandt*, geb. te Utrecht 1 Aug. 1858, civ.-ingenieur, adj.-directeur der gemeentewerken te Arnhem, ingenieur van de waterschappen de Regge en de Schipbeek, lid der Prov. Staten van Utrecht.

Zijne 8 kwartieren zijn:

van Tuyll van Serooskerken	*van Pallandt*
van Weede	*van der Staal*
Proebentau van Wilmsdorff	*van Hoogstraten*
van Lennep	*van Heeckeren.*

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **PPPP**.

2°. een doodgeboren zoon te Renkum 2 Oct. 1864.

3°. Jkvr. *Geraldine Jeannette Schimmelpenninck*, geb. te Renkum 2 Oct. 1864. wonende te Arnhem, huwde te Renkum 6 Juli 1888: Mr. *Clemens Haro Beels*, z. v. *Herman Hendrik Beels* en van *Anna Herculine Alexandrine Matthiessen*, geb. te Amsterdam 2 Apr. 1864, hoofdcommies ter Prov. Griffie van Gelderland.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **QQQQ**.

4°. Jkvr. *Maria Suzanna Schimmelpenninck*, geb. te Amsterdam 2 Apr. 1867, overl. te Renkum 21 Aug. 1902, ongeh.

5°. Jhr. Mr. *Albert Gerard Schimmelpenninck*, geb. te Amsterdam 14 Oct. 1868, secretaris van Legatie, kamerheer en thesaurier van H. M. de Koningin-Moeder, ongeh.

HHH. Kinderen van Mr. *Willem* Baron *Röell* en Jkvr. *Johanna Isabelle Dedel.*

1o. Jhr. *Herman Hendrik Röell,* geb. te Amsterdam 25 Apr. 1866, overl. ald. 21 Juni 1884.

2o. Jhr. *Cornelis Röell,* geb. te Amsterdam 25 Nov. 1867, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 2 Aug. 1886, luit. ter zee 2e kl. 21 Febr. 1889, op zijn verzoek eervol uit den dienst ontslagen 16 Nov. 1894, burgemeester van Eemnes, kamerjonker van H. M. de Koningin, wonende te Baarn, huwde te Soest 3 Sept. 1896: Jkvr. *Maria Henriette Rutgers van Rozenburg,* d. v. Jhr. *Louis Rutgers van Rozenburg* en van *Catharina Elizabeth Schouwenburg,* geb. te Amsterdam 26 Dec. 1872.

Hare 8 kwartieren zijn:

Rutgers van Rozenburg	*Schouwenburg*
Koenen	*de Jong*
van Heemskerk	*Broes*
Neël	*Bornwater.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **RRRR.**

3o. Jhr. Mr. *Willem Frederik Röell,* geb. te Amsterdam 6 Apr. 1870, arr. schoolopziener te Hilversum, secretaris der Maatschappij voor Gemeentecrediet te Amsterdam, Ridder in de Orde van Oranje-Nassau, wonende ald. huwde te Vollenhove 9 Juli 1904: *Catharina Elizabeth Boldewina* Baronesse *Sloet van Marxveld,* d. v. *Gerard* Baron *Sloet van Marxveld* en van *Catharina Elizabeth Boldewina Witsen Elias,* geb. ald. 8 Maart 1871, hofdame van H. M. de Koningin.

Hare 8 kwartieren zijn:

Sloet	*Witsen Elias*
Sloet	*Sloet*
de Vaillant	*Fabricius*
van Lynden	*van Dedem.*

4o. Jkvr. *Elisabeth Röell,* geb. te Amsterdam 25 Sept. 1871, wonende te Amersfoort, huwde te 's-Graveland 26 Sept. 1895: Jhr. *Eric Willem von Wrangel auf Lindenberg,* z. v. Jhr. *Willem von Wrangel auf Lindenberg* en van Jkvr. *Frederika Susanna Louisa Henriette Nedermeyer van Rosenthal,* geb. te 's-Gravenhage 8 Jan. 1864, 2e luit. bij het wapen der Cavalerie 29 Aug. 1886, 1e luit. 20 Juli 1889, ritmeester 25 Nov. 1901, te Amersfoort.

Zijne kwartieren zijn:

von Wrangel auf Lindenberg	*Nedermeyer van Rosenthal*
Koenis	*van Eck van Overbeek.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

5°. Jkvr. *Johanna Isabelle Röell*, geb. te Amsterdam 29 Nov. 1875, wonende te Leiden, huwde te 's-Graveland 23 Juni 1898: *Reijnoud Adolph* Baron *van Hardenbroek van Lockhorst*, z. v. Mr. *Ernest Louis* Baron *van Hardenbroek van Lockhorst* en van Jkvr. *Sophia Adriana Joanna Huydecoper*, geb. te Amersfoort 11 Oct. 1874, 2e luit. bij het wapen der Cavalerie 26 Juli 1895, 1e luit. 22 Sept. 1902, te Leiden.

Zijne kwartieren zijn:

van Hardenbroek	*Huydecoper*
Hendriks gend. van de Glindt	*Taets van Amerongen.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **SSSS.**

6°. Jhr. *Jacob Alexander Röell*, geb. te Amsterdam 30 Sept. 1886.

JJJ. Kinderen van Jhr. *Jacob Alexander Röell* en *Wilhelmina Adolphina van Wickevoort Crommelin.*

1°. Jkvr. *Elisabeth Cornelia Amelia Röell*, geb. te Haarlem 16 Sept. 1868, wonende te Tjirengas (Java) huwde te Batavia 19 Mei 1894: *Robert Noël Glanville Bingley*, z. v. *Robert Mildred Bingley* en van *Alice Glanville Campbell*, geb. 25 Dec. 1863, administrateur der onderneming Tjiwangi, directeur van verschillende ondernemingen op Java.

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **TTTT.**

2°. Jhr. *Herman Hendrik Röell*, geb. te den Helder 10 Dec. 1869, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 2 Aug. 1891, luit. ter zee 2e kl. 2 Aug. 1895, overleden te Ambon (Ned.-Indië) 27 Oct. 1901, ongeh.

3°. Jhr. Mr. *Henri Elisa Eduard Röell*, geb. te Haarlem 12 Juni 1872, griffier bij het Kantongerecht te Dordrecht, huwde te 's-Gravenhage 9 Nov. 1899: *Annie Cremer*, d. v. *Jacob Theodoor Cremer* en van *Annie Herminie Hogan*, geb. te Arnhem 15 Mei 1877.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **UUUU.**

4°. Jhr. *Willem Röell*, geb. te Haarlem 20 Nov. 1873, 2e luit. bij het wapen der Artillerie 4 Oct. 1895, 1e luit. 11 Juni 1901, te Arnhem.

5°. Jkvr. *Wilhelmine Adolphine Röell*, geb. te 's-Gravenhage 25 Oct. 1886.

Jkvr. *Catharina Maria Ulrica Dedel*, geb. te Wijk-aan-Zee 23 Aug. 1856, 2e luit. bij het wapen der Cavalerie 5 Juli 1876, 1e luit. 9 Aug. 1883, ritmeester 18 Febr. 1893, majoor 1 Dec. 1903, Ridder in de Orde van Oranje-Nassau, enz., te Haarlem.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Boreel	*Dedel*
van Limburg Stirum	*Schimmelpenninck*
Trip	*van de Poll*
Bicker	*Nahuys.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **ZZZZ.**

NNN². Kinderen van Jhr. Mr. *Theodore Louis Lambert Prins van Westdorpe* en *Anna Catharina Labouchère.*

4°. Jkvr. *Cornelia Henrietta Prins*, geb. te Haarlem 7 Juni 1878, ongeh., wonende te Haarlem.

5°. Jhr. *Ewout Prins*, geb. te Haarlem 1 Nov. 1879, candidaat in de Rechten aan de Universiteit te Utrecht.

6°. Jhr. *Theodore Louis Lambert Prins*, geb. te Haarlem 4 Apr. 1882.

OOO. Kinderen van Mr. *Johan Hendrik van Mierop* en *Elisabeth Constantia Sophia Prins.*

1°. *Willem Albert Leonard van Mierop*, geb. te Hillegersberg 10 Juli 1867, gewezen secretaris en ontvanger der gem. Voorburg (Z.-H.), wonende te Lausanne, huwde te Arnhem 27 Juli 1893: *Marie Arnoldine Lucrèce Cornélie de Ruuk*, d. v. *Johan Hendrik Alexander de Ruuk* en van *Lucretia Cornélie de Raadt*, geb. te Vevey 19 Maart 1868.

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **AAAAA.**

2°. *Theodora Louise Lambertina Henriette van Mierop*, geb. te Hillegersberg 5 Febr. 1862, wonende te Amsterdam, huwde te 's-Gravenhage 23 Apr. 1891: Mr. *Anthony Willem Cornelis Wentholt*, z. v. Mr. *Tinco Martinus Wentholt* en van *Maria Lucretia Senn van Basel*, geb. te Alkmaar 23 Dec. 1857, substituut-off. van Justitie bij de Arr. Rechtbank te Amsterdam.

Zijne kwartieren zijn:

Wentholt	*Senn van Basel*
Lycklama à Nyeholt	*Senn van Basel.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **BBBBB.**

3°. *Cornelis Constant Johan van Mierop*, geb. te Hillegersberg 6 Dec. 1864, candidaat-notaris te Gouda, huwde te Arnhem 26 Juli 1894: *Henriette Alexandrine de Ruuk*, d. v. *Anthony de Ruuk* en van *Henriette Alexandrine Wilhelmine Lehman de Lehnsfeld*, geb. te Arnhem 30 Mei 1866.

4°. *Caroline Louise Albertine van Mierop*, geb. te Hillegersberg 5 Apr. 1867, overl. te Gouda 17 Jan. 1887.

5°. *William van Mierop*, geb. te Hillegersberg 15 Jan. 1870, ambtenaar ter secretarie te Beesd, ongeh.

6°. *Johan Albert Marie van Mierop*, geb. te Gouda 30 Jan. 1874, ambtenaar ter secretarie te Doorn, huwde te 's-Gravenhage 3 Apr. 1900: *Henriette Regine Marie Stang*, d. v. *Theodor Stang* en van *Justine Henriette Marie van Cattenburch*, geb. te 's-Gravenhage 24 Aug. 1876.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **CCCCC.**

PPP. Kinderen van *Frederik Johan Prins* en *Barbara Sophia van den Berg.*

1°. *Henriette Elizabeth Adrienne Theodore Prins*, geb. te Hillegersberg 15 Aug. 1867, ongeh., wonende te Ede.

2°. *Willem Ferdinand Prins*, geb. te Voorburg 16 Maart 1870, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 2 Aug. 1892, eervol uit 's lands dienst ontslagen 16 Oct. 1895, wonende te 's-Gravenhage, huwde te Arnhem 16 Sept. 1897: *Henriette Alexandrine Laatsman*, d. v. Dr. *Herman Carel Laatsman* en van *Andrée Jeanne Dinande Jacqueline Lehman de Lehnsfeld*, geb. te Haarlem 27 Febr. 1873.

3°. *Jemima Catharina Gerardina Antoinette Prins*, geb. te Voorburg 15 Aug. 1872, wonende te Amersfoort, huwde te 's-Gravenhage 16 Febr. 1893: *Cornelis Sandt van Nooten*, z. v. *Johan Sandt van Nooten* en van *Maria Johanna Geertruid IJssel de Schepper*, geb. te den Helder 28 Dec. 1865, 2e luit. bij het wapen der Cavalerie 25 Juli 1887, 1e luit. 26 Aug. 1890, ritmeester 1 Mei 1903, te Amersfoort.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Sandt van Nooten	*IJssel de Schepper*
IJssel de Schepper	*IJssel de Schepper*
Albarda	*Hagedoorn*
Hagedoorn	*Vijfhuis.*

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **DDDDD.**

4°. *Carel Lodewijk Albert Prins*, geb. te Voorburg 24 Apr. 1880, ongeh., wonende te 's-Gravenhage.

QQQ. Kinderen van Jhr. *Willem Prins* en *Ernestine Adolphine Augusta Schill.*

1°. Jhr. *Johan Willem Prins*, geb. te Velp (gem. Rheden) 22 Sept. 1872, verblijfhoudend in Amerika, ongeh.

2°. Jhr. *Pieter Adolf Prins*, geb. te Velp (gem. Rheden) 2 Nov. 1873, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 2 Aug. 1894, luit. ter zee 2e kl. 2 Aug. 1898, eervol uit 's lands dienst ontslagen 15 Juli 1902, inspecteur bij het Blauwhoedenveem te Amsterdam, huwde te Bloemendaal 11 Juni 1903: *Wilhelmina Emilie Hintzen*, d. v. *Hendrich Carl Hintzen* en van *Wilhelmina Emilie Quien*, geb. te Amsterdam 20 Maart 1881.

RRR. Kinderen van *Hugo Prins* en *Françoise Louise Alberthe Tolsma.*

1°. *Anna Louise Florentia Prins*, geb. te Arnhem 31 Juli 1876, ongeh., wonende te Haarlem.

2°. *Caroline Louise Albertine Prins*, geb. te Arnhem 12 Sept. 1879, ongeh., wonende te Haarlem.

SSS. Kinderen van Mr. *Jan Carel Jacob* Ridder *van Rappard* en *Margaretha Johanna Carolina* Baronesse *Snouckaert van Schauburg.*

1°. Jkvr. *Wilhelmina Carolina Digna van Rappard*, geb. te Zutphen 23 Jan. 1867, overl. te Hoorn 21 Sept. 1872.

2°. Jkvr. *Isabella Sophia van Rappard*, geb. te Zutphen 21 Aug. 1869, wonende te Warnsveld, huwde te 's-Gravenhage 14 Aug. 1890: Jhr. Mr. *Jacob Petrus Hooft Graafland*, z. v. Jhr. Mr. *Ferdinand Hooft Graafland* en van Jkvr. *Anna Hillegonda Dedel*, geb. te Amsterdam 10 Aug. 1863, oud-burgemeester van 's-Graveland.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Hooft Graafland	*Dedel*
van Eys	*Willink*
von Deneken	*Backer*
Ortt	*van Vollenhoven.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **EEEEE.**

3°. Mr. *Carel* Ridder *van Rappard*, geb. te Assen 19 Oct. 1874, ongeh., wonende te 's-Gravenhage.

ACHTSTE GENERATIE.

TTT. Kinderen van *Aloïs George de Meuron* en *Marguerite Auberjonois.*

1°. *Madeleine de Meuron,* geb. te Lausanne 15 Apr. 1890.

2°. *Antoinette de Meuron,* geb. te Lausanne 14 Dec. 1892.

UUU. Zoon van Jhr. Dr. *Pierre Jean Henri Röell* en *Wilhelmina Elisabeth Charlotta* Baronesse *van Boetzelaer.*

Jhr. *Adrianus Eliza Hermanus Röell,* geb. te Utrecht 12 Dec. 1902.

VVV. Kinderen van Mr. *Theodorus Heemskerk* en Jkvr. *Maria Cornelia Hartsen.*

1°. *Cornelis Jan Heemskerk,* geb. te Hilversum 17 Aug. 1882, candidaat in de Rechten aan de Universiteit te Amsterdam.

2°. *Anna Sarah Heemskerk,* geb. te Amsterdam 4 Oct. 1883.

3°. *Madelon Heemskerk,* geb. te Amsterdam 1 Apr. 1885.

WWW. Kinderen van *Pieter Blom* en Jkvr. *Ada van Lennep* [1]).

1°. *Otte Pierre Nicolas Blom,* geb. te Hilversum 9 Maart 1887.

2°. *Sara Wilhelmina Cornelia Blom,* geb. te Amsterdam 7 Juli 1888.

3°. *Ada Blom,* geb. te Hilversum 29 Nov. 1889.

4°. *Rudolphine Christine Blom,* geb. te Hilversum 7 Apr. 1893.

5°. *Maria Elizabeth Blom,* geb. te Hilversum 23 Aug. 1901.

XXX. Kinderen van Jhr. Dr. *Maximiliaan Frederik van Lennep* en *Emelie Marie Antoinette van Eeghen.*

1°. Jhr. *Maurits Carel Theodore van Lennep,* geb. te Hoenderloo (gem. Apeldoorn) 28 Nov. 1884.

2°. Jhr. *Louis Henri van Lennep,* geb. te Hoenderloo 22 Febr. 1886.

3°. *Carolina Wilhelmina van Lennep,* geb. te Hoenderloo 9 Febr. 1887, overl. te Dieren 7 Maart 1888.

4°. Jhr. *Carel Louis van Lennep,* geb. te Dieren 26 Jan. 1889.

5°. *Alfred Frank van Lennep,* geb. te Dieren 11 Dec. 1890, overl. te Haarlem 4 Apr. 1892.

---

[1]) Bij Kon. Besl. van 22 Dec. 1903 N°. 42 werden *Christiaan* en Mr. *Maurits Jacob van Lennep* met hunne mannelijke en vrouwelijke afstammelingen in den Ned. adel verheven met de praedicaten van Jonkheer en Jonkvrouw.

6°. Jkvr. *Anna Deborah Louise van Lennep*, geb. te Haarlem 14 Sept. 1894.

7°. Jhr. *Aernout van Lennep*, geb. te Haarlem 9 Mei 1897.

YYY. Kinderen van Jhr. Dr. *Jan Willem van Lennep* en *Françoise Caroline Gunning.*

1°. Jhr. *Hendrik Maurits Jacob van Lennep*, geb. te Loenen (gem. Apeldoorn) 1 Juni 1890.

2°. *Maarten Aernout van Lennep*, geb. te Leiden 21 Sept. 1891, overl. te Amsterdam 29 Maart 1895.

3°. Jkvr. *Johanna Jacoba van Lennep*, geb. te Amsterdam 12 Apr. 1894.

4°. Jhr. *David Jacob van Lennep*, geb. te Flims (Zw.) 28 Dec. 1896.

ZZZ. Kinderen van Jhr. Mr. *Frank Karel van Lennep* en *Henriette Constance Adèle Labouchère.*

1°. *Cunera van Lennep*, geb. te Amsterdam 31 Oct. 1889, overl. te Breukelen 30 Apr. 1890.

2°. *Agnes Henriette Caroline van Lennep*, geb. te Amsterdam 12 Dec. 1892, overl. ald. 22 Nov. 1894.

3°. Jhr. *Willem Frederik van Lennep*, geb. te Amsterdam 20 Dec. 1894.

4°. Jkvr. *Sylvia Augusta van Lennep*, geb. te Zeist 20 Jan. 1897.

5°. *Maximiliaan Jacob van Lennep*, geb. te Zeist 7 Juni 1898, overl. ald. 4 Dec. 1898.

6°. Jhr. *Eric Norman van Lennep*, geb. te Zeist 16 Sept. 1899.

7°. een doodgeb. zoon, te Zeist 2 Mei 1901.

8°. Jhr. *Frank Karel van Lennep*, geb. te Zeist 16 Nov. 1903.

AAAA. Kinderen van *Carl Peter August Ludwig Traugott Stephan Gross* en *Sara Johanna Cornelia Huyghens Backer*.

1°. *Karl Ludwig Adrian Gross*, geb. te Herborn (D.) 18 Sept. 1885.

2°. *Johanna Antonia Bertha Gross*, geb. te Herborn 1 Febr. 1887, overl. ald. 13 Apr. 1887.

3°. *Heinrich Karl Cornelius Gross*, geb. te Wiesbaden 22 Nov. 1888.

4°. *Anna Antonia Johanna Gross*, geb. te Wiesbaden 12 Juni 1891.

5°. *Bernhardt Adolf Gross*, geb. te Wiesbaden 13 Sept 1893.

BBBB. Kinderen van *Willem Cornelis* Baron *Röell* en *Maria Cornelia Johanna Bierens de Haan.*

1°. Jkvr. *Anna Cornelia Röell*, geb. te Leiden 5 Aug. 1889.

2°. Jkvr. *Davina Röell*, geb. te Leiden 8 Mei 1893, overl. ald. 18 Juni 1893.

CCCC. Kinderen van *Hendrik de Mol van Otterloo* en Jkvr. *Suzanna Sophia Röell.*

1°. *Anna Elisabeth de Mol van Otterloo* geb. te 's-Gravenhage 7 Sept. 1888.

2°. *Justus Hendrik de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 23 Oct. 1889.

3°. *Willem Frederik de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 28 Febr. 1891.

4°. *Anthonie de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 28 Mei 1893.

5°. *Maria Wilhelmina de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 24 Juli 1895.

6°. *Johan de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 2 Nov. 1897.

7°. *Suzanna Sophia de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 10 Oct. 1899.

8°. *Jacoba Henriëtte Magdalena de Mol van Otterloo*, geb. te 's-Gravenhage 11 Mei 1901.

DDDD. Dochter van Jhr. Mr. *Anthonie Röell* en *Anna Adriana* Baronesse *de Vos van Steenwijk.*

Jkvr. *Gerharda Ditmara Röell*, geb. te Zwolle 3 Nov. 1896, overl. te Leeuwarden 2 Juli 1900.

EEEE. Kinderen van Jhr. *Johan Hendrik Röell* en Jkvr. *Henriette Quirine Hoeufft.*

1°. Jhr. *Willem Frederik Anthonie Röell*, geb. te Utrecht 8 Sept. 1892.

2°. Jhr. *David Cornelis Röell*, geb. te Utrecht 23 Nov. 1894.

3°. Jkvr. *Sophia Susanna Röell*, geb. te Utrecht 26 Maart 1898.

4°. Jhr. *Reinier Johan Hendrik Quirijn Röell*, geb. te Utrecht 31 Maart 1902.

FFFF. Kinderen van Jhr. *Joan Anthony Ferdinand Backer* en Jkvr. *Theodora Philippina Röell.*

1°. Jkvr. *Margaretha Maria Backer*, geb. te Loenen 21 Apr. 1880.

2°. Jhr. *Jacob Hendrik Backer*, geb. te Loenen 7 Dec. 1881, cadet aan de Kon. Mil. Acad. te Breda.

3°. Jkvr. *Wilhelmina Arnoldina Jeanne Backer*, geb. te Loenen 12 Dec. 1882.

4°. Jkvr. *Louise Maria Petronella Backer*, geb. te Vreeland 15 Sept. 1887.

5°. Jhr. *Isaäc Herman Alexander Backer*, geb. te Vreeland 15 Sept. 1890.

6°. Jkvr. *Agnes Johanna Backer*, geb. te Vreeland 14 Nov. 1892.

GGGG. Dochter van Jhr. *Isaäc Herman Alexander Röell* en *Lizzie Keenan.*

Jkvr. *Agnes Ferrol Röell*, geb. te Lynden (Kansas, U. S.) 25 Dec., overl. ald. 27 Dec. 1891.

HHHH. Zoon van *Willem Hendrik* Baron *van Ittersum* en Jkvr. *Agnes Johanna Röell.*

Adolf Wolff Cornelis Hendrik Baron *van Ittersum*, geb. te Hattem 6 Juni 1901.

JJJJ. Kinderen van Jhr. *Henri Willem Röell* en *Dorothea Christina Minette van Benthem van den Bergh.*

1°. Jkvr. *Vinkie Wilhelmina Arnoldina Jeanne Röell*, geb. te Bandar Klippa (Sum.) 25 Dec. 1898.

2°. Jkvr. *Dorothea Sophia Christina Röell*, geb. te Bandar Klippa 28 Nov. 1903.

KKKK. Zoon van Jhr. Mr. *Willem Bernardus Sandberg* en Jkvr. *Henriette Anne Jacqueline Röell.*

Jhr. *Henri Sandberg*, geb. te Vorden 31 Maart 1903.

LLLL. Kinderen van *Hugo Maurits van der Mersch* en Jkvr. *Cornelia Catharina Clifford.*

1°. Mr. *Johannes Anthony van der Mersch*, geb. te Zeist 1 Aug. 1875, advocaat en procureur te Amsterdam.

2°. *Henrietta Sophia Wilhelmina van der Mersch*, geb. te Zeist 4 Aug. 1876.

3°. *Anthony Hendrik van der Mersch*, geb. te Zeist 18 Nov. 1877, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 2 Aug. 1897, luit. ter zee 2e kl. 1 Apr. 1901.

4°. *Willem Herman Albert van der Mersch*, geb. te Zeist 21 Juli 1879.

5°. *Aernout Paulus van der Mersch*, geb. te Zeist 10 Aug. 1880, overl. ald. 25 Febr. 1887.

6°. *Benjamin van der Mersch*, geb. te Zeist 3 Febr. 1885, student in de Rechten aan de Universiteit te Utrecht.

7°. *Johanna Adriana van der Mersch*, geb. te Zeist 6 Juli 1887.

MMMM. kinderen van *Willem François Constantijn Druyvesteyn* en Jkvr. *Willemina Clifford*.

1°. *Henrietta Sophia Wilhelmina Druyvesteyn*, geb. te Amsterdam 11 Juli 1880.

2°. *François David Constantijn Druyvesteyn*, geb. te Amsterdam 23 Sept. 1881, overl. ald. 16 Juli 1895.

3°. *Sophia Petronella Druyvesteyn*, geb. te Amsterdam 7 Febr. 1883.

4°. *Anthony Hendrik Druyvesteyn*, geb. te Amsterdam 31 Aug. 1884, overl. ald. 28 Maart 1885.

5°. *Willemina Druyvesteyn*, geb. te Amsterdam 14 Juni 1886.

NNNN. Kinderen van Mr. *Hendrik Jacob Doude van Troostwijk* en Jkvr. *Jacoba Henrietta Marianna Agatha Clifford*.

1°. *Anthony Hendrik Doude van Troostwijk*, geb. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 6 Aug. 1893.

2°. *Willem Isaäc Doude van Troostwijk*, geb. te Nieuwersluis 22 Nov. 1894.

3°. *Hendrik Jacob Doude van Troostwijk*, geb. te Nieuwersluis 21 Jan. 1898.

4°. *Dirk Willem Doude van Troostwijk*, geb. te Nieuwersluis 1 Juni 1901.

5°. *Jacob Hendrik Marie Agatho Doude van Troostwijk*, geb. te Nieuwersluis 16 Dec. 1903.

OOOO. Zoon van Jhr. *Willem Röell* en *Betsy Bauduin*.
Jhr. *Willem Frits Röell*, geb. te 's-Gravenhage 26 Sept. 1887.

PPPP. Zoon van *Frederik Leopold Samuel Frans* Baron *van Tuyll van Serooskerken* en Jkvr. *Johanna Wilhelmina Schimmelpenninck.*

Frederik Christiaan Constantijn Baron *van Tuyll van Serooskerken,* geb. te Renkum 15 Juli 1886.

QQQQ. Kinderen van Mr. *Clemens Haro Beels* en Jkvr. *Geraldine Jeannette Schimmelpenninck.*

1°. *Johanna Wilhelmina Beels,* geb. te Haarlem 11 Mei 1889.

2°. *Maria Suzanna Beels,* geb. te Schagen 19 Mei 1890.

3°. *Geraldine Jeannette Philippine Beels,* geb. te Arnhem 3 Febr. 1894.

RRRR. Kinderen van Jhr. *Cornelis Röell* en Jkvr. *Maria Henriette Rutgers van Rozenburg.*

1°. Jhr. *Willem Röell,* geb. te Baarn 25 Juni 1897.

2°. Jhr. *Herman Hendrik Röell,* geb. te Baarn 16 Mei 1899.

3°. Jhr. *Louis Röell,* geb. te Baarn 21 Juli 1902.

4°. Jhr. *Willem Frederik Röell,* geb. te Baarn 14 Juli 1903.

SSSS.. Kinderen van *Reijnoud Adolph* Baron *van Hardenbroek van Lockhorst* en Jkvr. *Johanna Isabelle Röell.*

1°. *Johanna Isabelle* Baronesse *van Hardenbroek van Lockhorst,* geb. te Amersfoort 17 Mei 1900.

2°. *Gysbert Carel Duco* Baron *van Hardenbroek van Lockhorst,* geb. te Leiden 17 Febr. 1902.

TTTT. Zoon van *Robert Noël Glanville Bingley* en Jkvr. *Elisabeth Cornelia Amelia Röell.*

Robert Albert Glanville Bingley, geb. te 's-Gravenhage 15 Nov. 1902.

UUUU. Kinderen van Jhr. Mr. *Henri Elisa Eduard Röell* en *Annie Cremer.*

1°. Jhr. *Jacob Alexander Röell,* geb. te 's-Gravenhage 6 Aug. 1900, overl. ald. 15 Aug. 1900.

2°. Jhr. *Jacob Alexander Röell,* geb. te 's-Gravenhage 7 Apr. 1902.

3°. Jkvr. *Annie Herminie Röell,* geb. te Dordrecht 9 Juni 1904.

VVVV. Dochter van Ds. *Hendrik Willem Creutzberg* en *Johanna Isabelle del Court.*

Clara Catharina Elisabeth Creutzberg, geb. te Wijk-aan-Zee 14 Aug. 1902.

WWWW. Dochter van *Lodewijk Adriaan Insinger* en Jkvr. *Louise Wilhelmine Röell.*

Inès Insinger, geb. te Bussum 25 Aug. 1901.

XXXX. Dochter van Jhr. *Charles Louis Röell* en *Charlotte Catherine Hasselman.*

Jkvr. *Elisabeth Röell,* geb. te Bussum 19 Febr. 1904.

YYYY. Kinderen van *Hendrik Maurits van Eeghen* en Jkvr. *Elisabeth Catharina Prins.*

1°. *Cornelia van Eeghen,* geb. te Amsterdam 16 Febr. 1881, overl. te Pretoria 18 Dec. 1900.

2°. *Jan Hendrik Maurits van Eeghen,* geb. te Haarlem 3 Apr. 1885.

3°. *Theodore Louis Lambert van Eeghen,* geb. te Haarlem 7 Sept. 1889, overl. ald. 10 Mei 1890.

ZZZZ. Kinderen van Jhr. *Marius Willem Boreel* en Jkvr. *Cornelia Suzanna Jacoba Prins.*

1°. Jhr. *Willem Constant Boreel,* geb. te 's-Gravenhage 29 Juli 1890.

2°. Jkvr. *Catharina Margaretha Boreel,* geb. te 's-Gravenhage 5 Dec. 1891.

AAAAA. Zoon van *Willem Albert Leonard van Mierop* en *Marie Arnoldine Lucrèce de Ruuk.*

Johan Hendrik Marie Lodewijk van Mierop, geb. te Voorburg 21 Mei 1894.

BBBBB. Kinderen van Mr. *Anthony Willem Cornelis Wentholt* en *Theodora Louise Lambertina Henriette van Mierop.*

1°. *Elisabeth Constantia Sophie Wilhelmina Wentholt,* geb. te Rotterdam 5 Febr. 1892.

2°. *Maria Lucretia Wentholt,* geb. te Rotterdam 30 Dec. 1892.

CCCCC. Kinderen van *Johan Albert Marie van Mierop* en *Henriette Regine Marie Stang.*

1°. *Elisabeth Justine Regine Henriette van Mierop*, geb. te Maarssen 23 Febr. 1901.

2°. *Thera Marie Louise Albertine van Mierop*, geb. te Doorn 1 Apr. 1904.

DDDDD. Dochter van *Cornelis Sandt van Nooten* en *Jemima Catharina Gerardina Antoinette Prins*.

Maria Johanna Geertruid Sandt van Nooten, geb. te 's-Gravenhage 8 Jan. 1894.

EEEEE. Kinderen van Jhr. Mr. *Jacob Petrus Hooft Graafland* en Jkvr. *Isabella Sophia van Rappard*.

1°. Jhr. *Willem Carel Hooft Graafland*, geb. te Amsterdam 14 Aug. 1891.

2°. Jkvr. *Margaretha Johanna Caroline Hooft Graafland*, geb. te 's-Graveland 23 Oct. 1894.

Apeldoorn. Juni 1904.

„SICCO ET SA DESCENDANCE JUSQU'À L'AN 1318."

PAR

HANS TOLL.

Durant plus de quinze ans je me suis voué aux études généalogiques au sujet de familles purement baltiques ou allemandes, depuis plus de quinze ans, j'ai fait des recherches: toujours je suis „revenu à mon premier amour": l'histoire des Teilingen et des Brederode.

Enfin j'ai trouvé le moment venu pour une publication. C'était au mois de Décembre dernier que M. le Redacteur de la revue: de Navorscher a eu l'amabilité d'offrir l'hospitalité dans sa feuille à mon étude. Au mois de Juin dernier je lui ai fait parvenir la première partie portant le même titre que cette publication-ci. Elle contenait tous les détails généalogiques sur la question. Voici le sommaire de ces registres qui dans la première étude auraient occupé une quantité de pages imprimées.

Tab I. Sitfried ou Sicco,

est mentionné dans une charte de 1083 comme frère du comte Diederic III et donateur de biens au monastère d'Egmond.

Tab. II. Simon premier sire de Teilingen,
fils de Sicco, Tab. I. Je ne l'ai pas trouvé dans une charte contemporaine. Il paraît avoir eu un frère qui eut un fils nommé Dirk Nagel.

Tab. III. Gerrit van Teilingen,
deuxième sire de Teilingen,
fils de Simon, Tab. II. Une charte de 1143, concernant la grande fête au monastère d'Egmond, quand le comte Dirk fût revenu de Jerusalem amenant la bulle d'exemption accordée par le pape, le nomme parmi les assistants principaux: „et viris clarissimis, Gerhardo de Teilinc, Berewoldo, eiusdem ecclesiae „advocatis, Arnoldo Spicar, Alwino, castellano de Leithen aliisque plurimis „utriusque sexu nobilibus et liberis et ministerialibus" etc.

Tab. IV. Hugo van Teilingen,
troisième sire de Teilingen,
fils de Gerrit, Tab. III. Il est mentionné dans une charte de 1162. Ses fils: Willem voir Tab. V; Simon: voir Tab. XIII.

Tab. V. Willem van Teilingen,
quatrième sire de Teilingen,
fils de Hugo van Teilingen, Tab. IV. On le trouve dans une charte de 1174. Il laissa deux fils: Willem voir Tab. VI et Dirk voir Tab. XVI.

Tab. VI. Willem van Teilingen,
cinquième sire de Teilingen.
On le trouve dans une quantité de chartes entre les années 1198—1235. Il doit être mort avant 1236. Son fils Willem voir Tab. VII.

Tab. VII. Willem van Teilingen,
sixième sire de Teilingen.
On le trouve dans des chartes entre 1236—28 Mai 1247. Il a du être mort avant l'an 1257, date à laquelle son fils est nommé comme sire de Teilingen. Ses fils: Diederic (voir Tab. VIII), Simon (voir Tab. XI) et Floris Tab. XIV).

Tab. VIII. Diederic van Teilingen,
septième sire de Teilingen,
On le trouve comme écuyer 3 Février 1251; comme chevalier 21 Septembre 1258—13 Avril 1282. Il laissa deux fils: Willem (voir Tab. IX), Jan (voir Tab. X) et trois filles, nommées: Margriete van Haghenstein, Kerstine van Berghen, et Magteld van Wateringe.

Tab. IX. Willem van Teilingen,
huitième sire de Teilingen,
On le trouve dans des chartes du 17 Février 1272, du 20 Novembre 1276 et du 3 Mai 1283.

Tab. X. Jan van Teilingen,
fils cadet de Diederic van Teilingen (Tab. VIII) est mentionné dans plusieurs chartes entre les dates 20 Novembre 1276—13 Novembre 1304.

Tab. XI. Simon van Teilingen,
fils de Willem van Teilingen (Tab. VII) se trouve mentionné entre 1269—24 Septembre 1280. Il était baljuw van Noord-Holland en 1269. Diederic le sire de Teilingen l'appelle son frère en 1280. Enfants: Dirk (voir Tab. XII) et Ada van Teilingen.

Tab. XII. Dirk van Teilingen,

fils de Simon van Teilingen (Tab. XI) a souvent été confondu avec son oncle du même prénom (Tab. VIII). Il laissa un fils, Dirk.

Tab. XIII. Simon van Teilingen,

fils de Hugo van Teilingen (Tab. IV) et mort en croisade devant Coeverden au mois d'Août 1237.

Tab. XIV. Floris van Teilingen.

(de Tolne),

fils de Willem van Teilingen, le sixième sire (Tab. VII), se trouve mentionné deux fois dans des chartes: 1o. dans la liste des fiefs de Teilingen, d'environ 1280, comme Florentius frater domini de Telynghe, 2o. dans une autre charte de 1274 où on le trouve sous le nom de Florentius de Tolne, qui sera l'objet d'études plus approfondies dans la seconde partie de cet article.

Il laissa un fils: Floris (Tab. XV).

Tab. XV. Floris van Toll,

fils de Floris van Teilingen (Tab. XIV), premier seigneur de Toll près de Koudekerke à Leide. Il était chevalier et vassal de Hollande et de Teilingen. On le trouve entre les années 1283—1306. Il était marié à Marcelia van Rhyn, fille de Gheerlant van Rijne, avec laquelle il a eu un fils, Floris.

Tab. XVI. Dirk van Teilingen l'aîné,

premier seigneur de Brederode. On le trouve, annis 1205, comme frère de Wilhelmus de Teilinge, deux fois; 1213 comme Theodericus dapifer; 1215 Theodorus de Thelinghe avec son frère Wilhelmus, 1224 *comme chevalier*. Wilhelmus Procurator prétend qu'il était en vie lors de la conquête de Keysersweert.

Par ce dernier auteur nous avons appris que Dirk Drossaet ou Dirk dictus Drossaet, le frère du sire de Teilingen est censé avoir été le premier sire de Brederode.

Plusieurs auteurs l'ont confondu avec un autre Dirk Drossaet ou Dirk van Teilingen, que nous nommerons le cadet. La *preuve décisive* que Dirk van Teilingen l'aîné, dapifer, (Tab. XVI) n'était pas identique avec Dirk van Teilingen baljuw (Tab. XIII) je la donnerai ci-dessous:

a. Dirk van Teilingen, l'aîné, dapifer, frère de Willem van Teilingen (Tab. XVI) était déjà chevalier en 1224 (voir v. d. Bergh: Oo B I No. 287). Dirk van Teilingen, le cadet, baljuw n'était qu'écuyer le 3 Février 1251 (voir v. d. Bergh Oo. B I No. 537) et même en 1256 son sceau d'écuyer est attaché à une charte (voir Frémery, Suppl. No. 130). Plus tard on trouve souvent son sceau équestre.

b. Dirk van Teilingen, l'aîné, mort avant le 4 Septembre 1252, n'a jamais été *seigneur* de Teilingen qui a appartenu durant sa vie à Willem, son père (Tab. V), à Willem, son frère aîné (Tab. VI) et enfin à Willem, le fils de celuici (Tab. VII). Dirk van Teilingen, le cadet, a succédé à ce dernier Willem, son père dans la possession de Teilingen et on le trouve *en même temps* comme propriétaire de la maison de Warmond.

---

[1]) Le soussigné, rédacteur du „Navorscher", certifie que les notices susdites ont été extraites d'une étude du même auteur, destinée à la publication, et reçue par la Rédaction le 17e jour du mois de Juin 1903.

Utrecht, le 15 Avril 1904. J. F. van Someren.

De son mariage avec Alveradis, fille du sire de Heusden, il laissa deux fils: Willem (voir Tab. XVII), Floris (voir Tab. XIX) et la fille: *Katherina van Brederode*, mariée au châtelain de Keyzerswaart. Elle était la nièce du roi Willem.

Tab. XVII. Willem van Brederode,

deuxième sire de Brederode, se trouve mentionné dans les chartes entre les années 1244—1283.

Il laissa avec Margrieten, la fille du noble sire Daniel van der Merwede un fils bâtard, nommé Willem. Avec sa femme Hillegond van Voorn, morte en 1302, il laissa deux fils; Dirk (voir Tab. XVIII) et Floris (voir Tab. XIX) et deux filles.

Tab. XVIII. Dirk van Brederode,

troisième sire de Brederode, fils de Willem van Brederode (Tab. XVII), paraît dans des chartes entre 1268—1317. On le trouve comme seigneur de Brederode pour la première fois en 1289. Il était marié à Maria, fills du sire de Lecke, morte en 1307. Il fût nommé Dirk de Vroeme (pius) et est mort à Reims en 1318 à son retour de la Terre Sainte. Il laissa une fille, Jutta van Velsen et deux fils.

Tab. XIX. Floris van Adrichem,

fils de Willem van Brederode (Tab. XVII), frère de Dirk van Brederode et Alverade de Koudekerke.

Tab. XX. Floris van Brederode,

fils de Dirk van Teilingen l'aîné (Tab. XVI), premier sire de Doerthoghe. On le trouve pour la première fois en 1270 comme frère de Willem van Brederode Tab. XVII), pour la dernière fois en 1295. Il laisse un fils Diederic (voir Tab. XXI) et une fille.

Tab. XXI. Diederic van Doerthoghe,

fils de Floris van Brederode (Tab. XX), deuxième sire de Doerthoghe. On le trouve dans quatre chartes. En 1292 il est nommé comme fils du dit Floris. Il parait être mort avant 1306, année au cours de laquelle sa fille reçoit les fiefs de son père. Fille: Beatrix mentionnée en 1305, 1306, 1309.

Avant d'avoir envoyé les deuxième et troisième parties de l'étude, parties traitant des terres, des familles, et des sceaux des divers seigneurs, je fus très surpris, en recevant vers la fin du mois d'Août dernier, de la part de la rédaction du: „de Navorscher" trois livraisons du recueil mensuel: „de Wapenheraut", où se trouve une étude de M. Koenen précisement sur les mêmes matières, intitulée: „Teylingen, Brederode en de Leck."

C'est avec un vif plaisir que j'ai lu cette étude, mais il faut avouer aussitôt, que mes propres vues ne se sont pas changées. Je pourrais donc faire publier mon étude sans changements. Mais j'apprends pour la première fois — justement par l'oeuvre de M. Koenen — que trois auteurs bien connus, M. M. Craandijk, Fruin et S. Muller Hzn. s'étaient voués à la solution de la question de l'origine de ces deux familles. Je ne connaissais pas ces travaux.

Toutefois la première partie pourra être publiée à cette heure pour éviter des retards ultérieurs. Mais comme je ne vais pas répéter ce qui peut-être a été déjà dit, c'est vers l'étude seule de M. Koenen que je me tournerai dans la première partie. Ayant eu le temps nécessaire pour me procurer et étudier les oeuvres précitées, je pourrai, dans les deux essais suivants, critiquer ce qui ne correspondrait pas par hasard, avec mes propres vues et y ajouter ce que j'aurrai trouvé quelque chose de nouveau. En même temps ce sera dans les deux dernières parties que je répondrai à M. Koenen pour ce qui concerne les questions de terres et de sceaux.

Dans le moment présent, c'est ma conviction absolue que la preuve principale de M. Craandijk pour que Dirk Drossaet, premier sire de Brederode, et Dirk, sire de Teilingen (et père de Willem et Jan), n'ont pas été identiques mais oncle et neveu est celle qui celui-là est mentionné comme chevalier en 1224, tandis que celui-ci n'est qu'écuyer en 1251—1256. C'est une preuve irréfutable, à laquelle adhèrent plusieurs autres, quand on étudie attentivement les chartes. Les lecteurs apprendront dans une autre partie la cause pourquoi j'ai mis le père de Dirc, sire de Teilingen et non Dirc lui-même comme neveu de Dirc Drossaet.

C'est avec une grande curiosité que je prendrai connaissance de l'hypothèse ingénieuse de M. S. Muller Hzn, de laquelle parle M. Koenen, au sujet d'un frère de ce même sire de Teilingen, ayant porté le nom Willem. Je n'ai jamais pensé à une telle éventualité. Mais par elle seule on pourra s'expliquer comment Melis Stoke a pu parler d'un Willem van Teilingen trois ans après la mort du dernier de ce nom paraissant dans des chartes.

Fait au château de Hjularöd, le 6 Septembre 1903.

Première Partie.

Au sujet de *Sicco*, fils d'Arnoud, comte en Frise, on trouve dans la chronique de Melis Stoke, entre autres, les vers suivants:

„Van hem so quam groot gheslachte
„Maer niet also starc van machte,
„Dat sie noch nie in de hant
„Ghewonnen, alse Graven, Hollant [1])."

[1]) Nous citons d'après la meilleure édition de Stoke, publ. par W. G. Brill, 1885. I, p. 45.

Depuis plus de quatre cent ans [1]) des auteurs généalogiques identifient cette descendance de Sicco et de sa femme Thetburga avec les familles de Brederode et de Teilingen.

Sur ce sujet M. Koenen s'exprime ainsi: „On peut se demander, comment Melis Stoke qui a écrit la première partie de sa „chronique pendant le règne du comte Florent (avant l'an 1289) „: = : a pu penser à une possibilité qu'une branche cadette, issue „d'un des premiers comtes, ait pu avoir eu l'occasion de succéder en Hollande".

Une telle pensée a du entrer d'autant plus facilement dans le cerveau de Melis Stoke, qu' *elle n'a pas été du tout contraire aux vues de son époque.* Trois ans après ladite année son souverain, le comte Florent, a provoqué pour son propre compte une question de succession analogue. En 1291 il a prétendu chez le roi d'Angleterre, suzerain d'Ecosse, à la succession du dit pays, sous prétexte que le comte Florent III, son ascendant au quatrième degré, avait eu pour femme une fille du roi d'Ecosse.

Entre cette prétention et l'éventualité qu'un descendent de Sicco ait pu prétendre chez l'empereur de l'Allemagne, suzerain de Hollande, à la succession du fief dudit comté il n'y a pas une seule différence, si non que dans le dernier cas les descendants auraient eu l'avantage d'être en état de parler d'un ascendant *masculin*, mais le comte Florent seulement d'une arrière-grande mère. Certainement dans les deux cas les prétentions n'auraient pas eu de valeur aussi longtemps qu'un parent masculin plus proche du défunt eût existé, mais on voit bien que ce n'était pas contraire aux vues de l'époque que d'avoir une telle prétention. Pour la même raison on n'aurait certainement pas été trop étonné, si à deux occasions dans le temps passé — en 1049 et un 1203 — un descendant de Sicco avait prétendu à la succession de son pays. Pourquoi ne l'a-t-il pas fait? Ou, supposé qu'en effet il l'ait prétendue, pourquoi n'est-il pas arrivé à un résultat? Melis Stoke répond: „Ils n'ont pas été aussi forts que jusqu'à ce temps-ci „ils ont pu gagner dans leurs mains, comme comtes „la Hollande." Car alors comme partout ailleurs c'est de la force des armes qu'en dernière instance le

[1]) Johannis van Leiden: De origine et rebus gestis dominorum de Brederode. (Matthaeus: Analecta veteris aevi Tom I.).

tout a du dépendre. Un tel exemple nous offre l'histoire de la guerre au commencement du XIIIme siècle entre le comte Willem, frère du comte défunt, et la fille de celui-ci.

Qu'on ne me dise pas que dans ce cas les Bentheims, et peut-être les Voorn, se sont trouvés entre ceux de Hollande et les Teilingen. Entre le comte Florent et la maison d'Ecosse on a rencontré trois prétendents [1]), issus d'un fils d'Henri, roi dudit pays; de son côté Florent descendait d'une fille du même roi. Kluit conclut donc en disant: „par conséquent nul droit pour „*Florent* aussi longtemps qu'il restait du *fils* des descendants." C'est juste, mais malgré tout, le comte a soutenu ses prétentions sur le fief d'Ecosse.

Je n'attache à ces *vers seuls* de Melis Stoke pas trop d'importance; mais joints aux autres preuves ils *contribuent* à faire croire à une affirmation quatre fois centenaire. D'ailleurs, j'ai expressément dit dans ma première étude que, si les lecteurs exigeaient que je leur présentasse une charte, où un Simon van Teilingen était nommé comme fils de Sicco de Hollande, et si c'était la seule preuve qu'ils puissent accepter, il faudrait commencer par Gerrit van Teilingen qui dans la série, citée par Jan van Leiden, était le premier qu'on trouvait (en 1134) authentiquement dans une charte.

Je continue maintenant en suivant M. Koenen pas à pas dans ses recherches dans les régistres de Teilingen. Je rencontre donc ici premièrement ses données sur les dits sires comme seigneurs de Leck. Je ne partage pas ses vues. Les Teilingen n'ont jamais possedé ces terres. J'espère être en état de publier plus tard une étude spéciale sur ces questions qui ne sont ici que d'une importance secondaire. Je parlerai alors en même temps des falsifications des registres de Teilingen, du temps de Pontus Heuterus. Ici, il doit suffire aux lecteurs d'apprendre que toujours j'ai manqué d'ajouter foi aux données de cet auteur à moins qu'elles ne fussent fortifiées par d'autres preuves.

Je commencerai dont avant tout à considérer la supposition de M. Koenen que Willem van Teilingen ait pu être un fils bâtard du comte Willem I de Hollande. Je dirai d'abord que, dans la troisième partie de cette étude, les lecteurs trouveront la principale preuve décisive qui rendra implausibles

1) v. Mieris I pag. 540.

les vues sur une batârdise des Teilingen par les comtes de Hollande.

Toutefois le susdit auteur ne donne aucune preuve pour sa thèse; et conformément aux principes usités je pourrais me restreindre à la lui demander. Mais je me crois dans la position heureuse de faire observer que les périodes des vies des deux Willems ont pu s'écouler de telle sorte qu'une telle parenté entre eux devienne presque impossible.

Les parents de Willem à savoir le comte Floris III et sa femme Ada d'Ecosse se sont effectivement mariés en 1162. Ils ont eu huit enfants et le père est mort à Antiochie en 1190. Aussi longtemps qu'il n'est pas prouvé que lors de leur mariage l'un des deux époux n'était pas encore adulte [1]) il n' y a rien qui m'empêche de croire que le premier enfant peut être né en 1163. Mais si M. Koenen dit que Willem a été le troisième *enfant*, je dois faire mes réserves. C'est vrai qu'il est mentionné dans le „Geslachttafel van de Graven van Holland, annexé au livre des chartes de v. d. Bergh, comme le troisième *fils* (ce qui n'est pas conforme au: Necrologium Egmondense [2]), mais il n'y a rien qui m'empêche de supposer qu'il ait été le septième enfant de ses parents, ses sœurs l'ayant pu précéder en âge. Dans ce cas il a pu naître aussi bien en 1169 que beaucoup plus tard. En 1189 il a accompagné son père en Syrie et il n'est revenu qu'en 1195. Il faut donc croire — en accord avec M. Koenen — qu'un fils bâtard du comte Willem a du être procréé avant son départ, mais en pensant à la possibilité que Willem n'avait alors que vingt ans, on ne pourrait pas mettre la naissance du bâtard plus tôt qu'en 1187. Vis-à-vis de M. Koenen on doit donc se réserver et dire qu'il est possible qu'un bâtard éventuel de Willem n'ait pas pu naître avant l'an 1187. Est-ce-que vraiment Willem van Teilingen,

[1]) Par exemple ou voit par une charte de 1214 qu'en ce temps on était parvenu „ad annos nubiles" à l'âge de douze ans. v. d. Bergh, qui quelque temps avant la publication de son livre de chartes, avait cru que Butkens avoit falsifié la charte: a été obligé de mettre dans son oeuvre audessous de cette charte: original scellé aux archives de l'Etat.

[2]) Le Necroloqium nomme les fils dans l'ordre suivant: Theodericus, Wilhelmus, Balduinus, Florentius. Je considère en tout cas le dernier comme plus jeune que Wilhelmus, et par cette cause, c'est lui qui, en certain cas, peut être considéré comme le huitième enfaut.

frère de Dirk, premier sire de Brederode, peut être né si tard?

On trouve Willem van Teilingen pour la première fois en 1198. Alors il n'aurait eu qu'onze ans. Après un an il aurait donc été majeur pour les fiefs.

M. Koenen a affirmé qu'en 1223 environ il est devenu chevalier. Ce doit être une erreur. Il est vrai que ce n'est que dans une charte de cette année-ci qu'on le cite comme chevalier, mais la cause en est qu'il n'a pas été coutumier [1]) au commencement du XIIIme siècle, de mentionner dans les chartes, écrites en Hollande, si une personne était chevalier ou non. En tout cas, parmi les chartes jusqu'à Juin 1223, dans lesquelles on rencontre le nom de Willem van Teilingen, celle-ci est la première où l'on parle séparément de chevaliers et entre eux de ce même Willem. Il est donc bien difficile de *prouver*, qu'il a été chevalier beaucoup plus tôt mais je tâcherai de le faire.

Avant d'aller plus loin, tombons d'accord sur le fait suivant: Un chevalier ne pouvait pas être nommé, à cette époque, dans le rang après un écuyer dans une charte. Alors si je prouve qu'un chevalier se trouve mentionné dans le rang après Willem van Teilingen, celui-ci doit nécessairement être chevalier aussi.

Sous l'année 1204 Isbrandus de Harlem se trouve mentionné chez Wilhelmus Procurator [2]) parmi les chevaliers en Hollande. Déjà en 1215 on rencontre Wilhelmus de Theylinge et Theodricus dapifer dans le rang avant ledit Isbrandus.

En 1214 Florentius de Wurth se trouve parmi les chevaliers à Anvers; [3]) en 1215 on le voit mentionné après Theodéricus, dapifer Hollandiae. [4]) Celui-ci paraît plusieurs fois dans le rang après Willem, son frère. A cause de cela tous les deux ont du avoir été chevaliers en 1214. Celà doit suffire.

Du reste il me semble une chose à peu près impossible, qu'un homme qui déjà en 1198 ne cède en rang qu'à Hugo de Vorne et qui quelquefois — entre autres en 1205 — est mentionné comme premier témoin, n'ait pas été chevalier déjà en ce temps-là

[1]) Il existe une ou deux exceptions, mais le nom de Willem van Teilingen ne se trouve pas dans ces chartes.

[2]) Beka qui a vécu en 1350, non longtemps après Wilhelmus Procurator, mentionne expressément (Matthaeus III pag. 119) Willem van Teilingen parmi les chevaliers immédiatement après la mort du comte Dirc en 1203.

[3]) v. d. Bergh I no. 245.

[4]) Frémery. Supplément no. 36. — [4]) Stoke, ed. Brill. I p. 148.

Il a été un homme d'une grande importance et je le considère après ce que j'ai avancé, comme assez âgé déjà, quand en 1204, comme Melis Stoke nous raconte:

„..... Met groter cracht
„Heer Willam van Teilinghen vacht
„Entie sine manne ende neven,
„Doch so mosten si hem opgheven,
„Ende waren daer ghevaen.
„Die Kenemaren sijn ondaen
„Ende lieten daer goet ende liede" [4]).

Fait prisonnier „après que les forces lui ont manqué" il fut, en compagnie avec d'autres, emmené en captivité. [1])

Dans le traité de 1204 entre l'évêque d'Utrecht et le comte Willem celui-ci ne se reserve pas la libération des prisonniers, mais nous savons par Melis Stoke que l'évêque a relâché le prévôt Florent, père du comte, mais qu'il a gardé les autres comme otages (certainement pour l'acomplissement des stipulations du traité). Si vraiment Willem van Teilingen avait été le fils du comte Willem, on aurait le droit de s'étonner que le comte immédiatement après une victoire éclatante sur son ennemi le comte de Looz, et tenant dans ses mains tant de chevaliers ennemis qu'il a remis en liberté, ne se soit pas réservé en retour la délivrance de son propre fils et en tout cas celle du fils avant celle du frère. Non, le comte ne s'est pas soucié des prisonniers. Ils ont du se libérer eux-mêmes plus tard en payant une rançon énorme. [2]) Willem van Teilingen a du le faire peu de temps après, puisqu'on le trouve déjà comme témoin dans la charte susdite de 1205.

Nous voilà arrivés aux preuves que, pour ma part, je trouve décisives pour la thèse qui, — de même qu'il est la mienne, est celle de tous les autres auteurs, à l'exception toutefois de M. Koenen — à savoir que Willem n'a pas été le fils du comte Willem.

En 1220 [3]) le comte Willem I mentionne parmi les témoins: „primogenitus meus Florentius"; après quatre témoins intermit-

[1]) Procurator (Matthaeus pag. 493, 495).

[2]) Procurator (édition de Kluit de la chronique qui a du servir Wilhelmus Procurator comme base pour son propre ouvrage [pag. 209]).

[3]) v. d. Bergh. Oo B. I no. 270.

tants arrivent: Willem et Theodorus van Teilingen. Pourquoi ne les nomme-t-il pas: „fillii mei"?

En 1222 une charte de Floris IV: Parmi les témoins: Willem et son père Theodericus van Teilingen. Pourquoi ne les nomme-t-il pas: „fratres mei"?

En 1224 une lettre du même comte: Theodericus de Theylinge ne porte pas le titre de „frater meus".

En 1227 parmi les témoins: Florentius, comes Hollandiae, Mactildis, uxor sua, Wilhelmus de Teylinge, Theodericus, frater eius. Pourquoi ne pas écrire: „Willelmus et Theodericus de Teilingen, „fratres comitis?"

En 1230 dans une charte de Floris IV, Theodericus de Teyling n'est pas mentionné comme: frater comitis".

Wilhelmus de Teiling non plus dans une lettre de 1231 du comte.

En 1233, une charte de Floris IV. Témoins: Machteld, comitissa Hollandiae, Willelmus de Teylingen, Otto praepositus Daventriensis, Willelmus frater meus. Pourquoi ne pas mettre ensemble ses deux frères et dire: „fratres mei?"

En 1233 lettre du même comte avec Willelmus de Teilingen comme premier témoin, mais encore sans le titre souvent répété.

En 1235 une charte de Wilhelmus, tutor Hollandiae. Il n'appelle pas W. dominus de Teylinge: „frater meus".

Qu'on ne me dise pas qu'il n'a pas été coutume de faire paraître dans les chartes la parenté! Boudewijn van Bentheim se trouve comme fils d'Otto en 1203 et 1205. Otto fils du comte Wilhelm I appelle Floris IV décédé: „frater noster"; Richardis, fille du Willem I est appelée: „soror comitis" en 1231 domicella et dans la dernière charte „moije" (tante) d'Aleid van Holland. Ada, soeur de Richardis, est en 1234 appelée: „soror domini co- „mitis". Ainsi tous les enfants du comte Willem I font paraîtr, leur parenté.

Qu'on ne me dise non plus que les enfants naturels ne sont pas retrouvés avec leur souche!

Aleid van Noordwijk, petite-fille du comte Floris IV est appelée par le comte Floris V: „filia domini Ottonis, episcopi quondam Trajactensis, dilecta consanguinea nostra". Witte van Haemstede, fils bâtard du comte Floris V, s'appelle lui-même: „broeder s' graven van Holland" et est appelé par le comte Jan I: „Witte

onse lieve broeder" (1299). Son frère bâtard, Gérard, se trouve en 1316 cité comme: „s' Graven Florens soen, onse neve"; Dirk, frère bâtard du comte Floris V s'appelle: wy broeder Dirc van Hollant"; et enfin Robert frère bâtard [1]) du comte Floris III, porte en 1162 le litre de: „Robertus, frater comitis (Theodericus Persijn, Hugo de Teilinge etc.").

Je suis absolument convaincu qu'on ne pourra fournir aucun exemple [2]) où un membre de l'ancienne maison comtale, en mentionnant un bâtard parmi ses frères, soeurs, filles, lequel a une position équivalente à celle des deux frères de Teilingen, ne l' appelle avec son titre de parent.

En étudiant attentivement les chartes de ce temps il me semble que comme un fil rouge paraisse l'origine légitime des Teilingen.

Willem van Teilingen est appelé par le comte Floris IV (en compagnie avec Florentius de Worth) en 1233: „*nobilis vir*". C'est une chose si rare durant la première partie du XIIIe siècle, y compris le règne dudit comte, que par exemple on ne trouve pas les Bentheims même avant la date de 1246, quand l'évêque Guido vidime une charte, donnée par Gérard, comte de Gelre, Balduinus, comte de Bentheim et Willelmus de Theilinghen, où il les appelle : „nobiles viri" tous les trois.

Willem van Teilingen, le fils, se trouve porté en 1236 comme: „nobilis Hollandiæ", au premier rang parmi les autres nobles (Nicolaus Persjn, Walterus de Harlem, Theodoricus de Wasnar, Nicolaus de Putten); en 1241 nous trouvons: „Willelmus, comes „Hollandiæ, B. comes de Benthem, vir nobilis Willelmus de Theilinga"; en 1241 trois nobiles viri: „Wilhelmus de Teylingen, Nicolaus Persijn, Jacobus Castellanus".

Pendant les temps mérovingiens le titre de: „nobilis vir" a été une chose *héritée* qui baseé sur les traditions du vrai monde germanique n'était pas capable d'être acquise. La fonction d'un comte — administrateur de domaines royaux en même temps que ue juge — ne demandait pas obligatoirement que le fonctionnaire fusse noble. Leudaste, simple serf des domaines royaux par naissance, est ainsi parvenu jusqu'à la charge de comte de Tours, mais il ne pouvait pas entrer dans le rang des nobles. Naturelle-

[1]) Kluit II, 1 pag. 178.

[2]) Peut-être on donnera celui de Dolre, mais je n'ai pas trouvé une preuve de leur bâtardise au temps des comtes de Hollande.

ment des comtes ont été élus principalement parmi les nobles pendant les temps mérovingiens et carolingiens. Il est prouvé que tel a été le cas pour les comtes issus de la maison de Gérulf: ils sont nommés „nobiles viri" par les empéreurs allemands.

Pour les temps qui suivent, le célèbre *Kluit* nous fait savoir d'une manière très claire et très detaillée le sens du mot: „noble." Il dit:

„Sauf le sire du pays qui, comme comte, était issu de la vieille „et haute noblesse de l'empire allemand, il n'a existé que deux „espèces, deux états d'hommes: les libres et les serfs". En même temps que quelques-un parmi ceux-là ont reçu des terres allodiales, on a commencé à distinguer deux classes différentes parmi hommes libres: nobles et ingenui.

Et il ajoute: „Qu'on me montre en Hollande de tels nobles „primordiaux de la haute noblesse indépendante! Qu'on ne „nomme pas ici les sires de *Brederode* qui, descendants eut-mêmes „par le comte Dirk III de la famille comtale, et comme fils ca„dets du comte et dépendants du comte, avaient reçu par le „père des domaines héréditaires".

Je partage ces vues de *Kluit*. Ce n'est donc qu'en deux branches, unies entre elles par le sang, qu'on peut diviser la vieille noblesse germaine en Hollande: la maison des comtes et „la descendance de Sicco". Dans la première se forment bientôt une ou deux branches: les Voorn (si l'on ne veut pas les placer comme originaires des Sayn) et les Bentheims. Et le même ordre dans lequel ils suivraient dans ce cas sur un arbre généalogique, le même ils ont en règle entre eux dans les chartes (Willem, comte de Hollande, Boudouin, comte de Bentheim, Hugo, sire de Voorn, nobilis vir, Willem, sire de Teilingen, nobilis vir).

A côté de ces anciens arbres de noblesse grandissent les rejetons de la terre libre: Haerlem et Egmond, Leiden, Wassenaer, Persijn et Amstel, Walwin, Putten etc.

Mais il ne faut pas oublier qu'en subjugant des nouveaux pays, on a fait en même temps des familles hollandaises de celles qui ont appartenu à l'ancienne noblesse germaine. En prouvant par exemple que les Heusden sont originaires de la maison de Clèves, et les Altena du mêmes sang que le Salms et les Montbéliards, il faut enregistrer de même ces deux familles entre celles-là.

Le sens du titre de comte change en même temps qu'il devient plus puissant. Au lieu d'un fonctionaire, nous rencontrons bientôt peu à peu un souverain, propriétaire d'énormes terres qu'il distribue à ses fidèles. Le premier pas vers ce but fut mis par le comte Dirk III, frère de Sicco, qui après avoir vaincu les armées *du duc de l'Empereur* a subjugué de grandes terres en deux divers endroits.

Et dans cette grande classe que formaient alors les nobles, nous trouvons certainement comme „primus inter pares" le noble avec le titre de comte parmi les seigneurs de terres allodiales, mais il devient aussi leur ,,prince régnant", leur suzerain au même temps qu'il leur donne des terres en fief. Alors il les appelle: „homines mei." Que les Bentheims et les Teilingen se soient trouvés parmi eux, nous l'apprenons par les chartes. Ceci n'empêche pas que les autres aient été régnants dans leur territoire: les uns comme comtes, les autres comme: „nobiles viri."

Ponterus Heuterus a donné à Hugo van Teilingen trois fils: 1°. Willem, le père des deux frères, dont nous venons de parler. 2°. Simon van Teilingen qui doit être identique avec celui du même nom qui est mort en croisade en 1228 [1]). Il paraît par l'article de M. Koenen que M. Muller a ouvert les yeux des lecteurs sur le fait que van Leeuwen, en donnant à ce même Simon une fille, nommée Ada, l'a confondu avec Simon van Teilingen, son neveu au troisième dégrè, qui a eu cette fille ainsi qu'un fils du nom de Diederic Heer Simonz. van Teilingen. 3°. Floris van Teilingen, nommé Toll. Il est clair qu'il faut le chercher vers la fin du XIIme et le commencement du XIIIme siècle. Mais nous ne le trouvons pas. Alors c'est par Gouthoven que nous apprenons qu'il s'est appelé Hugo et qu'il aurait vécu en 1291. Nous consultons nos livres et nous trouvons dans la liste des nobles [2]) la même notice, mais l'année est 1191. Et vers la fin du XIIIme siècle nous rencontrons dans la livre des fiefs de Teilingen le vassal: Hughe die Sluter ,,fermeur de porte"?) van Teilingen.

En même temps que dans la liste précitee van *Leeuwen* nomme ledit Hugo de 1191 la souche de la famille van Toll, il met dans ses registres le Floris van Teilingen, fils de Hugo van Tei-

[1]) Matthaeus: Analecta V pag. 338.

[2]) v. Leeuwen: Batavia illustrata pag. 740.

lingen, comme la souche de la famille et il ajoute que Gouthoven l'a nommé abusivement Hugo. Ce doit donc être par oubli de van Leeuwen qu'il n'ait pas changé son nom dans ladite liste.

Donc, il a suivi les régistres de Heuterus, mais il a ajouté entre autres que Floris a vécu environ vers 1250. Leeuwen a donc pris le juste milieu entre 1191 et l'anneé 1305, date à laquelle il dit que son fils Floris van Toll a vécu. Ses affirmations ont été adoptées par tous les auteurs après lui, spécialement par Balen qui nous donne la généalogie des van Toll avec armoiries.

Il est bien clair qu'il est presque impossible, qu'une personne puisse être en vie en 1305 quand son grandpère est censé être mort déjà en 1172, quelle que soit la place dans l'espace intermittent qu'on donne au père de celui-là. Une erreur a pu facilement se faire. Ada Simonsdochter van Teilingen, abbesse de Rijnsburg, „elegans domina", ainsi que Wilhelmus Procurator l'appelle, et mentionnée ci-dessus sous no. 2, par exemple, a pu nommer dans une charte Floris van Teilingen son: oom (oncle) et alors les généalogistes ont du mettre ce dernier comme fils de Hugo van Teilingen, pensant que celui-ci ait été le père de Simon, qui avait procréé ladite Ada. Car ce Floris, frère de Simon van Teilingen le cadet, a véritablement existé. Dans la dite liste des fiefs de Teilingen de la fin du XIIIe siècle, nous rencontrons: Florentius, prater domini de Telynghe," lequel, ce qui ne peut pas être douteux, était alors le sire de Teilingen puisqu'on voit dans la même liste trois numéros plus bas le nom de „Janne des heren sone van Thelinghen". Nous savons que son père a été Dirk Willemsz, le sire de Teilingen. Par conséquent celui-ci a été le frère de Florentius van Teilingen. Ce témoignage d'une charte m'a induit à croire au germe de vérité qui se trouve ici dans les registres de Heuterus et je me suis dit qu'il lui a été aussi facile de mettre Florentius comme fils d'Hugo que de mettre Simon, le père de l'abbesse comme un autre fils du même Hugo. Pour ce qui concerne la donnée de van Leeuwen sur Florentius van Toll comme fils de Florentius van Teilingen, ce sont ses armes et la relation intime de fiefs entre les Tolls et les descendants de ce même Simon qui m'ont induit à croire à la donnée en question. Celà ne m'empêche pas de considérer que des preuves plus convaincantes seraient très désirables.

Nous venons maintenant aux Langerak. J'espère être en état

de fournir plus tard une généalogie détaillée de cette famille. Ici je ne veux que donner la notice absolument nouvelle, à mon avis, que la famille en question du XIIIme siècle a tiré l'origine des uytten Goije. Dans la troisième partie de cette étude les lecteurs trouveront la principale preuve pour cette notice.

Si je comprends bien M. Koenen il paraît croire que le comte Florent V ait pu être en réalité le père de Gérard, sire de Voorne quoique Albert, sire de ce domaine, l'ait été officiellement. C'est une supposition qui n'avait pas été faite jusq'à présent. Voilà la seconde fois que dans son étude l'honorable auteur „bâtardise" les nobles sires de son pays!

Il se peut bien que le dit Albert ait été assez agé quand il s'est marié pour la seconde fois, mais il faut bien se rappeler qu'il a eu au moins cinq enfants de ce mariage. Il faut donc croire qu'en se mariant pour la seconde fois il a été en tout cas en ses pleines forces.

Je n'ai rien à dire sur le fait de placer la naissance de Gerard environ l'année 1284. Mais je ne comprends pas, pourquoi M. Koenen peut penser que Jan van Renesse et Dirk van Brederode après la mort d'Albert en 1287, pourraient faire valoir des prétentions sur les terres de Voorn, des prétentions annihilées toutefois, le comte Florent ayant procréé avec la dame de Voorn un bàtard réconnu légitime par ledit Albert. Sans entrer dans des recherches sur la nature des terres de Voorn, je dis seulement: *Si* les terres etaient: „rechte leenen" et si Albert était mort sans descendants mâles, elles seraient retombées au comte qui aurait pu, dans ce cas, ou les garder lui-même ou les donner a fief à quiconque que se fut. Sa soeur n'a donc pas pu prétendre, et puisqu'elle était encore en vie, ses deux fils encore moins.

Mais *comme* Albert a laissé trois fils: 1o. Gérard, son successeur, 2o. Henric, [1]) mentionné en 1330, 3o. Albrecht qu'on trouve la même année, le *numéro deux* aurait eu le droit de succéder à son père, s'il avait été vraiment constaté que leur frère aîné n'était pas fils de leur père.

Si les terres étaient: „onversterflijke erfleenen", et si Albert avait été mort sans enfants, son frère Floris qui, — au moins en 1280 — était encore vivant, lui aurait succédé. [2])

[1]) v. Mieris II pag. 206, 505.

[2]) Frémery, Supplément no. 206.

Mais *comme* il a eu des enfants, c'étaient ses trois (ou ses deux) fils, avec leurs descendants mâles et femelles, qui étaient les successeurs en premier lieu et après eux les deux filles avec leurs descendants éventuees: 1o. Elisabeth, marieé à Maurijn v. d. Does Dirksz., et 2o. Cathérine, mentionnée en 1334 et mariée *a*) à Jan van Hinsberg, *b*) à Jan van Falkenburg. Et l'on sait bien que ces descendants ont eu aussi par le fils de ce même Falkenburg des prétentions plus tard (envers Machteld, fille de Gérard de Voorn). [1])

Si enfin les terres avaient été allodiales lors de la mort d' Albert, tous ses enfants y auraient eu de droits et le premier fils légitime aurait sans doute succédé dans la terre principale en laissant les autres à ses frères et soeurs.

(À suivre).

[1]) Voir le „Geslachttafel van Voorn" dans: Het Geslacht van Renesse par J. W. des Tombe, où manque toutefois Floris, le père d' Albrecht, qu'on trouve aussi chez v. d. Bergh: Oo. B. II no. 72.

Mr. Jo(h)an van Dam, gouverneur van *Banda*, daarna van *Amboina*. — Wie kan mij eenige mededeeling doen omtrent de lotgevallen van genoemden Heer van Dam **na 1667**?

Hij was de zoon van Dr. Pieter van Dam, Ned. Doctor en Raad te Amersfoort, ging als advocaat naar Indië, waar hij 17 Juni 1655 met de „Maegt van Enchuysen" ter reede van Batavia aankwam. Aanvankelijk werkzaam bij het burgerlijk bestuur te Batavia, werd hij 29 December 1655 benoemd tot „sergeant-majoor van Batavia's militie", d. i. tot bevelhebber van het garnizoen van Batavia (het Casteel). Als zoodanig leidde hij in 1660 — met Truytman als „Tweeden" of onderbevelhebber — den tocht tot tuchtiging der Makassaren. 1 October 1661 werd hij gouverneur van Banda, terwijl hem 7 October 1664 het gouvernement van Amboina werd opgedragen. 6 September 1665 keerde hij — inmiddels tot extra-ordinaris Raad van Indië benoemd — te Batavia terug, alwaar hem verschillende betrekkingen bij het burgerlijk bestuur werden opgedragen, terwijl hij af en toe ook nog een militaire functie bekleedde. Den 26en Januari 1667 verliet hij als commandant der retourvloot de reede van Batavia, welke vloot den 9en October 1667 hier te lande

binnenviel. Bijzonderheden omtrent het verdere leven, de plaats en het tijdstip van overlijden van genoemden Johan van Dam zijn mij niet bekend. In verband met een te vervaardigen levensschets van dezen belangwekkenden persoon zou ik het zeer op prijs stellen, indien iemand mij eenige gegevens omtrent zijn verderen levensloop kon verschaffen.

Teteringen. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

Droevig verhaal van de bedroefde dood van den Generaal H.... voor (door) den ridder H... (LIV. 182.) — De in dit spotdicht bedoelde personen behoorden niet, zooals aangeduid schijnt te worden, tot de familie van Heiden, maar tot de familie van Hompesch.

De „Ridder H.," die sprekend ingevoerd wordt, is blijkbaar Vincent Willem graaf van Hompesch, heer van Genderen, Ridder der Duitsche Orde, in 1727 beschreven in de Ridderschap van Holland, en gehuwd met Charlotte Cornelia — „Lotje" — van Boetselaer.

De rijke oom, op wiens nalatenschap hij gerekend had, was zijns vaders broeder, de generaal der cavalerie Reinhard Vincent graaf van Hompesch, die in 1733 kinderloos overleed. (Zie Rietstap's Wapenboek van den Nederlandschen Adel, in voce) terwijl de zuster aan wie de erfenis toeviel, moet geweest zijn de, bij v. Doorninck, Geslachtkundige kanteekeningen, blz. 783, vermelde Eleonore Henriette Mauritia van Hompesch, gehuwd met Frederik Johan Sigismund van Heiden tot Ootmarsum.

De Vrouwe van Ellemeet, van wie mevrouw van Hompesch gezegd wordt „kort te voren mede ge-erft" te hebben, was intusschen, volgens de opgave van baron d'Ablaing in de Nederl. Heraut", jaargang 1889, blz. 59, reeds den 12n Mei 1721 gestorven.

J. W. HORA SICCAMA.

Van Langen. — Wie in staat is de volgende vraag te beantwoorden wordt daartoe beleefd uitgenoodigd.

Met wie is in het huwelijk getreden: Boldewijn Gerrit van Langen, gedoopt te Kampen in 1681 zoon van Jan Arend v. L., ordinaris Commissaris van de monsteringe der troepen ter repartitie van Overijssel en Maria Elisabeth van Langen uit Steenwijk.

Deze Boldewijn Gerrit is op het laatst van 1693 page geweest bij de gravin van Hoorn te 's Hage en bevond zich nog in den

Haag op 9 November 1702. Op 27 Jan. 1703 wordt hem door zijn momberen *f* 640 ter hand gesteld tot bevordering van avancement.

En welke kinderen werden uit dat huwelijk geboren?

Q. N.

La princesse d'Auvergne (LIV, 387). — Graaf en gravin de St. Paul komen in het Journaal van Const. Huygens veelvuldig voor. De dame was n. f. eene zuster van den Heer Ortt van Nyenrode, of van diens vrouw, geb. Pergens.

J. H. Hora Siccama.

KERKGESCHIEDENIS.

JOHANNES VAN NIEULAND

PASTOOR EN SUPERIOR VAN HET ORATORIE TE ST. NICOLAAS 1692—1714.

In den loop van het vorige jaar verscheen in de Annalen van den Oudheidskundigen Kring van het land van Waas (deel XXII), eene kroniek, geschreven door Johannes van Nieuland, eerst alleen superior van het oratorie, al spoedig ook pastoor te St. Nicolaas. Deze kroniek, daar uitgegeven in Vlaamschen en Franschen tekst, levert vooral hierom een zeer aantrekkelijke stof ter bewerking, omdat de persoon van den schrijver uit de lijst van zijn werk zoo forsch en kloek en — beminnelijk naar voren komt. Ik wil trachten ook voor het oog van de lezers van den Navorscher zijn beeld te doen herleven.

Johannes van Nieuland was 28 Mei 1657 te St. Pauwels geboren in den gezeten kleinen burgerstand. Hij groeide op in onbekrompen levensomstandigheden en ontving na zijns vaders dood een niet onaanzienlijk erfdeel. De verhouding in de familie was, voorzoover blijkt, vertrouwelijk en hartelijk. Als te St. Nicolaas Nieulands pastorie verbouwd wordt, logeert hij zoolang bij zijne tante. Zijne zuster en zijn broeder Michaël staan hem ijverig ter zijde in zijne liefdewerken en het moet zijne taak niet weinig verlicht hebben, dat deze broeder een der oratorieheeren te St. Nicolaas was, als wier superior hij in 1691 moest optreden.

Wat Van Nieuland zelven betreft, hij staat vóór ons in zijne kroniek als een man van karakter, een man uit één stuk; den vrijen Vlaamschen nek niet krommend voor wien ook, onverzettelijk waar hij het recht van zijn kerk, van zijn oratorie ziet aangerand, hetzij dan de aanrander is de stedelijke magistraat, of het bestuur der kerk, of zelfs een der broederschappen door hemzelf gesticht; onbuigzaam waar men hem wil doen handelen tegen plicht en geweten, zich dàn er niet om bekreunend of hij

een ambtsbroeder ergert of een aanzienlijke juffer vertoornt. Maar — en deze tegenstelling geeft een zoo groote bekoring aan dit mannenkarakter — hij had den vrede zeer lief. Toen hij nauwelijks zijne loopbaan te St. Nicolaas begonnen was, beklaagde zich het bestuur der St. Nicolaaskerk over het oratorie, omdat dit de kerk zoo weinig geldelijk steunde. De superior toonde éérst aan hoe onbillijk dit verwijt was, vooreerst omdat het oratorie, almede door allerlei tegenwerking, zóó arm was, dat het bijna niets te geven hàd, en het dat weinige uitdeelde aan de armen, en ten tweede omdat het, o.a. door zijne dienende zusters gratis beschikbaar te stellen voor het schoonhouden van de kerk, aan deze toch tenminste uitgaven bespaarde. Maar nà dat betoog stortte Van Nieuland vrijwillig een goed deel van zijn pas ontvangen vaderlijk erfdeel in de kas der kerk. Zijn verder leven was in overeenstemming met dit begin; ook later blijkt uit menige bladzijde van zijn kroniek, hoe hij zoo lang mogelijk middelen en wegen zocht om den strijd te voorkómen en dat daarvoor niet licht een persoonlijk offer hem te groot was. Het heeft hem langen tijd niet mogen baten. Bijna eindeloos scheen Van Nieulands strijd te moeten zijn eerst tegen een deel van zijn eigen oratorieheeren, later tegen magistraat en kerkbestuur, tegen de Minderbroeders (vooral over het recht van begraven, van prediken, van processie's houden buiten hun kloostermuren) tegen de Predikheeren ook, die af en toe kwamen optreden in zijne gemeente. En was de strijd daar, tegen zijn wil, onondanks zijn ijveren met woord en daad voor den vrede, dan stond hij pal. Het is waar, in het verdragen van beleedigingen, hemzelven aangedaan, is hij zachtmoedig genoeg: in zijn eigen kerk gebeurt het hem, dat iemand die het wijwater van hem moet aannemen, hem den rug toekeert: hij vermeldt dit in zijn dagboek zonder een woord van protest; na 16 jaren van trouwe plichtsbetrachting beschuldigt hem — God beter 't! — de armmeester, dat hij het geld, voor de armen geofferd, wil stelen en de magistraat gelóóft het: geen woord van protest vloeit uit zijn pen als hij dit neerschrijft in zijne kroniek. Maar als de wereldlijke overheid aan zijn *kerk* een organist opdringt tegen haar wil, dan barst hij verontwaardigd los:

„Ongehoorde zaak waarlijk en vol verwaandheid, dat iemand eenen dienaar plaatst in een vreemd huis zonder toelating van

den meester" en geen duimbreed zien we hem ooit wijken voor aangematigd gezag — Op den langen duur droeg toch de vastberaden maar gematigde houding van den pastoor haar vreedzame vrucht: het stadje, dat hij bij zijn komst vond als een waar broeinest van twist en gekijf, was bij zijn dood vrij eendrachtig gezind. Een groote vreugde moet het voor van Nieuland zijn geweest, toen op het einde van zijn leven de bisschop hem wat hard viel, dat heel diezelfde magistraat, die jarenlang zijn felle vijand was geweest, eindelijk gewonnen, nu als één man opstond om het belang van „zijn pastoor" te behartigen. Nog grooter vreugde misschien gaf het den man, die de eer van zijn ambt stelde boven die van zijn persoon, dat ten slotte de magistraat hem van ambtswege kwam uitnoodigen om mede te werken tot de keus van organist en schoolmeester. Maar bijna een kwarteeuw was noodig geweest om deze verhouding te verkrijgen.

Zonder eerzucht schijnt onze pastoor te zijn geweest; men leze slechts de verrichtingen, die hij aan zijn dagboek toevertrouwde, toen hij, nog alleen superior van het oratorie, stond benoemd te worden tot het meer verantwoordelijk ambt van pastoor. En daarbij verwonderlijk onbaatzuchtig; wij zagen reeds hoe hij een deel van zijn vaderlijk erfdeel opofferde, om een grief van de kerk tegen het oratorie weg te nemen. Later wanneer hij als pastoor opmerkt, dat sommigen te lang wachten met het aanvragen der laatste sacramenten omdat ze opzien tegen de onkosten, die daarmede gepaard gaan, bedient hij ze voortaan gratis; liever derft hij zelf eenig stoffelijk voordeel, dan dat hij moet vreezen dat een lid der hem toevertrouwde gemeente schade zou lijden aan zijne ziel.

Niet in dogmen alleen zocht deze priester zijn heil; toen hij in 1700 een „ketter" had bekeerd, teekende hij als een reden van blijdschap daarbij aan, dat deze „deed.... uit zijn eigen de personen bij hem komen met wie hij binst zijn leven had getwist en vroeg hun vergiffenis." —

De zichtbare vruchten van Van Nieulands arbeid in zijne gemeente zijn zeer talrijk geweest. Door zijne zorgen werd, trots veel tegenwerking, een nieuwe pastorie gebouwd; de kerk kreeg een nieuwen gevel en preekstoel; ook hoogzaal en biechtstoelen werden vernieuwd en op een van de laatsten bracht de pastoor eigenhandig een spreuk aan in vergulde letters. Ten slotte zorgde

hij nog voor een nieuw orgel en gaf daarvoor uit zijn eigen middelen een voorschot van duizend gulden. Die som werd na zijn dood aan zijne erfgenamen terugbetaald, maar — ze wisten zeker te handelen in zijn geest — dezen gaven ze weer aan de armen van St. Nicolaas. Verder wist hij nog reliquieën te verkrijgen voor zijne kerk en stichtte hij drie nieuwe broederschappen, o. a. één voor het vrijkoopen van slaven.

Ook zijne gebreken zal onze pastoor hebben gehad; het moet moeielijk zijn geweest, als hij eens dwaalde — wat toch ook hem een keer zal zijn gebeurd — hem van ongelijk te overtuigen.

Maar met dat al: hij was een vroom, sterk, betrouwbaar man, één, zooals men er gaarne ontmoet en onder zijn vrienden telt.

Van Nieuland stierf in 1714 op 56-jarigen leeftijd aan de tering. Ik weet geen beter lijkrede voor hem, dan deze, vervat in de woorden, waarmee een Vlaamsch pastor van te lande in onze dagen den ideaal-Vlaming teekent: „hij hadde het oude sterk verstand, het edel herte, den vrijen wil, de treffelijkheid, de rondborstigheid en de christene deugd." [1])

LUTG. MIEDEMA.

[1]) Hugo Verriest. Voordrachten p. 11.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Het Dichtlievend Genootschap Democriet

(LIV 260.)

In het in mijn bezit zijnde exemplaar van de *Democritische feestzangen bij de eerste verjaaring der revolutie van het jaar 1795,* dat, volgens eene aanteekening, een presentexemplaar was, vermoedelijk voor Jan Broese Alexz., is de bedoelde uitslaande plaat aanwezig. Het is eene aardige spotprent, verdeeld in 15 vakken, elk met eene voorstelling van de 15 onderdeelen van den zang, „*Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap*", *van Crous* (*J. van Walré.*) Die onderdeelen hebben ten opschrift:

1°. *Hoe de Fransche Broertjes hierin komen te trekken.*

2°. *Hoe de Prins zijn Piek komt te schuuren en als Admiraal zijn eersten Zeetogt komt te doen.*

3°. *Hoe de Keezen om den Vrijheidsboom komen te dansen.*

4°. *Hoe veelen kwamen te meenen, dat de kies nu al getrokken was en daarom stonden te zingen.*

5°. *Maar hoe men om het Goud en Zilver en om de 'Contanten kwam te komen,*

6°. *Hoe meenig een zwaare Kees daarover de lip kwam te hangen.*

7°. *Hoe ook ieder een geen kreupele Haan* [1]) *met een zilver koelvat komt te weezen.*

8°. *Hoe de Vrijheid en de Alliantie niet veel komen te kosten.*

9°. *Hoe zich nu elk komt te beijveren en veelen overal met hun neus willen inbooren.*

10°. *Hoe menig een komt te roeren en te stooken.*

11°. *Hoe veelen komen te meenen, dat er bijtend goed op moet.*

12°. *Hoe menig een het Volk zijn g.. komt te likken.* [2])

13°. *Hoe elk, die maar kan, een Brok van de Koek komt te scheuren.*

14°. *Hoe alles in order zal komen gebragt te worden door de Nationaale Conventie.*

---

[1]) Dit ziet op J. H. Hahn, die een zilveren koelvat c. a. op het altaar der vaderlandsliefde offerde. Zie: Nov. LII bldz. 173 en vv.

[2]) Dit is op de prent zeer duidelijk voorgesteld.

15°. *Hoe wij dan, na misschien eerst nog wat gebloed te hebben, bij elke Verjaaring van de Revolutie, hoopen te zullen staan te zingen.*

Op de laatste bladzijde van het werkje staat gedrukt:

„Geen afdruk wordt er egt gerekend, Dan door den jongsten van den kring, Met zijnen bijnaam onderteekend, Die, tot nog meer verzekering van de onvervalschtheid dezer stukken, ons zegelmerk er bij zal drukken," en daaronder is een afdruk in lak van het zegel van Democriet en de geschreven handteekening van *Jan Zoet Secundus (Corn. Gerlings).*

Zooals ik in mijne Kroniek der stad Haarlem vermeldde, is het Genootschap den 3 Augustus 1869 door de toen nog overgebleven vijf leden ontbonden. Naar ik verneem is een dezer leden, die echter niet in de door den heer Overmeer medegedeelde naamlijst voorkomt, nog in leven.

Het archief is geheim en zal dit nog wel een geruimen tijd blijven.

Haarlem. JANSSEN VAN RAAY.

GESCHIEDENIS.

DE JODEN TE AMSTERDAM

IN DE LAATSTE JAREN VAN HET KEIZERRIJK.

DOOR

EDUARD VAN BIEMA.

Het „aperçu sur la Hollande" door den baron M. d'Alphonse, maître des requêtes et intendant de l'intérieur, van Holland op last van den keizer samengesteld en den minister van binnenlandsche zaken van Napoleon I aangeboden, bevat talrijke gegevens omtrent den economischen toestand van Holland.

Daarmede is het onderwerp echter niet uitgeput, want gegevens omtrent het Amsterdam dier dagen zijn niet afzonderlijk gepubliceerd. Daar ze zeker niet minder belangstelling verdienen dan de bovengenoemde, geloof ik geen onnut werk te doen door uit dien tijd het een en ander, dat betrekking heeft op de joden te Amsterdam, bekend te maken.

De Montalivet, de minister van binnenlandsche zaken van den keizer, gelastte den 12 April 1812 den maire van Amsterdam, Van Brienen, hem nauwkeurig in te lichten omtrent de in Amsterdam gevestigde joden, en de gegevens, verzameld voor de vervulling dier opdracht, stellen ons in staat den toestand van dit deel der bevolking nauwkeurig te leeren kennen.

De Hoogduitsche zoowel als de Portugeesche Joden waren hiermede bedoeld en wij zullen beginnen met verslag te doen van hetgeen de eersten betreft.

De door het ministerie gestelde vragen waren tien in getal en ik zal ze woordelijk weergeven met het résumé van de daarop ingekomene antwoorden.

Vraag no. 1. Op welk tijdstip vestigden zich de Joden, onderscheidenlijk de Portugeesche en Hoogduitsche te Amsterdam, van waar en onder welke omstandigheden kwamen zij naar ons land?

De Hoogduitsche Joden schijnen zich hier ter stede kort na de Portugeesche Joden gevestigd te hebben. Hoewel hunne geboorte- of besnijdenisregisters niet verder teruggaan dan tot 1640, blijkt duidelijk, dat zij reeds veel vroeger hier verblijf hielden, daar hunne gemeente reeds in 1640 zeer talrijk was.

Den 15 Juni 1622 was al een stedelijke keur gemaakt op de solemnisatie van de huwelijken der Joodsche natie.

In 1639 verkregen zij het eigendom van een uitgestrekt terrein bij Muiderberg om tot begraafplaats te dienen. Van Wijn beweerde zelfs sporen van hun verblijf in Holland in de 13e en 14e eeuw gevonden te hebben.

Het is moeilijk te zeggen welke redenen hen bewogen zich in ons land te vestigen. De vrijheid van godsdienst en de relatieve verdraagzaamheid tegen over andersdenkenden evengoed als de vooruitzichten op de voordeelen van een uitgebreid handelsterrein kunnen aanleiding geweest zijn van hun in groote getale hierheen verhuizen uit Duitschland, Polen, den Elzas en ook uit Frankrijk, waaruit het edict van 25 Mei 1625 ze verdreef.

Vraag no. 2. Is het mogelijk hun getalsterkte op verschillende tijdstippen op te geven? Hoe groot is dit nu, onderscheidenlijk voor de Hoogduitschen en de Portugeezen? Voor de eersten verdeeld in de rubrieken, gehuwd, ongehuwd, jongens, meisjes, weduwnaars, weduwen en militairen onder de wapenen, met opgave van het gezinnental?

Hun getalsterkte is moeilijk te bepalen daar de congregatie geen geregelde registers hield, waaruit zulks kon blijken en ze slechts rekening hield met degenen, die de lasten der gemeente hielpen dragen. Men schatte hun aantal in 1812 op 17000; elders vind ik hun vermoedelijk aantal op 20000 zielen geraamd.

Zeer moeilijk was het in die dagen tot juiste cijfers te komen, eerstens omdat de opnemers de zaak niet heel ernstig behandelden en ten tweede omdat onder de Joden toen een groot aantal behoeftigen voorkwamen, die elk oogenblik van woonplaats veranderden.

Ik vond een lijst van 28 bladzijden vermeldende de gezinshoofden circa 1000 in getal, aangeslagen in de 1e en 2e klasse der kerkelijke belasting. Een tweede lijst vermoedelijk van geen of minder belasting betalende hoofden van gezinnen bevat 4200 namen.

Het cijfer der bevolking aannemende op 17000 zielen, verdeeld in 5500 gezinnen bestonden die uit:

	3093	gehuwde mannen
	3093	gehuwde vrouwen
	418	weduwenaars
	1404	weduwen
	4642	mannelijke kinderen
	4234	vrouwelijke kinderen
	116	soldaten onder de wapenen
totaal	17000	

Deze cijfers mag men slechts approximatief juist aannemen, want volgens de volkstelling van 1810 waren er op eene bevolking van 19,4527 zielen 16,882 joden.

Van de huwelijken van af 1701 tot 1811 gesloten kan ik het volgende overzicht geven, door het getal van elk tiende jaar aan te teekenen

1701	35.	1741	71.	1781	148.
1711	18.	1751	118.	1791	151.
1721	90.	1761	117.	1801	149.
1737	107.	1771	133.	1811	109.

Het laagste cijfer was 18 in het jaar 1711 en het hoogste cijfer 190 huwelijken in het jaar 1797.

Wat het sterftecijfer van mannen en vrouwen betrof, zoo bedroeg dit in 14 jaren van af 1784 tot 1811. 8154; het laagste cijfer zijnde 503 in het jaar 1754 en het hoogste cijfer 824 in 1788.

In het tijdperk 1798/1811 overleden 7493 mannen en vrouwen; het laagste cijfer zijnde 362 in 1798 en het hoogste cijfer 833 in 1800.

Vraag no. 3. Welk bedrijf oefenen zij hoofdzakelijk uit? Raadzaam zou het zijn een naamlijst van de gezinshoofden op te maken met vermelding van hun beroep.

Vóór 1796 misten de Joden het recht een vak uit te oefenen of een bediening waar te nemen en daarom bewogen zij zich hoofdzakelijk in den handel. De Nationale Vergadering proclameerde den 5 Augustus 1796 de scheiding tusschen kerk en staat, op 2 December van dat zelfde jaar, gevolgd door een decreet waarbij aan de Joden gelijkheid van rechten met alle andere burgers werd toegestaan. Feitelijk beneficieerden zij eerst ver-

scheidene jaren later van deze wet en begonnen zich toen met succes toe te leggen op kunsten, wetenschappen en handwerken.

Vraag no. 4. Welke waren de voorrechten, welke zij onder de voorgaande regeeringen genoten? Hierbij worden de extracten der hun toegekende privilegien verlangd.

De aan de Joden verleende vrijheden hadden betrekking op drie hoofdpunten.

1e op hun eeredienst.

2e op het beheer hunner gemeenschap.

3e op hun burgerlijk bestaan.

Wat hun eeredienst betrof, zoo genoten zij op dit punt geheele vrijheid, gelijk alle andere steden, maar bovendien was hun openbaarheid van eeredienst toegestaan.

Het beheer hunner congregatie was toevertrouwd aan hoofden gekozen door en uit de gemeente, en het gezag dier hoofden was zeer veel omvattend. Zoo werd aan Parnassyns bij keur van 30 Maart 1714 het recht toegekend om de niet in het armengeld contribueerenden buiten de Synagoge te houden. Hunne voornaamste inkomsten sproten voort uit de opbrengsten der Vleeschhal alwaar de Joden verplicht waren hun vleesch te koopen. Aan de overtreders der vastgestelde kerkelijke verordeningen konden zelfs lichamelijke straffen opgelegd worden, hoewel de hoofden nooit eenige jurisdictie uitoefenden,

De privilegiën der Joden betrekking hebbende op hun burgelijk bestaan waren tamelijk gering. Zij hadden volkomen vrijheid tot het drijven van handel en een vastgesteld aantal hunner kon tot makelaar benoemd worden. Zij mochten als geneesheeren en als chirurgijns praktizeeren, de verloskundige praktijk was hun echter niet toegestaan. Zij werden toegelaten als solliciteurs of procureurs bij de sulbalterne rechtbanken, daarentegen waren zij uitgesloten van militaire en burgerlijke betrekkingen, van alle ambachten, van het onderwijs en de advocatie. Dus hoewel beschouwd als burgers van Holland en als staatsonderdanen hadden zij niet meer algemeene vrijheid dan andere vreemdelingen en vrijheid van handel.

Als uitzondering op den bestaanden regel die voorschreef, dat elk transport van onroerend goed voor Schepenen moest geschieden kregen de Joden op 29 November 1703 de bevoegdheid

het zoogenaamd vermangelen, dan verkoop en overdracht van zitplaatsen in de Hoogduitsche Sijnagogen te doen geschieden voor de kerkmeesteren.

Op 9 Juni 1735 had de vroedschap een geschil over electie tusschen de lidmaten en de Parnassyns, hierbij werden de laatste in het gelijk gesteld en geordonneerd de Parnassijns te erkennen als vrome en onbesproken lieden.

Op 17 Februari 1748 werd aan de Joodsche gemeente door de Staten van Holland vrijdom van grondlasten voor de kerkgebouwen, van accijns op 12000 ton turf voor de armen en op de zetting der paaschbrooden verleend.

Overigens hield de Vroedschap de Hoogduitsche gemeente meer in het oog dan de Portugeesche, omdat de laatste minder talrijk was en veel minder behoeftige ledematen telde.

De Hoogduitsche gemeente onderging eene reorganisatie krachtens het decreet van Lodewijk Napoleon van 12 September 1808.

Dit decreet bevat 51 artikelen, regelende het generale consistorie der Hoogduitsche Joden in het koningrijk Holland en 7 algemeene bepalingen genummerd van II tot VIII.

Artikel IV 2e lid hief elk verschil op tusschen zijne Joodsche en zijne andere onderdanen.

Artikel V 2e lid verbood het gebruik van het jargon in officieele stukken.

Het decreet van 17 December 1808 benoemde tot leden van het generale consistorie in Holland Barend Bas, Elkan Philip de Jong, Isaak de Jonge Meyerszn, Eliazer Hermanus Keijzer, Hartog Abraham van Laun, Benjamin Lemans, Hartog de Hartog Lemon, Mr. Ionas Daniël Meijer, Isack David Salomons, alle van Amsterdam en L. David, med. doct. van Rotterdam, Meyer Edersheim, van den Haag.

Artikel 2 benoemde tot leden van het bestuur der Amsterdamsche gemeente Ionathan van Gelder, I. I. Jacobs, P. J. de Jongh, B. A. de Metz, Simon Zadok Philips, I. A. de Prins, Jacob Lazarus Simons.

Artikel 3 benoemde tot leden van het armbestuur Tobias Asser, Benedictus Mozes, Bendix Cantor Isaacszn, Moses Coopman Jacobszn, J. van Embden, H. A. Kijzer, Mozes Symon Levij, D. A. Marcus, S. M. Metz.

De artikelen 4 en 5 van het decreet van 17 December 1808

bewijzen dat er korten tijd twee Hoogduitsche gemeenten bestaan hebben. Tengevolge van geschillen ontstond er in het jaar 1795 eene scheuring. Een klein getal van ongeveer 300 lidmaten scheidde zich toen af en vormde eene nieuwe gemeente. Het decreet hereenigde de beide gemeenten en bracht hulde aan de commissie die benoemd was geworden en medegewerkt had om deze scheuring en het geschil uit den weg te ruimen, er bijvoegende, dat deze hereeniging door de Amsterdamsche Joden beschouwd mocht worden als een heuchelijk en sinds lang gewenscht feit.

Tegelijkertijd werd door het kerkbestuur een uitvoerig reglement vastgesteld, verdeeld in 17 hoofdstukken, waarvan de korte inhoud hieronder volgt: Hoofdstuk I handelde van de lidmaten der gemeente; II van de stemgerechtigdheid der leden en van de kiezers; III van de Parnassyns; IV van de penningmeesters; V van den secretaris, schrijvers en andere geëmployeerden; VI van de armen en het armbestuur; VII van de vleeschhallen; VIII van de baden; IX van de contributiën en finantiën; X van den opperrabbijn; XI van de voorzangers; XII van de kosters; XIII van het passeeren der acten; XIV van de ceremonieele orde in de kerken; XV van het begraven; XVI van alle andere collegiën en pieuse gestichten; XVII van de verandering der reglementen.

Vraag no. 5. Vormen de Hoogduitschen en Portugeezen twee gemeenten, en waarin onderscheiden zich hunne ritus, gebruiken enz.?

Zij hebben steeds twee afzonderlijke gemeenten gevormd, hoewel zij onderling elkanders bedehuizen bezoeken en gemengde huwelijken soms voorkomen. Er bestaat een klein verschil in ritus, in gebruiken, in formulen en in de uitspraak der gebeden.

Vraag no. 6. Hoe is de organisatie van den eeredienst, welk is het getal der bedehuizen en der rabbijnen?

Het getal geestelijken bestond uit een rabbijn en zes assessoren; doch in 1812 waren er slechts 5 assessoren. Er waren 2 groote en 6 kleine bedehuizen. Nog verdient vermelding dat het armbestuur een fabriek van tapisserie oprichte om een honderdtal kinderen werk en brood te verschaffen. Lodewijk Napoleon gaf in den aanvang steun aan deze onderneming, die zich later daar zonder, hoewel niet glansrijk kon staande houden.

Vraag no. 7. Zijn er Joden, die den militairen loopbaan gevolgd hebben en met welk gevolg?

Hoewel de Joden feitelijk uitgesloten waren van den militairen dienst, waren er toch enkelen, die zich daaraan wijdden. Toen Lodewijk Napoleon het plan vormde een Joodsch korps te formeeren meldden zich dadelijk 250 à 300 vrijwilligers aan, doch dit korps werd spoedig om redenen van bezuiniging door den koning ontbonden.

In 1812 bevonden zich naar schatting ongeveer 250 Amsterdamsche Joden onder de wapenen hetzij als vrijwilligers, plaatsvervangers of als ingelijfden. Eenige daarvan bereikten den rang van officier met name:

L. S. Boas, luitenant van het 12e linieregiment, eertijds kapitein bij het Joodsche korps.

M. I. Cantor, luitenant bij de garde soldée te Amsterdam.

S. Boas, adelborst.

I. Lemon, adelborst.

E. Asser, officier van gezondheid.

Vraag no. 8. Welke Joden bekleeden openbare betrekkingen en welke hebben door hun kennis, fortuin en karakter den meesten invloed?

Onder de personen, die zich het vertrouwen van het gouvernement waardig gemaakt hadden, en min of meer belangrijke betrekkingen bekleeden werden gerekend:

Mr. Jonas Daniël Meijer, lid van den algemeenen departementalen raad, en van het instituut, rechter van instructie bij het eerste kanton.

Carel Asser, vrederechter, voorheen auditeur bij den raad van State, afdeelingschef aan het Ministerie van binnenlandsche zaken en Eeredienst.

E. de Marcas, vrederechter plaatsvervanger.

T. Boas, griffier van het vredegerecht.

S. Boas, secretaris van den Prins van Plaisance, gouverneur-generaal.

L. de Jongh, B. Veil, } commissarissen van politie.

J. Cohen, N. Asser, } ontvangers der registratie en domeinen.

W. Cohen, ontvanger der registratie en domeinen.
I. van Zanten, } kommiezen der Vereenigde rechten.
L. C. Davids, }
Voorts telden ze drie advokaten, tien procureurs, een notaris en een deurwaarder.

Onder de personen van invloed rekende men den opperrabbijn Mozes Saul Lewenstamm, de reeds genoemde leden van het algemeene consistorie en de parnassyns:

I. I. Jacobs, S. Boas, M. S. Levinord, I. A. Leeving, T. Philips.

Als personen uitblinkende door deugd, talent en fortuin en daardoor van invloed op hunne geloofsgenoten, werden genoemd

Mozes Asser,
Carel Asser,
Tobias Asser,
D. E. Barends,
P. M. Boghel,
B. Cantor Izn.,
E. Carriel,
D. G. Emrik,
I. van Emden,
E. Goldsmid,
I. L. Hanau,
S. A. Cohen de Hart,
N. M. Hartog,
P. B. de Jong,
P. J. de Jong,
Levy Jacobs,
M. I. Katan,
R. Herms Keijzer,
Mozes Ruben Keyzer,
Herms Alex. Keyzer,
Elias Alex. Keyzer,
M. Lemans,
Abr. Lionarens,
Lion Aron de Metz,
Benj. Aron de Metz,
Samuel Moses Metz,
Daniël Moses Metz,
Abr. Machielse,
L. I. Michielse,
Emanuel Salomon Nijkerk,
Moses Abr. v. Offen,
E. J. Polack,
Joseph Aron Polack,
I. A. de Prins,
Moses Aron de Prins,
Abr. Salom. Raalte,
Aron Levy Rauffe,
B. S. Rubens,
Meyer d'Israël Rosen,
S. G. Samson Starck,
Jacob Laj. Symons,
Eliaj. Jac. Symons,
S. L. Tuerci,
E. J. Levy de Vries,
J. S. Levie Vries,
S. H. Wessels.

Vraag no. 9. Hoe is de reputatie der Amsterdamsche Joden op het punt van den woeker?

Niet alleen waren daarover geen klachten, integendeel genoten zij over het algemeen eene goede reputatie en bewezen groote diensten ter beurze door hunne in- en verkoopen, en stelden zij zich met zeer bescheidene winsten te vreden.

Vraag no. 10. Het zou wenschelijk zijn een uittreksel te geven van de geboorten, huwelijken en sterfte der Joodsche bevolking van Amsterdam en daarbij zoo ver mogelijk terug te gaan.

Door het ontbreken van registers met deze opgaven was de beantwoording van deze vraag moeielijk en moet ik verwijzen naar de reeds sub vraag no. 2 vermelde cijfers.

Vraag no. 11. Zijn er Joden in andere plaatsen van het departement van de Zuiderzee gevestigd?

Hoogduitsche gemeenten bevonden zich in

Alkmaar.	Hoorn.	Uithoorn.	Woerden.
Amersfoort.	Maarsen.	Naarden.	Wijk bij Duurstede.
Beverwijk.	Maarseveen.	Oudewater.	
Edam.	Medemblik.	Rhenen.	Ysselstein.
Enkhuizen.	Monnikendam.	Schoonhoven.	Zaandam.
Haarlem.	Montfoort.	Utrecht.	
Helder.	Muiden.	Veenendaal.	
Hilversum.	Mijdrecht.	Weesp.	

Hiermede waren alle vragen, de Hoogduitsche Joden betreffende, beantwoord en nu zullen wij ons uitsluitend bezighouden met de Portugeezen, door de antwoorden te vermelden, die ingekomen waren op de gevraagde inlichtingen. De vragen waren dezelfde voor beide gemeenten en ter wille van de kortheid zullen wij die dus niet woordelijk herhalen, doch ons beperken tot verwijzing naar het nummer van de vraag.

Antwoord op vraag no. 1.

De Portugeesche en Spaansche Joden, waarvan sommige beweren rechtmatige titels van adeldom te bezitten, werden door de vervolging der inquisitie naar Holland gedreven en vonden hoofdzakelijk te Amsterdam een wijkplaats. Een kleine schare, kwam hier in 1589, hun aantal groeide in 1602 aan en door hunne vestiging brachten zij tamelijk aanzienlijke fortuinen in de stad. Hierbij werd aangehaald hetgeen Wagenaar daarover schreef.

Antwoord op Vraag no. 2.

Hun aantal schijnt van 1602 tot 1638 gedurig gestegen te zijn, hoewel het onmogelijk is dit juist te becijferen.

Sedert dit tijdstip was hun getalsterkte nooit stabiel, voornamelijk tengevolge van de vestiging van vele gezinnen in Oost- en West-Indië en door hun voortdurend trekken van en naar de vroegere Hollandsche koloniën.

In 1812 bedroeg hun aantal omstreeks 2600 zielen, verdeeld over 646 huisgezinnen, welke bestonden uit 419 gehuwde mannen.

419 gehuwde vrouwen.
51 weduwenaars.
176 weduwen.
668 mannelijke kinderen.
785 vrouwelijke kinderen.
24 soldaten onder de wapenen.
30 vreemdelingen en minder bekende personen.

2572 zielen.

Antwoord op vraag no. 3.

Zij wijdden zich hoofdzakelijk aan den groothandel en richtten daarin talrijke eerste-rangs huizen van algemeene Europeesche bekendheid op. Andere waren bankiers, wisselagenten en makelaars. Hun specialiteit was o. a. de handel in Engelsche fondsen. Ook beoefenden zij met onbetwistbaar succes kunsten, wetenschappen en de takken van het onderwijs.

Als bijlage bevond zich een lijst, vermeldende de namen, den staat en het beroep van de leden der Portugeesche gemeente. Volgens deze lijst telde in 1812 hare bevolking 2518 zielen. Daarvan waren 1098 welgesteld en droegen bij in de lasten der gemeente, terwijl 1420 armlastig waren.

Deze beide categoriën waren verdeeld in

Weduwenaars	van de 1e categ.	25.	Id.	van de 2e categ.	26.
Weduwen	„ „ „	56.	„	„ „ „	120.
Geh. mannen	„ „ „	207 (?)	„	„ „ „	212.
Geh. vrouwen	„ „ „	204.	„	„ „ „	215. (?)
Mannel. kind.	„ „ „	292.	„	„ „ „	376.
Vrouw. kind.	„ „ „	314.	„	„ „ „	471.
	totaal.	1098.		totaal.	1420.

Antwoord op vraag No. 4.

Hierbij werd verwezen naar de resolutie van de Staten van Holland van 12 Juli 1657, waarbij de Portugeezen verklaard werden beschouwd te worden als burgers van den Staat, welke resolutie den 17 Juli 1657 door de generaliteit werd bekrachtigd.

Een stedelijk octrooi van 20 Juli 1763, stelde de Portugeesche gemeente gelijk met alle andere godsdienstige gemeenten ten aanzien van het aanvaarden van legaten ten behoeve der armen.
Voor het overige verwijs ik naar de mededeeling der aan de Hoogduitsche Joden, verleende privilegiën, die ook golden voor de Portugeezen.

Voor de beantwoording van vraag No. 5 verwijs ik naar het medegedeelde over de Hoogduitsche Joden,

Antwoord op vraag no. 6.
Volgens het in 1638 door de leden vastgestelde reglement bestond er een college van 7 Parnassyns, waarvan een het ambt van thesaurier waarnam. Dit college vertegenwoordigde de gemeente en was belast met hetgeen den eeredienst en armenzorg betrof.
Er waren een opperrabbijn, twee assessoren, twee voorzangers twee kosters, drie predikers en drie rabbijnen speciaal belast met het onderricht in de theologie.
In 1638 bestonden er drie synagoges, die tot één samengevoegd werden.
Dan volgde eene opsomming van de weldadige instellingen, waarvan ik alleen wil vermelden een pandjeshuis, waar de leden gratis het een en ander konden beleenen.

Antwoord op vraag No. 7.
Tengevolge van de ongunstige omstandigheden, waarin de Portugeesche Joden zich ten opzichte van den militairen dienst bevonden, was hun aantal, dat zich hieraan wijdde, te gering om genoemd te worden.
Maar sedert zij ook daarin met de andere burgers waren gelijkgesteld, vervulden zij de plichten der conscriptie zonder tegenzin en de kans op bevordering had daarop een gunstigen invloed uitgeoefend.
De Portugeezen, die in Indië dienden en hoogere rangen bereikten, vervulden hunne plichten zoo goed, dat zij herhaaldelijk hielpen de koloniën te verdedigen en voor het moederland te bewaren.

Antwoord op vraag no. 8.
Openbare betrekkingen werden bekleed door:

Imanuel Capadoce, ridder van de Orde van de Réunie, lid van den Algemeenen raad van het departement van de Zuiderzee.

Jacob Saportas, burgemeester van Muiden.

Diego Lopez Suasso, vrederechter plaatsvervanger bij het 1e kanton.

Als invloedrijke mannen werden genoemd de volgende personen:

David Teixeira de Mattos, Abr. de Moses Mendes da Costa, Isaac Teixeira — 70jarigen
Jacob de Isaac Teixeira de Mattos
Abr. de David Teixeira de Mattos
Joseph Teixeira Nunes.
Aron de Raphael Mendes da Costa
Isaac Teixeira Junior
Jacob Pereira Jr.
Imanuel Capadoce
Moses de Raphael Mendes da Costa
Jacob de Raphael Mendes da Costa
Jacob Orobio de Castro
Moses de Jacob Mendes da Costa
Joseph de Isaac Teixeira de Mattos
Abr. Mendes de Léon
Daniel de Costa
David Hm. Henriques de Castro
Isaac H. Teixeira de Mattos
Abr. de Joseph Capadoce
Ismanuel de Raphael Mendes da Costa
Diego Lopes Suasso
Jacob de Abr. Mendes da Costa
David Franco Mendes
Jacob Mendes de Léon
Imanuel Curiel Bueno
David Abendana Namias
Moses Henriques da Mesquita
Josua de Abr. Senator

En dan de toen in functie zijnde Parnassyns:

Moses van Salomon de Crasto
Isaac Orobio de Castro
Isaac Capadoce Jr.
Samuel de Moses Mendes da Costa
Costa
David Teixeira d'Andrade
Samuel Lopez Salredo
David van Salomon Machorro

Als antwoord op vraag no. 9 verwijs ik naar hetgeen op het punt van den woeker gezegd is van de Hoogduitsche Joden.

Als antwoord op vraag no. 10 werd overgelegd een lijst van de geboorten van af 1736 tot 1811. In deze 75 jaren werden geboren 3027 jongens en 2655 meisjes.

Van af het jaar 1750 tot 1811, dus in 61 jaren, bedroeg het sterftecijfer 3073 mannen en 3323 vrouwen.

Wat de huwelijken betreft, van af 1673 tot 1811, dus in 138 jaren, werden 3051 huwelijken gesloten.

Het zou te omslachtig zijn een volledig overzicht dier cijfers te geven en zal ik mij dus bepalen tot de opgave derzelve van elk tiende jaar.

Jaar.	Geboorten.		Huwelijken.	Overlijden.		Jaar.	Geboorten.		Huwelijken.	Overlijden.	
	M.	V.		M.	V.		M.	V.		M.	V.
1673			17	—	—	1743	51	42	20	—	—
1683			20	—	—	1753	43	41	18	63	55
1693			30	—	—	1763	33	44	18	52	59
1703			24	—	—	1773	37	28	11	55	49
1713			18	—	—	1783	34	44	20	73	48
1723			27	—	—	1793	37	31	21	32	35
1733			32	—	—	1803	34	26	18	41	43
						1811	31	37	11	57	52

Antwoord op vraag no. 11.

Te Maarsen bestond eene zeer kleine Portugeesche gemeente.

Aan het einde van het rapport werd vermeld dat de Portugeezen veel hebben bijgedragen tot den bloei van het land door hunne kapitalen te beleggen in onroerende goederen, in slands fondsen en bovenal in aandeelen der Oost-Indische compagnie, waarvan zij alleen crediteurs waren voor een vierde gedeelte van het aandeelen kapitaal en zij zouden in de grootste zorgen gedompeld zijn, indien niet hun vast vertrouwen in de grootmoedigheid en rechtvaardigheid van den keizer hun vrees geheel of gedeeltelijk zou ter zijde stellen.

Om een denkbeeld te geven van het kapitaal, door hen gestoken in de Oost-Indische Compagnie aandeeelen, wil ik het volgende bijvoegen.

Van 1781 tot 1790 bedroegen de subsidiën door de Staten aan de O. I. C. verleend f 67,707,585, 12.0., terwijl het geheele bedrag der schulden na aftrek der baten op 31 Mei 1790 bedroeg f 80,937,737—14.

In November 1795 werd het oude Octrooi vernietigd en op 24 December van hetzelfde jaar werd het bestuur en alle ambtenaren ontslagen. De liquidatie werd toevertrouwd aan een Comité tot den O. I. handel en bezittingen.

Bij de Staatsregeling van 1798 werd dit Comité op zijn beurt ontbonden en de schulden opgenomen bij de algemeene nationale schuld, hare 2°/₀ obligatien stonden toen genoteerd tusschen 20 en 25°/₀ en de 4°/₀ tusschen de 40 en 45°/₀.

„SICCO ET SA DESCENDANCE" JUSQU'à L'AN 1318.

PAR

HANS TOLL. [1])

Deuxième Partie.

Je viens de lire les articles si intéressantes de M. M. Craandijk [2]), Fruin [3]) et Muller Hzn. [4]) sur la famille Teilingen-Brederode.

Le premier auteur a démontré d'une manière convaincante, que ce Dirk dapifer, qui était le frère de Willem van Teilingen, a été vraiment la souche des Brederode. Et, ainsi je que pensais, les preuves qu'il a données pour sa thèse sont les mêmes qu'on aurait trouvées dans ma première étude. La longue discussion sur cette question doit donc être close pour toujours. Mais alors il nous faut exprimer un mot de gratitude pour le mémoire de ce chapelain intègre du château de Brederode qui portait le nom de Willelmus Procurator. S'il n'avait pas énuméré, les premiers seigneurs dans la dite place, en commençant par le dit frère de Teilingen, l'origine documentale de cette noble famille serait toujours restée comme un livre fermé.

Mais il a fait plus que cela. Dans la vieille chronique jusqu'à l'an 1205, qu'il a copiée en ajoutant çà et là quelques interpolations [5]) il a fait savoir aux lecteurs que ce Willem, qui en

[1]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 450.

[2]) „Wat leert ons Van den Berghs Oorkondenboek van Holland en Zeeland omtrent de Teilingens in de 13de eeuw?" (Fruin: Bijdragen. Derde reeks, tiende deel, pag. b. 61—77.).

[3]) „De jongere tak der Van Teylingens" (ibid. 1899, pag. 78—99).

[4]) „Het oude Register van Graaf Florens (Bijdragen van het Historisch Genootschap, Amsterdam 1901, XXII, pag. 90—357).

[5]) Cette chronique, publiée par Kluit, a été continuée par Procurator jusqu' à l'an 1333.

1203 se trouve comme parent („cognatus") d'Ada, comtesse de Hollande, a porté le nom de famille: Teilingen. [1])

M. Fruin nous a fait lire un article intéressant sur l'histoire des branches cadettes des Teilingen pendant le XIVe siècle. Quoique ce sujet dépasse quelquefois les limites restreintes de cette étude, ce serait une omission grave de voir cette question soulevée sans en parler en détail.

Je commence par constater qu'entre les années 1302 et 1336 nous rencontrons dans des chartes une personne, nommé Dirc van Teilingen, fils de Dirc Simonsz. La preuve de ceci se trouve dans le manuscrit d'Alkemade où l'on remarque un dessin du sceau de cette personne, représentant le lion avec le lambel à cinq pendants [2]) sur le cou. A côté du dessin on trouve annotées les deux années ci-dessus mentionnées. C'est pour lui qu'en 1326 Daniel van Merwede donne une quittance de 100 ll. à Enghebrecht van Vorschoten comme „erfzoen" de la mort du père de Dirc; c'est lui qui donne le 13 mai 1329 un „liiftocht" à sa femme Sophie Arnoudsdochter van Craijenstein; dans une charte du 15 Août de la même année il donne une quittance de 200 ll. comme „erfzoen" de la mort de son père Dirk Simonz [3]); c'est encore ce même Dirc qui dans une charte de 1336 est mentionné en compagnie de Sophia, sa femme, et Beatrix van Velthuizen, sa soeur. Cette charte qui est probablement la même qu'Alkemade a vue, porte encore le sceau précité de Dirc [4]). Et comme M. Fruin

[1]) Voir la note 42, pag. [190] dans Kluit: Hist. crit. I. 1.

[2]) Il-y-a quelques variations sur le nombre des pendants chez Alkemade: Beschrijving van Leeuwenhorst II; le sceau de 1302 se trouve pag. 82 v. De l'année 1336 existent deux dessins (pag. 258 v., et 259), l'un avec le lambel à cinq, l'autre avec trois pendants. Si je me rappelle bien on doit trouver le sceau aussi dans les „zegels" d'Alkemade aux archives d'Etat à la Haye."

[3]) Regesta Hannonensia par M. Muller (P. L.) ainsi que l'extrait des registres, en oubliant le nom: Dirk, appellent le père simplement: Simonz. Par cette faute M. M. Muller et Fruin ont été induits en erreur. Et partiellement à cause de cela ces auteurs ont pensé que ce Dirk qui a été marié à la-dite Sophie a été le fils d'un certain Simon qu'ils ont mis comme un frère de Dirk, heer Simonz. Moi je possède „in extenso" les registres et M. de Kruyff m'a assuré qu'il faut lire ainsi que j'ai cité ici en haut.

[4]) M. de Kruyff qui m'en a donné une copie rapide, ne dessine que trois pendants sur le lambel. Mais le tout demontre qu'il est ici question du même sceau que celui de 1302. D'après une information donnée par M. van Riemsdyk ce dernier sceau n'existe pas dans les archives.

nous fait savoir 1) que la femme de Dirc van Teilingen a documentalement tenu en fief les „ambochts van Crayenstein et Oversliedrecht"; 2) que Simon, fils du Dirc, mort en Frise, a tenu entre autres le même Crayenstein; 3) que la femme de Willem van Naeldwijc était documentalement fille de ce même Simon, je dis donc, en opposition aux vues de M. Fruin que p. ex. les dîmes de Groenswaert sont descendues de ligne *directe* de Simon; chevalier et baljuw, † 1281/3, jusque dans la famille de Naeldwijc sans intermédiaire d'un certain Simon qui les aurait héritées de son frère, Dirc heer Simonz, et qui les aurait données à sa postérité fictive des Naeldwijc.

Cela n'empêche pas qu'un Simon van Teilingen, issu à ce qu'il paraît de cette même branche, ait existé au commencement du XIVe siècle. M. Fruin croit à son existence seulement à cause de la charte précitée de 1329 et d'une autre charte de 1316 dont je parlerai tout-à-l'heure.

Dans les deux chartes Simon serait mentionné comme mort.

Avant d'aller plus loin je dis que l'attestation des chartes à nommer tantôt n'est naturellement valable que dans le cas où — ici au moins — le prénom de la personne serait juste.

A) M. Fruin ne paraît pas avoir connu une charte du 6 Novembre 1309 [1]), par laquelle le sire Nicolaas van Putten donne en fief à Simon van Teylingen tout l'héritage dans Zoeterwoude entre Wijgeningweer et Papenlande. C'est sans doute lui qui a été le père de:

B) „Simons kinderen van Teilingen", pour lesquels Enghebrecht le „rentmeester" donne en 1316 le compte, mentionné par M. Fruin, pour leur subsistance à Rhijnburg. Le nom de la fille n'est pas mentionné, mais Dirc, le fils, a du être identique avec:

C) „Diederic van Theilinghe, Symons sone van Theilinghe" qui en 1327 [2]) reçoit par la dame de Voorn et de Theilingen des biens dans une charte, dont voici le contenu sommaire:

„Sophie Willems wyf van Vladdroye heer Symons dochter „van Teylinghe.

---

[1]) Muller: Regesta Hannonensia, pag. 31. Par une omission la table de matières de cet ouvrage ne mentionne pas cette charte au dessous du nom: Teilingen.

[2]) Extract uit het Register XVIII—1375—1390, Cas E. Albertus. Fol. XXXIV vso.

„Nous Katerine vrouwe van Voirne ende van Teilinge: — : „avons donné en fief à Diederic van Teilinghe Symons sone „van Teilinghe tous les biens qu'il doit tenir en fief de nous. „Scellé en MCCC et vingt sept au jour de St Pierre et St. Paul.

„Item cinquante „morgen" de terre à Catendrecht qui sont nom- „mées „die valt."

„Item la jurisdiction journale à Oversliedrecht depuis l'église „jusqu'à l'ambocht van Giessen."

M. Fruin, en mentionnant ceci traduit le premier „item" [1]) avec: „à savoir" (namelijk). Par quoi'il fait identiques deux catégories de fiefs différentes, dont la première a été tenue en fief par le dit Dirk *et* plus tard par la femme de Naeldwijc, mais la seconde, à ce qu'il paraît, seulement par la femme susdite. [2]) Donc, une partie des biens de Teilingen comme: „onversterflijke leenen" a été héritée par la dite femme de la part d'un parent de son père.

Pour ma part je crois que le clerc qui a écrit la charte originale ou la copie ait oublié de mettre dans la dite phrase „Diederic van Teilinghe, Symons sone van Teilinghe"] un „Diederics" où après le premier mot [3]) ou entre les 3mes et quatrièmes mots. Cela ne pourra jamais être constaté, mais il serait peut-être plus facile de constater si le même cas s'est présenté dans les deux chartes mentionnées ci-dessus sous les nom A et B.

Si vraiment une faute s'est glissée dans les registres de la charte B et s'il faut lire": Dircs Simons kinderen van Teilingen", je veux faire connaître que pendant cette année de 1316, quand fut donnée la quittance d'Enghebrecht, est morte de la peste à Rhijnsburg Ada Simons dochter van Teilingen. Si son neveu et sa nièce s'y sont trouvés à cette occasion, on pourrait se figurer, qu'Enghebrecht ait administré pendant leur maladie leurs affaires non comme fonctionnaire du comte pour les biens d'en-

[1]) Le second „item" est justement traduit avec le mot: „en" (= et).

[2]) Aussi il serait vraiment — non impossible — mais en tout cas assez curieux, si Dirk van Teilingen qui parait marié en 1329 [cette année-ci il lui donna au moins un lijftocht] aurait reçu deux années d'avance par le comte une jurisdiction dans l'ambocht de sa femme future; et il serait encore plus curieux ceci ayant été le cas, qu'il n'avait pas donné cette jurisdiction aussi comme „lijftocht" à sa femme.

[3]) Dans ce cas le copiste a tout simplement pu croire à une répétition fautive dans la charte originale.

fants mineurs, mais comme parent [1]) d'un fils et d'une fille déja majeurs de Dirk heer Simonsz van Teilingen.

Je place la mort du dernier nommé à l'année 1311, date, qu'avec confusion de personnes, Gouthoven et d'autres inscrivent pour un autre Dirc van Teilingen et qu'ils n'ont pas pu indiquer sans motif. Qu'on ne s'étonne pas que „l'erfzoen" pour sa mort ne fut payé qu'en 1326 et 1329! Ou voit de l'assassinat de Wolfert van Borselen et de la vengeance, faite à Vere, qu'il était possible de faire ce payement après un délai beaucoup plus long.

Après ce qui a été dit, on sera naturellement libre de juger s'il faut référer à Dirc, fils de Simon van Teilingen les chartes suivantes: en 1330 comme tuteur des enfants de Langerak; en 1333 l'installation d'un „bewaardrechter" dans l'ambacht de ce nom de la part de Dirc van Teilingen. Enfin on a le loisir de choisir entre eux et Dirc heer Simonsz. v. Teilingen, quand il est question d'une copie faite par Margriete de Haghenstein pour: „Dierike, onzen neve" [2]).

Nous arrivons maintenant à la branche aînée de Teilingen. Je rencontre dans les registres de M. Muller deux fils naturels de Willem Dirkz. van Teilingen, à savoir 1) Willem de Gouwe. Ce nom ne m'a pas été inconnu, mais je n'y avais pas fait beaucoup d'attention, comme le siècle qui a été désigné [3]) ne paraît pas avoir été exact. Il a eu une fille qu'on rencontre dans une charte de 1336: Machteld Willem des Gouwersdr. 2) Hugo de Gouwer van Coudekerk. Ce n'est pas fondé. Celui-ci est issu de la famille van Voorn et a eu entre autres une fille, Justine, mariée en secondes noces à Dirk van Cuyck, burgrave de Leide. [4]) J'espère être en état d'en parler plus en détail à une autre place.

Maintenant il faut éclaircir la question de Rassenghien en ce qu'elle touche l'histoire des Teilingen. J'ai mis dans mes registres Oda van R. comme femme de Willem Dirkz. van Teilingen, et c'est juste.

---

[1]) Register Gousset fol. 48. E. L. 6. fol. 79, E. L. 24 fol. 64 (H).

[2]) v. d. Bergh. Oo. B. II N° 416.

[3]) A ce temps-là je n'ai connu les „Regesta Hannonensia" de M. Muller que par extraits. Mais M. de Kruyff m'avait informé que dans un manuscrit aux Archives d'état à la Haye on rencontrerait cette notice: „1430 Willem de Gouwe Willemsz. van Teilingen z. — Bouckhorst."

[4]) Voir entre autres Van Mieris II pag. 680.

Elle a du être la fille de Gerart, sire de Rassenghien, chevalier, et d'Oda, sa femme, fille du sire Hugo de Cruininghe, lesquels époux on rencontre e. a. dans une charte de 1312. Leurs deux sceaux s'y trouvent encore appendus et celui de la femme nous donne, dans la légende, le nom de son père, et dans l'un des deux écus de l'intérieur, les trois pals de Cruininghen. Ils ont aussi du avoir un fils nommé Gérard, sire de Lens et de Liedekerke et mari d' Aelis, fille de Phelippe, seigneur de Liedekerke et de Breda. Ce Gérard résigne en 1330—31 des revendications sur les terres de Teilingen et de Warmond qui lui étaient venues de la part de sa dite soeur joncfr. Willem van Teilingen. C'est cette femme que je crois identique avec domicella Oda, relicta quondam Willelmi de Teylinghen vidua" du 10 Juin 1287 [1]). M. le professeur Fruin suivi de M. Muller Hzn. en fait, au contraire, trois personnes, savoir: 1) Ada van Rassenghien, femme du Gérard (de 1331), qui figure aux registres du dernier auteur comme soeur de Jan van Teilingen et d'autres. Je n'en vois aucune preuve, car j'y ne compte pas la supposition seule de M. Fruin, que le dit Gérard en nommant Jvr. Willem van Teilingen sa soeur, ait voulu dire: belle-soeur. Par ce qui précède on sait qu'elle s'est appelée: Oeda [2]) van Cruininghen; 2) Joffer Willem van Teilingen comme soeur du même Jan. Dans ses registres M. Muller Hzn ajoute sur son propos: † 1321. Je suis convaincu que ce n'est qu'à défaut de place que l'honorable auteur ait manque d'ajouter qu'il est vrai qu'on la rencontre comme morte dans une charte de cette année, mais qu'il n'y a rien qui s'oppose à ce qu'elle soit décédée une ou plusieurs années plus tôt. 3) Oda, veuve de Willem Diedericz. v. Teilingen et mentionnée en 1287 comme: „domicella Oda, relicta quondam Willelmi de Teylinghen vidua." Pour moi, je n'ai trouvé entre cette expression et „jouffer Willem van

[1]) Je possède une photographie du sceau d'Oda. Le manuscrit d'Alkemade (Leeuwenhorst) aux archives de la Haye en montre aussi un dessin. Le sceau est oblong. On y voit la statue d'une femme; a droite u nécu au lion au lambel á trois pendants en chef; à gauche l'écu précité. Légende: „... Oda... om. Hugs De.. enighe. Mititis". Pour ce qui concerne la résignation de Gérard voir Muller: Reg. Hann. pag. 193.

[2]) M. Craendijk a écrit le nom exactement. A ce propos, je dois aussi faire observer que l'abbesse à Rhijnsburg, fille du sire Simon van Teilingen s'est appelée: „Ada" et non: „Ida", ainsi que M. M. Fruin et Muller Hzn. ont écrit.

Teilingen" aucune difference. Je me suis dit que les expressions: „domicella" et „joffer", titre, donné aussi aux femmes mariées [1]), étaient synonymes.

Nous venons à présent à Margriete van Haghensteine, soeur de Jan van Teilingen. Ici je ne vois rien qui s'oppose à ajouter dans mes registres que le prénom de son mari a été Ghiselbertus, comme M. Muller Hzn nous le fait savoir. Mais je ne puis pas souscrire à l'affirmation qu'on le rencontre entre les années 1257/96. J'y vois une confusion avec son oncle du même nom [2]).

Une autre soeur de Jan van Teilingen, Kerstine 6me abbesse de Leeuwenhorst entre 1322— † 1343 (Alkemade, Manuscript I pagg. 82—83) se rencontre en plusieurs chartes. Chez M. M. Fruin et Muller Hzn. manque la notice qu'elle s'est appelée ainsi: Kerstine van Berghen. Elle nomme joffer Willem van Teilingen: „nichte." Cette expression est la plus juste, si cette dernière a été fille de Willem, son frère. Mais avec la signification vaste de ce titre. il n'y a nul empêchement qu'une belle-soeur puisse être appelée ainsi.

Passons maintenant à l'hypothèse géniale de M. Muller Hzn. sur l'existence d'un chevalier nommé Willem et père de Dirk, sire de Teilingen. Je crois aussi que ce doit être lui qu'on trouve dans la charte de Mai 1283, comme il porte le titre de „dominus", lequel titre ne poura pas facilement être attribué au fils aîné de Dirk, c'est-à-dire à Willem qui ne paraît pas avoir avancé du grade d'écuyer.

Ce n'est donc que deux fois que, Willem, ce frère du sire de Teilingen, est désigné comme vivant dans des chartes. Pour ce qui concerne Floris, un autre frère, [3]) on ne le trouve lui aussi, que deux fois mentionné. Simon enfin se rencontre

---

[1]) Voir p. ex. „Regesta Hannonensia" pag. 141 et 195.

[2]) J'espère d'être à même de donner à une autre occasion les régistres détaillés d'uytten Goije.

[3]) Il n'y a rien d'étonnant dans le fait que dans la charte de 1274 Dirc, le sire de Teilingen, et Florentius de Tolne, mentionnés parmi les témoins, ne sont pas appelés: frères. En 1279 (voir v. d. Bergh: Oo. B. II No. 383) le même sire et Symon de Theylinghen ne portent non plus l'épithète de: „fratres". Il ne faut pas fermer les yeux sur le fait qu'un tel état de choses n'est pas rare dans tous les cas, où des frères ne sont mentionnés que comme témoins. Mais tout change cependant lorsque l'un des frères, en donnant lui-même une charte, y fait mention de l'autre.

comme chevalier et baljuw et, comme M. Fruin le suppose, il faut que ses mérites ont procuré au frère du sire beaucoup plus puissant les titres précités. Mais, suivons jusqu'à la fin M. Muller Hzn. dans ses recherches. Il a paru à cet auteur, qu'il était coutume, au temps du comte Florent, de créer chevalier, lors de la mort d'un chevalier, chef de famille, non son fils aîné, mais le plus âgé de la famille, ordinairement le frère aîné du défunt.

Eh bien! Après la mort du sire de Teilingen le 7 Novembre 1282 on a fait chevalier Willem, son frère, vu que Simon, leur père est mort 1281/83; le dit Willem est décédé le 8 Novembre 1284; qui fut alors chevalier? Leur frère Floris? Ou s'il était mort déjá, ou s'il mourut peu de temps après, est-ce qu'on a suivi les mêmes principes en choisissant pour ce grade le fils de ce dernier, à savoir Floris van den Tolle? En tout cas, il est le seul entre les descendants de Willem Willemz. sire de Teilingen, qu'on trouve comme chevalier avant la mort du comte Florent.

L'autre branche cadette des Teilingen, habitant l'évêché d'Utrecht, m'était tout-à-fait inconnue. C'est donc grâce aux recherches assidues de M. Fruin qu'une accusation de trahison, portée contre Dirc, le sire de Teilingen, ou contre Willem, son fils, a été annihilée pour toujours.

Il faut donc suppléer mes registres de la première partie à l'aide du suivant: Il a existé environ l'année 1296 un certain Willem van Teilingen, lequel, sur raisons bien fondées, M. Muller Hzn. propose comme fils cadet de Simon van Teilingen, chevalier. Melis Stoke en racontant l'emprisonnement du comte Florent, ajoute: „Willem van Teilingen y est venu aussi." Le même auteur nous raconte, qu'il s'est trouvé après l'assassinat à Cronenburg; qu'il y fut fait prisonnier, mais que Loef van Kleef avait gardé pour soi Willem van Teilingen et Arend van Benschop. Le dernier de ces deux-là, en tout cas, n'a pas été exécuté. En 1308 nous trouvons parmi l'énumération des terres de Loenen près de Cronenburg la notice suivante: „Item Willem's land van Teylinge is verpacht." En 1320 il est parlé de 22 „morgen" dans l'ambacht van Vloeten réquestrés de Willem van Teylingen. M. Fruin nous informe qu'on rencontre Simon Willemsz. van Teilingen comme ayant reçu de la part de sa mère Jonk-

vrouw Aliden, fille de Lubbrecht van der Hoegherstraate, des terres dans le même ambacht. Et, en se demandant si un certain Symon Woutersz. van Teilingen (en 1413), possédant huit morgen dans cet ambacht de Loenen, est un descendant du traître, le même auteur ajoute qu'en ce cas on pourra suivre la descendance jusqu'en 1549.

Commençons maintenant avec les Brederode. Est-ce-que j'ai quelque chose à ajouter? Certainement.

Pour ce qui concerne Dirk Drossaet d'Ivoy s'est étonné que Procurator l'a nommé „frater" au lieu de: „filius domini de Teilingen." Cette manière d'expression n'est pas rare chez lui. Ainsi il se sert de la suivante à propos de Mechtildis élue en 1325, abbesse à Rhijnsburg: „huius: =: matrem vero Florentius, frater domini de Brederode procreavit."

J. ter Gouw prétend que le comte Willem I a mené une vie aventurieuse et qu'il s'est réfugée plusieurs fois chez des amis, parmi lesquels s'est trouvé le sire de Teilingen, et cela lui a paru dangereux pour la vertue de la mère de Dirc. Je réponds: comment la guerre entre les comtes Willem van Holland et Louis de Looz, peut-elle prouver des tendances frivoles chez celui-là; et une visite sécrète faite par lui au sire de Wassenaer en 1204 prouve-t-elle que le comte Willem ait été père d'un fils qu'on trouve déjà en 1203 comme le second témoin dans une charte? v. d. Bergh fait valoir que dans des chartes de ce temps „neve" et „neptis" ne signifient que: „fils et fille d'un „frère ou d'une sœur." Par conséquent il faudrait que Willem van Brederode et sa sœur Catharine, nommés ainsi par le roi Willem, fussent été avec lui dans la dite parenté. On pourrait donner, j'en suis sûr, des centaines d'exemples que ces expressions signifient souvent une parenté beaucoup plus éloignée. Le Comte Florent V et la dame de Voorn se donnent mutuellement ces noms. Jean, duc du Lorraine, appelle le même comte: „neve", quoiqu'ils n'étaient apparentés qu'au troisième dégré. Le même cas a été celui de Diederic, comte de Cleve.

J. ter Gouw s'étonne que Dirk, le troisième sire de Brederode, qu'on trouverait déjà en 1251 comme chevalier, ait pu entreprendre un voyage en Terre-Sainte en 1318. La preuve décisive qu'il est ici question de l'oncle et du neveu, c'est que Willem, le second sire de Brederode et père de celui-ci,

affirme en 1251 que ses héritiers n'étaient pas encore majeurs·

Willem van Brederode, fils de ce même Willem, était bâtard. On en trouve la preuve irréfutable dans le Supplément de Frémery No. 218.

Mr. Muller Hzn. en tirant l'origine des van der Duin de Brederode (Doorthoghe) partage complétement les vues d'Yvoy. [1])

Je tâcherai maintenant de répondre à la question si souvent répétée: comment la famille de Brederode est-elle arrivée à la possession de si vastes domaines?

A. Fiefs donnés aux Brederode par les sires de Teilingen.

a[1]) Les terres int Oghe (l'île de Callantsoog). Il faut supposer que c'est dans cette place en Frise que Willem van Teilingen a amené pendant la guerre de 1203 Ada van Holland, femme de Ludvig van Looz.

b[1]) les terres à Scoten entre Harlem et Velsen avec tous les droits qui s'y trouvaient annexés,

c[1]) X ll. chaque année à Arle et V à Arlendervene,

d[1]) les terres dans Oude Voshole,

e[1]) dans Wiic au nord de Voshol et

f[1]) les terres à Scrauenbroec au sud de Sluipwijc et Ravensberch.

B. Fiefs donnés par d'autres personnes et terres allodiales.

a[1]) Heer Heienlande (à présent Heerjansdam dans le Zwijndrechtsche Waard) constaté un fief par le comte le 25 Juin 1282.

b[1]) L'ambacht van Alphen, situé près des autres domaines des Teilingen, Brederode et Tolls, et sans doute une des plus anciennes possessions de la famille. Déjà en 1264 Dirk van Wassenaer vend à Willem van Brederode ses dîmes entre Alphen et Woerden.

c[1]) Dans les mêmes contreés était situé un „veen" que déja en 1244 Willelmus de Brederode a possédé. Il faut présumer que lui ou son père l'ait gagné de la même façon que les autres membres de la famille ont acquis les avoisinants.

---

[1]) Voici un extrait des registres d'Yvoy: Florens van Brederode, chevalier, nommé aussi de Duynen. =: =: comme: de Duynen Carp. hist. de Cambrai pag. 36 (1292) =: =: Sa femme; Machteld van der Doorthoghe, dont la mère était issue des Naaldwijk. *Fils* a. Willem van der Duyn, sire de Duynen et Sevenhuyzen, Hoogheemraad van Schieland en 1347; mort environ 1348; sa femme: Margaretha van Egmond; b. Dirc, sire de Doorthoge, souche de cette famille.

d') En 1255 Willem, sire de Brederode achète de Hugo de Naeldewic l'officium de Velsen, lequel it tient en fief par le comte.

e') En 1269 (?) le dit Willem achète de Symon de Theylinge, balivus Northollandiae quelques terres à Gravensloet.

f') Mais ce qui a fondé en premier ligne la richesse des Brederode, c'est sans aucun doute la donation en 1248 d'une terre vaste, portant le nom *Re(e)svelt*, faite par Willem, l'empereur d'Allemagne, à „dilecti consanguinei nostri, nobilis viri Willelmus de Breitenroede." Comme motif l'Empereur invoque les services que le sire de Brederode lui a rendus et qu'il lui rendra dans l'avenir. Dans cette donation je vois l'origine des possessions vastes des Brederode dans l'Alblasserwaard. Quand aux limites de Resvelt, précisées dans une charte postérieure de 1250, je me restreindrai à faire savoir que dans le nord elles étaient formées par la voie de Niwerode et à l'ouest par une ligne que la noble femme Machtildis de Foresto a appelée le: „*ree*." La seconde fois qu'on rencontre cette expression, c'est précisément dans une charte de 1280, mentionnée par M. M. Ramaer et Koenen, et concernante une vente comme fief de l'ambocht d'Alblas, faite par Dirk, le sire de Teilingen. Et ici le „ree" forme les limites à l'est avec Papendrech, que nous connaissons comme une des terres de Brederode dans l'Alblasserwaerd. Si nous y ajoutons qu'il est dit dans la charte précitée de 1250, que les terres qui y sont mentionnées se trouvaient avoisinantes de la „patria" de Willem van Brederode, on arriverait facilement à croire que Resveld, identique avec les terres d'Alblasserwaard [1]) possédées par les Brederode, avoisinait à l'ambocht d'Alblas que Dirk Drossaet a pu tenir en fief de son frère et qui en tout cas a pu être „la patrie" de Willem van Brederode, si déjà Willem van Teilingen, son grand-père, l'a possédé. Mais dans ce cas-ci il me semble qu'il faut lire: la voie de Niweryde. — Mais il ne faut pas oublier qu'il a existé des „rees" dans d'autres endroits, ici même, sinon dans un temps aussi éloigné.

Et à propos de cette terre de Resveld il y a deux faits coïncidants qui font qu'il faut peut-être la placer dans l'évêché d'Utrecht. Niwerode a été un château tout proche de Breukelen sur le Vecht. Et en 1156 nous trouvons le „Chapître de St. Marie à

[1]) Déjà M. d'Yvoy pense à cette possibilité dans son article sur les Brederode.

Utrecht en possession de „decimam, justitiam et censum terrarum que Retveld vocantur." Il faut donc peut-être placer en ce lieu la terre donnée à Willem van Brederode en 1248, et on comprenda alors que le roi, à cette occasion, ne lui donne pas la jurisdiction et la dîme dans les dites terres.

Nous voyons donc le sire de Brederode installé dans ce domaine en 1156. Mais qui était alors le propriétaire des contrées qui ont eu plus tard le nom d'Alblasserwaard? Je réponds: le même Chapître de St. Marie à Utrecht, dont je viens de parler. Déjà en 1200 [1]) l'évêque de la dite ville lui assure que: „si con- „tigerit terram illam palustrem trans leckam, terram in *My*, „terram in *Alblas*, — — — aquis modo subjectam, adhuc fieri „fertilem, omnis illa terra erit perpetuo in potestate et procu- „ratione decani et capituli."

Le Chapître a tout de suite commencé sa colonisation des terres en question. Pour ce qui concerne l'Alblas, nous y trouvons déjà, en 1219 [2]) des dîmes, conférées par le Chapître à Otto de Alblaes et à Badeloge, sa femme; en 1227 [3]) nous y rencontrons une église et Nicolaus de Subburgh qui en 1280 [4]) reçoit en fief par le Chapître la dîme de Blocwere entre les: „aggeres de Alblaes et Vinkenlant" est le même, qui dans la charte susdite reçoit en fief par le sire de Teilingen l'ambocht van Alblas.

La colonisation de l'autre pays „trans Leckam" a aussi été effectuée, mais beaucoup plus tard. Cequi ne peut pas surprendre, l'assainissement ayant du être beaucoup plus difficile. Ce n'est qu'en 1251 que Willem van Brederode reçoit en fief par le Chapître de St. Marie à Utrecht la moitié de la dîme à Papendrecht, pour laquelle il paiera une certaine somme annuelle, „à moins que par des inondations la terre ne puisse pas être la- „bourée ou que par irruptions, le blé des champs reste dans l'eau."

Quatre ans plus tard Hendrik van Alblas reçoit par le même Chapître en fief la moitié de la dîme entre Alblaes, Gravelant et Papendrecht. Ici aussi on trouve les mêmes réserves pour des inondations eventuelles.

---

[1]) v. d. Bergh: Oo. B. I. N°. 185.
[2]) Ibid. N°. 266.
[3]) Ibid. N°. 308.
[4]) Ibid. II N°. 396.

Dans ce pays si vaste qui a eu plus tard les noms d'Alblasserwaard, de „Vijf heeren landen", de „Scrodeambocht" et peut-être aussi d'Altena et de Bommelerwaard, et dans lequel les frontières d'ouest de l'évêché d'Utrecht reculaient de plus en plus devant le Sydholland croissant du comte, nous voyons bientôt installés les fils cadets de nobles maisons et quelquefois aussi les chefs mêmes des familles. [1]) Les sires de Lecke en traversant le fleuve du même nom, fondent entre autres le Nieuw Leckerlant. Les sires uytten Goije font l'acquisition des terres de Langerak. Un fils cadet d'Arkel gagne une terre de l'autre côté de Schoonhoven, un autre acquiert le nom d'Ameide; un fils cadet de Teilingen gagne, à ce qu'il paraît, un pays à Niemantsvriend, et enfin nous voyons le sire d'Arkel étendre ses terres jusqu'à Slingelant, possession future de Willem van Brederode.

Qu'y a-t-il d'étonnant à ce que ce dernier ait suivie l'exemple des autres? Nous connaissons qu'il a eu en plein cadeau la terre de Resveld; nous savons, en outre, que, plus tard, jamais les Brederodes n'ont possédé des terres près du fleuve de Vecht, où nous avons cherché la situation de Resveld. Ce n'est donc pas une supposition mal fondée de croire que par vente ou par échange Willem van Brederode se soit debarassé de ce domaine et qu'il s'est procuré pour de l'argent, en différentes fois, les terres d'Alblasserwaard que nous trouvons dans les chartes de 1281 et 1283 sous les noms de: Papendrecht, Mathena, Wijngaerden, Werwelcamp, Cortegrave, Goudrian, Slingelant, Poederoijensambacht, Nyeuwe et Oude Hardinxvelt.

Les chartes, par lesquelles Willem van Brederode a gagné ces terres n'existent plus; nous savons seulement qu'en 1251 il a reçu par le Chapître de St. Marie à Utrecht la moitié des dîmes à Papendrecht et qu'en 1260 l'évêque d'Utrecht lui a permis de construire une église et de créer un cimetière à Goudrian, mais ces chartes ont été présentées au comte Florent, comme ce dernier l'affirme lui-même dans la dite charte de 1283.

([1]) J'ai fait faire le calcul de la contenance des terres de Brederode in Alblasserwaard, telles qu'elles sont désignées dans la carte de M. Ramaer. Elles sont grandes de 5.343.75 hectares. Quant aux possessions des sires de Leck dans la même „waerd" elles ont une étendue de 4.281.25 hrs.

Elles nous apprennent que ces terres ont été reconnues par leur souverain comme une propriété ancienne et libre („een oude vrije herlijkheid"), mais cela ne prouve pas qu'elles aient eu ce caractère dans la famille de Brederode ou de Teilingen. Pour cette terre le Chapître de St. Marie paraît avoir reçu les droits exclusifs; dans sa main elle a commencé d'être un bien libre; sans colonisation elle n'avait pas eu de valeur pour lui, puisque des dîmes n'y ont pas existé auparavant. L'augmentation du nombre d'églises démontre une population croissante dans ces contrées, les dîmes se sont multipliées et le Chapître a commencé de les conférer en fief au propriétaire du sol, en même temps que le souverain agile de Suydholland a commencé de faire ici, comme partout d'ailleurs, des recherches sur la nature de la possession du sol.

Après avoir étudié l'origine des domaines principaux de la famille de Brederode, nous arrivons maintenant au château du même nom.

Le terrain, où il était situé, a été sans doute une partie de l'héritage de Dirk van Teilingen, dapifer[1]). Et ne cherchons pas dans le nom du château un sens flatteur pour l'origine de la famille. Ce n'est pas là qu'un sire de Brederode ait reçu de Sicco, son père, ou Sicco lui-même des „breede roeden" (mesures larges). Nous connaissons par ce qui précède, qui ce nom n'existe pas documentalement avant l'an 1244. Mais vous, messieurs, qui allez en villégiature dans cette contrée, la plus ravissante de toute la Hollande, regardez autour de vous! Vous trouverez entre la dune et le forêt un „breede", [2]) dont la culture a motivé qu'on a mis ici comme partout ailleurs dans le monde germanique, le mot: „rode" après.

Mais même ce terrain si restreint n'a été que partiellement un bien allodial de ce fils cadet de Teilingen. Jusque dans ce sol le plus intime de la race des Brederode le sire de Teilingen a pu donner deux fiefs à des personnes tout étrangères. Ce fait, n'est-il pas une preuve assez bonne pour faire juger que le terrain du château futur s'est formé de la manière précédente? Non,

[1]) Cela correspond avec l'affirmation de Procurator que Dirk a été le premier seigneur dans la dite place.

[2]) „Breede" est une expression usitée à cette époque. Voir p ex v. d. Bergh Oo. B. II No. 844; 32).

ici il n'a pas été question de terrains vastes. Un fonds suffisant pour y bâtir un château-fort lorsque des moyens suffisants avaient été accordés au sire comme récompense des services rendus à son souverain, voilà tout. Immédiatement au sud de Brederode se sont trouvés ces terres de Scoten, lesquelles le le sire. de Brederode a tenues en fief par les sires de Teilingen. Ce n'est que par cette concession et, comme on nous a déjà démontré, par l'acquisition de l'ambocht de Velsen (voir en haut) que ce château a acquis de l'importance. [1]).

Quant au château, je crois en conformité avec la plupart des autres auteurs, qu'il ait été construit par Willem, le second sire de Brederode. Si vraiment Dirk Drossaet, fonctionaire assidu des comtes, a eu une propre maison, elle n'aura pas été d'une grande importance, car alors, comme on l'a déjà montré, il en aurait adopté le nom.

Il faut donc cesser de chercher des sens impossibles dans le nom d'une famille qui l'a rendu célèbre non par sa noble souche mais par l'éclat de ses actions. Certainement nous ne nous étonnerions pas, si pour une branche cadette de Brederode nous cherchions l'origine du nom et de la maison d'un endroit à travers lequel les voyageurs avaient l'habitude de marcher (doorthoghe)? Pourquoi le faire pour un nom de place encore plus „parlant"!

Ce château de Brederode, construit ainsi, à ce qu'il paraît aussi par le style, au milieu du XIIIme siècle, je ne comprends pas, comment M. Fruin ait pu penser à une construction postérieure du château de Nieuw Teilingen près de Sassenheim et Lisse. D'un côté cette habitation de Brederode dans le Kennemerland — si pittoresque avec des ailes d'habitation entourant la cour; et de l'autre ce donjon formidable situé d'un seul côté d'une cour — aussi vaste que celle du bourg de Leide et comme lui entourée de remparts. Il est vrai, ce dernier château des Teilingen n'est pas de la même date que p. ex. „Ober- et Niederburg" à Rüdesheim avec des tours („motae") au milieu des cours sans communication directe avec les remparts. Mais certainement „Nieuw-Teilingen" date d'une époque immé-

[1]) Excepté le site ravissant du château, il y avait encore une circonstance agréable pour le sire de Brederode: l'ancien château d'Albrechtsberg, residence temporelle des comtes, se trouvait non loin au sud de Brederode.

diatement successive à l'autre. Tout le style du bâtiment démontre une construction du commencement du XIIIe siècle. Ce n'est donc pas à ce château qu'il faut penser pour l'année 1182 où furent célébrées les noces à Lisse [1]), mais on peut se figurer qu'à ce moment le terrain a été trouvé commode par Willem Willemsz. van Teilingen pour y construire un château. Certainement Dirk, le sire de Teilingen [2]) a reçu en 1481 des rentes à Voirhout, paroisse de Nieuw-Teilingen, mais cela n'empêche pas que les deux sires précédents ont pu posséder le sol d'avance.

Une constatation des plus importantes qui aient été faites dans l'histoire des Teilingen nous a été donnée par M. Fruin au sujet d'une séquestration de Nieuw-Teilingen lors de la mort de Willem Dircsz. van Teilingen. Cet auteur éminent démontre que, conformément à toutes les principes de droit, Nieuw-Teilingen comme un „recht leen" n'a pas pu être hérité par le frère du défunt mais qu'il a du retomber au comte, puisque le dit Willem n'avait pas laissé de descendance mâle. C'est une chose tellement évidente, qu'on peut s'étonner qu'elle n'ait paru claire aux auteurs précédents.

Je ne m'occuperai pas des terres de Teilingen. Le listes des fiefs de 1283 et de 1330 nous donnent là-dessus des informations détaillées.

A cause d'une notice chez Willelmus Procurator, il a toujours été dit que Catherine, veuve d'Albert de Voorn, a reçu vers l'année 1287, pour sa vie, les terres de Teilingen et de Warmond. Je fais donc observer qu'il n'y a rien dans cette notice qui démontre que cette concession ait eu lieu à un époque aussi reculée [3]). Ce n'est qu'en 1312 [4]) qu'on trouve la dame de Voorn avec le titre additionel: „de telinghe".

---

[1]) Kluit: Hist. critica I, 1. pag. [133] not. 28;

[2]) Dans les chartes de 1276 (v. d. Bergh: II No. 322) et de 1281) Ibid. No. 426) on fait une distinction absolue entre: Theylinghe (qui doit être synonyme avec Nieuw-Teilingen) et: „la maison de pierre et l'habitation du sire de Teilingen à Warmond."

[3]) L'affirmation de Procurator est la suivante: MCCLXXXVII . . . Eodem tempore vir nobilis Albertus, dominus de Vorne moritur . . . cuius viduae, pulcherrimae videlicet dominae, curia in *Teylinghe* ad Florentium comitem devoluta, ab eodem comite cum omnibus illi attinentibus tribuitur, sicut per eandem hactenus possidetur scilicet anno MCCCXXII." Ici nous n'avons pas d'autres restrictions que la vie du comte.

[4]) Kluit: Historia critica II 1. pag. 508.

Nous voilà arrivés présentement à la description de l'ancienne Teilingen (Oud Teilingen) près de Warmond. Sur ce sujet encore M. Fruin a rendu aux généalogistes plusieurs bons services. Premièrement il cherche la dérivation du nom de: „te Deylingen" (à l'endroit du partage), comme p. ex. „Tordrecht" est un raccourcissement de: „te Dordrecht". Cette explication paraît si naturelle qu'il n'y a rien à contredire. Pour ma part j'avais fait dériver le mot: „Theylinghen" d'une expression „te Heylighen" (= dans la sainte place) et j'avais cru à son existence bien avant les jours de Sicco. v. d. Bergh pour sa part l'a fait identique à Taglingi.

M. Fruin nous a appris à distinguer ici trois châteaux différents à Warmond, savoir: la maison du sire de l'ambocht, Oud-Teilingen et enfin une maison, appelée avec le même nom du second et plus tard nommée Lokhorst.

Quant au vrai Oud-Teilingen, première résidence des seigneurs du nom, M. Fruin en attachant notre attention à une charte bien connue de 1276, a fait valoir 1°) que par le don de son père Jan van Teilingen l'a tenu comme un „onversterflijk leen" [1]) de Florent de Hainault et plus tard des comtes de Hollande, 2°) qu'après la mort de Jan la terre a été tenue par les descendants de sa soeur ainée, à savoir les Wateringe; 3°) qu'en 1386 le comte Albert l'a donnée aux Bernadines et 4°) qu'un monastère y a été construit. Pour ce qui concerne Lokhorst [2]) M. Fruin place ici comme seigneurs les descendants de Dirc Heer Simonsz. van Teilingen, dont je viens de parler, et par eux aussi les Naeldwijc. Et le même auteur nous fait de plus observer que le 27 Août 1451 Philippe de Bourgogne donne à Henry van Naaldwijk les fiefs de Willem, le père de celui-ci, à savoir entre autres: „la maison et les terres de Teilingen, situées dans l'ambocht de Warmond et que Jan van Poelgeest tient de lui."

Tout ce qui a été cité ci-dessus sur cette maison est sans doute exact, mais nous possédons une preuve assez positive que

---

[1]) En premier rang de son père.

[2]) Une des plus anciennes cartes de ces contreés est peut-être celle qu'on trouve insérée chez Halma: „Tooneel der Nederlanden" I fol. 172. Là on remarque Teylinghen au sud de Sassendrecht, et Out-Teylingen avec une cathédrale entre Quekel et Waermont, mais le nom de Lokhorst n'y paraît pas.

les Teilingen eux-mêmes ont possédé une des deux maisons. En 1329 Dirk van Teilingen donne à sa dite femme quarante cinq livres hollandaises et une paire de cygnes devant Warmond etc. [1]) Mais quand le même auteur ajoute que cette maison de Lokhorst ne peut pas réclamer le nom d'Oud-Teilingen, c'est une erreur, ainsi qu'il résulte d'une charte de 1471 [2]) montrant que Henrick, sire de Naeldwyc et de Capelle, a donné en fief à Jacob Coppier entre autres la „maison van Oudeteilingen." Pour ma part je crois donc qu'une possession des Teilingen, située tout près de l'ancien Oud-Teilingen, ait reçu son nom après que ce dernier a été changé en un monastère.

Les terres allodiales de la famille de Teilingen ont du être assez importantes. Ainsi M. Fruin nous fait observer la notice que Jan van Teylinge a donné entre autres à Jan van der Wateringhe, son neveu, 47 morgen de terres à Warmonderbroec de même qu'une autre terre dans la même place à Ghijsbert, le frère de celui-ci.

La „joncfrouw Willem van Teilingen" a possédé une terre à Vlardingen, dont une partie a eté donnée par elle en testament au monastère de Leeuwenhorst, qui l'a vendue à Willem van Brauwoude; une autre a été héritée par les enfants de Margriete van Haghenstein, et nous voyons par plusieurs chartes que le dit Willem s'en est procuré la plus grande partie. En 1305 la même „jouffrouw" a donné une terre et une habitation, situées entre Dirks land van Teilingen et „den smalen Geere"; en 1310 elle vend une terre à l'abbaye de Loosduinen; et enfin la même année elle lègue pour la construction d'une chapelle dans l'église de Voorhout des rentes dans la dite place.

Outre les fiefs des descendants de Dirc heer Simonz. van Teilingen nous y rencontrons aussi des terres allodiales qui ont été dans sa possession. En donnant leur histoire, nous parlerons nécessairement d'une autre branche cadette de la même famille, puisqu'elle a été vassale de l'autre dans les dites terres.

Comme charte fondementale je cite donc la charte ci-dessus mentionnée de 1306 („des wonnes dage vore sinte Symon ende

---

[1]) E. L. II fol. 60 et E. L. I fol. 73vso archives d'Etat à la Haye (K); Van Leeuwen, Privilegien van Rijnland pag. 240.

[2]) Copieu authenticq van de brieven van den Heer Arent van Dorp, handschrift No. 42 fol. 1, Rijksarchief te 's-Gravenhage [K].

Judas dach") [1]) Par cette charte Dirk van Teylinghen, cnape, donne à la dame Marcelie, femme du sire Florens van den Tolle, tous les biens qu'elle tient en fief par lui: l'habitation avec quatorze „morgen" de terres comme: „onversterfelijk leen". Si la descendance mâle et femelle est éteinte, les terres iront aux soeurs de la dame Marcelie, l'aînée en premier lieu, lesquelles sont les fidèles enfants de Gaerlant.

Et par deux chartes de 1275 [2]) et 1276 [3]) nous apprenons que le nom complet de celui-ci a été Gaerlant van den Rijn.

Par „het oude register van Graaf Floris" No. 252 [4]) nous voyons qu'une terre d'un vassal située à côté du Vieux Rhin est avoisinante à la terre de Gherlandi de Reno. Cette dernière terre ne se trouve pas mentionnée [5]) comme un fief, mais pour les dîmes de la terre Jacobus de Sevenhusen était un vassal du sire de Teilingen (c'est-à-dire, en ce temps-là, du comte).

C'est donc d'une partie (au moins) de cette terre de Gheerland que s'est formeé la terre qui, lors de la mort de Gaerlant, a été donnée en fief à Marcelia van Toll, sa fille.

De ce qui précède il suit que la notice de Van Gouthoeven, de Van Leeuwen et d'autres [6]) que la maison à Coudekerk a *donné* son nom aux descendants de Floris van Teilingen n'est pas juste. Au contraire elle a *reçu* le nom par son fils de ou par l'un de ses descendants.

Mais la famille de Toll, d'où a-t-elle eu son nom? Je prie les lecteurs de consulter Melis Stoke au sujet du moment où le

[1]) Même source que celle citée en note 2 de pag. 490. — Ici „Goulant" est une des terres avoisinantes à celle de Marcelie.

[2]) Fréméry: Supplément No. 176.

[3]) v. d. Bergh: Oo. B II, No. 303.

[4]) Fréméry, Supplément, Nalezing No. 3: 2.

[5]) Ainsi qu' il a été prouvé, la liste des fiefs de Teilingen n'est pas complète. Et comme elle a été faite lors de la succession du comte dans les dits fiefs, il n'y avait pas de sens d'énumérer des terres allodiales, qui ont été héritées par les descendants de Dirk, sire de Teilingen, et sur lesquelles le comte n'a pas eu de droits. Il faut croire qu'à la mort de Jan van Teilingen la descendance du sire Simon van Teilingen ait hérité cette terre qui a continué d'être un fief de Ghaerlant. Ce mariage entre Floris v. Toll et Marcelia van Rhijn est un des exemples très rares dans lesquels ont peut contrôler l'exactitude d'un mariage dans la descendance de Sicco jusqu' à l'an 1318.

[6]) Les registres les plus complètes de la famille de Toll se trouvent chez Balen: Beschrijving van Dordrecht.

comte Louis de Looz se trouve, en 1204, à Voorschoten avec son armée. Le comte Willem qui s'était retiré en Zélande traverse la fleuve de Maas.

„Te soeken den Grave Lodewijc
Ghetrect quam hy vromelijc
Tote *Rijswijk* an der Gheest;
daer dede hi logieren meest
Ter *Tollen* [1]) sijn heer groot. [1])

Le célébre Janus Douza, en mentionnant ce fait, ajoute „hinc „clarissimae prosapiae *die van Toll*". Et M. Muller Hzn. cherche pour sa part l'origine de la famille d'une place à présent inconnue appelée Tolle dans une liste de 1334 et située sous la jurisdiction de Wassenaer.

„Rijswijk an der gheest," dit Melis Stoke. En 1083 en 1120 nous rencontrons: „de Gest in Northorp octi libras". Cette dernière place se trouve près de Rijswijk dans la direction de l'est, et au sud de Voorschoten. On pourrait donc croire que c'est vers ce côté qu'ait été située l'habitation la plus ancienne des Toll. Ce lieu a été le centre d'une paroisse, à présent disparue, du même nom, et mentionnée dans une charte de 1274, [2]) dans laquelle Arnoldus et Wolewinus, frères d'Alkemade, donnent au monastère de Leeuwenhorst: „praedia et possessiones in parochiis de Nordeke, Kerkwerwe, Lisse, Sassenem, „Waremonde, Valkenburg, Vorschoten, Wateringe, *Tolne*, ainsi „que dans· „officio de Monstre, de Heleghelo et de Maselant." Tous ces endroits sont encore connus, sauf Tolne, et tous, se trouvant à côté l'un de l'autre dans la Hollande centrale, embrassaient de vastes possessions des sires de Teilingen. Entre les témoins de la charte on trouve Florentius de Tolne. Et quand je mets celui-ci comme sire de la paroisse de ce nom, je suis l'exemple de M. Muller Hzn, qui a du faire une conclusion égale pour ce qui concerne Th. de Waremonde, autre témoin de la dite charte, dont il met la famille comme possédant l'ambacht du même nom à une époque antérieure à l'an 1283 env. [3]) La

[1]) Stoke, édition de Brill, I, p. 149. — Une autre édition de Melis Stoke écrit: Tolne. — Procurator la mentionne comme: Tol.

[2]) v. d. Bergh, II No. 282;

[3]) Dans la liste des fiefs on trouve Jacob van den Woude comme tenant e. a.: 1) l'ambacht van Wermonde;....4) la terre qui appartenait a Franken. Même s'il faut donner probablement a celui-ci le nom de Warmond, cela ne

vente de ce paroisse de Tolne aux sires de Wassenaer donc, a du avoir lieu après que Florentius van der Tolle eût commencé d'habiter la maison de sa femme près de Coudekerke. En tout cas il a reçu une réminiscence de son ancienne demeure. Nous connaissons que lui et son fils ont tenu en fief de la part des sires de Teilingen quelques dîmes à Rijswijc. En ce temps-là Florentius de Teilingen devait habiter encore son ancienne terre près de Rijswijc.

Mais ce n'est pas cette branche seule de la famille qui a eu des fiefs dans la dite place. Simon van Teilingen, chevalier, et ses descendants en plusieurs générations ont possédé des dîmes à Rysewiker broec. *Nous voyons donc ces deux branches des Teilingen tenant des fiefs l'une près de l'autre ou les partageant.*

Il-y-a aussi une autre terre de la famille de Tolle dont on peut suivre l'histoire depuis les temps des anciens sires de Teilingen.

Dans la charte précitée de 1276, le sire en question donne en fief à Ghaerlant van den Rine deux „weer lant" à Coudekerk, lequel fief est agréé par le comte la même année. En 1456 Symon Frédérick reçoit après la mort de Dirck van Toll, son oncle, entre autres deux „weer lant à Coudekerk". Et le 1er Octobre 1466 Gheryt van Toll reçoit après la mort de Symon Frederick, son père, les mêmes fiefs pour les transporter le 17 Juin 1471 devant le comte (Charles I) à Jacob Coppier Heynricz, son oncle. [1])

Sans l'intermédiaire des sires de Teilingen le comte Florent permet en 1275 à Ghaerlant van den Rijn, faute de fils, le transport de ses fiefs à ses filles en rang d'ancienneté. Une partie de ces fiefs, à savoir sept „morgen" à Rodenburch à Zouterwoude, est donnée à Symon Vrederic en 1377 [2]). Si se dernier est identique au susdit du même nom, la dernière date ne peut pas être exacte.

Avant de finir je prie les lecteurs d'étudier la charte ci-dessus

---

prouve pas que Franken a possédé l'ambacht même. Et alors quand M. Muller Hzn dans une note, annexée à la donnée précédente de l'ambacht de Jacobus v. d. Woude a joute ainsi la famille n'a possédé plus cet ambacht, ce doit être à cause de la charte de 1274, qu'il a fait cette conclusion sur les Warmond comme possédant l'ambacht du même nom.

[1]) Voir note 2 de pag. 490.

[2]) Frémery: Supplément no. 176.

mentionnée de 1280 sur une „vente avec droits de fiefs", faite par le comte au sire de Teilingen, d'un terrain énorme entre des limites partiellement précisées. Dans ces contrées de Zoeterwoude nous voyons longtemps habiter des descendants de Willem Willemz. van Teilingen.

Troisième partie.

„Les origines [1]) des armoiries tendent à se dégager chaque „jour davantage des fables qui les obscurcissaient. Les témoigna-„ges fournis par les sceaux servent de base aux nouvelles théories.

„On a d'abord séparé les emblèmes, les symboles de fantai-„sie qui décorèrent de tout temps les boucliers, des armoiries „féodales, signes héréditaires, distinctifs et représentatifs de la „seigneurerie. Cette démarcation une fois établie, il ne restait „plus qu'à prendre pour point de départ des armoiries reconnues „et à les suivre en remontant le cours des siècles jusqu'au mo-„ment ou elles cessent d'être représentées sur l'écu.

„C'est ainsi qu'en étudiant d'âge en âge les sceaux des comtes „de Flandre, on rencontre le *lion* pour la première fois dans „le type de Philippe d'Alsace en 1170. Le sceau de 1164 [2]) du „même comte n'en fait pas mention.

„On constate par la même méthode, que le plus ancien blason „des Montmorency, la croix cantonnée de quatre alérions, date „de 1177 et se trouve sur l'écu de Mathieu II, tandis que le „sceau de Mathieu I n'offre aucun emblème héraldique. L'écu de „Conon, comte de Soissons, porte, de 1178 à 1180, le *lion pas-„sant;* on ne voit pas d'armes apparentes sur le type de ce même „Conon en 1172. — Dès 1189 Mathieu III, comte de Beaumont-„sur-Oise, tient un bouclier chargé d'nn *lion rampant,* le sceau „du même comte ne possède pas d'armoiries en 1177; celui de „Mathieu II, son prédécesseur, n'en possède pas davantage en „1173.... Le *lion* des Garlande apparait en 1192 et ne figure „pas sur un sceau de Gui de Garlande en 1170.... Les ancien-„nes armes du Hainaut, un *chevronné de six pièces,* sont repro-„duites en 1195 sur un sceau de Baudoin le Courageux, tandis „que le type de ce même personnage à la date de 1182 en est

[1]) Citation, faite de: „Le blason d'après les sceaux de moyen-âge" par G. Demay, ancien directeur des Archives nationales de Paris (Mémoires de la Société des antiquaires de France, quatrième série, tome centième).

[2]) Un autre exemplaire de 1168 non plus. (Kluit: Hist. critica II, I. Tab. III, I)

„dépourvu. — Avant 1197 Henri II, comte de Champagne, porte „la *bande coticée;* mais dans un type précédent de l'année 1180, on „n'aperçoit sur le bouclier qu'un umbo accompagné de son armature de fer; le bouclier de Henri Ier, en 1168, se trouve dans „la même condition. — Gautier d'Avesnes, 1199, se couvre d'un „écu *bandé de six pièces;* Jacques d'Avesnes, en 1186, n'a pas „d'armes distinctes."

Ainsi le blason fait son apparition dans les exemples précités entre les années: 1170 et 1199. Ainsi un personnage agé, s'étant procuré un sceau avant le temps de l'adoption d'armoiries de terres, le garde naturellement quelquefois même après ce temps; d'autre part un jeune sire a pu faire paraître les armoiries de ses terres à une année antérieure à autrui.

Au commencement, les armoiries ont donc appartenu aux terres. Cela n'empêche pas qu'une fois d'avance les armes ont du être choisies par un homme. Celui-ci a donc choisi les figures toutes personnelles de son bouclier — à une telle éventualité nous pensons principalement en rencontrant dans les écus les *pièces honorables*, à savoir: le pal, la fasce, la bande et la barre. Il pourra s'être souvenu des faits d'armes dans les croisades — et devant les 3 croissants d'Eudes de Ham, en 1177, devant le même meuble seul de Guillaume de Boury, en 1180, devant les besants des Bentheim, nos vues pourront aller dans une telle direction. Il a pu penser aux figures d'un bouclier d'un ascendant ou d'un parent glorieux, c'est pourquoi je ne vois rien qui s'oppose à supposer que le lion dans le sceau de Robert le Frise ait amené plus tard ceux de la Flandre et de la Hollande.

Il est vrai que les blasons du XIIe siècle sont rares, et que, pour ce qui concerne la Hollande, nous ne les trouvons pas dans des sceaux privés. Mais si vraiment il a existé dans ce pays et à cette époque des terres assez vastes pour être représentées par des armoiries, certainement le blason a été chez elles aussi probable que partout ailleurs. A ce propos je pense principalement à un sceau équestre de Hugo de Voorn de 1203 [1]), duquel cachet je me crois le premier à donner une description. On y voit le léopard. Un poisson audessous du ventre du cheval forme probablement une allusion à Zeelande („terra maritima"). Il est

[1]) v. d. Bergh I. No. 242 (?) D'après un moule (No. 21.744) reçu de la part des Archives générales à Bruxelles.

probable, d'après l'âge de ce même Hugo qu'il avait employé le même sceau au XIIe siècle. Mais, en tout cas, avant que l'issue vraie des Voorn se soit produite, nous ne connaissons pas s'il s'agit ici des armoiries indépendantes des terres vastes ou simplement d'une brisure des meubles de la Hollande.

„Les blasons commencent à se produire dans les types éques-„tres. Ils se posent d'abord sur le bouclier que le personnage „tient à la main, en language de chevalerie, sur l'écu. Sans at-„tendre que l'umbo ait disparu, les piéces héraldiques se rangent „comme elles peuvent dans son voisinage.

„Dans les pages qui précèdent, j'ai montré les vraies armoiries „prenant naissance au dernier quart du XIIe siècle dans plusieurs „familles et plusieurs états à la fois." Je toucherai maintenant le point principal, sujet de cette étude: les sceaux des descendants de Sicco et de quelques membres de leur branche collatérale des comtes de Hollande.

I. Le Comte Florent III de Hollande a porté trois sceaux. Les deux premiers, de 1162 et 1168 [1]), ne font paraître aucunes armoiries dans les écus. Le troisième, sceau équestre rond ca 68 m.m. en diamètre, au grand séminaire de Bruges (voir la réproduction No. 1, faite d'après un moule reçu des Archives générales à Bruxelles) fait paraître pour la première fois un lion dans l'écu des comtes de la Hollande. Jusqu'aujourd'hui on n'a pas connu l'existence du lion dans un sceau de ce comte; on a cru que le comte Dirk, son successeur, l'avait adopté le premier. La charte, à laquelle le sceau est appendu, ne porte pas de date. V. d. Bergh se restreint à la placer avant l'an 1190 (I No. 170), l'année de la mort du dit comte; de la part des archives à Bruxelles on me donne: environ 1180. Pour ma part je suis convaincu qu'elle date de la periode écoulée entre le 4 Octobre 1174 et Mai 1189. Le 3 Octobre 1174 (v. d. Bergh I No. 149) on rencontre pour la dernière fois Florentius de Voorn; son fils et successeur; le Hugo dont je viens de parler, se trouve

[1]) Kluit (Hist. crit. II. I. pag, 194) affirme que les deux sceaux paraissent identiques, sauf que le comte a été obligé de faire graver pour ce qui concerne le dernier, le mot: „Discordia" dans l'estampe. Il est clair que le comte s'est empressé de supprimer aussi vite que possible, après sa libération, cette addition honteuse, en se procurant un nouveau sceau. Pour cette raison, je crois que le lion de Hollande ait existé dans les sceaux à une date aussi arriérée que celle du lion de Flandre.

précisément dans cette charte, à laquelle le sceau avec le lion du comte Florent est appendu; enfin au mois de Mai précité, Frédéric, l'empereur, est allé en croisade, et le comte Florent l'y a accompagné. Le lion de l'écu est mal tourné, et l'umbo y existe encore. Légende: „...... Holla......comes".

II. Wilhelmus, sire de Teilingen. Sceau équestre rond sans contre-sceau, appendu à une charte de 1226 (v. d. Bergh I, No. 298), ca. 61 m. m. en diamètre (voir la reproduction No. 2, faite d'après une moule, reçu de la part des Archives du Nord, à Lille, en lettre officielle du 28 Janvier 1903) On y voit le lion avec le lambel sur le cou. Le nombre des pendants a du être de cinq, à juger par l'emplacement des trois qu'on peut distinguer. Cimier: le lion issant, avec le lambel sur le cou, les pendants évanouis. Une corde paraît tendu entre le lambel et le front du heaume. Légende: — — helmi — —".

III. Wilhelmus, sire de Teilingen, fils. Sceau ordinaire rond, appendu à une charte du 8 Janvier 1237 (v. d. Bergh I No. 361) n'en donne qu'une copie. Toutefois la charte originale est retrouvée et se trouve actuellement aux Archives d'état à la Haye). 64 mm. en diamètre (voir la reproduction No. 3, faite d'après une photographie de M. Steinmetz à la Haye). [1]) Grâce à un vieux dessin d'Alkemade (voir la reproduction No. 4, faite d'après une photographie que M. Steinmetz a prise du dessin existant au manuscrit d'Alkemade, se trouvant sous la garde personnelle de M. l'archiviste en chef de la Haye) la légende peut être completée. Qu'on remarque sur le sceau original la longueur excessive des pendants du lambel! Si vous y mettez une seconde fasce aussi mince, il naîtra ici une échelle parfaite. Pour moi il reste toujours le plus naturel à faire dériver l'origine du lambel par „les lamb(eaux de l'éch)el(le)." [2])

---

[1]) Il faut croire que c'est le même exemplaire du sceau que le numéro précédent. Probablement Alkemade n'a pas observé le style de Pacques.

[2]) Ou avec raccourcissement, seulement: les lambeaux." Je suppose qu'au commencement cette expression a été employée dans tous les pays; en Angleterre existe encore comme usité le mot: label. Plus tard quand la vraie dérivation du mot a été perdue, on a commencé d'employer d'autres mots dans d'autres pays, comme „palesteel" et plus tard „barensteel" en Hollande, „Bankert" en Allemagne. Il paraît que c'est Hefner qui sans aucun motif, a commencé d'employer le mot: „Turnierkragen."

Légende: „ + Sigill Wille — — — — Teilingia.”

Comme ce sceau est un autre que celui de 1226, et n'ayant pas pu trouver une cause suffisante pour expliquer pourquoi un personnage qui avait employé un sceau équestre, le changerait plus tard dans un sceau ordinaire, et comme ce dernier sceau n'est pas un contre-sceau, j'ai conclu que nous nous trouvons ici en présence de deux personnes différentes. Et je les mets comme père et fils conformément aux registres de Jan van Leiden.

Ce type héraldique, „dans laquelle l'écu tient la principale „place sur le champ du sceau ou l'occupe seul tout entier, appa- „raît vers 1193” en France. Au commencement il a la forme dite „en coeur” mais, avant d'atteindre l'année de 1237, cette forme a commencé à changer. „En 1227 l'écu est devenu triangulaire, presque aussi large que haut, à angles émoussés. Voir les types de Gautier de Chateron, 1227, de Pierre de Canly, 1231.” A ce sujet je prie les lecteurs d'observer l'exactitude avec laquelle le sire de Teilingen a suivi la mode des sceaux existant en France.

IV. Theodoricus, sire de Teilingen, le cadet a employé deux sceaux différents:

A. Sceau équestre sans contre-sceau, [1]), appendu à une charte de 1256 $^{15}/_{10}$ (Fréméry, Supplément, No. 130); 64 mm. [2]) en diamètre (voir la repoduction no. 5, faite d'après un moule reçu de la part des Archives du Nord, à Lille, par l'intermédiaire de la légation de Suède et de Norvège à Paris).

Légende: „+ Sig — — — Th — — — — (g) en.”

B. Sceau équestre sans contre-sceau, appendu à une charte de 1259 $^{24}/_{2}$ (Kluit. Hist. crit. II. 2 p. 746, note 2); 74 mm. en diamètre (voir la reproduction No. 6, faite d'après un moule reçu par l'intermédiaire de M. de Kruyff, qui a ajouté sur le dos du moule: „Deel II No. 47, Dirk van Teilingen, Rijnsburg $^{24}/_{2}$ 1259”. Toutefois ce numéro 47 chez v. d. Bergh représente une charte de 1258, où se trouve le même sceau. Il existe

[1]) Ici nous rencontrons pour la première fois chez les Teilingen le heaume placé sur le cheval. Un dessin, que j'ai reçu de Lille, montre des traces d'un lambel sur le flanc du cheval. Dans le moule je ne les vois pas aussi clairement et une erreur sur leur existence est ici possible.

[2]) Par conséquent d'une grandeur identique à celle du sceau de son père.

encore deux exemplaires du même sceau, à savoir: de 1274 l'un au „Gemeente-Archief" à Utrecht (moule no. 333) l'autre tombé conservé aux Archives de la Haye.

Le sceau est aussi dessiné par Alkemade dans le dit manuscrit. Hormis autres fautes, le dessinateur n'a pas aperçu que le cou du cheval cache une partie de l'écu, tenu par le cavalier. Ici nous rencontrons pour la première fois chez les descendants de Sicco le lion avec le lambel posé aussi sur le heaume (en deux places).

Légende: „+ S' Theodorici de: Teilinge. militis." [1])

Ces deux sceaux divers nous donnent les types de ce personnage comme écuyer et comme chevalier.

V. Willem, second sire de Brederode. Sceau équestre sans contre-sceau, appendu à une charte du 16 Août 1271 (Frémery: Supplément No. 158, numéro à Cologne No. 364); 64 m.m. en diamètre (voir la reproduction No. 7, faite d'après un moule du sceau de Cologne). Le même sceau se trouve appendu à deux autres chartes: *a* de 1270 (plus fruste) (Fremery: Supplément No. 158, numéro à Cologne no. 337) dont je possède aussi un moule; *b* de 1274 (moule d'Utrecht no. 55). Jusqu'à la publication du Supplément par M. Frémery ce sceau, excessivement fruste, duquel je possède aussi un moule, était le seul sceau connu. Sur l'existence d'un lambel dans ce sceau une discussion assez vive s'était engagée entre J. ter Gouw et v. d. Bergh. J'ai plaisir à constater que la description donnée par Vermeulen a été juste, vu que durant sa vie cet archiviste n'a pas toujours été aussi estimé qu'il le fallait. Le dernier sceau porte un contre-sceau. M. l'archiviste actuel à Utrecht m'a conseillé de renoncer à en faire faire un moule ou une photographie. Ce serait peine perdue, ce sceau étant excessivement fruste. Je dois donc me restreindre à constater son existence.

Légende: „S' Wilhelmi militis: de :Brederode."

Jan des Heeren sone van Theylinghe a porté deux sceaux différents:

A. Sceau ordinaire, appendu à une charte du 27 Octobre 1285 [2]) (voir la reproduction No. 8, faite d' aprês un moule pris

[1]) L'ensemble des exemplaires du sceau me met en état de donner la légende au complet. Le sceau est reproduit deux fois chez Kluit (Hist. critica).

[2]) v. d. Bergh II. No. 571.

aux Archives d'état à la Haye. [K]). On y voit trois (2,1) lions mal tournés, portant [1]) chacun derrière le cou un lambel à trois pendants, et placés directement dans le cercle intérieur sans écu. Diamètre: 48 mm.

Légende: „+ Sil.... Theoderici De Te....ge."

B. Sceau ordinaire, appendu à une charte du 9 Janvier 1296 [2]) [voir la reproduction No. 9, faite d'après un moule pris aux Archives nationales à Paris [3])] On y voit le lion au *filet en*

[1]) Le moule m'a été désigné par M. de Kruyff comme pris sur un cachet de Jan van Teilingen. Plus tard M. l'archiviste en chef m'a écrit: „La légende le fait paraître comme un sceau ayant appartenu non à Jan, mais à Dirk van Teilingen". Je dois donc faire connaître aux lecteurs pourquoi j'ai mis le sceau sous le nom de Jan van Teilingen. Dans une lettre du 20 Août dernier M. l'archiviste en chef m'a transmis un dessin du même sceau, fait par M. Rotteveel. La légende que l'on voit ici en haut, est donnée d'après ce dessin, après „Sil" se trouve un point. Par conséquent un mot nouveau doit commencer par là. Et il y a place ici pour six majuscules. Le mot disparu n'a pas pu être: „Domini", puisque Dirk Simonz. n'a pas été chevalier, et je ne puis pus m'y figurer un autre mot qui pourrait convenir à ce personnage. Pour ma part je lis ou: „Sil. Joh. Til." ou simplement: „Sil. Tilii," ou enfin: „Sil. Johni. F. Theoderici de Teylinge". Une telle signification tombe aussi d'accord avec la suivante dans la charte: „Jan des Heeren sone van Theylinghe". Le dessin nous donne plus de détails que le moule et par conséquent les lecteurs ne doivent pas croire à un mauvais travail de la part de l'Institut chémiographique. Le dessin est très intéressant: Tous les trois pendants au milieu sont cachés par les cous, les premiers par les queus des trois lions. Et chaque lambel repose dans le pli entre la jambe gauche devant et la poitrine du lion. Voici un exemple excellent de la belle manière qu'avaient alors les graveurs de sceaux de ne pas laisser les meubles planer librement dans l'air quand il y avait de quoi l'empêcher. Et quelle différence avec le dessin que J. ter Gouw nous donne d'un sceau de Dirk, Dominus de Teilingen. (Nijhoff: Bijdragen. N. R. III, p. 27) montrant le lambel *collé* sur le cou du lion! Il faut s'étonner que cet auteur qui a connu assez pour critiquer dans un dessin de Butkens les pendants triangulaires d'un lambel de Brederode (Nijhoff: Bijdragen. N. R. III, p. 345) n'ait pas appris par nombre de sceaux que les vieux graveurs suivant le principe précité ont laissé les lambels toucher les bords de l'écu.

[2]) v. d. Bergh II No. 926.

[3]) Attestation (B^in 32, 319, No. 10814) du 23 Janvier 1903. Le directeur des Archives m'a fait savoir, que le nom est véritablement écrit dans la charte: „Jean de Colighem, mais qu'entre le premier et le second mot il y a une espace de 5 centimètres environ qui a été soumis à l'action du grattoir et sur lequel le scribe a tiré ensuite un trait. Comme par une mauvaise chance les majuscules seules de la légende qui auraient pu nous renseigner à ce sujet, ont disparu, je me suis, adressé aux Archives de Lille pour obtenir un dessin du sceau de Jean de Cruininghen, lequel je considère être le seul autre, duquel il aurait

bande lié sur le cou. Diamètre: 24 mm. Légende: „+ Jan. va.... ....in...." v. d. Bergh a donné erronément un lambel au lion.

Dirk Heer Simonz. van Teilingen. Sceau ordinaire, ayant été appendu à une charte du 12 Août 1287 (voir la reproduction No. 10, faite d'après un dessin d'Alkemade dans „Holl. zegels" aux Archives d'état à la Haye) [1]) Un sceau tombé [2]), se trouvant dans les dites archives, a sans doute été appendu à une charte du 6 Février 1292 [3]) (voir la reproduction no. 11). Il me met en

---

pu être question ici, à cause de ses mêmes charges comme conseiller du comte Jean. La description que j'ai donnée plus haut de ce sceau prouve qu'il y ne peut pas être question de Jean de Cruininghen. Et comme les noms de plusieurs des autres témoins sont très mal écrits dans la même charte, on peut être sûr qu'il est question de Jan van Teilinghen. Le nom Colleghem n'existe que pour la dite femme de Dirc van Heenvliet. Elle le porte comme fille de Colijn Buch (voir note..., et ce qui est dit dans la 2me partie de cette étude pag. 485.

[1]) Alkemade a mis à côté du dessin le millésime de 1281. Buchel (Lib. D fol. 3) a donné un dessin identique à celui d'Alkemade et l'année est la même. Mais comme Buchel a dessiné ce sceau sur une copie d'une charte, à laquelle v. Spaen a attribué la date de 1287 (v. d. Bergh II No. 616) et comme une autre charte, concernante la même affaire, est aussi datée de la même année (v. d. Bergh II, n. no. 71), il faut croire que v. Spaen ait eu raison, d'autant plus qu'en tout autre cas on n'aurait pas pu s'expliquer pourquoi le fils ainé de Dirk, sire de Teilingen, décédé, ne se trouve pas mentionné.

[2]) J'en ai reçu une photographie très réussie, faite par M. Steinmetz.

[3]) Dans Huisz. leven" II 1 pag. 79 (not. t) v. Wijn a constaté l'existence à Mons d'un sceau appendu à la caution, faite par Diederic Heer Simonz. van Teilingen pour Diederic, le sire de Brederode (v. Mieris I, pag. 532) Il en donne la description suivante: „au lieu du lion hollandais se trouvaient ici *trois* lions, „deux en haut, un en bas; portant, les lions en haut seuls, un lambel à cinq „pendants sur le cou." Cette charte n'existe plus à Mons, mais par l'Oorkondenboek II No. 802) nous apprenons que l'original se trouve à présent aux Archives d'état à La Haye. Toutefois le sceau n'y existe plus, à ce que m'a informé M. le chef des archives; par conséquent je fais la conclusion que c'est précisément ce sceau tombé qui a été appendu à la dite charte. Il ne peut pas être question ici de celui dessiné par Alkemade, puisqu'il existe dans l'original des majuscules qui manquent dans la légende du dessin. Il est sans doute le cachet tombé dont a parlé J. ter Gouw (Nijhoff: Bijdragen, N. R. III, pag. 26) en lui donnant „trois lions." Comme source il mentionne: „v. d. Bergh: Grondtrekken pag. 89." Il y a maintenant plus de dix ans que j'ai lu cet ouvrage, et n'en ayant pas fait d'annotations, je ne suis pas en état de dire si c'est Ter Gouw ou v. d. Bergh qui a oublié les trois lambels apposés aux lions de Dirc Heer Simonsz. v. Teilingen. Mais, ainsi qu'on voit en haut, trois autres auteurs n'ont pas été précis au sujet des meubles en question. Voici enfin le fait constaté.

état de constater que, sauf une tendence vers le style de la renaissance chez les lions et chez les lambels de la réproduction, le sceau donné dans la dessin d'Alkemade est juste à l'exception toutefois du fait que *chaque* lion porte un lambel à trois pendants sur le cou et que par conséquent le mombre des lambels est trois au lieu des deux donnés. Ce dernier sceau m'a permis de donner une légende plus complête que dans la reproduction, la voici: „S'. Theo . . ci De Thylinge : : ✳."

Floris van Brederode. v. Wijn écrit au sujet du sceau de celui: „Dans les dites archives de Hainaut à Mons j'ai trouvé en „1805 parmi des sceaux tombés des chartes un tel en cire blan„che, un peu fruste sur la surface; mais où se voyaient deux „hommes, dont l'un assis sur une chaise pliante, et s'inclinant „un peu en avant contre un objet que je ne pouvais pas assez „discerner mais qui me faisait penser à une terrine couverte; „l'autre placé devant lui paraissait ou recevoir du premier ou „lui donner quelque chose. Dans la légende je pouvais encore lire „en anciens caractères hollandais du 13e siècle:" S. Flor. de Brederode. Militis [1]). Malgré tous mes efforts je n'ai pas pu retrouver le sceau, lequel a du avoir été appendu, comme nous l'a fait observer M. van Wijn, à l'une des deux chartes des 20 Janvier et 8 Mars 1289, ces deux chartes s'étant trouvées à Mons. Malheu-

---

[1]) À propos de ce sceau M. Koenen écrit (De Wapenheraut 1903, 1, pag. 21): „Voir l'article de v. d. Bergh dans Nijhoffs Bijdragen Nieuwe Reeks III, pag. 183. Au pag. 193 il mentionne un sceau singulier, dont les sires les plus anciens („de oudste heeren") van Brederode se sont servis quelquefois et où la fonction de „spijsdrager" est représentée („aanschouwelijk is voorgesteld").

Toutefois v. d. Bergh parle ici exclusivement du sceau du Floris van Brederode, qui n'a jamais été sire de cette place. L'expression employée plus haut pourra certainement faire croire aux lecteurs que Dirk Drossaet et Willem, 2e sire de Brederode, ont aussi employé le sceau avec le „spijsdrager." Ceci est inexact et n'a jamais été affirmé par v. d. Bergh. — Pour le reste je ne crois pas à une telle déclaration du sceau en question. La charge d'un „drossaet" n'a pas été honorifique à un tel dégré que le fils de ce personnage ait eu une cause bien fondée d'y faire allusion dans son propre sceau. La présence des deux hommes dans le sceau fait plutot penser à des charges que Floris van Brederode a eues lui-même. Je dois me restreindre à ce remarque aussi longtemps que le sceau en question n'aura pas été retrouvé. Je l'avais cru aux Archives de la Haye, vu que les chartes, où l'on trouve le nom de ce Floris, ainsi que le sceau de Dirk heer Simonz. v. T. y reposent actuellement. Toutefois M. l'archiviste en chef m'a assuré deux fois qu'il n'y existe pas.

reusement ce n'est pas le sceau de ce même frère de Brederode, qui se trouve appendu à une charte du 9 Octobre 1270.

Florens van den Tolle. Sceau ordinaire, appendu à une charte [1]) du 1er Avril 1296 [voir la reproduction No. 12, faite d'après un moule reçu des Archives d'état à la Haye (K)]. On y voit le lion au lambel à cinq pendants sur le cou, entouré de neuf billettes. [2]) Le sceau est aussi appendu à une charte du 29 Août 1295, mais pas en aussi bon état. Légende: „+ Sigill . . loren . . De Tolle. Militis". Alkemade qui a dessiné le sceau de 1296, n'a pas aperçu les billettes.

Pour démontrer un fait dont je parlerai plus loin, je donnerai ici le sceau de:

Florys van den Tol, le petit-fils du précédent, nommé aussi: jonghe Floris van Toll. Sceau ordinaire, appendu à une charte de 1416 (Inventaris van het Archief der gemeente Leyden door Jhr. W. J. C. Rammelman Elzevier); 24 mm. en diamètre (voir la reproduction no. 13, faite d'après un dessin de M. Bytel à Leyde, reçu, il y a plus de douze ans par l'archiviste de la dite ville). Légende: „Sigillum Floriis van Tol."

Dirk, 3e sire de Brederode, a employé les quatres sceaux suivants:

A. Un tout petit sceau ordinaire [3]) ayant été appen-

---

[1]) v. d. Bergh II No. 936.

[2]) Qu'on compare les sceaux de Floris v. d. Tolle (No. 12) et de Willem, sire de Teilingen, son grandpère (Nos. 3 et 4) pour voir la grande ressemblance entre eux. Ces deux sceaux sont au XIIIe siècle les seuls, où l'on voit le lion seul au lambel à cinq pendants sur le cou, dans un écu ordinaire. Sauf les billettes et les légendes ce n'est qu'aux styles que l'on remarque une différence.

[3]) On pourrait supposer que Dirc a fait retirer la légende du contre-sceau de son père, ce qui lui fait perdre son ancien caractère de contre-sceau. La reproduction est faite d'après un dessin d'Alkemade, dont je parlerai plus loin. En réalité le lambel, auquel je voudrais donner cinq pendants, a du aussi toucher les bords de l'écu. Butkens et Alkemade, tous deux, ont donné à cette charte la date de 1190. v. Spaen l'a placée cent ans plus tard, et donne comme preuve que le sceau de Brederode est identique à celui de 1293. Le baron van Lijnden n'a pas cru à cette identité. (Twee Brieven St. Jacob. pag. 231 c. a.) J'en parlerai plus loin. Mais je donnerai ici deux preuves ultérieures qui établissent qu'il faut placer la charte en 1290. Butkens nous donne des deux autres sceaux qui ont été appendus à la même charte, — à savoir de Lynden et d'Arkel. Sur tous les deux on voit des armoiries sur les heaumes des chevaux. Celles-là n'existaient jamais en 1190. Pour ce qui concerne la Hollande, je les ai

du à une charte de 1290 (voir la reproduction no. 14.) On y voit le lion avec le lambel à trois pendants sur le cou. Aucune légende.

B. Un contre-sceau, qui s'est trouvé sur la cire du sceau précité et qui est encore seul appendu aux chartes du 7 Mai 1293, [1]) 2 Août 1296 [2]), de 1298 [3]) et du 27 Mars 1299 [4]) (voir les reproductions nos 15 et 16, dont la première est faite d'après un moulage du cachet appendu à la charte de 1299) [5]).

---

trouvées pour la première fois dans le sceau de 1243 de Nicolaus Persijn. Et à la légende du sceau d'Arkel se trouve à la fin l'expression: „Militis". Ce titre n'était pas usité dans les chartes d'un temps aussi éloigné (voir notre première partie) et pour ce qui concerne les légendes, je ne l'ai pas rencontré avant l'an 1250.

[1]) v. d. Bergh II No. 845. Le sceau est identique à celui de 1299. Communication de M. l'archiviste à la Haye du 7 Avril 1903).

[2]) v. d. Bergh II No. 954. Le sceau est reproduit pour la première fois dans les „Handvesten van Haerlem" et puis dans l'œuvre précitée du baron Lijnden v. Hemmen (Plaat 2, No. IX).

[3]) Moulage reçu des Archives de Bruxelles (No. 19012.) Le sceau original se trouve au dépôt de l'Etat à Gand (lettre de Bruxelles du 3—12—03.)

[4]) Fréméry No. 327,

[5]) Si l'on met ensemble les reproductions no. 15 (manuscrit *d'Alkemade*, aux Archives de la Haye) et du *moulage* 1299 on voit les différences suivantes: I. Les têtes de l'homme et de la femme sont autrement placées, ce que déjà le baron v. Lynden-Hemmen a fait observer aux lecteurs. Si l'on compare les deux sceaux on comprendra que l'erreur d'Alkemade a pu très facilement se faire; II. La légende d'Alkemade commence au dessus ces deux têtes; celle du *moulage* derrière la tête de la femme. Je n'ai vu nulle part cette différence observée. Mais cette nouvelle erreur d'Alkemade a amené la troisième. III. *Alkemade* donne pour légende: † Sigillum. Theodorici de Brederode; le *moulage*: + S. Secretum. Dom. De Brederode. L'erreur d'Alkemade se comprend facilement, si l'on met les deux reproductions ensemble. Alkemade a cru que la légende commençait à la place ordinaire, c'est-à-dire au-dessus des têtes. La majesteuse M dans *Dom.* du moulage a parue à Alkemade comme appartenant à; *Sigillum* de sa légende fictive; et *De Brederode* du moulage possède la même place que *Theodorici De.* On comprendra d'autant plus facilement la possibilité des erreurs, qu'Alkemade a commises, quand j'ajouterai que Butkens (Annales de la maison de Lynden, voir Lijnden van Hemmen Pl. II. X.) a fait absolument les mêmes fautes qu'Alkemade touchant la date et le placement des têtes et de la légende. Mais Butkens qui a du être ou dans une ignorance absolue des styles divers ou dans la conviction qu'il devait dessiner dans une style lisible, pour ce qui concerne les majuscules, et moderne pour ce qui touche les meubles, nous donne du sceau un dessin tout-à-fait renaissance. Pour le reste, il n'y a qu'une seule différence avec le dessin d'Alkemade, c'est que Butkens tourne dans le petit sceau (voir la reproduction no. 14) le lion à gauche et place le lambel au-dessus de la tête du lion. La première erreur se sera fait pendant un travail d'un cal.

Légende: „ + S. Secretum. Dom. De Brederode."
Diamètre: 35 m. m.

C. Un sceau équestre, appendu à une charte du 8 Janvier 1296 [1]) (voir la reproduction no. 17) On voit sur le bouclier et deux fois sur le heaume le lion avec le tilet en bande brochant sur le tout. Légende: „+ S. T. . . oderi-i . . . de militis." Diamètre: 58 cmm. sur la cire du sceau équestre précité, et un contre-sceau qui se trouve appendu aux chartes de 1300 [2]) 1302, [3]) 1307 [4]). 1309, [5]) 1312 [6]) et 1313. (La reproduction no. 18 est faite d'après un moule de cachet de 1296). On y voit le lion avec le filet en bande.

Légende: + St. S' Dni Theod'ici de Brederode"; diamètre: 28 min.

Par les dates précédentes on apprend que Dirc a continué d'employer le contre-sceau B, [7]) dont l'estampe paraît avoir été

---

queur du dessin, la seconde a facilement pu avoir lieu, si le sceau a été fruste. En tout cas le tout tend à faire croire principalement au dessin d'Alkemade, quant au petit sceau. Mais pour cela nous n'avons pas besoin de suivre M. ter Gouw dans ses suspitions sur la bonne foi de Butkens.

[1]) v. d. Bergh. II. No. 926. Moulage, reçu des Archives Nationales à Paris No. 3616. Si je donnais ici une description de toutes les difficultés, avec les quelles j'ai eu à lutter (malgré toute prévenances de la part de qui de droit) avant de recevoir le moulage de se sceau très beau, la description en comprendrait toute une page.

[2]) Moule reçu des Archives d'état de Bruxelles No. 8090. Le sceau original se trouve au Dépôt de l'état à Mons. (communication de Bruxelles du 3 Décembre 1903.)

[3]) Dessin d'Alkemade (manuscrit à la Haye).

[4]) Anciennes archives de Bedbur, à présent à la Haye (Nijhoff: Bijdragen: nieuwe reeks III; ter Gouw pag. 23).

[5]) En 1309 et 1313 d'après v. Spaen dans: Huisz. Leven III. I. pag. 54.

[6]) Kluit: Hist. critica. Tab. XVI.

[7]) Tout le monde a exprimé son étonnement sur un tel sceau avec deux têtes. Pour ma part je n' y vois rien de singulier. Pourquoi Dirk v. Brederode ne pourrait-il pas porter un tel sceau aussi bien que Dirk van Wassenaer a pu porter dans son sceau de 1258 une seule tête avec un oiseau sur l'épaule (M. Obreen: Gesl. Wass.), que Floris van Brederode a employé le sceau ci-dessus mentionné, que Philips van Duivenvoorde porte en 1290 un oiseau dans son cachet (Huisz. Leven III I, pag. 68), que Philip van Wassenaer nous montre dans son cachet de 1296 un chasseur avec deux chiens (v. d. Bergh II No. 225), que Symon, fils de Bela, porte en 1285 (v. d. Bergh II No. 575, photographie du sceau reçue des Archives d'Utrecht) l'agneau accompagné d'un ou de plusieurs fleurs de lis?

endommagé, [1]) pendant trois années après s'être procuré un sceau équestre avec contre-sceau nouveau. Cette observation je ne l'ai pas trouvée dans une œuvre antérieure.

Nous voyons donc Dirk, le sire de Brederode, laissant le lambel et adoptant le filet en bande. d'Yvoy a cru que le changement ait été causé par Jan II, comte de Hainaut et de Hollande, qui a défendu au sire de Brederode de porter le lambel. Cette supposition n'est pas juste. On voit par ce qui précède que le dit sire a apposé son sceau équestre avec contre-sceau, où se voit le filet en bande, à une charte de 1296, donnée par le comte Florens V lui-même. J. ter Gouw fait valoir que le filet en bande, apposé sur le lion directement, n'est pas une brisure des armes de Teilingen. C'est vrai et j'ajoute: le changement est juste et typique; d'ailleurs j'en parlerai, le moment venu.

Wouter van Langerak. Sceau ordinaire, appendu à une charte de 1297 se trouvant à Mons (voir la reproduction no. 19, faite d'après un moulage reçu par les Archives générales à Bruxelles). On y voit: l'écu à trois fasces palées, la première tou-

[1]) Derrière la tête de l'homme on voit déja dans la reproduction de 1296 une déchirure dans le fond qui, répétée dans les deux moulages que je possède, doit être causée par un accident arrivé à l'estampe même. Même les deux cercles autour des têtes ont été détruits par cet accident. Faut-il croire que s'est fait aux temps du 3me sire de Brederode un éclat de bois quand on a voulu mettre une légende nouvelle autour d'un relief en ancien? Je crois que non. Il n'y a rien qui correspond mieux aux vues qu'on a eues à la fin du XIIIe siècle que cette adoption de têtes d'hommes et de femmes dans les sceaux. Elle forme le premier essai de representer les personnages d'une autre manière qu'en habit de guerre, de chasse, ou à genoux devant les saints. Elle tâche de faire revivre l'art des portraits de l'antique. Nous possédons une bonne preuve que ceci a été le cas. Dans ses contre-sceaux (Vredius, tab. 616, e. Balduinus d'Avesnes, vivant à la même période que Dirk, le sire de Brederode, a fait paraître premièrement: un garçon debout s'inclinant devant une petite fille assise, tous les deux nus, et plus tard: un homme et une femme assis presque nus, le premier tenant dans sa main droite un écu aux armes d'Avesnes. Cela prouve que ce sont des portraits de Balduinus et de sa femme. Après ceci personne ne doit douter que les deux têtes du sceau de Brederode ne représentent les portraits de Dirk, le sire de Brederode, et de Maria v. d. Lecke sa femme. Comme nous allons voir, les sceaux de Brederode, de Teilingen et d'Avesnes nous offrirent beaucoup d'analogies. Enfin Johannes, duc de Brabant, beau-frère du comte Florent V de Hollande, a porté dans son contre-sceau une tête humaine (Olivier Vredius: t. 76 c). Par tous ces exemples on voit que la famille a suivi de près la mode existant alors dans les sceaux.

chant le bord en chef de l'écu (armoiries *d'Uytten Goye*), accompagnée de six (3, 2, 1) fleurs-de-lis (brisure de *Langerak*). Voilà une preuve pour l'issue des Langerak du XIIIe siècle de par les Uytten Goije. J'en parlerai plus en détail dans une étude prochaine sur les deux familles en question.

Diamètre: 31 m. m. Légende: „ + S' Wout(r) ..... ".

Jan van Langerak, sceau ordinaire, appendu à une charte de 1375 (voir la reproduction no, 20 faite d'après un moulage d'Utrecht no. 200.) Je crois à son issue par la branche du sire Simon v. Teilingen junior. Mes recherches ne sont pas encore finies.

Katharina de Durbuy a porté au moins deux sceaux différents:

a. Sceau appendu à une charte du 6 Juillet 1293 [1]). D'après un dessin de M. Steinmetz, il n'en reste qu'un débris, représentant les pieds et le dessous des plis d'un manteau de femme, le tout dans le point d'un sceau ovale. Il n'est pas impossible que dans les temps futurs on trouve un exemplaire mieux conservé, employé par la femme en sa seule qualité de dame de Voorn. Je prédis, qu'on y trouvera dans ce cas la statue d'une femme; à droit le léopard lionné d'Albert, sire de Voorn, son premier mari, à gauche les armes identiques au sceau suivant:

b. Sceau appendu à un vidimus de 1312 [2]) par lequel Kathérine en compagnie d'autres (p. ex. Dirk, le sire de Brederode) atteste l'authenticité d'une charte de 1246 (voir la reproduction agrandie No. 20). Kluit qui en a donné une reproduction incorrecte [3]), en a fait une description très vague en appelant le lion: „Hollandiae leo cum lambello per collum" (le lion hollandais avec le lambel sur le cou. [4]) Je crois que je suis le premier, qui constate que ce n'est

---

[1]) v. d. Bergh II No. 85.

[2]) Kluit: Historia critica: II. 1. pag. 508.

[3]) Ibid. II Tab. XVI No. IV. 3.

[4]) Une telle description laisse le champ libre aux conjectures. Pour ceux auxquels il n'a pas été clair qu'une femme, mariée à un chef de famille, doit porter tout entières, sans brisure, les armes de la famille, la description de Kluit ferait croire à *une brisure des armoiries de Voorn*, telle qu'Albert, le petit-fils de Cathérine, a portée plus tard. Mais le sceau sera les *armoiries de Teilingen*, pour deux autres catégories d'auteurs: a pour ceux qui avant les jours de v. Spaen (étant le premier qui nous ait fait observer que Cathérine a été issue de Luxembourg) ont cru que la femme a été la fille de Willem

Willemz. sire de Teilingen. Ces personnes-là n'ont donc pas connu l'expression „de Durbuy" qu'on trouve et dans une charte du 16 Dec. 1280 chez v. Mieris I — et chez Wilhelmus Procurator (Matthaeus: Analecta veteris aevi II p. 689). Ou ils l'ont cru possible que le nom de Durbuy ait été adopté par une fille non mariée de Teilingen. *b.* Dans la seconde catégorie d'auteurs se trouve le baron d'IJvoy. Il a lu l'étude de v. Spaen; il a vu la reproduction chez Kluit, et il conclut (Oud en Nieuw II pag. 80. note) que la dame de Voorn a adopté *les armes de Teilingen en sa qualité de dame du château du même nom.* Avec ces vues il n'a donc pas connu le règle élémentaire qu'ordinairement une personne n'a jamais été autorisée à adopter les armes d'une autre famille, s'il n'y avait pas entre eux une parenté de sang. (Ici au moins mon opinion correspond à celle de M. Koenen).

La donnée de Kluit offrait la possibilité d'une autre conjecture encore. Pour ceux qui croyaient que la dame avait été mariée à Willem, fils de Dirk, 3e sire de Brederode, il faudrait supposer qu'on se trouvait en présence *d'armoiries de Brederode.* Contre une telle supposition il n'y avait pas beaucoup à dire si l'on jugeait exclusivement d'après des principes héraldiques. Mais déjà v. Spaen, suivi par les auteurs postérieurs, nous a fait observer qu'Elisabeth, veuve du dit Willem et Cathérine de Durbuy lui ont survécu toutes les deux. Devant ces preuves ces auteurs n'auraient donc eu qu'une seule éventualité (qui aurait touché de tout près l'impossibilité absolute) à savoir que Cathérine après l'annulation de ce mariage prétendu aurait gardé les armes de son ancien mari.

Enfin la reproduction, mais non la description, faite par Kluit, pouvait faire penser à des armes de Luxembourg, simplifiées avec une petite faute quelconque. Cette possibilité m'a obligé de faire des recherches sur les armes de Durbuy. Après en avoir reçu des moulages il fut nécessaire de couler les véritables armoiries de Cathérine, car il a fallu supposer que l'écu était bandé. Voici enfin le fait constaté.

Je me suis procuré les moulages des sceaux suivants de Durbuy (reçus des Archives d'état à Bruxelles) I. Sceau équestre de *Henri de Luxembourg sire de Durbuy,* de 1243 (No. 13.812) avec les armoiries de Luxembourg sans brisure visible (les couleurs ont pu être changées). *Légende:* „+ S — — — —nborch"; II. a. Sceau équestre (avec contre-sceau) de *Gerard de Luxembourg, seigneur de Durbuy,* père de Cathérine de Voorn et de Teilingen, datant de 1389 (No. 13.241). Dans le bouclier du chevalier et deux fois sur le caparaçon on voit l'écu bandé au lion (Luxembourg) avec le lambel à quatre pendants sur le cou. *Légende:* „S. Gerardi de Luceleb. Dni De Durbuit". II. b: Le contre-sceau (No. 13.242). Les mêmes meubles, mais le nombre des pendants du lambel est ici trois. III. a. Sceau de *Mathilde,* femme du précédent, et mère de Cathérine, datant de 1289 (No. 1437). On y voit la statue d'une femme, placée au-dessous de voûtes gothiques. Sur deux piliers on voit: à droit les armes de Durbuy (je n'aperçois clairement qu'un seul pendant du lambel); à gauche un écu avec un lion. Je prie ceux qui s'y intéressent d'étudier de près l'original de ce sceau pour ce qui concerne l'écu avec le lion (comme un original est toujours plus distinct qu'une empreinte). Est-ce-qu'on y voit, comme il me paraît, une billette au-dessus de la patte gauche de derriere du lion? Alors on peut être en présence des armes de Gelre. Et dans ce cas j'attache l'attention des auteurs sur les données de

pas juste. [1]) Les cinq fasces derrière le corps du lion que Kluit n'a pas aperçues nous apprennent que nous nous trouvons *en présence de ses armes de fille à savoir de celle de Durbuy.* (L'écu bandé au lion [probablement couronné] portant le lambel à trois pendants sur le cou]. Avec le comte Florent Cathérine a eu un fils bâtard nommé Dirk. [2])

Jutta van Brederode, fille du Dirk, 3e sire de ce nom, et femme de Johan Persyn van Waterland. [3]) Sceau de 1334 [4]). On y voit au premier: le lion au lambel à trois pendants sur le cou; au second: les armoiries de Velsen (c. à d. Persyn).

Henrik 4, sire de Brederode, fils cadet du Dirk précédent. Son sceau existe appendu à une charte de 1328 et porte le lion au lambel à trois pendants (v. d. Bergh en Nijhoff: BijdragenN. R. III pag. 194. [5])

Isabella de Fontaines, fille de Baudoin, sire de Fontaines et Machtild van Luxemburg [6]), et femme d'Henrik van

---

deux chartes e. a. de 1317 et 1319 (v. Mieris II pag. 181, 206) où Gerard, le fils de Cathérine, est appelé par Reinoud, duc de Gelre, „dilectus consanguineus", et où il est parlé des rentes que Cathérine et Henrik, son fils cadet, possèdent de la part de ce duc. III. b. Contre-sceau de Mathilde, où se voient les armes de Durbuy. Le lambel possède ici trois pendants.

[1]) A propos de Simon van Bentheim, sire de Teilingen d'IJvoy est aussi en erreur. P. 78—80 il affirma que celui-ci a porté en 1358 les armes de Teilingen. Je n'ai pas à m'occuper de la question, s'il a été identique à ce Simon van Teilingen qui est mort en 1345 dans la Frise; j'affirme seulement, que, *si* vraiment il a porté le lion au lambel dans le sceau, il l'a employé *comme fils cadet de Bentheim.* Peut-être on dirait que les Bentheim ont porté les bésants, et on partage certainement dans ce cas les vues d'IJvoy. Ah oui! P. ex. en 1226 (Lille) Baudoin de Bentheim a porté les besants. Mais Simon van Bentheim, qu'on a mis comme père de ce Simon, sire de Teilingen (Muller Hzn. Reg.-Graaf Florens bil. C) *a porté en 1306 le lion* à la queue en sautoir (Alkemade: Manuscript Leeuwenhorst).

[2]) Je n'ai pas voulu répéter cette notice avant de connaître la valeur de la source originale. Eh bien! Bockenberg nous la donne pour la première fois dans son manuscrit (appartenant au „Hist. Genootsch. à Utrecht) avec les mots suivants: „*verba sunt ex archivo Brielano mihi tradita*" (pag. 106 du manuscrit).

[3]) Van Spaen (Huiszittend Leven. II. I. pag. 57);

[4]) Voir: Alkemade: Manuscript: Leeuwenhorst. II 127 v., où se trouve un dessin du sceau.

[5]) Voir Muller: Reg. Hannonensia. pag. 260. Ne faut-il pas lire chez v. d. Berg 1338?

[6]) Van Spaen (Huiszittend Leven. II I. pag 58).

Brederode précédent. [1]) Sceau ordinaire, appendu à une charte de 1343 [2]) (voir la réproduction No. 22. [3]) Ecu: au premier: le filet en bande qui sont les armes de Fontaines [4]); au second: le

[1]) Wilhelmus Procurator (Matthaeus: Analecta). v. Mieris II; Muller Regesta Hann. pag. 141, 149, 168, 195, 222, 290, 291.

[2]) Faite d'après un moule des Archives d'état à la Haye. M. de Kruyff qui m'a transmis le moulage, m'a informé qu'il était pris d'un sceau de Catherine dame de Voorn et de Teilingen, appendu à un vidimus de 13.. fait d'une charte donnée par cette dame. J'ai alors attaché l'attention de M. de Kruyff sur l'impossibilité qu'un tel sceau pût être appendu à un tel vidimus. Ayant partagé mon opinion, il n'a pas été toutefois en état de me dire à quelle charte le sceau original se trouvait appendu. Je fis alors les recherches moi-même. Enfin j'ai rencontré le dessin d'Alkemade, dont je parlerai dans la note suivante. J'ai envoyé la reproduction du sceau à M. Steinmetz en le priant de la comparer au sceau d'Isabella de Fontaines. Et il m'a répondu qu'ils étaient identiques. Voilà donc le fait constaté.

[3]) v. d. Bergh (Bijdragen van Nijhoff. N. R. III. pag. 194) écrit sur le sujet le suivant: „Hendrik, qui en 1321 fut marié à Elizabeth ou Isabella van Hennin, fille du sire de Fontaines, porte le lion au lambel à trois pendants sur „le cou; ainsi on le trouve en 1328 et 1343. Dans le dernier l'écu est divisé; „à droit la bande, à gauche le lion avec le lambel. La première montre les armes „de sa femme, elle devait être regulièrement placé à gauche; est-ce peut-être „une autre place pour le filet en bande (stok) qui s'est trouvé autrefois placé „brochant sur le lion et duquel on a commencé d'avoir honte?" Je réponds: Pour le premier le sceau de 1343, que doit être identique à celui dont on a trouvé ici à côté la reproduction, a appartenu non à Hendrik mais à Isabella sa femme. La légende et le dessin précité d'Alkemade le prouve. Il est juste que les armes de la femme se trouvent en règle à gauche, mais on voit par le sceau précité de Jutta van Persijn que la propre belle-soeur d'Isabella van Brederode a aussi placé ses armes à elle et celles de son mari absolument de la même manière. Ce coutume a donc été assez usité dans la famille à cette époque. Un autre exemple analogue offre le cachet de Janne van Wateringhe laquelle porte les armes de son mari à gauche et le lion à droite. Par ces faits tombe le raisonnement précité sur le „stok".

[4]) J'ai fait des recherches sur les armes de Fontaines et je connais les sceaux suivants, dont je possède des moulages reçus de la port des Archives du royaume, à Bruxelles: I. Gautier, sgr. de Fontaines (1215) Abbaye de Bonne Espérance (Depôt de l'état à Mons) (moule No. 292). *Ecu*: l'aigle à une tête au filet en bande; *Légende*: „S. Walteri De Fomtanis"; II. Gautier, sgr de Fontaines et contre-sceau. Chartes des comtes de Flandre (1228) (Moule No. 18645) mêmes armes. Légende: „+ G — — — eri de Fon—(e)s". III. Baudoin, sgnr de Fontaines, chevalier (1327) Chapître St. Waudru à Mons; Dépôt de l'état à Mons (Moule No. 9444). Sceau équestre où l'on voit la bande seule sur le bouclier et sur le caparaçon; *Légende:* „S. Bald .... mi ... De Fonteines militis". Il faut croire que c'est ce Baudoin qui a été le père d'Isabella de Bre-

lion au lambel à cinq [1]) pendants sur le cou. Le tout posé sur

derode. IV. Gérard de Fontaines (1345) moulage de Bruxelles No. 1587. On y voit écartélé: aux 1 et 4 la bande (Fontaines) aux 2 et 3 Luxembourg (peut-être sans le lambel). *Cimier:* lion assis couronné. Ce Gérard a du être le frère d'Isabella et l'on peut supposer qu'il ait reçu le prénom par Gérard de Durbuy, dont j'ai parlé dans la note précédente. En outre il faut croire que ce Gérard de Durbuy et Mathilde, sa femme, ont eu au moins trois filles: 1 et 2 sont sûres, à savoir la dame de Ghistel et Catherine, la dame de Voorn et de Teilingen, mais peut-être encore la dite Mathilde de Fontaines, la mère d'Isabella de Brederode. Il est donc juste quand la dame de Voorn appelle la dame de Brederode „nièce" et donne en même temps le titre de beau-frère à Henrik van Brederode, mari de celle-ci, titre le meilleur qu'elle pouvait employer vis-a-vis d'un homme marié à la fille de sa soeur. Nous n'avons donc pas besoin de la donnée de M. Muller Hzn (... Register Graaf Florens pag. 298 not. 1) qui croit que le titre de beau-frère signifie „membre de famille allié par mariage" (aangetrouwd familielid) à cause qu'Albert, le premier mari de Catherine, avait été le frère d'Hillegond, la grande mère de Henrik. Le fait est juste, mais la parenté a été encore plus intime, ce que le titre précité rend aussi probable. Nous voyons ici les rideaux tirés à côté d'un grand spectacle de la vie de la noblesse au commencement du XIVe siècle dans la Hollande. La dame de Voorn et de Teilingen, veuve Wolfart van Borselen, sire de Vere, assassiné, recevant au château de Teilingen Dirk le pieux, sire de Brederode de la race des anciens sires de cette place, et oncle de l'ennemi acharné (Jan v. Renesse) du défunt. Il se peut qu'il était accompagné par Henric, son fils; et l'on peut se figurer que c'est sur cet ancien sol Teilingois que celui-ci ait rencontré pour la première fois sa femme future, la nièce de Catherine. Est-ce de cette manière que les colères se sont apaisèes? Est-ce dans une grande assemblée de famille que la flèche de guerre a été enterrée? S'y trouvaient-ils les deux cousins: Gérard, le burgrave de Zelande, et Gérard de Fontaines? A-t-on eu, à cette occasion, des nouvelles du cousin germain de Catherine, Henri de Luxembourg, l'empereur d'Allemagne? Est-ce-que s'y trouvait un jeune écuyer qui, portant peut-être une barre sur le lion Hollandais comme petit-fils bâtard de Willem, roi des Allemands, a été la cause principale que cette fête, fût célébrée au château de Teilingen, comme résidence de sa mère? Et enfin est-ce qu'à une telle fête, les pensées de la „pulcherrima videlicit domina" se sont égarées dans le passé, au souvenir des deux assassinats, l'un du „Kerle Gottes", l'autre commis au dessous d'une fenêtre où elle s'était trouvée elle-même?.....

Voilà mon explication du titre de beau-frère donné à Henric par la dame de Voorn. Il faut donc rejeter comme fausse l'affirmation d'auteurs anciens sur un mariage entre cette femme et le frère ainé de Henric. *Mais le titre donné est toujours très correct.*

[1]) v. d. Bergh parle seulement de trois pendants. Alkemade en donne cinq dans le dessin précité. Pour ma part c'est à peine si je distingue au moulage un seul lambel dans tout l'écu. Ici je distingue sans erreur possible le lion au lambel à cinq pendants sur le cou, v. d. Bergh ne parle pas du tout d'un lion derrière l'écu. Alkemade a dessiné le lion mais non le lambel.

le corps d'un lion au lambel à cinq pendants [1]) sur le cou. Je considère que ce dernier lion est celui de sa mère, à savoir Luxembourg avec une brisure.

Dirk, 5e sire de Brederode. Sceau ordinaire appendu à une charte de 1356 (voir la reproduction no. 23, faite d'après le moule 52 d'Utrecht). Alkemade donne un dessin identique d'un sceau de 1346. Diamètre 30 m.m. Légende: „+ S' Theorici. Dominii . . . ode"

J'ai fini la liste des sceaux. A la première apparition d'armoiries de Teilingen, de Brederode et de Toll on rencontre des lambels apposés aux lions. A la fin du XIIIme siècle on trouve chez deux seigneurs des filets en bande se substituant au premier meuble, employé auparavant. Il nous sera de la plus grande importance de connaître ce que ces meubles signifient.

M. Koenen nous donne la réponse suivante:

„Les armoiries de Brederode montraient celles de Hollande „avec brisure d'un lambel, ce qui peut signifier la bâtardise „ou la souche d'un fils cadet". Une telle affirmation sur le lambel comme signification de bâtardise ne saurait point être faite, *vu qu'il n'existe point un seul exemple dans toute l'histoire héraldique, où ce meuble est employé comme brisure par un bâtard.* Le lambel comme brisure est *exclusivement le signe de descendance légitime.* L'honorable auteur ne pourra point donner un seul exemple en faveur de sa thèse. Même au cas contraire, n'aurait il pas été plus juste de suivre la coutume ancienne, c'est-à-dire de mettre la règle (descendance légitime) à la première place et une exception (bâtardise), à la seconde, au lieu de faire précisément le contraire?

Déja au XIIIe siècle on chanta:

„A cinq labiaux de gueules

M. Steinmetz dans un dessin rapide, fait d'après l'original, me donne le lambel à quatre pendants. Il n'a donc pas vu celui du milieu se trouvant précisement derrière le bord séparant les armes de Fontaines et de Brederode. La faute d'Alkemade s'explique facilement. Il a pris le bord supérieur du lambel pour celui de l'écu, ce qui a amené que les meubles de l'écu n'occupent pas entièrement l'espace de celui-ci, disposition contraire aux bonnes règles héraldiques de ce temps.

[1]) On ne peut pas croire aux armes de Brederode. Il n'est pas coutume de répéter deux fois dans le même sceau les mêmes armoiries.

„l'aisné fils le porta" (porta l'écu).

Hist. XIIIe siècle. (Littré).

Chez Ol. de la Marche, Mém. I pag. 265 (Lacurne) on trouve la description suivante:

„Entra Jacques de Lalain, armé de toutes armes, le ba-„cinet en tête, la visière levée et estoit paré de ses cottes „d'armes (qui furent les armes de Lalain) et portait les „lambeaux comme fils ainé de la maison". (Littré).

Dans le „rol of Kaerlaveroe" (1300) nous sommes informé que Maurice de Berkeley portait un lambel d'azur „parcequ ses frères vivoient". Et Sév. à Bussy (qui était de la branche cadette):

„Avez-vous oublié qui je suis et ce rang que je tiens de la „famille? Ah, vraiment, petit cousin, je vous en ferai bien res-„souvenir; si vous me fâchez, je vous réduirai au lambel." (Littré).

Le baron Ledebur a écrit une oeuvre intitulée: „Die Turnier-„kragen in der deutschen Heraldik" (Archiv f. deutsche Adels-„geschichte, etc. I Th. Berlin 1863) je ne l'ai pas lue, mais le passage suivant, reproduit au pag. 743 dans „Geschichte der Heraldik" par Seyler, suffit: „Der Grund der Bezeichnung „Turnierkragen" für das hier zunächst zu besprechende Beizeichen „dürfte wohl noch eine kritische Feststellung recht sehr bedürfen. „In Deutschland sind aber auch die Bezeichnungen Bank, Brücke, „Steg in Anwendung gekommen. Was den Namen Bank betrifft „und in Rücksicht darauf, dass der Ausdruck Bankert für unehe-„liche Geburt gebraucht wird, muss indessen in heraldischer Be-„ziehung auf das allerbestimmteste behauptet werden dass nie-„mals der Turnierkragen in der deutschen Heraldik diese Geltung „gehabt hat."

Sur ce sujet j'ai demandé des renseignements au célèbre professeur Ad. M. Hildebrandt, à Berlin, qui certainement est le savant allemand qui a vu la plus grande nombre de sceaux. Il m'a repondu ainsi dans une lettre du 29 Janvier: „Ich kenne „den Turnierkragen nur als Zeichen der jüngeren Geburt; es ist „mir aber nicht ein einziges Fall bekannt, in welchem er von „einem Bastard als Merkmal der illegitimen Abkunft geführt „wäre. Ich habe diese Frage in der letzten Sitzung des heraldi-„schen Vereins „Herold" zur Sprache gebracht; es war die Mei-„nung aller Anwesenden, das der Turnierkragen (wenigstens in „Deutschland *nicht* als Bastard-brisure gebraucht worden ist."

Pour ce qui concerne l'Angleterre je me suis informé chez „Court of the Lord Lyon, H. M. Register House, Edinburgh". M. Balfour Paul, Lyon King of Arms, me répond ainsi dans une lettre du 6 Avril dernier: „The label it may be safely „affirmed is *never* the mark of illegitimacy: when borne as a „brisure it generally marks the eldest son, though this rule is „not invariable. And quite frequently it continued to be borne „by the descendants of the cadet who first bore it as a diffe- „rence, and so became an integral part of the arms."

Enfin concernant la France, berceau des armoiries, j'ai demandé des renseignements au secrétaire de la Société des Antiquaires de France. Mr. T. de Villenoisy, attaché à la Bibliothèque nationale, me répond dans une lettre du 11 Mars dernier: „G. Demay, ancien secrétaire... est mort en 1887. Lors que le „président en fonctions, le comte Durieu, a pris connaissance „de votre lettre, il a demandé si quelqu' un des membres présents „serait disposé à vous répondre et je me suis offert.... Pour ce „qui concerne la question des brisures, elle n'existe qu'à partir „du moment où les blasons cessent d'appartenir exclusivement „aux seigneureries pour devenir de plus en plus un patrimoine „familial. Alors seulement il est nécessaire de distinguer les bran- „ches. En France et surtout dans la France du Nord et la Flan- „dre, on a eu recours: 1o) aux modifications d'émaux, ainsi les „rameaux de la nombreuse famille van Zuylen qui a utilisé tou- „tes les combinaisons d'émaux applicables à un même blason; „2o) à l'introduction de meubles étrangers dont le plus fréquent „était le lambel, mais non le seul. S'il a été employé comme „brisure de bâtardise, c'est ce dont je ne connais pas d'exemple."

Le lambel comme signe de bâtardise n'est donc point connu par qui de droit en Allemagne, en Angleterre et en France, et il ne pourra point être dit une seul syllabe contre ma thèse suivante:

Par conséquent l'existence du lambel dans les sceaux de Teilingen comme brisure est une preuve **absolue** *pour la descendance* **légitime** *de cette famille.* Il n'existe rien de plus sûr que cela.

La notice précitée de M. de Villenoisy sur l'apparition des brisures démontre qu'on ne les rencontre qu'au moment où les blasons deviennent de plus en plus un patrimoine familial. Ceci est sans doute juste. Avant ce temps nous voyons p. ex. les fils

cadets de la maison de France adoptant ou choisissant des armoiries de terres toutes différentes de celles des terres de leur père; et, en Hollande, nous possédons un exemple identique chez les Bentheims. Ainsi quelques nobles „acquerront des seigneure-„ries, mais beaucoup même de race illustre, cadets de grands „feudataires de la couronne, ne pourront en avoir et verront „passer devant eux des compagnons plus favorisés par les cir-„constances. Pour porter un blason, ils n'auront d'autres res-„sources que de mettre une brisure à celui de leur père.... „Nous voyons donc prendre place dans ou près du blason de „XIIe siècle qui ne se prêtait qu'avec repugnance aux brisu-„res de branches cadettes: 1o) les brisures de branches collaté-„rales, d'abord par transposition et changement d'émaux, puis „par adjunction de meubles, surtout de lambel et la bande." [1])

Après ce qui a été dit plus haut, nous nous trouverons en état de juger que la définition suivante du mot: „brisure", faite par M. Demay, est juste: „Certaine marque distinctive que „les branches cadettes ou collatérales devaient introduire dans „le blason de leur familles. Au chef seul de la maison apparte-„nait le droit de porter des armes pleines." Le même auteur nous donne comme premiers exemples les suivants: „Richard de „Vernow, 1195, a sur son écu un sautoir; son fils Richard ajoute „au sautoir paternel une pièce particulière, nommée lambel. Etienne „du Perche porte trois chevrons brisés d'un lambel, tandisque „Geoffroi III, comte de Perche, son frère aîné, porte, 1197, les „trois chevrons pleins, c'est-à-dire sans brisure." Le directeur actuel des Archives de France me fait en outre connaître dans une lettre du 27 Janvier dernier que d'après l'inventaire de Douet d'Arcq cette pièce héraldique se trouve dans le sceau du dit Richard de Vernon en 1195 (No. 3863) et comme gonfanon d'Auvergne en 1202.

Le sigillographe du British Museum m'écrit: The earliest use of the label as brisure has not, so far as I know, been ascertained. Instances seem to occur in the Neville family early in the 13th cent (see Birch, cat. of seals in the B. M.)".

Concernant la Flandre, les premiers exemples que je connais sont ceux de Bochardus et de Margaretha de Avesnes de 1222

[1]) Citation de: „Des transformations du blason" par Fr. de Villenoisy, Bruges 1903.

(Oliv. Vredius, sign. fol. 53 a.) Gautier d'Avesnes, le père de Bochardus, 1199, se couvre d'un écu bandé de six pièces; Jacques d'Avesnes en 1186 n'a pas d'armes distinctes.

Tout cela tombe admirablement d'accord avec l'apparaison du lambel dans le sceau de Willem van Teilingen de 1226. Qu'on ne répète pas que Sicco a vécu bien avant l'adoption des sceaux héréditaires. C'est vrai, mais on voit affirmé par ce qui précède que des brisures ont été adoptées aussi par des branches *collatérales*. Qu'on ne me fasse pas observer que Willem van Teilingen de 1174, le père du précité, aurait du adopter des armoiries toutes nouvelles conformément à ce qui a été fait plus tard par les Bentheims! Je répondrais alors: On trouve Willem le père à une date antérieure à celle de la charte, où nous avons constaté pour la première fois le lion dans le sceau hollandais. On ne le rencontre pas plus tard; mais si vraiment il avait vécu dix ou vingt ans après, certainement il aurait pu adopter les armes de ses terres — — — s'il en avait eu d'une certaine importance. Mais ici je trouve heureusement de mon côté plusieurs auteurs, hollandais e. a. M. Fruin — qui sont d'avis que les grandes terres de Nieuw-Teilingen près de Lisse n'étaient pas encore entrées dans la possession de la famille, maisque les dits sires ont possédé seulement, en ce temps-là, la maison assez peu importante d'Oud-Teilingen. Et je suis convaincu que tout le monde conviendra avec moi qu'à cette époque il n'y avait pas de connexion d'armoiries et d'une telle propriété.

Deux ans après l'année où nous avons constaté pour la première fois la présence du lambel dans un sceau, nous rencontrons ce Willem van Teilingen qui en 1226 porte le lion au lambel.

Nous ne connaissons pas le sceau de Dirk, son frère, le premier sire de Brederode. Mais il n'y a rien qui empèche de croire que ce sceau ait eu les mêmes meubles que ceux de Willem van Teilingen de 1226 et de Willem van Brederode de 12... Sur ce sujet J. ter Gouw a fait la conclusion suivante: Les armoiries de Brederode ne représentent pas une brisure de celles de Teilingen — — par conséquent Dirk Dapifer n'a pas été la souche de Brederode. Ici je fais observer expressément aux lecteurs un fait que tout le monde a oublié jusqu'aujourdhui. *Les armes de Brederode ne sont pas et ne pouvaient pas être une brisure*

de celles de Teilingen et Dirk Dapifer n'a pas pu apposer une brisure aux armes de Teilingen de son père, **tout simplement parceque ce père n'a pas porté d'armoiries et n'a pas pu porter un lambel qui n'était pas encore inventé.**

Le fils cadet, a tout simplement, en compagnie de son frère, adopté en même temps, et pour la première fois dans les annales héraldiques de leur race, le lambel apposé au lion hollandais déjà existant. Par cette action ils ont fait paraître à tout le monde leur issue légitime de Hollande comme branche collatérale.

A la fin du XIIe et au commencement du XIIIe siècle, des adoptions identiques de brisures doivent avoir été très nombreuses. Pour un gentilhomme sans domaines, issu par plusieurs générations d'une famille noble portant des armes, cette manière d'agir devrait être la seule de gagner des armoiries, en même temps que de faire paraître sa souche.

Enfin je ne vois nul empêchement même à croire les émaux des lambels des deux frères identiques. Dirk van Teilingen, dapifer, n'est pas mentionné sous le nom de Brederode, et l'on connait même des exemples, où deux frères ont employé, vers ce temps-là, un seul sceau commun.

Tout ceci n'est pas en conflit avec le fait que dans une quantité de sceaux de bâtards, on peut rencontrer le lambel, mais alors le lambel existait déjà dans le sceau du père de ce bâtard: ou comme meuble indépendant, ou comme brisure employée déjà par le père. Le premier cas a pu se produire chez toutes les familles, dans les armoiries *pleines* desquelles on rencontre ce meuble. Le second cas pourra être retrouvé chez des bâtards issus de fils cadets ou de branches collatérales, qui ont adopté au plus tôt en 1195 la brisure d'un lambel; mais alors *les bâtards ont du apposer un meuble additionnel comme brisure en signe de leur descendance illégitime.* Comme exemples typiques je signalerai ici: 1o) Les armoiries d'un bâtard d'Orléans à savoir: de France au lambel mis en chef, un filet en barre brochant sur le tout. 2o) Les armes d'un bâtard de Vendôme (Ligny de Bonneval): Bourbon-Vendôme, brisé d'un filet mis en barre. Mais ce n'est pas toujours que les bâtards adoptent comme signe de leur descendance illégitime ce meuble si typique pour leur souche à gauche, on trouve des meubles de toutes sortes, qui pourront avoir à présent tout

aussi facilement une signification de descendance légitime. Il faut croire que lors de leur adoption ils aient eu une signification distincte, mais ce sera impossible à constater tant que des études spéciales n'auront pas été faites concernant les divers pays et les diverses périodes.

Avant de quitter le chapitre des lambels, je dois nécessairement parler de l'information suivante, donnée par Planché dans son: „Pursuivant of Arms" (1873) pag. 190: „Dans le" rol of Edwards II time" nous rencontrons à notre surprise „Sir Johan „Lovel le bastard" portant les armes de Lovel: ondées d'or et de gueules avec un label de azure, brisure ordinaire de descendance légitime. Cela a causé un étonnement général. Rietstap, en recensant (Herald. Bibl. 1872. 4 pag. 307) le: „Handbuch par v. Hefner" affirme que: „le lambel n'est pas employé comme signe „de bâtardise. Le seul exemple connu est donné par Planché „etc." Le Dr. Woodward (Heraldry II pag. 176) croit à une confusion avec un autre John Lovel, vivant aux temps d'Edouard I et brisant les armes de Lovel avec un filet en bande. Le dit „Lyon King of Arms" m'écrit qu'ici le signe de bâtardise a pu être: que chez le bâtard les fasces de Lovel sont nébulées au lieu d'ondées, signe actuelle de bâtardise en Angleterre.

Après une correspondance assez longue avec le „British Museum" et après m'être procuré deux moulages de sceaux différents de John Lovel au dit Musée, j'ai la bonne chance de pouvoir donner ici une explication satisfaisante sur ce sujet.

Il a vécu trois ou même quatre John Lovel's différents, à savoir:

A. Dessin: nebulé ou ondé d'or et de gueules avec la notice suivante à côte: J. Lovel. (Harley M S. 337 fol. 24).

B. „Mun sire Johan Lovel lescu undéé dor et de gules à un „label de azur". Outre cette description, il existe deux dessins d'écus sans armoiries de: „Johan Lovel et Johan Lovel le fils" (Camden Roll [Cotton Ch. XV. 8]). Ce doit être ce sire qui a possédé le sceau tombé, que possède le British Museum (LXXXVII. 15), et dont le moulage montre l'écu ondé au lambel; légende: „+ S. Johannes Lovel."

C. Un certain Johan Lovel qui paraît avoir porté les armes de Lovel au filet en bande (voir la notice de Woodward

ci-dessus). Le sigillographe du British Museum croit ici à une invention d'un copiste. En tout cas le „Parliamentary Roll" donne à Sire *Thomas* Lovel: ondee de or et de goules à un baston de azure". „First Dunstable Roll l'appelle „sir Tho Lovel" et donne la même description d'armoiries.

D. Enfin nous rencontrons: sire Johan Lovel le bastard ondee de or et „de goules à un label de azure *a les moles de argent.* (The Parliamentary Roll (old text in Cotton MS. Calig. A XVIII) Nous voyons ici le mystère éclairci John Lovel (No. B.) paraît avoir apposé le lambel aux armes d'un père du même nom No A.) et certainement John Lovel le bastard (No. D) a été le fils d'un Lovel qui a déjà eu le lambel dans ses armes, probablement de No. B, et *comme signe de sa bâtardise, il a apposé aux pendants du lambel des molettes.* Planché a-t-il tout simplement oublié ces derniers mots si importants dans la description? En tout cas il parle d'un: „Roll of Edwards II time et le „Parliamentary Roll" qu'il mentionne lui-même (pag. 35) date de ce règne. Pour lui il n'existe qu'un seul „roll" du même règne: „le Dunstable roll", où l'on ne trouve pas le mot: bâtard" pour un Lovel. Un oubli de la part de Planché est absolument impardonnable. Voici plus de trente ans que cette notice a causé de l'étonnement aux auteurs! Et il affirme lui-même aux pag. 184 et 185 que la molette a été employée avant 1221 comme brisure dans les armes de Robert de Vere, frère cadet de Alberic de Vere, earl of Oxford. Mais, comme Planché a connu ce fait, je suppose qu'il ait été victime d'un copiste négligent.

Ce même sceau avec le lambel aux molettes se trouve aussi reproduit dans une peinture du sceau au „MS. Jul. CVII. fol. 227" au British Museum avec la différence que les fasces sont nébulées. Sur ce sujet on m'écrit du British Museum: „I have „not enough knowledge to decide whether mediaeval draughtmen „and sealcutters can be relied upon always to distinguish: „wa- „ved" from „nebuly", „but the forms of the lines approach each „other so closely that I am inclined to doubt it."

Partageant ces vues je crois que c'est précisement ce même sceau dont je possède, de la part du dit Musée, un moulage:

LXXXVII. 14". Ici les fasces sont nébulées; on voit au Musèe un lambel dans le sceau original, et nous considérons, en examinant le mien, que nous apercevons sur chacun des deux derniers pendants, une molette. Mais, vu que le moulage est très fruste, le sceau peut être attribué à l'un des deux autres sires précités, ceci dépendant de la question quelles brisures manquent en réalité dans le sceau. La légende porte: „Sigillum Johannis Lovel." La pointe de l'écu est arrondie. J'ajouterai que Planché donne, pag. 85, un dessin d'un sceau appendu à la lettre des Barons adressée au pape en 1301. Ici l'écu est formé en pointe aiguë et l'on n'y voit que les trois fasces ondées. Le nom du propriétaire n'est pas mentionné. On m'affirme au British Museum, que le sceau attaché à la dite lettre est photographié dans: „The Ancestor no. VIII pag. 100."

Mes explications sur le lambel sont finies. Je n'ai pas donné tant de détails sur les sceaux étrangers des Lovel, uniquement parceque j'ai considéré que le seul exemple d'un petit bâtard vivant environ l'an 1300 pouvait être d'une importance dans la questions des brisures. — Certainement je partage ici les vues suivantes de M. de Villenoisy dans sa lettre précitée: „Les bâ„tards qui ont le lambel l'ont comme branche collatérale, ou „même comme simple meuble. — — — Pour affirmer le contraire, il faudrait apporter des exemples sûrs et nombreux, ne „pouvant pas s'expliquer autrement, et pour la France je n'en „connais pas". — Non, j'ai mis au clair le cas Lovel tout simplement à cause de ma thèse précédente: „on ne pourra point „donner un seul exemple où le lambel soit employé comme „brisure par un bâtard."

Nous arrivons maintenant à la brisure, nommée *le filet en bande*, employé par Jan van Teilingen et Dirk, sire de Brederode. Quelle signification cette brisure a-t-elle eue? A cette question la réponse de M. Koenen: „Aux temps postérieurs on „considère que le lambel est le signe d'un fils cadet et le filet „en bande" (schuinstreep. Ce mot est traduit ainsi dans: Heraldieke Bibliotheek 1872 1 pag. 8) „le signe de bâtardise, mais „dans les anciens temps („oudtijds") on ne l'a pas toujours distingué „aussi accuratement (scherp). Il existe aussi un sceau de Dirk, „fils de Willem et sire de Brederode.... où l'on rencontre un filet en bande (rechtschuinstreep) dans la place du lambel... pen-

dant que Willem, lui-même, portait le lambel à cinq pendants."

L'honorable auteur ne sait-il pas qu'en règle dans les anciens temps le filet en *bande* (ou la bande elle-même) a été comme brisure, un signe de descendance légitime, et que le filet en *barre* (ou la barre elle-même), comme brisure, a fait valoir la bâtardise? Je choisis ici premièrement l'exemple le plus connu du monde, les Bourbons! Ils ont porté au commencement *de France au filet en bande.* Et je vous dirai maintenant, où je crois que ce meuble oit été pris pour la première fois en forme de brisure. A la fin du XIIe siècle ont existé deux fils de Balduinus IV, comte de Hainaut et d'Aleyde, sa femme, héritière de Namur. L'aîné, Balduinus V, adopta comme comte de Namur: l'ancien Namur (les trois chevrons); le cadet, Wilhelmus adopta au premier: *l'ancien France,* au second *bandé,* ce qui peut être une copie vague du côté gauche de l'écu de Namur. Marguerite, héritière et régnante de Flandre, femme du Balduinus précédent, porta dans ses armes le lion de Flandre, qu'on trouve, comme nous avons vu, en 1170 dans le sceau de Philippe I, comte du dit pays, son frère. Il faut croire que Balduinus V, son mari, ait adopté les armes des terres de Flandre qu'il gouvernait pour sa femme, d'autant plus que comme descendant direct de Balduinus Pius, comte de Flandre, et chef de la famille après l'extinction de la branche ancienne, il pouvait prétendre à des droits aux dites terres et par conséquent aussi aux armoiries de ces terres. Ce Balduinus V et Marguerite, sa femme, eurent, entre autres, le fils: „Philippus nobilis, marchio Namurcensis" (qu'on rencontre dans une charte de .... comme fils des deux époux) Celui-ci adopta — soit comme fils cadet du père — soit comme parent collatéral de Philippe I, comte de Flandre, mort en 1191, le lion de Flandre au filet en bande fascé brochant sur le tout. Tant qu'on ne trouve pas une autre hypothèse plus vraisemblable, je croirai le filet dans le sceau de „nouveau Namur," être, *ou* celui qui avait formé une partie de chaque chevron de l'ancien Namur, *ou* ce qui est encore peut-être plus probable, ou qu'on aura en même temps une explication des fasces de la brisure — un filet mince découpé obliquement de la première partie de l'ancien Namur. Nous nous trouvons ici précisément au commencement de l'adoption de meubles différents comme brisures; je ne vois rien qui puisse contredire à cette supposi-

tion, que, concernant le filet en bande, Philippus nobilis, Marchoi Namurcensis, est marquis ici en tête.

Guy, comte de Flandre, mort en 1304, laissa e. a. les fils suivants: *a.* Wilhelmus de Flandria, sire de Richebourg et Crèvecoeur, (second fils) qui portait, en 1288 (?), dans son sceau équestre et dans son contre-sceau *le lion de Flandre au filet en bande fascé brochant sur le tout* (Vredius: t. 70 a). Les deux fils de celui-ci ont gardé les mêmes armes. (Vredius: t. 70 b. e. 71 a, b). *b.* Guido (quatrième fils) portait: *de Flandre à la bordure ondée* (Vredius t 73b). *c.* Philippus de Flandria porte premièrement *de Flandre au filet en bande brochant sur le tout* et échange plus tard, ce filet contre *la bande chargée de deux coquilles.*

Que les lecteurs se rappellent que Béatrice, la femme du comte Florent V de Hollande, était la sœur de ces frères de Flandre, et ils pourront conclure avec moi que dans les cours de Flandre et de Hollande il n'y avait point précisément, du temps où les cousins germains de Teilingen et de Brederode faisaient paraître pour la première fois leurs brisures nouvelles — de meuble qui indiquait plus clairement une descendance légitime, que précisément la brisure qui s'appelait le filet en bande, vu que celui-ci était employé en Flandre par les fils cadets de la maison régnante, et dans la Hollande par les propres beaux-frères du comte de ce pays.

Dans la salle des fêtes de l'ancien château du comte Willem, roi des Allemands, et du comte Florent V, son fils, ainsi que dans son annexe, la salle des chevaliers, bâtie par ce dernier à la Haye, certainement aucun bâtard n'aurait eu le droit d'indiquer son origine illégitime par un meuble brillant près du trône sur deux écus de nobles fils de Flandre! Et en regardant autour de soi, dans la salle, croyez-vous que hormis les sires de Flandre, de Teilingen et de Brederode, il y aurait d'autres fils légitimes portant le filet en bande? Certainement! je vous énumérerai ceux dont les sceaux me sont connus.

Dirk van Voorn, frère de Henric, sire de Voorn, apposa le filet en bande sur le léopard lionné. Il était donc l'oncle de ce même Dirk, sire de Brederode comme étant le frère de Hillegond van Brederode, née Voorn. Jan van Renesse, *le fils du propre frère de Dirk, sire de Brederode,* mettait le filet en bande sur les armes de Renesse. Ce meuble était donc habituellement usité comme brisure légitime, par la race de Hillegonde de Voorn.

Mais le filet en bande a été employé de plus par un cousin du comte Florent V. On connaît sans doute le nom d'Aleide, sœur du roi Willem de Hollande, et par conséquent tante du comte Florent. Mariée à Jean d'Avesnes qui portait primitivement les armes de son père et grand-père (à savoir: Avesnes avec brisure d'un lambel comme branche cadette) (Vredius t. 53 b), mais qui les échangea plus tard contre le lion de Flandre (Vredius t. 53 c, 54 a), elle eut e. a. les fils suivants: a. Johannes, comte de Hainaut et plus tard de Hollande, qui a porté le lion seul (Vredius t. 54 b.) b. Wilhelmus, l'évêque, qui employait trois lions dans son sceau (Vredius t. 55b) et c. Florentius, mentionné expressément comme fils des deux époux nommés, portant dans son sceau équestre le lion de son père, au filet en bande brochant sur le tout. Ainsi pendant la vie de Dirk, sire de Brederode, et de Jan van Teilingen, un jeune chevalier, étant en même temps cousin du comte Florent, oncle du comte Jean I, et frère du comte Jean II, a fait paraître la légitimité de sa souche par un filet en bande comme brisure. Mais il était plus que cela; il était le suzerain d'Oud-Teilingen (v. d. Bergh II No 322), dont Jan van Teilingen a été le vasal (Fruin: jongere Tak van Teilingen pag. 84—85).

On voit que les preuves de l'emploi du filet en bande comme signe de descendance légitime au temps de Brederode, sont les plus fortes qu'on puisse se figurer!

Pour ma part, je crois que la décision des deux sires d'échanger le lambel contre le filet en bande a été causée partiellement par une tendance à vouloir suivre comme partout ailleurs et toujours, d'abord la mode régnante à la cour. Mais il faut bien remarquer qu'à cette époque il a existé chez plusieurs grands seigneurs hollandais une tendance à changer d'armoiries. Dirk, le sire de Wassenaer, échange à une date, entre les anneés 1288 et 1294 le sautoir contre les croissants, tout en laissant les fasces; Jacobus de Wouda fait après 1285 la même chose tout en gardant la fasce. (Voir mon étude sur les Wassenaer, auquel M. van Epen a promis l'hospitalité dans „de Wapenheraut"). Henric, sire de Lecke, beau-frère de Dirk, sire de Brederode, adopte de nouvelles armoiries (Voir mon étude: Teilingen-Leck qui paraîtra dans „de Wapenheraut" avant la publication de l'étude future de M. Wüstenhoff sur les familles van Teilingen). Déjà en 1271 les

Haerlem ont changé d'armoiries. (Manuscrit d'Alkemade à la Haye, Frémény: Supplément pag. 107, No. 363.) Les armes de Cruininghen de 1243 (voir la photographie se trouvant aux Archives de la Haye, des sceaux appendus à une charte de cette année [v. d. Bergh I. No. 397], se changent dans les trois pals, portés par Hugo de Cruininghen, le père d'Oda, femme de Gérard de Rassenghien [voir pag. 478], et dans les trois pals au franc-canton surmonté d'une étoile, portés par Johannes de Cruininghen [Frémény, Supplément No. 327]; dessin du sceau reçu de Lille), ceci dit sans parler des armoiries de Boesinchem, de Kuilenburg et peut-être aussi de Putten.

A propos du lambel je prie les lecteurs d'observer que le filet en bande peut exister dans les sceaux d'un fils bâtard, mais alors, ou comme meuble indépendant ou en existant déjà dans les armoiries du père comme signe de descendance légitime, mais dans les deux cas le bâtard a du nécessairement changer les armoiries paternelles. Il a été constaté que le filet en bande fût aussi employé par des bâtards. Je suis convaincu que la plupart des cas pourront s'expliquer par l'un des deux faits précités mais s'il en existe toutefois des exceptions ne pas à ranger dans l'une de ces deux catégories, ce que je ne peux pas contester, à faute d'études spéciales sur ce sujet, je n'ai qu'à souligner la supposition des auteurs précédents que cela résulte d'une erreur des graveurs, qui ont ignoré où se trouvent les parties respectives de droite et de gauche dans l'écu, et qui, voulant graver un filet en barre, ont fait naître une bande mince. Je considère une telle erreur comme impossible chez les grandes familles de Flandre et de Hollande au XIIIme siècle pour les causes que j'ai déjà mentionnées.

Du bout d'un certain temps le sens vrai du filet en bande comme brisure s'étant évanoui, on n'a pas nécessairement besoin de mettre exclusivement sur le compte de la méchancété des „Cabbeljouw's", ennemis du chef des „Hoeks", l'accusation portée contre le sire de Brederode, qu'il lui fallait mettre la barre („stok") au lion comme bâtard de Hollande. Ainsi ce qui, au temps de Dirk, 3me sire de Brederode, a été en Hollande et en Flandre la meilleure preuve de descendance légitime, est devenu erronnément de longues années plus tard une base d'une accusation contre l'issue légitime des Brederode!

J'ai exposé ci-dessus les causes pourquoi les armes de Brederode n'ont pas pu être une brisure de celles de Teilingen. Il n'y avait aucune raison pour Jan van Teilingen et Dirk, le sire de Brederode de se départir des vieux principes. Chez tous les deux le filet en bande a pris la place du lambel, et s'il y naquit alors chez le dernier une différence de couleurs, il faut croire qu'elle se soit introduite de la même façon dans le filet en question.

Les exemples précités pris au coeur même de la Hollande du XIIIme siècle, me paraissent aptes à donner une opinion exacte sur cette question. *Comme preuve de la descendance légitime de Teilingen et de Brederode elles n'ont point été nécessaires, vu que les mêmes membres de ces familles qui ont employé le filet en bande, se sont pourvus auparavant du lambel comme brisure.*

Je n'ai pas besoin de parler en détail du filet en barre.

„S'ont a non Navar de Navare

„Quar ne fu pas vraie lor bare" (Mousk. Chron. 6256 Reiff.) est une expression qui, d'après Littré, „paraît signifier l'extraction peut-être par allusion à la barre qui brise les armes des bâtards".

Ce sens du mot est tellement entré dans la langue française que l'expression: „avoir une barre sur l'écu" signifie: „être bâtard ou d'origine bâtarde". (Littré.)

J'ai donné plus haut deux exemples de l'emploi de cette brisure; ici j'en ajoute un autre: Bâtards de Viennois: *D'or au dauphin d'azur, crêté et peautré de queules; au bâton en barre du même brochant.*

Il est clair qu'une barre peut exister dans les armes d'un fils légitime; mais alors, ou comme meuble indépendant, ou en existant déjà dans les armoiries du père.

Le développement des armes des trois familles nous montre donc: premièrement le lambel à cinq, plus tard celui a trois pendants. J. ter Gouw a essayé de faire valoir le contraire tout en arrivant ainsi à des conclusions fausses. Un nombre variable de pendants n'a aucun sens quelconque. On voit même dans un sceau équestre le nombre varié sur l'écu et sur le heaume. Mais *lors de l'adoption* du lambel une signification distincte a pu être possible quelquefois. Dans ce cas on pourrait supposer que chez Willem van Teilingen, en 1276, les cinq marches du lambeau de

l'échelle aient pu signifier sa descendance au cinquième degré de Sicco de Frise.

Quant aux billettes comme brisure, elles apparaissent presqu'en même temps documentalement chez deux familles hollandaises: chez les Renesse en 1271 comme issus de Voorne; chez les Toll en 1296 comme issus de Teilingen. Je ne sais, si elles ont la même signification dans la maison de Gelre. Il faut le croire pour ce qui concerne la maison altière des Oranges comme issue de Nassau. Ainsi les billettes existent de nos jours dans les armes royales de Hollande.

Appendice.

Des évènements impossibles à prévoir et qu'il est superflu de raconter, pour ne pas engager une polémique inutile, m'obligent à ajouter quelques mots.

J'ai envoyé, au commencement d'Avril dernier, une étude intitutée: „Teilingen-Leck", à la rédaction de „de Wapenheraut." J'avais trouvé plus utile de répondre dans la même revue aux suppositions de M. Koenen, toutes contraires à mes propres vues, parce que cette étude a porté sur une question qui, se trouvant tout en second plan, ne concernait pas l'issue des Teilingen. En même temps j'avais envoyé à la rédaction des moulages d'un sceau équestre avec contre-sceau de Henrik, le sire de Leck et père de Pieter. Je suis le premier qui fasse paraître, dans un sceau des anciens sires en question, le lion à la place de leurs premières armoiries. L'étude, ainsi que les moulages sont actuellement déposés au archives de la rédaction et depuis l'on ne m'a fait rien connaître sur la date future de la publication.

Or, dans le cinquième fascicule de la même revue a paru, au commencement de ce mois, à ce qu'il faut croire, la première partie d'une étude écrite par la rédaction [1]) et intitulée. „De geslachten van Teijlingen". Quoique abonné, je ne l'ai pas reçue; sans la bienveillance d'un savant hollandais, sa publication récente m'aurait donc été inconnue. Aussi bien, j'écris tout en hâte ces

[1]) L'étude donnant comme auteur M. Wüstenhoff, je m'adresserai directement à lui dans le présent supplément. Cet auteur paraît toutefois être membre de la rédaction, puisque M. v. Epen, le redacteur en chef, m'écrivait le suivant le 23 Mars dernier: „ . . . Teylingen, nous avons fait une étude sérieuse sur cette famille . . ."

lignes, espérant qu'elles puissent paraître en même temps que mon étude: *La descendance de Sicco*, qui se trouve déjà entre les mains de l'imprimeur.

Cet appendice est devenu nécessaire par plusieurs causes que je n'énumérerai pas. Je répondrai ici certainement de plusieurs façons aux affirmations de la rédaction, mais je donnerai en prémier plan un résumé de mon étude: Teilingen-Leck.

Après avoir fait connaître aux lecteurs qu'un certain Jobus Teilingius avait falsifié la phrase si importante pour connaître la filiation de Brederode qui se trouve dans le manuscrit de Procurator, originalement déposé chez les héritiers de Janus Douza, et qu'il l'avait fait dans le but évident d'éclaircir l'origine des Brederode par les Teilingen, et après avoir donné ainsi une preuve irréfutable à la théorie de M. Koenen sur les falsifications des registres de Teilingen, j'ai fait l'historique des oeuvres où se trouve la vieille affirmation sur les Teilingen comme sires de Leck. J'ai aussi constaté que le premier qui l'ait dit est Pontus Heuterus. Celui nomme expressément comme sa source: Augustinus Teilinganus, la même personne qui a affirmé sa filiation par les vieux sires de Teilingen, au cours de son procès célèbre concernant un permis de chasse qui lui avait été refusé par les „meesterknapen." J'ai démontré que, pour ce qui concerne les Teilingen, les registres de Jan van Leiden paraissent assez exacts et qu'on n'y trouve pas un mot sur cette possession prétendue des terres de Leck.

J'ai indiqué les causes qui m'ont fait croire qu'Augustinus Teilinganus ait pu être de bonne foi, en donnant Catherine de Durbuy comme fille prétendue de Willem, sire de Teilingen, et en admettant son mariage prétendu avec Willem van Brederode, beaufrère de Jan, le père de Jan, sire de Leck et Polanen: l'existence d'une autre Catherine comme dame de Polanen et enfin l'impossibilité des auteurs anciens de distinguer séparément les noms de Leck et de Polanen. C'est ainsi que les auteurs en question très facilement ont pu faire la conclusion que les terres de Leck étaient possédées par Catherine de Durbuy comme héritière de son père prétendu.

Ici M. Koenen n'a pas observé que l'auteur qui le premier nous a raconté cette fable, est absolument le même qui, aussi le premier, nous a donné la notice sur le mariage de Simon

van Teilingen avec N. van Polanen, notice que l'auteur considère incorrecte dans sa récension de l'oeuvre de M. Obreen.

Je crois aussi, que M. Koenen aurait trouvé que son hypothèse perdrait en force, s'il lui avait été clair qu'aucun membre de Teilingen n'a possédé les terres de Langerak et s'il avait connu, ce que je suis le premier à constater, que la famille du dernier nom est issue, non des Teilingen, mais des Uytten Goije.

Enfin j'ai démontré par des chartes les raisons qui portent à croire les anciens sires de Leck aussi indépendants que ceux de Teilingen.

Je partage certainement les vues de M. Wüstenhoff, que des recherches plus assidues aux archives de la Haye auraient été désirables afin de donner les preuves nécessaires („de noodige bewijskracht") à la supposition de M. Koenen, mais je crois qu'elles améneraient un résultat contraire. Ainsi M. Wüstenhoff nous fait observer qu'outre de Penlien et Groenswaard les van „Teilingen ont été jusqu'au XVIe siècle sires de s'Gravensloet „mais spécialement aussi de Gravenbroeck, laquelle „ambacht" avait été vendue plus tôt par eux aux Brederode." L'honorable auteur ne connaît donc pas d'où ces terres postérieures de Teilingen sont venues, et je lui ferai savoir ce que je trouve annoté dans mes archives: Chartes Utrecht: No. 88, 1369, 19 Mai. Geryt van Ysendike, prêtre de St. Jacob à Utrecht donne vidimus d'une charte du 14 Avril 1362, par laquelle Sweden le burgrave de Montfoort, donne en fief à Wouter Simonsz. van Teilingen „het geregt ende tienden van s'Gravesloot." No. 101, 1378, 25 Avril. Jan van Langerak donne en fief à Wouter van Teylingen „twee morgen land in de Hofstad van Rutenberg." No. 279, 1414, 20 Déc. Jacob, sire van Gaasbeek etc. donne en fief à Symon van Teilingen, fils de Wouter „een halve hoeve in Gerverskop". No. 281, 1414, 31 Décember. Jan, sire à Langerak donne en fief à Symon van Teilingen Woutersz., „2 morgen land in de hofstede „Ruitenberg, strekkende van de Vecht tot de Oudervecht toe". No. 283, 1415, 18 Janvier. Willem, comte de Hollande donne en fief à Symon van Teilingen „8 morgen land in de zate van Ruytenberg in het Kerspel van Loenen". De ces trois chartes (279, 281, 283) le Hof van Utrecht a donné le 13 Mai 1656 un vidimus (voir Cat. II Supplement No. 1752). Je trouve aussi la notice (Utrecht No. 1731, cat. suppl. I) que le „Hof van Utrecht"

donne le 29 Mars 1650 un vidimus d'un „schepenbrief van Stryen" du 10 Octobre 1402, par laquelle. Jan et Symon van Almonde donne des droits de „14 meten lands bij Maas" à Jan van Almonde, leur père, et que dans cette charte il est parlé de deux autres: 1) le contrat de mariage du 22 Juin 1350 entre Symon van Teylingen et Bartha van Montfoort (bien connu du reste); 2) la charte précitée (No. 88), mais je trouve ici la notice ultérieure que Wouter Simonsz. van Teilingen a reçu ce fief après Hendrik van Linschoten, mort sans descendance. Enfin sous le numéro 1763 on trouve un vidimus, fait le 13 Mai 1656 de: 1) une charte de 1369, par laquelle Albert, comte de Hollande, donne en fief à Wouter van Tielingen „8 morgen land in de zate van Rutenberg aan de Vecht bij Mijnden". 2) la charte précédente donnée par Jan van Langerak, chevalier.

Par ces notices ou apprendera que les Teilingen ont bien possédé d'autres terres que celles du sire Simon, fils de Willem, sire de Teilingen, mais que ces possessions leur sont parvenues d'une toute autre manière, qui n'a rien à faire avec les domaines différents des sires de Teilingen et des seigneurs de Leck, entre Lek et Merwede.

Que M. Koenen ne s'en formalise point que je me permette de lui dire que, malgré tout le plaisir que j'ai eu en lisant son étude sur les terres de Teilingen à Alblas, je n'y vois absolument rien qui puisse donner de la vraisemblance à sa théorie. Le sire Dirk a fait très pratiquement sa description des frontières de sa terre en commençant à un endroit près de Leck aussi connu que Scoeneberg. Mais je ne vois pas que cela puisse donner du poids à la supposition de M. Koenen que les Teilingen y ont été suzerains des sires de Leck. Au surplus je ne connais aucune preuve documentale comtemporaine que les sires de Leck aient habité cette place au XIIIe siècle [1]).

[1]) M. Koenen qui nous donnera une étude sur les terres de Buter doit être le savant le plus habile à nous renseigner sur le point suivant: En 1328 le comte de Hollande parle de: „onze gherechte van Langerake, dat Hendrik van der Lecke van ons houd." (La Haye E. L. 6 cas C fol. 61) Je suppose que c'est comme mari de Margriete v. d. Goye qu'il y a été le vassal du comte. Eh bien, en 1333 Jan de Hainaut donne un fief „in Langerake, dat roerende is van den „huize tScoenhoven". (La Haye B. B. Blois cas D. fol. 42 v.) Il. serait probablement une conclusion trop rapide, si l'on voulait laisser le dit Henric habiter une maison à Scoenhoven avant sa défaite. Je crois plutot que si vraiment les

Enfin dans mon étude: Teilingen-Leck j'ai fait valoir, que cette belle théorie de ne pas affirmer autre chose que ce qu'on sait prouvé par des chartes est en pratique si difficile que M. Koenen, apris avoir donné cette affirmation, y fait lui-même défaut quelques lignes plus bas. C'est à propos de ces deux hommes, dont j'ai parlé plus haut, Hugo de Gouwer et Willem de Gauwer [1]), qu'il a appelés frères, sans aucune preuve, et qui documentalement ont eu des pères différents. — Je démontrerai tantôt par quelques exemples à quelle grande inconséquence les théories en question ont fait parvenir M. Koenen. L'honorable auteur, tout en mettant en doute que Willem Hugosz. van Teilingen ait été le père de Willem et de Dirk van Teilingen affirme: 1o) que Balduinus, le comte de Bentheim, a été le petit-fils du comte Dirk VI de Hollande. Quelle est la preuve documentale que ce Balduinus a été le fils d'Otto comte de Bentheim? Il faut le croire, mais M. Muller Hzn lui-même ne nous la donne pas, cette preuve; 2) que Jan van Renesse, le frère de Dirk van Brederode a été marié à N. van Lichtenberg. Il me paraît que M. des Tombe nous donne une preuve documentale que sa femme s'est appelée Marguerite, fille de Huon Scerports (Geslacht v. Renesse pag. 35) et que ce n'est que le petit-fils du même nom de Jan van Renesse qui s'est marié comme écuyer en 1338 à: „Joncfrouwen Aleiten van Rijnouwen, oudste dochter heren Jacops van Lichtenberghe, ridders" (Ibid. pag. 74); 3) que Jan Uytten Goije a été marié à Margriete van Teilingen. (De Wapenheraut 1902, pag. 484 note (1)]. A une autre place M. Koenen donne à la dite femme Ghijsbert comme mari (Wapenh. 1904 pag. 161).

Je laisse maintenant l'étude de M. Koenen, pour voir s'il y a des commentaires ultérieurs à faire sur les affirmations de M. Wüstenhoff. Je constate ici avec plaisir que cet auteur fait des objections graves contre les 5 points différents qui ont induit M. Koenen à croire à une bâtardise des deux frères de Teilin-

---

terres de Hendrik ont été partagées en 1331 entre deux sires (Ramaer: Geogr. Geschiedenis pag 264), celui habitant Scoenhoven a du être l'un d'entre deux.

[1]) Je ne vois rien qui fait paraître une bâtardise de Willem de Gauwe Willemsz. van Teilingen. Seulement en cas qu'il a été le fils de Willem heer Dircsz. van Teilingen, il a du être bâtard, car il n'a pas succédé à ce dernier dans ses fiefs.

gen. J'en ai parlé assez moi-même, mais touchant la question héraldique pure, je dois encore ajouter quelque chose.

Ainsi, d'après ce que j'ai avancé plus haut, M. Wüstenhoff commet une erreur en croyant que les règles héraldiques établies en Allemagne et en France n'aient pas été en vigueur, en même temps, en Hollande, au XIIe siècle. J'ai démontré déjà qu'il n'y a que deux exemples antérieurs, connus par M. Demay, où l'on trouve des armoiries héréditaires, l'un le lion de Flandres, l'autre les alérions de Montmorency, „les premiers barons chrétiens." — Une croix éventuelle aux monnaies comtales n'a certainement été qu'un symbole.

M. Wüstenhoff ajoute: „De Hollandsche leeuw werd overgenomen van de Habsburgers". S'il veut dire que c'est le lion de Habsburg que les comtes de Hollande ont adopté, cette déclaration catégorique tombe par elle-même, de ce fait que le lion hollandais existait déjà vers 1180, tandis que celui de Habsburg n'apparaît pour la première fois qu'en 1186. [1]) Mais s'il veut affirmer que les Habsburg ont adopté le lion de Hollande, il est clair qu'ils auront du le faire comme comtes postérieurs de ce pays, et ce fait n'a ici aucune importance. Je ne peux non plus partager les vues de M. Wüstenhoff que le lion a été un symbole par préférence dans la Hollande pour la période du XIIIe siècle, de laquelle seule il est question. Parmi les exemples donnés nous n'avons donc à nous occuper ni des Grieken ni de la famille des Bronkhorst, qui n'est pas d'origine hollandaise pure. Quant aux autres il faut se rappeler qui les Adrichem et les v. d. Duyn portent le lion des Brederode; les Boukhorst celui des Noordwijk; les Heenvliet et probablement aussi les Naaldwijk un fauve, tirant l'origine des Voorn. Les Leck por-

---

[1]) Sur ce sujet j'ai demandé des renseignements à M. le professeur Ad. M. Hildebrandt, qui me répond le suivant: „Dass der holländische Löwe von den Habsburgern stammt, halte ich für sehr unwahrscheinlich! Im „Herold" hat J. A. Mensinga 1883 und 1888 Artikel veröffentlicht: „Die Löwengruppe an der Nordsee" und „Das norwegische Wappen", worin er ausführlich über dieses Thema handelt, ohne jedoch mit voller Gewissheit den Ursprung der 4 ältesten Löwen — Flandern, Holland, Brabant, Limburg — nachweisen zu können. Er vermuthet, dass der Löwe schon in vorheraldischer Zeit das Symbol der alten Seekönige gewesen sei u, dass hierin der Ursprung des holländischen Löwen zu sehen sei. Vom habsburgischen Löwen ist mir ein älteres Vorkommen als 1186 nicht bekannt."

tent premièrement des armoiries ressemblantes à celles des Avesnes et les échangent contre le lion, après avoir vu que Jan d'Avesnes a adopté le lion de Flandre. Il nous restent parmi les exemples cités, les Alkemade et les Velsen. Je suppose, quant à ces deux familles, que des recherches futures feront conclure que ce n'est qu'une tendance de suivre une mode, qui les a fait adopter le lion dans leurs armoiries. Dans la première famille un membre s'est marié à une bâtarde d'Hollande et dans la seconde nous rencontrons en deux générations deux prénoms identiques à ceux de deux sires de Voorn contemporains (Albert et Gérard).

Le même auteur affirme que Willem van Teilingen a porté le lion au lambel à trois pendants, Dirk Dapifer les mêmes armoiries mais le lambel avec cinq pendants. Je renvoie les lecteurs à ce qui a été dit dans la troisième partie de mon étude et j'ajoute: Sur le nombre des pendants dans le sceau de Willem v. T. une discussion, sans importance du reste, pourra se soutenir, car son sceau est très fruste, mais certainement il n'en peut être ainsi pour celui de Dirk Dapifer, tout simplement parceque son sceau n'est pas connu. Celui de 1226 est tombé de la charte par vétusté, d'après ce que m'a affirmé l'archiviste du Nord à Lille. Déjà le 10 Mai 1776 ce sceau n'existait plus. (Kluit: Hist. crit. II. I. pag. 461). Ici M. M. Koenen et Wüstenhoff ont été, tous deux, induits en erreur par J. ter Gouw, qui a donné (Nijhoff: Bijdragen N. R. III pag. 21) à Dirk Drossaet, l'aîné, le sceau de Dirk cadet, sire de Teilingen. M. M. Koenen (de Wapenheraut 1803. pag. 22) et Wüstenhoff auraient facilement pu se garder de cette méprise, car le premier auteur ajoute que J. ter Gouw réfère à Kluit: Hist. crit. II. tab. XIV et XV. Eh bien! Les sceaux qui s'y trouvent reproduits datent de 1259 et 1274 et les deux auteurs savent fort bien que Dirk Drossaet est mort bien avant la première de ces deux dates.

Aussi dans la première charte Dirk est expressément appelé: sire de Teilingen. Comme Craandijk déjà a constaté que Dirk Drossaet n'a jamais possédé ce domaine, il aurait été d'autant plus facile d'éviter cette erreur.

Pour ce qui concerne le reste de la question héraldique, les lecteurs de mon étude comprendront que c'est moi qui a écrit cette lettre, dont M. Wüstenhoff parle pag. 268 note (2) et qui a amené la déclaration catégorique à l'assemblée de „Deutsche

Herold" sur la question du lambel, imprimée dans la revue du Herold 1904 pag. 24. Je me félicite donc que même avant la publication de mes recherches, elles aient pu donner du poids aux vues correctes de M. Wüstenhoff sur l'emploi du lambel comme brisure.

Hjularöd, le 11 Juin 1904.

Quirijn Breemburch, chirurgijn te Alkmaar, daarna in Rusland. — In den 4den jg. van dit maandschrift, blz. 325, werd door J. C. K. gevraagd om mededeelingen over Quirijn Bremburg, welke volgens Scheltema *Rusland en de Nederlanden* vermeld werden bij v. Richter, *Geschichte der Medicin in Rusland*, Moskwa 1813. Genoemde persoon was in 1625 als chirurgijn in dienst van den Czaar getreden, van Michail Fedorowitch dus, niet van Peter den Grooten, zooals J. C. K. dien noemde. Aan den wensch des vragers is niet voldaan en ik ben daartoe evenmin in staat. Maar van Quirijn Breemburch kan ik toch wat berichten.

Hij was chirurgijn (barbier) te Alkmaar en handelde in 1618, 19 en 20 tegen den artikelbrief van het chirurgijnsgilde van 28 Februari 1576 door niet te betalen een oortje 's weeks ten bate van het gild, en door langer dan een uur na den noen bloed buiten zijn huis aan de straat te laten staan (men denke hierbij aan het menigvuldige aderlaten, vroeger tot behoud der gezondheid noodig geacht). De door zijn verzuim beloopen boeten bedroegen te zamen f 3 : 6 : —, maar mr. Quirijn, hoe dikwijls aangemaand, betaalde niet, zoodat deken en raad hem in rechten betrokken. De aangeklaagde verkreeg op zijn verzoek copie van den eisch en 14 dagen respijt, waarna hij ontkende iets verbeurd te hebben, den eisch niet ontvankelijk oordeelde en absolutie cum expensis vorderde. Maar schepenen veroordeelden hem den 11 December 1621 tot betaling der boeten en kosten, met verbod zijn vak uit te oefenen en zijn winkel te openen zoolang een en ander niet voldaan zou zijn. Breemburch kwam in appèl bij het Hof van Holland en verwierf het daartoe noodige mandement; maar schepenen gingen niettemin met de uitvoering van hun vonnis voort. De appellant beweerde niet door den bevoegden rechter te zijn gevonnisd, omdat de artikelbrief de beslechting van oneenigheden had opgedragen aan schout, burgemees-

teren ende gerechte, en niet van schepenen alleen gewaagde. Maar het Hof verklaarde den 31 Juli 1626 (het had lang geduurd) den impetrant van het mandement door het gewezen vonnis niet bezwaard, en veroordeelde hem tot betaling der boeten van *f* 3 : 6 : —, der kosten van het geding ter taxatie van den Hove, en der boete wegens het „fol appèl." Was de man in 1625 reeds naar Rusland verzeild, dan zal deze uitspraak hem niet gedeerd hebben. De ordonnantie van het gilde werd den 18 October 1625 door deken en raads herzien en alzoo den 14 Februari van het volgende jaar door de vroedschap gearresteerd. De contributie tot onderhoud van het gilde werd daarbij gebracht op 2 stuivers 's maands en dus verdubbeld, maar van het buitenzetten van bloed niet meer gerept.

C. W. B.

Vraag. — Ten behoeve van kwartierstaten ontving ik gaarne opgaaf der ouders en grootouders, met geboorte-, trouw- en sterfjaar van Willem Bernard Craan geb.? †? ×?; Johanna Frederica Hahn geb.? †?; hun dochter Virginie enz. geb. 14 Oct. 1800, †?, tr. 22 Dec. 1825 Willem Frederik van Bylandt.

Idem van:

Evert Jan Thomassen à Thuessink geb.?, † 1757, × 21 Sept. 1722 Arnoldina Aleida van Benthem, geb.?, † 1752; hun zoon Joost Peter tr. April 1755 Johanna Muntz, geb. † 18 Oct. 1797.

A. v. L.

M. Joubert, jadis consellier et medecin ordinaire du roy de France et de Navarre, wordt gememoreerd door Cats, in zijn Houwelijk V (moeder) blz. 8, kanttekening.

Is dit een voorvader van de Zuid-Afrikaanse Joubert-familie?

F.

No. 1.

Comte Florent III de Hollande, sceau équestre sans date.
[D'après un moule de Bruxelles No. 21.550.]

No. 2.

Wilhelmus II, filius Wilhelmi, Dominus de Teilingen. 1226.
[D'après un moule, reçu de M. Finot, archive à Lille.]

No. 3.
Wilhelmus III, Wilhelmi filius,
Dominus de Teilingen.
1237.
[D'après une photographie du sceau original à la Haye; phothogr. Steinmetz.]

No. 4.
Wilhelmus III, Wilhelmi filius,
Dominus de Teilingen.
1236.
[D'après un vieux dessin d'Alkemade.]

No. 5.
Theodericus I, Junior, Wili fil.,
Dominus de Teilingen.
[comme écuyer].
1256.
[D'après un moule, reçu de M. Finot, archiviste à Lille.]

No. 6.
Theodericus I, junior, Wili filius, Dominus de Teilingen.
[comme chevalier].
1259.
[D'après un moule reçu de la Haye par l'intermédiaire de M. de Kruyff].

No. 7.
Wilhelmus I, filius Theoderici senioris de Teilingen dapiferis, secundus dominus de Brederode.
1271.
D'après un moule, reçu de Cologne.

No. 8.
Jan van Teilingen, filius Theodorici I junioris, domini de Teilingen.
1285.
D'après un moule de la Haye, reçu p. M. de Kruyff.

No. 9.
Jan van Teilingen, filius Theoderici junioris, Domini de Teilingen.
1296.
D'après un moule reçu de Paris.

No. 10.
Theodericus de Teilingen, filius domini Symonis de Teilingen.
1287.
D'après une photographie faite par M. Steinmetz d'un dessin d'Alkemade.

No. 11.

Theodericus de Teilingen (Idem) sceau tombé.

D'après un sceau aux arch. de la Haye. Phot. Steinmetz.

No. 12.

Florens van der Tolle, miles, filius Florentii van Teilingen. 1296.

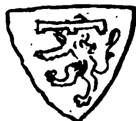
D'après un moule reçu de la Haye par l'intermédiaire de M. de Kruyff.

No. 13.

Jonghe Floris v. Tol. „Meesterknaap." 1416.

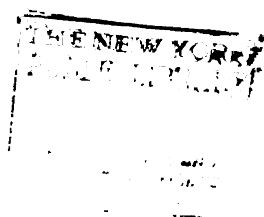
D'apr. un dessin de Bytel à Leide.

No. 14.

Theodericus, 3s dominus de Brederode. 1290.

D'apres un dessin d'Alkemade à la Haye. Photographie Steinmetz.

THE NEW YORK

No. 15.
Theodericus, 3s dominus de Brederode.
1299.
D'après un moule reçu de Lille.

No. 16.
Theodericus, 3s dominus de Brederode.
1290.
D'après un dessin d'Alkemade.

No. 17.
Theodericus, 3s dominus de Brederode.
1296.
D'après un moule reçu de Paris.

No. 18.
Theodericus, 3s dominus de Brederode.
1296.
(Contresceau de No. 17).

No. 19.
Wouter van Langerak.
1297.
D'après un moule de Bruxelles.

No. 20.
Jan van Langerack.
1375.
D'après un moule d'Utrecht no. 200.

No. 22.
Isabella de Brederode, née Fontaines.
1343.
D'après un moule, reçu de la Haye.

No. 21.
Katharine, dame de Voorn et Teilingen.
1312.
D'après une photogr. agrandie, faite par M. Steinmetz à la Haye,

No. 23.
Dirk, 5e dominus de Brederode.
1356.
D'après un moule d'Utrecht no. 52.

GESCHIEDENIS.

GERARD VAN VOORNE.

Busken Huet geeft ons in zijn artikel over Jan van Blois [1]) een scherpe critiek over de maatschappelijke toestanden hier te lande in de middeleeuwen. Geen der op den voorgrond tredende personen uit het tijdperk van Floris V vindt genade in zijn oogen. „De Borssele's, de Brederode's, de Wassenaars, de Arkels, de Velzens, de Woerdens, de Amstels, al die oud-Nederlandsche edelen, wat hebben zij beteekend?" vraagt hij, en van den Landsheer zelf vat hij zijn oordeel samen in de woorden: „de sleutel van het voortreffelijke in Floris V moet echter nog gevonden worden".

Voorzeker is in deze critiek veel waars, maar men moet daarbij in het oog houden dat de geheele maatschappij toen ter tijde nog in haar kinderstaat verkeerde, en het eerder te verwonderen zou geweest zijn als die adel, ruw en onbeschaafd als hij was, van hooger aspiraties blijk had gegeven. Daarenboven is er nog veel duisters in de geschiedenis van dien tijd, en kent men in vele gevallen de beweegredenen, die tot verschillende feiten en daden aanleiding gaven, nog zoo weinig, zoodat het vooralsnog moeilijk is een bepaald oordeel over dien tijd uit te spreken. Floris V mag een warhoofd zijn geweest en aan zijn volk slechts burgertwisten hebben nagelaten, het denkbeeld dat hem door het hoofd gespeeld heeft, om de landsheerlijke macht door het volk te bevestigen en den adel te fnuiken, getuigt toch wel van eenig politiek beginsel, en dat deze politiek toen door de steden en het volk naar waarde is geschat, blijkt uit de populariteit, die hij genoot en welke nog heden zijn naam omstraalt.

De wijze, waarop Floris tot zijn doel trachtte te komen, schijnt niet altijd gelukkig geweest te zijn, er werd hem trouweloos-

[1]) Land v. Rembrand. p. 179 en 181.

heid tegenover zijn edelen verweten, de geschiedenis der Amstels en Velzens is wat dit aangaat voldoende besproken en weersproken. Ook schijnt hij een bewonderaar der schoone sexe geweest te zijn, dit blijkt ook uit zijn verhouding tot de schoone Catharina van Durbuy, eerst echtgenoote van Heer Aelbrecht van Voorne, laatst van Heer Wolferd van Borssele, op welke verhouding Prof. Fruin ons in zijn „oudheid van Rotterdam" [1]) attent gemaakt heeft.

Aan deze verhouding nu wil een schrijver over middeleeuwsche geslachten, de Heer Mr. H. J. Koenen (in de Wapenheraut VII p. 16) eenige gevolgtrekkingen vastknoopen, die een onverdiende blaam op Floris werpen en die daarenboven een schandvlek brengen op minstens twee generaties van een edel geslacht. Het zij mij vergund over de gissingen in bovengenoemd artikel enkele woorden in het midden te brengen en te trachten deze alhier te wederleggen. Gissingen zijn in de behandeling der geschiedenis der middeleeuwen niet te voorkomen, hiervoor zijn er te veel duistere plekken en hiaten in de officieele bronnen, maar een losweg daarheen geworpen veronderstelling, zonder dat deze gesteund wordt door eenig deugdelijk bewijs, geput uit oorspronkelijke bescheiden of serieuse werken, is gevaarlijk en wel in de eerste plaats voor den argeloozen lezer, maar ook voor den schrijver zelf, wiens geheele arbeid hierdoor iets vaags en romantisch verkrijgt.

In het door mij aangehaalde artikel wijdt de schrijver eenige opmerkingen over het geslacht Voorne en meldt daarin dat Catharina van Durbuy, de tweede vrouw was van Heer Aelbrecht van Voorne, met wie deze eerst op hoogen leeftijd hertrouwde. De stelling van dien hoogen leeftijd verdedigende, komt hij tot de gissing dat Gerard van Voorne, volgens de geschiedkundige bronnen, zoon van Aelbrecht en Catharina, feitelijk de natuurlijke zoon van Floris V zou geweest zijn; en hieruit moet dan de vijandelijke houding der Heeren Jan van Renesse en Dirk van Brederode (zoon van één moeder: Hillegonde van Voorne, zuster van Aelbrecht) tegenover dien Graaf verklaard worden, die, door een leenvolger in het geslacht van Voorne te scheppen, hun de rijke erfenis van hun oom liet derven.

Het is niet te ontkennen dat Aelbrecht van Voorne de eerste

[1]) Verspreide geschriften VI p. 47.

jeugd voorbij was, toen hij Catharina van Durbuy huwde; dit is door den schrijver voldoende bewezen, al vergist hij zich in den huwelijksdatum, zooals hierna blijken zal; volgens enkele schrijvers is Aelbrecht niet tweemaal, maar zelf driemaal gehuwd geweest, al vinden wij slechts zijn twee laatste huwelijken in de oorkonden terug. Ten eerste zou hij gehuwd zijn geweest met Margaretha, dochter van Willem van Hornes en van Helwich van Wickenrode [1], ten tweede met Aleijde, dochter van Arnold graaf van Looz en weduwe van Jan van Valkenburg [2]) en ten laatste met Catharina, dochter van Gerard van Limburg, genaamd van Luxemburg, Heer van Durbuy en van Mathilde van Cleef. [3]) Zij hertrouwde Wolfert van Borselen en werd door Floris V beleend met de goederen der Teijlingens; zij stierf in 1328 [4]).

Haar huwelijk met Albert moet hebben plaats gehad vóor 16 December 1280, toen zij met haar echtgenoot Aelbert, Heer van Voorne, tolvrijheid voor die van den Briel erlangt, mits zij den Graaf ten allen tijde, wanneer hij het verlangt, met een kogge over de Maas zullen voeren [5]), en deze datum wordt bevestigd door eene confirmatie door Graaf Guy van Vlaanderen in 1282 aan „son cher féal Gerard de Luxembourg, sire de Durbuy" gegeven over een rente, die genoemde Gerard aan „Aubert, seigneur de Vorne, son gendre, lors du mariage de Cathérine sa fille avec le dit Aubert" beloofd had. [6])

Uit het huwelijk van Aelbrecht met Aleijde van Looz is ons

---

[1]) Goethals, Dict. de la noblesse Belge III p. 82, Butkens, Trophées du Brabant I p. 99.

[2]) Butkens, alsvoren p. 210 en 312.; van den Bergh, oork. v. Holl. en Zeel. II n° 856.

[3]) Fruin, verspr. geschr. VI p. 47, die Bertolet, Hist du Luxemb. en andere schrijvers aanhaalt; Ernst in zijn hist. du Lunbourg IV p. 423 noemt haar moeder niet Mathilda v. Cleef, maar Math. v. Brabant, hij zegt: „Ce duc (Jan v. Brabant) trouva dans la maison de Limbourg même un allié dans la personne de Gerard de Luxembourg, seigneur de Durbuy, le plus ancien des princes limbourgeois, qui par sa femme Mathilde de Brabant était son cousin.

Mahaut, femme de Gerard, Dame de Durbuy zegelt 1289 met een écu au lion. Demay, Invent. des sceaus de la Flandre I 1251.

In de 13e eeuw voerden de Heeren van Cleef „Ecu plain au Lambel de cinq pendants" en Brabant een leeuw.

[4]) Uitgave v. Wil. procurator door Mr. C. Pijnacker Hordijk 1904 p. 228 noot 3.

[5]) Oork.-Boek II 412.

[6]) Premier cart. de Flandre pièce 363 — St. Genois p. 697.

één dochter bekend [1]), Mabelia geheeten; uit zijn laatste huwelijk wáren echter meerdere kinderen, de „Vrouwe van Vorne en hare kinderen", heet het in den stichtingsbrief van het gasthuis te Brielle in het jaar 1293 [2]); twee dezer kinderen zijn in de oorkonden terug te vinden, terwijl ik bij benadering er drie anderen bijvoeg. Ten eerste de reeds besproken Gerard, 2° Henric, in 1330 vermeld [3]) 3° Aelbrecht?; 4° Elisabeth, later gehuwd met Maurijn van der Does, zoon van Dirk en Clementia van Zandhorst [4]) en 5° Catharina, of volgens anderen [5]), Johanna, die later eerstens Jan van Heinsburg, heer van Dalembroek huwt en ten tweede Jan van Valkenburg, zoon van Walraven Heer van Borne en Sittard, weduwnaar van . . . . van Ravesteijn en Herpen trouwt. [6])

Dit laatste huwelijk, hier te bespreken, geeft mij aanleiding een fout te herstellen, die ik elders [7]) gemaaktheb; een zoon uit dezen echt geboren, Reinoud geheeten, zou later aanspraak op Voorne gemaakt hebben; deze mededeeling grondde ik op een charter bij van Mieris [8]), die in een noot de reden verklaard, waarom aldaar Reinoud van Valkenburg, Heer van *Voorne* en Sittard genoemd wordt. Het charter dat van Mieris in het M.S. van M. van der Houve vond, handelt over gelden, die de Heer van Blois aan Walraven van Valkenburg schuldig is en is gedateerd van 1390; over dezelfde zaak handelt een charter van 1385 bij St. Genois [9]), daarin wordt Reinoud „Sire de *Borne* et Sittert" genoemd, hetgeen klopt met de beschrijving van zijn zegel in de Inventaire des sceaux de Flandre [10]) van 1383, waarvan het randschrift luidt: Renaut de Bourne et de Zitart. Ik meen dus te mogen aannemen dat van der Houve het oorspronkelijk charter verkeerd gelezen heeft en Vorne voor Borne geschreven heeft; dit gaf aanleiding aan Alkemade, Van Mieris en anderen om aan Reinoud aanspraken aan te wrijven

[1]) Oork.-Boek II 856.
[2]) Alkemade, Beschrijv. v. d. Briel en Voorne I p. 73.
[3]) V. Mieris II p. 505.
[4]) Siegenbeek, Laudat. Jani Dousae, Annot. p. 46 en 47 Reg. E. L. fo 21 en 24vo.
[5]) Butkens, Troph. du Brab. II 163.
[6]) Ibid II 313. — Ernst, Hist. du Limb. V p. 288. — Gouthouven p. 144.
[7]) Het geslacht v. Renesse, tabel der Heeren v. Voorne.
[8]) Van Mieris III p. 569.
[9]) Monuments Anciens p. 461.
[10]) Demay, I. No. 870.

op de Heerlijkheid Voorne [1]), waaraan hij waarschijnlijk nooit gedacht heeft.

Om nu terug te keeren tot de kwestie, die ons bezighoudt, stel ik eerst de vraag: hebben de Heeren van Renesse en van Brederode bij het overlijden van Aelbrecht v. Voorne in 1287 [2]) rechten op de heerlijkheid Voorne kunnen laten gelden? En dan meen ik dit bepaald ontkennend te moeten beantwoorden en wel omdat Voorne een recht leen was, dat niet anders dan op den oudsten zoon kon overgaan; dit blijkt uit een charter van 30 Sept. 1337, [3]) waar de Graaf na het overlijden van Gerard van Voorne, uitdrukkelijk zegt, dat de goederen van Voorn en het Burggraafschap van Zeeland aan hem vervallen zijn, maar hij hiermede „uit gratie", [4]) de dochter van Gerard beleent. Toen zij echter kinderloos overleed, kwamen de goederen aan de grafelijkheid. [5])

Maar daarenboven, gesteld zelf, dat dit niet het geval was, zou dan Mabelia van Voorne, dochter uit het huwelijk van Aelbrecht met Aleyde niet voor de zusterskinderen van Heer Aelbrecht aanspraken op de goederen hebben gehad? Zij leefde in 1287; dit bewijst het charter van 1293, waarbij door den Graaf een schikking gemaakt wordt tusschen Catherine, Vrouwe van Voorne en Burggravinne van Zeeland en haar zoon Gerard met Mabelia van Voorne over goederen, die dezer laatste aangekomen zijn van Aelbrecht, haar vader en Aleijde, Vrouwe van Voorne, haar moeder. Deze acte werd nota bene in de eerste plaats medegezegeld door Jan van Renesse en Dirk van Brederode. De reden der verbolgenheid van deze Heeren moet dan ook niet gezocht worden in hun deceptie bij de geboorte van Gerard van Voorne, maar wel, zooals ons de geschiedenis leert, in de ontevredenheid

[1]) Ernst in zijn Hist. de Limb. over Reinoud sprekende, maakt volstrekt geen melding van diens aanspraken op Voorne, maar twijfelt of hij wel Heer van Sittart geweest is. Zie noot op Deel V p. 288.

[2]) Wil. procurator. Uitgave Mr. C. Pijnacker Hordijk p. 42.

[3]) V. Mieris II 596 en v.v.

[4]) Dat zulks wel uit gratie was, bewijst ons het feit, dat Gerard een zoon heeft gehad, Aelbrecht, verm. v. 1328—1331, die echter vóór Gerard overleed, maar uit zijn huwelijk met Johanna van Quabeke, Vrouwe van Bergen op Zoom, een dochter naliet, Johanna, verm. v. 1336—1349, geh. met Jan, Heer v. Valkenburg Montjoie en Butgenbach.

[5]) 1372 v. Mieris II 265.

der Zeeuwsche edelen over het besnoeien hunner voorrechten en costumen door den Landsheer, en toen deze laatste in 1287 het verdrag, dat zijn vader met den Graaf van Vlaanderen gemaakt had, verbrak, schaarden zij zich aan den kant van Vlaanderen en huldigden dien Graaf als hun heer. Deze gebeurtenis viel toevallig samen met het overlijden van Aelbrecht van Voorne, jaar waarop Gerard, onder voogdij zijner moeder, als erfgenaam van zijn vader werd erkend.

Heb ik tot hiertoe getracht aan te toonen dat de gevolgtrekking van des Heeren Koenen's gissing onwaarschijnlijk is, zoo blijft mij het moeilijkste mijner taak over, namelijk om die gissing zelf te ontzenuwen. Wij moeten ons hiervoor een juist denkbeeld maken van de Heerschappij Voorne en van de verhouding van Graaf Floris V tot Aelbrecht en Gerard van Voorne. De Heerschappij Voorne neemt in de geschiedenis van ons land een exceptioneele plaats in, evenals de Heeren Voorne een hooger rang bekleedden dan andere edelen in de middeleeuwen. „dit huys van Voorne is, naest het Graeflijk Huis van Holland, waeruit het sproot, myn bedunkens, ongetwijfeld het aenzienlijkste en magtigste geweest van allen die in Holland of Zeeland voor 't laetst der 14de eeuw bloeiden", [1]) zegt mr. H. van Wijn, en al laat ik voor des schrijvers rekening de *stellige* bewering van de afstamming uit Holland, zoo onderschrijf ik zijn meening van het aanzien van het huis Voorne ten volle.

Toen de goederen van Voorne later aan de grafelijkheid waren vervallen, werden de revenuen niet, als bij andere vervallen leenen het geval was, in de grafelijke rekeningen verantwoord, maar vormde Voorne, evenals Putten en Strijen, een afzonderlijke administratie. In de commissie van Maximiliaan van Bourgondië van 22 Febr. 1547 wordt gesproken van „des païs Holande, Zélande, Westfrise, *Voorne* et Utrecht, eveneens wordt in de commissie van den Prins van Oranje van 4 Aug. 1559 en in de instructies van dien Prins van 8 Aug. 1559 en 27 Dec. 1560 Voorne wederom met Holland, Zeeland en Utrecht afzonderlijk vermeld.

Nam dus Voorne een bevoorrechte plaats in onder de leenen van Holland, de Heeren van Voorne hadden een bizonder voorrecht door hun titel van Burggraven van Zeeland. Het hof te

[1]) Mr. H. v. Wijn Ie deel, Mij. v. Letterkunde te Leiden.

Oostvoorne, waar de Heeren zetelden, was dan ook weidscher dan de meeste kasteelen der edelen van dien tijd en vormde ten tijde van Aelbrecht en Gerard van Voorne een middelpunt van het intellectueele leven dier dagen. Tijdens het leven toch van Aelbrecht verkeerde aan dat hof onze groote middeleeuwsche dichter Jacob van Maerlant [1]) „Jacob die coster van Maerland" noemt hij zich en waar wij dit Maerland te zoeken hebben, waar hij „die costerie" bekleedde, vereischt nu nauwelijks meer betoog. Het onderzoek heeft voldoende uitgemaakt dat dit het kerspel Maerland is, dat nu met Brielle vereenigd is en waarvan de Maerlandsche kerk in die stad ons nog heden de herinnering bewaart. Het ambt van koster was in de middeleeuwen aanzienzienlijker dan tegenwoordig, Jacob heeft dan ook behoord tot de lagere geestelijkheid; zooals hij zelf getuigt was hij, Clerc." Ook heeft hij zijn Heer door zijn gedichten belang ingeboezemd, [2]) dat blijkt uit de opdracht van zijn Merlijn „Desse historie van den grale — Dichte ik to eren Heeren Alabrechte — Den Heere van Vorne wel te rechte —". Zooals men weet heeft Lodewijk van Velthem de vertaling van Merlijn (1326) voortgezet, hij vond het origineel in de bibliotheek van Gerard van Voorne, [3]) bij wien hij na 1316 waarschijnlijk als huiskapelaan dienst heeft gedaan [4]). Ik druk op deze omstandigheden, omdat zij van invloed geweest zijn op de verhouding van Floris V tot het hof van Voorne.

De Heimelycheit der Heimelycheden, een vertaling van het Secreta Secretorum, in de middeleeuwen algemeen aan Aristoteles toegeschreven en in welk gedicht deze wijsgeer aan den jeugdigen Alexander (den Grooten) wijze lessen op zijn levenspad medegeeft, is volgens Prof. Gallee waarschijnlijk op Voorne geschreven, hetgeen hij door de opdracht van het gedicht aantoont. „nu ontfaet dit lieve neve — van mi Jacoppe van Maerlant". „De hooge vriend", in dit gedicht genoemd, die blijkbaar een jong vorst was, zal wel niemand anders geweest zijn dan Floris V,

[1]) D. J. te Winkel, Maerlandts Werken p. 44 v. v. Dr. J. ten Brink, Geschied. Ned. Letterk. p. 169; Dr. J. van Vloten, Bekn. Gesch. Lett. p. 77—115. Dr. J. H. Gallee Gids 1881 p. 334.

[2]) Dr. J. Ten Brink noemt Albrecht, Maerlants begunstiger.

[3]) Dr. J. te Winkel, Gesch. Ned. Letterk. I p. 365.

[4]) v. Velthem droeg aan Gerard de vijfde partie van den Merlijn op, met den wensch „Syn pape të wesene hierna."

die in 1266 aan de regeering kwam en aan wien hij behalve dit boek vol nuttige lessen voor een jong „lantshere" ook later den Spieghel Historiael opdroeg. Door de vriendschapsbetrekkingen met Aelbrecht van Voorne, den burggraaf van Zeeland, *die een der voornaamste raadslieden van den jongen Graaf was*, is wellicht die betrekking van Maerlant tot Floris ontstaan" [1]). En zegt Prof. Gallee alhier dat Aelbrecht een der voornaamste raadslieden van Floris V is geweest, Dr. Jan te Winkel gaat nog verder en meldt ons dat Floris zijn jeugd op Voorne heeft doorgebracht [2]) en alhoewel hiervoor geen deugdelijk bewijs te leveren is, zoo is zulks zeer waarschijnlijk. Stoke [3]) geeft tenminste te kennen dat Floris een deel van zijn jeugd in Zeeland sleet [4]) „De vrouwe was in Zelant bleven — ende nam daer grote hoede haers neven". Brengen wij dit bericht in verband met de lessen die Maerlant aan zijn leerling „lieve neve = kleinzoon", tijdens zijn verblijf te Oostvoorne schreef, dan komt het niet onwaarschijnlijk voor dat Floris aan het hof van Aelbrecht is opgevoed. In alle gevallen blijkt voldoende dat Aelbrecht een grooten invloed op de jeugd van den jongen Graaf heeft gehad, een invloed, die ook in later dagen is blijven bestaan.

Zou nu eenige jaren later Floris de lessen [5]) van zijn zedemeester zoozeer vergeten hebben, dat hij zijn vaderlijken vriend, zijn raadsman op zulk een treurige wijze bedriegen kon, door hem als man, echtgenoot en ridder de grootste schande aan te doen? Ik geloof het niet, nergens lezen wij van eenige verwijdering of veete tusschen den Graaf en de Heeren van Voorne, nergens is er eenige grond om Floris te betichten van zulk een lage daad.

Na Aelbrechts dood heeft Floris zich den jongen Gerard aangetrokken en dit behoeft ons met de kennis, die wij van hun verhouding hebben, niet te verwonderen; zij waren daarenboven ook aan elkander verwant, zooals in de geslachtslijst, voorkomende in Fruins Oudheid v. Rotterdam wordt vermeld. Letten wij ver-

[1]) Prof. Gallee, over Maerlant, Gids 1881 III, p. 335.

[2]) Dr. J. te Winkel, Jacob v. Maerlant, p. 44.

[3]) Rijmkroniek uitgave Brill, IV Boek, vers 117 en 118, p. 213.

[4]) Zie ook Bilderdijk, Gesch. des Vaderlands II, p. 168.

[5]) Maerlant leerde aan Floris „Elc landshere kere hem daertoe — dat hi sine dinc so doe — dat hi syn volx harte ghewinne. — Heiml. der Heiml.

der op de gewoonte in de middeleeuwen, toen jonge edellieden als pages dienst deden bij een of ander voornaam edelman, om aldaar hun opvoeding te voltooien, dan kan het ons evenmin verbazen dat wij Jan van Avesnes (den lateren Jan II) en Gerard van Voorne in gezelschap van Floris V vinden, toen deze door zijn muitende edellieden werd vermoord, en kan het tot geen verdere veronderstelling aanleiding geven als wij Stoke hooren verklaren dat de Graaf deze beide jonge lieden beminde [1]).

Ten slotte nog de vraag, zou, als de gissing van den Heer Koenen eenige waarschijnlijkheid had, Gerard's positie in die dagen van twist, veete, jalouzie en geweld niet zeer moeilijk zijn geweest? Ook hiervan meldt ons de geschiedenis niets, integendeel de waardeering, die hij bij zijn tijdgenoot ondervond, bewijst ons hoe hoog zijn aanzien is geweest, niet alleen door zijn geboorte en door zijn familiebetrekkingen met bijna alle hem omringende vorsten: Holland (Henegouwen), Brabant, Cleef, Gelre, maar ook door zijn persoonlijken invloed. Een strijdlustig edelman is hij niet geweest, al werd hem ook de ridderslag gegeven [2]); eerder is men geneigd in hem den man van den vrede te zien, aan wien men zijn geschillen opdroeg, welke door hem werden berecht. Zoo vinden wij hem in 1307 als zegsman tusschen den Bisschop en de stad Utrecht [3]); in 1312 betrokken in de geschillen van den Burggraaf van Gend, Hugo van Sotteghem, waarin 1314/15 uitspraak werd gedaan [4]). In de geschillen tusschen Gelre, vader en zoon wordt hij zegsman genoemd met de Heeren van Valkenburg, van Mechelen en van Arkel, aan wier uitspraak Graaf Reinoud beloofde zich te zullen onderwerpen. In deze zaak wordt hem verweten zich aan kwade trouw ten gunste van den ouden Graaf te hebben schuldig gemaakt [5]), hetgeen niet verhinderde dat hij wederom door den Bisschop en den Graaf in 1319 daarin als zegsman werd verkozen [6]).

Een paar jaar later zien wij hem wederom optreden in de ge-

[1]) Melis Stoke, Rijmkroniek uitg. Prof. Brill, IV 1442—1451, 1539—1645 en V 470 en v.v.

[2]) v. Alkemade I 205 stelt dit 1307 Stoke VIII 673 v.v. in 1302.

[3]) Dr. Muller, Regesta Hannonensia p. 21.

[4]) van Mieris II 126; Dr. Muller, Regest. Han. p. 54 en 58.

[5]) Nijhoff, Gedenkw. Gesch. v. Geld. I n°. 176.

[6]) v. Mieris, II p. 221

schillen over Heusden 1321—23, [1]) en in 1325 is hij wederom zegsman in het geschil tusschen den Graaf en Hendrik van Brederode [2]) en eindelijk in 1333 wordt hij overzegsman gemaakt in de kwestie tusschen Gelre en Kleef [3]), terwijl hij procuratiehouder genoemd wordt in de verschillen tusschen Gulik, Gelre en Brabant in dat zelfde jaar. [4]) Oefende hij in deze zaken het recht van arbitrage uit, ook op wetgevend en economisch gebied zien wij hem een rol spelen, in 1306 toch was hij getuige bij de bevestiging der handvesten van Leiden [5]) en in 1325 zegsman in het geschil over het stapelrecht tusschen Dordrecht en andere steden [6]) een belangrijke kwestie dier dagen, welke met de vernedering van Dordrecht eindigde. Behalve deze bezigheden op het publiek terrein ontmoeten wij zijn naam in talloos vele bescheiden over de administratie zijner uitgebreide goederen, in beleeningen en verlijen, in verbeteringen van zijn gronden, in bedijkingen van polders en in talrijke kleine geschillen met zijn buren of verwanten.

En letten wij nu nog op zijn twee huwelijken, eerstens met Hadewy van Borssele, [7]) dochter van den beruchten Wolferd, die niet alleen zijn schoon-, maar ook zijn stiefvader was, en met wien hij in openbare onmin leefde [8]) en die hem, zoo op zijn afkomst een smet kleefde, zeer zeker onschadelijk gemaakt zou hebben door den grooten invloed, die hij op Jan I uitoefende; en ten tweede met Elisabeth van Cleef, [9]) dochter van Dirk Graaf van Cleef en later gehuwd met Otto, oudste zoon van den Landgraaf v. Hessen [10]) en eindelijk op de groote gunst, die de Graaf aan zijn dochter bewees, door haar tijdens haar leven met Voorne en het Burggraafschap van Zeeland te beleenen, dan kunnen wij uit deze wel eenigzins beknopte levensschets van

---

[1]) v. Mieris, II p. 259, 262, 263, 268, 273, 293 en 319; Reg. Haun, 101.

[2]) v. Mieris, II 351.

[3]) Nijhoff, no. 279, v. Mieris, II 541.

[4]) Reg. Hann, 213, v. Mieris, II 541.

[5]) v. Mieris, II 55—57; Alkemade, I 205.

[6]) v. Mieris, II 364.

[7]) v. Mieris, II 135 en 529. Gouthouven stelt haar dood 1325, in allen gevalle voor 1327. Regr. E. L. 13 fo. 94.

[8]) Ermerins, Zeeuwsche Oudheden Borssele I p. 16 en 17.

[9]) Haar lijftocht Alkemade I 206; v. Mieris II 529.

[10]) Gerard overleed vóór 21 Augs. 1337. Regr. Voorne A. B. fo. 31, Elis. v

Gerard van Voorne, toch voldoende den middeleeuwschen edelman leeren kennen, bij wien geen smaad of smet op zijn wapenschild:

„Daer stont in een lijoen rampant
Van Keelen root, als 't ware een brant
Anders was die scilt van gouden". [1])

ooit heeft gekleefd.

J. W. DES TOMBE.

TEN TIJDE DER TROUBLES TOT AMERSFOORT, 1703.

Na het overlijden van Prins Willem III trachtten eenige burgers van Amersfoort een verandering tot stand te brengen in de regeering hunner stad; het gelukte hen in 1703 de Wethouders te nopen om hun ontslag te nemen en in de keuze van nieuwen een verandering te brengen. Dit lokte natuurlijk verzet uit, in de eerste plaats van een ander deel der burgerij en ten tweede van de Staten der Provincie; ernstige ongesteldheden hadden plaats, zoodat de Staten genoodzaakt waren krijgsvolk naar Amersfoort te sturen om er de rust te herstellen.

De voornaamste raddraaiers, de burgerkapiteinen Pieter van Houten en Richard Saab, werden gevangengenomen en later onthoofd; terwijl de oud-burgemeester, Mr. Willem Teckman, veroordeeld werd met het zwaard over het hoofd gestraft en voor eeuwig verbannen te worden; op deze gebeurtenissen vermeld in: De tegenwoordige Staat van Utrecht [2]), hebben de navolgende stukken betrekking.

Korte Memorije tot wederlegging der valsche praetexe Attestatien dat, als of N. N. soude gesegt zijn men het bestuur der regeeringe liever aan den Burger soude overgeven dan te volgen die forme in de jare 1651 en vervolgens vastgesteld, ende dat men de papisten tot het bestellen van

---

Cleeff huwde Otto v. Hessen 25 Sept. 1338. Nijhoff, I no. 334. Otto was een zoon van Hendrik II landgraaf v. Hessen, hij moest de wijk nemen uit zijn vaderland en vond een onderkomen aan het hof v. Dirk v. Cleef.

[1]) J. v. Maerlant Alexander IV vs. 1617—1619. Gerard's ruiterzegel van 1316, Rijksarchief 's Gravenhage, en bij Demay, Sceaux de Flandres, een zegel van 1298.

[2]) Deel XXII p. 22 en v. v.

majistrature mede wat te seggen moesten hebben. [1])

Blijkt bij attestatie hier neffens gegeven door Francis Roman bij, ter contrarie, dat van andere gedagten ben geweest, zijnde deese persoon ook die geene welke ook Contrarie, naderhand versogt heeft als op Donderdag den 24 May 1703, dat de nieuwe Regeeringe, de Kiesers of gemeensluijden niet ad vitam wilde doen continueeren, ende dat ook geen papisten daer inne mogten worden getollereert, synde dese persoon syn glaesen meede ingesmeten en vant grauw vervolgt.

De tweede attestatie bij den nots Haagen, selfs een Roomsgesinde gegeeven, en op dato voors. als spreeker het vooren verhaelde versoek gedaen, betuijgt mede de waerheyt dat omtrent sulke directie geen genoegen had gehad.

Een copije extract van den 26 May 1703 hierneffens mij door den secrets doen copieeren uyt het geregtboek en overgeeven, behelst meede, in hoe verre ook het volck van gedagten is geweest, dat Ik den aanlegger van het versoek by boovengenoemde persoonen gedaen volkoomen was, weesende den Burgermr Thiens met mij op die tyd in d'uyterste vresse voort grauw, houdende ons die namiddag beset en als gevangenen.

De verklaring van Lambertus Goudoever confirmt de suspiçie die het volck van mij had, en voornamentlyk de papisten, zijnde Henk de Leeuw een Roomsgesinde kieser of gemeensman van gedagte men mij soo sulx waer was ten hoogste moeste straffen.

De regeeringe of Magistraat sal getuygen dat ik altoos een der animeuste tegens het pardon ben geweest en mij voor alle gekant tegens het bouwen van seeckere kercke of huysinge alsoo geproprieerd alhier op het sand, en nog een diergelijke wooninge mede alsoo bereyd tot den Dienst der Roomsgesinden dat my in mijn Tijd als Burgermr twe diverse reijsen de predikanten uyt naam der E. Kerkenraad hebben koomen bedanken voor mijn aengewent devoir en toedoen van 't weeren der omgangen en processie van onse L. Vrouw op L. Vrouwenkerkmis meede kan men sien uyt bijgaande verklaeringen van Gerritje Bastiaans [2]), Maria Teunis, Francina van Lochum, Jannitje Langen-

[1]) De Schrijver is Mr. Hendrik Both, schepen en raad van Amersfoort, in de jaren 1701, 1702, 1706, 1707 en 1710 Burgemr dier stad, 1711 Bewindh. der O.I. Comp. en overleden 1722.

[2]) De beëedigde verklaring volgt hierachter.

bergh, alle onder eede genoomen, welke reeden mij hebben gemovt het Burgermr ampt t' aanvaerden en met wat alteratie beset wass, sooals van soodanige paepse en andere wierd opgehaelt naer het raadhuys [1]).

Dauwe van Coevorden als sergeant by het Vaendel geweest hebbende voor mijn deur, soomede verklaerende dat ik uyt mijn huys koomend tegen haer seijde: Vrinden op dusdanige wijse leijt my aen het Burgermr ampt niet, ik sal het maer omde ruste doen ent volk te stillen.

Een generaele verklaeringe is voor den Heer Thiens en mij in het gedrukte boeckje in de notulen van dien dagh, zynde den 19 April gehouden, te vinden, alwaer staet dat de Heeren Both en Thiens alsoo in de Raadkamer geconduiseerd zijnde, geliefde de selve Heeren (en voornamentlyk den Hr Thiens) vele protestatien te doen, seggende D Hr Thiens: Ick verzoek maer twee dagen uytstel, dat zyn Es aengetoont synde tgevaer dat daer in was, soo hebben eijndelijk Haer E. E. beyde op de gedane Instantien het Burgermr ampt g'accepteerd, hoewel provisioneel.

De notulen van den 17 April by den eersten clerck gehouden waer van hierneffens copije (tprincipael aen den Raadshr van Royen overgegeeven) doet sien dat van haere Raedslagen niet hebben geweten, doende daerby versoek als in deselve notulen staet g'exprimeert. dat immers soo zy hadden geweeten dusdanige vergadering ende waer onder papisten te trecken, van myn genegendheijt en approbatie was souden sy my seecker daer t' eeniger tyd wel hebben bijgeroepen, daer tot contrarie nimmer nogh met Leeden van Regeeringe nog met particulieren oyt in hunne vergaderinge of comparitie ben geweest, soo ten Huyse van Bens, hospes in de vergulde Swaen nogh by Hendk Bosch, Casteleyn in den Doven, offte by Antony van Voskuylen, herbergier aen de Lange Straad, alwaer haere byeenkomste altoos sijn geweest.

Dat ik bij den Hr van Cleef diverse maelen heb geconsur op wat wijze men tegens die regeeringe soude aengaen om tot herstel van de gemeene saake te koomen,

---

[1]) De nieuw gekozen regenten, werden met vliegende vaandelen en slaande trom naar het stadhuis gebracht, waar zij van de burgerij een belofte van trouw ontvingen. — Wagenaar, XVII p. 145 en v. v.

altoos haer doen in de Magistraat gecontradiceert neffens d'andre leeden,

teegens den Hr Steenbergen uytgevaeren in 't verdeelen van Commissien onder haer, en als tegens mij zeijde ter presentie van den Burgemr Thiens en andere Leeden: den Burger heeft nu ook wat te seggen, 't sal langer soo niet gaen het Radicaal is weg.

Dat ook geen anderen Eed als van den Jaere 1651 hebben willen doen en den Burger Eed by de Regeeringe, en de Capn Saab, etc. nieulyx gepractiseerd ontgaen en my met D Hr Thiens uyt de stad vervelgt.

Dat ook Leeden van Staat weeten hoe ick geresolvd ben geweest my van de Regeeringh te ontdoen en texcusseeren, maar mij afgeraaden is, als ook staatkundigen my beijde genoegsaam verseekerende, dat Haer Ed mogende die saake nog wel ten beste souden doen keeren, dat ik om my te retireeren met de Vrouwe van Emeclaer reeds in beding stond en geld bood om haere plaetse te huuren.

Dat Haer Ed. Mog. voor mij het swaerste, bekent is hoe ick myn vrouwe menschelijker wijze door doodelijke en meenigvoudige gehad hebben, de alteratie, hebbe verlooren, synde beset gebleven met ses kindertjens waervan d'oudste nog geen elf jaeren bereijkt.

Mij als nog siek synde niet hebben ontsien gevangen te setten en my in myn kleederen 9 daegen te houden onder dat met groote bedreyginge [1])

Myn schoonvader door chagrin mede gestorven zynde alsoo berooft van een steun in de familie ook de steun van myn huyshoudinge.

Soo hebbe om soo veel mogelijk voor te koomen de slag die mij in mijn eere soude raaken en ook voor altoos aan mijn kinderen, dit vertoog van waerheijt willen opstellen en doen sien myne onschult, want een man van goede en eerlijke huysinge niet meer ter harte gaat als dit poinct; sijnde mijne Grootvader

---

[1]) Wagenaer zegt „de hoofden der oproerigen, gelijk men ze noemde, werden in hechtenis genomen, en naar Utrecht, op Haazenberg gebracht"; kort na de executie der heeren Saab, van Houten en Teckman werd echter algemeene amnestie afgekondigd, 14 personen werden hiervan uitgezonderd. De Heer Hendrik Both behoorde niet tot deze 14 en werd dus in eere hersteld. Zie Te Water, Gr. Utr. Placaat Boek (I 741).

Steffen van Helsdingen geweest raadsh. ten hove, Everard en Henrick van Helsdingen Burgemren der stad Utrecht, en is de familie der Borre, zijnde mijn grootmoeder een dochter van den secretaris Borre [1]) seer wel bekend, den H. van Rodenburg mijne neve geweest een Lit van H. Ed. mog. Collegie en gec. in den Raed van State, Hendrik van Bleijswijk mijn neve een lit van Haer Hoog Mog. geweest, nu onlancks overleden, den Hr. van Slingerland getrouwt met mijne nigte en meede lit van H. H. Mog. Collegie, zijnde myn voorouders van mijnen naame hier over de 300 jaeren in de Regeeringe erkent geweest en geparenteert aen de van Duverdens, van Dam, de Goyer, etc.

Soodat geconsidereert moet worden Ick geen reeden oyt hebbe, gehad, om iets te willen doen en ook gedaen hebbe in dervoege als myn partijen opgeeven, sijnde den eenen, soo mij gezegt wort Rutger Dibbets [2]), een doodelijke vijand van onze familie sig niet ontsien hebbende aen den procur. Goudoever in seekere tuyn van Wouter Rijksen voor te brengen met een glas wijn, de vernietinge van den swarten Jacob met syn adherenten, dat hem de beenen mogte breeken als hij in de stad quam, dat hem het vel wilde afstroopen en de huyt over een trom spannen om daermede alarm te slaen, zijnde hem het avondmael door de predicanten en Kerkenraed ten dien eijnde verboden, synde de attestatien onder het Hoff, wat voor geloof sulk een meriteeren geef ik aen een yder te bedenken en sal daerom geloove, verklaeringe van sulke persoonen in geen consideratien sullen worden getrocken nog gereflecteerd, presenteerende ten overvloede self onder eede d'onwaerheyt daarvan te verklaeren.

Wij Borgemeesteren ende Schepenen der stad Amersfoort, certificeeren Dat voor ons gecomen is, Gerritje Bastiaans, huisvrouw van Oloff Dircksen Cock, Borger alhier, oud omtrend 40 jaeren, verdagvaert, verclaerende onder solemnelen eede wettelijck af-

---

[1]) Borre lees: Bor. De schoonvader van Hendrik Both was Mr. Pieter van Helsdingen, gehuwd met Elisabeth Bor, dochter van den secretarts Christiaan Bor en kleindochter van Pieter Christiaanz. Bor, den schryver van de Nederl. Historien.

[2]) Rutger Dibbets is één der 14 Amersfoorters, die bij resolutie van 16 Oct. 1703 geen amnestie ontvingen.

genoomen ten verzoeke van Henrick Both, regerende Borgemeister dezer stad, waerachtig te wesen. Dat op Donderdagh den 19 April deses jaers 1703 des naermiddag wesende ten huyse van voorz. Hr. Both, requirant, makende aldaar schoon ende wesende int voorkamertje, alsdoen gehoord heeft, dat hij heer Both seer vloeckte, ende met de voeten tegen de aerde trapte en tegen zyn huysvrouw seyde, al praat gij nogh sooveel, ik sal dogh het Burgermeesterampt niet aennemen, dat sij getuyge de huysvrouw van gemelte Both alsdoen heeft horen seggen ende gezien haer man omhelsen al schreijende en seggende, liefste ick versoeck neemt dogh aen om U kinderen, ende den Borger te stillen, ende dat zij getuyge medeschreijende hem heer Both daermede toe versogt en gebeden heeft, omdat de Borgers in ruste comen souden. Hij heer Both seyde, tiswel sal alsdan oock medegaan, maar neemt het dogh niet aan; dat sy getuyge even daerna nogh gesien heeft dat eenige Borgeren by haer hebbende een vaendel voor de deur van gemelte heer Both syn gecomen om hem als Burgemeester op 't stadhuys te halen 't welck de Heer Both al wederom tegensprack en thoonde volcomen ongenegen te wesen het Borgermeesterampt aen te nemen, dogh eindelyck heeft laten bewegen en daerop is medegegaen. Soo waerlyk mochte haer getuijge God Almaghtig helpen, des toorconde hebben wy stads secreetsegel onder op 't spatium deses doen drucken — 12 October 1703. —

de Bilt. Medegedeeld door J. W. DES TOMBE.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORAMELIJK BINNEN UTRECHT DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

1806.

12 Juny kwam er een ordinantie van den Algemeenen Secretaris van Staat, dat aan het hoofd van alle adressen, requesten of andere verzoekschriften, die aan den Staat gepresenteerd wierden, moesten gestelt worden de woorden: *Aan den koning.* Een tweede ordonnantie volgde

13 Juny waarbij aan de Predikanten van alle de gezindheden zonder onderscheid wierd aanbevolen in hunne gewone gebeden

[1]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 356.

ook te laaten invloeijen gebeden voor Z. M. den koning, voor H. M. de koningin en de verdere koninglijke familie. Alle onroomschen waren dus gedwongen, hoezeer zulks hen tegen de borst stuitte, voor eenen Roomschen koning te bidden.

Nu wierden alle toebereidselen gemaakt om Z. Kon. Majesteit, die binnenkort verwacht wierd, met alle luister te kunnen ontfangen. Het huis in het Bosch wierd tot zijn verblijf in gereedheid gebracht. Zijn lijfwacht zou voorals nog bestaan uit de grenadier-compagnieën van alle in het Koningrijk zig bevindende Fransche infantery. Hiertoe vertrokken in het midden van de nacht de twee grenadier-compagniën van het 22e regiment van hier na 's Hage. Deze wierden in de vroege morgen van

14 Juny opgevolgt door het 2e bataillon van hetzelfde regiment, om zig bij het campement te voegen, hetwelk aldaar in de Koekamp geformeert wierd, en uit omtrent 3000 man zoude bestaan. De Generaal Michaut begaf zig met zyne gansche generaalsstaf ook na 's Hage, om Z. M. aldaar af te wachten en te complimenteren. Zijn hoofdkwartier bleef echter te Utrecht. Dan vertrokken er nog verscheide gepreste boerenwagens, geladen met tenten en andere noodwendigheden uit het magazyn de Geertekerk, die tot het campement vereischt wierden. De toebereidselen in 's Hage vorderden goed. Verscheide eerepoorten en boogen wierden opgericht zo in de stad als op de laan na het Huis in het Bosch. Eenige jongelieden van de eerste familien formeerden zig tot een corps in egaale uniform, rood met gouden knoopen om als een garde d'honneur den Koning tegemoet te rijden en in te haalen. Ook waren van alle de Departementale Bestuuren commissieën na 's Hage ontboden, om by het doen van de eed van Z. M. te assisteeren. Van wegens het Departement Utrecht waren daartoe verkozen de H.H. de Normandie, Van Schalkwijk en Van Dam van Isselt met den Secretaris Hinlopen. Veele stafofficieren, generaals, aides de camp, colonels enz., zo Franschen als Hollanders, vergaderden in 's Hage, als ook veele vreemdelingen, die van alle kanten toestroomden om de aankomst van Z. M. by te wonen. Het was

15 Juny dat de eerste tijding van Z. M. komst op den volgenden dag in 's Hage aankwam. Derhalven vertrok een groot gedeelte van de gardes van den gewezen Raadpensionaris na Breda, om Z. M. op zyne reis te escorteeren en het jacht wierd

van Delft na de Moerdijk gezonden, ingeval Z. M. zig van hetzelve wilde bedienen. Maar

16 Juny kwam een courier in 's Hage aan met de tijding dat het gansche Koninglijk Huis in Brussel gearriveert was, dat zij

17 Juny haare reis tot Breda zouden voortzetten en

18 Juny haar intrek zouden koomen neemen op het Huis in het Bosch. De dag liep ten einde tot 's avonds half 8, eerdat men iets vernam; maar toen kwam een courier, die de tijding bracht, dat de koninglijke familie te Delft gearriveert was. Eensklaps kwam alle man in beweging. Het corps d'honneur en eenige cavallery van de Gardes van den Raadpensionaris trokken den Delftschen weg op om H.H. M. te escorteeren en een commissie van H.H. M. en van het Departementaal Bestuur van Holland alsmeede alle Fransche en Hollandsche generaals en verdere stafofficieren begaven zig een eind weegs ver om H.H. M.M. te recipieeren en te complimenteeren. Het was reeds half 10 toen zij arriveerden. Zij wierden met volle luister en pracht tot aan het Huis in het Bosch geleid, zittende gezamentlijk in een koets met 6 paarden bespannen, terwijl de commissieën, de generaals en de gewapende corpsen voor en achter en nevens het rijtuig reeden. Alle eerepoorten verlicht en een menigvuldig flambouwenligt over de gansche laan, gaf niet wynig luister aan hunne aankomst.

Zodra nu Z. M. op het Huis in het Bosch gearriveert was, wierd hetzelve herdoopt met de naam van het *Palys in het Bosch.* Volgens het tractaat van den 5 Juny waren den Koning drie palysen toegekent: het palys in 's Hage, dat in het Bosch en dat te Soestdijk. Daartoe werd het Stadhouderlyk kwartier weer herstelt, zoveel en zo ras als met mogelijkheid in die korte dagen ten uitvoer konde gebracht worden. Het was om die reden dat de plechtige inhuldiging in 's Hage tot den 23en dezer wierd opgeschort.

19 Juny hield Z. M. zig den ganschen dag bezig met de complimenten van gelukwensching af te wachten van verscheyde Departementale- en gemeentebesturen, gerichtshoven, vele Fransche en Hollandsche generaals en verdere hoofdofficieren zo ter zee als te land, van het gansche corps officieren van de Koekamp en van het garnisoen van 's Hage als ook nog van andere mindere corporatieën.

20 Junij verschenen de eerste koninklijke decreeten. Dezelve behelsden hoofdzakelijk aanstellingen van Ministers en andere voorname 's lands ambtenaren, als ook van den Goeverneur van 's Hage, waartoe de Fransche Generaal Noguez wierd verkozen tegelijk met benoeming tot Aide de camp général van Z. M. den Koning.

22 Junij. Een der voornaamste vertrekken van het Palijs in het Bosch tot een hofkapel in gereedheid gebracht zijnde, wierd dezelve ingewijd door den geweezen Bisschop van Roermonde, toen tertijd te Grave zijn verblijf houdende en daartoe na 's Hage opentboden. Na de inwijding deed Z. H. Eerw. ook de misse voor H.H. M.M. en het geheele koninklijke Huis. Toen volgde

23 Junij de dag bepaalt tot de plechtige intreede van H.H. M.M. in 's Hage. Nadat de Fransche infanterij zig ten 11 uuren langs de weg, alwaar H.H. M.M. zouden passeeren, in twee reijen hadden geschaart, begaf zig de statige trein ten 12 uuren van het Palijs af. Dezelve bestond uit, behalven de statiekoets van H.H. M.M., die met 6 paarden bespannen was, verscheide koetsen, waarin alle Ministers en de Raad van State en verdere ambtenaren gezeten waren, en uit alle generaals en andere stafofficieren te paard, terwijl voor en na de trein alle Hollandsche troepes marscheerden. De trein trok door tot aan de vergaderzaal van H.H. Mog. H.H. M.M. binnengetreden zijnde, volgde de eene aanspraak op de andere, eerst van den President van H.H. Mog. aan den Koning, toen aan de Koningin, welke beide door den Koning beantwoord wierden. Nog verscheide aanspraken wierden gedaan, die alle met complimenten van gelukwensching vergezelt gingen. Dit alles afgeloopen zijnde, keerden H.H. M.M. op gelijke wijze na het Palijs in het Bosch terug. De Koning was als generaal en de Koningin in bruin satijn gekleed. 's Middags was er groot diné aan het Hof; en in 's Hage hadden ook eenige vriendenmaaltijden plaats. Alle Fransche en Hollandsche officieren wierden onthaalt in twee daartoe geschikte zaalen en de onderofficieren en gemeenen op het Tournooiveld op brood, boter, kaas, bier, pijpen en tabak. Dit alles geschiedde onder het losbranden van het geschut en het luiden en speelen der klokken. 's Avonds wierd er in het Bosch een kostbaar vuurwerk afgestoken; en in 's Hage waren de publieke gebouwen en de hotels van eenige ambassadeurs als ook de eerepoorten fraai geïllumineert.

24 Junij wierd het gansche Hof en de hofhouding van Z. M. met al derzelver suppoosten en livreybedienden bepaalt en geregelt en alle gardes van den geweezen Raadpensionaris wierden door den Koning verklaart en aangenomen tot Zijne gardes onder den naam van koninklijke gardes; weshalven de grenadiercompagnieën weer tot hunne respective battaillons terugkeerden. Maar

25 Junij door H.H. Mog. verder over de gardes van den Koning gehandelt wordende, wierd er een besluit genomen van het battaillon jagers te augmenteeren en aan te werven tot regimenten van 3 battaillons en de cavallery tot 1000 man, te weten 5 esquadrons, elk 200 man sterk. Daarop kwam de nieuwe koninklijke landmacht in aanmerking.

26 Junij. Dienaangaande wierd geresolveert, dat de landmacht zoude blijven op dezelve voet als ze in wezen was. Verder dat het geheele Koningrijk zou verdeelt worden in 4 militaire divisieën. De eerste divisie zou bevatten Holland, Utrecht en Bataafsch Brabant; de tweede Zeeland; de derde Friesland en Groningen; en de vierde Gelderland en Overijssel. Elke divisie zou verdeelt worden in commandementen, waarvan een generaal-majoor of colonel tot commandeur zoude worden aangestelt. Van Utrecht viel die post te beurt aan den generaal-majoor Van Zuilen van Nyeveld. Vervolgens wierden de vaandels, standaarden en ook de vlaggen bepaalt. Het bovenste vierde deel zoude zijn rood, het onderste blauw, en de twee middelste wit, opwelke zou afgebeeld staan het aloude Hollandsche wapen tegen de Fransche adelaar aan. Eindelijk kwam nog op het tapijt de verordening van de generaalsstaf, van de uniformen der generaals en van de kenmerken ter onderscheiding van alle verdere officieren. De eeden, door de officieren te doen, wierden bepaalt

27 Junij, voor alle generaals en andere officieren, zoo ter zee als te land; en tegelijk ook die voor Z. M. zelve en voor alle hoogere en lagere ambtenaren. Dit alles werd geresolveert door H.H. Mog. of op voordracht van den Koning of het wierd geresolveert zijnde aan Z. M. ter goedkeuring aangeboden en dan als koninglijke decreeten afgepubliceert.

28 Juni werd de eed afgelegt door het Hollandsch garnisoen van 's Hage in handen van den gouverneur Noguez, een eed van getrouwheid aan den Koning en aan de constitutioneele wetten.

En laatstelijk

29 Juni wierd bij een koninglijk decreet generaal pardon verleent aan alle desserteurs, van wat rang ook, mits geen ander delict als desertie schuldig zijnde. Al deze dagen had Z. M. zig eenige uuren moeten verledigen tot het ontvangen van felicitatie-complimenten zo van collegeën als van bijzondere personen, die van alle kanten naar 's Hage toestroomden. O.a. voldeden ook aan die plicht

30 Juni de Raad van Finantie van het Departement Utrecht en

1 Juli de Raad der Gemeente, de Academische Senaat en het Aartsbisschoppelijke kapittel voor Utrecht, welke dus juist niet van de allereersten waren. De Commissie van de Raad van Finantie bestond uit de H.H. Van der Capellen en Van Amerongen van Woudenberg, die van den Raad der Gemeente uit de H.H. Eijck en de Joncheere met den Secretaris Van Voorst; die van den Academischen Senaat uit de Professoren Van Heusde, toen Rector magnificus, Calkoen, Arntzenius en de Fremerij; en die van het Kapitel uit de bisschoppen van Utrecht en Deventer, Van Rhijn en de Jongh, en de pastors T. de Jongh, Van Kalker en Veth.

Nu moesten nog de hofhouding en de hoogere en lagere posten en bedieningen aan het palijs bepaalt en verordent worden. Dit geschiedde

2 Juli. Vier kamerheeren van den koning wierden verkoren en vier van de koningin; drie kamerheeren honorair van den koning (onder wie de Heer Van Renesse van Wilp van Utrecht) en drie van de koningin; verder staatsdames, de gouvernante over de kinderen, de praefect, de thesaurier enz. enz. En hiermede begreep Z. M. de voornaamste werkzaamheden tot de inrichting voor het Koningrijk behoorende te hebben volbracht; weshalven Z. M. verkoos zig een weinig te gaan diverteeren. Het eerste divertisament was, dat H.H. M.M.

3 Juli een representatie bijwoonden in de Fransche schouwburg.

4 Juli was er voor het eerst bal en soupé op het palijs in het Bosch.

6 Juli deden zij een toertje na Rotterdam om het nieuw gebouwde oorlogsschip: *Piet Hein*, van 90 stukken, van stapel te zien loopen, maar tegen den avond kwamen zij op het Palijs in het Bosch terug.

Intusschen was men in sommige steden en voornaamlijk te Amsterdam, druk bezig met te bereidselen te maken om Z. M. bij zijn komst na behoren te kunnen recipieren.

10 Julij kwam alhier de tijding, dat onze stad ook met Z.Ms. tegenwoordigheid stond vereert te worden; derhalven moest alle man aan het werk, om al hetgeen tot de plechtige inhuldiging vereischt wierd, in gereedheid te brengen. Het huis van den Heer Eijck, zijnde de Poort op de Kromme Nieuwe Gracht, voorheen door den Grave van Athlone bewoont, het geschiktst geoordeelt wordende om HH. MM. te logeeren, wierd die Heer daartoe aangesproken en ook overgehaalt. Weshalven hij zig voorzag van de nodige meubilen en ook de brug aan de voorkant zoodanig verwijdde, dat een koets met 6 paarden zonder eenige verhindering de poort kon inrijden. Verder wierd een nieuwe koninglijke vlag gemaakt om op den Domstoren te plaatsen. Twee fraaije zilver vergulde sleutels wierden gegoten om op een kostbaar geborduurt kussen, hetwelk ook nieuw gemaakt werd, als stadssleutels aan den koning te worden aangeboden. De prachtige triomftempel, die reeds tweemaal gedient het om het Stadhuis te illumineeren, wierd gerepareert, opgeschildert en op de inhuldiging van Z.M. toepasselijk gemaakt. De fraaije colonade, die te voren de vrijheidsboom tot sieraad had gedient wierd ingericht om op de Neude voor de Jansstraat geplaatst te worden en dan bij de inhuldiging te dienen, en meer andere toebereidselen wierden in het werk gestelt. Maar, toen men ten volle gereed was, om HH. MM. af te wachten, kwam de tijding dat de Koning in het hoofd had gekregen het binnenlandsch reisje op te schorten en te Wiesbaden de baden te gaan gebruiken. Eerdat Z.M. zig op reis begaf, wierden nog twee koninglijke decreeten afgepubliceert. HH. Mog. hadden den Koning voorgehouden de elendige toestant van 's lands finantiën en daarbij aangetoont, dat de burgers door de menigvuldige op elkander gevolgde geldheffingen en inkwartieringen geheel buiten staat waren geraakt dezelve te kunnen ondersteunen. Hieruit kwam voort het eerste decreet, hetwelk

16 Julij wierd afgepubliceert. Hetselve behelsde dat Z.M. van zijnen broeder den Keizer had weeten te verkrijgen, dat ons koningrijk door alle Fransche troepes zoude ontruimt worden, alleen uitgezondert het 65e en het 72e regiment infanterij en 3

compagnieën van het 21e regiment jagers te paard. Dat de generaal Michaut, welke nog te Utrecht zijn hoofdkwartier had, over hen het opperbevel zoude voeren; dat onder Michaut de generaal Monnet zoude commanderen, die zijn hoofdkwartier in Zeeland zoude vestigen; en dat ieder van deze generaals zoude onder zig hebben een generaal de brigade, twee aides de camp en een adjudant-generaal. Dit was voorwaar geen geringe verlichting voor 's lands kas, en had bij een tweede decreet van

18 Julij tengevolge de bepaling en inrichting van de nieuwe koninglijke landmacht. Dezelve zoude bestaan, behalve de gardes van Z.M. uit 8 regimenten ordinaire infanterij en 2 regimenten jagers, elk van 2 battaillons, zullende alle derde battaillons respectivelijk in de twee eerste worden ingelijft. Voorts uit één regiment hussaren en twee dragonders, die op de toenmalige voet blijven zouden, en eindelijk uit een regiment artillerij van 3 battaillons elk van 6 compagnieën, benevens een artillerij-trein van 5 compagnieën. De eerste compagnieën van de 3 battaillons artillerij zouden de naam voeren van *compagnie d'élite*, van welke die van het 1e battaillon zouden moeten dienen als gardes, en die van het 2e en 3e battaillon als rijdende artilleristen. De gardes artilleristen, de rijdende artilleristen, de mineurs, sappeurs en pontonniers zouden alle in het regiment artillerij worden ingelijft. De verdere inhoud van dit decreet betrof de uniformen, tractementen en pensioenen. Aangaande de pensioenen wierden de officieren, die volgens resolutie van het vorige jaar de dienst gequiteert hadden, met behoud van $^2/_3$ van hun tractement, meede op het ordinaire pensioen gestelt.

19 Julij ging de Koning op reis. Hij vertrok 's morgens in de vroegte uit 's Hage, om zijn reis over Utrecht en Gelderland voort te zetten na Kleefsland. Derhalven kwam hier geen andere aanzegging als een order tot verwisseling van paarden. Niettemin schaarden zig twee bataillons Franschen in twee rijen van de Cathrijnepoort af tot aan de Potterstraat en commissieën van het Departementaal en het Stedelijk bestuur begaven zig na buiten de Cathrijnen om HH. MM. af te wachten, welke omtrent half twaalf arriveerden met een van hunne twee zoontjes in 3 koetsen met 6 paarden bespannen, geëscorteerd door een detachement gardes cavallerij. Na aldaar de complimenten ontvangen en van paarden verwisselt te hebben, passeerden HH. MM. op deselve

wijze onder een flauw hoezée geschreeuw en het speelen van het klokkenspel door de stad, zijnde toen geëscorteert door eene compagnie Hollandsche hussaren. Bij het complimenteeren had de commissie uit den Raad der Gemeente den Koning verzocht, wanneer het Z.M. behaagde, onze stad met een bezoek te vereeren, hetwelk door Z.M. gratieuselijk was aangenomen, zoodat de inhuldiging tot die tijd bleef opgeschort.

(Van 20 Julij tot 10 Augustus vallen geen bijzonderheden te melden).

10 Aug. kwam de Hollandsche generaal Bruei alhier aan, om het commandement van de stad te aanvaarden, in plaats van den generaal Van Zuilen van Nyeveld, die op zijn verzoek door den Koning van die post was ontslagen.

12 Aug. ging het gansche hoofdkwartier van den generaal Michaut met al deszelfs onderhorige bureaux na 's Hage.

15 Aug. het generale postkantoor van den Heer Chambure, achter St. Pieter in het huis van den Heer Godin gehouden wordende, na de duivel (?) en

17 Aug. het geheele hospitaal uit het Jobsgasthuis na Middelburg.

Weg was al wat na een Franschman geleek! Wel te verstaan: de Koning niet daaronder gerekend. Z.M. was wel voor eenige tijd afwezig met zijn persoon, maar niet met zijn hart. Alhoewel Z.M. zig toen ter tijd met zijn persoon in Mentz bevond, was hij met zijn hart in zijn Koningrijk. Zijne onderdanen waren bij hem niet in vergetelheid; want uit Mentz kwamen verscheide kon. decreeten, en o.a. een van

18 Aug. waarbij geen andere livrij voor alle livrijbedienden meer wierd toegelaten, dan die met garen of zijde belegt zoude wezen. Dit decreet zou eerst met 1807 een aanvang neemen. Het wierd

23 Aug. afgepubliceert, en vervolgens na alle Departementale bestuuren toegezonden. Wederkeerig dachten Z.M.'s onderdanen ook aan hun Opperhoofd. Het was bij de Franschen de gewoonte, niet de geboortedag, maar de naamdag te vieren. Dit bij H.H. Mog. in aanmerking genomen zijnde, wierd besloten de naamdag van Z.M. den 23ste deezer maand invallende, met een algemeene feestdag door het gansche Koningrijk plegtiglijk te gedenken. Aan dit besluit wierd door onze stad op de volgende wijze voldaan. Na het gebruik der Franschen van alle groote feestvieringen s'avonds te voren door het losbranden van het ge-

schut wijd en zijd bekend te maaken, gebeurde dit ook alhier *24 Aug.* 's avonds omtrent 7 uuren; met zonneondergang wierd het canon op de wal achter het Vreburg 21 maalen gelost door de burgerconstapels en dit wierd uitgevoert met de stukjes van het excercitiegenootschap, hetwelk vóor de Pruisische omwenteling van 1787 in wezen geweest was. De feestdag zelve, de *25 Aug.* St. Ludovicusdag, wierd geviert met het uitsteken der vlaggen op de Domstoren, het Landschapshuis, het Stadhuis, en op alle molens rondom de stad, met het lossen van het geschut 's morgens ten 6, 's middags ten 12 en 's avonds ten 6 uuren; met het luiden der klokken ten 8, 12 en 4 uuren telkens een uur lang; met het 3maal speelen op het carriljon telkens een half uur lang na het klokkenluiden; met een groote parade ten 12 uuren van een klein garnisoen; met een soupeetje bij den colonel van het battaillon, wonende op de kamers bij Egers, horlogiemaker op de Neude, welke zijn gansche corps officieren onthaalde, en bij die gelegenheid de raamen van zijn kamers geïllumineert had, en eindelijk met het afsteken van kleine vuurwerkjes langs de straaten, maar voornamelijk op de Neudè, en het zwieren van vele liefhebbers van de schoone sexe met hunne beminnelijke voorwerpen in de herbergen tot laat in de nacht.

's Konings naamdag was niet verdwenen of 's Konings krooning was verscheenen. Dienaangaande verspreidden zig allerhande geruchten, en nochtans bleef de algemeene vraag: De Koning zal gekroont worden, maar waar? En wanneer? En op wat wijze? De geruchten namen zoo toe, dat men zig de grootste plechtigheden en vreugdebedrijven daarbij beloofde; dat zelfs de vermaarde lugtreiziger Gernerin uit Vrankrijk zoude komen, om bij die gelegenheid eenige lugtreisen te onderneemen, dat meede uit Vrankrijk verwacht wierd de beroemde vuurwerker Rennini die om zijne groote kundigheden in dat vak ook door gansch Europa bekend was; en meer andere harsenschimmige verbeeldingen kwamen te voorschijn. Dan eenige dagen verder, wierden die geruchten verwisselt met echte tijdingen — met tijdingen van vrede en oorlog — van vreede met Rusland — van oorlog met Pruissen. Van de vreede met Rusland kwam de expresse met de tijding *31 Aug.* in 's Hage aan en wel dat dezelve alreets getekent en geratificeert was. Wegens de oorlog met Pruissen gebeurde het volgende: Nauwelijks had de maand September zijn aanvang ge-

nomen, of het praatje ging door de stad, dat het camp weer door eenige troepen zou betrokken worden. Zoo zagen wij

4 Sept. de sappeurs uit Bergen op Zoom binnenkomen om het camp in orde te gaan brengen. De meer beredeneerden zeiden toen: een camp te beginnen in de maand September, daar schuilt meer achter. Dit zal een startje hebben. En inderdaad, de troepen die zig deeze resolutie moesten getroosten, waren van de infanterij het 1e, 2e en 6e regiment van Saxen Gotha en von Waldeck, de jagers, de hussaren, de 2 regimenten dragonders en een compagnie rijdende artilleristen en ook de 2 battaillons Franschen, die in ons land waren achtergebleven. Eenige dagen verder werd al opentlijk verklaart dat Vrankrijk met Pruissen weer in oorlog zoude geraken; dat Vrankrijk Holland voor gezelschap meede zoude nemen en dat dus het verzamelen van troepen in het camp alleen diende om op de eerste wenk Duitschland te kunnen inrukken. Op dusdanige wijze hield men zig bezig met het camp te bepraaten, staroogende op verdere tijdingen, die men van 's Konings terugkomst verwachtte, welke dagelijks tegemoet wierd gezien, en eindelijk

28 Sept. gebeurde. Wij wierden waarlijk in onze verwachting niet teleurgestelt; want de Koning was nauwelijks in 's Hage of de eene gebeurtenis volgde op de andere, welke duidelijke blijken van oorlog aantoonden.

3 Oct. wierd per expresse kennisgegeven van de komst van Z. M. Evenwel werd er niets in het werk gestelt om Z. M. hulde te bewijzen, als alleen, dat de burgerconstapels zig met hun geschut na de wal begaven. Maar de toevloed van menschen na buiten de Cathrijnen was onbeschrijfelijk. Omtrent half 4 trokken de gardes de Cathrynepoort in met een groote menigte nieuwsgierigen meest van het vrouwelijk geslagt. Maar de Koning verscheen niet.

4 Oct. wierd Z. M. met meer zekerheid verwacht. De vlag wierd op de Domstoren gezet en van het Landschapshuis en Stadhuis uitgestoken. Een commissie van de Raad begaf zig na buiter de Cathrijnen. De burgerconstapels trokken na de wal. De paarden om te verwisselen werden bijeen gezet en een groote menigte nieuwsgierigen verzamelde zig weder aldaar. Maar ziet! 's Namiddags omtrent halft passeerde een courier met een eigenhandige brief van keizer Napoleon die zig toen te Mentz be-

vond, aan zijnen broeder, koning Lodewijk van Holland, welke brief de courier aan de commissie buiten de Cathryne vertoonde en verklaarde van veel belang te wezen. De courier, in alle haast zijn reis vervolgende, ontmoette Z. M. te Alphen, die daarop, de brief doorlezen hebbende, rechtsom keert u speulde en weer na 's-Hage terugkeerde. Te 4 uuren kwam de courier weer buiten de Cathrijnen aan, die de commissie daarvan kennis gaf, en ook een order van Z. M. medebracht voor het gansche camp om op te breeken en na de kanten van Nijmegen te marscheeren, om aldaar verdere orders af te wachten. Zodat vlaggen, commissie, constapels en paarden en ook alle nieuwsgierigen de een na den ander afdropen. 's Morgens vroeg waren de gardes infanterij vertrokken na het camp, alsook het 1e bataillon van het 3e regiment, hetwelk, komende van Hellevoetsluis ten half 10 onze stad was gepasseert. Ziedaar weer stof tot allerhande geruchten. Wat voor echt wierd aangenomen, was dat Pruisen in Munsterland, Westphalen en Oostvriesland geduchte legers op de been bracht, en dus uit voorzorg voor een Pruisischen inval al die maatregelen genomen wierden. De onderhandelingen aan de boven bleven diep geheim. Officieele tijdingen kwamen niet. En evenwel moest er werkelijk gevaar wezen, wanneer men lette op de decreeten die genomen wierden. Want na die onverwachte en ontijdige terugkomst van Z. M. in 's Hage, vergaderden H. H. Mog. ende Raad van State extraordinair, en Z. M. verscheen in beide vergaderingen. De besoignes waren van het grootste belang en hadden 3 decreeten ten gevolge, die ook van geen gering gewicht waren. Het eerste zag het licht

5 Oct. en bevatte de aanstelling van de vergadering van HH. Mog. volgens de nieuwe wet. Alle leden wierden gecontinueert, en verder de vergadering met nieuwe leden aangevuld. Wegens het Departement Utrecht werd de Heer Van Westreenen van Themaat verkozen. Het tweede decreet, op

6 Oct. afgekundigt, klonk als een donderslag over het gansche land. Het behelsde een order aan de bestuurders en opzieners van alle godshuizen en weeshuizen, om alle jongelingen, die in zelve opgevoed en tot de militaire dienst geschikt bevonden wierden, ten sterkste daartoe aan te moedigen en vervolgens de naamen op te geeven, aan de respective Departementale bestuuren. Algemeen werd deze order als een begin van pressen aangeno-

men, daar men wel voorzag dat dezelve door andere, verdergaande maatregelen zoude opgevolgt worden. Het 3e decreet handelde over de burgerwapening, en kwam

7 Oct. te voorschijn. Volgens hetzelve moest door den Minister van Binnenl. Zaken op last van den Koning een aanschrijving worden gedaan aan de Departementale Bestuuren om de burgerwapening zooveel mogelijk te bespoedigen, en daar te stellen volgens het laatst gearresteerde reglement. Intusschen waren de troepes uit het camp al zoover opgemarcheert, dat de eerst vertrokkenen

9 Oct. Wezel, Rees en Dinslaken binnentrokken (want te Nijmegen lag de order van verder op te marscheeren al gereed) om zig ouder het oppercommando van den Franschen generaal Micheau te begeven, die zijn hoofdkwartier te Dürfort genomen had.

11 Oct. vertrok Z. M. in navolging van zijnen broeder, den keizer, die altijd in het leger ter plaatse, alwaar hij het meeste vereischt wierd, tegenwoordig was, uit 's Hage, om zig na het Hollandsche leger te begeven Z. M. sijne reis door onze stad zullende nemen, kreeg de Raad der Gemeente 's morgens vroeg daarvan kennis per expresse. Weshalven alles weer te voorschijn kwam om Z. M. te recipieeren. 's Namiddags ten 4 uuren arriveerde Z. M. met 4 rijtuigen zonder militair escorte, maar met eenige postillons en lakeien te paard naast de rijtuigen. Na de complimenten ontvangen en van paarden verwisselt te hebben, passeerde Z. M. door de stad, de weg neemende over het camp, direct na het leger in Duitschland. Die complimenten waren door de commissie zeer gratieuselijk uitgevoert, maar niet zeer gratieuselijk door den Koning aangenomen. Want Z. M. had deselve beantwoord met de eenige vraag, hoever men alhier met de burgerwapening gevordert was, zijne verwondering daarbij te kennen geevende van nog geen nominatie van officieren ontvangen te hebben!

Men moet weten, dat volgens het laatste reglement van colonel en capitijnen een dubbeltal aan Z. M. ter electie moest toegezonden worden. Twee dagen daarna

13 Oct. 's morgens ten 7 uuren kwamen op het onverwachtst 3 jachten buiten de Cathrijnen aan, waarin Hare Maj. de Koningin zig bevond, met een talrijk gevolg. Zij reed vervolgens met 4 koetsen langs de stad, om, zo men zeide, den Koning na het leger te volgen.

14 Oct. kreeg het Departementaal Bestuur door de Ministers van Oorlog per expresse kennis dat de Fransche en Pruisische ministers door hunne hoven respectivelijk uit Parijs en Berlijn teruggeroepen en alreets vertrokken waren, en dat derhalven, hoewel zonder eenige declaratie, de oorlog weer een aanvang had genomen. Niet weinig ongerustheid baarde die tijding door de geheele stad, die nog allengs vermeerderde door hetgeen na die tijding op de volgende dagen gebeurde. Mannen te wapenen was louter hoofdzaak. En hoe ongerijmd of onbestaanbaar zulks ook mogt wezen in een land, dat te voren een vrije Republiek geweest was, niets werd ontzien. Alle maatregelen wierden daartoe in het werk gestelt. Het pressen of in requisitie neemen, (om het een vergulde naam te geeven) wierd zelfs te baat genomen. De Burgerwapening kwam het eerst op het tapijt. De algemeene omschrijving van alle burgers, die tusschen de 18 en 50 jaaren oud waren, wierd gedaan

15 Oct. door de geheele stad, en daarbij aangeteekent, wie van deeze verkozen uit te koopen, en wie wapenen te draagen. Doch veele waren genoodzaakt tot het laatste over te gaan, doordien het uitkoopgeld zeer hoog gestelt was. Daar die omschrijving gedaan wierd daags na de aankomst van die verontrustende tijding van oorlog, zoo verwekte dit groote aandoening bij veele van deeze burgers. Nochtans was die aandoening niet te vergelijken bij de verbazende opschudding, welke

16 Oct. in de weeshuizen plaats had. Hetgeen men op het decreet van den 6en dezer maand aangaande de weeskinderen verwacht had, wierd wel degelijk bewaarheid. — De weesjongens moesten dienen. De koninklijke orders dienaangaande wierden van wegens de Raad der Gemeente aan de Regenten van de weeshuizen bekend gemaakt. Die orders behelsden, dat alle weeskinderen van het mannelijk geslacht, die boven de 16 jaar oud waren, gerequireert wierden om onder de staande armee van het Koninkrijk te dienen. De Regenten vergaderden, of er nog iets ter bevrijding van die ongelukkige weesen konde gevonden worden, doch te vergeefs. Een extract uit de resolutie van den Minister van Oorlog wierd

17 Oct. den Regenten van alle weeshuizen toegezonden, waarbij hun wierd aangezegt, dat na 2 dagen de jongelingen, die tot de militaire dienst gevordert wierden, door een luitenant met eenige

sergeanten zouden afgehaald worden. Dit nu in de gemelde huizen bekend gemaakt en vervolgens door de stad wereldkundig geworden zijnde, was de verontwaardiging en het medelijden groot. Dog het besluit was genomen. De jongelingen uit het weeshuis van Amersfoort wierden al

18 Oct. alhier binnengeleid door 2 sergeanten, om

19 Oct. tegelijk met die van Utrecht vervoert te worden. Deeze voor die ongelukkige weesen zo noodlottige dag dan verschenen zijnde, zagen wij 's morgens ten 7 uuren een getal van 53 jongelingen, die door een officier en 3 sergeanten geleid wierden, onder een groote toevloed van menschen de Tolsteegpoort uitgaan om na den Bosch vervoert en aldaar bij het 3e of depot-battaillon van het 1e regiment geplaatst te worden. Dit lot was te beurt gevallen aan 25 jongelingen uit het Stadskinderhuis, 18 uit het Burgerweeshuis, 9 uit het Roomsche kinderhuis, 7 uit dat van de Clergie, en 4 van Amersfoort. Terzelver tijd wierd de gewoone werving voor de armee op buitengewoone wijzen aangevangen. Alle gepensioneerde en gegageerde officieren en gemeenen wierden op last van den Minister van Oorlog aangemaant, ja zelfs genoodzaakt recruuten te werven, hoewel op favorable conditieën. De tweede aanschrijving van den Minister van Oorlog over de vrijwillige wervingen ontfing het Departementaal Bestuur

20 Oct. om deselve zoveel mogelijk te bevorderen en daarbij de militaire dienst smakelijk te maaken. Ons stads-bestuur voldeed maar flaauw aan die order, want het eenigste middel, dat in het werk wierd gestelt, was, dat

21 Oct. door de stad de trom wierd geroert door een eenig tamboer van de gewezen schutterij, die de aanschrijving van den Minister voorlas. Terwijl dit gebeurde, kwamen 11 weesjongens weer terug, 3 van het stadskinderhuis, 4 van het Burgerweeshuis, 1 van de Roomsche en 3 van de Clergie, die onderwege waren afgekeurt.

Niet zonder grond wierden de wervingen door de Hooge Besturen zo met kracht en gewelt aanbevolen en doorgezet, want de gevechten, die er voorvielen, waren verschrikkelijk. De vijandelijkheden namen

22 Oct. een aanvang. De Franschen tot in het Saxische opgemarscheert zijnde, tastten de Pruissische voorhoede aan, die te Monchberg en Hof geposteerd was. Te Schleitz was de actie het

hevigste, alwaar 700 Pruisschen en 10 stukken geschut in handen der Franschen geraakten. De overige retireerden tot nabij Neustad.

(Wordt vervolgd.)

Nederl. vestingbouw. — Bestaat er eenig gedrukt relaas van de knoeierijen gepleegd bij den bouw van Nederl. vestingwerken omstreeks 1816—1820, en van het strafproces dat daarop gevolgd is?

V.

Bastaarden uit het Huis van Oranje-Nassau. — Men vraagt naar de bestaande litteratuur over dit onderwerp ter bewerking voor een historische studie. Ook onuitgegeven bronnen kunnen dienen. Opgaven kunnen in dit tijdschrift worden ingezonden of geadresseerd aan den Heer *J. van Folker*, Assistent-Librarian Astor Library, New York, met wien in het Nederlandsch kan gecorrespondeerd worden.

RED.

OUDHEIDKUNDE.

Weggen. — In het begin van het jaar 1606 waren de Utrechtsche kosters, klokluiders en doodgravers niet tevreden met hun — ordinaris — en volgens de regeering billijk salaris. Tenminste men hoorde veel klagen over — groote ongeregeltheyt, moetwil ende overlast gepleegt in sterfhuizen en op begravingen — door bedoelde heeren, die — den goeden luijden geld, wijn, bier, ende anders afschatteden.

Aan dit ongepast optreden moest een eind komen, meenden de heeren Schout, burgemeesteren, schepenen en raden van de stad Utrecht. Eene ordonnantie werd dan ook samengesteld, welke den 9en April 1606 werd uitgevaardigd. Het 4e artikel schrijft duidelijk voor hoe de klokluiders zich verder in dezen hebben te gedragen. Het luidt toch als volgt:

„Die kosters zullen die luijers en luijsters, terstont naar het voorhouden of leesen deeser ordonnantie, aanseggen, dat zij haar arbeijdsloon van hen zullen hebben te ontvangen, ende niet in het sterfhuijs, ende dat zij hun daar inne wachten te gaan, of yemand van hen te senden in het sterfhuijs om eenig loon, **weggen**, drinkgeld, wijn, bier, of anders te hebben, onder wat deksel het mochte wesen, niets uijtgesondert."

De luiders of luidsters mochten dus voortaan ook geen **weggen** vragen aan de nabestaanden.

Wat zijn dat: „**weggen**" en vanwaar dat woord?

Rotterdam. R. T. M.

Pondgaarders (LIV, blz. 369). — Uit de Generale Keure . . . Houdende ordonnantie op het stuk van de Makelaars en Pontgaarders" van 1730.

Art. 1. Het makelaarschap bestaet in de dienst van de Commercie, omtrent het koopen en verkoopen van allerley Waren en Koopmanschappen, Schepen, Actien in de Oost-Indische, West-Indische en andere Compagnyen, vaste Goederen, Obligatiën, en Rente-brieven, omtrent de Wissel-handel, Assurantie, Bodemerye,

Bevragtinge van Schepen, bedieninge van Schepen gedurende de Legdagen, en andere Contracten en handelingen tot de Commercie behoorende, gelijk mede omtrent het opnemen van Penningen.

Art. 2. Dog hier van is gesepareert hetgeen tot het Pontgaerderschap behoort, te weten: de dienst omtrent het koopen en verkoopen van Granen, rond en plat zaad.

Art. 3. Alleenlijk zal ten aanzien van de Mede (= meekrap. v. R.) de dienst konnen werden waargenomen by de Makelaers en Pontgaerders sonder distinctie.

Beiden stonden onder eed.

In dien eed komt o.m. voor:

Dat ik aan de Heeren Burgemeesteren sal bekent maken wanneer iets sal vernemen dat tegen de gemeene Welvaert of Negotie deser Stad soude strekken.

Dat ik in alle gelegentheyt de Heeren Burgemeesteren, en selfs in tijd van nood des geordonneert met assistentie van lijf en leven sal gehoorsamen. En dat ik voorts sal doen dat een goed en getrouw Pontgaerder en Burger schuldig is en behoort te doen.

Eigen zaken doen was hun geheel ontzegd, alleen in de Haring- Vis- en Walvisvangst van de visscherij dezer landen wel.

Daar er een groote graanfirma v. Stolk te Rotterdam bestaat, is het mogelijk dat die firmanten zich nog pontgaarders noemen.

Nadere onderzoekingen brachten nog aan het licht dat er tot 1877 en wellicht zelfs nu nog een pondgaarders-gildefonds bestond, dat uitkeeringen deed aan behoeftige familieleden van met de pondgaarders in betrekking staande lieden.

De Catalogus v. pamfletten der bibliotheca Thijsiana te Leiden heeft onder No. 5335 Ordonnantiën op 't stuck van de Pondgaerden binnen Dordrecht van 1628, 38, 65, 68 en 91. Willem van Blyenburg, die te Dordt in 1665 pontgaarder was, was ook lid van de vroedschap.

Mededeg. door G. v. Rijn en W. Meijer.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GESLACHT DE JONGH.

1e GEDEELTE.

SAMENGESTELD DOOR MIJN OVERGROOTVADER JOHANNES DE JONGH, GEB. 27 OCT. 1742, EN GESCHREVEN OP HET SCHUTBLAD VAN EEN STATENBIJBEL.

1707 den 17 May is te Zalt-Bommel geboren mijn vader Marten Adriaan [1]) en na de latijnsche scholen bij zijnen stijfvader den Advocaat-Fiscaal en Rector Wagardus te Culemborg doorgelopen, en zijne Academische studien te Utrecht volbragt te hebben, is hij

1730 den 20 Juny te Leerdam in de Classis van Buuren door Ds. W. Peiffers Predt. te IJsselsteijn geëxamineerd en tot proponent aangenomen.

1731 wierd hij in Januarij beroepen te Nederhorst den Bergh in de classis van Amersfoort en in die classis peremptoir geëxamineerd zijnde door Ds. W. Themmen Predt. te Amersfoort is hij den 8 April door zijnen aangehuwden broeder, wegens het tweede huwelijk zijner moeder, Ds. Joh. Wagardus Predt. te Meeuwen, bevestigd, met Ps. 24 : 3—6 en nam tot zijn intreêstof Ps. 121 : 1, 2.

1737 wierd hij in October beroepen naar London in de Hollandsche Gereformeerde Gemeente, nam zijn afscheid met 2 Cor. 11 : 11, vertrok in December en kwam na eene lange en verdrietelijke reis met de sloep behouden te London aan.

1738 den 8 Januarij is hij te London bevestigd door zijn collega W. Th. Bolton met Ezech. 47 : 10 en deed zijn intreê met Jes. 11 : 6.

den 25 July vertrok hij van London naar Holland, om eene

---

[1]) den 19 Mei 1707 is gedoopt te Zalt-Bommel Marten Adriaan, vader Adriaan de Jong, moeder Josanna Tros (komt aldus — de Jong zonder *h* — voor in het doopboek, dat begint met 1680 en bewaard wordt op het stadhuis te Zalt-Bommel).

vrouw te halen, namenlijk Maria van Linden, geboren te Nijmegen den 7 May 1712, aan welke hij reeds verloofd was; getrouwd den 17 Aug. door Ds. Bushof Predt. te Nijmegen, vertrokken den 25 Aug. en behouden te London aangekomen.

1739 den 9 Julij oude stijl, den 20ste nieuwe stijl, is geboren 's morgens ten elf uuren Adrianus Jacobus. 1789 voor 't laatst vertrokken als Apothecar, Medicinae Doctor en Chirurgus naar Noord-Amerika.

1740 den 22 Sept. O. st., den 3 October N. st., is geboren 's morgens ten half zeven Maria Anna, getrouwd met G. Noot capitain ten dienste dezer lande, gepensionneerd zijnde en te Franeker woonende.

1742 den 16 Oct. O. st. den 27 Oct. N. st. is geboren 's morgens ten drie uuren Johannes. [1])

1745 den 9 Juny O. st. den 20 Juny N. st. is geboren 's middags ten twaalf uuren Johanna Catharina, getrouwd met J. Hardenberg, Rentm. der stad Tiel.

1748 den 28 Decemb. O. st., den 8 Januari N. st., is geboren 's morgens omtrent 6 uuren Martinus Philippus; na zijne academische studien te Lingen volbracht te hebben, in de classis van Maastricht, den 1776 tot proponent aangenomen, den Sept. beroepen te Pouderoijen in de classis van Zalt-Bommel en in deze classis peremptoir geëxamineerd zijnde door Ds. Haring Oudkerk, Predikant te Bruchem, door mij bevestigd met Tit. 2 : 7—8, 27 October: zijn intreerede was met Ps. 25 : 21, daarna beroepen te Bakel [2]) bevestigd door A. M. de Rouville Predikant te Maastricht met . . . ., intreestof was . . . . aldaar overleden . . . . nalatende eene weduwe Mejuffr. B. Goldbach, zonder kinderen.

1749 werd mijn vader van London te Maastricht beroepen, bevestigd door zijn collega Ds. van Goor met 1 Tim. 4 : 6 en de intreêreden was uit Jes. 51 : 10.

1750 den 16 Aug. 's avonds te zeven uuren is geboren Geertruijda Jacoba, getrouwd met A. M. de Rouville Predt. te Namur, daarna te Maastricht, in de plaats van mijnen vader, die emeritus wierdt; op zijne terugreis, wanneer hij zijnen jongsten zoon Robbert op de Academie te Franeker gebragt had en we-

[1]) Schrijver van het eerste gedeelte van deze geslachtslijst.

[2]) Peel en Kempenland.

derkeerende zijne zoonen te Sommelsdijk en Middelharnas bezogt, overleden te Sommelsdijk den 9 Octob. 1808 in den ouderdom van . . . . . .

1761 den September is onze waarde moeder Maria van Linden in den ouderdom van ruim 48 jaaren aan eene uitteerende ziekte gestorven.

1763 den 26 Juli, ben ik na de Latijnsche scholen te Maastricht doorloopen en de Academische studiën te Groningen en Utrecht volbragt te hebben, in de classis van Maastricht door W. A. Bachiene Astronom. en Geograph. Professor en Pred[t] te Maastricht, praeparatoir geëxamineerd en tot proponent aangenomen.

den 2 Sept. ben ik door de manslidmaten beroepen tot Predikant te Burgharen en Hernen, gelegen in 't ampt van tusschen Maas en Waal, in de Classis van Nijmegen.

den 26 October ben ik in de Classis van Nijmegen peremptoir geëxamineerd door Ds. Buschman Pred[t] te Hervelt.

den 13 November wierd ik door mijnen vader te Burgharen bevestigd met 2 Tim. 1 : 13, mijn intreereden was uit Ps. 43 : 5.

1766 den 12 Sept. ben ik door Ds. Casius Pred[t] te Wijk bij Duurstede ondertrouwd met Mejuffr. Anna Maria van Lobbrecht, geboren te Utrecht den 29 February 1735, welker Heer vader laatst in de Regeering te Wijk bij Duurstede was en den 28 Sept. aldaar door mijnen vader getrouwd.

1769 den 20 December, 's nademiddags omtrent vier uuren is mijne lieve huisvrouw gelukkig verlost van eene dogter, den 24 door mij gedoopt Maria Anna, naar mijne vrouwe moeder Maria Anna van Lobbrecht, ter doop geheven door mijne oudste zuster Maria Anna.

1770 den . . . . . ben ik beroepen tot predikant te Streefkerk, gelegen in den Alblasser- of Dortschen waard, onder de classis van Dordrecht.

1771 den 12 May nam ik afscheid van mijne gemeente te Burgharen en Hernen met 2 Cor. 6 : 1.

den 26 May wierd ik te Streefkerk bevestigd door Ds. H. Weijland, Pred[t] te Puttershoek, in wiens plaats ik trad, met Joh. 21 : 15—17 en ik deed mijne intreereden uit Ps. 86 : 11.

1771 den 31 August. is mijne veel geliefde huisvrouw zeer spoedig en gelukkig door 's Heeren gunstige voorzienigheid 's morgens ten agt uuren verlost van eenen welgeschapen zoon,

die daags daaraan door mij gedoopt is Marten Adriaan, na mijnen vader, ten doop gehouden door mijne tweede zuster Johanna Catharina.

1772 den 14 August. gelogeerd te Nijmegen, kreeg ons dogtertje aldaar de mazelen, wierd doodelijk zwak, doch thuis gekomen zijnde, wierd door 's Heeren goedheid weder hersteld.

1773 den 28 May is ons zoontje Marten Adriaan na eene langdurige hardnekkige dubbele anderendaagsche koorts, gepaard met de beginselen van kinkhoest, in eene zware stuiptrekking, 's morgens ten tien uuren uit onze liefde armen afgescheurd, oud zeven vierendeels jaars, en den 1 Juni begraven in de kerk te Streefkerk in het doophek bij de trap van den predikstoel;

op gelijken tijd is ons dogtertje Maria Anna langdurig met eenen zwaren hoest bezet geweest, doch dit lieve pand hebben we door Gods gunst mogen behouden.

Mijne lieve huisvrouw is ter zelver tijd van Paschen af eerst met een koorts om den anderen dag bezogt, vervolgens alle dagen, welk toeval veroorzaakt heeft eene miskraam van eene vrugt van omtrent drie maanden, uit welke een en ander veel verzwakking voortsproot, blijvende de koorts dagelijks aanhouden, die haar Ed. niet eer dan 's weeks na Pinxteren wat begon te verlaaten en voorts door 's Heeren onverdiende goedheid door verandering van lucht, bij gelegenheid dat we een reisje na Maastricht deeden, om mijne ouders te bezoeken, gelukkig volkomen hersteld is.

In dit zelfde jaar 1773 ben ik te Zalt-Bommel beroepen, bevestigd den 12 December door mijn collega de Mist met Jes. 52 : 7; mijn intreereden was uit 2 Cor. 5 : 11.

Mijn afscheid te Streefkerk den 28 November uit Judas 20, 21.

1774 den 10 October is mijne waarde huisvrouw na den middag omtrent half een uur gelukkig en spoedig verlost van eenen welgeschaapen zoon, die's Donderdags daaraan volgende den 13den door mij gedoopt is Marten Adriaan, na mijnen vader.

In dit jaar is te Wijk bij Duurstede overleden mijner vrouwe moeder Maria Anna van Lobbrecht, geboren Wagardus.

1783 den 5 May 's middags na twee uuren heeft het den hoogen God, den onafhankelijken gebieder van leven en dood (op wiens majestueus opontbod wij met diep ontzag zwijgen moeten) naar zijnen souvereinen en onbetwistbaren raad behaagt onze

dierbaare en tedergeliefde dogter Maria Anna de Jongh, in den ouderdom van dertien jaaren en ruim vier maanden en dus in den ontlokenen bloem haarer jeugd door de dood uit onze liefde armen weg te rukken, na slegts eenige weinige dagen met eene hardnekkige koorts die haare kragten verteerde en in de laatste verheffing haar verstand bedwelmde, geworsteld te hebben: het lijk is 's vrijdags den 9 's avonds ten negen uuren in de Groote Kerk te Zalt-Bommel bijgezet.

1783 den 14 September is onze tweede moeder Lijdia Steghelith in den onderdom van 85 jaaren en ruim drie maanden aan een verval van kragten 's morgens ten half vier uuren overleeden.

1784 den 6 February is ons zoontje Marten Adriaan (wanneer meest alle kinderen en ook eenige bejaarde menschen te Zalt-Boemel de maselen kreegen) insgelijks daarmede bezogt en vrij meer dan andere kinderen met hevige benauwdheden, doch door Gods goedheid na ruim agt dagen weder gezond geworden.

In dat zelfde jaar 1784 den 6 October is hij (wanneer de kinderpokjens te Zalt-Boemel sterk regeerden en veelen jong en oud na 't graf sleepten) insgelijks door dezelve zo sterk aangetast met hooggaande benaauwdheden en veelvuldige ijlingen, dat schier alle hope van herstelling wierdt opgegeven, egter behaagde het den goeden God dit eenig overblijfsel ons nog over te laaten, terwijl hij langzaam weder herstelde.

den . . . . wierd ik beroepen door het lot tot predikant te Campen in de Provincie van Overijssel gelegen.

1785 den 20 Febr. nam ik afscheid van mijne gemeente te Zalt-Bommel met Efez. 6 : 23—24; den 6 Maart ben ik in de gemeente van Campen bevestigd door mijnen ambtgenoot Tichler met Jes. 52 : 7 en predikte tot mijn intreê Joh. 4 : 35—38.

1788 den August. wierd ik beroepen tot predikant te Leeuwarden, de hoofdstad van Vriesland.

1789 den 8 Maart deed ik mijne afscheidsrede te Campen (daar ik zeer veel had moeten uitstaan, omdat ik mij niet mengen wilde met degeenen, die naar verandering van Regeeringsform stonden) met Luc. 19 : 41—42; tot zoolang vergunde mij de Leeuwarder gemeente te Campen te blijven, ter vervulling van de volle vier jaaren, waartoe ik verbonden was, moetende anders de kosten, welke mijne beroeping naar Campen bedragen had, gerestitueerd worden.

Den 22 Maart deed ik mijne intreêrede in de Gemeente van Leeuwarden met 2 Cor. 5 : 19—20; in de Provincie van Vriesland geschiedt bij verplaatsing geen nieuwe bevestiging, men wordt daar slechts eenmaal op zijn eerste standplaats bevestigd.

1792 den 8 October is onze waarde vader Marten Adriaan de Jongh, Emeritus Predikant te Maastricht, aldaar aan een beroerte in den ouderdom van ruim 85 jaaren overleden.

1796 den 2 August. is onze zoon, na de Latijnsche scholen te Campen en laatst te Leeuwarden doorgelopen te hebben en zijne academische studien in den tijd van zes jaaren te Groningen volbracht zijnde, in de classis van Leeuwarden door Dni G. A. Passamier, Predt te Finkum en Hijum en L. Offerhaus, Predt te Kornjum geëxamineerd en tot candidaat aangenomen.

1797 den 5 April kwam hij op drie plaatsen in Vriesland, te Wijnjeterp, Minnertsga, en Roordahuisum te gelijk in aanmerking en nam de beroeping te Roordahuisum, welke 't eerst kwam, aan.

1797 den 14 May is hij in de gemeente te Roordahuisum door mij, zijnen vader bevestigd met 2 Tim. 2 : 1 en deedt zijne intreêreden uit 1 Cor. 9 : 19—23.

1798 den 28 January is hij door mij te Roordahuisum in het huwelijk ingezeegend met Mejuffr. Tjitske Catharina Frederica Rinia van Nauta, dogter van den Heer Frans Rinia van Nauta I. U. D. en Oud Burgem. te Leeuwarden en Vrouwe Constantia Avenhorn.

den 27 Octob. is zijne huisvrouw gelukkig door Gods goedheid, na veele afmatting, eindelijk verlost van tweelingen, beide dogters, van welke de eerste dood ter wereld kwam, doch de tweede nog gunstig in 't leven gespaard wierdt, gedoopt door hem te Roordahuisum den 9 December Anna Maria, naar zijne moeder.

1799 den ... Febr. is onze zoon, door een kwaadaardige zinkingskoorts aangetast, zeer gevaarlijk ziek geweest en niet dan zeer langzaam door 's Heeren gunst in het voorjaar weder hersteld; hij predikte, ter dankzegging aan God, 1 Thess. 5 : 18.

1800 den 7 Maij beviel zijne huisvrouw van eenen zoon gedoopt te Roordahuisum den 8 Junij Franciscus Rinia, naar zijner vrouwe vader.

1802 den 4 Maart is zijne huisvrouw weder gelukkig verlost van eenen zoon en gedoopt te Roordahuisum den 11 April Johannes, naar mij zijnen vader.

in dit zelfde jaar den   is hij beroepen in de gemeente te Sneek.

den 13 Juni predikte hij zijn afscheid te Roordahuisum uit Job 1. 21—25.

den 20 Juni deedt hij zijn intreêreden te Sneek met 1 Cor. 2 : 1, 2.

1804 den 2 Maij is zijne vrouw verlost van eenen zoon, gedoopt te Sneek 31 dito Anne Cornelis Constantinus, naar zijner vrouwe zuster Anna Cornelia Constantia, die overleden is.

1807 den 22 April is zijne vrouw weder verlost van een dogter, gedoopt te Sneek den 14 Maij Constantia, naar zijner vrouwe moeder.

in dit Jaar den .... Maij is hij beroepen tot predikant in de Gemeente te Nijmegen.

der 19 Juli nam hij afscheid van zijne Gemeente te Sneek met 2 Joh : 8.

den 2 August. is hij te Nijmegen in zijn gemeente bevestigd door zijnen coll. Ds Jongeneel, met Joh. 21 : 15—17, 't welk anders door den emeritus geworden predikant A. B. Boonen, in wiens plaats hij kwam, geschied zou zijn, doch die kort te voren ongesteld wierdt; hij deedt zijne intreêreden uit Luc. 4 : 42—44.

1809 den 10 August. is zijne vrouw bevallen van een zoon, gedoopt te Nijmegen den ..... Albertus, naar mijnen collega Albertus Brink, aan wien hij groote verplichting had, die hem zeer veel liefde bewees.

1810 den   Febr. is hij beroepen tot predikant in de aanzienlijke gemeente te Rotterdam.

den 29 April nam hij zijn afscheid te Nijmegen met 2 Cor. 6 : 1.

den 6 Maij is hij te Rotterdam bevestigd door zijn collega Ds van den Broek met Efez. 4 : 16 en deedt zijn intreê uit Rom 1 : 16.

In 't midden van August: mijn zoon en dogter te Rotterdam bezoekende, wierd ik door eene vergadering van koude stoffen zeer ongesteld en verzwakt, zoodat ik alleen niet vertrekken kon, waarom mijn zoon mij geleidde en na eene vermoeijende reis thuis gekomen is mijne ziekte en zwakheid zoo toegenomen, dat ik niet buiten gevaar van mijn leven verkeerde, doch door Gods ongehoudene goedheid ben ik allengskens wederom hersteld en predikte voor de eerste maal weder den 21 October uit 1 Petr. 5 : 6 „vernedert u dan, etc.”

1811. den 2 Octob: 's morgens ten 4 uuren is zijne huisvrouw wederom voorspoedig bevallen van eene dogter, gedoopt den 22 Octob: Geertruid, naar zijner vrouwe Tante Van Gendt.

1813. den 14 November mocht ik door Gods ongehoudene goedheid mijne vijftig-jarige preek doen 's avonds in de Groote kerk uit 1 Petr. 1 : 24, 25 met veel opgewektheid; het was voor mij eene dubbele plegtige gedenkdag, alzoo de Franschen, onder welker overheersching wij bij de 19 jaaren gezucht hadden, op dien zelfden dag in aller ijl van hier begonnen te vluchten.

1814 den 15 Maart is mijn zoons huisvrouw voorspoedig bevallen van een zoon, gedoopt den 10 April Marten Adriaan, naar zijn eigen vader, doch is overleden den 25 Nov: oud ruim 20 maanden.

1815 den 16 July is mijne zeer geliefde echtgenoote Anna Maria van Lobbrecht na een langzaam verval van krachten in den ouderdom van ruim 80 jaaren zacht en, zoo ik vertrouwen mag, zalig ontslapen, na eene gezegende echtvereeniging van omtrent 49 jaaren.

1817 den 5 Febr: is zijne vrouw wederom bevallen van een zoon, gedoopt den 9 Maart Marten Adriaan gelijk het vorig zoontje, dat overleden is.

Den 2 April ben ik voor de tweede maal in den echt getreden met mejuffr. R. L. Kroese, weduwe wijlen den heer P. Dorhout, Rentmeester der Stad Leeuwarden, ingezegend in de Groote kerk door Coll: Lobry met eene gepaste aanspraak.

2e GEDEELTE.

SAMENGESTELD DOOR DEN ONDERGETEEKENDE M. J. DE JONGH.

Mijn vader Dr. A. C. C. De Jongh zegt van zijn grootvader, van zijne moeder en van zijn vader het volgende:

„Van mijn grootvader Johannes de Jongh, laatst predikant te Leeuwarden, en na meer dan 50 jarigen dienst emeritus geworden, weet ik, dat hij een klook man was, krachtig naar geest en lichaam, en daarbij een ijverig en standvastig Oranjeman.

Toen ik op mijn eerste standplaats Ellecom bevestigd werd, deed de 86-jarige grijsaard alleen de reis uit Friesland derwaarts, legde in vereeniging met andere predikanten mij de handen op,

en trad den daarop volgenden dag des Heeren voor de gemeente op, tot hare wezenlijke stichting.

Twee jaren later, 1830, overleed hij in 88jarigen ouderdom".

„Mijne lieve moeder Tjitske Catharina Frederika Rinia van Nauta was eene godsdienstige, in den waren zin des woords, vrome vrouw. Zij was eene bezorgde, teederlievende moeder bij uitnemendheid, daarbij nederig, goedhartig en vriendelijk van aard. Zij stierf 25 Februarij 1843, in den ouderdom van ruim 64 jaren."

„Mijn waarde vader Marten Adriaan de Jongh was een geleerd, scherpzinnig man, klassiek gevormd, vurig van geest, de zijnen hartelijk liefhebbende. Hij was door en door eerlijk en oprecht, een grooten afkeer hebbende van alles wat naar onoprechtheid zweemde, geacht en bemind bij alle gemeenten, die hij gediend heeft.

Hij stierf 30 December 1847 in den ouderdom van 73 jaren."

Omtrent de kinderen van Marten Adriaan de Jongh en Tjitske Catharina Frederika Rinia van Nauta het navolgende:

Anna Maria stierf ongehuwd te Rotterdam 27 Juli 1855.

Franciscus Rinia, zeer begaafd, ging van de Latijnsche school te Rotterdam naar de artillerie- en genieschool te Delft, om te worden opgeleid tot scheeps-constructeur bij de Marine. Hij stierf in het ouderlijke huis in 1820 op 20-jarigen leeftijd en werd begraven in het koor der Groote kerk te Rotterdam.

Johannes, kloek en goedhartig, werd in April 1820 student in de Theologie te Utrecht: hij gaf die studie op in 1825 of 1826, ging naar Oost-Indië, kwam daar op een kantoor en had goede vooruitzichten, maar overleed in 183.. Hij ligt begraven in Palembang.

Anne Cornelis Constantinus werd, na het gymnasium te Rotterdam te hebben afgeloopen, in September 1821 student te Utrecht en promoveerde den 29 September 1827 aldaar tot doctor in de Theologie. In 1828 beroepen te Ellecom, Classis Arnhem, werd hij 29 Juni van dat jaar aldaar bevestigd door zijn vader.

Beroepen te Waardenburg en Neerijnen, nam hij 25 September 1831 afscheid van Ellecom en deed zijn intree te Waardenburg 6 November 1831, nadat hij dien dag door zijn vader was bevestigd. Hij huwde 2 Augustus 1839 met Emilia Macalester Loup, dochter van Robert Macalester Loup, predikant te Zalt-Bommel en Frederica Wilhelmina Jorissen.

In 1877 emeritus geworden ging hij met der woon naar Zalt-Bommel en overleed aldaar 8 December 1885; 25 Maart 1904 overleed zijn weduwe aldaar.

(Hunne kinderen zie later).

Constantia huwde 10 November 1830 met Dr. Nicolaas Van der Tuuk Adriani, geb. 31 Augustus 1804, eerst predikant te Deil en Enspijk, later te Brielle: zij overleed te Kralingen 20 December 1893.

Haar echtgenoot, sedert zijn emeritaat te Kralingen wonende, overleed aldaar 17 April 1899, nalatende 3 zonen en 3 dochters.

Albertus werd van het gymnasium te Rotterdam „honorificentissime" gepromoveerd tot de Academische lessen, en 6 September 1827 student in de theologie; hij nam van 11 November 1830 tot 21 September 1831 als vrijwillig jager deel aan de krijgsverrichtingen tegen Belgie, promoveerde in 1837 te Utrecht tot doctor in de letteren. In 1834 werd hij rector van de Latijnsche school te Enkhuizen, in 1840 praeceptor, later conrector te Utrecht en in 1874 emeritus. Hij huwde in 't begin van 1839 met J. van Oosterwijk, doch moest zijne vrouw reeds op 1 Januari 1840 verliezen. Overleden te Utrecht 15 Juni 1889.

Geertruid overleed 30 Maart 1898 ongehuwd te Zalt-Bommel.

Marten Adriaan werd, na de Latijnsche School te Enkhuizen — waar zijn broeder Albert rector was — te hebben afgeloopen, in December 1835 student in de theologie te Utrecht, en promoveerde aldaar den 1 Juli 1843 tot doctor in de letteren.

Hij was eerst collaborator aan de Latijnsche school te Zalt-Bommel, vervolgens rector te Lochem, in 1861 leeraar aan het gymnasium te Delft en van 1862 privaat-docent te Utrecht, alwaar hij den 20 November 1893 ongehuwd overleed.

Nakomelingen van Anne Cornelis Constantinus de Jongh en Emilia Macalester Loup.

1. Titia Catharina Frederica, geboren te Waardenburg 17 Januari 1841, huwde den 16 September 1864 met Karel Ferdinand van Langen, gepensionneerd Majoor bij het Oost-Indische Leger, weduwenaar van Mej. Andreas.

Hij overleed 6 Maart 1884 te Zalt-Bommel, haar nalatende 4 zoons en 3 dochters.

2. Marten Adriaan, geboren te Waardenburg 28 November 1842, werd na het gymnasium te Zalt-Bommel te hebben afgeloopen in 1861 student in de theologie te Leiden. Na te voren hulpprediker te zijn geweest te Amsterdam, werd hij 10 October 1869 predikant te Heinenoord (Z. H.), huwde 25 Juli 1872 met Antoinette Clara van Weel, geb. 12 Juni 1850.

Hij overleed 6 Mei 1879 te Heinenoord, nalatende 2 dochters: Emilia Diederica, geb. 9 October 1873 en Diederica Helena Petronella, geb. 25 Juni 1875.

3. Robert, geboren te Waardenburg 31 Januari 1847, was van 1863—1867 op de Koninklijke Militaire Academie te Breda, werd den 25 Juli 1867 2e luitenant der genie, huwde den 30 November 1876 met Adriana Margaritha Boll van Buuren, geb. 27 Januari 1848, en werd op zijn verzoek den 16 September 1903 gepensioneerd, als kolonel der genie. Hun huwelijk is kinderloos.

4. Matthias Jakob, geboren te Waardenburg 3 April 1849, trad, na het gymnasium te Zalt-Bommel te hebben afgeloopen, 9 Mei 1867 als volontair in dienst bij het 7e Regiment Infanterie te Utrecht en werd van den hoofdcursus te 's Hertogenbosch den 13 Augustus 1872 bevorderd tot 2e luitenant bij het 5 Regiment Infanterie; thans is hij luitenant-kolonel plaatselijk commandant te Utrecht.

Hij huwde den 24 Juli 1889 te Nijmegen met Adriana Maria Cornelia Seeuwen, geb. 9 Juli 1867 te Woerden.

Hunne kinderen zijn:

Cornelis, geboren 13 Augustus 1890 en Marten Adriaan, geboren 21 Juli 1893.

* * *

In mijn bezit is een antiek zilveren signet met het familiewapen van S. Adriaen de Jongh, vertoonende een veld van . . . . met sautoir van . . . . beladen met 4 merlettes van . . . .; kleuren of metalen niet aangegeven. In afwijking van dit wapen komen deze merlettes op andere kleinere cachetten der familie de Jongh ten getale van 3 voor, geplaatst 2, 1.

Ook is in mijn bezit een dito zilveren cachet van denzelfden vorm, in den rand waarvan staat: Sigillum Braeckelens. (Zie Nav. LIII, 702).

Eindelijk heb ik nog een zilveren lijkpenning; voorz. een gegraveerde voorstelling van een cherub, met palmtak in de linkerh., terwijl de rechter rust op een opengeslagen boek (Bijbelboek). Hij vertrapt den Satan en de wereld(bol); rechts het familiewapen (zie boven) waarboven een doodskop. Randschr.: „Doodts „memorie van Juffrouw Theodora de Jongh, sterf den 2 April 1692". Keerz.: een 6reg. gegrav. lijkdicht op de gestorvene. Deze naamgenooten kan ik niet thuis brengen. Wie helpt mij?

Utrecht. M. J. DE JONGH.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS [1]).

VAN LIER (LII. 36).

Jean Eli du Mourin was te Yperen geboren.

Christina Regina van Lier tr. te Colombo 12 Juli 1767 Rijcloff Johannes Kriekenbeek.

VON HAGT (LII. 37).

Arent von Hagt en Susanna Maria Cheval waren ouders o.a. van:

Susanna Petronella, ged. te Colombo 12 Dec. 1790.

Lucretia Eliza von Hagt, tr. .... van Langenberg.

George Augustus von Hagt, tr. Henrietta Wilhelmina... Bij wie:

1. George, geb. 5 Jan. 1840.
2. Jane Elizabeth, geb. 16 Oct. 1841.
3. Emilia Charlotta, geb. 22 Sept. 1842, tr. te Colombo 27 Dec. 1860 James Scharenguivel.
4. Edward William, geb. 17 Sept. 1846.

VAN SCHULER (LII. 37).

Elias van Schuler en Catharina Francina Martheze waren ouders van:

Wilhelmina Catharina, geb. 9 Dec. 1811.

CRAMER (LII. 38).

Hendrik Cramer en Cornelia Elsebe de Salve waren ouders van:

1. Pierre Robertus Marcus, ged. te Galle 26 Mei 1765.

[1]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 386.

2. Magdalena Henrietta, ged. te Tutucorin 29 Sept. 1771.
3. Johan Hendrik Gerrard, ged. te Tutucorin 4 Maart 1774.

Maria Elizabeth Cramer, tr. Arnoud Caspersz.

Anna Henrietta Cramer tr. Julius Cornelis van Sprang, Administrateur van Jaffna.

SCHROTER (LII. 39).

Carl Frederick Schroter, tr. Gertruida Petronella Gilbert (LII. 623), ged. te Colombo 27 Nov. 1774, † 18 Maart 1840. Bij wie o. a.:

Jan Willem Gerrard, ged. te Kalutara 13 Maart 1796.

HOFFMAN (LII. 40).

Jan Carel Hoffman, tr. (1) te Colombo 24 Oct. 1751 Wilhelmina Boogaart van Colombo.

Johan Leopold Hoffman en Johanna Carolina Hofland waren ouders o. a. van:

1. Petronella Elizabeth, ged. te Colombo 15 Mei 1774.
2. Anna Elizabeth, ged. te Colombo 21 Maart 1790.

Carel Willem Hoffman ged. te Colombo 31 Jan. 1779, tr. (1) 22 Juli 1804 Dorothea Wilhelmina (Francina) van der Smagt. Bij wie:

1. Jan Carel geb. 6 Nov. 1805.
2. Charlotte Dorothea, geb. 1 Dec. 1807.
3. Maria Carolina, geb. 8 Dec. 1810.
4. Gerrardina Maria, geb. 31 Aug. 1814.

Carel Willem Hoffman tr. (2) Elizabeth Spencer. Bij wie:

5. Robert Frederick, geb. 28 Maart 1823.
6. George Edward, geb. 5 Juni 1826.
7. James Richard, geb. 5 Apr. 1828.
8. John Charles, geb. 11 Dec. 1829.
9. Thomas Leopold, geb. 31 Dec. 1831.
10. Henry William, geb. 19 Juli 1833.
11. Arthur Clement, geb. 7 Maart 1835.

POTGER (LII. 41).

Cornelis Everhardus Potger en Wilhelmina Frederica Friedel waren ouders van:

1. Johan Godfried, ged. 24 Nov. 1805, tr. Adolphina Johanna Martensz. Bij wie:
   (a) James William, geb. 19 Maart 1830.

(b) Margarita Frederica, geb. 15 Maart 1836.
2. Anna Sophia Petronella, ged. 13 Sept. 1807.
3. Catharina Frederica, geb. 19 Apr. 1809.
4. James Henry, geb. 24 Juli 1811, tr. Anna Ondaatje. Bij wie:
(a) Bernard Lodewijk, geb. 2 Juni 1839.

ERFSON (LII. 42).
Gertruida Cornelia Erfson, tr. (3) Thomas Pieris.
Petrus Warnardus Erfson en Philipina Christina Boomgaard waren ouders van:
(a) Jan Frederick, ged. te Colombo 13 Nov. 1803.

CONDERLAG (LII. 43).
Johanna Jacoba Conderlag, ged. te Colombo 23 Febr. 1783.
Johan Frederik Conderlag tr. (2) Marie Christina (niet Elizabeth) Mortier. Bij wie o. a.:
Everardus Adolphus geb. 1 Aug. 1818.

CAMP (LII. 44).
Johannes Camp en Susanna Margareta von Hagt waren ouders o. a. van:
John Edward, geb. 16 Juli 1809.
Gualterus Pieter Camp tr. Henrietta Eliza Reiners. Bij wie:
1. Carolina Margareta, geb. 31 Dec. 1822.
2. Charles Frederick, geb. 20 Aug. 1826.
3. Charlotta Emelia, geb. 3 Oct. 1828.
4. John Edward, geb. 19 Sept. 1830.
5. Maria Gerrardina, geb. 19 Nov. 1832.

DE HAART (LII. 106).
Benjamin Pieter de Haart en Gertruida Johanna Leembruggen waren ouders o. a. van:
Susanna Jacoba, ged. te Colombo 5 Febr. 1793.

FOENANDER (LII. 132, 496).
Samuel Pieter Foenander en Maria Elizabeth van der Straaten waren ouders van:
1. Julia Eliza, geb. 23 Dec. 1821.
2. Annetta Charlotta Angelina, geb. 5 Aug. 1824, ged. 22 Aug. 1824.
3. Sophia Seraphina, geb. 31 Dec. 1826, ged. 28 Jan. 1827.

4. Henry Adolphus, geb. 16 Nov. 1828, ged. 14 Dec. 1828.
5. John Armour, geb. 27 Juni 1833, ged. 11 Aug. 1833.
6. Samuel Peter, geb. 23 Aug. 1834, ged. 14 Sept. 1834.
7. Frank J... Templer.

SANSONI (LII. 132).

(Johanna) Serafina (Dorothea) geb. 9 Dec. 1801, ged. 3 Jan. 1802.

Joseph Sansoni tr. (1) Maria Elizabeth Atkinson. Bij wie:

1. Jane Eliza, geb. 28 Aug. 1828, ged. te Colombo 21 Sept. 1828.
2. Maria Lydia, geb. 20 Mei 1830, ged. te Colombo 13 Juni 1830.

Joseph Sansoni tr. (2) Sara Henrietta Staats. Bij wie:

3. Seraphina Sarah, geb. 25 Maart 1833, ged. te Colombo 2 Juni 1833.
4. Ellen Julia, geb. 16 Aug. 1835, ged. te Colombo 20 Sept. 1835.
5. Emily Charlotte, geb. 16 Juni 1840, ged. te Colombo 12 Juli 1840.

GIFFENING (LII. 133).

Bernard Abraham Giffening en Maria Sophia Francius waren ouders o. a. van:

(1) Cornelia Wilhelmina, ged. te Colombo 19 Oct. 1788.

Francina Lydia Giffening tr. te Colombo 17 Maart 1793 Francois Christiaan van Spall, van Utrecht, Onderkoopman d. O.-I. C.

FELSINGER (LII. 133).

Gabriel Nicolaas Felsinger en (Anna) Catharina Voogt waren ouders o.a. van:

1. Johan Hendrik, ged. te Colombo 11 Maart 1792.
2. Willem Agaton, ged. te Colombo 23 Maart 1800.
3. Elias Wilhelmus, ged. te Colombo 29 Juli 1804.

(Wordt vervolgd).

GESCHIEDENIS.

EEN AUTOGRAAF EN HET TESTAMENT
VAN
MARIA VAN REIGERSBERGH.

De beide documenten die ik het genoegen heb den lezer hierbij voorteleggen, berusten met nog vele andere belangrijke papieren, Hugo de Groot betreffende, in een particulier archief hier te lande. Het eerste stuk is de afdruk van een eigenhandigen brief van Maria van Reigersbergh aan haar zwager Willem de Groot, het tweede is een afschrift van hare testamentaire dispositiën.

Beide stukken schenen mij belangrijk genoeg om ze tot publiek eigendom te maken.

De brief is gedateerd uit Parijs den 6 Maart 1648, en dus geschreven nà het overlijden van Hugo de Groot, in het tijdperk waarin ons omtrent Maria het minst bekend is. De laatste brief toch, dien Prof. H. C. Rogge van haar liet afdrukken, dagteekent van 1647. De brief van 6 Maart 1648 handelt in de eerste plaats over haar Rotterdamsche belangen; wij weten met hoeveel ijver zij zich heeft toegelegd om de achterstallige ambtelijke toelagen van haar man, van die stad te verkrijgen en het verwondert ons dan ook niet dat zij in dezen brief de laksheid van haar oudsten zoon, om haar in deze zaken behulpzaam te zijn, sterk laakt; het waren dan toch ook evengoed zijne belangen als de hare, die op het spel stonden.

Zij beklaagt zich verder in den brief over de schulden, die genoemde zoon gemaakt heeft en waarover men haar lastig valt en eindelijk bespreekt zij het tijdstip van haar wederkomst in Holland.

Zakelijk en kort is haar schrijven, geen enkele gewaarwording uit zij tegenover haar zwager over haar vertrek uit Parijs, waar zij zoo lange jaren met haar man geleefd heeft. Het adres van

den brief is slordig, zij vergist zich bij het schrijven en adresseert haar brief aan haar broeder maar bedenkt zich bijtijds en haalt eenvoudig de woorden „van Reiger..." door en vervolgt „Mijn Heer de Groot woonden in de Raemstraedt in den hage". De brief is gecacheteerd met een eenvoudig cachet, vertoonende een parelrandje, waarin de ineen gestrengelde letters M. R. staan, alles in rouwlak afgedrukt. Evenmin als in haar brief toont zij in haar testament, dat kort voor haar dood in den Haag is opgesteld, eenige zwakheid of verteedering. Te bejammeren is het dat van dit stuk niet een meer officieel afschrift bewaard is gebleven, het door mij gevonden document is van veel lateren datum dan het origineel, en is op gewoon (ongezegeld), octavo formaat papier geschreven.

Toch heb ik gemeend het niet terzijde te mogen leggen, de collectie waarin het berust en de inhoud van het stuk zelf, waarborgen mij dat dit geen fictief testament is, maar wel een deugdelijk afschrift van haar uitersten wil. Het is een uitgebreid document, met zorg voorbereid en opgesteld; zij toont daarin dat, niettegenstaande al het verdriet, dat zij van haar oudsten zoon heeft ondervonden, zij toch nog een zwakje voor hem heeft. Haar dochter Cornelia schijnt van al haar kinderen haar lieveling geweest te zijn, bij haar vond zij liefde en steun.

Als zuinige moeder en huisvrouw kan zij het niet van zich verkrijgen om na haar dood haar kinderen de algeheele vrijheid te gunnen van het fortuin, menige bindende maatregel bepaalt zij in haar testament.

Ten slotte wijs ik op haar beschikking omtrent het monument, dat zij op het graf van haar geliefden echtgenoot wil geplaatst zien. Zooals Fruin ons mededeelde is dit monument eerst in 1761 voltooid, nadat Mr. Pieter de Groot en zijn zuster Cornelia reeds op 21 Juli 1653, dus kort na Maria's dood, van de regeering der stad Delft vergunning verkregen hadden dit in de nieuwe kerk te mogen plaatsen.

Hopende dat deze bijdrage tot de kennis van het karakter dezer merkwaardige vrouw, echtgenoote van een der belangrijkste figuren uit onze geschiedenis, den lezer belangstelling zullen inboezemen, laat ik de beide stukken hier volgen.

* * *

Mon frère

Het is mij lief dat monsieur van de Velde de moeite heeft ghenoomen om de pampieren van Rotterdam over te zetten, mijn oudsten zoon heeft daer tijdts ghenogh toe gehadt, hadde hij de moeite willen neemen, maer dat zoude al te veel werc zijn gheweest, hoe zoude hij zoo veel van zijn tijdt hebben mogen missen, hij en heeft tseedert hij daer is nooidt aen mij gheschreeven, als doen hij daer eerst was gheariveert, doen zeide hij dat hij alleen zijnne overcompste dede weeten, dat hij daernaer breeder zoude schrijven, bij aldien dat ic soo quaen moeder was als men mij wel wil doen passeeren ic soo mijn beurse wel hebbe toe connen houden; het is meer als drie maanden gheleden dat ic van hem niet en hebbe hooren spreeken als dat ic zomwille van zijnen weege ghemaendt worde; hij is aen de heer degeveldt, die in italie is, twalf hondert gulden schuldich gebleeven, die schrijft mij somwillen spijtigh ghenough,......... [1]) noch op mij drie dusent gulden naer de doot van zijn vader, waervan dat hij ghenough over hadde en meer als ghenough om die schuldt te betaellen, maer zoo veel sorge en heeft hij niet; doen hij van hier is ghegaen heeft ooc eenighe schulden ghemaect, hier zijn twe cleermaeckers, een laerse maecker die commen mij somwillen maennen, maer mijn middelen en connen soo verder niet strecken. UE. segde dat hij wel gaern een compagnie te voedt soude hebben, hadde zij hem daer meede willen tevreden houden, ic gheloove dat hij al lange eene soude hebben ghehadt, mijn broer heeft mij somwillen gheschreven, dat hem een compangy te voedt beeter soude dienen als eene te parde, alszoo dat hij vrij wat negligendt is; UE. ghelieve wat om te hooren isser een goede te crijgen, daer men eenighe recompensie voor moet geeven, ic salt gaerne doen, opdat ic eens van die becommeringe mach wesen ontlast; mijn kinderen en hebben mij niet te reprocheeren, dat ic het haere verdoen, ic ben tot noch toe gestadigh besigh gheweest om haer schulden te betaellen. Nu wat het zenden van de pampieren belangdt ic UE. daermede naer de compste van monsieur de Bret niet te wachten, alzoo die heel onseeker is ende mijn vertrek van hier heel seecker, zooveel alle de wareltse dingen seecker zijn; mijn meeninge is, zoo het God ghelieft, van hier te vertrecken in de goeweeke ofte terstond naer de paes

[1]) Twee woorden in het h. s. onleesbaar.

heiligh dagen, doch zal mij daer in moeten reguleeren naer een koets die van brussel met eenigh volck sal commen met de welcke ic weer naer Brussel sal gaen, ic hebbe aen mijn neef Reigersbergh ghebeden mij een paer perden ghereedt te houden, ic sal daer een koetse van de vrou van Valckenburg vinden; de nonce van de paus heeft voor mij om een paspoort gheschreeven, zoo ic er geen en can crijgen zoo sal ic doen dat ic niet gaern en doen, dat is te water gaen. UE. sult de pampieren soo clein maken als zonder hare schade can geschien en doen se wat cloppen om zoo weinigh porte te betaellen als mogelijk zal zijn en ghelieve die aen mij te adresseeren .... [1]) en is hier niet meer. Ic hoope dat Godt de Heer mij soo lange int leeven sal sparen dat ic die saeke tot een goedt einde sal hebben ghebracht tot voordeel van mijn kinders. Ic sal meest tot Rotterdam sijn, sal daer ergens een camer ofte twee soucken om te logeeren, ic en weet niet of vrou Jans noch leeft, ofte dat haer dochters haer daer noch bij den anderen houden, sij zouden mij wel in de kost neemen. Kost UE. dat weeten ende mij schrijven dat wilde ic wel; isser iet daer ic UE. in can dienen, ghelieft het mij te doen weeten, ic salt wel gaern doen. Ic ghebiede mij aen de vrienden aldaer,

blijvende
mon frère

UE. suster ende dienerste
Maria van Reigersberg.

tot paris den VI Mert 1648.

Testament van Vrouwe Maria van Reygersberg van 10 Aug. 1652 en Kodicil van 5 Apr. 1653. — Haag.

In den naeme onses Heere Jesú Christi. Amen. — Alsoo daergeseidt is, bereidt uw huis wanneer ghij sult sterven, soo beveele en recommandeere ick mijne siele als die van 't lichaem scheiden sal aen de onbegrijpelijcke barmherticheidt Gods den Vaeder, om de verdiensten onses Heeren Jesu Christi, ende mijn doode lichaem de christelijcke begraefenisse die ick wil ordoneeren en ernstelijcke versoecken op mijne kinderen en die mij aengaen, dat gedaen sal werden tot Delf in de nieuwe kerk in de grafstede van mijn lieve man zal^{r}. ged^{e}.; ende gebruijckende de macht en het recht van eijgendom ende dispositie over de goederen

[1]) Een woord in het h. s. onleesbaar.

daerin mijn lieve man zal[r]. bij sijn testament in Vranckrijck gemaekt, mijn tot sijn erfgenaem, heeft geinstitueert, soo verclaere ick midsdesen, dat ick van alle de goederen, die ick tot dien hoofde en anders met de doodt sal komen nae te laeten, hebbe gedisponeert in maniere hier naevolgende. Voor eerst is mijn uiterste wille en begeerte dat geen van mijn kinderen collatie sal doen van 't geen d'een of d'ander heeft genooten, ofte 't geen bij mij aen mijn dochter bij huwelijkse voorwaerde is belooft, ende uit krachten van dien genooten sal moeten worden; sulcks soo is mijne intentie dewijle ick mijne dochter aen de heer van Montbas mijn schoonzoon hebbe uijtgehuwelijckt, dat mijn drie soonen, tegen hetgeene mijn dochter uit vaderlijcke en moederlijcke goederen van mij genooten heeft, of ingevolge van de huwelijcksche voorwaerden met den voornd[e]. H[r]. van Montbas moet hebben, (d'innehouden van de welcke ick begeere dat voor alle erfdeelinge sal werden gepresteert) voor af sullen trecken en genieten, insgelijck mede voor alle delinge de somme van dertigh dusent Caroli guldens ofte de waerde van dien, naementlijck uit de goederen in Vranckrijck elck de waerde van tien dusent guldens, en elck twintigh dusent guldens ofte de waerde van dien uit mijn goederen hier te lande geleegen; hetwelcke alsoo gedaen ende den inhouden van de voors[e] huwelijcksche voorwaerden aen mijn dochter sijnde gepresteert, soo stelle ick voorts mijn vier kinderen in alle de verdere erffenisse egael, institueerende de mijne vier kinderen in mijn verdere goederen, ende degeene die mij uit den hoofden van mijn voors[e] man zal[r] verder sijn aengekoomen, mijne erfgenaemen met gelijcke portie, ofte bij aflijvicheidt van deselve, ofte eenigh van die derselver wettige kinderen van haer gebooren ofte geprocreert by representatie in haer ouders plaats. Is voorts mijne uitterste wille dat de goederen die mijn oudste soon uit deese mijn dispositie sal koomen te erven ende te genieten, blijven sullen fidei commis tot op sijn kindskinderen, ten waere hij een huwelijk deede in acht neemende sijn vaders qualiteit, met mijnen consent bij mijn leeven, ofte nae mijn doodt met raedt en goedtvinden van de naeste bloedtvrienden van sijn vaders en moeders sijde, in welcke gevalle deselve sullen weesen buiten subjectie; en bij aldien de voorn. mijn soon ofte oock imant van mijn andere soonen ongehuwelijct soude mogen koomen te sterven, wil ick dat de por-

tie die de afstervende uit krachte deses sal hebben genooten, koomen sal op de kinderen, soo van d'andere mijne gehuwelijcte soon, of soonen, als op de kinderen van mijn dochter stirpes ofte klusten, mits dat de respective ouders van de kinderen op dewelcke soodanige goederen sullen koomen, de vruchten daer van sullen trecken haer leven gedurende; gelijck oock meede mijne intentie is dat de goederen die mijn dochter uit krachte deses sal koomen te genieten, booven 't geen haer bij huwelijcksche voorwaerden is belooft, sullen blijven subject fidei commis op haer kinderen. Ende alsoo ick altijd gehoopt hadde dat mijn tweede soon in saecken van huwelijk en anders geobserveert soude hebben het respect dat hij mij schuldich is, daer door hij mij oorsaeck gegeeven soude hebben bij hem meerder te doen als bij mijn andere soonen, gelijck hij oock minder als mijn andere soonen heeft gekost, nochtans terwijl ick ter contrarie verstae dat hij buiten mijn raedt, consent en wille sich ten huwelijck meent te begeeven met een persoon gantsch ongelijck sijn qualiteit, soo verklare ick dat bij aldien hij sulks doet, dat ick om die oorsaeck en andere offencien bij hem aan mij gegeeven, hem niet anders van meeninge ben te tracteeren als bij mij in sijn regard is geordonneert, maer is in tegendeel in dat cas mijn uiterste wille dat de goederen die hij uit deese mijn dispositie sal komen te erven ende te genieten, meede sullen blijven fidei commis, subject tot op sijn kindskinderen, in der volge als van mijn oudste soon is geschiet. Doch soo hij dat huwelijk niet en doet ende met mijn raedt en consent bij mijn leven ofte nae mijn doodt met raedt, advys en goedtvinden van sijn naeste bloedvrienden van vader en moeder komt te huwelijcken, soo sullen in sulcke gevallen sijn goederen sijn buiten subjectie. Gelijke subjectie van fidei commis verstae ick oock in mijn jongste soons goederen plaets te sullen grijpen, soo die almeede bij mijn leeven buijten mijn raedt en consent, ofte nae mijn doodt buiten raedt en goedtvinden van de naeste vrienden als vooren, souden mogen komen te trouwen. Wijders is mijn uiterste wil dat soo bij mijn leeven de saeck tegens de stad van Rotterdam niet zoude mogen weesen getermineerd, ofte anders afgedaan, mijn kinderen in sulck gevalle gesaementlijck deselve sullen vorderen ende vervolgen ten uiterste toe, ten waere dat die met advijs ende ten overstaen van de naeste vrienden van vader en moeder ende van d'exe-

cuteurs van deese mijn testamente met minne en goed accoord konde worde weghgeleidt. Verclare ick noch dat ick aen mijn schoonsoon den voorn[d] H[r] van Montbas op het huwelijcksgoed van mijn dochter, boven de penningen bij hem ontfangen, in handen gegeven hebbe obligatien ter somme van twaalf dusent guldens capitael, ende alsoo de penningen daer van met difficulteit soude hebben ingecomen, dat ick die weeder nae mij hebbe genoomen ende daerop door mijn broeder in Zeelant hebbe gedaen tellen de somme van drie dusent guldens, sulcks dat hem daervan noch is resteerende de somme van negen dusent guldens, welcke ick begeere dat hem uit het gereetste sal worden voldaen met den interest die alsdan verloopen sal sijn; ende wat aengaet d'ander twintig dusent guldens, daervan ick de vruchten mij hebbe gereserveert mijn leeven langh gedurende, ende die volgens mijn dochters huwelijksche voorwaerde nae mijn dood, in volle eijgendom aen mijn schoonzoon ende dochter moeten volgen, dien aengaende is mijn wil ende begeeren dat de selve naer mijn overlijden sullen worden voldaen uit de goederen hier te lande, met den interest van mijn sterfdach af. Doch versoecke ick dat het capitaal niet en sal worden getransporteerd in Vranckrijck maer hier te lande magh worden geemployeert. Ende naedemael ick altijd vriendschap en troost gehad hebbe van mijn dochter, soo verclare ick haer noch gelegateerd te hebbe, gelijck ik haer legateere midts desen, mijn swart cabinet van ebbe met de camer goude leeren, mitsgaders de fluweele stoelen ende andere meubelen ende huisraedt, die daer inne sullen sijn, ofte daertoe behooren, ende daerenboven noch al mijn porcelijn soodanigh als het selve magh sijn. Noch soo maecke aen Juff[r] Elseling van Losecaet de somme van hondert gulden 's jaers tot haer huwelijksdagh, ofte tot haer vaeders sterfdagh toe. Maecke nogh aen de armen van de remonstrantsche kerck alhier in den Haegh de somme van drie hondert guldens. Is noch mijn begeerte dat de twaalf hondert guldens die mijn oudste soon schuldigh is aen H[r] Baron van Degevelt, nae mijn doodt uit mijn boedel sullen werden betaelt, soo sulcks bij mijn leeven niet en moghte sijn gedaen ende dat hem die niet en sullen worden afgekort.

Is noch mijn wille dat een monument van mijn zal[r] mans grafstede geëmployeert sal werden, de somme van dusent guldens uit mijn gereetste goederen, ofte soo van de beloofde penningen

van de Historie meerder inkomt als dusent guldens, dat het sur plus daertoe mede sal werden geëmployeert. Eindelijk maeke noch aen alle mijne dienstboden elck een roucleet ende aen Anna van Deinsen boven een roucleet noch hondert guldens, soo sij tot mijn sterfdagh toe bij mij blijft en anders niet. Is noch mijn wille dat bij aldien imant van mijn kinderen sigh met deese mijn dispositie ende verdeelinge, soo van de goederen, die uit het testament van mijn lieve man zal^{r} mij aengekomen sijn, als die ick daerenboven sal koomen naetelaten, niet en wilde contenteeren maer sich daer jegens quaeme te opponeeren ofte eenighsints in dispuet te trecken, mijn voorn. mans dispositie, dat gelijck soodanigh kindt volgens de uiterste wil van mijn voorn mans zal^{r}. uit sijn goederen moet afstaen met sijn ofte haer legitieme portie, deselve soodanigh kindt oock van mij niet meer en sal moogen trecken als de naeckte legitime portie, die hem ofte haer uit de goederen daer over ick maght hebbe te disponeeren, soude mogen competeeren, deselve daer inne institueerende ende daer inne imputeerende al het geene daer inne geïmputeerd magh worden nae costume ofte nae rechten. Reserveere mede aen mij de macht om onder mijn handt buiten deese noch te maeken ende t'ordonneeren t'geen ick goedt vinden sal, begeerende dat het geene bij mij alsoo sal worden gemaeckt ende geordonneert weesen sal van soodanigen kracht als oft in desen waere geinsereert. Hebbe voorts versocht ende gestelt, versoeke en stelle midsdeesen tot executeurs van dese mijn testamente en uitterste wil, de H^{ren} ende Mrs Nicolaes van Reigersbergen, Raed ordinaris in den hoogen raed in Holland en David van Reigersbergen, gecommitteerde raed van d' Ed. Mog. Heeren Staten van Zeeland, mijne broeders, midsgaders Mr Jacob van Campen, mijn neeve, met versoeck dat bij afsterven van een van drie de twee overblijvende deese mijn wille gelieve te executeeren. Doch soo der twee van drie mocht koomen te overlijden dat in sulck gevalle de derde overblijvende een ander ten selven fine tot sigh wille assumeeren. T'geen voor^{s}. is, verklaar ick te weesen mijn testament ende uijterste wille, begeerende dat die punctuelijck sal worden achtervolght des t'oirconde hebbe ick mijn handt hier onder gestelt, in s Graeven Hage den 10 Augusti 1652. — (ende was onderteekend *Maria van Reigersbergen* weesende om het selve een couvert omgeslaegen daerop stont het cleijn seghel van acht stui-

vers ende was het selve gecachetteerd op vijf plaetsen met het cachet van de H^r de Groot des testatrices man zal^r en doorgesteecken met blauwe sijde).

Verclare ick ondergeschreven uit crachte van de clausule reservatoir in mijn testament gestelt, dat mijn wil is dat al sulcke dertigh dusent guldens, als ick aldaer begeert hebbe dat mijn drie soonen elck vooraf sullen genieten, genooten sullen worden als volght, ende corrigeerende daer inne tgeen dien aengaende in mijn testament staet segge dat sij elck twintigh dusent guldens ofte de waerde van dien sullen trecken uit de goederen die van mij in Vranckrijck geleegen sijn, inplaats dat ich geseidt hadde dat se elck aldaer tien dusent soude trecken ende dat mijn twee jonghste soonen, die ick elck met twintigh dusent guldens hadde beweesen op mijn goederen hier te lande, inplaets van die uit de penningen, mij van de stadt van Rotterdam competeerende, sullen genieten elck tien dusent guldens; Ende wat mijn oudste soon aengaet dat die meede daeruit sal trecken eerst tot supplement van de dertigh dusent guldens, hem neevens d' andere voorafgemaeckt, gelijcke tien dusent guldens en noch tiendusent guldens die ick hem daerenboven maecke, te weeten vier dusent guldens vrij in de hand ende het verdere met alsulcke subjectie als ick in mijn testament noopende sijn erffenisse in sijn reguard hebbe verclaerd. Insgelijcks is mijn wille dat de H^r van Montbas oock tot de voors. penningen van Rotterdam sal trecken twintigh dusent guldens in mijn testament vermelt, daer van ick mij de vruchten heb gereserveert, ofte tot soodanige andere goederen hier te lande als hij met mijn executeurs sal connen afspreecken blijvende in alle andere poincten bij mijn voors. testament; ende maecke noch aen mijn dochters dochterke de somme van hondert guldens 's jaers haer leeven langh gedurende. Maecke voorts aen mijn dochter mijn meubelen en huisraed midsgaders al het linnen [1]), alhier in mijn huis sijnde ende alle de behanghsels, behalve alleen mijn silverwerck. Item maecke noch aen $Juff^r$. Daetselaer tot Gorcum de somme van drie hondert gulden uit de penningen van Rotterdam, mitsgaders soodanigen obligatien van vijftigh guldens, als haer swager Stamproen mij schuldich is.

Eijndelijck schelde quijt en maecke aen $Juff^r$ de Garen tgeen

[1]) Er staat „linde”.

sij mij schuldigh is en daerenboven noch hondert guldens, uit te keeren een jaer nae mijn overlijden. Willende dat al tgeene voors. is cracht sal hebben als oft in mijn testament geinsereert ware — Hage den 5 April 1653.

(Lager stont)

Sijnde mijn meeninge dat de vier dusent guldens aen mijn oudste soon vrij in de hand gemaeckt, sullen moeten geimployeert worden tot betaelinge van alle sijne schulden, speciaelijck die van Degevelt, die ick hem hier inne bereeckene, corrigeerende daer inne t'geen ick bij testament hebbe geseidt, versoekende dat mijn executeurs sorgh willen draegen dat sijn schulden alsoo betaelt worde. Datum als booven.

(Noch laeger stont)

Voorts soo laete ick aen de dochter van den advocaet van de Velde de somme van drie hondert guldens meede binnen den tijdt van een jaer te betaelen (en was onderteeckent Maria van Reijgersbergen).

(Noch lager stondt)

Booven de meubelen meene ich oock mijn koets en paerden (en was onderteekend Maria van Reijgersbergen weesende om de voors. codicille meede een couvert etc.)

Aangezien het allen schijn heeft van een olographisch testament te zijn geweest, is het te verklaren dat deze dispositiën aan de nasporingen van den geschiedschrijver zijn ontsnapt. Het belang echter dat dit testament voor de kennis, niet alleen van het karakter van Maria van Reigersbergh, maar ook van de Groot's positie heeft, valt bij de lezing voldoende op. Zeer zeker blijkt uit hare beschikkingen, dat de finantiëele omstandigheden van het echtpaar de Groot niet zóó slecht stonden, als uit de correspondentie van Maria dikwerf valt op te maken.

de Bilt. Meded. door J. W. des Tombe.

HET GENOOTSCHAP TOT RECHTVAARDIGE WEDERVERGELDING 1787. [1]

Vermits het niet billijk zoude zijn iemand te straffen, zonder dat hij wist waarom hem zulks gebeurden,

Hebben wij uit Edelmoedigheid dit *Extract* uit onze Resolutie

[1]) De brief en het extract zijn gedrukt, de tusschen ( ) geplaatste woorden

aan U (WelEd.Gestr.) gezonden, U (WelEd.Gestr.) nog, ten sterksten en ten plegtigsten verzekerende, dat wij ons allen met plegtige *Eeden* en met *Leeven* en *Goed* hebben verbonden om alles te wagen; ja zelfs de smerte en smaadheden van 't Schavot, om *Holland* en *Utrecht* te wreeken, bij aldien door een Attaque op de Bodem van een dezer Provinciën Burgerbloed geplengt word, zullende U Leeven en dat van U (Familie) en U Goed door ons daarvoor aangesproken worden, daertoe int werk stellende alle de middelen, die een Rechtvaardige weerwraak ons aan de hand zullen geeven. Wij hoopen, dat wij nooit genooddrongen zullen worden tot dit uitterste te koomen, en verblijven U (WelEd.Gestr.)

Dienaer
Uit naam van alle de Leeden van 't Genootschap tot Rechtvaardige Weedervergelding,
(24) Augustus 1787. (A. I. L. Gilse) Secretaris.

Extract uit de Resolutie van het Genootschap voerende het Devies tot *Rechtvaardige Weedervergelding.*

Op 't Geproponeerde deezer aangaande is geresolveert, om zig te bekwamen en alles zo te schikken, om zig de facto te kunnen wreeken, over die Persoonen, die door Raad-of-daat zullen gecoöpereerd hebben om de stad *Utrecht* en *Montfoort* of deszelfs Heerlijkheden en Bezittingen te doen Attaqueeren, Insulteeren, Blokkeeren, etc, of Eenige Steeden of Posten van Holland, om volgens de Resolutie en Plegtige Verbindtenis van Juny laatsleden, et vergoote Bloed in de Attaques van bovengemelde Steeden of Posten geplengd, te wreeken aan 't Bloed en Goed der geene die dat bevoolen hebben en aan deszelfs Familie en Goederen: En is tegelijk geresolveerd Extract deezer te zenden, aan die geene men in staat kend, om zig aan Burgerbloed schuldig te maaken, opdat zij haar Lot weeten, als zij zig aldus vergrepen.

In kennis van
(verzonden) mij
den (24) Augustus 1787. (A. I. L. Gilse.) Secretaris.

De Bilt. Medegedeeld door J. W. des Tombe.

---

zijn geschreven, de cursief gezette woorden zijn vet gedrukt. Het origineel was geadresseerd aan den WelEd.Gestr. Heer Mr. J. Both Hendriksen, Secretaris van Amersfoort.

EENE NOORD-HOLLANDSCHE GEMEENTE

VAN 1795—1812. [1])

DOOR

S. BUISMAN.

In de achttiende eeuw stonden de dorpen in West-Friesland onder „de politieke en crimineele jurisdictie" der steden. Krachtens de politieke jurisdictie benoemden de stedelijke regeeringen het gemeentebestuur op de dorpen, de „regenten" of „vredemakers" zooals ze werden genoemd. Als gevolg van de crimineele jurisdictie moesten de dorpsbewoners terecht staan in de stad, onder wier jurisdictie zij stonden.

Het was een oud privilegie van den stedeling, dat hij zijne eigen regeeringsmannen benoemen kon en slechts voor zijne medeburgers behoefde terecht te staan. Nu de revolutie, de „omwenteling van zaken" zooals men toen zei, „gelijkheid" had gebracht, maakten de dorpen zich uit het jurisdictie-verband los.

De burgers zelf, allen ter vergadering opgeroepen, benoemden hunne eigene Municipaliteit of plaatselijke regeering. Men wilde nu ook alleen door eigen burgers geoordeeld worden.

In het dorp Wervershoof, welks plaatselijke geschiedenis wij behandelen, werd den 11 Dec. 1795 een der Burgers „verkoren" tot crimineelen Schout. Reeds den 8 Jan. 1796 kon hij overleggen „zijne Acte van Approbatie in die qualiteit van de prov. representanten van 't volk van Holland." Hem werden nu zeven Burgers als „scheepenen" toegevoegd.

Beide voorrechten (dat van zelfbestuur en dat van eigen rechtspraak), waarvan men zich in de revolutiedagen par droit de conquête had meester gemaakt, gingen echter spoedig weer verloren. Weldra werd het stemrecht beperkt; de plaatselijke rechtbanken opgeheven en de Municipaliteiten benoemd van boven

---

[1]) Zie: „Eene Noord-Hollandsche Gemeente onder de Bataafsche Republiek." Jrg. 1904, blz. 302 en v.v.

af. En, zooals we weten, het duurde tot 1848, voor het platteland ten opzichte van zijne inwendige aangelegenheden gelijk gesteld werd met de steden.

Het volk was ook nog niet rijp voor deze dingen. Het gevoelde meer voor kleine directe voordeelen, dan voor de groote, breede beginselen der omwenteling.

De omwenteling bracht de gelijkstelling van alle godsdienstige gezindten voor de wet; in die dorpen, wier bevolking voor een aanzienlijk deel niet tot de staatskerk behoorde, was men daarom zeer revolutionair. Men vergenoegde er zich niet mee, dat nu voortaan ieder tot ambten en bedieningen kon worden geroepen, maar men wilde de „gelijkheid en de broederschap" ook uitstrekken tot de kerkgebouwen, de goederen en de fondsen der „voormaals heerschende kerk." De leden van dit kerkgenootschap echter, hetzij dan overigens al dan niet met de nieuwere beginselen eens, reserveerden voor zich in ieder geval de vrijheid, om te behouden, wat ze nu eenmaal hadden, en waarop ze rechtmatige aanspraken konden doen gelden. Er werd te Wervershoof een comité benoemd, dat tot taxatie der kerkgebouwen enz. overging; de disputen en de wisseling van stukken met gewestelijke comités duurde voort tot in de dagen van Lodewijk Napoleon (1806—1810); gevolgen hadden zij echter niet. De Fransche overheersching en de daarop gevolgde restauratie maakten aan een en ander een einde. Het beginsel van gelijkheid voor alle godsdienstige gezindten is evenwel een der groote, *blijvende* uitkomsten der Fransche revolutie geweest.

Zeker is er op de dorpen nog nooit zoo druk vergaderd, als in die dagen; en geen wonder is het, dat de opkomst wel eens te wenschen overliet. Den 9 Mei 1796 heeft de Municipaliteit dan ook maar „geresolveerd om gereguleerd te vergaderen om de 15 dagen, 's Avonds ten 7 uren, zullende die geen, welke dan niet Present is, verbeuren 2 St., en die geheel absent blijft 6 St."

De lust raakte er blijkbaar hoe langer hoe meer uit, en den „9 Mei 1798, A° 4 L. B." (het vierde jaar der Bat. Vrijheid) zag men zich zelfs genoodzaakt, om te bepalen, „dat de leden van de Municipaliteit zullen moeten present zijn met klokkeslag 8 uren des avonds, op poene van een fles wijn, ten behoeve van de vergadering te verbeuren. En diegeen of geenen welke ten

half 9 niet present is, of in 't geheel niet compareert, zal verbeuren 2 flessen wijn, ten behoeve als boven."

Men had dan ook wel noodig zich wat op te vroolijken, want het ging maar slecht met de omwenteling van zaken. Eigenlijk had het van meet af aan niet goed gewild: met de vaststelling van eene Staatsregeling voor het geheele Rijk kon men niet klaar komen, zooals men weet.

Eene aanschrijving van de representanten van Holland in dato 8 Jan. 1796 had al aangespoord tot „beraminge van de noodige schikkingen tot het doen bijeenkomen van de Grondvergaderingen den 26sten dezer maand," terwijl men hier tevens eene missive ontving van „den Raad der Gemeente binnen Enkhuizen in dato 17 Jan. l.l. verzoekende, dat er een Lid van de Municipaliteit werde gezonden op aanstaanden Woensdach den 20 deser, teneinde de noodige schikkingen te beramen tot het verkiezen van een Representant van de Nationale vergadering."

Wel werd „ingevolge dese aanschrijving den Burger Jacob Jacobsz tot deze comm. benoemd," maar welke schikkingen er overigens getroffen zijn en hoe het verloop van deze grondvergadering was, is mij niet gebleken.

Bekend is het, hoe de Nationale Vergadering den 1 Mrt 1796 onder Voorzitterschap van Pieter Paulus bijeenkwam, en daarmede voor goed een einde was gemaakt aan de oude Republiek der zeven geünieerde Provinciën. Een ontwerp-staatsregeling werd den 30 Mei 1797 door de Nat. Verg. aangenomen, doch den 8 Aug. met eene aanzienlijke meerderheid in de grondvergaderingen verworpen. Den 1 Sept. reeds vergaderde de nieuwe Nat. Verg. weer onder voorzitterschap van Pasteur; dezelfde strijd ontbrandde als in de vorige. Een nieuw ontwerp zou in Feb. 1798 in behandeling komen; doch reeds den 22 Jan. maakten de besliste Revolutionairen door een staatsgreep aan alle aarzeling een einde; zij, die tegen de beginselen van het nieuwe ontwerp gekant waren, werden in bewaring gesteld. In Maart werd nu het ontwerp-staatsregeling aangenomen en in April in de *gezuiverde* grondvergaderingen goedgekeurd.

Van deze *zuivering* zien we weer de sporen in onze dorpsbescheiden.

In 1796 werd de *uitoefening* van het stemrecht nog als het criterium van welgezindheid beschouwd. Een missive van het

Prov. bestuur van Holland in dato 5 Apr. 1796 gelastte, „dat van nu voortaan geen Ampten of bedieningen mogen worden begeven dan aan zulke Burgers, welke hun stemrecht in de wettig opgeroepen grond- of wijkvergaderingen hunner woonplaatsen hebben uitgeoefend".

Na den coup d'état van 22 Jan. 1798 nam men andere maatregelen. Den 5 Apr. 1798, „'t jaar 4 der Bat. vrijheid", kreeg men van „het administratief bestuur van het voormalige gewest van Holland last, om dadelijk te vernietigen alle oranjegezinde sociteiten, alsmede alle zoogenaamde gemeenebestgezinde sociteiten, en voorts alle andere sociteiten, om 't even of zij tot tijdverdrijf of tot het behandelen van politicque zaken zijn opgericht, waarvan men zoo uit de daar gehoudene gesprekken of voordragten, moet verwachten, dat zij strekkende zijn, om de gelukkige omwenteling, die de 22 Jan. ll. ons heeft aangebragt, tegen te werken". En verder, „om op deze heimelijke als openbare handelingen der leden van alle zoodanige vernietigde sociteiten een wakend oog te houden".

Den volgenden dag deelde de „Commissie van Superintendanten over de regeling en zuivering van de grondvergaderingen" mee, dat voor „ons District" tot Agenten voor die zuivering waren benoemd de Burgers J. van Leuven, E. Hellinga en K. Simons, „met verzoek en des noods Last om dezelve in die qualiteit te erkennen en alle nodige ouvertures te geeven, welke zij mogten vorderen".

De Agenten zelve hadden een missive ingezonden „houdende verzoek, dat op den 11 Apr. e.k. op 't Huis der Gemeente Enkhuizen zal compareeren een commissie van 2 Personen uit de Leden van onze Municipaliteit, geadsisteerd met den Secretaris, medebrengende een Lijst van de apparente Stemgerechtigde Burgers van onze plaats".

Van de apparente stemgerechtigde burgers werden er toen door de Agenten te Enkhuizen 3 van de lijst geschrapt. Van de overigen kwamen er den dertienden 74 op om de bekende verklaring af te leggen, dat ze hadden „een onveranderlijken afkeer van het stadhouderschap, de Aristocratie, het Federalisme en de Regeeringloosheid," die daarop „een bewijs van stembevoegdheid" hebben ontvangen. Iets later verklaarden de Agenten, dat 2 van de 3 geschrapten stembevoegdheid zouden hebben, mits ze de „be-

wuste verklaring" aflegden, hetgeen geschiedde; bij de stemming op 23 Apr. fungeerde een van die twee zelfs als voorzitter; alle 69 opgekomenen verklaarden zich vóór het ontwerp van „Staatsregeling voor het Bataafsche Volk".

Het is echter de vraag, hoevelen er van geweten hebben, wáár ze nu eigenlijk vóór stemden. In het algemeen scheen het wel, of men de gebeurtenissen slechts uit de verte volgde. Nog in 1799, toen er na de overwinning op de vijandelijke troepen zou worden gevlagd, had men om op den toren te plaatsen geen andere dan.... de oranjevlag. Doch gelukkig! de belastinggaarder leende de zijne en dit bezorgde hem later eene eervolle vermelding. Toen nl. „de Finantiëele Comm." zich nieuwsgierig betoonde „betrekkelijk het gedrag der Landsambtenaren vóór de invasie der vijanden, gedurende deszelfs verblijf en na deszelfs vertrek", kon men met trots melden, dat „de collecteur toen de oranjevlag alhier op den toorn geplaatst zou worden, zijn eigen vlag voorloopig heeft geleend om op den toorn te zetten tot der tijd dat er een nieuwe vlag van Medenblik werd gehaald", terwijl de secretaris „de victorie mede heeft bijgewoont". Het geschiedde bij missive van „27 Nov. 1799, het vijfde jaar der Batav. Vrijheid".

Weldra zou de Staatsregeling van 1798 plaatsmaken voor die van 1801. Den 16 Oct. 1801 werd er eene Proclamatie aan het Volk uitgevaardigd, waarbij het hiervan werd verwittigd. Aan het hoofd dezer Proclamatie stond voor het laatst het motto der revolutie: „*Vrijheid, gelijkheid, broederschap!*", en aan het slot, eveneens voor het laatst: „het jaar VII der Bataafsche Vrijheid".

De eigenlijke revolutie-dagen waren dus van korten duur. Begonnen in 1795, waren ze feitelijk geëindigd in 1801. In dien tusschentijd heeft men gepoogd, om, nu het volk zijn souvereiniteit had heroverd, ook te komen tot een *volksleger*, eene „gewapende burgermacht". Doch daartoe waren onze patriottische voorouders, die altijd hunne soldaten hadden *gehuurd*, niet zoo licht te bewegen — gelijk ons hier uit een concreet voorbeeld blijken zal.

Reeds den 8 Sept. 1795 zond het „comité militair" eene missive in „behelzende uitnoodiging eener comparitie tegen den 22 Sept. 1795 door de afgezanten der Burgercorpzen over 't gemaakte plan van burgerwapening". Doch, hoe trouw ook anders

in het „compareeren", ditmaal bleef men thuis, en liet niets van zich hooren.

Even doof was men hier, toen „de comm. ter organisatie der gewapende Burgermagt te Enkhuizen" verzocht om te zenden „een Lid uit de Municipaliteit, of der gewapende burgermagt tegen den 4 Apr. 1796."

Reeds vroeger, den 26 Mrt., had bovengen. Comm. verzocht, om „een Lijst der manschappen in deze plaats, welke reeds dadelijk gewapend, of aan wien uit hoofde van derzelver Republikeinsche Denkwijze de wapenen konden toevertrouwd worden." Welnu, men besloot, de Burgers op te roepen tegen den 7 Apr. „ten einde te vernemen wie al en wie niet genegen was, de wapenen te dragen." Den 7 Apr. echter werd er door de Burgers „over 't oogmerk der missive different geredend." Er waren er, die meenden, „dat daar hier geen gewapende burgermacht bestond, alleen moest opgegeven worden, welke burgers uit hoofde van hunne denkwijze de wapenen konden toevertrouwd worden." Anderen daarentegen meenden, „dat er moest opgegeven worden, welke Burgers genegen waren de wapenen te draagen, en welke wilden contribueeren. Zoo dat door sommige wierd aangenomen de wapenen te draagen, andere verklaarden, dat zij wegens hunne denkwijze *betrouwd* waaren de wapenen te draagen, wederom andere verkozen te contribueeren."

Den 7 Mei d. a. v. moest de Commissie te Enkhuizen er dan ook op wijzen, dat „deze Munn. nog niet voldaan had aan de requisitie van 't comm. ter organisatie der gewapende burgermachten in Holland," en verzocht, „alsnog op te geeven 't getal der gewapende Burgers, die sig hier bevonden." Hierop nam onze Munn. met voorbeeldige logica een kranig besluit. Er werd n.l. „besloten, dat *wijl* hier geen gewapende burgermacht bestond, dit . . . zoo te laten blijven." De commissie echter scheen deze zienswijze niet te deelen, en men was gedwongen, eene oproeping te doen, ten einde de vurige vaderlanders in de gelegenheid te stellen, zich voor de geliefde bakermat op te offeren. Lacy, den 31 Mei 1796 moeten we lezen, dat er „voorgaande Donderdach *niemand* zich ter verdediging van 't vaderland heeft aangeboden." Van de oprichting van eene gewapende burgermacht in het dorp kon op die manier niet veel komen, dat was duidelijk. Den 1 Aug. d. a. v. kwam er wel weer in „een plan

van burgerwapening — met de noodige Decreeten", maar daar stoorde men zich niet veel aan.

Elders was dat plan waarschijnlijk in betere aarde gevallen, maar de uitvoering kostte natuurlijk geld, en er moest dus in ieder geval „gecontribueerd" worden. Had men dáár veel zin in? Laat ons zien. Den 15 Aug. ontving men van het Comité in Holland een „Reglement omtrend de heffing der contributie, de inning, de wijze van excecutie en de berekening der onkosten van dien, en wat dies meer is, met de daarbij gevoegde voorschriften". Dat men er echter ooit aan voldaan heeft, blijkt uit niets. In ieder geval heeft het Depart. Bestuur van Texel (waaronder Wervershoof ressorteerde) nog in 1799 in overweging genomen: „de aanklagte, dat zommige Gemeente Besturen binnen dit Departement niet promptelijk en gereedelijk voldoen aan, en agtervolgen de Wetten en Bevelen van Hogere Geconstitueerde Machten, en wel bijzonder die op het stuk der Contributiën bij de Wet, betrekkelijk de Burgerwapening." Doch dàt werd „Aangenomen voor Notificatie." En zeker wel naar waarheid kon men den 27 Nov. aan den „Finantieelen Commissaris van het Uitvoerend Bewind" berichten; „dat alhier in den Jaare 1795 en 1796 voor de gewapende Burgermacht geen contributiën zijn geheven," en dat „op onze plaats zederd den Jaare 1795 geen gewapende Burgermacht heeft bestaan. Hier mede Heil en Broederschap."

In het jaar 1799 werd het echter ernst. De dreigende, en weldra volvoerde „invasie" der vijanden, Engelschen en Russen, in Noord-Holland, maakte meerdere activiteit noodzakelijk. En zoo werd onze Municipaliteit door den Agent van Oorlog bij missive van 15 Oct. gedwongen, om alle Burgers, die in de termen vielen, „in te schrijven" als „gewapend Burger." Den 29 Oct. werden „ter executie van het Reglement voor de Bataafsche Burgermacht, gearresteerd den 7 Mei 1799 „conformiteit van art. 13 der generaale bepaalingen, in nadere speciaale Last van het Departementaal Bestuur van Texel in dato 22 Oct. j.l." opgeroepen alle „zoodanige Persoonen, welke 18 Jaaren ten vollen bereikt hebben, alsmede de zodanige, welke ofschoon door hunnen ouderdom niet tot deze dienst worden gerequireerd, zich daartoe vrijwillig zouden gelieven te verbinden."

Vrijwillig bood er zich natuurlijk niemand aan, en ofschoon

er zware boeten bedreigd waren tegen hen, die nalatig waren, bleven toch nog Burgers weg, waarvan men veronderstelde dat ze in de termen vielen. Bij een paar hiervan bleek dit niet het geval te zijn, zooals zij uit hun doopceêl konden aantoonen; een paar anderen werden wegens lichaamsgebreken vrijgesteld, en „de knegt van Willemijntje Everts" werd „uit hoofde van onkunde mede vrijgescholden van de boete," maar „aangeschreven als gewapend burger." En ofschoon de bepaling van de boeten onder onze vroede mannen zelve nog aanleiding gaf tot „twistinge en taxatoire uitdrukkingen" onderling, werden de overige nalatigen toch tot boete veroordeeld en „ingeschreven." Waarmede we nu ten slotte „een gewapende Burgermacht" hadden — op papier.

Het jaar 1799 bracht evenwel nog meer beslommeringen op militair gebied in ons dorp. Ook vroeger had men wel zijne lasten moeten dragen, maar nu werd het erger. Den 20 Juni 1796 had men wel eene missive ontvangen „van de raad der Gemeente Enkhuizen, inhoudende dat de Municipaliteit ten allerspoedigsten een man voor den zeedienst moet leveren"; doch van werkelijke „leverantie" blijkt niets. Wel zien we, dat de Mun. den 25 Juli met een Burger is „geaccordeerd, dat deselve een Paard zal leveren, ingevolge de requisitie, zullende daar voor dan genieten van Dorps wegen 202½ Gld."

Het volgende jaar, den 13 Sept. 1797, heeft de Commissaris van Oorlog „ons bericht, dat binnen den tijd van 3 dagen bij ons zullen komen te overnagten een gedeelte van het 3de Bataillon der 6 halve brigade, en artilleristen, waarvoor de nodige quartieren in gereedheid moeten gebragt worden, en tot transporteering hunner bagagie aan de commandanten de noodige wagens of karren te bezorgen", waarop werd „geresolveerd de burgers te laten aanzeggen, dat ze zig kunnen gereed houden ter ontvanging van gen. militairen".

En den 16 Febr. 1798 werden we weer door „de Raad der Gemeente der stad Medenblik geinformeerd, dat alhier eene Compagnie van de 7e halve brigade zoude komen inquartieren, waarvoor de nodige gelegenheid moeste gemaakt worden". Dergelijke bezoekers zullen wel geen gouden eieren gelegd hebben; en zelfs de premie van 21 gld., die door de geweldige provoosten zou worden uitbetaald aan ieder, die een deserteur ontdekte „met

dat gevolg, dat hij in handen der Justitie geraakte", was toen nog niet te verdienen. Dat kwam eerst later „bij het 7de art. der proclamatie van het Uitvoerend Bewind van den 2 Junij 1799". In dit jaar, zoo rijk aan militaire toerustingen, ontving de Mun. ook als eene onwelkome tijding „het decreet van het vertegenwoordigend Lichaam des Bat. Volks van den 9 Oct. 1799, inhoudende Last om binnen den tijd van 14 dagen na de ontvangst, voor iedere grondvergadering drie man voor de Legermacht van den Staat aan te werven en te leveren". Veertien dagen is echter voor zoo iets een veel te korte tijd, en nog den 18 Nov. verzocht onze Mun. „eenig uitstel", omdat zij voor alsnog buiten staat was „de leverantie te doen", en dat dewijl zeker burger, die de levering op zich had genomen „nu het er op aan kwam" bleek, de manschappen voor de legermacht van den Staat niet te kunnen „leveren".

Er was nog meer aan de orde in dat beroerlijke jaar. Eene resolutie van het Dep. Bestuur van Texel in dato 21 Juli 1799 hield in eene aanschrijving aan de „Gemeente Besturen, om ten spoedigste in hunne Gemeente aan te werven en in gereedheid te houden, zo veel Persoonen, als zig *vrijwillig* zullen willen engageeren, bekwaam om met Paarden om te gaan, en genegen, om als voerlieden en drijvers der Artillerie Paarden bij den Veldtrein te worden geëmploieert, en zulks op den voet van betaling tegen 10 st. daags en de benoodigde kleeding". Men deed hiervan der burgerij kond, maar helaas, den 31 Juli moest onze Mun. melden: „wij zijn in onze pogingen zeer ongelukkig geslaagd, als hebbende zig ter dezer plaatse *niemand* daartoe aangeboden. Heil en Broederschap!" We hebben nog niet het einde. Den 12 Sept. 1799 werd er gelezen eene „Missive van de Mun. van Enkhuizen, inhoudende Last om alle de Rijtuigen en Paarden dezer plaats in requisitie te neemen en provisoneel de helft derzelver af te zenden na het legerperk te Alkmaar". Men „formeerde nu een Lijst" van alle hier aanwezige wagens en paarden, en het bleek dat men hier kon bogen op het bezit van 29 wagens en 28 paarden. Hoewel de aanschrijving luidde van „provisioneel de helft", besloot men „vooralsnog weg te zenden.... 4 wagens en 8 paarden". „Voorts is besloten, om alle eigenaars op te roepen in het school", teneinde „uit de geheele massa wagens en paarden een looting te doen". En tevens om „aan de minst aan-

neemende te besteeden, het dienen van voerlieden op voorn. wagens". Men was zoo gelukkig 4 voerlieden te engageeren, tegen een daggeld van .... 3 à 4 gld. — Weldra weer werd men verblijd door een „Missive van Burgemeesteren en vroedschappen der stad Medenblik in dato 7 Oct. 1799 betrekkelijk 't leveren van drie wagens, ieder met twee Paarden bespannen". Reeds den 8sten werd er geloot en werden er drie voerlieden aangenomen tegen 3¼ gld. daags. Doch reeds den 9den is er „Contrarie order gekomen, om namentlijk voor als nog *niet* af te rijden". De tijd baart rozen.

Aan de Bataafsche Republiek was, zooals we weten, geen lang leven beschoren. Ontstaan in 1795 ging ze in haar wezen reeds spoedig, en in 1806 althans voorgoed te niet. In dat jaar immers veranderde onze Republiek in het Koninkrijk Holland met Lodewijk Napoleon, den broeder van den grooten Keizer, tot Vorst. Groot was nu de tegenstelling met de jaren der omwenteling. Van „vrijheid, gelijkheid, broederschap" was nu geen sprake meer; alles keerde terug in de nog zoo kort te voren verafschuwde „aristocratische" vormen. Men was nu niet meer „burger", maar werd weer „edel" en „Weled. Geb." als te voren.

Den 19 Maart 1799 (het 5de jaar der Bat. Vrijheid) had de „commissie van binnenlandsche correspondentie uit het Intermediair Administratief Bestuur in het voormaalig Gewest Holland" nog eene missive dienaangaande gezonden, die ons eigenaardig genoeg lijkt, om daaruit eene eenigszins breede aanhaling te nemen:

Medeburgers!

„Daar vele ingezetenen der Bat. republiek strijdig met de beginselen der omwenteling, zig niet ontzien, van bij onderscheidene aankondigingen, op verschillende wijze de *Titulatuuren*, ten tijde der overheersching in gebruik, van *Heer*, *Vrouwe*, *Mevrouw*, *WelEd.*, *WelEd. Geb.*, *Graaf*, *Baron* enz. in de openbare Nieuwpapieren, bij de naamen van zodanige Persoonen, als zij waanen door Geboorte, Stand of Rijkdom daartoe gerechtigd te zijn, te bezigen; Ja, men die zelfs aan de Deurposten der bewooners nog geplaatst vindt; 't zij dat deze kwaade gebruiken door gewoonte, 't zij om de gevoelens der *Gelijkheid* te verguizen, blijven stand grijpen; en zeker naarmate men van den tijd der omwenteling ver-

wijderd, niet verminderen; zoo gaat het echter vast, dat dezelve niet anders ten gevolge kunnen hebben, dan de volksgeest van 't spoor te leiden en te bederven; Ja, de gevoelens van *Gelijkheid*, overeenkomstig met den grondslag onzer omwenteling en staatsregeling meer en meer te doen verflaauwen, en eindelijk geheel te doen versterven."

Gelijk dan ook werkelijk is geschied.

Dat Z.M. de Koning van Holland bij Decreet van 25 May 1807 bepaalde, dat de Procureurs bij de Gerechtshoven zich voortaan zouden noemen *Procureur des Konings*, dat de vonnissen zouden beginnen met *In Naam des Konings!* en de notarissen den titel zouden voeren van *Koninklijk Notaris*, dat sprak haast vanzelf. Doch ingevolge het Decreet van den 24 May van dat jaar, was er reeds bepaald: „Dat de Titulatie van de Landdrosten, door elk en een iegelijk jegens hen te bezigen, immers provisoneel en tot nader order, zij: *Mijn Heer de Land-Drost.*" „En dat de Missives van alle onderhoorigen aan de *Land-Drosten*, aan dezelve Land-Drosten moeten sluiten met de bewoordingen: *Ik heb de eer met de verschuldigde hoogachting te zijn, Mijn Heer de Land-Drost, uw onderdanige en gehoorzame Dienaar.*" Dat was anders, dan het vertrouwelijke „medeburger" en de liefelijke wensch: Heil en Broederschap! aan het slot. Doch het is waar, reeds vroeger, den 10 Maart, hadden de Gedeputeerden uit het Departementaal Bestuur van Holland, bevolen: „De onderscheiden Administratiën of Geëemployeerden zullen, wanneer zij zich aan de Ministers of Groot-officieren adresseeren, hen den Titel moeten geven van *Hoog Edele Gestrenge Heer*, en in het vervolg hunner Brieven en op het Adres die van *Excellentie.*" Terwijl aan „de Ministers en aan alle andere Autoriteiten" verboden werd, „zich te bedienen van het Formulier, waarvan Zijne Majesteit zich bedient, bestaande in de woorden: *waarmede wij u bevelen in de heilige bescherming Godes.*" Aan een dergelijk misbruik had zelfs onze dorps-secretaris zich eens schuldig gemaakt, door in de dagen, toen de revolutionaire wind was omgeslagen, zijn missive te eindigen met de woorden: en hiermede bevelen wij U in Godes heilige bescherming. Doch dat was nu uit.

Kenmerkend is de wijze, waarop telkens aan de godsdienstleeraars werd *gelast* voor het Gouvernement te bidden. Zoo werden den 26 Jan. 1807 de overheden aangeschreven „om involge des

Konings wil en begeerte" de noodige maatregelen te nemen, dat „God Almachtig plechtig worde gedankt voor het gelukkig uiteinde van den Veldtogt, welke de Gecombineerde Legers van Zijne Majesteit den Keizer der Franschen, Koning van Italien, en des zelfs Bondgenooten genoodzaakt zijn geweest te doen," voorts om te bidden voor eene „algemeene, vaste en duurzame Vrede", en eindelijk „de beste zegeningen van den Hemel af te smeken over den Persoon en over de Regeering van onzen geliefden Vorst en Koning en over het geheele Vaderland." Weldra weer moest men zorgen, dat aan de aanschrijving van den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 25 Juli 1807 worde voldaan, door op Zondag den 2den Aug. a.s., des voormiddags in alle kerken van alle Godsdienstige Genootschappen te danken voor den vrede en voorspoed der wapenen van den Keizer van Frankrijk en Koning van Italiën." Kort daarna had men wederom te zorgen, dat er „stiptelijk worde voldaan" aan de aanschrijving van den 15 Aug. „ten aanzien van het vieren van den verjaardag der geboorte van Z.M. den Koning, zullende zijn den 2den Sept." Dientengevolge werd aan de Leeraars gelast, „om door het zingen van gepaste en bij soortgelijke gelegenheid gezangen als andersints," de dankbaarheid des harten te uiten, terwijl tevens werd besloten, „om op dien dag de vlag van de Dorps Toren te laten waayen, mits gaders de Klok te laten luijen." Den 26 Febr. 1808 werden er weer eens „plechtige gebeden" voorgeschreven, „ter zake der zwangerschap van H.M. de Koningin," met last, dat „de voorsz. Gebeden plaats hebben, en dat daarmede een aanvang worde gemaakt op Zondag den 6 Mrt dezes jaars." Den 22 Febr. 1809 was er een „Dank- en Bededag" uitgeschreven, waarop alle „Neringen en Handteringen moesten ophouden en stilstaan," opdat die dag in „betamelijke orde en stilte" zou gevierd worden, onder bedreiging met eene boete van 25 gld. bij de overtreders te verbeuren." Den 29 van „Bloeimaand 1809" opnieuw „plechtige Dankzeggingen" in de Kerken, wegens behaalde overwinningen van den Keizer op de Oostenrijkers, terwijl een Kabinetsorder van Zijne Majesteit van den 6den van Herfstmaand nog eens aandrong op „het opvolgen der bepaalde orde nopens de wijze van bidden voor het Gounement".

Op deze wijze was het geen wonder, dat de liefde voor den

Vorst diep geprent stond in de harten der onderdanen, en dat deze goed en bloed veil hadden voor den geliefden Vorst — zooals we nog nader zullen zien. Het is misschien niet van algemeene bekendheid, dat Lodewijk Napoleon, Koning van Holland, in April 1807 eene reis heeft gemaakt door West-Friesland, en daarbij ook Medemblik en Enkhuizen heeft bezocht; op die doorreize trok hij ook door Wervershoof. Welnu, „de eigenaars der Paarden en Tuigen, en de voerlieden, die bij dezelve behoorden, welke op den 25 April in dienst van Z.M. den Koning van Holland, en hoogst deszelfs gevolg zijn geweest," leverden bij het gemeentebestuur „hunne pretensiën in, zo van schade aan Tuigen, Daglonen als anderzints," ten bedrage van *f* 136 : 5 : 0. En ons gemeentebestuur wendde toen pogingen aan, om deze onkosten „geheel of gedeeltelijk voldaan te krijgen uit 's Lands-Kasse." Doch aan onze vroede vaderen werd geantwoord: „dat er volstrekt geen apparentie is," om de „geimpendeerde kosten bij de jongstgedaane reize in Noord-Holland van Z.M. den Koning," vergoed te krijgen uit „'s Lands Kasse", dat het „immers een blijk van genegenheid te onswaarts is, dat Z.M. ons met zijne tegenwoordigheid had vereerd." Dat had men bij ons zoo niet ingezien. Men besloot toen maar uit „'s Dorps Kasse" te putten, en voor ieder paard te betalen *f* 5 : 4 : 0, voor een voerman *f* 2 : 12 : 0, tengevolge waarvan het geheele bedrag was *f* 53, en geenszins *f* 136 : 5 : 0, zooals men in vaderslandslievende vergrooting aan „'s Lands Kasse" in rekening had willen brengen.

Wie smaak heeft in de lectuur van dorre bescheiden uit de jaren 1806—1810, kan zich in overvloed te goed doen aan de tallooze decreten, en „decisiën" omtrent de *beteekenis* en uitlegging van die decreten, betrekking hebbende op het *patent* en het *klein Zegel*, twee belastingen of „beschreven middelen", waaruit de Koninklijke Regeering zooveel mogelijk geld zocht te kloppen. Tevens werden er pogingen, maar voorloopig vergeefsche, aangewend, om de verouderde plaatselijke belastingen door betere te doen vervangen. Wij zullen daarop hier niet ingaan. We willen alleen opmerken, dat iemand, die een *patent* moest nemen, tevens verplicht was, een eed af te leggen, ofschoon volgens aanschrijving van den Minister van Financiën dd. 2 Jan. 1807 „Neringdoende lieden, wier patent over een vroeger jaar reeds is

geviseerd, en die dus den Eed volgens de ordonn. reeds hebben afgelegd, niet wederom, *de novo* den Eed" hadden te doen. We begrijpen nu ook, waarom wij op 28 Aug. 1806 in onze dorpsnotulen kunnen lezen: „De Slagter voor zijnen Post bedankt hebbende is in deszelfs Plaats aangesteld zijn Broeder, en voorts besloten, dezelve tegen de eerstkomende vergadering te doen citeeren, tot het afleggen van de gerequireerde eed".

Doch behalve uit het patent en het Kleine Zegel moest er ook nog uit andere bronnen geld worden geput. Daartoe diende o.a. „de Geldleeningen van dertig Millioenen Guldens, vervat in de Publicatie van dertig Maart 1808". Dááraan deden onze dorpelingen wijselijk niet mee, en ofschoon er bepaald werd, dat de helft van zekere tractementen zouden moeten worden uitbetaald in „recepisten van die leening, rentende tegen een intrest van 7 percent", verdienden onze „Amptenaren" (zijnde de schoolhouder, tevens dorpsschrijver, de vroedvrouw, de bullooper en de dorpsdienaar) te weinig, om in de termen te vallen.

Minder goedkoop kwamen ze echter af van de „drie Millioenen Guldens", die volgens de Wet van 30 Maart 1808 eens extra moesten worden opgebracht en bij wier „repartitie" of verdeeling ons Dorp van pl.m. 450 zielen uit het diepste diep der dorpszakken mocht ophalen de som van *duizend vier en vijftig gulden*. En dat in eens! Deze som werd dan ook over de ingezetenen „omgeslagen", en uit „het register der Quotisatie" zien we, dat de geringste aanslag 10 st. bedroeg, de hoogste *f* 75, terwijl onze „schoolhouder, tevens dorpsschrijver" ook *f* 3 moest offeren op het altaar des vaderlands.

Naast de geldzaken neemt het militair element eene ruime plaats in beslag. Het aantal aanschrijvingen betrekkelijk de vrijwillige dienstneming is legio. Zoo moest men hier, krachtens besluit van Gedeputeerden uit het Dep. Bestuur van Holland in dato 14 Oct. 1806 eene oproeping doen van personen, genegen om als „Knegts ten behoeve van den veldtrein te dienen, gedurende deze campagne, tegen betaling van 8 st. per dag en vrije vivres, met éene premie van een Ducaat daar en boven, bij hunne aankomst te Delft". Zonder gevolg alhier.

Bij besluit van 17 Oct. 1806 van hetzelfde Dep. Bestuur werden de gemeentebesturen vermaand „tot het opwakkeren der Geestdrift tot het vrijwillig dienstnemen in de Armee van Zijne

Majesteit; met bijgevoegde aanschrijving om geene Middelen onbeproefd te laten, die eenigszins kunnen strekken om de vrijwillige recruteering der Armee aan te moedigen". Gevolg als boven.

Weldra weer werd men verblijd door een nieuw besluit in dato 2 Dec. 1806, genomen „op last van den President van de Sectie van Oorlog, dat in dit Departement op last van den Koning, door den Kolonel Generaal van Hoogst deszelfs Garde", zouden worden gezonden „officieren, onderofficieren en Corporaals, ten einde in het zelve voor Zijne Majesteit Garde te recruteeren". Dat zal eene vreugde gegeven hebben in dit Departement!

Dat de recruteering groot succes had inderdaad, volgt reeds hieruit, dat de Land-Drost van het Departement Amstelland (waaronder Wervershoofd toen ressorteerde) reeds den 22 Juli 1807 in staat was, een lijst in te zenden „der Manschappen van 's Konings Garde en Armee, sedert den 1 dezer maand tot en met den 14 d.a.v. *gedeserteerd*, ten einde daar het nodig gebruik van te maken", nadat ook reeds den 16den een Lijst was ingezonden van „deserteerde Manschappen der differente Korpsen" met last „om alle vigilantie aan te wenden". Men ziet hieruit, hoe overbodig de aanschrijving van 19 Maart was geweest, waarbij men was aangezet „om de zucht tot eene gewillige en talrijke toetreding tot den militairen stand aan te moedigen, en zo noodig te doen herleven".

De aanschrijvingen, om „alle vigilantie aan te wenden tot ontdekking van deserteurs", werden in hare eindelooze herhaling welsprekend. Van 1 tot 14 Aug. 1807 deserteerden er weer 72; van 1—14 Sept. weer 46; van 1—14 Oct. een 30; in één woord: elke halve maand genoot men van eene lange lijst van nieuwelingen op dit gebied. En toen men de gemeentebesturen op het hart drukte, om toch vooral de vrijwillige dienstneming bij het Korps Gendarmerie aan te moedigen, maakte men tevens van de gelegenheid gebruik, om hen aan hun plicht te herinneren, „tot het aanwenden van alle mogelijke activiteit, ten einde de *Fransche conscrits*, welke zich op hun Territoir mochten bevinden, worden *ontdekt* en aangehouden".

Dat men daarvoor bijzonder zijn best deed, gelooven we niet, want 9 Juli 1808 werd het Gemeentebestuur vermaand tot het „nemen van efficatieuse maatregelen, ten einde aan geenerhande weerspannige Fransche conscrits *verder* eenige *admissie* te ver-

leenen". Maar, ofschoon volgens „Decisie van het Fransch Gouvernement" voor iederen gesnapten Franschman aan de Hollandsche Autoriteiten eene gratificatie van 60 frs werd uitbetaald, moesten dergelijke aanmaningen tot vigilantie telkens herhaald worden.

Iets later was Z. M. zelfs zoo goed, om de jongelingen, welke „ten kosten van publieke Kassen worden opgebracht" aan te nemen tot *Pupillen des Konings* of *Koninklijke Kweekelingen*, ten einde ze te doen opvoeden — tot soldaat. Helaas, men kon hier niet van „Z. M.'s intentie" profiteeren „aangezien zoodanige jongelingen hier niet gevonden werden".

In het algemeen scheen men van de weldaden der regeering niet erg gediend. Toen in Febr. 1809 geïnformeerd werd, hoeveel „schuyerwagens, en stort- of aardkarren" in ons ressort zouden kunnen gemaakt of geleverd worden, rook onze wagenmaker al weer lont en moest onze dorps-schrijver berichten: „Dat wij de wagenmaker dezer Dorpe hierover onderhouden hebbende, dezelve verklaard heeft, dat hij door zijne drukke bezigheden zeer slecht in staat was, om voor eerst althans eenige schuyerwagens of karren te leveren".

Men „leverde" nu eenmaal niet gaarne aan het gouvernement in die dagen; men moest er toe gedwongen worden. En toen de „vrijwillige dienstneming" dan ook niet opschoot, werden de gemeentebesturen *gedwongen* tot het „leveren" van vrijwilligers. De Land-Drost deelde bij missive van 23 Aug. 1809 mede, dat „deze plaats" tot het leveren van twaalf bataillons moest bijdragen 2 manschappen en daarenboven gecombineerd met Opperdoes 1 man — en wel binnen een maand. Dit ging nogal voorspoedig; natuurlijk zocht men de landsverdedigers elders, doch daar de Minister al bevolen had, „dat alle beletzelen tegen het aanwerven van vrijwilligers in andere gemeenten dadelijk moesten ophouden", was dit geen bezwaar, en reeds den 5 September was men „geaccordeerd" met iemand „geboortig van 's Hertogenbosch", dat „dezelve als Vrijwilliger zich in 's Konings Dienst zal begeven en daarvoor van 's Dorps wegen zal genieten een premie van Een Honderd Gulden, boven en behalven de premie van Vier Ducaten, welke van 's Rijkswegen aan dezelve zal worden uitgekeerd. Daar kwam nu natuurlijk nog bij het „werfgeld" en de kosten van opzending, maar enfin, „dezelve zal eerstkomende Vrij-

dag na Haarlem worden opgezonden". Ook met de anderen kwam men weldra gereed en ten slotte kon men alles bekostigen voor *f* 394 : 16, waarvoor de beurs der ingezetenen weer eens extra moest worden aangesproken.

Dit nauwelijks achter den rug zijnde, mocht men „ter executie van het Koninklijk Besluit van 7 Sept. 1809 nopens het completeeren der Garde van Z. M." weer, maar nu gecombineerd met Grootebroek en Oostwoud *eenen* „recruut" leveren. Hoeveel verleidelijks het leveren van een recruut voor Z. M.'s garde ook moge gehad hebben, men besloot den 5 Nov. om „bij gelegenheid hier nader over te spreken", en gedurende het geheele jaar 1809 heeft men dat vergeten. Ach, weldra zou het stelsel van vrijwilligers, dat zulke schoone uitkomsten had opgeleverd, vervangen worden door „de gehate conscriptie".

Toen Lodewijk Napoleon zag, dat hij zich tegenover zijn keizerlijken broeder niet kon handhaven, deed hij den 1 Juli 1810 afstand ten behoeve van zijn zoon. Dit hielp hem echter bitter weinig, want reeds den 6den lijfde Napoleon ons land bij Frankrijk in.

Uit de dagen der inlijving zijn hier slechts weinige stukken bewaard gebleven, en dat niet zoo zeer, omdat deze dagen slechts kort van duur waren (1810—1813), maar voornamelijk omdat ons dorp reeds in het begin van 1812 het lot deelde van vele andere kleine gemeenten in West-Friesland. Wervershoof werd toen n.l. met het naburige Andijk tot eene enkele gemeente vereenigd, evenals Hoog en Laag Zwaagdijk met Zwaag. In het algemeen duurde die toestand voort tot 1816, als wanneer de meeste der door Napoleon vereenigde plattelandsgemeenten weer werden gescheiden, en men tot den ouden historischen toestand terugkeerde. [1])

Het gevolg van die vereeniging was, dat niet alleen in het begin van 1812 hier de aanvoer van regeeringstukken ophield, maar dat ook de belangrijkste uit de laatste jaren overgebracht naar de mairie van de gemeente, waarmede wij vereenigd waren. En wellicht zoude er hier niets van overgebleven zijn, had niet Jan

---

[1]) Hoog- en Laag Zwaagdijk bleef echter met Zwaag vereenigd. Eerst bij de Wet van 22 Dec. 1867 (Staatsbl. nº 163) werd het van *Zwaag* afgescheiden, en toegevoegd aan de gemeente *Wervershoof*.

Koop, die tot 1812 als maire van H. en L. Zwaagdijk fungeerde, eenige weinige stukken bewaard, waarop hij tot onderrichting van het nageslacht, met hoog deszelfs eigene hand heeft aangeteekend: „Franse Aanschreyvens aan de Merres".

Dat „Franse" is maar betrekkelijk juist; een enkele is in twee talen, de meeste zijn in het Hollandsch, maar dragen de duidelijkste sporen, dat zij oorspronkelijk in het Fransch zijn opgesteld, en zijn nog erger dan vroeger doorspekt met Fransche woorden, zoodat wij ons niet verwonderen, dat onze maire op een „Hollandsche" aanschrijving betrekkelijk de „permis de port d'armes de chasse" voor eigen duidelijkheid met groote letters heeft aangeteekend: „Van De Jagt".

Allerlei veranderingen werden nu ingevoerd.

Een circulaire, om te defereeren aan alle verzoeken, welke voortaan mochten worden gedaan door of van wege den Heere Directeur der Keizerlijke Douanes, is nog verzonden door den „Landdorst van het Departement Amstelland," Jan van Styrum, en gedagteekend „den 14den van *Herfstmaand* 1810." Koning Lodewijk had n.l. bij Decisie van 26 Febr. 1809 bepaald, dat voortaan de Hollandsche namen der maanden, als *Louwmaand*, *Sprokkelmaand* enz. moesten worden gebruikt, en de Land-Drost hield zich daaraan nog trouw, doch in 1811 keerde men tot *Januari*, *Februari* enz. terug.

Weldra behoorden wij ook niet meer tot het Departement Amstelland, met den Land-Drost Jan van Styrum aan het hoofd, maar tot het Departement der Zuiderzee onder den zoo beruchten prefect Graaf De Celles, ofschoon ook toen enkele stukken nog geteekend zijn door „Jan van Styrum, als waarnemende voornoemde prefecture." Den 20 Juli 1811 werden de 7 leden onzer oude Municipaliteit in Fransche ambtenaren omgeschapen. Zij ontvingen toen van Carbasius, onder-prefect van het Arrondissement Hoorn hunne aanstelling: één tot Maire, één tot Adjoint, en 5 tot Municipale Raden, en moesten den eed afleggen: „Ik zweere gehoorzaamheid aan de Constitutie en getrouwheid aan den Keizer."

Een van de weinige goede zaken, die in de dagen der inlijving zijn ingevoerd en waarvan wij nog dagelijks de voordeelen genieten, zijn de registers van den burgerlijken stand.

„Het houden der Registers van den Burgerlijken Stand is een

der gewichtigste pligten der Maires," zegt Graaf De Celles in zijne circulaire van 10 Junij 1811. En met Fransche overdrijving gaat hij voort: „Door dezelve aan hun toe te vertrouwen heeft de Wet het lot der familiën in hunne handen gesteld." Hij wijst er op: „hoeveel er aan gelegen legt dat de Inschrijving der Actens van den Burgelijken Stand met nauwkeurigheid geschiede. Het belang der Familiën maakt deze Inschrijvingen noodzaakelijk, als zijnde inderdaad onvermijdelijk om de afkomst, de trappen van Bloed-Verwantschap en het Regt tot Erfenissen te bewijzen." Doch straks komt de aap uit de mouw, wanneer hij zegt: „Het Gouvernement heeft evenzeer belang daarbij, dewijl de Actes van Geboorte tot grondslag strekken van de Tableaux der Conscriptie; terwijl die der sterfgevallen de opening der Erfenissen aanwijst, en den ontvang der Regten, waaraan dezelve onderhevig zijn, gemakkelijk maakt."

Wat men ook van hem moge zeggen, Graaf De Celles was een beleefd man, en vol Fransche politesse is dan ook het slot, waarin hij de maires toespreekt met de vleiende woorden: „Ik ken de ijver, welke u bezielt; ik weet, hoeveel nauwkeurigheid Gij in dit gewichtig deel Uwer functiën zult betrachten, en ik vinde er genoegen in te veronderstellen, dat de Registers van den Burgerlijken Stand, overeenkomstig de wetten en instructiën zullen gehouden worden. Uwe zorgen ten dezen aanzien zullen U opnieuw regt geven op mijne erkentelijkheid en op mijne achting. Ontvangt mijne groete."

Het bureaucratisch regeeringsstelsel bracht uit zijn aard mee, dat de maires belast werden met alles en nog wat, en zij van alles lijsten en verslagen moesten inleveren. Echter waren de voorschriften der regeering heel dikwijls in een goede richting: zoo ten opzichte van de middelen ter algemeenmaking van de vaccine; zoo ook ten opzichte van de bevordering der volksgezondheid. En al is het niets dan Fransche wind, wanneer wij den 1 Juli 1811 lezen: „De weldadige zorge van het Gouvernement heeft alles daargesteld, wat in een tijd van besmetting tot hulp kan strekken voor de behoeftigen. — Uitgekozen Medicijnen zullen gezonden worden door het Ministerie, naar de Departementen. In ieder Arrondissement is een Doctor, door zijne talenten aanbevelenswaardig, gecommiteerd tot dezen dienst;" toch werden er ook wenken gegeven, die nòg van waarde zijn,

en waaraan men nòg wel eens beter denken mocht. Zoo b.v.: „De besmettingen hebben dikwijls voor eerste oorzaak het verzuim der uitoeffening der Wetten van Policie, op de zindelijkheid en de gezondheid; men moet de plaatsen van besmetting van de huizen verwijderen; zooals modderpoelen, stilstaande Wateren, de Drekhopen, Vilderplaatsen en de Kerkhoven." Helaas, hoe dikwijls worden dergelijke verstandige opmerkingen op het platteland nog in den wind geslagen.

De goede uitvoering van de conscriptie behoorde natuurlijk ook tot de zorg van den maire. Het was de gewone geschiedenis van leveren en deserteeren, thans vermeerderd met „weerspannigheid." Wel ontving men nu en dan exemplaren van de vonnissen tegen „weerspannige conscrits", met last om aan „dezelve alle mogelijke publiciteit te geven" en die vooral te doen aanplakken „ter plaatse, waar de operatie voor de tegenwoordige lopende conscriptie zal geschieden;" doch wat zal dat geholpen hebben? Gelukkig, dat de plaatsvervanging geoorloofd bleef, al mochten de „remplacants" nu ook niet meer, evenals vroeger de „vrijwilligers" van gemeente-wege worden betaald; het was in ieder geval een achterdeurtje, waardoor menigeen aan „het dragen der waapenen" wist te ontkomen.

Een Decreet van 19 Sept. 1810 beval de oprichting van Kompagniën Kannonniers-Kustbewaarders voor den dienst der battarijen in Holland. De Land-drost, Jan Van Styrum, gaf den 9 Nov. dienaangaande voorschriften. De bedoeling was, dat de manschappen zouden worden geoefend, en dan naar hunne „haardsteden" worden teruggezonden met een soldij van 3 fr. per maand; in tijd van nood moesten ze bij de hand zijn. Daarom was het noodig, dat ze een eigen middel van bestaan hadden en woonden binnen 10 uur afstand van Medemblik, Den Helder of het eiland Texel. Alle personen tusschen 25 en 45 jaren, die overigens aan de vereischten voldeden, moesten in de gemeenten binnen den afstand van 10 uren van Medemblik, Den Helder of Texel, voor dien dienst loten.

Blijkbaar sleepte men echter van weg en weer plaatsvervangers vandaan, want Kapitein Stern, die in Den Helder met de organisatie dier compagnie was belast, keurde ze meest allemaal af, omdat ze niet binnen den kring van 10 uren gedomicilieerd waren en geen middel van bestaan hadden. En Baron d'Alfonse,

Intendant van Binnenlandsche Zaken in Holland klaagt den 7 Feb. 1811 nog, „dat men zich meer bezig heeft gehouden met de zorg, om menschen te koopen, dan met die om ze wèl te kiezen, en dat Menschen, in allen opzigten onwaardig, om onder de Keizerlijke Adelaren te worden geplaatst, aangeboden zijn."

Kapitein Brucher, die te Medemblik de organisatie leidde, was gelukkiger geweest. Wel zond hij den 29 Jan 1811 een lijst in van „zoodanige Plaatselijke Besturen welke hun Contingent *niet* hebben geleverd", maar hij had toch ook al iets bij elkaar *gehad*; want hij kon tegelijk mededeelen, dat er van de goedgekeurden reeds 16 waren gedeserteerd.

Wervershoof.

Op den Raadpensionaris Fagel.

Joncker Fagel
is de nagel
aan de doodkist van den Staat
hij weet te schatten
end t'aanvatten
sonder eynt en sonder maat.

Uyt quohieren,
van papieren
peurt hij zilver en fijn gout,
hij vreest nogh egten
beul noch rechten,
onbarmhartigh, boos en stout.

Voor den trubbel
was hij dubbel
en een oorsaack van t'edickt
nu een oorsaack onser koutheijt
hij met stoutheijt
al dit onheil ons beschickt.

De Wit ick niet veracht, noch Fagel niet verwerp
Jan hadt de tanden langh, maar Casper wel soo scherp.

Naar het origineel hs. ter Utr. Univers. Bibliotheek.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GRAFZERKEN TE MIDDELBURG.

Dezen zomer (1904) te Middelburg zijnde, werd mij welwillend gelegenheid gegeven de opschriften der grafzerken in de Koorkerk aldaar over te nemen. Gebrek aan tijd noodzaakte mij uitsluitend de duidelijk leesbare, en daaruit de m. i. voor de geslachtkunde belangrijke uit te kiezen.

Hierbij zij aangeteekend dat de Koorkerk, zijnde het koor der vroegere Abdij — thans Nieuwe Kerk, wegens bouwvalligheid van het dak door kerkvoogden tijdelijk voor den dienst is afgekeurd en alle banken werden uitgebroken waardoor vele zerken bloot kwamen; voor zoover de tijd mij toeliet bleek mij dat bijna alle wapens waren uitgehakt; ook verneem ik dat de meeste zerken ter bevloering zijn verplaatst. De kerk schijnt met behulp van een rijkssubsidie te worden gerestaureerd.

1. Sepulture van Abraham de Jonge (met zijn monogram.)

tvengen (teuntje?) jans gheboren van syriczee oudt omtrent 45 jaren die overleet den 11 Meije Anno 1619.

2. Sepultuere van den eersamen Pieter Lombaert in sijn leven coopman deser stadt Middelburch out sijnde tween vijftich jaren deser weerelt overleden den 2 Appril 1614. Ende deerbaere Elisabet Vleeschouwers W. van Pieter Lombaert overleden den 6 December 1614 out sijnde 51 Jaeren. Ende de eerbaere Susanna Lombaert Huysvrowe van Melchior Vledunx overleden den 4 Martii 1616 out 22 jaer. Ende Pieter Lombaert De Jonghe Coopman deser Stadt Middelburch out 36 Jaeren overleden den 15 Meye 1630 (wapens uitgehakt).

3. Hier leijdt begraven wouter jans back van Leerdam oudt wesende 73 Jaer ende is in de Heere ontslape den 8 November 1590 ende sijn huisvrou Isabeela Jansdochter oock van Leerdam oudt wesende 61 Jaer ende is in de Heer ontslape den 23 Decembry 1585 verwachtende de heerlike opstanding der dooden.

4. Hier leit Begrave Joannis Ycken is Gestorven op Den 13 Mey Anno 1657.

5. D. O. M. S.

Henrico Coenders Derici Coend In Helpen et Annae Tam[m]ingae Fil. Frisio Groening Utroq Gen Nobili. Coh. Mil. Praef. V. Opt. et. Fortiss. Eidemq. Piantiss. Ex. Hac. Lac. Valle Ad. Chr. Praegres (Cuius Heic Exuviae Sitae) Filio et Fratri Cariss. Mater Fratres et Soror Superst.

H. M. P.

Vixit in Hoc Mundo An. XXXVI Mens IX Dies 11.
Pro patria et Relig Militavit An. VIII Mens II.
Obiit Heic. Midd. A. Chri CIↃIↃCII.
Die XXII Sept. Greg.
1603.

links: Coenders, Schaffers, Lewe, Ten Grave, Lichtvoet, Kenema, Ter A, Schillige,

rechts: Tamminga, Ripperda, Conders, Schaffers, Asinga tot Warffum, Onsta, Leewe, Ter A.

Het wapen Tamminga is eenigszins zichtbaar; alle andere uitgehakt.

6. Sepulture van D. Heer Inghel Leunissen in Sijn Leven van wegen de Stadt Vlissinghe gecommitteerde Raedt van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelant Raedt ter Admiralitijt Aldaar. Storf den 19en January 1631. Ende van Jofvrou Sara Reygherberge Desselfs Raetsheers Huijsvrou starf de 25 Julij 1626. Mitsgaders van Dheer Mr Appolonius Inghlsen Haerlieder Soon in sijn Leve[n] van wegen de voors. Stadt Vlissinghe Gecommiteerde Raedt van Ed. Mog. Staten van Zeelant Raedt ter Admiraliteijt Aldaer starf den 22 Octob 1633. Oock Gasper Ingels soon van voors A. Ingels In sijn Leven Mede Gecom[m]et Raet etc alsboven sterft den 8 April 1679.

7. Hier leyt begraven den Eersamen Hendrick Thibaut Fs Cristiani in zijnen Leve[n] Coopman va[n] Ipre overleet den 7en in July Anno 1607.

Cimier: een zwaan; wapen uitgehakt.

8. Sepulture van Balthazar van Vlierden f' Gillis va[n] Antwerpe[n] En[de] va[n] Catharina Nieuwels Fa Anthuenis sijne Huijsvrou Sterf De[n] 27 Januarj Ao 1615.|

links: v. Vlierden, Horenkens; rechts: van Thienen, Hoioel de Ronghe. Cimier: een hanekop.

9. Sepulture van den Eerzamen Reinnier Velters Coopman dezer Stadt Middelburch oudt sijnde 43 Jaren Overleedt den 21en September Anno 1610. Ende sijn Huisvrouwe Yudick Van de Voorde gebooren tot Brugge Hovt sijnde 70. Sterf den 11 Maeye 1640.

10. Hier ligt begraven de Heer Simon van Beaumont Secretaris der Stede Middelburg sterf den 10 July Anno 1663.

11. Sepulture van den Eersamen Heindrick Roegiers coopman over Leet den 25 feberwary 1647 ende was houdt 55 jaren. Ende Jongvrou Maria Le Clercq sijne huijsvrouwe overleedt den 13 Marte 1628.

12. Hier leijt begrave[n] Andries van de[n] Wyer en is gestorven den 4 September A° 1590.

Hier leijt begrave[n] Giliam de Vriese sonne van Elisabet van den Wijer en sterf de[n] 12 Juli 1619.

13. Rustplaats van den Heer Yosias van de Blocquery in sijn Ed leven Kieser deser stadt en Bewinthebber van de E. Oost Yndische Compagnie overleden den 14 february 1686, en vrouw Maria van der Merct zijn Ed. vrouwe overleden 13 October 1713, en Haar Ed. Dogter vrouw Elisabeth Laurentia van de Blocquery huisvrouw van Dhr. Hendrik Velters van Aechtekerk overleden den 30 April 1722 oud 5 jaren.

14. Sepultuere van den eersamen Sacharias van Lier overleeden den 20 November 1641.

15. Seppeltuire van Jacob de Jonghe sterft den 23 Marti Anno 1672.

16. Sepelture van den Eersamen Sr Gerraert Tullekens in zijn leven Coopman sterf de[n] 5 Nove. 1617 ende Susanna de Vos sijn huisvrou die overleedt den 26 October A^no 1613, Ende Sara Tullekens sijn Dogter die overleed de[n] 27 Meij A^no 1611. Ende den eersamen Sr Daniel Tullekens in zijn leven Coopman sterf den 8 feb. Anno 1625.

17. Hier leet begraven Doctor Adrianus Junyus starf den 16 Juny Anno 1575. Ende noch Anthuenijs Aertsen van Reck starf den 26 febrewari 1595. Ende noch neghen kijndere van Anthuenis Aertsen soe die voer de Vader storven als nae hem.

Tegen den wester standmuur werd in 1845 een gedenksteen

voor Junius ingemetseld, door de zorg van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

18. Sepulture van den Edelen ende ernfesten Jonckheer Augustijn van Heurne Heere van Bossche en geboren tot Gendt overleden Binnen Middelburch op den Achtsten Januarii Anno 1612.

Cimier: half opstaande hazewind naar rechts ziend; het wapen uitgehakt.

links: van Huerne en Ae.beco; het wapen vertoont een faas met 3 merletten naast elkander in het bovendeel; rechts: Heylijnck en?

19. Sepulture van Willaem van der Brugghen sterf den.. Merte Anno 1654 ende Angenieten van Gistijngen sijn huisvrouwe sterf den...

en sijn dochter Mary van der Brugghen sterf den 19 April 1653.

20. Hier light begraven Wouter Maquet coopman bennen Middelburgh sterf den 24 Desember 1669 ende Jacomijntgen Versole geweesene werde huisvrouw van Wouter Maquet sterf den 10 Aprijl 1669.

21. ... De eersaemen Cornelis Jolijt Coopman overleden den XV van November 1629 Ende van de eerbaere Maria Wiquart sijne huijsvrouwe overleden den 27n September Anno 1638.

22. Hier leijt begraven Louis Jolyt in sijn leven Fabryck dezer stadt Middelb. geboren binnen Derneusen Anno 1622, 11 M. ende sterf den 12 September 16.. ende sijn huijsvrouwe Cathrina No.. mans sterf den 8.... 1873 oudt sijnde 36 jaer En noch Catharina D...

23. Hier leit begraven Judick de dochter van den Eersamen Joannis Tresel en sterf den 2 Mey 1651 Ende de Eerbare Judick de Larue en sterf den 1 Juny 1651.

24. Hier is begrave den E. Anthony Staels die overleeden is op den 4 Juny Anno 1608 en de Tanneken van der Hoeven sijn huisvrou die overleden is op den 30 Augusto Anno 1609.

25. Sepulture van Pieter van der Merct in zijne[n] tijt Coopman die overleet den 17 October Anno 1616 ende Joncvrouwe Johanna van Bruessegem zijn huysvrouw die overleet de[n] 9en Septe[m]ber 1589 ende Joncvrou Catherina De Lernux (Lernwy?) sijn tweede huijsvrou overleet den XV octobris Anno 1617.

26. Hier leijt begraven Dheer Meester Pieter van der Burcht

in sijnen leven Raet Secretaris deser Stadt Middelburch sterft den 1 Novemb. Anno XVI^c^ Drije en Viertich oudt sijnde XLIX Jaren Ende Deerbaere Juffr Agnieta Berck sijne huijsvrouwe sterft den 15 July int Jaer Een Duysent ses Hondert acht ende veertick oudt 48 Jare.

27. Sepulture van DHeer Johan Louys in sijn leven Bewinthebber der Westindische Compagnie ter Camer van Zeelant sterft den 25en februari Ao 1640 out sijnde 52 jaren ende van Joffrou Emmerentia van de Voorde sijne huisvrouwe sterft den...

28. Hier leijdt begrave Elyas Carels in sijn leven Deken vant Schippers gilde tot Middelburch sterf den 19 October Ao 1661.

29. Sepulture van DHr Johan Hayman Sr in sijn leven s Landts & stadts ordinaris Medicinen Doctor overleden den 18 (?) Octobris Ao 1666.

30. Sepulture van den Erntfsten Hoochgeleerden Meester Mortamer in sijn leven Schepen ende Raet der Stadt Middelburg en bewinthebber der Westindi Company overleeden den... ende sijn huijsvrouwe Jonckvrouwe Catarine Oilyaerts overleeden den...

31. Sepulture van Eerntveste Hoochgheleerde Mr Sebástiaen Oillaerts Raedt Fiscael van [de] Admiralt Tot Middelb. Mitsgrs Raedt van[de] Quartieren van Vlaenderen overleedt den 19 Cctober Ao 1625 Ende Joffrouw Helena van de Voorde sijne Huijsvrouwe overleeden den 31 October 1653.

32. ... Ende Wouter van den Burcht mede in sijn leven Casier van de Oostindische Compaingie sterf den 17 Mey 1641. —

33. . . Jonge Dochter Constance Coppin Dochter van Jan Coppin die overleet den 3 Desembre Anno 1618 ende den eersamen Caspar Rombourch coopman in sijn Leven tot Middelburch die overleedt den 11 Maerte Anno 1622. Ende d'Eerbaere Joffrou Anne Jupijn We van Israel Pouille. starf den 22 Novembr Anno 1627.

34. Sepulture van Baltesaer van Waerbeke in den Heere overleden out sijnde 52 Jaer onses Heeren 1613. Ende sijn Huysvrouwe Margareta van Bollonien in den Heere overleden out sijnde 69 Jaer onses Heeren 1622.

35. Sepulture van den Eersamen Pieter Cromelinck Coopman deser stadt Middelburch overleet den 19 December Anno 1609 ende zijn Huysvrou Maria Cassiers overleet den 19 December

1610. Ende Nicolaeys de Wael Rogiers coopman dezer stadt overleet den 26 July Anno 1626 ende zijn Huysvrouw Maria Cromelinck overleet den 5 January Anno 1614. Ende zijn Huysvrouwe Catarina Luycx overleet den 16 Desember Anno 1626. Alsmede de Heer Johan Beck sterf den 11 Jannwary 1676.

36. Hier leit begraven DHeer Adriaen Oillarts in sijn leven van wegen de stadt Vlissingen gecommiteerde Raedt der Ed. ende Moeg. Heeren Staaten van Zeelandt starf oudt zijnde LXV jaeren op den XIII May 1608. Alsmede Sr Michiel Oostdijck Apothecaris overleden den XVII Marty A^o 1658 out 40 jaren.

37. Sepulture van Rombout Rombouts in sijn leven Coopman deser Stede overleet den 26 Janmewari Anno 1606 ende zijn Huysvr. Margriete van Boven overleet den 24 Novemb. 1608. En Jonckvrouwe Cornelye Buerwijns Huysvrouwe van Pieter Rombouts sterft den 8 April 1618.

38. Sepulture van DH^r Adriaen Ten Haeff Burgem^r deser Stadt sterf op den 3 May A^o 1608 oudt 48 Jaeren. Ende van Jffr. Christina Iolijt sijn huijsvrouwe sterf op den 19^en Juny 1648 oudt . . . Jaere.

Hier leijdt mede begraven Mr Hendric ten Haeff Haer L. Sone Schepen ende thesorier deser stadt sterf op den 17 feb. A^o 1627 oudt 36 Jaeren. Ende D'H^r Galeyn ten Haeff mede Haer L. Sone Burgem^r deser Stadt sterf op den 9 Decemb. A^o 1631 oudt 39 Jaeren.

Hier light begraven Jonck^vr Magdalena ten Haeff weerde ende lieve Huijsvrouwe van D'H^r Mr Joh^s Lucx overleden den 1 Juny 1633. Ende D'Heer Mr Adriaen ten Haeff mede haer sone sterf den 23 May A^o 1638 oudt 42 Jaren.

Linkerrand: Hier leijt begraven D'H^r Wouter ten Haeff Haerl. Soon sterf den 27 Septemb^r 1640 oudt 36 Jaer.

Bovenrand: Christina ten Haeff haerl. D. sterf op den 12 April A^o 1619 oudt 19 Jaeren.

rechterrand: niets.

onderrand: Hier lech begraven D'Heer Pieter ten Haeff Luytenant van Compagnije voetknechten Mede Haer L^r Soon die sterff den VIII^en Juny 1639 Aetatis 32 Jaeren.

Medegedeeld door A. v. L.

HET GESLACHT VAN HEENVLIET

DOOR

J. W. DES TOMBE.

Het is geen volledige geslachtslijst van het geslacht van Heenvliet die ik den lezer in deze bladzijden bied; ik heb, voor zooverre zij in authentieke bronnen voorkomen, chronologisch, persoon voor persoon uit dit geslacht behandeld, en slechts de mij gegeven feiten opeengehoopt, zonder ze onderling met elkander in verband te brengen. Met behulp van Van Gouthouven is het echter wel mogelijk een geslachtslijst ineen te zetten. De aanteekeningen uit het Rijksarchief te 's Gravenhage zijn allen uit de rijke collectie aanteekeningen, die indertijd de Heer A. A. des Tombe aldaar heeft bijeengebracht.

„Heemvliet is een huijs ende Hooge heerlijkheijdt twelk „den naam gegeven heeft aan een branche van Voirne. 't Is een „goed Hollands erfleen, bekend in de reeckenkaamer van Hol„landt, als Heemvliet, Bornisse ende Swarte Wael. Dit huijs en „heerlijkheid is uijt het geslagte van Heemvliet overgegaan in „het geslagt van Cruijningen, omtrent den jare 1420, door huij„welijk van Jonkvrouw Elisabeth van Heemvliet, naar haar „broeders dood vrouwe van Heemvliet, met heer Adriaan van „Cruijningen, ridder."

Jacob v. Grijpskerke: 't Graafschap v. Zeeland, p. 261.

„. . . . . . Voerende de geules au lion d'argent, zijnde hier „de breuken (met Voorne), veranderinge van een gouden in een „zilveren leeuw, le cimier: un lion issant de geules, dit wapen „hebbe ick zoodanig gevonden in vele zegelen, manuscripten van „wapenen en op de zarcke van heer Sweer van Heemvliet, rid„der heer van Ostende, gestorven a° 1477, liggende in het „choor der groote kerk te Goes."

Als boven p. 271.

„In dit geslacht zijn geweest de Heerlijkheden van Heemvliet, „Staeffnisse, van Cattendijcke enz., naar welke twee laatste heer„lijkheden zij dikwijls genaamt worden, agterlatende den naam „Heemvliet."

Als boven p. 272.

Afkomst uit Voorne.

Dirk, Heer van Voorne en Burggraaf van Zeeland, welke bezittingen hem na het overlijden van zijn broeder Hugo, tusschen 1214 — jaar waarin Hugo het laatst vermeld wordt [1]) — en 1223 — jaar waarin Dirk voor het eerst Burggraaf van Zeeland en Heer van Voorne genoemd wordt, [2]) — ten deel vielen, huwde volgens Smallegange met Aleida, dochter van Hendrik V van Cuijck en van Sophia van Herpen. [3]) Uit dit huwelijk waren o.a. 1o. Henrick Ridder, Heer v. Voorne en Burggraaf van Zeeland, die door zijn huwelijk met een dochter van Jean de Cisoing, [4]) het geslacht v. Voorne voortplantte en 2o. Hugo van Voorne, die op 2 Januari 1254 van zijn broeder Henrik het land Heenvliet, met de hooge en lage heerlijkheid ten geschenke ontving, [5]) hij werd den stamvader van het geslacht van Heenvliet.

1e Generatie.

Hugo van Voorne, voornoemd, Heer van Heenvliet; hij wordt genoemd in Nov. 1229 [6]) toen Floris, voogd van Holland oorkondt, dat hem brieven vertoond zijn, waarbij Henrick, Heer van Voorne en zijn broeders Hugo en Bartholomeus van Naaldwijk [7]) goederen in Zeeland aan de Abdij ter Does afstaan.

---

[1]) V. d. Bergh. O. B. I 242 en 248.

[2]) Als voren I 279; dat Dirk een broeder van Hugo was, blijkt uit verscheiden oorkonden bij v. d. Bergh; dat hij na den dood zijns broeders Burggraaf werd, vermeldt Smallegange p. 318 en een charter van 1328, in de charters Voorne, R. A. te 's Gravenhage.

[3]) Smallegange p. 318; Wap, de Heeren van Cuijck, p. 59, het is echter niet recht duidelijk wie der beide Heeren: Dirk of Hugo v. Voorne, Aleida tot vrouw had; zie ook v. Mieris II p. 680.

[4]) De St. Genois, Monumens Anciens, 526.

[5]) O. B. I 588.

[6]) O. B. I 316.

[7]) Reeds in 1886 heeft de Heer J. G. Frederiks in zijn: „Ambacht Naaldwijk" (Bijdragen Vad. Gesch. 3e reeks VIII deel p. 302) gewezen op de verwantschap tusschen de H.H. van Voorne en van Naaldwijk, zonder ons een uitsluitsel te kunnen geven hoe deze verwantschap ontstond. Ook hier worden Hugo en Bartholomeus van Naaldwijk „nepotes" van Hendrik van Voorne genoemd. De Heeren van Voorne waren de leenheeren van die van Naaldwijk (zie O. B. I 456), o.a. ook van het leen Honselaarsdijk, de zetel der Naaldwijk's v. Mieris II 608, O. B. II 33, 39, 72; zelfs blijkt uit latere oorkonden dat de Heeren van Naaldwijk het maarschalksambt van Noord-Holland van de Heeren

Hugo wordt vermeld Januari 1256, [1]) wanneer hij getuige is voor zijn broeder Henrik, in welke acte ook zijn broeders Dirk en Aelbrecht van Voorne genoemd worden. [2])

Hugo wordt nog vermeld als op 2 Januari 1254 zijn broeder, Heer Hendrik v. Voorne, hem de Heerlijkheid Heenvliet, met al zijn toebehooren schenkt, met daarenboven nog 30 Mark uit de bede van Walcheren. [3])

Hij was volgens Smallegange (p. 722) gehuwd met Justina van Heeze, Reijersdochter (zie ook Gouthoeven p. 182).

Zijn dood valt tusschen 1267 en 1271.

2e Generatie.

1o. Dirck van Voorne, Heer van Heenvliet, Ridder, vermeld 25 Juni 1277, toen hij zijn vrouw Elisabeth, „Her Colins Buchs dochter, met de tienden van Heenvliet lijftocht. Deze oorkonde wordt mede bezegeld door Rase van Coudekerke, zijn broeder, door Arnoud van Coudekerke en door Hugo van Heenvliet, zijn broeder. [4])

---

van Voorne te leen hielden, Regr. XVIII fo. 35 R. A. — 21 Mrt 1337 en in een dergelijk verlij, Regr. E. L. 33 fo. 24 — 21 Juli 1339.

Behalve genoemde Hugo en Bartholomeus wordt ook nog hun broeder Hendrik van Naaldwijk genoemd, O. B. I. 324, 417. De Heer Frederiks sprekende van de geslachten van Voorne, van Naaldwijk en van der Woert, zegt: „deze drie geslachten zijn onderling verwant, zij treden in de hoogste kringen eensklaps op en wel gelijktijdig, dikwijls hebben zij aangelegenheden met elkander af te doen, waaruit een nauwere samenhang in den bloede zichtbaar wordt, maar in geen geval kan hieruit worden afgeleid dat Naaldwijk nit Voorne is voortgekomen en de Woert's een jonger huis van Naaldwijk is." Zie ook de Fremerij in de Bijdr. Vad. Geschied. 3e reeks VIII p. 324 v.v. De Heeren van Naaldwijk waren ook direct leenplichtig aan de grafelijkheid, o.a. voor het ambacht Velsen, O. B. I 607.

15 Oct. 1256, Hughes de Naeltwijk: Un Ecu au Lion; Demay Inv. des Sceaux de Flandre no. 1384.

[1]) O. B. I 501.

[2]) Dirck van Voorne vermeld 1246—1290. O. B. I 417, 501. O. B. II 39, 302, 389; zie ook Reg. Hann. van Prof. P. L. Muller, p. 34; hij was gehuwd met Alverade . . . . .

Aelbrecht van Voorne, vermeld 1246—1258 O. B. I 417, 501 en O. B. II 39,

[3]) O. B. I 588 (v. Mieris II 820/21 stelt dit abusivelijk in 1353). In deze oorkonde wordt niet alleen van het „Dominium", de heerschappij, gesproken, maar ook van het „officium", het ambacht, zoodat Hugo alle rechten op Heenvliet. kreeg. Zie ook bij J. G. Frederiks over het Dominium, als voren p. 304 en 305.

[4]) O. B. II 336.

Op 8 November 1291 is Dirck overleden en is zijn weduwe Elisabeth van Colleghem, hertrouwd met Wouter van Winnehem. Elisabeth doet afstand van alle eischen, die zij had in Voorne of Holland ten behoeve van haar mans broeder Hugo van Heenvliet. [1]) Hieruit kan men opmaken dat Dirck kinderloos overleed en dat na hem:

2o. Hugo van Voorne, Heer van Heenvliet was. Slechts in beide voornoemde oorkonden vindt men Hugo vermeld.

3o. Uit het bovengenoemd charter van 25 Juni 1277 blijkt bovendien dat Dirck en Hugo van Heenvliet een zuster hadden, die met Rase van Coudekerke gehuwd was.

Bij dit huwelijk moeten wij eenige oogenblikken stilstaan en het in verband brengen met hetgeen Van Mieris II 680 ons mededeelt. In dit charter geeft Vrouwe Kristiaane van Raephorst ons eene verklaring omtrent de verwantschap van Justine Gouwer, echtgenoote van Dirck van Cuijck, Burggraaf van Leiden met Hugo van Heenvliet. Zij noemt dezen laatsten den ouden vader van Justine Gouwer, en deze laatste wederom dochter van Hugo Gouwers. Hugo Gouwers wordt in Van Mieris II 618 genoemd: „Hugo des Gouwers van Coudekerke, in welk ambacht hij gegoed is geweest, „Henric Hughensone van Biggenkerke de officiis (ambachten) domini comitis in Coudekerc dat 's Gouwers was" [2]). In andere oorkonden [3]) wordt hij „Hugo dictus Gouwers, Miles" genoemd; in 1291 was hij blijkbaar overleden [4]).

Wie was nu deze Hugo Gouwers van Coudekerke?

Een zoon van Rase, den broeder (zwager) van Dirk en Hugo, Hugo's kinderen van Heenvliet?

Letten wij nu verder op hetgeen Kristiaane van Raephorst ons leert, namelijk dat „die Borchgrave Dirc, die broeder was te Kuucq en Heeren Hugo van Heenvliet, suster kijnder en broeder" waren, dan krijgen wij, naar ik vermoed den volgenden toestand:

---

[1]) O. B. II 789.

[2]) Rekening v. Vrederic Rentmr. v. Al Zeeland 1317—19; Dr. H. G. Hamaker Rek. d. Graf. v. Zeel. I p. 8.

[3]) O. B. II 459, 466.

[4]) O. B. II 786, 947.

Dirk, Hr van Voorne, zn van Floris, vermeld 1188—1226, tr. Aleida, dr van Hendrik V v. Cuyck en v. Sophie v. Herpen [1]).	Hugo van Voorne Hr v. Heenvliet verm. 1229 —1254, tr. Justina van Heeze.	Een dochter, tr. Rase (Gouwers?) van Coudekerke 1277.	Hugo Gouwers van Coudekerke, Ridder † 1291 tr. N.N.	Justine Gouwers tr. 1°. Jan Sceven, 2°. Dirck van Cuijck.
Aelbrecht [2]), zn van Hendrik V van Cuijck en v. Sophie van Herpen, tr. Adelheid, Florisdr van Voorne.	Dirc van Cuijck, Burggraaf v. Leiden 1227— [3]) 1251, tr. Christina, burggravin van Leiden, 1243-1253 [4]).	Hendrik [5]) van Cuijck, Burggraaf v. Leiden, tr. Helwina v. Egmond [6]) 1266—1309.	Dirck v. [7]) Cuijck 1320 —1339 tr. Justine, Hugo Gouwers dochter [8]), 1321—1339.	

Ik meende op deze verwantschap nadruk te moeten leggen, omdat Justine Gouwers in enkele genealogische opstellen ook wel Justine van Heenvliet wordt genoemd, hetgeen m. i. onjuist is. [10])

3e Generatie.

Jan, Heer van Heenvliet, vermeld 3 Dec. 1307 als hij

[1]) Zie hiervoor p. 622.

[2]) O. B I 183, 270; Wap. Gesch. der H.H. v. Cuijck, p. 58 (zie Bijlage); Stroobant, vic. de Zeel.

[3]) O. B I. 399, 412, 413, 504.

[4]) O. B I 546, 584.

[5]) O. B II 152, 314, 321, 386, 571, 975, 999, 1016, 1077; Reg. Hann. p. 30.

[6]) Ms. Kroniek v. Egmond door Baldewinus.

[7]) Reg. Hann. p. 95, 108, 115, 142, 166, 174, 182, 225, 267.

[8]) Reg. Hann. p. 125, 147, 225, v. Mieris II 553, 573, 618, 680, 688.
Zie ook de Gesch. des Vad. door Prof. Blok over de Burggraven van Leiden.

[9]) v. Mieris II 688, uit dit huwelijk waren twee zoons.

[10]) Prof. Dr. P. L. Muller plaatst in den index zijner Reg. Hann. Dirck van Cuyck en Justine zijn vrouw, als Burggraaf en Burggravin v. Leiden, onder de Wassenaers; dit geeft aanleiding tot verwarring.

den lagen ban van Risewaarde tusschen de Hofmare en de Vliet begeeft. [1])

Vermeld 31 Dec. 1328, toen hij den Heer van Voorne de dertig mark uit de bede van Walcheren schenkt, wanneer deze aan hem bestorven zullen zijn en die hem toekomen door de schenking der Heeren Diderick en Henric van Voorne aan zijn oudvader Heer Hugo van Heenvliet. [2])

Nogmaals vermeld 28 Sept. 1343 als hij den verkoop gewaart van het land Heer Willems Boijdenshoek geheeten te Rijswaard. [3])

4e Generatie.

1o. Hugo, Heer van Heenvliet, vermeld 1345 omtrent paschen, in een notitie van de Vrouw van Voorne (Machteld van Valkenberg, dochter van Gerard van Voorne), waarbij „Hugo van Heenvliet ontfing al sulke heerscip en goed als Jan van Heenvliet placht te houden in sijn lesten lijve." [4])

2o. Dirk van Heenvliet, 1 Juli 1351. Dirk en Jan van Heenvliet beloven Margaretha, Gravin van Holland, te dienen in den oorlog in Holland, als zij vriendin blijft van de Vrouw van Voorne, burggravinne van Zeeland. [5])

3o. Jan van Heenvliet, Gouthouven p. 182 noemt hem Ridder, Heer op Bleijdestein. 1 Juli 1351 vermeld met Dirk (zie boven).

In 1360 ontvangt hij van de Vrouw van Voorne het huis en de hofstad Heenvliet in vrij en eigen, [6]) hij ontving echter niet de heerlijkheid [7]), deze behoorde aan Hugo voornoemd. Hierdoor ontstond waarschijnlijk wederom een toestand, als die welken de Heer J. G. Frederiks in zijn reeds aangehaald opstel over Naaldwijk bespreekt, de scheiding namelijk tusschen heerlijkheid en ambacht.

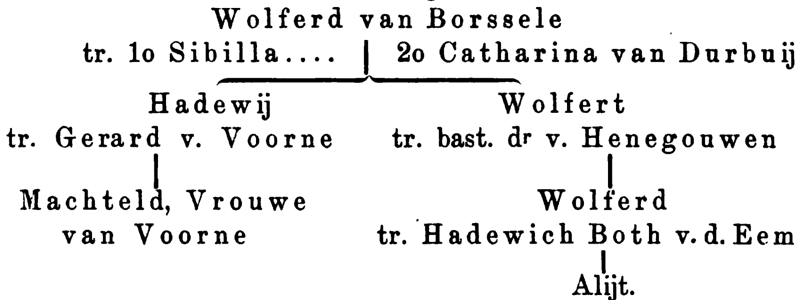
Jan van Heenvliet overleed 1364, [8]) hij was gehuwd geweest met Alijt van Borssele (vermeld 1356—1390), dochter van Wol-

[1]) Reg. Hann. p. 23.
[2]) Idem p. 174 uit Regr. Voorne op het R. A.
[3]) Idem p. 290.
[4]) Regr. Voorne A. B. 1284—1367 fo. 53.
[5]) v. Mieris II 799.
[6]) Regr. Voorne A. B. 1284—1367 fo. 56vo en 57.
[7]) Ibid. fo. 42vo.
[8]) Smallegange p. 392.

ferd. Ridder, Heer van Zandenburg en Vere en van Hadewij Both van der Eem [1]) „als weduwe van Jan van Heenvliet, hertrouwde zij Jan van Cruijningen. [2])

„In den eersten uutg. en[de] betaelt de vrouwe van heemvliet, die hoir aenquam van der vrouwen doet van Voirne en[de] si of ghecost was gheliic haer broeders en[de] anders vriende", enz., 12 Januari 1372 [3]).

De familiebetrekking tusschen Alijt van Borssele en de Vrouw van Voorne (Machteld) was als volgt:

5e Generatie.

Hugo, Heer van Heenvliet, Ridder, rentmeester van Bewester Schelde; 1364, Zondag na St. Andriesdag ontvangt Hugo van Heenvliet, Hugo's zoon de heerlijkheid van Heenvliet in leen van de vrouwe van Voorne [4]).

31 Jan. 1375 verleent Hertog Albrecht aan Hugo van Heenvliet, zijn knape, de heerschappij Heenvliet, zooals hij die van Voorne ontvangen had tot een onsterfelijk leen [5]).

26 Januari $\frac{1388}{1389}$ geeft Hertog Albrecht, Ruwaard van Holland, aan Huge, heer van Heenvliet vrijheid dat al die in deszelfs heerlijkheid „geseten" zijn, tolvrij door Holland en Zeeland mogen varen [6]).

$\frac{\text{8 Febr. 1393}}{\text{7 Febr. 1394}}$ Hughe, Heer van Heenvliet, Ridder, rentmeester van Bewester Scelt, erkent van Boudin en Floris, zoons van

[1]) Ibid. p. 372, 723; Ermerins, Zeeuwsche ondh. I p. 33—42.
[2]) Zie ook v. Mieris III 558.
[3]) Grafelijke rekeningen. R. A., Hert. Alb., 1 Jan. 1373—31 Jan. 1374.
[4]) Regr. Voorne A. B. fo. 55vo.
[5]) Regr. in Beijeren IX fo. 180; v. Mieris III 303; v. Alkemade II 296.
[6]) v. Mieris III p. 518.

Gillis van Borssele ontvangen te hebben 66 pd., 14 sc. en 6 penn. gr., verschuldigd wegens den aankoop van ambachten van Heer Claes van Cortkene en wegens het overlijden van hun broeder Aelbrecht [1].

12 Apr. 1396 is hij tegenwoordig bij de zoen tusschen den Hertog en de gebroeders van Wassenaar. Hij neemt deel aan den 2en tocht van Hertog Albrecht tegen de Friezen in 1397.

29 Juli 1397 „In den eersten des Saterdages na St. Jacobs„dach in den Hage bij mijns heren bevelen wt gegeven ende be„tailt heren Huge van Heenvliet, dair hi alrande sceepen zou „doen verwen, stoffeeren ende bereiden, die hi voir minen here „geheuyrt hadde" [3].

3 Augs. d. a. v. huren Hugo van Heenvliet en Coenraad van Heijsterbach 30 groote schepen en 4 Augs 18 sombairders; hiervoor moesten beide Heeren reizen naar „Rotterdam Scijdam, ter Goude, Haerlem en Amsterdamme maken en kregen voor verteering 4 pd., 2 sc, 4 penn. gr. Ook moest Hugo 4 maal „wt Heenvliet in den Hage" reizen om den Hertog te spreken, hiervoor kreeg hij 2 pd., 11 sc. en 3 penn. gr. [4].

Ook van 1398 tot 1401 wordt hij rentmeester van Bewesterschelde genoemd, op 25 April van laatstgenoemd jaar geeft hij in die hoëdanigheid, vrijdom van rechten aan het dorp Heenvliet.

Op 7 Febr. 1403 consenteert Hertog Albrecht Heer Hugo van Heenvliet een klooster te stichten en te doteeren in den lande van Voorne, benevens andere privilegiën [6]. 12 Febr. 1405 is hij getuige over de gift van Willem, Hertog v. Beijeren aan Philips Heer van Wassenaar, Burggraaf van Leiden. [7]

In April 1405 wordt hij ter heirvaart beschreven met zijn zoon en ontboden te Vianen, hij is getaxeerd voor 6 glaviën. [8]

---

[1]) Verzameling charters, enz. afkomstig van Anne van Bourgondië, Rijksarchief Zeel. no. 9 K.

[2]) v. Mieris III p. 643/644.

[3]) Dr. E. Verwijs, de Oorlogen van Hert. Alb. met de Friezen, uitg. Hist. Genootsch. p. 16.

[4]) Ibid. p. 22 en 28.

[5]) v. Mieris III 736, v. Alkemade II p. 298.

[6]) Dit is het Regulieren klooster Rugge, Regr II, Hert. Alb. fo. 45vo en Perk. Regr. Hert. Albr. 1401/05 fo. 35.

[7]) v. Mieris IV p. 4.

[8]) id. IV p. 13.

Hij en Jan v. Heenvliet zijn getuigen over de gift van Willem Hert. v. Beijeren aan het Capittel van de St. Lievenskerk te Zierikzee [1]) 28 Juni 1405, en 5 Juli d. a. v. is hij wederom getuige van dien vorst over de gift aan den Abt. van Middelburg. [2])

Op 15 en 16 Juli 1405 is hij wederom met zijn zoon ter heirvaart beschreven, maar ditmaal met 15 manschappen [3]).

7 April 1407 zien wij hem als borg optreden wegens het houden der privilegiën enz. door Gorinchem, Leerdam, enz. [4])

In dat jaar is hij wederom met 6 man ter heirvaart beschreven te Woudrichem [5]).

30 Apr. 1408 is hij getuige voor den verkoop van het veer over den IJssel te Gouda aan Jan den Bastaard van Bloijs, heer van Treslong [6]), en 30 Apr. 1409 wordt hij genoemd onder 's Hertogs Raden [7]).

Hij was gehuwd met Elizabeth van Polanen, dochter van Philips, Heer van Capelle en Nieuwerkerk.

1402 — 6 Oct. Notitie dat de Vrouw van Heenvliet ontving al zulke goederen, als haar aanbestorven waren van Heer Philips van Polanen, haar broeder [8])

Volgens Gouthouven [9]) overleed zij in 1404; Hugo, volgens dienzelfden schrijver, in 1409, hij was in alle gevallen 2 November van dat jaar overleden, toen Hertog Willem aan Hugo's zoon: Jan van Heenvliet permissie geeft, om tot betaling van de door zijn vader nagelaten schulden, te mogen verkoopen zulke leengoederen, als hij heeft liggen in den ambachte van de Lier en geeft hen, en dengenen die dezelve koopen of verkrijgen zullen, den rechten eigendom daarvan [10]).

2o. J a n v a n H e e n v l i e t R i d d e r [11]) H e e r v a n K a t t e n d i j k e, S t a v e n i s s e, H u n d e l o i p (H i n d e l o p e n), B a l j u w

[1]) v. Mieris IV p. 17.
[2]) id. IV p. 19.
[3]) id. IV p, 20.
[4]) id. IV p. 52, 57, 59.
[5]) id. IV p. 84.
[6]) v. Mieris IV 97 en 98.
[7]) Id. IV p. 117; zie ook Gousset op Egmond.
[8]) Reg^{r}. II Hert. Albr. fo. 11.
[9]) p. 182.
[10]) Regr. Nov. Vassall. fo. 61.
[11]) v. Mieris III p. 693.

van Amstelland, Waterland en Zeevang, Admiraal en Maarschalk van Zeeland,

19 April 1387 — Hertog Albert verlijt zeker ambacht in Zuid-Beveland, hem aangekomen door den dood van Jan van Kattendijke aan Jan van Heenvliet, door afstand van deszelfs moeder Alida van Borssele Vrouwe van Cruijninge [1]).

In 1396 maakt Jan van Heenvliet den eersten tocht mede naar Friesland, hij wordt in het Armorial [2]) genoemd voor dien tocht; zijn wapen, de aanziende zilveren leeuw op rood, heeft een blanco schild op de borst — de brisure als jongere zoon van Heenvliet? of Kattendijke als hartschild? 28 Maart 1396 koopt hij van Hertog Albrecht het land van Stavenisse en hetgeen Heer Bruinstein van Herwijnen bezeten had; de Hertog geeft aan de bewoners van Stavenisse vrijheid van tollen en andere voorrechten. [3])

11 Oct. 1404 beveelt en machtigt Hertog Albrecht, Heer Jan van Heenvliet om uit te geven en te bedijken de uitgorzen gelegen voor Stavenisse, geheten Kempe's hofstede en Zuidmoer, die hem en Albrecht van Arnemuiden, zijn mededeeler, toebehooren. [4])

In 1407 werd Jan in dien aankoop bevestigd door Hertog Willem van Beijeren [5]) en 27 Oct. van dat jaar geeft Hertog Willem aan Jan van Heenvliet van Kattendijke, die de ambachtsheerlijkheid van Stavenisse in leen bezit, de hooge en lage heerheerlijkheid van dat land, enz. enz. [6])

Had Jan, zooals wij zagen, den eersten tocht van Hertog Albrecht tegen de Friezen medegemaakt in de tweede expeditie in 1398 zien wij hem een belangrijke rol spelen. Hij wordt toen genoemd baljuw van Amstelland, Waterland en Zeevang en werd in die kwaliteit met Gerrit v. Egmond, baljuw van Medem-

[1]) Van Mieris III 472, zie ook 4e Generatie hierover op Jan van Heenvliet.

[2]) Armorial, R. A. 's Gravenhage, uitgegeven in kleurendruk door J. M. Lion.

[3]) v. Mieris III 657. Regr. Nov. Vassall. fo. 11 en 12: Lib. V fo. 264.

[4]) Regr. II Hert. Albr. fo. 62vo.

[5]) 4o copulaat Rek. kamer van Zeel. fo. 146; Lib. 3 cap. fo. 12 Rep. A fo. 42vo; id. B fo. 15.

[6]) v. Mieris IV p. 88, zie ook J. P. v. Visvliet, Inv. Oud-Archief v. Zeel. II nos. 1019 en 1070, die bij de acten van 28 Maart 1396 en van 27 Oct. 1407 vermeld, dat Burg. en Schep. v. Brussel 16 Dec. 1491 hiervan een vidimus afgeven.

blik tot Admiraal van 's Hertogsvloot benoemd, met bevel de Friezen te beschadigen op den stroom en in de zee, met voorbehoud evenwel dat zij den Hertog alle landen, sloten en heerlijkheden zouden overgeven, welke zij bemachtigden. [1]) Mr. J. C. de Jonge zegt hieromtrent dat, voor zooverre het hem bekend is, dit de eerste keer in onze geschiedenis is, dat de titel van Admiraal aan iemand werd geschonken. De aanstelling was tijdelijk en duurde niet langer dan voor één tocht of expeditie. [2])

In het begin van Nov. 1397 veroveren beide genoemde admiraals Terschelling [3]);

„Item op Alrezielendach Pieter van der Belle gesent ter scel-„linge om te vernemen van der maren, die mijnen heer gecomen „was dat Gherijt van Egmonde ende Her Jan van Heenvliet die „scellinge genomen hadden." [4]) Ook den tocht van 1399 heeft Jan van Heenvliet medegemaakt, hij werd toen op 11 Mei van dat jaar verleid met Hindelopen. „Item zoe heeft mijn Here verlijet „ende verleent Heren Jan van Heenvliet die ambacht, heerscip „en de dagelicse gerichte van Hundeloip mit sinen toebehoren, „in alre manieren ende tot sulken leen als die voirscr. brief in-„houdt. Dit gesciede in den Hage, anno XCIX upten XI dach „in Maye" [5]).

15 en 16 Juli 1405 riep de Burggraaf van Leiden namens Hertog Willem, die toen tertijd in Henegouwen vertoefde, en aldaar den ontzegbrief van Jan van Arckel ontving, de baanridzen, ridders en knapen op ter heirvaart met zekere manschap; Jan van Heenvliet moest 10 man voor zijn Heer bewapenen [6]).

17 Aug. 1405 vinden wij vermeld dat Dieric van Borssele, heer van Zulen, rentmeester van Bewester Schelt, en Jan van Hienvliet, ridder, heer van Cattendike en Stavenisse, maarschalk van Zeelant, erkennen van de broeders Boudijn en Florijs van

---

[1]) Schwartzenberg, Charterboek I 267, Dr. E. Verwijs, De Oorlogen tegen de Friezen p. LXIII en LXXVI.

[2]) Gesch. Nederl. Zeewezen I p. 49—52.

[3]) Dr. E. Verwijs p. LXVII.

[4]) Rek. v. Willem v. d. Coulster a° 1398 fo. 66. Dr. E. Verwijs, De Oorlogen enz. p. 144.

[5]) Dr. E. Verwijs, als voren p. 488, 522 en C. VII; Charters v. Oost-Vriesland R. A. fo. 46vo.

[6]) v. Mieris IV 20.

Borssele het geld, waarvoor dezen gedurende zes weken 40 man hadden moeten stellen, ontvangen te hebben.

22 Oct. 1405 vinden wij Jan onder degenen, die de Hertog voor Hagenstein en Everstein opriep [1]).

In 1408 was hij door den Hertog belast met het nazien der Grafelijke rekeningen; hij teekende de rekening van den rentmeester van Bewester Schelde die op 8 Mei van dat jaar werd afgesloten.

Hij was gehuwd met Margaretha van den Coulster, dochter van Willem, kanselier van Hertog Albrecht. Hertog Albrecht bevestigt den lijftocht door Jan van Heenvliet aan zijn echtgenoote Margriete van de Coulster gegeven van 100 Dordrechtsche gulden 's jaars, op zijn ambachten en ambachtsgevolgen. [2])

Vóór 1511 was hij overleden, hij liet kinderen na, één met name genoemd, Albrecht; over de voogdij dier kinderen ontstond in dat jaar twist, waarover later zal worden gesproken. [3])

3o. Zweder van Heenvliet, Heer op Blijdestein, Baljuw van Texel, [4])

19 April 1387 werd, zooals wij reeds vermeldden, Jan van Heenvliet met Cattendijke beleend, de Hertog maakt hierbij de volgende bepaling: „waart dat hi (Jan) sonder wittachtige boer-„te, manhoeft na him te laten, dat dan (Cattendijke) comen soude op Zweder van Heenvliet, Jansbroeder voirscreven". [5])

In het Armorial op het R. A. vinden wij Zweder vermeld als deelnemer aan den eersten tocht naar Friesland, hij voert het eenvoudige wapen zonder brisure — 1396 — 5 Nov. 1397. „Item uptie selve tijt enen bode mit brieven gezent aen Heren „Zweder van Heenvliet, dat hi alle Scepe van Campen ende van „den Bosch, die van Sconen quamen, toeven soude van mijns heren wegen, gegeven XX gr. Item omder selver saken wil Viscop „gesent aen den bailiu van Tessel, dat hi alle Scepe, die in 't „Maersdiep lagen, oic toeven soude." [6])

Ook 22 Augs. 1399 zien wij hem in de rekening van Willem

---

[1]) v. Mieris IV 27, 28. Wagenaar III p. 371—375. Bijv. op Wagenaar 76—78.

[2]) Regr. Lib. V fo. 161vo.

[3]) v. Mieris IV 191 en 192.

[4]) Dr. E. Verwijs, De oorlogen enz. p. LXVII.

[5]) v. Mieris III 472.

[6]) Dr. E. Verwijs, De oorlogen enz. p. 145.

van den Coulster vermeld. [1]) 16 Nov. 1411 maakt hij aanspraak op de voogdij der kinderen van zijn broeder Jan. de Hertog zegt in zijn uitspraak, dat alhoewel Zweder, „die voechdie „ende goeden voirnoemt hem een wijltijts onderwonden ende be- „seten heeft" het des Hertogs meening is dat die voogdij aan Laurens van Cats moet toekomen. [2])

De Heer H. de Jager meldt ons in dit tijdschrift [3]) dat a° 1415/16 te Brielle onlusten ontstonden; tegen het vonnis, daarover geveld, kwamen eenige lieden op, die hun bezwaren voor Heer Zweder van Heenvliet, Heer van Blijdestein en voor Philips van Wassenaar, den Burggraaf van Leiden en Raad van Hertog Willem brachten. „Zweder kwam voor het gerecht en sprak ten gunste van schoon Aechte"; door zijne tusschenkomst schijnt de zaak minnelijk geschikt te zijn.

Zweder was gehuwd met Margaretha van Groenevelt, dochter van Jan en van Elizabeth van Putten [4]).

In 1397 is sprake van een kind van Hr. Zweder van Heenvliet [5]), Smallegange noemt een dochter [6]) maar Gouthouven zegt dat Zweder kinderloos overleed [7]).

Volgens beide voornoemde schrijvers zou Zweder, Blijdestein in 1418 verkocht hebben aan zijn neef Jan van Heenvliet van Capelle voor een lijftocht. [8])

4o. Elizabeth van Heenvliet, gehuwd met Laurens van Cats, Ridder, Lievenszoon. Smallegange geeft Laurens van Cats den bijnaam van den Rijke en geeft hem tot moeder Margaretha van Maelstede.

In 1411 wordt hij door den Hertog tot voogd over de kinderen van Jan v. Heenvliet v. Cattendijke benoemd [9]).

In hetzelfde jaar vergeeft Hertog Willem Laurens van Cats voor zekere som gelds alle bedreven misdaden [10]).

---

1) Verwijs, De oorlogen, p. 302.
2) v. Mieris IV 191.
3) Navorscher XLV p. 615 v.v.
4) Regr. Lib. IV fo. 300.
5) Regr. Lib. V fo. 276vo.
6) p. 723.
7) p. 182.
8) als voren.
9) v. Mieris IV p. 191.
10) v. Mieris IV 192.

Laurens van Cats is onder de edelen, die Hertog Willem beloven zijne dochter Jacoba als Landsvrouw te huldigen. [1])

6e. Generatie.

Jan van Heenvliet, Ridder Heer van Heenvliet en Cappelle.

Volgens Gouthouven kocht hij van zijn neef Zweder van Heenvliet Blijdestein tegen een lijftocht.

Hij wordt met zijn vader (Hugo) ter heirvaart tegen Arkel beschreven in 1405 [2]).

Ook wordt hij met zijn vader opgeroepen voor Hagestein en Everstein 22 Oct. 1405. [3])

Hij verkrijgt 5 April 1404 van den Hertog de beleening van de goederen zijner overleden moeder Elizabeth van Polanen, Vre van Capelle [4]) en 2 November 1409 geeft Hertog Willem hem vrijheid om leengoederen, die hij liggende heeft in den ambachte van de Lier, enz. te verkoopen om de nagelaten schulden van zijn vader te betalen [5]).

Jan van Heenvliet wordt genoemd onder de edelen, die aan Hertog Willem belooven dat zij zijne dochter Jacoba als hunne Landsvrouwe zullen erkennen 15 Augs. 1416. [6])

18 Febr. 1436 consenteert Hertog Philips van Bourgondiën aan Jan van Heenvliet wegens ziekte en ouderdom, dat hij met zijne onderzaten vrij zal mogen wonen in het land van Voorne en onbeschadigd zitten, gedurende de „veede" tusschen hem (Hertog) en zijne nicht van Brabant [7]).

Aleit van Putten verkoopt in 1395 een uitgors aan Jan van Heenvliet, die dit gors in 1410 aan de Regulieren van het klooster Rugge (door zijn vader in 1403 gesticht) schenkt [8]). Jan huwde 1392 Heilwich van Borssele, dochter van Claes en van Janna van Zevenbergen; volgens Gouthouven had hij een zoon,

[1]) v. Mieris IV 385.
[2]) Id. IV 13.
[3]) Id. IV 27. 28.
[4]) Regr. Nov. Vassall. fo. 4vo.
[5]) Id. id. fo. 61.
[6]) van Mieris IV 385.
[7]) Regr. comm. B R 1425 27 fo. 91vo.
[8]) Geogr. Woordenb. v. v. d. Aa op Stad-aan-'t-haringvliet, Deel X, p. 619.

Frank geheeten, die voor zijn vader overleed en eene dochter, die geestelijke zuster werd.

2o. Adriaan van Heenvliet Ridder, wordt genoemd in het Armorial van den eersten tocht tegen de Friezen 1396.

Hij huwde Hadewich van Borssele, dochter van Claes, Heer van Brigdamme en van Maria van Arnemuiden. Adriaan stierf vóór 1403, in welk jaar op 18 Sept. huwelijksche voorwaarden werden opgemaakt voor Burgemeesters en Schepenen van Middelburg, tusschen Wolferd van Borssele en zijne nicht Hadewich [1]).

Gouthouven bericht dat hij in 1399 huwde en in 1402 overleed, andere stellen zijn huwelijk in 1392, maar komen overeen in den datum van overlijden. Zijn huwelijk schijnt kinderloos te zijn geweest.

3o. Elisabeth van Heenvliet, Vrouwe van Heenvliet huwt Adriaan, Heer van Cruyningen, Ridder; Elisabeth van Heenvliet, Vrouwe van Cruyningen verkrijgt van Hertog Willem het gors Krumpvliet, gelegen naast Hinkelenoirt te bedijken tot een korenland in lijftocht, om na haar dood te komen op haar gemaal Heer Adriaan van Cruyningen [2]).

De zoon uit dit huwelijk geboren, noemt zich Jan, Heer van Cruyningen en Heenvliet, waaruit blijkt dat hetgeen Gouthouven en andere schrijvers melden, namelijk dat de heerlijkheid Heenvliet door het kinderloos overlijden harer broeders op Elisabet gekomen is, juist is.

4o. [Dirk (van Heenvliet) van Cattendijke, Heemraad van Delfland, aangesteld als zoodanig 10 Nov. 1391 [3])].

5o. Albrecht van Heenvliet van Cattendijke, Ridder. Heer van Stavenisse; 16 Nov. 1411 was Albrecht nog minderjarig, hij moest echter na een half jaar den meerderjarigen leeftijd bereiken, reden waarom de Hertog hem aan de voogdij van Laurens van Cats onttrekt en belooft hem persoonlijk met zijne vaders goed te beleenen [4]).

Op denzelfden datum vergeeft hem de Hertog, evenals aan

[1]) Ermerins, Zeeuwsche Oudh. I, p. 187; A. Hollestelle, Gesch. Beschr. v. Tholen en omstr., p. 181, die vermeldt dat Hadewich v. B. eerst verloofd is geweest met den zoon van den Heer van Haemstede.

[2]) v. Mieris IV, p. 92. Adriaan v. Cruyningen vermeldt v. Mieris IV 20, 28, 57, 59, 298.

[3]) v. Mieris III 584.

[4]) v. Mieris IV 191.

Laurens van Cats, tegen betaling van een som gelds, zijne misdaden [1]).

1412 wordt Albrecht van Heenvliet van Cattendijke na doode zijns vaders, Jan van Heenvliet, beleend met Stavenisse [2]).

Hij wordt genoemd onder de edelen, die beloven Jacoba van Beijeren als Landsvrouwe te huldigen [3]).

Er heerscht eenige onduidelijkheid in de verschillende gegevens omtrent Albrecht. Gouthouven meldt ons dat hij ongeveer 1419 werd doodgeslagen en dat zijn broeder Willem van Heenvliet van Cattendijke, als heer van Stavenisse, zijn oom (sic) Aernt van Cruyningen en zijn neef Jan van Cruyningen hiervoor a° 1419 bij handvest ontlast. Deze datum komt overeen met een notitie, waarin vermeld wordt dat Willem en Jacob van Heenvliet van Cattendijke, broeders in 1418 het ambacht Cattendijke verkoopen [4]), maar hier staat tegenover dat 8 Nov. 1420 Hertog Jan van Beijeren de magen en vrienden van Heer Albrecht van Heenvliet en Cattendijke en Willem van Heenvliet en Cattendijke hunne begane breuken en misdaden kwijt scheldt, voor hetgeen beide heeren tegen den Hertog misdaan hadden „in de reijse tot Catz en ook toen zij dat huijs tot Ieersike terneder worpen [5]).

Deze aanteekening kan echter op een feit terugzien, gepleegd vóór het overlijden van Albrecht v. Heenvliet.

Wij leven met de Heeren, wier daden ik tracht op te teekenen, in de voor ons land zoo rampspoedige dagen, toen Jacoba van Beijeren, met haar hoeksche edellieden, zich verdedigen moest tegen de aanspraken van Jan van Beijeren, gesteund door het kabeljauwsch gezinde gedeelte der bevolking. Alhoewel ik geen bewijzen er voor kan bijbrengen, zoo vermoed ik dat de Heeren van Heenvliet Jacoba's zijde in dezen strijd gekozen hebben. Wij zagen reeds dat Hugo, Jan en Zweder met goederen en eereposten werden begiftigd door Jacob's grootvader en vader; wij vernamen dat Jan, Heer van Capelle en Albrecht van Cattendijke den Hertog Willem de belofte deden, om zijne dochter als zijne opvolgster te erkennen; terwijl ook zeker niet toevallig Jan van

---

[1]) v. Mieris IV 192.

[2]) Regr. Lib. 3 fo. 22. Regr. Nov. Vassall. fo. 22.

[3]) v. Mieris IV 385.

[4]) Regr. Jacob IV 3e ged. fo. 4.

[5]) Regr. Mem. B. fo. 13vo.

Heenvliet, Hertog Willem's vertrouwde, zijnen zonen de namen Albrecht en Willem en Jakob schonk. Als wij dit alles samenvatten, dan stel ik mij de Heenvliet's voor aan de hoeksche partij verbonden, die zooals men weet het onderspit moesten delven. Dit zou dan tevens ook verklaren dat wij den naam van Heenvliet uit de officieele bescheiden meer en meer zien verdwijnen en het aanzien van het geslacht gaandeweg zien verminderen.

6o. Willem van Heenvliet van Cattendijke, Heer van Stavenisse.

Verkoopt 1418 met zijn broeder Jacob het ambacht van Cattendijke [1]).

1419 ontvangt hij van Hertog Jan octrooi om met Albrecht van Arnemuiden en Lieven Waddenszoon het uitgors Kemp's hofstede (Oud-kempens-hofstede-polder), liggende aan het land van Stavenisse tot een korenland te mogen bedijken. Dit uitgors werd op de volgende wijze ter bedijking uitgegeven: het nieuwe land moest honderd spaden, dat is 700 gemeten groot zijn; voor elke spade moest 1½ nobel worden betaald en het negende gemet van den in te dijken grond moest vroon en het eigendom der uitgevers zijn. Ook moest acht gemeten, insgelijks vroon, afgezonderd worden voor godsdienstige doeleinden en de tiende, zoo van het gezaai, als van lammeren en den „derrie" moest als een voortdurende vergoeding voor de afgestane gorsen aan de uitgevers worden opgebracht. Het nieuwe land zou gedurende 7 jaar vrij zijn van alle beden of lasten en na het verstrijken van dien termijn „ten halve schote" worden aangeslagen [2]).

8 Nov. 1420 worden hem met zijn broeder Albrecht zijne misdaden kwijtgescholden. [3])

16 Aug. 1437 wordt Willem v. Heenvliet van Cattendijke door Hertog Philips bevestigt in het bezit van Stavenisse en herstellen de Hertog en zijn Raden de handvesten of brieven van de ambachtsheerlijkheid Stavenisse met hare toebehoren, waaraan zeker gerecht gekomen was. [4])

31 Juli 1447 beveelt de hertog zijnen rentmeesters van B.W. en

[1]) Regr. Jacob VI 3e ged. fo. 4.

[2]) A. Hollestelle, Geschiedk. Beschrijving vau Tholen, uitg. Zeeuwsch Gen. IV 2e stuk p. 152.

[3]) Regr Mem. B fo. 13vo.

[4]) Regr. Phil. A fo. 64.

B.O. Schelde in Zeeland en den anderen officieren, Willem van Cattendijck, die gewelt tegen een weduwe, hare kinderen en goederen gepleegd had en door voorspraak genade gekregen had maar evenwel in boosheid volhardde, te vangen en hem te houden tot hij zijn misdaad zou gebeterd hebben [1]).

Volgens Gouthouven had hij tot vrouw Margaretha van Rommerswaal.

7o. Jakob van Heenvliet van Cattendijke, vermeld met zijn broeder Willem in 1418.

17 Dec. 1451, Schepenen van Middelburg oorkonden dat Boudijn Gilliszoon erkent namens Jacob van Heenvliet ontvangen te hebben van Pieter van Damme, Abt van O. V. Klooster te Middelburg 7 pd., 7 sch. 9 penn. Vl, die door eenige poorters dier stad onder den Abt waren gedeponeerd, wegens hun geschil over den haringtol te Vlissingen met Cornelis van Bourguoignen en Jacob van Heenvliet van zijnentwegen en beloofde het den Abt te zullen terug betalen, zoodra hij door die poorters mocht worden aangemaand [2]).

7^e Generatie.

1o. Albrecht van Heenvliet, Heer in Stavenisse.

Bede rekening van Stavenisse 1437/38 „Aelbrecht v. Heenvliet $XVI^cIII^mXLII^r$ Gillis kind van Arnemuiden...." enz.

Idem Idem in de rekening van 1441/42.

2o. Zweder van Heenvliet, vermeld 1474 en 1475; zie later bij Michiel; volgens Gouthouven trouwt hij Margaretha Pots, sterft 1486 en is begraven te Goes in het choor der Groote Kerk met 8 kwartieren. Dit laatste bericht ons ook Jacob van Grypskerke [3]) die de graftombe gezien heeft en het sterfjaar in 1477 stelt. Volgens hem was Zweder, Heer van Ostende.

3o. Jan van Heenvliet, Heer in Stavenisse, Rekening van Floris van Borssele 1430/31 „Heer Jan van Heenvliet $XVI^cIII_mXV^r$ ten halve scote"; hij wordt vermeld 1474 en 1475. Zie later bij Michiel.

Volgens Gouthouven huwt hij Catharina van Steelant en overleed hij in 1500 te Brussel, nalatende een bast. zoon, Alexander van Heenvliet geheeten. Kan op dezen zoon betrekking hebben het-

[1]) Vervolg op van Mieris p. 57.

[2]) Mr. R. Fruin, Het Archief der O. L. V. Abdij te Middelburg p. 234.

[3]) 't Graafschap v. Zeel. p. 26.

geen de Heer J. P. van Visvliet vermeldt ten aanzien van het vidimus van Burgemeesters en Schepenen van Brussel d.d. 16 Nov. 1491 bij de acten van uitgave aan Stavenisse [1])?

4o. Michiel van Heenvliet, Heer in Stavenisse, In 1455 geeft Machiel van Heenvliet aan Stavenisse keuren en wetten [2]).

Ongeveer 1474 werd Michiel doodgeslagen. 26 Oct. 1474, bevel van den Hertog aan den eersten deurwaarder om den Heer Jan van Heenvliet voor het Parlement te Mechelen te dagen, omdat hij niettegenstaande de uitspraak en het vonnis van den Hertog, die van Zierikzee ter zake van het ter dood brengen van zijn broeder bleef vervolgen [3]).

16 Nov. 1474 's Hertogs uitspraak ter verzoening van Zierikzee met de Heeren Jan en Zweer van Heenvliet, aangaande het ombrengen van hunnen broeder Michiel van Heenvliet. [4])

8 Dec. 1474 Burgemeester, Schepenen en Raad der stad Zierikzee erkennen van den Prelaat van Middelburg te hebben terugontvangen 600 kronen, die door hem, overeenkomstig de sententie van den Kanselier van Bourgondiën, ten behoeve van diensten voor de ziel van Michiel van Heemvliet onder den Prelaat waren gedeponeerd, maar waaromtrent nu door scheidsrechterlijke uitspraak van President en leden van den grooten Raad te Mechelen bepaald is, dat zij door de stad overgegeven zullen worden aan heeren Jan en Zweer van Heemvliet, ten behoeve van diensten in de Kerk van Cattendijke voor de ziel van hun voornoemden broeder. [5])

1474. Quitantie van den Magistraat der stad Zierikzee wegens het terugontvangen van het onder den Abt in bewaring gegeven geld, bestemd voor diensten voor de ziel van Michiel van Heenvliet. [6])

24 Mei 1475. Kwijting van Jan en Zweer van Heenvliet van

---

[1]) Zie hiervoor p. 630 noot 6.

[2]) A. Hollestelle, Tholen. Uitg. Zeeuw. Gen. p. 152, uit het gemeentearchief van Stavenisse.

[3]) Vervolg op van Mieris p. 155.

[4]) id. id. p. 156.

[5]) Mr. R. Fruin Archief O. L. V. Abdij v. Middelb. p. 364.

[6]) Hid. p. 79.

Kattendijke aan de regeering van Zierikzee, van zekere somme tot het doen van zeven erfelijke zielmissen per week voor hunnen broeder Michiel van Heenvliet, te Zierikzee om het leven gebracht. [1])

Verleistaat van 't huis den Ham. — Den Ham, ook wel Huis ten Ham genoemd, oud adellijk huis in het Nederkwartier der prov. en arrondt Utrecht ligt 2 uur ten westen van Utrecht en 1 uur ten zuid-westen van Maarssen en ½ uur ten westen van Vleuten.

Dit huis, hetwelk voorheen leenroerig was aan de grafelijkheid van Holland, is den 27 October 1536 door de Staten des lands van Utrecht plechtig voor eene ridderhofstad erkend. Het huis ten Ham was reeds in de twaalfde eeuw bekend, en kwam in volgende eeuwen aan eenen jongeren zoon van het geslacht van Uten-Eng, hetwelk gesproten is uit het geslacht der Heeren Van Woerden, welke tak zich naar dat huis Utenham heeft doen noemen. Hiervan kan het wapen ten bewijze strekken. Want de Heeren van Woerden plachten te voeren een veld van goud, waarop 3 schuinsche ruiten, losanges genaamd, van keel (rood), dat door het geslacht van Uten-Eng vervangen is in een veld van zilver, en daarop een gelijk aantal zulke ruiten van keel, hoedanig wapen ook het geslacht van Uten-Ham uit dat van Uten-Eng gesproten, heeft blijven voeren, alleenlijk met dat onderscheid, dat die van Uten-Ham, tot een teeken van jongere zonen, hun wapen gebroken hebben met een barensteel van azuur (blauw). Uit dit geslacht van Uten-Ham, dat lang in het Sticht van Utrecht gebloeid heeft, heeft Pieter Uten-Ham het huis ten Ham bezeten omtrent 1367. Van hem is het, omstreeks 1392 gekomen op zijn zoon Frederik Uten-Ham, die het, den 13 April 1442, den leenheer weder opdroeg ten behoeve van zijnen zoon Frederik Uten-Ham, na wiens dood het, omtrent 1470, is gekomen op diens zoon Frederik Uten-Ham. Als nu deze in den twist en de oorlogen, die in 1481 tusschen de stad Utrecht aan de eene en haren Bisschop David van Bourgondië ende Hollanders, zijne medestanders, aan de andere zijde ontstaan was, de partij van den Bisschop, wiens maarschalk en van den Graaf van Holland wiens leenman hij was, verkozen had, kwamen die van Utrecht voor het huis

[1]) Vervolg op van Mieris p. 158.

Den Ham, belegerde het en namen het in, doch na het 10 of 12 weken te hebben bezet gehouden, hebben zij het geplunderd en verbrand. Eenigen tijd daarna namelijk den 2 Febr. 1482, werd Frederik Uten-Ham zelf door de Utrechtschen aangehouden, en met zijn bijhebbend krijgsvolk gevankelijk naar Utrecht gesleept, alwaar de burgerij zoodanig op hem verbitterd was, dat hij ter nauwernood door de soldaten tegen hunne woede kon beschermd worden. Doch hoewel dit gevaar gelukkig ontworsteld, heeft hij nochtans hunne handen niet kunnen ontkomen, want ofschoon hij aanbood zich met 2000 gulden los te koopen, gaven de burgers daaraan geen gehoor, maar dwongen de schepenen, hem, den 16 April van hetzelfde jaar ten zwaarde te veroordeelen, welk vonnis dienzelfden dag werd ten uitvoer gebragt. Na zijn dood werd zijn zoon, mede Frederik Uten-Ham genaamd, den 24 Januari 1484 met het huis Ten Ham beleend, zooals ook diens zoon, insgelijks Frederik Uten-Ham geheeten, den 20 Jan. 1550. Daar deze zonder kinderen overleden was, is het leen den 12 Mei 1553 verleid op zijne zuster Elizabeth Uten-Ham, die met Jan van Wanroy getrouwd zijnde, dit huis aan het geslacht van Wanroy heeft overgebragt, terwijl zijne nakomelingen zich daarom Uten-Ham van Wanroy hebben laten noemen. Wanneer nu Elizabeth Uten-Ham overleden was, is haar zoon Jan Uten-Ham van Wanroy haar opgevolgd, en deed den leeneed den 10 Febr. 1567. Na zijnen dood heeft zijn zoon Jan Uten-Ham van Wanroy den 24 April 1589 de beleening ontvangen. Deze overleden zijnde is het verstorven op zijnen zoon Gaspar Uten-Ham van Wanroy die daarmede omtrent het jaar 1632 verleid werd, en na wiens dood het omtrent het jaar 1645 gekomen is op zijn zoon Jan Uten-Ham van Wanroy. Deze ongetrouwd gestorven zijnde, is zijn broeder Huibert Uten-Ham van Wanroy, omtrent het jaar 1664, daarmede beleend. Aangezien deze laatste nooit getrouwd geweest was, is na zijnen dood de beleening in 1682 en 1683 gegeven aan zijne zuster Margaretha Uten-Ham van Wanroy, die het omstreeks het jaar 1687 den leenheer heeft opgedragen, ten behoeve van haren neef Hendrik van den Borg. Nadat deze kinderloos overleden was, is het leenrecht vervallen op zijnen broeder Diderik van der Borg, die het heeft nagelaten aan zijne eenige dochter Maria, Cornelia van den Borg, huivrouw van Olivier van Hackfort, Heer van Ter Horst, die den 16 Aug. 1714 met het

huis Den Ham beleend is. Na het overlijden van deze beiden is het Huis Den Ham voorloopig gekomen aan hunnen oudsten zoon Alart Wijnand Hackfort Heer van Ter Horst die daarmede verlijd is den 20 Dec. 1758. Deze droeg het weder over aan zijnen broeder Gerard Hendrik Hackfort, Luitenant bij een regiment kavallerie, die daarmede verleid werd den 3 Oct. 1760 en het na zijnen dood, welke den 27 Jan. 1792 voorviel, heeft nagelaten aan zijnen eenigen minderjarigen zoon Frederik Olivier Jozephus Hackfort, terwijl hij het aan diens moeder Vrouwe Maria Petronella Geertruida van Lamsweerde als voogdesse opdroeg. Zij werd daarmede verleid den 19 Mei 1793. Deze echter heeft den 14 Dec. 1811 te Utrecht het huis Den Ham bij publieken verkoop overgedaan aan den Heer Paulus Marinus Bijleveld, die het op den 20 Juni 1820 weder verkocht aan den Heer Jozef Leydel Oud Luitenant-Kolonel en Commissaris van oorlog in Nederlandsch Indië, Heer van Velthuizen en Oude Rhyn. Deze nu droeg het weder op en gaf het over aan zijnen behuwdzoon en dochter Hymen Bart Van Zijll en vrouwe Jacoba Maria Leydel den 19 Juni 1824, die zich naar dit huis noemden Van Zyll van den Ham. Deze hebben den 12 Dec. 1857 te Utrecht het huis Den Ham bij publieken verkoop overgedaan aan den Heer Mr. W. J. Royaards, die zich daarnaar noemde Roijaards van den Ham en wiens weduwe het thans nog in bezit heeft.

Utrecht. V. D. B. V. O.

„Sicco et sa descendance" (LIV, 435 en v.v.; 473 en v.v.) — A cause des voyages au courant de l'été il ma été impossible de lire les épreuves de l'étude: „Sicco et sa descendance". C'est donc avec beaucoup de gratitude que je vois que ce travail laborieux a été consciencieusement accompli, grâce à la bienveillance habituelle de M. le Rédacteur de cette revue. Je joins ici la réproduction du sceau tombé de Dirk Heer Simons van Teilingen, qui ne m'était pas encore parvenu au temps de la publication de la 8e livraison. Il faudra la coller sur l'espace libre du No. 11 des facsimile.

En lisant mon étude on comprendra de soi-même qu'il faut rayer au pag. 530 les 4 lignes sur Baudoin, comte de Bentheim. Ma mémoire m'y avait fait défaut. Et déjà dans une lettre, adressée d'Ostende à M. le Rédacteur au mois d'Août je me suis figuré une telle erreur sur Bentheim possible. On comprendra aussi qu'il faut écrire „housse" au lieu de: „heaume" en quelques endroits: 499(8), 503(41), 505(5).

En quelques places je rencontre des confusions entre: „père" et „frère" (pag. 443(16), 444(4), 473(32), 480(11). Au pag. 511(44) il faut naturellement rayer: „ici" en mettant: „dernière l'écu".

Errata et Addenda.

pag.	435	ligne	20—21	au lieu de: „21 Septembre 1258" lire: „6 juin 1257".
„	„	„	27	rayer: „3 Mai 1283". (à cause de la découverte de Mr. Muller Hzn).
„	436	„	25	rayer „Dirk Drossaet ou."
„	437	„	2	au lieu de: „Tab. XIX" lire: „Tab. XX."
„	„	„	17	ajouter après: „Adrichem" le suivant: „voir Koenen: Geslacht Heemskerk (Wapenheraut VII, 7 pag. 308).
„	438	„	27	au lieu de: „trois" lire: „treize".
„	440	„	21	„ „ „ „1134" „ „1143".
„	„	„	38	„ „ „ „implausibles" lire: „impossibles".
„	441	„	15	„ „ „ „si" lire: „comme".
„	444	„	26	„ „ „ „1205" lire: „1204".
„	„	„	28	ajouter après: „1231" le suivant: „en 1243 Domicella Hollandiae".
„	„	„	29	au lieu de: „la dernière charte" lire: „une charte du 24 Oct. 1268".
„	445	„	18	au lieu de: „même" lire: „ainsi nommés chez v. d. Bergh et Fremery".
„	446	„	32	au lieu de: „Walwin" lire: „Wulwin".
„	448	„	23	„ „ „ „lequel ce qui" lire: „Il".

pag. 448 ligne 24 mettre: „lequel" entre: „douteux" et: „était".
„ 474 „ 41 au lieu de: „les" lire: „ses".
„ 475 „ 33 „ „ „ „Vladdroye" lire: „Naeldwijc".
„ 477 „ 22 „ „ „ „a" lire: „m'a".
„ 478 „ 22 „ „ „ „Oeda [2]) van Cruininghen" lire: „Aedelis de de Liedekerke".
„ „ „ 28 mettre: „[2])" après: „Oda."
„ „ „ 32 introduire: „précité" entre: „sceau" et: „d'Oeda".
„ 479 „ 13 au lieu de: „ainsi" lire: „aussi".
„ 480 „ 20 introduire: „au commencement du XIVe siècle" entre: „Utrecht" et: „m'était".
„ 481 „ 38 mettre après: „l'oncle" une note: [1]) „probablement frère du second sire".
„ 483 „ 7 et 9 au lieu de: „l'empereur" lire: „le roi".
„ 484 „ 7 au lieu de: „1156" lire: „1248".
„ 486 „ 2 „ „ „ „leur" lire: „le".
„ „ „ 35 rayer: „Non".
„ 488 „ 7 au lieu de: „1481" lire: „1281."
„ 493 „ 35 „ „ „ „ainsi" „ „que".
„ 500 „ 20 „ „ „ „Til" et „Tilii" lire: „Fil" et: „Filii."
„ „ „ 42 après: „trait" fin de la citation.
„ 501 „ 15 au lieu de: „note" lire: „v. d. Bergh II 336, 789."
„ 502 avec ligne 27 finit la citation.
„ 503 ligne 5 au lieu de: [K] mettre: „de Kruyff."
„ 506 „ 22 „ „ „ „détruits" lire: „endommagés".
„ 508 „ 34 „ „ „ „1389" lire: „1289".
„ „ „ 35 „ „ „ „bandé" „ „burélé".
„ 509 „ 25 introduire: „censé d'être" entre: „est" et: „mort".
„ „ „ 4 au lieu de: „bandé" lire: „burélé."
„ 510 „ 19 „ „ „ „elle devait" lire: „qui devaient".
„ 511 „ 44 „ „ „ „ici" lire: „derrière l'écu."
„ 515 „ 22 „ „ „ „Vernow" mettre: „Vernon".
„ 516 „ 33 compléter „1271".
„ 518 „ 21 ajouter après: „l'Angleterre" le suivant: „quand elle paraît dans la bordure de l'écu."
„ 521 „ 27 compléter „1209 (Vredius pag. 201)."
„ 522 „ 2 au lieu de: „est marquis" lisez: „a marché."
„ „ „ 34 „ „ „ „l'oncle" lire: „grand-oncle".
„ „ „ 35 introduire: „du père" entre: „frère" et: „de".
„ 523 „ 36 au lieu de: „beau-frère" lire: „beau-père".
„ 525 „ 39 „ „ „ „1276" mettez: „1226".
„ 532 „ 4 „ „ „ „Alkemade lire: „Noordwijk".
„ „ „ 6 „ „ „ „une mode" lire: „la coutume de leur race".
„ „ introduire entre les lignes 10 et 11: „Et comme nous avons vu ici en haut, Hugo de Naeldwijc a tenu en fief: „officium de Velsen" avant 1255 22/4."

Hjularód le 8 Septembre 1904. HANS TOLL.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN
AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON
DOOR MR. F. H. DE VOS [1]).

VAN LIJNDEN (LII. 134).

Stephen Baron van Lijnden en Henrietta Magdalena Leembruggen waren ouders o. a. van:

1. Johannes Cornelis Stephen, ged. te Colombo 25 Dec. 1803.
2. Charles Willem, geb. 20 Oct. 1808, ged. te Colombo 20 Nov. 1808.
3. Charlotte Elizabeth Louisa, ged. te Colombo 1 Dec. 1811.

Otilia Wilhelmina Henrietta van Lijnden tr. Mattheus Petrus Raket.

BAUERT (LII. 136).

Jan Bauert en Catharina Berghuijs waren ouders o. a. van:

(1) Dorothea Adriana, ged. te Kaletura Oct. 1745.

VAN DEN BROECK (LII. 136).

Arnoud van den Broeck tr. (2) Christina Maria de Rade. Bij wie:

Johannes, ged. te Negombo Juli 1727.

GOLDESTEIN (LII. 136).

Clara Catharina Goldestein, tr. Herman Anthon Maas.

Daniel Goldestein en Dorothea Herris Boutij waren ouders o. a. van:

Dorothea Christina, ged. te Colombo 29 Juni 1755, tr. 1 Nov. 1772 Michael Roelof van Cuylenburg.

Jan Christoffel Goldestein en Petronella Maria Cornelia de Waas waren ouders van:

1. Maria Dorothea, ged. te Colombo 28 Nov. 1790.
2. Philippus Daniel, ged. te Colombo 20 Oct. 1793.
3. Petronella Wilhelmina, ged. te Colombo 11 Juni 1797.
4. Johannes Christoffel, ged. te Colombo 21 Oct. 1798.
5. Jean Charles, ged. te Colombo 27 Apr. 1800, tr. Mary Deane. Bij wie:
   (a) Jane Caroline, geb. 28 Aug. 1826.
   (b) John Charles, geb. 10 Febr. 1828.

---

[1]) Vervolg van Nav. LIV, 582.

FRETZ (LII. 213).

Frans Philip Fretz en Catharina Sophia Clara Schorer waren ouders van:

I. Juliana Johanna Christina Diederica, geb. 25 Juni 1796, ged. te Colombo 3 Juli 1796.

II. Johan Willem Pieter, ged. te Colombo 5 Maart 1797.

III. Johanna Theodora, ged. te Colombo 19 Mei 1799.

IV. Johan Willem, ged. te Colombo 2 Nov. 1800.

V. Daniel Jacques, geb. 20 Aug. 1802, ged. te Colombo 12 Sept. 1802, (doopheffers Daniel Jacques de Superville en zijn huisvrouw Anna Petronella van Visvliet te Middelburg).

VI. Catharina Charlotta, geb. 4 Dec. 1803, ged. te Colombo 1 Jan. 1804.

VII. Johanna Theodora, geb. 1 Mei 1806, ged. te Colombo 1 Juni 1806.

Daniel Jacques Fretz en Dorothea Thomasia Kriekenbeek waren ouders van:

I. Francis Philip, geb. 3 Apr. 1830, ged. te Colombo 16 Mei 1830.

II. James Henry, geb. 14 Juli 1831, ged. te Colombo 4 Sept. 1831.

III. Dorothea Henrietta Frederica, geb. 23 Sept. 1832, ged. te Colombo 28 Oct. 1832.

IV. Thomas William, geb. 7 Jan. 1835, ged. te Colombo 15 Febr. 1835.

V. Sara Clara Maria, geb. 13 Nov. 1836, ged. te Colombo 26 Dec. 1836.

VI. John Edward, geb. 18 Dec. 1837, ged. te Colombo 28 Jan. 1837.

VII. George Frederick, geb. 17 Mei 1839, ged. te Colombo 14 Juli 1839.

VIII. Richard Edward, geb. 21 Aug. 1840, ged. te Colombo 27 Dec. 1840.

IX. Henrietta Clara Amelia, geb. 13 Apr. 1843, ged. te Colombo 9 Juli 1843.

Eene Maria Agneta Fretz tr. circa 1800 Johannes Kerler.

Eene Henrietta Elizabeth Fretz was circa 1840 vrouw van Charles Baillie, † vóór 19 Jan. 1845.

FRETZ (XLIX. 526).

Diederick Cornelis Fretz en Sophia Adriana van Schuler waren ouders van:

Henrietta Sophia, geb. 20 Dec. 1812, ged. te Colombo 15 Mei 1814, † 23 Sept. 1842.

Diederick Cornelis Fretz en Johanna Gertruida Wilhelmina Mottau waren ouders van:

1. Andreas Willem, geb. 23 Jan. 1816, ged. te Colombo 17 Maart 1816.
2. Elizabeth Petronella, geb. 9 Nov. 1817, ged. te Colombo 7 Dec. 1817.
3. Johanna Adriana, geb. 15 Apr. 1821, ged. te Colombo 27 Apr. 1821, (doopheffers Jan van Slingerlandt, A. Henriette van Slingerlandt enz.).
4. Louis, geb. 10 Maart 1824, ged. te Colombo 16 Mei 1824.
5. Hendrik Robert, geb. 22 Jan. 1828, ged. te Colombo 17 Febr. 1828.

ENGELBREGT (LII. 220).

Abraham Johannes Engelbregt en Wilhelmina Cornelia Krayenhoff waren ouders van:

1. George Henry, ged. te Colombo 7 Nov. 1802.
2. Johan Frederick, geb. 21 Sept. 1805, ged. te Colombo 29 Sept. 1805.
3. Hendrik Cornelis, geb. 8 Maart 1809, ged. te Colombo 19 Maart 1809.
4. John Huybert, geb. 9 Dec. 1811, ged. te Colombo 22 Dec. 1811.
5. Willem Cornelis, geb. 24 Dec. 1816, ged. te Colombo 10 Jan. 1817.
6. Rudolphina Wilhelmina, geb. 19 Jan. 1819, ged. te Colombo 18 Juli 1819.
7. Josephus Elias, geb. 21 Oct. 1822, ged. te Colombo 8 Dec. 1822.

VAN ZITTER (LII. 222).

Claas van Zitter en Cornelia van Duuren waren ouders o. a. van:

Gertruida Cornelia, ged. 28 Apr. 1754.

(Wordt vervolgd.)

VOLKSKUNDE.

Eenige volksgebruiken op Wieringen. — *Sinte Pieter* of *St. Pietersfeest* (22 Febr.) is thans verboden en behoort aldus tot de geschiedenis. Het was vroeger een ware vreugdedag. Eenige jongens, gewapend met stokken, gingen langs de huizen onder gezang van het volgend liedje:

Sinte Pieters schoven,
Als je niet geeft, dan zal 'k je rooven.
Ik roof er ien,
Ik roof er tien,
Ik roof er elf,
Ik roof den boer zijn heele schelf.
Hei je geen hooi?
Hei je geen strooi?
Hei je geen ouwe manden?
Dan zullen wij van avond Victoria branden.
Hei je geen glaasje rooije wijn,
Dan zullen we van avond regt vroolijk zijn.
Hei je geen turf? Hei je geen hout?
Sinte Pieter is zoo koud.

Gaf de boer wat stroo, dan volgde de troep vredig haar weg, in het tegenovergestelde geval zong men:

Hei je geen hagel? Hei je geen kruit?
Dan schieten we den gierigen boer in zijn huid.

Des avonds werden de bossen stroo aangestoken en brandende op stokken rondgedragen.

Het *St. Maartensfeest* is nog in zwang. Men loopt bij deze gelegenheid met lampions onder gezang van het volgend liedje [1]).

St. Maarten had 'r een koe
Die noodde alle buren toe
Toen de buren kwamen
Was de koe begraven.
De koeien hebben horens
Kerken hebben torens
Jongens dragen broeken
Oude wijven schorteldoeken.

---

[1]) De heer *Asjes*, die dit liedje uit den volksmond opteekende, was zoo vriendelijk mij dit mede te deelen.

De *tulemarkt* of kermis is nog een eeuwenoud gebruik, dat ons herinnert aan de verpachting der tienden.

De *tulen* zijn niet anders dan broodjes (bolletjes) welke worden rondgedeeld. De verpachter der tienden in de Kerk te Hyppolitushoef heeft die steeds doen uitdeelen aan allen, die zich op dat oogenblik daar bevonden, terwijl het verpachten in een der herbergen plaats vond. *De tienden nemen* werd *luken* genoemd.

Voor ongeveer zeven jaar werd het tiendenrecht voor eenige duizenden guldens afgekocht. Toen dit was geschied gaf de pachter uit den aard der zaak de tulen niet meer.

Toch worden ze nog steeds uitgedeeld op Kermis-Zondag, dank zij den vorigen burgemeester, welke dit eigenaardige gebruik wilde handhaven en voor wiens rekening dan ook de uitdeeling plaats heeft.

Het *Koekkneppelen* is thans bijna geheel uit de mode, alleen aan den Oever geschiedt het nog. Er wordt een paal in den grond geslagen, aan welks boveneinde een Deventerkoek wordt gebonden, zoodanig dat een gedeelte daarvan boven den paal uitsteekt. Op een bepaalden afstand werpt iemand met een kneppel naar de koek en zoo hij het geluk heeft er een stuk af te gooien, dan behoort zulks hem toe. Het overblijvende stuk wordt daarna opgelicht en het werpen neemt weer een aanvang. Dit wordt zoolang herhaald, totdat de geheele koek is afgeslagen. Is het laatste stukje zeer klein, dan wordt het op de paal gelegd en handelt men als voren.

Zooals ik zooeven mededeelde is dit gebruik bijna niet meer in zwang, doch houdt men zich eenige dagen in het jaar bezig met *koekslieren*.

Een Wieringsche slierkoek, welke ongeveer den vorm heeft van een Deventerkoek, wordt aan een der einden vastgehouden en door een flinken zwaai met den arm gebroken en weggeslingerd. Hij, die de koek het verst sliert, wint de beide koeken, terwijl de tegenpartij ze betaalt.

Het nachtelijk vrijen is tot dusver in stand gebleven, trouwens dit geschiedt ook wel op het vaste land, b. v. in het noordelijk kwartier van N. Holland en Friesland. Dit nachtelijk gebruik werd oudtijds *zittinghouden* genoemd, thans is het meer bekend onder den naam van *spinning* in navolging der Drentenaars.

Men heeft echter dezen naam *overgenomen*, zoodat men hier het spinnewiel *niet* zoeken moet. [1])

* * *

De bevolking verkeert in een welvarenden toestand, armoede bespeurt men er bepaald niet. De Wieringers zijn ten zeerste gehecht aan hunne woonplaats, welke plaats zij boven elk ander beminnen.

Zij zijn rond, openhartig en uiterst beschaafd. Vele gedeelten van het vaste land staan bij Wieringen verre ten achter. Hunne gastvrijheid is zeldzaam en niet ten onrechte beroemd. Bij wien men ook binnen komt, men wordt met de meeste voorkomendheid ontvangen. Een beleediging zou men hen aandoen, zoo men niet deelnam aan den disch.

De huishouding verschilt bijna niet met die van het vasteland, ja er heerscht zelf een betere smaak dan elders.

De kleeding onderscheidt zich door niet buitengewone bijzonderheden, alleen ziet men er nog de *Kapers* dragen.

Bij een begrafenis dragen de vrouwen (familie en goede kennissen) een *huik*, een zwart kleed dat het geheele lichaam — ook het hoofd — tot aan de voeten bedekt.

De indeeling eener lijkstatie is als volgt:

1° De lijkbaar, gevolgd door: de mannelijke familieleden, één voor één achter elkander; 2° de huikdragers in dezelfde volgorde en 3° de goede kennissen en buren in rijen van twee of drie.

Wat de Wieringsche tongval aangaat, deze is indertijd door den heer *Johan Winkler* beschreven met eene opgave van den toenmaligen hoofdonderwijzer aldaar, den heer *R. Wijn* [2]) van *de gelijkenis van den verloren zoon* in de Wieringsche tongval [3]).

[1]) Toch wordt het spinnewiel hier wel eens gebruikt. Althans de heer *L. Spaander* deelde mij mede dat vóór ongeveer vier jaar eene vrouw alhier de wol harer eigen schapen er mede bewerkte en deze nu zelf aan hare beenen draagt als „*koese van scheepsgrauw*".

[2]) *Johan Winkler*, Algemeen Nederduitsch en Friesch dialecticon. Dl II. 's Gravenh. 1874. 8°.

[3]) Lukas XV vers 11 enz.

In vers 18 wordt opgegeven het woord *hef* voor *heb*, n.l. Toe docht ie: ik sel ook weer na huus gaan en ik sel teugen taat seggen dat *ik* sondigd *hef*.

De heer *Asjes* deelde mij mede nimmer het woord *hef* gehoord te hebben, doch wel *hew*.

Deze tongval is niets anders dan de gewone Nederduitsche tongval van het oude West-Friesland. Het kan als type van die Westfriesche-Nederduitsche tongvallengroep gelden.

De uitspraak der medeklinkers is in hoofdzaak nog de Friesche, evenals de zinsbouw. De duidelijke uitspraak der *n* achter den meervoudsvorm der zelfstandige naamwoorden, zoo kenmerkend voor de Friesche tongvallen, is hier echter verloren gegaan. De tongslag (accent) van de Wieringers is nog volkomen en echt Friesch.

Het Wieringer dialect is over het algemeen genomen onderwetscher, dan het Texelsche, d. w. z. nog meer Friesch, minder Hollandsch dan deze. Het Friesche bestanddeel treedt er meer op den voorgrond. De reden hiervan is de omstandigheid dat de Wieringers, die veel landbouwers zijn, over 't algemeen minder dan de Texelaars met vreemdelingen in aanraking komen. [1])

De voornaamste bezigheden der Wieringers zijn landbouw, en veeteelt, zeewiermaaierij en zeewiervisscherij.

a. Landbouw en veeteelt. Wanneer men van uit zee of van de kust ten Zuiden van den Helder het eiland beschouwd, is het aanzicht werkelijk schilderachtig en verrukkend. De heuvelachtige bodem vertoont met zijn verschillende dorpen en gehuchten (in bevallige boomgroepen verborgen) tal van overschoone gedeelten. Voeg hierbij de uitgestrekte wei- en bouwlanden met hunne boerderijen, de golvende graanakkers en de rijke veestapel, dan kan het niet anders of reeds de eerste indruk is hoogst gunstig [2])

De verschillende weiden of krochten (kroften) zijn niet door sloten gescheiden, doch door wallen. [3])

Tevens deelde dezelfde heer mede dat in vers 27 het woord *laten* wordt uitgesproken als lêten, de *e* niet als in *leven.*

In vers 16 wordt aangeteekend dat *supen* hier de beteekenis van Zwijnenvoeder of zwijnendrank heeft.

De heer *L. Spaander* deelde mij mede dat deze verklaring voor *supen* minder juist is; volgens hem heeft het de beteekenis van karnemelk, zoowel voor menschen als voor beesten. Het menu voor de studenten te Groningen — uit de oude beurs van 't Fraterhuis studeerende — bevatte in de 17e eeuw driemaal per week onder andere gerechten ook *Suipen.*

[1]) *Johan Winkler,* t. a. p.

[2]) De geheele omtrek van het eiland is ongeveer 7 uur loopens, de lengte bijna 2½ uur.

[3]) In de polder vormen slooten de afscheiding.

Ten einde te beletten dat de schapen zich op andere krochten begeven, is een touw bevestigd aan een voor- en achterpoot. Het aldus vastzetten der schapen noemt men *spennen* of *spannen* en het bewuste touw de *spen* [1]). Het rundvee is vastgebonden aan een touw of lijn, verbonden aan een in den grond geslagen paaltje. Dagelijks wordt de koe *verrupt*, d. w. z. het paaltje verplaatst.

De bodem is bijzonder vruchtbaar. Moesgroenten en veldvruchten groeien er weelderig evenals vruchtboomen.

Welwater wordt bijna niet gebruikt, hoewel er welputten bestaan. Liefst wordt regenwater gedronken. Er zijn zelfs wellen die overheerlijk water leveren. Zoodat watergebrek hier onbekend is. Het water in de slooten is voor het vee onbruikbaar, zoodat men (om hierin te voorzien) het water uit de zandgronden met waterkarren naar de polder rijdt of het haalt uit de waterleiding, welke van Oud-Wieringen naar dit jongere gedeelte is aangelegd.

De veestapel is zeer belangrijk. Zeldzaam prachtig vee treft men hier aan.

De paarden zijn er niet bijzonder groot, doch sterk en geschikt voor zwaren arbeid. [2])

Zijn de runderen op dit eiland veel beter dan die op Texel, het Wieringsche schapenras weegt niet tegen het Texelsche op. Zij kleiner van stuk en hun wol is lager in prijs.

Sedert men zich hier toegelegd heeft op het maken van Noord-Hollandsche kaas, is het maken en uitvoeren van schapenkaas zeer verminderd. Dit was vroeger een zeer belangrijke tak van bedrijf.

b. De wiermaaierij en wiervisscherij. [3])

De wiermaaierij wordt door de gemeente geëxploiteerd. Het wier of zeegras is eene plant, die in zout water op hooge slik-

---

[1]) „Deze dieren zijn *gespend* opdat zij niet van *het walletje zouden springen*" vertelde mij een Wieringer.

[2]) Men stelt vele pogingen in het werk om het paardenras te verbeteren. Boeren en burgers hebben onderling een hengst van het Oldenburgsche ras aangekocht voor ongeveer f 1700.—

[3]) Voor eene uitgebreide studie over Wier enz. verwijs ik naar de Verhandelingen van de Holl. Maatschap. van Wetenschappen te Haarlem, Dl. XX. Stuk 2, 1782. Deze verhandeling van den heer *J. F. Martinet* is — hoewel oud — zeer belangrijk.

ken en verdronken waarden groeit [1]). Evenals het gewone gras wordt de wier in Juni, Juli en Augustus gemaaid, vervolgens in schuiten, gelaten en daarna in wagens overgeladen. Vervolgens wordt het op het land uitgespreid om te drogen en tevens met het doel er de zoutdeelen te laten uittrekken. Na het drogen wordt het wier eenige dagen in zoet water gedompeld om uit te logen", daarna weder gedroogd en na éénige bewerkingen in balen gepakt en uitgevoerd." [2])

De *wiervisscherij* is een bedrijf, dat wel vermeldenswaard is, temeer daar geen der schrijvers er gewag van maakt. Uit den aard der zaak sterft de wierplant af en begint dan te drijven. Hiervan wordt door velen gebruik gemaakt om het doode wier op te visschen, omdat zulks vrij mag geschieden. De gevischte wier is van veel minder kwaliteit dan de gemaaide, ze is bijna niet veerkrachtig en dus veel minder waard. Toch is de omzet daarvan niet onbelangrijk.

* * *

Een eigenaardig soort van visschen geschiedt des winters. Bij open water gaan eenige personen in een zeilschuit. Een hunner is voorzien van een ijzeren werktuig, *elger* genaamd, dat aan een langen stok is bevestigd, en bestaat uit een soort van vork met veerkrachtige nijptangen. De visscher houdt dit werktuig onder het zeilen zoodanig, dat de tanden door het slijk slepen en de paling daartusschen bekneld wordt. Op deze wijze kan de vangst soms aanzienlijk wezen. De voornaamste visscherij is de ansjovis- en alikruikenvangst, die dikwijls geldwinningen zijn.

Ten slotte wil ik nog iets over het geslacht der *Hoogkijkers* op Wieringen mededeelen, eveneens medegedeeld door den heer *J. F. Martinet*.

In 1780 woonde op Wieringen eene familie, welke de oogleden niet behoorlijk konden openen, aangezien het bovenste lid verlamd was. Wilden zij dus voor zich uitzien, dan moesten zij het hoofd achterwaarts buigen. Om deze reden kreeg deze familie den naam van *Hoogkijkers*.

---

[1]) Vroeger werd deze plant als onnuttig beschouwd. O. M. las ik er van dat zelfs *Horatius* het *alga unitilis* noemde, zoodat als men een zeer onnoemenswaardige zaak wilde aanduiden, men sprak van *Vilior alga* (slechter dan wier).

[2]) In nauw verband met dit bedrijf staat de naam van den vroegeren burgemeester *Mr. J. van Hengel*, die door zijne bemoeingen dezen grootendeels vervallen tak van bedrijf, weder deed bloeien.

De oogbollen dezer personen waren gewoonlijk kleiner dan van andere menschen, ze stonden ook dieper in de kassen, doch de gezichtssterkte was uitstekend. Hunne oogen hadden veel overeenkomst met die van varkens.

„De zeldzaamheid van het Geval" — aldus Martinet — „welke „ik opgeef, bestaat in de zonderlinge voortplanting van dit zoo „klein, plaatzelijk, en werktuiglijk ongemak, van de Ouders „naamlijk tot de Kinders.

„Het schijnt toch nagenoeg vast te gaan, dat, om het andere „Kind, het ééne *wel-*, en het andere *ongesteld*, ten aanziene der „boven-oogleden is geweest, even gelijk de Ouders, waarvan de „één een goed, en de ander een kwaad gezigt heeft gehad, zonder „dat, in dit geval, het één kind eenig aandeel aan het ander heeft.

„Gemengdheid heeft toch hier geene plaats.

Als bewijs wordt de volgende geslachtslijst er bijgevoegd.

Geslagt der Hoogkykers.

Aalje Jans, *k.* trouwt met Jan Kruydenier, *g.*	Geertje Kruydenier, *k.* met Jan Crol, *g.*	Aaltje Crol, *k.* met Jan Adams, *g.*	Twee dogters, eene . . . . . . *g.* eene . . . . . . *k.*
	Antje Kruydenier, *k.* met Jan Hanssen, *g.*	Pieter Hansen, *k.* met A . . . . *g.*	Twee kinders, eene . . . . . . *g.* eene . . . . . . *k.*
		Symon Hanssen, *g.* ongetrouwd.	
		Tryntje Hanssen, *k.* met Dirkje Zul. *g.*	Twee dogters, eene . . . *k.* ongetrouwd, eene . . . *g.* getrouwd, en brengt kinders vóort met goede oogen.

k. beteekent *kwade oogen.*
g. „ *goede oogen.*

Haarlem.

W. P. J. Overmeer.

OUDHEIDKUNDE.

GESCHILLEN OVER DE STAD EN VRIJE HEERLIJKHEID GENT EN ERLEKOM.

Een zedenschets der 18e eeuw.

Het waren moeielijke dagen voor de geërfden en ingezetenen der stad en vrije heerlijkheid Gent en Erlekom.

Den 13 December 1734 verklaren een groot aantal van hen: „dat ons niet bewust is, dat voor dato dat den Hoogwelgeboren „Heer Baron H. de Vilattes en deszelfs mede HoogwelGeboren „Vrouwe Elisabeth Elsabeth van Eck van Panthaleon zijn „[ge]worden Heere en Vrouwe van Gendt, er in de Heerlijckheit „soo vele Dispuyten en Parthijschappen tusschen den Hr. rich„ter en de Voorgaende Heere Van Gendt gelijk ook niet tus„schen de schepenen en gerigtspersonen geweest zijn gelijk „wel nu . . . .
„en dat zoolang Van Loon de Rigtersplaatse en Moorrees het „Secretariaat van ges: Stadt en Heerlyckheijt bekleedt en waar„genomen hebben, nooyt hebben bespeurt of kunnen bespeuren „dat zij te samen of elk van hun afzonderlijk het ooit daarop „zouden hebben of willen toeleggen om de ingezetenen van wel„gem. Heerlijkheyt door eenige middelen of wijse van doen te „beknevelen of in hun persoon of goederen te verkorten tegens „Regten.

„En dat over sulx wij Reden hebben van ons te bedanken „voor de Conduites van dien Heere Rigter en Secretaris en van „dien laatsten mede in Qualiteit als Maener van de verpondinge „gehouden."

Dit is conform de waarheid; zij willen deze verklaring beëedigen en zijn daartoe niet aangezet door eenig middel, hetzij geld, beloften, dreigementen of anderszins.

Volgen de handteekeningen; van hen, die niet schrijven kunnen

de kruisjes of andere merken, waarbij wij de grilligste figuurtjes opmerken.

In eene „notabele associatie van de Gemeente en Geërfdens van Gendt", opgemaakt 18 Juli 1716 — in het oorspronkelijk stuk staat anno XVI — vereenigen zij zich om hunne rechten en privilegiën te verdedigen en verbinden daartoe hunne personen en goederen, geene uitgezonderd, tot welk defensief verbond zij worden gedreven door de „verscheidene nieuwigheden, mesusen, vreemde en exorbitante Exactien", waarmede de Heer van Gent, zoowel door zichzelf, als door zijnen richter en derzelven „aanhanck „den Gerechte, Geërfden, kerspelluijden, ende Inwoonderen der „Heerlijkheid Gendt boven regt, redene, loffelicke en olde usan„tien enz." bezwaren als daar zijn invoeringe van nieuwe „veheren(?), ontholding der Tien-Maeltijden, vermeren van dat Hondertsgelt in eenen Stuijver op den Morgen" enz: enz:

Toen, in 1716, trokken blijkbaar Heer en richter één lijn, maar 18 jaren later stonden zij tegenover elkaar, zooals blijkt uit de verklaring van 1734 hierboven en zooals blijken zal uit het navolgend overzicht.

De Heer Hendrik de Vilattes, overste of „collonel" van een regiment te voet etc. etc., was in 1728 „nomine uxoris — Elizabeth, Elsabeth van Eck van Panthaleon —, erfgenaam geworden van de heerlijkheid Gent en Erlekom. Aan het testament van den jongen heer Van Eck van Panthaleon schijnt wat gehaperd te hebben. Ten minste de erfgenamen „ab intestato" — erfgenamen bij versterf — vermeenden dat het aan een „nulliteijt laboreerde" en waren derhalve in de weer om van die heerlijkheid „actueele possessie" te nemen. Doch door de „vigilantie" van des oversten procureur, den heer Johan Moorrees, nevens die van de advocaten, „daarinne mede bedient", was men hen voorgekomen met het nemen en aanvaarden van de „actueele possessie" der voorz: heerlijkheid in naam van den overste.

„Zonder roem gesproken", zegt de heer Moorrees dan ook, dat hij, „nevens die Heeren Advocaten, is geweest de eenigste oorzaak dat de overste zonder slag of stoot in het bezit gekomen, en naderhand bij accomodement gebleven is van die heerlijkheid, welke hij anders zoude hebben moeten zoeken te verkrijgen door processen, waarvan de overste na alle apparentie bij zijn leven geen einde zoude hebben kunnen zien". Beati possidentes!

Voor de bewezen diensten had nu terecht de heer Moorrees gerekend op belooning en vriendschap.

Gedurende dat proces tegen de erfgenamen bij versterf was hij en verdere Heeren „bediendens" zeer dikwijls voor die extraordinaire diensten bedankt, daarvoor complimenten gemaakt en bij een verderen goeden uitslag gouden bergen beloofd.

Doch hij kon zich niet ontveinzen, dat hij naderhand had opgemerkt dat die complimenten slechts waren „woordentuijtingen" en „veijnzerijen" en dat de gedane beloften van vergelding niet gemeend waren, maar dat hij met een „inhaelend client" te doen had, die hem voor zijne gedane diensten, op de een of andere wijze zocht „af te zetten".

Niet steeds is de vriendschap bestendig van duur: dit zou de heer Moorrees merken! Terwijl het proces van den overste met de erfgenamen „ab intestato" nog gaande was, kwam de plaats van secretaris en dijkschrijver van genoemde heerlijkheid vacant en de heer Moorrees rekende er vast op, in consideratie nemende dat deze betrekking steeds door fatsoenlijke lieden was waargenomen, dat de Heer der heerlijkheid, onze overste, „'t zelve officie" op hem zou willen „confereeren".

Maar neen: „hier speelde aanstonds de baatzucht haar rol." Hij — Moorrees — kon dit „amptje" krijgen onder conditie dat hij geen salaris zou krijgen voor zijn diensten in de genoemde procedure, dat hij in 't vervolg in die zaak gratis zou patrocineeren en als secretaris alles voor hem — overste „zonder ontgeltenisse" zou doen.

Dit „amptje" werd onzen heer Moorrees dus duur genoeg „aangesmeerd": enfin de „procedure" tegen de erfgenamen „ab intestato" werd „geaccomodeert," en „dezelve" met een „stuivertje" voor hare „pretensien" uitgekocht.

De overste was dus in zijne heerlijkheid bevestigd, en had de heeren, die hem daarbij geholpen hadden, niet meer noodig.

„Den onverdragelijken inborst," tot zoolang verborgen „quam aanstonts" voor den dag.

Mr. M. N. van Loon, amptman, richter en dijkgraaf, zoomede Johan Moorrees, secretaris der stad en heerlijkheid Gent en Erlekom etc., hierboven reeds genoemd, schijnen onzen overste in den weg bij zijn hebzuchtte hebben gestaan, en dat gaf hooggaande

standjes, waarbij het oordeel der „Ed. Mog. Heeren Staeten des Furstendoms Gelre en Graeffschap Zutphen," werd ingeroepen.

Na veel krakeelen, disputen en onaangenaamheden presenteerde de overste een rekwest of veeleer een „fameus libel" aan genoemde Ed. Mog. als „delateur".

Rekwest mag men het stuk niet noemen, maar een eerroovend of naamschendend geschrift.

En hij presenteert het niet ambtshalve of als openbaar aanklager of tot zijne verdediging, maar als delateur, d.i. als aanbrenger, verklikker.

Daarmede is, volgens de heeren Van Loon en Moorrees, het karakter en de aard van deze zijne handelwijze volledig aangeduid.

De „delateur" — zooals beide heeren hem in hunne lijvige verdediging tegen het libel noemen — was, „sot van ingebeelde glorie," zoodat hij hen „tracteerde" met een „air hautain", alsof hij een prins van den bloede en zij vazallen van hem waren; bovendien stout op zijn verkregen geld en goed, twistziek en inhalig, zoodat hij zoovele krakeelen en processen veroorzaakt en zoovele goederen ingeslokt heeft, dat het ondoenlijk zou wezen die te beschrijven „off de listen, kunstjens en logen" om de goederen in de heerlijkheid voor zich „per fas et nefes te acquireeren, „bij hem gepleegt" op te tellen.

Maar ze zullen in 't voorbijgaan daar iets van aanroeren, om aan te toonen, dat het niet mogelijk is dat ordentelijke lieden met dien delateur in vrede en vriendschap kunnen leven, en dat hij dat verzoekschrift alleen heeft aangeboden, om zich van hen te ontslaan, wijl zij hem tegengingen in zijne onredelijke voornemens, tot bescherming van de burgers en ingezetenen.

Zijne gedachten zijn, volgens hunne meening, om, voor die ampten een in de plaats te stellen, den een of anderen „Pluimstrijker", die, voor den Heer zich krommende en nederbuigende „'t regt van rigter, borgemeesteren, Scheepenen en Gemeensluijden mitsgaders der Borgers en Geërffdens" der stad en heerlijkheid verwaarloozen, aan den delateur zonder veel tegenspraak overgeven en de ingezetenen tot zijne slaven en lijfeigenen zoude maken.

Mevrouw de Vilattes geb. Elisabeth, Elsabeth van Eck van Panthaleon, die eene voorloopster van de tegenwoordige vrou-

wenbeweging schijnt geweest te zijn, was ook blijkbaar over recht en wetten kwalijk te spreken. Toen haar bij zekere gelegenheid werd onderricht, dat zij dingen ondernam, die strijdig waren met het „landreght" en de „placaten van den lande" zeide deze „moderate dame": „Wat landregt, daar spreeken de Reekels „van Boeren ook al van! Wat is het Land-recht? Mijn hooft is „het Landregt en mijn wil zijn Placaten, slaende teffens „op haar borst en daarbij voegende. Ben ik geen vrouwe van „Gendt?"

Of die „geduldige" en „goetaardige" vrouwe meer was dan huisvrouw en haren overste tot pantoffelheld heeft geproclameerd, zou men hieruit kunnen opmaken, dat, toen de heer Moorrees bij eene andere gelegenheid zich over haar beklaagde, haar man „met traenen in de oogen" zeide: „Wel dat is mijn schuld niet, „dat heeft mijn vrouw gedaan, verdraegt er al wat van, ik moet „er so veel van verdraegen".

Bij eene vroegere gelegenheid had die „besadigde vrouwe" in presentie van den vaandrig Labadie den heer Moorrees met alle uiterlijke teekenen van een groot „Disrespect" en „gans injurieus" bejegend, ja met „sodaene verwoedheid", dat er niets als een „kroon van slangen" ontbrak, om haar op een „theatrale furie" te doen gelijken. En dit alles in presentie van den Hr. van Gent, die tot een teeken van gehoorzaamheid, als een stom beeld daarbij stond te kijken.

Van het libel, door den heer de Vilattes aan de Staten van Gelderland ingediend, hebben we niets dan een „extract per clausulas „concernentes, vervattende de vinnige injurieuse en calumnieuse „expressien, dewelke gemelde heer van Gendt in voorz. requeste „heeft uitgebraakt, waardoor denzelve delateur occasie heeft ge-„geven, dat gem. Rigter en Secretaris tot maintien en defensie „van eer en fatsoen bij haar berigt aan genoemde Ed. Mog. de-„zelve in nadrukkelijke termen en zonder den delateur enigsints „te menageren, hebben moeten antwoorden en welke expressien „de Berigtgeveren genoodzaekt zijn met den druk gemeen te „maken, omdat zij van achteren bespeuren dat de delateur in „gebreke is gebleven om syn gem. Request in druk uit te geven „en de wereld mede te deelen."

Het bericht van Van Loon en Moorrees aan de Staten op bedoeld rekwest is met zijne 81 bijlagen — meest beëedigde

getuigenverhooren — in 1735 te Nijmegen bij Hendrik Heijmans in druk verschenen.

Een goed geconserveerd exemplaar, eindigende met het hierboven genoemd „Extract", ligt voor ons. Hooren wij thans wat de overste tegen Van Loon en Moorrees heeft in te brengen.

Edele Mogende Heeren.

„Hendrick de Vilattes, Heere van Gendt, vertoont met diep „en schuldig respect dat de excessen, waaraan Doctor Nicolaas „Melchior van Loon als richter en Johan Moorrees als secretaris „in het vertreeden hunner functiën aldaar zich van tijd tot „tijd schuldig gemaakt hebben, zoo menigvuldig en aanstootelijk „zijn dat den suppliant, als Heer van die plaats deselve niet „langer met stilzwijgenheid kan aanschouwen en daarom genoot„drongen is, daar van bij wijse van delatie aan U.Ed. Mog. als „den Souverain, de noodige kennis te geven, en te dien einde op „te geven eenige staaltjens, waarin die excessen bestaan."

En nu de staaltjes!

De richter is partijdig: aan den eenen kant, als het den publieken godsdienst niet raakt, is hij zoo rigoreus, dat hij de minste bagatel, waarop maar iets te vitten valt, niet „ongebreukt" [1] laat voorbijgaan; ja dat hij zelfs over gevallen, die na rechten niet eens „mulctabel" [2] zijn, „Boet-actien" en wel op eene extraordinaire wijze „institueert", aan den anderen kant zoodanigen afkeer heeft van al 't geen naar godsdienstigheid eenigszins smaakt dat hoewel in de heerlijkheid volgens de placaten alle tappersneringen op Zondagen en uitgeschrevene vast- en bededagen voor, onder en na de predicatiën uitdrukkelijk verboden zijn, hij zich niet ontziet, om, in plaats van de ingezetenen met een voorbeeldigen wandel als officier voor te lichten en den openbaren godsdienst bij te wonen, die placaten in eigen persoon opentlijk te overtreden, en zelfs onder de predicatiën in herbergen buiten zijn logement zich te laten vinden.

De overste vindt dit heel erg en meent dat dit op zich zelf reeds een „deportement" en „remotie ab officio" van dien rechter zou verdienen. Maar erger is dat die voorgewende „uitbedingen" [3] niet anders aangemerkt kunnen worden, als „bedek-

[1]) Onbeboet.

[2]) Coetplichtig.

[3]) Uitdagingen.

„selen" der schande van denselven richter, om, was het mogelijk, niet te passeeren voor eenen openbaren „fauteur" [1]) „der „Paapse Superstitien" tegen 's lands placaten.

Zelfs heeft hij oogluikend en ongestraft toegelaten „Paapse Superstitien" bij 't begraven der dooden.

Hiertegen heeft hij waarschijnlijk des te minder geijverd omdat de meid van den Hulhuijsischen mispriester daarin een voorname voorgangster was geweest, en hij, richter, dezen zijnen „Zon- „derlinge Boesem-vrind," waarmede hij „zo menige Beker stort" vooral niet wilde „offenderen".

Ziehier wat in het bericht van Van Loon en Moorrees hiertegen wordt aangevoerd.

Dat hij met het „poinct van Godsdienst" begint, achten zij een poging van den overste, om zijn „fameus libel" een „glimp" en zich zelven crediet en geloof te geven, terwijl zij de beschuldiging omtrent het niet naar de kerk gaan van den heer van Loon eene beschuldiging vinden „eer belaggelijk dan debateerens waardig."

De heer Van Loon heeft tot Gent geen huishouding en dus geen ander optrek, dan in een herberg, alwaar het immers aan hem, als vreemdeling en reiziger gepermitteerd is, „nae 's Lands Placaten in te trekken en sigh naar zijn smaak te vervarssen," en dat het den overste evenveel moet zijn omdat hij het niet behoeft te betalen. Maar hij zelf, in de heerlijkheid gehuist en gezeten, zou, zonder zich te vermoeien, telkens naar de kerk hebben kunnen gaan; maar hij doet het niet, hij speelt liever een kaartje, waarvan hij, zooals men zegt, bij uitstek een liefhebber is.

En wat het begunstigen van de „Paepse superstitiën" betreft: Als er onder de predicatie getapt is of op de viool zoude gespeeld of gedanst zijn, dat zulks den richter niet raakt, omdat hij daartoe geen consent heeft gegeven. Wel heeft hij aan twee herbergiers, wonende aan 't uiterste einde van Gent aan 't Kleefsche (het land van Kleef stak toen met een punt over de Waal, zoodat Hulhuijsen tot het Kleefsche behoorde) bij een processie vergunning gegeven om te tappen, omdat anders de Kleefsche herbergiers alles zouden verdienen, en de Gentsche niemendal en

[1]) begunstiger.

hij is verzekerd dat, hadde hij die vergunning niet gegeven, er geen drop minder zou zijn gedronken.

Ook wordt aan Van Loon verweten — dat komt niet voor in het hierboven genoemd extract — dat hij de Gentsche jongelieden in stilte en zonder gerucht in de heerlijkheid te maken vergund heeft naar Hulhuijzen ter processie te gaan en aldus zou getoond hebben een „fauteur van de Paepse superstitiën" te zijn en „'s Lands „Placaten te vilipenderen" en dat dan ook de Gentsche jeugd met „slaende trommelen en vliegende vaendels" de Hulhuijsensche processie hebben „tegen getrokken."

Neen, wat er geschied is, is geschied in 't Kleefsche: dáár heeft de ontmoeting plaats gehad en de richter kan en mag niet beletten dat zij hare „vermeijnde Gods-dienstige werken voor zooverre alhier „te lande niet zijn gepermitteert," „elders gaan doen of verrichten".

Neen, de overste is zelf een „begunstiger" van de papisten: hij „favoriseert dezelve" en stelt de „Gereformeerde Luijden terug" „prece vel praetio," dat weet men niet zeker.

Alhoewel toch in de heerlijkheid van Gent vele personen van de „gereformeerde Religie" zijn, heeft hij kunnen goedvinden, met voorbijgang van die, tot schepen aan te stellen „Derk Verheijen" en tot burgemeester „Jan van Alphen" beiden van de „Paepse „Religie" en dat ofschoon de burgemeestersplaats door velen van de Gereformeerde schepenen is geambieert geworden; alles strijdig met H. Ed. Mog. Placaten van den 12 Oct. 1652, 6 Mei 1656 en 4 April 1663 in 't Groot Gelders Placaatboek te vinden.... alle daar op uitkomende, dat de gereformeerden moeten „geprae- „fereert" worden voor de „Paepse" en bijzonderlijk wil het placaat van 1657 dat waar Gereformeerden zijn, geen R. Kath. tot schepenen mogen verkozen worden.

Iedere aanval van den overste wordt in het verweerschrift met een tegenaanval beantwoord. Zijne insinuatie dat Van Loon met den pastoor van Hulhuysen menigen beker zou gestort hebben; wordt een verfoeielijke handelwijze genoemd. De overste toch wikkelt hierdoor den pastoor in eene zaak, waarmede hij niets te maken heeft, en dat verdient deze niet, die meermalen den overste te zijnen huize met alle liefde en respect heeft ontvangen.

De Heer Van Loon wil gaarne erkennen dat hij is een goed vriend van den pastoor, als zijnde deze een kundig man, in alle gevallen dankbaar, „vriendhoudent", mild in 't onthalen van zijne

vrienden en trouw aan zijn eens gegeven woord. — En nu volgt de tegenaanval betreffende des oversten gastvrijheid — die (namelijk de pastoor) „Gasten genood" hebbende hoe gering ook, gezwegen van „Luyden van Geboorte ende schouw voerende, op „dezelver komst zich niet behelpt met een uitvlucht „van gemis „van den keldersleutel of dat die onder Elizabeth Elsebeth" — (de bezadigde vrouw van Gent) — „of hoe die Meyt anders „hieten mogt, soude zijn".

Op dien toon gaat het stuk steeds door. Tegen waarheid en beter weten in geeft de overste voor, dat Van Loon in het waarnemen zijner functie slordig zoude zijn. Het ware te wenschen geweest, zoo vervolgt het verweerschrift, dat de overste „zijnen „eigen Bedieninge of Qualiteit als officier Militair van den Staet „zonder opspraak en met zooveel ijver voor de eer en den Dienste „van den Lande had vertreeden en waargenomen als de Heer „Van Loon omtrent zyne Functie gedaan heeft."

Voor deze toespeling op het waarnemen van zijne officiersbetrekking wordt aangehaald een afschrift van eene correspondentie van den overste met den Heer „Baron Ludewig Van der Osten „te Wesel" Pruisisch vaandrig, daar aanleiding van een geschil in 't campement van Oosterhout ter tafel van Graaf Maurits van Nassau. Genoemde vaandrig schrijft in slecht Duitsch, maar er is een translaat bijgevoegd.

In zijn eersten brief herinnert hij den overste aan het demélé, waartoe deze door zijn opsnijden en zijn manier van spreken aanleiding heeft gegeven en daar dit zeer ver ruchtbaar geworden en ook ter oore is gekomen van Z. Kon. Maj., zoo had hij verwacht dat hij zich tot hem zou gewend hebben om de zaak volgens krijgs- en braver officieren manier tot een einde te brengen. Hij is tot alle satisfactie bereid, „edoch", schrijft hij, wanneer eerst de „aan mijn beloofde schoone groote Recruet zal afgeleverd zijn."

Deze brief is gedateerd Wezel 18 Nov. 1732.

Het antwoord van den overste is zeer eigenaardig. „Alhoewel" zoo begint hij, „ik 't Hoogduitsch niet verstae en dat ik den brief „niet heb willen laten lesen aan een ander uit oorsaeke van de Con„sequentien, zoo gis ik echter dat 't is een onderwerp over dien „grooten kerel, die ik in mijn Regiment hebbe; ik kan u verseke„ren, dat ik mij een plaisier zal maken van uw te verpligten."

Maar de kerel is naar Brussel en als hij terug is, zal hij hem laten „sondeeren" door zijn adjudant en indien hij dan den koning van Pruisen wil dienen, dan moet de vaandrig maar een onderofficier zenden om hem te meten en een accoord met hem te maken.

Maar 't zal misschien wel lang duren, schrijft de overste, „om- „dat ik niet bij 't Regiment ben en ik er eerst tegen de tijd van „de exercitie heen ga: Ik wenschte wel dat hij onder dat wach- „ten een duym of twee groeien kon".... „Neemt mij niet quaelijk „dat ik mijn brief niet teeken of dateer: ik ben niet te min

„UEd. onderdanigste

„en gehoorzaamste dienaer."

De heer Van der Osten is met dat ongeteekende en ongedateerde antwoord in 't geheel niet tevreden en schrijft uit Wezel den 20 Maart aan den overste te Maastricht:

Binnen 14 dagen moet de recruut op de grenzen geleverd, en tevens door den overste proeven getoond worden van die aan „den Hr. Graef von Nassauws tafel zoo wonderlijke gevanteerde Bravoure" en anders dreigt hij zijne brieven en genereuse aanbiedingen met oversten's antwoord te laten drukken en aan alle garnizoenen „waar noodig" toe te zenden, om „zijn gedrag" in 't daglicht te stellen.

Nu is ook de Baron de Vilattes kwaad.

Indien er al ooit een dispuut is geweest tusschen ons, schrijft hij, zoo zou ik mij mogelijk vernederen om u alle voldoening te geven, maar wij hebben elkander gezien en gesproken bijna alle dagen in het campement en zelfs hebt u nog in mijn koets ontbeten op 18 October, den dag vóór de groote exercitie; ik had toen ter tijd een degen op zij, gelijk ik nog draag, om mij te verweeren; ge hadt toen gelegenheid mij te spreken en te „attakeeren", maar gij hebt het niet durven doen.

Wat aangaat „de saeken van den dienst in 't generael", daarvan laat ik de decisie over aan onze meesters, en trek die mij in 't particulier niet aan.

Hij is verwonderd over den insolenten brief en dat een „vendrigje" durft aanvallen een persoon van zijn rang en karakter.

Zoo ik met u handelde als gij verdient zoude ik uw brief senden aan den koning, uw meester, die u daarover „rechtveerdige Gramschap" zal doen gevoelen.

En hij eindigt, na nog eenige snorkerijen met de verzekering dat hij hem niet meer de eer zal doen op zijn „impertinentien" te antwoorden.

Maar de Baron v. d. Osten heeft het laatste woord. Hij schrijft 1 Mei 1733 uit Wezel „Deweyl ik sie dat u Bravoure meer be-„staet in uw Caracter als in uw Persoon, zoo accordeer ik uw „dat seer gaerne. Voor mij ik ben alsoo wel te vreeden, dat ik „als een venderigje (gelijk gij mij noemt) een Affront gedaen heb „aan een groot Overste gelijk gij praetendeert te zijn.....

„Geluckig waert gij, soo gij meer Couragie en minder Caracter „haddet en niet veragt en als verbannen te zijn van alle Eerlijke „luijden".

Hij zal ook niet meer schrijven, omdat hij liever den degen dan de pen in de vuist voert. En hij eindigt: „Wat uw twee „vorige Brieven betreft, die gij mij hebt geschreven weest ver-„sekert dat ik bijsondere zorg zal dragen omse van woort tot „woort te doen drucken, met een Waerschouwingh waerover en „van wie deselve zijn geschreven en daar behoef je niet over te „twijfelen."

We hooren van deze zaak niet meer, zoodat we niet weten wat er nog van de „Satisfactie" en van „den schoonen grooten „recruet" gekomen zij. Medeged. door M. J. DE JONGH.

(Wordt vervolgd).

Nalezing op: *J. J. de Gelder, Ordre op de Latijnsche scholen, door de Staten van Holland en West-Friesland den 2 October 1625 vastgesteld, en de Latijnsche School te Alkmaar van 1638 tot 1693* („Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde", 3e reeks, 5e deel, 1889, blz. 384—422).

Regnerus Neuhusius, rector te Alkmaar van 1638 tot zijn overlijden in het laatst van 1679, wordt in dit artikel zeer ongunstig beoordeeld als leeraar der latijnsche school en als latijnsch dichter. Evenwel bloeide de school onder zijn bestuur en vond hij veel waardeering. Zijn blijkens het *Album Studiosorum Acad. Lugd. Bat.* gedurende 38 jaren van zijn 41½ jarig rectoraat te Leiden slechts 44 te Alkmaar geboren studenten ingeschreven (bl. 403), op bl. 45 van onze *Alkmaarsche Geschiedboeken* en *Geschiedschrijvers* toonden wij aan, dat de alkmaarders ook wel elders dan te Leiden hunne studiën volbrachten; te Utrecht werden er in de

jaren 1645—1656 niet minder dan 20 ingeschreven. Maar *Neuhusius* had leerlingen uit allerlei plaatsen (bl. 399), in 1662 niet minder dan 26 kostleerlingen van buiten (bl. 405). De in 1708 benoemde conrector *Cornelis van Herck* verklaart er zelfs 30 bij hem gezien te hebben. Hij werd in zijn onderwijs bijgestaan door 1 conrector, 3 praeceptoren en 1 schrijfmeester. Zijn vaste bezoldiging, buiten de hem in 1640 (bl. 398) en 1662 (bl. 405) toegekende jaarlijksche honoraria, bedroeg f 600. Nevens de vereeringen voor opdrachten in 1642 en 49 (bl. 400), vonden wij in 1645 eene van f 36 voor zijne latijnsche verzen op de verovering der stad Hulst, en in 1646 eene van f 150 voor de opdracht zijner *Comici Enucleati, sive Electa Plautina et Terentiana.*

Behalve zijn den 11 December 1644 gedoopten zoon Edoart (bl. 398), vallen ook te melden zijne dochters *Margrieta*, gedoopt 25 December 1642, in Juni 1687 gehuwd met *Nicolaus van Steenhuysen*, *Boethia*, gedoopt 20 October 1647, in November 1683 gehuwd met ds. *Pierius Vomelius* te Haringhuizen, en *Sara* gedoopt 23 Maart 1650; en behalve zijn tweede vrouw *Odilia van der Nieustadt*, waarmede hij in Februari 1655 huwde, een derde, met welke hij den 12 April 1665 [1]) vereenigd werd, *Adriana Knÿff*, dochter van ds. *Johannes Knÿff* (beroepen 1639, overleden 1667), uit welk huwelijk den 31 Januari 1666 en den 13 September 1668 eene dochter, beiden *Geertruida* genoemd, gedoopt werden.

In 1655 droeg de ridder *Anthonie Studler* het beschrijven zijner heerlijkheid Bergen aan *Neuhusius* op; wellicht om eene beschrijving te voegen bij de door *J. Blaeu* uitgegeven kaart *Territorii Bergensis accuratissima descriptio.*

De loftuitende bewoordingen van *N.'s* grafschrift in de Groote kerk in de *Bibliotheca Belgica* en elders bewaard, komen ook voor als om- en onderschrift van zijn portret op 54jarigen leeftijd, gegraveerd door *P. Holsteyn.*

Den rector *Wilhelmus Tiberi*, op bl. 387 en 394 genaamd, door den schrijver misschien uit Italie herkomstig geacht, vonden wij *Guilelmus Tiberius Puteanus* geheeten.

Op bl. 399 wordt gesproken van de eerste 10 jaren, „dat is

[1]) *N's* zuster *Geertruida*, die hem vermoedelijk tijdens zijn weduwnaarschap als huishoudster had bijgestaan, huwde in October van dat jaar met *Abraham Knol*, een der praeceptoren.

van 1641 tot 1656", toen *Neuhusius* aan het hoofd der latijnsche scholen te Alkmaar stond. Van 1641 tot 1656 is 15 jaren; maar de eerste 10 jaren waren 1638 tot 1648.

Blz. 400 staat 1760, lees 1660.
„ 405 „ 1625 „ 1725.
„ 410 „ 1838 „ 1638.
„ 416 „ 25 October, lees 25 Juni.
„ 417 „ no. 18, lees no. 81.
„ 418 „ te onrechte, dat mr. *Vesalius Mobachius* den 21 December 1729 in het graf zijns grootvaders begraven werd; hij is er toen met toestemming van zijn broeder *Daniël*, med. doctor, eigenaar van geworden.

De schrijver beweert bl. 385 noot, dat *Murmellius* gedurende zijn „tweejarig verblijf . . . . . met eenige volgelingen" alhier geen rector kan zijn geweest, wijl de school in 1395 door Graaf *Albrecht* aan de kerk geschonken was en de geestelijken van een dergelijken humanist niet gediend waren. Wij deelen zijne gevolgtrekking niet: van de schoolgeschiedenis in de 15e eeuw is niets bekend, maar in de 15e eeuw benoemde en bezoldigde de stadsregeering de rectoren. Het tweejarig verblijf mag wel in een vierjarig veranderd worden, en wat de „eenige volgelingen" aangaat, al moge in de latere opgaven van het aantal leerlingen overdrijving heerschen, de *Informacie* van 1514 leert ons, dat er omtrent 350 klerken „van buyten schole", d. i. van buiten de stad waren, „daer de stede wat by prouffiteert heeft in huere exchijsen." Onder de benaming „particulier school" moet ongetwijfeld iets anders verstaan worden als de schrijver op bl. 385 meent, en wel de groote stads- of latijnsche school. Zie *Boomkamp, Alkmaer*, bl. 366. Evenzoo was het te Gouda, Amersfoort, en Leeuwarden. Zie *Kespers, Geschied. v. h. Gymn. te Gouda* I. 46. *Buddingh, Geschied. v. Opvoed. en Ond.* II. 122, *Boot, Gymnas. Leovard. ed. altera*, 99. C. W. B.

„**Haus Werth**" (LIV, 72, 367.) — Mijne meening, dat „Haus Werth" in Pruisen bij de Nederlandsche grenzen zou te zoeken zijn, wordt door de Red. toegegeven, indien ik kan aantoonen „dat geen Huijssen gewoond heeft, 't zij als eigenaar, 't zij als staatsch officier, op het kasteel Weert."

Ik geloof dat de bewijslast van dit negatieve feit ten onrechte op

mijn schouders wordt gelegd en dat ik het mij gemakkelijker kan maken door een bezwaarlijk onderzoek naar vroegere eigenaars of bewoners van het Kasteel Weert achterwege te laten. Immers de schrijver van het artikel, die de vraag stelde: „Wo liegt Haus Werth?" zegt uitdrukkelijk het lag op Kleefsch gebied. En nu zegt wel de inzender van het eerste antwoord op bl. 186, dat dit huis niet in het Kleefsche lag, doch in Nederl. Limburg, maar dit doet niets af tot de mededeeling van den oorspronkelijken schrijver dat het gelegen was op Kleefsch grondgebied.

Daar nu het Nederl. Weert nooit tot het Kleefsche behoort heeft, meen ik gerust te mogen volhouden dat met Werth het Pruisische vlek aan den ouden IJsel bedoeld is.

Dit vlek was — ni fallor — oorspronkelijk een bezitting van de heeren van Culenborg uit het Beusichemsche huis en maakte na het uitsterven van dit geslacht de lotwisselingen mede van de andere Culenborgsche goederen, zoodat het succesievelijk bezeten is door de geslachten Pallandt-Culenborg, Waldeck-Pyrmont en Saksen-Hildburghausen. In de 18e eeuw werd het aan Pruisen verkocht, niet ver van Kleef gelegen, werd het mogelijk door sommigen voor Kleefsch gebied gehouden.

Utrecht. J. TH. E(NDT.)

De geachte inzender maakt zijn betoog niet duidelijker door het aangevoerde. Ook het Pruisische vlek Werth lag immers *niet* op Kleefsch gebied! Red.

Imagines Sociorum Amicissimorum Congregationis Diurnæ

In Cava Dicta Urbana, Hospite Pavone, Ordinis Gothic,
Pede Alphabeti.

AD *Solvendum Annale Tributum* MDCCXXXI.

Taatius AMERONGENUS
Cui placent Mars & Venus
Distinctus est tam moribus,
Quam genere & honoribus.
ABBEMA qui *Ysebrandus*
Conversatione amandus,
Moribus est gratiosus,
Statura, facie formosus.
BURMANNUS nomine *Casparus*,
Non in colloquio avarus
Dignus successor pro avis
Sermone, votis, tota vis.
Vice Præfectus BEDARIDES,
Valore, moribus Armides,
Gente quamvis Auriacus,
Fidelis tamen Batavus.
Super Præfectus stationum
BRONKHORSTIUS ad cujus sonum
Se movet, agit, legio.
Exercet modo Regio.

BOSCHARDUS amicus jucundus,
Et nullo modo vagabundus,
Collega noster, nam fidelis.
Qui ludit, bibit, quando velis.
Capitaneus Marinus
BERGMANNUS tamen non minus
Civilis, sociabilis,
Commodus & affabilis.
Equestris ordinis DELENUS
Civilis, Commodus, amœnus,
Et verus Gelrus moribus
Non adulatur floribus.
DU QUENEUS novus Director,
Societatis Resurrector,
Actionum mortuarum
Galenus erit, erit carum.
FALKENHAINUS Mareschallus
Silesiensis & Vasallus
Vulcopiæ & Dominus
Collega nihil ominus.
Canonicus Officialis
GODINUS fidelis sodalis
Lusorum optimus Director,
Suarum rerum & Inspector.
Tribunus militum GODINUS
Est incola & peregrinus,
Super Magister stationum,
Namurcae arcis curat bonum.
JONCKHERUS est super Praefectus,
Legionum plusquam perfectus,
Iperini Major Magnus,
Non superbus, verus agnus.
Martis Eques *Batavodurus*
Olim Consul, quid non futurus?
LULSIUS quo major nullus.
Oeconomus, quamvis Cucullus.
MUDENUS militum Tribunus,
Socius non importunus.
Actis, & corde verus miles,
Sunt tales patriæ utiles.
NAHUSIUS novus & rarus,
Qualitatum cujus ignarus.
Secundum quod mihi apparet,
Qui bonis moribus non caret.
PAPENDORPIUS ORMEA
Gaudia possidet mea,
Correspondentiæ Magister
Jucundus, probus, non sinister.
Amicus noster OVERMERUS
Dulcis Regens, non Severus,
Camerarius Completus.
Bene peritus, nam assuetus.
ORMEA *Scipio* Senator
Materni avi ut æquator
Doctrina sit & moribus,
Spes crescit auditoribus.
Bonifacius est nomen
POESO & simul omen
Tertii ordinis Senatus
Quamvis Zeelandus non piratus.
ROSSENIUS sæpe rogatus
Hæc carmina, quibus donatus
Amicis suis dedicat,
Et quales noscit, explicat
SENDENUS summus vici quæstor
Sigillorum, quod attestor,
Olim Consul *montis fortis*
Mercurius omnis sortis.
SCHLOSSERUS inter nos Professor
Intimide lusi aggressor.
Perpetuus Aedificator
Directorii Exspectator.
UTENHOVIUS insulæ
Amelis Sylvæ viridæ
Dominus, & agris dives
Humilitate vincit Cives.
VERBURGTIUS quadragintorum
Receptor ordinum minimorum
Est humilis & Capax Regens.
Experientia non egens.
Amicus noster UTEWALIS
Interdum noster est sodalis,
Lusu fœlix, nam intelligens,
Victor dulcis, virtus partiens.
VOETIUS *Voetianarum*
Hæres virtutum & morum.
Ordinum Clericus peritus
Sermone, lusu, expeditus.
Duckfeldæ Dominus Senator
WEDEMUS triplex nomen, Clator
Illustris sui patrini
Estsimilisimagini,

Litteræ nobis carentes
Tempore advenientes
Spero ut sit Alphabetha
Nostra litteris completa.
Licentia poetica.
Sit vobis mihi venia.
Obstrudit Musa, est notandum
Expressiones ad sonandum.

Vota ad desiderium
Vobis quibus imperium.
Ministris Senatoribus
Patriæ defensoribus.
Vobis procul negotiis
Qui vivitis in otiis
Adjungit hic *Rossenius*
Servus vester poëticus.

Omnia cum dixi, superest Tibi dicere Dixi.
Haec mihi Sermonis, vox placet una Tui.

Meded. naar den planodruk ter Utr. Universiteits-Bibliotheek.
Red.

Merkwaardige Gouden Bruiloft. — Den 19den October 1829 vierden op den Stads Doelen te Haarlem de echtelingen Nicolaas de Bruyn, oud 83¼ jaar en Marijtje van Eskert, oud 79¼ jaar, hunne gouden bruiloft en als gasten waren daarbij tegenwoordig:

1e. Martijntje Kion, weduwe van Jan Prins, oud 96 jaar, die 60 jaar gehuwd is geweest en 21 kinderen heeft gehad, waarvan nog slechts 1 in leven was;

2e. Catharina van Dalen, weduwe van Pieter Bottelier, oud 96 jaar, die 24½ jaar gehuwd is geweest en 9 kinderen heeft gehad, waarvan nog 2 in leven waren;

3e. Maria Elisabeth Gonnezen, weduwe van Hendrik Verwers oud 95 jaar, die 38 jaar gehuwd is geweest, doch geene kinderen heeft gehad;

4e. Magtelt Storm, weduwe van Jan Neusing, oud 94 jaar, die 34 jaar gehuwd is geweest, doch ook geen kinderen heeft gehad:

5e. Sophia van de Nederrijn, weduwe van Jan de Leeuw, oud 90 jaar, die 33 jaar gehuwd is geweest en 5 kinderen heeft gehad, waarvan nog 1 in leven was;

6e. Suzanna Vallentijn, weduwe van Christiaan Krieger, oud 90 jaar, die 13 jaar gehuwd is geweest, doch geen kinderen heeft gehad;

7e. Adrianus van de Kasteelen, weduwnaar van Suzanna Brusé. oud 87 jaar, die 61 jaar gehuwd is geweest en 11 kinderen heeft gehad, waarvan nog 2 in leven waren;

8e. Maria Bouwman, weduwe van Albertus Aartsen, oud 86 jaar, die ongeveer 50 jaar gehuwd is geweest, doch geene kinderen heeft gehad;

9e. Maria Hoezé, ongehuwd, oud 85 jaar.

10e. Rachel Bolstier, weduwe van Abraham van der Linden, oud 82 jaar, die 18 jaar gehuwd is geweest en 5 kinderen heeft gehad, die alle overleden waren;

11e. Paulus de Bel, oud 80 jaar en zijne echtgenoote

12e. Hendrica Droog, oud 76 jaar, die 54 jaar gehuwd waren en 8 kinderen hebben gehad, waarvan nog 2 in leven waren;

13e. Elisabeth Zomers, weduwe van Franciscus van der Zande, oud 80 jaar, die 42 jaar gehuwd is geweest en 9 kinderen heeft gehad, waarvan nog 4 in leven waren;

14e. Hendrik Bouwman, oud 80 jaar en zijne echtgenoote

15e. Maria Catharina Jansen, oud 74 jaar, die 54 jaar gehuwd waren en 13 kinderen hebben gehad, waarvan nog 2 in leven waren;

16e. Mattheus Boeda, oud 73 jaar en zijne echtgenoote

17e. Sara Haks, oud 72 jaar, die ruim 50 jaar gehuwd waren en 8 kinderen hebben gehad, waarvan nog 2 in leven waren.

De ouderdom van de feestvierende echtgenooten en van de gasten, in alles 19 personen, maakte dus te zamen het aanzienlijke en merkwaardige getal van 1599 jaren uit.

De feestvierende echtgenooten behoorden tot den behoeftigen stand en door weldadige menschen was alles voor den grooten bruiloftsmaaltijd bijeengebracht en gereed gemaakt, terwijl verder eene inschrijving was gehouden, om de beide oudjes voor hunne verdere levensdagen te verzorgen.

Van de gasten leefden de onder 1—10 genoemden in hofjes of diaconie-gestichten en ook in het onderhoud van het onder 11 en 12 genoemde echtpaar was voorzien; doch de onder 13—17 genoemde personen waren hulpbehoevend en voor hen werd daarom een beroep op den weldadigheidszin hunner stadgenooten gedaan.

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Weggen (LIV, 566). — Op de Veluwe en op meer plaatsen bakken de vrouwen zelf haar brood, en dan meestal van roggemeel, ook van ongebuild tarwemeel en soms van beide meelsoorten met elkaar vermengd. Zulke *eigengebakken brooden* heeten in de volkstaal *weggen*, enkelvoud *wegge*. Ze hebben, in den oven gebakken, den vorm van onze kerstbrooden, en in den pot gebakken, dien van

't bekende kommies- of menagebrood van onze soldaten, dus een ronden vorm. En 't vervangt in de gezinnen het zoogenoemde witte- of tarwebrood. Dat zelf broodbakken is zoo oud als de Veluwe, terwijl 't van andere streken bij eeuwen telt. In verband met de woorden van 't aangehaalde artikel meen ik de benaming *weggen* verklaard te hebben

Amsterdam. A. AARSEN.

Weggen (LIV, 566). — Het zijn de brooden, die ter gelegenheid van begrafenissen werden gebakken. In sommige streken van Overijsel heeten de gewone tarwebrooden, *weggen*; een krentebrood wordt eene *krentewegge* genoemd. De brooden, die bij eene begrafenis gebruikt worden, zijn er bekend onder den naam van groevebrooden en groevebollen. Van waar het woord *wegge* is mij echter onbekend.

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Weggen (LIV, 566) zijn *brooden*, uit tarwemeel gebakken, in Overijsel (Twente) nog overvloedig in gebruik. Te Ek-en-Wiel, in Neder-Betuwe, spreekt het volk nog van *krintewegge*, waarmede het „krentebrood" bedoelt. De Woordenlijst van De Vries en Te Winkel vermeldt het woord niet. Weiland's „Nederl. Taalkundig Woordenboek" heeft wegge, meerv. weggen, verwant aan *wigge*; hgd. *weck*. Bij Kiliaan en Halma, in Vriesland, Gelderland en het Kleefsche, nog hedendaags, een wittebrood van eene bijzondere gedaante. Die gedaante bestaat in het bolvormige van het brood, dat op het midden zeer lange en smalle sneden levert.

Bergeik. JAC. A.

Weggen (LIV, 566). — Het woord komt in ons land nog veel voor. In de omstreken van Hattem noemt men krentebrooden „Weggen." Zie voor verdere beteekenis als „wittebrood" A. Lübben, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch i.v. „Wegge."

F. A. HOEFER.

Gelijkluidende mededeelingen ontvingen wij van de heeren Dr. E. Laurillard, Sasse van IJsselt, e.a. Red.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN
AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON
DOOR MR. F. H. DE VOS [1]).

SELA (LII. 222).

Albert Sela en Catherine Pamelia van Peene waren ouders o. a. van:

Maria Sara, ged. te Galle 27 Jan. 1765.

ALDONS (LII. 222).

Johan Jacob Daniel Aldons en Johanna Dorothea Rudolph waren ouders o. a. van:

George, ged. te Galle 22 Oct. 1813.

Robert Aldons en Maria Cornelia Lourensz waren ouders van:

Henricus Johannes, ged. te Colombo 23 Nov. 1782.

Robert Aldons en Maria Catharina Lindeman waren ouders van:

I. Jacobus Robertus, ged. te Colombo 22 Aug. 1790, tr. Johanna Dorothea Woutersz. Bij wie:
(1) Jacobus Carolus, ged. te Colombo 8 Juli 1821.
(2) Engelina Gertruida, ged. te Colombo 2 Nov. 1823.
(3) Robert Daniel, ged. te Colombo 31 Jan. 1824, tr. Frederica Charlotta .... Bij wie:
(a) Emanuel Jonathan, ged. te Colombo 4 Aug. 1850.
(4) Gilles Alexander, ged. te Colombo 10 Febr. 1828.
(5) Wilhelmina Carolina, ged. te Colombo 19 Dec. 1830.
(6) Petronella Charlotta, ged. te Colombo 4 Dec. 1833.
(7) Robert Simon Diederich, ged. te Colombo, 12 Febr. 1837.
(8) Willem George Alexander, ged. te Colombo 17 Apr. 1840.

[1]) Vervolg van Nav. LIV, 647.

II. Willem Hendrik, ged. te Colombo 1 Jan. 1792, tr. 1813 Susanna Justina Ludovici (XLIX. 523). Bij wie:
(1) Catharina Robertina Dorothea Petronella, geb. 25 Juli 1814.
III. Bernarda Dorothea, ged. te Colombo 2 Juni 1793.
IV. Johannes Philippus, ged. te Colombo 28 Dec. 1794.
V. Robertina Catharina, ged. te Colombo 27 Apr. 1796.
VI. Maria Gertruida, ged. te Colombo 8 Oct. 1797, tr. Johannes Reynier Fryer.
VII. Petrus Adolphus, ged. te Colombo 18 Aug. 1799.
VIII. Johanna Elizabeth, ged. te Colombo 21 Maart 1802.
IX. Maria Elizabeth, ged. te Colombo 4 Aug. 1805.

De Kretzer (LII. 223).

Cornelis de Kretzer, (weduwnaar van Anna Christina van Charlet) tr. (2) te Colombo 29 Apr. 1787 Johanna Catharina de Vos. Bij wie:
Hermanus (Henricus?) Adrianus, ged. te Colombo 19 Mei 1793, tr. Johanna Matthysz. Bij wie:
I. Dionysius Adrianus, geb. 9 Mei 1821, tr. Seraphina Magdalena Loftus. Bij wie:
(1) Walter Loftus, geb. te Colombo 16 Apr. 1844.
(2) Charles Wilfred, geb. te Colombo 27 Sept. 1846.
II. Gerrardina Wilhelmina, geb. 28 Dec. 1822, ged. te Colombo 12 Jan. 1823, tr. E. H. Daviot.
III. Elizabeth Henrietta, ged. te Colombo 4 Dec. 1825.
IV. Pieter Cornelis, ged. te Colombo 9 Dec. 1827, tr. Wilhelmina Arnoldina ..... Bij wie:
(1) Percival Colvin, geb. 10 Oct. 1850.
V. Maria Engeltina, ged. te Colombo 9 Mei 1830.
VI. John George Michael, ged. te Colombo 10 Juni 1832.
VII. John Mitchell, ged. te Colombo 3 Nov. 1833.
VIII. Edward William, ged. te Colombo 21 Aug. 1836.
IX. Jane Henrietta, ged. te Colombo 18 Jan. 1839.
X. Dionysius Hypolite, ged. te Colombo 27 Dec. 1840.

Franchimont (LII. 224).

Johan Volkard Franchimont en Maria Catharina Gallecam waren ouders o. a. van:
I. Guilliaume Ulrig, ged. te Colombo 12 Dec. 1745, tr. Esther Meyer. Bij wie:

(1) Johan Volkart, ged. te Calpetty 17 Oct. 1781.
(2) Maria Catharina, ged. te Colombo 19 Apr. 1794.
II. Gerrard Pieter, ged. te Colombo 29 Aug. 1751.
III. Casparus Justus, ged. te Colombo 12 Oct. 1755.

BAX (LII. 225).

Wapen op den grafsteen (sedert gevonden) van Johanna Maria Bax, genaamd van Herenthal.

Ec. aux 1 et 4 de.... à trois gourdes de.... (Bax van Herenthal); aux 2 et 3 fascé-ondé de.... et de.... de six pièces, au chef de... ch. d'un lion léopardé de... (Back?)

Au surtout de.... au chef de.... ch. d'un lion léopardé de.... (Bacx de Hertoge).

Doopheffers van Willem Constantyn Bax o. a.:
Constantyn Ranst, Directeur van Bengalen.
Willem van der Heuvel, genaamd Bartolotti.
Anna Catharina Bax, genaamd van Herenthal.

Doopheffers van Johanna Maria Bax o. a.
Johan Huydecoper, Heer van Maarsseveen en Neerdyck enz.

KRAYENHOFF (LII. 225).

Cornelis Dionysius Krayenhoff had uit zijn 1ste huw.:
I. Ludovicus, ged. te Colombo 9 Dec. 1770.
II. Adrianus Rudolphus, ged. te Colombo 19 Mei 1780.
Uit zijn 2de huw.:
III. William Christiaan Dionysius, ged. te Galle 24 Jan. 1789.

HEUPNER (LII. 379).

Philip Nicolaas Heupner en Catharina Grevering waren ouders o. a. van:
Johanna Adriana, ged. te Colombo 5 Juli 1770.

JOHNSON (LII. 380).

Hendrik Antony Johnson en Johanna Catharina Hester van der Spar waren ouders o. a. van:
Johan Frederik Jacob, ged. te Colombo 17 Maart 1805.

Blijkens Wapenheraut I 177 was Hendrik Antony Johnson man (1ste of 2de huw.?) van Anthonia Sophia Clara de Lebecq, maar Clara Lebeck (Nav. LI. 203) was de vrouw van Hendrik Ambrosius Johnson.

Een John Ambrose Johnson tr. Elizabeth.... Bij wie:

Richard Morgan Josua, geb. te Madura 6 Dec. 1808, ged. te Colombo 1 Apr. 1810.

FRYER (LII. 381).

Johannes Reynier Fryer, tr. (1) Johanna Elizabeth Wolfdaal. Bij wie:

I. Adriaan (Andrew?) Henry, geb. te Colombo 19 Sept. 1815, ged. aldaar 8 Oct. 1815.

II. Sophia Wilhelmina, geb. te Colombo 4 Dec. 1816, ged. aldaar 29 Dec. 1816.

III. Benedictus Wilhelmus, geb. te Colombo 22 Oct. 1818, ged. aldaar 8 Nov. 1818.

IV. Johanna Gerrardina, geb. te Colombo 20 Apr. 1821, ged. aldaar 16 Sept. 1821.

V. Anna Johanna Frederica, geb. te Colombo 4 Dec. 1823, ged. aldaar 21 Dec. 1823.

Johannes Reynier tr. (2) Maria Gertruida Aldons. Bij wie:

VI. Johannes Robertus, geb. te Colombo 10 Aug. 1826, ged. aldaar 3 Sept. 1836.

THIERBACH (LII. 382).

Johannes Thierbach en Maria Regina Rudolph waren ouders o. a. van:

1. Johan Willem, ged. te Colombo 25 Mei 1800.
2. Henrietta Carolina, geb. te Colombo 16 Dec. 1803, ged. aldaar 26 Dec. 1803.

RECKERMAN (LII. 436).

Godfried Willem Reckerman, tr. Jane Elizabeth Brown. Bij wie:

1. Ulrica Wilhelmina, geb. te Colombo 29 Oct. 1821, ged. aldaar 25 Nov. 1821.
2. Arnoldina, geb. te Colombo 29 Oct. 1823, ged. aldaar 30 Nov. 1823.
3. Jan Hendrik, geb. te Colombo 28 Febr. 1825, ged. aldaar 1 Mei 1825.
4. Henrietta, geb. te Colombo 7 Oct. 1826, ged. aldaar 7 Jan. 1827.
5. Johanna Eleonora, geb. te Colombo 18 Juli 1830, ged. aldaar 7 Nov. 1830.

Henricus Arnoldus Reckerman tr. te Colombo Wilhelmina Margareta Wendt. Bij wie:

Johan Martin, geb. te Colombo 28 Aug. 1828, ged. aldaar 21 Sept. 1828.

SIEVERTSZ (LII. 438).

Pieter Sievertsz en Bresina van Dam waren ouders van:

Maria Magdalena, geb. te Colombo 1769, † te Trincomalie 14 Mei 1818 (L. 499).

VON BERGHEIM (LII. 440).

Bernard Hendrik von Bergheim van Straatsburg, tr. (1) Johanna (Jacobszd.) Tester. (2) Anna Maria van Geyzel, (3) Christina Huyzer.

Uit het 1ste huw.:

Sophia Henrietta, ged. te Galle 13 Mei 1764, tr. (1) te Galle 12 Sept. 1784 Jan Vogelsang van Amsterdam, Baas der Scheepstimmerlieden d. O.-I. C. en (2) James Mears.

Bernard Johan von Bergheim en Arnoldina Maria Helena Boon waren ouders van:

I. Bernhard Johan Hendrik, ged. te Galle 22 Jan. 1792.
II. Jacoba Arnoldina Elizabeth, ged. te Galle 8 Febr. 1795.
III. Johannes Albertus Ernst, ged. te Galle 23 Juli 1797.

Een Arnold Frederik Andree von Bergheim tr. Josina Arnoldina Ebert. Bij wie:

1. Gerrard Frederick Godfried, geb. te Colombo 9 Juli 1830, ged. aldaar 14 Aug. 1830.
2. Jane Maria, geb. te Colombo 2 Aug. 1834, ged. aldaar 7 Sept. 1834.
3. John Godfried, geb. te Colombo 7 Aug. 1836, ged. aldaar 17 Sept. 1836.
4. Frederik Sansoni, geb. te Colombo 19 Jan. 1839, ged. aldaar 17 Febr. 1839.
5. Benjamin Charles Robert, geb. te Colombo 30 Aug. 1842, ged. aldaar 17 Sept. 1842.

GOULLIARD (LII. 441).

Louisa Anna Gouilliard, tr. Joseph Swan.

KLOEGE (LII. 442).

David Kloege en Anna Citters waren ouders o. a. van:

Johan David, ged. te Tutucorin 18 Jan. 1764.

KUHN (LII. 442).

Jan Ernst Kuhn en Petronella Elizabeth Steenkelder waren ouders o. a. van:

1. Johanna Martina, ged. te Galle 3 Febr. 1782.
2. Jan Ernst, ged. te Colombo 8 Juni 1783.

VAN SLINGERLAND (LII. 442).

Matthys van Slingerland, tr. (2) te Colombo 13 Juli 1797 Louisa Roelofsz van Colombo.

JONKLAAS (LII. 495).

Johannes Hendrik (Frederik?) Jonklaas en Catharina Henrietta Camp waren ouders van:

I. Henricus Cornelis (volgt).
II. Anna Elizabeth, geb. te Colombo 7 Nov. 1815, ged. aldaar 26 Nov. 1815.
III. Louisa Adriana, geb. te Colombo 18 Juli 1817, ged. aldaar 3 Aug. 1817.
IV. Adelaide Charlotte, geb. te Colombo 1 Aug. 1819.
V. Aletta Elizabeth, geb. te Colombo 15 Sept. 1821, ged. aldaar 28 Oct. 1821.
VI. Maria Adolphina, geb. te Colombo 7 Jan. 1824, ged. aldaar 14 Maart 1824.
VII. Louisa Rudolphina, geb. te Colombo 21 Oct. 1826, ged. aldaar 26 Nov. 1826.

Henricus Cornelis, ged. te Colombo 1 Aug. 1813 en Louisa Wilhelmina Reimers waren ouders van:

1. Mary.
2. Felicity Mary, ged. te Colombo 8 Oct. 1841.
3. Theodora Cornelia Lamberta, geb. te Colombo 26 Maart 1846, ged. aldaar 9 Apr. 1846.

ROOSMALE-COCQ (XLVIII. 343, 639; XLIX, 249; LII. 496).

Robert Carl Roosmale-Cocq en Frederica Anthonia Mottau waren ouders o. a. van:

1. Charlotta Elizabeth Wilhelmina, ged. 12 Juli 1822, tr. J. E. Walbeoff.
2. James Joseph, geb. te Colombo 30 Juli 1826, ged. te Colombo 3 Sept. 1826.

Jacobus Ambrosius Roosmale-Cocq † te Courtallem (Indië) 4 Sept. 1848.

Wilhelmina Cornelia Henrica Boers.

Emily Girdlestan, geb. te Londen 21 Juni 1825, † te Colombo 3 Juli 1855 d. v. S. Girdlestan „Q. C. Bencher of the Middle Temple."

Anna Roosmale Cocq, tr. Emanuel Spyer (Spiers?) † te Tutucorin 30 Juli 1852, oud 29 jaren, z. v. John Spyer en v. Marianne ....

Jane Roosmale-Cocq, † te Tutucorin 26 Dec. 1855, tr. Alexander Robertson, † te Tutucorin 1859.

Van Ranzow (LII. 498).

Daniel Ditlof van Ranzow en Maria Coeldwel hadden nog andere kinderen nl.:

1. Daniel Christiaan, geb. te Colombo 30 Mei 1803, ged. aldaar 14 Aug. 1803.
2. Christina Charlotta, ged. te Colombo 7 Oct. 1804.

Gratiaen (XLVIII. 636; LII. 498).

Johanna Gerrardina Gratiaen tr. (2) te Colombo 10 Febr. 1793 Johan Godfried von Stockel.

De Breard (XLVIII. 641; LII. 499).

Dorothea Sophia Susanna de Breard, ged. te Kalutara 14 Juli 1799.

Francina Louisa de Breard, ged. te Kalutara 19 Mei 1801.

Susanna Magdalena de Breard, ged. te Kalutara 11 Dec. 1804.

Francina Louisa de Breard, ged. te Kalutara 4 Oct. 1805.

Charles Edward de Breard, geb. te Colombo 10 Sept. 1809, ged. aldaar 15 Oct. 1809.

Allen kinderen van Marie Joseph Benjamin de Breard en van Susanna Francina Rudolph.

Charles Edward de Breard en Julia Louisa van der Straeten waren ouders o. a. van:

Susanna Anna, geb. te Colombo 24 Maart 1835, ged. aldaar 12 Apr. 1835.

Sluysken (XLVIII. 642, LII. 499).

Pieter Sluysken, tr. 17 Juli 1763 (niet 1753).

Gerrard Hendrik Sluysken, vrij koopman, tr. te Colombo 21 Nov. 1790 Henrietta Anna Tadema van Negapatnam.

Lucretia Adriana Charlotta Sluysken, ged. te Colombo 15 Apr. 1781.

Haar 2de huw. 16 Juni 1799.

Everhardi (LII. 499).

Albert Gerrardus Adolph Everhardi en W. G. F. van Zitter waren ouders van:

1. Arnoldina Frederica Gertruida, ged. te Colombo 30 Nov. 1806.

2. Wilhelmina Carolina Gertruida, ged. te Colombo 10 Juli 1808.

KESSELS (LII. 500).

Jacobus Kessels, zijn huw. te Colombo 10 Febr. 1793.

PIACHAUD (LII. 501).

François Piachaud van Nion (Canton Bern), Majoor v. h. Regt de Meuron, tr. Johanna Dorothea Hagemann, wellicht d. v. Anthony Hagemann v. Stockholm, Kapt. d. O.-I. C., † te Trincomalie 30 Juli 1793. Bij wie:

I. Lucille Henriette, tr. C.... A.... de Raymond.

II. Rudolphina Dorothea, tr. Etienne Moise Ruegger.

III. Jacob, geb. te Madras, tr. Angneta Margareta van Andringa. Bij wie:

1. Julia Elizabeth, geb. te Colombo 22 Juni 1821, ged. aldaar 26 Aug. 1821, tr. W. C. Hall.
2. Corneille Theodore Alfred, geb. te Colombo 17 Aug. 1823, ged. aldaar 27 Sept. 1823, (doopheffer Christiaan Cornelis Uhlenbeck te Voorburg en Johanna Dorothea Hagemann wed. wijlen Lt-Kol. François Piachaud).
3. Pauline Elizabeth, geb. te Colombo 12 Oct. 1825, ged. aldaar 8 Dec. 1825, (doopheffers Barend van Andringa te Enkhuizen en Catharina Elizabeth Uhlenbeck te Voorburg).
4. Celina Henrietta, geb. te Colombo 12 Oct. 1825. ged. aldaar 8 Dec. 1825, (doopheffers Gideon Piachaud, Louisa Piachaud te Nion en Lucille Henrietta de Raymond).
5. Gustaaf Eugene Raoul, geb. te Colombo 18 Aug. 1827, ged. aldaar 20 Sept. 1827, (doopheffers Jenny Piachaud geb. Piachaud te Geneve, Jacob Piachaud) tr. (1) te Jaffna 3 Febr. 1853 Sara Helena Anderson, d. v. Thomas James Anderson en van Johanna Henriette Susanna de Vos. Bij wie:
   (1) Agnes Amelia, tr. Mei 1872 John Henry Grenier.
   (2) Pauline Henrietta, tr. Febr. 1883 Gerald J. Nicolaasz.
   (3) Eugene Margaret, tr. Dec. 1875 Charles Louis Grenier.

Gustaaf Eugene Raoul tr. (2) te Colombo 21 Nov. 1861 Selina Krickenbeek. Bij wie:

4. Raoul Anderson, † te Madras 1880.
5. Henry Hollowel.
6. James Eugene.
7. Julia Selena, tr. 9 Juni 1892 Thomas Coertsz Carron.
8. Gustaaf Edmund.
9. Laura Maud.
10. Florence Amelia.
11. Jacob Allen Louis.

6. Emma Marguerite Clara, geb. te Colombo 23 Nov. 1829, ged. aldaar 25 Jan. 1830, tr. Aug. 1853 Henry Rudd.
7. Evelina Eugenie, geb. te Colombo 4 Jan. 1831, ged. 11 Febr. 1831, † 24 Oct. 1899, (doopheffers Frederick Piachaud, Eveline Piachaud geb. Choise te Geneve) tr. 3 Jan. 1854 G. W. Rudd.
8. Charlotta Josephine, geb. te Colombo 3 Febr. 1834, ged. aldaar 14 Nov. 1834, tr. 16 Jan. 1854 John Lewis Hampton.
9. Anna Emelia Clara, geb. te Colombo 20 Maart 1837, ged. aldaar 7 Mei 1837, tr. 10 Mei 1857 James Wright.
10. Eleanora Maria, geb. te Colombo 20 Jan. 1840, ged. aldaar 1 Maart 1840 (doopheffers Olke Uhlenbeck en zijne huisvr. Maria Jane Arnoldina Lette en de jonge juffr. Julie Piachaud).
11. Laura Isabella, geb. te Colombo 15 Juli 1842, ged. aldaar 23 Oct. 1842, (doopheffers W. C. Uhlenbeck en Johanna Maria Knausz).

De Lannoy (LII. 623).

Adam de Lannoy was te Breda, geb. 31 Jan. 1740.

Barend Wybrandus de Lannoy en Maria Justina Kriekenbeek waren ouders van:

I. Justina Theodora, geb. te Colombo 19 Juli 1808, ged. aldaar 31 Juli 1808.
II. Johanna Juliana Henrietta, geb. te Colombo 14 Feb. 1810.
III. Wilhelmina Elizabeth, geb. te Colombo 14 Mei 1873, ged. aldaar 30 Mei 1813.
IV. John Carl, geb. te Colombo 20 Juni 1816, ged. aldaar 26 Juli 1816.
V. Petronella Anetta, geb. te Colombo 21 Juni 1818, ged. aldaar 25 Juli 1818.

VI. Willem Frederik, geb. te Colombo 13 Febr. 1820, ged. aldaar 4 Maart 1820.

FROBUS (XLIX. 112; LII. 625).

Abraham Christiaan Frobus en Wilhelmina Gertruida Prins waren ouders o. a. van:

Frederik Christiaan, geb. te Colombo 30 Juni 1790, ged. aldaar 11 Juli 1790.

WENDT (XLIX. 113; LII 625).

Daniel Hendrik Wendt tr. 26 Jan. 1842 Cornelia Arnoldina Gratiaen. Bij wie:

1. Maria Henrietta, geb. te Colombo 10 Juli 1844, ged. aldaar 4 Aug. 1844.
2. Jane Alice, geb. te Colombo 3 Maart 1846, ged. aldaar 29 Maart 1846.
3. Daniel Augustus, geb. te Colombo 16 Dec. 1848, ged. aldaar 31 Dec. 1848.
4. Sophia Gertruida, geb. te Colombo 26 Mei 1851, ged. ald. 22 Juni 1851.

John Frederick Willem Wendt en Ninette Elizabeth Kriekenbeek waren ouders van:

1. George Arnold, geb. te Colombo 16 Juni 1831, ged. aldaar 17 Juli 1831.
2. Julia Arnoldina Eliza, geb. te Colombo 17 Febr. 1834, ged. ald. 23 Maart 1834.
3. Dorothea Maria Louisa, geb. te Colombo 16 Febr. 1836, ged. aldaar 27 Maart 1836.
4. Johanna Henrietta, geb. te Colombo 22 Maart 1838, ged. aldaar 13 Mei 1838.
5. Maria Gerrardina, geb. te Colombo 16 Juli 1841, ged. aldaar 22 Aug. 1841.

STORK (XLIX. 244; LII. 626).

Johannes Justinus Stork en Agneta Emmerantia van Cuylenburg waren ouders van:

1. Maria Eliza, geb. te Colombo 16 Jan. 1808, ged. aldaar 31 Jan. 1808.
2. Christina Elizabeth, geb. te Colombo 17 Oct. 1809.
3. Johanna Carolina, geb. te Colombo 12 Mei 1811, ged. aldaar 9 Juni 1811.
4. Gerrit Willem, geb. te Colombo 24 Aug. 1812, ged.

aldaar 27 Sept. 1812.
5. Wilhelm Johan, geb. te Colombo 13 Oct. 1815, ged. aldaar 12 Nov. 1815.

SCHRADER (XLIX, 249; LII. 627).

Christiaan Hendrik Schrader, ged. te Colombo 4 Juni 1797 en Jane Spencer waren:
1. Anna Carolina, geb. te Colombo 5 Mei 1824, ged. aldaar 6 Juni 1824.
2. Sara Frederica, geb. te Colombo 10 Maart 1826, ged. aldaar 16 Apr. 1826.
3. Frederick Justinus, geb. te Colombo 17 Jan. 1829, ged. aldaar 15 Febr. 1829.

VAN DER SMAGT (XLIX. 564; LII. 628).

Cornelis Godfried van der Smagt, tr. te Colombo 20 Oct. 1804 Arnoldina Josina Muller, d. v. Peter Johan Muller en van Susanna Margareta von Hagt. Bij wie:
I. Jean Charles Pierre, geb. te Colombo 21 Febr. 1806, ged. aldaar 9 Maart 1806.
II. Petrus Wilhelmus, geb. te Colombo 13 Aug. 1807, ged. aldaar 13 Aug. 1807.
III. Gertruida Wilhelmina, geb. te Colombo 30 Dec. 1809, ged. aldaar 12 Jan. 1810.
IV. Jacobus Cornelis, geb. te Colombo 12 Apr. 1812, ged. aldaar 26 Apr. 1812.
V. Edward Arnoldus, geb. te Colombo 20 Juli 1814, ged. aldaar 31 Juli 1814.
VI. Frederica Lamberta, geb. te Colombo 13 Sept. 1817.
VII. Cornelis Gerrardus (volgt).
VIII. Louisa Elizabeth, geb. te Colombo 27 Maart 1822, ged. aldaar 28 Apr. 1822.
IX. Charlotta Arabella, geb. te Colombo 28 Sept. 1823, ged. aldaar 10 Oct. 1823.
X. Dorothea Maria, geb. te Colombo 28 Dec. 1826, ged. ald. 11 Febr. 1827.

WOLFDAAL (LII. 630).

Anna Maria Engelina Wolfdaal, tr. te Colombo 28 Jan. 1810 Adrianus Jacobus Woutersz van Jaffna.

LOURENSZ.

Hendrik Lourensz van Gottenburg, Assistent d. O.-I. C., tr. (1) te Colombo 1724 Anna Magdalena Louin van Colombo en (2)

te Colombo 8 Febr. 1731 Johanna de Moor van Colombo, ged. aldaar 11 Maart 1708 d. v. Pieter de Moor van 's Gravenhage en van Johanna Obrak. Bij wie:
(1ste huwelijk).
I. Anna Geertruida, ged. te Colombo 10 Maart 1726.
II. Hendrik (volgt)
III. Jacobus (volgt)
Hendrik ged. te Colombo 22 Juni 1727 tr. Lucretia de Silva. Bij wie:
a. Gerrit (volgt).
b. Johannes Henricus, 3[de] Meester d. O.-I. C., ged. te Colombo 3 Dec. 1758, tr. aldaar 5 Febr. 1786 Martha Elizabeth Jinke van Colombo. Bij wie:
(1) Bernardina Lucretia, ged. te Colombo 3 Dec. 1786, tr. 10 Juni 1804 Richard Owen Morgan van Masulipatnam, Havenmeester.
(2) Catharina Henrietta, ged. te Colombo 14 Dec. 1788.
(3) Wilhelmus Franciscus, ged. te Colombo 3 Jan. 1791.
(4) Adriana Diederica, ged. te Colombo 26 Oct. 1806, tr. Bernard Edwin Alois.
c. Johannes Melianus, ged. te Colombo 15 Nov. 1772.
Jacobus, Stadschirurgijn d. O.-I. C., ged. te Tutucorin 11 Sept. 1729, tr. (1) te Colombo 29 Juni 1777 Maria Francina Jansz van Colombo. Bij wie:
(1) Hendrik Jacobus, ged. te Colombo 23 Mei 1784.
Jacobus, tr. (2) 3 Febr. 1788 Anna Catharina de Rosairo van Colombo. Bij wie:
(2) Jacobus Philippus, ged. te Colombo 13 Sept. 1795.
(3) Hermanus Johannes, ged. te Colombo 21 Juli 1799.
Gerrit, ged. te Colombo 27 Apr. 1755, tr. Anna Catharina van Paddenburg. Bij wie:
I. Lucas Hendrik, ged. te Colombo 13 Oct. 1782, tr. (1) te Colombo 16 Juli 1809 Wilhelmina Josepha Cornelia Specht van Tutucorin. Bij wie:
(1) Johan Gerrard, ged. te Colombo 2 Sept. 1810.
(2) Dorothea Christiana, geb. te Colombo 6 Maart 1812.
(3) Willem Jacob, geb. te Colombo 21 Mei 1816.
Lucas Hendrik tr. (2) Wilhelmina Petronella de Run. Bij wie:
(4) Bernardina Diederica, geb. te Colombo 14 Juli 1821.

(5) Arnoldus Henricus, geb. te Colombo 19 Jan. 1823, tr. Georgiana Christina . . . . Bij wie:

(a) Frances Alice, ged. te Colombo 5 Mei 1850.

(6) Elizabeth Henrietta, geb. te Colombo 3 Aug. 1824.

(7) Edward Hendrik, geb. te Colombo 5 Oct. 1826.

(8) Hendrik Lubbert, geb. te Colombo 28 Juni 1829.

II. Johan Christiaan Gerrard, ged. te Colombo 2 Oct. 1785.

III. Justinus Jacobus, ged. te Colombo 18 Febr. 1787.

IV. Gijsbert Timon, ged. te Colombo 29 Mei 1791, tr. Johanna Maria Pegalotti. Bij wie:

1. Johannes Maximus, geb. 30 Maart 1814.
2. Willem Hendrik, geb. 12 Aug. 1815.
3. Pieternella Elizabeth, geb. 2 Mei 1818.

RODE.

Balthazar Rode van Hamburg, tr. te Colombo 6 Dec. 1739 Brigandia Elandia Vertangen van Colombo. Bij wie:

I. Josina, ged. te Kalutara 1740.

II. Hermanus Balthazar, tr. Florentina Kolaas (Koolhaas). Bij wie:

Johannes Jacobus, ged. te Tutucorin 20 Juni 1773, tr. Anna Margareta Visser. Bij wie:

I. Gerrardus Adolphus, geb. 15 Apr. 1813, tr. Charlotte Josephine Jansz. Bij wie:

(1) Mary Anne, geb. 22 Juli 1841.

(2) Albert Henry, geb. 20 Nov. 1842.

(3) Eugene, geb. 12 Apr. 1844.

(4) Frederica Matilda, geb. 3 Maart 1846.

(5) Francis Edward, geb. 19 Febr. 1847.

(7) Frederik Philip, geb. 8 Apr. 1850.

II. Arnoldus Henricus, geb. 21 Dec. 1814, tr. Juliana Demmer. Bij wie:

(1) Jane Frances, geb. 7 Dec. 1846.

(2) William, geb. 17 Dec. 1847.

(3) Charles Alexander, geb. 26 Apr. 1849.

(4) Eliza Cornelia, geb. 15 Aug. 1851.

III. Merciana Wilhelmina, geb. 19 Juni 1816.

IV. Willem Frederik, geb. 9 Oct. 1818.

V. Justinus Andreas (Adrianus?) geb. 27 Nov. 1820, tr. Josephina Matilda Heyn. Bij wie:

(1) John Charles, geb. 18 Juli 1848.
(2) Josephine Matilda, geb. 15 Juli 1849.
(3) Georgiana Maria, geb. 9 Juli 1851.
VI. Johannes Martinus, geb. 16 Febr. 1823.
VII. Petronella Hermina, geb. 30 Sept. 1824.
VIII. Catharina Frederica, geb. 12 Maart 1827.
IX. Petronella Theodora, geb. 12 Apr. 1829.
X. Gerrard Arnold, geb. 3 Febr. 1832.

BELLISSE.

Julius Johannes Bellisse van Hamburg, Kapitein d. O.-I. C., tr. (1) Cornelia van Cleef. Bij wie:
I. Rebecca Christina, ged. te Galle 14 Nov. 1751, tr. 26 Juli 1772 Adriaan Poulier.
II. Catharina Cornelia, ged. te Galle 28 Oct. 1753.
III. Arend Julius (volgt).

Julius Johannes tr. (2) Mei 1756 Johanna Catharina van Dort van Galle, (wed. Snelling) en (3) Henrietta Maria Theunder. Bij wie (3de huw.):
IV. Pieter Cornelis, ged. te Colombo 6 Sept. 1767, tr. Anna Perera. Bij wie:
(1) Ulrica Ursula, geb. 6 Apr. 1817.

Arend Julius, ged. te Galle 26 Jan. 1756, Assistent d. O.-I. C., tr. (1) Maria Alois. Bij wie:
I. Michael Gustavus, ged. 15 Juli 1787.
II. Julius Cornelis, ged. 13 Dec. 1789.

Arend Julius tr. (2) te Colombo 12 Juni 1791 Sara Dorothea Guillaume van Colombo. Bij wie:
III. Wilhelmina Eleanora, ged. te Colombo 18 Maart 1792.
IV. Anna Bringentina, ged. te Colombo 12 Mei 1793.
V. Henricus Gerrardus, ged. te Colombo 12 Juni 1796.
VI. Adrianus Henricus, ged. te. Colombo 27 Juni 1800.
VII. Adrianus Henricus, ged. te Colombo 31 Mei 1801.

DE BOER.

Lourens de Boer van Amsterdam, Assistent d. O.-I. C., tr. (1) te Colombo 14 Dec. 1800 Clara Gertruida Schoorman van Colombo. Bij wie:
I. Janetta Hermina, geb. te Colombo 2 Juli 1802, tr. Jacobus Marinus Ludekens.

Lourens, tr. (2) te Colombo 24 Maart 1805 Engeltina Sophia Jansz. Bij wie:
II. Caroline Sophia, geb. te Colombo 23 Febr. 1806.
III. Hendrik Bernard, geb. te Colombo 15 Febr. 1807.
IV. Emelia Hendrina, geb. te Colombo 19 Mei 1809.
V. Alexander Frederick, geb. te Colombo 19 Nov. 1810, † vóór 17 Juli 1842, tr. Helena Roberta Kriekenbeek. Bij wie:
(1) Henry Arnold, geb. te Colombo 29 Apr. 1836.
(2) Sophia Gerrardina, geb. te Colombo 10 Aug. 1837.
(3) Charlotta Antonetta, geb. te Colombo 12 Maart 1840.
(4) Dorothea Elizabeth, geb. te Colombo 18 Mei 1841.
(5) Sara Frederica, geb. te Colombo 28 Juni 1842.
VI. Petronella Gerrardina, geb. te Colombo 29 Apr. 1813.
VII. Charlotta Antonetta, geb. te Colombo 6 Oct. 1814.

EBELL.

Carl Friedrich Ebell van Nieuw-Rupin, Middelmark, Opperhoofd van Manaar, † 1805, tr. (1) Henrietta Catharina Schrader (XLIX. 248); (2) 1 Mei 1774 Maria Margarita Sonal van Batavia, wed. v. Paulus Jacobus Scheltus, Onderkoopman d. O.-I. C. en (3) 6 Juni 1790 Anna Dorothea Schroter van Jaffnapatnam. Bij wie:
(Uit het 2de huw.):
I. Adriaan Hendrik (volgt).
(Uit het 3de huw.):
II. Henry Theodore (volgt).
III. Christiaan Willem Hendrik.

Adriaan Hendrik, tr. (1) 14 Aug. 1796 Anna Elizabeth van Hek en (2) 22 Juli 1804 Petronella Charlotta Gertruida von Muttertsz. Bij wie:
(Uit het 1ste huw.):
I. Carl Frederick Isaac (volgt).
(Uit het 2de huw.):
II. Fredrik Johan, geb. 14 Maart 1806.

Henry Theodore, geb. 1793, † 6 Maart 1855, tr. Maria Gerrardina Christina Palm. Bij wie:
(1) Adriaan, † te Berlijn 1878. tr..... Steel.
(2) Anna Henrietta Adriana, geb. 12 Jan. 1825, tr. 9 Nov. 1844 den Eerw. Henry Cherry, Wesleyan Missionary.

(3) Hendrik Carl Frederik, geb. 31 Aug. 1828.
(4) Willem Gerrard Palm, geb. 28 Nov. 1833.

Carl Fredrik Isaac, geb. 22 Apr. 1798, tr. Susanna Henrietta Koch. Bij wie:

John Henry, tr. Catharina Koch, geb. Jan. 1832. Bij wie:
(1) Anna Eliza, geb. 31 Mei 1848, tr. Gerrit Grenier, Registrar Supreme Court.
(2) Edwin Walter, geb. Aug. 1850, tr. Eugene Grace Ide (LI, 333).
(3) Samuel Spencer, geb. 13 Juni 1852, tr. .... van Cuylenburg.
(4) Percy Henry, geb. 16 Nov. 1854, tr. Georgiana Toussaint.
(5) Charles Louis, geb. 8 Jan. 1856.
(6) John Henry, Med. Dr. geb. 25 Juli 1858, tr. te Londen 14 Aug. 1895 Laura Garbutt van Bradford (Yorkshire).
(7) Thomas Leonard Godfried, geb. 27 Jan. 1860, † 1888.
(8) Richard Annesley, geb. 19 April 1863, † 1894.
(9) Catharina Rose, geb. 9 Aug. 1866, † 1890.

PALM.

Johan David Palm, Predikant, tr. (1) Johanna Jacoba Boogaard, geb. te Rotterdam 1774, † te Colombo 1812. Bij wie:
I. Maria Christina Gerrardina, geb. te Jaffna 9 Oct. 1805, tr. Henry Theodore Ebell.
II. Jacobus Adrianus, geb. te Jaffna 12 Mei 1809.

Johan David tr. (2) Elizabeth Lloyd. Bij wie:
III. Sophia Margarita, geb. te Colombo 20 Aug. 1814.
IV. John David, Predikant, geb. te Colombo 14 Nov. 1815, tr. te Colombo 20 Jan. 1845 Louisa Anna Wells. Bij wie:
(1) John Lloyd Elliot, geb. te Colombo 18 Oct. 1845.
(2) Alice Cotton, geb. te Colombo 31 Dec. 1846.
(3) Theobald Adriaan, geb. te Colombo 22 Jan. 1848.
(4) Edwin Wells, geb. te Colombo 25 Jan. 1850.
(5) Emma Louisa, geb. te Colombo 25 Mei 1851.
V. Dorothea Frederica, geb. te Colombo 10 Jan. 1818, tr. 11 Sept. 1845 W. H. Clarke.
VI. Juliana Charlotta, geb. te Colombo 20 Juli 1820.
VII. Fredrik Willem, geb. te Colombo 13 Juni 1822.

VIII. Robert, geb. te Colombo 11 Apr. 1824.
IX. Anna Matilda, geb. te Colombo 1832.

(Wordt vervolgd).

St. Paul (LIV, 387). — Maria Magdalena Pergens, dochter van Jacob P. en Leonora Bartolotti trouwde 12 Dec. 1682 met den graaf van St. Paul, ook voorkomend als St. Pol. Zij was eene zuster van mevrouw Ort, die Anna Pergens heette. (z. Oeuvres de Christiaan Huygens VIII, p. 115.)

LUTG. MIEDEMA.

Geslacht van Gelder (XII, 58; LIV. 123). — In D. C. Meijer, Wandeling door de zalen der historische tentoonstelling. Amsterd. 1876, blz. 198, is een particuliere brief afgedrukt van Admiraal de Ruijter aan zijn schoonzoon Ds. Somer over het huwelijk van een der meisjes van v. Gelder met den commandeur Swart. Er blijkt uit dien brief dat de oude Bestevaêr van die familie v. Gelder nogal verdriet heeft gehad.

M.

Bornius-Welhoek. — Wijlen H. de Veer heeft in zijn *Agatha Welhoek, De Kerk, de Staat en het Hart,* verschenen in 1860, de weerstreefde vrijage verhaald der jonge dochter van een hoogmoedig burgemeester van Delft met een ouder predikant aldaar, Arnoldus Bornius. De schrijver kent haar in 1657 omtrent 18 en hem eenige jaren meer toe. Het *Album Studiosorum* der leidsche hoogeschool leert ons, dat Bornius, geboortig van Utrecht, den 5 Nov. 1631 op 18jarigen leeftijd als student in de godgeleerdheid werd ingeschreven, zoodat hij in 1657 reeds 44 jaren telde. Verder meldt de auteur, dat Agatha nog 2 jaren te Delft bleef, nadat Bornius in Juni 1667 het predikantsberoep te Alkmaar aanvaard had, steeds hopende den na den dood haars vaders voortdurenden tegenstand harer stiefmoeder te overwinnen, maar daarin niet slagende, waarop zij zich mede naar Alkmaar begaf. De verliefden, beiden wonende in de Langestraat, werden ondertrouwd den 13 Juli 1670 en te Schermerhorn gehuwd den 27 d.a.v. Uit dit huwelijk zijn geboren: Petronella (genoemd naar de eindelijk verzoende stiefmoeder), gedoopt 7 Sept. 1672, overl. 6 Nov. 1677 Arnoldus, gedoopt 12 April 1674, begraven 19

Mei d.a.v., en Arnoldus, gedoopt 31 Jan. 1676, overl. 30 Oct. 1677. Op het schier gelijktijdig afsterven van zijne 2 overgebleven kinderen, het oudste tengevolge „van het sinken van een catharre", het jongste door „een spetie van bruyn in de keel", maakte Bornius een „Lijck-Gedicht" van 44 regels, waaronder hij schreef: „Abba Pater, Fiat voluntas tua". In dit vers komen de volgende regels voor:

Heer, geef dat onse wil U diene té allen dagen
En dat mijn Egtgenoot haast blijde Moeder werd',
Beschenk ons met een Vrugt Heer na u welbehaagen,
En heelt met nieuwe Vreugd de oud' geleeden smert.

Wat de man hoopte geschiedde: den 28 November reeds werd eene dochter Petronella gedoopt en den 11e Juni 1679 nogmaals een zoon Arnoldus. Maar hij zelf overleed reeds in de volgende maand, zijnde begraven den 1 Augustus. Hij moet dus 66 jaren oud geworden zijn. Zijne 13-jarige vrijage was gevolgd door slechts 9 huwelijksjaren, waarin het evenmin aan wederwaardigheden ontbroken heeft.

C. W. B.

Droevig verhaal enz. door den Ridder H... (LIV, 182, 451). — Geheel instemmende met hetgeen p. 451 omtrent dit verhaal gezegd wordt, meen ik de opmerking te moeten maken dat de Vrouwe van Ellemeet, aldaar genoemd niet 12 Mei 1721 maar 19 Febr. 1730 te 's Gravenhage is overleden en aldaar in de Groote Kerk is begraven. Door deze opmerking wordt het betoog van den Heer H. S. nog meer versterkt.

de Bilt. J. W. DES TOMBE.

Timmers-van Schinne. — Opschrift op een zilveren bruiloftspenning te Kosgodde (Ceylon) gevonden.

Voorz.

INSIGNIA
GENTIS AVITÆ
ORIGINE AB UNA
POST QUINQUE LUSTRA
ARGENTEA MUNERA
TÆDAS JUGALES GAU-
DIAQUE INDICANT
TIMMERSII CARÆQUE
: SCHINNE :

AUREA PERCUPIUNT
NEPOTES
MUTUA CONNUBII RENO-
VANTUR FOEDERA
CASTI

Keerz.

IOH. TIMMERS ET SUS. LIB. A SCHINNE.
ANIMOS CONCORDIA REGIT.

Onder de woorden „Insignia gentis avitæ" zijn de wapens Timmers en van Schinne (zie Rietstap, Arm. Gen. 2de druk).

Johan Timmers en Susanna Libertina van Schinne waren ouders van Ignatia Gertruida, geb. 18 Juni 1714, † 15 April 1733, tr. 24 Juni 1732 Paulus Bogaart van Alblasserdam, Burgmr van Rotterdam 1769, geb. 21 Mei 1703, † 1799. (Vorsterm. v. O., Aanz. fam., I. bl. 80).

Was Johan Timmers kleinzoon van Paulus Timmers, schepen te Rotterdam 1647, en was Susanna Libertina van Schinne d. v. Mr. Isaac van Schinne, Raad van Indië en van Everdina de Jood en zuster van Magdalena Adriana van Schinne, de vrouw van Antony Patras (XLVIII. 22)?

Verdere inlichtingen aangaande de genealogie van J. T. en S. L. v. S. met plaats en datum van huwelijk zullen in dank ontvangen worden.

Galle, Ceylon. F. H. de Vos.

Grafzerken te Middelburg (LIV, 615). — Waarschijnlijk zal A. v. L. er belang in stellen te weten, dat in: *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, verzameld door H. Q. Janssen en J. H. van Dale* IV. 220, een opstel voorkomt van F. Nagtglas, onder het opschrift van: Grafschriften in de Koorkerk te Middelburg. De lijst bevat 156 nommers. Van enkele zerken zijn de opschriften evenwel niet opgegeven, denkelijk omdat ze onder banken verscholen waren.

Domburg. H. M. Kesteloo.

Eene oorkonde d.d. 19 Augustus 1399 houdt in: „*Hertog Albrecht* neemt *Aylof die Gruter* van der *Sneeck*, die op eigen kosten zijn huizinge bezet heeft binnen den *Sneeck* met *Sicke*, zijn zwager en anderen zijner vrienden, dat zij noch houden tot 's hertogen behoef tegen zijne vijanden, in zijne bescherming en staat

Aylof en *Sicke* voorn. toe, hunne kosten en schaden te verhalen op hunne vijanden." (Colmjon, Reg. v. Oork.).

Het bedoelde huis was *de Gruytersma-* later *Dekama-stins* op de Marktstraat te Sneek, maar wat is er bekend omtrent *Aylof d. Gr.* en zijn zwager (schoonbroeder of schoonzoon?) *Sicke* en tot welk geslacht behoorde deze laatste?

Sneek. HAAGSMA.

Noey of Noij — van Fransche afkomst (Nav. XXX blz. 381)! Waldenzen? De Waldenzen in Saksen en Pommeren moesten in 1391, toen 443 van hen gevangen genomen werden, het land ruimen, en zetten zich toen overal, ook in Kleefsland neder. Onder hen bevond zich een zekere *Noël*, een der voorzaten van Steffen Noël, „Pharher" te Augrogne (in Piëmont, in het dal van Lucerne), die nog in 1560 in leven was, en veel heeft moeten lijden van de bloeddorstige soldaten van den Graaf de la Trinité, als deze ter plaatse met vuur en zwaard de Waldenzen vervolgde. Onder de naar Westfalen gevluchten behoorde een Noël, die wegens de vervolgingen zijn geslachtsnaam in *Neij* of beter *Noij* heeft veranderd, wiens nakomelingen te Emmerik gewoond hebben. Gezegde Noël (of Neij, Noij) stond bij de oprichting der Gereformeerde gemeente alhier in 1574, als lidmaat bekend, en getroostte zich aanmerkelijke offers ten behoeve van de inrichting van den nieuwen kerkelijken dienst in die gemeente. Hij geraakte vermaagschapt aan de familie Witten, die later magistraten aan de stad heeft geleverd. „Dit laatste," — leest men in een „Kort verhaal van den aanvang en verderen bloy onser Emmeriksche Gereformeerde Gemeente"; zie Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis", Nieuwe Serie, II, 281, — „is genomen uit een oud Evangelie Boek, welk boek van eene Joffer Magdalena Witten herkomstig was. Die in 't jaar 1574 geleeft, en als Lidmaat onzer Gemeente (te Emmerik) aangetekent is". Dit boek, door een Puts bewaard zijnde, is daarna weer in handen gekomen van Juffrouw Witten, dochter des Burgemeesters, die door Dorus Jacobus Triboler des namiddags op den 14 April 1715 gedoopt is. De doop van dit dochtertje van den burgemeester Witten had plaats op den dag der inwijding van de nieuwe Gereformeerde Kerk te Emmerik. Er waren destijds aldaar twee predikanten.

Zie over No(ë)ij: „De Nav." XXIX, 591; XXX, 381, 572, enz.

Een Puts was in 1578 onderscholtus te Voorst („Stukken voor de Vaderl. Historie" III, 342). Te Twello schonk einde Aug. 1891 eene. G. H. Puts, geboren Hartemink, aan een zoon de geboorte. Zie over Puts (= Fontanus) „De Nav." XXXI, 185.

Opmerkelijk is nog deze post uit de stadsrekening van Geertruidenberg d.d. 1 Jan. 1461—31 Dec. 1462; „Betaelt tot Jan Noeyen, doen heer Willem Hubrechtszoen syn eerste misse sanc, dat onze goede luden verdroncken 16 menghelen wyns, ellic menghele 2 stuyver fa. 9, 12". Jan Noey was dus ter stede destijds kastelein. Zie „Geertruidenberg," beschreven door Mollenberg 1899, blz. 454.

Derhalve, in 1461 bestond de vorm des geslachtsnaams Noey reeds. Heeft Noijken, de wildschieter, uit de dagen van Hertog Arnold van Gelre, a° 1461 (Gev. Hasselt, Roozendaal, blz. 354) hier ook toegang?

Overigens, onderscheide men tusschen Noeij en Noijen. Beiden zijn Geldersche geslachten; doch met gansch verschillend wapen; zie Rietstap's Armorial, naast „Nav. XXX, 572.

Genoemde Armorial onderscheidt ook Witten in Westfalen, en in Pommeren, met gansch verschillende wapens.

Jac. Anspach.

Zijpendal (kasteel) bij Arnhem. — Ik heb voor mij een pas verschenen boekje van Ad. Lanne, „le mystère de Quibéron" 1794—1795. Dit werk bevat een zeer uitvoerig verhaal der mislukte onderneming der Royalisten en Engelschen.

Onder de bijlagen bevinden zich twee brieven: „Extraits des lettres adressées par Monseigneur le Comte d'artois lieutenant general du Royaume en vertu des pouvoirs à lui confiés par Monsieur régent de france".

Deze brieven zijn geteekend: *Charles Philippe*, au château de Zipendal près Arnheim ce 6 Novembre 1794.

Is er iets bekend omtrent het verblijf van Charles Philippe, later Karel X in ons land? De naam Zipendal staat waarschijnlijk in verband met den nog veel bezochten Zypenberg nabij Sonsbeeck, maar is er ook iemand, die mij weet te zeggen, wanneer dit kasteel verdwenen is, en wie er de eigenaar van was?

Amsterdam. J. M. Cantor.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

EEN SCHOOLSPEL
VAN COMENIUS.

Vóór mij liggen twee boekjes uit de zeventiende eeuw. De volledige titel van het eerste luidt:

„Den verrezen Hondschen Diogenes, Eerstmael, tot opscherping der aenkomende Leerlingen, in 't Latijn gesteld deur J. A. Komenius; En nu, ten dienst der Leesgierigen, nieuwelijks in Nederduits vertaelt, deur F. v. H. tot Rotterdam: Bij Francois van Hoogstraten, Boekverkooper op den hoek van de Weeze-straet 1660."

Het tweede boekje is getiteld:

„J. A. Comenius Verrezen Hondschen Diogenes of Beknopte verhandeling van Wijsheid, Uyt het Latijn vertaelt Door F. V. H.

— — Ridentem dicere verum
Quid vetat? — — —

Tot Rotterdam Bij Fransois van Hoogstraeten Boekverkooper tegenover de Vlasmarkt 1672."[1])

Het tweede boekje is niet een gewone herziene herdruk van het eerste, maar, wat uit de voorrede niet blijkt, eene omgewerkte vertaling. Meestal maar niet altijd, zijn de gemaakte veranderingen ook verbeteringen, — althans van Nederlandschen stijl.

Kennismaking met beide vertalingen doet wenschen, dat het oorspronkelijke Latijnsche boekje eens opgezocht en besproken [2]) werd. Het moet in zijn tijd met veel bijval ontvangen zijn. Hooren wij de warme aanbeveling van Georgius Vechnerus:

„Ik heb in dit Spel van Diogenes, zoo als het ingesteld is, „een zonderling gevallen: en ik zou wel wenschen, dat men „Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, Epicurus enz., voortaen „op dezelve of diergelijke wijze vertoonde; . . . .

[1]) Er is nog een derde druk te Amsterdam 1710 verschenen. Red.

[2]) Zie de oorspronkelijke uitgaaf beschreven door Dr. H. C. Rogge in Nav. 1892, blz. 198,99. Red.

„Zeeker, indien men eenigen middel bedenken kan, dit is wel „de krachtigste [1]) om in de gemoederen der jeugd te drucken, „niet alleen de geschiedenissen, maer ook al de gedenkwaerdig„ste spreuken; en men zou hen aldus een zonderlinge kennisse „van d'Aeloutheid doen krijgen. Ik zwyge noch, dat zij te gelijk „in welspreekentheid en wijsheid zouden toeneemen. Ook zal „aldus den toehoorder en aenschouwer, die tot rijper jaeren ge„komen is, niets vertoond worden, of het kan hem zoo wel tot „nuttegheid, als tot vermaek en tijtkortinge dienen".

Wij hebben hier te doen met een zoogenaamd „Schoolspel" gelijk het in de vertaling heet. Het is verdeeld in vier bedrijven en ieder bedrijf in verschillende „uitkomsten" zonder onderlingen samenhang en mitsdien zonder alle dramatische handeling. Diogenes treedt eenvoudig op in gesprek met personen van allerlei rang en stand. Tusschen de bedrijven in speelt muziek. Ik stel mij voor dat de studeerende jeugd den oorspronkelijken Latijnschen tekst bij gedeelten moest van buiten leeren en dat het maanden duurde voor het geheel was ingestudeerd. Alsdan kon men denken aan eene eenvoudige opvoering op een geimproviseerd tooneel en in een besloten kring. De rol van Diogenes werd waarschijnlijk door verschillende personen vervuld.

Allereerst trad de „voorredenaer" op met de woorden:

„Gy Heeren, die hier by een vergadert zijt om onze School„spelen te zien, is het u om stemmigheid of kluchten te doen? „Men mag van ons, die nog jonge maets, en zoo groen als gras „zijn, de stemmigheid niet verwachten: en wat de kluchten be„langt, die moeten wy ook, nadien onze kintsheid ten einde loopt, of ons niet lang zal by blyven, verlaeten: want ons „leven gelijk de wijze Man zegt en is geen gekspel, dat men „met boerten moet overbrengen [2]) maar met voorbereidingen tot „het leven, dat volgen zal".

Op deze wijze duurde het nog een tien minuten en dan werd de voorredenaar vervangen door den „Opzegger van den Inhoud". Als deze geëindigd had, kon het eigenlijke spel beginnen.

---

[1]) Eene proeve van zeventiende eeuwsche slordigheid in het schrijven? In den eersten druk stond *eenigh middel*. Was het woord in 1672 mannelijk geworden? Dan kon men toch nog niet zeggen: *dit is de krachtigste*. Overigens is de zinbouw in de tweede vertaling veel verbeterd.

[2]) Beter in de eerste vertaling: „geen zaek om met jockernij en beuselen te verslijten".

Evenals een voorredenaar was er ook een slotredenaar. Deze droeg onder anderen een lofdicht voor op Diogenes, naar het heette een bijschrift op „Metaele pronkbeelden, hem door zijne Lantslieden opgerecht." Beide vertalingen volgen:

Eerste vertaling:

„De Tijd slijt stael en koper af,
Maer nimmer zal uw minste les,
Uw glorij, o Diogenes,
Deez tijd versmooren in het Graf.
Uw voorgang opende den weg
Ter deugt voor 't menschelijk geslacht
Doen 't lag bedo(l)ven in een nacht
Van dwaasheid, bloot van overleg."

Tweede vertaling:

„Schoon of uw koper Beeld door roest en tijd verteert,
Uw naam, Diogenes, blijft ons in 't hart geschreven,
Gij hebt het dertel volk de zonden afgeleert,
En hun den weg gebaent om vroom en wel te leven."

De laatste woorden van den slotredenaar verdienen vermeld te worden.

„Zulk een eere deden de Heidenen dien Man op hunne Hei-„densche wijze. Maer wy, die hooger verlicht zijn, kennen eenen „anderen, die de Weg, de Waerheit en het Leven is, en die ons „tot wat beters geleid. Hy is u lieden niet onbekent, en gy zult „zalig zijn, indien ge hem ook koomt natevolgen. Vaert wel, „klapt eens vrolijk in de handen en weest ons en onze School-„studien gunstig."

Niet zoozeer de naam van Comenius, hoe beroemd ook, bracht er mij toe beide boekjes nader in te zien als wel het bijschrift „Op de Tytelprint" in de vertaling van 1660 en onderteekend door niemand minder dan Vondel. Hier volge het:

Die met Diogenes liep zoeken als de blinden,
Noch zoude hedensdaegs naeuw menschen kunnen vinden:
Want deze werelt is een woeste wildernis,
Die niet vol menschen, maer vol wilde dieren is;
Ja noch de meestendeel zijn woester van manieren
Als in het wilde wout d'onredelijke Dieren:
Want als den eenen Wolf den and'ren hongrigh eet,
Dan is de Winter koud en bijster fel en wreet;
Maer dat de eene Mensch (al schijnt hij driemael vromer)
Den anderen verslint, geschied wel in den Zomer.

Waar zijn deze verzen te vinden in Vondels werken? Ik zocht

er tevergeefs naar. Dat Vondel ze zou hebben gedicht als bijschrift bij eene kopergravure is niet aantenemen. Ze passen er niet goed bij. Daarenboven: in de vertaling van 1672 zijn ze vervangen door een sonnet van den vertaler, tevens uitgever: F. v. Hoogstraten. (In mijn exemplaar der tweede vertaling ontbreekt een titelprent).

Dat de verzen werkelijk van Vondel zijn betwijfel ik geenszins. Zij doen denken aan den versregel in „Gijsbrecht van Aemstel":

„Het Wintert fel wanneer een wolf den andren eet."

Hier is bij deze waarheid de tegenstelling gevoegd: Ook de menschen verslinden elkander maar daartoe behoeft het geen winter te zijn!

Ik vermoed dus, dat Vondels bijschrift getrokken is uit een zijner treurspelen of leerdichten. Misschien kan de Navorscher mij de plaats aanwijzen [1]) Ook vernam ik gaarne iets naders omtrent de oude Schoolspelen. [2]) Ik vrees, eene niet geheel juiste voorstelling gegeven te hebben, hoe het bij de opvoering toeging.

St. Petersburg. MG.

Nederduitsche vloeken en scheldwoorden. — Volgens de Geldersche Volksalmanak voor het jaar 1851 heeft de voormalige Rector der Latijnsche Scholen te Nijmegen, Mr. E. J. B. Schonck, die aldaar den 13 Juni 1821 in zes en zeventigjarigen ouderdom overleed, als student een geestig stukje geschreven over Nederduitsche vloeken en scheldwoorden, dat zich door groote bekendheid met onze moedertaal onderscheidde en waarvoor hij zich o. a. vele bouwstoffen had weten te verschaffen bij eene koopvrouw in een komenijswinkel, die in het schelden en vloeken bijzonder bedreven was. Weet ook iemand te zeggen waar dit stukje te vinden is?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Volksdeun van 1795. — Zooals bekend werden wij ingevolge art. 18 van het 's Gravenhaagsche verdrag van 16 Mei 1795 met de Fransche Republiek gesloten, verplicht 25000 Fransche soldaten te kleeden, te voeden en te bezoldigen. Na erg geleden

[1]) Komt het niet voor in zijne Vorstelijke warande der dieren. Versiert met afb. door M. Gerards. Amsterdam 1717. 4° ? Red.

[2]) Zie daarover o.a.: D. Jacoby, G. Macropedius. Berlin 1886. 4°. Red.

te hebben van de roovende en plunderende aftrekkende Hannoveranen en Oostenrijkers, zag men daarna de half gekleede, hongerige Fransche legerbenden aankomen. Uit dien tijd dagteekent een volksdeun, waarvan ik mij thans slechts het volgende kan te binnen brengen, namelijk:

Rataplan, plan, plan, (bis)
Daar komen ze an, (bis)
Ze hebben geen kousen of schoenen meer an!

Weet iemand zich te herinneren hoe deze deun volledig luidt?

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Dagregister van J. Koning. — In het bekende werk van C. Rogge, Tafereel van de geschiedenis der jongste omwenteling in de Vereenigde Nederlanden. Amsterdam 1796, wordt blz. 128 en vlgde. (in de noten) gedurig aangehaald *J. Koning Dagregister.* is dit boek ook aan een der lezers van De Navorscher bekend? en is er in een of andere bibliotheek een exemplaar van te vinden?

Den Treek, Leusden. W. H. DE BEAUFORT.

Godfried Boot, ontvanger der convooien en licenten te Gorinchem, overleden te Londen 1625, gaf volgens het *Biogr. Woordenboek* van v. d. Aa eene vertaling van Junius *Batavia.* Uit de thesauriers-rekening van Alkmaar over 1623 blijkt, dat aan hem (jonkheer Godefroy Boot genoemd) f 42 werd betaald voor de dedicatie van *eene burgerlijke onderrichtinge ofte anders eene beleefde raetgevinge.* Was dit een handboek der wellevendheid?

C. W. B.

Onbekend dichtwerk. — Uit mijne kinderjaren, meer dan vijfenveertig jaar geleden, herinner ik mij, dat er somtijds een oud, achttiendeëeuwsch boekje op tafel lag, bevattende gedichten van godsdienstige strekking. Ik bladerde er wel eens in om naar de prentjes te kijken maar toch ook om er in te lezen. En nu zijn mij gedurende dien langen tijd eenige versregels in het geheugen gebleven, zonder onderling verband met elkander, waaronder de volgende, die ik mij het best herinner:

Augustinus ging eens ziften
En doortasten in den grond
Seneca's vermaarde schriften
Waar hij veel vermaak in vond.

Hier laat mij het geheugen in den steek, maar de laatste regel van het achtregelig couplet luidde:

Maar hij vond er Jezus niet!

Ik vind die verzen zoo slecht niet en hoop dat ik door bemiddeling van „*De Navorscher*" den naam van den dichter en den titel van zijn dichtbundel zal kunnen te weten komen.

St. Petersburg. M.

Tramelogoedia — noemde Vittorio graaf Alfieri, een Italiaansch dramaschrijver, geb. te Aste, in Piëmont 17 Juni 1749, overleden 8 Oct. 1803 te Florence, een tusschensoort van treurspel en opera, dat hij had uitgevonden, en in zijn „Abel," het best gelukte zijner drama's, ter toets bracht. — Wat is dat *Tramelogoedia?*

A.

Termiin, termiinen (LIV, 279) zou, volgens A. Aarsen „een rustpoos, een oponthoud, een tijdelijk normaal-zijn van den *eveltjes*-lijder" beteekenen. In het Drentsche dialect beduidt *termienen* stuipen en stuiptrekkingen. Een Drentsche boer gebruikt daarvoor nooit een ander woord als dit, ook wel uitgesproken als *tremienen.* Waarom ook van terminus en niet van tremo?

H. J. Smidt.

Gortige varkens, enz. — In het 26e artikel van de ordonnantie op de vleeschhuizen v/d stad Utrecht, gegeven den 4en Juli 1632, wordt het verkoopen van gortig spek verboden. De hofbeer, in den jare 1604 door de regeering der stad Utrecht naar den Haag gezonden, bleek eveneens bij het slachten „*gortig*" te zijn.

Welke ziekte wordt hiermede toch bedoeld en vanwaar dankt dat woord zijn oorsprong?

Over hetzelfde onderwerp (varkens) lees ik wat verder het volgende:

„Hem, sal den pachter die verckens, die hij *voor de knaap* quaat geschouwt heeft, gehouden wezen 't oor af te snijden, op poene als vooren."

Wat beduidt dit „voor de knaap schouwen"?

Rotterdam. R. T. M.

Quenen, enz. — Het 1e artikel v/d. conditiën getrokken uit het verpachtboek, volgens hetwelk de „vleeschbank-steeden in de respective vleeschhuijsen, soo boven als beneden in de stad (Utrecht)" zijn verpacht dato 24 Juli 1617, luidt als volgt:

„In den eersten word mits desen eenen jegelijcken geordonneert ende bevolen, dat voortaan niemand eenig vlees van ossen, koeyen, quenen, veersen, kalveren, oyen, rammen ende lammeren verkopen en zal.... etc."

Wie geeft mij eene duidelijke uitlegging van een „*que(e)n*", benevens den oorsprong en de afleiding van dat woord?

Het 17e artikel van dezelfde conditiën bevat eveneens een woord, voor mij niet duidelijk. Ziehier hoe dit artikel luidt:

„Item, zal men de lammeren (ende geen oude schapen) mogen vluijsen tot St. Jacob toe, ende daar naar opmaacken d'een gelijck als d'andere, op het verbeuren als vooren."

Dit woord „*vluijsen* zit mij dwars; wat beteekent dit hier?

Rotterdam. R. T. M.

Brouwgetouw. — In een ordonnantie betreffende de brouwers van 6 Juli 1635 wordt gesproken van „brouwgetouw."

Wat geeft dit woord te kennen en wat is de afleiding er van?

Rotterdam. R. T. M.

Leven en bedrijf van M. v. Rossem. — In den 5en jaargang van de Kronijk van het Historisch genootschap te Utrecht komt op blz. 168 en 169 een mededeeling voor van den heer J. J. de Geer betr. een verzameling van handschriften en oude papieren van wijlen den heer Mr. C. M. van Hengst. Daaronder wordt sub 3 vermeld:

„Het leven en bedrijf van den heer Merten van Rossem, heer van Pouderoyen, Meynerswijk, Kannenberg enz., uit oude familie-aanteekeningen en gedrukte bronnen opgesteld, naar het schijnt, door een zijner nakomelingen."

Op blz. 400—403 van denzelfden jaargang volgden dan eenige mededeelingen aangaande den inhoud van dit handschrift.

De door mij aangewende pogingen om te ontdekken, waar dit handschrift zich nu bevindt, zijn helaas vruchteloos geweest. Mocht een der lezers van dit tijdschrift mij den weg kunnen wijzen, ik zal hem er hoogst dankbaar voor zijn.

Arnhem. J. S. VAN VEEN.

Middelburg. — Ongeveer een halve eeuw geleden werd bij K. Fuhri eene serie prachtwerkjes, in zeer klein formaat, uitgegeven, waaronder een bundeltje verhalen, waarvan een voornamelijk te Middelburg speelt, waarvan mij de titel evenwel niet bekend is. Kan iemand mij dien opgeven; alsook waar het ter inzage te bekomen is?

Domburg. H. M. Kesteloo.

Namen van inhoudsmaten. — Uit een placaat op wijnen van 21 Juli 1610 blijkt mij, dat door de wijnhandelaars als fust worden gebruikt o.a. pongen, pijpen, booten en tiertgens.

Wie heeft de goedheid mij mede te deelen, hoeveel liter de genoemde inhoudsmaten respectievelijk konden bevatten en wat de oorsprong dier verschillende benamingen is.

Rotterdam. R. T. M.

Guste koeien. — Artikel XI van de blz. 700 genoemde conditiën, getrokken uit het Utrechtsche verpachtboek, bevat het verbod geen „koeyen, oyen ende rammen te slagten van Martini af tot Paassen toe excluijs, op poene van 25 gulden, ende 6 weecken haar neeringe, uijtgesondert guijste koeyen".

Wat zijn guyste koeyen en waar moet men de oorsprong van dit woord „guijst" zoeken?

Rotterdam. R. T. M.

Guijste (d. i. guste) koeien zijn niet-drachtige koeien. Red.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Breviarium Grimani. — In de reproductie van dit beroemde hs. bij de firma A. W. Sijthtoff te Leiden komt op blad 152 een tekst met sierrand voor, in welks randwerk een wapen geschilderd is. Het vertoont een schild beladen met schuinbalk en zes onder elkaar, paarsgewijs geplaatste ballen, penningen of bloemen, die niet duidelijk te herkennen zijn. Kleur niet aangegeven. Wie kan dit wapen, voor de herkomst van het hs. niet zonder belang, terecht brengen? Aan Dr. G. J. Boekenoogen (Onze Eeuw, 1904 afl. Oct.) en den Heer E. W. Moes (Museum 1904, blz. 241 en vv.) schijnt het wapen onbekend te zijn gebleven. RED.

Somebody (LIV, 308). — Ik vermoed dat het onderschrift van dat prentje verkeerd is en niet moet zijn The *Reserve* of somebody, maar: „The *Reverse of Somebody*" en dan is het plaatje duidelijk: De keerzij, de rug van iemand.

Den Haag. STEENKAMP.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING.

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT DOOR EEN OOGGETUIGE.[1])

1806.

[Van 23 tot 31 Oct. volgt een beknopte beschrijving van de krijgsverrichtingen in den oorlog tegen Pruisen, die niet de moeite waard is af te drukken.]

31 Oct. Op de aankomst van de eerste courier, die de aanvang van de vijandelijkheden had bekend gemaakt en ook op de genoegzaam dagelijksche briefwisseling tusschen den Koning en 's lands hooge bestuuren waren deeze weer opgewekt om de legers van het nodige te voorzien, en het koningrijk tegen een vijandelijke inval te bevijligen. Volgens een koninkl. bevel werd met alle spoed de inundatie aan de Grebbe in het werk gestelt. Ons Departementaal Bestuur had aanschrijving gekreegen om niets van hetgeen daartoe vereischt wierd, uit te zonderen. Een aanbesteding van 200 legerwagens en karren was gedaan, waarvan 80 door de wagenmakers en zadelmakers alhier waren aangenomen. Iedere stad moest na evenredigheid van de bevolking een zeeker aantal canonrijders leveren en ieder dorp één. Dagelijks zagen wij transporten van die manschappen door onze stad passeeren na Delft. Het aandeel van onze stad was 12. Een nadere aanmaning van den Koning jegens de vrijwillige wervingen werd bekend gemaakt, met een daarbijgevoegde verzekering dat Z.M. nooit tot geforceerde lichtingen van jongelingen zoude overgaan. — Nooit tot geforceerde lichtingen overgaan? Wat was dan de behandeling der weeskinderen? — Zacht wat! Al deeze wierden weer in den dienst ontslagen. Onverwacht kwamen zij, die tot de weeshuizen van onze stad behoorden,

1 Nov. herwaarts terug en werden met allerhande gelukwen-

[1]) Vervolg van Nav. LIV, blz. 565.

schingen overladen, en in hunne respective weeshuizen met open armen ontvangen. Eindelijk kwam er nog een order van Z.M. dat omtrent alle Hollandsche troepen, die zig nog in het Koningrijk bevonden, moesten opmarscheren na het campement bij Wezel, de Gardes zelfs niet uitgesloten. Dientengevolge passeerde

2 Nov. het regiment jagers, gardes van den Koning, hierdoor om zig ook derwaarts te begeeven. Maar die troepes aldaar waren, na bekomen orders, ook op marsch gegaan om Duitschland verder in te trekken, vermits de Pruisschen, die in Westphalen en Munsterland waren, van de nederlaag bij Jena en het terugwijken van het Pruissische leger in het Brandenburgsche bericht gekregen hebbende, zig vandaar verwijdert hadden, den weg neemende over het Osnabrugsche. De Hollanders troken

3. Nov. het Hertogdom Berg in, alsook Monferland, zonder de minste ontmoeting, en zelfs ook de stad Munster, alwaar de Koning van Holland zijn hoofdkwartier plaatste.

4 Nov. De Hollanders, al verder opmarscheerende, namen

5 Nov. bezit van Embden, en trokken het Osnabrugsche in, en de Koning bracht zijn hoofdkwartier over na Paderborn. Het Hollandsch leger geraakte toen eenigszins verspreid; doch het kreeg al door versterking van de troepen uit het koningrijk. Dit was wel gezien, onnodig, wijl de Hollanders altijd trokken na die plaatsen, vanwaar de vijand zig verwijdert had. De Franschen daarentegen trokken op na die plaatsen, alwaar de vijand te vinden was.

[*6—17 Nov.* Aanmerking als hiervoren.]

17 Nov. De Hollanders waren thans verder opgemarscheert. Het Graafschap Lingen was door hen bezet en de Koning had zijn hoofdkwartier na Warburg overgebracht, een stad tusschen Paderborn en Cassel.

18 Nov. marscheerde een gedeelte van de Hollandsche armee op na Göttingen en de overige na Fulda, hetwelk in een algemeen congres was toegekend aan Willem VI, prinse van Oranje en Nassauw. Daarop gaf de Koning order aan den Generaal Michaut, om met een gedeelte van de Noordarmée het Keurvorstendom Hanover te gaan bezetten. En waarlijk, toen geraakten de Hollanders het eerst in een actie. Op Hanoversch grondgebied geavanceerd zijnde, wierd

19 Nov. de vesting Hamlen door hen geblocqueert. Maar

20 Nov. aan het dorp Grossbarkel nabij Ertzen komende ontmoette zij aldaar een vijandelijk corps, waarmeede zij slaags geraakten. Zij dreven den vijand op de vlugt, en namen omtrent 100 man krijgsgevangen.

Van de Hollanders waren 13 hussaren gesneuvelt, maar geen officieren.

Den colonel Loijer, Adjudant-generaal van den Koning was de dij afgeschoten en de capitein Laats van de gardes-cavallery was ook zwaar gekwetst. Voor het overige was het verlies niet aanmerkelijk.

21 Nov. marscheerden de Hollanders de stad Hanover binnen. Dit deed de commandant, die in Hameln bevel voerde, besluiten om die vesting bij capitulatie aan de Hollanders over te geven. De bezetting krijgsgevangen zijnde, moesten op last van Z.M. dezelver vaandels na Amsterdam overgevoert worden, om aldaar op het stadhuis ten eeuwige dage te verblijven.

25 Nov. De Koning van Holland had het leger verlaten om zig na 's Hage te begeven, vermits zijne tegenwoordigheid tot het openen van de vergadering van H.H. Mog. aldaar vereischt wierd, Z.M. passeerde

26 Nov. hierdoor, in een koets met 8 paarden, wordende gevolgt door nog 2 andere, met 6 paarden bespannen. Naast de koets reeden 2 aides de camp te paard. Niet de minste eerbewijzing wierd gedaan, als alleen het uitsteken van vlaggen op de Domstoren, het Landschapshuis en het Stadhuis. Vervolgens passeerde de hofstoet van Z.M. en verder bedienden allengskens hierdoor na 's Hage, H.M. de Koningin en koningl. telgen alleen uitgezondert.

29 Nov. kwamen alle gardes uit het leger weer terug. 's Avonds even na half 5 kwamen zij achtereenvolgens alhier binnen om te overnachten; zodat de laatste voor half 6 binnen waren, infanterij, jagers, cavallerij en artillerij en dan nog 400 nieuwe jonge paarden voor de cavallerij.

1 Dec. Na de aankomst van den koning in 's Hage was de vergadering van H.H. Mog. wel geopent, maar ook niets meer. De vergadering wierd dadelijk na de opening door Z.M geadjourneert tot den 4 Dec. a.s. en daarbij bepaalt, dat 2 dagen te voren een algemeene vergadering van H.H. Mog., Ministers en Staats Raden zouden gehouden worden. Algemeen wierden groote ge-

beurtenissen nit die vergadering verwacht. De volgende dagen had Z.M. zig maar alleen bezig gehouden met het aanstellen van politieke en militaire ambtenaren, o.a. ook van het gansche korps officieren van alle gardes; tot dan

2 Dec. de Koning in persoon de algemeene vergadering opende met een gewichtige aanspraak. In dezelve gaf Z.M. te kennen dat veele zaaken in het koningrijk veranderingen en verbeteringen nodig hadden, als het Finantiewezen, de toen ingevoerde algemeene belastingen, de vernietigde gildens en gildenswetten, het muntwezen enz.; en dat Z.M. verlangde, dat de eerste deliberatiën van H.H. Mog. dienaangaande en wel over het finantiewezen en de belastingen. Z.M. stelde H.H. Mog. ook voor het creëeren van twee ordens in het koningrijk. Van dit alles lekte niets uit, en de vergadering nam haar einde. Maar toen vervolgens

4 Dec. de eerste zitting van H.H. Mog. was afgelopen; toen volgde de eene vergadering op de andere en het eene decreet op het andere. Al op dezelve dag wierd een verhoging van impost op de wijnen en sterke dranken afgekondigt. Wonderlijk klonk dit, daar veele ingezetenen vermindering maar niet verhoging van belastingen verwachtten.

6 Dec. wierden de 2 koninglijke ordens gedecreteert. De eerste *De groote Orde van de Unie*, zou bestaan uit niet meer dan 30 grootkruizen, en de tweede, *De Orde van verdienste* uit 50 commandeurs en 300 ridders. De kleeding en onderscheidingsteekenen zouden nader door Z.M. bepaalt worden. En

7 Dec. wierd gedecreteert, dat er zouden wezen 8 grootofficieren van het Rijk, 3 Maarschalken en 5 Colonels-generaal, welke nieuwe rangen alle hun oorsprong hadden uit de aanspraak van Z.M. De eerste voornaamste en kundigste en dapperste officieren zouden met die hooge rang worden vereert. In de zitting van

8 Dec. geschiedden de deliberatiën over het muntwezen. Na het eindigen derzelve wierd gedecreteert, dat er in het gansche koningrijk maar ééne Munt zouden wezen, die te Amsterdam gevestigt zoude worden, en dat betrekkelijk de geldspeciën zouden geslagen worden gouden stukken van 20 gulden en 10 gulden, en zilveren van 50, 20 en 10 stuivers. En waarlijk, al op den tweeden dag na het neemen van deeze resolutie, d.i.

10 Dec. arriveerden alhier uit 's Hage de Heer Gogel, Minister van Finantiën, de Essaijeur generaal van de munten en de Secretaris

van Finantiën met eenige bedienden, om inspectie te neemen van en onderzoek te doen na alles wat tot de Munt en derzelver werkzaamheden behoorde. Na de komst van deeze wierd eerst ruchtbaar, dat onze stad het verlies van de Munt zou moeten ondergaan.

[Van 11—31 Dec. heeft het dagverhaal geen wetenswaardigheden opgeteekend.]

1807.

Nu is het niet nodig met de verhandeling van dit jaar ons zo ver van land te begeeven. De gebeurtenissen van onze stad alleen zullen ons stof genoeg verschaffen om ons daarmeede bezig te houden. Die gebeurtenissen scheenen voor ons, burgers van Utrecht, van het grootste belang te zullen wezen. Zij scheenen ons veel heil en voordeel te zullen toebrengen. Wij bedoelen hiermede het overbrengen van 's Konings residentie uit 's Hage naar onze stad. Inderdaad was dit van duur geweest, het heil en voordeel zouden voor Utrechts burgers groot geweest zijn. Dan, daar de vorafgaande werkzaamheden en toebereidselen van dit heuchelijk evenement ons eerst met de maand van July zijn te beurt gevallen, moeten wij eerst afhandelen hetgeen de vorige maanden opleverden.

Het jaar begon groot — waarlijk groot. Op de eerste dag *1 Jan.* benoemde Z.M. de 300 ridders van de Orde van verdiensten. Z.M. vond daarbij goed deeze ridderorde te herdoopen en den naam te geeven van *De koninklijke orde van Holland*, voorzeker omdat van veele van die ridders niet de minste verdiensten bekend waren. Onze stad had het geluk, dat 7 haarer burgers met die hooge waardigheid vereert wierden, nl. de Heeren: de Perponcher, Van Renesse, Van Westreenen van Theemaat, Laan, Hinlopen, Van Lijnden v. Lunenburg en Professor Bleuland. Uit alle ridders verkoos Z.M.

4 Jan. de Grootkruisen van de eerste Orde. De volgende werkzaamheden van Z.M. met HH. Mog. hadden betrekking op de belastingen. Van eenige artikelen wierden de belastingen verandert, van veele verhoogt, en maar van ééne verandert, te weten van de rogge. Volgens een koninglijk Decreet van

11 Jan. wierd de belasting van de rogge van 46 gld. tot op

22 gld. vermindert. Dewijl deeze eerste dagen van het jaar nog niets anders hadden opgelevert, hielden wij ons alleen bezig met het bespreken van die belastingen. Maar hiervan werden wij op

12 Jan. 's namiddags kwartier over 4 uuren éensklaps afgetrokken door een gansch buitengewoone beweeging, die men aan deuren, vengsters en vengsterraamen bespeurde. Er wierd aan geen belastingen meer gedacht. Alle discoursen liepen over de oorzaak van die dreuning. Attroeperingen zag men zelfs langs de straaten. En niemand vermocht de oorzaak of den aard van het verschijnsel te ontdekken of te verklaren. Maar daarop

13 Jan. 's morgens de gewoone volksschuit van Leyden aangekomen zijnde, hoorde men, wat geduchte ramp die stad had ondergaan in eenige wijnige minuuten tijds. Een schip met kruit geladen, op het Rapenburg liggende, was plotseling in de lucht gesprongen, waardoor de stad voor het grootste gedeelte verwoest was. De huizen, die aldaar op het Rapenburg en in de naast bijgelegene straaten stonden lagen in een puinhoop. [Volgt eene beschrijving van de aangerichte verwoesting.] De Koning, die s'avonds ten half 10 al in Leyden tegenwoordig was, trok zig dit deerniswaardig onheil van die stad ten hoogste aan. Z.M. begaf zig dagelijks derwaarts om de nodige orders te geeven tot redding der ongelukkige gekwetsten. Niets mocht worden uitgevoert zonder bevel van den Koning. Z.M. liet de ruïne met militairen afzetten, de puinhopen opruimen onder toeverzicht van daartoe aangestelde opzichters, de goederen, die onder dezelve bedolven lagen, op verzekerde plaatsen brengen, puinschuiten ontbieden om de puin te vervoeren, werklieden van andere plaatsen ontbieden enz. En op

20 Jan. wierd op last van den Koning gedecreteert een algemeene collecte te doen door het geheele koningrijk om die zoo dierlijk geteisterde stad noch zooveel mogelijk weer in haar vorige bloei te herstellen, en derzelver ongelukkige burgers daarin te ondersteunen. Alle middelen wierden in het werk gestelt om een ieder de milde hand te doen openen. Alhier wierd

26 Jan. een inschrijving geopent en op het Stadhuis ter onderteekening gelegt. Vervolgens wierd er een kist gezet voor die geenen, welke niet verkosen hunne gift op de inschrijving tentoon te stellen En daarop volgde

2 Febr. de collecte aan alle huizen door de gansche stad. Nooit

waren zo groote vrijwillige opofferingen gedaan. Er was in de collecte en de kist en de inschrijving gezamentlijk de somma van 46396 gulden en 11 stuivers bijeen verzamelt. En was de collecte nog 2 dagen laater volbracht geweest, waarschijnlijk zou dezelve dan nog met eenige honderden guldens vermeerdert zijn door een logeergast, die

4 Febr. alhier arriveerde om te overnachten. Het was H.M. de Koningin, die 's avonds ten 7 uuren aankwam uit Mentz, en haar intrek nam in Groot Paushuyzen, alwaar H.M. op een prachtig diné onthaald wierd (NB. 's avonds om 7 uuren). Onder het diné ontfong H.M. de complimenten van de Commissiën van alle regeeringsbestuuren, de Academische Senaat en de Herv. en Roomsche kerkgenootschappen.

5 Febr. 's morgens omtrent 9 uuren begaf zig H.M. na het suikerhuis van den Hr. Gobius op het Bolwerk buiten de Wittevrouwen en na Zijdebaalen van Mevr. Siederveld buiten de Weert om die fabrieken te bezigtigen. Ten 11 uuren nam H.M. de reis aan na 's Hage. Zij reed stapvoets van Paushuizen na de Cathrijne Poort met de trein:

1. Een detachement gardes cavallery.
2. Een koets met 3 paarden bespannen, waarin 3 kamerheeren.
3. 40 Studenten, alle in het zwart gekleed, te paard.
4. H.M. de Koningin, met haar jongste zoontje in een koets met 8 paarden bespannen.
5. Een koets met 8 paarden, waarin de staatdames van H.M.
6. Een koets met 6 paarden, waarin de Gouverneur met nog 2 Heeren van het Hof.
7. Een detachement gardes cavallery.

Gansch niet weinig menschen waaren daarbij tegenwoordig. Tot aan de Meern wierd H.M. door de studenten begeleyd, die dan ook omtrent 1 uur weder terugkwamen.

H.M. was gekomen uit Mentz met de tijding dat de vijandelijkheden opnieuw hervat waren met de Russchen. Een algemeene dankdag werd gehouden op Zondag

8 Febr. om God te danken voor alle die groote overwinningen in Duitschland en Zijn zegen verder over de wapenen af te smeeken, op dat een duurzame vrede daarvan het einde mochte wezen.

17 Febr. Viel een bloedige veldslag bij Eylau voor, waarbij 1900 Franschen het leven verloren en 5700 gekwetst wierden.

1500 Russchen vielen in de handen der Franschen. Deeze behielden het veld, maar ook niets meer.

De Franschen waren alweer aan het vechten, de Hollanders daarentegen waren nog in dezelve werkeloosheid gebleven, eenige geringe actieën buitengesloten, die toen volgden, n.l.

19 Febr. geraakten 4 compagnieën van het 2e regiment curassiers te Bisenitz, een dorp, een uur van Friedland gelegen, slaags met een Pruissisch corps, 't welk een uur duurde. De curassiers hadden 10 gekwetsten bekomen, den Luitenant-colonel Van Langen, den capitein Fargeon, den luitenant Van Hanswijk en 7 gemeenen. De aide de camp Pasteur was ook ligt gekwetst.

20 Febr. geraakten de grenadiers van 1e battaillon van het 8e regiment met eenige Pruisschen in actie, waarbij een man gedood en 4 gekwetst wierden. Dezelve geraakten

22 Febr. weer aan het schermutselen en verloren weer 1 doode en 2 gekwetsten, maar daarop 3 compagnieën van het 7e regiment tot hulp gesneld zijnde, wierd de actie een weinig heviger, zodat van deze laatste gekwetst wierden de capitijn Fullings, de luitenant Doesburg en 16 gemeenen en 3 man gedood. Van hetzelve 8e regiment kregen eenige compagnieën

25 Febr. bevel om een fort in te neemen, dog zij wierden teruggeslagen met verlies van 9 dooden en 11 gekwetsten.

26 Febr. wierd de aanval hervat. Het fort wierd gewonnen en de vijand op de vlucht gedreven. Verscheide dooden en gekwetsten hadden de Hollanders bekomen, onder wie de luitenants Hubner en Van Hoof. Meer andere actieën vielen er voor, die niets anders uitwerkten, als verminkte menschen te maaken; dan dit was een kleinigheid. [Volgt de beschrijving van eenige garnizoensveranderingen, van geen belang.]

16 Maart. Nu wierd het eindelijk tijd, dat onze nieuwe gewapende burgerwacht te voorschijn kwam. Men had nog geen enkel burger in de wapenen gezien; maar toen geen militair garnisoen meer in de stad zijnde, moesten de wachten door de burgers worden waargenomen.

18 Maart wierd daarmeede een begin gemaakt. Eenige weinige manschappen trokken op 's avonds ten 8 uuren van de Neude na het stadhuis. Zij bezetteden geen andere posten als de lands- en stadskantoren. Hunne wacht was van 24 uuren. Daarop wierd de gewapende burgerwacht geheel wakker. Zij maakte op

29 Maart een begin met haare exercitiën. Zij vergaderde op de Neude, trok van daar na het Starrebosch en manoeuvreerde omtrent 2 uuren lang. Daar die heete vrijheidsdrift geheel buiten gewoonte was geraakt, zo waren er nogal eenige nieuwsgierigen bij tegenwoordig. Het was wel noodzakelijk dat de burgers zig in de wapenhandel oefenden. Hunne hulp en bijstand mocht eens in de oorlog vereischt warden, want ook Zweden werd bij den oorlog betrokken, dat

7 April het eerst in actie geraakte met de Hollanders in Pommeren, bij Anklam. De vesting Straalsund benevens eenige stukken geschut wierden door de Hollanders vermeestert en eenige manschappen wierden krijgsgevangen gemaakt. Het 2e regiment hussaren en het 7e regiment infantery hadden het meest geleden. De Franschen hadden ook hunne krijgsoperatiën voortgezet, doch nadat Dantzig

9 April na een langdurig en allerverschrikkelyk bombardement bij capitulatie was overgegaan en Friedberg en Koningsbergen

13 April veroverd waren, kwam men tot een wapenstilstand op

16 April. En de vreede werd

26—27 April met Rusland, resp. Pruissen gesloten. De courier, die deeze belangrijke tijding herwaarts overbracht, arriveerde

8 Mey in 's Hage. Dezelve wierd dadelijk met het losbranden van het geschut den volke bekend gemaakt. Eenige vreugdebedrijven volgden hierop, en op last van den Koning wierden

17 Mey in alle kerken van alle gezindheden de gewoone gebeden en lofzangen van dankzegging gedaan over die genotene weldaden. Z. M. had hiertoe bevel gegeeven, maar voor het overige was Z.M. zeedert eenige dagen afgetrokken geweest van de zaaken van het Rijk door een droevig onheil, hetwelk het Koninglijk Huis te beurt was gevallen. Een kwijnende ziekte had haar oudste telg zodanig verzwakt, dat dit waarde pand: Prins Napoleon Carel, de erfgenaam van de kroon, 5 jaaren oud zijnde,

20 Mey 's voormiddags ten 10 uuren aan zijne koninglijke ouders door den dood werd ontrukt. De droefheid was groot, en alle openbare vermakelijkheden in 's Hage werden voor den tijd van 5 weeken veobooden. Om na die treffende slag zooveel mogelijk uit de gedachten te zetten begaf Z.M. zig al schielijk aan het werk met HH. Mog. om de belangen van het Rijk verder te bevorderen. Dagelijks besoigneerde Z.M. met de hooge besturen,

en uit die besoignes kwamen decreeten voort, die elkander schielijk opvolgden. Het eerste van

25 Mey bevatte de organisatie van de cavallery. Dezelve zou bestaan uit 3 regimenten hussaren en 2 regimenten cuirassiers van welke beide de gardes de eerste regimenten zouden wezen, en uit een corps gendarmes van 4 esquadrons, elk van 2 compagnieën, hetwelk in onze stad Utrecht opgericht en aangeworven zoude worden. Het tweede decreet van

27 Mey bevatte de organisatie van de infantery. Deeze zoude bestaan uit 9 regimenten, van welke, evenals van de cavallery, het eerste regiment de gardes zoude uitmaken. Het 3de van

30 Mey behelsde de wet, waarna het Koningrijk zou verdeelt en bestuurt worden in 10 departementen, van welke het 1e departement Groningen, 2e Vriesland, 3e Drenthe, 4e Overijssel, 5e Gelderland, 6e Utrecht, 7e Amstelland, 8e Maasland, 9e Zeeland en 10e Braband zoude wezen. Elk departement zou bestiert worden door een landdrost met Assessoren en een Secretaris-generaal en verdeelt worden in kwartieren, die elk haar bizondere kwartierdrost zouden hebben. Elk kwartier zou verdeelt worden in gemeentens van 2 classes. De steden, meer dan 5000 inwoonders bevattende, zouden die van de eerste classe wezen. Derzelver bestuur zoude aan een burgemeester met wethouders opgedragen worden, hoewel nog daarenboven deeze gemeentens een vergadering van vroedschappen zouden hebben. Alle klijnere steden en dorpen zouden de gemeentens van de 2e classe uitmaken, dog derzelver bestuur zoude blijven op de toenmalige voet, totdat hetzelve door Z.M. nader zoude zijn geregelt. Het overige van dit decreet behelsde de werkzaamheden van de bestuuren. Bij het 4e decreet van

1 Juny wierden het stemrecht en de wijze van verkiezing van de leden van het Wetgevend Lighaam bepaalt. De vereischten tot het stemrecht kwamen nagenoeg met die van het laatst gearresteerde Reglement overeen. De verkiesing van de leden van het Wetgevend Lighaam zou geschieden uit twee nominatieën, te maaken door 13 kiesers, uit een dubbel getal door den Koning gebracht tot de helft. En laatstelijk het 5e decreet van

2 Juny bevatte het reglement voor de departementen, de verdeeling derzelven in kwartieren, de hoofdplaatsen eu grensscheidingen van de kwartieren, de tractementen en werkzaamheden

der Landdrosten, Assessoren en Kwartierdrosten, benevens het getal der Assessoren. Het departement Utrecht wierd in twee kwartieren verdeelt, het kwartier van Utrecht en het kwartier van Amersfoort, en het getal der Assessoren op 6 bepaalt. Daarna

4 Junij wierd de aanstelling door Z.M. gedaan van alle Landdrosten, Assessoren, Kwartierdrosten en Secretarissen-generaal. Voor het Departement Utrecht wierden verkoren tot Landdrost de Hr. Van Lijnden tot Lunenburg, tot Assessoren de HH. Laan, Van Bijleveld, Van Amerongen van Woudenburg, Nahuis, de Normandie van Schalkwijk en Van de Capelle; tot Kwartierdrost van Amersfoort de Hr. Camp, zijnde deze allen leden van het toenmalig bestuur; en tot Secretaris-generaal de Hr. Hinlopen. Van alle departementen waren de Landdrosten tegelijk Drost van het 1e kwartier. Tot de installatie van de nieuwe bestuuren wierden door Z.M. commissarissen benoemt, met last van dezelve met alle plechtigheid ten uitvoer te btengen. De Hr. Meerman, lid van de Staatsraad, wierd daartoe benoemt voor ons Departement. Een compagnie gardes hussaren kwam

6 Junij alhier binnen om bij de plechtigheid te assisteren en den Hr. Meerman tot lijfwacht te dienen, die

7 Junij binnen onze stad arriveerde om zijne commissie 's andrendaags te volbrengen. Het was omtrent 2 uuren, toen de Hr. Meerman aankwam met een gevolg van 3 koetsen. Hij nam zijn intrek in Paushuizen, hetwelk zedert de Koningin aldaar overnacht had, herdoopt was met de naam van *Het Hotel van de Koningin van Holland.* Dadelijk wierd des Commissaris arrivement aan den volke bekend gemaakt door het losbranden van het geschut op de wallen.

8 Junij 's morgens bij het aanbreken van de dageraad kundigde het losbranden van het geschut de dag van de installatie aan. De Domstoren, het Departementshuis, het Stadhuis en ook eenige molens pronkten met de vlaggen. Ten 9 uuren liet het carriljon op de Domstoren zig hooren een uur lang. Omtrent 10 uuren kwamen de burgers, de gardes en ook het garnisoen, zijnde maar alleen het dépôt van het 3e regiment infanterij, in de wapenen. De gardes en de infanterij posteerden zig voor en omtrent Paushuisen, en de burgers schaarden zig in 2 reijen vandaar tot aan het Departementshuis (het Landschapshuis was nu Departements-

huis geworden.) Ten 12 uuren begaf zig de Hr. Meerman onder het speelen van het klokkenspel door de geschaarde burgerij na het Departementshuis in de volgende orde. Vooraf de halve compagnie gardes, daarna de musicanten van de burgerij, vervolgens 3 bodens, toen de Hr. Meerman, zittende in zijn volle costuum als Staatsraad in zijn eigen statiekoets prachtig uitgedost en laatstelijk de andere halve compagnie gardes. Het toenmalig bestuur intusschen in een andere zaal bijeengekomen zijnde, wierd hetzelve eerst door den Hr. Meerman ontbonden. Vervolgens werd het nieuwe bestuur geinstalleert, waarbij de Landdrost en Assessoren in handen van den Hr. Meerman de eed aflegden, hetwelk met gepaste aanspraaken wierd afgewisselt. Na het eindigen van die plechtigheid wierd de Hr. Meerman op een prachtig diné onthaalt op het Departementshuis. Onderwijl liet het klokkenspel zig voor de 3e maal hooren. En voor het overige liep de dag in stilte af.

9 Junij wierden wij weer door den Heer Meerman verlaten. Hij vertrok weer naar 's Hage onder het losbranden van het geschut evenals geschiedde toen hij gekomen was. Na het vertrek van dien grooten Heer, kregen wij weer — ik wil zeggen — zouden wij weer een bezoek krijgen van den allergrootsten Heer, den Koning zelve, maar het mislukte. Z.M. was van voornemen zig na het Loo te begeven, en dan op zijne reis onze stad prsserende, eenige oogenblikken bij ons te blijven vertoeven. Deswegens kregen wij bericht per expresse.

12 Junij 's morgens vroeg, dat dit heuchelijk evenement ons op heden zoude overkoomen. Derhalven zagen wij weer allen, die gehouden waren Z.M. te recipieeren en complimenteren, bijtijds na buiten de Cathrijnen trekken, eene commissie van de Raad der gemeente, de burger- en militaire officieren, het militaire garnizoen, benevens de burgermusicanten en een groot aantal toeschouwers. Het canon wierd op de wal gebracht. De vlag wierd op den Domstoren gezet, en zo vervolgens. Het werd middag — het wierd 1, 2, 3, 4 uuren en de Koning kwam niet! — De een wierd ongeduldig, de ander klaagde van den honger, en niemand dorst zig van buiten de Cathrijnen te begeeven. Eindelijk 's avonds ten 6 uuren, daar kwam — een courier met de tijding, dat Z.M. s'anderdaags 's morgens ten 5 uur uit 's Hage op reis zoude gaan. De een gromde, de ander lachte, en nog het een,

nog het ander konde baaten. Een ieder was in de noodzakelijkheid, van met hongerige maag en ledige buik na zijn huis terug te keeren.

13 Junij genadert zijnde, was alles vroegtijdig buiten de Cathrijnen weer in volle gereedheid, Omtrent 9 uuren wierd het canon gelost, derhalven, daar was de Koning. — Alle menschen haastten zig na de wegen, daar Z.M. zoude passeeren — De schuiframen wierden opgeschoven. De straaten wierdig ledig gehouden. Men keek en keek, en er kwam niets. Er kwam niet een eenig persoon. Z.M. had verkosen buitenom, den Cingel langs te rijden om de plechtige inhuldiging, die binnen korte tijd zoude geschieden, niet te kort te doen; want Z.M. had aan de Commissie belooft, ja verzekert van bij zijn retour van het Loo de stad een bezoek te zullen geven. — Maar, hoe moeten wij nu die belofte of verzekering beschouwen, wanneer wij in aanmerking neemen, wat daarop gebeurde. De Koning was na het Loo, zo men zeide, en Z.M. was voor het einde van deze maand in Parijs. De Koning zou bij zijn retour van het Loo onze stad een bezoek brengen. En ondertusschen — het was geen bezoek — maar het was een vast verblijf, dat de Koning verkosen had binnen onze muuren te komen houden. Het Koninglijk besluit was genomen van de gansche residentie met alle Hooge vergaderingen, de Ministerieën en verder alwat maar eenigzints tot hetzelve behoorde, uit 's Hage binnen onze stad Utrecht over te brengen. Ziet hoe die voor ons, zo belangrijke gebeurtenis van het begin tot het einde zig toedroeg.

Terwijl wij in stille rust leefden, wierden wij

2 Julij op het onverwacht verrast door een expresse, die een brief van het Gouvernement uit 's Hage overbracht aan den Raad der gemeente. Op het ontvangen van dien brief wierd de timmerman Van Driel voor de Raad ontboden, en hij gemachtigt om onbepaalt alles in 't werk te stellen tot het opkoopen van huisen van de eerste rang met aanbod aan de eigenaars van een somme gelds, die de waarde eenige honderden, ja duizenden guldens mocht teboven gaan. Weldra wierd door de stad bekend, dat die brief van het grootste belang was, maar derzelver inhoud bleef nog een geheim. De last, die Van Driel was opgedragen, wierd ook schielijk ruchtbaar. Allerhande gissingen en uitstrooisels kwamen daaruit voort. Intusschen had Van Driel al gekocht

de huizen van de HH. Van Amerongen op de Wittevrouwstraat De Leeuw op het Prekerskerkhof, Cluysenaer op de Breestraat, Van Dielen op de Wittevrouwstraat en Beelaerts op het Janskerkhof, alle waarlijk niet van de geringste. Daarop kwam

6 Julij de Hr. Gogel, de Minister van Finantiën, welke, met de Raad der gemeente conferentie gehouden hebbende, van de Raad afvorderde de zaak met alle kracht door te zetten. Van Driel wierd weer ontboden en dit alles onder 't oog gebracht. Hij beijverde zig dan verder dienaangaande en kocht de huisen van den Hr. De Wijs achter St. Pieter, Mevr. Swellengrebel op de Drift, den Hr. Rossijn in de Heerestraat, den Hr. Zwartendijk aan de Geertebrug, en de Juffrouwen Berger meede op de Drift.

13 Julij kwamen uit 's Hage de HH. Mollerus, Minister van Binnenlandsche Zaaken en Senegra, eerste administrateur van 's Konings eigendommen, welke met den Landdrost Van Lijnden en den Secretaris Hinlopen, als ook met Van Driel inspectie deden van alle huisen, die door hem gekocht waren. Er wierden al eenige schikkingen omtrent dezelve gemaakt, die alle nog geheim gehouden wierden. Evenwel wierd toen algemeen bekend, dat de residentie met alle Hooge vergaderingen, de Ministeriën en al wat tot dezelve behoorde, binnen onze muuren gevestigt zoude worden; en dat tot paleis zouden geäpproprieert en vertimmert worden de 3 huisen op de Drift van Jufr. Troostwijk, Mevr. Swellengrebel en de Jufrouwen Berger met het vanachteren aangrensende huis van den Hr. Van Amerongen op de Wittevrouwenstraat. Maar wat konden die 4 huisen baaten voor een paleis en die weinige overige voor alle locaalen, die vereischt wierden? Het afstaan en aanbieden van huisen wierd dus den burger door Van Driel zo smakelijk en voordeelig voorgehouden, dat hij alweer meester wierd van de huisen van den Graaf van Athlone in de Ridderschapstraat, der HH. Van Ee en Van Hees in de Minnebroerstraat, de Vrouwe van Themaat op het Domskerkhof, den Heer Grothe achter den Dom en het logement De Place Royaal in de Minnebroerstraat, en nog eenige andere van mindere rang. De Hr. Senegra was met Van Driel overeengekomen, dat ieder van hen een plan voor het Paleis zou formeeren, welke beyde na den Koning ter beoordeling opgezonden zijnde, de Hr. Senegra

26 Julij met het antwoord van Z.M. herwaarts terugkwam. Toen wierd

27 Julij aan alle bewoonders van de eerste 5 huisen op de Wittevrouwenstraat, die het naast achter het huis van Jufvr. Troostwijk stonden, aangezegt van binnen den tijd van 14 dagen hunne huisen voor het palijs van den Koning te moeten inruimen. Die bewoonders waren de kleermaker Prey, de postrijder Van Kooten, de kruidenier Meelboom, de schoenmaker Van Meer en de tabakskoper Kras. Het was wel hard voor die burgers om hunne huisen, die hun genoegzaame neering verschaften, te moeten verlaaten; maar die hardigheid wierd weer verzacht door de ruime beloning, die de huurders voor hunne afstand en de eigenaars voor hun eigendom wierd toegewezen. Weshalven zij allen binnen den bepaalden tijd waren ontruimt. Verder wierden meer huisen door Van Driel opgekocht als o.a.: van den Hr. Van Tuyll en Mevr. Vos beijde op het Janskerkhof en het Huis, genaamd het Klooster op de Wittevrouwstraat. Niet genoeg huisen konden opgezamelt worden om al hetgeen uit 's Hage verwacht wierd, bekwaame locaalen te verschaffen. Met het opbouwen van het palijs wierd

2 Aug. een aanvang gemaakt in het huis van Mevr. Swellengrebels. 80 Arbeiders, zo metselaars als timmerlieden begonnen dit werk. En om hetzelve zoveel mogelijk door te zetten, wierden allen, die maar werk begeerden en bekwaam geoordeelt wierden, aangenomen. Om nu aan het goedgekeurde plan te voldoen, en opdat niets aan de luister en pracht van het palijs zoude ontbreeken, begreep men de 6 overige huisen, die op de Wittevrouwstraat tusschen de 5 reets gerequireerden en dat van den Hr. Van Amerongen stonden, ook nodig te hebben. Weshalven derzelver bewoonders dezelfde smakelijke kost wierd opgedischt van ten spoedigste hunne huisen te moeten ontruimen. Deeze waren de distillateur Kuiper, de kruidenier Van Ingen, de komenijskoper Terlingen, de tabakskoper Eger, de catoenwinkel van Van der Heyden en de fruitwinkel van Gentenaar, welke alle dan ook uit hoofde van de goede beloning welgemoed binnen de bepaalde tijd hunne huisen verlieten. Van alle overige huisen zomin, als van andere omstandigheden of toebereidselen zag men nog niets als alleen dat alle stadslantaarns, die op het midden van het Vreburg stonden, vandaar wierden weggenomen, en tusschen de

anderen, tegenover de huisen staande, ingezet, zo om het licht voor de passagie van 's Konings rijtuigen te vermeerderen, alsom te dienen bij de stallen voor de paarden van de Gardes, die men van voornemen was op het Vreburg op te timmeren. De Raad der gemeente had reets aanschrijving gekregen de nodige casernes en stallen te bezorgen voor alle gardes, welke bij het arrivement van het Koninglijk Huis alhier in garnisoen zouden koomen. Zij allen verlieten alreets 's Hage, doch kwamen nog niet herwaarts. Zij marscheerden wel op onze stad aan; maar alleen om te overnachten: en dan hunne marsch voort te zetten na het camp. De jagers, de hussaren, grenadiers en curassiers kwamen achtereenvolgens

10—15 Aug. binnen. Het was 15 Aug. juist de dag, dat de verjaardag van Keiser Napoleon wierd geviert. In Parijs wierd die dag geviert met een allerstatelijkst vreedefeest; in 's Hage ook al vrij plechtig, maar alhier zeer flauw, alleen maar met het uitsteken van vlaggen op de gewoone plaatsen, en het losbranden van het geschut op de gewone uuren. Doch de colonel van de curassiers gaf bij die gelegenheid een prachtig soupe in Paushuizen.

16 Aug. marcheerden de gardes wier af, de grenadiers zowel als de curassiers, alle na het camp, neen! na Austerlitz. Na deeze plaats, alwaar omtrent twee jaaren geleeden, die zegepralende overwinning behaalt was, was toen het camp genaamt. Hetzelve wierd van tijd tot tijd al grooter en grooter. De gebouwen vermeerderden, dog wierden meest van hout en heijplaggen gemaakt. Sommige echter wierden als gewoone huisen opgemetselt, hetwelk voor het grootste gedeelte door den Hr. Oosthuisen bekostigt wierd, die aldaar een dorp trachtte te stichten. 41 huisgezinnen waren er reets woonachtig; doch wanneer er geene militairen waren, leeden deeze groot gebrek 40 à 50 man, die er nog waren op de wacht te houden, konden niet baaten en zij konden elkander geen genoegzaam bestaan verschaffen.

Wij hadden intusschen met het doortrekken van de gardes gezien, wat een fraai, statig en talrijk garnizoen wij te wachten waren. Wij hadden toen bijna geen militairen in de stad, als het corps Gendarmes, hetwelk alhier opgericht wierd, en waarvan al veele manschappen en paarden bij transporten waren binnengebracht. Wij hoopten van deeze verlost te zullen worden tegen

de komst van de gardes om casernering en stalling uit te winnen. Verscheide stallen wierden reets door hen bezet. En zij namen doch geen posten of wachten waar. Dit wierd al seedert eenige tijd door de schutterij verricht, hetwelk de burgers zig nogal getroostten; ofschoon zij aan de andere kant ook wierden geplaagt met de exercitieën, die verdubbelt waren om de gewapende burgermacht in een geregelde orde te hebben, zo bij het arrivement van den Koning als bij de aanstaande inspectie voor den Inspecteur van ons Departement, welke reets lang was verwacht en eindelijk

22 Aug. gebeurde. De Inspecteur, de Generaal Rietveld, daags te voren gearriveert zijnde, had die plechtigheid plaats 's voormiddags ten 11 uuren in het Starrebosch. De Landdrost en twee Assessoren benevens de Secretaris-generaal, alsook eene commissie van de Raad der gemeente waren er bij tegenwoordig. Omtrent 2 uuren was alles afgelopen. Gelukkig, dat de voormiddag tot die plechtigheid verkosen was en niet de namiddag; want omtrent half 5 uuren 's namiddags hadden wij een allerverschrikkelijkst onweder, vergezelt van hagelsteenen als knikkers, bikkels, hoendereieren, ja eenige wijnige nog grooter, zodat zeer veele vensterglasen verbrijselt wierden. Niemand, hoe oud van jaaren ook, konde zig herinneren ooit hagelsteenen van die zwaarte in onze stad te hebben bijgewoont. Van andere schaden of ongelukken werd echter niet vernomen. En was dit onweer

23 Aug. voorgevallen, zo zou zulks een onherstelbaare hindernis geweest zijn in een geheel buitengewoone vertoning van een lugtreis, die onze stad toen voor het eerst te zien genoot. De Hr. Augustin steeg, na een langdurig vullen van een fraaije ballon, 's avonds te 7 uuren op van de plaats van de Manegie. Het weder was zoo gunstig en de wind zo gering, dat hij omtrent 10 minuten lang boven de plaats zweefde. Hij wierp onder het opstijgen 12 vlaggetjes uit, de een na de ander. Boven het Vreburg liet hij een parachute vallen met een konijn, dat niet alleen levend maar zelfs geheel onbeschadigd terecht kwam. Hij daalde neder kwartier voor 8 uuren aan de Groenekan en kwam terstond met den fourgeon weer herwaarts terug. Men kan ligt nagaan dat het niet aan toeschouwers ontbrak. Behalve de plaats van de Manegie, waren de wal, achter Clarenburg en het Vreburg opgevult met menschen.

De maand van Augustus geëindigt zijnde, naderden wij aan 's Konings geboorteverjaardag, den 2e van de volgende maand. Z M. had bevolen niet zijn naamdag, maar, volgens het oud-Hollandsch gebruik zijn geboortedag te vieren. De Minister van Binnenlandsche zaaken, hieraan willende voldoen, gaf order door het gansche land van geen luister te spaaren tot het vieren van dien dag; vooreerst uit hoofde van de herstelling van 's Konings gezondheid, zijnde Z.M. zedert zijne komst tot den throon altijd kwijnende en laborerende geweest aan de gevolgen van een bekomen wonde in den oorlog, als generaal dienende. En ten tweede om, in navolging van de Franschen op Napoleons verjaardag dan tegelijk een vreugdefeest te vieren over de gesloten vreede op het vaste land. Onze Raad der gemeente, in aanmerking neemende, dat de stad met Z.M. verblijf stond vereert te worden, begreep in het vieren van dit feest zo niet boven andere plaatsen te moeten uitblinken, tenminste hen te evenaren, zodat hetzelve alhier geviert wierd op de volgende wijse. 's Avonds te voren op

1 Sept. omtrent 7 uuren wierd het canon gelost ter aankondiging van deze groote feestviering. De Gendarmes, van voornemen zijnde, om in dezelve rijkelijk deel te neemen, begonnen al 's avonds ten 11 uuren. Van toen af gingen zij geduurende de gansche nacht door de stad met hunne musicanten, die zig telkens lieten hooren, en inzonderheid voor de huisen van hunne officieren. *(Wordt vervolgd.)*

OUDHEIDKUNDE.

GESCHILLEN OVER DE STAD EN VRIJE HEERLIJKHEID GENT EN ERLEKOM.

Een zedenschets der 18e eeuw. [1])

De vorige, hier besproken punten van de aanklacht betreffen alleen den richter Van Loon, en hadden betrekking op diens ambtelijk leven. Van gansch anderen aard is de aanklacht tegen den secretaris Moorrees, wiens particuliere handel en wandel aan de kaak werd gesteld, terwijl de overste hem beschuldigt van overspel met een ongehuwde dochter, Anna Maria Sweers, wonende in de heerlijkheid Gent. Hoewel deze zaak een zeer groote plaats inneemt in de geproduceerde stukken, waaraan deze bijdrage ontleend is, is zij evenwel de minst belangrijke en liep zij, zooals men vernemen zal, uit op een „non liquet".

Het komt mij voor dat Anna Maria een vroolijke meid geweest is, die wel hield van stoeien en misschien ook wel eens met den Secretaris gestoeid heeft.

Maar de bovenlandsche knecht Jan van Ackeren schijnt verder te zijn gegaan en zij, Anna Maria, daartoe wel aanleiding gegeven te hebben. Ten minste zij heeft, zoo wordt getuigd, hem wel eens in de zijde of elders gegrepen en gekittelt. Onder het stoeien en ravotten heeft hij haar verscheidene malen gekust en zoo al meer, terwijl Anna Maria hetzelve al „lachende" en „met ver-„genoeging" heeft geleden en toegestaan. Ook ging het paar des avonds om 9 of 10 uur wel eens naar buiten, al stoeiende op een tijd, wanneer de meeste menschen en geburen „te bed" waren: „alwaer deselve sig seekerlijk niet met den ackerbouw hebben „besiggehouden".

Moeder Sweers schijnt hiervan echter niets bemerkt te hebben; al giste ze wel dat er wat schortte.

Toen nu de kruik zoolang te water was gegaan dat zij barstte,

[1]) Vervolg en slot van Nav. LIV, blz. 665.

werd de raad eener buurvrouw ingewonnen, welke haar zoontje naar Nijmegen zond om kruiden te halen, waarvan zij een drank bereidde, dien de jonge dochter zou hebben in te nemen, 2 à 3 druppels 's morgens en 's avonds. Hoe groot was haar verrassing, toen zij den volgenden dag met den drank bij de wed. Sweers binnenkomende de „wiesemoeder" zag met het kind op den arm, die haar een geducht standje maakte, zeggende: „dat het schande „was sodaene dranken te maaken en in te geven aan iemand die „bezwangert was". Buurvrouw stoof weg met den drank!

Alles bijeengenomen krijgt men den indruk, dat de heer Moorrees onschuldig is aan dit vaderschap. De „dartele boerenmeijdt" heeft zich, wat meer zegt, tot het spelletje te tweeden male geleend en is tijdens die tweede zwangerschap gehuwd met Jan van Ackeren, den eerstgenoemden knecht, die dan ook, evenals Anna Maria erkende dat hij en niemand anders de vader was. Zij heeft schriftelijk haar verontschuldiging betuigd aan den Heer Moorrees voor het onrecht hem aangedaan en liet daarbij vrij duidelijk doorschemeren, dat zij zich heeft laten opstoken door den Heer en de Vrouw van Gent.

Een eigenaardig licht op deze luidjes werpt ook nog eene bijeenkomst op het Huis te Gent.

Aanleiding daartoe was dat de Heer Moorrees, nadat alles was geschikt met Anna Maria, zij getrouwd en haar ongelijk had bekend, aan het echtpaar Van Ackeren 150 gulden heeft voorgeschoten tegen 4°/₀ op Anna Maria's „vaders versterf".

Er is een schuldbekentenis onder de bescheiden, waarin zij verklaren aan hem „weegens voorgestrekte penningen" „deugdelijk" schuldig te zijn eene „capitaele somma van een honderd vijftig „guldens, Hollants Gelt, derhalve praemissivelijk afstandt doende „van de exceptie van ongetelden Gelde, belovende hetselve te „restitueeren a dato deeses jaer met den Intrest van dien tegens „vier Gul. van 't hondert en in cas van gene Restitutie in het „betaelen van den Interest te continueeren tot de Aflosse toe, „die altijd zal konnen en mogen geschieden mits van de eene of „andere seijde drie maanden voor den Verscheijndag behoorlijke „Denuntiatie gedaen worde" enz.

Nu schijnt de overste deze financiëele aangelegenheid te hebben willen bezigen om het te doen voorkomen alsof Moorrees de kwestie van het vaderschap hiermede had afgekocht.

Anna Maria was eene zuster van Jan Sweers, jager van den Heer van Gent, en door dezen op bijzondere wijze „gepatroni-„ceert". De Heer van Gent wil zijn jager voor een fatsoenlijk man laten doorgaan, maar de verweerders denken er anders over.

Die Jan Sweers moet een brutale vechtersbaas geweest zijn, die er niet tegen opzag om zijn hertsvanger, welken hij vermoedelijk in zijn kwaliteit als jager, opzij droeg, te trekken. Het was zelfs zoover gekomen, dat hij zijn eigen pastoor en biechtvader, die hem bij de praedicatie over zijne zonden bestraft had, op de openbare straat heeft durven beleedigen en dreigen door te zeggen: „Godt Dome, gij hebt op mij gepredigt en mij bestraft", daarbij dreigende met zijn hertsvanger.

Hij ontzag zich zelfs niet den richter van Loon en zijn fiskaal den advocaat J. H. de Ranitz met scheldwoorden te beleedigen omdat die „blixemskinderen" hem hadden „ingeklept"; onder anderen schold hij dien fiskaal uit voor een „smagthals".

In die „vuiligheid" volhardende, heeft hij eindelijk het dreigement gebezigd, zeggende: „komt maar in de heerlijkheid", „zij zullen uw oppassen en een vlieg afvangen": Waarop de heer Van Loon antwoordde, dat hij voor „eerlijke luyden" niet bang was, en dat voor „schelmen" het [galgen]hout reeds gewassen was.

En toen de richter dreigde met soldaten, antwoordde Jan Sweers, „onze Heer van Gent heeft ook militairen en kan dezelven ook wel krijgen."

Jan Sweers was, wat men tegenwoordig noemen zou, een „fijn lid", met wien het eindelijk zoover geloopen is dat de richter, nadat hij eerst, blijkbaar zonder succes, den rotmeester Jan Rutgers alsmede den schout, voorzien van behoorlijke manschappen ter assistentie had ontboden om hem te arresteeren, een commando soldaten uit Nijmegen heeft verzocht en verkregen. Waarna deze booswicht en „onnut" de stoutigheid heeft gehad met schietgeweer vuur te geven op den richter en op het commando, zoodanig „dat de blaederen en de tacken van den boom, daar de-„zelve onderstonden bij haar neder vielen, hetgeen onder eede „verklaard is door Jan de Booy Sergeant in 't Regiment van den „Heer Brigadier Eck van Panthaleon en Reinier Moetshaege Cor-„porael in 't selve Regiment".

„En deze man," zoo gaat het verweerschrift voort, „van quade „conduites, godloosen Imborst enorme Delicten en geweldena-

„rijen" wordt door den overste „gepatrocineerd". De overste noemt zijn misdrijf een bagatel en wilde hem daarvoor volgens art. 6 van het Landrecht „So wie tegen's Heeren Ordonnantien qualijk spreekt, die verbeurt drie gulden", met f 3 boete straffen. Doch een delinquent als deze zou zelfs met den dood moeten gestraft worden, zegt de richter: hier is toepasselijk art. 7 „Dat wanneer „hem ymant onderstonde eenige hooge of laege officieren in 't exer„ceeren van hunne functie met Woorden of Werken te injurieeren, „denselven na Exigentie van Saeken, andere ten Exempel, moet „gestraft worden".

Wij laten deze zaak, die onbeslist schijnt te zijn gebleven, verder rusten; zij verdiende alleen te worden opgehaald, omdat zij een bewijs te meer is voor de slechte verstandhouding tusschen den Heer van Gent en den richter, en de verwarde toestanden in de Heerlijkheid in het licht stelt.

Tot verdediging van het gedrag van den secretaris zijn een 20tal beëedigde getuigenverhooren en verklaringen overgelegd. Deze getuigenverhooren, die als bijlagen gevoegd zijn bij het bericht, zijn meest alle voor den Stadhouder van de stad en heerlijkheid Gent en Erlekom, voor den Stadhouder der Vrije Heerlijkheid Hulhuysen met 2 schepenen of nootschepenen: of voor Borgemeesteren Schepenen en Raeden der Stadt Nijmegen op aanzoek van Van Loon of van Moorrees afgenomen.

Uit de zaak van den secretaris Moorrees en Anna Maria Sweers blijkt op nieuw, hoe moeilijk het onderzoek naar het vaderschap is. Immers de handeling, die dat vaderschap veroorzaakt, wordt zelden of nooit onder getuigen verricht: de eenige getuige van het misdrijf, als men het zoo verkiest te noemen, is eerder medeplichtige dan getuige te noemen. In deze zaak zijn omstandigheden gedrukt, van zulk een aard, dat ik ze niet gaarne zou overschrijven of laten drukken. Het voornaamste bewijs tegen den secretaris is een beëedigde verklaring van Jenneke Donk, die als meid heeft gediend bij de moeder van Anna Maria. Toen zij die verklaring voor Burgemeesteren, Schepenen en Raden der Stad Nijmegen ter instantie van Anna Maria Sweers aflegde, was zij 17 jaar: op de eerste vraag naar haar ouderdom antwoordde zij echter te zijn 19, ten einde aldus tot den eed te kunnen toegelaten worden.

De Heer van Gent spaarde noch laster noch omkooping van getuigen, zooals men hieronder zien zal.

Typisch is het getuigenverhoor van den timmerman Jan Wegh. Hij was op 't Huis te Gent ontboden. De overste zeide hem, dat hij wat te timmeren had en vroeg of hij voor hem wilde timmeren, waarop hij zich bereid verklaarde. Daarna gingen beiden naar een „gemack" van het huis, alwaar terstond daarna mede binnentrad een Heer „met een kleet uit den witte en een ronde Paruick." [1]) In die kamer vond hij Anna Maria Sweers, en daarna kwamen nog de Vrouw van Gent en een heer „klein van postuur en een swarte Rock aanhebbende" [2]), en toen werd aan Jan Wegh gevraagd of hij ook wist dat Anna Maria Sweers voor f 150 de zaak van haar en den secretaris Moorrees afgemaakt had. Hoe ook met listige vragen bestormd, Wegh wist van niets anders dan van een leening van f 150 tegen 4% welk geld hij aan het echtpaar had uitbetaald.

Alles schijnt er dus op aangelegd te zijn om Jan Wegh eene verklaring te doen afleggen ten nadeele van den secretaris Moorrees, maar Jan Wegh hield voet bij stuk en de toeleg mislukte.

Thans stappen we af van Anna Maria Sweers, om nog even te spreken over het .... punt der aanklacht: de Stokheymse boedel, zijnde de „desolate" (onbeheerde) nalatenschap van wijlen den Hr. Balthasar van Hasselhelt genoemd Stockheijm en Vrouwe Gertruydt van Balveren in leven echtelieden.

Deze desolate boedel schijnt de groote bron van oneenigheid te zijn geweest tusschen den overste te eener, en Van Loon en Moorrees te anderer zijde. Dit wordt door deze laatste Heeren aldus verklaard. Deze boedel was den 2 Febr. 1700 gesteld onder curateele van den procureur Johan van Haeren; na diens dood is den 1 Nov. 1718 door het Gericht der stad en heerlijkheid Gent als curateur benoemd de advokaat Willem van Wichen.

Maar de afdoening der zaak vorderde niet, en daarom liet Mr. Van Loon tegen den 16 Nov. 1729 het Gericht beleggen, waarbij hij en Moorrees werden gecommitteerd om van den curator te vorderen, „in der minne of bij ontstentenis van dien door middel „van regten" rekening en verantwoording omtrent den boedel, dezen te liquideeren enz.

[1]) Procurator „Huibert" Daenen.

[2]) W. H. Gysman Predikant in „Beuningen en Ewyck"; achter de deur stond als een spion verscholen de Stadhouder van Gent: G. J. Knippingh.

Zij lieten zich deze commissie welgevallen en door hun wensch om den boedel op te ruimen weerstonden zij den overste in zijn baatzuchtig streven, om in de penningen van dien boedel te kunnen „grasseeren."

En nu verwijt hij deze Heeren dat zij overdreven rekeningen — voor „conferentiën, vacatiën, het uitbranden der keersse" enz. — ter zake indienen, de boel sleepende houden, elkaar het geld in den zak jagen, dien boedel „expileren" en het overschot na „detractie" hunner „extravagante" rekeningen verdeelen, en in de „broek" steeken, terwijl bovendien de Heer Moorrees, om meer te kunnen profiteeren er zijn broer den procureur, Huibert Moorrees had ingehaald enz..

Aan hunne verdediging laten de aangeklaagden een stukje geschiedenis voorafgaan: dat wel het belangrijkste deel is van het geheele geschil in kwestie. Zij zeggen daarin: Dat de stad en heerlijkheid van Gent en Erlekom van geheel andere constitutie is als de andere vrije heerlijkheden in het kwartier van Nijmegen. Dat de Delateur, hoewel Heer van die stad en heerlijkheid, ten eenemale dwaalt en zich ganschelijk vergist in dit opzicht, dat hij volgens zijn „opgeblasene denckbeelden, zich inbeeldt en „door onkundige flikfloyers laat wijsmaken, gelijke Praeroga- „tiven en Praeminentiën in de stadt en Heerlijckheit soude „hebben als wel den Vrij Heeren der andere heerlijkheden „competeert, zoodat de Delateur zich met die vrijheeren niet moet „gelijk stellen, bij beter geïnformeerden."

Het is bekend, zeggen zij, dat in 1382 op Lieve Vrouwedag purificationis, door Hertog Willem van Gulik aan de burgers en poorters van Gent is gegeven het stadrecht van Gent en door verscheidene Hertogen van Gelre bevestigd. Ten gevolge daarvan hebben de burgers hun burgerrecht, gilden, vrijheid van tollen, keurdag en vele andere privilegiën. Gent heeft niet alleen een „Judicieele Schepen-Bank" bestaande uit Richter, zeven Schepenen en Secretaris maar ook een „Politicque Magistraat" bestaande in richter, burgemeesteren, twaalf schepenen, secretaris en vier gemeensluijden. Deze moeten een bijzonderen eed doen, waarbij zij beloven, om den burgers en poorters van Gend hare rechten en privilegiën voor te staan „na haer vijff sinnen" enz. Zij hebben het onbetwistbaar recht om „uitsettinge te doen zonder wederspraek van ymandt"; de stad van Gent compareerde in

vorige tijden op land- en kwartierdagen en teekende in 1436 en 1471 mede het verbond tusschen de drie kwartieren. Wel is waar bleef zij ten gevolge van de „Nederlandse troubles" en daarop gevolgden oorlog tegen Spanje van de Landdagen van Gelderland weg, en werd uit hoofde van dat verzuim later daarvan geweerd, maar hoewel zij nu haar stem „in staet" heeft verloren, hare andere en overige rechten en privilegiën heeft zij behouden.

Nu willen zij niet verhelen, dat ook de vroegere Heeren van Gent zich ten onrechte vele rechten hebben aangematigd, zooals het aanstellen van schepenen dat den richter competeert, van secretaris en gesworen stadsbode of schout, 't geen den schepenen „toestendig" is en van „Gemeens-Luyden" 't welk de geheele Gemeente volgens privilegiën van de Hertogen van Gelre aan haar gegeven en „geconfirmeert" toekomt. Daarover is dikwijls met de Heeren van Gent strijd geweest en zijn deze daarover meermalen bij den Hove Provinciael „gecondemneerd".

Zij „praemitteeren" dit alles omdat de overste bij het inbrengen van zijn ongefundeerde calumnieuse klacht zich grondt op de wetten of gewoonten der stad Nijmegen, terwijl deze boedel moet gereguleerd worden naar voorschriften van het landrecht. Maar bovendien zeggen ze: zijn de ingediende rekeningen te hoog „zulx raekt niet den overste maar de crediteuren van den boedel, die taxatie en moderatie kunnen verzoeken".

Zoodanige praatjes als de overste ter zake opdischt „passen „beter aan luyden de facce plebis dan van fatsoen".

Het zou mij te ver voeren ging ik mij in de Stokheimsche boedel — waarbij nog genoemd worden Mr. Jan Swaen, schepen en raad der stad Nijmegen, als een Heer „integer et sine fabula", en de Heer Repelius apotheker te Nijmegen; deze laatste onder motief, dat hij zou hebben geklaagd over een te hooge rekening — verder verdiepen, terwijl bovendien de zaak met alle financiëele en wettelijke bepalingen, die er bij aangehaald worden, vrij ingewikkeld is.

Van Loon en Moorrees beweren dat het den overste te doen is om hen een beentje te lichten en in hunne plaats anderen, waarschijnlijk een paar zijner domestieken, aan te stellen en aldus „geassisteerd geen gewapende- maar weerlooze boeren en ingezetenen te knevelen en over den rugh als lijffeygenen te rijden".

Deze „delatie" is geschied met de bedoeling om den eersten

berichtgever — den Heer Van Loon — die aan vele aanzienlijke familiën in deze provincie is geparenteerd en de eer heeft dat zijn vader Raadsheer in den Hove Provintiaal van Gelderland en Burgemeester van Nijmegen is geweest, en die bij overlijden van zijn vader met alle fatsoen en op een „genereuse" wijze door de praktijk aan den „Hove Provintiaal" zijn kost zoekt te winnen, mitsgaders den tweeden berichtgever — den Heer Moorrees — die mede is van fatsoenlijke luyden gesproken en Procureur is voor „de Geregte der Stadt Nijmeegen" en elders, en die insgelijks met de praktijk zijn talrijke familie verzorgen moet, niet alleen uit eigenbelang deze ampten van richter en secretaris te ontnemen, maar ook om uit wraakzucht die beide „door een Momboirs-actie de handen vol werks te geven, bij een „ieder te doen decrieeren en dus buiten staat te stellen om hunne „functie in de Practicq met dien lof van integriteijt als voorheen „te konnen waarnemen. Ook is 't bekend dat diegene, die op order „van U. E. Mog. door den Momboir dezer Landtschap geactionneerd heeft, nooit kans heeft, al wordt zijn onschuld zonneklaar „bewezen, om iets van zijne uitgeschoten kosten, die doorgaans „excessief hoog zijn, terug te krijgen".

Maar bovendien heeft deze hoofdofficier van den Staat zich door zijn „Interesse, Wraaksugt en Passien" zoozeer laten verblinden, dat hij de „vilaine qualiteyt" van „Delateur", dat is verklikker of aanbrenger heeft aangenomen, een qualiteit die door de „Lex Remmia" bij die „vernufftige Roomsche Republicq met „Brantmerk op 't Aangesight van de Accasateurs beteugelt" is. „De pest der delatie is gebannen uit de meeste regtsbanc„ken van den christenwerelt (uitgenomen de inquisitie) en kwam „in onze republiek immers onze Provintie sedert het vertrek „van Duc d'Alve niet meer voor".

De Delateur maakt zich dus niet alleen vast aan de straf van de „Lex Remmia, maar ook aan die van het „Jus Rhadamanteum" of „poena talionis", te weten dat hij moet gestraft worden met die „poenaliteyten", dewelke de wetten stellen op die „feyten" en „misdrijven" waarvan hij hen valschelijk en tegen beter weten beschuldigd heeft.

Zij zijn verontwaardigd omdat zijn aanval op een „onverwagte „wijse tegens so diere gedaene belofften van vriendschap en „dus verraderlijk is geschiet en hebben zich daarom bij hunne

„verdediging bediend van vrij harde en gevoelige expressien en „getante spreeckwijsen".

Zij moesten binnen zes weken hun bericht — defensie — aan HH. Commissarissen uit den Hove indienen en die tijd is hun zoo schielijk „ontloopen met het examineeren van des Delateurs „Requeste", inwinnen van getuigenissen en „verveerdigen van „dit Berigt", dat deze „schrifttuyre" onmogelijk in die „accu-„ratesse van stijl" is kunnen worden opgesteld, „waarin deselve „wel diende te weesen, als sullende onder de oogen van UEd. „Mog. koomen".

Hun conclusie is: om te verklaren dat de Delateur hen beide „qualijk, 't onregt en calumnieus heeft gedefereerd en zijn verzoek „afslaand (onverminderd hun recht van actie van injurie) en „hem te veroordeelen in de kosten: of indien zij, met publicque „Saeken en besognes, ter behoudenis van ons lieve vaderland „te seer bezet zijnde, deese affaire van te veel omslag mog-„ten bevinden om daarin te decideeren bij een Landtschaps Ver-„gaedering, dit request en bericht te renvoyeeren aan den „Hove „Provintiael omme daer op nae bevint van saeken recht te doen".

Cetera desunt. We weten niet hoe deze zaak is afgeloopen.

Maar afgaande op den inhoud van wat beschikbaar is, gelooven we dat de Baron Hendrik de Villattes, „Nomine Uxoris Heer van „de Stadt en Heerlijkheid Gendt en Erlecom, collonel van een „Regiment te Voet", in deze zaak niet „le beau rôle" heeft gespeeld om het op zijn zachtst uit te drukken; terwijl het tevens, zooals bijna altijd, moeielijk is uit te maken, welk aandeel zijne „geduldige en moderate" echtgenoot in deze kwesties gehad heeft.

De voorgaande aanteekeningen zijn ontleend aan een gedrukt stuk van 86 blz. in-fol. met den algemeenen titel: Berigt en nodige defensie, die.... Staeten des Furstend. Gelre en Graeffschap Zutphen... doen overgeven door M. N. v. Loon en J. Moorrees op en tegen de requeste van H. de Vilattes... enz. Nijmegen 1735, dat aanwezig is ter Utrechtsche Universiteitsbibliotheek.

De inhoud is eene zeker niet onbelangrijke bijdrage tot de kennis van het wanbeheer, waarmede sommige heerlijkheden, die niet zelden aan volkomen onbekwame personen ten deel vielen, in de 18e eeuw bestuurd werden. De kuiperijen, die werden gebezigd om in het bezit van eene of andere bezitting of ambts-

betrekking te geraken en daarin te blijven, alsook de invloeden en de naijver tusschen de verschillende autoriteiten in het uitoefenen van hun gezag en het handhaven hunner privilegiën worden er met menig staaltje aan het licht gebracht. Daarnaast staan allerlei mededeelingen over zeden en gebruiken te platten lande, die verdienen aan de vergetelheid te worden ontrukt.

Medeged. door M. J. DE JONGH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Huls. — Bij oorkonde van 9 Maart 1625 werden Gerhard von Huls, bijgenaamd de Taxis, destijds Luitenant-Kolonel, en zijne kinderen, erfgenamen en opvolgers uit een wettig huwelijk, van beiderlei kunne en uit hen tot in het oneindige voortspruitende afstammelingen, door Keizer Ferdinand II verheven tot vrije baronnen van het H. Roomsche Rijk. Bij die oorkonde werd het wapen van het geslacht goedgekeurd, bevestigd, vermeerderd en verrijkt als volgt: een schild, verdeeld in vier gelijke deelen, waarvan de onderste linker en de bovenste rechter goud met een zwarten adelaar, met uitgespreide vleugels, geopenden gouden bek en uitgestoken roode tong, naar den voorkant ziende, de overige deelen van het schild hemelsblauw (azuur), waarop de beeltenis van een engel in het wit gekleed, met de handen voorover kruiselings op de borst gevouwen; en gouden middenschild, waarop drie groene agrifoliabladen (hulst) uit één tak voortspruitende; op het schild drie open tournooihelmen met gouden visiertraliën, met gouden kronen versierd en met helmdekken (links wit en hemelsblauw en rechts zwart en goud) omgeven; op den eersten helm den zwarten adelaar, evenals onder in het schild; op den tweeden twee zwarte uitgespreide adelaarsvleugelen, en tusschen beiden de bovengenoemde agrifoliabladen aan een tak, op den derden de beeltenis van den engel, geheel gelijk aan die van het schild.

De in Nederland wonende afstammelingen van dezen Gerhard von Huls voeren nog hetzelfde wapen.

Volgens de Geldersche Volksalmanak van 1877 was Hendrik Bentinck, kleinzoon van Gerrit Bentinck, den stamvader van dit geslacht, gehuwd met Geertruida van Huls en stammen uit dit huwelijk alle nog levende takken dezer familie af.

In Navorscher XXXVII, 258 en XL, 646, wordt gewag gemaakt van Mr. Samuel van Huls, eerst schepen van Delft, daarna Burgemeester van Breda, geb. te 's Gravenhage 16 Sept 1706, † te Breda 28 Sept. 1770, gehuwd met Cornelia van Beaumont, en

kleinzoon van Samuel van Huls, die Secretaris was van Prins Willem III en in 1681 een nieuwe psalmberijming vervaardigde. Hij voerde een sprekend wapen. Misschien het vorenomschrevene?

In Navorscher XXXV, 623, wordt vermeld eene Juffrouw Anna van Huls, weduwe Spoor, welker dochter trouwbelofte had gekregen van den Predikant Philippus van der Vliet, † te 's Gravenhage 1708.

Behooren de genoemde personen van den naam van Huls tot hetzelfde geslacht en kan ook een der heeren Navorschers omtrent dit geslacht iets naders mededeelen?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAY.

Van den Bergh. -- Reeds meermalen werden verschillende geslachten v. d. B. in „De Navorscher" besproken, o.a. Nav. 1867 Pieter van den B. Kunstkooper Heyligeweg Amsterdam; Wede. P. v. d. B.; Guilliam v. d. B. ob. Brielle 1679, Maria v. d. Noort, vr. v. P. v. d. B. ob. Brielle 1675. — Nav. 1870. Jacobus v. d. B. — Nav. 1874. Govaert v. d. B. tr. Ma. Magda. van Damme dr. van Jan en Maria de Smeth. Willem v. d. B. tr. Barbara Pouwels. — Voorts zijn bekend:

Anthony v. d. B. tr. Lukeley.
Maria v. d. B. tr. Leiden (1739—1809).
Maria v. d. B. tr.... de Man.
Wendelina v. d. B. 15... tr. Jacob Canis (?) Burgr. van Nijmegen.
Machiel v. d. B. tr. Grimes.
Mayke tr. Cramer.
Cornelis tr. Tenckinck.
Hermanus tr. Vaillant.
Izaak tr. v. Leeuwen.
Gerardina tr. Ds. v. Doesburgh.
Henriette tr. J. W. Bakx.
Johannis Franciscus Xaalrius tr. de Wijs.
Claes tr. Sasbout.
Peter tr. Noot.
Catharina tr. v. Royen.
Wilhelmus G. G. tr. van Blaauw Sonneveldt.
Margaretha, dr. v. Bastiaan, tr. H. v. Halmael.
Maria Cornelia (1763—1837) tr. J. Hartevelt.
Anthony tr. v. Hoorn.

Joh ·tr. Mees.

Joh^a. Maria tr. Haakman van den Bergh.

Bartholomeus tr. v. d. Aa enz. enz.

Zeer zeker zijn dit niet allen leden van hetzelfde geslacht. Vermoedelijk behooren veel tot éénzelfde geslacht (wapen: 5 zilveren St. Andrieskruizen, 3. 2 op rood veld).

Samuel v. d. B. tr. 1674 Turcq (2e huwelijk; 1e vrouw onbekend) Zij hertr. Splinter.

Notaris Hendrik v. d. B.

Notaris Willem v. d. B.

Samuel v. d. B. tr. 1. Oostermans; 2. v. Ravensberghe.

Johs. v. d. B. tr. Streze of Stre... uit Maastricht.

In allen gevalle behooren tot het 5 kruizen-geslacht:

Arnoldus v. d. Bergh, Consul te Portsmouth 1766—1850 married 1797 Catharine Mencke.

Willem v. d. B. 1769—1845 tr. Kool.

Johannes Willem 1805—1889 tr. v. Hettinga Tromp.

Samuel Johannes 1804—1868 tr. Maria J. Kruyt (met dochter Cato tr. Mensing).

Alida tr. J. C. P. Evers.

Alida 1801—1878 tr. Hendrik Meinesz, vader van den oud-Burgmeester van Amsterdam.

Willem Samuel (Arnhem) tr. 1. Roodenburg; 2. Tonneboeyer.

Vele nog levende jongere geslachten v. d. B, en o.a. ook:

Samuel van den Bergh, geb. te 's Gravenhage (volgens huwelijksacte), er *niet* gedoopt; waar dan?) verm. te 's Gravenhage nà 19 Nov. 1807 en † vóór 26 Maart 1810; den 28 April 1765 aldaar gehuwd met Alida Van Ruyven, dr. van Arnoldus en Anna Harteveld (Leiden). —

Vraag: wie geeft inlichtingen over Samuel v. d. Bergh (man v. Alida v. Ruyven) en over zijne voorouders van vaders- en moederszijde.

Tiel. Jhr. v. Kinschot.

Droevig verhaal enz. (LIV, 182, 451, 690).

Naar aanleiding van de opmerking van den heer *J. W. des Tombe* over de vrouwe van Ellemeet, wenschte ik het volgende in 't midden te brengen:

Magdalena Elisabeth de Jonge, vrouwe van Cranenbrouck, echt-

genoote van *Jacob Godefroy van den Boetselaer*, heer van Nieuwveen werd 21 Febr. 1730 in de Groote kerk te 's Gravenhage begraven. Haar moeder *Maria Oyens*, overleed te 's Gravenhage 18 April 1732, als weduwe van Mr. *Cornelis de Jonge*, heer van Ellemeet en werd 23 April d.a.v. naar Schiphuiden uitgevoerd. De dochter overleed derhalve vóor de moeder en wordt de juistheid van de noot op pag. 183 meteen bewezen, waar te lezen staat, dat mevrouw *van Hompesch van Boetzelaer* van haar grootmoeder, de vrouwe van Ellemeet, erfde.

Apeldoorn. Jhr. H. H. Röell.

Kool of Cool. — Wie waren de voorouders van Johannes Kool, naar men zegt in Oct. 1767 (waar?) gehuwd met Willemina Roodenburg Nicolaasdr, geb. te .... 29 Juli 1734, † te Dordt 22 Juni 1799. Aanwijzingen, liefst onder mededeeling van plaats en datum van geboorte (doop), huwelijk en begraven (sterven). Behooren zij tot het geslacht „Cool" beschreven door Balen, Dordt?

Tiel. Jhr. v. Kinschot.

Rolandus (Timotheus). — Van der Aa, Biogr. Woordenboek vermeldt:

Jacobus Rolandus, geb. Delft 1562 † Amsterdam 1632, predikant; diens zoon

David Rolandus, predikant, † Oud-Beierland Mei 1661 en diens zoon Jacobus Rolandus † Dordrecht 1652. Nu vind ik in Ms. Timotheus Rolandus, eerst predikant te Amsterdam en in 1654, toen hij 60 jaar oud was, predikant te Bokstel. Zijn eenige zoon heette ook Jacobus.

Behoort Thimotheus tot de familie der eerstgenoemden? Is er van hem nog iets bekend?

Haag. W. v. Nieuwenhoff.

Bornius-Welhoek. (LIV, 689). — *Aagje Briell gez. Welhouck*, dochter van Mr. *Gerard Cornelisz. Briell gez. Wellhouck* en van *Petronella Adriaansdr Spiering*, werd te Delft geboren en aldaar in de Oude kerk gedoopt 28 Juli 1637. Zij overleed te 's-Gravenhage 1 Mei, en is begraven aldaar, waarschijnlijk in de Kloosterkerk 6 Mei 1715. Daar haar vader slechts één enkele maal in 't huwelijk trad, had zij niet den tegenstand eener stiefmoeder, maar van haar eigen moeder te bekampen. Na den dood van Ds. *Arnoldus Bornius* huwde zij te Schipluiden 4 April 1683 (aanget. te Delft 20 Maart, afgek. te 's Gravenhage 21 Maart van Delft naar Schipluiden, geatt. 4 April): Ds. *Henricus Troye*, zoon van *Johannes Troye* en van *Catharina Bellier*, geb. te Nijmegen, ged. aldaar 24 Nov. 1633, ingeschr. als student aan de Utrechtsche Hoogeschool in 1650, predikant bij de N. H. gemeente te Maastricht, beroepen naar 's Gravenhage 19 Dec. 1681 en aldaar bevestigd 24 Mei 1682, overl. te 's-Gravenhage 6 Juni, begr. aldaar, waarschijnlijk in de Kloosterkerk 11 Juni 1715.

Apeldoorn. Jhr. H. H. Röell.

Genealogische gegevens gezocht:

Wie waren de ouders en voorouders van:

1. Jacoba van Erp, vr. v. Cornelis Roch.
2. Sophia v. Montfoort, vr. v. Willem Dedel.
3. Dirck de Rueck (vermoedelijk uit Vlaanderen) en van zijne vrouw Nelken of Methen Elias van Haften.
4. Ida van der Poll, vrouw van Hendrik de Rueck, Heemraad b/d. Hoogen Dijkstoel van Boemelerwaard.
5. Anna Bitter, vr. v. Willem de Virieu.
6. Anna Maria Calff, vr. v. Otto de Ruuk, Burgr van Zalt-Bommel.
7. Catryna Cloppenburg Gerardusdr, vr. v. prof. Curtenius.
8. Jacobus Johanneszn Franx en van zijne vrouw Barbara Wolters.
9. Pieter Dierckz van der Meede (Gorcum) m. v. Jacomijntje v. d. Goes.
10. Jacob v. d. Goes en van zijne vrouw Aertgen van Gorcum.
11. Pieter Balen, j.m. in garnizoen Cie Dummer te Loevestein.
12. Geertje van Driel Joostdr, vr. v. Jacob Hordijk.
13. Leendert Dingemans en van zijne vr. Margche Anemaet.

14. **Wouter Kleyn.**
15. **Anna Molenwerff, vr. v. Clais de Jongh.**
16. **Adriaan v. Ruyven en van zijne vrouw Margaretha van Voorthuizen.**
17. **Bestaat er een geslachtlijst: van Ratingen, Reuyack** (Oldenzaal)?

Mededeelingen worden gaarne ingewacht door

Tiel. Jhr. v. KINSCHOT.

Vraag. — Nav. XII, blz. 182 vermeldt: Hester Cornelia Reynet, geb. te Suriname 26 April 1737, † ?, tr. te Gouda October 1766, Cornelis Jacob van de Graaff, geb. 30 Maart 1734, † te Neuwied 1 April 1812. Zij waren de stichters van het dorp Graaff-Reynet in Zuid-Afrika.

Haar ouders waren Jacob R. en Anne Madeleine de Rayneval. Wat is meer omtrent die beide ouders bekend?

A. v. L.

Geslacht Denfer. — Uit het Register der „Commission de l'histoire des Eglises Wallonnes" te Leiden blijkt omtrent dit geslacht het volgende:

I. *Rijswijk* (bij 's Hage) zijn gehuwd, — wanneer? — Pierre Denfer, jongman, en Marie Pole, weduwe van Nicolaas Vosmaer.

II. *Gouda*, Anthoinette Denfer, gedoopt te Gouda 1 Oct. 1645.

III. *Delft*. 1. Anthoinette Denfer, gedoopt te Delft 14 April 1647, dochter van Pierre en van Marie Paul (Pole?). — 2. Anne Denfer, dochter van Pierre Denfer en van Anna de la Court, gedoopt te Delft 28 Aug. 1652. — 3. Marie Denfer, dochter van Pierre Denfert en van Anna de la Court, gedoopt te Delft 15 Nov. 1654. — 4. Sara Denfer, dochter van Pierre Denfer en van Anna de la Court, gedoopt te Delft 10 Mei 1657.

IV. *Leiden*. 1. Pierre Denfer, als lidmaat der Wale gemeente te Leiden Aug. 1659 ingeschreven, op attestatie der Wale gemeente te Delft. — 2. Pierre Denfer, gehuwd man, vertrokken van Leiden 30 April 1664 naar ? ?

V. *Amsterdam*. 1. Marie Denfer, gehuwd 10 Nov. 1700 te Amsterdam met Samuël Gradet, militair. — 2. Balthasar Denfer, trouwt te A. 7 Juni 1736 met Bernardina Elisabeth Besier. De

dochter dezer echtelieden Anna Elisabeth Denffer (*sic*) wordt aldaar 22 Febr. 1750 gedoopt.

Aanvulling van 't bovenstaande vraagt minzaam

B. JAC. A(NSPACH).

Ds. Lorthits. — In het secreet register ten rade van Middelburg vindt men, onder dagteekening van 19 Aug. 1634, dat den vorigen avond in de stad gekomen waren de courtmeester van Delft met zijn secretaris en nog wel 20 anderen voor de begrafenis van den predikant *Lorthits* (aldus meen ik zijn naam te moeten lezen) te Veere. Nu stond als Schotsch predikant te Veere van 1630—1652 William Spang en kan deze dus niet bedoeld zijn. Is het iemand bekend, wie de overledene was?

Domburg. H. M. KESTELOO.

Schimpdicht op Ds. L. Van Steversloot.

PUNT-DIGJE.

Een kijker op Soestdijk geweest,
Gevraagt hoe 't Steversloot al maakte?
Zei dat die hoogverligte geest
Den Prins en 't gansche Hof vermaakte,
En dat hij hooren zeggen had,
Dat onze Hoffelijke Preker
Niet half zo wel met 't heilig blad
Had omgegaan als met den beeker.

Laurentiophilos [*1723*].

Medeged. naar 't gedrukte origineel ter Utr. Universiteitsbibliotheek, door Red.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Quenen (LIV, 700). — Kiliaan vertaalt het woord met *vacca sterilis, onvruchtbare koe.* E. LAURILLARD.

Volgens Franck, etym. wdb. bestaat er een mdnl. woord „quene" in de beteekenis van „oude vrouw". Staat dit wellicht in een of ander verband met het gevraagde? RED.

Vluijsen (LIV. 700). — Een al of niet afgeschoren schapenvacht, wordt onder de boeren — althans in Gelderland — „vluis" genoemd. „Vluijsen" zou dus de beteekenis kunnen hebben van „scheeren". C. E.

Volksdeun van 1795 (LIV, 697). — Hoe deze deun *volledig* luidt, weet ik niet. Maar er zijn van die deunen, die niet tot volledigheid komen en zich bepalen tot gestadige herhaling van zoo één couplet. E. LAURILLARD.

Tramelogoedia (LIV, 699). — Een wanschapen woord. De genoemde graaf Alfieri heeft zich de vrijheid veroorloofd *tragoedia* in twee stukken te snijden, *tra* en *goedia* en tusschen die twee stukken in te schuiven *melo*, 't kortgestaarte Grieksche woord *melos*, dat *lied* beteekent en ook zit in *melodie.*

E. LAURILLARD.

Namen van inhoudsmaten (LIV, 701). — De genoemde soorten van fust, *pijpen*, *booten* en *tiertgens* komen nog voor. Pijpen of booten zijn fusten van circa 500 liter inhoud, de inhoud hangt af van de plaats van herkomst b.v. een Portwijn pijp houdt ± 530 L., een Madera pijp ± 420 L., een Malaga pijp ± 500 L., een roode Spaansche wijn pijp ± 450 L. enz.

Het woord pijp komt stellig van het Spaansche pipe. Pijp en boot worden dooréén gebruikt, een verschil in beteekenis kan ik niet opgeven.

De herkomst van het woord boot is mij niet bekend.

Tiertgens, thans tiersjes genaamd, zijn azijnfusten van 140 à 150 L. inhoud. Het woord is het verbasterde Fransche woord tierçon, wat in Frankrijk nog gebruikelijk is. Komt tierçon van derde deel van een ander soort fust? Dit is mij niet bekend.

Naar ik verneem zijn *pongen* of pongels dubbele amen. Een aam (Duitsch ohm) is een thans nog algemeen gebruikt Rijnwijnfust van 150 à 160 L. inhoud.

In de 17de en 18de eeuw werd de inhoud van wijnfusten uitgedrukt in *Stekan*, *viertels* en *mengelen*; een stekan (in de 18de eeuw steekan geschreven) hield ongeveer 19½ liter in en werd verdeeld in 2½ viertels of 16 mengelen, zoodat een viertel bijna 8 liter en een mengel ongeveer 1,2 liter groot was (zie hierover: Christiaan Martini Anhaltin's Schoolboeck van de Wijnroyerijen anno 1663 bladz. 26) (wijn-royerij = wijnroeien = meten van den inhoud van een wijnfust).

Zoude de Heer R. T. M. mij het bewuste placaat op wijnen van 21 Juli 1610 eens ter inzage willen zenden?

Amsterdam. J. TH. BOELEN.

Gortige varkens (LIV, 699). — Van Dale's groot woordenboek der Nederl. taal, geeft de volgende verklaring van „Het Gort". — Benaming eener ziekte van het varken of van een kwade eigenschap van varkensvleesch, waarbij korrels in het vetweefsel voorkomen.

Een varken dat aan *het gort* lijdt, (zoo genoemd naar de korrels welke zich in het vleesch vormen), noemt men een *gortig varken*.

Kuipers, Woordenboek der Ned. taal verklaart het woord „gortig" als: de toestand waarin het varken verkeert, doordien het geplaagd wordt door den blaasworm van *Tenia Solium*.

's Gravenhage. H. A. KLAASSEN.

Dr. E. Laurillard en Baron van Hoëvell berichtten nagenoeg hetzelfde. Red.

Nicolaes Beets. — Bij het excerpeeren der *Opr. Haarl. Cour.* trof ik onderstaande advertentie aan in No. 48 van 2 Dec. 1670: t' Amsterdam, by Johannes van Someren, Boeckverkooper op den Dam, sullen op den 8 December, zijnde Maendagh, verkocht werden veele rare Boecken, soo in Theologie als Miscellanea, waer onder veele in d' Engelsse Tale, naergelaten by D. *Nicolaes Beets* zalig: in sijn leven Predicant tot Knollendam. En sullen by den

selfden vervolgens noch verkocht werden een schoone Bibliotheek.

Mededeg. door W. P. J. Overmeer.

Verzen van Vondel op Diogenes (LIV, 697). — Naar aanleiding der noot op blz. 697 heb ik mijn exemplaar van Vondel (uitgaaf Van Vloten) nog eens opgeslagen en de bewuste dichtregelen gevonden, niet in de „Vorstelijke warande," maar in den „Gulden Winkel der konstlievende Nederlanders", een nog vroeger dichtwerk, dagteekenend van 1613. Zij staan er in Bijschrift XXXVIII.

Eene variant (geene verbetering) bij Van Vloten luidt:

Want daar den eenen wolf den anderen opeet,
Daar is de winter koud, daar is de winter wreed.

Het is mij opgevallen, dat de verzen van Vondel in zijn eerste periode iets hebben van den dreun van Cats.

St. Petersburg. M.

Belmondig, balmundich. Dit bv. nmwoord, dat zooveel als onbeheerd beteekent, werd voorheen van landelijke eigendommen gezegd. Tot dusverre was het mij niet bekend, dat het ook ten opzichte van hoorige lieden werd gebezigd, wat mij echter is gebleken het geval te zijn uit eene geklaarde zaak voorkomende in het Judiciaal van den Bisschop van Utrecht, Philips van Bourgondië, i. d. 4 Febr. 1520 fol. 31, luidende:

„In zake Tibbe ten Nijenhuijs tegen Assele ter Hachreijse des Corten dochter, over eigenschap van Mijn Gen. Heer, is geklaard: aangezien Tibbe buiten consent van Mijn Gen. Heer of diens Rentmeester van Twenthe uit Mijns Gen. Heeren echt gehuwd is met een eigen man behoorende aan wijlen Roloff van Bevervoerde, en zij nu een gerigtsschijn gebragt heeft, waarmede zij dat consent bewijsen wil, dat van onwaarde is verklaard, daar het beide hare broeders waren en de eene in verschillende schijnen tegenstrijdig getuigd heeft, zoo zal Tibbe *belmondich* zijn, gelijk in den hof te Goer ook gewezen is; en aangezien Assele voldoende bewezen heeft dat zij met consent van v. Bevervoerde door diens dienaar Fopick in den hof te Wedehoen gebragt is, zal zij met al hare nakomelingen in Mijns Gen. Heeren echte blijven, terwijl Mijn Gen. Heer met de erfgenamen van v. Bevervoerde een weder-

wissel zal doen, namelijk zoo hij naar *belmondig* regt Tibbe met hare kinderen mag „overwijzen" zal hij deze overwijzen en anders een anderen wederwissel in hare plaats geven."

Wat de afleiding van het woord betreft, zoo kan men de „Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel" naslaan, 7de deel, bladz. 275, waar in de noot medegedeeld wordt, dat *bel* of *bal* een gemis, een gebrek aanduidt, als in bal-oorig (waarbij ik nog zou kunnen voegen balsturig; dat mundig komt van mund, mond, iemand die voor een ander spreekt, waarvan hier pars pro toto is genomen, de mond voor den geheelen persoon. Zoo heeft men voormond voor voogd (in het Duitsch: Vormund).

Sp. o. O. v. HOEVELL.

AANKONDIGINGEN.

Album studiosorum academiae Gelro-Zutphanicae. MDCLVIII—MDCCCXVIII. Accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula. Cura D. G. van Epen. Hagae Comitis, apud J. Hoekstra 1904. (XX en 205 blz.) 8o.

Ziedaar eene uitgave, waarnaar door velen ongetwijfeld reeds geruimen tijd reikhalzend is uitgezien. Waren de beoefenaars van vaderlandsche letteren en geschiedenis achtereenvolgens in 't bezit geraakt van de alba studiosorum van Leiden, Utrecht en Amsterdam, waardoor onschatbare diensten zijn bewezen aan de biographische litteratuur en de historia litteraria van Nederland, nu komt het bovenstaande Studentenalbum van Harderwijk het getal der bronnen voor de genoemde wetenschappen vergrooten.

Vooraf gaat de naamlijst der curatoren; daarna die der hoogleeraren tot aan de opheffing van het Athenaeum op 13 Juni 1818.

Daarna volgt de lijst der studentennamen chronologisch volgens het album, welke lijst c. 5000 namen geeft, verdeeld onder ± 4200 familiën, waaronder de Gelderschen natuurlijk het leeuwenaandeel uitmaken. Al heel spoedig na de oprichting treft men buitenlanders onder de ingeschrevenen aan, zoo uit Noorwegen, Danzig en Keulen. Eigenaardig is 't dat, met afwijking van elders gevolgde traditiën, de adelijke studiosi zelden verzuimden hun afkomst door het woord „nobilis" uit te drukken. Vorstelijke personen, zooals er in Leiden en Utrecht studeerden, heb ik bij het doorbladeren niet aangetroffen, tenzij de prinsjes van Bentheim als zoodanig mogen worden aangezien. Ook kunstenaarsnamen ben ik niet tegengekomen. Daarentegen viel mijn aandacht op den naam van Joh. Christoph. Lüdeman, Haarburgensis, M. Cand., den 2 Maart 1728 ingeschreven. De vermaarde horoscoop-trekker schijnt dus op 43jarigen leeftijd te Harderwijk te hebben gestudeerd (?).

Vreemd is het ook dat op 22 Juni 1671 onder het rectoraat van Hermannides Rutgerus de geheele academische Senaat, met den Rector aan het hoofd zich liet inschrijven in het Album!

Op dezelfde bladzijde (256) vinden wij den naam van Jurgen Kemper, met de bijvoeging „Musicus". Opmerkelijk zijn voorts de namen van zoovelen, die reeds den graad van „candidatus" elders behaald hadden, en zich toen eerst lieten inschrijven. In 't jaar 1786 wordt een Henricus van de Vondel, Medioburgo-Zelandus

als candidaat in de rechten academieburger. In de 18de eeuw zien wij talrijke namen van Osnabrück'schen ingeschreven met de bijvoeging van: „in patria advocatus immatriculatus".

Men zoude al bladerende, nog vele wetenswaardigheden kunnen mededeelen uit dit boek, dat zeker tot menige bibliotheek voor het doen van nasporingen zijn weg zal vinden. De uitgever en bewerker worde gelukgewenscht met en zegen toegewenscht op zijnen arbeid! RED.

Adelsarchief. Jaarboek voor den Nederl. adel. Redacteur D. G. van Epen. 4e Jaarg. Archief van Epen 's Gravenhage—Brussel 1904 (XII en 350 blz.) 8o. Met wapenafb. en portr.

Voor den niet-speciaal-deskundige liggen er op het gebied van geslacht- en wapenkunde talrijke voetangels en klemmen. Dit geldt vooral de genealogieën van adellijke geslachten. Wel is waar, is er ook veel geknoeid en verward in sommige stamboomen van onze Nederl. patricische familiën, maar niet in die mate als b.v. in de geslachtslijsten van de Brederode's, de Van Lyndens, de Van Teylingens, om naar enkele voorbeelden te noemen. [1]) Een nieuw bewijs voor deze bewering geeft de inhoud van bovengemeld „Adelsarchief," waarin o. a. de genealogieën der geslachten Van den Brandeler, Nahuijs en Van Nahuijs, Van Suchtelen, De Vos van Steenwijk en Van Zwijlen van Nijevelt zijn opgenomen. Die van Nahuijs resp. Van Nahuijs, Van Suchtelen, en Van Zuijlen van Nijevelt mogen tot bewijs strekken van het beweerde. En wij brengen hulde aan de bewerkers dezer genealogieën voor hunne onpartijdigheid, zoowel als voor hun critischen zin, waardoor zij geleid werden om zich te onthouden van het weêrgeven van legendarische en fantastische overleveringen omtrent de afkomst en de parentage dezer geslachten, elders neergeschreven, of gedrukt. Dit schept vertrouwen in hun arbeid, die met wapenafbeeldingen, portretten en andere platen is toegelicht. Wij hopen dat de Redactie zal blijven voortgaan dien critischen zin bij het opnemen der haar aangeboden genealogieën te betrachten en zal toonen bestand te zijn tegen voorstellingen, die wel het betrokken geslacht tot eere, maar de genealogische wetenschap tot schande zouden strekken. Red.

[1]) Men zie ook het medegedeelde op blz. IX der Inleiding van het „Adelsarchief".

BLADWIJZER.

A.

B.

F.

G.

GESLACHTEN.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN
afgeleid en verklaard.

Z.

ERRATA EN ADDENDA.

Blz. 46 reg. 13 v. b. staat: Can.; *lees:* Cau.
„ 66 „ 4 v. b. „ Oena; *lees:* Oem.
„ 91 „ 9 v. b, „ Eschauzifr; *lees:* Eschauzier.
„ 103 „ 19 v. b. „ Apolonia; *lees:* Apollonia.
„ 112 „ 9 v. b. „ Francen; *lees:* Francken.
„ 115 onder laatste regel voeg bij: *(Wordt vervolgd.)*
„ 146 reg. 5 v. b. staat: bescheden; *lees:* bescheiden.
„ 144 „ 15 v. b. „ voer; *lees:* over.
„ 165 „ 5 v. b. „ Genepp; *lees:* Gennep.
„ 172 laatste regel staat blz. 110; *lees:* blz. 115.
„ 194 reg. 10 v. b. staat: wat; *lees:* was.
„ „ „ 10 v. o. „ cuseert; *lees:* cuseerd.
„ 253 „ 7 v. o. „ (Bodenzieg?); *lees:* (Bohnensieg?).
„ 307 „ 19 v. b. „ Municipalsteit; *lees:* Municipaliteit.
„ 344 „ 6 v. o. „ Van Ameringen; *lees:* Van Amerongen.
„ 376 voeg als noot bij: [1]) Vervolg van Nav. LIV. blz. 259.
„ 387 reg. 8 v. b. staat: inlichtigen; *lees:* inlichtingen.
„ 404 „ 15 v. o. „ besprekking; *lees:* bespreking.
„ 413 „ 3 v. b. „ Theodora Augusta; *lees:* Jkvr. Theodora Augusta van Lennep.
„ 420 „ 18 v. o., *lees:* huwde te Vollenhove 21 Juli 1904: Catharina Elisabeth Boudewina Baronesse Sloet, enz.
„ 430 „ 6 v. b., Jhr. Jacob Hendrik Backer, 2e luit. bij het wapen der Infanterie (zijne benoeming heeft nog niet plaats gehad).
„ 435—450. Zie de lijst op blz. 643, 644.
„ 473—533. „ „ „ „ „ „ „
„ 622 reg. 20 v. b. staat: van Voorne en zijn broeders enz.; *lees:* van Voorne, Hugo zijn broeder en de broeders enz.
„ 702 „ 3 v. b. „ Sijthtoff; *lees:* Sijthoff.

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN,

BIBLIOTHECARIS DER RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT.

Vier en vijftigste jaargang.

ZALT-BOMMEL
H. J. VAN DE GARDE & Co.
1904.

1904 Aflevering 1

VORSCHER

T GEDACH-
N LETTER-
TUSSCHEN
WETEN TE
N OF IETS
LOSSEN

J. VAN DE GARDE & Co. TE ZALTBOMMEL. MCMIV

DE NAVORSCHER

Vier en vijftigste
Jaargang.

1904.

DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN
J. F. VAN SOMEREN
Bibliothecaris der Rijks-Universiteit te Utrecht

UITGAVE VAN H. J. VAN DE GARDE & Co. TE ZALTBOMMEL. MCMIV.

DE NAVORSCHER verschijnt maandelijks, in afleveringen van 4 à 5 vel.

Afzonderlijke afleveringen, voor zoover voorhanden, worden à *f* 1.— geleverd.

Bij iederen jaargang behoort een uitvoerig register, titel en omslag, die den inteekenaren worden toegezonden met de 1ste aflevering van den volgenden jaargang.

De prijs bedraagt *f* 8,50 per jaar. Voor 't Buitenland (met porto) *f* 9.60.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden vóór 1 December.

H.H. Medewerkers worden beleefd verzocht, hunne kopij slechts aan *één kant* te schrijven en *rechtstreeks* toe te zenden aan de Redactie, O. Kerkstr. 3, Utrecht.

Men gelieve de in te zenden stukken liefst met zijn *vollen* naam te onderteekenen. Inzendingen, waarvan de schrijver der Redactie onbekend is, worden vernietigd.

De kopij wordt geplaatst naar tijdsorde van ontvangst, doch stukken van Abonnés, vervolgen en antwoorden op vragen gaan daarbij voor.

Ongevraagd toegezonden kopij wordt bij niet-plaatsing niet teruggezonden.

Op verlangen geschiedt toezending van proef en kopij ter correctie aan den schrijver; alle verdere correctie geschiedt door de Redactie. Ingrijpende correctie van dien aard, dat de tekst geheel gewijzigd wordt of groote tusschenvoegingen moeten worden vermeden.

Ingeval men *terstond* bericht of antwoord verlangt, is men verplicht een briefkaart daarvoor in te sluiten.

☞ Overdrukjes gelieve men tegelijk met de toezending der drukproef aan te vragen. Zij worden berekend à *f* 1.— per 15 stuks van 16 blz. of minder. Van artikelen van vier of minder bladzijden druks worden geen overdrukjes geleverd.

Zij, die een ingezonden artikel verlangen geïllustreerd te zien, zijn gehouden de clichés daarvoor bij te voegen, tenzij deze op hunne kosten kunnen vervaardigd worden.

Nieuw verschenen werken op het gebied der wetenschappen, waarover in dit tijdschrift gehandeld wordt, worden beoordeeld na ontvangst van een presentex. aan het adres der Redactie. Werken, die daarvoor niet in aanmerking komen, worden den afzender teruggezonden.

Vooral bij *genealogische* bijdragen bediene men zich van de volgende, meest gebruikelijke verkortingen:

geb. voor: geboren; † voor: overleden; × voor: gehuwd met: d. voor: dochter; z. voor: zoon; Jan., Febr., Aug., Sept., Oct., Nov., Dec., voor de maanden Januari enz.

Men wordt dringend verzocht ter besparing van plaatsruimte zich aan dit voorschrift te houden, en alle titulatuur of uitwijdingen, die gemist kunnen worden, te vermijden.

Ten slotte nog dit: *duidelijk* schrift is èn voor den zetter èn voor den corrector een hoofdvereischte. Wie onduidelijk geschreven kopij inzendt, veroorzaakt extra correctie = extra-onkosten.

CORRESPONDENTIE.

☛ Aan belangstellenden wordt bekend gemaakt dat voortaan afzonderlijke afleveringen, voor zoover voorhanden, worden geleverd à *f* 1,25.

Overdrukjes zullen worden berekend à *f* 2,50 per 15 stuks, van 16 bladzijden of minder, met inbegrip van omslag. Voor de overige niet gewijzigde bepalingen betreffende proeven, correctie, verkortingen en recensies wordt verwezen naar blz. 2 van den omslag.

Redactie en Uitgevers.

INHOUD.

GESCHIEDENIS.